MISHNAYES, MIT NIKUDES

Symcha Pietruszka

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה

זְרָעִים ׀ מוֹעֵד ׀ נָשִׁים ׀ נְזִיקִין ׀ קָדָשִׁים ׀ טְהָרוֹת

סֵדֶר מוֹעֵד

מהדורה זו של המשניות מוקדשת לזכר נשמות אלפי אלפים הקדושים מאחינו בני ישראל שנספו בשנות שואת הנאצים תש"ב-תש"ג ולא הובאו לקבר ישראל. ברוח אחינו אלה משנה ונשמה הזמזגו למושג אחד. זכרו נא בתוך הקדושים האלה גם את:

ר' שמחה ב"ר זאב סאלים הי"ד, ירא שמים ומצניע לכת, ואשתו ביילה בת ר' אברהם אבא הי"ד, יראת ה', שנטעה בלב בניה אהבת תורה; ר' יונה ב"ר יצחק ואשתו פרל בת ר' שמחה ובניהם יצחק ומשה הי"ד; ר' מנחם מאנים ב"ר צבי ואשתו שיינדל בת ר' זאב ונכדם מנחם מאנים הי"ד, בן ר' אלעזר סאלים.

....

....

....

ת ה א ז א ת מ צ ב ת ז כ ר ו נ ם

תנצב"ה

ה מ כ י ר ה ה ר א ש י ת :

WOLF SALES

42 Canal Street New York 2, N. Y.

די זעקס סדרים

מִשְׁנָיוֹת

מיט נקודות

איבערזעצונג און פּירוש אין יידיש פון

שׂמחה פּיעטרושקא

צווייטער באנד

סֵדֶר מוֹעֵד

רעווידירטע אויסגאבע

גלעד פארלאג

ניו יאָרק תשט״ו

THE GILEAD PRESS, INC.

THE MISHNAH

with fully vocalized text

Translation and Commentary in Yiddish by

DR. SYMCHA PETRUSHKA

volume two: Moed

revised edition

THE GILEAD PRESS

New York 1955

Moed

A HISTORICAL NOTE:

The Mishna is a collection of teachings opinions and legal decisions covering a wide range of topics—agricultural, legislative, domestic, commercial and philosophical, as well as the rituals and ethics of Jewish tradition. The work of the schools of the Tannaim, it was developed during the first two centuries of the common era, and compiled by Rabbi Judah the Prince (ca. 200). It served as the starting point and basis of the vast Talmudic and Rabbinical literatures. Next to the Bible, it is the most important book of Judaism.

The Mishna consists of six orders, divided into treatises, subdivided into chapters and finally into 4,187 paragraphs.

MOED ("fixed days") is the second order of the Mishna. It deals with the laws and traditions of the sacred dates of the Jewish calendar; the Sabbath, festivals and fasts.

הַקְדָמָה

אין דער הקדמה צום ערשטן באנד „סדר זרעים״ האָב איך געגעבן בפרטות די כללים, ביי וועלכע איך האָב זיך געהאַלטן ביים איבערזעצן משניות אין יידיש און געבן דעם פירוש אין יידיש. ביי די זעלביקע כללים האָב איך מיך געהאלטן אויך ביים איבערזעצן און מפרש זיין דעם איצטיקן צווייטן באנד, „סדר מועד״, און דהיינו:

איך האָב מיך געהאַלטן ביים פשט פון דער גמרא, פון בבלי און ירושלמי, און אויך פון די מפרשים ראשונים און אחרונים, רשי, רמבם, ברטנורא, תוספות יום טוב, מלאכת שלמה, און די הגהות פון די אחרונים. איך האָב ניט געגעבן קיינע אייגענע חידושים.

א סך לערנער האָבן מיר געשריבן בריוו מיט טענות. טייל מיינען אז איך האָב אין דעם פירוש אביסל צופיל מאריך געווען; און אנדערע זאָגן, אז איך האָב צופיל מקצר געווען. איך האָב מיך געהאלטן ביים כלל פון דער גמרא, אז מען זאָל לערנען „בדרך קצרה״; אָבער וואו עס איז געווען נויטיק צו פארשטיין בעסער דעם טייטש פון דער משנה, האָב איך ארומגערעדט דעם ענין מער בפרטות. דער לערנער וועט געפינען אַז אין אַ סך ערטער בין איך מאריך מער פון פירוש פון רמבם און פון ברטנורא, ווייל זיי, די דאָזיקע גרויסע מפרשים, האָבן מחבר געווען זייערע פירושים פאר א לומדישער וועלט, און זיי האָבן א סך ווערטער און באגריפן ניט געדארפן איינטייטשן, פארלאָזנדיק זיך דאַרויף אז דאָס דאָזיקע ווייסן די לערנער אַליין. אָבער איך האָב געהאלטן פאר נויטיק צו געבן ביי די אלע ווערטער דערקלערונג וואָס מען מיינט מיט זיי.

איך האָב אויך צוגעגעבן אין פירוש א זאַך, וואָס די מפרשים ראשונים געבן עס טיילמאָל, אָבער זייער בקיצור, און איך האָב עס געגעבן באריכות, און דאָס איז וואָס מיר רופן אָן „רעאַליען״, דאָס הייסט די פארשידענע לעבנס-מנהגים פון יענער צייט, מחמת אזוי ארום פארשטייט מען גאנץ אָפט קלאָרער און בעסער די משנה. למשל, אין דער צייט פון דער משנה אין ארץ ישראל זענען די וואוינונגען געווען אַנדערש איינגעאָרדנט פון אונזערע וואוינונגן אין היינטיקער צייט, די מאכלים, די קליידונג, זענען געווען אנדערע, די מטבעות, די מאָסן, די געוויכטן זענען געווען אַנדערע. אַזוי איז געווען מיט דעם גאנצן לעבנס-שטייגער. מיר געפינען וועגן דעם אין דער גמרא אין א סך ערטער, דאָס אַלץ האָב איך צוגעגעבן אין די ערטער פון דער משנה, וואָס כדי זיי בעסער צו פארשטיין איז נויטיק געווען דאָס צוצוגעבן.

אין דער הקדמה צום „סדר זרעים״ האָב איך אויך אָנגעוויזן דערויף, אז אין דער משנה זענען פאראן ווערטער פון פרעמדע שפראכן אממייסטן פון גריכיש און פון לאטיין. שוין רבנו נתן מרומי האָט אין

זיין ספר „ערוך״ אָנגעוויזן דארויף. מער האָט געשריבן וועגן דעם ר׳ בנימין מוספיא דער מחבר פון „מוסף הערוך״ (וועלכער ווערט גע-בראכט דורך א סך אחרונים, ווי הגאון ר׳ ישעיה פיק און אַנדערע). אָבער ר׳ בנימין ווען ער זאָגט וועגן אַ וואָרט אז עס איז פון גריכיש צי פון לאַטיין, זאָגט ער ניט, וואָסער וואָרט דאָס איז; ער זאָגט נור סתם „בלשון יון״, אָדער „בלשון רומי״ איז עס דער טייטש אַזוי. עס איז דאַריבער אָפט זייער שווער צו דערגיין, וואָסער גריכיש אָדער לאַטייניש וואָרט ר׳ בנימין מוספיא האָט געמיינט. איך האָב מיך באמיט דאָס צו דערגיין און צו געבן עס מיט יידישע אותיות.

און נאַכאמאָל, ואני אודה לה׳ השוכן בציון, אשר עד הנה עזרוני רחמיו, אז איך האָב זוכה געווען העלפן פארשפרייטן כאָטש אַביסל דעם לימוד המשנה בישראל, והיה זה שכרי, און איך וועל וויסן, אז איך האָב עפּיס אויפגעטאָן בימי חיי הבלי עלי אדמות.
מאָנטרעאל, ערב ראש חודש אדר תש״ט.

שמחה פּיעטרושקא.

ראשי־תיבות — ווערטער־פארקירצונגען

א״ר .... אמר רבי
ב״ה .... בית הלל
בה״א .... בית הלל אומרים
ב״ש .... בית שמאי
בש״א .... בית שמאי אומרים
דב״ה .... דברי בית הלל
דב״ש .... דברי בית שמאי
ד״ר .... דברי רבי
ה׳ .... השם
הגר״א .... הגאון ר׳ אליהו (דער ווילנער גאון)
וחכ״א .... וחכמים אומרים
נ״א .... נוסח אחר
ע״א .... עבודת אלילים
ע״ז .... עבודה זרה
עכו״ם .... עבודת כורבים, עובד כוכבים, עובדי כוכבים
ר׳ .... רבי
ראב״ד .... רבנו אברהם בן דוד
רא״ש .... רבנו אשר
ריטב״א .... רבנו יום טוב בן אברהם אישבלי
ר״י .... רבנו יצחק, רבנו יהודה, רבנו יצחק בן מלכי צדק
ריב״ן .... ר׳ יצחק בר נתן, ר׳ יהודה בר נתן
ריב״ש .... ר׳ יצחק בר ששת
רי״ף .... ר׳ יצחק אלפסי
רמ״א .... רבנו משה איסרליס
רמב״ם .... רבנו משה בן מיימון
ר״ן .... רבנו נסים
ר״ח .... רבנו חננאל
ר״ש .... רבנו שמשון
רשב״א .... רבנו שלמה בן אדרת
רשב״ם .... רבנו שמואל בן מאיר
רש״י .... רבנו שלמה יצחקי
ר״ת .... רבנו תם
ש״ס .... ששה סדרים
תנך .... תורה, נביאים כתובים

סֵדֶר מוֹעֵד

תוֹכֶן—אינהאלט

מַפְתְּחוֹת

פִּרְקֵי הַמִּשְׁנָה הַנִּמְצָאִים בְּסֵדֶר מוֹעֵד עַל סֵדֶר א"ב.

מוֹעֵד

דער צווייטער סדר הייסט „מועד", „צייט", וואָס האָט אין תנך אויך דעם טייטש פון „יום טוב" (ויקרא כ״ג, ב׳ „מועדי ה׳ "). די מסכתאות אין דאָזיקן סדר לערנען וועגן שבת, ימים טובים און האַלבע ימים טובים און סתם פייערליכע און טרויעריקע צייטן פון יאָר פאַר דעם יידישן פאָלק בכלל. די מסכתאות: „ש ב ת", וועלכע לערנט די הלכות פון שבת. „עירובין", וועלכע לערנט די הלכות וועגן עירובין וואָס זענען נוהג אים שבת (און עירובי תחומין אויך אים יום טוב). „פסחים" לערנט די הלכות פון פסח און פון מקריב זיין דעם קרבן פסח. „שקלים" לערנט קודם כל וועגן געבן שקלים צום בית המקדש איינמאָל אין יאָר (חודש אדר) און ממילא לערנט זי שוין אויך וועגן די סדרים אין בית המקדש. „יומא" לערנט וועגן יום כיפור, דער עבודה פון כהן גדול און וועגן פאַסטן אים יום כיפור. „סוכה" לערנט וועגן זיצן אין סוכה, וועגן בענטשן אתרוג (די 4 מינים), די ניסוך המים אין בית המקדש אים סוכות. „ביצה" לערנט בכלל וועגן די דינים פון יעדן יום טוב. „ראש השנה" לערנט די דינים פון פאַרשידענע ראש השנה׳ס און וועגן קידוש החודש און וועגן שופר בלאָזן און די תפילות אים ראש השנה. „תענית" לערנט די דינים פון פאַרשידענע תעניות ציבור (צו־ליב מאנגל אין רעגן און אַנדעררע אומגליקן און אַנדערע תעניות ציבור) און לערנט אגב אויך וועגן די תפילות אויף רעגן, און עס ווערט אויך געגעבן וועגן קרבן עצים, תשעה באב. „מגילה" לערנט די הלכות פון מגילה-ליינען אים פורים און דרך אגב אויך וועגן קריאת התורה בכלל און וועגן דער קדושה פון בית המדרש און פון אלע תשמיש קדושה. „מועד קטן" לערנט די הלכות וועגן חול המועד, און אגב אויך די דינים וועגן אבילות. „חגיגה" לערנט די הלכות וועגן עולה רגל זיין אין בית המקדש אויף די דריי ימים טובים פסח, שבועות און סוכות, און ברענגען די קרבנות „ראייה" און „חגיגה" און „שלמי שמחה", און טייל דינים וועגן טומאה וטהרה, אין איין פרק ווערט אויך געגעבן וועגן די סודות פון מעשה בראשית און מעשה מרכבה. דער נאָמען „מועד" פאַרן דאָזיקן סדר איז פאַראַן עטליכע מאָל אין דער גמרא און אויך אין דערמאָנטן אָרט אין שבת ל״א.

הַקְדָמָה

אין חומש שמות כ׳ אין די עשרת הדברות (צען געבאָטן), און אויך אין א סך אנדערע ערטער אין חומש ווערט געזאָגט, אז דער זיבעטער טאָג, שבת, איז הייליק און מען טאָר אין אים ניט טאָן קיין ארבייט, קיין מלאכה. די מסכתא שבת לערנט אונז אין 24 פרקים די דינים וועגן שבת. אין דער משנה פון מסכתא שבת ווערט געמאַכט אן אונטערשיד צווישן פארשידענע ארבייטן, מלאכות. עס זענען פאראן אזעלכע ארבייטן, וואָס אויב מען טוט זיי במזיד אים שבת איז מען חייב מיתה, עס קומט דערפאַר טויט־שטראָף. און אויב מען טוט זיי בשוגג, נישט ווילנדיק אז מען טאָר זיי ניט טאָן אָדער ניט ווילנדיק אז עס איז שבת, האָט מען געדאַרפט ברענגען אין בית המקדש א קרבן חטאת. אָבער עס זענען פאראן ארבייטן, וואָס אויב מען טוט זיי איז מען ניט חייב ניט קיין מיתה און ניט קיין קרבן, מען איז „פטור", אָבער טאָן זיי טאָר מען ניט. דאָס הייסט „פטור אבל אסור", „מען איז פטור, אָבער זיי זענען פארבאָטן". מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, מעג מען זיי טאָן; נאָר די רבנן, די חכמים האָבן זיי געאַסר'ט, געזאָגט, אז מען טאָר זיי ניט טאָן. די דאָזיקע ארבייט, וואָס זענען אסור צו טאָן נאָר מדרבנן, הייסן „שבות", פון וואָרט „שבת, רוען, און עס זענען פאראן ארבייטן, וועלכע זענען מותר, מען מעג זיי טאָן. — איינע פון די ארבייטן, וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שבת, איז „הוצאה" און „הכנסה", ארויסטראָגן א זאַך פון א רשות היחיד אין א רשות הרבים, אָדער אריינטראָגן א זאַך פון א רשות הרבים אין א רשות היחיד. מיט דעם וואָרט „רשות היחיד", „אן אָרט, וואָס געהערט צו איינצלנע מענטשן", מיינט מען, למשל, א הויז, אָדער א הויף. מיט „רשות הרבים", „אן אָרט וואָס געהערט צו אלע מענטשן", מיינט מען, למשל, א גאַס. אַנשטאָט צו באנוצן זיך מיט די צוויי ווערטער „הוצאה" (ארויסטראָגן) און „הכנסה" (אריינטראָגן) באנוצט זיך די משנה אויך מיט דעם וואָרט „יציאה" (איבערטראָגן), און אין לשון רבים „יציאות" (איבערטראָגונגען), דאָס הייסט איבערטראָגן א זאַך סיי פון רשות היחיד אין רשות הרבים און סיי פון רשות הרבים אין רשות היחיד. כדי מען זאָל זיין חייב, שולדיג (אויב במזיד טויט־שטראָף און אויב בשוגג א קרבן), דאַרף דער מענטש, וואָס טראָגט איבער א זאַך פון איין רשות אין צווייטן (פון רשות היחיד אין רשות הרבים, אָדער פון רשות הרבים אין רשות היחיד) טאָן צוויי זאַכן, דהיינו: ער דאַרף „נעמען" די זאַך למשל אין רשות היחיד און אוועקלייגן עס אין רשות הרבים. דאָס איז א וויכטיקער כלל אין דער הלכה. אין דער גמרא הייסט עס אז מען מוז מאכן די „עקירה" און „הנחה", „ארויסרייסן", „נעמען" אין איין רשות, און „אוועקלייגן" אין א צווייטן רשות. דעם דאָזיקן דין לערנט די ערטשע משנה פון שבת.

א חוץ „ארויסטראָגן" זענען פאַראַן נאָך א סך אַנדערע ארבייטן, מלאכות, וואָס זענען פארבאָטן אים שבת. די משנה אין פרק ז׳ פון מסכתא שבת רעכנט אויס 39 מלאכות, הויפט־אַרבייטן, וואָס זענען פארבאָטן אים שבת. מיר וועלן דאָרט געבן דערקלערונגען וועגן יעדער פון די דאָזיקע מלאכות.

ווי מיר האָבן שוין געזאָגט זענען פאראן טייל ארבייטן, וואָס לויט דעם דין פון דער תורה מעג מען זיי טאָן אים שבת, אָבער די רבנן, די חכמים, האָבן זיי פארבאָטן. איינע פון די דאָזיקע זאַכן איז „מוקצה". מען דאַרף גוט קענען דעם גאנצן ענין פון מוקצה, כדי צו פארשטיין א סך משנות אין מסכתא שבת. „מוקצה" איז פון וואָרט „קצה", אָפּשיידן, זיין אָפּגעשיידט, ניט צו־רירן זיך דערצו. דער דין איז, אז אים שבת טאָר מען ניט „מטלטל"־זיין, אַנגעמען און באוועגן, רירן פון אָרט, טייל זאַכן, ווייל די דאָזיקע זאַכן זענען „מוקצה", אָפּגעשיידט. „מוקצה" הייסט קודם כל א זאַך, וואָס ערב שבת פארנאַכט, בין השמשות, אין אָנהויב פרייטאָג צונאַכטס, אין דער רגע ווען עס ענדיקט זיך פרייטאָג און עס ווערט שבת, האָט מען די זאַך ניט געוואָלט אָדער ניט געקאָנט באנוצן. למשל, אויב פרייטאָג פארנאַכט בין השמשות האָט געברענט א לעמפּל, כאָטש דאָס לעמפּל איז שבת געוואָרן אויסגעברענט, טאָר

מַסֶּכֶת שַׁבָּת

פֶּרֶק א

א יְצִיאוֹת הַשַּׁבָּת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע בִּפְנִים, וּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע בַּחוּץ, כֵּיצַד? הֶעָנִי עוֹמֵד בַּחוּץ וּבַעַל הַבַּיִת בִּפְנִים, פָּשַׁט הֶעָנִי אֶת יָדוֹ לִפְנִים, וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁנָּטַל מִתּוֹכָהּ וְהוֹצִיא, הֶעָנִי חַיָּב וּבַעַל הַבַּיִת פָּטוּר. פָּשַׁט בַּעַל הַבַּיִת אֶת יָדוֹ לַחוּץ וְנָתַן לְתוֹךְ

מען עס שבת בייטאָג ניט רירן פון אָרט, ווייל עס איז געווען מוקצה אין אָנהויב פרייטאָגצונאכטס, מחמת דעמאָלס האָט עס געברענט און א ברענענדיקע זאך טאָר מען דאָך ניט אויסלעשן שבת און עס נוצן. דאָס איז דער ערשטער כלל, אז יעדע זאך וואָס איז געווען „מוקצה" אין אָנהייב פון פרייטאָג צונאכטס, איז עס שוין מוקצה א גאנצן שבת. עס זענען פאַראַן עטליכע סאָרטן פון „מוקצה". למשל „מוקצה מחמת מיאוס", מען האָט עס ניט געוואָלט רירן פון אָרט, ווייל עס איז מיאוס געווען, אָדער „מוקצה מחמת איסור", מען האָט עס ניט געטאָרט רירן פון אָרט, למשל דאָס דער־מאָנטע ברענענדיק לעמפל אין אָנהויב פרייטאָג־צונאכטס.

זאָל דער לערנער געדענקען די דאָזיקע זאכן און ער וועט דאדורך פארשטיין א סך משנות אין מסכתא שבת.

פרק א.

א. יציאות די ארויסטראָגונגען (פון איין רשות אין אן אנדערן רשות) אים שבת זענען צוויי וועלכע זענען פיר פאר (דעם מענטש וועלכער שטייט) אינווייניג, און צוויי וועלכע זענען פיר פאר (דעם מענטש וועלכער שטייט) אין דרויסן. **די משנה לערנט דאָ דעם דין, וואָס מיר האָבן פריער געזאָגט אין דער הקדמה; זי זאָגט, אז עס איז מעגליך דאָס דער מענטש, וואָס שטייט „בפנים", אינווייניג, אין הויז, זאָל איבערטראָגן א זאך אויף 4 אופנים, און פאר צוויי פון זיי, אויב ער טוט זיי, איז ער חייב (מיתה אָדער א קרבן) און פאר צוויי פון זיי איז ער פטור. דאָסזעלביקע איז אויך מיט דעם מענטש, וועלכער געפינט זיך „בחוץ", אין דרויסן, אויף דעם גאס. אויך ער קאָן איבערטראָגן א זאך אויף 4 אופנים, וואָס פאר צוויי פון זיי איז ער חייב און פאר די אנדערע צוויי איז ער פטור. און די משנה זאָגט דאָ:** כיצד, ווי אזוי? העני, דער אָרימאן שטייט אין דרויסן און דער בעל הבית שטייט אינווייניק, און דער אָרימאן האָט אריינגעשטעקט זיין האַנט אינווייניק און האָט אריינגעלייגט (א זאך) אין דער האַנט פון בעל הבית אָדער ער האָט פון דאָרט ארויסגענומען (א זאך), איז דער אָרי־מאן חייב און דער בעל הבית איז פטור. **ווייל ווען דער אָרימאן האָט גענומען א זאך פון דרויסן און זי אריינטראָגן מיט זיין האַנט אינווייניק און האָט די זאך אריינ־געלייגט אין דער האַנט פון בעל הבית, האָט ער דאָך געטאָן ביידע זאכן, ער האָט „גענומען" און „אוועקגעלייגט". דאָסזעלבע איז אויך ווען ער האָט „גענומען" א זאך פון בעל הבית'ס האַנד און „ארויסגעטראָגן" אין דרויסן. דאָס זענען די צוויי אופנים פון איבערטראָגן א זאך, וואָס אויב דער מענטש, וועלכער שטייט אין דרויסן, דער אָרימאן, טוט זיי איז ער חייב. די מפרשים פרעגן פארוואָס לערנט די משנה וועגן אן אָרימאן און א בעל הבית? זי האָט געקאָנט לערנען סתם, וועגן א מענטש, וועלכער שטייט אין דרויסן און א מענטש וועלכער שטייט אינווייניג? דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס איז ווייל די משנה וויל אונז לערנען, אז אפילו ביים טאָן אזא מצוה, ווי געבן צדקה צו אן אָרימאן טאָר מען אויך ניט עובר זיין אויף דעם פארבאָט ארויס־צוטראָגן זאכן אים שבת.** דער רמבם זאָגט, אז ווייל עס איז שווער כסדר איבערצו־חזרן די ווערטער „דער מענטש וועלכער שטייט אין דרויסן" און „דער מענטש וועלכער שטייט אינווייניק", האָט די משנה געזאָגט „אָרימאן" און „בעל הבית", ווייל **מען ווייסט, אז דער אָרימאן איז דער מענטש, וועלכער שטייט אין דרויסן, און דער בעל הבית געפינט זיך אינווייניק.** פשט בעל הבית את ידו לחוץ, אויב דער בעל הבית

יָדוֹ שֶׁל עָנִי אוֹ שֶׁנָּטַל מִתּוֹכָהּ וְהִכְנִיס, בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב וְהֶעָנִי פָּטוּר. פָּשַׁט הֶעָנִי אֶת יָדוֹ לִפְנִים וְנָטַל בַּעַל הַבַּיִת מִתּוֹכָהּ, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ וְהוֹצִיא, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים. פָּשַׁט בַּעַל הַבַּיִת אֶת יָדוֹ לַחוּץ וְנָטַל הֶעָנִי מִתּוֹכָהּ אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ וְהִכְנִיס, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים:

ב לֹא יֵשֵׁב אָדָם לִפְנֵי הַסַּפָּר סָמוּךְ לַמִּנְחָה עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל. לֹא יִכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ וְלֹא לַבֻּרְסְקִי וְלֹא

האָט ארויסגעשטעקט זיין האַנט אין דרויסן ארויס און ער האָט אריינגעלייגט (א זאך) אין דער האַנט פון אָרימאַן אָדער ער האָט פון איר ארויסגענומען (א זאך) און אריינ־געטראָגן, איז זיער בעל הבית חייב און דער אָרימאַן איז פטור. ווייל דער בעל הבית האָט איןביידע פאלן געטאָן ביידע זאכן, אי ער האָט „גענומען" אי ער האָט „אוועק־געלייגט". אָבער דער אָרימאַן האָט דאָך גאָרניט געטאָן. דאָס זענען די צוויי אופנים פון איבערטראָגן א זאך, וואָס אויב דער מענטש, וועלכער שטייט אינווייניק, דער בעל הבית, טוט זיי, איז ער חייב. איצט וועט די משנה לערנען וועגן די אנדערע צוויי אופנים פון איבערטראָגן זאכן, וואָס אויב מען טוט זיי איז מען פטור. פשט העני, אויב דער אָרימאַן האָט אריינגעשטעקט זיין האַנט אינווייניק און דער בעל הבית האָט ארויסגענומען (א זאך) פון איר (פון דעם ארימאַנ׳ס האַנט), אָדער ער (דער בעל הבית) האָט אריינגעלייגט (א זאך) אין אָרימאַנס האַנט און דער אָרימאַן האָט זי ארויסגעטראָגן, זענען זיי ביידע (סיי דער ארימאַן און סיי דער בעל הבית) פטור. קיינער פון זיי האָט ניט געטאָן ביידע זאכן, דאָס „נעמען" און „אוועקלייגן". ווייל אין ערשטן פאַל האָט דער אָרימאַן „גענומען" די זאך פון דרויסן, אָבער ער האָט זי ניט אוועקגעלייגט אינווייניג, ווארום דער בעל הבית האָט דאָך די זאך ארויסגענומען פון זיין האַנט ארויס. אין צווייטן פאל האָט דער בעל הבית „גענומען" די זאך פון אינווייניג און אריינגעלייגט אין אָרימאַנס האַנט, האָט דאָך דער אָרימאַן ניט „גענו־מען", כאָטש ער האָט די זאך ארויסגעטראָגן. דעריבער זענען זיי ביידע פטור. פשט בעל הבית, אויב דער בעל הבית האָט ארויסגעשטעקט זיין האַנט אין דרויסן, און דער אָרימאַן האָט ארויסגענומען (א זאך) פון איר (פון דער האַנט), אָדער ער (דער אָרימאַן) האָט אריינגעלייגט אין איר (אין בעל הבית׳ס האַנט) און דער בעל הבית האָט זי אריינגעטראָגן, זענען זיי ביידע פטור. אויך דאָ, אין די דאָזיקע צוויי פאלן האָט קיינער פון זיי, ניט דער בעל הבית און ניט דער אָרימאַן, ניט געטאָן ביידע זאכן, דאָס „נעמען" און דאָס „אוועקלייגן" יעדער פון זיי האָט געטאָן נור איין זאך, אָדער ער האָט „גענו־מען" אָדער ער האָט „אוועקגעלייגט", און דעריבער זענען זיי ביידע פטור.

ב. לא ישב, א מענטש טאָר זיך ניט אוועקזעצן פאר דעם שערער (אָפּצושערן זיך) נאָנט צו דער צייט (ווען מען דארף דאווגען) מנחה, איידער ער האָט געדאווגט. די דאָזיקע משנה לערנט דעם דין ניט דווקא וועגן פרייטאָק פארנאכט, נאָר אויך וועגן יעדן טאָג, אז מען טאָרנישט טאָן אין מנחה־צייט (די צייט פון „מנחה גדולה", א האלבע שעה נאָך האלבן טאָג) קיין זאך, וואָס קאָן צופיל באַשעפטיקן דעם מענטש אזוי אז ער קאָן פארגעסן צו דאווגען. די דאָזיקע דינים פון יעדן טאָג ווערן דאָ גע־לערנט, ווייל אין די ווייטערדיקטע משנות ווערן געלערנט דינים וועגן זאכן וואָס מען טאָרניט טאָן פרייטיק פארנאכט צוליב דער מורא טאָמער וועט דער מענטש פאר־געסן און טאָן אן ארבייט אים שבת. „ספר" קומט אונטער דעם „ס" א פּתח און אונ־טער דער „פ" א קמץ, און דער טייטש איז „שערער". ולא יכנס, און א מענטש טאָר־ניט (פאר מנחה־דאווגען) אריינגיין אין א באָד, און אויך ניט אין דער גארבעריי, און אויך ניט (זעצן זיך) עסן, און אויך ניט (זעצן זיך) צו א דין תורה. אויך אין די דאָזיקע פאלן איז די מורא טאָמער וועט מען פארגעסן צו דאווגען מנחה. ביים גיין אין באָד איז מורא צו האָבן טאָמער וועט דער מענטש חלשן און דערווייל וועט אריבער די צייט פון דאווגען. ביים אריינגיין אין דער גארבעריי איז מורא צו האָבן טאָמער

לֶאֱכוֹל וְלֹא לָדוּן, וְאִם הִתְחִילוּ אֵין מַפְסִיקִין. מַפְסִיקִין לִקְרִיאַת שְׁמַע וְאֵין מַפְסִיקִין לִתְפִלָּה: ג לֹא יֵצֵא הַחַיָּט בְּמַחְטוֹ סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה; שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיֵצֵא. וְלֹא הַלַּבְלָר בְּקוּלְמוֹסוֹ. וְלֹא יְפַלֶּה אֶת כֵּלָיו. וְלֹא יִקְרָא לְאוֹר הַנֵּר. בֶּאֱמֶת אָמְרוּ, הַחַזָּן רוֹאֶה הֵיכָן תִּינוֹקוֹת קוֹרְאִים, אֲבָל הוּא

וועט ער באמערקן, אז די פעל גארבן זיך ניט גוט און ער וועט פרווון זיי איבערצו־לייגן, און דאָס פארנעמט צייט. ביים זעצן זיך עסן מיינט מען, לויט טייל מפרשים, א גרעסערע סעודה, וואָס פארציט זיך. דאָס זעלביקע איז אויך מיט א דין תורה, און אפילו ארויסצוגעבן דעם פסק דין, ווייל טאָמער וועט מען דארפן אויסהערן נאָכ־אמאָל די טענות, און מען וועט פאַרשפעטיקן דאָס דאַווענען. ואם התחילו. און אויב מען האָט יאָ אָנגעהויבן, דארף מען ניט איבעררייסן. אויב מען האָט זיך יאָ געזעצט אפשערן זיך, אָדער מען איז יאָ ארייננעגאנגען אין באָד, צי אין גארבעריי, צי גע־זעצט זיך עסן, צי צו דער דין תורה, דארף מען ניט איבעררייסן. אָבער מען דארף אכטונג געבן, אז מען זאָל דאווענען מנחה. מפסיקים לקרות, מען דארף איבעררייסן צו ליינען קריאת שמע, אָבער מען דארף ניט איבעררייסן צו דאווענען. די גמרא זאָגט, אז דער דאָזיקער דין מיינט, אז אויב מען זיצט און מען לערנט תורה און עס קומט אָן די צייט צו ליינען קריאת שמע דארף מען איבעררייסן דאָס לערנען תורה און לייענען קריאת שמע; אָבער ווען עס קומט אָן די צייט צו דאווענען דארף מען ניט איבעררייסן דאָס לערנען תורה. דער טעם איז ווייל קריאת שמע איז א מצוה פון דער תורה (מדאורייתא), און דאווענען איז א מצוה מדרבנן, וואָס די חכמים האָבן מתקן געווען. די גמרא זאָגט אויך, אז דאָס איז דער דין נור פאר אמאָליקע גרויסע לומדים, אָבער היינטיקע צייטן דארף מען איבעררייסן אויך צום דאווענען.

ג. לא יצא, א שניידער טאָר ניט ארויסגיין מיט זיין נאָדל (פרייטאָג) נאָנט צו אוונט, ווייל טאָמער וועט ער פארגעסן און ארויסגיין (מיט דער נאָדל אים שבת); און אויך ניט דער שרייבער מיט זיין פעדער. דער טעם, פארוואָס די משנה דערמאָנט דעם שניידער און דעם שרייבער, איז ווייל דער שניידער האָט געוויינטליך שטעקן זיין נאָדל אין זיין מאנטל, און דער שרייבער האלט די פעדער הינטער זיין אויער, און עס איז דעריבער מער מעגליך אז זיי זאָלן פארגעסן. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" ווייזט אָן, אז דאָס וואָרט „קולמוס" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאלא־מאָס", וואָס איז דער טייטש א שטעקעלע בכלל און באַזונדערס א שרייבפעדער. דאָס וואָרט „לבלר" איז דאָס לאטייניש וואָרט „ליבעלאריוס", וואָס איז דער טייטש „א שרייבער". ביידע ווערטער געפינען זיך א סך מאָל אין דער גמרא. ולא יפלה, און ער זאָל ניט אויסרייניקן זיינע קליידער (פרייטאָגצונאכטס) און זאָל אויך ניט ליינען ביים ליכט פון א לעמפל. מיט „אויסרייניקן די קליידער" איז פאראַן דער טייטש „אויסרייניקן ווערם". טייל טייטשן אויך „ולא יפלה" ער זאָל ניט „אויסקלייבן די קליידער", פרובן דערקענען, וועלכע זענען זיינע. דער טעם פארוואָס מען טאָר פרייטאָג צו נאכטס ניט אויסרייניקן קליידער און ניט ליינען אין א ספר ביים ליכט פון א לעמפל, איז ווייל טאָמער וועט זיך דאָס לעמפל ניט גוט ברענען און דער מענטש זייענדיק פארטאָן אין רייניגן צי אין לערנען, וועט פארגעסן אז עס איז שבת און וועט אויסבייגן דאָס קנויטל אין לעמפל כדי עס זאָל זיך בעסער ברענען. באמת אָמרו, עס איז באמת געזאָגט געוואָרן, אז דער חזן מעג זען ווי די קינדער ליינען, אָבער ער טאָר ניט ליינען (מיט זיי). מיט „חזן" מיינט מען דאָ ניט דעם בעל תפילה, וואָס דאווענט פארן עמוד; נאָר „חזן" האָט געהייסן אין דער צייט פון דער משנה דער שמש פון שול, וועלכער האָט אויך געלערנט מיט די קינדער ליינען אין ספר תורה. זאָגט דאָ די משנה, אז דער חזן מעג פרייטאָגצונאכטס יאָ צוזען ווי די קינ־דער ליינען אין ספר ביים ליכט פון א לעמפל, מחמת די קינדער האָבן דרך ארץ פאר דעם חזן און וועלן ניט פארריכטן דאָס לעמפל, און דער חזן איז דאָך ניט פארטאָן אין

לֹא יִקְרָא. כַּיּוֹצֵא בוֹ, לֹא יֹאכַל הַזָּב עִם הַזָּבָה, מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה: ד וְאֵלּוּ מִן הַהֲלָכוֹת שֶׁאָמְרוּ בַעֲלִיַּת חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה בֶּן גֻּרְיוֹן כְּשֶׁעָלוּ לְבַקְּרוֹ, נִמְנוּ, וְרַבּוּ בֵ״שׁ עַל בֵּ״ה, וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר דְּבָרִים גָּזְרוּ בוֹ בַיּוֹם:

ליינען, וועט ער ניט פארגעסן, אז עס איז שבת. אָבער דער חזן טאָר ניט ליינען צו־זאמען מיט די קינדער, ווייל ער וועט דאָך זיין פארטאָן אין ליינען און קאָן דעריבער יאָ פארגעסן. מיר האָבן שוין געגעבן אין אָנהויב פרק ב׳ פון מסכת תרומות, אז אומעטום וואו עס איז פאראן „באמת אָמרו״ מיינט מען אז עס איז אזא הלכה, ווי א הלכה למשה מסיני. כיוצא בו, דאָס זעלביקע איז אויך (דער דין), אז א זב טאָרניט עסן צוזאמען מיט א זבה כדי (ניט דערלאָזן צו) דער געלעגנהייט צו טאָן א עברה. „זב״ הייסט א מאנספערזאָן און „זבה״ הייסט א פרוי, פון וועלכע עס רינט אן אומ־ריינע פליסיקייט; מיט אזא פרוי טאָר מען ניט האָבן קיין געשלעכט־פארקער. זאָגט די משנה, אז אפילו עסן צוזאמען טאָרן זיי אויך ניט, ווייל דאָס קאָן זיי דערפירן צו טאָן א עבירה. דער ברטנורא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז אויך א מאן וועלכער איז ניט קיין זב טאָר ניט עסן צוזאמען מיט א זבה; און די משנה זאָגט א „זב״, ווייל כאָטש פאר אים איז דאָך שווער צו האָבן געשלעכטס־פארקער טאָר ער אויך ניט.

ד. ואלו מן ההלכות, און דאָס זענען פון די הלכות, וועלכע זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט אין דעם בוידעם־שטיבל פון חנניה דעם זון פון חזקיה דעם זון פון גוריון, ווען זיי (די חכמים) זענען ארויפגעקומען צו באזוכן אים; מען האָט גע־ציילט, און די בית שמאי זענען געווען מער פון די בית הלל; און אכצען זאכן האָט מען גוזר געווען אין זעלביקן טאָג. די בית שמאי, דאָס הויז פון שמאי, און בית הלל, דאָס הויז פון הלל, מיינט מען די חכמים און תלמידים וועלכע האָבן געלערנט אין די ישיבות פון שמאי און הלל, פון די צוויי תנאים, וועלכע האָבן געלערנט אין ירושלים לערך 100 יאָר איידער דאָס צווייטע בית המקדש איז חרוב געוואָרן. די מחלוקות צווישן זיינע תלמידים וועגן א סך דינים האָבן געדויערט א לאנגע צייט, ביז נאָך דעם חורבן פון בית המקדש. שפּעטער האָט מען אָנגענומען אז מען פסקנט ווי די בית הלל. דאָ דערציילט די משנה, אַז אין אַ געוויסן טאָג, ווען די בית שמאי און די בית הלל זיינען געקומען צו באזוכן חנניה בן הזקיה בן גוריון, האָבן זיי ביי אים אין בוידעם־שטיבל גוזר געווען אויף 18 זאכן. און כאָטש די בית הלל האָבן גע־האַלטן, אז מען דארף ניט גוזר זיין די דאָזיקע גזרות, אָבער מען האָט געציילט, נמנו, מען האָט געשטעלט צו אָפּשטימונג, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז אין דאָזיקן טאָג זענען די בית שמאי געווען מער פון די בית הלל, און מען האָט די גזרות אָנגע־נומען. וועגן חנניה בן חזקיה ווערט אין דער גמרא שבת י״ג געזאָגט, אז ער און זיינע חברים האָבן מחבר געווען די מגילת תענית און האָבן מפרש געווען דעם ספר יחזקאל. טייל מיינען, אז ער איז דער פאָטער פון אלעזר בן חנניה, וועלכער האָט געפירט די מלחמה קייגן די רוימער בעת דעם חורבן ירושלים און וועלכער ווערט דערמאָנט אין ספר יוסיפון. — די משנה זאָגט דאָ, אז דאָס זענען פון די דינים, וואָס די חכמים האָבן געזאָגט יענעם טאָג אין דעם בוידים־שטיבל פון חנניה. די גמרא זאָגט, אז מיט „דאָס זענען״ (ואלו) מיינט מען די צוויי דינים פון דער פריערי־קער משנה, אז מען טאָרניט רייניקן קיין קליידער און מען טאָרניט ליינען ביי קיין ליכט פון א לעמפל אים פרייטאָגצונאכטס. דאָס זענען נור צוויי דינים. וואָס זענען די אנדערע 16 דינים, מחמת די משנה זאָגט דאָך, אז מען האָט גוזר געווען 18 גזרות? וועגן דעם זענען פאראן חלוקי דעות אין דער גמרא בבלי און ירושלמי. עס איז אָנ־גענומען, אז די אנדערע זעכצן דינים זענען: א) אז איינער עסט א „ראשון״ טמא זאך ווערט ער טמא און ער טאָר ניט עסן קיין תרומה ביז ער ווערט ריין; ב) דאָס־זעלביגע איז אויך אז איינער עסט א „שני״־טמא זאך; וואָס מען מיינט „ראשון״ און „שני״ דערקלערן מיר אין דער הקדמה צום סדר טהרות; ג) דאָסזעלביקע איז אויך

ה בש"א, אין שורין דיו וסממנים וכרשינים, אלא כדי שישורו מבעוד יום, וב"ה מתירין: ו בש"א, אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור, אלא כדי שיהבילו מבעוד יום, ולא את הצמר ליורה, אלא כדי שיקלוט

ווען איינער טרינקט טמא געטראנקן; ד) דאָסזעלביקע איז אויך ווען איינער האָט נאָכ'ן טובל זיין זיך אין א כשרער מקוה, זיך אונטערגעטונקן אין געשעפּט וואסער (מים שאובין); ה) דאָסזעלביקע איז אויך, ווען אויף א ריינעם מענטש פאלט ארויף דריי קוואָרט געשעפּט וואסער; ו) אז תרומה רירט אָן ספרים פון תנך ווערט זי פסול און מען טאָר איר ניט עסן; ז) סתם הענט, ווען זיי רירן אָן תרומה איידער מען האָט די הענט געוואשן, ווערט די תרומה פסול; ח) אויב געטראנקן האָבן אָנגערירט די דאָזיקע הענט ווערן די געטראנקן טמא און זענען מטמא תרומה, אויב זיי רירן איר אָן; ט) דאָסזעלביקע זענען די דאָזיקע געטראנקן מטמא א כלי אויב זיי רירן איר אָן; י) אפילו גאָר יונגע טעכטער פון כותים (זע דעם פירוש צו משנה א' פרק ז' אין מסכת ברכות) פון זינט זיי זענען געבוירן זענען טמא ווי נידות; י"א) א זאך וואָס האָט אין דעם אומפאנג (היקף) א טפח און אונטער דער זאך געפינען זיך א מת און א לעבעדיקער מענטש, ווערט דער מענטש טמא, גלייך ווי ער וואָלט זיך געפינען צו־זאמען מיטן מת אונטער איין דאך, אונטער איין אוהל; י"ב) דער זאפט וואָס גייט ארויס פון ווייַנטרויבן ווען מען שניידט זיי, האָבן דעם דין פון ווייַן וואָס אז א עסנ־ווארג רירט אים אָן קאָן עסנווארג ווערן טמא אויב ס'רירט שפּעטער אָן א טמא זאך (וועגן „הכשר" זע דעם פירוש צו מסכת דמאי פרק ב' משנה ג'); י"ג) אויב מען פארזייט תרומה איז די תבואה, וואָס וואקסט ארויס דערפון, אויך תרומה; י"ד) אויב איינער פארשפּעטיקט זיך פרייטאָג פארנאכט אין וועג און עס ווערט שבת טאָר ער ניט טראָגן זיין בייטל געלט ווינציקער פון 4 איילן מיט אמאָל, נאָר ער דארף אים געבן א גוי צו טראָגן; ט"ו און ט"ז) זענען די צוויי דערמאָנטע דינים וועגן ניט רייניקן קליידער און ליינען ביי א לעמפּל פרייטאָגצונכטס; י"ז) ברויט און אייל און ווייַן און די טעכטער פון גוים זענען פארבאָטן; יח) א קליין קינד פון א גוי איז טמא ווי א זב (וועגן זב זע פריער אין משנה ג'). די אלע דינים דארף מען באזונדער מפרש זיין און מיר וועלן געבן זיי אין אנדערע ערטער, וואו זיי ווערן געלערנט אין דער משנה, אממייסטן אין סדר טהרות.

ה. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָרניט איינווייקן (אין וואסער, פרייטאָג) טינט־מאטעריאלן און פארבן־מאטעריאלן און וויקע (כרשינים, צו געבן צו עסן צו בהמות) סיידן (עס איז פאראן גענוג צייט) אז זיי זאָלן אויסגעווייקט ווערן ווען עס איז נאָך טאָג (איידער עס ווערט נאכט); און די בית הלל זענען מתיר. **מאטעריאלן צו מאכן טינט אָדער פארב זענען הארט און מען מוז זיי גוט ווייקן כדי זיי זאָלן ווייך ווערן. וויקע איז אזא געוויקס, וואָס מייסטנס עסן עס בהמות, און מען מוז עס פריער גוט צעווייקן כדי מען זאָל עס קאָנען עסן. זאָגט די בית שמאי, אז פונקט ווי די תורה האָט (שמות כ') אָנגעזאָגט, אז עס דארף רוהען אים שבת דער מענטש און זיין בהמה (שביתת בהמתו), אזוי דארפן רוהען אויך זיינע כלים (שביתת כליב), און דעריבער אויב די זאכן ווייקן זיך אים שבת, הייסט עס, אז די כלים טוען א מלאכה אים שבת, און דאָס טאָר מען ניט. אָבער די בית הלל האַלטן, אז כלים דארפן ניט רוהען.**

ו. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָרניט ארייַנלייגן בינטלעך פלאקס אין אויוון סיידן (עס איז פאראן גענוג צייט) אז זיי זאָלן אָנגעוואָרעמט ווערן (פריי־טאָג) ווען עס איז נאָך טאָג, און אויך (זאָל מען ניט ארייַנלייגן) וואָל אין קעסל (מיט הייסער פארב) סיידן עס זאָל אָננעמען די פארב; די בית הלל זענען מתיר. **בינטלעך פלאקס לייגט מען ארייַן אין א ווארעמען אויוון, כדי דער פלאקס זאָל ווערן העל. וואָל**

הָעַיִן. וּבֵ"ה מַתִּירִין. בֵּשׁ"א, אֵין פּוֹרְשִׂין מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּצּוֹדוּ מִבְּעוֹד יוֹם, וּבֵ"ה מַתִּירִין: ז בֵּשׁ"א אֵין מוֹכְרִין לַנָּכְרִי, וְאֵין טוֹעֲנִין עִמּוֹ, וְאֵין מַגְבִּיהִין עָלָיו, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְמָקוֹם קָרוֹב, וּבֵ"ה מַתִּירִין: ח בֵּשׁ"א, אֵין נוֹתְנִין עוֹרוֹת לְעַבְּדָן, וְלֹא כֵלִים לְכוֹבֵס נָכְרִי, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ מִבְּעוֹד יוֹם. וּבְכֻלָּן בֵּ"ה מַתִּירִין עִם הַשֶּׁמֶשׁ: ט אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, נוֹהֲגִין הָיוּ בֵּית אַבָּא שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין כְּלֵי לָבָן לְכוֹבֵס נָכְרִי שְׁלשָׁה יָמִים קוֹדֶם לַשַּׁבָּת. וְשָׁוִין אֵלּוּ וָאֵלּוּ שֶׁטּוֹעֲנִין

לייגט מען אריין אין א קעסל הייסער פארב צום פארבן. אויך דאָ איז די מחלוקה צווישן די בית שמאי און די בית הלל צי די כלים דארפן רוהען אים שבת. די גמרא זאָגט, אז די בית הלל זענען מתיר נור ווען דער קעסל שטייט ניט אויפן פייער אים שבת און ער איז פארקלעבט, ווייל אויב ניט איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען שארן אין די קוילן אז זיי זאָלן זיך בעסער ברענען, און אויך טאָמער וועט מען מישן אין קעסל און דאָס הייסט ווי געקאָכט אים שבת. „יהבילו" איז פון „הבלא", היץ; „עין", אויג, הייסט, דער אויסזען די פארב. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אַז מען טאָר ניט אויסשפרייטן נעצן (צו פאנגן) חיות, עופות, און פיש סיידן (עס איז פאראן גענוג צייט) אז זיי זאָלן געפאנגן ווערן (פרייטאָג) ווען עס איז נאָך טאָג; און די בית הלל זענען מתיר. **עס איז אלץ דיזעלבע מחלוקה, צי די נעצן, די כלים, דארפן אויך רוהען אים שבת.**

ז. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָרניט פארקויפן צו א גוי, און אויך ניט ארויפלייגן צוזאמען מיט אים משא (אויף זיין אייזל), און אויך ניט ארויפלייגן אויף אים (אויף דעם גוי'ס אקסל) משא, סיידן (עס איז דאָ גענוג צייט) אז ער זאָל אָנקומען צו אנאָנט אָרט (פרייטאָג בייטאָג, פאר שבת); און די בית הלל זענען מתיר, **דאָ אסרן די בית שמאי, ווייל זייטיקע מענטשן קאָנען מיינען, אז דער גוי איז א שליח פון דעם ייד און אז דער ייד האָט אים געשיקט צו טאָן די מלאכה אים שבת. ר' עקיבא אין דער ברייתא זאָגט, אַז די בית הלל זענען נור מתיר, ווען דער גוי פאר־לאָזט דעם ייד'ס הויז פרייטאָג ווען עס איז נאָך טאָג. די ווערטער „צו א נאָנט אָרט" מיינען, אז דאָס אָרט, וואוהין דער גוי וויל גיין, איז נאָנט גענוג אז ער זאָל דאָרט קאָנען אָנקומען פאר שבת.**

ח. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָרניט געבן פעל צו א גארבער (א גוי) און אויך ניט קליידער צו א וועשער א גוי סיידן (עס איז דאָ גענוג צייט) אז זיי זאָלן אויסגעארבייט ווערן (פרייטאָג) ווען עס איז נאָך טאָג; און ביי די אלע זאכן זענען די בית הלל מתיר (ווען מען גיט זיי אוועק) ווען די זון איז נאָך פאראן (פרייטאָג ווען עס איז נאָך טאָג). **אויך די דאָזיקע מחלוקה איז צי אויך די זאכן דארפן רוהען אים שבת, מחמת דאָ ווערט דאָך געטאָן אַ מלאכה מיט דער פעל און די קליידער פון א ייד.**

ט. אָמר, האָט רבן שמעון בן גמליאל געזאָגט: ביים פאָטער אין הויז האָט מען זיך נוהג געווען אַז מען האָט אַוועקגעגעבן ווייסע קליידער צו אַ גוי אַ וועשער דריי טעג פאר שבת. **רבן שמעון בן גמליאל איז געווען א נשיא ביי יידן און מיר האָבן געשריבן וועגן אים אין מסכתא ברכות פרק א' משנה ח'. ער דערציילט א סך מאָל וועגן מנהגים פון „בית אבא", „דער פאָטערס הויז". דאָ דערציילט ער, אז כאָטש זיין משפחה האָט געשטאמט פון הלל, אָבער זיי האָבן אין דעם דאָזיקן דין מחמיר געווען ווי די בית שמאי, און ווייסע קליידער, ווייל עס האָט געדויערט לענגער דאָס וואשן זיי, האָבן זיי מקפיד געווען ניט אוועקצוגעבן שפעטער ווי דריי טעג פאר שבת.** ושוין, און סיי די (בית שמאי) און סיי די (בית הלל) זענען צוזאמען מסכים, אז מען מעג ארויפלייגן די קלעצער פון אן אייל־קעלטער, און די קיילעכיקע העלצער פון

קוֹרוֹת בֵּית הַבַּד וְעִגּוּלֵי הַגַּת: י אֵין צוֹלִין בָּשָׂר, בָּצָל, וּבֵיצָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּצּוֹלוּ מִבְּעוֹד יוֹם. אֵין נוֹתְנִין פַּת לַתַּנּוּר עִם חֲשֵׁכָה, וְלֹא חֲרָרָה עַל גַּבֵּי גֶחָלִים, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּקְרְמוּ פָּנֶיהָ מִבְּעוֹד יוֹם. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּקְרוֹם הַתַּחְתּוֹן שֶׁלָּהּ: יא מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הַפֶּסַח בַּתַּנּוּר עִם חֲשֵׁכָה, וּמַאֲחִיזִין אֶת הָאוּר בִּמְדוּרַת בֵּית הַמּוֹקֵד, וּבַגְּבוּלִין כְּדֵי שֶׁתֶּאֱחוֹז הָאוּר

וויין־קעלטער. ווען מען וויל מאכן אייל פון איילבירטן צעמאָלט מען זיי צוערשט און דערנאָך לייגט מען ארויף אויף זיי שווערע קלעצער און דאָס אייל רינט ארויס. דאָס־זעלבע איז אויך ווען מען וויל מאכן וויין פון וויינטרויבן צעטרעט מען זיי צוערשט און דערנאָך לייגט מען אויף זיי ארויף קיילעכיקע העלצער („עיגולים״, קיילעכיקע) או דער וויין־זאפט רינט ארויס. זאָגט די משנה, אז אויך די בית שמאי זענען מודה, אז מען מעג אים פרייטאָג ארויפלייגן די קלעצער און די העלצער אויף די צעריבענע איילבירטן און וויינטרויבן, כאָטש דער אייל און דער וויין וועלן רינען פון זיי אים שבת. די גמרא זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל די איילבירטן און די וויינטרויבן זענען דאָך צעריבענע און דער זאפט וואָלט פון זיי סיי ווי גערונען, און די קלעצער און די העלצער מאכן נאָר אז זיי זאָלן בעסער רינען. און ווייל ווען מען זאָל עס טאָן אפילו אים שבת וואָלט עס אויך ניט געווען קיין איסור „מדאורייתא״, א פארבאָט פון דער תורה, דעריבער האָבן די בית שמאי פרייטאָג מתיר געמאכט.

י. אין צולין, מען טאָר ניט (פרייטאָג) בראָטן פלייש, ציבעלע, און אן איי, סיידן (עס איז דאָ גענוג צייט) אז זיי זאָלן ווערן אָפגעבראָטן ווען עס איז נאָך טאָג. **די גמרא זאָגט, אז עס איז גענוג ווען זיי ווערן אָפגעבראָטן בייטאָג א דריטל פון דעם שיעור אָפבראָטן ווען זיי ווערן אינגאנצן פארטיק. דער טעם פארוואָס מען טאָרניט איז, ווייל עס איז מורא צו האָבן איז דער מענטש, זעענדיק פרייטאָגצונאכטס אז עס איז נאָכניט אָפגעבראָטן, וועט צונויפשארן די קוילן צו מאכן דאָס פייער גרעסער, פארגעסנדיק אז עס איז שבת. אָבער אויב עס איז א דריטל געבראָטן איז שוין דער שטייגער פון טייל מענטשן עס צו עסן, וועט ער שוין ניט צונויפשארן די קוילן.** אין נותנין, מען טאָרניט אריינלייגן ברויט אין אויוון (צום באקן) פרייטאָג פארנאכט (עם חשיכה, איידער עס איז פינסטער), און אויך ניט א קוכן ארויפלייגן אויף (הייסע) קוילן, סיידן (עס איז, אין ביידע פאלן, פאראן גענוג צייט) אז זייער פנים (די אויסערליכע הויט) זאָל געהארטעוועט ווערן ווען עס איז נאָך טאָג. **מיטן וואָרט פנים מיינט מען דאָס אויסערליכע, די הויט פון ברויט אָדער פון קיכן. „שיקרמו״ איז פון וואָרט „קרום״, הייטל; דאָס ברויט אָדער קוכן ווערט פארצויגן מיט א הארטע הויט. אויב דאָס דאָזיקע הארטע הייטל האָט זיך פארצויגן ווען עס איז נאָך טאָג, מעג מען.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז (מען מעג) ווען עס ווערט פארהארטעוועט די אונטערשטע (הויט). **דאָס הייסט דער טייל פון ברויט אָדער קוכן וואָס איז צוגעקלעבט צום אויוון אָדער ליגט אויף די קוילן.**

יא. משלשלין, מען מעג אראָפלאָזן דאָס קרבן־פסח־(שעפסל) אין אויוון (פרייטאָג, ערב פסח) איידער עס ווערט פינסטער. **אויב פסח איז געפאלן אים שבת מעג מען אראָפלאָזן פרייטאָג פארנאכט דאָס קרבן פסח־שעפסל אין אויוון, אז עס זאָל זיך דאָרט אָפבראָטן, כאָטש עס וועט זיך אריינבראָטן אין שבת אריין, ווייל דאָס וואָס מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקע משנה, אז מען טאָרניט בראָטן פלייש סיידן עס בראָט זיך פריער אָפּ א דריטל פון שיעור, איז געווען דער טעם, ווייל טאָמער וועט מען פרייטאָגצונאכטס צונויפשארן די קוילן, עס זאָל זיך בעסער בראָטן. אָבער דער קרבן פסח עסן א גרופע מענטשן צוזאמען, א חבורה, און די חבורה־מענטשן זענען אויפמערקזאם און זיי וועלן זיך דערמאָנען איינער דעם אנדערן אז עס איז שבת.** ומאחיזין, און מען מעג אָנצינדן (פרייטאָג פארנאכט) דאָס פייער (אין האלץ) אין דעם פייער־הויפן אין דער ברענונגס־האַליע (אין בית המקדש). **אין הויף פון**

בְּרֶבֶן. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר בְּפֶחָמִין כָּל שֶׁהוּא:

פרק ב

א בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין? אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ, וְלֹא בְחוֹסֶן, וְלֹא בְכָלָךְ, וְלֹא בִפְתִילַת הָאִידָן, וְלֹא בִפְתִילַת הַמִּדְבָּר, וְלֹא

בית המקדש, אין דער עזרה, איז געווען א האליע, וואס האט געהייסן „בית המוקד", ברענונגס־האליע; דארט האט געבראכט א פייער־הויפן, מדורה, כדי די כהנים, וועלכע מוזן גיין אין בית המקדש־הויף נאר באָרוועס, זאלן זיך קאָנען אָנוואַרמען. זאָגט די משנה, אז מען מעג פרייטאג פארנאכט אָנצינדן דאס האלץ אין דעם דאָזיקן פייער־הויפן, און מען האט ניט מורא צו האבן, אז ווייל דאס האלץ האט זיך נאָכניט פונאנדערגעברענט וועט מען פרייטאָגצונאכטס אויפבלאָזן דאס פייער, אז עס זאל זיך פונאנדערברענען. מחמת די כהנים אין בית המקדש זענען זריזין, אויפ־מערקזאם און זיי וועלן געדענקען אז עס איז שבת. ובגבולין, אבער אויסער דעם בית המקדש (מעג מען אָנצינדן פרייטאָג פארנאכט האָלץ) נאָר ווען דאָס פייער וועט (פאר שבת) ארומנעמען דעם גרעסטן טייל (פון האָלץ). ווייל מען האט מורא, אז ווען עס וועט ניט גוט ברענען וועט מען פרייטאָג צונאכטס אויפבלאָזן דאס פייער, פאר־געסנדיק אז עס איז שבת. די גמרא זאָגט, אז „ברובן", „מיט דעם גרעסטן טייל", מיינט מען, ווען דער פלאם פלאקערט אויף אליין. ר׳ יהודה זאָגט, אז ביי קוילן איז גענוג עטוואָס. ווייל קוילן ווען מען צינדט זיי אָן לעשן זיי זיך ניט, נאר ברענען זיך שוין, און עס איז ניטאָ מורא צו האָבן טאָמער וועלן זיי זיך ניט גענוג ברענען.

פרק ב

א. במה, מיט וואָס מעג מען צינדן (די שבת־ליכט) און מיט וואָס טאָר מען ניט צינדן? עס איז א מצוה אָנצוצינדן פרייטאָג פארנאכט ליכט אז זיי זאָלן ברענען פרייטאָגצונאכטס לכבוד שבת. אין דער צייט פון דער משנה האט מען גע־וויינליך ניט אָנגעצינדן קיין ליכט, נאר א לעמפל, אין וועלכן מען האט אריינגעטאָן אייל און אין דעם אייל א קנייטל, און מען האט אָנגעצינדן דאָס קנייטל. פרעגט דאָ די משנה, מיט וועלכע קנייטלעך און איילן מעג מען צינדן אין די שבת־ליכט־לעמפלעך און וועלכע טאָר מען ניט? אין מדליקין, מען טאָרניט צינדן ניט מיט צעדערבוים־מאָך (לכש), און ניט מיט די ניט־אויסגעקלאפטע פלאקס־שטעקעלעך (חוסן), און ניט מיט דעם גראָבן זייד (כלך), און ניט מיט דעם וואָל פון די ערבות־ריטלעך (פתילת האידן), און ניט מיט די בלעטער פון נעסל־קרויט (פתילת המדבר), און ניט מיט דעם גרינעם מאָך וואָס איז אויפן וואסער. **ביז איצט האָט די משנה אויסגערעכנט וועלכע קנייטלעך (פתילות) מען טאָרניט אָנצינדן. „לכש" טייטשט די גמרא, אז דאָס איז דער וואָל פון א צעדערבוים. די מפרשים זענען מחולק, צו דאָס מיינט מען דעם מאָך וואָס וואקסט אויף דער קאָרע פון בוים, אָדער די ווייכע אָדערלעך צווישן דער קאָרע און דעם האָלץ. מען קאָן פון יעדן פון זיי מאכן קנייט־לעך. „חוסן" איז פאראן אין ישעיה א׳ („חסון") און די גמרא טייטשט, אז דאָס זענען די פלאקס־שטעקעלעך, וועלכע מען האָט נאָכניט אויסגעקלאפט. וועגן „כלך" אלס גראָבע זיידנס האָבן מיר געשריבן אין כלאים פרק ט׳ משנה ב׳. „אידן" זאָל זיין דאָס גריכישע וואָרט „איטעא", און דאָס מיינט מען די ריטלעך וואָס מען נעמט צו ערבות צום לולב. „מדבר" זאָל זיין די לאנגע גראָז־בלעטער נעסל־קרויט. „ירוקה" מיינט מען דעם גרינעם מאָך וואָס וואקסט אין וואסער אונטן ביי די שיפ־לעך. דער טעם פארוואָס מען טאָר זיי ניט נוצן איז ווייל זיי ברענען זיך ניט גוט און מען האָט מורא אז זיי קאָנען זיך אויסלעשן און מען וועט בלייבן זיצן פרייטאָג־צונאכטס איז דער פינסטער, אָדער מען וועט זיי אים שבת פרובן איינבייגן פאר־**

בִּירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם, לֹא בְזֶפֶת, וְלֹא בְשַׁעֲוָה, וְלֹא בְּשֶׁמֶן קִיק, וְלֹא בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה, וְלֹא בְאַלְיָה, וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר, מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל. וַחֲכָ״א אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל, אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: **ב** אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. ר׳ יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים, בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין, בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים, בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת, בְּשֶׁמֶן דָּגִים, בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת, בְּעִטְרָן, וּבְנֵפְטְ. ר׳ טַרְפוֹן אוֹמֵר, אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבָד:

ריכטען. ולא בזפת, און (מען טאָר ניט צינדן) ניט מיט פעך (סמאָלע, צעלאָזטע, צו נוצן עס אלס אייל), און ניט מיט וואקס (צעלאָזטע, צו נוצן עס אלס אייל), און ניט מיט אייל פון ביינוועל־בוים־קערנדלעך (שמן קיק) און ניט מיט טמא־דיקן תרומה־אייל (שמן שריפה, ברען־אייל), און ניט מיט שמאלץ פון א בהמה־וויידל (אליה) און ניט מיט חלב (פעט פון א בהמה). **דאָ האָט די משנה אויסגערעכנט וועלכע זאכן מען טאָרניט באנוצן אלס אייל צום ברענען אין שבת־ליכט־לעמפעל, מחמת זיי ברענען זיך ניט גוט. און עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער פאררוקן, אָדער ער וועט איבערלאָזן די ליכט און ארויסגיין פון צימער, און עסן די שבת־סעודה ניט ביי ליכט. „שמן קיק״ טייטשן טייל אז דאָס מיינט ריצין־אייל, פון גריכישן וואָרט „קיקי״ (רי־ צין). אן אויסנאַם פון די אלע איילן איז דאָ „שמן שריפה״, „ברען־אייל״, וואָס דער טייטש דערפון איז טמא תרומה־אייל, וואָס אויך דער כהן טאָרניט עסן, מחמת עס איז טמא, און ער מוז עס פארברענען, אָבער ער מעג ביים פארברענען עס הנאה האָבן פון דער ליכט דערפון (זע אין אונזער פירוש צו מסכתא תרומות פרק י״א משנה י׳). די גמרא זאָגט, אַז אין א געוויינטליכן פרייטאָג מעג דער כהן יאָ נוצן טמא־ תרומה־אייל צו ברענען אין דעם שבת־ליכט־לעמפל, נאָר די משנה דאָ מיינט ווען פרייטאָג פאלט־אויס אים יום טוב, און מען טאָרניט פארברענען קיין פסול־געוואָ־ רענע הייליקע זאכן אים יום טוב („אין שורפין קדשים ביום טוב״), און די טמא־ תרומה־אייל איז א הייליקע זאך.** נחום, נחום פון לאנד מדי זאָגט, אז מען מעג צינדן מיט געקאָכטן חלב, און די חכמים זאָגן, אז סיי מיט געקאָכטן און סיי מיט ניט גע־ קאָכטן טאָר מען ניט צינדן. **די גמרא זאָגט, אז די חכמים זאָגן דאָסזעלבע וואָס די סתם משנה פריער, נאָר דער אונטערשיד צווישן זיי איז, אין פאל ווען דער גע־ קאָכטער חלב איז צונויפגעמישט מיט ניט־געקאָכטן. איינער פון זיי (מען ווייסט ניט ווער, די סתם משנה אָדער די חכמים) זאָגט, אז אין אזא פאל מעג מען יאָ.**

ב. אין, מען טאָרניט צינדן מיט שמן שריפה (טמא־תרומה־אייל) אים יום טוב. **די גמרא זאָגט, אז די דאָזיקע משנה איז א טעם צו דער פריערדיקער משנה, דהיינו, אז דעריבער טאָר מען ניט אים פרייטאָג וואָס פאלט אויס אים יום טוב ברענען אין שבת־ליכט־לעמפל טמא־תרומה־אייל, ווייל מען טאָרניט פארברענען טמא־תרומה־ אייל אים יום טוב.** ר׳ ישמעאל זאָגט, אז מען טאָרניט צינדן מיט פעך־אָפפאל (סמאָלע דזשעגעכץ, עטרן) צוליב דעם כבוד פון שבת. **ווייל דער ריח דערפון איז א שלעכטער און עס איז מורא צו האָבן, אז די מענטשן וועלן דאדורך פארלאָזן דעם צימער; אזוי זאָגט די גמרא.** וחכמים, און די חכמים זענען מתיר (צו צינדן) מיט אלע איילן, מיט אייל פון זעזאם (שומשמין, אזא מאָן), מיט אייל פון ניס, מיט אייל פון רעטאכער (פון די רעטאַך־קערנדלעך), מיט אייל (פעטס) פון פיש, מיט אייל פון ווילדן קירבים (פקועות, אזא ווילדע גוויקס), מיט פעך־אָפפאל (עטרן) און מיט נאפט (אייל פון שטיינער). **די מפרשים זאָגן, אז אויך די חכמים זענען מודה, אז מיט די איילן וואָס זענען אויסגערעכנט פריער אין משנה א׳ טאָר מען ניט ברענען. „נאפט״ איז דאָס גריכישע וואָרט „נאפטא״ און ווערט אין דער גמרא דערמאָנט א סך מאָל.** ר׳ טרפון זאָגט, אז מען טאָרניט צינדן (מיט קיין אנדערן

ג כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ, אֶלָּא פִּשְׁתָּן, וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טוּמְאַת אוֹהָלִים, אֶלָּא פִּשְׁתָּן. פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר,

אייל) נאָר מיט אייל פון איילבירטן (שמן זית) אַליין. **ווייל שמן זית ברענט העל און עס איז א כבוד פאר דער הייליקייט פון שבת.**

ג. כל, אַלץ וואָס גייט ארויס פון אַ בוים טאָר מען דערמיט ניט צינדן (ניט נוצן אלס קנייטל צו שבת-ליכט) נאָר פון פלאקס. **פלאקס, כאָטש מען נעמט עס ארויס פון די פלאַקס-שטעקעלעך, וועלכע זענען דאָך אזוי ווי ביימלעך און אין תנך הייסן זיי „עץ", בוים (יהושע ב' „ותטמנם בפשתי העץ") פונדעסטוועגן מעג מען עס יאָ נוצן אלס קנייטלעך.** וכל, און אלץ וואָס גייט ארויס פון א בוים איז ניט מטמא די טומאה פון א געצעלט (טומאת אהלים) נאָר פלאקס. **דער דין איז, אז אויב א מת, דער טויטער קערפער פון א מענטש, ליגט אין א געצעלט (אהל) און דאָס געצעלט איז געמאכט למשל, פון וואָל, ווערט דאָס געצעלט טמא. דאָס הייסט „טומאת אהלים", דאָס געצעלט אליין ווערט טמא. זאָגט די משנה, אז אויב דאָס געצעלט איז געווען געמאכט פון האָלץ אָדער פון אנדערע אזעלכע זאכן וואָס קומען ארויס פון א בוים ווערט דאָס געצעלט ניט טמא. אן אויסנאַם איז נור אויב דאָס געצעלט איז געמאַכט פון פלאקס, און א פלאקס-געצעלט ווערט יאָ טמא.** פתילת, א קנייטל פון קלייד-שטאָף וואָס מען האָט עס איינגעדרייט אָבער ניט אָפּגעזענגט אין פייער, זאָגט ר' אליעזר, אז עס קאָן ווערן טמא, און אז מען טאָרניט צינדן דערמיט (אלס קנייטל אין שבת-לעמפל); ר' עקיבא זאָגט, אז עס איז טהור (קאָן ניט ווערן טמא) און מען מעג יאָ צינדן מיט איר. **אין דער גמרא זענען פאראן דערויף עטליכע טייטשן. דער טייטש, וואָס איז אָנגענומען דורך די מפרשים איז, אז מיר האָבן דאָ צוויי באַזונדערע דינים. איינער איז וועגן א שטיקל קלייד-שטאָף, וואָס איז גרויס 3 פינגער אויף דריי פינגער און עס האָט אָנגערירט א טמא זאך. זאָגט ר' אליעזר, אז כאָטש מען האָט דאָס שטיקל קלייד-שטאָף איינגעדרייט אלס קנייטל צום ברע־נען, אָבער ווייל מען האָט עס ניט אָבגעזענגט אין פייער (אַז עס זאָל ווערן אַ גוט קנייטל צום ברענען) הייסט עס נאָך אלץ א שטיקל קלייד-שטאָף (א „בגד", קלייד), און דער דין איז אז א קלייד-שטאָף וואָס איז מינדסטנס דריי פינגער די ברייט אויף דריי פינגער די לענג קאָן טמא ווערן. אָבער ר' עקיבא זאָגט, אז דאָס איינ־דרייען אלס קנייטל אליין, כאָטש עס איז ניט געוואָרן אפגעזענגט, מאכט עס, אז עס הייסט ניט מער קיין קלייד-שטאָף, קיין בגד, און אויב עס האָט אָנגערירט א טמא-זאך קאָן עס ניט מער אָננעמען קיין טומאה און עס איז טהור. די צווייטע מחלוקה צווישן ר' אליעזר און ר' עקיבא איז וועגן א שטיקל קלייד-שטאָף וואָס האלט פונקט דריי פינגער די לענג אויף דריי פינגער די ברייט, און מען האָט עס איינגעדרייט אלס קנייטל און מען האָט עס ניט אָפּגעזענגט אין פייער, און יום טוב איז אויסגעפאלן אין פרייטאָג. ר' אליעזר האַלט, אז ווייל אזא שטיקל קלייד-שטאָף פון דריי אויף דריי ווערט פאררעכענט פאר א זאך, פאר א כלי, און ווייל דער דין איז, אז ווען מען צינדט-אָן שבת-ליכט דארף מען אָנצינדן דעם גרעסטן טייל פון קנייטל וואָס שטארצט-ארויס פון אייל, קומט דאָך אויס, אז ביים אָנצינדן פארקלע־נערט מען דאָס שטיקל קלייד-שטאָף פון דריי פינגער אויף דריי פינגער, און עס ווערט א „שבר כלי" א צעבראָכענער טייל פון א כלי, און דער דין איז, אז מיט א כלי וואָס איז צעבראָכן געוואָרן אים יום טוב טאָר מען ניט צינדן. אָבער ר' עקיבא האַלט דאָך, אז דורך דעם וואָס מען האָט איינגעדרייט דאָס שטיקל קלייד און גע־מאכט דערפון א קנייטל איז עס געוואָרן אויס כלי, ממילא איז דאָך עס ניט צע־בראָכן געוואָרן ערשט ביים אָנצינדן אים יום טוב נאָר שוין פריער פאַר יום טוב**

טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ: ד לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר, בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת, אֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס. וְר' יְהוּדָה מַתִּיר. אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד. לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת. וְר' יְהוּדָה מַתִּיר: ה הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי גוֹיִם, מִפְּנֵי לִסְטִים, מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה,

און מיט אַ כלי וואָס איז צעבראָכן געוואָרן פאַר יום טוב מעג מען יאָ ברענען אים יום טוב.

ד. לא, א מענטש טאָרניט (פרייטאָג פאַרנאַכט) מאַכן א לעכל (אונטן) אין דעם רערל פון אן איי־שאָל און אָנפילן עס מיט אייל און עס אוועקלייגן איבער דעם (שבת־ליכט־) לעמפל, כדי עס זאָל אראָפּרינען טראָפּנווייז (אין לעמפל אייל, און דאָס לעמפל זאָל זיך אים שבת לענגער ברענען), און אפילו דאָס (רערל) איז (ניט פון אן איי־שאָל, נאָר פון) ערד (־שערבל). **דער טעם איז, ווייל עס איז מורא צו האָבן, אז מען וועט פרייטאָג־צונאכטס ארויסנעמען אייל פון דעם רערל צום נוצן, און אזוי ווי דער אייל איז דאָך באשטימט צום ברענען דערמיט הייסט עס ווי מען פאַרקלענערט דאָס ברענען, און דאָס איז אזוי ווי מען וואָלט אויסגעלאָשן דאָס ליכט, און אויסלעשן א ליכט אים שבת (מכבה) טאָר מען ניט.** די משנה גיט צו אז **כאָטש דאָס רערל איז פון אַ ערד־שערבל, וואָס איז מיאוס, און מען דאַרף דעריבער ניט מורא צו האָבן טאָמער וועט מען נוצן פון אייל, פונדעסטוועגן טאָר מען ניט.** ור' יהודה, און ר' יהודה איז מתיר. **ער האַלט, אז מען דאַרף ניט מורא האָבן טאָמער וועט מען נוצן פון דעם אייל.** אבל, אָבער אויב דער טעפּער האָט דאָס (רערל) פריער צובאַפעסטיקט (איבער דעם לעמפל), מעג מען (אריינגיסן דאָרט אייל, אז עס זאָל אראָפּרינען), ווייל עס איז איין כלי. **דאָס זאָגט ניט ר' יהודה, נאָר די סתם משנה, וועלכע האַלט דאָך פריער, אז מען טאָר ניט, אָבער איצט אין פאַל ווען מען האָט דאָס רערל פריער צוגעקלעפּט איבער דעם לעמפל מעג מען, ווייל עס איז פּונקט ווי דער אייל וואָלט זיך געפינען אין לעמפל, עס איז ווי איין כלי. די גמרא זאָגט, אז ניט דווקא ווען א טעפּער האָט עס צובאַפעסטיקט, נאָר אפילו ווען דער בעל הבית האָט עס געטאָן, און ער האָט צובאַפעסטיקט מיט קאַלך, ווי א טעפּער וואָלט עס געמאַכט, מעג מען אויך.** לא ימלא, א מענטש זאָל ניט אָנפילן א שיסל מיט אייל און איר אוועקשטעלן (פרייטאָג פאַרנאַכט) לעבן דעם לעמפל און אריינטאָן אין איר (אין דער שיסל) דעם עק פון דעם קנייטל כדי עס זאָל ציען (אייל פון דער שיסל ביים ברענען אים שבת). **עס איז דערזעלבער טעם וואָס פריער; טאָמער וועט מען נוצן פון דעם אייל.** ור' יהודה, און ר' יהודה איז מתיר. **ווייל ער האַלט ניט, אז מען דאַרף מורא האָבן טאָמער וועט מען נוצן.**

ה. המכבה, אז איינער פאַרלעשט (שבת) די ליכט, ווייל ער האָט מורא פאַר גויים, פאַר גזלנים, פאַר א שלעכטן גייסט, און אָדער כדי דער קראַנקער זאָל אַנט־שלאָפן ווערן, איז ער פּטור. **מיט פּטור מיינט מען, אז עס הייסט ניט, אַז ער האָט געטאָן א מלאכה אים שבת, אויסגעלאָשן די ליכט (מכבה), פאַרוואָס מען איז מחויב טויט־שטראָף אויב מען טוט עס במזיד, אָדער צו ברענגען א קרבן חטאת אויב מען טוט עס בשוגג. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, ווען עס איז געווען א סכנה; און אויך ביי אַ קראַנקן מיינט מען, ווען עס איז מורא צו האָבן פאַר זיין לעבן אויב ער וועט ניט אַנטשלאָפן ווערן, און ניט נאָר איז מען פּטור, נאָר מען מעג אויך לכתחילה עס טאָן. מיט די ווערטער „פאַר גויים" טייטשן די מפרשים, אז עס זענען געווען אין יענע צייטן געצענדינער, וועלכע האָבן געדינט צו פייער, און האָבן אין זייערע**

וְאִם בִּשְׁבִיל הַחוֹלֶה שֶׁיִּישַׁן פָּטוּר. כְּחָס עַל הַנֵּר, כְּחָס עַל הַשֶּׁמֶן, כְּחָס עַל הַפְּתִילָה, חַיָּב. וְר' יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַפְּתִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עוֹשָׂה פֶּחָם: ו עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן. עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת, בְּנִדָּה, וּבְחַלָּה, וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר: ז שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה, עִשַּׂרְתֶּן? עֵרַבְתֶּן? הַדְלִיקוּ

חגאות אין ערגיץ ניט געלאָזט ברענען פייער גאָר אין זייערע עבודה־זרה־ערטער. וועגן וואָרט „לסטים" (גזלנים) זע אין אונזער פירוש צו מסכתא ברכות פרק א' משנה ג'. מיט „שלעכטן גייסט" (רוח רעה) מיינט מען, לויט דעם טייטש פון רמבם, ביי א קראנקן א מרה שחורה, וועלכע באַוויקט זיך נאָר אין דער פינסטער. כחס, אויב (ער האָט עס אויסגעלאָשן דאָס ליכט, כדי) איינצושפּאָרן דאָס לעמפּל, כדי איינצושפּאָרן דעם אייל, כדי איינצושפּאָרן דאָס קנייטל, איז ער חייב. דאָס הייסט, אז ער האָט אויסגעלאָשן ליכט אים שבת, מכבה, און געטאָן א מלאכה און אויב במזיד קומט אים טויט־שטראָף און אויב בשוגג איז ער מחויב צו ברענגען א קרבן חטאת. דאָס וואָרט „כחס" טייטשט רשי ווי עס וואָלט געווען צוויי ווערטער „כי חס", אויב ער האָט געוואָלט איינשפּאָרן". ר' יוסי פטר'ט ביי אלע, א חוץ ביים (ווען איינשפּאָרן דאָס) קנייטל, ווייל ער מאַכט עס קויל. ר' יוסי האַלט אז „מלאכה שאינה צריכה לגופה", אז טאָן אים שבת אן ארבייט, וואָס מען טוט, ניט פאַר דער ארבייט אליין נאָר כדי צו דערגרייכן אן אנדערע זאַך, טאָר מען ניט טאָן, אָבער אויב מען האָט זי יאָ געטאָן איז מען פטור. און אויך דאָ ווען ער לעשט אויס כדי איינצושפּארן דאָס לעמפּל אָדער דעם אייל, האָט ער דאָך ניט אויסגעלאָשן דאָס ליכט ווייל ער האָט עס געוואָלט אויסלעשן כדי דאָס ליכט זאָל ניט זיין, נאָר ער האָט עס געטאָן כדי איינצושפּארן אן אנדערע זאַך, איז ער דעריבער פטור. אָבער ווען ער לעשט אויס כדי איינצושפּאָרן דאָס קנייטל און ער איז מכוון דערביי (אזוי זאָגט די גמרא), אז דאָס קנייטל, וואָס איז ניט געווען אָנגעזענגט דורך פייער אים פרייטאָג, וועט איצט באַקומענדיק אן אָנגעזענגטן שפּיץ (פון קויל), זיין בעסער צום ברענען, איז ער יאָ חייב.

ו. על, צוליב דריי עבירות שטאַרבן פרויען אין זייער קימפּעט: ווייל זיי זענען ניט אָפּגעהיטן אין נידה, און אין (אָפּשיידן) חלה, און אין אָנצינדן (פרייטאָג פאַרנאַכט די שבת־) ליכט. ווען א פרוי איז אין איר מאָנאַטליכער בלוטיגונגס־צייט איז זי א נידה און עס זענען פאַראַן דינים ווי זי דאַרף זיין אָפּגעשייד'ט פון מאַן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נידה). ווען מען באַקט ברויט (און עס איז אן אַלטע תקנה פון אָנהייב פון דער צייט פון 2טן בית המקדש דורך עזרא הסופר, לויט דער גמרא אין בבא קמא פ"ב, אז א פרוי זאָל באַקן ברויט) דאַרף זי אָפּשיידן חלה (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא חלה). אויך די מצוה פון אָנצינדן שבת־ליכט פרייטאָג פאַרנאַכט געהערט צו דער בעל הבית'טע פון הויז, צו דער פרוי. זאָגט די משנה, אז פרויען ווערן באַשטראָפט אין דער צייט פון זייער קימפּעט פאַר ניט אָפּהיטן די דאָזיקע דריי מצוות.

ז. שלשה, דריי זאַכן דאַרף א מענטש זאָגן אין זיין הויז פרייטאָג (פאַרנאַכט), נאָענט (איידער עס ווערט) פינסטער: „צי האָט איר אָפּגעשיידט מעשר? צי האָט איר געמאַכט א עירוב? צינדט אָן די (שבת־) ליכט!" פון תבואות (מעל) און פרוכטן און גרינס האָט מען געדאַרפט אָפּשיידן מעשר (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי), און אים שבת האָט מען קיין מעשר ניט געטאָרט אָפּשיידן. דעריבער דאַרף מען פרייטאָג פאַרנאַכט דערמאָנען, אז מען זאָל אָפּשיידן. „מאַכן א עירוב" מיינט מען דאָ „עירובי תחומין", דאָס אוועקלייגן עסנוואַרג כדי מען זאָל קאָנען גיין אים שבת ווייטער פון 2000 איילן פון דער שטאָט וואו מען געפינט זיך (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין); אויך דאָס מוז מען טאָן פאַר שבת. דאָס

אֶת הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה, אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי, וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים, וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת, אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי, וּמְעָרְבִין וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין:

פרק ג

א כִּירָה שֶׁהִסִּיקוּהָ בְּקַשׁ וּבִגְבָבָא, נוֹתְנִים עָלֶיהָ תַּבְשִׁיל. בְּגֶפֶת וּבְעֵצִים,

זעלבע דארף מען אָנצינדן שבת־ליכט פרייטאָג פאר נאכט. מען דארף דערמאָנען וועגן מעשר און עירוב ניט פרייטאָג בייטאָג נאָר פארנאכט, כדי די הויז־מענטשן זאָלן ניט טראכטן, אז זיי האָבען נאָך צייט און זיי וועלן שפעטער פארגעסן דאָס צו טאָן. ספק חשיכה, (ווען עס איז שוין פינסטערליך, עס איז בין השמשות, און) עס איז א ספק (מען ווייסט ניט) צי עס איז שוין אוונט אָדער עס איז נאָכניט אוונט (שבת), טאָר מען ניט אָפּשיידן מעשר פון ודאי (זיכערן טבל, תבואה, פרוכטן, גרינס, פון וועלכע מען האָט זיכער נאָכניט גענומען מעשר), און מען טאָר ניט טובל־זיין קיין כלים (וועלכע זענען טמא און מען וויל זיי ריין מאכן דורך טובל זיין זיי) און מען טאָר ניט אָנצינדן קיין ליכט. די אלע דריי זאכן טאָר מען ניט טאָן אים שבת. מעשר נעמען און טובל זיין כלים טאָר מען ניט, ווייל עס איז ווי פארריכטן א זאך, מחמת ביז איצט טאָר מען ניט עסן די תבואה און מען קאָן ניט נוצן די כלים, און דורך מעשר נעמען און טובל זיין פארריכט מען זיי, און פארריכטן א זאך טאָר מען ניט אים שבת. אָנצינדן ליכט אים שבת איז א מלאכה, וואָס מען טאָר ניט. דעריבער טאָר מען ניט די דאָזיקע זאכן טאָן אויך ווען עס איז א ספק צי עס איז שוין שבת. אבל, אָבער מען מעג (אין דער דאָזיקער ספק־צייט) נעמען מעשר פון דמאי (תבואה וואָס מען קויפט פון א עם הארץ און עס איז נאָר פאראן א חשד טאָמער זענען זיי ניט געמעשרט) און מען מעג לייגן עירוב (פון הויפן, עירוב חצרות), און מען מעג באַהאַלטן ווארעמע (מאכלים, אז זיי זאָלן ניט קאַלט ווערן). וועגן דמאי זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי. ווייל דער גרעסטער טייל עמי הארצים מעשרן יאָ, איז דאָך עס נור א חשד דעריבער מעג מען נעמען דמאי־מעשר ווען עס איז א ספק צי עס איז שבת. וועגן עירוב חצירות, דאָס אוועקלייגן עסנווארג, אז עס זאָל הייסן ווי אלע איינוואוינער פון הויף זענען ווי איין הויז און מען זאָל אים שבת מעגן טראָגן פון די שטיבן אין הויף אריין, זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין; אויך דאָס מעג מען טאָן אים בין השמשות ווען מען ווייסט ניט צי עס איז שוין שבת, ווייל דער עירוב חצרות איז נאָר א חומרא, און מען האָט ביי א ספק מיקל געווען. מען מעג דעמאָלס אויך איינפּאקן ווארעמע מאכלים אין זאכן (ווי אין בעטגעוואנט), וואָס זאָלן ניט ארויסלאָזן די ווארימקייט און די מאכלים זאָלן ניט קאַלט ווערן. די גמרא זאָגט, אז באהאלטן אין זאכן וואָס געבן־צו היץ (מוסיף הבל) טאָר מען אפילו פרייטאָג בייטאָג ניט טאָן, ווייל עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען באַהאַלטן דעם טאָפּ מיט די מאכלים אין הייסן אש געמישט מיט קוילן און עס איז מורא צו האָבן אז מען זאָל אים שבת ניט צונויפשארן די קוילן כדי די היץ זאָל לענגער האַלטן. אויך באַהאַלטן אין זאכן, וועלכע געבן ניט צו קיין היץ אָבער זיי דערהאַלטן די היץ טאָר מען ניט אים שבת, ווייל מען האָט מורא, אז בעת דעם באַהאַלטן, אויב מען וועט זען, אז די מאכלים זענען קאַלט וועט מען זיי אָנוואָרעמען. נאָר פרייטאָג בין השמשות האָט מען מתיר געמאכט, ווייל געוויינליך זענען די טעפּ מיט מאכלים פרייטאָג בין השמשות הייסע (סתם קדירות בין השמשות רותחות הן), און מען וועט זיי ניט אָנוואָרעמען.

פרק ג

א. כירה, א קיך (מיט צוויי פייערקעס אויף וועלכע מען קאָן אוועקשטעלן צוויי טעפּ צום קאָכן), וועלכע מען האָט באהייצט מיט שטרוי אָדער מיט זייער דינע שטיקלעך העלצלעך, מעג מען (פרייטאָג פארנאכט) ארויפשטעלן דערויף (א

לא יִתֵּן עַד שֶׁיִּגְרוֹף, אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן אֶת הָאֵפֶר, בֵּשׁ"א חַמִּין אֲבָל לֹא תַּבְשִׁיל, וּבֵה"א חַמִּין וְתַבְשִׁיל. בֵּשׁ"א נוֹטְלִין אֲבָל לֹא מַחֲזִירִין, וּבֵה"א אַף מַחֲזִירִין: ב תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּהוּ בְּקַשׁ וּבְגְבָבָא, לֹא יִתֵּן בֵּין מִתּוֹכוֹ

טאָפּ מיט) געקאָכטע מאכלים (אז עס זאָל שטיין שבת ביז צו דער סעודה). **כדי מען זאָל פארשטיין די משנה און אויך די ווייטערדיקע משנות וועלן מיר דאָ געבן עטליכע דערקלערונגען. „כירה" הייסט אַ קיך מיט צוויי לעכער, צוויי פייערקעס, אויף וועלכע מען קאָן ארויפשטעלן צוויי טעפּ צו קאָכן. „כופח" הייסט א קיך נאָר מיט איין לאָך, מיט איין פייערקע, אויף וועלכער מען קאָן קאָכן נור איין טאָפּ. די היץ אין אזא שמעלער קיכל האַלט זיך שטאַרקער. „תנור" הייסט אן אויוון, וואָס איז אונטן ברייט און אין דער הויך שמאָל, און מען באַקט אין אים און מען קאָכט אין אים, און די היץ האַלט זיך אין אים אמלענגסטן. מיט די עסנווארג וואָס מען גרייט אָן פרייטאָג פארנאכט אויף שבת קאָן מען טאָן צוויי זאכן. איין זאך איז, וואָס מען לאָזט „שטיין" אויף דער קיך דעם טאָפּ מיט מאכלים, וואָס מען דארף עסן שבת כדי די מאכלים זאָלן ניט קאַלט ווערן; דאָס הייסט „שהייה", לאָזן שטיין אויף דער קיך. די צווייטע זאך איז, וואָס מען נעמט אראָפּ דעם טאָפּ פון דער קיך און מען „באַהאַלט" אים אין בעטגעוואַנט צי אנדערע זאכן, כדי די מאכלים זאָלן ניט קאַלט ווערן; דאָס הייסט „הטמנה", באַהאַלטן, איינוויקלען. עס איז פאראן נאָך אן אונטערשיד, דהיינו, צווישן „תבשיל", געקאָכטע „מאכלים", עסנווארג, און „חמין" ווארעמע וואסער. די דינים וועגן „הטמנה", וועגן באַהאַלטן, וועט די משנה לערנען ווייטער אין פרק ד'. דאָ לערנט די משנה (לויט דעם רמבם) די דינים וועגן „שהייה", וועגן לאָזן שטיין אויף דער קיך. דער ערשטער דין דאָ אין דער משנה זאָגט, אז אויף א קיך מיט צוויי פייערקעס, וואו די היץ האַלט זיך ניט לאַנג, אויב מען האָט איר באַהייצט מיט שטרוי און זייער דינע, טרוקענע העלצלעך (גבבא), וועלכע ברענען זיך אויס שנעל, מעג מען לאָזן שטיין פארנאכט ביז צו דער סעודה אים שבת די טעפּ מיט עסן.** בגפת, אויב (מען האָט די קיך באַהייצט) מיט איילבירטן־אָפּפאַל אָדער האָלץ טאָר מען ניט לאָזן שטיין ביז מען קערט־ארויס צוזערשט (די קוילן), אָדער ביז מען באַשיט זיי (די קוילן) מיט אש. **ווייל דער אָפּפאַל פון איילבירטן און האָלץ ברענט זיך ניט שנעל און די קוילן האַלטן לענגער דאָס פייער, און עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען שבת צונויפשאַרן די קוילן. אָבער ווען מען קערט־ארויס די קוילן אָדער מען באַשיט זיי מיט אש איז ניטאָ מער מורא צו האָבן. אין די גמרא און אין די פוסקים זענען פאראן די דינים ביי וועלכע מאכלים מען מעג יאָ און ביי וועלכע מען טאָר ניט.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (נור) ווארעם וואסער. (מעג מען לאָזן שטיין אויף דער קיך נאָכדעם ווי מען האָט די קוילן אויסגעקערט) אָבער ניט געקאָכטע מאכלים; און די בית הלל זאָגן, אז סיי וואַרים וואסער און סיי געקאָכטע מאכלים (מעג מען). **די בית שמאי האַלטן, אז ווארעם, געקאָכטע וואסער דארף מען מער גיט קאָכן, דעריבער מעג מען, אָבער געקאָכטע מאכלים, וועלכע מען וויל, אז זיי זאָלן זיך מער קאָכן און ווערן בעסער, טאָר מען ניט. די בית הלל זענען מתיר ביי ביידע.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען מעג אראָפּנעמען (דעם טאָפּ פון דער קיך) אָבער צוריקשטעלן (דעם טאָפּ אויף דער קיך נאָכדעם ווי מען האָט איר אראָפּגענומען אים שבת) טאָר מען ניט, און די בית הלל זאָגן, אז מען מעג אויך צוריקשטעלן. **דער ברטנורא טייטשט איך לויט דער גמרא, אז אויך לויט די בית הלל מעג מען נור אזוי לאַנג ווי מען האַלט דעם טאָפּ אין דער האַנט, אָבער ניט ווען מען האָט אים אוועקגעשטעלט אויף דער ערד אָדער אויף אן אנדערער זאך.**

ב. תנור, אן אויוון, וועלכן מען האָט באַהייצט (אפילו נאָר) מיט שטרוי און מיט זייער דינע שטיקלעך העלצלעך טאָר מען ניט לאָזן שטיין (פרייטאָג פארנאכט

בֵּין מֵעַל גַּבָּיו. כְּפָּח שֶׁהִסִּיקוּהוּ בְּקַשׁ
וּבִגְבָבָא, הֲרֵי הוּא כְּכִירַיִם. בְּגֶפֶת
וּבְעֵצִים, הֲרֵי הוּא כְּתַנּוּר: ג אֵין
נוֹתְנִין בֵּיצָה בְּצַד הַמֵּיחַם בִּשְׁבִיל
שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל, וְלֹא יַפְקִיעֶנָּה בְּסוּדָרִים,
וְר׳ יוֹסֵי מַתִּיר. וְלֹא יַטְמִינֶנָּה בְּחוֹל
וּבַאֲבַק דְּרָכִים בִּשְׁבִיל שֶׁתִּצָּלֶה:

ד מַעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ אַנְשֵׁי טְבֶרְיָא
וְהֵבִיאוּ סִלּוֹן שֶׁל צוֹנֵן לְתוֹךְ אַמָּה
שֶׁל חַמִּין. אָמְרוּ לָהֶן חֲכָמִים, אִם
בַּשַּׁבָּת, כְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בַשַּׁבָּת
אֲסוּרִין בִּרְחִיצָה וּבִשְׁתִיָּה. וְאִם בְּיוֹם
טוֹב, כְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּיוֹם טוֹב
אֲסוּרִין בִּרְחִיצָה וּמֻתָּרִין בִּשְׁתִיָּה.

די טעפּ מיט מאכלים צו דער שבת־סעודה) ניט אינווייניק (אין אויוון) און ניט אויף אים (אין דרויסן). **ווייל די היץ אין אן אויוון האלט זיך לאנג איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען צונויפשארן די איבערגעבליבענע שטיקלעך קוילן אים שבת.** כופּח, א קיך (פון איין טאָפּ, איין פייערקע), וועלכע מען האָט באהייצט מיט שטרוי אָדער זייער דינע שטיקלעך העלצלעך, האָט זי דעם דין ווי א צוויי־טאָפּ־קעך (און מען מעג); און אויב (מען האָט איר באהייצט) מיט איילבירטן־אָפּפאל אָדער מיט האָלץ האָט זי דעם דין אן אויוון (און מען טאָר ניט). **מחמת אין א כופּח, אן איין־טאָפּ־קעכל האַלט זיך די היץ לענגער ווי אין א צוויי־טעפּ־קיך אָבער ווינציקער ווי אן אויוון.**

ג. אין, מען טאָרניט (אים שבת) אַוועקלייגן א (רוי) איי לעבן אַ (ווארמען) קעסל מיט וואסער (מיחם) כדי דאָס (איי) זאָל לייכט אָפּגעקאָכט ווערן. **ווייל דאָס הייסט ווי קאָכן אים שבת דאָס איי.** „מיחם" הייסט א קעסל אין וועלכן מען קאָכט וואסער. „תתגלגל", מיינט, **אז דאָס איי ווערט אָפּגעקאָכט ווייך, שיטער, ניט הארט.** ולא, און מען טאָרניט צעקלאפּן דאָס איי אויף ווארימע טיכער. **ווען מען צעקלאפּט אן איי, אויף א טוך, וואָס איז צוערשט שטארק צעהיצט געוואָרן אויף דער זון, ווערט דאָס איי עטוואָס געקאָכט. און דאָס טאָר מען אויך ניט אים שבת, מחמת מען האָט מורא אז קוים וועט מען מתיר מאכן ביי זאכן, וועלכע זענען צעהיצט פון דער זון, וועלן מענטשן זיך מתיר מאכן ארייגצולייגן דאָס איי אין ווארימע אש.** ור׳ יוסי, און ר׳ יוסי איז מתיר. **ער איז מתיר ביי טיכער, וועלכע זענען צעהיצט דורך דער זון און איז ניט חושש טאָמער וועט מען אָנווארמען אין אש. אזוי טייטשט רש״י, „יפקיענה" פון „בקע", שפּאלטן, צעקלאפּן. אָבער דער „ערוך" טייטשט עס פון „פקע", „פּקעת", א קיילעכיקער קנויל, און דער טייטש איז „איינוויקלען" די איי און הייסע טיכער, כדי דאָס איי זאָל זיך עטוואָס אָפּקאָכן. „סודרין", „סודר" איז פון גריכישן „סודאריאָן", קאָפּ־טוך.** ולא, אָבער מען זאָל דאָס איי ניט ארייַנשטעקן אין זאמד אָדער אין שטויב פון וועגן (וועלכע זענען צעהיצט דורך דעם זון) אז עס זאָל זיך אָפּבראָטן. **דאביי איז אויך ר׳ יוסי מודה, אז מען טאָר ניט, ווייל זאמד און שטויב זענען ענליך צו אש. אן אנדער טעם איז, ווייל עס איז מורא צו האָבן אז מען וועט רירן פון אָרט די ערד און דאָס טאָר מען ניט אים שבת, ווייל עס הייסט ווי אקערן ערד.**

ד. מעשה, עס האָט פּאסירט, אז די איינוואוינער פון (דער שטאָט) טבריה האָבן געטאָן און ארייַנגעצויגן אַ רער מיט קאַלט (וואסער) אין דעם קאַנאַל פון די הייסע (קוואלן־וואסער); האָבן די חכמים צו זיי געזאָגט: אויב אים שבת האָט דאָס (קאַלטע וואסער וואָס איז אָנגעווארימט געוואָרן אין דער רער דורך די הייסע קוואלן־וואסער) דעם דין ווי וואָסער וואָס מען האָט אָנגעווארעמט אים שבת און מען טאָר זיך ניט וואשן מיט דעם און מען טאָר ניט טרינקן, און אויב אים יום טוב האָט דאָס דעם דין ווי וואסער וואָס מען האָט אָנגעווארעמט אין יום טוב און מען טאָר זיך ניט וואשן מיט דעם אָבער מען מעג עס טרינקן. **אין טבריה, אין ארץ ישראל, זענען פאראן הייסע וואסער־קוואלן, וואָס ווערן אָנגערופן חמי טבריה, און די משנה דער־**

מוּלְיָאר הַגָּרוּף שׁוֹתִין הֵימֶנּוּ בַּשַּׁבָּת. אַנְטִיכִי, אַף עַל פִּי שֶׁגְּרוּפָה, אֵין שׁוֹתִין מִמֶּנָּה: ה הַמֵּיחַם שֶׁפִּנָּהוּ. לֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ צוֹנֵן בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּחַמּוּ. אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְתוֹכוֹ אוֹ לְתוֹךְ הַכּוֹס כְּדֵי לְהַפְשִׁירָן. הָאִלְפָּס וְהַקְּדֵרָה שֶׁהֶעֱבִירָן מְרוּתָּחִין, לֹא יִתֵּן לְתוֹכָן תַּבְלִין, אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה, אוֹ לְתוֹךְ הַתַּמְחוּי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לַכֹּל הוּא נוֹתֵן, חוּץ מִדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חוֹמֶץ וְצִיר: ו אֵין נוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַנֵּר לְקַבֵּל בּוֹ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאִם נְתָנוֹ

ציילט דאָ וועגן די דאָזיקע הייסע וואסער. וועגן „סילון”, „רער”, זע מסכתא כלאים פרק ז׳ משנה א׳. מוליאר, א מוליאר פון וועלכן מען האָט ארויסגעקערט די קוילן, מעג מען פון אים טרינקן אים שבת. „מוליאר” הייסט א סאָרט „סאמאָוואר”, א קעסל, אין וועלכן מען קאָכט וואסער, און אין די אויסערליכע זייטן איז פאַראַן אַן אָרט אויף ברענענדיקע קוילן, וועלכע דערוואָרעמען דאָס וואסער. זאָגט די משנה אז אויב מ׳האָט פרייטאָג ארויסגעקערט די קוילן, מעג מען אים שבת טרינקן פון אים דאָס ווארימע וואסער. אנטיכי, אן אנטיכי, כאָטש מען האָט ארויסגעקערט די קוילן, טאָר מען פון אים ניט טרינקן די וואסער (אים שבת). די גמרא זאָגט, אז אנטיכי איז דאָסזעלביקע וואָס מוליאָר, נאָר מיט דעם אונטערשיד וואָס אין דעם אנטיכי געפינען זיך די ברענענדיקע קוילן אונטן, און די היץ האַלט לענגער, און דעריבער טאָר מען ניט. וועגן „מוליאר” זאָגט ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך”, אז עס איז דאָס גריכישע וואָרט „מיליאריאן”, א הויכער שמאָלער קעסל צו קאָכן וואסער. „אנטיכי” זאָל זיין דאָס גריכישע וואָרט „ענטאקעיאן”, וואסער־רעזערוואואר. זיכער איז עס ניט.

ה. המיחם, א וואסער־קעסל (אין וועלכן מען קאָכט וואסער אויף דער קיך), וועלכן מען האָט אראָפּגענומען פון דער קיך, טאָר מען (אים שבת) ניט אריינגיסן אין אים (אביסל) קאלטע וואסער, כדי עס אָנצוּוואַרעמען; אָבער מען מעג אין אים אָדער אין א כוס (מיט ווארעם וואסער) אריינגיסן (א סך קאלט וואסער) כדי עס זאָלן ווערן לעבלעך (ניט קאַלט און ניט ווארם). אָנוואַרעמען הייסט ווי געקאָכט; אָבער מאכן דאָס וואסער לעבלעך מעג מען. האילפס, א קאָך־פאן אָדער א קאָך־טאָפּ (מיט געקאָכטע עסנווארג), וועלכע חען האָט אראָפּגענומען (פון דער קיך) ווען זיי זענען קאָכענדיק (פרייטאָג פארנאכט) טאָר מען (באלד ווי עס ווערט פינסטער, שבת) ניט אריינטאָן אין זיי געווירצן. ווייל דאָס הייסט א „כלי ראשון”, דאָס ערשטע געפעס, וואָס איז געשטאנען אויפן פייער, און ממילא, אז מען טוט אין דעם אריין געווירצן אפילו ווען מען האָט עס אראָפּגענומען פון פייער נאָר זיי זענען נאָך הייס, הייסט עס ווי געקאָכט. וועגן „אילפס” זע פאה פרק ח׳ משנה ד׳. אבל, אָבער מען מעג (אריינ־טאָן געווירצן) אין דער שיסל אָדער אין דער גרויסער שיסל. דאָס מיינט מען די שיסל אין וועלכער מען גיסט אריין פון קאָך־טאָפּ, און עס הייסט א „כלי שני”, א צווייט געפעס, וואָס איז ניט געשטאנען אויפן פייער, און עס הייסט דעריבער ניט געקאָכט (כלי שני אינו מבשל). תמחוי הייסט די גאָר גרויסע שיסל, פון וועלכער מען גיסט איבער אין קלענערע שיסלעך. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען מעג אריינטאָן געווירץ אין אלעם (אפילו אין א קאָך־טאָפּ, אין א כלי ראשון) א חוץ אין א זאך, וואָס איז פאראַן אין איר עסיק אָדער (געזאלצענער) פיש־זאפט. ווייל זיי זענען שארף, קאָכן זיי די געווירצן.

ו. מען טאָר ניט ארונטערשטעלן (אים שבת) א כלי אונטער א (ברענענדיק) לעמפל, כדי עס זאָל נעמען דאָס אייל (וואָס טריפט אַראָפּ פון לעמפל). דעם אייל טאָר מען ניט מטלטל־זיין, רירן פון אָרט, ווייל ער איז געוואָרן מוקצה, אָפּגעשיידט; צוליב דעם וואָס פרייטאָג פארנאכט בין השמשות האָט ער דאָך געברענט, האָט מען דאָך אים דאמאָלס ניט געטאָרט רירן, ממילא טאָר מען אים ניט רירן א גאנצן שבת.

מִבְּעוֹד יוֹם מֻתָּר. וְאֵין נֵאוֹתִין מִמֶּנּוּ לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִן הַמּוּכָן. מְטַלְטְלִין נֵר חָדָשׁ אֲבָל לֹא יָשָׁן, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל הַנֵּרוֹת מְטַלְטְלִין חוּץ מִן הַנֵּר הַדּוֹלֵק בַּשַּׁבָּת. נוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַנֵּר לְקַבֵּל נִצוֹצוֹת, וְלֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֶּה:

פרק ד

א בַּמֶּה טוֹמְנִין וּבַמָּה אֵין טוֹמְנִין? אֵין טוֹמְנִין לֹא בְגֶפֶת, וְלֹא בְזֶבֶל, לֹא בְמֶלַח, וְלֹא בְסִיד, וְלֹא בְחוֹל, בֵּין לַחִים בֵּין יְבֵשִׁים, לֹא בְתֶבֶן, וְלֹא

קומט דאָך אויס אז די כלי, אין וועלכער דער אייל טריפט אריין, ווערט אויך מוקצה, און מען טאָר איהר אויך ניט רירן פון אָרט, און דער דין איז אז מען טאָר ניט אים שבת זיין א „מבטל כלי מהיכנו”, מאכן, אז א כלי, וואָס מען האָט געמעגט רירן פון אָרט זאָל ווערן מוקצה און מען זאָל איר ניט טאָרן רירן. ואם, און אויב מען שטעלט אוועק די כלי (אונטער דעם לעמפל) ווען עס איז נאָך טאָג (פרייטאָג) מעג מען, אָבער מען טאָר ניט נוצן פון דעם (אייל) ווייל ער איז ניט (געוועזן דערצו) אָנ־געגרייט. דאָס איז דער טעם וואָס מיר האָבן פריער געזאָגט, אז דער אייל האָט פרייטאָג פארנאכט בין השמשות געברענט און ער איז ניט געווען אָנגעגרייט אויף צום נוצן אים צום עסן אָדער צו שמירן דערמיט. מטלטלין, מען מעג איבערטראָגן (פון איין אָרט צום צווייטן אָרט אים שבת) א נייַ לעמפל (אין וועלכן מען האָט נאָך ניט געברענט) אָבער ניט קיין אלט לעמפל (אין וועלכן מען האָט שוין געברענט). ווייל א נייַ לעמפל קאָן מען אויך פאר אן אנדערע זאך, ניט דוקא צום ברענען, מחמת עס איז ניט מיאוס, און דעריבער איז עס אים שבת ניט מוקצה. אָבער אן אלט לעמפל איז מיאוס און עס איז מוקצה. ר׳ שמעון זאָגט, אז מען מעג איבערטראָגן אלע לעמפ־לעך א חוץ א לעמפל וואָס ברענט אים שבת. ר׳ שמעון האַלט ניט פון דין פון מוקצה צוליב מיאוס, און נאָר א לעמפל ווען עס ברענט טאָר מען ניט איבערטראָגן אים שבת, ווייל מען האָט מורא, אז מען זאָל ניט אויסלעשן און אויסלעשן אים שבת הייסט א מלאכה. נותנים, מען מעג ארונטערשטעלן א כלי אונטער א (ברענענדיק) לעמפעל (אים שבת) כדי די כלי זאָל אויפנעמען די אראָפפאלענדיקע פונקן פייער. מחמת פונקן פייער האָבן ניט קיין ממש, און מען מעג דעריבער די כלי צונעמען פון אָרט. ולא, אָבער מען טאָר ניט אריינטאָן אין איר (אין דער דאָזיקער כלי) קיין וואסער, ווייל עס פארלעשט. די פונקן ווען זיי פאלן אריין אין וואסער ווערן פארלאָשן און פארלעשן אים שבת טאָר מען ניט. די גמרא זאָגט אז אפילו פרייטאָג טאָר מען אויך ניט אריינטאָן וואסער.

פרק ד

א. במה, אין וואָס מעג מען באַהאַלטן און אין וואָס טאָר מען ניט באהאלטן? ווען מען נעמט אראָפּ פרייטאָג פארנאכט דעם טאָפּ געקאָכטע הייסע עסנווארג פון דער קיך, און מען וויל עס „באהאלטן”, ארומוויקלן מיט זאכן, אז דאָס עסנווארג זאָל בלייבן ווארעם אים שבת צו דער סעודה. איז דער דין, אז מען מעג באַהאַלטן נאָר אין זאכן וואָס געבן ניט צו קיין היץ, אָבער אין זאכן וואָס געבן יאָ צו היץ (דבר המוסיף הבל) טאָר מען ניט. די גמרא זאָגט דעם טעם דערפון, ווייל אויב מען וועט דאָס דערלויבן, וועט מען באהאלטן אויך אין הייסן אש, און דאָס קאָן דערפירן דערצו, אז מען וועט אים שבת צונויפשארן די שטיקלעך נאָך טליענדיקע קוילן וואָס געפינען זיך אין אש, וואָס הייסט א מלאכה, ברענען. פרעגט דאָ די משנה, וועלכע זאכן געבן ניט צו קיין היץ און מען מעג אין זיי באַהאַלטן, און וועלכע געבן־צו היץ און מען טאָר אין זיי ניט באַהאַלטן? אין, מען טאָר ניט באהאלטן ניט אין אָפפאל פון איילבירטן (און פון מאָן) און ניט אין מיסט און ניט אין זאלץ און ניט אין קאַלך און ניט אין זאמד, סיי ווען זיי זענען פייכט און סיי ווען זיי זיינען טרוקן. ווען די אלע

בְּזֶגִים, וְלֹא בְמוֹכִים, וְלֹא בַעֲשָׂבִים, בִּזְמַן שֶׁהֵן לַחִים, אֲבָל טוֹמְנִין בָּהֶן כְּשֶׁהֵן יְבֵשִׁין. טוֹמְנִין בִּכְסוּת, וּבְפֵירוֹת, בְּכַנְפֵי יוֹנָה, וּבִנְסוֹרֶת שֶׁל חָרָשִׁים, וּבִנְעוֹרֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן (דַּקָּה). ר' יְהוּדָה אוֹסֵר בְּדַקָּה וּמַתִּיר בְּגַסָּה: ב טוֹמְנִין בִּשְׁלָחִין וּמְטַלְטְלִין אוֹתָן, בְּגִזֵּי צֶמֶר וְאֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? נוֹטֵל אֶת הַכִּסּוּי וְהֵן נוֹפְלוֹת. ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, קֻפָּה מַטָּהּ עַל צִדָּהּ וְנוֹטֵל שֶׁמָּא יִטּוֹל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר. וַחֲכָ"א נוֹטֵל

זאכן זענען פייכט האַלטן זיי מער היץ ווי ווען זיי זענען טרוקן. זאָגט די משנה אז אפילו ווען זיי זענען טרוקן טאָר מען אויך ניט. לא, (מען טאָר ניט באהאלטן) ניט אין שטרוי און ניט אין די שאָלעכץ פון ווינטרויבן און ניט אין ווייכע שטיקלעך (וואָל ביינוועל) און ניט אין גראָז, ווען זיי (די אלע דאָזיקע פיער אויסגערעכנטע זאכן) זענען פייכטע, אָבער מען מעג אין זיי באהאלטן .ווען זיי זענען טרוקענע **די מפרשים זענען מחולק אין טייטש פון דער גמרא שבת מ"ט, צי מען טאָרניט באהאַלטן אין די אלע זאכן נאָר ווען זיי זענען פייכט פון זיך אליין, אָדער אויך ווען זיי זענען פייכט געוואָרן ווייל עס איז אויף זיי ארויפגעגאָסן געוואָרן וואסער. דער רמבם אין פירוש און אויך דער ברטנורא זאָגן, אז אויב זיי זענען פייכט ניט פון זיך אליין מעג מען, און דער רמבם אין „יד החזקה" זאָגט אז מען טאָרניט.** טומנין, מען מעג באהאלטן אין קליידער און אין פרוכטן, אין טויבן־פעדערן און אין זעגעכץ־אָפּפאל פון האָלץ־ארבייטער (סטאָליארעס, טישלער) און אין פלאקס־שפּענדלעך. **די מפרשים זאָגן, אז מען מיינט ניט דוקא טויבן־פעדערן, נאָר אויך אלע אנדערע פעדערן. מיט „נסורת של חרשים" מיינט מען דעם האָלץ־שטויב און שפּענדלעך וואָס פאלט אראָפּ ווען מען זעגט אָדער מען היבליעוועט האָלץ. מיט „נעורת של פשתן" מיינט מען די שפּענדלעך פון די פלאקס־שטעקעלעך, וואָס פאלן אראָפּ ווען מען קלאַפּט אויס דעם פלאקס. טייל זענען דאָ גורס „דקה", עס הייסט „דינע פלאקס־שפּענדלעך".** ר' יהודה אסרט ביי דינע און איז מתיר ביי גראָבע. **די גמרא זאָגט, אז ר' יהודה'ס ווערטער גייען ארויף נור אויף די פלאקס־שפּענדלעך. — דער „תפארת ישראל" זאָגט דאָ, אז דעריבער מעג מען שטעלן טשאָלנט אין אויוון ווייל דאָס הייסט ניט „באהאלטן", מחמת מיט באהאלטן מיינט מען ווען די זאך וואָס דעקט ארום רירט אָן דעם טאָפּ פון אלע זייטן, און דער טשאָלנט־טאָפּ רירט ניט אָן דעם אויוון פון אלע זייטן.**

ב. מען מעג באהאַלטן אין פעל, און מען מעג זיי (די פעל) איבערטראָגן (פון איין אָרט אויפן צווייטן אין שטוב אים שבת). **„שלחין" הייסן פעלן, פון אראמעאישן „שלח", אראָפּציען, ווייל פעל ווערט אראָפּגעצויגן פון דער בהמה. די גמרא זאָגט, אז מען מעג זיי טראָגן אים שבת און זיי זענען ניט קיין מוקצה, ווייל מען קאָן זיצן אויף זיי און זיי ווער ניט קאליע דורך זיצן אויף זיי, און ממילא הייסן זיי א זאך, וואָס מען נוצט אים שבת.** בגזי, (מען מעג באהאלטן) אין שטיקער וואָל, אָבער מען טאָר זיי ניט איבערטראָגן (אים שבת). **ווייל די וואָל זענען דאָך באַשטימט צום שפּינען פון זיי פעדים, און מען נוצט זיי ניט אים שבת. די גמרא זאָגט, אז אויב מען האָט באַשטימט די וואָל בפירוש נור צו באַהאַלטן אין זיי עסנווארג שטענדיק, מעג מען זיי יאָ איבערטראָגן.** כיצד, ווי אזוי זאָל מען טאָן? **ווען מען האָט באַהאלטן א טאָפּ מיט עסנווארג אין וואָל־שטיקער און מען טאָר זיי דאָך ניט באַוועגן?** נוטל, מען נעמט אראָפּ דאָס דעקל און זיי (די שטיקער וואָל) פאלן אליין אראָפּ; ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז מען בייגט־אויס אין א זייט דעם קויש (מיט די וואָל, אין וועלכן מען האָט באַהאלטן דעם טאָפּ עסנווארג) און מען נעמט ארויס **(דאָס עסן פון טאָפּ)**, ווייל אויב מען וועט ארויסנעמען (דעם טאָפּ) וועט מען ניט קאָנען צוריקשטעלן (דעם טאָפּ). **געוויינליך עסט מען ניט אויף מיט אמאָל אלע מאכלים פון טאָפּ; א טייל באַהאלט**

וּמַחֲזִיר. לֹא כִסָּהוּ מִבְּעוֹד יוֹם, לֹא יְכַסֶּנּוּ מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ. כִּסָּהוּ וְנִתְגַּלָּה, מֻתָּר לְכַסּוֹתוֹ. מְמַלֵּא אֶת הַקִּיתוֹן וְנוֹתֵן לְתַחַת הַכַּר, אוֹ תַחַת הַכֶּסֶת:

פרק ה

א בַּמֶּה בְהֵמָה יוֹצְאָה, וּבַמָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה? יוֹצֵא הַגָּמָל בְּאַפְסָר, וְנָאָקָה בַחֹטֶם, וְלוּבְדְּקִים בִּפְרוּמְבִּיָּא, וְסוּס בְּשֵׁיר, וְכָל בַּעֲלֵי הַשֵּׁיר יוֹצְאִים

מען אויף שפּעטער. זאָגט ר׳ אלעזר בן עזריה, אז מען זאָל נור ארויסנעמען דעם טייל עסן, וואָס מען דאַרף, און דעם טאָפּ זאָל מען ניט רירן פון אָרט, ווייל מען טאָר אים ניט צוריקשטעלן אין דעם אָרט אין דעם וואָל, מחמת טאָמער וועט דער גרוב אין וואָל וואו דער טאָפּ איז געשטאַנען, קאַליע ווערן און כדי אים צו פאַר־ריכטן וועט מען באַוועגן די שטיקער וואָל, און דאָס טאָר מען ניט. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז ער מעג נעמען דעם טאָפּ און צוריקשטעלן. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען דער גרוב איז ניט קאַליע געוואָרן, אָבער אויב ער איז קאַליע געוואָרן האַלטן אויך די חכמים אז מען טאָר ניט. לא כסהו, אויב מען האָט (דעם טאָפּ מיט עסנוואַרג) ניט צוגעדעקט (פרייטאָג) בייטאָג (מיט די זאַכן, אין וועלכן מען באַהאַלט אים) טאָר מען אים ניט צודעקן ווען עס איז געוואָרן פינסטער (פרייטאָג צונאַכטס). מיר האָבן אין סוף פון פריערדיקן פרק געשריבן, אז מען טאָר אים שבת ניט באַהאַלטן אפילו אין זאַכן וואָס געבן ניט צו קיין היץ, נאָר זיי דערהאַלטן די היץ. כסהו, אויב מען האָט אים (דעם טאָפּ) צוגעדעקט (פרייטאָג) און ער איז געוואָרן אָפּ־געדעקט (אים שבת) מעג מען אים צוריק צודעקן. דער „תפארת ישראל" באַמערקט דאַביי אז מען מעג לכתחילה אים שבת אָפּדעקן און צודעקן; א חוץ מיט וואָל־שטי־קער, וועלכע מען טאָר ניט באַוועגן אים שבת. ממלא, מען מעג אנפילן (אָנגיסן מיט קאַלט וואַסער אים שבת) א קרוג און אים אַרונטערלייגן אונטער דעם קישן אָדער אונטער דעם אונטערדעק. כדי די קעלט זאָל ווערן שוואַכער. „קיתון" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָטאָן", א טרינק־כלי, א גלאָז, א בעכער. וועגן „כר" און „כסת" זע־נען פאַראַן עטליכע פירושים. זע כלאים פרק ט׳ משנה ב׳.

פרק ה

א. במה, מיט וואָס מעג (מען לאָזן) א בהמה ארויסגיין (טראָגנדיק די זאַך אויף זיך אים שבת) און מיט וואָס טאָר זי ניט ארויסגיין? אין חומש שמות כ׳ ווערט אָנגעזאָגט, אז ניט נור דער מענטש דאַרף רוען אים שבת, נאָר אויך די בהמה, (מיט בהמה מיינט מען יעדע לעבעדיקע זאַך), וואָס געהערט צום מענטשן, דאַרף מען לאָזן רוען אים שבת. דאָס הייסט „שביתת בהמתו". מען טאָר דעריבער ניט לאָזן, אז די בהמה זאָל טראָגנדיק א זאַך, וואָס איז פאַר איר ווי א משא, ארויסגיין דערמיט אים שבת. אָבער ווען זי טראָגט א זאַך, וואָס איז שיין פאַר דער בהמה, א תכשיט, אָדער זי איז נויטיק פאַר דער בהמה, אָדער וואָס איז נויטיק צו היטן די בהמה, למשל א שטריקל, מיט וועלכן מען האַלט די בהמה, מעג מען איר לאָזן ארויס־גיין דערמיט אים שבת. דאַביי האָבן די חכמים געזאָגט, אז אפילו א זאַך, וואָס איז נויטיק צו היטן די בהמה, מעג מען נור אזוי פיל וויפיל זי איז נויטיק צום היטן, אָבער אויף צו־פיל צום היטן (נטירותא יתירתא) טאָר מען ניט. מען טאָר אויך ניט, אויב די זאַך, וואָס די בהמה טראָגט, מאַכט דעם איינדרוק, ווי מען פירט די בהמה צו פאַרקויפן אין מאַרק. די משנה אין דעם פרק רעכנט דאָ אויס די זאַכן, וועלכע מען מעג, און די זאַכן וועלכע מען טאָר ניט. יוצא, דער קעמל מעג ארויסגיין מיט א שטריק אויפן האַלדז (אפסר), און די (ווייסע) קעמל־נקבה (נאקה) מיט אן אייזערנעם נאָז־רינג. די ווייסע קעמל־נקבה איז ווילדער און זי פאָדערט א גרעסערע שמירה, און דעריבער לעכערט מען איר די נאָז און מען ציט אדורך אן אייזערנעם רינג און דערמיט האַלט מען איר. ולובדקים, און אייזלן פון ליביע מיט אן אייזערנעם מויל־צוים (פרומביא), און פערד מיט א האַלדז־רינג (שיר). מיט „לובדקים" מיינט מען די

בַּשֵּׁיר, וְנִמְשָׁכִים בַּשֵּׁיר, וּמַזִּין עֲלֵיהֶן, וְטוֹבְלִין בִּמְקוֹמָן: ב חֲמוֹר יוֹצֵא בְּמַרְדַּעַת, בִּזְמַן שֶׁהִיא קְשׁוּרָה לוֹ, זְכָרִים יוֹצְאִין לְבוּבִין, רְחֵלוֹת יוֹצְאוֹת שְׁחוּזוֹת, כְּבוּלוֹת, וּכְבוּנוֹת. הָעִזִּים יוֹצְאוֹת צְרוּרוֹת. ר׳ יוֹסֵי אוֹסֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הָרְחֵלִין הַכְּבוּנוֹת. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, עִזִּים יוֹצְאוֹת צְרוּרוֹת לְיַבֵּשׁ,

שטאַרקע אייזלן, וועלכע שטאַמען פון ליביע, א לאַנד אין צפון אפריקא. אנדערע מיינען, אז פון לידיע, א לאַנד אין קליין־אַזיע. „פרומביא״ איז דאָס גריכישע וואָרט „פאַרבעיאַ״, א מויל־צוים. „שיר״ דאַרף מען מנקד זיין מיט א צירה אונטער דער „ש״, און דער טייטש איז א רינג בכלל, און דאָ מיינט מען א האַלדז־רינג, וואָס מען טוט אָן דעם פערד אויפן האַלדז און מען בינדט־צו צו אים א שטריק און מען פירט דערמיט דאָס פערד. דאָס וואָרט „שיר״ אלס רינג געפינען מיר אין לשון רבים אין ישעיה ג׳ פסוק י״ט „והשרות״. וכל, און אַלע (לעבעדיקע זאַכן) וואָס טראָגן האַלדז־רינגען מעגן אַרויסגיין מיט די רינגען און (דער מענטש) מעג זיי פירן ביי די רינגען. דער ברטנורא גיט אלס ביישפּיל יאַגד־הינט. ומזין, און מען מעג (די רינגען) באַשפּריצן (מיט דעם אַש־וואַסער פון דער פרה אדומה) און זיי טובל זיין אויף זייער אָרט (ניט אַראָפּנעמענדיק זיי פון דער בהמה). דער דין איז אַז א כלי רירט אָן א מת ווערט זי טמא און כדי זי זאָל ווערן ריין דאַרף מען איר באַשפּריצן מיט דעם וואַסער, וואָס איז אויסגעמישט מיט דעם אַש פון דער פאַרברענטער רויטער קי, פרה אדומה (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא פרה) און מען דאַרף זי טובל זיין. זאָגט די משנה, אַז אויב האַלדז־רינגען פון א בהמה זענען טמא געוואָרן מעג מען זיי שפּריצן און טובל זיין ווען זיי זענען אויף דער בהמה, און מען דאַרף זיי ניט אַראָפּ־נעמען. די משנה לערנט דאָ, אגב אורחא, אויך דעם דין, אַז די דאָזיקע האַלדז־רינגען קאָנען ווערן טמא, און כאָטש א זאַך, וואָס דינט בלויז א בהמה, קאָן ניט ווערן טמא, אָבער ווייל מיט דעם האַלדז־רינג באַנוצט זיך דער מענטש צו פירן די בהמה, הייסט עס ווי א זאַך וואָס נוצט דעם מענטש.

ב. חמור, אַן אייזל מעג אַרויסגיין מיט דער זאָטל־דעק, ווען זי איז צוגעבונדן צו אים. ווייל די דעק היט דעם אייזל אַז עס זאָל אים ניט זיין קאַלט. די גמרא זאָגט, אַז זי מוז זיין צוגעבינדן צום אייזל פון פרייטאָג, אָבער אים שבת טאָר מען איר ניט צובינדן. זכרים, שעפּסן־זכרים מעגן אַרויסגיין מיט אַ שטיק־לעדער צוגעבונדן צו זייער גליד. אזוי טייטשט די גמרא דאָס וואָרט „לבובין״; דאָס היט, אַז זיי זאָלן ניט אַרויפגיין אויף די נקבות. רחלות, שעפּסן־נקבות מעגן אַרויסגיין מיט די ווייִנדלען אַרויפגעבינדן, אויף זייער רוקן (שחוזות, כדי די זכרים זאָלן קאָנען אויף זיי אַרויפגיין), אָדער מיט די ווייִנדלען אַרונטערגעבינדן אונטען (כבולות, כדי די זכרים זאָלן ניט קאָנען אַרויפגיין אויף זיי) אָדער איינגעהילט אין א דעק (כבונות). יונגע שעפּסלעך הילט מען איין מיט א דעק, כדי די וואָל זאָל ניט באַפלעקט ווערן. העזים, ציגן מעגן אַרויסגיין מיט צוגעבינדענע (אייטערס). מען בינדט צו טיילמאָל די אייטערס פון די ציגן פעסט כדי די מילך זאָל אויסגעטריקנט ווערן, און טיילמאָל בינדט מען צו א בייטעלע אונטער די אייטערס כדי די מילך זאָל ניט אַראָפּטריפן אויף דער ערד. ר׳ יוסי אסרט ביי זיי אַלע, א חוץ די שעפּסלעך־נקבות וואָס זענען איינגעהילט (כבונות). ווייל דאָס הייסט א תכשיט, עס מאַכט שענער די וואָל פון די שעפּסלעך, און דעריבער איז ער מתיר. ר׳ יהודה זאָגט אַז ציגן מעגן אַרויסגיין (מיט צוגעבונדענע אייטערס) ווען דאָס איז כדי אויסצוטריקענען (די מילך זאָל ווערן אויס־געטרוקנט), אָבער ניט כדי (צו היטן) די מילך (אַז זי זאָל ניט אַראָפּטריפן אויף דער ערד). דער טעם איז, ווייל אין אַזא פאַל בינדט מען ניט צו שטאַרק און עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט דאָס בייטעלע אַראָפּפאַלן און דער מענטש וועט עס אויפהייבן און טראָגן עס אים שבת.

אֲבָל לֹא לְחָלָב: ג וּבַמָּה אֵינָהּ
יוֹצְאָה? לֹא יֵצֵא גָמָל בִּמְטוּטֶלֶת,
לֹא עָקוּד וְלֹא רָגוּל, וְכֵן שְׁאָר כָּל
הַבְּהֵמוֹת. לֹא יִקְשׁוֹר גְּמַלִּים זֶה בָזֶה
וְיִמְשׁוֹךְ, אֲבָל מַכְנִיס חֲבָלִים לְתוֹךְ
יָדוֹ וְיִמְשׁוֹךְ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכְרוֹךְ:
ד אֵין חֲמוֹר יוֹצֵא בְּמַרְדַּעַת בִּזְמַן
שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה לוֹ, וְלֹא בְזוּג אַף עַל
פִּי שֶׁהוּא פָקוּק, וְלֹא בַסֻּלָּם שֶׁבְּצַוָּארוֹ,
וְלֹא בִרְצוּעָה שֶׁבְּרַגְלוֹ. וְאֵין הַתַּרְנְגוֹלִין
יוֹצְאִין בַּחוּטִין, וְלֹא בִרְצוּעוֹת
שֶׁבְּרַגְלֵיהֶם. וְאֵין הַזְּכָרִים יוֹצְאִין
בָּעֲגָלָה שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה שֶׁלָּהֶן, וְאֵין
הָרְחֵלִים יוֹצְאוֹת חֲנוּנוֹת, וְאֵין הָעֵגֶל

ג. ובמה, און מיט וואָס טאָר (די בהמה) ניט ארויסגיין? א קעמל טאָרניט ארויסגיין מיט א שטיקל שמאַטע (צוגעבינדן צום ווידל). „מטוטלת“ **זאָל זיין פון וואָרט „מטלית“, א שטיקל שמאַטע; טייל טייטשן עס ווי „טלטל“, באַוועגן זיך, נאָכהענגען. סיי ווי דאָס איז א שטיקל שמאַטע, וואָס איז צוגעבונדן צום ווידל פון קעמל אלס א סימן.** לא, (דער קעמל טאָרניט ארויסגיין) צוגעבונדן די פאָדערשטע פוס (די הענט) צו די הינטערשטע פיס (עקוד) און אויך ניט מיט א פאָדערשטן פוס איינגעבויגן און צוגעבינדן (רגול), און אזוי טאָרן אויך ניט אנדערע בהמות. **דער טעם איז, ווייל דאָס הייסט שוין א צו־שטאַרקע שמירה, און ווי מיר האָבן געלערנט אין פירוש צום אָנהויב פון דאָזיקן פרק, טאָר מען עס ניט.** לא יקשור, מען זאָל ניט אָנבינדן קעמלן איינעם צום צווייטן און פירן זיי, אָבער מען מעג נעמען אין האַנט די שטריק (פון די קעמלן ניט אָנבינדן איינער אין צווייטן) און פירן (די קעמלן). **די גמרא זאָגט, אז ווייל ווען זיי זענען אָנגעבינדן איינער אין צווייטן זעט עס אויס ווי מען פירט זיי אין מארק צו פארקויפן און דעריבער טאָר מען ניט.** ובלבד, אָבער (ווען מען פירט די קעמלן האלטנדיק די שטריק אין דער האַנט) טאָר מען ניט (די שטריק) צוזאַמען פארוויקלען. **די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען ניט צוליב שבת נאָר צוליב כלאים, דאָס הייסט ווייל ווען איין שטריק איז פון וואָל און איינער איז פון פלאַקס און מען פארוויקלט זיי צוזאַמען (און די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אויך ווען מען בינדט זיי צו צוזאַמען) און די האַנט ווערט אָנגעווארמט פון זיי, הייסט עס כלאים, שעטנז, און מען טאָרניט. זעה אין דער הקדמה צו מסכתא כלאים.**

ד. אין, אן אייזל טאָרניט (אים שבת) ארויסגיין מיט דער זאָטל־דעק ווען זי איז צו אים ניט צוגעבונדן. **פריער אין משנה ב׳ האָבן מיר געלערנט, אז ווען די דעק איז צוגעבונדן מעג מען; איצט זאָגט די משנה, אז אויב זי איז ניט צוגעבונדן טאָר מען ניט, ווייל מען האָט מורא, טאָמער וועט זי אראָפּפאַלן אין גאַס און דער מענטש וועט זי אויפהויבן און טראָגן אים שבת.** ולא, און (דער אייזל זאָל) ניט (ארויסגיין) מיט אן (אָנגעהאָנגן גלעקל, כאָטש דאָס (גלעקל) איז פארשטאָפּט. **אויך דאָ זאָגט די גמרא, אז דער טעם איז, ווייל עס זעט אויס, ווי מען פירט דעם אייזל אין מארק צום פארקויפן.** ולא בסולם, און אויך ניט מיט א האָלץ־לייטער אויפן האַלדז. מען טוט עס אָן אן אייזל, **ווען עס האָט א מכה און דאָס פארהיט, אז דער אייזל זאָל ניט אויסדרייען דעם האלדז און מיט די ציין בייסן די מכה.** ולא ברצועה, און ניט מיט א רימען צוגעבונדן צו זיין פוס. **דאָס איז געמאַכט כדי די פיס זאָלן זיך ניט רייבן איינער אין אנדערן.** ואין, און הינער זאָלן ניט ארויסגיין מיט (צוגעבינדענע) פעדעם (צום דערקענען זיי) און ניט מיט רימען צווישן זייערע פיס. **מען בינדט צו מיט א רימען איין פוס צום אנדערן כדי זיי זאָלן ניט שפרינגען און צעברעכן זאכן.** ואין הזכרים, און שעפּסן־זכרים טאָרן ניט ארויסגיין מיט א רעדלעך־וועגעלע (צוגעבינדן) אונטער זייער ווידל. **די ווידלען פון די שעפּסן־זכרים זענען זייער פעטע און שווערע, און מען לייגט זיי ארויף אויף א נידריג וועגעלע מיט רעדלעך און מען בינדט זיי צו כדי דאָס וועגעלע זאָל טראָגן די ווידלען.** ואין הרחלים, און די שעפּסן־נקבות

יוֹצֵא בְּגִימוֹן, וְלֹא פָרָה בְּעוֹר הַקּוּפָּד, וְלֹא בִרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ. פָּרָתוֹ שֶׁל ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה יוֹצְאָה בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ, שֶׁלֹּא בִרְצוֹן חֲכָמִים:

פרק ו

א בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה, וּבַמָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה? לֹא תֵצֵא אִשָּׁה לֹא בְחוּטֵי צֶמֶר, וְלֹא בְחוּטֵי פִשְׁתָּן, וְלֹא בִרְצוּעוֹת שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, וְלֹא תִטְבּוֹל

טאָרן ניט (ארויסגיין) מיט ניס־העלצלעך. די גמרא טייטשט דאָס וואָרט „חנונות", אז אין די קעפ פון די שעפסן כאפן זיך אריין ווערעמלעך, און מען לייגט דעריבער אריין אין זייערע נעז א שטיקל האָלץ, וואָס הייסט „חנון", און דערפון הייבן זיי אָן צו ניסן און די ווערעמלעך פאלן ארויס. דאקייגן ביי שעפסן־זכרים דארף מען דאָס ניט, ווייל די זכרים שטויסן זיך איינער דעם אנדערן מיט די הערנער, פאלן די ווערעמלעך אליין ארויס. ואין העגל, און א קאלב זאָל ניט ארויסגיין מיט א קליינעם יאָך. אזוי טייטשט די גמרא דאָס וואָרט „גימון", אז דאָס טוט מען אָן דעם קאלב א קליינעם יאָך, און רש"י זאָגט, אז דאָס איז כדי אים צוצוגעוואוינען איינצובייגן דעם קארק שפּעטער, ווען ער וועט ווערן אן אָקס און ער וועט דארפן אנטאָן א גרויסן, ריכטיקן אקער־יאָך. ולא פרה, און א קו זאָל ניט ארויסגיין (באדעקט די אייטערס) מיט דער פעל פון א שטעכל־שווין. קופר, לויט טייל גירסאות „קופד" און „קיפוד" מיינט אזא חיה'לע, וואָס הייסט אין דייטש איגל, שטאכל־שווין, אין ענגליש „פּארקופּיין", אין פויליש „יעזש"; זיינע האָר זענען שטעכעדיק. די גמרא זאָגט, אז מען באדעקט טיילמאָל די אייטער ביי קו מיט א שטעכעדיקער פעל פון דעם קופר כדי צו שיצן זיי אז שרצים זאָלן זיי ניט אויסזייגן. ולא ברצועה, און (א קו) טאָר ניט (ארויסגיין) מיט דעם רימען (צוגעבונדן) צווישן אירע הערנער. מען טאָר ניט סיי ווען דער רימען איז פאר שיינקייט וועגן, סיי ווען ער איז צום שיצן די קו. פרתו, די קו פון ר' אלעזר בן עזריה האָט געפלעגט ארויסגיין (אים שבת) מיט דעם רימען צווישן אירע הערנער ניט מיט דער צושטימונג פון די חכמים, די גמרא זאָגט, אז די קו איז ניט געווען ר' אלעזר בן עזריה'ס, נאָר זיינס א שכנטע'ס, און ווייל ער האָט איר גאָרנישט געזאָגט קיין דעה איז זי געוואָרן אָנגערופן אויף זיין נאָמען.

פרק ו

א. במה אשה, מיט וואָס מעג א פרוי ארויסגיין (אים שבת) און מיט וואָס טאָר זי ניט? מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צום ערשטן פרק, אז ארויסטראָגן אים שבת פון שטוב אין גאס, אָדער אריינטראָגן פון גאס אין שטוב (פון רשות היחיד אין רשות הרבים אָדער פון רשות הרבים אין רשות היחיד) אָדער טראָגן פיר איילן אין גאס (אין רשות הרבים) טאָר מען ניט אים שבת. אָבער מלבושים אָדער א צירונג מעג מען טראָגן, ווייל אויך א צירונג (תכשיט) הייסט ווי א מלבוש. נאָר די חכמים האָבן גוזר געווען, אז אויך טייל צירונג־זאכן זאָל מען אויך ניט טאָרן טראָגן, צוליב טעמים וואָס מיר וועלן ווייטער לערנען. פרעגט דאָ די משנה, וועלכע זאכן מעג א פרוי יאָ טראָגן אויף זיך אים שבת ווען זי גייט־ארויס, און וועלכע זאכן טאָר זי ניט טראָגן? און די משנה ענטפערט: לא, א פרוי טאָר ניט ארויסגיין ניט מיט בינד־שנירן פון וואָל און ניט מיט בינד־שנירן פון פלאקס, און ניט מיט באַנדן אין איר קאָפּ. א פרוי וועלכע פארבינדט די האָר פון קאָפּ מיט שנירן אָדער מיט באנדן, טאָר זי מיט זיי ניט ארויסגיין אים שבת. ולא תטבול, און זי זאָל זיך ניט טובל זיין מיט זיי (ווען זי טראָגט די שנירן אָדער די באנדן אין די קאָפּ־האָר) ביז זי מאכט זיי לויז. ווען א פרוי האָט איר בלוטיגונגס־צייט, זי איז אַ נידה, און עס ענדיגט זיך די צייט און זי דארף זיך טובל זיין כדי צו ווערן ריין, מוז זי מאכן לויז די האָר־שנירן און באנדן, כדי ביים טובל זיין זיך זאָל דאָס וואסער קאָנען גוט אריינגיין אין די האָר פון קאָפּ און עס זאָל ניט זיין קיין חציצה, קיין צווישן־שייד, צווישן דעם

בָּהֶן עַד שֶׁתְּרַפֵּם. לֹא בְטוֹטֶפֶת, וְלֹא בְסַנְבּוּטִין בִּזְמַן שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין, וְלֹא בְכָבוּל לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בְעִיר שֶׁל זָהָב, וְלֹא בְקַטְלָא, וְלֹא בִנְזָמִים, וְלֹא בְטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם, וְלֹא בְמַחַט שֶׁאֵינָהּ נְקוּבָה. וְאִם יָצְאָה

וואסער און דער פרויס קערפּער, די גמרא זאָגט, אז דאָס איז א טעם צום פריערדיקן דין, דהיינו, אַז דעריבער טאָר די פרוי ניט ארויסגיין מיט די האָר־שנורן און באַנדן אים שבת, ווייל טאָמער וועט זי זיך דארפן טובל זיין אים שבת וועט זי דאָך זיי מוזן אויפבינדן און זי קאָן פארגעסן און זיי טראָגן פיר איילן אין גאס. ולא בטוטפת, און (זי זאָל ניט ארויסגיין) מיט א שטערן־בראַש און ניט מיט די באַקן־נאָכהענגער, אויב זיי זענען ניט צוגענייט. א שטערן־בראַש, „טוטפת", איז אזא לענגליכע מעטאלענע בראָש, וואָס די פרוי פלעגט אַמאָל טראָגן אויפן שטערן, פון אויער צו אויער, און „סנבוטין", הייסן באַקן־נאָכהענגער, לאנגע בענדער, וועלכע האָבן אראָפּגעהאָנגען פון דער שטערן־בראַש ביי ביידע זייטן פון פנים. ביי די אָרימע פרויען זענען די סנבוטין געווען פון געוויינליכער סחורה, פארשידנפארביג, און ביי די רייכערע זע־נען זיי געווען פון זילבער אָדער גאָלד. זאָגט די משנה, אז אים שבת טאָר מען דערמיט ניט ארויסגיין, ווייל די דאָזיקע שטיקלעך צירונג זענען שיינע, און די פרוי קאָן אמאָל אראָפּנעמען זיי אין גאס כדי צו ווייזן איר פריינדין, און זי וועט פאַר־געסן און זיי טראָגן, אָבער אויב די בראַש און די נאָכהענגער זענען צוגענייט צום קאָפּ־טיכל, וואָס די פרוי טראָגט אויפן קאָפּ מעג מען, ווייל אראָפּנעמען דאָס קאָפּ־טיכל וועט ניט די פרוי. ולא בכבול, און (די פרוי זאָל) ניט ארויסגיין מיט דעם שטערן־באַנד אין רשות הרבים (אין גאס). „כבול" הייסט א באַנד, וואָס די פרוי פלעגט טראָגן אונטער דעם שטערן־בראַש, און טיילמאָל פלעגט זי טראָגן דעם שטערן־באַנד אליין, אָן דער בראַש. דאָ זאָגט די משנה, אז נור אין רשות הרבים, אין גאס, זאָל זי דערמיט ניט ארויסגיין, אָבער אין הויף, אפילו וואו מען טאָר ניט ארויסטראָגן פון שטוב אין הויף, מעג זי יאָ ארויסגיין, ווייל די חכמים האָבן געוואָלט, אז עפּיס צירונג זאָל די פרוי יאָ טראָגן אויף זיך, כדי זי זאָל ניט פארמיאוסט ווערן ביי איר מאַן. דער רמבם טייטשט, אז דער „לרשות הרבים" גייט ארויף אויך אויף אלע פריער־אויס־גערעכנטע תכשיטים, אז נור ארויסגיין מיט זיי אין רשות הרבים טאָר ניט די פרוי. ולא בעיר, און ניט מיט א שטאָט פון גאָלד. א בראָש אין געשטאַלט פון א שטאָט, און דאָס איז געווען אזא צירונג פון גאָלד, וואָס האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט דאָס בילד פון ירושלים. ולא בקטלא, און ניט מיט א ענג האַלדז־קייטל. די גמרא זאָגט, אז דעריבער הייסט דאָס האלדז־קייטל „קטלא", ווייל די פרוי דריקט זיך דערמיט צו פעסט (פון וואָרט „קטל" הרגנען) כדי זי זאָל אויסזען שענער. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" זאָגט, אז אויך אין לאטייניש הייסט אזא גאָלדן קייטל „קאַטעלא". ולא בנזמים, און ניט מיט נאָז־רינגלעך און ניט מיט א רינגל (אפילו) וואָס האָט ניט אויף זיך קיין סטעמפּל, און ניט מיט א נאָדל (אפילו) וואָס איז ניט געלעכערט. מיט „נזמים" מיינט מען דאָ רינגלעך, וואָס פרויען אין די מזרח־לענדער טראָגן אין דער נאָז; דאָקייגן אוירינגלעך מעג מען יאָ, ווייל אוירינגלעך וועט די פרוי ניט אראָפּנעמען אין גאס, מחמת זי וואָלט געדארפן אראָפּנעמען צוערשט די באַקן־בענ־דער. מיט א „סטעמפּל", מיינט מען, צו סטעמפּלן דערמיט בריף וכדומה זאַכן. זאָגט די משנה, אז אויב מיט אַ סטעמפּל טאָר מען אודאי ניט, ווייל דאָס איז דאָך שוין א זאַך, און ניט קיין צירונג. נאָר אפילו אָן א סטעמפּל טאָר מען אויך ניט. דאָסזעלבע איז אויך מיט א ניט־געלעכערטער נאָדל, וואָס קומט דאָך ניט צונוץ צום נייען און איז נור א צירונג, פונדעסטוועגן טאָר מען אויך ניט. ואם, און אויב זי איז יאָ ארויסגע־גאַנגען מיט זיי (בשוגג, פארגעסנדיק), איז זי ניט מחויב קיין חטאת. אז מען טוט אים שבת בשוגג אַן ארבייט וואָס די תורה האָט פארבאָטן, דארף מען ברענגען אין בית־המקדש א קרבן חטאת. אָבער די אלע צירונג־זאַכן מעג מען לויט דער תורה טראָגן נאָר די חכמים האָבן פארווערט צוליב דער מורא טאָמער וועט די פרוי זיי אראָפּנע־

אֵינָהּ חַיֶּבֶת חַטָּאת: ב לֹא יֵצֵא הָאִישׁ בְּסַנְדָּל הַמְּסֻמָּר, וְלֹא בְיָחִיד בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּרַגְלוֹ מַכָּה, וְלֹא בִתְפִילִין, וְלֹא בְקָמֵיעַ בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ מִן הַמּוּמְחֶה, לֹא בְשִׁרְיוֹן, וְלֹא בְקַסְדָּא, וְלֹא בְמַגָּפַיִם, וְאִם יָצָא, אֵינוֹ חַיָּב חַטָּאת: ג לֹא תֵצֵא אִשָּׁה בְּמַחַט הַנְּקוּבָה, וְלֹא בְטַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, וְלֹא בְכוּלְיָאר, וְלֹא בְכוֹבֶלֶת, וְלֹא בִצְלוֹחִית שֶׁל פְּלַייטוֹן, וְאִם יָצְאָה

מען צו ווייזן און פארגעסן און זיי טראָגן ניט אויף זיך. און אויף א זאך, וואָס נור די חכמים האָבן פארווערט צו טאָן, דארף מען ניט ברענגען קיין קרבן.

ב. ולא, און א מאנספערזאָן זאָל (אים שבת) ניט ארויסגיין מיט א שיך, וואָס איז באשלאָגן מיט טשוועקעס. **סנדל איז פון גריכישן וואָרט „סאנדאלאָן" דאָס איז א סאָרט שיך, וואָס פלעגט טיילמאָל זיין פון האָלץ און אין אים האָט מען ארייננגעקלאפט טשוועקעס. די גמרא דערציילט, אז איינמאָל האָבן יידן זיך באהאלטן שבת אין א הייל ווייל די שונאים האָבן זיי געוואָלט הרגנען. פלוצלינג האָבן זיי דערהערט א גערויש, און מיינענדיק, אז די שונאים קומען אָן האָבן זיי גענומען לויפן אין דער הייל און דריקן איינער דעם צווייטן מיט די שיך מיט טשוועקעס און דאדורך זענען א סך פון זיי אומגעקומען, מחמת דעם האָט מען גוזר געווען, אז אים שבת און יום טוב, ווען א סך יידן קומען זיך צונויף, זאָל מען ניט טראָגן די באטשוועקטע שיך.** ולא ביחיד, און (א מאנספערזאָן זאָל ניט ארויסגיין אים שבת) מיט איין שוך ווען ער האָט ניט אויף דעם פיס קיין מכה. **אויב ער טראָגט נור איין שוך אויף איין פוס, קאָן מען אים חושד זיין אז דעם אנדערן שוך טראָגט ער אונטער דעם מאנטל. אן אנדערער טעם איז, ווייל מען וועט לאכן פון אים, וועט ער אראָפּנעמען דעם שוך און טראָגן. — אויב אָבער ער האָט אויף דעם באָרוועסן פוס א מכה, זעט מען דאָך, פארוואָס ער טראָגט נור איין שוך, וועט מען אים ניט חושד זיין, און מען וועט ניט לאכן פון אים.** ולא בתפילין, און ניט מיט תפילין. **אפילו לויט דער דעה, אז שבת דארף מען לייגן תפילין (שבת זמן תפילין) טאָר מען אויך ניט ארויסגיין אים שבת מיט די תפילין אויפן קאָפּ, ווייל טאָמער וועט ער דארפן ארייננגיין אין אן אומריין אָרט און ער וועט מוזן אראָפּנעמען די הייליקע תפילין און ער קאָן פארגעסן און זיי טראָגן אין דער האַנט.** ולא בקמיע, און ניט מיט א קמיע, אויב זי איז ניט פון א מומחה. **קמיע הייסט פארמעט, אויף וועלכן ס'איז אויפגעשריבן א לחש, און דאָס איז באטראכט געוואָרן אלס א סגולה צו א קראנקייט. אויב די קמיע איז געשריבן געוואָרן ניט פון אַ מומחה, פון א מאן, וואָס מען ווייסט, אז זיינע קמיעות האָבן שוין אויסגעהיילט 3 מענטשן, טאָר מען מיט איר ניט ארויסגיין אים שבת.** ולא בשריון, און ניט מיט א פאנצערמאנטל (א מעטאלענעם מלבוש צו שיצן קייגן קלעפּ פון אַ שווערט), און ניט מיט א שטורם־העלם (מעטאלן היטל אויפן קאָפּ אויך צו שיצן קייגן קלעפּ פון א שווערט), און ניט מיט אייזערנע שטיוועלעטן (וואָס זעלנער פלעגט טראָגן אין דער מלחמה אויף די זייטן פון די פיס צו שיצן זיי קייגן קלעפּ פון א שווערט). **כאָטש מען גייט די אלע זאכן אָנגעטאָן טאָר מען ניט ארויסגיין מיט זיי. „קסדא", שטורם־העלם, איז פון דער מיטל־גריכישער שפּראך „קאסידא".** ואם, און אויב מען איז ארויסגעגאַנגען (מיט די אַלע זאכן, וואָס די משנה האָט דאָ געזאָגט, אז א מאַנספערזאָן זאָל מיט זיי ניט ארויסגיין) איז מען ניט מחויב צו ברענגען א קרבן חטאת. **ווייל לויט דעם דין פון דער תורה מעג ער ארויסגיין מיט זיי נאָר די חכמים האָבן געאסרט.**

ג. לא תצא, א פרוי זאָל ניט ארויסגיין (אים שבת) מיט א געלעכערטער נאָדל, און ניט מיט א רינגל וואָס האָט א סטעמפּל, און ניט מיט א קאָפּ־רינג („כוליאר", א רינג, וואָס נאָר זייער זעלטן טוט א פרוי דאָס אָן אויפן קאָפּ), און ניט מיט א בשמים בינטל (כובלת, וואָס טייל פרויען טראָגן אויפן האַלדז) און ניט מיט א פלעשל מיט שמעקעדיקן אייל פון נאָרד־בלעטער (פלייטון). **אנשטאט „כוליאר" איז דער**

חַיֶּבֶת חַטָּאת, ד״ר מֵאִיר, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין בַּכּוֹבֶלֶת וּבִצְלוֹחִית שֶׁל פְּלִיטוֹן: ד לֹא יֵצֵא הָאִישׁ לֹא בְסַיִף, וְלֹא בְקֶשֶׁת, וְלֹא בִתְרִיס, וְלֹא בְאַלָּה, וְלֹא בְרוֹמַח. וְאִם יָצָא חַיָּב חַטָּאת. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תַּכְשִׁיטִין הֵן לוֹ. וַחֲכָ״א אֵינָן אֶלָּא לִגְנַאי, שֶׁנֶּאֱמַר וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה. בִּירִית טְהוֹרָה, וְיוֹצְאִים בָּהּ בְּשַׁבָּת. כְּבָלִים טְמֵאִין, וְאֵין יוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת:

„ערוך״ גורס „ככליאר״ און דאָס זאָל זיין, לויט טייל מיינונגען, **דאָס גריכישע „קאָכ־ליאס״, וואָס איז אויך דער טייטש א קרומע, געדרייטע זאַך. לויט דער גירסא „כובלת״, איז עס פון „כבל״, בינדן, א בינטל. „פליטון״ איז דאָס לאטייניש „פאָליאטום״, שמעקעדיקער אייל פון נאַרד־בלעטער.** ואם יצאה, און אויב זי (די פרוי) איז ארויסגעגאנגען (מיט איינער פון די דאָזיקע זאכן) איז זי מחויב (צו ברענגען) א קרבן חטאת, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **מחמת די אלע זאכן זענען ניט קיין מלבוש און ניט קיין צירונג, און מען טאָר זיי ניט טראָגן לויט דין פון דער תורה.** וחכמים, און די חכמים פטרן (פון צו ברענגן א קרבן חטאת) ביי דעם בינטל בשמים און ביים פלעשל מיט שמעקעדיקן אייל. **ווייל זיי האַלטן, אז זיי געהערן יאָ צו דער צירונג (תכשיטין) פון א פרוי.**

ד. לא יצא, א מאנספערזאָן זאָל ניט ארויסגיין, ניט מיט א שווערט, און ניט מיט א בויגן (צום שיסן פיילן) און ניט מיט א פאנצער־שילד (תרים, וואָס מ׳טוט ניט אָן ווי א מלבוש נאָר מען האַלט עס אין דער האַנט) און ניט מיט א קאמף־שטעקן (אלה) און ניט מיט א שפיז. **„תריס״ איז דאָס גריכישע „טוראָס״, א שילד. וועגן „אלה״ זענען פאראַן עטליכע טייטשן. די גמרא זאָגט „קופלא״, וואָס איז דער טייטש א גראָ־בער שטעקן צו שלאָגן דערמיט. דער ירושלמי טייטשט „דייקרון״, דאָס איז דאָס גריכישע „דיקראנאָן״, א שפּיץ־פייל. דער ברטנורא טייטשט א קיילעכיקער פאנ־צער־שילד. די אלע אויסגערעכנטע זאכן זענען כלי זין, וואָס זענען באשטימט צו קעמפן אין א מלחמה.** ואם יצא, און אויב ער איז ארויסגעגאנגען מיט זיי איז ער מחויב (צו ברענגען א קרבן חטאת). ר׳ אליעזר זאָגט, אז זיי זענען פאר אים (פאר דעם מאנספערזאָן וואָס טראָגט זיי) תכשיטין (צירונג). **ווי מיר האָבן געזאָגט זענען טייל צירונגען נאָר אסור צום טראָגן אָבער קיין קרבן חטאת דאַרף מען ניט ברענגען.** וחכמים, און די חכמים (וועלכע זאָגן, אז מען דאַרף ברענגען א קרבן חטאת) זאָגן, אז זיי (די כלי זיין) זענען (ניט קיין צירונג, קיין שיינקייט) נאָר א שאנד (גנאי), ווארום עס ווערט געזאָגט (ישעיה ב׳) „און זיי וועלן איבערשמידן זייערע שווערדן אויף אקער־אייזנס און זייערע שפיזן צו פרוכטן־שניידמעסער־לעך און איין פאָלק וועט ניט אויפהייבן קייגן אנדערן פאָלק די שווערט און זיי וועלן זיך ניט מער לערנען (צו פירן) מלחמה״. **די חכמים זאָגן, אַז דערפון וואָס ישעיהו הנביא זאָגט וועגן דער צייט פון „אחרית הימים״, פון משיח, אז פעלקער וועלן דעמאָלס מער ניט נוצן קיין געווער, איז צו זען, אז געווער־זאכן, כלי זיין, איז ניט קיין שיינקייט, קיין צירונג, נאָר א חרפה פאר דעם מענטש,** בירית, א קני־רינג איז טהור (קאָן ניט ווערן טמא) און מען מעג ארויסגיין דערמיט אים שבת, צווישן־פיס־קייטלעך (קאָנען) ווערן טמא און מען טאָר מיט זיי ניט ארויסגיין אים שבת. **די גמרא טייטשט אז בירית מיינט מען די רינגן, וואָס א פרוי טוט־אָן אויף אירע פיס ביי די קניען און זיי האַלטן פעסט די אונטער־וועש, אז זיי זאָלן ניט אראָפּפאלן. דער דין איז אז ווען א כלי, א זאַך, רירט אָן א טמא זאַך, למשל א טויטן שרץ, ווערט די זאַך טמא. אָבער דאָס איז נור ווען די זאַך איז געמאַכט געוואָרן צו באַדינען דעם מענטש. ווי איז אָבער אז די זאַך איז געמאַכט געוואָרן צו באַדינען אַן אנדערע זאַך, און ערשט די אנדערע זאַך באדינט דעם מענטש, הייסט די ערשטע**

ה יוֹצְאָה אִשָּׁה בְּחוּטֵי שֵׂעָר בֵּין מִשֶּׁלָּהּ בֵּין מִשֶּׁל חֲבֶרְתָּהּ, בֵּין מִשֶּׁל בְּהֵמָה. בְּטוֹטֶפֶת וּבְסַנְבוּטִין בִּזְמַן שֶׁהֵן תְּפוּרִין, בְּכָבוּל וּבְפֵאָה נָכְרִית לֶחָצֵר. בְּמוֹךְ שֶׁבְּאָזְנָהּ, וּבְמוֹךְ שֶׁבְּסַנְדָּלָהּ, וּבְמוֹךְ שֶׁהִתְקִינָה לְנִדָּתָהּ, בְּפִלְפֵּל וּבְגַרְגִּיר מֶלַח, וּבְכָל דָּבָר שֶׁתִּתֵּן לְתוֹךְ פִּיהָ. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִתֵּן לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת. וְאִם נָפַל לֹא תַחֲזִיר. שֵׁן תּוֹתֶבֶת וְשֵׁן שֶׁל זָהָב, רַבִּי מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים:

זאך ניט קיין כלי, אז זי זאָל קאָנען ווערן טמא. זאָגט דאָ די משנה, אז ווייל דער קני־רינג איז דאָך געמאכט געוואָרן ניט דירעקט צו באדינען דעם מענטש, **נאָר** כדי צו־צוהאלטן די אונטערוועש, קאָן ער ניט ווערן טמא. אויך מעג מען ארויסגיין דערמיט אין גאס אים שבת, ווייל מען האָט ניט מורא צו האָבן אז זי וועט אראָפּנעמען דעם רינג צו ווייזן אירע פריינדינען, מחמת זי וועט מורא האָבן אז די אונטערוועש זאָל ניט אראָפּפאלן. „כבלים" טייטשט די גמרא, אז עס איז געווען א משפחה אין ירושלים, וועמענס טעכטער פלעגן מאכן גרויסע טריט ביים גיין און דאָס האָט ביי זיי צושטערט די סימנים פון מיידלשאפט (בתולים), האָט מען זיי געמאכט צווישן די פיס קייטלעך, אז זיי זאָלן ניט מאכן גרויסע טריט. **ווייל די דאָזיקע קייטלעך דינען דירעקט דעם מענטש הייסן זיי יאָ א כלי, א זאך, וואָס קאָן ווערן טמא; אויך טאָר מען ניט ארויסגיין מיט זיי אים שבת, ווייל עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען זיי אראָפּנעמען צום ווייזן, און דערוויל טראָגן.**

ה. יוצאה, א פרוי מעג ארויסגיין (אים שבת) מיט האָר־בינדעלנירן (אויפן קאָפּ), סיי ווען זיי זענען (געמאכט) פון אירע (אייגענע אָפּגעשוירענע האָר), סיי ווען זיי זענען פון פרעמדע (האָר), סיי פון א בהמה׳ס (האָר); און מיט א שטערן־בראָש, און מיט באקן־הענגער ווען זיי זענען צוגענייט (צום קאָפּ־טיכל). **פריער אין משנה א׳ איז געווען, אז מיט בינדע־שנירן פון וואָל און פלאַקס טאָר מען ניט; זאָגט דאָ די משנה אז פון האָר מעג מען יאָ. פריער אין משנה א׳ איז געווען אז מיט א שטערן־בראָש און באקן־נאָכהענגער, ווען זיי זענען ניט־צוגענייט טאָר מען ניט; זאָגט די משנה, אז ווען זיי זענען יאָ צוגענייט מעג מען. ווייל ווען די פרוי איז זיך טובל דאַרף זי ניט אראָפּנעמען די האָר־בינד־שנירן מחמת די וואַסער גייט דורך זיי א דורך. אויך קאָן די פרוי ניט אראָפּנעמען די בראָש און די נאָכהענגער ווען זיי זענען צוגענייט.** בכבול, (די פרוי מעג ארויסגיין) מיט דעם שטערנבאנד און מיט א שייטל (פאה נכרית, א פרעמדער עק האָר) אין הויף. **נאָר אין גאס טאָר מען ניט ארויסגיין, (זע פריער משנה א׳) אָבער אין הויף מעג מען.** במוך, (די פרוי מעג ארויסגיין אים שבת) מיט אַ שטיקל וואטע אין איר אויער (איינצוזאַפּן די שמוציקע פייכקייט פון אויער), מיט א שטיקל וואטע אין איר שוך (דער שוך זאָל ניט אָנרייבן דעם פוס), מיט א שטיקל וואטע, וואָס זי האָט זיך אָנגעגרייט צו איר נידה־צייט (ווען זי האָט די מאָנאטליכע בלוטיקונג, כדי עס זאָל ארייננעמען דאָס בלוט), מיט א (שמעקעדיג) פעפערל אין איר מויל (כדי צו באזייטיקן דעם ניט־אנגענעמען מויל־ריח), און מיט א שטיקל זאלץ (שארף זאלץ אין מויל קייגן ציינווייטאָג), און מיט יעדער זאך, וואָס זי טוט אַריין אין איר מויל (קייגן ניט־אנגענעמען ריח פון מויל), אָבער זי זאָל ניט ארייןלייגן דאָס ערשטע מאָל אים שבת, (נאָר אויב זי האָט אריינגעלייגט פון פרייטאָג מעג זי), און אויב עס איז ארויסגעפאלן זאָל זי ניט צוריקלייגן. **די גמרא זאָגט, אז מיט די אלע זאכן מעג די פרוי ארויסגיין ווייל די שטיקלעך וואטע אין אוירן און שוך זענען צוגעבינדן און זי וועט זיי ניט ארויס־נעמען; די נידה־וואטע וועט זי ניט ארויסנעמען ווייל עס איז שמוציק.** שן, אן אריינגעזעצטן צאָן און א צאָן פון גאָלד (ווען ביי א פרוי פעלט א צאָן און מען זעצט איר אריין א קינסטליכן צאָן אָדער א צאָן פון גאָלד), איז רבי מתיר (ארויסצוגיין מיט אים אין שבת) און די חכמים אסרן. **רבי (דאָס איז ר׳ יהודה הנשיא, דער מסדר פון דער משנה) איז מתיר, ווייל א פרוי וועט ניט ארויסנעמען דעם צאָן פון מויל**

ו יוֹצְאִין בְּסֶלַע שֶׁעַל הַצִּינִית, הַבָּנוֹת קְטַנּוֹת יוֹצְאוֹת בְּחוּטִין, וַאֲפִילוּ בְּקִסְמִין שֶׁבְּאָזְנֵיהֶם. עַרְבִיּוֹת יוֹצְאוֹת רְעוּלוֹת, וּמָדִיּוֹת פְּרוּפוֹת, וְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בַּהוֶֹה:

ז פּוֹרֶפֶת עַל הָאֶבֶן, וְעַל הָאֱגוֹז, וְעַל הַמַּטְבֵּעַ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּפְרוֹף לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת: ח הַקִּטֵּעַ יוֹצֵא בְּקַב שֶׁלּוֹ. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר. וְאִם יֶשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל כְּתוּתִים טָמֵא.

כדי ניט צו ווייזן אז איר פעלט א צאָן. אָבער די חכמים זאָגן, אז גראד פאַרקערט, די פרוי קאָן זיך אמאָל שעמען צו טראָגן דעם קינסטליכן אָדער גאָלדענעם צאָן אין מויל, כדי מען זאָל ניט לאכן פון איר, און דעריבער איז מורא צו האָבן, אז זי וועט אים יאָ ארויסנעמען.

ו. יוצאה, זי (די פרוי) מעג ארויסגיין (אים שבת) מיט א סלע (א זילבערנע מטבע) אויף א פיס־מכה. די גמרא טייטשט אז „צינית" מיינט „בת ארעא", און די מפרשים מיינען, אז דאָס איז א מכה אויף דעם פוס־טריט, און מען לייגט אונטער א זילבערנע מטבע כדי זי אויסצוהיילן. הבנות, יונגע מיידלעך מעגן ארויסגיין (אים שבת) מיט פעדעם און אפילו מיט שפענדלעך אין זייערע אויערן. כדי די מיידלעך זאָלן שפּעטער קאָנען אָנטאָן אוירינגלעך לעכערט מען זיי די אויער־לעפּלעך ווען די מיידלעך זענען יונג און מען ציט אדורך דורך די לעכלעך פעדעם אָדער שפענדלעך, כדי די לעכלעך זאָל צוריק ניט צוּוואַקסן. ערביות, (אי־דישע פרויען אין) אראבישע (לענדער) מעגן ארויסגיין (אים שבת) פארשלייערט (די געזיכטער). אין די אראבישע לענדער גייען די פרויען (אויך ניט יידישע) ארויס אין גאס ניט מיט אפענע פנימער, נאָר זיי טראָגן א שלייער איבערן פנים, און נור די אויגן זעט מען ארויס. ומדיות, און די (יידישע פרויען) אין מדי מעגן ארויסגיין (אים שבת) איינגעהילט אין א קאָפּ־טוך, וואָס איז צוגעהאלטן. זי וויקלט איין איר קאָפּ אין א טיך, פון וועלכן עס הענגען אראָפּ פון ביידע זייטן באנדן, און אין איין באנד איז צוגעקניפּט צום עק א שטיין אָדער א מטבע, און דעם עק פון אנדערן באנד העקלט זי צו, בינדט־צו, צום דאָזיקן שטיין אָדער מטבע פון ערשטן באנד, כדי עס זאָל זיך שטארקער האַלטן. דאָס וואָרט „רעלות" אלס שלייערן געפינט זיך אין ישעיה ג׳ י״ט (והרעלות). „פרופות", „צוגעהעקעלט", זאָגט ר׳ בנימין מוס־פיא אין „מוסף הערוך", איז פון גריכישן וואָרט „פּארפּע", א „האקן". וכל, און יעדער מענטש (מעג ארויסגיין אים שבת געשלייערט און צוגעהעקעלט, אפילו ניט פון אראביען און פון מדי), נאָר די חכמים האָבן גערעדט (אין דעם פריערדיקן דין פון אראביען און פון מדי) ווי עס איז דער שטייגער. די חכמים האָבן, הייסט עס, נאָר דערמאָנט די פרויען פוי די דאָזיקע לענדער אלס ביישפּיל, ווייל דאָרט איז דער שטייגער אזוי צו גיין.

ז. פורפת, מען מעג צוהעקעלן צו א שטיין, און צו א נוס און צו א מטבע, אָבער מען זאָל ניט לכתחילה צוהעקעלן (צו א מטבע) אים שבת. אזוי טייטשט די גמרא, אז דער לעצטער דין, אז מען זאָל לכתחילה ניט צוהעקעלן אים שבת גייט ארויף אויף דער מטבע, ווייל א מטבע טאָר מען אים שבת ניט טראָגן אפילו אין הויז, ווייל עס איז מוקצה. מיט „לכתחילה" (ווי עס איז צו זען פון „תפארת ישראל") מיינט מען, אז מען טאָר די מטבע ניט צו־בינדן צום באנד אים שבת; אָבער אויב מען האָט זי געהאַט צוגעבינדן ערב שבת און מען האָט די מטבע מבטל־געווען צום שלייער מעג מען אים שבת צו העקלן צו אים דעם אנדערן באנד. אזוי זעט אויך אויס אין רמבם אין „יד החזקה" הלכות שבת פרק י״ט הלכה י״ב און אין פירוש פון „הגהות מימוניות". דאדורך ווערט די משנה גוט פאַרשטאַנען.

ח. הקיטע, א לאָמער (וואָס האָט נור איין פוס) מעג ארויסגיין (אים שבת) מיט דעם קינסטליכן פוס, אזוי זאָגט ר׳ מאיר, און ר׳ יוסי אסרט. „קב" הייסט אן אויס־געהוילט שטיק האָלץ, געמאכט ווי א פוס. טיילמאָל לייגט מען אין אים אריין שטיק־

סְמוּכוֹת שֶׁלּוֹ טְמֵאִין מִדְרָס, וְיוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת, וְנִכְנָסִין בָּהֶן בָּעֲזָרָה. כִּסֵּא וּסְמוּכוֹת שֶׁלּוֹ טְמֵאִין מִדְרָס, וְאֵין יוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת, וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בָּעֲזָרָה. אַנְקַטְמִין טְהוֹרִים, וְאֵין יוֹצְאִין בָּהֶן:

לעך ווייכע זאכן, וואטע, ווייכע וואָל (כתיתים), און דער לאָמער שטעלט דאַרט אריין די קני פון דעם אָפּגעהאַקטן פוס, עס מאַכט דעם איינדרוק ווי ער האָט א פוס. אָבער גיין קאָן ער נור, ווען ער לענט זיך אָן אויף א שטעקן. ר׳ יוסי האַלט, אז דאָס הייסט ניט שיך און מען טאָר ניט דערמיט ארויסגיין אים שבת. ואם, און אויב ער (דער קב, דער קינסטליכער האָלץ־פוס) האָט א הויל אָרט אריינצונעמען די ווייכע שטיקלעך (די „כתיתים״) קאָן ער ווערן טמא. דער דין איז, אז א הילצערנע כלי, ווען זי רירט אָן א טמא זאך, למשל א טויטן שרץ, ווערט זי טמא נור ווען די כלי קאָן אין זיך עפּיס אריינגעמען. אָבער למשל א גליאַט שטיק האָלץ (פּשוטי כלי עץ), קאָן ניט ווערן טמא. זאָגט די משנה, אז אויב דער הילצערנער פוס האָט א הויל אָרט, אין וועלכע מען קאָן אריינלייגן די ווייכע שטיקלעך וואטע צי וואָל, קאָן ער ווערן טמא. סמוכות, זיינע (דעם לאָמענס) קני־קישעלעך קאָנען ווערן טמא דורך מדרס (דעם טרעטן פון א זב). מיט „סמוכות״, „אָנלענונגען״, מיינט מען ווען ביי א מענטש פעלן בײדע פיס, מאכט מען אים צוויי קני־קישעלעך פון לעדער, א קישעלע צו יעדער קני, און אויף זיי ריקט ער זיך. זאָגט די משנה, אז אזוי ווי דער דין איז, אז ווען איינער איז א זב, ער רינט פון אים אן אומריינע פליסיקייט און ער טרעט ארויף אויף א זאך וואָס איז באשטימט צו לייגן זיך דערויף, ווערט די זאך טמא אלס „מדרס״ (פון „דורס״, ארויפטרעטן), דעריבער אויב א זב האָט ארויפגעטרעטן אויף די דאָזיקע קישעלעך ווערן זיי טמא אַלס מדרס (וועגן „מדרס״ און „זב״ זע אין הקדמה צו מסכתא זבים). ויוצאין, און מען (דער לאָמער) מעג ארויסגיין דערמיט אים שבת. ווייל דאָס איז ניט א משא וואָס ער טראָגט, נאָר זיין תכשיט. ונכנסין, און מען מעג אריינגיין דערמיט אין בית המקדש־הויף (עזרה). אין בית המקדש־הויף האָט מען ניט געטאָרט אריינגיין אין שיך (זע מסכתא ברכות פרק ט׳ משנה ה׳). זאָגט די משנה, אז די דאָזיקע קני־קישעלעך הייסן ניט קיין שיך. כסא, די שטול (דאָס וועגעלע) ,און זיינע שפּיצן־קני־קישעלעך קאָנען ווערן טמא דורך מדרס און מען טאָר ניט ארויסגיין מיט זיי אים שבת און מען טאָר ניט אריינגיין מיט זיי אין בית־המקדש־הויף. „כסא״, שטול, מיינט מען דאָס וועגעלע אין וועלכן א לאָמער, וועמען עס פעלן ביידע פיס זיצט, און אָנשפּארענדיקט זיך מיט די הענט אין דרויסן פון דער שטול אויף דער ערד, ריקט ער זיך (אזוי טייטשט דער „תפארת ישראל״). „סמוכות״ דאָ אין דער משנה, טייטשן די מפרשים שפּיצן־קני־קישעלעך, וועלכע הענגן אביסל אראָפּ, און זיי זענען געמאכט צו די שפּיצן פון די קניען. סיי די שטול און סיי די שפּיצן־קישעלעך קאָנען ווערן טמא אלס מדרס, ווייל זיי זענען דאָך געמאכט געוואָרן, אז דער לאָמער זאָל דריקן אויף זיי. מען טאָר ניט ארויסגיין מיט זיי אים שבת, ווייל זיי זענען ניט פעסט צוגעבינדן צום מענטש און ס׳איז מורא צו האָבן, אז מ׳וועט זיי טראָגן אין גאס. מען טאָר ניט אריינגיין מיט זיי אין בית־המקדש־הויף ווייל זיי ווערן באטראכט ווי שיך. דער „תוספות יום טוב״ ברענגט דעם טייטש, אז די ווערטער „מען טאָר ניט ארויסגיין מיט זיי אים שבת און מען טאָר ניט אריינגיין מיט זיי אין בית־המקדש־הויף״ גייען ארויף נור אויף די שפּיצן־קני־קישעלעך, אָבער מיט דער שטול מעג מען יאָ. אנקטמין, א שפּאס־אייזל קאָן ניט ווערן טמא, און מען טאָר ניט ארויסגיין דערמיט (אים שבת). דאָס איז איין טייטש פון וואָרט „אנקטמין״, און איין גירסא איז „לוקטמין״. מען מיינט דערמיט אן אייזל פון האָלץ, וואָס ליצנים, אקטיאָרן־קאָמיקער, מאכן דערמיט קונצן. דאָס איז ניט קיין כלי און קאָן ניט ווערן טמא, און מען טאָר ניט דערמיט ארויסגיין אים שבת. דאָס וואָרט „אנקטמין״ איז די גריכישע ווערטער „אנאס קאט אמאן״. פאראַן אויך א טייטש, אז דאָס מיינט מען א מאסקע.

ט הַבָּנִים יוֹצְאִים בַּקְּשָׁרִים, וּבְנֵי מְלָכִים בְּזוֹגִין, וְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בַּהוֹוֶה: י יוֹצְאִין בְּבֵיצַת הַחַרְגּוֹל, וּבְשֵׁן שׁוּעָל, וּבְמַסְמֵר מִן הַצָּלוּב, מִשּׁוּם רְפוּאָה, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר, וַחֲכָ"א (נ"א ד"ר יוֹסֵי. וְר' מֵאִיר אוֹמֵר) אַף בַּחוֹל אָסוּר, מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי:

פרק ז

א כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשַּׁבָּת, כָּל הַשּׁוֹכֵחַ עִקַּר שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת. הַיּוֹדֵעַ עִקַּר שַׁבָּת

ט. הבנים, די זין מעגן ארויסגיין (אים שבת) מיט קניפלעך (קשרים). **די גמרא טײַטשט, אז דאָס מיינט מען ווען א ייִנגל האָט בענקשאַפט צום פאָטער איז פאַראַן א סגולה פאַר דעם פאָטער צו נעמען א שטיקל רימען פון א רעכטן שיך און אָנצו־קניפּן דעם זון ביי זיין לינקן שיך** (לויט איין גירסא ביי דער לינקער האַנט) **און דאָס ווירקט, אז די בענקשאַפט זאָל פאַרשווינדן. רשי טײַטשט איין די גמרא, אז נור ביי יונגע זין איז עס אזוי ווייל טעכטער האָבן ניט אזא בענקשאַפט צום פאָטער ווי די זין.** ובני, און זין פון מלכים מעגן ארויסגיין (אים שבת) מיט גלעקעלעך; און אויך יעדער מענטש (מעג), נאָר די חכמים האָבן גערעדט (קינדער פון מלכים) ווי עס איז דער שטייגער. **דער שטייגער איז, אז קינדער פון מלכים פלעגן טראָגן גלעקעלעך; אָבער אויך יעדער מענטש מעג דערמיט ארויסגיין אים שבת. די מפרשים זאָגן, אז דאָס איז נור ווען די גלעקעלעך זענען ארייַנגעוועבט אין די מלבושים און זיי קלינגען ניט.**

י. יוצאין, מען מעג ארויסגיין (אים שבת) מיט אן איי פון א הײשעריק, און מיט א צאָן פון א פוקס און מיט א טשוואָק פון א געהאָנגענעם, צוליב רפואה, אזוי זאָגט ר' מאיר. **די גמרא זאָגט, אז זיי זענען באַטראַכט געוואָרן אלס סגולות קייגן קראַנקייטן. דאָס אייעלע פון א הײשעריק** („חרגול" איז דער נאָמען פון א געווּיסן סאָרט הײשעריק) **העגנט מען אָן ביים אויער און דאָס איז א סגולה קייגן אויער־ווייטיק. דער צאָן פון א לעבעדיקן פוקס העלפט אויפצוּוועקן א שלאָפנדיקן, און א צאָן פון א טויטן פוקס העלפט, אז עס זאָל אנטשלאָפן ווערן איינער וועלכער קאָן ניט שלאָפן. דער טשוואָק פון א געהאָנגענעם** (אין דער משנה איז פאַראַן „צלוב", דאָס מיינט מען אייגנטליך צוקלאָפּן מיט טשוועקעס דעם מענטש צו א באַלקן, און ער העגנט דאָרט אזוי לאנג ביז ער שטאַרבט) **איז א סגולה קייגן דעם אויפבלאָז פון א מכה; דער רמבם זאָגט, אז דאָס איז א סגולה קייגן דער „דריטער קדחת", א סאָרט פיבער־קראַנקייט.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אויך אין מיטן דער וואָך טאָר מען ניט (באַנוצן די אלע סגולות) ווייל עס איז „דרכי אמורי" (וועגן, מנהגים, אויפ־פירונגן פון אמורי, געצנדינער). **מיט די ווערטער „דרכי אמורי" ווערן אָנגערופן די אלע ניט־ריכטיקע „סגולות", וואָס שטאַמען פון די ניט־יידישע פעלקער, און די תורה האָט אָנגעזאָגט „ובחוקותיהם לא תלכו"** (ויקרא י"ח), **אז מען זאָל ניט גיין אין זייערע וועגן. און ווייל די תורה האָט אָפּט אָנגעוויזן אויף דעם פאָלק אמורי אין לאנד כנען אלס געצנדינער, ווערט דאָס אָנגערופן דרכי אמורי. אין טייל משניות איז פאַראַן די גירסא ר' יוסי אנשטאָט ר' מאיר, און ר' מאיר אנשטאָט די חכמים.**

פרק ז

א. כלל, א גרויסן כלל האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט וועגן שבת: ווער עס פאַרגעסט דעם עיקר פון שבת און טוט א סך (סאָרטן) אַרבייטן אין א סך שבתים איז ער ניט מחויב מער ווי איין קרבן חטאת. **כדי צו פאַרשטיין די דאָזיקע הלכה און אויך די ווייטערדיקע הלכות אין דער משנה וועלן מיר דאָ געבן עטליכע דערקלע־רונגען. ערשטנס אויב איינער טוט אן אַרבייט, א מלאכה, אים שבת במזיד, — דאָס הייסט, ער ווייסט אז עס איז היינט שבת און אז מען טאָר ניט טאָן א מלאכה אים**

וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּב עַל כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת. | הַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּב עַל כָּל

שבת און אז די מלאכה וואָס ער טוט, טאָר ער ניט טאָן, — קומט אים טויט־שטראָף, מיתה. אויב ער טוט עס בשוגג, — דאָס הייסט, ער האָט פארגעסן אָדער ניט געוואוסט בכלל, אז עס איז פאראן אזא מצוה פון דער תורה אָפּצוהיטן שבת, אָדער אז עס איז היינט שבת, אָדער אז די דאָזיקע מלאכה, וואָס ער טוט, טאָר מען ניט טאָן אים שבת, — דארף ער ברענגען אין בית המקדש א קרבן חטאת. צווייטנס, עס זענען פאראן הויפּט־מלאכות, וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שבת, למשל פארזייען קערנדלעך אין דער ערד, „זורע" (פארזייען). דאָס הייסט אב־מלאכה, די פאָטער־מלאכה, די הויפּט מלאכה. עס זענען אויך פאראן מלאכות, וואָס מען טאָר ניט טאָן, און זיי זענען אָפּשטאַמונג־מלאכות, „תולדה". למשל באגיסן גראָזן מיט וואסער, כדי די גראָזן זאָלן בעסער וואקסן, הייסט אויך „זורע", פארזייען, מחמת דאָס העלפט צום וואקסן, אָבער דאָס איז ניט דער עיקר „זורע", נור אן אפשטאמונג דערפון, אָ תולדה. יעדע אב־מלאכה האָט אירע אפשטאַמונגס־מלאכות, אירע „תולדות". למשל, שניידן תבואה מיט א שנייד־מעסער איז אן אב מלאכה „קוצר", אָבער אפרייסן תבואה מיט דער האַנט איז נור א „תולדה" פון „קוצר". — זאָגט דאָ די משנה, אז אויב איינער האָט בכלל פארגעסן, אז עס איז פאראן אזא מצוה אָפּצוהיטן שבת און ער האָט געטאָן א סך מלאכות, א סך ארבייטן, למשל ער האָט געזייט און געשניטן תבואה אין א סך שבתים, און דערנאָך איז ער געוואָר געוואָרן וועגן זיינע דאָזיקע עבירות, דארף ער ברענגען ניט מער ווי איין קרבן חטאת. דער טעם איז, ווייל דער יסוד, פארוואָס ער האָט געטאָן די עבירות איז דאָך געווען איינער, דהיינו, ער האָט פארגעסן בכלל אז עס איז פאראן א מצוה אָפּצוהיטן שבת, הייסט עס נור „איין פארגעסן", „איין ניט־וויסן", און ער ברענגט דעריבער נור איין קרבן. היודע עיקר, אויב איינער ווייסט דעם עיקר פון שבת (אז עס איז פאראן א מצוה אָפּצוהיטן שבת, נאָר ער האָט פארגעסן, אז עס איז היינט שבת) און ער האָט געטאָן א סך (סאָרטן) ארבייטן אין א סך שבתים (פארגעסנדיק יעדן שבת, אז עס איז היינט שבת) דארף ער ברענגען (א קרבן חטאת) פאר יעדן שבת. וויפיל שבתים ער האָט געארבייט, אזוי פיל קרבנות דארף ער ברענגען. ווייל דאָ איז דאָך דער יסוד פון זיינע עבירות געווען, וואָס יעדן שבת האָט ער ניט־געוואוסט, אז עס איז היינט שבת, דעריבער איז יעדער שבת א באזונדערער יסוד, א באזונדערער ניט־וויסן, און מען דארף פאר יעדן „ניט־וויסן" ברענגען א באזונדערן קרבן. די גמרא זאָגט, אז אפילו ער איז צווישן איין שבת און דעם אנדערן שבת ניט געוואָר געוואָרן אז עס איז געווען שבת, ווערט אויך יעדער שבת פאררעכנט באזונדער, ווייל די „ימים שבינתיים", די וואָכנטעג צווישן די שבתים טיילן אָפּ איין שבת פון אנדערן שבת, און זיי הייסן באזונדערע שבתים. די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק אין שמות ל"א „את שבתותי תשמורו" (איר זאָלט אָפּהיטן מיינע שבתים") אין לשון רבים, א סך שבתים, און „ושמרו בני ישראל את השבת" (און קינדער פון ישראל זאָלן אָפּהיטן דעם שבת) אין לשון יחיד, און דערפון איז געדרונגען, אז טיילמאָל איז מען מחויב צו ברענגען איין קרבן פאר אלע שבתים און טיילמאָל איין קרבן פאר יעדן שבת באזונדער. היודע שהוא, אויב איינער ווייסט, אז עס איז שבת און ער האָט געטאָן א סך, (סאָרטן) ארבייטן אין א סך שבתים (פארגעסנדיק, אז די דאָזיקע ארבייטן טאָר מען ניט טאָן אים שבת) דארף ער ברענגען א קרבן חטאת פאר יעדער ארבייט באזונדער. למשל ער האָט געזייט און געשניטן תבואה, דארף ער ברענגען א באזונדערן קרבן פאר דעם זייען (זורע) און א באזונדערן פאר שניידן (קוצר). דער טעם איז, ווייל דאָ איז דאָך דער יסוד פון זיין טאָן די עבירות געווען דאָס פארגעסן וועגן יעדער סאָרט מלאכה, אז מען טאָר זי ניט טאָן אים שבת; ממילא איז דאָך יעדע סאָרט מלאכה א באזונדער פארגעסן.

אַב מְלָאכָה וּמְלָאכָה, הָעוֹשֶׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת:
ב אֲבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, הַזּוֹרֵעַ, וְהַחוֹרֵשׁ, וְהַקּוֹצֵר, וְהַמְעַמֵּר, הַדָּשׁ, וְהַזּוֹרֶה, הַבּוֹרֵר, הַטּוֹחֵן, וְהַמְרַקֵּד, וְהַלָּשׁ, וְהָאוֹפֶה, הַגּוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר, הַמְלַבְּנוֹ, וְהַמְנַפְּצוֹ,

העושה, אז איינער טוט א סך ארבייטן פון איין סאָרט מלאכה דארף ער ברענגן נור איין קרבן חטאת. **למשל, ער האָט געזייט און האָט באגאָסן גראָזן מיט וואסער, און מיר האָבן פריער דערקלערט, אז דאָס זייען איז די הויפט־מלאכה, די אב מלאכה „זורע", און דאָס באגיסן וואסער איז די אפשטאמונג־מלאכה „תולדה" פון „זורע", דארף ער דעריבער ברענגען נור איין קרבן. אויב אָבער ער טוט צוויי אבות־מלאכות (ער זייעט און שניידט) אָדער צוויי אָפּשטאַמונגס־מלאכות, צוויי תולדות, וואָס יעדע פון זיי שטאַמט פון אַן אנדערן אב־מלאכה, ווי למשל באגיסן גראָז מיט וואסער וואָס שטאַמט פון „זורע", און אָפּרייסן תבואה מיט דער האַנט וואָס שטאַמט פון „קוצר", שניידן, דארף ער ברענגען צוויי קרבנות; דאָס איז אויב ער האָט פארגעסן, אז מען טאָרניט טאָן די דאָזיקע בלאכות.**

ב. אבות, הויפט־מלאכות (אבות־מלאכות, פאָטערס פון מלאכות, וועלכע מען טאָרניט טאָן אים שבת) זענען פירציק ווינציקער איינע. **מיר האָבן שוין אין דער פריערדיקער משנה דערקלערט, וואָס מען מיינט אַן אב מלאכה. די משנה זאָגט איצט, אז אזעלכע אבות־מלאכות זענען פאראַן 39. די גמרא זאָגט, אז אַן אב מלאכה הייסט אזא ארבייט, וואָ סאיז נויטיק געווען אין משכן אין דער מדבר. די משנה רעכנט איצט אויס די אלע 39 מלאכות;** הזורע, אז איינער זייט, והחורש, און אז איינער אקערט. **די גמרא פרעגט, פארוואָס רעכנט די משנה צוערשט זייען און דערנאָך אקערן, און מיר ווייסן דאָך, אז מען אקערט צוערשט און דערנאָך זייט מען? און די גמרא ענטפערט, אז דער תנא פון דער משנה איז געווען אין ארץ־ישראל און וויל די ערד איז דאָרט זייער האַרט ווייל א גאַנצן זומער גייט ניט קיין רעגן, דעריבער ווען מען פארזייט איז דער שטייגער צו פאראקערן אויך נאָכן פארזייען. די משנה וויל דערמיט לערנען, אז אויך דאָס אקערן נאָכן זייען הייסט אויך א אב מלאכה.** והקוצר, און אז איינער שניידט־אָפּ (פון דער ערד תבואה, צי פרוכטן, צי ירקות), והמעמר און אז איינער זאמלט־צונויף (אָפּגעשניטענע ערד־פּראָדוקטן אויפן אָרט וואו זיי זענען געוואקסן), הדש, אז איינער דרעשט (קלאפט־ארויס די תבואה־קערנדלעך פון די זאנגן), און אז איינער ווינד־שויפלט (נאָכן דרעשן ווארפט מען די אויסגעמישטע שטרוי און תבואה אויפן ווינט, וועלכער בלאָזט אוועק די שטרוי־פּלעווע און די קערנדלעך בלייבן. **ביז איצט האָט די משנה גערעכענט די ארבייטן, וואָס ווערן געטאָן כדי צו באקומען תבואה. איצט אז די תבואה־קערנדלעך זענען שוין פאראן, רעכנט די משנה די ארבייטן, וואָס מען טוט כדי פון די תבואה־קערנדלעך צו מאכן ברויט.** הבורר, אז איינער קלויבט אויס (די תבואה־קערנדלעך, די גוטע באזונדער און די שלעכטע באזונדער), הטוחן, אז איינער מאָלט (די תבואה קערנדלעך און מאכט פון זיי מעל), והמרקד, און אז איינער זיפּט־אדורך (דאָס מעל דורך א זיפּ, כדי ארויסצובאקומען דאָס גוטע מעל), והלש און אז איינער קנעט (דאָס מעל, מאכט דערפון טייג), והאופה, און אז איינער באקט (פון דעם מעל געבעקסן). **די אלע ארבייטן זענען געווען אין משכן ביים צוגרייטן די פארבן־מאטעריאלן צום פארבן די יריעות פון משכן. מען האָט די פארבן־גראָזן געדארפן פארזייען און פאראקערן און דערנאָך אָפּשניידן און זאמלען און דרעשן און ווינדשויפלן און אויסקלייבן און מאָלן און זיפּן און קנעטן (אין וואסער) און קאָכן (וואָס איז דאָס זעלבע וואָס באקן). איצט גייט די משנה אויסרעכענען די ארבייטן, וואָס מען האָט גע־דארפן טאָן כדי צו באקומען פארן משכן די יריעות, די פאָרהאנגן, פון וואָל.** הגוזז את הצמר, אז איינער שערט אָפּ וואָל (פון א שעפּסל, און דאָס זעלבע אויך אפּשערן

וְהַצּוֹבְעוֹ, וְהַטּוֹוֶה, וְהַמֵּיסֵךְ, וְהָעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בָתֵּי נִירִין, וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין, וְהַפּוֹצֵעַ שְׁנֵי חוּטִין, הַקּוֹשֵׁר, וְהַמַּתִּיר, וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְפִירוֹת, הַקּוֹרֵעַ עַל מְנָת לִתְפּוֹר שְׁתֵּי תְפִירוֹת. הַצָּד צְבִי, הַשּׁוֹחֲטוֹ וְהַמַּפְשִׁיטוֹ, הַמּוֹלְחוֹ, וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ, וְהַמּוֹחֲקוֹ, וְהַמְחַתְּכוֹ. הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת,

האָר פון א בעל חי), המלבנו, אז איינער מאַכט אים ווייס (דעם וואָל, וואשט אים, אז ער זאָל ווערן קלאָר), והמנפצו, און אז איינער קלאַפּט אים אויס (קעמט אויס דעם וואָל און נעמט ארויס די פסולת), והצובעו, און אז איינער פארבט אים (דעם וואָל), והטווה, און אז איינער שפּינט (מאַכט פון וואָל פעדים), והמיסך, און אז איינער וועבט די צעטל־פעדים, **כדי צו פארשטיין די דאָזיקע מלאכה, און אויך עטליכע ווייטער־דיקע מלאכות אין דער משנה, דאַרף מען וויסן, אז ווען מען וועבט אויס א שטיקל סחורה פון וואָל־פעדים, דאַרף מען אויף דער וועב־שטול צוערשט פארציען אין דער לענג דינע וואָל־פעדעם. די דאָזיקע לענג־פעדעם הייסן אין לשון־קודש „שתי", אין דייטש „צעטל", אין ענגליש „וואָרפּ", און זיי ווערן אדורכגעצויגן אין מיטן דער** וועב־שטול דורך רינגעלעך, וועלכע הייסן אין דער משנה „בתי נירין". **צווישן די דאָזיקע שתי־פעדעם ווערן אריינגעוועבט אין דער ברייט ברייט־פעדים, וועלכע זע־נען דאָפּלט אזוי דיק ווי די שתי־פעדים. די דאָזיקע ברייט־פעדים הייסן אין לשון קודש „ערב", אין דייטש „איינטראַג", אין ענגליש „וואוף". זאָגט די משנה, אז „המיסך", דאָס פארציען די שתי־פעדים איז א מלאכה.** והעושה שתי בתי נירין, אז איינער מאַכט צוויי פעדעם־רינגעלעך. **די מפרשים טייטשן (לויט דער גמרא שבת ק"ה „תרתי בבתי נירא וחדא בנירא") אז דאָס מיינט מען אריינציען צוויי צעטל־פעדים אין די רינגעלעך.** והאורג שני חוטין, און אז איינער וועבט צוויי פעדים. **דאָס מיינט מען, וועבן צוויי ברייט־פעדים** (ערב) **אריין צווישן די צעטל־פעדים, ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.** והפוצע שני חוטין, און אז איינער נעמט ארויס פון געוועב צוויי פעדעם. **דער ברטנורא גיט צו, אז סיי ער נעמט ארויס צעטל־פעדעם סיי ברייט־פעדעם, און אז דאָס נעמט ער ארויס כדי זיי אריינצוּוועבן.** הקושר, אז איינער מאַכט א קניפּ, והמתיר, און אז איינער בינדט־אויף א קניפּ. **די וואָס האָבן געדאַרפן פאנגען דעם חלזון, דאָס ווערמל צו מאכן דערפון תכלת־פארב פאר די יריעות אין משכן, האָבן געמוזט פארבינדן די שטריק פון דער נעץ און אויפבינדן.** והתופר שתי תפירות, און אז איינער נייט צוויי נעיט. **ער גייט מיט דעם נאָדל־פאָדעם אהין און צוריק.** והקורע על מנת לתפור שתי תפירות, אז איינער צערייסט, כדי ער זאָל צו נייען צוויי נעיט. **סתם צערייסן א זאַך, קאליע מאכן, הייסט ניט קיין מלאכה, ווייל דאָס הייסט א מקלקל. א מלאכה הייסט נור ווען מען צערייסט כדי צו פארנייען. ביז איצט האָט די משנה גערעכנט די מלאכות, וואָס מען האָט געטאָן ביי די וואָלענע יריעות, די פאָר־האַנגען, פון משכן. איצט גייט די משנה אויסרעכענען די מלאכות וואָס זענען געטאָן געוואָרן כדי צו קריגן די פעל („עורות תחשים", פעל פון דער חיה „תחש") אין משכן, און זי זאָגט:** הצד צבי, אז איינער פאַנגט א הירש (מען מיינט אויך יעדן בעל־חי), השוחטו, אז איינער שעכט אים, והמפשיטו, און אז איינער ציט אראָפּ פון אים (די פעל), המולחו, והמעבד, אז איינער זאלצט אים איין און אז איינער באַארבייט זיין פעל, והמוחקו, און אז איינער קראַצט אָפּ פון איר (פון דער פעל) די האָר, והמחתכו, און אז איינער צושניידט איר (די פעל). **די גמרא זאָגט, אז באַזאלצן און באַארבייטן איז איין מלאכה, און אז מען דאַרף צוגעבן אלס מלאכה אויך „צייכנען", „שרטוט", וואָס גייט ניט אריין אין כלל פון שרייבן.** הכותב שתי אותיות, אז איינער שרײַבט צוויי אותיות, והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות, און אז איינער מעקט אָפּ (געשריבענע ווערטער) כדי אָנצושרייבן צוויי אותיות. **די גמרא זאָגט אז אויך די דאָזיקע ארבייטן זענען געווען אין משכן ביים אויפשרייבן אויף די ברעטער סימנים צו־וויסן, וואָסער ברעט פאסט זיך צו צום אנדערן ברעט, און ביים מאכן א טעות האָט מען אויסגע־**

וְהַמּוֹחֵק עַל מְנַת לִכְתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, הַבּוֹנֶה, וְהַסּוֹתֵר, הַמְכַבֶּה, וְהַמַּבְעִיר, הַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ, הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, הֲרֵי אֵלּוּ אֲבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת: ג וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ, כָּל הַכָּשֵׁר לְהַצְנִיעַ וּמַצְנִיעִין כָּמוֹהוּ, וְהוֹצִיאוֹ בְּשַׁבָּת, חַיָּב עָלָיו חַטָּאת, וְכָל שֶׁאֵינוֹ כָשֵׁר לְהַצְנִיעַ וְאֵין מַצְנִיעִין כָּמוֹהוּ וְהוֹצִיאוֹ בְּשַׁבָּת, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַמַּצְנִיעוֹ: ד הַמּוֹצִיא תֶּבֶן כִּמְלֹא פִּי פָרָה, עֵצָה כִּמְלֹא פִּי גָמָל, עָמִיר כִּמְלֹא

מעקט דאָס אויפגעשריבענע. **הבונה, אז איינער בויט, והסותר, און אז איינער צע־שטערט (דאָס אויפגעבויטע), המכבה, אז איינער לעשט אויס (פייער), והמבעיר, און אז איינער צינדט־אָן (פייער), המכה בפטיש, אז איינער גיט א קלאַפּ מיטן האמער.** **צום סוף פון דער ארבייט גיט דער בעל מלאכה א קלאַפּ מיט'ן האמער אויף דער זאַך און דאָס פאַרענדיקט די ארבייט.** המוציא מרשות לרשות, אז איינער טראָגט־ארויס פון איין רשות אין אן אנדערן רשות. **וועגן דעם האָבן מיר געשריבן אין אָנ־הויב פון פרק א', אז דאָס מיינט, ארויסטראָגן א זאַך פון „רשות היחיד", פון א הויז, אין א „רשות הרבים", אין גאַס, אָדער פאַרקערט, טראָגן פון „רשות הרבים" אין „רשות היחיד".** הרי, דאָס זענען אבות מלאכות פירציק ווינציקער איינע. **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז צו לערנען, אז מער קיין אבות מלאכות איז ניט פאַראַן, כאָטש עס זענען פאַראַן טייל תנאים (ווי ר' יהודה), וועלכע האַלטן אז עס זענען יאָ פאַראַן נאָך אנדערע ארבייטן, וואָס ווערן פאַררעכנט פאַר אבות מלאכות.**

ג. ועוד, און נאָך איין כלל האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט; אלץ וואָס איז ווערט צו באהאלטן (אוועקצולייגן צום נוצן), און (עס האָט אזוי פיל, אזא שיעור, אז מענטשן) באהאלטן אזוי ווי דאָס איז, און מען האָט עס ארויסגעטראָגן אים שבת (בשוגג, ניט וויסנדיק אז מען טוט א עבירה) איז מען מחויב (צו ברענגען) דערויף א קרבן חטאת. **די משנה דאָ און אויך די ווייטערדיקע משנות לערנען די דינים וועגן דער מלאכה „הוצאה", דאָס ארויסטראָגן אים שבת. זאָגט די משנה ערשטנס, אז מען איז מחויב צו ברענגען א קרבן פאַר טאָן אים שבת די ארבייט פון הוצאה, פון ארויסטראָגן א זאַך פון שטוב אין גאַס, נאָר ווען די זאַך איז א חשובע זאַך, דהיינו, עס איז דער שטייגער אז מענטשן באהאלטן זי צום באנוצן. למשל אויב מען טראָגט ארויס א שטיקל האָלץ פון א בוים פון א עבודה זרה (אשירה) איז מען פטור פון ברענגען א קרבן, ווייל דאָס טאָר מען ניט נוצן. צווייטנס, די זאַך וואָס מען טראָגט ארויס מוז זיין אזוי גרויס, אז מענטשן האַלטן עס פאַר געגנוג חשוב צום נוצן. למשל, אז איינער טראָגט ארויס א גאָר קליין פּיצל ברויט, האָט ער ניט געטאָן דערמיט די ארבייט פון „הוצאה", ווייל דאָס שטיקל ברויט מוז האָבן א געוויסן שיעור, כדי עס זאָל זיין חשוב פאַר מענטשן. די משנה וועט שפּעטער לערנען וויפיל עס דאַרף זיין דער שיעור ביי פאַרשידענע זאַכן.** וכל שאינו, און אלץ וואָס איז ניט ווערט צו באַהאַלטן, אָדער עס האָט ניט (דעם שיעור) אז מענטשן זאָלן אַ שטייגער ווי דאָס באהאלטן, און מען האָט עס ארויסגעטראָגן אים שבת איז נור חייב דער וואָס האָט עס באַהאַלטן. **אויב איינער האָט די זאַך יאָ באהאלטן, כאָטש זי איז ניט ווערט אָדער האָט ניט דעם שיעור, איז דער דין, אז פאַר אלע אנדערע מענטשן איז די זאַך ניט חשוב, און אויב זיי האָבן זי ארויסגעטראָגן אים שבת זענען זיי פטור פון ברענגען א קרבן; אָבער אויב דער מענטש, וואָס האָט די ניט חשובע און קליינע זאַך באַהאַלטן, האָט ארויס־געטראָגן די זאַך, איז ער יאָ מחויב צו ברענגען א קרבן, ווייל ער האָט דורך זיין בא־האלטן עס געמאכט פאַר זיך א חשובע זאַך. איצט וועט די משנה לערנען וועגן פאַר־שידענע זאַכן, וויפיל איז ביי יעדער פון זיי דער שיעור, אז מען זאָל מחויב צו ברענגען א קרבן אויב מען האָט זי ארויסגעטראָגן שבת.**

ד. המוציא, אז איינער פירט ארויס שטרוי (איז דער שיעור) ווי א פול מו...

פִּי טָלֶה, עֲשָׂבִים כִּמְלֹא פִּי גְדִי, עֲלֵי שׁוּם וַעֲלֵי בְצָלִים, לַחִים כִּגְרוֹגֶרֶת, יְבֵשִׁים כִּמְלֹא פִּי גְדִי, וְאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בְּשִׁיעוּרֵיהֶן. הַמּוֹצִיא אוֹכְלִין כִּגְרוֹגֶרֶת חַיָּב, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁווּ בְּשִׁיעוּרֵיהֶן. חוּץ מִקְּלִיפֵּיהֶן, וְגַרְעִינֵיהֶן, וְעוּקְצֵיהֶן, וְסוּבָּן, וּמוּרְסָנָן. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, חוּץ מִקְּלִיפֵּי עֲדָשִׁים, שֶׁמִּתְבַּשְּׁלוֹת עִמָּהֶן:

פון א קו. שטרוי איז גוט צו עסן פאר א קו, און דאריבער איז דער שיעור דערפון וויפיל א קו קאָן מיט איינמאָל אננעמען א פול מויל. עצה, שטענגלעך (פון קטניות, פון ארבעס, בעבלעך) ווי א פול מויל פון א קעמל. מיט „עצה” מיינט מען דאָ ניט „האלץ”, נאָר די שטענגלעך, די שטרוי אין וועלכע עס וואקסן קטניות, ווי ארבעס, בעבלעך. פאר א קו איז דאָס שווער צו עסן, מחמת דאָס איז צו־הארט. אָבער א קעמל עסט דאָס יאָ, און דעריבער איז דער שיעור א גרעסערער, דהיינו, ווי א פול מויל פון א קעמל. עמיר, זאנגן־שטרוי ווי א פול מויל פון א שעפסל. אזוי טייטשט רשי דאָס וואָרט „עמיר”, דאָס שטרוי פון די זאנגן, דאָס הייסט ניט די שטיקער הארטע שטרוי, נאָר די ווייכע, וועלכע ווערן אָפּגעשניטן מיט דער תבואה. אנדערע ווייזן אָן אויפן יסוד פון ספרי ויקרא י״ט (תלתן בעמיר) אז מען מיינט דערמיט די היי פון „תלתן” (פענום גרעקום, גריכישע היי), ווייל דאָס איז גוט אויך פאר א שעפסל, און דעריבער איז דער שיעור א קלענערער, דהיינו, ווי דאָס פול מויל פון א שעפסל. עשבים, גראָזן ווי א פול מויל פון א ציגעלע. גראָזן זענען נאָך ווייכער און זענען גוט פאר א ציגעלע און דער שיעור איז דעריבער קלענער, ווי א פול מויל פון א ציגעלע. עלי, בלעטער פון קנאָבל און בלעטער פון ציבעלעס, (אויב) זיי זענען פייכטע (איז זייער שיעור) ווי א דארע פייג (גרוגרת) און (אויב) טרוקענע (איז זייער שיעור) ווי א פול מויל פון א ציגעלע. ווייל ווען די בלעטער זענען פייכט, קאָן זיי א מענטש עסן, און ווי מיר וועלן ווייטער לערנען איז דער שיעור פון מאכלים וואָס מענטשן עסן, די גרויס פון א דארע פייג; אָבער א ציגעלע עסט ניט קיין פייכטע בלעטער. ואין מצטרפין, און זיי ווערן ניט צוזאמענגערעכנט איינער מיט דעם אנדערן, ווייל זיי זענען ניט גלייך אין זייערע שיעורים. אויב למשל מען נעמט שטרוי א העלפט פון א פול קו־מויל און קטניות־זאנגן א העלפט פון א פול קעמל־מויל, זענען זיי זיך ניט מצטרף, ווערן ניט פארערכנט צוזאמען, מחמת דער שיעור פון שטרוי איז א פול קו־מויל און דער שיעור פון די קטניות־זאנגן איז א פול קעמל־מויל. המוציא אוכלים, אז איינער טראָגט־ארויס (אים שבת) עסנווארג (זאכן וואָס מענטשן עסן), די גרויס ווי א דארע פייג (גרוגרת) איז ער חייב (צו ברענגן א קרבן), און זיי (פארשידענע עסנווארג) ווערן צוזאמענגערעכנט איינער מיטן אנדערן, ווייל זיי זענען גלייך אין זייער שיעור. למשל, אויב מען טראָגט ארויס ברויט די גרויס פון א האַלבער דארער פייג און טייטלען די גרויס פון א האלבער דארער פייג, ווערן זיי פארערכנט צוזאמען, און מען איז מחויב צו ברענגען אקרבן, ווייל סיי ברויט און סיי טייטלען איז זייער שיעור די גרויס פון א דארער פייג. חוץ, אויסער (מען רעכנט ניט אריין אין שיעור פון דער גרויס פון דער דארער פייג ביי עסנווארג) זייער שאָלעכץ, זייערע קערנדלעך, זייערע ריטלעך־שפּיצן (ביי פרוכטן הענגן־נאָך ריטלעך־שפיצן), זייערע דינע קלייען און זייערע גראָבע קלייען. ביי פרוכטן ווערן ניט אריינגערעכנט די שאָלעכץ, די קערנדלעך און די ריטלעך־שפיצן; און ביי תבואה (ווייץ וכדומה) ווערן ניט אריינגערעכנט די קלייען; נאָר עס מוז זיין דורכאויס ריינע עסנווארג די גרויס פון א דארע פייג. ר׳ יהודה זאָגט, אז אן אויסנאם זענען די שאָלעכץ פון לינזן ווייל זיי ווערן געקאָכט צוזאמען מיט זיי (מיט די לינזן). די לינזן־שאָלעכץ ווערן יאָ אריינגערעכנט אין דעם שיעור פון דער גרויס פון א דארער פייג.

פרק ח

א הַמּוֹצִיא יַיִן כְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס. חָלָב כְּדֵי גְמִיעָה, דְּבַשׁ כְּדֵי לִתֵּן עַל הַכָּתִית, שֶׁמֶן כְּדֵי לָסוּךְ אֵבֶר קָטָן, מַיִם כְּדֵי לָשׁוּף בָּהֶם אֶת הַקִּילוֹר, וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין בִּרְבִיעִית. וְכָל הַשּׁוֹפְכִין בִּרְבִיעִית. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֻּלָּן בִּרְבִיעִית. וְלֹא אָמְרוּ כָל הַשִּׁיעוּרִין הַלָּלוּ אֶלָּא לְמַצְנִיעֵיהֶן:

פרק ח

א. המוציא, אז איינער טראָגט ארויס (אים שבת) וויין, איז (דער שיעור, וויפיל מען דארף) כדי צו־צו־מישן צום בעכער (כוס). **די משנה לערנט דאָ וועגן פארשידענע פליסיקייטן, משקאות, וויפיל איז זייער שיעור, אז מען זאָל דארפן ברענגען א קרבן אויב מען טראָגט זיי ארויס אים שבת בשוגג. זאָגט דאָ די משנה, אז וויין איז דער שיעור וויפיל מען דארף צו־מישן צו וואסער כדי מען זאָל באקומען א פולן בעכער וויין. „מזג" מיינט צוזאמען מישן וויין מיט וואסער, ווייל אמאָל פלעגט מען טרינקען ניט ריי־נעם וויין, נאָר געמישט מיט וואסער, און די גמרא זאָגט, אז מען מיינט איין פירטל וויין אויף דריי פירטל וואסער. די גמרא זאָגט אויך, אז מיט „כוס", „בעכער", מיינט מען דעם כוס וויין וואָס מען דארף האָבן צום בענטשן נאכן עסן (כוס של ברכה), אָדער צום קידוש און הבדלה, און אזא בעכער האַלט א פירטל פון א קוואַרט (לוג), ממילא דארף מען האָבן וויין א פערטל פון א פערטל, דאָס הייסט א 16־טל.** חלב, מילך (איז דער שיעור) ווי א שלינג. **דאָס הייסט וויפיל א מענטש קאָן איינעמען אין מויל און אראָפּשלינגען מיט איין מאָל.** דבש, האָניק (וויפי מען דארף) כדי ארויפצו־לייגן אויף א מכה „כתית" מיינט א מכה, **וואָס ווערט אויפן רוקן פון פערד און אייזלן צוליב דער משא וואָס מען לייגט אויף זיי און האָניק איז א רפואה דערצו.** שמן, אייל, (וויפיל מען דארף) כדי צו שמירן א קליינעם אבר. **די גמרא טייטשט אבר קטן, „דאָס קלענסטע אבר ביים קלענסטן קינד, וואָס איז אלט נור איין טאָג". און דאָס מיינט מען, לויט טייל מפרשים, דער קלענסטער פינגער ביים פיסל פון אזא קליין קינד.** מים, וואסער, (וויפיל מען דארף) כדי אָנצורייבן (פייכט צו מאכן) אן אויגן־פלאסטער. **„קילור" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָלירא", א זאלב צו אויגן, אן אויגן־פלאסטער.** ושאר, און אלע אנדער משקאות (פליסיקייטן, וועלכע מען באַ־נוצט ניט פאר רפואה) איז א פערטל (קוואַרט). **מיט „רביעית" מיינט מען א פערטל פון א „לוג", פון א קוואַרט, און עס ווערט געשאצט אז דאָס פארנעמט אזוי פיל ווי אנדערהאַלבן אייער.** וכל, און אַלע (פליסיקייטן) וואָס מען גיסט ארויס (ניט ריינע וואסער, וואָס מען נוצט צום קנעטן דערמיט ליים) איז (זייער שיעור) א פערטל. **אויך דאָ מיינט מען א פערטל פון א קוואַרט (לוג).** ר' שמעון זאָגט, אז אלע (משקאות) איז זייער שיעור א פערטל (קוואַרט), און מען האָט געזאָגט די אלע שיעורים (וויין וויפיל צו מישן צו א כוס, מילך וויפיל א שלינג, און אזוי כסדר) נאָר פאר די מענטשן וואָס באהאלטן זיי. **לויט ר' שמעון דארף מען ביי יעדער משקה האָבן מינדעסטנס א פערטל קוואַרט כדי מען זאָל מחויב ווערן צו ברענגען א קרבן חטאת אויב מען טראָגט זיי ארויס אים שבת; און די שיעורים, וועלכע די משנה האָט פריער אויסגערעכנט ביי וויין, מילך, האָניג, אייל, וואסער, וועלכע זיינען ווינציקער פון א פערטל קוואַרט, זענען נור, אויב איינער האָט זיי ספּעציעל באַ־האַלטן, באשטימט, צו באנוצן פאר די דאָזיקע זאכן, ווי וויין צום כוס פון בענטשן, און אזוי ווייטער, דעמאָלס איז דער דאָזיקער מענטש מחויב אויף זיי אפילו ווען זיי האָבן דעם קלענערן שיעור. ר' שמעון איז מחולק אויף דער סתם משנה אין פאַריגן פרק ז' משנה ג', אז דער וואָס באהאלט א זאך, איז מחויב דערויף אפילו די זאך האָט גאָר קיין שיעור ניט, עס איז דאָס סאמע קלענסטע (כל שהוא), נאָר ער האַלט, אז אויך דער מענטש וואָס באַהאַלט, דארף האָבן א שיעור פון די משקאות.**

ב הַמּוֹצִיא חֶבֶל כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֹזֶן לַקֻּפָּה, גֶּמִי כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תְּלַאי לְנָפָה וְלִכְבָרָה, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי לִטּוֹל מִמֶּנּוּ מִדַּת מִנְעָל לְקָטָן, נְיָר כְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו קֶשֶׁר מוֹכְסִין, וְהַמּוֹצִיא קֶשֶׁר מוֹכְסִין, חַיָּב, נְיָר מָחוּק, כְּדֵי לִכְרוֹךְ עַל פִּי צְלוֹחִית קְטַנָּה שֶׁל פְּלְיָטוֹן: ג עוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמֵיעַ, (דוּכְסוּסְטוֹס כְּדֵי לִכְתּוֹב מְזוּזָה) קְלָף כְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתְּפִלִּין, שֶׁהִיא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, דְּיוֹ כְּדֵי לִכְתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כָּחוֹל

ב. המוציא חבל, אז איינער טראָגט ארויס א שטריק (איז דער שיעור וויפיל מען דארף האָבן) כדי צו מאכן דערפון א אויער ביי א קויש. מיט „אוזן״, „אויער״, **מיינט מען א הענטל, צו האַלטן דעם קויש. דאָס הענטל ווערט געמאַכט פון א שטיקל שטריקל.** גמי, גראָז־ריטל (וויפיל מען דארף) כדי צו מאכן א הענגער צו א דינער זיפּ אָדער צו א דיקער זיפּ. **„תלאי״, הענגער, מען זאָל קאָנען דערמיט אויפהענגען די זיפּ. „נפה״ טייטשט מען א זיפּ צו מעל און „כברה״ א זיפּ צו תבואה. טייל טייטשן פארקערט, נפה א תבואה־זיפּ און כברה א מעל זיפּ.** ר׳ יהודה זאָגט, אז (דער שיעור דערפון איז), כדי צו נעמען דערמיט א מאָס פאר א שיך פאר א קינד. **דאָס איז קלענער פון א הענגער.** נייר, פאפיר, (וויפיל מען דארף) כדי אויפ־צושרייבן דערויף א צייכן פון צאָל־באאמטע. **„מוכסין״ הייסן באאמטע, וועלכע זענען באשטימט צו נעמען פון מענטשן צאָל ביי דער גרעניץ פאר אריינברענגען סחורות, אָדער וועלכע מאָנען־אויף שטייערן פון מענטשן. ווען מען באצאָלט דעם צאָל קריגט מען פון באאמטען אויף א פאפיר אן אָנגעשריבענעם צייכן, אז דער צאָל איז באצאָלט. דער צייכן הייסט „קשר של מוכסין״, און באשטייט פון צוויי גרויסע אותיות. דאָס וואָרט „נייר״ איז ניט קלאָר פון וואנען עס שטאמט.** והמוציא, און אז איינער טראָגט ארויס א מוכסין־צייכן (קשר) איז ער חייב. **תוספות זאָגט, אז אפילו דער צייכן איז אָנגעשריבן ניט אויף פאַפיר.** נייר מחוק, אָפּגעמעקט פאפיר (אויף וועלכן מען קאָן ניט שרייבן איז זיין שיעור וויפיל מען דארף האָבן) כדי ארומצוּוויקלען דאָס מויל פון א קליין פלעשל פון פערפום (פלייטון). **וועגן „פלייטון״ האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ו׳ משנה ג׳.**

ג. עור, פעל־פארמעט (איז דער שיעור וויפיל מען דארף) כדי צו מאכן (צו־צודעקן דערמיט) א קמיע; דוכסוסטוס־פארמעט (וויפיל מען דארף צו שרייבן דע־רויף א מזוזה; קלף־פארמעט (וויפיל מען דארף) כדי צו שרייבן דערויף די קלענסטע פרשה אין תפילין, דאָס איז שמע ישראל. **די גמרא זאָגט, אז ביים אויסארבייטן פעל, אז עס זאָל ווערן פארמעט, לייגט מען צוערשט אריין די פעל אין זאלץ (מליח) און דערנאָך אין מעל מיט וואסער (קמיח) און דערנאָך רייבט מען אים מיט אזא מא־טעריאל וואָס הייסט „עפּץ״ דאָס איז גאַל־נוס־זאפט. „עור״ הייסט פעל פארמעט, וועלכע מען האָט נאָכניט אָפּגעריבן מיט דעם „עפץ״, און „קלף״ הייסט פארמעט, וועלכן מען האָט שוין יאָ אָפּגעריבן מיט דעם „עפץ״. „דוכסוסטוס״ הייסט אין גריכיש („דו־קסעסטאס״) פארמעט, וואָס איז געמאַכט גליאַטיק פון ביידע זייטן. די מפרשים זאָגן, אז מען מיינט דערמיט דעם דיקערן טייל פון דער פעל צו דער פלייש זייט צו, ווען מען טיילט די פעל אין דער דיק; דער דינערער טייל הייסט קלף. אין טייל משניות פעלן אינגאנצן די ווערטער „דוכסוסטוס, כדי צו שרייבן א מזוזה״. אין תפילין זענען פאראן פיר פרשיות פון חומש, און די קלענסטע פון זיי איז שמע ישראל.** דיו, טינט (וויפיל מען דארף) כדי צו שרייבן (דערמיט) צוויי אותיות; כחול, פארב (שמינקע, מיט וועלכער פרויען פארבן זיך די געזיכט־טיילן), כדי אָפּצופארבן (ארום) איין אויג. **צנועות׳דיקע פרויען, וועלכע טראָגן א שלייער איבער זייער געזיכט און לאָזן אָפן נאָר איין אויג, פארבן ארום דאָס איינע אויג.**

כְּדֵי לִכְחוֹל עַיִן אַחַת: ד דֶּבֶק כְּדֵי לִתֵּן בְּרֹאשׁ הַשַּׁבְשֶׁבֶת. זֶפֶת וְגָפְרִית כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נֶקֶב. שַׁעֲוָה כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי נֶקֶב קָטָן. חַרְסִית כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר. כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּטְפּוּט. סוּבִּין כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי כוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב. סִיד כְּדֵי לָסוּד אֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁבַּבָּנוֹת. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר. כְּדֵי לַעֲשׂוֹת כַּלְכּוֹל. ר׳ נְחֶמְיָא אוֹמֵר. כְּדֵי לָסוּד (נ״א לַעֲשׂוֹת) אַנְדִּיפֵי: ה אֲדָמָה כְּחוֹתָם הַמַּרְצוּפִין דִּבְרֵי ר׳

ד. דבק, קלעב־ליים (איז דער שיעור, וויפיל מען דארף) כדי ארויפצולייגן אויף דעם שפיץ פון א צווייג־שטעקעלע (שבשבת). ווען מען וויל פאנגען א פויגל קלאפט מען אריין אין דער ערד א צווייג־שטעקעלע און דערויף לייגט מען אוועק א שטיקל ברעטל און אויף דעם ברעטל לייגט מען ארויף קלעב־ליים, און ווען דער פויגל זעצט זיך דערויף ווערט ער צוגעקלעבט. טייל זענען גורס „שפשפת״. זפת, פעך (סמאָלע) און שוועבל (איז דער שיעור וויפיל מען דארף) כדי צו מאכן א לעכל. ווען מען טוט אריין אין א שמאָל פלעשעלע קוועק־זילבער קלעבט מען צו דאָס מויל פון פלעשעלע מיט פעך אָדער מיט שוועבל און מען מאַכט אין דעם צוקלעבעכץ א לעכל, כדי ארויסצובאקומען טראָפנווייז דעם קוועק־זילבער. דער שיעור פון פעך און שוועבל איז, אז מען זאָל קאָנען מאכן אין דעם דאָס דאָזיקע לעכל. די גמרא זאָגט, אז א קליין לעכל. שעוה, וואקס (וויפיל מען דארף) כדי צו פארקלעבן (דערמיט) א קליין לעכל. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דערמיט א קליין לעכל וואָס מען מאכט אין דער פארשטאָפונג פון א קרוג וויין, כדי ארויסצוקריגן דעם וויין. חרסית, ציגל־ליים, (וויפיל מען דארף) כדי צו מאכן די עפנונג פון דעם שמעלץ־טיגל פון גאָלד־שמידן. דער גאָלד־שמיד האָט א קליין שמעלץ־טיגל, אין וועלכן ער שמעלצט גאָלד, און די עפנונג פון דעם שמעלץ־טיגל, דורך וועלכן עס גייט אריין דער בלאָז־זאק אויפצובלאָזן דאָס פייער איז געמאַכט פון ציגל־ליים. ר׳ יהודה זאָגט, אז (דער שיעור איז) כדי צו מאכן א פיסל (פטפוט) אויף וועלכן עס שטייט דער שמעלץ־טיגל. סובין, קלייען (וויפיל מען דארף כדי ארויפצולייגן אויף דער עפנונג פון שמעלץ־טיגל פון גאָלד־שמידן. רשי טייטשט, אז ווען עס איז ניטאָ קיין קוילן ברענען די גאָלד־שמידן אין זייערע שמעלץ־טיגלן קלייען. דער ברטנורא ברענגט נאָך א טייטש, אז מען לייגט ארום קלייען ארום דער טיגל־עפנונג, און דער „תפארת ישראל״ באמערקט, אז דאָס איז צו האלטן די היץ. סיד, קאלך (וויפיל מען דארף) כדי ארומצוקלעבן די קלענסטע פון טעכטער. מען פלעגט אמאָל ארומקלעבן מיט קאלך דעם קערפער פון יונגע מיידלעך כדי די הויט זאָל ווערן איידעלער און די מיידלעך זאָלן ווערן שנעלער פרויען־רייף. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דעם קלענסטן פינגער פון א מיידל. אין טייל משניות איז פאראן די גירסא „אצבע קטנה״, „דעם קלענסטן פינגער״. ר׳ יהודה זאָגט, אז (דער שיעור איז וויפיל מען דארף) צו פארקלעבן (מיט קאלך) דעם שלייף (כלכל). דאָס איז כדי איינצולייגן די האָר פון די שלייפן. ר׳ נחמיה זאָגט, אז כדי צו (באקלעבן) אונטער די שלייפן (אנדיפי). דאָס וואָרט „כלכל״ איז דער טייטש מאכן די האָר פון קאָפּ. דאָס וואָרט „אנדיפי״ איז זייער שווער און עס איז ניט קלאָר, פון וואַנען עס שטאַמט. טייל טייטשן „כלכל״ די האָר אויף דעם קאָפּ־פּראַנט, און „אנדיפי״ די האָר־לאָקן, וועלכע פאלן אראָפּ אויפן שטערן (דאָס זאָל זיין דער טייטש פון דער גמרא צידעא און בת צידעא).

ה. אדמה, רויטער ליים (איז דער שיעור וויפיל מען דארף פאר א) סטעמפּל פון גרויסע זעק, אזוי זאָגט ר׳ עקיבא. „מרצופין״ איז, ווי ר׳ בנימין מוספיא ווייזט אָן אין „מוסף הערוך״, דאָס גריכישע וואָרט „מארסיפיאן״ און לאטיינישע „מאר־סופיום״, וואָס איז דער טייטש א זאק. אין דער משנה ווערט עס אין עטליכע ער־

עֲקִיבָא וַחֲכָ"א כְּחוֹתַם הָאִגְּרוֹת. זֶבֶל וְחוֹל הַדָּק כְּדֵי לְזַבֵּל קֶלַח שֶׁל כְּרוּב, דִּבְרֵי ר' עֲקִיבָא. וַחֲכָ"א כְּדֵי לְזַבֵּל כְּרֵישָׁה. חוֹל הַגַּס כְּדֵי לִתֵּן עַל מְלֹא כַּף סִיד. קָנֶה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קוּלְמוֹס, וְאִם הָיָה עָב אוֹ מְרוּסָּס, כְּדֵי לְבַשֵּׁל בּוֹ בֵּיצָה קַלָּה שֶׁבַּבֵּיצִים, טְרוּפָה וּנְתוּנָה בָּאִלְפָּס: ו עֶצֶם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תַּרְווֹד. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ חָף. זְכוּכִית כְּדֵי לִגְרוֹר בּוֹ רֹאשׁ הַכַּרְכָּר, צְרוֹר אוֹ אֶבֶן כְּדֵי לִזְרוֹק בָּעוֹף, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, כְּדֵי לִזְרוֹק בַּבְּהֵמָה: ז חֶרֶס כְּדֵי לִתֵּן בֵּין פַּצִּים לַחֲבֵירוֹ. דִּבְרֵי

טער באנוצט אלס „זעק אין וועלכע מען לייגט אריין סחורות". **מען פלעגט זיי פאר־חתמן מיט רויטן ערד־ליים.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ווי דער סטעמפל פון בריף. **אויך בריף פלעגט מען פארחתמן מיט רויטן ערד־ליים, און דערצו האָט מען געדאַרפט האָבן ווינציקער ליים ווי צו די זעק. זאָגן די חכמים, אז דער שיעור איז אַ קלענערער.** זבל, מיסט און דינער זאמד (איז דער שיעור וויפיל מען דאַרף) צו באַמיסטיקן דערמיט א שטענגל פון קרויט, אזוי זאָגט ר' עקיבא. און די חכמים זאָגן, כדי צו באַמיסטיגן א גרינעם לויך־קנאָבל (כרישא). **רש"י זאָגט, אז אויך דאָ איז דער שיעור פון די חכמים א קלענערער פון ר' עקיבא'ס שיעור.** חול הגס גראָבער זאמד (איז דער שיעור וויפיל מער דאַרף) כדי אריינצוליגן אויף א פולן קאַלך־לעפל. **די גמרא טייטשט וויפיל מען דאַרף האָבן כדי צו מאכן דערפון גענוג קאַלך אין א פולן קאַלך־לעפל (קעלנע), וואָס די מויערער באנוצן ביים אָפקאַלכן א הויז.** קנה, א שטעקעלע, כדי צו קאָנען דערפון מאכן א שרייב־פעדער (קולמוס), און אויב עס איז געווען דיק אָדער צעשפּאָלטן (מרוסס), און מען קאָן דערפון קיין פעדער ניט מאכן, איז דער שיעור) כדי מען זאָל קאָנען דערמיט אָפּקאָכן דאָס גרינגע איי פון צווישן אייער, אויסגעמישט (מיט אייל), און אריינגעלייגט אין א פאַן. **די גמרא זאָגט, אז מיט „דאָס גרינגע איי פון צווישן אייער" מיינט מען אַן איי פון א הון, וואָס קאָכט זיך אמשנעלסטן, און אז מען מיינט אָפּקאָכן אַן איי די גרויס ווי א דאַרע פייג. וועגן „אילפס" האָבן מיר געגעבן אין מסכתא פאה פרק ח' משנה ד'.**

ו. עצם, אַ ביין (איז דער שיעור וויפיל מען נוצט דערפון) כדי צו מאַכן דערפון א לעפל (תרווד). **מען פלעגט אמאָל מאכן לעפל פון ביינער.** ר' יהודה זאָגט כדי צו מאכן דערפון א צאָן צו א שליסל. **דאָס וואָרט „חף" אלס צאָן פון א שליסל געפינט מען עטליכע מאָל אין דער משנה. דער „ערוך השלם" מיינט, אז עס איז א פערסיש וואָרט; אָבער די דאָזיקע מיינונג איז ניט קיין זיכערע.** זכוכית, גלאָז (אין דער שיעור וויפיל מען דאַרף) כדי דערמיט אָפּצושאָבן דעם שפּיץ פון וועבער־שפּול. **דער וועבער ווען ער וועבט א שטיקל סחורה האָט אויף דער וועב־שטול א שאַרפע הילצערנע נאָדל, מיט וועלכער ער מאכט גלייך די פעדעם, אז זיי זאָלן ליגן גלייך. די נאָדל דאַרף ווערן אָפּט צוגעשפּיצט דורך גלאָז, וואָס שאָבט־אָפּ דאָס האָלץ ביים שפּיץ. די שפּול הייסט „כרכר", פון גריכישן „קער־קיס". אין טייל משניות איז די גירסא „כרכד".** צרור או אבן, א גראָב שטיקל ערד אָדער א שטיין (איז דער שיעור וויפיל מען דאַרף כדי צו וואַרפן אין א פויגל, **דאָס הייסט כדי דערמיט אוועקצוטרייבן פייגל. אין טייל משניות איז פאראן די גירסא „צרור אבן", וואָס איז דער טייטש א קליין שטיינדל.** ר' אליעזר בן יעקב זאָגט, כדי צו וואַרפן אין א בהמה. **דערצו דאַרף מען האָבן א גרעסערן שטיין. דאַ־קייגן א פויגל קאָן מען אוועקטרייבן מיט א בלויזן געשריי, און מען באַמיט זיך ניט צו נעמען דערצו קיין שטיינדל.**

ז. חרס, א שערבל (דאַרף זיין אזוי דיק) כדי אריינצולייגן צווישן ברעטער, אזוי זאָגט ר' יהודה. **ווען מען לייגט ארויף ברעטער איינעם אויף דעם אנדערן לייגט מען צווישן זיי דיקע שטיקער שערבלעך כדי די ברעטער זאָלן ניט ווערן**

רַבִּי יְהוּדָה. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, כְּדֵי לַחְתּוֹת בּוֹ אֶת הָאוּר. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּדֵי לְקַבֵּל בּוֹ רְבִיעִית. אָמַר ר' מֵאִיר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד. אָמַר לוֹ ר' יוֹסֵי, מִשָּׁם רְאָיָה? וְלַחְשׂוֹף מַיִם מִגֶּבֶא:

פרק ט

א אָמַר ר' עֲקִיבָא, מִנַּיִן לַעֲ"ז שֶׁמְּטַמְּאָה בְמַשָּׂא כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ. מַה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא אַף עֲ"ז מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא: **ב** מִנַּיִן לַסְּפִינָה שֶׁהִיא טְהוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר דֶּרֶךְ אֳנִיָּה

אויסגעקרימט. אזוי טייטשט רשי. דער „ערוך" ברענגט דעם פירוש פון די גאונים, **אז „פצם" איז דער טייטש צעברעכן, און אז מען לייגט די צעבראָכענע שטיקלעך שערבלעך צווישן די ברעטער וועלכע זענען נאס, כדי דער ווינד זאָל אריינגיין דורך די ברעטער און זיי זאָלן ווערן טרוקן.** ר' מאיר זאָגט, כדי מען זאָל קאָנען ארויסשארן דערמיט פייער (ברענענדיקע שטיקלעך קוילן); ר' יוסי זאָגט, כדי עס זאָל קאָנען אריינגעמען אין זיך א פערטל (פון א קוואָרט וואסער, „רביעית" א פערטל פון א לוג, פון א קוואָרט). **פון דער גמרא איז צו זען, אז ר' יוסי'ס שיעור איז א קלענערער.** אָמר, האָט ר' מאיר געזאָגט, כאָטש עס איז ניט פאראַן קיין באַוויז צו דער זאַך (צו מיין מיינונג) אָבער אַ זכר (אַן אָנדייטונג) איז יאָ פאַראַן דערצו (פון ישעיה ל') „ולא ימצא במכתתו חרס לחתות אש מיקוד" (עס וועט זיך צווישן זיינע צעבראָכענע זאכן ניט געפינען קיין שערבל ארויסצושארן פייער פון פייער־פלאַץ). **דערפון איז צו זען, אז א שערבל, מיט וועלכן מען קאָן ארויסשארן פייער האָט א חשיבות.** אָמר לו, האָט ר' יוסי געזאָגט צו אים (צו ר' מאיר): פון דאָרט (פון דאָזיקן פסוק) איז דען א באַוויז? (דאָרט אין ישעיה ל' אין זעלבן פסוק, איז דאָך אויך פאַ־ראַן) „ולחשוף מים מגבא" (און צו שעפּן וואסער פון גרוב). **דערפון איז דאָך צו זען, אז דער פסוק באטראכט אלס א חשובע זאַך א שערבל מיט וועלכן מען קאָן שעפּן וואסער.**

פרק ט

א. אָמר, ר' עקיבא האָט געזאָגט, פון וואַנען לערנט מען, אז א עבודה זרה איז מטמא דורך ווערן געטראָגן (במשא) פונקט ווי א נידה (א פרוי אין איר מאָנאַטליכער בלוטיגונגס־צייט, וועלכע איז אויך מטמא דורך ווערן געטראָגן)? ווייל עס איז געזאָגט (ישעיה ל') „באַזייטיקט זיי (די עבודה זרהס) ווי א נידה, גיי ארויס! זאָג צו אים" (תזרם כמו דוה, צא תאמר לו), פונקט ווי א נידה איז מטמא דורך ווערן געטראָגן, אזוי איז אויך א עבודה זרה מטמא דורך ווערן געטראָגן. **אין דאָזיקן פרק ווערן גע־לערנט עטליכע הלכות, וועלכע האָבן (חוץ איינע) גאָרניט קיין שייכות מיט שבת. אָבער ווייל מען האָט צום סוף פון פאָריקן פרק געפינען א „זכר", אן אָנדייטונג צו דער הלכה וועגן דעם ווי גרויס דאַרף זיין א שערבל, בנוגע ארויסטראָגן עס אים שבת, אין פסוק אין ישעיה, ווערן דאָ געלערנט עטליכע אזעלכע הלכות, וועלכע הויבן זיך אָן מיט „מניין?" „פון וואַנען לערנט מען?" און צו וועלכע מען געפינט אן „אסמכתא", אן אָנדייטונג, אין פסוקים פון תנ"ך־ספרים. — די ערשטע הלכה איז, אז ווען מען טראָגט א עבודה זרה, אן אָפּגאָט, א געץ, אפילו מען רירט איר ניט אָן, ווערט מען טמא; דאָס הייסט אז די עבודה זרה איז מטמא אויך דורך משא, דורך ווערן געטראָגן, פונקט ווי א נידה איז מטמא דורך משא. אלס אָנדייטונג דערצו ברענגט די משנה דעם פסוק אין ישעיה וואו די עבודה זרה ווערט געגליכן צו א נידה. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור אן „אסמכתא", אן אָנדייטונג.**

ב. מנין לספינה, פון וואַנען לערנט מען, אז א שיף איז טהור (קאָן ניט ווערן טמא)? ווייל עס ווערט געזאָגט (משלי ל') „דער וועג פון א שיף אין מיטן ים" (דרך

בְּלֵב יָם. מִנַּיִן לַעֲרוּגָה שֶׁהִיא שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים שֶׁזּוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ חֲמִשָּׁה זֵרְעוֹנִין, אַרְבַּע בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הָעֲרוּגָה, וְאַחַת בְּאֶמְצַע? שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ. זַרְעָהּ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא זֵרוּעֶיהָ: ג מִנַּיִן לַפּוֹלֶטֶת שִׁכְבַת זֶרַע בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהִיא טְמֵאָה? שֶׁנֶּאֱמַר הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים. מִנַּיִן שֶׁמַּרְחִיצִין אֶת הַמִּילָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת? שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם

אניה בלב ים). דער דין איז, אז א שיף, אפילו א ערדענע שיף, אפילו וועלכע מען האָט אָגנעלאָדן אויף דער יבשה און דערנאָך האָט מען זי אראָפּגעלאָזט אויפ'ן וואסער אין ים, אויב אַ טמא זאך (א טויטער שרץ, צי א מת) רירט איר אָן קאָן זי ניט ווערן טמא. אן אנדייטונג צו דער דאָזיקער הלכה געפינט די משנה אין פסוק פון משלי, וועלכער ווערט געדרשנט, אז א שיף איז גלייך צום ים, און פונקט ווי דער ים קאָן ניט ווערן טמא קאָן אויך א שיף ניט ווערן טמא. מניין לערוגה, פון וואנען לערנט מען, אז א בייט (א שטיקל גאָרטן) וואָס האַלט זעקס אויף זעקס טפחים (זעקס אין דער לענג און זעקס אין דער ברייט) מעג מען זייען אין איר פינף (פארשידענע) מי־נים (גרינסן), פיר אין די פיר זייטן פון דעם בייט און איינעם אין דער מיטן? ווייל עס ווערט געזאָגט (ישעיה ס״א) „ווי די ערד גיט ארויס איר שפּראָצונג און ווי דער גאָרטן מאַכט ארויסשפּראָצן אירע זאמען" (כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח), עס ווערט ניט געזאָגט „איר זאם", נאָר „אירע זאמען". דער דאָזיקער דין איז וועגן כלאים. עס איז דער דין, אז ווען מען וויל פלאנצן אין א גאָרטן צוויי מינים גרינסן, ירקות, למשל ציבעלעס און קנאָבל, מוז מען אפּרוקן איינעם פון אנדערן 6 טפחים (איין אייל), ווייל אויב ניט הייסט עס כלאים. אָבער מען האָט געמאַכט אַ פארלייכטערונג ווען מען פארזייט ניט גרויסע שטחים, און ביי א בייט וואָס האָט 6 טפחים די לענג און 6 טפחים די ברייט, האָט מען מתיר געמאַכט, אז מען זאָל מעגן פלאנצן אין אים פינף מינים גרינסן. דעם פירוש פון דער דאָזיקער הלכה און דעם טעם דערצו געבן מיר אין מסכתא כלאים פרק ג' משנה א'. דאָ ברענגט די משנה אן אָנדייטונג דערצו פון פסוק אין ישעיה, און עס ווערט גערעכנט „תוציא" איז איינס, צמחה איינס, זרועיה (אין לשון רבים) צוויי, תצמיח איינס, און צוזאמען איז עס פינף.

ג. מניין לפולטת, פון וואנען לערנט מען, אז א פרוי (וועלכע האָט פארקערט מיט א מאן און) פון וועלכער אויפ'ן דריטן טאָג איז אָפּגעגאנגן פון איר די זרע, איז טמא? ווייל עס ווערט געזאָגט (שמות י״ט) „זייט גרייט צו דריי טעג" (היו נכונים לשלשת ימים); דער דין איז, אז ווען מען רירט אָן שכבת זרע (די זאמען פון א מאן) איז מען טמא און מען דארף זיך טובל זיין צו ווערן טהור. זאָגט די משנה, אז די זרע איז מטמא ביז אויפן דריטן טאָג, זינט זי איז ארויס פון מאן; אָבער נאָכן דריטן טאָג הייסט זי ניט מער קיין זרע און איז ניט מער מטמא. און די משנה לערנט עס אָפּ פון חומש, ווען די יידן זענען געגאנגן נעמען די תורה ביים בארג סיני האָט זיי משה רבנו אָנגעזאָגט צו זיין גרייט דריי טעג און ניט צו פארקערן מיט א פרוי, און דער־פון איז צו זען אז אויפן דריטן טאָג זינט דער פארקערונג וואָלט די פרוי נאָך גע־ווען טמא. טייל זענען גורס ניט אז „זי איז טמא" נאָר „שהיא טהורה", אז זי איז טהור, ווייל אזוי בלייבט די הלכה, און דער פסוק אין חומש ווערט געטייטשט, אז ניט דעם פירטן טאָג האָט מען געגעבן די תורה, נאָר דעם דריטן טאָג האָט מען געגעבן די תורה. מניין שמרחיצין, פון וואנען לערנט מען, אז מען מעג אָבוואשן (אין ווארעם וואסער) א גע'מל'עט קינד אין דריטן טאָג (זינט דעם ברית) וועלכער איז גע־פאלן אים שבת? ווייל עס ווערט געזאָגט (בראשית ל״ד) „און עס איז געווען אין דריטן טאָג ווען זיי האָבן געהאַט ווייטאָגן" (ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים).

כּוֹאֲבִים. מִנַּיִן שֶׁקּוֹשְׁרִין לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית בְּרֹאשׁ שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ? שֶׁנֶּאֱמַר אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ: ד מִנַּיִן לַסִּיכָה שֶׁהִיא כַשְּׁתִיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים? אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו: ה הַמּוֹצִיא עֵצִים כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קַלָּה, תַּבְלִין כְּדֵי לְתַבֵּל בֵּיצָה קַלָּה, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. קְלִפֵּי אֱגוֹזִים,

פון דעם פסוק אין חומש ווי די ברידער שמעון און לוי זענען באפאלן די איינוואוינער פון שכם דעם דריטן טאג נאך זייער מל־זיין־זיך מחמת זיי האבן דעמאלס געהאט ווייטאגן און זענען געווען שוואך, איז צו זען, אז דעם דריטן טאג נאכן מל־זיין איז דאס קינד שוואך און מען מעג דעריבער דעם דריטן טאג מחלל שבת זיין אנצוווארמען וואסער אפצוואשן דאס קינד. טייל פוסקים טייטשן, אז אויך די ערשטע צוויי טעג מעג מען מחלל שבת זיין. מניין שקושרין, פון וואנען לערנט מען, אז מען בינדט־אן א שנור פון רויטן וואל (אים יום כיפור) ביים קאפ פון שעיר המשתלח (דעם באק, וואס מען האט פון בית המקדש אוועקגעשיקט אין דער מדבר אומצוקומען)? ווייל עס ווערט געזאגט (ישעיה א׳) „אויב אייערע זינד וועלן זיין ווי רויטע וואל, וועלן זיי ווערן ווייס ווי שניי” (אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו). **ווען דער מאן וואס האט אוועקגעפירט אים יום כיפור דעם שעיר המשתלח איז צוגעקומען צום שטיין אויפן שפיץ־בארג, פון וואנען ער האט געדארפן דעם שעיר (באק) אראפווארפן, האט ער אנגעבינדן א האלבן שנור פון רויטן וואל ביים קאפ פון באק, און דעם אנדערן האלבן שנור אין דעם שטיין. נאכדעם ווי ער האט דעם באק אראפגעווארפן איז דער האלבער שנור ביים שטיין געווארן ווייס, און דאס איז געווען א סימן, אז מען האט אין הימל מוחל געווען די עבירות פון די יידן. אן אנדייטונג דערצו געפינט די משנה אין פסוק אין ישעיה.**

ד. מנין לסיכה, פון וואנען לערנט מען, אז שמירן זיך אים יום כיפור איז דאס זעלבע וואס טרינקן (און פונקט ווי מען טארניט טרינקן טאר מען אויך ניט שמירן זיך דעם קערפער)? כאטש עס איז ניט פאראן קיין באוויז דערצו, אבער עס איז פאראן א זכר (אן אנדייטונג) דערצו; ווייל עס ווערט געזאגט (תהלים ק״ט) „און עס איז געקומען ווי וואסער אין אים און ווי אייל אין זיינע ביינער” (ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו). **דערפון איז צו זען, אז דאס אנשמירן זיך מיט אייל איז דאסזעלבע וואס אריינגענומען אין זיך וואסער דורך טרינקן. דער רמבם און אנדערע מפרשים זאגן דא, אז שמירן איז ניט אינגאנצן גלייך צום טרינקן, און פאר שמירן זיך אים יום כיפור קומט ניט קיין כרת ווי עס קומט פאר טרינקן.**

ה. המוציא, אז איינער טראגט ארויס (אים שבת) האלץ (איז דער שיעור וויפיל עס דארף זיין דאס האלץ כדי עס זאל הייסן, אז מען האט געטאן א מלאכה אים שבת) כדי מען זאל קאנען דערמיט אפקאכן א לייכט איי. **די משנה הייבט אן איצט ווידער צו געבן די דינים וועגן דעם איסור פון הוצאה, וועגן ניט ארויסטראגן פון שטוב אין גאס (פון רשות היחיד אין רשות הרבים) אדער אריינטראגן פון גאס אין שטוב (פון רשות הרבים אין רשות היחיד) אים שבת, און גיט דערביי די שיעורים פון פארשידענע זאכן וויפיל זיי דארפן זיין, כדי זיי זאלן זיין גענוג חשוב, אז מיט ארויסטראגן זיי זאל עס הייסן אז מען האט געטאן א מלאכה. א „לייכט איי”, ביצה קלה, האט די גמרא שוין פריער אויף פרק ח׳ משנה ה׳ געטייטשט, אז דאס מיינט מען אן איי פון א הון, מחמת דאס קאכט זיך אפ אמשנעלסטן פון אנדערע אייער.** תבלין, געווירצן (איז דער שיעור וויפיל מען דארף) כדי צו באווירצן א לייכט איי. **וויפיל מען דארף אריינטאן אין א הינעריש איי כדי עס צו מאכן באטעמטער.** ומצטרפין, און זיי (די פארשידענע געווירצן) ווערן צוזאמענגערעכנט איינער מיטן אנדערן. **דאס הייסט אויב ער האט ארויסגעטראגן עטליכע מינים געווירצן, און אין יעדן פון זיי איז ניט געווען גענוג צו באווירצן אן איי, אבער אין אלע צוזאמען איז יא געווען**

קְלִיפֵּי רִמּוֹנִים, אִסְטִיס, וּפוּאָה, כְּדֵי לִצְבֹּעַ בָּהֶן בֶּגֶד קָטָן בִּסְבָכָה. מֵי רַגְלַיִם, נֶתֶר, וּבוֹרִית, קִמוֹלְיָא, וְאֶשְׁלָג, כְּדֵי לְכַבֵּס בָּהֶן בֶּגֶד קָטָן בִּסְבָכָה. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי לְהַעֲבִיר עַל הַכֶּתֶם: ו פִּלְפֶּלֶת כָּל שֶׁהוּא, וְעִטְרָן כָּל שֶׁהוּא, מִינֵי בְשָׂמִים וּמִינֵי מַתָּכוֹת כָּל שֶׁהֵן, מֵאַבְנֵי

דער שיעור, ווערן זיי צוזאמענגערעכנט און עס הייסט, אז דער וואָס האָט זיי ארויסגעטראָגן האָט געטאָן א מלאכה. קליפי, שאָלעכץ פון ניס, שאָלעכץ פון מילגרוימען, איסאטיס (אזא פלאנץ פון וועלכער מען מאכט פארב), קראָפּ (פואה, א פלאנץ, פון וועלכער מען מאכט פארב), כדי מען זאָל קאָנען דערמיט אָפּפארבן א קליין טוך ביי א נעץ־קאָפּ־הוט (פון פרויען). פון שאָלעכץ פון ניס און מילגרוימען, און פון די פלאנצן איסאטיס און קראָפּ מאכט מען פארב. (זע אין אונזער פירוש אין כלאים פרק ב' משנה ה' און שביעית פרק ה' משנה ד' און שביעית פרק ז' משנה א' און ב'). זאָגט די משנה, אז דער שיעור פון זיי איז וויפיל מען דארף האָבן כדי צו קאָנען אָפּפארבן דערמיט דאָס שטיקל טוך, וואָס מען נייט צו אין שפיץ פון א געשטריקטן נעץ־הוט, וואָס א פרוי טוט־אָן אויפן קאָפּ. „סבכה" איז דער טייטש א נעץ־הוט, וואָס איז געשטריקט אזוי, אז עס האָט לעכלעך. מי רגלים, אורין, השתנה, נתר, אלאן, ובורית, און לויגנזאלץ, קימוליא, קימאליע־קרייד, ואשלג, און אשלג (איז זייער שיעור, וויפיל מען דארף) כדי דערמיט אויסצווואשן א קליין טוך ביי א נעץ־קאָפּ־הוט (פון פרויען). די משנה רעכנט דאָ אויס פארשידענע שטאָפן מיט וועלכע מען וואשט קליידער, און זאָגט אז דער שיעור איז, וויפיל מען דארף האָבן כדי אויסצוואשן דאָס שטיקל טוך וואָס איז צוגענייט אין דערמיט צום שפיץ פון דעם נעץ־הוט (סבכה). מי רגלים (פיס־וואסער) הייסט אורין, און אין אמאָליקע צייטן איז דאָס געווען א וויכטיקער מאטעריאל צום וואשן דערמיט, און מען האָט עס געזאמלט. „נתר" ווערט דערמאָנט אלס וואש־מאטעריאל אין תנ"ך (ירמיה ב' „אם תכבסי בנתר") און עס הייסט אזוי אויך אין אנדערע שפראכן, („ניטראָן" אין גריכיש). דער ירושלמי דאָ זאָגט טאקע „נתר, ניטרון". דאָס איז „אלאן". אויך „בורית" איז פאראן אין תנך (דאָרט אין ירמיה ב', מלאכי ג') און מען טייטשט עס לויגן־זאלץ. „קימוליא" איז דאָס גריכישע וואָרט „קימאליא", אזא קרייד, וואָס איז גוט צום וואשן. „אשלג" טייטשט דער ירושלמי „אצרות רוח" און דער „כתר כהונה" זאָגט, אז דאָס איז דאָס גריכישע „סטרודאס ריזא", אזא גראָז מיט וועלכן מען וואשט קליידער. אין דער גמרא אין בבלי זאָגט שמואל אז די ים־פאָרער האָבן אים געזאָגט אז דאָס איז א מאטעריאל וואָס מען געפינט אין פערל. דער ברטנורא זאָגט, אז עס איז אים ניט אויפגעקלערט געוואָרן וואָס דאָס איז. היינט אין ארץ ישראל רופט מען „פאַטאש" אשלג. ר' יהודה זאָגט, אז כדי איבערצוגיין איבער א פלעק. מיט „כתם", „פלעק", מיינט מען דאָ א פלעק וואָס א פרוי געפינט אויף איר העמד און זי ווייסט ניט צי דאָס איז א צייכן פון בלוט פון איר מאָנאטליכער בלוטיגונג (דם נידה) און זי איז א נידה, אָדער עס איז סתם א פלעק. זאָגט די משנה אין מסכתא נידה פרק ט' משנה ו', אז מען דארף איבערגיין, אָפּוואשן דעם פלעק מיט זיבן מאטעריאלען און דאָס דארף ווייזן צי דער פלעק איז נידה־בלוט. צווישן די זיבן מאטעריאלען זענען אויך פאראן די פיר מאטעריאלן וועלכע זענען דאָ אויסגערעכנט אין דער משנה. זאָגט ר' יהודה אז דער שיעור פון די פיר מאטעריאלן, אויב מען טראָגט זיי ארויס אים שבת זאָל מען מחויב ווערן צו ברענגען א קרבן חטאת, ווייל עס הייסט געטאָן א מלאכה, איז וויפיל מען דארף צו האָבן כדי איבערצוגיין איבער דעם פלעק (כתם).

ו. פלפלת, א (שמעקעדיק) פעפערל (וואָס איז צום האלטן אין מויל, כדי צו באזייטיקן דעם ניט־אָנגענעמען מויל־ריח) איז דער שיעור עטוואָס; און פעך־אפּפאל איז דער שיעור עטוואָס; מינים פון בשמים (צום שמעקן) און מינים פון מעטאלן

הַמִּזְבֵּחַ וּמֵעֲפַר הַמִּזְבֵּחַ, מַקַּק סְפָרִים וּמַקַּק מִטְפְּחוֹתֵיהֶם כָּל שֶׁהוּא. שֶׁמַּצְנִיעִים אוֹתָן לְגָנְזָן. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹצִיא מִמְּשַׁמְּשֵׁי ע״ז כָּל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם: ז הַמּוֹצִיא קֻפַּת הָרוֹכְלִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִין הַרְבֵּה אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת. זֵרְעוֹנֵי גִנָּה פָּחוֹת מִכַּגְּרוֹגֶרֶת, ר׳ יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה. זֶרַע קִשּׁוּאִין שְׁנַיִם, זֶרַע דִּלּוּעִין שְׁנַיִם, זֶרַע פּוֹל הַמִּצְרִי שְׁנַיִם, חָגָב חַי (טָהוֹר) כָּל

(איז זייער שיעור) עטוואָס. **אפילו דאָס סאמע קלענסטע, ווייל דאָס סאמע קלענסטע פון בשמים שמעקט, און פון קלענסטן שטיקל מעטאל קאָן מען עפּיס מאכן.** מאבני, פון די שטיינער פון מזבח (וואָס איז געווען אין בית המקדש) און פון דער ערד פון מזבח, פארשימלטע שטיקלעך ספרים און פארשימלטע שטיקלעך פון זייערע (ספרים׳ס) מענטעלעך, (איז דער שיעור) עטוואָס, ווייל מען לייגט זיי אוועק צום באהאלטן (גונז־צו זיין). **מזבח־שטיינער און ערד, שטיקלעך ספרים און שטיקלעך ספרים מענטעלעך דארף מען גונז־זיין, ווייל זיי זענען הייליק. דעריבער האָט אפילו דאָס קלענסטע שטיקל פון זיי א חשיבות.** ר׳ יהודה זאָגט אז אויך ווען איינער טראָגט ארויס פון (זאכן) מיט וועלכע מען דינט צו א עבודה זרה (איז זייער שיעור) עטוואָס, ווייל עס ווערט געזאָגט (דברים י״ג) „עס זאָל אין דיין האנט גאָרניט זיך צוקלעבן פון דעם (עבודה־זרה)־פאר־באַטענעס״ (לא ידבק בידך מאומה מן החרס). **פונם וואָרט „מאומה״, „גאָרניט״, איז אָפּצולערנען, אז אפילו דאָס קלענסטע שטיקל פון א זאך, מיט וועלכער מען דינט צו א עבודה זרה, איז אסור מען טאָרניט עס נוצן. האַלט ר׳ יהודה, אז ווייל דער פסוק אליין האָט בפירוש גע׳אסרט דערפון אפילו דאָס קלענסטע, האָט דעריבער דאָס ארויס־טראָגן עס אים שבת פון הויז, אפילו ווען עס איז נור דאָס סאמע קלענסטע, א גרויסע חשיבות, ווייל מען באזייטיקט דאָך דערמיט א עבודה זרה פון הויז; און מחמת דעם הייסט עס א הוצאה, ארויסגעטראָגן אים שבת און עס הייסט א מלאכה.**

ז. המוציא, אז איינער טראָגט־ארויס א בשמים־הענדלער־קויש (קופת הרוכלין אין וועלכן עס זענען פאראן קלענערע בינטלעך מיט בשמים), כאָטש עס זענען פאראן אין אים א סך מינים (בשמים) איז ער ניט מחויב מער ווי איין קרבן. **כאָטש ער האָט דאָך ארויסגעטראָגן אין קויש א סך זאכן, ווערט דאָס פארעכנט ווי איין הוצאה, ווי איינמאָל ארויסגעטראָגן, געטאָן נור איין מלאכה. און ער דארף דערויף ברענגען (אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג) נאָר איין קרבן חטאת.** זרעוני, (אז איינער טראָגט־ארויס) גאָרטן־זאמען־קערנדלעך (קערנדלעך פון גרינסן, וואָס זענען גוט צום פארזייען, איז דער שיעור) ווינציקער ווי די גרויס פון א דארער פייג. **אויב מען טראָגט ארויס עסנוואַרג איז דאָך דער שיעור אזוי גרויס ווי אַ דארע פייג (פריער פרק ז׳ משנה ד׳), אָבער קליינע גרינס־זאמען־קערנדלעך, וועלכע מען קאָן פארזייען איז דער שיעור ווינציקער. דער רמבם זאָגט, אז נור עטוואָס ווינציקער פון א דארער פייג.** ר׳ יהודה בן בתירה זאָגט, אז פינף. **דער שיעור איז פינף קערנדלעך.** זרע, זאמען־קערנדלעך פון אוגערקעס (איז דער שיעור) צוויי זאמען־קערנדלעך פון קירבּיסן (דיניעס, באַניעס), איז (דער שיעור) צוויי; זימען־קערנדלעך פון עגיפּטישע באבעס איז (דער שיעור) צוויי. **מחמת די זאמען־קערנדלעך פון די דאָזיקע געוויקסן זענען חשובער פון די זאמען־קערנדלעך פון אנדערע געוויקסן.** חגב, א לעבעדיקער היי־שעריק א כשרער (וועלכן מען מעג עסן, איז דער שיעור) עטוואָס. **אפילו ווען דער היישעריק איז זייער קליין; מחמת מען באהאלט אים צו געבן צו א קינד צו שפּילן זיך דערמיט.** מת, אויב (דער היישעריק איז) א טויטער (איז דער שיעור) ווי א דארע פייג. **מחמת צו שפּילן זיך דערמיט טויג ער ניט, האָט ער דעריבער דעם דין ווי אנ־דערע עסנווארג (א היישעריק דארף מען ניט שעכטן צום עסן) און דער שיעור איז ווי א**

שֶׁהוּא, מֵת כַּגְּרוֹגֶרֶת, צִפּוֹרֶת כְּרָמִים, בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה, כָּל שֶׁהוּא, שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתָהּ לִרְפוּאָה, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹצִיא חָגָב חַי טָמֵא כָּל שֶׁהוּא, שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ לְקָטָן לִשְׂחוֹק בּוֹ:

פרק י

א הַמַּצְנִיעַ לְזֶרַע, וּלְדֻגְמָא וְלִרְפוּאָה וְהוֹצִיא בְּשַׁבָּת חַיָּב בְּכָל שֶׁהוּא, וְכָל אָדָם אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא כְּשִׁיעוּרוֹ, חָזַר וְהִכְנִיסוֹ, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא כְּשִׁיעוּרוֹ: **ב** הַמּוֹצִיא אוֹכְלִין וּנְתָנָן עַל הָאַסְקֻפָּה, בֵּין שֶׁחָזַר וְהוֹצִיאָן בֵּין שֶׁהוֹצִיאָן אַחֵר, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָשָׂה מְלַאכְתּוֹ

דארע פייג. ציפורת כרמים, א וויינגארטן־פייגעלע, סיי ווען עס לעבט סיי ווען עס איז טויט (איז דער שיעור) עפּוואָס, ווייל מען באהאלט עס אויף א רפואה. **דער „ערוך" זאָגט אז „ציפורת כרמים" איז אויך א סאָרט היישעריק, און אזוי ווייזט אויס אויך אין דער גמרא חולין ס"ה. די גמרא אין שבת אויף דער משנה זאָגט, אז עס איז א סגולה צו האָבן א גוטן שכל.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויך ווען איינער טראָגט ארויס א לעבעדיקן היישעריק א ניט־כשרן (וועלכן מען טאָרניט עסן) איז (דער שיעור) עפּוואָס, ווייל מען באהאלט אים פאר א קינד צו שפּילן זיך מיט אים. **היישעריקן זענען פאראַן כשרע און ניט־כשרע. די גמרא זאָגט, אז דעריבער האלט ניט די סתם משנה ווי ר׳ יהודה, ווייל א ניט־כשרן היישעריק, אפילו א לעבעדיקן, וועט מען ניט געבן א קינד צו שפּילן זיך דערמיט מחמת מען וועט מורא האָבן טאָמער וועט דער היישעריק שטאַרבן און דאָס קינד וועט עס אויפעסן.**

פרק י

א. המצניע, אז איינער באהאלט (אין דער וואָכנס) א זאך כדי עס צו פאַרזייען, אָדער פאר א מוסטער (צו ווייזן מענטשן אלס מוסטער, פּראָבע), אָדער אויף א רפואה, און ער האָט עס ארויסגעטראָגן אים שבת, איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת) אפילו ווען עס איז נור עפּוואָס. **אפילו עס האָט ניט דעם שיעור וואָס אזא זאך דאַרף האָבן לויט ווי מיר האָבן געלערנט אין דער משנה אין די פריערדיקע צוויי פּרקים. מחמת דערמיט וואָס ער האָט די זאך באהאלטן פאר א געוויסן תכלית, האָט ער איר צוגעגעבן א באַזונדערע חשיבות.** וכל אדם, אָבער יעדער אנדערער מענטש (ניט דער וועלכער האָט די זאך באהאלטן) ווערט ניט מחויב דערויף סיידן (ער האָט ארויסגע־טראָגן) וויפיל איר שיעור איז. **מחמת די חשיבות האָט די זאך נור פאר דעם מענטשן, וועלכער האָט איר באהאלטן, אָבער ניט פאר אנדערע מענטשן.** חזר, אויב ער (דער מענטש וואָס האָט די זאך באהאלטן, האָט איר צוערשט ארויסגענומען צו דעם תכלית, למשל, צו פאַרזייען, אָבער ער האָט חרטה געהאַט און) ער האָט צוריק אריינגעטראָגן, וועט ער ניט מחויב דערויף סיידן זי האָט געהאַט איר שיעור. **ווייל דאדורך וואָס ער האָט חרטה געהאַט האָט ער מבטל געווען זיין פריערדיקן געדאַנק צו באהאלטן די זאך פאר דעם תכלית, למשל צום פאַרזייען, ממילא איז עס געוואָרן סתם א זאך, און עס מוז דעריבער האָבן דעם שיעור, וואָס די משנה האָט געלערנט וועגן אזא זאך אין די פריערדיקע צוויי פּרקים.**

ב. המוציא אוכלין, אז איינער טראָגט־ארויס (פון שטוב אין גאַס, אים שבת) עסנוואַרג און ער האָט זיי אנידערגעלייגט אויף דער שוועל (פון דער טיר), סיי ער אליין האָט דערנאָך (אים שבת) ווידער ארויסגעטראָגן זיי (דיזעלבע עסנוואַרג פון דער שוועל אין גאַס) סיי אן אנדערער מענטש האָט זיי ארויסגעטראָגן (פון שוועל אין גאַס) איז ער פּטור (פון ברענגען א קרבן חטאת), ווייל ער האָט ניט געטאָן זיין ארבעט מיט איינמאָל. **עס איז פאַראַן בנוגע שבת פיר סאָרטן „רשות", פיר סאָרטן ערטער: א) רשות היחיד, ווי א שטוב, א ארומגערינגלטער הויף, און נאָך אנדערע אזעלכע**

בְּבַת אַחַת, קֻפָּה שֶׁהִיא מְלֵאָה פֵּירוֹת וּנְתָנָהּ עַל אַסְקֻפָּה הַחִיצוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב הַפֵּירוֹת מִבַּחוּץ פָּטוּר עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקֻּפָּה:

ג הַמּוֹצִיא בֵּין בִּימִינוֹ, בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ, בְּתוֹךְ חֵיקוֹ, אוֹ עַל כְּתֵפוֹ, חַיָּב, שֶׁכֵּן מַשָּׂא בְנֵי קְהָת. לְאַחַר יָדוֹ, בְּרַגְלוֹ, בְּפִיו, וּבְמַרְפְּקוֹ, בְּאָזְנוֹ, וּבִשְׂעָרוֹ,

ערטער. ב) רשות הרבים, ווי א גאס. ג) כרמלית, דאָס איז אזא אָרט, וואָס איז ניט קיין רשות היחיד און ניט קיין רשות הרבים, ווי למשל א ים, א שוועל, וואָס איז הויך פון 3 ביז ניט־גאנצע 10 טפחים און איז ברייט 4 טפחים. „כרמלית" זאָל, לויט דעם רמבם, זיין ווי „כארמלית", ווי אן אלמנה (אין אראמעאיש), דאָס הייסט ניט קיין בתולה און ניט קיין פארהייראטעטע, ניט קיין רשות היחיד און ניט קיין רשות הרבים. ד) מקום, פטור, ווי 10 טפחים העכער פון רשות הרבים. דער דין איז אז ס'הייסט געטאָן א מלאכה אים שבת נור ווען מען טראָגט ארויס פון רשות היחיד אין רשות הרבים אָדער פון רשות הרבים אין רשות היחיד אָדער מען טראָגט 4 איילן אין רשות הרבים. אָבער ווען מען טראָגט ארויס פון רשות היחיד צי פון רשות הרבים אין א כרמלית, צי פון א כרמלית אין רשות היחיד צי אין רשות הרבים, הייסט ניט געטאָן קיין מלאכה, און מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה מעג מען עס טאָן, נאָר די חכמים האָבן געאסרט, און אויב מען האָט יאָ געטאָן איז מען פטור פון ברענגען א קרבן חטאת. דאקייגן אין א מקום פטור מעג מען אריינטראָגן און ארויסטראָגן סיי פון רשות היחיד סיי פון רשות הרבים. עס איז אויך דער דין (און מיר האָבן דאָס דערקלערט פריער אין פרק א' משנה א') אז ארויסטראָגן פון איין רשות אין צווייטן הייסט נור ווען מען מאַכט א „עקירה" און א „הנחה", מען איז עוקר, מען נעמט־ ארויס פון א שטוב און מען לייגט עס אוועק אין גאס, אָדער פארקערט מען נעמט ארויס פון גאס און מען לייגט עס אוועק אין שטוב. זאָגט דאָ די משנה, אז ווייל ער האָט דאָך צוערשט אוועקגעלייגט די עסנווארג אויף דער שוועל, אין דעם כרמלית, און כאָטש ער האָט דערנאָך גענומען די עסנווארג פון דער שוועל און אוועקגעלייגט אין גאס איז ער פטור. ווייל צווישן דער „עקירה" (דעם נעמען) פון שטוב און דער „הנחה" (אוועקלייגן) אין גאס, האָט ער דאָך אינמיטן אוועקגעלייגט אין א כרמלית, הייסט עס ניט אז ער האָט געטאָן אָן איבעררייסן די עקירה פון רשות היחיד און די הנחה אין רשות הרבים. קופה, (אויב ער האָט גענומען פון שטוב) א קויש וואָס איז פול מיט פרוכטן און ער האָט אים אוועקגעלייגט אויף דער דרויסנדיקער שוועל (וועלכע איז נידריקער פון 3 טפחים און איז דעריבער גלייך ווי די גאס און הייסט א רשות הרבים), כאָטש דער רוב פון די פרוכטן זענען אין דרויסן (אָבער ווייל א טייל פון קויש געפינט זיך נאָך אין שטוב) איז ער פטור, ביז ער טראָגט ארויס דעם גאנצן קויש. אין דער גמרא איז פאראן איין מיינונג, אז דאָס מיינט מען נור ווען אין קויש זענען פאראן לאנגע פרוכטן ווי ציבעלעס מיט די בלעטער, אזוי אז א טייל פון יעדער פרוכט איז אינווייניג אין הויז; אָבער אויב אין קויש איז פאראן קליינע פרוכטן, ווי זענעפט, אזוי אז א סך פרוכטן זענען דאָך שוין אינגאנצן אין דרויסן, איז מען יאָ חייב.

ג. המוציא, אז איינער טראָגט ארויס (א זאך), סיי אין זיין רעכטער האַנט סיי אין זיין לינקער האַנט, (אָדער) אין זיין שויס, אָדער אויף זיין אָקסל איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת), ווייל אזוי איז געווען דאָס טראָגן פון די זין פון קהת (בני קהת). מיר האָבן פריער אין פרק ז' משנה ב' געזאָגט, אז די מלאכות אין שבת ווערן גערעכנט לויט די ארבייטן וואָס זענען פאָרגעקומען צום משכן ווען די יידן זענען גע־ ווען אין דער מדבר. און ווייל אין חומש במדבר ז' ווערט געזאָגט אז די בני קהת האָבן געטראָגן אַ טייל פון משכן אויף דעם אקסל (בכתף ישאו), הייסט דעריבער דאָס טראָגן אויפן אקסל אויך די מלאכה פון הוצאה. כלאחר, אויב (אָבער איינער טראָגט א זאך) אויף דער צווייטער זייט פון זיין האַנט (ניט אין דער האַנט, אין דער דלאָניע, נאָר האַלטנדיק די דלאָניע אראָפּ און טראָגן די זאך אויף דער אנדערער זייט פון דער

וּבְפוּנְדָתוֹ וּפִיהָ לְמַטָּה, בֵּין פוּנְדָתוֹ לַחֲלוּקוֹ, וּבִשְׂפַת חֲלוּקוֹ, בְּמִנְעָלוֹ, בְּסַנְדָּלוֹ, פָּטוּר, שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין: **ד** הַמִּתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא לְפָנָיו וּבָא לוֹ לַאֲחוֹרָיו, פָּטוּר. לַאֲחוֹרָיו, וּבָא לוֹ לְפָנָיו, חַיָּב. בֶּאֱמֶת אָמְרוּ, הָאִשָּׁה הַחוֹגֶרֶת בְּסִינָר, בֵּין מִלְּפָנֶיהָ וּבֵין מִלְּאַחֲרֶיהָ, חַיֶּבֶת. שֶׁכֵּן רָאוּי לִהְיוֹת חוֹזֵר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אַף מְקַבְּלֵי פִתְקִין: **ה** הַמּוֹצִיא כִּכָּר לִרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיָּב. הוֹצִיאוּהוּ שְׁנַיִם, פְּטוּרִין. לֹא יָכוֹל אֶחָד לְהוֹצִיאוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ שְׁנַיִם, חַיָּבִין. וְר' שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. הַמּוֹצִיא אוֹכְלִין,

האַנט), אָדער אין זיין פוס (ער טראָגט א זאך מיט די פיס) אָדער אין זיין מויל, אָדער אינם עלעבויגן, אָדער אין זיין אויער, אָדער אין זיינע האָר אָדער אין בייגארטל (א גארטעל אין וועלכן ס'איז פאראן א בייטעלע) און דאָס מויל פון בייטעלע איז איבערגעדרייט אראָפּ, אָדער צווישן זיין בייגארטל און זיין העמד, אָדער אין זוים פון העמד, אָדער אין זיין שוך אָדער זיין סאנדל (א סאָרט שיך), איז ער פּטור, ווייל ער האָט ניט ארויסגעטראָגן ווי עס איז דער שטייגער פון (מענטשן) וועלכע טראָגן ארויס. **וועגן דעם וואָרט „פונדתו", „פונדה", א בייגארטל האָבן מיר געגעבן ברכות פרק ט' משנה ה'.**

ד. המתכוון, אז איינער האָט געוואָלט טראָגן (א זאך) פון זיין פאָרנט (פון פאָרענט פון זיך) און זי (די זאך) איז אים ארויסגעקומען הינטער אים (אויף די פלייצעס) איז ער פטור; אויב (ער האָט געוואָלט טראָגן) הינטער זיך (אויף די פלייצעס) און זי איז אים ארויסגעקומען אין פראָנט, איז ער חייב. **דער טעם איז, ווייל אז ווען ער האָט געוואָלט האָבן די זאך אין פראָנט, האָט ער די זאך געוואָלט בעסער אָפּהיטן, מען זאָל זי ניט צוגנבענען, און אויב זי האָט זיך ארונטערגעדרוקט אויף די פלייצעס איז דאָך דאָס אָפּהיטן געוואָרן שוואכער, הייסט עס, אז עס איז ניט ארויסגעקומען ווי ער האָט געוואָלט. אָבער ווען אנשטאט אויף די פלייצעס האָט ער באקומען די זאך אין פראָנט, ווערט דאָך די זאך בעסער אָפּגעהיטן, נעמט מען אָן, אז דאָס האָט ער יאָ געוואָלט.** באמת, מען האָט באמת געזאָגט, אז די פרוי וואָס טוט אָן (גארטלט אָן) איר פארטוך סיי ווען (זי טראָגט ארויס אים שבת א זאך אין פארטוך ווען דאָס פארטוך איז) אין איר פראָנט, און סיי ווען (דאָס פארטוך) איז הינטער איר, איז זי חייב, ווייל דאָס (פארטאָך) איז דער שטייגער זיך אומצודרייען. **ממילא האָט די פרוי געוואוסט, אז עס קאָן זיין אז די זאך וועט ארויסקומען הינטן. וועגן „באמת אמרו" (מען האָט באמת געזאָגט) האָבן מיר געגעבן פריער פרק א' משנה ג'. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט אז „סינר" איז פון גריכישן וואָרט „סענאַריאָן", א גארטל.** ר' יהודה זאָגט, אז אויך בריף־טרעגער (מקבלי פתקין). **זיי טראָגן די בריף אין אויסגעהוילטע שטעקעלעך, אָנגעבינדן ביים האלדז, און די שטעקעלעך דרייען זיך און קומען ארויס אויף די פלייצעס, און דעריבער זענען אויך זיי חייב אויב זיי האָבן געוואָלט טראָגן (די בריף אים שבת) פון פאָרנט און זיי זענען ארויסגעקומען פון הינטן. אזוי טייטשט דער ברטנורא, און ער באמערקט דאביי „של מלך", דאָס מיינט ער מסתמא, די אָפּיציעלע בריף־טרעגער, וועלכע זענען אָנגעשטעלט ביים מלך. רשי און אנדערע מפרשים ברענגען אנדערע טייטשן, אָבער רשי אליין זאָגט, „ולבי מגמגם", אז דער טייטש איז ניט זיכער.**

ה. המוציא ככר, אז איינער טראָגט ארויס (פון שטוב) א ברויט (אים שבת) אין א רשות הרבים (אין גאס) איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת). אויב צוויי (מענטשן) צוזאמען האָבן אים (דעם ברויט) ארויסגעטראָגן, זענען זיי פטור. **די גמרא לערנט דאָס ארויס פון פסוק ויקרא ד' „בעשותה" (ווען ער וועט איר, די עבירה, טאָן), אז מען איז חייב נאָר ווען איינער טוט די גאנצע מלאכה.** לא, אויב איינער האָט ניט געקאָנט אים (דעם ברויט) ארויסטראָגן (ער איז געווען צו־שווער פאר איין מענטשן) און צוויי מענטשן האָבן אים ארויסגעטראָגן, זענען זיי חייב. **די גמרא לערנט דאָס**

פָּחוּת מִכַּשִּׁיעוּר בִּכְלִי פָּטוּר אַף עַל הַכְּלִי, שֶׁהַכְּלִי טְפֵלָה לוֹ. אֶת הַחַי בְּמִטָּה פָּטוּר אַף עַל הַמִּטָּה, שֶׁהַמִּטָּה טְפֵלָה לוֹ. אֶת הַמֵּת בְּמִטָּה חַיָּב. וְכֵן כְּזַיִת מִן הַמֵּת, וּכְזַיִת מִן הַנְּבֵלָה וְכַעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ, חַיָּב. וְר׳ שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר: ו הַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו זוֹ בְזוֹ, אוֹ בְשִׁנָּיו, וְכֵן שְׂעָרוֹ וְכֵן שְׂפָמוֹ וְכֵן זְקָנוֹ, וְכֵן הַגּוֹדֶלֶת, וְכֵן הַכּוֹחֶלֶת, וְכֵן הַפּוֹקֶסֶת, ר׳ אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים

אויך ארויס פון זעלבן פסוק. ור׳ שמעון, און ר׳ שמעון פטרט. ער האלט, אז מען איז מחויב צו ברענגען דעם קרבן חטאת נאָר ווען איינער טוט די ארבייט. המוציא אוכלין, אז איינער טראָגט ארויס אין א כלי עסנווארג ווינציקער ווי דער שיעור, איז ער פטור אויך אויף דער כלי, ווייל די כלי איז א טפל צו אים. פריער אין פרק ז׳ משנה ד׳ איז געלערנט געוואָרן, אז דער שיעור פון עסנווארג איז די גרויס פון א דארער פייג. אויב מען האָט ארויסגעטראָגן א קלענער שטיקל עסנווארג איז מען פטור. זאָגט די משנה, אז אפילו מען האָט דאָס קלענערע שטיקל עסנווארג ארויסגעטראָגן אין א כלי איז מען פטור אויך אויף דעם ארויסטראָגן די כלי, כאָטש ווען מען טראָגט די כלי אליין ארויס וואָלט מען יאָ געווען חייב. דער טעם איז, ווייל די כלי איז אָ טפל צו דעם קלענערן שטיקל עסנווארג, און עס ווערט ניט באטראכט ווי א באזונ־דער ארויסטראָגן. את החי, אויב (איינער האָט ארויסגעטראָגן א לעבעדיקן (מענטש) אין א בעט, איז ער פטור אויך אויף דעם בעט, ווייל דאָס בעט איז א טפל צו אים (צום לעבעדיקן מענטשן). דער דין איז, אז ארויסטראָגן א לעבעדיקן מענטש אים שבת הייסט ניט ארויסטראָגן ווייל „חי נושא את עצמו״, א לעבעדיקער מענטש טראָגט זיך אליין, און מען איז פטור צו ברענגען א קרבן חטאת. לערנט די משנה, אז ער איז פטור אויך אויף דעם בעט, ווייל דאָס בעט איז א טפל צום לעבעדיקן מענטש. את המת, אויב (איינער האָט ארויסגעטראָגן א מת (א טויטן מענטש) אין א בעט איז ער חייב, און אזוי (אויך, אויב ער האָט ארויסגעטראָגן ניט קיין גאנצן טויטן מענטשן נאָר) א שטיקל פליש פון א מת וואָס איז גרויס ווי אן איילבירט (א כזית) אָדער א כזית פון א נבלה (א געפגרטער בהמה צי א חיה), אָדער א שטיקל פון א טויטן שרץ גרויס ווי א לינז (כעדשה), איז ער חייב. דער טעם איז, ווייל א מת, און א כזית פון א מת און א כזית פון א נבלה און א כעדשה (אזוי גרויס ווי א לינז, ווי א סאָרט ארבעס) פון אטויטן שרץ איז מטמא, און דעריבער האָט דאָס ארויס־טראָגן עס פון שטוב א חשיבות כדי עס זאָל ניט מטמא זיין אנדערע, און עס הייסט דעריבער א מלאכה. ור׳ שמעון, און ר׳ שמעון פטרט. דער טעם איז, ווייל ר׳ שמעון האלט, אז א „מלאכה שאינה צריכה לגופה״, אן ארבייט, וואָס מען טוט ניט פאר דער ארבייט זעלבסט נאָר כדי צו דערגרייכן אן אנדערן ציל, הייסט ניט קיין ארבייט און אויב מען טוט איר אים שבת איז מען פטור. אויך דאָ טראָגט מען דאָך ארויס דעם מת צי דאָס שטיקל נבלה צי דאָס שטיקל שרץ, ניט דערפאר ווייל מען דארף די זאכן צו האָבן צום נוצן זיי, נאָר כדי זיי זאָלן ניט זיין אין שטוב, און אויסצומיידן אז זיי זאָלן ניט מטמא זיין אנדערע זאכן, הייסט ער א „מלאכה שאינה צריכה לגופה״ און מען איז פטור.

ו. הנוטל, אז איינער שניידט זיך אָפּ (אים שבת) די נעגל איין נאָגל מיט דעם אנדערן (מיט איין נאָגל רייסט ער אראָפּ דעם אנדערן נאָגל), אָדער (ער בייסט זיי אָפּ) מיט זיינע ציין, און אזוי אויך (ווען איינער רייסט ארויס מיט זיינע הענט) זיינע האָר (פון קאָפּ), און אזוי אויך (אויב ער רייסט ארויס) זיינע וואָנסעס און אזוי אויך זיין באָרד, און אַזוי אויך ווען א (פרוי) פלעכט זיך איין די האָר (אויף איר קאָפּ), און אזוי אויך ווען א פרוי פאַרבט זיך (ארום די אויגן), און אזוי אויך ווען א פרוי מאַכט זיך א שרינט אין די האָר פון קאָפּ (טיילט איין די האָר אין צוויי זייטן), איז ר׳ אליעזר מחייב (צו ברענגען א קרבן חטאת, ווייל ער באטראכט די אלע ארבייטן פאר א מלאכה) און די חכמים אסרן עס אלס שבות (כדי צו רוהען אים שבת). ר׳ אליעזר

אוֹסְרִין מִשּׁוּם שְׁבוּת. הַתּוֹלֵשׁ מֵעָצִיץ נָקוּב, חַיָּב. וְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב, פָּטוּר. וְר׳ שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בָּזֶה וּבָזֶה:

פרק יא

א הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, חַיָּב. מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּרְשׁוּת הָרַבִּים בָּאֶמְצַע, ר׳

האַלט אז דאָס אפרייסן די נעגל מיט דער האַנט צי מיט די ציין, און דאָס זעלבע אויסרייסן האָר מיט דער האַנט הייסט „גוזז״. אפשערן, און דאָס איז א מלאכה. דאָס־זעלבע האַלט ער, אז פלעכטן די האָר און מאכן זיך א שרינט הייסט „בונה״, בויען און עס איז א מלאכה. דאָס זעלבע איז פארבן זיך ארום די אויגן אזוי ווי „כותב״, שרייבן, און עס הייסט א מלאכה, אָבער די חכמים זאָגן, אז ניט אזוי שערט מען, און ניט אזוי בויט מען און ניט אזוי שרייבט מען, און עס הייסט ניט קיין מלאכה, און מדאורייתא מעג מען עס טאָן, און דעריבער אויב מען טוט עס דארף מען ניט ברענגען קיין קרבן חטאת, אָבער מען טאָר עס ניט טאָן לכתחילה אים שבת, ווייל די רבנן האָבן עס גע׳אסר׳ט. די ארבייטן וואָס די רבנן (די חכמים) האָבן גע׳אסרט צו טאָן אים שבת און אים יום טוב, הייסן „שבות״ (פון „שבת״, רוען) און זיי זענען אסור. אָבער אָפרייסן די נעגל צי די האָר מיט א כלי הייסט, לויט די חכמים, יאָ א מלאכה. „כוחלת״ איז פון „כחול״, פארבן. „גדל״ הייסט אויך אין אראמעאיש פלעכטן האָר. „פוקסת״ זאָגט ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך״ אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „פעקא״, קעמען זיך די האָר. עס איז פאראַן נאָך א וואָרט אין גריכיש „פוקאס״, וואָס איז דער טייטש שמינקע, פארב, מיט וועלכע פרויען פארבן זיך דאָס געזיכט, און דער ירושלמי דאָ אויף דער משנה זאָגט טאקע „הפוקסת חייבת משום צובעה״, אז פוקסת איז עובר אויף דער מלאכה פון פארבן. התולש, אז איינער רייסט אָפּ (אים שבת א געוויקס) פון א געלעכרטן בלומען־טאָפּ איז ער חייב. ווייל דאָס הייסט ווי ער וואָלט אָפּגעריסן פון דער ערד, מחמת דורך דעם לעכל אין בלומען־טאָפּ ציט דאָס געוויקס די יניקה פון דער ערד, און עס הייסט „תולש״, אפּ־רייסן, ושאינו, אויב פון א ניט־געלעכערטן (בלומען־טאָפּ) איז ער פטור ווייל עס הייסט ניט באהאפטן צו דער ערד (מחובר לקרקע). ור׳ שמעון, און ר׳ שמעון פטרט ביי דעם און ביי דעם. ער האַלט, אז אויך א געלעכערטער בלומען־טאָפּ הייסט ניט באהאפטן צו דער ערד, וועגן וואָרט „עציץ״ זע אין אונזער פירוש מסכתא כלאים פרק ז׳ משנה ח׳.

פרק י״א

א. הזורק, אז איינער ווארפט (אים שבת) פון רשות היחיד אין רשות הרבים, (אָדער) פון רשות הרבים אין רשות היחיד איז ער חייב. מיר האָבן שוין אין אָנהויב פון דער מסכתא שבת און אויך פריער פרק י׳ משנה ב׳ דערקלערט וואָס איז רשות היחיד און וואָס איז רשות הרבים. בכלל קאָן מען אָננעמען אז א רשות היחיד איז א שטוב, צי אן ארומגערינגעלטער הויף, און רשות הרבים איז א גאַס. זאָגט די משנה, אז ניט נור הייסט געטאָן א מלאכה אים שבת און מען איז מחוייב (צו ברענגען א קרבן אויב מען טוט די מלאכה בשוגג) ווען מען טראָגט ארויס א זאך פון שטוב אין גאַס אָדער פון גאַס אין שטוב, נאָר אויך ווען מען ווארפט ארויס א זאך פון שטוב אין גאַס אָדער פון גאַס אין שטוב, הייסט עס אזוי ווי געטראָגן און געטאָן א מלאכה. מרשות היחיד, (אויב איינער ווארפט א זאך) פון איין רשות היחיד אין אן אנדערן רשות היחיד און אין צווישן (די דאָזיקע צוויי רשות היחיד) אי פאראַן א רשות הרבים, איז ר׳ עקיבא מחייב און די חכמים פטרן. די שאלה וועגן וואָס די משנה לערנט דאָ איז, אויב עס זענען פאראַן צוויי הייזער (צוויי רשות היחיד), און צווישן די צוויי הייזער איז פאראַן א גאַס (א רשות הרבים), און איינער ווארפט אריבער א זאך פון איין הויז אין אנדערן הויז דורך דעם גאַס. צי הייסט עס, אז ער האָט געוואָרפן פון רשות היחיד אין רשות הרבים, מחמת די זאך איז דאָך דורכגע־

עֲקִיבָא מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין: ב כֵּיצַד? שְׁתֵּי גְזוּזְטְרָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הַמּוֹשִׁיט וְהַזּוֹרֵק מִזּוֹ לְזוֹ, פָּטוּר. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן בְּדְיוֹטָא אַחַת, הַמּוֹשִׁיט חַיָּב, וְהַזּוֹרֵק פָּטוּר, שֶׁכָּךְ הָיְתָה עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם. שְׁתֵּי עֲגָלוֹת זוֹ אַחַר זוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, מוֹשִׁיטִין הַקְּרָשִׁים מִזּוֹ לְזוֹ, אֲבָל לֹא

גאנגן די גאס? אָדער ווייל די זאך איז דאָך ניט געבליבן אין דער גאס, זי האָט דאָך אין גאס ניט געהאט קיין „הנחה", און געבליבן ליגן איז זי דאָך אין צווייטן רשות היחיד, הייסט עס ניט ווי געוואָרפן פון רשות היחיד אין רשות הרבים? זאָגט די משנה, אז ר' עקיבא האַלט, אז ווייל די זאך איז דאָך אריין אין דער לופט פון רשות הרבים, פון דער גאס, זי איז דאָרט „בקלט", אויפגענומען געוואָרן, איז „קלוטה כמי שהונחה", הייסט עס פונקט ווי זי וואָלט געבליבן ליגן אין רשות הרבים און ער איז מחייב צו ברענגען א קרבן. אָבער די חכמים האַלטן, אז „קלוטה לאו כמי שהונחה", אז עס הייסט ניט ווי געבליבן ליגן, און זיי פּטרן פון ברענגען א קרבן. די גמרא ברענגט איין דעה, אז די מחלוקה איז נאָר ווען די זאך איז דורכגעגאנגען די גאס ניט העכער פון 10 טפחים פון דער ערד. אָבער אויב העכער פון 10 טפחים פון דער ערד האָט אויך די לופט פון דער גאס דעם דין ניט פון א רשות הרבים נאָר פון א „מקום פטור", פון א „פּטור-אָרט" (ווי מיר האָבן ער דערקלערט פריער פרק י' משנה ב') און ער איז פטור.

ב. כיצד? ווי אזוי? **די חכמים ענטפערן דאָ אויף דער שאלה, ווען הייסט יאָ געטאָן א מלאכה ביי צוויי רשות היחיד און א רשות הרבים איז מפסיק אין דערמיט.** שתי גזוזטראות, צווי באַלקאָנען, איינער קייגנאיבער דעם אנדערן, אין רשות הרבים, אויב ער דערלאנגט אריבער אָדער וואַרפט אריבער פון דעם (באַלקאָן) צו דעם (אנדערן באַלקאָן) איז ער פטור. **ווען אין איין זייט גאס איז פאַראַן א באַלקאָן אין א הויז, און א באַלקאָן הייסט א רשות היחיד, און אין אנטקייגן - איבער, אין דער אנדערער זייט גאס, איז פאַראַן אן אנדערער באַלקאָן, וועלכער איז אויך א רשות היחיד, און צווישן די צוויי באַלקאָנען גייט די גאס, און א מענטש דערלאַנגט אריבער אָדער וואַרפט אריבער א זאך פון איין באַלקאָן צום צווייטן דורך דער ברייט פון דער גאס, איז ער פטור.** היו שתיהן, אויב ביידע (באַלקאָנען) זענען געווען אין איין זייט (פון דער גאס, איין באַלקאָן נאָכן אנדערן אין דער לענג פון דער גאס), איז איינער, וועלכער דערלאנגט אריבער (א זאך) פון איין באַלקאָן צום אנדערן דורך דעם שטיקל גאָס וואָס געפינט זיך צווישן זיי) איז חייב, און דער וואָס וואַרפט־אריבער (פון איין באַלקאָן צום אנדערן דורך דעם שטיקל גאס) איז פטור. **דאָ, אין דעם פאַל, ווען די באַלקאָנען זענען ניט איינער קייגן צווייטן, נאָר איינער נאָכן צווייטן, מאכט די משנה אן אונטערשיד צווישן „מושיט" אריבערדערלאנגן, און „זורק", אריבערוואַרפן. אריבערדערלאַנגן הייסט געטאָן א מלאכה, און אריבער־וואַרפן הייסט ניט געטאָן קיין מלאכה. און די משנה דערקלערט פאַרוואָס עס איז אזוי דער דין:** שכך, ווייל אזוי איז געווען די ארבייט פון די לויים (אין דער מדבר ביים משכן, ווען מען האָט געטראָגן די טיילן פון משכן, צוויי וועגענער (זענען גע־שטאַנען איינער נאָכן אנדערן אין רשות הרבים (אין דער מדבר) און (די לויים) האָבן אריבערדערלאנגט די ברעטער (פון משכן) פון דעם (איינעם וואָגן) צו דעם (אנדערן וואָגן, אָבער מען האָט ניט געוואָרפן. **מיר האָבן פריער פרק ז' משנה ב' געזאָגט, אז אלס ארבייטן, מלאכות, וואָס מען טאָרניט טאָן אים שבת, ווערן באטראכט אזעלכע ארבייטן, וואָס זענען געטאָן געוואָרן אמאָל ביים משכן אין דער מדבר. זאָגט דאָ די משנה, אז אזא ארבייט אריבערצודערלאנגן (מושיט) זאכן פון איין רשות היחיד צו אן אנדערן רשות דורך א רשות הרבים, ווען די צוויי רשות היחידס זענען איינער נאָכן אנדערן, איז געטאָן געוואָרן ביים משכן, דהיינו ביים דערלאנגן ברעטער פון איין וואָגן צום אנדערן, און די וועגענער זענען געשטאַנען איינער נאָכן אנדערן.**

זוֹרְקִין. חוּלְיַת הַבּוֹר וְהַסֶּלַע שֶׁהֵן גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה וְרָחְבָּן אַרְבַּע. הַנּוֹטֵל מֵהֶן, וְהַנּוֹתֵן עַל גַּבָּן, חַיָּב, פָּחוֹת מִכֵּן פָּטוּר: ג הַזּוֹרֵק אַרְבַּע אַמּוֹת בַּכּוֹתֶל, לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, כְּזוֹרֵק בָּאֲוִיר. לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, כְּזוֹרֵק בָּאָרֶץ. הַזּוֹרֵק בָּאָרֶץ אַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב. זָרַק לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִתְגַּלְגֵּל חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת פָּטוּר. חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת וְנִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ

דעריבער איז „מושיט", אריבערדערלאנגן, א מלאכה און מען איז חייב. אָבער גע־וואָרפן די ברעטער האָט מען ניט, ווייל זיי זענען געווען צו־שווער. דעריבער איז „זורק", וואַרפן פון איין רשות היחיד צו אן אנדערן דורך א רשות הרבים, ניט קיין מלאכה און מען איז פטור. „גזוזטרא" איז, ווי עס זאָגט דער „מוסף הערוך", דאָס גריכישע וואָרט „עקסאסטרא", וואָס איז דער טייטש א באלקאָן, א גאלעריע. „דיוטא" איז דאָס גריכישע וואָרט „דיעטא", וואָס איז דער טייטש א וואוינונג, און אין דער משנה און גמרא ווערט דאָס וואָרט באנוצט אלס „שטאָק" („דיוטא עליונה", „העכערער שטאָק", בבא בתרא ס"ג), און דאָ מיינט מען איין זייט פון דער גאַס.

חולית, א ראנד פון א גרוב אָדער א שטיין, וואָס זענען הויך צען (טפחים) און ברייט פיר (טפחים) אויב א מענטש וואָס (שטייט אין רשות הרבים) נעמט אראָפּ (א זאך) פון זיי אָדער ער לייגט ארויפ א (זאך) אויף זיי (אים שבת) איז ער חייב; אויב ווינציגער פון דעם (זיי זענען נידריגער פון צען טפחים אָדער שמעלער פון פיר טפחים) איז ער פטור. עס ווערט אָנגענומען אז יעדעס אָרט אין א רשות הרבים (ווי א שטיין, צי אָנגעלייגט זאמד ארום א ראנד פון א גרוב) וואָס איז הויך 10 טפחים און ברייט פיר טפחים, ווערט פאררעכנט פאר א רשות היחיד. בנוגע דעם גרוב זענען פאראן צוויי דעות, צי דאָס זאמד אליין איבער דער עפענונג פון גרוב דארף זיין הויך 10 טפחים, צי דאָס זאמד צוזאמען מיט דער טיפקייט פון גרוב זאָל זיין צען טפחים. דער „ערוך השלם" ברענגט א חקירה איבער דעם וואָרט „חוליה" (חולית הבור), און ער מיינט, אז דאָס איז פון אראבישן וואָרט „חלה", א שטיק, א טייל פון א זאך. עס קאָן אָבער זיין אז עס איז פון חלל (אָדער „חול"), ארומרינגלען, און דערפון איז „מחול" א טאנץ, ארומדרייען זיך. חוליית הבור איז אזוי ארום דער טייטש די שטיקער ערד, וואָס מען לייגט ארום דער עפנונג פון גרוב.

ג. הזורק, אז איינער וואַרפט פיר איילן (אין רשות הרבים) אויף א וואנט ארויף, אויב העכער פון צען טפחים איז ווי געוואָרפן אין דער לופט, אויב נידרי־קער פון צען טפחים איז ווי געוואָרפן אויף דער ערד, דער דין איז, אז ווען מען טראָגט א זאך אים שבת פיר איילן אין רשות הרבים הייסט געטאָן א מלאכה און מ'איז מחויב צו ברענגען א קרבן (אויב מען האָט עס געטאָן בשוגג). דאָסזעלבע איז אויך ווען מען וואַרפט א זאך פיר איילן אין רשות הרבים. זאָגט די משנה אז איינער וואַרפט א זאך אין רשות הרבים פיר איילן און די זאך איז געפאלן אויף א וואנט (די גמרא זאָגט, אז עס איז געווען א פעטע פייג און זי איז געוואָרן צוגעקלעבט צו דער וואנט), איז אויב עס איז העכער פון צען טפחים איז ער פטור, ווייל העכער פון צען טפחים אין רשות הרבים הייסט ניט קיין רשות הרבים און איז א מקום פטור (ווי מיר האָבן דערקלערט פריער פרק י' משנה ב'), און אויב נידריקער פון צען טפחים איז ער חייב. הזורק בארץ, אז איינער וואַרפט אין דער ערד (אין רשות הרבים) פיר איילן איז ער חייב; אויב ער האָט געוואָרפן אין פיר איילן (ער האָט געוואָלט אז עס זאָל פאלן ווינציקער פון פיר איילן) און עס האָט זיך ארויסגעקייקלט אויסער די 4 איילן איז ער פטור. מחמת ער האָט דאָך ניט מכוון געווען צו וואַרפן אזוי אז ער זאָל דאָדורך האָבן געטאָן א מלאכה. חוץ, (אויב ער האָט געוואָרפן אויסער די פיר איילן און (די זאך), האָט זיך צוריק אריינגעקייקלט אין די פיר איילן איז ער חייב. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור, ווען די זאך איז געבליבן כאָטש אויף א קליינער ווייל אויסער די פיר איילן.

אַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב: **ד** הַזּוֹרֵק בַּיָּם אַרְבַּע אַמּוֹת פָּטוּר. אִם הָיָה רְקַק מַיִם וּרְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ, הַזּוֹרֵק לְתוֹכוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב. וְכַמָּה הוּא רְקַק מַיִם? פָּחוּת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. רְקַק מַיִם וּרְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ, הַזּוֹרֵק בְּתוֹכוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב: **ה** הַזּוֹרֵק מִן הַיָּם לַיַּבָּשָׁה, וּמִן הַיַּבָּשָׁה לַיָּם, וּמִן הַיָּם לַסְּפִינָה, וּמִן הַסְּפִינָה לַיָּם, וּמִן הַסְּפִינָה לַחֲבֶרְתָּהּ, פָּטוּר. סְפִינוֹת קְשׁוּרוֹת זוֹ בְּזוֹ, מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לְזוֹ. אִם אֵינָן קְשׁוּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקֻפּוֹת, אֵין מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לְזוֹ: **ו** הַזּוֹרֵק וְנִזְכַּר לְאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִיָּדוֹ, קְלָטָהּ אַחֵר, קְלָטָהּ כֶּלֶב, אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה, פָּטוּר. זָרַק לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה

ד. הזורק בים, אז איינער ווארפט (א זאך) פיר איילן אין ים איז ער פטור. **ווי מיר האָבן פריער פרק י׳ משנה ב׳ דערקלערט, איז א ים א כרמלית, ניט קיין רשות הרבים; און מען איז דעריבער פטור.** אם היה, אויב עס איז געווען א וואסער־זומפ (בלאָטע) און דער רשות הרבים האָט זיך דורכגעצויגן דורך אים (מענטשן זענען געגאַנגען דורך דעם זומפ), ווען איינער ווארפט אין אים פיר איילן איז ער חייב. **ווייל דער זומפ ווערט גערעכנט ווי דער רשות הרבים.** וכמה, און וויפיל דארף זיין טיף דער וואסער־זומפ (אז ער זאָל נאָך הייסן א רשות הרבים)? ווינציקער פון צען טפחים. **אויב אָבער ער איז טיף צען טפחים אָדער מער, האָט ער שוין ניט דעם דין פון א רשות הרבים נאָר פון א כרמלית, און מען איז פטור אויב מען ווארפט אין אים פיר איילן.** רקק מים, א וואסער־זומפ און א רשות הרבים גייט דורך, אז איינער ווארפט אין אים פיר איילן איז ער חייב. **די גמרא זאָגט, אז דעריבער לערנט די משנה דאָס נאָכאמאָל, כדי צו ווייזן, אז אפילו דאָס זומפ איז ברייטער פון 4 איילן און אפילו מענטשן קאָנען גיין נאָר על ידי הדחק, מיט מאטערניש, פונדעסטוועגן אויב זי איז ניט טיף צען טפחים איז זי א רשות הרבים.**

ה. הזורק מן הים, אז איינער ווארפט (א זאך) פון ים ארויף אויף דער יבשה, אָדער פון דער יבשה אין ים, אָדער פון ים ארויף אויף א שיף, אָדער פון איין שיף אויף דער אנדערער (שיף), איז ער פטור. **דער ים איז, ווי מיר האָבן געלערנט, א כרמלית, און די יבשה, די טרוקעניש, איז א רשות הרבים, און די שיף איז א רשות היחיד. עס הייסט דעריבער געוואָרפן פון א כרמלית אין רשות הרבים אָדער פון רשות הרבים אין א כרמלית, אָדער פון א כרמלית אין רשות היחיד, אָדער פון איין רשות היחיד אין אן אנדערן רשות היחיד, און ווי מיר האָבן שוין געלערנט איז מען אין די אלע פאלן פטור.** ספינות, שיפן, וועלכע זענען צוגעבינדן איינע צו דער אנדערער, מעג מען איבערטראָגן (זאכן) פון איינער צו דער אנדערער; אויב (אָבער) זיי זענען ניט צוגעבונדן, כאָטש זיי רירן זיך אָן טאָר מען נ־ט איבערטראָגן (זאכן) פון איינער צו דער אנדערער. **דער טעם איז, ווייל אז זיי זענען ניט צוגעבונדן קאָנען זיי לייכט אוועקגיין איינע פון דער צווייטער. די גמרא זאָגט, אז אויב די שיפן גע־הערן צו צוויי באזונדערע מענטשן איז אפילו זיי זענען צוגעבונדן, מעג מען טראָגן פון איינער צו דער צווייטער נאָר ווען מען האָט געמאכט א עירובי חצרות, ווייל עס איז פונקט ווי צוויי וואוינונגען פון צוויי מענטשן געפינען זיך אין איין הויף. וועגן עירובי חצרות זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין. „מוקף” מיינט נאָנט, און דאָ מיינט מען אז צווישן די שיפן איז ניטאָ קיין הפסקה.**

ו. הזורק ונזכר, אז איינער ווארפט א זאך (אים שבת, פון רשות היחיד און רשות הרבים, בשוגג, ניט ווּיסנדיק, אז עס איז שבת, אָדער ניט ווּיסנדיק אז מען טאָר ניט ווארפן), און ער האָט זיך דערמאָנט (אז עס איז שבת און אז מען טאָרניט ווארפן) נאָכדעם ווי די זאך איז ארויס פון זיין האַנט (איידער די זאך איז געפאלן אויף דער ערד), אָדער (ער האָט זיך ניט דערמאָנט, נאָר) אן אנדערער מענטש האָט געכאַפּט די האַנט (פון דער לופט) אָדער א הונט האָט געכאַפּט די זאך, אָדער די

בֵּין בְּאָדָם וּבֵין בִּבְהֵמָה, וְנִזְכַּר עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית חַבּוּרָה, פָּטוּר. זֶה הַכְּלָל, כָּל חַיָּבֵי חַטָּאת אֵינָן חַיָּבִין, עַד שֶׁתְּהֵא תְחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה. תְּחִלָּתָן שְׁגָגָה וְסוֹפָן זָדוֹן, תְּחִלָּתָן זָדוֹן וְסוֹפָן שְׁגָגָה, פְּטוּרִין, עַד שֶׁתְּהֵא תְחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה:

פרק יב

א הַבּוֹנֶה כַּמָּה יִבְנֶה וִיהֵא חַיָּב? הַבּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא, וְהַמְסַתֵּת, וְהַמַּכֶּה בְּפַטִּישׁ, וּבְמַעֲצָד, וְהַקּוֹדֵחַ כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. זֶה הַכְּלָל, כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה

זאך איז (אין דער לופט) פאַרברענט געוואָרן איז ער פטור (פון צו ברענגען א קרבן חטאת). **אין פאַל פון דערמאָנען זיך איידער די זאך איז אראָפּגעפאַלן איז מען פטור, ווייל מען איז מחויב א קרבן חטאת נאָר ווען די שגגה, דאָס ניט וויסן, האָט זיך געצויגן כסדר, פון אָנהויב טאָן די מלאכה ביז צום סוף פון טאָן די מלאכה. אין פאַל ווען אן אנדערער מענטש איז צוגעלאָפן און געכאַפּט די זאך פון דער לופט הייסט עס, ווי צוויי מענטשן האָבן געטאָן די ארבייט און ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק י׳ משנה ה׳ זענען זיי ביידע פטור. אין פאַל ווען א הינט האָט די זאך געכאַפּט אָדער פון פאַרברענען איז מען פטור, ווייל דער וואַרפער האָט ניט געוואָלט, אז דער הונט זאָל זי כאַפּן אָדער זי זאָל פאַרברענט ווערן, און עס הייסט אז עס איז ניט געטאָן געוואָרן די ארבייט, צו וועלכער ער האָט מכוון געווען.** זרק, אויב ער האָט געוואָרפן (בשוגג א שטיין) צו מאכן א וואונד אין א מענטש אָדער אין א בהמה, און ער האָט זיך דערמאָנט איידער די וואונד איז געמאכט געוואָרן איז ער פטור (פון ברענגען א קרבן חטאת). **פאַרוואונדן אים שבת (חובל) א מענטש צי א בהמה הייסט געטאָן א מלאכה** (ווייטער אין פרק י״ד משנה ה׳ ווערט געלערנט **פאַרוואָס עס איז א מלאכה). אויך דאָ איז מען פטור, און די משנה גיט באַלד דעם טעם:** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אלע, וואָס זענען מחויב צו ברענגען א קרבן חטאת זענען ניט מחויב סיידן עס זאָל זיין זייער אָנהויב און זייער סוף (פון אנהויבן טאָן די עבירה ביז צום סוף טאָן די עבירה) בשוגג (ניט וויסן, אז מען טוט א עבירה); אָבער אויב אין אָנהויב איז עס געווען בשוגג און צום סוף במזיד (מען האָט זיך דערמאָנט אין דער מיט), אָדער אין אָנהויב במזיד און צום סוף בשוגג (למשל, ביים ארויסוואַרפן דעם שטיין האָט מען געוואוסט, אז מען טאָרניט, נאָר נאָכן ארויסוואַרפן, איידער דער שטיין איז אראָפּ־געפאַלן, האָט מען פאַרגעסן) איז מען פטור (פון ברענגען א קרבן חטאת), סיידן עס איז דער אָנהויב און דער סוף בשוגג. **דער ברטנורא זאָגט, אז דער כלל וויל לערנען, אז אויך ווען איינער טראָגט בשוגג א זאך פיר איילן אין רשות הרבים און ער האָט זיך דערמאָנט אז עס איז שבת איידער ער האָט די זאך אוועקגעלייגט אָדער איידער ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, איז ער פטור צו ברענגען דעם קרבן חטאת.**

פרק י״ב

א. הבונה, א איינער בויט (אים שבת) וויפיל דאַרף ער בויען כדי ער זאָל זיין חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת, ווייל ער האָט געטאָן אמלאכה אים שבת)? ווען איינער בויט אפילו נור עטוואָס. **„בונה״ „בויען״ הייסט געטאָן א מלאכה אפילו מען בויט נאָר עטוואָס, מען פאַרשטאָפּט אפילו נור דאָס קלענסטע לעכל אין א וואַנט.** והמסתת, און ווער עס האַקט ארום שטיינער (מאכט זיי גליאַטיק, פאַרטיק צום נוצן), והמכה בפטיש, און ווער עס גיט א קלאַפּ מיטן גרויסן האמער (אויף א שטיין, און דאַ־דורך צעפאַלט דער שטיין און מען קאָן נעמען פון אים שטיקער צום נוצן), ובמעצד, און (דער וואָס גיט א קלאַפּ אין דעם שטיין) מיט א קלענערן האמער, הקודח, אז איינער בוערט (מאכט א לעכל), (ווען איינער טוט איינע פון די אויסגערעכנטע אר־בייטן) אפילו נור עטוואָס איז ער חייב. **די דאָזיקע ארבייטן ווערן פאַררעכנט פאַר דער מלאכה „מכה בפטיש״, טוען א קלאַפּ מיטן האמער, דאָס הייסט, אז דאַדורך האָט מען פאַרענדיקט די ארבייט ארום א זאך** (ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין

וּמְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת, חַיָּב. ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אַף הַמַּכֶּה בְקוּרְנָס עַל הַסַּדָּן בִּשְׁעַת מְלָאכָה, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִמְתַקֵּן מְלָאכָה: **ב** הַחוֹרֵשׁ כָּל שֶׁהוּא, הַמְנַכֵּשׁ, וְהַמְקַרְסֵם, וְהַמְזָרֵד כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. הַמְלַקֵּט עֵצִים, אִם לְתַקֵּן, כָּל שֶׁהֵן. אִם לְהַסִּיק, כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קַלָּה. הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים, אִם לְתַקֵּן כָּל שֶׁהוּא, אִם לַבְּהֵמָה כִּמְלֹא פִּי גְדִי: ג הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, בֵּין בִּימִינוֹ בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ, בֵּין מִשֵּׁם אֶחָד, בֵּין מִשְּׁתֵּי

פרק ז׳ משנה ב׳). זה הכלל, דאָס איז דער כלל, ווער עס טוט א מלאכה אים שבת און די מלאכה האָט א קיום איז חייב. **אזוי טייטשן די מפרשים, אז דאָס וואָרט „בשבת" גייט ארויף אויף דעם „העושה מלאכה", אז איינער טוט אן ארבייט אים שבת. די ווערטער „מלאכתו מתקיימת" טייטשן די מפרשים, אז „דערמיט, מיט דער דאָזיקער ארבייט, איז די ארבייט אָפּגעטאָן געוואָרן", מען דאַרף ניט מער צוגעבן צו איר, און דעריבער איז עס די מלאכה פון „מכה בפטיש", ווי מיר האָבן פריער דער־קלערט.** ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אויך ווען איינער גיט (אים שבת) א קלאַפּ מיט דעם האַמער אויף דעם אמבאָס בשעת דער ארבייט איז ער חייב, ווייל עס הייסט פאַררעכנט (אָפּגעטאָן) אן ארבייט. **דער שמיד האָט אן אייזערנעם טיש, אמ־באָס, אויף וועלכן ער טוט זיינע ארבייטן. טיילמאָל גיט דער שמיד סתם א קלאַפּ מיט זיין האַמער אויף דעם דאָזיקן אמבאָס, כדי הארטער צו מאַכן דעם האַמער. מיר האָבן דאָ געהאַט עטליכע נעמען פאַר פאַרשידענע האַמערס. „פטיש" הייסט דער האַמער מיט וועלכן מען האַקט שטיינער. „מעצד" הייסט דער קלענערער, שאַרפער האַמער, מיט וועלכן מען היבליעוועט ארום סיי שטיינער און סיי האָלץ. „קורנס" הייסט דער האַמער מיט וועלכן דער שמיד האַקט אויף דעם אמבאָס (דעם אייזער־נעם טיש, סדן).**

ב. החורש, אז איינער אַקערט (אים שבת) אפילו נאָר עטוואָס, המנכש, אז איינער רייסט אויס שלעכטע גראָזן, והמקרסם, און אז איינער שניידט־ארום פאַר־טרוקנטע צווייגן פון א בוים (די איבריגע צווייגן זאָלן בעסער וואַקסן), והמזרד, און אז ער שניידט אָפּ די צו־געדיכטע צווייגן, (ווען מען טוט איינער פון די דאָזיקע ארבייטן אפילו) נאָר עטוואָס, איז מען חייב. **דער רמבם זאָגט, אז דאָס אויסרייסן שלעכטע גראָזן, אָפּהאַקן פאַרטרוקנטע אָדער צו־געדיכטע צווייגן געהערן צו דער מלאכה „זורע", פאַרזייען, ווייל זיי מאַכן, אז די איבערגעבליבענע געוויקסן און צווייגן זאָלן בעסער וואַקסן.** המלקט, אז איינער האַקט־אָפּ („לקט", הייסט „קלייבן", און אויך „אָפּהאַקן", אָפּרייסן) העלצלעך, אויב (ער האָט דאָס געטאָן) כדי צו פאַר־ריכטן (דעם בוים, פון וועלכן ער האָט אָפּגעהאַקט, אָדער די ערד, פון וואַנען ער האָט די העלצלעך ארויסגעריסן) איז גענוג נאָר עטוואָס (אפילו נור דאָס קלענסטע ביסל העלצלעך), אויב כדי זיי צו ברענען, איז (דער שיעור) כדי אָפּצוקאָכן א לייכט איי. **דאָס הייסט, אז עס ווערט פאַררעכנט פאַר א מלאכה נור ווען מען האָט אָפּגעהאַקט גענוג העלצלעך, אז ווען מען צינדט זיי אָן זאָל מען ביים פייער קאָנען אָפּקאָכן א לייכט איי. ווי מיר האָבן אין פרק ח׳ משנה ה׳ דערקלערט מיינט מען אן איי פון א הון, מחמת עס איז דאָס לייכטסטע איי צום קאָכן.** המלקט עשבים, אז איינער רייסט־אָפּ גראָזן, אויב צו פאַרריכטן איז אפילו נאָר עטוואָס, אויב (צו געבן צו עסן) צו א בהמה איז (דער שיעור) ווי א פול מויל פון א ציגעלע. **מיר האָבן דאָ סיי, ביי העלצ־לעך און סיי ביי גראָזן געטייטשט „המלקט" „אָפּהאַקן", „אָפּרייסן", באַהאַפטענע העלצלעך און גראָזן. אזוי טייטשט דער ברטנורא („וקצצו מן המחובר") דער „תפארת ישראל" טייטשט צונויפזאַמלען „שוין אָפּגעריסענע".**

ג. הכותב, אז איינער שרייבט (אים שבת) צוויי אותיות (בוכשטאַבן) סיי מיט זיין רעכטער (האַנט) סיי מיט זיין לינקער (האַנט), סיי פון איין נאָמען (צוויי ריזעלבע

שְׁמוֹת, בֵּין מִשְּׁתֵּי סַמְמָנִיּוֹת, בְּכָל לָשׁוֹן, חַיָּב. אָמַר ר' יוֹסֵי, לֹא חִיְּבוּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם, שֶׁכָּךְ הָיוּ כוֹתְבִין עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן, לֵידַע אֵיזוֹ בֶן זוּגוֹ. אָמַר רַבִּי מָצִינוּ שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל, שֵׁם מִשִּׁמְעוֹן, וּשְׁמוּאֵל, נֹחַ מִנָּחוֹר, דָּן מִדָּנִיאֵל, גָּד מִגַּדִּיאֵל: ד הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּהֶעְלֵם אֶחָד, חַיָּב. כָּתַב בִּדְיוֹ, בְּסַם, בְּסִקְרָא, בְּקוֹמוֹס, וּבְקַנְקַנְתּוֹם, וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם. עַל שְׁנֵי כוֹתְלֵי זָוִיּוֹת, וְעַל שְׁנֵי לוּחֵי פִנְקָס, וְהֵן

בוכשטאַבן, למשל צוויי אלף'ן) סיי פון צוויי נעמען (א „אלף" און א „בית"), סיי פון צוויי טינט־מאַטעריאַלן (סממניות), אין יעדער שפּראַך (ניט דוקא אין דעם לשון־קודש אלף־בית, נאָר אין יעדער שריפט) איז ער חייב. **דאָס הייסט, אז ער האָט געטאָן א מלאכה אים שבת. דאָס וואָרט „סממניות", וואָס מיר האָבן פאַרטייטשט „מיט צוויי סאָרט טינט־מאַטעריאַלן", ווערט אויך געטייטשט „מיט צוויי סימנים", צייכנס, ווי לְמשל שרייבן ציפערן א 2 און א 4, און די גירסא איז „סימניות", צייכנס.** אמר ר' יוסי, האָט ר' יוסי געזאָגט, אז מען האָט דעריבער מחייב געווען (איינעם וועלכער שרייבט אים שבת) צוויי אותיות, ווייל ער האָט דערמיט געמאַכט א צייכן, מזומת אזוי האָט מען געשריבן אויף די ברעטער פון משכן, כדי צו וויסן וועלכע איז זיין פּאָר. **ר' יוסי האַלט, אז אפילו איינער האָט געמאַכט צוויי צייכנס סתם הייסט שוין אויך ווי ער האָט געשריבן; און ער זאָגט, אז דער גאנצער טעם פאַרוואָס שרייבן צוויי אותיות הייסט א מלאכה ווייל** (ווי מיר האָבן שוין געזאָגט פריער פרק ז' משנה ב') **עס ווערט גענומען פון די ארבייטן וועלכע מען האָט געמוזט טאָן אין משכן אין דער מדבר, און דאָרט האָט מען געמאַכט אויף די ברעטער צייכנס, כדי מען זאָל ביי יעדן ברעט וויסן, וואָסער ברעט דאַרף זיין לעבן אים. דעם משכן פלעגט מען פונאנדערנעמען און אויפשטעלן און מען האָט געמוזט דעריבער אויף די ברעטער מאכן די צייכנס. „בן זוגו", הייסט „זיין פּאָר", דאָס אנדערע ברעט וואָס דאַרף זיך געפינען לעבן דעם דאָזיקן ברעט.** אמר רבי, האָט רבי געזאָגט, מיר געפינען א קליינעם נאָמען פון א גרויסן נאָמען (דעם נאָמען) „שם" פון „שמעון" און „שמואל", „נח" פון „נחור", „דן" פון דניאל", „גד" פון „גדיאל". **רבי האַלט, אז אפילו איינער האָט געוואָלט שרייבן א גרויס וואָרט פון א סך אותיות און ער האָט געשריבן נור די צוויי ערשטע אותיות פון וואָרט, און זיי האָבן א באדייטונג, למשל אנשטאָט צו שרייבן שמואל האָט ער געשריבן נור די ערשטע צוויי אותיות „ש" און „מ", און „שם" איז דאָך אויך א נאָמען, הייסט עס געטאָן א מלאכה. די גמרא פרעגט, סטייטש די „מ" פון „שם" איז דאָך א געשלאָסענע „ם" און די „מ" פון „שמואל" איז דאָך א אָפענע „מ"? און די גמרא ענטפערט דערויף, אז דערפון איז געדרינגען (דאָס הייסט רבי האַלט), אז ווען אנשטאט א געשלאָסענעם „ם" שרייבט מען אן אָפענע „מ" איז אויך גוט.**

ד. הכותב, אז איינער שרייבט (בשוגג) צוויי אותיות מיט איין פאַרגעסן איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת). **„בהעלם אחד", „מיט איין פאַרגעסן", מיינט אז צווישן דעם שרייבן איין אות און דעם שרייבן דעם צווייטן אות האָט ער זיך ניט דערמאָנט (און ווידער פאַרגעסן) אז עס איז שבת אָדער אז מען טאָרניט טאָן די מלאכה, און ער איז געווען כסדר א שוגג פון אָנהויב שרייבן דעם ערשטן אות ביזן סוף שרייבן פון צווייטן אות.** כתב, אז איינער האָט געשריבן מיט טינט, אָדער מיט רויטער פאַרב (סיקרא), אָדער מיט גומי (קומוס), אָדער מיט וויטריאָל (קנקנתום), אָדער מיט יעדער זאַך, וואָס לאָזט איבער א צייכן, (אז איינער האָט געשריבן צוויי אותיות) אויף צוויי ווענט אין די ווינקלען (אזוי אז די אותיות ליינען זיך צוזאמען) אָדער אויף צוויי טאָוולען פון א שרייב־בוך, און מען קאָן זיי (די צוויי אותיות) ליינען צוזאמען איז ער חייב. **די משנה לערנט דאָ צוויי דינים, ערשטנס, אז**

נֶהֱגִין זֶה עִם זֶה, חַיָּב. הַכּוֹתֵב עַל בְּשָׂרוֹ חַיָּב, הַמְסָרֵט עַל בְּשָׂרוֹ, ר' אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב חַטָּאת, וְר' יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר: ה כָּתַב בְּמַשְׁקִין, בְּמֵי פֵירוֹת, בַּאֲבַק דְּרָכִים, בַּאֲבַק הַסּוֹפְרִים, וּבְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, פָּטוּר. לְאַחַר יָדוֹ, בְּרַגְלוֹ, בְּפִיו, וּבְמַרְפְּקוֹ, כָּתַב אוֹת אַחַת סָמוּךְ לִכְתָב, וּכְתָב עַל גַּבֵּי כְתָב, נִתְכַּוֵּן לִכְתּוֹב חֵי"ת, וְכָתַב שְׁנֵי זַיְינִי"ן, אַחַת בָּאָרֶץ וְאַחַת בַּקּוֹרָה, כָּתַב עַל שְׁתֵּי כוֹתְלֵי הַבַּיִת, עַל שְׁנֵי דַפֵּי פִנְקָס, וְאֵין נֶהֱגִין זֶה עִם זֶה, פָּטוּר. כָּתַב אוֹת אַחַת נוֹטָרִיקוֹן, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָה

שרייבן מיינט מען ניט דוקא מיט טינט נאָר מיט יעדער זאַך, וואָס לאָזט איבער א דויערענדעם צייכן; אָבער למשל ווען מען שרייבט מיט וואסער הייסט ניט געשריבן. צווייטנס, אז די צוויי אותיות דארפן זיין אזוי געשריבן, אז ווען מען וויל קאָן מען זיי לייענען צוזאמען. למשל ביים ווינקל אויף צוויי ווענט, וועלכע מאכן צוזאמען א ווינקל, אָדער אויף צוויי טאָוולען פון א בוך, און מען קאָן די אותיות לייענען צוזאמען. „קומוס" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָמי", גומי. „קנקנתום, לויט איין גירסא „קלקנתום" איז דאָס גריכישע וואָרט „קלאַקאַנטאָס", וויטריאָל. „פנקס" איז דאָס גריכישע וואָרט „פינאַקס", א בוך, וואָס איז צונויפגעלייגט פון שרייב־טאָוולען. דער „תפארת ישראל" טייטשט „נהגין" פון „והגית", אריינטראַכטן, לייענען. הכותב, אז איינער שרייבט (מיט טינט, אותיות) אויף זיין קערפער איז ער חייב; אז איינער קראַצט־אריין (אותיות) אויף זיין קערפער, איז ר' אליעזר מחייב א חטאת, און ר' יהושע פטר'ט. **ווייל ר' יהושע האַלט, אז אריינקראצן אותיות אויף א קערפער הייסט ניט געשריבן, אפילו ווען די אותיות זענען געוואָרן באפלעקט מיט בלוט.**

ה. כתב אויב איינער האָט געשריבן מיט משקאות (מיט פליסיקייטן, ניט מיט טינט, און ניט מיט אזא מאטעריאל וואָס לאָזט איבער א דויערענדעס צייכן), מיט זאַפט פון פריכטן, אין דעם שטויב פון וועגן, אין דעם שטויב פון שרייבער (מיט וועלכן זיי באשיטן דאָס אָנגעשריבענע כדי עס אויסצוטרעשן), אָדער אין יעדער זאַך וואָס בלייבט ניט, איז ער פטור. **ניט נור איז מען פטור ווען מען האָט געשריבן מיט א פליסיקייט וואָס לאָזט ניט איבער קיין דויערנדיקן צייכן נאָר אויך ווען מען האָט געשריבן אויף א מאטעריאל, וואָס דער צייכן אין אים בלייבט ניט, ווי למשל אין שטויב פון וועגן.** לאחר ידו, (אויב ער האָט געשריבן האלטענדיק די פעדער) מיט דער פאַרקערטער זייט פון דער האַנט, מיט זיין פוס, מיט זיין מויל אָדער מיט זיין עלבויגן, (אָדער ער האָט צו־געשריבן נור) איין אות לעבן א שוין געשריבענעם כתב, אָדער ער האָט איבערגעצויגן איבער א שוין־געשריבענעם כתב (אויף די אותיות) אָדער ער האָט געוואָלט שרייבן א „חית" און ער האָט געשריבן צווי „זיין"ס" (דעם מיט פון דער אויבערשטער ליניע פון חית האָט ער ניט צוגעשריבן און עס זענען געבליבן צווי זיין'ס), (אָדער ער האָט געשריבן) איין אות אויף דער ערד און איין אות אויף דעם באלקן (און די צווי אותיות לייענען זיך ניט צוזאמען) אָדער ער האָט געשריבן (צווי אותיות אויף צווי ווענט פון הויז אָדער אויף צווי טאָוולען פון שרייב־בוך און זיי לייענען זיך ניט צוזאמען, איז ער פטור. **די משנה לערנט, אז די צווי אותיות מוזן זיין געשריבן ווי דער שטייגער איז זיי צושרייבן, דהיינו האלטנ־דיק די פעדער נאָרמאל מיט דער האַנט, און דוקא צווי אותיות (ניט צושרייבן איין אות צו א שוין פון פריער געשריבן אות), און ניט איבערציען שוין אָנגעשריבענע צווי אותיות, און מען מוז זיי קאָנען לייענען צוזאמען.** כתב אות אחת, אויב ער האָט געשריבן איין אות נוטריקון (א ראשי תבות, למשל א „ק" מיט א פינטעלע אין דער הויך, און עס איז דער ראשי תבות, פון „קרבן"), איז ר' יהושע בן בתירה מחייב. **ער האַלט, אז דאָס הייסט ווי געשריבן צווי אותיות, מחמת מיט דעם** נוטריקון **באצייכנט ער דאָך א גאַנץ וואָרט פון עטליכע אותיות.** וחכמים, און

מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין: ו הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בִּשְׁתֵּי הָעֲלָמוֹת, אַחַת שַׁחֲרִית וְאַחַת בֵּין הָעַרְבַּיִם, רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

פרק יג

א ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָאוֹרֵג שְׁלֹשָׁה חוּטִין בַּתְּחִלָּה, וְאַחַת עַל הָאֲרִיגָה חַיָּב, וַחֲכָ"א בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף שִׁיעוּרוֹ שְׁנֵי חוּטִין: ב הָעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בָתֵּי נִירִין, בַּנִּירִין, בַּקֵּירוֹס, בַּנָּפָה, בַּכְּבָרָה, וּבַסַּל, חַיָּב.

די חכמים פטרן. זיי האַלטן, אז דאָס איז ניט מער ווי איין אות. נוטריקון איז דאָס לאַטייניש וואָרט „נאָטאַריקאָן”, דאָס הייסט די שנעלע פאָרם שרייבן, וואָס עס באַנוצן שרייבער (נאָטאַריום, שרייבער), דאָס באַנוצן זיך מיט ראשי תבות.

ו. הכותב, אז איינער שרייבט (בשוגג) צוויי אותיות אין צוויי פאַרגעסונגען (ער האָט ניט געדענקט, אז עס איז שבת און אָנגעשריבן איין אות, און דערנאָך האָט ער זיך דערמאָנט, אז עס איז שבת, און ער האָט ווידער פאַרגעסן און געשריבן נאָך אַן אות), איין (אות שבת) אין דער פרי און איין (אות, דעמזעלבן שבת) פאַרנאַכט (און ער האָט אין צווישן שרייבן די צוויי אותיות זיך דערמאָנט און ווידערפאַרגעסן) איז רבן גמליאל מחייב (צו ברענגען א קרבן חטאת). ווייל רבן גמליאל האַלט, אז „אין ידיעה לחצי שיעור”, אז ווייל ווען ער האָט זיך געהאַט דאָס ערשטע מאָל דערמאָנט, האָט ער דאָך געהאַט געטאָן נור א האַלבע אַרבייט, געשריבן נור איין אות, הייסט דאָס ניט קיין „ווִיסן”, קיין דערמאָנען, און עס הייסט, ווי ער האָט די צוויי אותיות אָנגעשריבן בשוגג מיט איין פאַרגעסן. וחכמים, און די חכמים פטרן. זיי האַלטן, אז דאָס דערמאָנען זיך אין דערמיט הייסט א הפסקה, און מען קאָן ניט רעכענען די צוויי האַלבע שיעורים, די צוויי באַזונדערע אותיות, ווי מען וואָלט זיי געשריבן מיט איין „שגגה”, מיט איין פאַרגעסן. רשי און דער ברטנורא טייטשט די ווערטער „איין (אות) אין דער פרי און איין (אות) פאַרנאַכט”, אז דאָס מיינט מען אז אפילו ער האָט זיך אין דערמיט ניט דערמאָנט האַלטן די חכמים, אז ער איז פטור, ווייל אויב ס'איז אַריבער א גאַנצער טאָג ווערט עס באַטראַכט ווי צוויי באַזונדערע פאַרגעסונגען. אָבער תוספות און די אַנדערע מפרשים טייטשן ניט אַזוי.

פרק י״ג

א. ר' אליעזר זאָגט, אז איינער וועבט (אים שבת) דריי פעדים אין אָנהויב אָדער איינס אויפן געוועב איז ער חייב (פאַר טאָן א מלאכה אים שבת). „בתחילה”, אין אָנהויב, מיינט מען, אז ער האָט אָנגעהויבן וועבן א שטיקל סחורה, און ר' אליעזר האַלט, אז עס הייסט געטאָן א מלאכה נאָר ווען ער האָט אָבגעוועבט דריי פעדים. „על האריג”, אויפן געוועב, מיינט מען, אז עס איז שוין געוועזן א שטיקל סחורה, און ער האָט צוגעוועבט איין פאָדעם, און ר' אליעזר האַלט, אז ביים צו־וועבן איז גענוג אפילו איין פאָדעם, אז עס זאָל הייסן געטאָן א מלאכה. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז סיי אין אָנהויב און סיי צום סוף איז דער שיעור צוויי פעדים, די מפרשים זאָגן, אז מיט „צום סוף” מיינט מען ניט גאָר צום סוף פון שטיקל סחורה, ביים פאַרענדיקן עס, נאָר מען מיינט אין דערמיט, צו־וועבן צו א שטיקל סחורה. מחמת אויב איינגאַנצן צום סוף הייסט א מלאכה אפילו נור איין פאָדעם.

ב. העושה, אז איינער מאַכט צוויי וועב־רינגעלעך (בתי נירין), סיי אין די וועב־רינגעלעך (ביים וועבן וואָל צי פלאַקס צי אַנדערע אַזעלכע וועב־שטאָפן), סיי ביים וועבן א געוועב פון דעם מאָך פון א טייטלבוים (קירוס), סיי ביים וועבן א מעל־זיפּ אָדער א תבואה־זיפּ אָדער א קויש, איז ער חייב. אַזוי טייטשט די משנה דער ברטנורא. אַנדערע מפרשים טייטשן „בקירוס” ניט אז ער האָט געמאַכט א געוועב (א קויש צו אַן אַנדערע זאַך) פון די מאָך־פעדים, וואָס וואַקסט אַרום דעם טייטל־בוים, נאָר אז דאָס איז גאָר א טייל פון דער וועב־שטול־מאַשין, די „קאַם”; פון דער משנה א' אין כלים

וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְפִירוֹת. וְהַקּוֹרֵעַ עַל מְנַת לִתְפּוֹר שְׁתֵּי תְפִירוֹת: ג הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ וְעַל מֵתוֹ, וְכָל הַמְקַלְקְלִין, פְּטוּרִין. וְהַמְקַלְקֵל עַל מְנַת לְתַקֵּן, שִׁיעוּרוֹ כַּמְתַקֵּן. ד שִׁיעוּר הַמְלַבֵּן, וְהַמְנַפֵּץ, וְהַצּוֹבֵעַ, וְהַטּוֹוֶה, כִּמְלֹא רוֹחַב הַסִּיט כָּפוּל. וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין, שִׁיעוּרוֹ כִּמְלֹא הַסִּיט: ה ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הַצָּד צִפּוֹר לַמִּגְדָּל, וּצְבִי לַבַּיִת, חַיָּב. וַחֲכָ״א, צִפּוֹר לַמִּגְדָּל, וּצְבִי

פרק כ״א איז צו ברענגען א שטארקע ראיה צו דער דאָזיקער מיינונג. סיי ווי די משנה לערנט, אז געטאָן א מלאכה הייסט ניט נור ווען מען מאַכט וועב־רינגלעך פאר א שטיקל קלייד נאָר אויך פאר יעדער זאך, וואָס מען וועבט אין דער לענג און דער ברייט, ווי א זיפּ, א קויש. והתופר, און אז איינער נייט צוויי נעיט, און אז איינער צע־רייסט כדי צו פארנייען צוויי נעיט. די משנה חזר׳ט דאָ איבער די ווערטער פון דער משנה פריער פרק ז׳ משנה ב׳ פון די 39 מלאכות, און דאָס איז אז נייען און צע־רייסן איז א מלאכה.

ג. הקורע, אז איינער צעררייסט (א זאך) פון כעס (מחמת ער איז אין כעס), אָדער אויף זיין פארשטאָרבענעם, און (בכלל) אלע וואָס (טוענדיק א מלאכה) מאכן קאליע, זענען פטור. דאָס איז דער באקאנטער דין וועגן שבת, אז „המקלקל״, אז איינער פארדארבט א זאך, מאכט עס קאליע, איז ער פטור. אויב ער טוט עס במזיד איז ער פטור פון מיתה און כרת און אויב בשוגג איז ער פטור פון קרבן חטאת. דעריבער האָט פריער די משנה געלערנט, אז צעררייסן א זאך הייסט געטאָן א מלאכה נאָר ווען ער צעררייסט עס כדי ער זאָל עס קאָנען פארנייען. די גמרא זאָגט, אז דאָס וואָס די משנה לערנט דאָ, אז צעררייסן צוליב טרויער אויף א פארשטאָרבענעם, אויף א מת, הייסט „מקלקל״, קאליע געמאכט, מיינט נאָר ווען דער טויטער איז ניט זיינס אזא נאָנ־טער קרוב, אויף וועלכן ער דארף קריעה רייסן. אָבער אויב ער דאַרף אויף אים קריעה רייסן הייסט עס געטאָן א מלאכה. והמקלקל, און אז איינער מאכט קאליע, כדי ער זאָל (קאָנען דאדורך) פאררריכטן, איז זיין שיעור אזוי ווי ער (טוט די מלאכה ווען ער) פאררריכט. למשל, דער דין פריער אין דער משנה זאָגט, אז ווען איינער צעררייסט א שטיקל קלייד, כדי ער זאָל עס קאָנען צו־נייען, איז דער שיעור, אז ער זאָל קאָנען צונייען צוויי נעיט, מחמת אזוי איז דאָך דער שיעור פון דער מלאכה „תופר״, צו־נייען.

ד. שיעור, דער שיעור (די מאס־גרויס) פון (דער וואָל ביים טאָן די מלאכות) מאכן וויס (מלבן, וואשן), און קלאפּן (מנפץ), און פארבן, איז ווי די גרויס־ברייט פון א טאָפּלטן „סיט״. די גרויס פון א „סיט״ איז דער מרחק צווישן צוויי אויסגע־שפּרייטע פינגער פון א מענטשס האַנט, צווישן דעם צווייטן פינגער און דעם דריטן פינגער, רעכענדיק דעם גראָבן פינגער אלס ערשטן. א „טאָפּלטער סיט״ איז דער מרחק צווישן דעם גראָבן פינגער און דעם צווישן פינגער ווען זיי זענען אויסגע־שפּרייט איינער פון אנדערן. זאָגט די משנה, אז די דאָזיקע ארבייטן פון וואשן וואָל, אָדער קלאפּן וואָל, אָדער פארבן אים אָדער שפּינען אים, הייסן געטאָן א מלאכה אים שבת נאָר ווען מען טוט זיי מיט אזוי פיל וואָל, אז מען קאָן פון זיי מאכן א פאָדים, וואָס זאָל זיין אזוי לאנג ווי עס איז דער מרחק צווישן גראָבן פינגער און דעם צווייטן פינגער. וועגן „סיט״ האָבן מיר געגעבן אין מסכתא ערלה פרק ג׳ משנה ב׳. והאורג, און וועבן צוויי פעדים איז זיין שיעור ווי די גרויס פון א סיט. דאָס הייסט, אז ער דארף האָבן געוועבט צוויי פעדים אויף די ברייט פון קלייד („ערב״, זע אין אונזער פירוש פריער צו פרק ז׳ משנה ב׳ צו דער מלאכה „אורג״, וועבן) אזוי גרויס ווי צווישן דעם צווייטן פינגער און דעם דריטן פינגער פון א מענטשס האַנט.

ה. ר׳ יהודה זאָגט, אז איינער פאנגט א פויגל אין א שאנק (מגדל) אריין, אָדער א הירש אריין אין א שטוב איז ער חייב. די משנות פריער און אויך די איצטיקע משנה און א סך פון די ווייטערדיקע משנות זענען פירושים צו טייל פון די 39

לַבַּיִת, וְלֶחָצֵר, וְלַבִּיבָרִין. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָל הַבִּיבָרִין שָׁוִין. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְחֻסָּר צֵידָה פָּטוּר, וְשֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר צֵידָה חַיָּב: ו צְבִי שֶׁנִּכְנַס לַבַּיִת וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו, חַיָּב. נָעֲלוּ שְׁנַיִם פְּטוּרִין, לֹא יָכוֹל אֶחָד לִנְעוֹל וְנָעֲלוּ שְׁנַיִם, חַיָּבִין. וְר' שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר: ז יָשַׁב הָאֶחָד עַל הַפֶּתַח וְלֹא מִלְאָהוּ, יָשַׁב הַשֵּׁנִי וּמִלְאָהוּ. הַשֵּׁנִי חַיָּב. יָשַׁב הָרִאשׁוֹן

מלאכות וואָס זענען אויסגערעכנט פריער אין פרק ז' משנה ב'. **די איצטיקע משנה לערנט וועגן דער מלאכה „הצד", „אז איינער פאנגט (אים שבת) א לעבדיקע זאך", און די משנה דערקלערט, וואָס הייסט „פאנגען". זאָגט ר' יהודה, אז אזא קליין באַ־שעפעניש ווי א פויגל הייסט געפאנגען נור ווען מען קריגט עס אריין אין א שאנק; אָבער למשל אין א שטוב, אין א צימער, הייסט נאָכניט געפאנגען. דאַקייגן א הירש ווען מען קריגט אים אריין אין א צימער הייסט שוין יאָ געפאנגען, מחמת אין צימער קאָן מען אים לייכט כאַפּן, אָבער ווען מען פאנגט א הירש אריין אין א גרויסן הויף הייסט עס ניט געפאנגען.** וחכמים, און די חכמים, זאָגן, אז (פאנגען הייסט) א פויגל אין א שאנק אריין, און א הירש אין א שטוב אָדער אין א הויף אָדער אין אן ארומגע־צוימטן חיות־פּלאַץ (ביברין). **די חכמים האַלטן, אז קוים איז דאָס אָרט ארומגע־צוימט און פארמאכט הייסט עס געפאנגען אפילו פאר א הירש.** „ביבר", „ביברין" **איז דאָס לאטייניש וואָרט „וויוואריום", א זאָאָלאָגישער גאָרטן, אן אָרט וואו מען האלט פארשידענע בעלי חיים.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז ניט אלע „ביברין" זענען גלייך; דאָס איז דער כלל: וואָס מען דארף (נאָכאמאָל) פאנגען איז מען פטור, און וואָס מען דארף ניט (נאָכאמאָל) פאנגען איז מען חייב. **רבן שמעון בן גמליאל איז מפרש די ווערטער פון די חכמים, און ער זאָגט, אז למשל א זייער גרויס ארומגע־צוימט אָרט, וואו מען דארף דעם הירש, וועלכן מען האָט אריינגעפאנגען אהין, נאָכ־אמאָל זיך באמיען צו כאַפּן אים, מחמת ער קאָן אין דעם אָרט בריוח ארומלויפן, הייסט עס ניט אז מען האָט אים פריער געפאנגען, מחמת עס „פעלט" איצט דאָס נאָכאמאָל פאנגען אים, און דעריבער איז מען פטור פאר אריינפאנגען אים אהין. אָבער אויב כדי צו כאַפּן דעם הירש, וועלכער געפינט זיך שוין אין דעם דאָזיקן ארומגע־צוימטן אָרט, דארף מען זיך ניט באמיען, מען דארף אים ניט נאָכאמאָל פאנגען, איז מען יאָ חייב פאר אריינפאנגען אים אהין.**

ו. צבי, אויב א הירש איז (פון זיך אליין) אריינגעגאנגען אין א שטוב, און איין מענטש האָט פארמאכט (די טיר פון דער שטוב) פאר אים (און האָט אים דערמיט געפאנגען, ווייל דער הירש קאָן דאָך ניט ארויסגיין) איז ער חייב. **מחמת דאָס הייסט, אז ער האָט דעם הירש געפאנגען.** נעלו, אויב צוויי מענטשן האָבן פארמאכט (צוזאמען די טיר פון שטוב) זענען זיי פטור. **דאָס איז דער דין וואָס די משנה האָט געלערנט פריער פרק י' משנה ה', אז צוויי מענטשן האָבן געטאָן איין מלאכה צוזאמען זענען זיי פטור.** לא יכול, אויב (די טיר איז געווען אזוי שווער אז) איינער האָט ניט געקאָנט פארמאכן און צוויי האָבן זי פארמאכט זענען זיי חייב. **מחמת יעדער איינער האָט דאָך געטאָן דעם גאנצן טייל פון דעם וואָס ער האָט געקאָנט טאָן, און אָן זיין ארבייט וואָלט דאָך די טיר ניט פארמאכט געוואָרן.** ור' שמעון, און ר' שמעון פטרט. **די זעל־ביקע מחלוקה פון דער סתם משנה און ר' שמעון האָבן מיר געהאַט פריער אין פרק י' משנה ה' וועגן ארויסטראָגן א זאך פון שטוב אין גאס (הוצאה).**

ז. ישב, אויב איינער האָט זיך אוועקגעזעצט ביי דער אָפענער טיר (פון א שטוב, אין וועלכער עס איז געווען א הירש) און ער האָט איר ניט אויסגעפילט (עס איז געבליבן אין דער אָפענער טיר גענוג ליידיק אָרט, אז דער הירש זאָל קאָנען ארויסגיין), און א צווייטער האָט זיך אוועקגעזעצט (ביי דעם איבריקן טייל פון דער אָפענער טיר) און ער האָט איר אויסגעפילט, איז דער צווייטער חייב. **מחמת דורך זיין אוועקזעצן זיך האָט ער געמאכט, אז דער הירש זאָל ניט קאָנען ארויסגיין און ער**

עַל הַפֶּתַח וּמִלְאָהוּ, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִדּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ, הָרִאשׁוֹן חַיָּב, וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ, וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ:

פרק יד

א שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, הַצָּדָן וְהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב. וּשְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, הַחוֹבֵל בָּהֶן פָּטוּר, הַצָּדָן לְצוֹרֶךְ, חַיָּב, וְשֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ פָּטוּר. חַיָּה וָעוֹף שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ, הַצָּדָן, פָּטוּר. וְהַחוֹבֵל בָּהֶן, חַיָּב:

איז אזוי ארום געוואָרן געפאנגן. **ישב הראשון**, אויב דער ערשטער (מענטש) האָט זיך אוועקגעזעצט (ביי דער אָפענער טיר) און ער האָט זי אויסגעפילט, און (דער־נאָך) איז געקומען א צווייטער (מענטש) און האָט זיך אוועקגעזעצט אין זיין (דעם ערשטנס) זייט (אינווייניג אין דער אָפענער טיר), איז כאָטש דער ערשטער האָט זיך אויפגעשטעלט און איז אוועקגעגאנגען (און דער צווייטער איז געבליבן און פאר־שטעלט די אָפענע טיר) איז דער ערשטער חייב, און דער צווייטער איז פטור. **כאָטש איצט פארשטעלט דאָך דער צווייטער אליין די אָפענע טיר, אָבער ווען ער האָט זיך אַוועקגעזעצט איז שוין דער הירש געווען געפאנגען דורך דעם אוועקזעצן זיך פון ערשטן. די משנה גיט דאָ באלד צו דעם טעם:** הא למה, צו וואָס איז דאָס גלייך? צו איינעם וועלכער פארשליסט זיין שטוב כדי איר אָפצוהיטן (אז פרעמדע זאָלן דאָרט ניט אריינגיין, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז אינוועניג איז געווען אָפגעהיטן א הירש. **פון ברטנורא און נאָך בפירושער איז עס צו זען פון ר"ן, אז דער טייטש דערפון איז, אז איינער האָט שוין געהאַט אין שטוב א הירש, נאָך פון נעכטן, פון פרייטאָג, און די שטוב איז שוין געווען פארשלאָסן, און ער, דער בעל הבית, האָט אים שבת פארשלאָסן מיט נאָך א שלאָס, און דאָס הייסט ניט געפאנגען אים שבת, מחמת דער הירש איז שוין געווען געפאנגען פון פריער.**

פרק י"ד

א. שמונה, די אכט שרצים, וועלכע ווערן דערמאָנט אין דער תורה (ויקרא י"א, כ"ט) ווער עס פאנגט זיי (אים שבת) אָדער ווער עס פארוואונדעט זיי (אים שבת) איז חייב. **אין חומש ויקרא י"א, כ"ט ווערן אויסגערעכנט 8 שרצים. זיי זענען: חלד** (וויזל), **עכבר** (מויז), **צב** (שילדרעט), **אנקה** (טייל מיינען אז דאָס איז דער שטאכל־שווין), **כח** (אזא שלאנג), **לטאה** (איידעקס), **חמט** (קאמאלעאָן), **תנשמת** (פלעדערמויז). **זאָגט די משנה, אז ווייל מענטשן פאנגן געוויינליך די דאָזיקע סאָרטן שרצים, דעריבער ווען מען פאנגט זיי אים שבת איז מען חייב צוליב טאָן די מלאכה „צד", פאנגען. אויך ווען מען פארוואונדעט זיי אים שבת, איז מען חייב פאר טאָן א מלאכה, „חובל", ווייל די דאָזיקע שרצים האָבן אויף זיך א הויט, און די הויט ווערט געפארבט דורך דעם בלוט און עס הייסט „צובע", פארבן. טייל מפרשים מיינען, אז פארוואונדן הייסט א מלאכה, „מפרק", „פונאנדערנעמען", און דאָס איז א תולדה פון דער אב מלאכה „דש", דרעשן** (זע פריער אין פרק ז' משנה א' און משנה ב' וועגן **„אב מלאכה", „תולדה" און „דש"**). ושאר, און אנדערע שקצים און רמשים (ווערם־באַ־שעפעניש און קריכנדיקע באשעפענישן), אויב מען פארוואונדערט זיי (אים שבת) איז מען פטור, **ווייל זיי האָבן ניט קיין הויט**; הצדן, אויב מען פאנגט זיי צוליב געברויך (לצורך, ווייל מען דאַרף זיי האָבן, זייער פלייש) איז מען חייב. (אויב אָבער מען פאנגט זיי) ניט צוליב געברויך איז מען פטור. **ווייל געוויינליך פאנגן ניט מענטשן די דאָזיקע אנדערע ווערם־באַשעפענישן.** חיה, א חיה און א עוף וואָס געפינען זיך אין מענטש'ס רשות, איז אויב ער פאנגט זיי (אים שבת) איז ער פטור (מחמת זיי זענען דאָך שוין געפאנגען), און אויב ער פארוואונדערט זיי איז ער חייב. **מחמת א חיה און א עוף האָבן א הויט, און מיר האָבן פריער דערקלערט פארוואָס פארוואונדן הייסט א מלאכה.**

ב אֵין עוֹשִׂין הִלְמֵי בְּשַׁבָּת, אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא אֶת מֵי הַמֶּלַח. וְטוֹבֵל בָּהֶן פִּתּוֹ, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל. אָמַר ר׳ יוֹסֵי, וַהֲלֹא הוּא הִלְמֵי, בֵּין מְרֻבָּה, וּבֵין מוּעָט? וְאֵלּוּ הֵן מֵי מֶלַח הַמֻּתָּרִין נוֹתֵן שֶׁמֶן בַּתְּחִלָּה לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הַמֶּלַח: ג אֵין אוֹכְלִין אֵזוֹב יָוָן בְּשַׁבָּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲכַל בְּרִיאִים, אֲבָל אוֹכֵל הוּא אֶת יוֹעֶזֶר, וְשׁוֹתֶה אֲבוּב רוֹעֶה, כָּל הָאוֹכְלִין אוֹכֵל אָדָם

דער ברטנורא זאָגט דאָ, אז דאָס איז נור ווען ער דאַרף האָבן זייער בלוט, אָבער אויב ער דאַרף ניט דאָס בלוט, איז ער פּטור, ווייל דורך דעם פאַרוואונדן הייסט ער א „מקלקל", ער מאַכט קאַליע (זע פריער פרק י"ג משנה ג׳).

ב. אין, מען טאָר אים שבת ניט מאַכן קיין זאַלץ־לאַג (א סך זאַלץ־וואַסער, כדי איינצולייגן אין זיי גרינסן), אָבער מען מעג מאַכן (אביסל) זאַלץ־וואַסער און מען מעג אין דעם איינטונקן דאָס ברויט און אויך אריינטאָן (דאָס זאַלץ־וואַסער) אין געקעכץ. „הילמי", לויט אן אנדער גירסא, „הלמי", איז ווי דער „מוסף הערוך" זאָגט, דאָס גריכישע וואָרט „אלמע", וואָס איז דער טייטש, זאַלץ־לאַג, וואַסער אויסגעמישט מיט א סך זאַלץ, כדי אין זיי איינצולייגן פיש, גרינסן. זאָגט די משנה, אז א סך טאָר מען ניט, אָבער אביסעל, באלד צום נוצן מעג מען. אמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, דאָס (זאַלץ־וואַסער) איז דאָך אויך זאַלץ־לאַג (הילמי), סיי עס איז א סך און סיי עס איז ווייניק? ! נאָר דאָס איז דאָס זאַלץ וואַסער וואָס מען מעג, מען טוט פריער אריין אייל אין דעם וואַסער אָדער אין זאַלץ. לויט ר׳ יוסי טאָר מען ניט צו־ערשט אויסמישן וואַסער מיט זאַלץ, ווייל דאָס הייסט ווי „מעבד", באַארבייטן (פּונקט ווי מען באַארבייט פעל מיט זאַלץ און דאָס איז א מלאכה, זע פריער פרק ז׳ משנה ב׳). מען מעג נאָר ווען מען טוט פריער אריין אייל אין דעם וואַסער אָדער אין זאַלץ, און ווייל דער אייל לאָזט ניט דאָס זאַלץ שטאַרק אויסמישן זיך מיט דעם וואַסער, מעג מען.

ג. אין אוכלין, מען טאָר ניט עסן גריכישן איזאַפּ (אזוב יון, אזא גראָז) אים שבת, ווייל עס איז ניט קיין עסנווארג פאַר געזונטע מענטשן. כדי מען זאָל פאַרשטיין די משנה און אויך די ווייטערדיקע משנות, איז נויטיק צו וויסן די דינים וועגן רפואות אים שבת. אויב א מענטש איז קראַנק לעבנס־געפערליך, חולה שיש בו סכנה, מעג מען מחלל שבת זיין און טאָן אלע מלאכות כדי אים צו ראַטעווען. אויב איינער איז קראַנק, און ער ליגט צו בעט, אָבער עס איז ניט פאַראַן קיין לעבנס־געפאַר, מעג מען נוצן אלע רפואות, אָבער טאָן א מלאכה אים שבת פאַר זיינעט וועגן טאָר מען ניט. אויב אָבער מען איז אים אלגעמיין געזונד, נאָר מען האָט א לייכטן מיחוש, מען גייט ארום דערמיט, טאָר מען אים שבת דערצו ניט נעמען קיין רפואה, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט מען צערייבן די מעדיצין־מאַטעריאַלן (שחיקת סממנין) כדי צו מאַכן די רפואה, און דאָס איז שוין א מלאכה („טוחן", צעמאָלן). זאָגט דאָ די משנה, אז מען טאָר אים שבת ניט עסן גריכישן איזאַפּ, אזא גראָז, וואָס איז גוט צום טויטן די ווערם אין בויך; ווייל געזונטע מענטשן עסן עס ניט, און דעריבער איז דאָך קלאָר, אז מען עסט עס פאַר א רפואה־וועגן, און דאָס טאָר מען ניט. אבל, אָבער מען מעג עסן ווילדן ראָזמאַרין (אזא קרויט, יועזר) און מען מעג טרינקן דעם זאַפט פון אבוב רועה (פּאַסטוכער בליאונג, אזא פלאַנץ). כאָטש דער יועזר איז גוט פאַר מענ־טשן וואָס ליידן אויף ווערם אין דער לעבער און דער אבוב רועה איז גוט פאַר מענטשן וואָס האָבן זיך פאַרדאָרבן דורך טרינקן שלעכט וואַסער, פונדעסטוועגן ווייל אויך געזונטע מענטשן עסן און טרינקן דאָס, מעג מען. כל האוכלין, אלע עסנווארג מעג א מענטש עסן (אים שבת) אלס רפואה, און אלע געטראַנקן מעג מען טרינקן (צו א רפואה). מען טאָר נאָר ניט עסן און טרינקן א זאַך, וואָס איז נאָר א רפואה; אויב אָבער די זאַך איז א עסנווארג אָדער א געטראַנק און געזונטע מענטשן עסן און טרינקן עס,

לִרְפוּאָה, וְכָל הַמַּשְׁקִין שׁוֹתֶה, חוּץ מִמֵּי דְקָלִים, וְכוֹס עִקָּרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵן לַיְרוֹקָה, אֲבָל שׁוֹתֶה הוּא מֵי דְקָלִים לִצְמָאוֹ, וְסָךְ שֶׁמֶן עִקָּרִין שֶׁלֹּא לִרְפוּאָה: ד הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁנָּיו לֹא יִגְמַע בָּהֶן אֶת הַחוֹמֶץ, אֲבָל מְטַבֵּל הוּא כְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפָּא נִתְרַפָּא. הַחוֹשֵׁשׁ בְּמָתְנָיו, לֹא יָסוּךְ יַיִן וְחוֹמֶץ אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן, וְלֹא שֶׁמֶן וֶרֶד. בְּנֵי מְלָכִים סָכִים שֶׁמֶן וֶרֶד עַל מַכּוֹתֵיהֶן, שֶׁכֵּן דַּרְכָּם לָסוּךְ בַּחוֹל. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם.

פרק טו

א אֵלּוּ קְשָׁרִים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן, קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין. וּכְשֵׁם

מעג מען עס נעמען, כאָטש דאביי האָט מען דערפון אויך א רפואה. חוץ, א חוץ טייטל־ביימער־וואסער און דעם וואָרצל־געטראנק, ווייל זיי זענען גוט צו געלבזוכט. כאָטש געזונטע מענטשן טרינקן אויך די דאָזיקע וואסערן, נאָר אויב מען איז ניט געזונט טאָר מען זיי אים שבת ניט טרינקן. די גמרא זאָגט אז „מי דקלים", טייטל־ביימער־וואסער מיינט מען אזא וואסער פון א קוואל, וואָס איז אין ארץ ישראל ארויסגעגאַנגען פון צווישן צוויי טייטל־ביימער, און דאָס וואסער איז גוט געווען קייגן מאָגן־פארשטאָפּונג. „כוס עיקרים" מיינט מען וואסער געקאָכט מיט געוויסע וואָרצלען פון פלאנצן. אבל שותה, אָבער א מענטש מעג טרינקן טייטל־ביימער־וואסער צו (שטילן) זיין דאָרשט, און ער מעג שמירן וואָרצלען־אייל ניט א רפואה וועגן. אויב מען איז ניט קראנק און מען מיינט ניט דערמיט פאר א רפואה מעג מען. „שמן של עקרים", „וואָרצלען־אייל", מיינט אייל ארייננעגאָסן אין פלאנצן־וואָרצלען.

ד. החושש, אז איינער שפּירט א ווייטיק אין די ציין זאָל ער ניט (אים שבת) שווענקען זיי מיט עסיק. „חושש" הייסט „שפּירן", און מען מיינט דאָ שפּירן א ווייטאָג. דאָס שווענקען זיי מיט שטארקן עסיק פארלייכטערט דעם ווייטאָג, און ווייל עס איז א רפואה טאָר מען ניט. „יגמע" הייסט זיפּן, און די גמרא טייטשט, אז מען מיינט ארייננעמען עסיק אין מויל און אויסשפּייען, און דאָס ווייזט דאָך בפירוש, אז מען טוט עס פאר א רפואה. אבל, אָבער ער מעג איינטונקן (עסנוואַרג אין עסיק און עס עסן) ווי זיין שטייגער איז, און אויב דאָס האָט אים אויסגעהיילט (פון ציין־ווייטיק), האָט עס אים אויסגעהיילט. דאָס הייסט אז מען מעג עס טאָן. החושש במתניו, אז איינער שפּירט א ווייטיק אין זיינע לענדן (אין די זייטן פון קערפּער) זאָל ער זיי ניט אָנשמירן מיט וויין אָדער עסיק, אָבער ער מעג זיי אָנשמירן מיט אייל, אָבער ניט רויזן־אייל (שמן ורד). מחמת מיט וויין און עסיק שמירט מען געוויינליך ניט דעם קערפּער, דעריבער הייסט עס בפירוש, אַז מען טוט עס פאַר אַ רפואה. אָבער מיט אייל שמירן אויך געזונטע מענטשן זייערע קערפּערס, דעריבער מעג מען. רויזן־אייל קאָסט טייער, און מען פארשטייט, אַז ער טוט עס פאר א רפואה. בני מלכים, קינדער פון מלכים מעגן (אים שבת) שמירן רויזן־אייל אויף זייערע וואונדן (פון קערפּער) ווייל זיי זענען געוואוינט אויך צו שמירן זיך דערמיט אין־דערוואָכנס. מחמת פאר זיי איז עס ניט צו־טייער און אויך ווען זיי האָבן ניט קיין וואונדן שמירן זיי זיך אויך דערמיט דעם קערפּער. ר׳ שמעון זאָגט, אז אלע יידן זענען קינדער פון מלכים. דעריבער מעגן אלע שמירן אים שבת מיט רויזן־אייל אויף זייערע וואונדן. דער „תפארת ישראל" ברענגט פון די פוסקים, אז ביי ציין־ווייטיק אויב עס טוט אזוי ווי, אז דער קערפּער ווערט דאדורך אָפּגעשוואכט מעג מען אים שבת טאָן אלע רפואות, און מען מעג אויך הייסן א גוי ארויסנעמען דעם צאָן אים שבת.

פרק ט״ו

א. אלו קשרים, דאָס זענען די קניפּן אויף וועלכע מען איז חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת אויב מען מאכט זיי אים שבת) דער קניפּ פון די קעמל־טרייבער און

שֶׁהוּא חַיָּב עַל קִשּׁוּרָן כַּךְ הוּא חַיָּב עַל הֶתֵּרָן. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל קֶשֶׁר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַתִּירוֹ בְּאַחַת מִיָּדָיו אֵין חַיָּבִין עָלָיו: ב יֵשׁ לָךְ קְשָׁרִים שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כְּקֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּכְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין. קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפְתַּח חֲלוּקָהּ, וְחוּטֵי סְבָכָא וְשֶׁל פְּסִקְיָא, וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְנוֹדוֹת יַיִן וָשֶׁמֶן, וּקְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, קוֹשְׁרִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵצֵא. קוֹשְׁרִין דְּלִי בִּפְסִקְיָא, אֲבָל לֹא בְחֶבֶל. ר' יְהוּדָה

דער קניפּ פון די שיף־מענטשן. די דאָזיקע משנה און אויך א טייל ווייטערדיקע משנות לערנט די דינים פון דער מלאכה „קושר”, מאכן א קניפּ (זע פריער פרק ז' משנה ב'). דער כלל איז, אז די מלאכה „קושר”, מאכן א קניפּ, הייסט נור, ווען א פאכמאן, א בעל מלאכה, מאכט א פעסטן קניפּ, וועלכער זאָל שוין בלייבן אויף שטענדיק, אז מען זאָל אים ניט מער צוריק אויפקניפּן (קשר של קיימא). אויב דער קניפּ איז ניט געמאכט דורך א פאכמאן אָדער ער איז ניט א שטענדיקער קניפּ טאָר מען אים ניט מאכן אים שבת, אָבער ווען מען מאכט אים איז מען ניט מחויב צו ברענגען א קרבן. אויב דער קניפּ איז ניט געמאכט דורך א פאכמאן און ער איז אויך ניט קיין שטענדיקער קניפּ, מעג מען אים מאכן אים שבת. זאָגט דאָ די משנה, אז ביישפּילן פון קניפּן, אויף וועלכע מען איז מחויב צו ברענגען א קרבן אויב מען מאכט זיי אים שבת, זענען פאָלגנדע צוויי קניפּן; דער קניפּ מיט וועלכן די קעמל־טרייבער בינדן צו דעם שטריק דורך דער געלעכערטער נאָז פון קעמל כדי ער זאָל שוין דאָרט בלייבן אויף שטענדיק און דער קעמל־טרייבער זאָל מיט אים קאָנען פירן דעם קעמל; און דער קניפּ, מיט וועלכן די שיף־ארבייטער בינדן צו דעם שטריק צום שנאבל פון דער שיף, כדי ער זאָל דאָרט בלייבן אויף שטענדיק. די דאָזיקע צוויי קניפּן זענען געמאַכט געוואָרן דורך פאכלייט (מעשה אומן) און זיי בלייבן אויף שטענדיק (קשר של קיימא). וכשם, און אזוי ווי ער איז חייב פאר פארקניפּן זיי (פאר מאכן דעם קניפּ אים שבת) אזוי איז ער חייב פאר אויפבינדן זיי (אים שבת). דאָס איז די מלאכה „מתיר”, אויפבינדן א קניפּ, און די משנה לערנט, אז דאָס מיינט מען נור אויפבינדן אזא קניפּ וואָס איז געמאכט דורך א פאכמאן און איז א קשר של קיימא, א שטענדיקער קניפּ. ר' מאיר זאָגט, אז יעדער קניפּ, וועלכן מען קאָן אויפבינדן מיט איין האנט איז מען אויף אים ניט חייב. אפילו דער קניפּ איז געמאכט געוואָרן אויף שטענדיק און דורך א פאכמאן, מחמת אזא קניפּ איז ניט א גענוג פעסטער.

ב. יש לך, עס זענען פאראן קניפּן, אויף וועלכע מען איז ניט חייב ווי אויף דעם קניפּ פון קעמלטרייבער און פון שיף־מענטשן. די משנה וועט איצט געבן עטליכע ביישפּילן פון קניפּן, וועלכע מען מעג לכתחילה מאכן אים שבת. קושרת, א פרוי מעג (אים שבת) פארקניפּן די עפנונג פון איר העמד, און די פעדעם פון קאָפּ־היטל און פון גארטל און די פאסקעס (רימען) פון שיך און פון סאנדאל (אזא סאָרט שיך), און פון לאָגלן פון וויין און אייל, און פון טעפּ מיט פלייש. ווייל די אלע דאָזיקע קניפּן, ניט זיי זענען געמאכט דורך א פאכמאן, און אויך זענען זיי ניט קיין קניפּן אויף שטענדיק, מחמת מען מוז זיי דאָך אויפקניפּן. די „עפנונג פון העמד” (מפתח חלוקה) מיינט מען די צוויי בענדלעך אין דער הייך, וועלכע די פרוי פארבינדט, כדי דאָס העמד זאָל ניט אראָפּפאלן. „סבכה” מיינט מען אזא האָר־נעץ, א קאָפּ־היטל, געוועבט מיט גרויסע לעכער ווי א נעץ. „פּסיקייא” איז דאָס לאטיינישע וואָרט „פאסצעיא”, א גארטל. „נודות”, „לאָגלן”, זענען געמאַכט פון הויט, אין וועלכן מען האַלט וויין, אייל, וואַסער, און זיי ווערן פארבינדן אין דער הויך. ר' אליעזר בן יעקב זאָגט, אז מען מעג (אים שבת) פארבינדן (מיט א שטריק די טיר פון א שטאל) פאר דער בהמה, כדי זי זאָל ניט ארויסגיין (פון דער שטאל. דער טעם איז ווי מיר האָבן געזאָגט, ווייל ניט עס איז דער קניפּ פון א פאכמאן און ניט עס איז א קניפּ אויף שטענדיק. קושרין, מען מעג

מַתִּיר. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כָּל קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּמָא, אֵין חַיָּבִין עָלָיו: ג מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים וּמַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְשַׁבָּת, אֲבָל לֹא מִשַּׁבָּת לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת. ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים וּמַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לְשַׁבָּת, וְחֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (נ״א אֲבָל לֹא שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים

צובינדן (אים שבת) א עמער מיט א גארטל אָבער ניט מיט א שטריק. דער עמער מיט וועלכן מען שעפּט וואסער איז אָנגעבינדן אין א לאנגן האָלץ מיט וועלכן מען לאָזט אראָפּ דעם עמער אין דעם ברונעם. זאָגט די משנה, אז מיט א גארטל מעג מען צו־בינדן מחמת מען ווייסט, אז מען וועט דעם גארטל ניט איבערלאָזן און מען וועט אים צוריק אויפבינדן און עס איז ניט א שטענדיקער קניפּ. אָבער מיט א שטריק טאָר מען ניט, מחמת מען ווייסט, אז א שטריק וועט מען איבערלאָזן און עס איז דעריבער א שטענדיקער קניפּ. ר' יהודה איז מתיר. די גמרא זאָגט, אז ר' יהודה איז נור מתיר ביי א שטריק פון א וועבער, א בעל מלאכה, מחמת ער דאַרף דאָך אים האָבן צו זיין ארבייט און ער וועט אים זיכער צוריק אויפבינדן. אָבער די סתם משנה אסר'ט אפילו ביי א שטריק פון א וועבער, ווייל מען האָט מורא, אז מען וועט זיך מתיר זיין אויך מיט אנדערע שטריק. כלל, ר' יהודה האָט געזאָגט א כלל, אז יעדער קניפּ וואָס איז ניט אויף שטענדיק איז מען ניט חייב אויף אים. דאָס איז דער דין וואָס מיר האָבן פריער געבראַכט, אז „קושר", פארקניפּן, הייסט א מלאכה נאָר ווען עס איז א „קשר של קיימא", א שטענדיקער קניפּ.

ג. מקפלין, מען מעג איינלייגן (אים שבת) קליידער פיר און פינף מאָל. „כלים" מיינט מען קליידער, מלבושים. ווען מען טוט אויס די קליידער זענען זיי פארקנייטשט, און מען דאַרף זיי איינלייגן גלייך, כדי אויסצוגלייכן די קנייטשן. זאָגט די משנה, אז מען מעג עס טאָן אים שבת, אפילו פיר פינף מאָל. די גמרא זאָגט, אז דאָס מעג טאָן נור איין מענטש, אָבער צוויי מענטשן טאָן ניט איינלייגן א מלבוש, און אז מען מעג עס טאָן נור מיט נייע און ווייסע קליידער ווייל זיי ווערן ניט אזוי צעקנייטשט, און אויך נאָר ווען מען האָט ניט קיין אנדער מלבוש איבערצוטאָן לכבוד שבת. ומציעין, און מען מעג אויסבעטן די בעטן פרייטאָג־צונאַכטס (אז מען זאָל ליגן אין זיי צו־מאָרגנס) אים שבת, אָבער מען טאָרניט (אויסבעטן די בעטן) אים שבת (אז מען זאָל ליגן אין זיי) שבת צונאַכטס. ווייל דאָס איז געטאָן א זאַך, וואָס פאָדערט א טירחא, אים שבת פאַר א וואָכנטאָג. ר' ישמעאל זאָגט, אז מען מעג איינלייגן די קליידער און אויסבעטן די בעטן אים יום כיפור (אז מען זאָל זיי נוצן) אים שבת, און אז די פעטס (פון קרבנות, וואָס מען האָט געשאָכטן אים שבת) מעג מען מקריב זיין (אויפן מזבח) אים יום כיפור. אין בית המקדש האָט מען יעדן טאָג געבראַכט א קרבן תמיד, און אויך אים שבת האָט מען דעם דאָזיקן קרבן תמיד געבראַכט. מען האָט אים שבת אויך געבראַכט א קרבן מוסף. די דאָזיקע צוויי קרבנות האָט מען געשאָכטן אים שבת בייטאָג, אָבער אויפן מזבח האָט מען זיי געמעגט מקריב זיין, פארברענען שבת צו־נאַכטס. זאָגט ר' ישמעאל, אז אויב שבת צונאַכטס איז געווען יום כיפור, האָט מען אויך געמעגט די שבת־קרבנות פארברענען שבת־צונאַכטס אויפ'ן מזבח, ווייל די קדושה פון שבת איז גרעסער פון דער יום כיפור־קדושה. דערפון נעמט אויך ר' ישמעאל דעם דין, אז אויב יום כיפור פאַלט אויס אים פרייטאָג מעג מען אים יום כיפור איינלייגן קליידער און אויסבעטן די בעטן, כדי זיי צו נוצן אים שבת, מחמת יום כיפור האָט א קלענערע קדושה פון שבת. עס דאַרף באַמערקט ווערן, אז היינט, ווען מיר האָבן א לוח, וואָס איז איינגעאָרדנט לויט א חשבון, האָבן די חכמים אים אזוי איינגעאָרדנט, אז יום כיפור קאָן קיינמאָל ניט אויספאַלן ניט אים פרייטאָג און ניט (שבת־צונאַכטס) זונטאָג. אָבער אמאָל, ווען מען האָט געמאַכט ראש חודש לויט „ראייה", ווען מען האָט געזען די נייע לבנה, האָט יום כיפור יאָ געקאָנט אויספאַלן

בַּשַּׁבָּת. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא שֶׁל שַׁבָּת קְרֵבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; וְלֹא שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּשַּׁבָּת:

פרק טז.

א כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן, וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּבִים בְּכָל לָשׁוֹן טְעוּנִים גְּנִיזָה. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹרִין בָּהֶם? מִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ. מַצִּילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתִיק הַתְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן מָעוֹת. וּלְהֵיכָן

אין די דאַזיקע טעג. ר׳ עקיבא זאָגט, אז ניט די (קרבנות) פון שבת מעג מען מקריב זיין אים יום כיפור און ניט די (קרבנות) פון יום כיפור מעג מען מקריב זיין אים שבת. **ווייל ער האַלט, אז זייער הייליקייט איז גלייך.**

פרק ט״ז

א. כל, אלע הייליקע שריפטן (כתבי הקודש) מעג מען זיי ראַטעווען (אים שבת) פון א פייער. **אויב עס איז אויסגעבראָכן אין א הויף א פייער מעג מען אַרויסראַטעווען די הייליקע ספרים פון דאַזיקן הויף און אַריבערטראָגן זיי אים שבת אין אן אנדער הויף, אין זעלבן געסל** (מבוי), **כאָטש עס איז ניט געמאַכט געוואָרן צווישן די צוויי הויפן קיין „שיתופי מבואות״** (אזא עירוב, זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין) **און מען טאָר ניט טראָגן פון איין הויף אין אנדערן. „כתבי הקודש״, הייליקע שריפטן, מיינט מען תורה, נביאים, כתובים; דער ברטנורא זאָגט, אז נור ווען זיי זענען געשריבן מיט דעם ספר תורה כתב** (כתב אשורי) **און אין לשון קודש.** בין שקורין, (מען מעג זיי ראַטעווען אים שבת פון פייער) סיי ווען מען לייענט אין זיי (אים שבת) און סיי ווען מען לייענט ניט אין זיי (אים שבת). **חומש לייענט מען אים שבת; אויך די ספרים פון די נביאים לייענט מען אויך אים שבת, צו מפטיר. אָבער כתובים** (ווי משלי, איוב וכדומה) **איז געווען איינגעפירט, אז מען זאָל זיי ניט לייענען אים שבת, און די משנה וועט ווייטער זאָגן פאַרוואָס.** ואף על פי, און כאָטש זיי זענען געשריבן אין יעדער אנדערער שפּראַך דאַרף מען זיי (ווען זיי טויגן ניט מער צום נוצן) גונז־זיין. **מיט „גניזה״, באַהאַלטן, מיינט מען אוועקלייגן אין א באַזונדער אָרט, און ניט לאָזן הפקר, ווייל זיי זענען הייליק. זאָגט די משנה, אז די הייליקע ספרים, ווען זיי זענען צעריסן און מען קאָן זיי ניט מער נוצן דאַרף מען גונז זיין אפילו ווען זיי זענען געשריבן ניט דוקא אין לשון קודש נאָר אויך ווען זיי זענען איבערזעצט אין אַן אנדערער שפּראַך.** ומפני מה, און פאַרוואָס לייענט מען ניט אין זיי (אין די ספרים פון כתובים אים שבת, ווי די משנה האָט פריער געזאָגט)? צוליב דעם וואָ דאַדורך פאַרלירט מען צייט (און מען קאָן ניט הערן די דרשה) אין בית המדרש. **אזוי טייטשן רשי און אַלע מפרשים די ווערטער „ביטול בית המדרש״, און דהיינו, אים שבת פלעגט מען אין בית המדרש האַלטן דרשות פאַר דעם עולם און געלערנט זיי הלכות פון איסור והיתר, און מען האָט מורא געהאַט, אז ווען מען וועט לייענען אין די ספרים פון כתובים, וועלכע זענען אָנציִענדיק, וועט מען דערווייל ניט קומען צו דער דרשה.** מצילין, מען מעג אַרויסראַטעווען דאָס מענטעלע פון ספר (אין וועלכן דאָס ספר ליגט) צוזאַמען מיט דעם ספר, און דאָס זעקעלע פון תפילין צוזאַמען מיט די תפילין, און אפילו עס ליגט אין זיי (אין דעם ספר־מענטעלע אָדער אין דעם תפילין־זעקעלע) אויך געלט. **דאָס איז אַלץ דערזעלבער דין וועגן אַרויסראַטעווען זיי פון א שריפה אים שבת.** ולהיכן, און וואוהין מעג מען זיי אַרויסראַטעווען? אין א (פון דריי זייטן) פאַרמאַכטן געסל. **דער טייטש פון „מבוי שאינו מפולש״ איז דער טייטש א געסל, וואָס איז ניט דורכגעשניטן דורך און דורך, עס איז פאַרמאַכט פון דריי זייטן, און נור פון איין זייט איז עס אָפן אין דער גרויסער גאַס אַריין. די גמרא טייטשט, אז דאָס מיינט מען אז דאָס געסל האָט א „הכשר מבוי״, דאָס הייסט אז ביי דער פערטער אָפענער זייט איז אוועקגעשטעלט געוואָרן א ברעטל**

מַצִּילִין אוֹתָן? לְמָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ. בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר אַף לִמְפֻלָּשׁ: ב מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, הָרָאוּי לָאָדָם לְאָדָם, הָרָאוּי לַבְּהֵמָה לַבְּהֵמָה. כֵּיצַד? נָפְלָה דְלֵיקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת, מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. בַּשַּׁחֲרִית, מַצִּילִין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת. בַּמִּנְחָה מְזוֹן סְעוּדָה אֶחָת. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר. לְעוֹלָם מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת: ג מַצִּילִין סַל מָלֵא כִכָּרוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאָה סְעוּדוֹת. וְעִגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה, וְחָבִית שֶׁל יַיִן. וְאוֹמְרִים לַאֲחֵרִים בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם. וְאִם הָיוּ פִקְחִין, עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן אַחַר הַשַּׁבָּת. לְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן? לְחָצֵר הַמְעֹרֶבֶת. בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר

(לחי), וואָס דאָס מאכט, אז מען זאָל אין דעם געסל מעגן טראָגן. בן בתירא זאָגט, אז אויך אין אַן אָפן געסל (מבוי מפולש). **די גמרא זאָגט, אז אויך „מבוי מפולש" (געסל וואָס איז דורכגעשניטן) מיינט מען דאָ א געסל, וואָס איז פארמאַכט פון דריי זייטן, נאָר ביי דער פערטער אָפענער זייט איז ניטאָ דאָס ברעטל (דער לחי, זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין).**

ב. מצילין, מען מעג ארויסראַטעווען (פון א פייער אים שבת) שפייז פאַר דריי סעודות, דאָס (שפייז) וואָס איז גוט פאַר מענטשן (דאַרף מען ארויסראַטעווען) פאַר מענטשן, און וואָס איז גוט פאַר א בהמה (דאַרף מען ארויסראַטעווען) פאַר א בהמה. **די גמרא זאָגט, אז דעריבער האָט מען ניט דערלויבט צו ראַטעווען מער שפייז (כאָטש עס איז דאָך מותר, מחמת ער טראָגט דאָך ארויס דאָס שפייז אין א הויף, אין וועלכן עס איז פאַראַן א עירוב), ווייל מען האָט מורא, אז ער קאָן פאַרגעסן אז עס איז שבת און וועלנדיק ראַטעווען זיין פאַרמעגן וועט ער אויסלעשן דאָס פייער.** כיצד, ווי אַזוי? אויב דאָס פייער איז אויסגעבראָכן פרייטאָג־צונאַכטס (פאַרן עסן די סעודה) מעג מען ארויסראַטעווען שפייז פאַר דריי סעודות (ווייל שבת עסט מען דריי סעודות); אויב (דאָס פייער איז אויסגעבראָכן) שבת אין דער פרי (פאַרן עסן) מעג מען ארויסראַטעווען שפייז (נאָר) פאַר צוויי סעודות; אויב (דאָס פייער איז אויסגעבראָכן שבת) מנחה־צייט, (מעג מען ארויסראַטעווען) שפייז (נאָר) פאַר איין סעודה. ר' יוסי זאָגט, אז מען מעג שטענדיק ארויסראַטעווען שפייז פאַר דריי סעודות. **ר' יוסי האַלט, אז אפילו שבת צו מנחה צייט מעג מען אויך ראַטעווען שפייז פאַר דריי סעודות, ווייל ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, מעג מען דאָך עס באמת ראַטעווען אין הויף אריין.**

ג. מצילין סל, מען מעג ארויסראַטעווען א קויש פול מיט ברויטן, און כאָטש עס איז פאַראַן אין אים (גענוג פאַר) הונדערט סעודות, און אויך א (גרויסן) קנויל פייגן און אַ פאַס וויין. **כאָטש עס איז פאַראַן אין דעם קויש מיט ברויטן און אין דעם קנויל פייגן און דער פאַס וויין א סך מער ווי פאַר דריי סעודות, פונדעסטוועגן מעג מען זיי ארויסראַטעווען. ווייל ער ראַטעוועט דאָך ניט די דאָזיקע ברויטן, צי די פייגן, צי דעם וויין, ביסלעכווייז, נאָר מיט איינמאָל, איז דעריבער ניט קיין אונטערשיד צי עס איז פאַראַן ווינציקער צי א סך.** ואומר, און ער מעג זאָגן צו אנדערע מענטשן: „קומט און ראַטעוועט ארויס פאַר אייערטוועגן". **און יעדערער פון זיי מעג אויך ראַטעווען שפייז פאַר דריי סעודות; לויט טייל מיינונגען, מעגן פרעמדע מענטשן ראַטעווען מער, ווייל ביי זיי איז דאָך ניט שייך דער פריעריקער טעם, אז ווייל זיי ווילן ראַטעווען זייער פאַרמעגן וועלן זיי פאַרגעסן אז עס איז שבת און אויסלעשן דאָס פייער.** ואם היו, און אויב זיי זענען קלוגע מאכן זיי מיט אים אַן אָפרעכנונג נאָך שבת. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אַזעלכע פרומע יידן, וועלכע ווילן ניט געניסן פון פרעמדנס זאכן און זיי ווילן ניט צונעמען פאַר זיך די געראַטעוועטע שפייז, כאָטש עס איז באמת הפקר. אָבער זיי טאָרן באלד אים שבת ניט אויסנעמען זיך, אז מען זאָל זיי באַצאָלן פאַר דער אַרבייט; דאַקייגן נאָך שבת מעגן זיי פאַרלאַנגען באַצאָלט.** להיכן, און וואוהין מעג מען זיי (די עסנוואַרג) ארויסראַטעווען? אין הויף, וואָס האָט א עירוב; בן בתירא זאָגט, אז

אַף לְשֶׁאֵינָהּ מְעוּרֶבֶת׃ **ד** וּלְשָׁם מוֹצִיא כָּל כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ, וְלוֹבֵשׁ כָּל מַה שֶׁיָּכוֹל לִלְבּוֹשׁ, וְעוֹטֵף כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לַעֲטוֹף. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, שְׁמוֹנָה עָשָׂר כֵּלִים. וְחוֹזֵר וְלוֹבֵשׁ וּמוֹצִיא, וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים, בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ עִמִּי׃ **ה** רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס אוֹמֵר, פּוֹרְסִין עוֹר שֶׁל גְּדִי עַל גַּבֵּי שִׁידָּה תֵּיבָה וּמִגְדָּל שֶׁאָחַז בָּהֶן אֶת הָאוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחָרֵךְ. וְעוֹשִׂין מְחִיצָּה בְּכָל הַכֵּלִים בֵּין מְלֵאִים בֵּין רֵיקָנִים, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תַּעֲבוֹר הַדְּלֵיקָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹסֵר בִּכְלֵי חֶרֶשׂ חֲדָשִׁים מְלֵאִין מַיִם, לְפִי שֶׁאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל אֶת הָאוּר. וְהֵן מִתְבַּקְּעִין וּמְכַבִּין אֶת הַדְּלֵיקָה׃

אפילו אין הויף וואָס האָט ניט קיין עירוב. **דער „תפארת ישראל" זאָגט, אז ביי הייליגע ספרים האָט מען דערלויבט ארויסצוראטעווען אפילו אין א געסל (מבוי) מחמת די מצוה צו ראטעווען זיי איז גרעסער ווי דאָס ראטעווען שפייז.**

ד. ולשם, און דאָרט אהין (אין דעם הויף) מעג ער אריבערטראָגן (ראטעווענדיק זיי ארויס פון פייער אים שבת) אלע באנוצונגס כלים (וואָס ער דארף האָבן אין זעלבן טאָג צו דער סעודה), און ער מעג אָנטאָן אויף זיך אלע מלבושים וואָס ער קאָן נור אָנטאָן און ארומוויקלען זיך מיט אלע זאכן וואָס ער קאָן זיך נור ארומוויקלען מיט זיי. **כאָטש געוויינליך טראָגט מען ניט אזוי פיל מלבושים, אָבער ווייל ער טוט דאָך אָן די אלע קליידער און ער וויקלט זיך ארום מיט די אלע זאכן, מעג ער זיי ארויסטראָגן פון פייער אים שבת.** ר׳ יוסי זאָגט, אז נור אכצן מלבושים־זאכן. און ער מעג (נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָנגעטאָן די אלע מלבושים זיי אויסטאָן אין דעם אנדערן הויף און) צוריקקומען און ווידער אָנטאָן זיך (די אנדערע מלבושים־זאכן) און זיי ארויסטראָגן. **די גמרא רעכנט אויס די דאָזיקע אכצן מלבושים־זאכן, דהיינו: א אָבער־מאנטל, א ווארעם מלבוש אָנגעפילט מיט וואטע און ביינוול, א ברייטן גארטל, א וועסטל, א העמד אויפן לייב, א גארטל צום העמד, א גרויסן הוט, א קאפל, צוויי שיך, צוויי זאָקן, צוויי הענטשקעס, צוויי טיכלעך זיך אָפּצוווישן מיט זיי, א טלית קטן און א האלדז־טוך.** ואומר, און ער מעג זאָגן צו אנדערע מענטשן: „קומט און ראטעוועט צוזאמען מיט מיר". **דער ברטנורא טייטשט לויט דער גמרא, אז ביים ראטעווען שפייז זאָגט ער (ווי די משנה זאָגט פריער), „קומט און ראטעוועט פאַר אייך", מחמת עס איז מעגליך, אז זיי האָבן שוין געגעסן און זיי מעגן ראטעווען ווינציקער סעודות, און ניט אזוי פיל ווי ער. אָבער ביי מלבושים ראטעווען זיי גלייך מיט אים. ר׳ עקיבא איגר טייטשט די זעלבע גמרא, אז דער טעם איז, וואָס מלבושים, ווייל ער קאָן דאָך זיך איבערטאָן עטליכע מאָל, זענען זיי ניט קיין הפקר (ווי עס איז דער פאל ביי שפייז) און דעריבער הייסט עס, אז זיי ראטעווען ניט „פאַר זיך" נאָר „מיט אים".**

ה. ר׳ שמעון בן ננס זאָגט, אז מען מעג (אים שבת) אויסשפרייטן א פעל פון א ציגעלע אויף א (הילצערנעם) קאסטן, קעסטל און שאנק, אין וועלכע עס האָט זיך אָנגעכאפּט פייער, ווייל עס זענגט נור אָפּ. **דאָס פייער קאָן די פעל ניט ארומנעמען, עס זענגט איר נור אָפּ, און אזוי ארום ווערן געראטעוועט די קאסטנס און די שאנק.** ועושין, און מען מעג (אים שבת) מאכן אן אפּטיילונגס־ווענטל מיט אלע כלים, סיי פולע (מיט וואסער) און סיי מיט ליידיקע, כדי דאָס פייער זאָל ניט אריבערגיין. **מען מעג אוועקשטעלן געפעסן מיט וואסער אָדער אָן וואסער, צווישן דעם פייער און אנדערע זאכן, כדי דאָס פייער זאָל ניט אריבערגיין.** ר׳ יוסי אסר׳ט מיט נייע ערדענע כלים, וועלכע זענען אָנגעפילט מיט וואסער, מחמת זיי קאָנען ניט פארנעמען קיין פייער און זיי ווערן צעפלאצט און (דאָס וואסער) וועט פארלעשן דאָס פייער. **ווייל אפילו ווען מען פארלעשט ניט אליין פייער אים שבת, נאָר מען איז גורם אז דאָס פייער זאָל פארלאָשן ווערן טאָר מען אויך ניט.**

ו נָכְרִי שֶׁבָּא לְכַבּוֹת, אֵין אוֹמְרִים לוֹ, כַּבֵּה וְאַל תְּכַבֶּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שְׁבִיתָתוֹ עֲלֵיהֶן. אֲבָל קָטָן שֶׁבָּא לְכַבּוֹת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עֲלֵיהֶן: ז כּוֹפִין קְעָרָה עַל גַּבֵּי הַנֵּר, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֶּאֱחוֹז בַּקּוֹרָה, וְעַל צוֹאָה שֶׁל קָטָן, וְעַל עַקְרָב שֶׁלֹּא תִשּׁוֹךְ. אָמַר ר' יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בָא לִפְנֵי ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בְּעָרָב, וְאָמַר חוֹשְׁשַׁנִי לוֹ מֵחַטָּאת: ח נָכְרִי שֶׁהִדְלִיק אֶת הַנֵּר, מִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרוֹ יִשְׂרָאֵל. וְאִם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר. מִלֵּא מַיִם לְהַשְׁקוֹת בְּהֶמְתּוֹ, מַשְׁקֶה אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל. אִם בִּשְׁבִיל

ו. נכרי, אז א גוי קומט (אים שבת) אויסלעשן (א פייער וואס איז אויסגעבראָכן ביי יידן) דאַרף מען אים ניט זאָגן „לעש" און „לעש ניט אויס", ווייל אויף זיי (אויף די יידן) ליגט ניט דער חוב צו לאָזן אים (דעם גוי) רוען (אים שבת). **מען טאָר אים נישט זאָגן „לעש אויס", ווייל „אמירה לגוי שבות", די רבנן האָבן געאסרט צו זאָגן אים שבת צו א גוי, אז ער זאָל טאָן א מלאכה. אָבער מען איז ניט מחויב אים צו זאָגן, אז ער זאָל ניט אויסלעשן, אויב ער וויל עס טאָן אליין, אָן דעם ייד'ס זאָגן, מחמת דער ייד דאַרף ניט אכטונג געבן, אז דער גוי זאָל ניט טאָן א מלאכה אים שבת.** אבל, אָבער אויב א (יידיש) קינד וויל אויסלעשן (א פייער אים שבת), דאַרף מען אים ניט לאָזן, מחמת זיין רוען אים שבת ליגט יאָ אויף זיי (אויף יידן). **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען ווען דאָס קינד ווייסט, אז דער פאָטער האָט א הנאה דערפון וואָס ער לעשט-אויס דאָס פייער.**

ז. כופין, מען מעג אריבערדעקן א שיסל איבער א (ברענענדיק) לעמפל (אים שבת) כדי דאָס פייער זאָל ניט אָנצינדן דעם באלקן; און (מען מעג אויך איבערדעקן א שיסל) איבער דער צואה (דעם שטילגאנג) פון א קינד, און אויך איבער א סקאָרפיאָן (אזא סאָרט שלאנג, עקרב) כדי ער זאָל ניט בייסן. **די גמרא טייטשט „ועל צואה של קטן", אז דאָס מיינט מען איבערדעקן א שיסל אויף דער צואה פון הינער, כדי דאָס קינד זאָל זיך ניט באפלעקן דערמיט.** אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, אז אזא מעשה (וועגן אריבערדעקן אים שבת א שיסל איבער א סקאָרפיאָן) איז געקומען פאר רבן יוחנן בן זכאי אין (דער שטאָט) ערב, און ער האָט געזאָגט: „איך האָב מורא, אז עס קומט דערפאר א קרבן חטאת". **דאָס הייסט, אז רבן יוחנן בן זכאי האָט עס באַטראַכט פאר א ריכטיקע אב מלאכה, הצד, פאנגן. דער ברטנורא זאָגט, אז דער דין איז, אז שלאנגן און אנדערע באשעפענישן וועלכע בייסן און באדראָען דערמיט דאָס לעבן פון מענטשן מעג מען הרגנען אים שבת, אפילו זיי יאָגן ניט נאָך דעם מענטש. און באשעפענישן, וועלכע בייסן און טויטן טיילמאָל און טיילמאָל ניט, איז אויב זיי יאָגן נאָך מעג מען זיי הרגנען, און אויב זיי יאָגן ניט נאָך מעג מען זיי איבערדעקן מיט א שיסל. אָבער סתם פאנגן א שלאנג כדי צו שפילן זיך מיט אים טאָר מען ניט.**

ח. נכרי, אויב א גוי האָט אָנגעצינדן (אים שבת) אַ לעמפל (פאר זיך) מעג א ייד באנוצן זיך מיט זיין ליכט; און אויב ער האָט עס געטאָן פאר דעם ייד'ס וועגן טאָר דער ייד ניט (זיך באנוצן מיט דער ליכט). **דער „תפארת ישראל" באַמערקט דערביי, אז דאָס מיינט מען אויך ביי אלע אנדערע מלאכות, אויב דער גוי טוט זיי אים שבת פאר דעם ייד'ס וועגן טאָר דער ייד פון זיי ניט געניסן.** מילא, אויב (דער גוי) האָט אָנגעשעפּט וואסער (פון א גרוב אין רשות הרבים, אין גאס, און געבראַכט אין רשות היחיד, אין הויף, וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שבת) כדי אָנצוטרינקן זיין (דעם גוי'ס) בהמה, מעג א ייד נאָך אים (דאָס וואסער וואָס איז געבליבן) אָנטרינקן (זיין, דעם ייד'ס, בהמה); און אויב ער האָט עס געטאָן פאר דעם ייד'ס וועגן טאָר מען ניט. **עס זענען פאראַן צוויי דעות ביי די מפרשים, צי מיט די ווערטער „נאָך אים" האָט די משנה געמיינט דוקא, און איידער דער גוי טרינקט אָן זיין בהמה**

יִשְׂרָאֵל, אָסוּר. עָשָׂה נָכְרִי כֶּבֶשׁ לֵירֵד בּוֹ, יוֹרֵד אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל. וְאִם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים שֶׁהָיוּ בָאִין בִּסְפִינָה, וְעָשָׂה נָכְרִי כֶּבֶשׁ לֵירֵד בּוֹ, וְיָרְדוּ בוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים:

פרק יז

א כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין בְּשַׁבָּת, וְדַלְתוֹתֵיהֶן עִמָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפָּרְקוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁאֵינָן דּוֹמִין לְדַלְתוֹת הַבַּיִת, לְפִי שֶׁאֵינָן מִן הַמּוּכָן: **ב** נוֹטֵל אָדָם

טאָר דער ייד ניט, ווייל מען קאָן מיינען, אז דער גוי האָט געבראַכט דאָס וואַסער פאַר דעם ייד׳ס וועגן אָדער מען מיינט ניט דוקא, און אויך פריער מעג מען. עשה, אויב א גוי האָט געמאַכט (אים שבת) א טרעפּ כדי דערפון אראָפּצוגיין (פון א שיף אויף דער יבשה) מעג נאָך אים אראָפּגיין א ייד; און אויב ער האָט עס געמאַכט פאַר דעם יידיס וועגן טאָר מען ניט. **דער ברטנורא זאָגט, אז דעריבער לערנט די משנה דעמזעלבן דין ביי אלע דריי פאַלן, ביי א לעמפּל, וואַסער און א טרעפּ, ווייל ביי א לעמפּל כאָטש איין ליכט איז גענוג פאַר אלע און מ׳דאַרף עס ניט מאַכן גרעסער (נר לאחד, נר למאה, איין ליכט פאַר איין מענטש איז גוט פאַר הונדערט), פונדעסטוועגן אויב ער האָט עס געמאַכט פאַר דעם ייד׳ס וועגן טאָר מ׳ען ניט די גמרא זאָגט אז וואַסער לערנט די משנה, אז כאָטש מען קאָן מורא האָבן „שמא ירבה בשבילו״, טאָמער וועט דער גוי אָנשעפּנדיק פאַר זיך, שעפּן מער וואַסער אויך פאַר דעם ייד׳ס וועגן, פונדעסטוועגן מעג מען אויב מען ווייסט, אז דער גוי האָט געשעפּט פאַר זיך. און דעם טרעפּ לערנט די משנה, כדי צו ברענגען באַלד די מעשה מיט רבן גמליאל.** מעשה, עס האָט פּאַסירט א מעשה מיט רבן גמליאל און די זקנים (יידישע חכמים) וועלכע זענען אָנגעקומען (אים שבת) מיט א שיף צו דער יבשה, און א גוי האָט געמאַכט א טרעפּ אראָפּצוגיין, און רבן גמליאל און די זקנים זענען אראָפּגעגאַנגען אויף אים. **דאָס וואָרט „כבש״, טרעפּ מיינט א גליאַט שטיק ברעט צי אן אנדערע זאַך, וואָס מ׳לייגט אנידער שיפּוע׳דיק פון דער הויך פון שיף צו דער יבשה, און בכלל פון יעדן העכערן אָרט צו א נידריקערן אָרט, און אויף אים גייט מען אראָפּ.**

פרק י״ז

א. כל, אלע כלים (וועלכע האָבן טירן און מען מעג זיך באַנוצן מיט זיי אים שבת) און מען מעג זיי מטלטל־זיין אים שבת, מעג מען אויך זייערע טירן מטלטל זיין צוזאַמען מיט זיי, אים שבת, כאָטש די טירן זענען אראָפּגענומען געוואָרן (פון די כלים אין דער וואָכנס). **עס זענען פאַראַן כלים, וועלכע האָבן טירלעך, צו־דעקלעך, וועלכע זענען באַהאַפטן צו די כלים, למשל א קעסטל, אין וועלכן מען האַלט עסנוואַרג. זאָגט די משנה, (אזוי טייטשט די גמרא), אז „אף על פי שנתפרקו, בשבת״, דאָס הייסט, כאָטש דאָס טירל איז אראָפּגענומען געוואָרן אין מיטן דער וואָך, מעג מען עס מטלטל זיין אים שבת צוזאַמען מיט די כלים. „ניטלין״, מטלטל־זיין, מיינט מען נעמען די זאַך און עס איבערטראָגן פון איין אָרט אין אן אנדערן אָרט. ניט אלע זאַכן מעג מען מטלטל־זיין אים שבת. למשל געלט טאָר מען ניט, און מען טאָר ניט אויך אנדערע זאַכן, וועלכע מען קאָן ניט נוצן אים שבת. דאָס הייסט „מוקצה״, „אָפּגעשיידט״, זאָגט דאָ די משנה אז די דאָזיקע טירן מעג מען יאָ.** שאינן דומין, ווייל זיי זענען ניט גלייך צו די טירן פון א הויז, מחמת זיי (די הויז־טירן) זענען ניט צוגעגרייט (צום איבערטראָגן זיי). **די משנה זאָגט דאָ, אז טירן פון א הויז, וועלכע זענען אראָפּגענומען געוואָרן טאָר מען ניט מטלטל זיין, ווייל זיי זענען ניט געמאַכט געוואָרן צום איבערטראָגן; אָבער טירלעך פון כלים טראָגט מען דאָך יאָ צוזאַמען מיט די כלים, דעריבער אפילו ווען זיי זענען געוואָרן אראָפּגענומען מעג מען זיי אויך טראָגן. — מיר האָבן אין אָנהויב פון דער משנה געטייטשט ווי תוספות און די גירסא איז דעריבער „הניטלין״, „וועלכע מען מעג מטלטל זיין״.**

קוֹרְנָס לְפַצֵּעַ בּוֹ אֶת הָאֱגוֹזִים, וְקוּרְדּוֹם לַחֲתוֹךְ בּוֹ אֶת הַדְּבֵילָה, מְגֵירָה לָגְרוֹר בָּהּ אֶת הַגְּבִינָה, מַגְרֵיפָה לִגְרוֹף בָּהּ אֶת הַגְּרוֹגְרוֹת, אֶת הָרַחַת וְאֶת הַמַּזְלֵג לָתֵת עָלָיו לְקָטָן, אֶת הַכּוּשׁ וְאֶת הַכַּרְכָּר לִתְחוֹב בּוֹ, מַחַט שֶׁל יָד לִטּוֹל בּוֹ אֶת הַקּוֹץ, וְשֶׁל סַקָּאִים לִפְתּוֹחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת: ג קָנֶה שֶׁל זֵיתִים אִם יֵשׁ קֶשֶׁר בְּרֹאשׁוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה, וְאִם לָאו אֵינוֹ מְקַבֵּל

ב. נוטל, מען מעג נעמען (אים שבת) א האַמער צו צעקלאַפּן ניס. כאָטש געוויינליך איז דער האמער באַשטימט אויף צו טאָן מיט אים מלאכות, וואָס מען טאָר־ניט טאָן אים שבת, פונדעסטוועגן מעג מען אים נעמען צו צעקלאַפּן ניס. די משנה וועט דאָ באַלד געבן נאָך אַזעלכע דינים, אַז מען מעג אים שבת נעמען כלים, וועלכע זענען באַשטימט צו טאָן מיט זיי מלאכות, וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שבת, אָבער ווייל איצט נעמט מען די כלים כדי זיי צו באַנוצן צו זאַכן וואָס מען מעג טאָן אים שבת, מעג מען זיי נעמען; און דאָס זענען: וקורדום, און א האַק אָפּצושניידן געפּרעסטע פייגן (וועלכע זענען האַרט צוזאַמענגעפּרעסט); כאָטש א האַק איז באַשטימט צו האַקן דערמיט האָלץ אָדער צו גראָבן אין דער ערד. מגירה, א זעג, כדי צוצעשניידן (האַרטן קעז). כאָטש מיט דער זעג זעגט מען געוויינליך האָלץ. מגריפה, א שאַרפע שופליע (קליינע לאָפּאַטע), כדי אַרויסצוקראַצן די דאַרע פייגן (פון פאַס). פייגן האָט מען געפּאַקט אין עטליכע פאָרמען. פון נאַסע פייגן האָט מען אויסגעקנעטן א קיילעכיקן לאַבן, און דאָס האָט געהייסן „דבלה”, אָדער „ככר דבלה”, אָדער „עיגול”. טרוקענע פייגן (גרוגרות) האָט מען געפּאַקט אין קליינע פעסלעך, אין קרוגן (חביות). את הרחת, די ווינט־שופליע (אין וועלכער מען רייניגט אויף דעם ווינט תבואה־קערנער פון די שטיקלעך שטרוי־פּליעווע), און דעם (תבואה)־גאָפּל (מיט וועלכן מען דרייט איבער די בינטלעך שטרוי אין שייער) כדי צו דערלאַנגן אויף זיי (עסנוואַרג) צו א קינד. דער „תפארת ישראל” טייטשט כדי אַריבערצודערלאַנגן עסן צו א קינד וואָס געפינט זיך אויף יענער זייט פון א שמאָל טייכל. את הכוש, דאָס שפּינדל און דאָס וועבער שיפל, כדי זיי אַריינצושטעקן. שפּינדל און וועבער־שיפל זענען לענגליכע, שפּיציקע העלצלעך, וואָס מען נוצט ביים שפּינען און וועבן. זאָגט די משנה, אַז מען מעג זיי נעמען אים שבת כדי צו באַנוצן זיי ביים עסן למשל ווייכע פרוכטן, ווי יאַגדעס, און מען וויל זיך ניט איינפלעקן די הענט. מחט, א האַנט־נאָדל (מיט וועלכער מען נייט) כדי אַרויסצונעמען מיט אים א דין שטיקל האָלץ (וואָס האָט זיך אַריינגעשטאָכן אין לייב). מחמת דאָס מעג מען טאָן אים שבת. ושל סקאים, און (א גרויסע נאָדל) פון זעק־נייערס (מעג מען נעמען). כדי צו עפענען דערמיט א טיר אויב מ'האָט פאַרלוירן דעם שליסל קאָן מען מיט אַזאַ גרויסן זאַק־נאָדל עפענען די טיר.

ג. קנה, א (הילצערן) רערל (צו פּראָבירן) איילבירטן, אויב עס האָט אַ פאַרשטאָפּונג אין (איין) שפּיץ קאָן עס ווערן טמא, און אויב ניט קאָן עס ניט ווערן טמא; און סיי אַזוי (עס האָט א פאַרשטאָפּונג אין איין זייט) און סיי אַזוי (עס האָט ניט) מעג מען עס נעמען אים שבת. איילבירטן לייגט מען אַריין אין א כלי און מען לאָזט זיי דאָרט ליגן לאַנג כדי זיי זאָלן ווערן ווייך און זיי זאָלן אַרויסגעבן אייל. כדי צו וויסן צי זיי געבן שוין אַרויס דעם אייל, שטעקט מען אַריין אין דער כלי מיט איילבירטן א הילצערן הויל רערל, און ווען מען ציט אַרויס דאָס רערל זעט מען צי איז אין דעם דאָ אייל. טיילמאָל פאַרשטאָפּט מען דעם שפּיץ פון א רערל מיט א ווייכע זאַך כדי עס זאָל אָנזיפּן מער אייל און מען זאָל קאָנען בעסער וויסן צי עס איז שוין פאַראַן א סך אייל. דער דין איז אַז א הילצערנע זאַך, כלי עץ, אויב עס קאָן ניט אַריינעמען עפּיס (עס האָט ניט קיין בית קיבול) קאָן ניט ווערן טמא, אפילו עס רירט אָן א טויטן שרץ צי אַן אַנדערע טמא־זאַך. זאָגט דאָ די משנה אַז אויב דאָס הילצערנע רערל האָט אַזאַ פאַרשטאָפּונג, נעמט דאָך עס אָן אַביסל אייל, קאָן עס

טוּמְאָה, בֵּין כַּף וּבֵין כַּף נִטָּל בְּשַׁבָּת: ד ר' יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין, חוּץ מִן הַמַּסָּר הַגָּדוֹל, וְיָתֵד שֶׁל מַחֲרֵישָׁה. כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין לְצוֹרֶךְ וְשֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ. ר' נְחֶמְיָא אוֹמֵר, אֵין נִטָּלִין אֶלָּא לְצוֹרֶךְ: ה כָּל הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת. שִׁבְרֵיהֶן נִטָּלִין עִמָּהֶן, וּבִלְבַד שֶׁיְּהוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלָאכָה. שִׁבְרֵי עֲרֵיבָה לְכַסּוֹת בָּהֶן אֶת פִּי הֶחָבִית, שִׁבְרֵי זְכוּכִית לְכַסּוֹת בָּהֶן אֶת פִּי הַפַּךְ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, וּבִלְבַד שֶׁיְּהוּ עוֹשִׂים מֵעֵין מְלַאכְתָּן, שִׁבְרֵי עֲרֵיבָה לָצוּק לְתוֹכָן מִקְפָּה, וְשִׁבְרֵי זְכוּכִית לָצוּק לְתוֹכָן

ווערן טמא, און אויב ניט קאָן עס ניט ווערן טמא. אָבער אים שבת מעג מען דאָס רערל נעמען סיי עס האָט א פארשטאָפּונג און סיי עס האָט ניט, מחמת איןביידע פאלן קאָן מען עס דאָך נוצן כדי ארויסצופּרובירן די איילבירטן.

ד. ר' יוסי זאָגט, אז אלע כלים מעג מען נעמען אים שבת, א חוץ די גרויסע זעג און דעם טשוואָק פון אַקער־אייזן. **מחמת די דאָזיקע צוויי כלים זענען באשטימט נור פאר אזא ארבייט וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שבת (זעגן און אקערן) און דער בעל הבית גיט אכטונג אז מען זאָל זיי ניט נוצן צו קיין אנדער זאַך, מחמת ער האָט מורא, אז זיי זאָלן ניט קאליע ווערן.** כל הכלים, אלע כלים מעג מען נעמען (אים שבת) סיי צום געברויך און סיי ניט צום געברויך. **די גמרא טייטשט, אז אלע כלים, וואָס מען נוצט זיי צו א זאַך וואָס מען מעג טאָן אים שבת, למשל שיסלן, גלעזער, מעג מען זיי צונעמען פון זייער אָרט, וואו זיי שטייען, סיי ווען מען דארף האָבן זיי אליין צום נוצן (לצורך גופן), סיי מען דארף האָבן דאָס אָרט וואו זיי שטייען (לצורך מקומן) און סיי ווען מען דארף ביידע זאכן ניט, נאָר מען באהאלט זיי, למשל, פאר גנבים, אָדער זיי שטייען אויף דער זון און זיי ווערן קאַליע טראָגט מען זיי איבער אין שאָטן. אָבער כלים, וואָס מען טוט מיט זיי געוויינליך מלאכות, וועלכע מען טאָר ניט טאָן אים שבת, למשל א מילכל, איז אויב מען וויל זיי אליין נוצן (למשל צו נעמען אין דעם עפּיס א עסנווארג) אָדער מען דארף זייער אָרט, מעג מען זיי נעמען אים שבת; אויב אָבער שלא לצורך, באהאלטן פאר גנבים, טאָר מען ניט אים שבת.** ר' נחמיה זאָגט, אז מען מעג זיי (אלע כלים) נעמען נור צום געברויך. **די גמרא טייטשט, אז ר' נחמיה האלט, אז אפילו למשל א מעסער מעג מען נעמען נור צום שניידן עסן, מחמת דאָס איז דאָך די ארבייט פון א מעסער; אויך מעג מען נעמען ווען מען דארף דאָס אָרט. אָבער, למשל, אונטערצושטיצן מיט דעם מעסער א שיסל טאָר מען ניט.**

ה. כל הכלים, אלע כלים וועלכע מען מעג נעמען אים שבת, מעג מען נעמען אויך זייערע צעבראָכענע שטיקער, אָבער נור אויב מען קאָן מיט זיי טאָן עפּעס א סאָרט ארבייט (וואָס מען מעג טאָן אים שבת); צעבראָכענע שטיקער פון א מילטער כדי מיט זיי צו צודעקן די עפנונג פון א פאַס; שטיקער צובראָכענע גלעזער כדי מיט זיי צו צו־דעקן די עפנונג פון א קרוגל. **דאָס הייסט, אז כאָטש די דאָזיקע ארבייט פון די צעבראָכענע שטיקער האָט ניט קיין שייכות מיט דער ארבייט וואָס די כלים האָבן געטאָן, ווען זיי זענען געווען גאַנץ, פונ־דעסטוועגן מעג מען.** ר' יהודה זאָגט, אַז נור ווען זיי טאָן אַן ארבייט פון זייער פריערדיקער ארבייט; צעבראָכענע שטיקער פון א מילטער, כדי אין זיי אריינצעגיסן געקאָכט געדיכט עסן, און (צובראָכענע שטיקער) גלעזער כדי אין זיי אריינצוגיסן אייל. **מחמת אין א מולטער האָט מען דאָך אריינגעטאָן טייג, וואָס איז אויך ווי א געדיכט עסן (וואסער מיט מעל) און אין גלעזער האָט מען דאָך אריינגעגאָסן משקאות. די גמרא זאָגט, אז די מחלוקה פון דער סתם משנה און ר' יהודה איז נור וועגן כלים, וועלכע זענען צובראָכן געוואָרן אים שבת, אָבער אויב זיי זענען צובראָכן געוואָרן**

שֶׁמֶן: ו הָאֶבֶן שֶׁבַּקֵּרוּיָה, אִם מְמַלְּאִין בָּהּ וְאֵינָהּ נוֹפֶלֶת, מְמַלְּאִין בָּהּ, וְאִם לָאו, אֵין מְמַלְּאִין בָּהּ. זְמוֹרָה שֶׁהִיא קְשׁוּרָה בְטָפִיחַ, מְמַלְּאִין בָּהּ בַּשַּׁבָּת: ז פְּקַק הַחַלּוֹן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר בִּזְמַן שֶׁהוּא קָשׁוּר וְתָלוּי פּוֹקְקִין בּוֹ, וְאִם לָאו, אֵין פּוֹקְקִין בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ פּוֹקְקִין בּוֹ: ח כָּל כִּסּוּיֵי הַכֵּלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בֵּית אֲחִיזָה, נִטָּלִים בַּשַּׁבָּת. אָמַר ר' יוֹסֵי, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּכִסּוּיֵי הַקַּרְקָעוֹת, אֲבָל בְּכִסּוּיֵי הַכֵּלִים, בֵּין

פאר שבת, האלט אויך ר' יהודה, אז מען מעג אפילו ווען מ'קאָן מיט זיי טאָן נאָר יעדע אנדערע מלאכה.

ו. האבן, אויב א שטיין ליגט אין א אויסגעהוילטן קירביס (דיניע), איז אויב מען קאָן שעפּן מיט אים (דעם קירביס) וואסער און דער שטיין זאָל ניט ארויספאלן, מעג מען שעפּן מיט אים (אים שבת), און אויב ניט, טאָר מען ניט שעפּן מיט אים אים שבת). „קרויה" איז דער טייטש א קירביס, א דיניע, אזא סאָרט ארבוז, א וואסער־מעלאָן, וועלכער איז גרויס און האָט א זייער הארטע שאָל. ווען מען נעמט ארויס פון אינווייניק דאָס ווייכע און די קערנדלעך, בלייבט א גרויסע, קיילעכיקע דיקע שאָל, און זעט אויס ווי א טאָפּ. מען פלעגט דערמיט שעפּן וואסער, און כדי דער דאָזיקער הוילער קירביס זאָל קאָנען אראָפּגיין אין וואסער האָט מען ארייגעלייגט אין אים א שטיין, כדי ער זאָל ווערן שווערער. זאָגט די משנה אז אויב דער שטיין איז געווען אזוי שטאַרק ארייגעפּאסט אין דעם קירביס („מהודק", ארייגעפּאסט), אז ווען מען שעפּט דערמיט וואסער פאלט דער שטיין ניט ארויס, מעג מען שעפּן דערמיט וואַסער, מחמת דער שטיין ווערט בטל צום קירביס. אויב אָבער דער שטיין פאלט יאָ ארויס, הייסט עס, אז דער קירביס איז א ליג־אָרט פאר דעם שטיין, און א שטיין טאָר מען דאָך ניט נעמען אים שבת, דעריבער טאָר מען אויך מיט דעם קירביס, אין וועלכן דער שטיין ליגט, ניט שעפּן וואסער אים שבת. זמורה, א צווייגל וואָס איז אָנגעבינדן אין א קרוגל (טפיח) מעג מען דערמיט שעפּן וואסער אים שבת. מחמת דאָס צווייגל ווערט א טייל פון דעם קרוגל.

ז. פקק החלון, א פארשטאָפּער פון א פענסטער, זאָגט ר' אליעזר, אַז אויב ער איז צוגעבינדן צום פענסטער און ער הענגט (ליגט ניט אויף דער ערד) מעג מען מיט אים פארשטאָפּן (דאָס פענסטער אים שבת) און אויב ניט טאָר מען ניט פאר־שטאָפּן מיט אים. אמאָל האָבן די פענסטער ניט געהאַט קיין גלאָז, נאָר זיי זענען גע־ווען סתם לעכער, אָפן, און ווען מען האָט געוואָלט זיי פארמאכן (צוליב רעגן אָדער צוליב אנדערע סיבות) האָט מען זיי פארשטאָפּט מיט עפּיס א זאך, מיט א ברעט צי א ווייכע זאך. דאָס האָט געהייסן „פקק החלון", דער פענסטער־פארשטאָפּער, זאָגט ר' אליעזר, אז כדי מען זאָל מעגן אים שבת פארשטאָפּן א פענסטער, מוז דער פקק, דער פארשטאָפּער, זיין אָנגעבינדןביים פענסטער און אויך אראָפּהיינגען, ניט ליגן אויף דער ערד; מחמת נור אין אזא פאל הייסט עס, אז ער איז א טייל פון פענסטער, פון דער שטוב, און עס הייסט ניט ווי מען בויט צו (מוסיף על הבנין). כאָטש דאָס איז דאָך נור א צייטווייליקע זאך, ווארום מען נעמט דאָך עס צוריק ארויס, האָלט ר' אליעזר, אז מען טאָרניט, ווייל אויך מוסיף־זיין אויף א „אוהל ארעי", אויף א צייט־ווייליק געצעלט, טאָר מען אויך ניט אים שבת. וחכמים, און די חכמים, זאָגן, אז סיי אזוי און אזוי (צי ער איז יאָ צו־געבינדן צי ניט) מעג מען מיט אים פארשטאָפּן. מחמת דאָס איז דאָך פון פאר שבת באשטימט געווען צו פארשטאָפּן דערמיט, און די חכמים האלטן, אז אויף א „אוהל ארעי" מעג מען יאָ מוסיף זיין אים שבת.

ח. כל כיסוי, אלע צו־דעקלעך פון כלים וועלכע האָבן הענטלעך (בית אחיזה, הענטלעך אָנצונעמען) מעג מען נעמען (מטלטל־זיין) אים שבת. האָט ר' יוסי גע־זאָגט, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ביי צו־דעקלעך איבער דער ערד, אָבער צו־

כַּךְ וּבֵין כַּךְ נִטָּלִים בַּשַּׁבָּת:

פרק יח.

א מְפַנִּין אֲפִילוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ קֻפּוֹת שֶׁל תֶּבֶן וְשֶׁל תְּבוּאָה מִפְּנֵי הָאוֹרְחִים וּמִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אֲבָל לֹא אֶת הָאוֹצָר. מְפַנִּין תְּרוּמָה טְהוֹרָה, וּדְמַאי, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְהַתּוּרְמוֹס הַיָּבֵשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לָעֲנִיִּים (נ״א לְעִזִּים), אֲבָל לֹא אֶת

דעקלעך פון כלים, סיי אזוי און סיי אזוי (סיי זיי האָבן הענטלעך און סיי זיי האָבן ניט קיין הענטלעך), מעג מען זיי נעמען אים שבת. **די גמרא זאָגט, אז ביי צודעקלעך פון כלים האלט אויך די סתם משנה אז מען מעג זיי נעמען אפילו זיי האָבן ניט קיין הענטלעך, און ביי צו־דעקן (טירן) פון א ברונעם צי א קעלער האלט אויך ר׳ יוסי, אז אויב זיי זענען אָן הענטלעך טאָר מען ניט. די מחלוקה איז נור ביי כלים צוגעפעסטיקט צו דער ערד; די סתם משנה האַלט, אז זיי האָבן דעם דין פון ערד, און ר׳ יוסי האלט, אז זיי האָבן דעם דין פון כלים.**

פרק י״ח

א. מפנין, מען מעג (אים שבת) אוועקרוימען (פון ארט) אפילו פיר פינף קוישן שטרוי און תבואה, כדי צו מאכן (א ליידיקן ארט) פאר געסט, אָדער כדי ניט צו דער־לאָזן צו מבטל זיין (דאָס לערנען פון די תלמידים) פון בית המדרש. **אים שבת טאָר מען ניט (מדרבנן) טאָן א זאך, וואָס מען דארף דערצו זיך שווער אָנצוהאָרעווען (טירחא). דעריבער טאָר מען ניט סתם ריירן פון אָרט גרויסע קוישן שטרוי און תבואה (סיידן מען דארף זיי צוגעבן צו עסן צו א בהמה). אָבער אויב מען דארף דאָס אָרט פאר געסט אָדער פאר תלמידים וועלכע קומען הערן די דרשה און עס איז ניטאָ קיין פלאץ פאר זיי צו שטיין, מעג מען אוועקרוימען די קוישן, כדי צו מאכן אָרט.** אבל אָבער ניט דעם גאנצן שפייכלער. **מען מעג אוועקרוימען נאָר א טייל פון דער שטרוי און תבואה, אָבער אינגאנצן אוועקנעמען טאָר מען ניט, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט מען אויסגלייכן די גריבלעך וואָס זענען געבליבן אויפן אָרט.** מפנין, מען מעג אוועקרוימען (תבואה) ריינע תרומה, און דמאי (תבואה, וועגן וועל־כער עס איז נור א חשד, טאָמער האָט מען איר ניט געמעשרט), און מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט אראָפּגענומען תרומת מעשר (כאָטש צוליב דעם וואָס מען האָט דעם מעשר אָפּגעשיידט פון דער תבואה אין די זאנגן האָט מען ניט גענומען צוערשט תרומה), און מעשר שני און הקדש, וועלכע זענען געוואָרן אויסגעלייזט (כאָטש דער אויסלייזער האָט באַצאָלט נאָר דעם קרן אָבער נאָכניט דאָס פיפטל, דעם חומש), און אויך דעם טרוקענעם לופּין (אזא סאָרט גראָז־בעבלעך) ווייל עס איז אַ עסנווארק פאר אָרימע לייט. **די משנה לערנט דאָ, אז כאָטש תרומה טאָר דאָך א ישראל ניט עסן, אָבער ווייל א כהן מעג דאָך עס עסן, מעג דעריבער אויך א ישראל מטלטל זיין און עס איז ניט פאר אים קיין מוקצה. דאָסזעלביקע איז מיט דמאי (וועגן דמאי, תרומה, מעשר ראשון און תרומת מעשר און מעשר שני זע אין דער הקדמה פון אונזער פירוש צו מסכתא דמאי), ווייל אן אָרימאַן מעג עסן דמאי, און יעדער איינער קאָן דאָך מפקיר זיין פארמעגן און הייסן אן אָרימאן, מעג דעריבער יעדער מטלטל זיין דמאי אים שבת. אויך מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט גענומען תרומת מעשר און מעשר שני און הקדש (תבואה וואָס מען האָט מקדיש געוועזן) וועלכע מען האָט אויסגעלייזט, כאָטש עס זענען טייל זאכן דאביי ניט אָפּגעהיטן געוואָרן, אָבער ווייל מען מעג זיי עסן, מעג מען זיי מטלטל־זיין אים שבת. אויך טרוקענעם לופּין (וועגן לופּין, תורמוס, זע אין אונזער פירוש אין מסכתא כלאים פרק א׳ משנה ג׳) עסן אָרימע לייט (נאָסער טויג צו גאָרניט, ווייל ער איז ביטער).** אבל לא, אָבער מען טאָר ניט (מטלטל זיין אים שבת) טבל (תבואה, פון וועלכער מ׳האָט ניט גענומען תרומה

הַטֶּבֶל, וְלֹא אֶת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וְלֹא אֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְלֹא אֶת הַלּוּף, וְלֹא אֶת הַחַרְדָּל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר בַּלּוּף, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל עוֹרְבִין: ב חֲבִילֵי קַשׁ, וַחֲבִילֵי עֵצִים, וַחֲבִילֵי זְרָדִים, אִם הִתְקִינָן לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, מְטַלְטְלִין אוֹתָן, וְאִם לָאו, אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן. כּוֹפִין אֶת הַסַּל לִפְנֵי הָאֶפְרוֹחִים, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ וְיֵרְדוּ. תַּרְנְגוֹלֶת שֶׁבָּרְחָה, דּוֹחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּכָּנֵס. מְדַדִּין עֲגָלִין וּסְיָחִין

אָדער מעשרות. אפילו ווען ס׳איז נור טבל מדרבנן), און ניט מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט ניט אראָפּגענומען תרומת מעשר און ניט מעשר שני און הקדש וועלכע מען האָט ניט אויסגעלייזט, און ניט די לוף־ציבעלע און ניט זענעפט (גאָרטשיצע). מחמת טבל און מעשר ראשון פון וועלכע מען האָט ניט אראָפּגענומען תרומת מעשר און ניט אויסגעלייזטע מעשר ראשון און הקדש טאָר מען ניט עסן, און די לוף־ציבעלע (ניט געקאָכט) און זענעפט קאָן מען ניט עסן, און אפילו הויז־בהמות קאָנען זיי ניט עסן, דעריבער זענען זיי מוקצה, אָפּגעשיידט, און מען טאָר זיי אים שבת ניט מטלטל זיין. רבן שמעון בן גמליאל איז מתיר (מטלטל צו זיין) לוף־ציבעלע, ווייל עס איז א עסנווארג פאר קראָען. און ווייל רייכע לייט האָדעוועט קראָען כדי צו שפּילן זיך מיט זיי, מעגן אויך אפילו אָרימע לייט מטלטל זיין, לויט רבן שמעון בן גמליאל, די לוף־ציבעלע אים שבת (אזוי טייטשט ר׳ עקיבא איגר).

ב. חבילי, בינטלעך שטרוי, און בינטלעך שטרוי־העלצלעך און בינטלעך ווייכע פייכטע צווייגן, אויב מען האָט זיי צוגעגרייט צו עסן פאר א בהמה מעג מען זיי מטלטל־זיין (אים שבת) און אויב ניט טאָר מען זיי ניט מטלטל זיין. מחמת אויב זיי זענען ניט געווען באשטימט צום עסן פאר א בהמה זענען זיי מוקצה. „חבילי עצים" טייטשן מיר שטרוי־העלצלעך, דאָס וואָרט „עצים" מיינט מען דאָ ניט סתם „העלצלעך", ווארום העלצלעך זענען ניט גוט צום עסן פאר א בהמה, נאָר מען מיינט דאָ די הארטערע שטרויען פון קטניות, פון ארבעס און בעבלעך, און דער יחיד דערפון איז ניט „עץ", נאָר „עצה", ווי מיר האָבן עס געהאַט פריער פרק ז׳ משנה ד׳ („עצה כמלוא פי גמל"). „זרדים" מיינט מען פייכטע, ווייכע צווייגן, אויך ווייכע ריטלעך. כופין, מען מעג (נעמען אים שבת) און אוועקלייגן א קויש פאר יונגע הינדעלעך, אז זיי זאָלן אויף אים ארויפגיין און אראָפּגיין. דער דין איז, אז אים שבת טאָר מען ניט מאכן, אז א כלי, וועלכע מען קאָן באנוצן זאָל מען ניט קאָנען באנוצן (מבטל כלי מהיכנו), אָבער ווייל די הינדלעך בלייבן דאָך ניט שטיין אויף דעם קויש, נאָר זיי גייען ארויף און אראָפּ, מעג מען דאָך דעם קויש אוועקנעמען, דע־ריבער הייסט עס ניט „צוגענומען פון קויש די מעגליכקייט צו באנוצן אים". אן אנדער טייטש אין דער גמרא איז, אז נאָר ווען מען דארף האָבן דאָס אָרט וואו דער קויש שטייט, מעג מען אים צונעמען פון דאָרט און אוועקלייגן פאר די הינ־דעלעך. „אפרוחים" הייסן יונגע הינדעלעך און בכלל יונגע פייגעלעך. תרנגולת, א הון, וועלכע איז ארויסגעלאָפן (פון הויז) מעג מען איר אריינשטיפּן ביז זי קומט צוריק אריין. ווייל דאָס הייסט ניט, אז מען טראָגט די הון, און טראָגן די הון אים שבת טאָר מען ניט. די גמרא זאָגט, אז מען מעג נאָר „דוחין", „שטיפּן", אָבער מען טאָר ניט זיין „מדדין", אָננעמען ביים האלדז און שלעפּן איר, מחמת די הון הויבט זיך אויף פון דער ערד, און עס קומט אויס ווי מען טראָגט איר אים שבת. די גמרא ברענגט א ברייתא, אז אנדערע עופות מעג מען אויך אָננעמען ביים האַלדז און שלעפּן ווייל זיי הויבן זיך ניט אויף פון דער ערד. מדדין, מען מעג (אָננעמען פארן האַלדז און) שלעפּן קעלבער און יונגע אייזלן (אים שבת) אין רשות הרבים. עס הייסט ניט ווי מען טראָגט זיי אין רשות הרבים, אין גאס, וואָס מען טאָרניט; מחמת זיי, די קעלבער און די יונגע אייזלן, הייבן זיך ניט אויף, ווען מען שלעפּט זיי. דאָס

בְּרְשׁוּת הָרַבִּים. אִשָּׁה מְדַדָּה אֶת בְּנָהּ. אָמַר ר׳ יְהוּדָה אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא נוֹטֵל אֶחָד וּמַנִּיחַ אֶחָד, אֲבָל אִם הָיָה גוֹרֵר אָסוּר: ג אֵין מְיַלְּדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב אֲבָל מְסַעֲדִין, וּמְיַלְּדִין אֶת הָאִשָּׁה בַּשַּׁבָּת, וְקוֹרִין לָהּ חֲכָמָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וּמְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת, וְקוֹשְׁרִין אֶת הַטַּבּוּר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף חוֹתְכִין, וְכָל צָרְכֵי מִילָה עוֹשִׂין בַּשַּׁבָּת:

פרק יט

א ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם לֹא הֵבִיא כְּלִי מֵעֶרֶב שַׁבָּת, מְבִיאוֹ בַּשַּׁבָּת

וואָרט „מדדים״, מאכן באוועגן זיך, איז פון וואָרט „דדה״, פאמעליך שלעפן זיך, און געפינט זיך אין תנך אין דער פאָרם פון התפעל („אדדם״ אין תהלים מ״ב, און „אדדה״ אין ישעיה ל״ח). אשה, א פרוי מעג שלעפן (אים שבת אין גאס) איר (יונג) קינד; ר׳ יהודה זאָגט: ותען (מעג זי) ? אין דער צייט ווען ער (דאָס קינד) הויבט אויף איין (פוס) און שטעלט אוועק איין (פוס), אָבער אויב ער שלעפט (ביידע פיס) טאָר מען ניט. מחמת דאָס הייסט, ווי זי טראָגט אים. די מפרשים זאָגן, אז דאָ מיינט מען א קינד וואָס קאָן אליין ניט גיין, ווייל אזא וואָס קאָן שוין גייך אליין מעג מען עס טראָגן, מחמת „חי נושא את עצמו״, א לעבעדיקע זאך טראָגט זיך אליין.

ג. אין, מען טאָרניט אָפנעמען (ארויסנעמען דאָס קינד ביים געבוירן ווערן) פון א בהמה אים יום טוב, אָבער מען מעג העלפן (ביים געבוירן). אָפנעמען דאָס קינד טאָר מען ניט, ווייל עס איז א צו שווערע טירחא; אָבער העלפן, האלטן דאָס קינד ביים ארויסגיין פון דער מוטערס בויך, כדי עס זאָל ניט אראָפפאלן אויף דער ערד, מעג מען. ומילדין, אָבער ביי א פרוי מעג מען אָפנעמען דאָס קינד (ביים גע־בוירן ווערן) אים שבת, און מען רופט צו איר א הייבאַם פון איין אָרט צום אנדערן אָרט, און מען איז מחלל שבת צוליב איר (צוליב דער געווינערין). דאָס איז דער דין, אז פאר א קראנקן, וועלכער איז אין לעבנס־געפאר (חולה שיש בו סכנה) דארף מען מחלל שבת זיין, און א געווינערין, פון זינט זי הויבט אָן צו גיין צו קינד ביז 3 טעג נאָכן געבוירן דאָס קינד, דארף מען צוליב איר מחלל שבת זיין, אפילו זי פארלאנגט עס ניט. „חכמה״ הייסט א הייבאַם, די פרוי וואָס נעמט אָפּ דאָס קינד, און די משנה לערנט, אז זי מעג קומען אפילו ווייטער פון א תחום שבת. וקושרין, און מ׳בינדט־צו דעם נאָפּל (ביים געבוירענעם קינד אים שבת). ווייל אויב מען וועט דעם נאָפּל ניט צובינדן קאָנען ארויסגיין דעם קינד׳ס געדערים. ר׳ יוסי זאָגט, אז מען מעג אויך אָפּ־שניידן. די גמרא זאָגט, אז ר׳ יוסי האַלט, אז מען מעג טאָן אלץ, אָפּשניידן, ארום־שמירן, און אז דער דין איז ווי ר׳ יוסי. וכל צרכי, און אלע זאכן, וואָס מען דארף האָבן צום מל־זיין מעג מען טאָן אים שבת. דער דין איז, אז מל זיין איז דוחה שבת. אין קומענדיקן פרק ווערן געלערנט וועלכע זאכן צום מל־זיין מעג מען טאָן שבת.

פרק י״ט

א. ר׳ אליעזר זאָגט, אז אויב מען האָט ניט געבראכט די כלי (דאָס מוהל־מע־סער) אים ערב שבת, זאָל מען עס ברענגען אים שבת אָפּגעדעקט. מיר האָבן צום סוף פון לעצטן פרק געלערנט, אז אויב דער אכטער טאָג, דער ברית, פאלט אויס אים שבת דארף מען מל זיין אים שבת, ווייל די מצוה פון מילה איז דוחה דעם איסור פון שבת. זאָגט ר׳ אליעזר, אז אויב מען האָט פרייטאָג ניט געבראכט דאָס מוהל מעסער מעג מען עס ברענגען אים שבת, און כאָטש אים שבת טאָר מען דאָך ניט טראָגן פון איין רשות אין אנדערן, איז אָבער אויך דאָס מעסער־ברענגען דוחה דעם איסור פון שבת. אָבער מען זאָל עס טראָגן אָפּגעדעקט, כדי מענטשן זאָלן זען, אז מען טראָגט א מוהל־מעסער. ובסכנה, און אין דער צייט פון געפאר מעג מען עס (דעם מוהל־מעסער) צודעקן (און טראָגן אים שבת) דורך עדות. עדות, מענטשן, זאָלן האָבן געזען, אז מען האָט באדעקט דאָס מוהל־מעסער. מיט דעם וואָרט „סכנה״, „גע־

מְגֻלֶּה, וּבְסַכָּנָה מְכַסֵּהוּ עַל פִּי עֵדִים. וְעוֹד אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר, כּוֹרְתִים עֵצִים לַעֲשׂוֹת פֶּחָמִין וְלַעֲשׂוֹת כְּלִי בַרְזֶל. כְּלָל אָמַר ר' עֲקִיבָא, כָּל מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, וְשֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת: **ב** עוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי מִילָה בְּשַׁבָּת, מוֹהֲלִין, וּפוֹרְעִין, וּמוֹצְצִין, וְנוֹתְנִין עָלֶיהָ אִסְפְּלָנִית, וְכַמּוֹן. אִם לֹא שָׁחַק מֵעֶרֶב שַׁבָּת, לוֹעֵס בְּשִׁנָּיו וְנוֹתֵן. אִם לֹא טָרַף יַיִן וְשֶׁמֶן מֵעֶרֶב שַׁבָּת, יִנָּתֵן זֶה בְּעַצְמוֹ וְזֶה בְּעַצְמוֹ. וְאֵין עוֹשִׂין לָהּ חָלוּק בַּתְּחִלָּה, אֲבָל כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ סְמַרְטוּט. אִם לֹא הִתְקִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת, כּוֹרֵךְ עַל אֶצְבָּעוֹ וּמֵבִיא,

"פאר", **מיינט מען די צייט, ווען די רוימישע רעגירונג אין ארץ ישראל האָט געהאַט גוזר געווען, אז מען טאָרניט מל־זיין קינדער, און דאָס מל זיין איז פאַרגעקומען אין געהיים.** ועוד, און נאָך האָט ר' אליעזר געזאָגט: מען מעג שניידן (אים שבת) האָלץ, כדי (זיי צו פארברענען און) מאכן פון זיי קוילן און צו מאכן (אויף די קוילן) א כלי פון אייזן (דאָס מוהל־מעסער). **ר' אליעזר האלט, אז אפילו אזעלכע זאכן, וואָס מען האָט געקאָנט טאָן ערב שבת, מעג מען זיי טאָן אים שבת אויב זיי זענען נויטיק צום מל־זיין. אָבער ר' עקיבא האלט ניט אזוי, און די משנה זאָגט:** כלל, דעם (דאָזיקן) כלל האָט ר' עקיבא געזאָגט: יעדע מלאכה וואָס מען קאָן טאָן ערב שבת איז זי ניט דוחה שבת (טאָר מען זי ניט טאָן אים שבת אפילו זי איז נויטיק צום מל־זיין), און די (מלאכה) וואָס מען קאָן ניט טאָן ערב שבת איז דוחה דעם שבת. **לויט ר' עקיבא טאָר מען דאָס מוהל־מעסער ניט ברענגען אים שבת פון אן אנדערן רשות, און מען טאָר אויך ניט אים שבת ברענען האָלץ און מאכן אייזן אויף די קוילן כדי צו שמידן דאָס מוהל־מעסער; מחמת די דאָזיקע ארבייטן האָט מען דאָך געקאָנט טאָן ערב שבת. אָבער דאָס מל־זיין אליין און די ארבייטן וואָס זענען נויטיק ביים מל־זיין און וועלכע מען האָט פריער ניט געקאָנט טאָן מעג מען טאָן אים שבת. די משנה וועט באלד אויסרעכענען די זאכן, וועלכע מען מעג טאָן אים שבת.**

ב. עושין, מען מעג טאָן אים שבת אלע נויטיקע זאכן צום מל־זיין: מען איז מל'ע, מען רייסט אויף די הויט (מען מאכט די פריעה), מען זויגט אויס דאָס בלוט (מען מאכט די מציצה), און מען לייגט ארויף אויף איר (אויף דער מילה־וואונד) א פלאסטער און קימל. **דאָס מל־זיין, אויפרייסן די הויט און אויסזויגן דאָס בלוט הייסט א מלאכה (מאכן א וואונד), אָבער מען מעג זיי טאָן אים שבת ביים מל־זיין. "איספלנית" איז דאָס גריכישע וואָרט "ספלעניאָן" און איז דער טייטש א פלאַסטער, אָן ארומבינדונג.** אם, אויב מען האָט ניט צעריבן (דעם קימל) ערב שבת, מעג מען אים צעקייען מיט די ציין און ארויפלייגן. **צערייבן אים שבת מיט די הענד דעם קימל טאָר מען ניט, נאָר מיט די ציין מעג מען יאָ.** אם לא טרף, אויב מען האָט ניט אויסגעמישט דעם ווין און אייל ערב שבת, זאָל מען ארויפלייגן דעם (ווין) באזונדער און דעם (אייל) באזונדער. **מען פלעגט אויסמישן ווין און אייל און דערפון מאכן שמירעכץ אָנצושמירן דערמיט די מילה־וואונד.** ואין, און מען טאָרניט (אים שבת) ערשט גיין מאכן פאר איר (פאר דער מילה־וואונד) א העמדל. **"חלוק", א "העמדל", מיינט מען א שטיקל לייוונט, אין דערמיט א לעכל, און מען טוט עס אָן אויף דער מילה, כדי די הויט זאָל ניט צוריק צודעקן דעם גליד.** אבל, אָבער מען מעג ארויפבינדן אויף איר (דער וואונד) א שטיקל שמאַטע. **"סמרטוט", א שטיקל לייוונט, א שמאַטקע, זאָל זיין פון "סרמט", וואָס איז דער טייטש אין אראביש צושניידן אין שטיקלעך.** אם לא התקין, אויב מען האָט ניט צוגעגרייט (דאָס שטיקל לייוונט) ערב שבת (און עס געפינט זיך אין אן אנדער אָרט, פון וואנען מען טאָר ניט טראָגן אים שבת) זאָל מען עס ארומוויקלען אויף דעם פינגער און ברענגען, אפילו פון אן אנדערן

וַאֲפִלּוּ מֵחָצֵר אַחֶרֶת: ג מַרְחִיצִין אֶת הַקָּטָן בֵּין לִפְנֵי הַמִּילָה וּבֵין לְאַחַר הַמִּילָה, וּמְזַלְּפִין עָלָיו בַּיָּד, אֲבָל לֹא בִכְלִי. ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר מַרְחִיצִין אֶת הַקָּטָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת. שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים. סָפֵק וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְר' יְהוּדָה מַתִּיר בְּאַנְדְּרוֹגִינוֹס: ד מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי תִינוֹקוֹת, אֶחָד לָמוּל אַחַר הַשַּׁבָּת וְאֶחָד לָמוּל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל אַחַר הַשַּׁבָּת בַּשַּׁבָּת, חַיָּב. אֶחָד לָמוּל בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד לָמוּל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת. ר' אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב

הויף. ניט נאָר מעג מען עס ברענגען פון אן אנדערן הויז אין זעלבן הויף, **אפילו מען האָט ניט געמאכט קיין עירובי חצרות, נאָר מען מעג אויך ברענגען פון אן אנדערן הויף אפילו ווען די צוויי הייפן האָבן ניט צוזאמען אן עירוב (וועגן עירובי חצרות זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין). אָבער מען מעג עס ברענגען נאָר ארומגעוויקלט אויפן פינגער, אנדערש ווי מען טראָגט עס אין מיטן דער וואָך.**

ג. מרחיצין, מען מעג ארומוואשן (אים שבת) דעם קליינעם (אינגל, וואָס מען איז מל'ע) סיי פארן מל־זיין און סיי נאָכן מל־זיין, און מען מעג ארויפשפריצן אויף אים (דאָס וואסער) מיט דער האַנט אָבער ניט מיט א כלי. **די גמרא טייטשט, אז סתב ארומ־וואשן אפילו מיט דער האַנט טאָר מען ניט, און מען מעג נאָר באשפריצן מיט דער האַנט.** ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז מען מעג ארומוואשן דעם קליינעם (יינגל) אין דריטן טאָג (נאָכן מל־זיין) וואָס פאלט אויס אים שבת, ווייל עס ווערט געזאָגט (בראשית ל"ד) „און עס איז געווען אין דריטן טאָג, ווען זיי האָבן געהאַט שמערצן". **ר' אלעזר בן עזריה איז מחולק אויף דער סתם משנה און ער האַלט, אז מען מעג אפילו ארומוואשן דאָס קינד ווי געוויינליך סיי פארן מל־זיין און סיי נאָכן מל־זיין און אויך דעם דריטן טאָג נאָכן מל־זיין, סיי מיט וואסער וואָס מען האָט אָנגעווארעמט ערב שבת און סיי מיט וואַ־סער וואָס מען וואַרעמט אָן אים שבת, ווייל עס איז פאר דעם קינד א לעבנס־געפאר די הלכה פון ר' אלעזר בן עזריה האָבן מיר געהאַט פריער פרק ט' משנה ג'.** ספק, א (קינד, וואָס איז א) ספק, אָדער אן אנדרוגינוס איז מען אויף אים (זיין מל־זיין) ניט מחלל־שבת. **מיט ספק מיינט מען, ווען מען ווייסט ניט צי דאָס קינד איז געבוירן גע־וואָרן צו 9 חדשים און איז א בן קיימא, וועט לעבן, אָדער עס איז געבוירן געוואָרן צו 8 חדשים און וועט ניט קאָנען לעבן, און דאָס מל זיין איז גאָרניט, און מען טאָר דע־ריבער ניט מל־זיין עס אים שבת.** אנדרוגינוס (דאָס גריכיש וואָרט „אנדרא", „מאן", „גינאס", פרוי) מיינט מען א קינד וואָס האָט די געשלעכטס־סמנים פון א זכר און פון א נקבה, **און מען טאָר אים ניט מל־זיין אים שבת.** ור' יהודה, און ר' יהודה איז מתיר ביי אן אנדרוגינוס. **ווייל ער לערנט ארויס פון חומש („המול לכם כל זכר", בראשית ט"ז) אז אן אנדרוגינוס דארף מען מל זיין און דעריבער איז זיין מילה דוחה שבת.**

ד. מי, אויב איינער האָט געהאַט צוויי קינדער, איינעם מל־צו־זיין נאָך שבת און איינעם מל־צו־זיין אים שבת, און ער האָט פארגעסן און ער האָט דאָס קינד פון נאָך שבת מל־געווען אים שבת איז ער חייב. **ער דארף ברענגען א קרבן חטאת פאר טאָן אים שבת א מלאכה בשוגג.** אחד, אויב איינעם (פון די קינדער) האָט מען געדארפן מל־זיין פאר שבת און איינעם מל־זיין אים שבת, און ער האָט פארגעסן און ער האָט דאָס קינד פון פאר שבת מל־געווען אים שבת, איז ר' אלעזר מחייב צו ברענגען א קרבן חטאת, און ר' יהושע פטר'ט (צו ברענגען דעם קרבן חטאת). **כדי צו פארשטיין די דאָזיקע משנה און אויך די קומענדיקע משנה, איז נויטיק צו וויסן עטליכע דינים. ערשטנס, דאָס מל־זיין א קינד דארף פאָרקומען אין אכטן טאָג נאָכן געבוירן. דאָס הייסט „מילה בזמנה", דאָס מל־זיין קומט פאָר אין דער צייט; און אפילו דער אכטער טאָג פאלט אויס**

חַטָּאת. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר: ה קָטָן נִמּוֹל לִשְׁמֹנָה וּלְתִשְׁעָה וְלַעֲשָׂרָה וּלְאַחַד עָשָׂר וְלִשְׁנֵים עָשָׂר. לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. הָא כֵּיצַד? כְּדַרְכּוֹ לִשְׁמֹנָה. נוֹלַד לְבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת נִמּוֹל לְתִשְׁעָה. בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת נִמּוֹל לַעֲשָׂרָה. יוֹם טוֹב לְאַחַר הַשַּׁבָּת נִמּוֹל לְאַחַד עָשָׂר. שְׁנֵי יָמִים

אים שבת מעג מען מל־זיין אים שבת. צווייטנס אויב מען האָט א קינד ניט מל־געווען דעם אַכטען טאָג, דאַרף מען די מצוה פון מל־זיין טאָן שפּעטער, דעם 9טן, צי דעם 10טן טאָג, צי שפּעטער, ווען מען קאָן. דאָס הייסט „מילה שלא בזמנה״, דאָס מל־זיין קומט ניט פאַר אין דער צייט, און דאָס טאָר מען ניט טאָן אים שבת, נאָר דאָס מל־זיין מוז פאַרקומען אין דער וואכנס. דריטנס, אויב מען האָט מל־געווען פאַר דעם אכטן טאָג, למשל דעם 7טן טאָג, הייסט דאָס אינגאנצן ניט מקיים געווען די מצוה פון מל־זיין. די משנה לערנט דאָ, אז אויב איינער וויל טאָן א מצוה און די מצוה ווערט ניט געטאָן אָבער דאביי טוט ער אויך א עבירה בשוגג (טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה), ווי למשל אין ערשטן פאַל פון דער משנה, ווען ער האָט דאָס קינד, וואָס ווערט אלט 8 טעג נאָך שבת, מל־געווען אים שבת, דאָס הייסט פאַר דעם אכטן טאָג און די מצוה פון מילה איז ניט געטאָן געוואָרן, און דאביי האָט ער דאָך מחלל שבת געווען, דאַרף ער ברענגען א קרבן חטאת. אָבער די מחלוקה פון ר׳ אליעזר און ר׳ יהושע איז אין פאַל פון „טעה בדבר מצוה ועשה מצוה״, אויב די מצוה איז יאָ געטאָן געוואָרן. למשל ער האָט מל־געווען אים שבת א קינד וואָס איז געוואָרן אכט טאָג פאַר שבת, אָבער א עבירה האָט ער אויך דאביי געטאָן, ווייל עס איז דאָך „מילה שלא בזמנה״ און מען טאָר עס ניט טאָן אים שבת. זאָגט ר׳ אלעזר אז אפילו ווען די מצוה איז געטאָן געוואָרן, דאַרף מען ברענגען א קרבן חטאת, און ר׳ יהושע זאָגט, אז מען איז פּטור.

ה. קטן, א קינד דאַרף מען מל־זיין אין אכטן (טאָג), און (טיילמאָל) אין ניינטן, און (טיילמאָל) אין צענטן, און (טיילמאָל) אין עלפטן, און (טיילמאָל) אין צוועלפטן (טאָג); ניט ווינציקער און ניט מער. די משנה מיינט ניט דאָ צו זאָגן, אז אויב מען האָט ניט מל־געווען אין 12טן טאָג טאָר מען מער דאָס קינד ניט מל־זיין; באמת דאַרף מען מל־זיין אויך שפּעטער. די משנה מיינט צו זאָגן, אז ווען מען וויל און מען קאָן יאָ מל־זיין אין דער צייט, טרעפן זיך פאַלן, ווען מען מוז אָפּלייגן און מל־זיין אויפן צוועלפטן טאָג, אָבער ניט שפּעטער, און די משנה זאָגט באַלד ווי אזוי. הא כיצד? ווי אזוי? כדרכו, אויב (דאָס קינד ווערט געבוירן) ווי געוויינליך, (דאַרף מען עס מל־זיין) אויפן אכטן טאָג; (אויב עס איז געבוירן געוואָרן) בין השמשות (צווישן טאָג און נאכט) דאַרף מען עס מל־זיין דעם ניינטן טאָג. בין השמשות הייסט ווען עס ענדיגט זיך דער טאָג און עס הויבט זיך אָן די נאכט, און מען ווייסט ניט צי עס איז נאָך טאָג צי עס איז שוין נאכט. ממילא מוז דאָס מל זיין פאַרקומען ערשט אויפן ניינטן טאָג, ווייל עס איז דאָך א ספק און עס קאָן דאָך זיין, אז דער אכטער טאָג איז גאָר דער זיבעטער טאָג, און פאַר דעם אכטן טאָג טאָר מען דאָך ניט מל־זיין. בין השמשות של ערב שבת, (אויב דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן אים בין השמשות פון פרייטאָג, דאַרף מען עס מל־זיין אויפן צענטן טאָג. אין אזא פאַל מוז דאָס מל־זיין אָפּגעלייגט ווערן אויף זונטאָג, מחמת טאָמער איז דאָס קינד געבוירן געוואָרן אים פרייטאָג, טאָר מען דאָך עס ניט מל־זיין אים שבת, ווייל עס איז דאָך מילה שלא בזמנה (ווי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה) און מען טאָר עס ניט טאָן אים שבת. יום טוב, אויב נאָך־שבת (זונטאָג) איז געווען יום טוב, איז מען דאָס קינד מלע אין עלפטן טאָג. אויך דאָ מיינט די משנה, ווען דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן פרייטאָג בין השמשות, און דאָס מל־זיין דאַרף דעריבער פאַרקומען דעם 10טן טאָג, זונטאָג (ווי מיר האָבן פריער געלערנט), און אויב זונטאָג איז געווען יום טוב (און מילה שלא בזמנה טאָר מען ניט טאָן אויך אים יום טוב), דאַרף מען מל־זיין מאָנ־

טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה נִמּוֹל לִשְׁנֵים עָשָׂר. קָטָן הַחוֹלֶה, אֵין מוֹהֲלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּבְרִיא: וְאֵלּוּ הֵן צִיצִין הַמְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה, בָּשָׂר הַחוֹפֶה אֶת רוֹב הָעֲטָרָה, וְאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה. וְאִם הָיָה בַּעַל בָּשָׂר, מְתַקְּנוֹ מִפְּנֵי מַרְאִית עָיִן. מָל וְלֹא פָרַע אֶת הַמִּילָה, כְּאִלּוּ לֹא מָל:

פרק כ

א רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר תּוֹלִין אֶת הַמְּשַׁמֶּרֶת בְּיוֹם טוֹב וְנוֹתְנִין לַתְּלוּיָה

טאָג, דעם 11טן טאָג. די משנה לערנט וועגן ארץ־ישראל, וואו יום טוב איז נאָר איין טאָג; וועגן הוץ־לארץ, וואו יום טוב איז 2 טעג, איז פאראן א חלוקי דעות צווישן די פוסקים, און דער רמבם האלט, אז מען מעג דעם 2טן טאָג יום טוב יאָ מל־זיין מילה שלא בזמנה, און דער רא״ש און דער שולחן ערוך האלטן, אז ניט. שני ימים טובים, אויב עס זענען געווען (זונטאָג און מאָנטאָג) די צוויי יום־טוב־טעג פון ראש השנה, איז מען דאָס קינד מל אין צוועלפטן טאָג (דינסטאָג). ראש השנה איז אויך אין ארץ־ישראל צוויי טעג, און זיי ווערן ביידע פאררעכנט פאר איין יום טוב, די־זעלביקע הייליקייט, און מען טאָר ניט מל־זיין אין זיי מילה שלא בזמנה און מען לייגט דעריבער אָפּ דאָס מל־זיין אויף דינסטאָג הייַנטיקע צייטן, ווען דאָס לוח־יאָר איז איינגעאָרדנט לויט א חשבון, קאָן דער ערשטער טאָג ראש השנה ניט אויספאלן אים זונטאָג; אָבער אין דער צייט פון דער משנה, ווען מען האָט דעם לוח איינגעאָרדנט לויט זען די לבנה („על פי ראיה") האָט ראש השנה געקאָנט זיין זונטאָג. קטן, א קינד וואָס איז קראנק, טאָר מען עס ניט מל־זיין ביז עס ווערט געזונט. ווייל עס איז א סכנה.

ו. אלו הן, דאָס זענען די הויט־שטיקלעך, וועלכע מאכן ניט־גילטיק (זענען מעכב) דאָס מל־זיין; (דאָס איז ווען) דאָס פלייש באדעקט דעם גרעסערן טייל פון דער קרוין. מיט „ציצין" מיינט מען „נאָכהענגנדיקע שטיקלעך", און עס איז דאָס־זעלבע וואָס „ציצית" אין חומש. דאָ מיינט מען שטיקלעך הויט און פלייש, אויב זיי בלייבן ביים שפּיץ פון גליד נאָכן מל־זיין. זאָגט די משנה, אז אויב זיי דעקן־צו דעם גרעסערן טייל פון דער „קרוין", פון דעם בערגל ביים שפּיץ פון גליד, מאכן זיי דאָס מל־זיין פאר ניט־גילטיק און מען מוז זיי אָפּשניידן. די גמרא זאָגט, אז מיטן „גרע־סערן טייל" מיינט מען פון דער „הויך פון דער קרוין". ואינו, און ער טאָרניט עסן קיין תרומה. דער דין איז אז א ניט־גע׳מל׳טער כהן, א ערל, טאָרניט עסן קיין תרומה (וואָס איז תרומה זע אין דער הקדמה צו מסכתא תרומה). זאָגט די משנה, אז אויב ביי א כהן הענגען נאָך די שטיקלעך הויט און זיי באדעקן דעם גרעסערן טייל פון דער הויך פון דער גליד־קרוין הייסט דער כהן א ערל און ער טאָרניט עסן קיין תרומה ביז מען שניידט זיי אָפּ. ואם, און אויב איינער איז א פעטער (א בעל בשר, האָט א סך פלייש, און דאדורך זעט עס אויס ביי אים ווי דאָס פלייש דעקט־צו דאָס גע׳מל׳עטע אָרט) זאָל ער עס פאררעכטן (אָפּשניידן דאָס פלייש) צוליב דעם „אנ־בליק פון אויג" (מראית עין). דאָס הייסט, ווייל מענטשן קאָנען מיינען, אז ער איז ניט גע׳מל׳עט דארף ער דאָס פלייש ארומשניידן. מל, אויב מען איז מל׳ע, און מען רייסט ניט אויף די הויט (מען מאכט ניט די פריעה) איז עס אזוי ווי מען האָט ניט מל־געווען. מען מוז אין אזא פאל מאכן די פריעה אפילו אין א צייט שפּעטער נאָכן מל־זיין.

פרק כ׳

א. ר׳ אליעזר זאָגט, אז מען מעג אויפהענגען (איבער א גלאָז אָדער אן אנדער כלי) דעם דורכזייער אים יום טוב. „משמרת" הייסט א „דורכזייער", וועלכן מען לייגט ארויף אויף א גלאָז צו אן אנדער כלי און מען גיסט אריין ניט־ריינעם וויין, וועלכער רינט אַראָפּ אין גלאָז און די הייוון פון וויין בלייבן אין דורכזייער. זאָגט ר׳ אלעזר, אז מען מעג ארויפלייגן אויף דעם גלאָז דעם דורכזייער אים יום טוב; און כאָטש עס זעט דאָך אויס ווי עס ווערט געמאכט א „אוהל", א „געצעלט" (ווי א דעכל

בְּשַׁבָּת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹלִין אֶת הַמְּשַׁמֶּרֶת בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין נוֹתְנִין לַתְּלוּיָה בְּשַׁבָּת, אֲבָל נוֹתְנִין לַתְּלוּיָה בְּיוֹם טוֹב: ב נוֹתְנִין מַיִם עַל גַּבֵּי שְׁמָרִים בִּשְׁבִיל שֶׁיִּצְלוּ, וּמְסַנְּנִין אֶת הַיַּיִן בְּסוּדָרִין וּבִכְפִיפָה מִצְרִית, וְנוֹתְנִין בֵּיצָה בִּמְסַנֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל, וְעוֹשִׂין אֵינוֹמֶלִין בְּשַׁבָּת. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר בְּשַׁבָּת בְּכוֹס, בְּיוֹם טוֹב בְּלָגִין, וּבַמּוֹעֵד בֶּחָבִית. רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר,

איבער דעם גלאָז), פונדעסטוועגן מעג מען, ווייל אלץ וואָס העלפט מאכן מאכלים עסנווארג, פאר דעם מענטש מעג מען טאָן אים יום טוב. ונותנין, און מען מעג אריינגיסן (ווייַן) דורך א הענגענדיקן (דורכזייער) אים שבת. **אויפהענגען דעם דורכזייער אים שבת טאָר מען ניט, ווייל דאָס הייסט ווי געמאכט א „אוהל"; אָבער אויב דער דורכזייער איז שוין פאראן אויף דעם גלאָז מעג מען אריינגיסן דורך אים ווייַן. דאָס הייסט ניט ווי „בורר", אויסקלייבן שלעכטע מאכלים פון גוטע, מחמת אזוי איז ניט דער שטייגער פון קלייבן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מען טאָר ניט אויפהענגען דעם דורכזייער אים יום טוב, און מען טאָר ניט אריינגיסן אין א הענגעדיקן (דורכזייער) אים שבת, אָבער מען מעג אריינגיסן אין א הענגענדיקן (דורכזייער) אים יום טוב. **די חכמים האלטן, אז מען טאָר אים יום טוב ניט מאכן קיין אוהל אפילו צו מאכן מאכלים פארן מענטש צו עסן אָדער צו טרינקען, און אז אים שבת טאָר מען ניט אריינגיסן דעם ווייַן עס איז ווי „בורר".**

ב. נותנין, מען מעג (אים שבת) ארויפגיסן וואסער אויף (ווייַן־) הייוון, כדי זיי זאָלן ווערן לויטער (שיצלו). **אויף דער משנה זענען פאראן צוויי פירושים, איינער איז, אז מען מעג ארויפגיסן וואסער אויף ווייַן־הייוון וואָס געפינען זיך אין דורכזייער, כדי די הייוון זאָלן ווערן לויטער, קלאָרער, און עס זאָלן פון זיי ארויסרינען די רעשטלעך ווייַן. דער צווייטער פירוש איז, אז מען מעג ארויפגיסן וואסער אויף ווייַן־הייוון, וועלכע געפינען זיך אין א פאַס, כדי דאָס וואסער זאָל אריינעמען אין זיך דעם טעם פון ווייַן, עס הייסט ניט „בורר", ארויסנעמען דעם גוטן ווייַן פון שלעכטן הייוון.** ומסננין, און מען מעג (אים שבת) דורכזייען (ניט ריינעם) ווייַן דורך טיכער, אָדער דורך א מיצרישן קויש. **דאָ מיינט מען טיכער, וועלכע זענען געמאַכט דורכצוזייען ווייַן, און עס איז דעריבער ניטאָ מורא צו האָבן טאָמער וועט מען אויסקוועטשן די טיכער אים שבת, וואָס מען טאָר ניט טאָן צוליב „סחיטה" (אויסקוועטשן). די גמרא זאָגט, אז מען מוז אכטונג געבן, אז דער מצרישער קויש זאָל זיין נידריקער א טפח פון דער דנא פון דער כלי אין וועלכן דער ווייַן רינט אריין, כדי עס זאָל ניט הייסן געמאכט א אוהל (ווינציקער פון טפח הייסט ניט קיין געצעלט, קיין אוהל).** ונותנין און מען מעג אריינטאָן (אים שבת) אן איי אין א דורכזייער פון זענעפט (גאָרטשיצע). **דאָס צעקלאפּטע איי ציט אריין אין זיך דעם שמוץ פון זענעפט, און מען מעג עס טאָן אים שבת. „משמרת" געוויינטליך דער דורכזייער פון ווייַן, וועלכער לאָזט ניט דורכגייען די ווייַן־הייוון („משמרת" פון וואָרט „שמרים", הייוון), און „מסננת" הייסט אַ דורכזייער פאר אנדערע זאכן.** ועושין, און מען מעג מאכן האָניג־ווייַן אים שבת. „אנומלין" **(האָניג־ווייַן) איז דאָס גריכישע וואָרט „איינאמעלאן", און איז דער טייטש ווייַן געמישט מיט האָניג און געווירצן. זאָגט די משנה, אז מען מעג אים שבת מישן ווייַן מיט האָניג און געווירצן.** ר' יהודה זאָגט, אז אים שבת מעג מען עס (דעם האָניג־ווייַן) מאכן אין א בעכער (כוס, א קליינע כלי), אים יום טוב (מעג מען) אין קרוג (לגין), און אים חול המועד אין א פאַס. **דער טעם איז, וואָס אים שבת און יום טוב טאָר מען ניט טאָן א זאך, וואָס מען דארף דערצו א גרויסע טירחא, און ווייל שבת איז הייליקער פון יום טוב, מעג מען דעם האָניג־ווייַן מאכן נור אין א בעכער, א קליין ביסל, און אים יום טוב מעג מען שוין אין א קרוג, אָבער חול המועד מעג מען אין א פאַס. „לגין" איז דאָס גריכישע וואָרט „לאגעטאָס", וואָס איז דער טייטש א „קרוג", א „פלאש".** ר' צדוק זאָגט, אז אלץ (מעג מען) לויט (דער צאָל פון) די געסט

הַכֹּל לְפִי הָאוֹרְחִין: ג אֵין שׁוֹרִין אֶת הַחִלְתִּית בְּפוֹשְׁרִין, אֲבָל נוֹתֵן לְתוֹךְ הַחוֹמֶץ. וְאֵין שׁוֹרִין אֶת הַכַּרְשִׁינִין, וְלֹא שָׁפִין אוֹתָן, אֲבָל נוֹתֵן לְתוֹךְ הַכְּבָרָה, אוֹ לְתוֹךְ הַכַּלְכָּלָה. אֵין כּוֹבְרִין אֶת הַתֶּבֶן בִּכְבָרָה, וְלֹא יִתְּנֶנּוּ עַל גַּבֵּי מָקוֹם גָּבוֹהַּ בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּרֵד הַמּוֹץ, אֲבָל נוֹטֵל הוּא בִּכְבָרָה, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הָאֵבוּס: ד גּוֹרְפִין מִלִּפְנֵי הַפְּטָם, וּמְסַלְּקִין לַצְּדָדִין

אויב ער זענען פאראן א סך אורחים, געסט, צום עסן, מעג מען מאכן מער האָניג־ווייַן, אויב ווינציקער אורחים דארף מען מאכן נאָר ווינציקער.

ג. אין, מען טאָרניט ווייקן (אים שבת) דעם חלתית־גראָז אין לוילעך וואסער. אָבער מען מעג אים ארייַנטאָן אין עסיק. „חלתית" זאָל זיין דאָס גריכישע וואָרט „כאל־טיטע", און איז דער נאָמען פון דעם גראָז „ווייסער עציאן" (לאסערפיציום), און מען ווייקט אים אין לוילעך וואסער און די גמרא שבת ק"מ זאָגט, אז עס איז גוט צו הארץ־קראנקייט. זאָגט די משנה, אז ווייקן אין וואסער טאָר מען ניט אים שבת, ווייל עס איז ווי א „עובדא דחול" (מען טוט אזוי אין וואָכנטעג) אָבער ארייַנטאָן אין עסיק מעג מען, ווייל געוויינליך טוט מען אים ניט אריין אין עסיק. ואין שורין, און מען טאָרניט ווייקן (אים שבת) וויקע, און מען טאָר זיי אויך ניט רייבן (כדי אראָפּצונעמען די שאָלעכץ) אָבער מען מעג זי ארייַנטאָן אין א זופּ אָדער אין א קויש **וויקע (כרשינין) איז א געוויקס, וואָס האָט אזוי ווי קערנער, און עס ווערט געגעסן מייסטנס דורך בהמות; די וויקע איז בעסער צום עסן ווען מען נעמט ארויס די פּסולת דורך ווייקן אין דער וואסער און די פּסולת שווימט ארויף אויף דעם וואסער, אָדער מען נעמט אראָפּ די פּסולת דורך רייבן די וויקע. זאָגט די משנה אז ווייקן און רייבן טאָר מען ניט אים שבת אָבער ארייַנלייגן אין א זופּ אָדער אין א געלעכערטן קויש און די פּסולת זאָל אליין ארויספאלן מעג מען יאָ.** אין כוברין, מען טאָר ניט (אים שבת) דורכזיפּן שטרוי דורך א זיפּ, און מען טאָר זי ניט אוועקלייגן אויף א הויך־אָרט, כדי די פליעוועס (די פּסולת פון שטרוי) זאָלן אראָפּגיין. די שטרוי, **וואָס מען גיט צו עסן בהמות, איז געוויינליך אויסגעמישט מיט פליעוועס, די שטעכענדיקע הערעלעך פון די שטרוי־שפּיצן, וואָס טויגן ניט פאר די בהמות. מען זיפּט דעריבער אדורך די שטרוי דורך א זיפּ אָדער מען לייגט זי ארויף אויף א הויך אָרט, כדי דער ווינט זאָל אַראָפּבלאָזן די פליעוועס. זאָגט די משנה, אַז אים שבת טאָר מען עס ניט טאָן.** אבל, אָבער מען מעג נעמען (די שטרוי) מיט א זיפּ און ארייַנטאָן אין דער קאָריטע (פון וואנען די בהמות עסן). **אויב ער איז ניט מכוון דורכצופירן, נאָר ער נעמט סתם די שטרוי און א זיפּ כדי ארייַנצוטאָן אין דער קאָריטע, כאָטש דערווייל ווערן די פליעוועס אדורכגעזיפּט, מעג מען. דאָס איז דער דין אז „דבר שאינו מתכוון מותר", אז אויב מען מיינט ניט צו טאָן די מלאכה מעג מען.**

ד. גורפין, מען מעג אים שבת אויסשארן (די קאָריטע) פאר דעם אקס **וועלכן מען שטאָפּט מיט עסן. עס זענען פאראן אָקסן, וועלכע מען שטעלט אוועק אין שטאל און מען שטאָפּט זיי מיט עסן, כדי זיי זאָלן ווערן פעט. אזא אקס הייסט „פּטם" (פון „פּטם", שטאָפּן מיט עסן). זאָגט די משנה, אז מען מעג אויסשארן די קאָריטע פון זאמד, כדי מען זאָל דאָרט ארייַנטאָן דאָס עסן פאר דעם אָקס, וועלכן מען שטאָפּט.** ומסלקין, און מען מעג אוועקשטעלן אין די זייטן צוליב דעם טינופת, אזוי זאָגט ר' דוסא. **די מפרשים (רשי, ברטנורא) טייטשן, אז דאָס מיינט מען, אז מען מעג אוועקשארן דאָס שטרוי אין דער זייט, כדי דער אָקס זאָל עס ניט שמוציג מאכן מיט זיין טינופת. „רעי" איז דער טייטש טינופת. די ווערטער „דברי ר' דוסא", אזוי זאָגט ר' דוסא, גייען ארויף אויך אויף דעם אָנהויב פון דער משנה („מען מעג אויסשארן"). דער ר"ח** (און אזוי איז אויך צו זען פון ירושלמי) **טייטשט, אז דאָ מיינט מען צוויי סאָרטן „בהמות": אן אָקס וועלכן מען שטאָפּט מיט עסן אין שטאל און ער הייסט „פּטם", און אן אָקס, וועלכן מען שטאָפּט ניט נאָר ער פּאשעט זיך אין פעלד, און ער**

מִפְּנֵי הָרְעִי, דִּבְרֵי ר' דוֹסָא וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. נוֹטְלִין מִלִּפְנֵי בְהֵמָה זוֹ, וְנוֹתְנִין לִפְנֵי בְהֵמָה זוֹ בַּשַּׁבָּת:
ה הַקַּשׁ שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּטָּה לֹא יְנַעְנְעֶנּוּ בְיָדוֹ, אֲבָל מְנַעְנְעוֹ בְגוּפוֹ. וְאִם הָיָה מַאֲכַל בְּהֵמָה, אוֹ שֶׁהָיָה עָלָיו כַּר, אוֹ סָדִין, מְנַעְנְעוֹ בְיָדוֹ. מַכְבֵּשׁ שֶׁל שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים מַתִּירִין, אֲבָל לֹא כוֹבְשִׁין, וְשֶׁל כּוֹבְסִין לֹא יִגַּע בּוֹ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אִם הָיָה מֻתָּר מֵעֶרֶב שַׁבָּת, מַתִּיר אֶת כֵּלָיו וְשׁוֹמְטוֹ:
(נ"א מַתִּיר אֶת כֵּלָיו וְשׁוֹמְטָן):

הייסט „רעי" (פון „רעה", זיך פאשן). וחכמים, און די חכמים אסרן. **סיי דאָס אויס־שאַרן די קאַריטע און סיי דאָס אָוועקשאַרן די שטרוי אין די זייטן. די גמרא זאָגט, אַז די מחלוקה איז נור וועגן א קאַריטע א כלי, אָבער אויב די קאַריטע איז אין דער ערד האַלט אויך ר' דוסא אַז מען טאָר ניט, ווייל מען וועט אויסגלייכן די גריבלעך, און דאָס טאָר מען ניט טאָן אים שבת.** נוטלין, מען מעג נעמען אים שבת (עסן) וואָס ליגט פאַר דער (איינער) בהמה, און עס לייגן פאַר דער (אנדערער) בהמה. **מחמת איין בהמה עסט דאָס וואָס אַן אנדערע בהמה האָט איבערגעלאָזט, און דעריבער איז עס ניט מוקצה, ווייל דאָס עסן קאָן דאָך באַנוצט ווערן דורך דער אנדערער בהמה. די גמרא זאָגט, אַז דאָס עסן פון אַן אָקס טאָר מען ניט געבן פאַר אַן אייזל, ווייל אַן אָקס באַשמוצט דאָס עסן מיט שפּייעכץ און דאָס אייזל מיאוסט זיך דערפון צו עסן.**

ה. הקש, שטרוי וואָס ליגט אויף א בעט טאָר מען (אים שבת) ניט שאָקלן מיט דער האַנט, אָבער מען מעג עס שאָקלן מיטן קערפּער. **ווייל מען נעמט אָן, אַז סתם שטרוי איז באַשמיט צום פאַרברענען, און אַזוי ווי אים שבת טאָר מען דאָך ניט אָנצינדן קיין פייער איז דאָס שטרוי מוקצה. אָבער מיט'ן קערפּער, ניט מיט דער האַנט, מעג עס יאָ שאָקלן, ווייל „טלטול מן הצד", דאָס באַוועגן א זאַך דורך דער זייט (ניט מיט דער האַנט) הייסט ניט באַוועגן.** ואם, און אויב דאָס (שטרוי) איז געווען צום עסן פאַר א בהמה, אָדער עס איז געלעגן דערויף א קישן אָדער א ליילעך, מעג מען עס שאָקלן מיט דער האַנט. **מחמת דערמיט האָט מען דאָך קלאָר געמאַכט, אַז דאָס שטרוי איז ניט צום פאַרברענען נאָר צום לייגן זיך דערויף און עס איז ניט קיין מוקצה; און אַזוי איז עס אויך ניט קיין מוקצה אויב דאָס שטרוי איז באַשטימט צום עסן פאַר א בהמה.** מכבש, א פּרעס פון בעלי בתים מעג מען (אים שבת) אויפמאַכן (איין טייל פון דער פּרעס פון דער אנדערער און ארויסנעמען די קליידער פון צווישן זיי), אָבער מען טאָר ניט פּרעסן, און פון פּרעסערס (בעלי מלאכות) און פון וועשערס טאָר מען זי ניט אָנרירן. **די פּרעס (מכבש) באַשטייט פון צוויי פּליטן (ברעטער, מייסטנס מעטאַלענע), און מען לעגט אריין דאָס קלייד צווישן די פּלאַטן און מען קוועטשט זיי צו ווערט דאָס קלייד אויסגעפּרעסט. זאָגט די משנה, אַז אויב די פּרעס איז א הויז־פּרעס, פון בעלי בתים, מעג מען ארויסנעמען די קליידער פון דער פּרעס, אָבער אריינלייגן זיי אין דער פּרעס און זיי אויספּרעסן טאָר מען ניט. אָבער די פּרעס איז פון בעלי מלאכות, פון פּרעסערס אָדער פון וועשערס, טאָר מען ניט אָנרירן, אפילו ניט ארויסנעמען די קליידער, ווייל אַזאַ פּרעס איז פעסטער צוגעמאַכט און ווען מען עפנט זי הייסט עס ווי צעשטערט א זאַך.** ר' יהודה זאָגט, אַז אויב די פּרעס איז געווען אָפן (ניט צוגעקוועטשט) פון פאַר שבת, מעג ער אויפמאַכן זי (די פּרעס) אינגאַנצן און ארויסציען (די קליידער). **לויט טייל גירסאות איז אין ר' יהודה'ס ווערטער פאַראַן „מתיר את כליו ושומטן", דאָס הייסט, אַז ער מעג אויפבינדן די מלבושים פון דער פּרעס ארויס און זיי ארויסציען.**

פרק כ"א

א. נוטל, א מענטש מעג נעמען און טראָגן (אים שבת אין הויף) זיין קינד, וועל־כער טראָגט א שטיין אין זיין האַנט. **כאָטש דעם שטיין אליין טאָר מען דאָך ניט טראָגן ווייל ער איז מוקצה, אָבער ווייל ער טראָגט דאָך דאָס קינד הייסט עס ניט, אַז ער**

א נוֹטֵל אָדָם אֶת בְּנוֹ וְהָאֶבֶן בְּיָדוֹ, וְכַלְכָּלָה וְהָאֶבֶן בְּתוֹכָהּ, וּמְטַלְטְלִין תְּרוּמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה וְעִם הַחוּלִין. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מַעֲלִין אֶת הַמְּדֻמָּע בְּאֶחָד וּמֵאָה: ב הָאֶבֶן שֶׁעַל פִּי הֶחָבִית מַטָּהּ עַל צִדָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת. הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיוֹת, מַגְבִּיהָהּ וּמַטָּהּ עַל צִדָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת. מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר נוֹעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן נוֹפְלוֹת. הָיְתָה עָלָיו לִשְׁלֶשֶׁת, מְקַנְּחוֹ

טראָגט דעם שטיין. וכלכלה, און (ער מעג טראָגן) א קויש און א שטיין איז פאַראַן אינווייניק (אין קויש). **די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען ווען אין קויש איז א חוץ דעם שטיין פאראַן אויך פרוכטן, ווייל אויב ניט הייסט עס, אז דער קויש איז א „בסיס", אַן אונטערשטיצונג פאַר דעם שטיין, פאַר א זאַך וואָס מען טאָרניט טראָגן און מען טאָר דעריבער דעם קויש אויך ניט טראָגן. די גמרא זאָגט אויך, אז די פרוכטן מעגן זיין אזעלכע, וואָס אויב מען זאָל זיי ארויסוואַרפן פון קויש וועלן זיי ווערן פאַרשמוציקט, ווי ווייִנטרויבן און אנדערע אזעלכע פרוכטן, און אז אויך נאָר ווען דער קויש האָט א לאָך און דער שטיין איז ארייַנגעשטעלט אין לאָך און איז געווארן ווי א טייל פון קויש.** ומטלטלין, און מען מעג איבערטראָגן טמא־תרומה צוזאַמען מיט טהור־תרומה אָדער מיט חולין. **תרומה הייסט די תבואה און פרוכטן וואָס מען שיידט אָפּ און מען גיט צום כהן, און נאָר א כהן מעג די תרומה עסן. אויב די תרומה איז געוואָרן טמא** (עס האָט זי אָנגערירט א טמא־זאַך, ווי א טויטער שרץ) **טאָר איר אויך א כהן ניט עסן** (זע אין דער הקדמה צו מסכתא תרומות). **„חולין" הייסן סתם תבואה און פרוכטן, וועלכער יעדער ייד מעג עסן, אויך ניט א כהן. זאָגט די משנה, אז כאָטש טמא־תרומה טאָר מען ניט טראָגן אים שבת, ווייל קיינער טאָר זי ניט עסן און זי איז דעריבער מוקצה, אָבער אויב אין א קויש איז געלעגן טמאָ תרומה און דערלעבן** טהור־תרומה (ניט אָנרירנדיק איינע אין דער אנדערער) **אָדער חולין מעג מען דעם קויש יאָ איבערטראָגן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז מען מעג (אים שבת) ארויסנעמען פון דעם מדומע־געמיש פון הונדערט און איינס. **אין דער הקדמה צו מסכתא תרומות האָבן מיר דערקלערט, אז אויב א טאָפּ תרומה האָט זיך אויסגעמישט מיט 100 טעפּ חולין (צוזאַמען 101), איז דער דין, אַז מען נעמט ארויס פון געמיש א טאָפּ און מען דער־קלערט אז עס איז דער טאָפּ תרומה, און די איבעריקע 100 טעפּ מעג עסן אויך א** ישראל (ניט קיין כהן). אזא געמיש הייסט „מדומע", און ר׳ יהודה זאָגט, אז מען מעג **דעם דאָזיקן טאָפּ ארויסנעמען אויך אים שבת, כדי מתיר צו מאַכן די איבעריקע 100 טעפּ פאַר ניט כהנים צום עסן.**

ב. האבן, אויב אַ שטיין ליגט אויף דעם מויל (דער עפנונג) פון א פאַס (מיט וויין) מעג מען (אים שבת) אויסבייגן די פאַס אויף איר זייט, און ער (דער שטיין) זאָל אראָפּפאַלן (און מען קאָן ארויסנעמען וויין פון דער פאַס). **אָבער אראָפּנעמען דעם שטיין מיט דער האַנט טאָר מען ניט, ווייל ער איז מוקצה.** היתה, אויב זי (די פאַס איז געווען צווישן אנדערע פעסער (און עס איז א מורא אז דער אראָפּפאַלנדי־קער שטיין קאָן צעברעכן די אנדערע פעסער), מעג מען אויפהויבן (די פאַס) און אויס־בייגן איר אויף איר זייט און דער (שטיין) פאַלט אראָפּ. **ער מעג די פאַס אויפהייבן און אוועקנעמען איר פון צווישן די פעסער און דער שטיין זאָל אראָפּפאַלן אין א זייט.** מעות, אויב עס ליגט געלט אויף א קישן (און מען דאַרף האָבן דעם קישן) מעג מען אָפּשאָקלען דעם קישן און דאָס געלט זאָל אראָפּפאַלן. **אויך דאָ טאָר מען מיט דער האַנט ניט אראָפּנעמען דאָס געלט; אָבער אראָפּשאָקלען מעג מען. די גמרא זאָגט, אז סיי דעם שטיין אויף דער פאַס און סיי ביי געלט אויף א קישן מעג מען אראָפּשאָקלען נור ווען מען האָט זיי פאַרגעסן ערב שבת, אָבער אויב מען האָט זיי אוועקגעלייגט בכוונה טאָר מען זיי אים שבת ניט אראָפּשאָקלען, ווייל די פאַס און דער קישן זענען געוואָרן א „בסיס לדבר האסור", אַן אונטערשטיצונג צו א זאַך** (שטיין און געלט) **וואָס מען טאָר אים שבת ניט נעמען און מען טאָר אויך די פאַס און דעם קישן ניט**

בִּמְרְטוּט. הָיְתָה שֶׁל עוֹר, נוֹתְנִין עָלֶיהָ מַיִם עַד שֶׁתִּכְלֶה: ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מַגְבִּיהִין מִן הַשֻּׁלְחָן עֲצָמוֹת וּקְלִיפִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים נוֹטֵל אֶת הַטַּבְלָא כֻּלָּהּ וּמְנַעֲרָהּ. מַעֲבִירִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן פֵּירוּרִין פָּחוֹת מִכְּזַיִת, וְשֵׂעָר שֶׁל אֲפוּנִין וְשֵׂעָר עֲדָשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה. סְפוֹג אִם יֵשׁ לוֹ עוֹר בֵּית אֲחִיזָה מְקַנְּחִין בּוֹ, וְאִם לָאו אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ. (וַחֲכָ״א) בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נִטָּל בְּשַׁבָּת וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה:

מטלטל זיין. היתה עליו, אויב עס איז געווען אויף אים (אויף דעם קישן) א שמוציקע זאך, מעג מען עס אפווישן (אים שבת) מיט א שמאטע. „לשלשת" טייטשט רש״י „שפייעכץ, אדער טינופת". דער „ערוך" טייטשט טינופת פון הינער. **דער „ערוך השלם" מיינט, אז עס איז פון אראבישן ווארט „לאש", וואס איז דער טייטשט א קלעביקע זאך.** היתה של, אויב ער (דער קישן) איז געווען פון לעדער (און דערויף איז געווען א שמוציקע זאך) מעג מען (אים שבת) ארויפגיסן אויף אים וואסער ביז (דער שמוץ) פארשווינדט. **מען מעג נור ארויפגיסן וואסער, אבער וואשן טאר מען ניט.**

ג. בית שמאי, די בית שמאי זאגן, אז מען מעג אראפנעמען (אים שבת) פון טיש ביינער און שאלעכץ. **כאטש מענטשן קאנען דאס ניט עסן, אבער ווייל בהמות קאנען עס יא עסן, מעג מען זיי אראפנעמען פון טיש.** ובית הלל, און די בית הלל זאגן, אז מען מעג אננעמען דעם גאנצן טיש־ברעט (טבלה) און אים אראפשאקלען. **די ביינער און שאלעכץ וועלן דעמאלס ממילא אראפפאלן; אבער אראפנעמען זיי מיט דער האנט טאר מען ניט. די גמרא זאגט, אז מען פארלאזט זיך ניט אויף דעם דאזיקן נוסח פון דער משנה, און אז באמת איז פארקערט; די בית שמאי זאגן, אז מען טאר ניט אראפנעמען מיט דער האנט נור אראפשאקלען דעם טיש־ברעט, און די בית הלל זאגן, אז מען מעג אראפנעמען מיט דער האנט די ביינער און די שאלעכץ.** מעבירין, מען מעג אראפנעמען פון טיש ברעקלעך (עסנווארג, אפילו) זיי זענען קלענער פון דער גרויס פון אן איילבירט (פחות מכזית), און די שויטן פון באבעס און די שויטן פון לינזן (א סארט ארבעס), ווייל זיי, (די ברעקלעך און די שויטן) זענען א עסנווארג פאר א בהמה. **דעריבער הייסן זיי ניט קיין מוקצה מחמת מען גיט זיי צו עסן צו בהמות. אן אנדערע גירסא איז „מלפני השולחן", פון פאר דעם טיש", די ברעקלעך און שויטן וואס פאלן אראפ פון טיש אויף דער ערד. „שער", „שרביטין", די שויטן, אין וועלכע די באבעס און ארבעס וואקסן.** ספוג, א שוואם, אויב ער האט א לעדער־נעם הענטל (בית אחיזה, אן אנהאלטער) מעג מען מיט אים אפווישן (אים שבת) און אויב ניט טאר מען מיט אים ניט אפווישן (אים שבת). **אויב דער שוואם איז נאס און האט ניט קיין לעדערנעם הענטל, אין וואס מען זאל אים האלטן ביים אפווישן מיט אים, מוז מען דאך אננעמען דעם שוואם אליין, ממילא קומט אויס, אז מען קוועטשט דעם נאסן שוואם, און דאס הייסט „סחיטה", אויסקוועטשן, און מען טאר עס ניט טאן אים שבת.** וחכמים, און די חכמים זאגן, אז סיי אזוי (ער האט א לעדערנעם הענטל) און סיי אזוי (ער האט ניט קיין לעדערנעם הענטל) מעג מען אים אננעמען אים שבת. **רש״י און אנדערע מפרשים טייטשן, אז די חכמים מיינען, ווען דער שוואם איז טרוקן.** ואינו, און ער (דער שוואם) קאן ניט ווערן טמא. **די משנה לערנט דא אגב אורחא נאך א דין וועגן שוואם, דהיינו, אז אויב ער רירט אן א טמא זאך (א טויטן שרץ) קאן ער ניט ווערן טמא. דער טעם איז, ווייל טמא קאנען ווערן נאר קליידונגס־שטאפן, זאק, הילצערנע און מעטאלענע כלים, און א שוואם איז ניט קיין איינע פון זיי.**

פרק כ״ב

א. חבית, א פאס (מיט עסנווארג און ווייץ) וואס איז צובראכן געווארן (אים שבת) מעג מען ראטעווען פון איר שפייז פאר דריי סעודות. **אבער מער טאר מען ניט, און**

א חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה, מַצִּילִין הֵימֶנָּה מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם. וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִסְפּוֹג. אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּירוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין, וְאִם יָצְאוּ מֵעַצְמָן אֲסוּרִים. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לְאוֹכָלִים, הַיּוֹצֵא מֵהֶן מֻתָּר. וְאִם לְמַשְׁקִין הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר. חַלּוֹת דְּבַשׁ שֶׁרִסְּקָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְיָצְאוּ מֵעַצְמָן אֲסוּרִים. וְר׳ אֱלִיעֶזֶר

די גמרא שבת קי״ז זאָגט, ווייל עס איז מורא צו האָבן, אז מען וועט אים דערלויבן צו ראטעווען מער וועט דער מענטש פארגעסן, אז עס איז שבת און ער וועט ברענגען כלים דורך א רשות הרבים כדי צו ראטעווען, און דאָס טאָר מען ניט. רשי זאָגט, אז דאָס מיינט מען אין א סך כלים, אָבער אין איין כלי מעג מען ראטעווען מער. ואומר, און ער מעג זאָגן צו אנדערע מענטשן: „קומט און ראטעוועט פאר אייערטוועגן״. און יעדער פון זיי מעג אויך ראטעווען צו דריי סעודות. ובלבד, אָבער ער זאָל ניט איינזאפּן. מען טאָר ניט מיט א שוואם ארייגזאפּן דעם וויין פון דער צעבראָכענער פאס און לאָזן דעם שוואם ווין אויסרינען אין אן אנדער אָרט, און דערנאָך ווידער איינזאפּן וויין; מחמת עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער אויסקוועטשן דעם שוואם און דאָס איז סחיטה (אויסקוועטשן) און עס איז אסור. די ברייתא אין דער גמרא זאָגט, אז מען טאָר אויך גערדיכטן אייל ניט נעמען מיט די הענט און אָפּווישן אין כלי, ווייל עס הייסט געטאָן ווי מען טוט אין וואָכנטעג (כדרך שהוא עושה בחול). אין סוחטין, מען טאָר ניט (אים שבת) אויסקוועטשן פרוכטן, כדי ארויסצוציען פון זיי געטראנקן (דעם זאפט). דאָס איז דער איסור פון „סחיטה״, אויסקוועטשן אים שבת. די גמרא זאָגט, אז „סחיטה״ איז אסור, ווייל עס הייסט ווי „מפרק״, ארויס־ברעקלען, און דאָס איז די „תולדה״, פון דער אב מלאכה „דש״, דרעשן תבואה, וואָס נעמט ארויס די קערנדלעך פון די שטרויען. וועגן „תולדה״ און אב מלאכה זע אין אונזער פירוש פריער פרק ז׳ משנה א׳ און ב׳. ואם, און אויב זיי (די געטראנקן; דער זאפט) זענען אליין ארויסגעגאנגען (קיינער האָט זיי ניט געקוועטשט) פון די פרוכטן (אים שבת) זענען זיי אסור (טאָר מען זיי אים שבת ניט טרינקען). ווייל מען האָט מורא, טאָמער וועט מען אויסקוועטשן. דאָס וואָרט „ואם״, „און אויב״, מיינט דאָ „און אפילו״, און מיר האָבן אין טייל ערטער „אם״ אנשטאט „אפילו״. זע ברכות פרק ה׳ משנה ד׳. ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב (די פרוכטן, פון וועלכע דער זאפט רינט אליין ארויס) זענען באשטימט צום עסן (ניט צו מאכן פון זיי זאפט) מעג מען טרינקען (דעם זאפט), וואָס גייט פון זיי (אליין) ארויס (אים שבת), און אויב זיי זענען באשטימט אויף זאפט, טאָר מען ניט טרינקען (דעם זאפט) וואָס גייט פון זיי (אליין) ארויס (אים שבת), מחמת אויב זיי זענען באשטימט צום עסן, איז ניט מורא צו האָבן טאָמער וועט דער מענטש זיי אויסקוועטשן. די גמרא זאָגט, אז ביי איילבירטן און ווייַנטרויבן, וואָס עס איז דער שטייגער צו מאכן פון זיי אייל און וויין, איז אויך ר׳ יהודה מודה אז עס איז אסור כאָטש מען האָט זיי באשטימט צום עסן. ווידער אנ־דערע פרוכטן, וואָס מען נוצט נור צום עסן זענען די חכמים מודה צו ר׳ יהודה אז זיי זענען מותר. די מחלוקה איז נור ביי תות־יאגדעס און מילגרוימען, און ר׳ יהודה איז זיי מתיר, זיי האָבן דעם דין ווי אנדערע פרוכטן, און די חכמים אסר׳ן זיי ווי אייל־בירטן און ווייַנטרויבן. חלות דבש, קוכנס (פון וואקס), אין וועלכע עס געפינט זיך דער האָניק, וועלכע מען האָט צעבראָקעלט פאר שבת און (דער האָניק) רינט (פון זיך אליין) ארויס (אים שבת) טאָר מען ניט עסן דעם האָניק אים שבת. דער האָניק ווען מען נעמט אים ארויס פון בינשטאָק ליגט אין א סאָרט קוכנס פון וואקס (חלות דבש), און ווען מ׳צעבראָקעלט די קוכנס רינט דער האָניק ארויס פון זיך אליין. זאָגט די משנה, אז מען טאָר דעם האָניק ניט נוצן אים שבת, אויב ער רינט ארויס אים שבת, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט מען אים שבת ארויסנעמען אויך פון ניט־צעבראָקעלטע

מַתִּיר: ב כָּל שֶׁבָּא בְחַמִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת, שׁוֹרִים אוֹתוֹ בְחַמִּין בַּשַּׁבָּת, וְכָל שֶׁלֹּא בָא בְחַמִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת, מְדִיחִין אוֹתוֹ בְחַמִּין בַּשַּׁבָּת, חוּץ מִן הַמָּלִיחַ הַיָּשָׁן (נ״א וְדָגִים מְלוּחִים קְטַנִּים) וְקוֹלְיָס הָאִסְפָּנִין, שֶׁהֲדָחָתָן זוֹ הִיא גְמַר מְלַאכְתָּן: ג שׁוֹבֵר אָדָם אֶת הֶחָבִית, לֶאֱכוֹל הֵימֶנָּה גְּרוֹגָרוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת כֶּלִי. וְאֵין נוֹקְבִים מְגוּפָה שֶׁל חָבִית, דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה, וַחֲכָמִים מַתִּירִין (נ״א ר׳ יוֹסֵי מַתִּיר). וְלֹא יִקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ, וְאִם הָיְתָה נְקוּבָה, לֹא יִתֵּן עָלֶיהָ שַׁעֲוָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמָרֵחַ. אָמַר ר׳ יְהוּדָה מַעֲשֶׂה

קיכנס. ור׳ אליעזר, און ר׳ אליעזר איז מתיר. **מחמת עס איז ניט דער שטייגער ארויס־צוקוועטשן דעם האָניק פון ניט צעברעקלטע קיכנס. אין טייל גירסאות איז פאראן „ר׳ אלעזר״.**

ב. כל, אלץ (עסנווארג) וואָס איז שוין פאר שבת (געקאָכט געוואָרן) אין הייס וואסער, מעג מען אים שבת ווייקן אין הייס וואסער, און אלץ (עסנווארג) וואָס איז פאר שבת ניט (געקאָכט געוואָרן) אין הייס וואסער, מעג מען אים שבת נאָר אָפּשווענקען אין הייס וואסער. **אָבער ווייקן עס אין הייס וואסער טאָר מען ניט. ווייל דאָס הייסט ווי געקאָכט.** חוץ, אן אויסנאַם זענען עלטערע איינגעזאלצענע פיש (און קליינע איינ־געזאלצענע פישלעך), און שפאנישער קאליאס (אזא פיש), ווייל זייער אָפּשווענקען איז די ענדע פון דער ארבייט ארום זיי. **דעריבער הייסט עס ווי געטאָן אן ארבייט אים שבת. „עלטערע איינגעזאלצענע פיש״ (מליח הישן) מיינט, וועלכע זענען איינגע־זאלצן געוואָרן מיט א יאָר צוריק. אין טייל משניות זענען ניט פאראן די ווערטער „ודגים מלוחים קטנים״ „און קליינע איינגעזאלצענע פישלעך״. „קוליס איספנין״ איז א סאָרט טאָן־פיש, וואָס מען פלעגט ברענגען פון די שפאנישע וואסערן, און האָט אין גריכיש געהייסן „קאָליאָס״.**

ג. שובר, מען מעג אָפּברעכן (אים שבת) א פאס (אין וועלכער עס זענען פא־ראן דארע פייגן) כדי (ארויסצונעמען און) צו עסן דארע פייגן. **דארע פייגן זענען געווען איינגעפאקט אין ערדענע פעסלעך און דאָס מויל פון דעם פעסל איז געווען פארשטאָפּט מיט א צודעק, וואָס האָט געהייסן „מגופה״, און ארומגעקלעפּט. זאָגט די משנה אז אים שבת מעג מען אָפּהאקן א שטיק פון דעם פארמאכטן פעסל כדי ארויסצונעמען די פייגן, מחמת ער איז דאָך „מקלקל״, מאכט קאליע דאָס פעסל און עס הייסט דעריבער ניט, אַז ער טוט אַ מלאכה.** ובלבד, אָבער ער טאָר ניט אינזינען האָבן צו מאכן פון דעם פעסל א כלי. **מען זאָל ניט אזוי אָפּברעכן; אז עס זאָל ווערן א שיינע עפענונג, און דעריבער ווערט דאָס פעסל א כלי.** ואין נוקבין, מען טאָר ניט מאכן קיין לאָך אין דעם צודעקל פון פעסל (מיט ווייַן), אזוי זאָגט ר׳ יהודה. **ווייל דאָס הייסט ווי געמאכט א טיר צו דעם פעסל, און דאָס טאָר מען ניט; אָבער אראָפּנעמען דאָס גאנצע צודעקל מעג מען.** וחכמים, און די חכמים זענען מתיר. **ווייל זיי האלטן, אז עס איז ניט דער שטייגער צו מאכן א לאָך אין דער הויך אין צודעק. אין טייל משניות איז אנשטאט „חכמים״ פאראן „ר׳ יוסי איז מתיר״.** ולא, און מען זאָל ניט מאכן א לאָך אין דער זייט פון פעסל. **דאָ זענען אויך די חכמים (לויט דער אנדערער גירסא ר׳ יוסי) מודה, אז מען טאָר ניט, ווייל אין דער זייט פון פעסל מאכן מענטשן יאָ אַ לאָך, ניט וועלנדיק עפנען אין דער הויך כדי עס זאָל ניט אריינפאלן אין ווייַן שטויב.** ואם, און אויב די פאס האָט געהאט א לאָך טאָר מען (אים שבת) ניט ארויפ־לייגן אויף אים וואַקס, ווייל עס הייסט פארשמירט (ממרח). **רשי זאָגט אז דאָס איז די מלאכה „ממחק״, אָפּמעקן, וואָס ווערט גערעכנט אין פרק ז׳ משנה ב׳ צווישן די 39 מלאכות (המוחק).** אָמר, ר׳ יהודה האָט געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה און מען איז (מיט אזא שאלה פון אָנשמירן וואקס אויף דעם לאָך פון א פאס) געקומען פאר

בָּא לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בַּעֲרָב, וְאָמַר חוֹשְׁשַׁנִי לוֹ מֵחַטָּאת: ד נוֹתְנִין תַּבְשִׁיל לְתוֹךְ הַבּוֹר בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהֵא שָׁמוּר, וְאֶת הַמַּיִם הַיָּפִים בְּרָעִים, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּצַּנּוּ. וְאֶת הַצּוֹנֵן בַּחַמִּין, בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּחַמּוּ. מִי שֶׁנָּשְׁרוּ כֵּלָיו בַּדֶּרֶךְ בַּמַּיִם, מְהַלֵּךְ בָּהֶן וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. הִגִּיעַ לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, שׁוֹטְחָן בַּחַמָּה. אֲבָל לֹא כְּנֶגֶד הָעָם: ה הָרוֹחֵץ בְּמֵי מְעָרָה וּבְמֵי טְבֶרְיָא. וְנִסְתַּפֵּג אֲפִילוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיאוֹת, לֹא יְבִיאֵם בְּיָדוֹ. אֲבָל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם מִסְתַּפְּגִין בַּאֲלוּנְטִית אַחַת, פְּנֵיהֶם יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם. וּמְבִיאִים אוֹתָן בְּיָדָן:

רבן יוחנן בן זכאי אין (דער שטאָט ערב), און ער האָט געזאָגט: „איך האָב מורא (אז מען דארף) דערפאַר ברענגן א קרבן חטאת. **דער וואָס האָט דאָס געטאָן אים שבת בשוגג קאָן זיין, אז ער דארף ברענגן א קרבן, ווייל עס קאָן הייסן געטאָן א מלאכה.**

ד. נותנין, מען מעג (אים שבת) אריינשטעלן געקעכץ אין א גרוב, כדי דאָס (געקעכץ) זאָל זיך דערהאַלטן; און מען מעג אריינשטעלן א כלי (מיט) גוטע וואסער אין (קאלטע) שלעכטע וואסער, כדי דאָס (גוטע וואסער) זאָל קאלט ווערן, און (מען מעג אריינשטעלן א כלי מיט) קאלטע וואסער אין ווארימע וואסער כדי דאָס (קאלטע) זאָל ווערן ווארימער. **די משנה לערנט, אז ביים גרוב האָט מען ניט קיין מורא טאָמער וועט מען אויסגלייכן גריבלעך אויף דער ערד פון גרוב, און ביי אריינשטעלן קאַל־טע וואסער אין ווארימע האָט מען ניט מורא טאָמער וועט מען אריינשטעלן אין הייסן אש, וואָס מען טאָר ניט (זע פריער פרק ג׳ משנה א׳).** מי, אויב ביי איינעם זענען אריינגעפאלן זיינע קליידער אין וועג אין וואסער אריין, מעג ער זיי (אָנטאָן און) וויי־טער טראָגן און ער דארף ניט מורא האָבן. **ער דארף ניט חושש זיין טאָמער וועלן מענטשן, זעענדיק אים טראָגן נאסע קליידער, מיינען, אַז ער האָט זיי געוואשן אים שבת.** הגיע, ווען ער (דער מענטש) קומט אָן אין אויסנווייניקסטן הויף מעג ער זיי אויסשפרייטן (צום טרוקענען) אויף דער זון, אָבער ניט וואו מענטשן זען **מענטשן זאָלן ניט זען, ווי די קליידער הענגן אויף דער זון, מחמת זיי קאָנען מיינען, אז ער האָט זיי געוואשן אים שבת. די גמרא זאָגט, אז דער דין איז ניט ווי די משנה, און אז אויך וואו מענטשן זען ניט טאָר מען ניט אויסשפרייטן די נאסע קליידער אויף דער זון, ווייל „כל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי הדרים אסור״, א זאך, וואָס מען טאָר ניט טאָן עפנטליך, צוליב חשד פון מענטשן, טאָר מען אויך אין געהיים ניט טאָן.**

ה. הרוחץ, אז איינער וואשט זיך (אים שבת) אין וואסער פון אן הייל אָדער אין די (ווארימע קוואלן) וואסער פון דער שטאָט טבריה און ער האָט זיך אָפגעווישט, אפילו מיט צען טיכער, זאָל ער זיי (די טיכער) ניט טראָגן אין זיין האַנט. **ער טאָר זיי ניט אהיימטראָגן אין דער האַנט, ווייל די טיכער זענען דאָך נאס און עס איז מורא צו האָבן, אז ער וועט זיי אויסקוועטשן, און דאָס (סחיטה, אויסקוועטשן) איז אסור אים שבת. דעריבער זאָגט די משנה אז מען טאָר ניט „אפילו״ אין 10 טיכער, ווייל מען וואָלט געקאָנט מיינען אז ווייל די לעצטע טיכער זענען שוין ניט נאס מעג מען זיי יאָ טראָגן. „מי טבריה״ הייסן די ווארימע קוואלן־וואסער אין דער שטאָט טבריה. זע פריער פרק ג׳ משנה ד׳. „נסתפג״, אפווישן זיך, איז פון וואָרט „ספוג״, שוואָם, אריינזאפּן, דאָס וואסער ווערט אריינגעזאפּט. „אלונטית״ איז דאָס גריכישע וואָרט „לינטעיאָן״, א טוך.** אבל, אָבער צען מענטשן מעגן (אים שבת) אָפווישן זייערע פני־מער און זייערע הענט און זייערע פיס מיט איין טוך און ברענגן איר (די טוך) אין זייערע הענט. **ווייל צען מענטשן דערמאָנען איינער דעם צווייטן און זיי וועלן ניט אויסקוועטשן. די גמרא זאָגט, אז אין צען טיכער מעגן אודאי די צען מענטשן זיך אָפווישן, ווייל די טיכער זענען דאָך ניט אזוי נאס, נאָר אפילו אין איין טוך, וואָס ווערט גאָר שטארק נאס, מעגן זיי אויך. רש״י טייטשט, אז זיי מעגן אויך דעם גאנצן**

ו סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין בִּבְנֵי מֵעַיִם, אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִים, וְלֹא מִתְגָּרְדִין, אֵין יוֹרְדִין לַקּוֹרְדִּימָה, וְאֵין עוֹשִׂין אַפִּיקְטוֹזִין, וְאֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן, וְאֵין מַחֲזִירִים אֶת הַשֶּׁבֶר. מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, לֹא יִטְרְפֵם בְּצוֹנֵן, אֲבָל רוֹחֵץ הוּא כְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפָּא נִתְרַפָּא:

קערפּער אָפּווישן, נאָר די משנה לערנט ווי דער שטייגער איז, דהיינו, אז צען מענטשן ווישן זיך ניט אָפּ די גאנצע קערפּערס מיט איין טוך, אָבער די געזיכטער, די הענט און פיס ווישן זיי יאָ אָפּ. די גמרא זאָגט, אז די הלכה איז ניט ווי די דאָזיקע משנה, און אפילו איין מענטש מעג אָפּווישן זיך אפילו מיט איין טוך און עס אהיימ־נעמען (דאָרט וואו מען מעג טראָגן אים שבת).

ו. סכין, מען מעג (אים שבת) זיך אָנשמירן (דעם קערפּער מיט אייל), וממשמשין, און אָנרייבן (מיט די הענט אויפן קערפּער); אבל לא מתעמלין, אָבער מען טאָרניט מיט כח רייבן אויפן קערפּער, ולא מתגרדין, און מען טאָר ניט (מיט א באַרשט) רייבן דעם קערפּער. די משנה רעכנט דאָ אויס זאכן, וואָס איז געווען איינגעפירט צו טאָן ביים באַדן זיך אין א מרחץ, און די משנה זאָגט, אז די לייכטערע זאכן, ווי שמירן מיט אייל אָדער אָנרייבן לייכט מיט די הענט מעג מען, אָבער שטארק רייבן אָדער רייבן מיט א בארשט טאָר מען ניט. אין יורדין לקורדימא, מען טאָר ניט (אים שבת) אריינ־גיין אין בלאָטע־בעדער. אזוי טייטשן טייל מפרשים דאָס וואָרט קורדימא, און דער ברטנורא (לויט דער משנה אין ירושלמי) איז גורס „פולומא". אַן אנדערער טייטש איז א גרובּ מיט ווארעם וואסער (רמבם). רש"י זאָגט, אז „קורדימא" איז דער נאָמען פון א טייך און ווייל דער ליים פון דאָזיקן טייך איז גליטשיק איז מורא צו האָבן אז די קליידער וועלן נאס ווערן און מען וועט זיי דערנאָך אויסקוועטשן. ר' בנימין אין „מוסף הערוך" טייטשט „פולומא" פון גריכישן וואָרט „פעלאמא" (פעלאס), ליים־בלאָטע, און אזוי טייטשט אויך דער „ערוך" אליין. דער „ערוך" ברענגט אויך די גירסא „קורימא", און מיינט אז דאָס איז דער נאָמען פון טייך „קרמיון" (אין מסכתא פרה פרק ח' משנה י'). ואין עושין אפיקטויזין, און מען טאָר אים שבת ניט איינעמען א מיטל צום אָפּברעכן (אָפּגעבן צוריק דאָס עסן). אין טייל גירסאות איז פאראַן „אפקטפיזון". דער „ערוך השלם" מיינט אז דאָס זאָלן זיין די גריכישע ווערטער „אפאפּטוסיס" און „עקפּטוסיס", וואָס זענען דער טייטש אָפּברעכן עסן. דער „ערוך" און אויך רשי (אין סוכה מ') און דער רמבם דאָ אין פירוש מיינען אז דאָס איז פון „אפיק טפי זון", „ארויסגעבן דאָס איבריקע שפּייז". ואין מעצבין, און מען טאָר ניט (אים שבת) אויספרעסן (דעם חוט השדרה פון) א קינד. ווייל עס זעט אויס ווי בויען (בונה). אזוי זאָגט די גמרא. ואין מחזירין, און מען טאָר ניט (אים שבת) גלייכ־שטעלן (ביי א מענטשן) א צעבראָכענעם ביין. דער דין בלייבט ניט ווי די משנה, און אויב ביי איינעם איז צובראָכן געוואָרן א ביין מעג מען אים אויסלייגן און צוריק־שטעלן (אזוי זאָגט די גמרא). מי שנפרקה, אויב ביי איינעם האָט זיך אויסגעלענקט זיין פוס אָדער זיין האנט זאָל ער זיי ניט ווייקן אין קאלט וואסער, אָבער ער מעג זיך וואשן (אין קאלט וואסער) ווי געווינליך, און אויב זיי זענען (דערפון) אויסגע־היילט געוואָרן, זענען זיי אויסגעהיילט. דאָס איז דער דין, וואָס מיר האָבן געהאַט פריהער אין פרק י"ד משנה ג' אז (אויב מען איז ניט שטאַרק קראנק) טאָר מען ניט נעמען קיין רפואות אים שבת און מען טאָר ניט טאָן קיין זאך אלס רפואה. „נפרקה", „אויסגעלענקט", פון וואָרט „פרק". דער ביין איז ארויס פון „פרק", פון גלענד, פון אָרט, וואו די צוויי ביינער טרעפן זיך. „יטרפם", ווייקן זיי, פון וואָרט „טרף", מישן.

פרק כ"ג

א. שואל, א מענטש מעג (אים שבת) באָרגן (שואל) ביי זיין חבר קרוגן וויין און קרוגן אייל, אָבער ער זאָל אים ניט זאָגן: „אנטליי מיר" (הלויני). וועגן דעם אונ־

א שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵירוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ הַלְוֵינִי. וְכֵן הָאִשָּׁה מֵחֲבֶרְתָּהּ כִּכָּרוֹת. וְאִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ, מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ, וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר שַׁבָּת. וְכֵן עֶרֶב פֶּסַח בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ, וְנוֹטֵל אֶת פִּסְחוֹ, וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר יוֹם טוֹב: ב מוֹנֶה אָדָם אֶת אוֹרְחָיו וְאֶת פַּרְפְּרוֹתָיו מִפִּיו אֲבָל לֹא מִן הַכְּתָב. וּמֵפִיס עִם בָּנָיו וְעִם בְּנֵי בֵיתוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן,

טערשיד צווישן „שאל" (באָרגן) און „לוה" (אנטלייען) זענען פאראן צוויי מיינונגען. רש"י זאָגט, אז „באָרגן" מיינט מען אויף א קורצער צייט, און „אנטלייען" מיינט אויף א לענגערע צייט, אויף א 30 טעג. אָבער תוספות זאָגט, אז „שאל" (באָרגן) מיינט צוריקצוגעבן די זאַך זעלבסט, למשל, דאָ מיינט מען צוריקצוגעבן קרוגן ווײַן און אייל; „לוה" אנטלייען מיינט צו באַצאָלן געלט דערפאַר. די גמרא זאָגט, אז דע־ריבער טאָר מען ניט אנטלייען, ווייל מען האָט מורא, אז כדי צו געדענקן וועט דער מלוה (דער וואָס גיט אוועק) פאַרשרייבן און שרייבן איז דאָך א מלאכה וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שבת. אָבער ביי „שאלה", באָרגן, ווייל עס איז אויף א קורצער צייט (לויט רשי'ס פשט), אָדער ווייל מען זאָגט עס בלשון שאלה (לויט תוספות פשט) געדענקט מען און עס איז ניט מורא צו האָבן פאַר פאַרשרייבן. וכן, און אזוי מעג אויך איין פרוי (באָרגן) פון איר פריינדין ברויטן (אים שבת). ווען מען זאָגט עס בלשון שאלה מעג מען. ואם אינו, און אויב ער ,דער מלוה, דער אוועקבאָרגער) גלויבט ניט אים (דעם באָרגער, דעם לוה), מעג ער (דער לוה) איבערלאָזן ביי אים (ביים מלוה) זיין קלייד (אלס משכון) און ער רעכנט זיך מיט אים אָפּ נאָך שבת. ניט נור מעג מען באָרגן נאָר מען מעג אויך איבערלאָזן א משכון אים שבת. וכן ערב פסח, און אזוי איז אויך, ווען ערב פסח אין ירושלים וואָס איז אויסגעפאַלן אים שבת (און איינער האָט פאַרגעסן צו קויפן אינדערוואָכנס דאָס שעפּסל מקריב צו זיין עס אים ערב פסח) מעג ער איבערלאָזן (שבת ערב פסח) זיין קלייד (אלס משכון) ביי אים (ביים שעפּסלען־פאַרקויפער), און ער נעמט זיין קרבן־פסח־(שעפּסל), און ער רעכנט זיך מיט אים אָפּ נאָך יום טוב. עס איז דערזעלבער דין, וואָס פריער אין דער משנה אז מען מעג באָרגן אויף א קורצער צייט (לויט רש"י, און לויט תוספות אין לשון פון שאלה) און איבערלאָזן א משכון אים שבת. דאָ זאָגט די משנה „נאָך יום טוב", ווייל צוזאַמענס פון שבת ערב פסח, זונטאָג, איז דאָך יום טוב, און אים יום טוב טאָר מען דאָך אויך ניט זיך אָפּרעכנען. די גמרא זאָגט, אז כאָטש אנדערע קרבנות טאָר מען ניט מקדיש זיין (זאָגן אז עס זאָל זיין הקדש) אים שבת, אָבער ווייל דעם קרבן פסח קאָן מען דאָך ניט אָפּלייגן (קבוע זמן) מעג מען דאָס שעפּסל מקדיש זיין אים שבת ערב פסח, אויב מען האָט עס ניט מקדיש געווען פריער.

ב. מונה, א מענטש מעג אויסרעכענען (אים שבת) זיינע געסט און זיינע צו־גאָבעס־געריכטן (פרפרותיו) אויסנווייניג, אָבער ניט פון א געשריבענעם (פּאַפּיר). אויב איינער האָט געסט און גרייט אָן פאַר זיי געריכטן, מעג ער פון אויסווייניק אויסרעכענען וויפיל געסט ער האָט און זייערע נעמען און וויפיל געריכטן ער דאַרף אָנגרייטן; אָבער פון א געשריבענעם פּאַפּיר טאָר ער ניט. די גמרא ברענגט דערצו צוויי טעמים, איינער איז, ווייל טאָמער וועט ער זען, אז ער האָט ניט גענוג געריכטן וועט ער אויסמעקן די נעמען פון עטליכע געסט. דער צווייטער טעם איז, ווייל זעענ־דיק אז מען מעג ליינען געשריבענע זאַכן וועט ער אויך ליינען סתם געשעפטס־דאָ־קומענטן (שטרי הדיוטות) און דאָס טאָר מען ניט אים שבת. ווענן פרפרת זע אין מסכתא ברכות פרק ו' משנה ה'. ומפיס, און ער מעג וואַרפן גורל מיט זיינע קינדער און הויז־מענטשן ביים טיש (וועր עס זאָל באַקומען די אָדער יענע פּאַרציע עסן),

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת מָנָה גְדוֹלָה כְּנֶגֶד קְטַנָּה, מִשּׁוּם קוּבְיָא. וּמַטִּילִין חֲלָשִׁים עַל הַקֳּדָשִׁים בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל לֹא עַל הַמָּנוֹת: ג לֹא יִשְׂכּוֹר פּוֹעֲלִים בְּשַׁבָּת, וְלֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ לִשְׂכּוֹר לוֹ פּוֹעֲלִים. אֵין מַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם לִשְׂכּוֹר פּוֹעֲלִים, וּלְהָבִיא פֵּירוֹת, אֲבָל מַחְשִׁיךְ

אָבער מען זאָל ניט אין זינען האָבן מאכן (ווארפן גורל) א גרויסע פּאָרציע קייגן א קליינער, צוליב ביינדל־שפּיל. די גמרא טייטש, אז ביי קינדער און הויז־מענטשן מעג מען ווארפן גורל אפילו א גרויסע פּאָרציע קייגן א קליינער, ווייל ברידער און שוועס־טער זענען ניט מקפיד איינער אויף דעם צווייטן, און אויב איינער קריגט א קלענערע אָרט עס אים ניט. אָבער פרעמדע מענטשן טאָרן ניט, ווייל זיי זענען יאָ מקפיד און עס איז פּונקט ווי געפּירט א געשעפט, געבאָרגט און געוואויגן און געמאָסטן אים שבת אָדער אים יום טוב. און ווארפן גורל א גרויסע פּאָרציע קייגן א קליינע טאָר מען צווישן פרעמדע מענטשן אפילו אין דער וואָכנס אויך ניט, ווייל עס איז „משחק בקוביא״. געשפּילט אין אַ ביינדל־שפּיל, און דאָס איז ווי גזלה, מחמת דער, וועלכער געווינט נעמט א פרעמדנס א זאַך, דעם אונטערשיד צווישן דער גרעסערער פּאָרציע און דער קלענערער) בחינם, בלויז צוליב „אסמכתא״ (פאַרלאָזן זיך), ווייל דער פאַרשפּילער האָט זיך פאַרלאָזט אויף דעם שפּיל. „קוביא״ איז דאָס גריכישע וואָרט „קוביא״, „קובאס״, ביינדל־שפּיל. ומטילין, און מען מעג ווארפן גורל (צווישן כהנים) אים יום טוב אויף די (טיילן פון) קרבנות. פון געוויסע קרבנות, וואָס מען האָט מקריב געווען אין בית המקדש, האָבן די כהנים באקומען דאָס פליש אָדער טיילן פון פליש צום עסן. די כהנים פלעגן צעטיילן עס צווישן זיך. זאָגט די משנה, אז אויף די פליש פון די קרבנות וואָס מען האָט געשאָכטן אים יום טוב מעגן די כהנים יאָ ווארפן צווישן זיך גורל ווער עס זאָל נעמען די אָדער יענע פּאָרציע פליש. אבל, אָבער (די כהנים) טאָרן ניט (ווארפן גורל) אויף די־טיילן פון (קרבנות פון) ערב יום טוב. אזוי טייטשט די גמרא דאָס וואָרט „מנות, אז דאָס מיינט מען פון קרבנות, וואָס זענען געשאָכטן געוואָרן ערב יום טוב. דער רמבם זאָגט דעם טעם אז דערי־בער האָט מען כהנים יאָ מתיר געמאכט כאָטש זיי זענען פרעמדע, ווייל מען האָט געוואָלט דערמיט מחבב זיין אויף זיי די מצוה פון עסן קרבנות־פלייש. לויט אין טייטש פון רמבם אין פירוש צו משניות זאָל „מנות״ זיין דער טייטש ניט פון קרבנות פון ערב יום טוב, נאָר פון ניט קרבנות, פון חולין־פלייש (און די ווערטער אין דער גמרא „של חול״, מיינט מען פון „חולין״), און דער דין איז, אז אפילו כהנים מעגן נור ווארפן גורל אויף קרבנות־טיילן אָבער ניט אויף חולין־טיילן, כאָטש מען וואָלט גע־קאָנט מיינען, אז ווייל כהנים זענען קפדנים זאָל מען זיי דערלויבן צו ווארפן גורל אויך אויף חולין־טיילן, כדי זיי זאָלן זיך ניט קריגן ביים צעטיילן, פונדעסטוועגן לערנט מען, אז ביי חולין טאָר מען ניט (אזוי זאָל לויטן רמבם זיין דער טייטש אין דער גמרא שבת קמ״ט, אנדערש פון פירוש פון רש״י).

ג. לא ישכור, מען טאָרניט דינגען ארבייטער אים שבת. אפילו אויף צו ארבייטן צומאָרגנס, אין דער וואָכנס. די גמרא לערנט עס אָפּ פון ישעיה נ״ח „ודבר דבר״, אז אפילו דאָס רעדן צו מאכן געשעפט טאָר מען ניט. ולא יאמר, און מען טאָר (אים שבת) אויך ניט זאָגן צו אן אנדערן, אז יענער זאָל דינגען פאַר אים ארבייטער. די גמרא לערנט דערפון, אז ניט בפירוש מעג מען זאָגן צו אן אנדערן: „לאָמיר זיך זען מוצאי שבת״, כאָטש אין הארצן ווייסט יעדער פון זיי אז דאָס איז אויף צו דינגען אים צו ארבייט; מחמת נור ארויסזאָגן בפירוש (דיבור) טאָר מען ניט, אָבער אינזינען האָבן (הרהור) מעג מען. אין מחשיכין, מען טאָר (אים שבת) ניט צו גיין ביז צום תחום שבת און דאָרט ווארטן ביז עס וועט ווערן נאכט כדי צו דינגען ארבייטער אָדער צו ברענגען פרוכטן (פון חוץ לתחום). אים שבת טאָר מען ניט גיין מער ווי 2000 איילן ארויס פון דער שטאָט; דאָס איז דער תחום שבת. זאָגט די משנה, אז מען

הוּא לִשְׁמוֹר, וּמֵבִיא פֵּירוֹת בְּיָדוֹ. כְּלָל אָמַר אַבָּא שָׁאוּל, כֹּל שֶׁאֲנִי זַכַּאי בַּאֲמִירָתוֹ, רַשַּׁאי אֲנִי לְהַחְשִׁיךְ עָלָיו: ד מַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם לְפַקֵּחַ עַל עִסְקֵי כַלָּה, וְעַל עִסְקֵי הַמֵּת, לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין. נָכְרִי שֶׁהֵבִיא חֲלִילִין בְּשַׁבָּת לֹא יִסְפּוֹד בָּהֶן יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אִם כֵּן בָּאוּ מִמָּקוֹם קָרוֹב. עָשׂוּ לוֹ אָרוֹן וְחָפְרוּ לוֹ קֶבֶר, יִקָּבֵר בּוֹ יִשְׂרָאֵל. וְאִם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל,

טאָר ניט צו גיין אים שבת ביז צום תחום, ביז צום סוף פון די 2000 איילן, כדי דאָרט צו וואַרטן ביז עס וועט ווערן פינסטער, נאַכט (מחשיכין), און דעמאָלס אַרויסגיין פון תחום און ברענגען אַרבייטער אָדער פּרוכטן. מחמת ברענגען אים שבת פּרוכטן אָדער דינגען אַרבייטער טאָר ער דאָך ניט, דעריבער טאָר ער אויך ניט טאָן אים שבת אַזאַ זאַך, וואָס זאָל אים פאַרלייכטערן דאָס דינגען אַרבייטער און ברענגען פּרוכטן אפילו שבת צונאַכטס. אָבער, אָבער ער מעג (צו גיין צום תחום און וואַרטן) ביז עס ווערט נאַכט, כדי אַרויסצוגיין (צום גאָרטן) דאָרט היטן די פּרוכטן, און (אין איין וועגס) מעג ער אויך ברענגען פון דאָרט פּרוכטן. מחמת היטן פּרוכטן אים שבת מעג מען דאָך. און ווייל זיין כוונה איז דאָך געווען נור צו היטן די פּרוכטן, מעג ער שוין אויך ברענגען די פּרוכטן. כלל, אַ כלל האָט געזאָגט אבא שאול: יעדע זאַך, וואָס איך מעג זאָגן (אים שבת) מעג איך דערפון אויך (צו גיין צום תחום שבת און) וואַרטן ביז עס ווערט נאַכט. דער ברטנורא טייטשט לויט דער גמרא, אַז אבא שאול איז מחולק אויף דער סתם משנה, און ער האַלט אַז ביי אַ מצוה־זאַך, למשל צו ברענגען שבת צו נאַכטס אַ אָרון און תכריכים פאַר אַ מת, מעג מען יאָ צוגיין צום תחום און וואַרטן ביז שבת צונאַכטס, מחמת מען מעג אפילו אים שבת זאָגן צו אַן אַנדערן, אַז ער זאָל דעם אָרון און תכריכים ברענגען שבת צונאַכטס. „זכאי" מיינט „באַרעכטיקט" האָבן דאָס רעכט, מעגן.

ד. מחשיכין, מען מעג (אים שבת) צו גיין צום תחום־שבת (אַרויס פון דער שטאָט די 2000 איילן) און וואַרטן ביז נאַכט כדי צו באַזאָרגן די ענינים פון אַ כלה און די ענינים פון אַ מת צו ברענגען פאַר אים אַן אָרון און תכריכים. די משנה מיינט, כדי אַרויסצוגיין שבת צונאַכטס פון תחום שבת אין אַן אַנדער אָרט צו ברענגען זאַכן וואָס מען דאַרף האָבן צו דער חופה פון דער חתן כלה אָדער זאַכן פאַר דעם מת ווי אַן אָרון און תכריכים. די דאָזיקע משנה האַלט די הלכה ווי אבא שאול אין דער פריערדיקער משנה. גוי, אויב אַ גוי האָט געבראַכט פייפערלעך אים שבת טאָר אַ ייד ניט באַקלאָגן מיט זיי (אַ מת) סיידן זיי זענען געקומען פון אַ נאָענט אָרט. עס איז געווען אין דער צייטן פון דער משנה אַ מנהג אַז ביים מספיד זיין אַ מת האָט מען צוגעפייפט טרויעריגע ניגונים אויף פייפערלעך, חלילים. דער מנהג ווערט געבראַכט עטליכע מאָל אין דער משנה (כתובות פרק ד' משנה ד' „לא יפחות משני חלילים ומקוננת", בבא מציעא פרק ו' משנה א' „וחלילים לכלה או למת"). זאָגט די משנה, אַז אויב אַ גוי האָט געבראַכט די פייפערלעך אים שבת, טאָר אַ ייד ניט מספיד זיין מיט זיי שבת צונאַכטס סיידן ער ווייסט זיכער, אַז דער גוי האָט זיי געבראַכט פון אַ „נאָענט אָרט". אין דער גמרא טייטשט רב אַז דאָס מיינט, ווען מען ווייסט זיכער, אַז די פייפערלעך זענען געווען אין תחום שבת, און שמואל טייטשט, אַז אפילו עס איז אַ ספק מעג מען אויך. עשו לו, אויב מען האָט (אים שבת) געמאַכט אַן אָרון אָדער מען האָט געגראָבן אַ קבר פאַר אים (פאַר אַ גוי), מעג מען (באַלד שבת צו נאַכטס) קובר זיין אין אים (אין דעם אָרון און קבר) אַ ייד; און אויב (מען האָט געמאַכט דעם אָרון און געגראָבן דעם קבר אים שבת) פאַר אַ ייד, טאָר מען אין אים (אין אָרון און אין קבר) קיינמאָל ניט קובר זיין. די פוסקים זאָגן אַז נור דעם דאָזיקן יידישן מת, פאַר וועלכן גוים האָבן אים שבת געגראָבן דעם קבר טאָר מען ניט קובר זיין שפּעטער אין דער וואָכנס אין דעם דאָזיקן קבר, אָבער אַן אַנדערן יידישן מת מעג מען.

לא יִקָּבֵר בּוֹ עוֹלָמִית: ה עוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי הַמֵּת, סָכִין וּמְדִיחִין אוֹתוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָזִיזוּ בוֹ אֵבֶר. שׁוֹמְטִין אֶת הַכַּר מִתַּחְתָּיו, וּמַטִּילִין אוֹתוֹ עַל הַחוֹל בִּשְׁבִיל שֶׁיַּמְתִּין. קוֹשְׁרִין אֶת הַלֶּחִי, לֹא שֶׁיַּעֲלֶה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף. וְכֵן קוֹרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה סוֹמְכִין אוֹתָהּ בְּסַפְסָל, אוֹ בַּאֲרוּכוֹת הַמִּטָּה, לֹא שֶׁתַּעֲלֶה, אֶלָּא שֶׁלֹּא תוֹסִיף. אֵין מְעַמְּצִין אֶת הַמֵּת בַּשַּׁבָּת, וְלֹא בַחוֹל עִם יְצִיאַת נֶפֶשׁ. וְהַמְעַמֵּץ עִם יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים:

פרק כד

א מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ לוֹ בַּדֶּרֶךְ, נוֹתֵן כִּיסוֹ לְנָכְרִי, וְאִם אֵין עִמּוֹ נָכְרִי,

ה. עושין, מען מעג טאָן (אים שבת) ארום דעם מת אלע זיינע געברויכן, שמירן (אים מיט אייל) אפשווענקן אים אין וואסער, אָבער מען טאָר ניט רירן אין אים אן אבר. **דאָס הייסט, באוועגן דעם מת׳ס א גליד טאָר מען ניט, אָבער אָנרירן מעג מען. דער ברטנורא זאָגט, אז זאכן, וואָס מען טאָר אים שבת ניט טראָגן צוליב מוקצה, מעג מען זיי אָנרירן.** שומטין, מען מעג (אים שבת) אפערשלעפּן דעם קישן פון אונטער אים (דעם מת) און אזוי ארום בלייבט ער ליגן אויפן זאמד. **אויב דער מת ליגט אויף דער ערד (אין די אמאָליקע הייזער איז אין די הייזער ניט געווען געוויינליך קיין פאָדלאָגע, נאָר זאמד) און אונטער אים א קישן מעג מען אפערשלעפּן דעם קישן.** בשביל שימתין, כדי ער זאָל לענגער זיך האלטן. **ליגנדיק אויפן זאמד וועט דער קערפּער פון מת ניט צעהיצן זיך און ניט קאליע ווערן שנעל. אזוי טייטשן טייל דאָס וואָרט „ימתין", צו־וואַרטן, אויסדויערן, לענגער דויערן. דער „ערוך" טייטשט פון וואָרט „מתון", פייכט זיין, ניט טרוקן ווערן, און מיר געפינען דאָס וואָרט אין מכשירין פּרק ו׳ משנה ב׳ „בשביל שימתינו", און אויך אין טייל אנדערע ערטער.** קושרים, מען מעג (אים שבת) ביים מת צובינדן דעם קין־באַק, ניט אז עס זאָל זיך פארמאכן (שיעלה, זיך אויסהייל) נאָר כדי עס זאָל ניט מער עפנן. **אויב דאָס מויל פון מת האָט זיך געעפענט מעג מען אים צובינדן די באַק, כדי עס זאָל זיך ניט מער עפנען.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) מיט א באַלקן (אין א הויז) וואָס איז צעבראָכן געוואָרן מעג מען אונטער אים אונטערשטעלן א באַנק אָדער א לייסט פון א בעט, ניט כדי דעם באַלקן גלייכצושטעלן (דאָס צעבראָכענע אָרט צוריקצופאַסן), נאָר כדי עס (דער בראָך) זאָל זיך ניט פארגרעסערן. „ספסל" **איז דאָס לאטיינישע וואָרט „סובסעלום" א באַנק.** „ארוכות המטה" מיינט די לאַנגע (ארוך, לאַנג) לייסטן **אין די זייטן פון בעט.** אין מעמצין, מען טאָר ניט פארמאכן (די אויגן) פון מת אים שבת. **עס איז א אלטער מנהג צו פארמאכן ביים מת די אויגן; אים שבת טאָר מען עס נים טאָן, ווייל עס הייסט באוועגן אן אבר. „מעמצין" איז אזוי ווי „מעצמין" (אין ישעיה לג „ועוצם עיניו", פארמאכן די אויגן). אין דער משנה אין דער גמרא איז פאראַן „מעצמין".** ולא, און מען טאָרניט אויך אין דערוואָכנס פארמאכן (ביי א מת) די אויגן איידער ער הויכט אויס די נשמה (יציאת נפש), און ווער עס פארמאכט (די אויגן פון א מת) איידער ער הויכט אויס די נשמה, איז עס ווי ער וואָלט אים געטויט (שופך דמים, פארגיסן בלוט, געטויט). **„עם" מיינט מען דאָ „גאָנט איידער", און מיר האָבן עס אין דער משנה א סך מאָל, ווי פריער פּרק א׳ משנה י׳ „עם חשכה". „יציאת הנפש", דאָס ארויסגיין פון דער נשמה, דאָס אויסהויכן די נשמה, שטאַרבן. „שופך דמים", פארגיסן בלוט איז אין תנך דער אויסדרוק פאַר „טויטן" (בראשית ל״ז „אל תשפכו דם", און פיל אנדערע ערטער).**

פרק כ״ד

א. מי שהחשיך, אויב איינער איז (פרייטיק) אין וועג און עס ווערט נאכט (שבת), מעג ער געבן זיין בייטל (מיט געלט) צו א גוי. **כדי דער גוי זאָל אים טראָגן**

מַנִּיחוֹ עַל הַחֲמוֹר. הִגִּיעַ לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, נוֹטֵל אֶת הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת, וְשֶׁאֵינָן נִטָּלִין בַּשַּׁבָּת, מַתִּיר אֶת הַחֲבָלִים וְהַשַּׂקִּים נוֹפְלִין מֵאֲלֵיהֶם:

ב מַתִּירִין פִּקִיעֵי עָמִיר לִפְנֵי בְהֵמָה, וּמְפַסְפְּסִין אֶת הַכִּיפִּין, אֲבָל לֹא אֶת הַזִּירִין. אֵין מְרַסְּקִין לֹא אֶת הַשַּׁחַת, וְלֹא אֶת הֶחָרוּבִין לִפְנֵי בְהֵמָה, בֵּין דַּקָּה וּבֵין גַּסָּה. ר' יְהוּדָה מַתִּיר בְּחָרוּבִין לְדַקָּה:

אים שבת. רשי זאָגט, אז ער מעג אים געבן צו א גוי נאָר ווען עס איז נאָך פרייטאָג, בייטאָג. די גמרא זאָגט, אז דעריבער האָט מען מתיר געמאכט, (כאָטש מען טאָר דאָך אויך א גוי ניט הייסן טאָן אן ארבייט אים שבת), ווייל א מענטש זאָרגט זיך שטאַרק וועגן זיין געלט, און אויב מען וועט ניט מתיר מאַכן צו געבן צו א גוי, וועט ער אליין טראָגן. ואם, און אויב ער האָט ניט לעבן זיך א גוי, מעג ער ארויפלייגן (דעם בייטל) אויף דעם אייזל. אויב ער האָט מיט זיך אן אייזל זאָל ער אויף אים ארויפלייגן דעם בייטל. די גמרא זאָגט, עז ער זאָל ארויפלייגן ווען דאָס אייזל גייט, און ער טאָר ניט טרייבן דאָס אייזל, ווייל דאָס הייסט „מחמר”, פירן א בהמה, וואָס טראָגט אויף זיך אפילו נאָר די קלענסטע משא, און דאָס טאָר מען ניט אים שבת (זע פריער פרק ה' משנה א'). הגיע, ווען ער קומט־צו (מיט דעם אייזל) צו דעם אויסענ־ווייניקסטן הויף מעג ער אים שבת אראָפּנעמען (פון אייזל) די זאכן, וואָס מען מעג נעמען אים שבת; און די זאכן, וואָס מען טאָר ניט נעמען אים שבת (און זיי ליגן אויפן אייזל) זאָל ער אויפבינדן די שטריק (מיט וועלכן זיי זענען צוגעבינדן צום אייזל) און די זעק (אין וועלכע די זאכן ליגן) פאלן אראָפּ פון זיך אליין. דער דאָזיקער דין איז ניט וועגן איינעם וואָס האָט ארויפגעלייגט זיין געלט־בייטל אויפ'ן אייזל (פון דעם פריערדיקן דין אין דער משנה) נאָר סתם ווען איינער איז אין וועג מיט זיין אייזל און עס פאלט צו שבת און ער קומט אָן מיט'ן אייזל אין שטאָט אים שבת, דארף ער, ווי נור קומט צו צום ערשטן הויף פון דער שטאָט, וואו די זאכן קאָנען בלייבן געהיט, טאָן ווי די משנה לערנט דאָ.

ב. מתירין, מען מעג (אים שבת) אויפבינדן בינטלעך שטרוי פאר א בהמה (צום עסן). ווייל איידער די בינטלעך זענען אויפגעבינדן וויל זיי די בהמה ניט עסן, דערי־בער מעג מען זיי אויפבינדן אים שבת. וועגן „עמיר” (שטרוי) זע פריער פרק ז' משנה ד'. ומפספסין, און מען מעג (אים שבת) פונאנדערשפרייטן (פאר א בהמה צו עסן) גרינע צעדער־צווייגלעך (כיפים) אָבער מען טאָר ניט (פונאנדערשפרייטן) די דריי־פאַך־געבונדענע בינטלעך שטרוי. „פספס” איז דער טייטש פונאנדערוואָרפן, און דאָס וואָרט געפינט זיך אויך אין נזיר פרק ו' משנה ג' „נזיר חופף ומפספס”, פונאנדערוואָרפן די האָר. „כיפין” מיינט מען צווייגן און אין חומש (ויקרא כ"ג) „כפות תמרים”, און אין טייטש אין דער גמרא איז „צווייגלעך פון א צעדערבוים” (דארזא). „זירין”, זאָגט די גמרא, אז עס איז איז דאָס זעלבע וואָס „פקיעין” בינטלעך, נאָר „פקיעין” זענען געבינדן מיט צוויי באנדן, אין יידע עקן פון בינטל, און זירין זענען געבינדן מיט דריי באנדן, אויך מיט א באנד אין דערמיט. די משנה זאָגט, אז די „זירין” מעג מען אויפבינדן, און ווייל די בהמה עסט זיי שוין אויפגעבינדערהייט טאָר מען זיי ניט מער פונאנדערוואָרפן. אין מרסקין, מען טאָר (אים שבת) ניט צע־שניידן תבואה־פאשע (שחת, אָפּגעשניטענע תבואה, ווען זי איז נאָך גרין), און אויך ניט באָקסערס (צו עסן) פאר א בהמה, סיי ניט פאר גרויס־פי (רינדער) און סיי ניט פאר קליין־פי (שעפּסן, ציגן). מחמת די בהמות עסן די תבואה־פאשע און די באָק־סערס אויך ווען זיי זענען ניט צעשניטן. בהמה גסה, גרויס־פי, מיינט אָקסן, קו, און בהמה דקה, קליין־פי, מיינט שעפּסן, ציגן. ר' יהודה איז מתיר (צו צעשניידן) באָק־סערס ביי קליין־פי. ווייל די שעפּסן און ציגן האָבן דינע ציין און עס איז זיי שווער צו צעקייען די ניט־צעשניטענע באָקסערס.

ג אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל, וְלֹא דוֹרְסִין, אֲבָל מַלְעִיטִין, וְאֵין מַמְרִים אֶת הָעֲגָלִין, אֲבָל מַלְעִיטִין, וּמְהַלְקְטִין לַתַּרְנְגוֹלִים, וְנוֹתְנִין מַיִם לַמּוּרְסָן, אֲבָל לֹא גוֹבְלִים. וְאֵין נוֹתְנִין מַיִם לִפְנֵי דְבוֹרִים, וְלִפְנֵי יוֹנִים שֶׁבַּשּׁוֹבָךְ, אֲבָל נוֹתְנִין לִפְנֵי אַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִים, וְלִפְנֵי יוֹנֵי הַרְדִּיסִיּוֹת:
ד מְחַתְּכִין אֶת הַדְּלוּעִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה לִפְנֵי הַכְּלָבִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה נְבֵלָה מֵעֶרֶב שַׁבָּת אֲסוּרָה, לְפִי

ג. אין אובסין, מען טאָר ניט (אים שבת) שטאָפּן מיט עסן א קעמל. „אובסין" **איז פון וואָרט „אבוס", א קאָריטע, און דער טייטש איז, אז מען טאָר ניט אריינ־שטיפּן פּאשע א קעמעל אין האלדז אריין.** ולא דורסין, און מען טאָר אויך ניט (דעם קעמל) אריינצווינגען פּאשע. „דורסין" **איז דאָסזעלביקע וואָס „אובסין", אריינשטיפּן עסן אין האלדז, מיט דעם אונטערשיד וואָס „דורסין" מיינט ווינציקער פּאשע און „אובסין" מיינט מער פּאשע.** אבל מלעיטין, אָבער מען מעג אריינשטעקן (דעם קעמל אין מויל אריין פּאשע). „מלעיטין" **איז פון „הלעיטני" אין חומש בראשית כ"ה, און דער טייטש איז, ניט אריינשטעקן אין האלדז נאָר אריינלייגן אין מויל, אין אן אָרט, פון וואנען מען קאָן צוריקנעמען.** ואין, און מען טאָרניט ,אים שבת) שטאָפּן (מיט פּאשע) קעלבער, אָבער מען מעג זיי שטעקן די פּאַשע אין מויל אריין. „ממרים" **ביי קעלבער איז דאָס זעלבע וואָס „אובסין" ביי קעמלן, אריינשטאָפּן דאָס עסן אין האלדז ארייז** („מריא", פּעט, ווי „וחלב מריאים" ישעיה א'). ומהלקטין, און מען מעג שטאָפּן אין מויל אריין פּאשע צו הינער. „מהלקטין" **ביי הינער איז דאָסזעלבע וואָס „מלעי־טין" ביי קעמלן און קעלבער, דערלאנגן אין מויל אריין.** ונותנין, און מען מעג ארויפ־גיסן וואסער אויף קלייען, אָבער מען טאָר ניט קנעטן (דעם קלייען מיט וואסער). **אריינגיסן אים שבת וואסער אין מעל־קלייען, כדי די בהמות זאָלן עסן מעג מען, אָבער קנעטן עס טאָר מען ניט.** ואין נותנין, און מען טאָרניט געבן וואסער פאר בינען אָדער פאר טויבן אין טויבנשלאג. **מחמת בינען און טויבן פון טויבנשלאג פליען ארום און זיי שאפן זיך אליין זייער שפּייז און זייער וואסער און עס איז ניט קיין מוז פאר דעם מענטש זיי צו באזאָרגן דערמיט, און דעריבער טאָר מען עס ניט טאָן אים שבת, ווייל עס איז אן איבעריקע טירחא.** אבל נותנין, אָבער מ'מעג געבן (וואסער) פאר גענדז און הינער, און אויך פאר הרדסיות־טויבן (הויז־טויבן). **ווייל זיי זענען שטוב־עופות און דער מענטש דארף זיי באזאָרגן מיט עסן און וואסער. די גמרא חולין קלח זאָגט, אז „הרדסיות" מיינט הויז־טויבן אויפן נאָמען פון הורדוס המלך (געלעבט לערך 80 יאָר פארן חורבן פון 2טן בית המקדש), ווייל ער פלעגט האָדעווען טויבן.**

ד. מחתכין, מען מעג (אים שבת) צעשניידן (אָפּגעריסענע) קירביסן (אזא פלאַנץ) פאר א בהמה (צום עסן) און א נבלה (דעם געפּגרטן קערפּער פון א בהמה, מעג מען צעשניידן אים שבת) פאר די הינט (צום עסן). „דלועין" זענען „קירביסן", **דיניעס, וואָס געוויינטליך ווערן זיי געגעסן דורך מענטשן, פונדעסטוועגן מעג מען זיי צעשניידן אים שבת און געבן צו עסן צו בהמות. נבלה מיינט מען דאָ אפילו אַ בהמה וואָס איז געפּגרט אים שבת, און כאָטש פרייטאָג בין השמשות האָט זי דאָך געלעבט, און מען האָט דעמאָלס ניט געטראַכט, אז מען זאָל איר פלייש געבן צו עסן צו א בהמה, מחמת זי איז דאָס נאָך גוט געווען פאר מענטשן (צו שעכטן אפילו אים שבת פאר א חולה מסוכן), פינדעסטוועגן מעג מען איר צעשניידן אים שבת פאר הינט.** ר' יהודה זאָגט, אז אויב זי איז ניט געווען א נבלה פון פאר שבת, טאָר מען ניט (צעשניידן איר פאר הינט אים שבת) ווייל זי איז ניט געווען אָנגעגרייט. **דאָס הייסט ווייל פרייטאָג בין השמשות איז זי דאָך נאָך גוט געווען פאר מענטשן, און מען האָט**

שֶׁאֵינָהּ מִן הַמּוּכָן: ה מְפִירִין נְדָרִים בְּשַׁבָּת, וְנִשְׁאָלִין לִנְדָרִים שֶׁהֵן לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת. פּוֹקְקִין אֶת הַמָּאוֹר, וּמוֹדְדִין אֶת הַמַּטְלִית וְאֶת הַמִּקְוֶה. וּמַעֲשֶׂה בִּימֵי אָבִיו שֶׁל ר' צָדוֹק וּבִימֵי אַבָּא שָׁאוּל בֶּן בָּטְנִית, שֶׁפָּקְקוּ אֶת הַמָּאוֹר בְּטְפִיחַ, וְקָשְׁרוּ אֶת הַמְּקִידָה בְּגֶמִי לֵידַע אִם יֵשׁ בַּגִּיגִית פּוֹתֵחַ טֶפַח

איר דעמאָלס ניט געהאט „אָנגעגרייט" צום עסן פאַר בהמות, איז דעריבער דאָס פלייש מוקצה.

ה. מפירין, מען מעג אים שבת צו צעשטערן די נדרים (א מאן די נדרים פון זיין ווייב און א פאָטער די נדרים פון זיין יונגער טאָכטער), און מען מעג (אים שבת) זיך לאָזן מתיר־נדר־זיין נדרים, וואָס מען דאַרף האָבן אים שבת. ווען מען טוט א נדר, למשל, ניט צו עסן א געוויסן מאכל, טאָר דער מענטש די זאַך ניט עסן. אָבער אויב א מיידל (א נערה, יונגער פון 12 יאָר מיט א טאָג) טוט א נדר קאָן איר פאָטער אין טאָג ווען ער ווערט געוואָר וועגן נדר, צעשטערן דעם נדר, דערקלערן אים פאַר ניט־מער גילטיג, און דעמאָלס מעג זי עסן דעם מאכל. דאָס זעלבע קאָן א מאן אין טאָג ווען ער ווערט געוואָר, צעשטערן די נדרים פון זיין פרוי. דאָס הייסט „מפיר", צעשטערן דעם נדר. עס איז פאַראַן נאָך אן אופן צו מאכן א נדר ניט־גילטיק, און דאָס איז גיין צו א חכם, אָדער צו דריי איינפאַכע מענטשן, און לאָזן זיך מתיר־נדר־זיין אויפן יסוד, וואָס דער מענטש וועלכער האָט געמאַכט דעם נדר האָט חרטה צוליב געוויסע סיבות; דאָס הייסט „נשאלין". זאָגט די משנה, אז א פאָטער און א מאן מעגן צעשטערן אים שבת די נדרים פון זייער טאָכטער און פרוי אפילו ווען די זאַך, וואָס די נדר האָט געאַסר'ט, איז ניט נויטיק אים שבת. דער טעם איז, ווייל זיי מעגן דאָך צעשטערן דעם נדר נאָר אין זעלבן טאָג און זיי קאָנען דעריבער ניט וואַרטן ביז נאָך שבת מיטן צעשטערן דעם נדר. אָבער זיך לאָזן מתיר נדר זיין ביי א חכם אים שבת מעג מען נור ווען דאָס איז נויטיג צוליב דעם שבת, למשל, ווען דער נדר איז געווען ניט צו עסן אים שבת. אָבער אויב עס איז ניט נויטיג צוליב שבת, טאָר מען אים שבת ניט מתיר נדר זיין. וועגן „נדרים" זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים.פוקקין, מען מעג (אים שבת) פאַרשטאָפּן דאָס פענסטער. די הלכה האָבן מיר שוין געהאט פריער פרק י"ז משנה ז'. די אמאָליקע פענסטערס האָבן ניט געהאט קיין שויבן נאָר זיי זענען געווען סתם לעכער, און ווען מען האָט זיי געוואָלט פאַרמאכן האָט מען זיי פאַרשטאָפּט מיט עפּיס. דאָס הייסט דאָס פענסטער „מאור", ווייל דורך דער פענסטער גייט אריין די ליכט אין שטוב („אור", ליכט). ומודדין, און מען מעג מעסטן (אים שבת) דאָס שטיקל קליידער און די מקוה. דער דין איז, אז א שטיקל קלייד־שטאָף קאָן ווערן טמא אויב עס רירט אָן א טמא־זאַך (א טויטן שרץ), נאָר ווען דאָס שטיקל קלייד־שטאָף איז גרויס ווינציקסטנס דריי פינגער אויף דריי פינגער. זאָגט די משנה, אז אויב אַ שטיקל קלייד־שטאָף האָט אים שבת אָנגערירט א טמא־זאַך, און דערנאָך האָט דאָס שטיקל־קלייד־שטאָף אָנגערירט עסנוואַרג, מעג מען עס מעסטן כדי צו זען, צי עס האַלט דריי פינגער אויף דריי פינגער און צו די עסנוואַרג זענען טהור. דאָס זעלביקע איז דער דין אז א כשרע מקוה, אין וועלכער מען קאָן א טמא מענטש אָדער טמא כלים טובל זיין אז זיי זאָלן ווערן טהור, מוז האַלטן 40 סאה וואַסער. דאָס איז אן אייל די לענג, און אייל די ברייט און דריי איילן די הויך (דריי קוביק־איילן). זאָגט די משנה, אז מען מעג מעסטן א מקוה אים שבת. דער טעם איז וואָס די מעסטונגען פון דעם שטיקל קלייד־שטאָף און דער מקוה איז א מצוה, צו וויסן דעם דין, און דעריבער מעג מען. ומעשה, און עס איז געווען א מעשה אין דער צייט פון דעם פאָטער פון ר' צדוק און דער צייט פון אבא שאול בן בטנית, אז מען האָט (אים שבת) פאַרשטאָפּט א פענסטער מיט א ערדענער וואַסער־קרוגל (טפיח, וואַסער קרוגל), און מען האָט צוגעבינדן א גראָז־צווייגל (גמי) צו א ערדענער כלי (מקידה) כדי דערמיט (ארויפצושטעקן און צו מעסטן

אִם לָאו. וּמְדַבְּרֵיהֶם לָמְדָנוּ, שֶׁפּוֹקְקִין, וּמוֹדְדִין, וְקוֹשְׁרִין בַּשַּׁבָּת:

דעם שפאלט אין א) בעקן (גיגית) כדי צו וויסן צי עס איז (אין שפאלט) פאראן די ברייט פון א טפח, צי ניט. אויף דער משנה זענען פאראן עטליכע פירושים. דער רמבם טייטשט, אז דאָס זענען צוויי באזונדערע מעשיות, איינער איז, אז מען האָט אים שבת פארשטאָפּט א פענסטער מיט א וואסער־קרוגל. און די צווייטע מעשה איז, אז עס איז געווען א וואנט צווישן צוויי שטיבן אין דער וואנט איז געווען אין דער הויך א פענסטער, און אין איין שטוב איז געלעגן א מת. איז דער דין, אז אויב עס איז אָפן א לאָך די ברייט פון א טפח צווישן איין שטוב און דער אנדערער, ווערן טמא ניט נאָר די זאכן, וואָס געפינען זיך אין דער שטוב פון מת צוליב אוהל, (זע אין דער הקדמה צו מסכתא אהלות), נאָר אויך די זאכן אין דער אנדערער שטוב. אָבער ווייל דאָס פענסטער צווישן די צוויי שטובן איז געווען פארמאכט מיט א גיגית, א בעקן, אזא שויב (ווי אונזערע פענסטער־שויבן), און אין דער שויב איז געווען א לאָך, האָט מען צו א ערדענער כלי (מקידה), וועלכע איז געווען ברייט א טפח, צוגעבינדן א צווייגל כדי צו דערלאנגן צו דעם לאָך און צו מעסטן, צי עס איז פאראן אין דעם גיגת־לאָך די ברייט פון א טפח. אזוי טייטשט איין דער רמבם די גמרא׳ס פירוש אויף דער משנה (ווי דער תוספות יום טוב דערקלערט עס). אָבער רשי און דער ברטנורא טייטשן, אז עס איז איין מעשה, און אז דאָס זענען געווען צוויי הייזער, און אין יעדן פון זיי א פענסטער, און צווישן זיי איז געווען א שמאָל געסל, און איבער דעם געסל אין דער הויך, אויף די בײדע הייזער, איז געלעגן א בעקן. אין איינעם פון די הייזער איז געווען א מת, און דער דין איז (ווי מיר האָבן פריער געלערנט), אז די טומאה גייט ארויס דורך דעם פענסטער און ווייל דער בעקן וואָס ליגט אין דער הויך פאראייניקט בײדע הייזער גייט די טומאה דורך דעם געסל און דורך דעם צווייטן פענסטער אריין אין אנדערן הויז, און איז מטמא דאָרט די זאכן. וואָס האָט מען געטאָן? האָט מען אים שבת פארשטאָפּט דאָס ערשטע פענסטער מיט א ערדע־נעם וואסער־קרוגל מיט דעם רוקן אין דרויסן ארויס) און דאָס האָט פארשטעלט, אז די טומאה זאָל ניט ארויסגיין. אָבער מען האָט געדארפן אוועקנעמען פון דאָרט דאָס קרוגל; האָט מען באמערקט, אז דער בעקן האָט א לאָך, און דער דין איז, אז אויב דער לאָך איז ברייט א טפח פארייניקט עס מער ניט די צוויי הייזער און די טומאה קאָן דורך דעם געסל ניט אדורכגיין. דעריבער האָט מען צוגעבינדן צו א ער־דענער כלי (מקידה), וואָס האָט די גרויס פון א טפח, א צווייג און ארויפדערלאנגט צו דעם דאך און געמאָסטן צי עס האָט א טפח. — „טפיח״ איז דער טייטש א וואסער־קרוגל (זע פריער שבת פרק י״ז משנה ו׳). „מקידה״ הייסט א ערדענע שיסל (סוטה ט׳, „מקידה של חרש״). „גמי״ הייסט א גראָז־צווייגל (בכורים פרק ג׳ משנה א׳ „קושרו בגמי״). „גיגית״, אין שומרוניש־סיריש הייסט „גיגתא״ א קעסל, א בעקן, א גאָר גרויסע שיסל, א פאס, און אין דער גמרא סוכה מ״ה געפינען מיר „מניחין אותה בגיגית של זהב״. צי דאָס איז אויך דער טייטש אין דער גמרא שבת פ״ח „כפה עליהם הר כגיגית״ און סנהדרין ע״ז „כפה עליו גיגית״ איז ניט זיכער. — ומדבריהם, און פון זייערע רייד (פון דעם ר׳ צדוק׳ס פאָטער און פון אבא שאול בן בטנית, וועל־כע האָבן מתיר געמאַכט דאָס צוטאָן), לערנען מיר אָפּ, אז מען מעג פארשטאָפּן און מעסטן און צובינדן (א ניט דויערענדן קניפּ) אים שבת. צובינדן מעג מען נאָר א קניפּ וואָס מען וועט אים צוריק אויפבינדן (דאָס צווייגל צו דער ערדענער כלי; זע פריער ט״ו משנה א׳). מעסטן מעג מען נור פאר א מצוה־זאך אָדער כדי צו דערגיין א דין. דער פאָטער פון ר׳ צדוק און אבא שאול בן בטנית זענען געווען תנאים און האָבן געלעבט א קורצע צייט פארן חורבן פון צווייטן בית המקדש. — אויף דער משנה זענען פאראן נאָך אנדערע פירושים.

סליק מסכת שבת — געענדיקט די מסכתא שבת.

מסכתא עירובין

הקדמה

די מסכתא עירובין לערנט וועגן די דינים פון פארשידענע סאָרטן „עירובין". דאָס וואָרט „עירוב" איז דער טייטש „אויסמישן", פארבינדן, פאראייניקן, מאכן איינס. דורך מאכן א עירוב ווערן עטליכע זאכן אויסגעמישט, איינס, די ערובין זענען:

א. „עירוב פון א מבוי". מיר האָבן געלערנט אין דער הקדמה צו מסכתא שבת, אז אין א רשות הרבים, א גאס, טאָר מען אים שבת ניט טראָגן. א שמאָל געסל וואָס איז פארמאַכט פון דריי זייטן, און עס איז אָפן נור פון דער פערטער זייט, הייסט ניט א גאס, ניט קיין „רשות הרבים", נאָר עס הייסט „מבוי", א געסל. לויט דעם דין פון דער תורה, „מדאורייתא", מעג מען אין אזא געסל טראָגן אים שבת, אָבער די רבנן האָבן געאסרט אויך אין א מבוי צו טראָגן אים שבת, און כדי מען זאָל יאָ מעגן דאָרט טראָגן, דארף מען ארויפלייגן א „קורה", א באלקן אויף דער אָפענער זייט פון געסל, אָדער אוועקשטעלן ביי דער אָפענער זייט א „לחי„ א ברעטל דאָס הייסט געמאכט א „עירוב פון דער מבוי". דאָס וואָרט „מבוי" איז פון „מבוא", ארײנגאנג. אין דער משנה ווערט ניט באנוצט דאָס וואָרט „עירוב פון א מבוי", נאָר „הכשרי מבוי", דאָס מאכט דעם מבוי כשר צום טראָגן.

ב. „שתופי מבוי". דער דין איז אַז אַפילו מען האָט שוין געמאַכט דעם „עירוב פון דער מבוי" טאָר מען ניט ארויסטראָגן אין געסל אריין פון די הויפן, פון די חצרות, אין דעם געסל. כדי מען זאָל מעגן טראָגן, דארפן אלע איינוואוינער פון די הויפן זיך צונויפלייגן עסנווארג אָדער געטראנק, און לאָזן דאָס ליגן, און עס הייסט ווי זיי האָבן זיך פאראייניקט, געוואָרן שותפים צו דעם שפייז, און ממילא הייסן זיי ווי אין הויף און מען מעג שוין ארויסטראָגן פון הויפן אין געסל אריין.

ג. „עירוב חצרות". אין יעדן הויף גייען ארויס טירן פון עטליכע הייזער, און יעדעס הויז געהערט צו א באזונדערן מענטשן. דער דין איז, אז מען טאָר אים שבת ניט ארויסטראָגן פון די הייזער אין הויף אריין, סיידן מען מאכט א „עירוב חצרות"; אויך דאָ לייגט מען אוועק ברויט פאר אלע איינוואוינער, און עס הייסט ווי זיי זענען געוואָרן פון אלע געמאכט איינס, און זיי מעגן ארויסטראָגן פון די הייזער אין הויף.

ד. „ערוב תחומין". דער דין איז, אז שבת און יום טוב מעג מען גיין ארויס פון דער שטאָט נאָר 2000 איילן, דאָס הייסט, אז אין יעדער זייט פון דער שטאָט מעג מען גיין 2000 איילן און ניט ווייטער. דאָס הייסט א תחום שבת. אויב אָבער מען דארף גיין אין איין זייט ווייטער פון די 2000, לייגט מען אוועק פרייטאָג פארנאכט ביים סוף פון די 2000 איילן עסנווארג, און עס הייסט ווי דער מענטש וואוינט (האָט קונה שביתה געווען) ניט אין דער שטאָט, נאָר דאָרט, אין יענעם פונקט, און ממילא מעג ער פון יענעם פונקט אָן גיין ווייטער נאָך 2000 איילן. קומט אויס אז ער מעג גיין פון דער שטאָט אין דער דאָזיקער זייט 4000 איילן. אָבער דערפאר טאָר ער אין די אנדערע זייטן פון דער שטאָט גאָרניט גיין. דאָס אוועקלייגן די שפייז הייסט מאכן א „עירוב תחומין".

ה. „עירוב תבשילין" (דער עירוב פון קאָכן מאכלים) דער דין איז, אז אויב יום טוב פאלט אויס אין פרייטאָג, טאָר מען אים יום טוב (פרייטאָג) ניט קאָכן אויף שבת, סיידן מען לייגט אוועק ערב יום טוב, דאָנערשטאָג, שפייז, און עס הייסט, אז מען האָט ערב יוב טוב אָנגעהויבן קאָכן אויף שבת, און דעמאָלס מעג מען שוין אים יום טוב אויך קאָכן אויף שבת, ווייל עס ווערט פאררעכנט ווי מען וואָלט ניט אים יום טוב אָנגעהויבן דאָס קאָכן, נאָר מען פאַרענדיקט דאָס קאָכן פון ערב שבת, און דאָס מעג מען. דאָס הייסט „ערוב תבשילין". די דינים פון עירוב תבשילין ווערן געלערנט ניט אין דער מסכתא עירובין נאָר אין דער מסכתא ביצה.

די דינים פון די אלע פריער־דערמאָנטע עירובין (א חוץ עירוב תבשילין) ווערן געלערנט אין דער דאָזיקער מסכתא עירובין.

פרק א

א מָבוֹי שֶׁהוּא גָבוֹהַּ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, יְמַעֵט. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ. וְהָרָחָב מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת יְמַעֵט. וְאִם יֶשׁ לוֹ צוּרַת פֶּתַח, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָחָב מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת אֵין צָרִיךְ לְמַעֵט: **ב** הֶכְשֵׁר מָבוֹי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֶחִי וְקוֹרָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֶחִי אוֹ קוֹרָה. רַבִּי

פרק א.

א. מבוי, א מבוי (געסל) וואָס איז העכער פון צוואנציק איילן, זאָל מען פאַר־קלענערן. די משנה מיינט ניט דאָ, אז מען זאָל דאָס געסל פאַרקלענערן, נאָר מען מיינט דעם „עירוב" פון דעם געסל, דעם באַלקן, די „קורה", וואָס מען לייגט אַרויף אויף דער אָפּענער זייט פון געסל, כדי מען זאָל אין געסל מעגן טראָגן אים שבת (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין). זאָגט די משנה, אז אויב דער באַלקן ליגט העכער פון 20 איילן, זאָל מען אים אוועקלייגן נידריקער, ניט העכער פון 20 איילן. די גמרא זאָגט דעם טעם, ווייל דאָס אוועקלייגן דעם באַלקן, די קורה, איז כדי צו מאַכן א היכר, א דערקענונג, מענטשן זאָלן זען, אז מען האָט געמאַכט א עירוב, און אויב דער באַלקן ליגט העכער פון 20 איילן זעט מען אים ניט. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען דאַרף ניט. ר׳ יהודה האַלט, אַז דער באַלקן, די קורה, איז ניט צו מאַכן אַ היכר, נאָר עס ווערט פאַררעכנט ווי א מחיצה, ווי א פערטע וואַנט, ווייל מען באַטראַכט, ווי דער באַלקן ציט זיך אַראָפּ איבער דער גאַנצער אָפּענער זייט און פאַרשטעלט איר („פּי תקרה יורד וסותם", דער קאַנט פון באַלקן גייט אַראָפּ און פאַרמאַכט" די אָפענע זייט), און עס איז דעריבער ניט קיין אונטערשיד צי ער ליגט העכער פון 20 איילן צי נידריקער. והרחב, און אויב דאָס געסל (די אָפענע זייט) איז ברייטער פון צען איילן זאָל מען עס פאַרקלענערן (מאַכן שמעלער). ווייל אויב עס איז ברייטער פון צען איילן הייסט עס ניט אַן אַריינגאַנג (א פתח), נאָר א פירצה", א דורכברוך, און מען קאָן עס ניט מתיר מאַכן מיט א עירוב. דעריבער זאָל מען פאַרשטעלן די אָפענע זייט אַזוי ווייט אַז עס זאָל נור בלייבן אָפן 10 איילן. ואם, און אויב עס (די אָפענע זייט) האָט די צורה (די פאָרם) פון אַן אַריינגאַנג (צורת הפתח), כאָטש עס איז ברייטער פון צען איילן, דאַרף מען ניט פאַרקלענערן. „פתח" הייסט ניט די „פאַרמאַכטע טיר", נאָר דער אָפענער אַריינגאַנג, פון וואָרט „פתח", עפענען. די „טיר" מיט וועלכער מען פאַרמאַכט דעם אַריינגאַנג, דעם פתח, הייסט „דלת". מיר געבן דאָ די באַמערקונג, ווייל אין דער מסכתא עירובין איז עס זייער וויכטיק. די משנה זאָגט דאָ, אז אויב די אָפענע זייט פון געסל האָט די פאָרם, די צורה, פון א פתח, פון אַן אַריינגאַנג, איז אפילו זי איז ברייטער פון 10 איילן איז אויך כשר. א „צורת הפתח", די פאָרם פון אַריינגאַנג, הייסט ווען איןביידע זייטן זענען פאַראַן שטאַנגען (אפילו שטעקע־לעך) און איבער זיי ליגט דער באַלקן, אפילו דער באַלקן ליגט ניט אויף זיי, רירט זיי ניט אָן, ער ליגט אין דער הויך איבער זיי.

ב. הכשר, דער עירוב (הכשר) פון א מבוי, זאָגן די בית שמאי, אז ער (דאַרף זיין א באַלקן (קורה) און א ברעטל. כדי מען זאָל מעגן טראָגן אין געסל אים שבת דאַרף מען אַרויפלייגן א באַלקן איבער דער אָפענער זייט פון געסל און מען דאַרף אוועקשטעלן א ברעטל (א לחי) ביי איינעם פון די זייטן פון דער אָפענער זייט פון געסל. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז (עס איז גענוג) א ברעטל (אין דער זייט) אָדער א באַלקן. איינס פון די ביידע איז גענוג מתיר צו מאַכן דאָס געסל אז מען זאָל מעגן טראָגן. ר׳ אליעזר זאָגט, אז צוויי ברעטלעך. איין ברעטל (לחי) ביי איין זייט און איין ברעטל ביי דער צווייטער זייט פון דער אָפענער זייט פון געסל. דער ברטנורא זאָגט, אז ר׳ אליעזר האַלט ווי די בית שמאי און ער זאָגט אז מען דאַרף האָבן צוויי

אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לְחָיַיִן. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד לִפְנֵי ר' עֲקִיבָא, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל מָבוֹי שֶׁהוּא פָּחוּת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהוּא נִתָּר אוֹ בַלֶּחִי אוֹ בַקּוֹרָה. עַל מַה נֶחְלְקוּ? עַל רָחָב מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד עֶשֶׂר, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֶחִי וְקוֹרָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אוֹ לֶחִי אוֹ קוֹרָה. אָמַר ר' עֲקִיבָא עַל זֶה וְעַל זֶה נֶחְלְקוּ:

ג הַקּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ, רְחָבָה כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ. וְאָרִיחַ חֲצִי לְבֵנָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. דַּיָּהּ לַקּוֹרָה שֶׁתְּהֵא רְחָבָה טֶפַח, כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ לְאָרְכּוֹ:

ד רְחָבָה כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, וּבְרִיאָה כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר,

ברעטלעך. אין דער גמרא איז די שאלה, צי ר' אליעזר האלט ווי די בית שמאי, ניט געווארן אנטשידן. משום, אין נאמען פון ר' ישמעאל האט איין תלמיד געזאגט פאר ר' עקיבא, אז די בית שמאי און די בית הלל זענען ניט מחולק וועגן א געסל, וואס (די אפענע זייט) איז שמעלער פון פיר איילן (און דערביי זענען זיי ביידע מודה) אז עס איז גענוג אדער א ברעטל אדער א באלקן; וועגן וואס זענען זיי יא מחולק? וועגן (א געסל, וואס איז) ברייט פון פיר איילן ביז צען (איילן), און די בית שמאי זאגן, אז א ברעטל און א באלקן, און די בית הלל זאגן, אז אדער א ברעטל אדער א באלקן, האט ר' עקיבא געזאגט, אז סיי וועגן דעם (געסל) און סיי וועגן דעם אנדערן (געסל) זענען זיי (די בית שמאי און די בית הלל) מחולק. **די גמרא זאגט, אז דער אונטערשיד צווישן ר' עקיבא און דער סתם משנה פריער איז וועגן א געסל וואס איז שמעלער פון 4 טפחים, און לויט איינעם פון זיי (אדער ר' עקיבא אדער די סתם משנה) דארף אזא געסל ניט האבן ניט קיין באלקן און ניט קיין ברעטל. די גמרא זאגט, אז דער תלמיד איז געווען ר' מאיר.**

ג. הקורה, דער באלקן וועגן וועלכן די חכמים האבן געזאגט (אז ער איז מתיר דאס געסל צום טראגן אים שבת) דארף זיין ברייט גענוג, אז ער זאל קאנען ארויפ־נעמען (אויף זיך) אן „אריח" (א בוי־שטיין). **עס איז ניט גענוג סתם א באלקן אפילו דער שמעלסטער, נאר ער מוז זיין גענוג ברייט, כדי מען זאל קאנען אויף אים ארויפ־לייגן אן אריח; און די משנה זאגט באלד וואס איז אן אריח.** ואריח, און דער אריח איז א האלבער ציגל וועלכער (דער ציגל) האלט דריי טפחים. **קומט אויס אז אן אריח האלט אנדערהאלבן טפחים. א טפח איז א 6טל פון אן איילן.** דיה, עס איז גענוג פאר דעם באלקן, אויב ער האלט א טפח די ברייט, כדי ער זאל קאנען נעמען אויף זיך אן אריח אין זיין (דעם אריח'ס) לענג. **די קשיא איז, סטייטש דער אריח האט דאך אנ־דערהאלבן טפחים, און אז מען וועט אים ארויפלייגן אויף א באלקן וואס איז ברייט א טפח, בלייבט דאך איבער דער האלבער טפח, און עס שטעקט ארויס א פערטל טפח פון איין זייט און פערטל טפח (א טפח איז די ברייט פון 4 גראבע פינגער, און א פערטל טפח איז איין פינגער) און דער צווייטער זייט? זאגט די גמרא אז אזעלכע קליינע שטיקלעך קאן מען אונטערשמירן דעם באלקן מיט ליים, אזוי אז ער זאל האלטן אין דער ברייט די אנדערהאלבן טפחים. אין טייל משניות איז פאראן די גירסא ניט „לארכו"** (אין זיין, דעם אריח'ס, לענג) **נאר „לרחבו", אין זיין ברייט, און איז דער מסכתא בבא בתרא פרק א' וועלן מיר מסביר זיין דעם גאנצן ענין פון אריח און זיין גרויס.**

ד. רחבה, ער (דער באלקן) דארף זיין ברייט (גענוג), אז ער זאל קאנען נעמען אויף זיך אן אריח, און שטארק (בריאה, געזונט, שארק) גענוג, אז ער זאל קאנען נעמען אויף זיך אן אריח. **דאס וואס די משנה האט פריער געלערנט, אז דער באלקן, די קורה, דארף קאנען נעמען אויף זיך אן אריח (א האלבן ציגל), האט זי געמיינט, אז ער דארף זיין ברייט גענוג און אויך שטארק גענוג צו קאנען נעמען אויף זיך**

רְחָבָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּרִיאָה:
ה הָיְתָה שֶׁל קַשׁ אוֹ שֶׁל קָנִים, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שֶׁל מַתֶּכֶת. עֲקוּמָה, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא פְּשׁוּטָה. עֲגוּלָה, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְרֻבַּעַת. כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּיפוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, יֵשׁ בּוֹ רוֹחַב טֶפַח:
ו לְחָיַיִן שֶׁאָמְרוּ, גָּבְהָן עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְרָחְבָּן וְעָבְיָן כָּל שֶׁהוּא. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, רָחְבָּן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים:
ז בַּכֹּל עוֹשִׂין לְחָיַיִן, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים. וְר' יוֹסֵי אוֹסֵר.

דעם האַלבן ציגל. אויב למשל ער איז גענוג ברייט, ער האָט א טפח די ברייט, אָבער ער איז שוואך און ווען מען וועט אויף אים ארויפלייגן א האלבן ציגל וועט ער זיך איינברעכן טויג ניט. ר' יהודה זאָגט, אז (עס איז גענוג) ווען ער איז ברייט, כאָטש ער איז ניט שטארק. **און באלד וועט די משנה מסביר זיין די ווערטער פון ר' יהודה:**

ה. היתה, אויב ער (דער באלקן) איז געווען פון שטרוי אָדער פון שטעקעלעך באטראכט מען אים ווי ער וואָלט געווען פון מעטאל. **און כאָטש ווען מען לייגט ארויף דעם האַלבן ציגל אויף דעם באַלקן פון שטרוי צי פון שטעקעלעך וואָלט ער זיך איינגעבראָכן, איז עס אויך א גוטער באַלקן, ווייל מען נעמט אָן ווי ער וואָלט געווען פון מעטאל, פון אייזן, ער דארף נור ברייט זיין א טפח.** עקומה, אויב (דער באלקן איז) קרום, באטראכט מען אים ווי ער וואָלט געווען גלייך. **כאָטש אויף דעם קרומען באלקן קאָן קיין אריח ניט ליגן, איז אויך גוט.** עגולה, אויב (דער באלקן איז) קיילעכיק באַטראכט מען אים ווי ער וואָלט געווען פירקאנטיק; יעדע (קיילעכיקע זאך) וואָס האלט אין ארומנעם (היקף) דריי טפחים האַלט אין דער ברייט (אין דורכשניט) א טפח **די משנה לערנט, אז אויב דער באלקן איז קיילעכיק און האלט אין דעם ארומנעם (אויב מען זאָל מיט א שניר ארומוויקלען דעם ראָד ארום) דריי טפחים, האַלט ער אין דורכשניט א טפח, און ממילא הייסט ער א גוטער טפח-ברייטער- באַלקן, אז מען זאָל מעגן אין געסל טראָגן. תוספות זאָגט, אז דער חשבון איז ניט פינקטליך. דער רמבם זאָגט, אַז די חכמי המדות, די געלערנטע פון רעכנען, פון מאַטעמאַטיק, האָבן נאָכגעוויזן, אז מען קאָן ניט זאָגן גענוי, מיט אונזערע ציפערן, וויפיל עס האלט דער ארומנעם, דער היקף, פון א קיילעכיקע זאך, אויב מען ווייס וויפיל עס האלט די ברייט, דער דורכשניט. למשל, ווען ער האלט א טפח, זאָגט דער רמבם, אז דער היקף האלט דריי טפחים מיט א זיבעטל טפח (עטוואָס ווינציקער פון דריי מיט א זי־בעטל). אין דער מאטעמאטיק ווערט די דאָזיקע צאָל אָנרופן מיט דעם גריכישן בוכשטאַב „פי". די חכמים פון דער משנה האָבן גענומען דערצו א גלייכע צאָל „דריי", און דער תוספות יום טוב זאָגט, אז אפילו מיקל צו זיין, ווייל דער עירוב איז נור מדרבנן.**

ו. לחיין, די ברעטלעך, וועגן וועלכע מען האָט פריער געזאָגט (אין משנה ב', די חכמים אז עס איז גענוג איין ברעטל, לחי, און ר' אליעזר, אז מען דארף האָבן צוויי ברעטלעך, לחיין), דארף זייער הויך זיין (מינדסטנס) צען טפחים, און זייער ברייט און זייער דיק (מעג זיין אפילו) עטוואָס. **הויך מוז א לחי זיין לפחות 10 טפחים, ווייל ס'ברעטל איז א מחיצה און ס'מוז זיין 10 טפחים. די ברייט און די דיק האָבן ניט קיין שיעור, און אפילו עטוואָס, א כל שהוא, איז גענוג.** ר' יוסי זאָגט, אז זייער ברייט (דארף זיין) דריי טפחים. **ווייל דאָס ברעטל דארף זיין א דבר חשוב, א זאך וואָס האָט א חשיבות, און ווינציקער פון דריי טפחים האָט עס ניט קיין חשיבות.**

ז. בכל, מיט אַלץ קאָן מען מאכן ברעטלעך (לחיין), אפילו מיט א זאך וואָס איז לעבעדיק (וואָס האָט אין זיך א רוח חיים, א לעבעדיקן גייסט). **יעדע זאך קאָן מען אוועקשטעלן אין דער זייט פון געסל און עס זאָל הייסן א „לחי", א ברעטל, און מען זאָל אויף דעם יסוד מעגן טראָגן אין געסל אים שבת. אפילו א לעבעדיקע זאך, למשל א לעבעדיקע בהמה, קאָן מען אוועקשטעלן און צובינדן זי זאָל הייסן א לחי.** ור' יוסי,

וּמְטַמֵּא מִשּׁוּם גּוֹלֵל, וְר' מֵאִיר מְטַהֵר. וְכוֹתְבִין עָלָיו גִּטֵּי נָשִׁים. וְר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי פּוֹסֵל: ח שַׁיָּרָה שֶׁחָנְתָה בְּבִקְעָה וְהִקִּיפוּהָ בִּכְלֵי בְהֵמָה, מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ. וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא גָּדֵר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים. וְלֹא יְהוּ פְּרָצוֹת יְתֵרוֹת עַל הַבִּנְיָן, כָּל פִּרְצָה שֶׁהִיא כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּפֶתַח, יָתֵר מִכָּאן אָסוּר:

ט מַקִּיפִין שְׁלֹשָׁה חֲבָלִים זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְזֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא

און ר' יוסי אסרט. ער האַלט, אז עס איז מורא צו האָבן, טאָמער וועט די בהמה פגרן און זי וועט ווערן קלענער פון 10 טפחים (און די משנה ר' האָט געלערנט, אז א לחי קלענער פון 10 טפחים טויג ניט) און מען וועט ניט באַמערקן און מען וועט טראָגן אים שבת. ומטמא, און (א לעבעדיקע זאַך) איז מטמא צוליב גולל אויף „גולל" זענען פאַראַן עטליכע פירושים. איינער פון די טייטשן איז א שטיין וואָס מען לייגט ארויף צוצודעקן דעם קבר פון א מת (אין עזרא ה' „אבן גלל"), און דער דין איז, אז ווען מען רירט אָן אָדער מען בייגט זיך אריבער איבער אזא שטיין ווערט מען טמא. אָבער ניט דוקא א שטיין, נאָר יעדער זאַך וואָס דעקט צו דעם קבר הייסט „גולל" און איז מטמא, אפילו די זאַך איז א לעבעדיקע בהמה. ור' מאיר, און ר' מאיר איז מטהר. ער האַלט, אז א לעבעדיקע זאַך קאָן ניט ווערן קיין גולל און אויך ניט קיין לחי. וכותבין, און מען קאָן שרייבן אויף איר (אויף דער לעבעדיקער זאַך) א גט פאַר א פרוי. ווען מען גיט דער פרוי די לעבעדיקע בהמה, אויף וועלכער דער גט איז אָנגעשריבן, ווערט זי גע'גט. ור' יוסי, און ר' יוסי הגלילי פסלט (דעם גט). ער לערנט עס אראָפּ פון חומש דברים כ"ד „וכתב לה ספר", „און ער (דער מאַן, וואָס וויל גטן זיין פרוי) זאָל איר שרייבן א ספר", איז פונקט ווי א ספר איז ניט לעבעדיק, אזוי דאַרף דער גט ניט זיין קיין לעבעדיקע זאַך.

ח. שיירא, א קאַראַוואַן (א מחנה מענטשן וועלכע גייען צוזאַמען אין וועג) וועלכע ריט (שבת) אין א טאָל און האָט אים (דעם לאַגער אָרט) ארומגערינגלט מיט (א צוים פון) זאַכן (וואָס מען באַנוצט) פאַר די בהמות (זאָטלען וכדומה), מעג מען אין אים טראָגן (אים שבת), אָבער דער צוים (פון די זאַכן) מוז זיין הויך (מינדעסטנס) צען טפחים, און די לעכער טאָרן ניט זיין מער ווי דער געבויטער (צוים). ווען מען איז געפאָרן אין ווייטע וועגן, מייסטנס דורך מדבריות, זענען געפאָרן א סך מענטשן צוזאַמען, א קאַראַוואַן, א שיירא, געריטן אויף קעמלען און אייזלען. ווען מען האָט זיך אָפּגעשטעלט אין אן אָפענעם טאָל זיך אָפּצורוען, האָט מען דעם לאַגער ארומגע־רינגלט מיט די זאַכן וואָס מען האָט אראָפּגענומען פון די בהמות. אָבער דער דאָזי־קער צוים, דער גדר, איז ניט געווען א אינגאַנצן־פאַרבויטער, עס זענען געווען אינדערמיט לעכער. זאָגט די משנה, אז אין אזא לאַגער מעג מען טראָגן אים שבת, ווייל דער צוים ארום און ארום הייסט א מחיצה און מאַכט דעם טאָל פאַר א רשות היחיד (ווי א הויף). אָבער דער צוים מוז זיין הויך לפחות 10 טפחים און די לעכער אין דעם צוים טאָרן ניט (אַלע צוזאַמען) זיין גרעסער פון די אַלע פאַרבויטע (פאַרמאַכטע) ערטער אין דער צוים. כל, יעדער לאָך, וואָס איז גרויס (ניט מער ווי) צען איילן איז מותר, ווייל זי איז ווי א טיר־עפנונג (פתח), און אויב זי איז גרעסער פון דעם (פון צען איילן) איז אסור. אפילו דאָס פאַרבויטע אין דער צוים איז מער ווי דער לאָך, אָבער ווייל דער לאָך איז גרעסער פון 10 איילן אסר'ט עס, אז מען זאָל ניט טאָרן טראָגן אין לאַגער. וועגן „פתח" און „צורת הפתח" האָבן מיר געגעבן פריער אין משנה א'. דער ברטנורא זאָגט, אז אויב דער לאָך האָט א „צורת הפתח" איז מותר אפילו ער איז גרעסער פון 10 איילן.

ט. מקיפין, מען קאָן ארומצוימען (דעם לאַגער פון קאַראַוואַן מיט) דריי שטריק, דעם (צווייטן שטריק) העכער פון דעם (ערשטן שטריק) און דעם (דריטן שטריק)

יְהֵא בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵירוֹ שְׁלשָׁה טְפָחִים. שִׁיעוּר חֲבָלִים וְעָבְיָן יָתֵר עַל טֶפַח. כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַכֹּל עֲשָׂרָה טְפָחִים:

י מַקִּיפִין בְּקָנִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ שְׁלשָׁה טְפָחִים. בְּשַׁיָּרָה דִּבְּרוּ. דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא דִבְּרוּ בְּשַׁיָּרָה אֶלָּא בַהֹוֶה. כָּל מְחִיצָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁתִי וְשֶׁל עֵרֶב אֵינָהּ מְחִיצָה. דִּבְרֵי ר' יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מִשְּׁנֵי דְבָרִים. אַרְבָּעָה דְּבָרִים פָּטְרוּ בְמַחֲנֶה, מְבִיאִין עֵצִים

העכער פון דעם (צווייטן שטריק), אָבער עס טאָר ניט זיין צווישן איין שטריק און דעם אנדערן דריי טפחים. **ווייל ווינציקער פון דריי טפחים האָט דעם דין פון „לבוד". עס ווערט ווי באהאפטן איין שטריק מיטן אנדערן.** שיעור, די גרויס פון די שטריק און זייער דיק (די גרעב פון אלע שטריק צוזאמען) דארף זיין מער פון א טפח, כדי אלץ צוזאמען (די גרעב פון די שטריק צוזאמען מיט דעם ליידיקן חלל צווישן די שטריק) זאָלן זיין צען טפחים. **אין דער משנה ו' און ז' האָבן מיר געלערנט אז א מחיצה דארף זיין הויך מינדסטנס 10 טפחים. זאָגט די משנה, אז ווייל צווישן איין שטריק און דעם אנדערן מוז דער ליידיקער חלל זיין ווינציקער פון 3 טפחים, און אזוי ווי עס זענען פאראן 3 שטריק, באטרעפט דער ליידיקער חלל עטוואָס ווינציקער פון 9 טפחים (דריי מאָל צו עטוואָס ווינציקער פון דריי טפחים), דעריבער אויב די גרעב פון די דריי שטריק צוזאמען איז עטוואָס מער פון א טפח, האלטן די שטריק צוזאמען מיט דעם ליידיקן חלל 10 טפחים.**

י. מקיפין, מען מעג אויך (דעם קאראוואן) ארומצוימען מיט שטעקעלעך, אָבער עס טאָר ניט זיין צווישן איין שטעקעלע און דעם אנדערן (שטעקעלע) דריי טפחים (ליידיקע חלל). **די שטריק (פריער אין משנה ט') האָט מען ארומגעצוימט איין שטריק „איבער" דעם אנדערן שטריק. אָבער שטעקעלעך שטעלט מען אוועק איין שטעקעלע „לעבן" דעם אַנדערן שטעקעלע. זאָגט די משנה, אַז דאָ טאָר צווישן איין שטעקעלע און דאָס אנדערן זיין ניט קיין גאנצע דריי טפחים ליידיקער חלל.** בשיירא, די אלע (דערמאָנטע דינים, אז עס איז גענוג דער צוים מיט די שטריק, שטעקעלעך) האָט מען געזאָגט ביי אַ קאַראוואַן (שיירא, אַ קאַראוואַן), אזוי זאָגט ר' יהודה. **מען האָט נור ביי א קאראוואן מיקל און מתיר געמאכט צו פארצוימען מיט א מחיצה וואָס איז ניט גלייכצייטיק אין דער לענג און אין דער ברייט; שטריק זענען געצויגן נור אין דער ברייט, און שטעקעלעך נור אין דער לענג; א קאראוואן הייסט א מחנה מינ־דעסטענס פון דריי פערזאָן. אָבער פאָר סתם מענטשן מוז מען האָבן אַ מחיצה וואָס איז געמאכט גלייכצייטיק אין דער לענג און אין דער ברייט.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אַז (אפילו ביי איין מענטש אין וועג איז מותר די מחיצה פון שטריק און שטעקעלעך און) מען האָט געזאָגט (די דאָזיקע הלכות) וועגן א קאראוואן אלס בייש־פּיל פון לעבנס־שטייגער (הווה). **מחמת געוויינטליך ווערן אזעלכע שטריק־און שטעק־עלעך־מחיצות געמאכט ווען א קאראוואן פון עטליכע מענטשן שטעלן זיך אָפּ אין וועג.** כל, יעדע מחיצה (צוים, שייד־וואנט), וואָס איז ניט גלייכצייטיק געצוימט אין דער לענג און אין דער ברייט („שתי" און „ערב") איז ניט קיין מחיצה, אזוי זאָגט ר' יוסי בר' יהודה. **ער איז מחולק מיט זיין פאָטער ר' יהודה, און האַלט, אַז אַפילו א קאראוואן פון דריי מענטשן דארף האָבן א גאנצן צוים פון „לענג און ברייט".** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז עס איז גענוג איינס פון די צווי זאכן (אָדער פון דער לענג אָדער פון דער ברייט). **די גמרא זאָגט, אז די דאָזיקע חכמים זענען מחולק מיט די חכמים פריער אין דערזעלביקער משנה, און די דאָזיקע חכמים האלטן, אז אפילו איין מענטש ניט אין וועג נאָר אין אן אָרט, וואו עס איז פאראן א ישוב פון מענטשן (יחיד ובישוב) האָט אויך גענוג א מחיצה פון איין זאך, אָדער פון דער לענג אָדער פון דער ברייט.** ארבעה, פון פיער זאכן (דינים) האָט מען געפּטר'ט (בא

מִכָּל מָקוֹם, וּפְטוּרִים מֵרְחִיצַת יָדַיִם, וּמִדְּמַאי, וּמִלְּעָרֵב:

פרק ב

א עוֹשִׂין פַּסִּין לַבֵּירָאוֹת. אַרְבָּעָה דְיוֹמְדִין נִרְאִין כִּשְׁמֹנָה. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, שְׁמֹנָה נִרְאִין כִּשְׁנֵים עָשָׂר. אַרְבָּעָה דְיוֹמְדִין וְאַרְבָּעָה פְּשׁוּטִים. גָּבְהָן עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה, וְעָבְיָן כָּל שֶׁהוּא. וּבֵינֵיהֶן

פרייט) אן ארמיי־לאגער (א מחנה, זעלנער וואָס גייען־ארויס אין מלחמה): מביאין, זיי מעגן נעמען האָלץ פון יעדן אָרט. און עס הייסט ניט קיין גזלה, עס הייסט ניט **צוגעזלט א פרעמדנס האָלץ.** ומרחיצת ידים, פטור פון וואשן זיך די הענט (צום עסן); ומדמאי זיי מעגן עסן דמאי. **דמאי הייסט תבואה וואָס מען קויפט ביי א עם הארץ און מען ווייסט ניט צי זי איז געמעשר'ט און דער דין איז אז מען דארף פון איר אָפּ־שיידן מעשר אין א געזויסער מאָס (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי). אָבער זעל־נער אין ארמיי־לאגער האָט מען מתיר געמאכט צו עסן דמאי אומגעמעשרט.** ומלערב, און זיי דארפן ניט מאַכן קיין עירוב. **די גמרא זאָגט, אַז זיי דארפן ניט האָבן קיין עירובי חצרות (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין) און מעגן טראָגן אים שבת פון איין געצעלט אין לאגער אין צווייטן געצעלט אָן אן עירובי חצרות. אָבער צו מאכן א עירוב תחומין (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין) כדי צו מעגן גיין ווייטער פון 2000 איילן דארפן אויך די זעלנער אין דעם ארמיי־לאגער. די גמרא זאָגט, אז מים אחרונים, וואשן זיך די הענט נאָכן עסן, זענען אויך די זעלנער אין ארמיי־לאגער מחויב.**

פרק ב.

א. עושין, מען קאָן מאכן ארום ברונעמס (א טיילוויזע) ברעטער־פארצוימונג, (דהיינו), פיר טאָפּל־ברעטער (אין די ווינקלען) וועלכע זען־אויס ווי אכט, אזוי זאָגט ר' יהודה. **ווען א ברונעם געפינט זיך אין א רשות הרבים, למשל אויף א מארק־פלאץ, און מען דארף אים שבת ארויסשעפּן וואסער פון ברונעם און טרינקן אָדער געבן בהמות צום טרינקן. אָבער דער ברונעם, וועלכער איז טיף 10 טפחים הייסט בנוגע שבת א רשות היחיד, ווי א הויז, אָדער ווי א הויף, און מען טאָר דאָך פון אים ניט ארויסשעפּן וואסער אין רשות הרבים אריין, ווייל דאָס הייסט דאָך ארויסגעטראָגן פון רשות היחיד אין רשות הרבים. זאָגט די משנה אז מען האָט מתיר געמאכט אז מען זאָל אין דער וואָכנס מאַכן נור א טיילוויזן צוים ארום דעם ברונעם, דהיינו אוועקגעשטעלט צו עטליכע ברעטער (פסין) און צווישן איין ברעט און דעם אנדערן מעג זיין ליידיקער אָרט. ווי אזוי זאָלן די ברעטער געשטעלט ווערן? זאָגט די משנה אז מען זאָל אין יעדן ווינקל אין דעם פלאץ ארום דעם ברונעם אוועקשטעלן א ווינקל־טאָפּל־ברעט, ווי דאָס אות דלית „ד", און אזוי ווי עס זענען פאראן 4 ווינקלען זעט עס אויס ווי 8 ברעטער, ווי 4 אותיות „ד". „פסין" הייסט שטיקלעך ברעטלעך. „דיומדין" איז פון גריכישן וואָרט „דוא", צוויי, און פון לשון הקודש „עמוד", זייל, א ברעט, און די „ע" ווערט פארשווינדן, און „דיומדין" איז „טאָפּל־ברעטער".** ר' מאיר זאָגט, אז (מען זאָל מאכן) אכט, וועלכע זען־אויס ווי צוועלף, (דהיינו) פיר טאפּל־ברעטער (אין די ווינקלען) און פיר איינצלנע (פשוטים) ברעטער. **לויט ר' מאיר דארף די טיילוויזע ארומצוימונג ארום דעם ברונעם האָבן אויך פשוטע ברעטער.** גובהן, די הויך (פון די ברעטער) דארף זיין (ניט נידריגער פון) צען (טפחים), און די ברייט (פון יעדן ברעט) זעקס (טפחים), און די דיק (מעג זיין אפילו נור) עטוואָס. **ווי מיר האָבן שוין געזאָגט איז 6 טפחים אן אייל. קומט אויס אז לויט ר' יהודה איז פאראן אין יעדער זייט צוויי ברעטלעך צו איין אייל א ברעטל אין יעדן ווינקל, און ארום און ארום איז פאראן פארצוימט 8 איילן. לויט ר' מאיר קומען צו נאָך פיר ברעטלעך צו איין ברעטל, וואָס האלט איין אייל, אין דערמיט פון יעדער זייט, און ארום און ארום איז די פארצוימונג צוועלף איילן. די גמרא זאָגט, אז אויב צווישן איין ווינקל־**

כִּמְלֹא שְׁתֵּי רְבָקוֹת שֶׁל שָׁלֹשׁ בָּקָר, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע. קְשׁוּרוֹת וְלֹא מֻתָּרוֹת. אַחַת נִכְנֶסֶת וְאַחַת יוֹצְאָה:

ב מֻתָּר לְהַקְרִיב לַבְּאֵר, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא פָּרָה רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ בִּפְנִים וְשׁוֹתָה. מֻתָּר לְהַרְחִיק כָּל שֶׁהוּא, וּבִלְבַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּפַסִּין: ג ר' יְהוּדָה

ברעטל און דעם אנדערן ווינקל־ברעטל אין יעדער זייט איז ניט פאראן ליידיק אָרט מער פון 10 איילן איז אויך ר' מאיר מודה, אז מען דאַרף ניט אינצווישן קיין איינצעלנע ברייטלעך, און אויב עס איז פאראן ליידיק אָרט מער פון 13 איילן און א דריטל אייל איז אויך ר' יהודה מודה אז מען דאַרף אין דערמיט איינצעלנע ברעטלעך. זייער מחלוקה איז נור ביי א ליידיקן אָרט פון 10 ביז 13 און א דריטל איילן. וביניהן, און צווישן זיי (צווישן די ברעטער, מעג זיין ליידיקער אָרט אז עס זאָלן קאָנען דורכגיין) די ברייט פון צוויי רינדער־געשפאנען, צו דריי רינדער (אין יעדן געשפאַן), אזוי זאָגט ר' מאיר. „רבקה" איז דער טייטש „רינדער־געשפאַן", עטליכע רינדער, קו צו אָקסן, וועלכע גייען צוזאמען. זאָגט די משנה אַז דאָס ליידיקע אָרט צווישן די ברעטער מעג זיין אזוי גרויס אז צוויי אזעלכע געשפאנען, און אין יעדער געשפאַן זאָלן זיין 3 קו צי אָקסן, זאָלן קאָנען דורכגיין דורך דעם ליידיקן אָרט. מען האָט אָפּגעשאצט, אז די ברייט פון א קו איז לערך איין אייל און צוויי דריטל אייל; קומט אויס אז 6 קו האלטן 10 איילן, און אזוי פיל מעג האלטן דאָס לעדיקע אָרט. ר' יהודה זאָגט, אז צו פיר (קו). לויט דעם פריערדיקן חשבון האלט ר' יהודה אז עס מעג זיין גרויס דרייצען איילן און א דריטל אייל. קשורות, זיי (די רינדער־געשפאנען ווערן גערעכנט ווי זיי) זענען צוגעבינדן און ניט אויפגעבינדן. מחמת ווען די קו זענען צוגעבונדן איינע צו דער אנדערער פארנעמען זיי ווינציקער אָרט. די גמרא זאָגט, אז די משנה גיט צו „און ניט אויפגעבינדן", כדי צו לערנען, אז מען מיינט ממש צוגעבינדן, און ניט „אזוי ווי צוגעבונדן". אחת, איין (רינדער־געשפאַן) גייט אריין און איין (רינדער־געשפאַן) גייט ארויס. עס ווערט גערעכנט, ניט ווי די ברייט פון צוויי רינדער־געשפאנען וועלכע גייען אריין דורך דעם ליידיקן אָרט צווישן די ברעטער, נאָר ווי איינער גייט אריין (און איינער גייט ארויס, און אזוי ארום דאַרפן זיי האָבן עפּיס מער אָרט. — די גמרא זאָגט, אַז דעם דאָזיקן דין מתיר צו מאכן צו שעפּן וואסער פון א ברונעם אים שבת דורך טיילווייז (ניט אינגאנצן) ארומצוימען מיט ברעטער (דאָס רופט מען „פסי ביראות", די ברונעם־ברעטער) האָט מען געזאָגט נאָר פאַר די יידן, וועלכע זענען אמאָל געגאַנגען עולה־רגל צום בית המקדש און נור אין ארץ ישראל, אָבער ניט היינטיקע צייט.

ב. מותר, מען מעג (די ברעטער) דערנענטערן צו דעם ברונעם, אָבער (עס מוז זיין גענוג אָרט אין דעם ארומגעצוימטן פלאַץ) אז א קו זאָל זיך קאָנען געפינען מיט איר קאָפּ און מיט דעם גרעסטן טייל פון איר קערפּער אינווייניק (אין דעם ארומגעצוימטן פלאַץ) און טרינקן. מען האָט אויסגערעכנט, אז דער שיעור איז, אז פון דעם ברעג פון דעם ברונעם ביז די ברעטער ארום זאָל זיין מינדעסטנס 2 איילן, אָבער אויב עס איז ווינציקער פון 2 איילן טאָר מען ניט, ווייל עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט דער מענטש (צוליב דער ענגשאַפט פון אָרט) ארויסנעמען דעם עמער מיט וואַסער אין דרויסן צו געבן דער קו צו טרינקען. מותר להרחיק, מען מעג דערווייטערן (די ברעטער פון די ברונעם וויפיל מען וויל (כל שהוא, ביז יעדער גרויס), אָבער מען מוז דעמאָלט געבן מער ברעטער. ווי מיר האָבן פריער אין משנה א' געלערנט מוז זיין לויט ר' מאיר ניט מער ווי 10 איילן און לויט ר' יהודה ניט מער ווי 13 און א דריטל אייל ליידיק אָרט צווישן איין ברעט און דעם אנדערן. און דעריבער, אויב מען ריקט אָפּ ווייט די ברעטער פון ברונעם בלייבט דאָך מער ליידיק אָרט צווישן איין ברעט דעם אנדערן, דאַרף מען צושטעלן נאָך ברעטער, כדי דאָס ליידיקע אָרט זאָל ניט זיין מער פון 10 איילן לויט ר' מאיר, און 13 און א דריטל אייל לויט ר' יהודה.

אוֹמֵר, עַד בֵּית סָאתַיִם. אָמְרוּ לוֹ לֹא אָמְרוּ בֵּית סָאתַיִם אֶלָּא לְגִנָּה, וְלַקַּרְפֵּף. אֲבָל אִם הָיָה דִיר אוֹ סַהַר אוֹ מוּקְצֶה אוֹ חָצֵר, אֲפִלּוּ בֵּית חֲמֵשֶׁת כּוֹרִין, אֲפִלּוּ בֵּית עֲשָׂרָה כּוֹרִין מֻתָּר. וּמֻתָּר לְהַרְחִיק כָּל שֶׁהוּא, וּבִלְבַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּפַסִּין: ד ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיְתָה דֶרֶךְ הָרַבִּים מַפְסִיקְתָּן, יְסַלְּקֶנָּה לַצְּדָדִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ צָרִיךְ. אֶחָד בּוֹר הָרַבִּים וּבְאֵר הָרַבִּים, וּבְאֵר הַיָּחִיד, עוֹשִׂין לָהֶן פַּסִּין. אֲבָל לְבוֹר הַיָּחִיד עוֹשִׂין לוֹ מְחִיצָה גְבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, דִּבְרֵי ר׳ עֲקִיבָא. ר׳ יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹמֵר,

ג. ר׳ יהודה זאָגט, אז (נור) ביז א פלאץ גרויס ווי א פעלד, וואָס צו פארזייען עס דארף מען האָבן צוויי סאה תבואה (בית סאתים). **ר׳ יהודה איז ניט מסכים מיט דער סתם משנה פריער, וואָס זאָגט, אז מען קאָן ארומצוימען מיט די ברעטער ארום דעם ברונעם א פלאץ גרויס וויפיל מען וויל. ער זאָגט, אז דער פלאץ מעג האַלטן העכסטנס א „בית סאתים״. א סאה איז 6 טעפּ (קבים) און 2 סאה איז 12 טעפּ. מען האָט אויסגערעכנט, אז א בית סאתים האלט 5000 קוואדראט־איילן, דאָס הייסט לערך 70 איילן מיט 2 דריטל אייל די לענג און 70 איילן מיט 2 דריטל אייל די ברייט.** אמרו לו, האָבן די חכמים צו אים (צו ר׳ יהודה) געזאָגט, אז מען האָט געלערנט אז (עס טאָר ניט זיין מער ווי) א בית סאתים נור ביי א גאָרטן און ביי א האָלץ־מאגאזין (קרפף); **נאָר אויב מען האָט א גאָרטן אָדער א פלאץ, וואו מען לייגט אוועק האָלץ, אלס מאגאזין, ניט צום נוצן, מעג מען טראָגן אין אים שבת נאָר אויב זיי זענען ניט גרע־סער פון א בית סאתים; מחמת די דאָזיקע ערטער באנוצט ניט דער מענטש פאר זיך פערזענליך (זיי זענען ניט „מוקף לדירה״)**; אבל, אָבער אויב עס איז געווען אן (ארומ־געצוימט) אָרט פאר בהמות (דיר, וואו בהמות ווערן אוועקגעשטעלט אָנצוואַרפן זיי־ער מיסט) אָדער סתם א בהמות־אָרט (סהר, ארומגערינגלט אָרט פאר בהמות) אָדער א פלאץ הינטער דעם הויז (מוקצה, צום טרוקענען פייגן) אָדער א הויף, אפילו זיי זענען גרויס (אז מען קאָן פארזייען אין זיי) פינף כור (א כור איז 30 סאה), און אפילו צען כור איז מותר; און מען מעג (דעריבער אויך ביים ברונעם) דערווייטערן (די ברעטער) וויפיל מען וויל, אָבער מען דארף צו־געבן מער ברעטער. **די חכמים זאָגן, אז ווייל די אלע ערטער ווערן באנוצט דורך דעם מענטשן (אריינצוגיין צו די בהמות און ארבייטן ארום זיי, ארבייטן ארום די פייגן, אין הויף, און אויך ביים ברונעם צו טרינקען וואסער) מעג מען אפילו ווען זיי זענען גרעסער פון א בית סאתים. דערקלע־רונגן וועגן „דיר״ און „סהר״ האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שביעית פרק ג׳ משנה ד׳, און וועגן „מוקצה״ אין מסכתא שביעית פרק ח׳ משנה ו׳. פאראַן אויך א טייטש, אז „סהר״ מיינט מען דאָ אן ארומגעצוימטער פלאץ, וואו מען האַלט ארעסטירטע מענטשן.**

ד. ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב א עפנטליכער וועג (דרך הרבים, א וועג וואָס אלע מענטשן גייען דאָרט) האָט זיי איבערגעהאַקט (איז געגאנגן דורך דעם ליידיקן אָרט צווישן די ברעטער ארום דעם ברונעם) זאָל מען אים (דעם וועג) אוועקרוקן אין א זייט. **דער וועג זאָל ניט גיין דורך דעם פלאץ ארום ברונעם, ווייל עס מאכט אים ווי א רשות הרבים.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מען דארף ניט. **מחמת דאָס הייסט ניט קיין רשות הרבים.** אחד, סיי א גרוב (מיט אָנגעזאמלט וואסער, א בור) וואָס געהערט צו אלע מענטשן (צום רבים), סיי א ברונעם (מיט קוועלעדיק וואסער, א באר), וואָס גע־הערט צו אלע מענטשן, און סיי א ברונעם וואָס געהערט צו א פריוואטן מענטש (יחיד), מעג מען זיי ארומצוימען (טיילוויז) מיט ברעטער (און שעפּן פון זיי וואסער אים שבת), אָבער א גרוב (מיט אָנגעזאמלט וואסער, א בור) וואָס געהערט צו א פריוואטן מענטש (יחיד) מוז מען אים מאכן א (גאנצע) מחיצה (א גאנצע ארומצוימונג ארום) הויך צען טפחים, אזוי זאָגט ר׳ עקיבא. **„בור״ הייסט א גרוב מיט אָנגעזאמלט**

אֵין עוֹשִׂין פַּסִּין אֶלָּא לִבְאֵר הָרַבִּים בִּלְבָד, וְלִשְׁאָר עוֹשִׂין חֲגוֹרָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים: ה וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, הַגִּנָּה וְהַקַּרְפֵּף שֶׁהִיא שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים מֻקֶּפֶת גָּדֵר גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שׁוֹמֵרָה אוֹ בֵית דִּירָה, אוֹ שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה לָעִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אֵין בָּהּ אֶלָּא בּוֹר וְשִׁיחַ וּמְעָרָה מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר אֲפִלּוּ אֵין בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ שִׁבְעִים אַמָּה

וואסער (דורכן רעגן) און ווען מען שעפּט אויס דאָס וואסער קומט מער ניט צו קיין אנדער וואסער. אויב דער בור געהערט צו א רבים מעג מען, ווייל אפילו ווען דאָס וואסער וועט אויפהערן און מען וועט שוין ניט טאָרן טראָגן אין דעם פּלאַץ (מחמת מען האָט דאָך מתיר געמאכט נאָר צוליב וואסער טריקן) וועט איין מענטש דערמאָנען דעם אנדערן אז מען טאָרניט טראָגן. אָבער אויב דער בור געהערט צו א פּריוואטן מענטשן איז דאָך ניטאָ ווער עס זאָל אים דערמאָנען, טאָר מען ניט. אָבער א באר, א ברונעם, וואו דאָס וואסער שעפּט זיך ניט אויס, מעג מען אויך ביי א פּריוואטן מענטש. ר' יהודה בן בבא זאָגט, אז מען מאכט ניט ברעטלעך (פּסים, טיילווייזע צוים) נאָר ביי א ברונעם וואָס געהערט צום רבים. ווייל דאָ זענען פאַראַן ביידע מעלות: דאָס וואסער ווערט ניט אויסגעשעפּט, און עס געהערט צו אלע מענטשן. ולשאר, און צו די אנדערע (דעם גרוב פון א רבים און דעם ברונעם פון א יחיד און א גרוב פון א יחיד) דאַרף מען מאכן א גאַרטל הויך צען טפחים. אויך דאָ זענען די ווערטער פון ר' יהודה בן בבא. „חגורה", א גאַרטל, טייטשן די מפרשים (תוספות און אנדערע) א פולשטענדיקן צוים, און ווייל מען דאַרף דעם צוים מאכן ארום און ארום, ניט אי־בערלאָזנדיק ליידיק אָרט צווישן איין ברעט און דעם צווייטן, הייסט עס „חגורה" א גאַרטל. — ר' יהודה בן בבא איז געוועזן א חבר פון ר' עקיבא, און איז איינער פון די עשרה הרוגי מלכות, פון די צען תנאים, וועלכע זענען אומגעקומען דורך קידוש השם דורך די רוימער אין ארץ ישראל.

ה. ועוד, און אויך האָט געזאָגט ר' יהודה בן בבא, אַז ווען אַ גאָרטן און א האָלץ־מאגאזין־פּלאַץ (קרפּף) האַלטן (ניט מער) ווי זיבציג איילן מיט עטוואָס מער (די לענג) אויף זיבציג איילן מיט עטוואָס מער (די ברייט) און איז ארומגערינגלט מיט א צוים הויך צען טפחים, מעג מען אין זיי טראָגן (זאכן אים שבת), אָבער עס מוז אין זיי (דעם גאָרטן אָדער קרפּף) זיין א היטער־ביידל (שומרה) אָדער א וואוין־הויז, אָדער זיי זאָלן זיין נאָענט צו דער שטאָט. מיר האָבן פריער אין משנה ג' געזאָגט, אז א בית סאתים איז 5000 קוואדראַט איילן, דאָס איז לערך 70 איילן מיט צוויי דריטל אייל די לענג אויף 70 איילן מיט צוויי דריטל אייל די ברייט. די משנה רופט אָן די לערך 2 דריטל אייל „שיריים", א „רעשט", עטוואָס מער. זאָגט ר' יהודה בן בבא, אז מען מעג טראָגן אין א גאָרטן און האָלץ־מאגאזין־פּלאַץ אים שבת אויב זיי זענען ארומגערינגלט מיט א צוים הויך צען טפחים נאָר ווען עס זענען פאַראַן ביי זיי די צוויי תנאים: ערשטנס, זיי זענען ניט גרעסער פון א בית סאתים, 70 איילן מיט עפּיס אויף 70 איילן מיט עפּיס, און צווייטנס, עס געפינט זיך אין זיי א היטער־ביידל אָדער א וואוין־הויז אָדער זיי זענען נאָענט צו א שטאָט און ווייל עס איז נאָענט נוצט זיי דער מענטש און עס הייסט ווי ער וואוינט דאָרט, ווי ער האָט דאָרט א בית דירה. ר' יהודה זאָגט, אז אפילו עס איז פאַראַן אין זיי א גרוב (מיט וואסער) אָדער אן אנדער וואסער־באהאלטער אָדער א הייל (בור, שיח, מערה) מעג מען אויך טראָגן אין זיי (אים שבת). עס מוז ניט דוקא זיין א וואוין־הויז. ר' עקיבא זאָגט, אז אפילו עס איז ניטאָ אין זיי קיינע פון די דאָזיקע זאכן מעג מען אויך טראָגן אין זיי (אים שבת), אָבער זיי מוזן האַלטן (ניט מער ווי) זיבציק איילן מיט עטוואָס מער (די לענג) אויף זיבציג איילן מיט

וְשִׁירַיִים עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיְתָה אָרְכָּהּ יֶתֶר עַל רָחְבָּהּ אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת, אֵין מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר אֲפִלּוּ אָרְכָּהּ פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ: ו אָמַר ר׳ אֶלְעַאי, שָׁמַעְתִּי מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֲפִלּוּ הִיא כְּבֵית כּוֹר. וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִמֶּנּוּ, אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵרַב, בֵּיתוֹ אָסוּר מִלְּהַכְנִיס וּמִלְּהוֹצִיא לוֹ.

עטוואָס מער (די ברייט). **די גמרא זאָגט, אז ר׳ עקיבא האלט, אז עס טאָר ניט זיין א גאנצער בית סאתים, גאנצע 5000 קוואדראט־איילן, נאָר עס מעג זיין נור 70 איילן מיט עפּיס אויף 70 איילן מיט עפּיס, דאָס הייסט עפּיס מער פון 4900 איילן (70 מאָל 70 4900), און די חכמים פריער אין משנה ג׳ האלטן אז עס מעג זיין א גאנצער בית־סאתים, גאנצע 5000 קוואדראט־איילן, און דער דאָזיקער „עטוואָס מער״ מעג זיין לערך עפּיס מער פון 2 דריטל איל. היות אן איל איז 6 טפחים, און א טפח איז 4 גראָבע פינגער, מעג דער עטוואָס מער זיין 4 טפחים מיט 2 דריטל פינגער (70 איילן מיט 69 הונדערטסטלעך מאָל 70 איילן מיט 69 הונדערטסטלעך איז לערך 5000 איילן). דער רמבם זאָגט, אז פּינקטליך קאָן מען ניט זאָגן וויפיל דער „עטוואָס מער״ איז; מחמת די 70 מיט עטוואָס מער הייסט אין דער חכמת ההנדסה (געאָמעטריע) דער קוואדראט־וואָרצל פון 5000 און מען קאָן עס אויסרעכענען נור זייער נאָענט, אָבער ניט פּינקטליך.** ר׳ אליעזר זאָגט, אויב (דער גאָרטן אָדער קרפּף) איז געווען זייער לענג מער פון זייער ברייט אפילו נאָר איין איל, טאָר מען ניט טראָגן אין זיי (אים שבת). **ער האַלט, אז זיי מוזן זיין קוואדראט, די לענג און די ברייט גלייך.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אפילו זייער לענג איז צוויי מאָל ווי זייער ברייט (דאָס הייסט די לענג איז 100 איילן און די ברייט 50 איילן, און 100 מאָל 50 איז 5 טויזנט איילן, א בית סאתים) מעג מען טראָגן אין זיי. **דער שיעור בית סאתים איז גענומען געוואָרן פון דער גרויס פון הויף פון משכן, וואָס די יידן האָבן געהאַט אין דער מדבר (שמות כ״ז) „די לענג פון הויף איז געווען הונדערט איילן און זיין ברייט פופציק אין פופציק (חמשים בחמשים)״, דאָס הייסט 100 איילן די לענג אויף 50 איילן די ברייט. די מפרשים ברענגען דאָ אויספירליכע חשבונות ווי אזוי אויסצורעכענען דעם עטוואָס מער, איינטייטשנדיק די גמרא ווערטער צום פסוק אין חומש, אז מען דאַרף נעמען א קוואדראט פון 50 אויף 50 און ארום אים ארומלייגן דעם צושניטענעם צווייטן קוואדראט פון פופציק אויף פופציק, און עס וועט ארויסקומען די 70 מיט עפּיס אויף 70 מיט עפּיס. מיר האָבן דאָ געגעבן דעם ענטגילטיקן חשבון.**

ו. אמר ר׳ אלעאי, ר׳ אלעאי האָט געזאָגט: איך האָב געהערט פון ר׳ אליעזר, אַז אפילו עס איז אַ בית כור. **אפילו דער גאָרטן אָדער דער קרפּף, וועגן וועלכן עס ווערט געלערנט פריער אין דער משנה, איז אזוי גרויס אז מען קאָן דאָרט פאַרזייען א כור תבואה (א כור איז 30 סאה, און א בית כור הייסט א פעלד וואָס איז 15 מאָל אזוי גרויס ווי א בית סאתים, 75 טויזנט קוואדראט איילן) מעג מען אויך טראָגן אין אים אים שבת, אויב ער איז ארומגעצוימט.** וכן, און אזוי האָב איך (ר׳ אלעאי) אויך געהערט פון אים (פון ר׳ אליעזר), אז מענטשן פון א הויף, וואָס איינער פון זיי האָט פאַרגעסן צו מאַכן דעם עירוב (עירובי חצרות, און ער האָט מבטל געווען, אוועקגעשאָנקן, זיין רשות אין זיין הויז און אין הויף צו די איבריקע הויף־איינוואוינער, וועלכע האָבן יאָ געמאַכט דעם עירוב) איז זיין הויז אסור פאר אים אריינצוטראָגן און ארויסצוטראָגן (אים שבת פון הויף אין הויז און פון הויז אין הויף), אָבער פאר זיי (פאר די איבריקע הויף־איינוואוינער) איז מותר. **אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין האָבן מיר דערקלערט, אז עירובי חצרות איז, ווען די איינוואוינער פון הויף לייגן אוועק ברויט, און דאדורך מעגן זיי אים שבת ארויסטראָגן פון זייערע הייזער אין הויף און אויך אריינטראָגן פון הויף אין זייערע הייזער. זאָגט ר׳ אליעזר, אז כאָטש דער וואָס האָט פאַר־**

אֲבָל לָהֶם מֻתָּר. וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִמֶּנּוּ. שֶׁיּוֹצְאִין בְּעֻקְרְבָנִין בְּפֶסַח. וְחָזַרְתִּי עַל כָּל תַּלְמִידָיו וּבִקַּשְׁתִּי לִי חָבֵר, וְלֹא מָצָאתִי:

פרק ג

א בַּכֹּל מְעָרְבִין וּמִשְׁתַּתְּפִין, חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח. וְהַכֹּל נִקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח. הַנּוֹדֵר מִן הַמָּזוֹן מֻתָּר בַּמַּיִם וּבַמֶּלַח. מְעָרְבִין לְנָזִיר בְּיַיִן וּלְיִשְׂרָאֵל בִּתְרוּמָה. סוּמְכוֹס אוֹמֵר, בְּחֻלִּין.

געסן צו מאַכן דעם עירוב האָט אוועקגעשאָנקן (מבטל געווען) זיין הויז און זיין רשות און הויף צו די אנדערע איינוואוינער, מעגן זיי יאָ טראָגן אפילו פון זיין הויז, אָבער ער טאָר ניט. ווייל ווען ער טראָגט ארויס עפּיס פון זיין הויז, הייסט עס, ווי ער האָט צו־נישט געמאַכט דאָס מבטל־זיין, דאָס אוועקשענקן. וכן, און אזוי האָב איך (ר׳ אלעאי) אויך געהערט פון אים (פון ר׳ אליעזר), אז מען איז יוצא מיט עקרבנין (פאַר מרור) אים פסח. עקרבנין זאָל זיין אזא ירק, אזא גרינס וואָס זעט־אויס אזוי קרום ווי א עקדיש (עקרב). לויט אן אנדערע מיינונג איז עס דער מאַך וואָס וואַקסט ארום א טייטלבוים. ובקשתי, און איך (ר׳ אלעאי) בין ארומגעגאַנגען צו אלע זיינע (ר׳ אליעזר׳ס) תלמידים און געזוכט צו מיר א חבר (וועלכער זאָל אויך האָבן געהערט פון ר׳ אליעזר די דאָ־זיקע דריי דינים) און האָב ניט געפינען. קיינער פון זיי האָט דאָס פון ר׳ אליעזר ניט געהערט.

פרק ג.

א. בכל, מיט אלע (שפייזן) קאָן מען מאַכן א עירוב (תחומין) און מאַכן שיתופים (פון געסלעך, מבואות), מיטן אויסנאַם פון וואַסער און זאַלץ. מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין דערקלערט, אז ווען מען וויל שבת און יום טוב גיין מער ווי 2000 איילן, מער ווי תחום שבת הינטער דער שטאָט, דאַרף מען פרייטאָג פאַר נאַכט לייגן ביים סוף פון די 2000 איילן, (אָדער נענטער), שפּייז אלס א עירוב. דאָסזעלבע אויב מען וויל ארויסטראָגן פון די הייפן אין געסל, אין מבוי, דאַרפן די איינוואוינער פון די הויפן אוועקלייגן צוזאַמען שפּייז, און דאָס הייסט שיתופי מבו־אות, און עס ווערט באַטראַכט ווי אלע איינוואוינער פון געסל זענען צוזאַמען, שותפים, און זיי מעגן טראָגן אים שבת. זאָגט די משנה, אז מיט אלע סאָרט שפּייז קאָן מען מאַכן א עירוב תחומין און א שיתופי מבואות; אן אויסנאַם זענען וואַסער און זאַלץ, מיט וועלכע מען קאָן ניט מאַכן דעם עירוב און די שיתופים, מחמת זיי זענען ניט קיין ריכטיקע שפּייז. ער דאַרף דאָ באַמערקט ווערן, אז צו עירובי חצרות (זע אין דער הקדמה) מוז מען האָבן דוקא ברויט. והכל ניקח, און אלע (שפּייז) קאָן מען קויפן (אין ירושלים) פאַרן געלט פון מעשר (שני), מיטן אויסנאַם פון וואַסער און זאַלץ. אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר שני האָבן מיר דערקלערט, אז דאָס „צווייטע צענטל״ (מעשר שני) פון תבואה און פרוכטן וואָס מען האָט געדאַרפן אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט זיי עסן, האָט מען געקאָנט אויסטוישן אויף געלט, און דאָס געלט אוועקפירן קיין ירושלים און פאַר דעם געלט קויפן שפּייז און עס עסן אין ירושלים. זאָגט די משנה, אז אלע שפּייז קאָן מען קויפן, אָבער ניט וואַסער און זאַלץ. דער טעם איז, ווייל עס דאַרף געקויפט ווערן נור א פרוכט וואָס וואַקסט ארויס פון אן אנדערער פרוכט, און וואַסער און זאַלץ וואַקסן ניט ארויס פון קיין אנדערע זאַך. הנודר, אַז איי־נער טוט א נדר (ניט צו עסן) שפּייז מעג ער (טרינקן) וואַסער און (עסן) זאַלץ. די גמרא זאָגט, אז ניט ער האָט א נדר געטאָן פון „מזון״, מחמת אין אזא פאַל טאָר ער ניט עסן נור די 5 מינים (ווייץ, גערשטן, שפּעלץ, קאָרן און האָבער); נאָר מען מיינט, אז ער האָט א נדר געטאָן פון אלץ וואָס שפּייזט („הזן״), איז ער אסור אין אלע שפּייזן וועלכע שפּייזן און זעטיקן אויף א ווייל, אָבער ער איז מותר אין וואַסער און זאַלץ. מערבין, מען מעג מאַכן פאַר א נזיר א עירוב מיט וויין, און פאַר א ישראל (ניט א כהן, מעג מען מאַכן א עירוב) מיט תרומה. אז איינער נעמט אויף זיך צו זיין א נזיר טאָר ער

וְלַכֹּהֵן בְּבֵית הַפְּרָס. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לֵילֵךְ לָחוֹץ וְלֶאֱכוֹל: ב מְעָרְבִין בִּדְמַאי, וּבְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְהַכֹּהֲנִים בְּחַלָּה וּבִתְרוּמָה,

ניט טרינקען קיין וויין (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נזיר). א ישראל, ניט א כהן, טאָר ניט עסן קיין תרומה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא תרומות). זאָגט די משנה, אז כאָטש דער נזיר טאָרניט טרינקען קיין וויין און דער ישראל טאָרניט עסן קיין תרומה, קאָן מען פאר זיי מאכן דעם עירוב מיט וויין און מיט תרומה, ווייל אנדערע, ניט א נזיר, מעגן טרינקען וויין, און א כהן מעג עסן תרומה, דעריבער הייסט דאָס א גוטע שפייז. סומכוס זאָגט, אז (פאר א ישראל מעג מען מאכן א עירוב נור) מיט חולין. אָבער מיט תרומה ניט. בנוגע א נזיר מיט וויין האלט אויך סומכוס אז מען מעג, ווייל דער נזיר קאָן גיין צו א חכם און זיך לאָזן מתיר נדר זיין אויף זיין נזירות און מעגן טרינקען דעם וויין. סומכוס איז געווען אַ תלמיד פון ר' מאיר. ולכהן, און מען מעג פאר א כהן (לייגן דעם עירוב) און א בית הפרס. מיט „בית הפרס" ווערט אָנגערופן א פעלד, אין וועלכן עס איז צעאַקערט געוואָרן א קבר. דער דין איז, אז א כהן (וועלכער טאָר דאָך ניט מטמא זיין צו מתים) טאָר ניט אריינגיין אויף א זיכערן בית הקברות. אָבער אין אזא פעלד פון א צעאַקערטן קבר מעג ער אריינגיין, אויב ער בלאָזט פאר זיך די ערד און גיט אכטונג אז ער זאָל ניט אנרירן א ביינדל וואָס איז גרויס ווי א לינז (א סאָרט ארבעס). דעריבער ווייל דער כהן קאָן אריינגיין אין דעם פעלד, מעג מען פאר אים דאָרט לייגן דעם ערוב. „פרס" הייסט א שטיקל, און ווייל אין דעם פעלד איז דער מת צעאַקערט אויף שטיקלעך, הייסט דאָס פעלד בית הפרס. ר' יהודה זאָגט, אז (מען מעג פאר א כהן לייגן דעם עירוב) אפילו אין א בית הקברות, ווייל ער (דער כהן) קאָן אריינגיין (אין בית הקברות) מיט א מחיצה (לחוץ, זיך אפטיילן מיט א מחיצה) און עסן (דעם עירוב). אזוי טייטשט די ברייתא אין דער גמרא דאָס וואָרט „לחוץ" אין דער משנה, דהיינו אז ער קאָן אריינגיין אין א געטראָגענעם קאסטן (שידה, תיבה ומגדל), אזוי אז דער קאסטן זאָל זיין א מחיצה צווישן דעם כהן און די קברים. די גמרא זאָגט, אז די חכמים האלטן אז אפילו פאר א ישראל טאָר מען ניט לייגן א עירוב אויף א בית הקברות, ווייל פון א בית הקברות טאָר מען ניט נהנה זיין, און לייגן דאָרט א עירוב וועלכער דארף ווערן אָפּגעהיט קייגן גנבה, הייסט הנאה געהאַט דערפון. אָבער ר' יהודה האַלט, אז אַ עירוב מאַכט מען נאָר ווען מען דארף גיין טאָן א מצוה און א מצוה טאָן הייסט ניט קיין הנאה געהאַט (מצוות לאו ליהנות ניתנו), און אַ מענטש איז ניט מקפיד אז מען זאָל ניט צוגנבענען זיין עירוב. די דאָזיקע משנה און אויך די ווייטערדיקע משנות האָבן אלס יסוד דעם דין, אז א עירוב פון שפייז איז א גוטער עירוב נאָר ווען דער מענטש, פאר וועלכן מען האָט דעם עירוב געלייגט קאָן צו־קומען צו דעם אָרט און מעג עסן די שפייז. די משנה רעדט ארום די דינים, וואָס הייסט אז ער קאָן צו־קומען צום אָרט, און וואָס הייסט, אז ער מעג עסן די שפייז.

ב. מערבין, מען מעג מאכן א עירוב מיט שפייז פון דמאי, און פון מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט אראָפּגענומען זיין תרומה (תרומת מעשר), און פון מעשר שני און הקדש וואָס מען האָט אויסגעלייזט, און כהנים מיט חלה און מיט תרומה. דמאי איז תבואה, וואָס מען האָט געקויפט ביי א עם הארץ און ס'איז א חשד אז דער עם הארץ האָט ניט אָפּגעשיידט פון איר קיין מעשר (זע אין דער הקדמה צו מסכתא חלה). און ווייל דער דין איז אז א אָרימאַן מעג מען געבן צו עסן דמאי, און ווייל יעדער איינער קאָן דאָך מפקיר זיין דאָס פארמעגן און הייסן אַן אָרימאַן, הייסט עס, אז דער דמאי איז א גוטע שפייז און מען קאָן מאכן דערמיט א עירוב. דאָסזעלבע איז מיט מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט אראָפּגענומען תרומת מעשר, כאָטש מען האָט געמאכט א ערמה און מען האָט ניט אַראָפּגענומען פריער די ריכטיקע תרומה (תרומה גדולה), דהיינו, מען האָט אָפּגעשיידט מעשר ווען די תבואה איז נאָך געווען אין די זאנגען און מען האָט ניט

אֲבָל לֹא בְּטֶבֶל, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ. הַשּׁוֹלֵחַ עֵירוּבוֹ בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אוֹ בְּיַד מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְעֵירוּב, אֵינוֹ עֵירוּב, וְאִם אָמַר לְאַחֵר לְקַבְּלוֹ מִמֶּנּוּ, הֲרֵי זֶה עֵירוּב: ג נְתָנוֹ בְאִילָן לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב. לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, עֵירוּבוֹ עֵירוּב. נְתָנוֹ בְבוֹר אֲפִלּוּ עָמוֹק

געדארפן אפשיידן תרומה. ווייל די דאזיקע תבואה איז מותר צום עסן מעג מען מאכן דערמיט א עירוב. מעשר שני, האבן מיר געשריבן אין דער פאריקער משנה, קאן מען אויסלייזן מיט געלט און עס ווערט אויס מעשר שני און מען קאן עס עסן אומעטום (און ניט מוזן פירן קיין ירושלים). אויך אז איינער האט מקדיש געווען תבואה, קאן ער עס אויסלייזן. ביי ביידע מוז מען צוצאלן צום קרן נאך א פיפטל, חומש, (אייגענטליך א פערטל). איז דער דין, אז כאטש מען האט דאס פיפטל ניט באצאלט, נאר בלויז דעם קרן, מעג מען שוין די תבואה עסן און מען קאן דערמיט מאכן א עירוב. חלה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא חלה) וואס מען שיידט אפ פון טייג, און תרומה מעגן געגעסן ווערן נאר דורך א כהן, און דעריבער קאן מען דערמיט מאכן א עירוב נאר פאר א כהן (די סתם משנה פסקנט ווי סומכוס אין דער פאריקער משנה). אבל, אבער מען טאר ניט (מאכן א עירוב) מיט טבל (תבואה פון וועלכער מען האט ניט אפגעשיידט תרומה צי מעשרות און מען טאר זי ניט עסן) און ניט מיט מעשר ראשון פון וועלכער מען האט ניט אפגעשיידט זיין תרומה (תרומת מעשר) און ניט מיט מעשר שני אדער הקדש, וואס מען האט ניט אויסגעלייזט. **מחמת די דאזיקע שפייז טאר מען ניט עסן און זיי זענען דעריבער ניט קיין ריכטיקע שפייז.** השולח, אז איינער שיקט (לייגן) זיין ערוב (צום סוף פון תחום, פון די 2000 איילן) דורך א טויב־שטומען, אדער דורך א נאר, אדער דורך א קינד, אדער דורך איינעם וועלכער גלויבט ניט אין (דער מצוה פון) עירוב (אינו מודה בעירוב), איז עס ניט קיין עירוב. **חרש מיינט מען א טויב־שטומען; שוטה מיינט מען א נאר, אייגענטליך א משוגענעם; קטן הייסט ניט־קיין־דערוואקסענער, א ייִנגל, וועלכער האט נאך ניט די „שתי שערות", די צוויי האר, דעם סימן פון א דערוואקסענעם. אזעלכע קאנען ניט ווערן קיין שליח. אויך איינער, וועלכער גלויבט ניט אין דער מצוה פון עירוב, למשל די כותים (שומרונים) אדער די צדוקים, וועלכע האבן ניט געגלויבט אין מצוות וואס זענען ניט פאראן בפירוש אין דער תורה, קאן ניט ווערן קיין שליח צו לייגן א עירוב.** ואם, און אויב ער האט געהייסן אן אנדערן (וועלכער קאן יא זיין א שליח), אז ער זאל צונעמען פון אים (פון דעם טויב־שטומען, צי משוגענעם, צי קינד, צי פון כותי אדער צדוקי, און ער, דער גוטער שליח, זאל עס אוועקלייגן) איז עס יא א עירוב. **אויב ער האט געזען ווי דער פסולער שליח האט געגעבן דעם כשרן שליח, און כאטש ער האט ניט געזען, ווי דער כשרער שליח האט דעם עירוב אוועקגעפירט; מחמת „חזקה שליח עושה שליחותו", עס איז אנצונעמען אז א שליח דערפילט זיין שליחות.**

ג. נתנו, אויב מען האט אוועקגעלייגט (די שפייז) אויף א בוים העכער פון צען טפחים (פון דער ערד) איז דער עירוב ניט קיין עירוב; אויב נידריקער פון צען טפחים, איז דער עירוב א עירוב. **כדי צו פארשטיין די דאזיקע משנה און אויך די ווייטערדיקע משנות דארף מען זאגן עטליכע הקדמות. ערשטנס, ווען מען לייגט פאר איינעם שפייז אלס א עירוב תחומין פרייטאג פארנאכט, ווערט אנגענומען אז דער מענטש, פאר וועמען מען האט די שפייז געלייגט, געפינט זיך אויף דעם ארט פון שפייז פרייטאג בין השמשות, און ער האט דארט דעריבער קונה שביתה געווען, מחמת ער קאן דארט נעמען די שפייז און עסן. דעריבער מוז די שפייז ליגן אין אזא ארט, וואו דער מענטש זאל מעגן נעמען די שפייז. צווייטנס, פרייטאג בין השמשות הייסט נור א ספק שבת; דעריבער מעג מען דעמאלס (פאר א מצוה וועגן) טאן א ארבייט, וואס הייסט א שבות, וואס מדאורייתא מעג מען עס טאן אים שבת, נאר די רבנן האבן עס גע'אסרט**

מֵאָה אַמָּה, עֵירוּבוֹ עֵירוּב. נְתָנוֹ בְּרֹאשׁ הַקָּנֶה אוֹ בְרֹאשׁ הַקּוּנְדָּס, בִּזְמַן שֶׁהוּא תָלוּשׁ וְנָעוּץ, אֲפִלּוּ גָבוֹהַ מֵאָה אַמָּה, הֲרֵי זֶה עֵירוּב. נְתָנוֹ בְמִגְדָּל וְנָעַל בְּפָנָיו וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ, הֲרֵי זֶה עֵירוּב. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַמַּפְתֵּחַ בִּמְקוֹמוֹ אֵינוֹ עֵירוּב: ד נִתְגַּלְגֵּל חוּץ לַתְּחוּם, וְנָפַל עָלָיו גַּל, אוֹ נִשְׂרַף, אוֹ תְרוּמָה וְנִטְמְאָה, מִבְּעוֹד

צו טאָן אים שבת, און פרייטאָג בין השמשות האָבן די רבנן ניט גע'אסרט (כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בו בין השמשות). איצט וועלן מיר פארשטיין די משנה. — די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז דער בוים שטייט אין א רשות הרבים, און דער בוים הייסט נאָך פון 10 טפחים אָן א רשות היחיד (אויב ער האָט 4 טפחים די לענג אויף 4 טפחים די ברייט), קומט דאָך אויס אז דער מענטש וואָס שטייט אונטן קאָן ניט פרייטאָג בין השמשות, ווען דער עירוב דארף ווערן א גוטער עירוב, אראָפּנע־מען דעם עירוב מחמת מען טאָר דאָך ניט ארויסטראָגן (אויך פרייטאָג בין השמשות, ווייל עס איז דאָך א ספק שבת) פון רשות היחיד אין רשות הרבים. דעריבער טויג ניט דער עירוב. אָבער אויב ער ליגט נידריקער פון 10 טפחים, הייסט עס שוין ניט קיין רשות היחיד, נאָר אַ כרמלית (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבת) און פרייטאָג בין השמשות מעג מען פון א כרמלית ארויסטראָגן אין א רשות הרבים (ווייל עס איז נור מדרבנן, א שבות), ממילא, קאָן מען דאָך דעמאָלס נעמען דעם עירוב צום עסן, און ער איז דעריבער א עירוב. נתנו בבור, אויב מען האָט אים געלייגט אין א גרוב, אפילו טיף הונדערט איילן, איז דער עירוב א עירוב. די גמרא זאָגט אז דער גרוב איז א כרמלית און מען מעג פון דאָרט ארויסנעמען דעם ערוב. נתנו בראש, אויב מען האָט אים געלייגט אויפן שפיץ פון א שטעקן (קנה) אָדער פון שטאנג (א סלופּ), אויב ער (דער שטעקן אָדער שטאנג) איז אָפּגעריסן (פון דער ערד) און איז נור אריינגעשטעקט (אין דער ערד), אפילו ער איז הויך הונדערט איילן איז דער עירוב א עירוב. מחמת א דינער שטעקן צי א שטאנג, וועלכער האָלט ניט 4 טפחים די לענג און 4 טפחים די ברייט, איז ניט קיין רשות היחיד, און דאריבער מעג מען פון דאָרט פרייטאָג־בין השמשות ארויסנעמען דעם עירוב. אָבער אויב דער שטעקן אָדער דער שטאנג זענען ארויסגעוואקסן פון דער ערד טאָר מען ניט, ווייל זיי זענען ווייכע און עס איז מורא צו האָבן אז ביים באנוצן זיך מיט אים קאָן מען עפּיס אפּברעכן פון אים. דאקייגן ביי א בוים, אויב ער האָט ניט קיין 4 טפחים די לענג און 4 טפחים די ברייט איז דער עירוב יאָ אן עירוב, ווייל ביי א הארטן בוים איז ניט מורא צו האָבן טאָמער וועט מען אָפּברעכן פון אים. „קונדס" איז דאָס גריכישע וואָסט „קאָנטאָס", א שטאנג. נתנו במגדל, אויב מען האָט דעם עירוב געלייגט אין א שאנק און מען האָט אים פארשלאָסן און דער שליסל איז פארלוירן געגאנגען, הייסט ער א עירוב. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען ווען מען קאָן אָן דעם שליסל עפנען דעם שלאָס, וועלכער איז צוגעבינדן מיט שטריק, דורך אויפשניידן די שטריק מיט א מעסער און ווייל דאָס הייסט דאָך קאליע געמאכט (מקלקל געווען) די שטריק, איז דאָס שניידן נאָר אסור מדרבנן, עס איז א שבות, און מען מעג עס טאָן פרייטאָג בין השמשות. דעריבער הייסט עס א עירוב, מחמת מען קאָן דאָך ארויסנעמען די שפייז פון דער שאנק דורך אויפשניידן די שטריק. ר' אליעזר זאָגט, אז אויב מען ווייסט ניט וואו דאָס אָרט פון שליסל איז, איז ער ניט קיין עירוב. מחמת ר' אליעזר האַלט, אז מען טאָר אים שבת ניט נעמען דעם מעסער צום שניידן שטריק, און אויך טאָר מען ניט שניידן די שטריק, און כאָטש די ביידע איסורים זענען נור מדרבנן, טאָר מען זיי ניט טאָן אים פרייטאָג בין השמשות, ווייל צווי „שבותים" טאָר מען אויך בין השמשות ניט טאָן.

ד. נתגלגל, אויב ער (דער עירוב) האָט זיך ארויסגעקייקלט ארויס פון תחום (פון די 2000 איילן), אָדער עס איז אויף אים ארויפגעפאלן א בארג־ערד (גל), אָדער ער איז פארברענט געוואָרן, אָדער ער (די עירוב־שפייז) איז געווען תרומה און איז

יום, אֵינוֹ עֵירוּב. מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה, הֲרֵי זֶה עֵירוּב. אִם סָפֵק, ר׳ מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים, הֲרֵי זֶה חַמָּר גַּמָּל. ר׳ יוֹסֵי וְר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, סְפֵק עֵירוּב כָּשֵׁר. אָמַר ר׳ יוֹסֵי, אַבְטוֹלְמוֹס הֵעִיד מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה זְקֵנִים עַל סְפֵק עֵירוּב שֶׁכָּשֵׁר: ה מַתְנֶה אָדָם עַל עֵירוּבוֹ וְאוֹמֵר, אִם בָּאוּ נָכְרִים מִן הַמִּזְרָח, עֵירוּבִי לַמַּעֲרָב. מִן הַמַּעֲרָב עֵירוּבִי לַמִּזְרָח. אִם בָּאוּ מִכָּאן וּמִכָּאן, לְמָקוֹם שֶׁאֶרְצֶה אֵלֵךְ. לֹא בָאוּ לֹא מִכָּאן וְלֹא מִכָּאן, הֲרֵינִי כִּבְנֵי עִירִי.

טמא געוואָרן (און טמא־תרומה טאָר אויך א כהן ניט עסן), אויב (דאָס איז געשען) ווען עס איז נאָך געווען (פרייטאָג) בייטאָג איז ער ניט קיין עירוב, אויב (אָבער עס איז געשען) ווען עס איז שוין געווען פינסטער (פרייטאָג־צו־נאַכטס, שבת) איז ער א עירוב. **מחמת אויב עס איז געשען פרייטאָג בייטאָג קומט דאָך אויס, אז פרייטאָג בין השי־משות האָט ער דאָך דעם עירוב ניט געקאָנט נעמען און עסן (ניט געטאָרט ארויסגיין חוץ פון תחום, אָדער דער עירוב איז געווען פארגראָבן, צי פארברענט, צי דער תרומה־עירוב טמא). אָבער אויב עס איז געשען שבת, האָט ער דאָך פרייטאָג בין השמשות יאָ געקאָנט נעמען דעם עירוב, איז דער ערוב גוט, מחמת וואָס עס איז גע־שען מיט אים שפּעטער האָט שוין ניט קיין באַדייטונג.** אם ספק, אויב עס איז אַ ספק (מען ווייסט ניט צי עס איז געשען פרייטאָג צי שבת), זאָגט ר׳ מאיר און ר׳ יהודה אז עס איז אן „אייזל־טרייבער און א קעמל־ציער צוזאמען", „חמר־גמל" — **דאָס איז א אויסדרוק פאר א ספק־צושטאנד, אין וועלכן מען קאָן ניט טאָן ניט אהין און ניט אהער. עס איז פונקט ווי איינער טרייבט אן אייזל און שלעפּט פון הינטן א קעמל, און גאנץ אָפט קאָן ער צוליב דעם זיך ניט רירן פון אָרט. אויך דאָ קומט אויס, אז ווייל עס איז א ספק צי דער עירוב איז א גוטער, טאָר ער אין דער אנדערער שטאָט־זייט, וואו ער האָט דעם עירוב ניט געלייגט, ניט גיין אויסער דער שטאָט, מחמת טאָמער איז דער עירוב יאָ א גוטער. ער טאָר אבער אויך ניט גיין אין דער עירוב־זייט מער פון די 2000 איילן, טאָמער איז דער עירוב ניט קיין גוטער.** ר׳ יוסי און ר׳ שמעון זאָגן, אז א ספק־עירוב איז כשר. **מען נעמט אָן, אז דער ערוב איז פרייטאָג בין השמשות יאָ גוט געווען און ממילא מעג ער גיין אין דער דאָזיקער זייט 4000 איילן.** אָמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אז אבטולמוס האָט עדות געזאָגט אין נאָמען פון פינף זקנים אויף ספק עירוב אז ער איז כשר. „זקן", „זקנים" **איז געווען א טיטל אין דער צייט פון דער משנה און אויך שפּעטער פאר אזעלכע וואָס האָבן געהאָט סמיכה.**

ה. מתנה, א מענטש קאָן אויסנעמען א תנאי אויף זיין עירוב, און זאָגן: אויב גויים וועלן אָנקומען פון דער מזרח־זייט, זאָל מיין עירוב גוט זיין אין מערב־זייט; אויב (די גויים) וועלן אָנקומען פון מערב זייט זאָל מיין עירוב גוט זיין אין מזרח־זייט; אויב זיי וועלן אָנקומען פון דאנען (פון מערב) און פון דאנען (און פון מזרח) זאָל איך קאָנען גיין אין וועלכער זייט איך וועל וועלן, אויב זיי וועלן ניט אָנקומען ניט פון דאנען (מערב) און ניט פון דאנען (מזרח), זאָל איך זיין ווי מיינע שטאָט־מענטשן. **די משנה לערנט, אז א מענטש, וואָס האָט מורא, אז גויים וועלן אָנקומען שבת צו יום טוב אין שטאָט און ער וועט דארפן פון זיי אנטלויפן, אָבער ער ווייסט ניט, פון וועלכער זייט זיי וועלן אָנקומען, מעג ער לייגן איין עירוב אין מערב זייט פון דער שטאָט און איין עירוב אין מזרח זייט, און אויסנעמען א תנאי, אז אויב די גויים וועלן אָנקומען פון איין זייט, זאָל זיין עירוב גילטיג זיין אין דער אנדערער זייט, און ממילא וועט ער קאָנען אַנטלויפן פון זיי 4000 איילן. ער קאָן אויך זאָגן, אַז אויב זיי וועלן אָנקומען פון ביידע זייטן, זאָל ער זיך קאָנען אויסקלייבן אין וועלכער זייט צו אנטלויפן, וואו עס וועט פאר אים זיין בעסער. אויך קאָן ער אויסנעמען א תנאי, אז אויב די גויים וועלן בכלל ניט אָנקומען, זאָל קיין איין עירוב ניט גוט זיין, און ער זאָל בלייבן ווי די אנדערע שטאָט־מענטשן, און קאָנען גיין צו 2000 איילן אין יעדער זייט. דאָס איז דער דין אז**

אִם בָּא חָכָם מִן הַמִּזְרָח, עֵירוּבִי לַמִּזְרָח. מִן הַמַּעֲרָב, עֵירוּבִי לַמַּעֲרָב. בָּא מִכָּאן וּמִכָּאן, לַמָּקוֹם שֶׁאֶרְצֶה אֵלֵךְ. לֹא מִכָּאן וְלֹא מִכָּאן הֲרֵינִי כִּבְנֵי עִירִי. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן רַבּוֹ, יֵלֵךְ אֵצֶל רַבּוֹ. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם רַבּוֹתָיו, לַמָּקוֹם שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ: ו ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לַשַּׁבָּת בֵּין מִלְּפָנֶיהָ וּבֵין מִלְּאַחֲרֶיהָ, מְעָרֵב אָדָם שְׁנֵי עֵירוּבִין, וְאוֹמֵר. עֵירוּבִי הָרִאשׁוֹן לַמִּזְרָח וְהַשֵּׁנִי לַמַּעֲרָב. הָרִאשׁוֹן לַמַּעֲרָב וְהַשֵּׁנִי לַמִּזְרָח, עֵירוּבִי הָרִאשׁוֹן, וְהַשֵּׁנִי כִּבְנֵי עִירִי. עֵירוּבִי הַשֵּׁנִי, וְהָרִאשׁוֹן כִּבְנֵי עִירִי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מְעָרֵב לְרוּחַ אַחַת אוֹ אֵינוֹ מְעָרֵב

„יש ברירה", מען קאָן זיך אויסנעמען, אז שפּעטער זאָל באַשלאָסן ווערן וועגן א זאַך, **אז זי זאָל אריינגיין אין קראַפט פריער. למשל דאָ זאָל מען אים שבת קאָנען באַשליסן, וועלכער עירוב איז גוט געוואָרן אין פרייטאָג בין השמשות.** „ברירה" הייסט „**אויס־ווילן", אויסקלייבן, באַשטימען.** אם בא, (דאָסזעלבע קאָן דער מענטש זאָגן): אויב דער חכם (דער געלערנטער מאַן) וועט קומען אין מזרח־זייט פון דער שטאָט (און דער חכם וועט דאָר זיין אויסער די 2000 איילן, און ער, דער עירוב־לייגער, וועט וועלן גיין צו אים שבת) זאָל מיין עירוב זיין אין מזרח־זייט; (אויב ער, דער געלערנטער מאַן, דער חכם, וועט קומען) אין מערב־זייט, זאָל מיין עירוב גוט זיין אין מערב זייט; אויב ער וועט קומען פון דאַנען און פון דאַנען (אויב עס וועלן קומען צוויי חכמים, איינער אין מזרח־זייט און איינער אין מערב־זייט) זאָל איך גיין, אין וועלכן אָרט איך וועל וועלן; אויב ער וועט ניט קומען ניט דאָ און ניט דאָ (ניט אין מזרח און ניט אין מערב), זאָל איך זיין ווי מיינע שטאָט־מענטשן. **עס איז דערזעלבער דין וואָס פריער מיט די גוים, נאָר פריער האָט דער עירוב־לייגער געוואָלט אַנטלויפן, און דער עירוב האָט געדאַרפן גוט זיין אין דער אַנדערער זייט פון אָנקומען פון די גוים. דאָ ביים חכם דאַרף דער עירוב גוט זיין דווקא אין דער זייט פון אָנקומען פון חכם.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב איינער פון זיי (פון די צוויי חכמים וועלכע דאַרפן אָנקומען פון מזרח און פון מערב) איז געווען זיין רבי זאָל ער גיין צו זיין רבי, און (נאָר) אויב זיי זענען ביידע געווען זיינע רביים מעג ער גיין צו וועלכן אָרט ער וויל. **ר׳ יהודה האַלט, אז אויב איינער פון די חכמים איז זיין רבי קאָן ער צומאַרגנס שבת ניט אויסקלויבן זיך צו גיין, צו וועמען ער וויל, מחמת מען נעמט אָן אז בשעת דער עירוב איז געוואָרן גוט פרייטאָג בין הש־משות האָט ער מסתמא געהאַט בדעה צו גיין צו זיין רבי. אָבער די חכמים האַלטן, אז טיילמאָל וויל א מענטש גלייכער זען זיין חבר איידער זיין רבי.**

ו. ר׳ אליעזר זאָגט, אז אויב יום טוב פאַלט אויס נאָנט צו שבת, סיי פאַר שבת (אים פרייטאָג), סיי נאָך שבת (אים זונטאָג), מעג א מענטש לייגן צוויי עירובין (איי־נעם אין מזרח און איינעם אין מערב) און זאָגן: מיין ערשטער עירוב (וועלכער זאָל גוט זיין אין ערשטן טאָג, אים יום טוב, צי אים שבת) זאָל זיין גוט אין מזרח־זייט און דער צווייטער עירוב (וועלכער זאָל גוט זיין אין צווייטן טאָג, אים שבת צי אים יום טוב) זאָל גוט זיין אין מערב־זייט; (אָדער ער קאָן זאָגן פאַרקערט) דער ערשטער (טאָג זאָל גוט זיין) צו מערב און דער צווייטער (טאָג) צו מזרח; (אָדער ער זאָל לייגן נור אין עירוב און זאָגן) מיין ערוב (זאָל גוט זיין) אין ערשטן (טאָג), און אין צווייטן (טאָג) זאָל איך זיין ווי מיינע שטאָט־מענטשן (אָן א עירוב), (אָדער ער קאָן זאָגן) מיין עירוב (זאָל גוט זיין) אין צווייטן (טאָג), און אין ערשטן (טאָג) זאָל איך זיין ווי מיינע שטאָט־מענטשן (אָן א עירוב). **ר׳ אליעזר האַלט, אז די צוויי טעג, שבת און יום טוב, צי יום טוב און שבת, זענען צוויי באַזונדערע טעג, און ער קאָן האָבן אין יעדן איי־נעם פון זיי אַן עירוב אין אַן אַנדערער זייט, אָדער אין איינעם יאָ האָבן א עירוב און אין דעם אַנדערן ניט האָבן קיין עירוב.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אָדער ער לייגט א עירוב צו איין זייט (צו מזרח אָדער צו מערב) אָדער ער לייגט אינגאַנצן

כָּל עִקָּר. אוֹ מְעָרֵב לִשְׁנֵי יָמִים, אוֹ אֵינוֹ מְעָרֵב כָּל עִקָּר. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, מוֹלִיכוֹ בָּרִאשׁוֹן וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו וְנוֹטְלוֹ וּבָא לוֹ. בַּשֵּׁנִי מַחְשִׁיךְ עָלָיו וְאוֹכְלוֹ. נִמְצָא מִשְׂתַּכֵּר בַּהֲלִיכָתוֹ וּמִשְׂתַּכֵּר בְּעֵרוּבוֹ. נֶאֱכַל בָּרִאשׁוֹן, עֵרוּב לָרִאשׁוֹן וְאֵינוֹ עֵרוּב לַשֵּׁנִי. אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר, מוֹדִים אַתֶּם לִי שֶׁהֵם שְׁתֵּי קְדֻשּׁוֹת: ז ר' יְהוּדָה אוֹמֵר. רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תִתְעַבֵּר,

ניט קיין עירוב; אָדער ער לייגט א עירוב פאר ביידע טעג, אָדער ער לייגט גאָרניט קיין עירוב. אלע זענען מודה, אז למשל אויף דעם טאָג שבת קאָן מען ניט לייגן איין עירוב צו מזרח אויף דעם ערשטן האלבן שבת־טאָג און אן אנדערן עירוב צו מערב אויף דעם צווייטן האלבן שבת־טאָג, מחמת דער גאנצער טאָג איז איין הייליקייט, איין קדושה, און דער עירוב וועלכער איז גוט געוואָרן פרייטאָג בין השמשות איז חל אויף א גאנצן שבת. אָבער בנוגע יום טוב אים פרייטאָג אָדער יום טוב אים זונטאָג זענען די חכמים מסופק צי די צוויי טעג (יום טוב און שבת אָדער שבת און יום טוב) זענען איין קדושה, איין הייליקייט, אָדער צוויי באזונדערע קדושות, צוויי הייליקייטן. דעריבער איז מען מחמיר אין ביידע זייטן. מען קאָן ניט האָבן איין טאָג איין עירוב און דעם צווייטן טאָג אן אנדערן עירוב אָדער גאָרניט קיין עירוב, מחמת מען איז מחמיר און מען נעמט אָן אז זיי זענען איין קדושה. אָבער אויב דער עירוב איז אויפגעגעסן געוואָרן דעם ערשטן טאָג איז ער ניט קיין גוטער עירוב פאר דעם צווייטן טאָג, מחמת אויך דאָ איז מען מחמיר און מען זאָגט, אז זיי זענען צוויי באזונדערע קדושות, און דאָס וואָס דער עירוב איז געווען גילטיג פרייטאָג (צי ערב יום טוב, אויב יום טוב איז געפאלן פאר שבת) בין השמשות איז ער נור גילטיג געווען פאר דעם ערשטן טאָג, און ווייל דעם צווייטן בין השמשות איז דער עירוב שוין געווען אויפגעגעסן איז דעם צווייטן טאָג מער ניט געווען קיין עירוב. און דעריבער זאָגן ווייטער די חכמים: כיצד יעשה? ווי אזוי זאָל ער טאָן? דאָס הייסט, וואָס זאָל טאָן איינער וואָס לייגט א עירוב און ער ווייסט ניט, צי דעם צווייטן בין השמשות וועט זיך דער עירוב דאָרט געפינען, טאָמער וועט ער פארלוירן־גיין מוליכו, זאָל ער אים אוועקפירן פאר דעם ערשטן טאָג (ערב דעם ערשטן טאָג פארנאכט, פרייטאָג פאר נאכט, אָדער ערב יום טוב פארנאכט אויב יום טוב פאלט אויס אים פרייטאָג) און ער וואַרט דאָרט ביז עס ווערט פינסטער און נעמט אים צוריק צו, און דערנאָך גייט ער אויפן צווייטן טאָג מיטן עירוב און וואַרט ביז עס ווערט פינסטער, און ער (מעג שוין) דעם עירוב אויפעסן, און עס קומט אויס אז ער פאַרדינט זיין גיין (ער וועט דעם צווייטן טאָג קאָנען גיין 4000 איילן) און ער פארדינט דעם עירוב (ער קאָן דעם עירוב אויפעסן דעם צווייטן טאָג); אויב (דער עירוב) איז אויפגעגעסן געוואָרן דעם ערשטן טאָג איז ער א עירוב נאָר פאר דעם ערשטן (טאָג) אָבער ניט פאר דעם צווייטן (טאָג). אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט, אז די חכמים זענען מחמיר אין ביידע זייטן. די גמרא זאָגט, אז דעריבער זאָגט ניט די משנה, אז ער מעג דעם ערשטן טאָג אויפעסן דעם עירוב און פאר דעם צווייטן טאָג לייגן אן אנדערע שפייז אלס עירוב, ווייל ער מוז לייגן פאר דעם צווייטן טאָג דעם עירוב פון ערשטן טאָג (באותה פת), מחמת מען טאָרניט אָנגרייטן פון יום טוב אויף שבת, און דאָס מאכן פון שפייז א נייעם עירוב הייסט אָנגעגרייט אים יום טוב אויף שבת. אָמר להם, האָט ר' אליעזר געזאָגט צו זיי (צי די חכמים): זענט איר דאָך מודה צו מיר, אז זיי (די צוויי טעג) זענען צוויי קדושות (הייליקייטן). דערמיט וואָס איר זאָגט, אז אויב דער עירוב איז אויפגעגעסן געוואָרן דעם ערשטן טאָג, טויג ער ניט פארן צווייטן טאָג, הייסט עס דאָך, אז איר האלט, אז די צוויי טעג זענען צוויי באזונדערע קדושות, און ממילא קאָן מען מאכן צוויי באזונדערע עירובין.

ז. ר' יהודה זאָגט, אז (ערב) ראש השנה, וועגן וועלכן מען האָט מורא, אז (דער חודש אלול) זאָל ווערן מעובר (האָבן דרייסיק טעג און מען וועט מאכן צוויי

מְעָרֵב אָדָם שְׁנֵי עֵרוּבִין, וְאוֹמֵר, עֵרוּבִי בָרִאשׁוֹן לַמִּזְרָח, וּבַשֵּׁנִי לַמַּעֲרָב, בָּרִאשׁוֹן לַמַּעֲרָב, וּבַשֵּׁנִי לַמִּזְרָח, עֵרוּבִי בָרִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי כִּבְנֵי עִירִי, עֵרוּבִי בַשֵּׁנִי, וּבָרִאשׁוֹן כִּבְנֵי עִירִי, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים: ח וְעוֹד אָמַר ר' יְהוּדָה מַתְנֶה אָדָם עַל הַכַּלְכָּלָה בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן וְאוֹכְלָהּ בַּשֵּׁנִי, וְכֵן בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בָרִאשׁוֹן תֵּאָכֵל בַּשֵּׁנִי, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ

טעג ראש השנה, דעם דרייסיקסטן טאָג אין אלול און דעם ערשטן טאָג אין תשרי), קאָן א מענטש לייגן צווי עירובין, און זאָגן: מיין עירוב אין ערשטן (טאָג ראש השנה) זאָל זיין צו מזרח און (מיין עירוב) אין צווייטן (טאָג) זאָל זיין צו מערב; אָדער, (מיין עירוב) אין ערשטן (טאָג ראש השנה) זאָל זיין צו מערב און אין צווייטן טאָג צו מזרח; אָדער אין ערשטן (טאָג) זאָל איך האָבן א עירוב און אין צווייטן טאָג זאָל איך זיין ווי מיינע שטאָט־מענטשן (אָן א עירוב); אָדער אין צווייטן (טאָג) זאָל איך האָבן א עירוב און אין דעם ערשטן (טאָג) זאָל איך זיין ווי מיינע שטאָט־מענטשן. **עס איז דאָס זעלבע וואָס אין דער פריערדיקער משנה וועגן שבת און יום טוב, נאָר דאָ לערנט ר' יהודה וועגן די צווי טעג ראש השנה, מחמת איינער פון די צווי טעג איז דאָך יום טוב נאָר צוליב אַ ספק. אין ארץ ישראל זענען די אַנדערע ימים טובים געווען נור צו איין טאָג, און נור ראש השנה האָט מען געמאַכט צווי טעג, און דעם טעם דערפון וועלן מיר געבן אין מסכתא ראש השנה פרק ד' משנה ד'. ולא,** און די חכמים האָבן ניט מודה געווען צו אים (צו ר' יהודה). **ווייל די חכמים האַלטן, אז די צווי טעג ראש השנה זענען ניט צוליב א ספק, נאָר מען האָט געמאַכט אזא תקנה (זע אין דער דערמאָנטער משנה פרק ד' מסכתא ראש השנה) און דעריבער זענען זיי איין קדושה, איין הייליקייט, איין יום טוב, און מען קאָן ניט מאכן פאר יעדן טאָג א באזונדערן עירוב.**

ח. ועוד, און נאָך האָט ר' יהודה געזאָגט, אז א מענטש קאָן אויסנעמען א תנאי אויף אַ קויש מיט פרוכטן דעם ערשטן טאָג יום טוב (ראש השנה) און עסן זיי דעם צווייטן טאָג (ראש השנה) **דער טייטש איז, אויב איינער האָט א קויש מיט פרוכטן טבל, דאָס הייסט, מען האָט פון זיי נאָכניט אָפּגעשיידט קיין תרומה און מעשרות, און דער דין איז אז אים שבת און יום טוב טאָר מען ניט אָפּשיידן תרומה און מעשרות, און עס איז גראָד ראש השנה צוויי טעג, גיט ר' יהודה אים אן עצה, אז ער זאָל דעם ערשטן טאָג זאָגן: אויב היינט איז ניט ראש השנה איז דער דאָזיקער טייל פרוכטן, וואָס איך ווייז אָן אויף אים, אָפּגעשיידט אלס תרומה און מעשרות, און אויב עס איז יאָ ראש השנה, איז ער ניט אָפּגעשיידט. צומאָרגנס דעם צווייטן טאָג ראש השנה זאָל ער אזוי זאָגן: „אויב נעכטן איז געווען ראש השנה, מאך איך היינט די טייל פרוכטן אלס תרומה — און מעשרות", ווארום היינט איז דאָך אזוי ארום א וואכנטאָג. ממילא קומט אויס, אז ער מעג דעם צווייטן טאָג עסן די פרוכטן. וכן,** און אזוי איז אויך, אויב אן איי איז געבוירן געוואָרן אין ערשטן (טאָג ראש השנה) מעג מען עס עסן אין צווייטן (טאָג ראש השנה). **דער דין איז, אז אן איי איז געבוירן גע־וואָרן אים יום טוב טאָר מען עס אים יום טוב ניט עסן. זאָגט ר' יהודה, אז אן איי וואָס איז געבוירן געוואָרן דעם ערשטן טאָג ראש השנה מעג מען עס עסן דעם צווייטן טאָג, צוליב ממה נפשך: איז אין ערשטן טאָג געווען יום טוב, איז דאָך דער צווייטער טאָג א וואכנטאָג, מעג מען דאָך דאָס איי עסן. אויב ווידער דער ערשטער טאָג איז געווען א וואָכנטאָג, איז דאָך דאָס איי געבוירן געוואָרן אין א וואכנטאָג, מעג מען דאָך עסן דעם צווייטן טאָג כאָטש עס איז יום טוב. ולא,** און די חכמים האָבן ניט מודה געווען צו אים (צו ר' יהודה). **צוליב דעמזעלבן טעם, וואָס אין דער פאָ־ריקער משנה ז', מחמת די חכמים האלטן, אז די צווי טעג ראש השנה זענען איין יום טוב, איין קדושה.** די מפרשים זאָגן (אויפן גרונט פון דער גמרא) אז דאָס איז

חֲכָמִים: ט ר׳ דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס אוֹמֵר, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אוֹמֵר, הַחֲלִיצֵנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה, אִם הַיּוֹם אִם לְמָחָר, וּלְמָחָר הוּא אוֹמֵר, אִם הַיּוֹם אִם אֶמֶשׁ, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים:

פרק ד

א מִי שֶׁהוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים, אוֹ רוּחַ רָעָה, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, הֶחֱזִירוּהוּ, כְּאִלּוּ לֹא יָצָא, הוֹלִיכוּהוּ לְעִיר אַחֶרֶת, נְתָנוּהוּ בְּדִיר אוֹ בְסַהַר,

נור ביי ראש השנה, אָבער ביי אנדערע ימים טובים האַלטן אויך די חכמים ווי ר׳ יהודה.

ט. ר׳ דוסא בן הרכינס זאָגט, אז איינער דאַוונט פאַרן עמוד אין ראש־השנה־יום־טוב זאָל ער זאָגן: „החליצנו, גיב אונז כח, גאָט אונזער גאָט, דעם דאָזיקן טאָג פון ראש חודש, צי ער (ראש חודש) איז היינט צי (ער וועט זיין) מאָרגן"; און צומאָרגנס זאָל ער אויך זאָגן (דיזעלביקע תפלה און צוגעבן): „צי ער (ראש חודש) איז היינט צי (ער איז געווען) נעכטן". ווייל ראש השנה איז דאָך אויך ראש חודש תשרי, האַלט ר׳ דוסא בן הרכינס, אז מען דאַרף דערמאָנען אין דאַוונען אויך ראש חודש, און ווייל מען ווייסט דאָך ניט, אין וועלכן טאָג דער ראש חודש איז, זאָל מען אין דער תפילה צוגעבן די ווערטער „צי היינט צי מאָרגן", און „צי היינט צי נעכטן". ולא, און די חכמים האָבן ניט מודה געווען צו אים (צו ר׳ דוסא). די חכמים האַלטן, אז אין דאַוונען פון ראש השנה דאַרף מען אינגאַנצן ניט דערמאָנען ראש חודש. די גמרא זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל דאָס דערמאָנען („זכרון") פון ראש השנה איז שוין אויך פאַר דעם ראש חודש („זכרון אחד עולה לכאן ולכאן"). ר׳ דוסא בן הרכינס איז געווען א תנא אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש. וועגן „עובר לפני התבה" אלס נאָמען פאַר דעם וואָס דאַוונט פאַרן עמוד, האָבן מיר געגעבן מסכתא ברכות פרק ה׳ משנה ג׳.

פרק ד.

א. מי, אויב איינער איז געוואָרן (אים שבת) ארויסגעפירט (חוץ לתחום, אויסער די 2000 איילן, קייגן זיין ווילן) דורך גוים אָדער דורך זיין אייגענעם שלעכטן גייסט (עס איז אים באַפאַלן א רוח רעה, א שלעכטער גייסט), האָט ער ניט מער ווי פיר איילן. נאָך די 2000 איילן, דעם תחום שבת, אויסער דעם אָרט, וואו א מענטש האַלט שבת, טאָר ער אים שבת ניט גיין. אויב איינער איז געוואָרן ארויסגעפירט סיי דורך פרעמדע מענטשן, ווי גוים, אָדער עס איז אין אים אריינגעגאַנגען א משוגעת, און ער איז ארויס פון תחום שבת, און דערנאָך איז ער צוריקגעקומען צום פאַרשטאַנד, מוז ער בלייבן אויף דעם אָרט וואו ער איז, און מעג זיך באַוועגן נור אין די 4 איילן. די גמרא זאָגט, אז די 4 איילן לערנט מען אָפּ פון חומש שמות ט״ז „שבו איש תחתיו", יעדער מענטש זאָל שבת זיצן (ליגן) אונטער זיך, און די הויך פון א מענטש איז 3 איילן, און איין אייל גיט מען צו אויף אויסצוציען די הענט און די פיס. החזירוהו, אויב מען האָט אים (אויף דעמזעלבן אופן, קייגן זיין ווילן) צוריקגעפירט (אין תחום) איז ער ווי ער וואָלט ניט ארויסגעגאַנגען (פון תחום). און ער מעג גיין די 2000 איילן אין יעדער זייט פון דעם אָרט, וואו ער האָט זיך געפינען פרייטאָג בין השמשות. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור אויב מען האָט אים ארויסגעפירט און צוריקגעבראַכט קייגן זיין ווילן; אָבער אויב ער איז ארויסגעגאַנגען מיט זיין ווילן אפילו מען האָט אים צוריקגעבראַכט קייגן זיין ווילן אָדער אפילו פאַרקערט, מען האָט אים ארויסגעפירט קייגן זיין ווילן, אָבער ער איז צוריקגעגאַנגען מיט זיין ווילן, טאָר ער גיין ניט מער ווי 4 איילן. הוליכוהו, אויב מען האָט אים ארויסגעפירט (אים שבת חוץ לתחום) אין אן אנדערער שטאָט, אָדער מען האָט אים אריינגעפירט אין א גרויסער בהמות־שטאַל אָדער אין אן ארומגעצוימטן פלאַץ (דיר און סהר, ביידע זענען ארומ־

רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמְרִים, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְר׳ עֲקִיבָא אוֹמְרִים, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ מִפְּרַנְדִּיסִים וְהִפְלִיגָה סְפִינָתָם בַּיָּם. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָלְכוּ אֶת כֻּלָּהּ. ר׳ יְהוֹשֻׁעַ וְר׳ עֲקִיבָא לֹא זָזוּ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁרָצוּ לְהַחֲמִיר עַל עַצְמָן:

ב פַּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ לַנָּמָל עַד שֶׁחֲשֵׁכָה. אָמְרוּ לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, מָה אָנוּ לֵירֵד. אָמַר לָהֶן מֻתָּר, שֶׁכְּבָר הָיִיתִי מִסְתַּכֵּל וְהָיִינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם עַד שֶׁלֹּא חֲשֵׁכָה:

געצוימט מיט א צוים), זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אלעזר בן עזריה אז ער מעג גיין אין זייער גאנצן אָרט (אין דער גאנצער שטאָט אָדער אין דער גאַנצער שטאל צו פלאץ, מער ווי די פיר איילן). ווייל די ארומגערינגלטע צוים מאכט די ערטער, אז זיי ווערן באטראכט ווי 4 איילן, ניט מער, און א ראיה דערצו איז דאָך, אז די 2000 איילן ווערן גערעכנט ניט פון אָרט אין שטאָט אָדער אין דעם ארומגערינגלטן פלאץ, וואו דער מענטש געפינט זיך, נאָר פון די גרעניצן פון דער שטאָט און פון פלאץ. מחמת די גאנצע שטאָט און דער גאנצער פלאץ ווערן באטראכט אלס ניט מער ווי 4 איילן. ר׳ יהושע און ר׳ עקיבא זאָגן, אז ער האָט ניט מער ווי פיר איילן. זיי האַלטן, אז דאָס וואָס די ארומגערינגעלטע צוים מאכט אז דאָס גאנצע אָרט זאָל הייסן ניט מער ווי פיר איילן, איז עס נאָר ווען דער מענטש האָט זיך געפינען דאָרט פרייטאָג פאַר נאכט, אָבער אויב ער איז אריין דאָרט אים שבת איז עס ווי יעדער ניט־ארומ־גערינגעלטער פלאץ, אן אנדער טעם אין דער גמרא איז, ווייל זיי זענען גוזר טאָמער וועט מען מתיר מאכן אין א ניט־ארומגערינגעלטן פלאץ. מעשה, עס האָט פּאַסירט אז זיי (די דערמאָנטע פיר תנאים) זענען געקומען (אין א שיף) פון פרנדיסים און זייער שיף איז אַוועק (אים שבת) אין ים (חוץ פון תחום שבת); זענען רבן גמליאל און ר׳ אלעזר בן עזריה געגאנגן (אים שבת) אין דער גאנצער (שיף); ר׳ יהושע און ר׳ עקיבא האָבן זיך ניט גערירט פון די פיר איילן, ווייל זיי האָבן געוואָלט מחמיר זיין אויף זיך. די גמרא זאָגט, אז בנוגע דער שיף האַלטן אויך די תנאים ר׳ יהושע און ר׳ עקיבא אז מען מעג גיין אין דער גאנצער שיף, מחמת זיי זענען דאָך געווען אין דער שיף נאָך פון פרייטאָג און ביי א גייענדיקער שיף איז מען ניט גוזר טאָ־מער וועט מען מתיר מאכן א ניט־ארומגעצוימטן פלאץ; אָבער זיי האָבן געוואָלט מחמיר זיין אויף זיך. „פרנדיסין" מיינען טייל אַז דאָס איז דער פּאָרט אין איטאַליע „ברינדיזי", וואָס האָט געהייסן אמאָל „ברונדוסיום", און דאָס איז געווען ווען די פיר תנאים זענען געפאָרן קיין רוים אין א וויכטיקער שליחות, און זייער דאָזיקע רייזע ווערט געבראַכט עטליכע מאָל (מכות כ״ד „ושמעו קול המונה של רומי", און „בבל" איז געגעבן געוואָרן דורך דער צענזור אנשטאט „רומי", און מעשר שני פרק ה׳ משנה ט׳ און אנדערע ערטער).

ב. פעם אחת, איינמאָל זענען זיי (די דערמאָנטע פיר תנאים פאָרנדיק אויף דער שיף) אריינגעקומען אין פּאָרט ערשט נאָכדעם ווי עס איז שוין געווען פינסטער (פרייטאָגצונאַכטס, שבת); האָבן זיי געזאָגט צו רבן גמליאל: צי מעגן מיר אראָפּגיין אין שטאָט, (ווייל עס איז דאָך געווען חוץ לתחום)? האָט ער צו זיי געזאָגט: איר מעגט, ווייל איך האָב געקוקט (מסתכל, אבסערווירט) און מיר זענען געווען אין תחום (אין די 2000 איילן פון פּאָרט) איידער עס איז געוואָרן פינסטער (פרייטאָג פאַרנאכט, פאַר שבת). דער פּאָרט איז ניט געווען ארומגעצוימט, ווייל אויב יאָ וואָלט דאָך רבן גמליאל סיי ווי געווען מתיר געווען, לויט זיין הלכה אין דער פאַריקער משנה. די גמרא זאָגט, אז רבן גמליאל האָט געהאַט אזא קוק־רער (שפופרת), מיט וועלכער ער האָט געקאָנט, קוקנדיק דורך איר, אָפּמעסטן צוויי טויזנט איילן אויף דער יבשה און אויפן ים.

ג מִי שֶׁיָּצָא בִרְשׁוּת וְאָמְרוּ לוֹ, כְּבָר נַעֲשָׂה מַעֲשֶׂה, יֶשׁ־לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. אִם הָיָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם, כְּאִלּוּ לֹא יָצָא. כָּל הַיּוֹצְאִים לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן: ד מִי שֶׁיָּשַׁב בַּדֶּרֶךְ וְעָמַד וְרָאָה וַהֲרֵי הוּא סָמוּךְ לָעִיר, הוֹאִיל וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ, לֹא יִכָּנֵס, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, יִכָּנֵס. אָמַר ר' יְהוּדָה מַעֲשֶׂה הָיָה וְנִכְנַס ר' טַרְפוֹן בְּלֹא מִתְכַּוֵּן: ה מִי שֶׁיָּשֵׁן בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יָדַע שֶׁחֲשֵׁכָה, יֶשׁ־לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, דִּבְרֵי ר'

ג. מי שיצא, אויב איינער איז ארויסגעגאנגען (אים שבת חוץ לתחום) מיט א ערלויבניש (דער דין דערלויבט אים ארויסצוגיין חוץ לתחום, למשל עדות צו זאָגן וועגן קידוש החודש, אָדער צו ראַטעווען מענטשן פון א סכנה), און מען האָט אים געזאָגט, אז די זאך איז שוין אָפּגעטאָן (און מען דארף שוין ניט זיין עדות זאָגן, אָדער מען דארף שוין ניט זיין ראטעווען), האָט ער צוויי טויזנט איילן אין יעדער זייט. **דאָס הייסט אז ער מעג גיין פון אָרט, וואו ער געפינט זיך איצט חוץ לתחום, 2000 איילן אין יעדער זייט.** אם היה, אויב ער איז געווען אין תחום איז ער ווי ער וואָלט ניט געווען ארויסגעגאנגען. **די גמרא טייטשט, אז אויב די 2000 איילן, וואָס ער האָט איצט פון אָרט, וואו ער געפינט זיך, ענדיקן זיך אין דעם תחום שבת פון דעם אָרט, פון וועלכן ער איז געהאט ארויסגעגאנגען, מעג ער צוגיין ביז צום דאָזיקן אָרט, פון וואנען ער איז געהאט ארויסגעגאנגען, און פון דאָרט מעג ער גיין צו 2000 איילן און יעדער זייט, און עס ווערט אָנגענומען, אז ער האָט ניט פארלאָזט זיין אָרט.** שכל, ווייל אלע מענטשן, וועלכע גייען ארויס צו ראטעווען, מעגן (אים שבת) צוריקגיין צו זייער אָרט. **די גמרא טייטשט אז די משנה לערנט וועגן נאָך אן אנדערן פארלייכטערונג פאר די וועלכע גייען ראטעווען מענטשן פון סכנה, דהיינו, אז זיי מעגן צוריקגיין טראָגנדיק מיט זיך זייער געווער און דארפן ניט אוועקלייגן דאָס געווער. דערפון האָט מען אָפּגעלערנט אז זיי ווערן באטראכט ווי זיי זענען אינגאנצן ניט ארויסגעגאנגען.**

ד. מי שישב, אויב איינער האָט זיך אוועקגעזעצט אָפּרוען זיך, (פרייטאָג פארנאכט) אין וועג און ווען ער האָט זיך אויפגעשטעלט (פרייטאָגצונאכטס, שבת) האָט ער געזען, אז ער איז לעבן דער שטאָט (און פריער האָט ער ניט געוואוסט, אַז ער איז לעבן דער שטאָט), איז ווייל ער האָט ניט מכוון געווען דערצו (צו זיין אין דער שטאָט שבת), טאָר ער ניט אריינגיין, אזוי זאָגט ר' מאיר. **דאָס הייסט, אז ער מעג גיין פון זיין אָרט 2000 איילן, און אויב די 2000 ענדיקן זיך אין דער שטאָט, טאָר ער ווייטער ניט גיין. ער הייסט ניט ווי די שטאָט־מענטשן, וועלכע מעגן גיין אין דער גאנצער שטאָט, און 2000 איילן אויסער דער שטאָט.** ר' יהודה זאָגט אז, ער מעג יאָ אריינגיין (אין שטאָט). **לויט ר' יהודה האָט ער דעם דין ווי די שטאָט־מענטשן.** אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, עס האָט אמאָל פאסירט (אזא פאל מיט) ר' טרפון און ער איז אריינגעגאנגען (אין שטאָט, כאָטש) ער האָט פריער ניט מכוון געווען. **ער האָט ניט געוואוסט, אז ער איז לעבן דער שטאָט און זיין כוונה איז דעריבער ניט געווען צו זיין אין שטאָט שבת.**

ה. מי שישן, אויב איינער איז (פרייטאָג פארנאכט) איינגעשלאָפן אויפ'ן וועג און ער האָט (שלאָפנדיק) ניט געוואוסט אז עס איז דערווייל געוואָרן פינסטער (שבת), האָט ער (ער מעג גיין) צוויי טויזנט איילן אין יעדער זייט, אזוי זאָגט ר' יוחנן בן נורי **מחמת, ווען עס הויבט זיך אָן דער שבת (פרייטאָג בין השמשות) איז דער מענטש „קונה שביתה", ער באקומט דאָס שבת־רעכט אויפן אָרט, וואו ער געפינט זיך, אלץ איינס, צי ער שלאָפט דעמאָלט צי ער איז וואך.** די גמרא זאָגט, אז **ר' יוחנן בן נורי האָלט, אז „חפצי הפקר", זאכן וואָס האָבן ניט איבער זיך קיין דעה פון א בעל הבית זענען אויך קונה שביתה, און דעריבער אפילו דער מענטש**

יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, וְהוּא בְּאֶמְצָעָן. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר לְאֵיזֶה רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ. וּמוֹדֶה ר' יְהוּדָה שֶׁאִם בֵּרַר לוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ: ו הָיוּ שְׁנַיִם מִקְצָת אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה בְּתוֹךְ אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה מְבִיאִין וְאוֹכְלִין בְּאֶמְצַע, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ. הָיוּ שְׁלֹשָׁה וְהָאֶמְצָעִי מֻבְלָע בֵּינֵיהֶן, הוּא מֻתָּר עִמָּהֶן, וְהֵם מֻתָּרִין עִמּוֹ. וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים אֲסוּרִין זֶה עִם זֶה. אָמַר ר' שִׁמְעוֹן לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לְזוֹ וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים. עֵרְבוּ שְׁתַּיִם עִם הָאֶמְצָעִית הִיא מֻתֶּרֶת

שלאָפט און ער איז אזוי ווי א הפקר־חפץ, אָן דער דעה פון בעל הבית, איז ער אויך קונה שביתה. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער האָט נאָר פיר איילן. **ער מעג גיין נור פיר איילן; מחמת זיי האלטן, אז א הפקר־חפץ קאָן ניט קונה שביתה זיין.** ר' אליעזר זאָגט (אז די פיר איילן מיינט מען אז) ער איז אין דערמיט. **דאָס הייסט, ניט ער מעג גיין 4 איילן אין יעדער זייט, נאָר ער מעג גיין צו 2 איילן אין יעדער זייט, און ער געפינט זיך אינדערמיט פון די 4 איילן.** ר' יהודה זאָגט, אז צו יעדער זייט, וואָס ער וויל, מעג ער גיין (די 4 איילן), **דאָס הייסט ניט, אז ער מעג גיין 4 איילן אין „יעדער" זייט: נאָר ער מעג זיך אויסקלייבן איין זייט, און צו דער דאָזיקער זייט מעג ער גיין די גאנצע 4 איילן, און דערפאר טאָר ער אין די אנדערע זייטן גאָרניט גיין.** ומודה, און ר' יהודה איז מודה, אז אויב ער האָט זיך אויסגעקליבן (איין זייט צו גיין דאָרט די פיר איילן) קאָן ער מער ניט חרטה האָבן, **ער קאָן ניט ענדערן און גיין אין אן אנדערער זייט.**

ו. היו, אויב עס זענען געווען צוויי מענטשן, וואָס טייל איילן פון איין (מענטשן) זענען ארויסגעגאנגען אין די איילן פון דעם אנדערן מעגן זיי ברענגען (עסנווארג) און עסן אין דערמיט (אין די איילן, וואָס ביידע מעגן אין זיי גיין), אָבער קיינער פון זיי טאָרניט (אויסציען די האנט און) ארויסטראָגן עסנווארג פון זיינע (איילן) אין די איילן פון זיין חבר. **דער טייטש איז, אז אויב צוויי מענטשן זענען געווען חוץ לתחום אים שבת, און זיי זענען געווען אָפּגערוקט איינער פון אנדערן 6 איילן, און אזוי ווי יעדער פון זיי מעג גיין נור 4 איילן, קומט אויס, אז זיי האָבן בשותפות, אין דערמיט, וואו ביידע מעגן גיין, נור 2 איילן. זאָגט די משנה אז אין די דאָזיקע 2 איילן מעגן זיי עסן צוזאמען, אָבער קיינער טאָרניט אפילו אויסציען די האנט און ארויסטראָגן זיין ברויט צי אַנדערע זאַכן אין די אַנדערע 2 איילן, וועלכע געהערן ניט אין זיינע 4 איילן, נאָר אין דעם אנדערנס פיר איילן.** היו שלשה, אויב זיי זענען געווען דריי מענטשן, און דער מיטלסטער מענטש איז ארייַנגעשלינגן צווישן זיי (צווישן די צוויי אויסערסטע מענטשן), מעג ער עסן מיט זיי, און זיי מעגן עסן מיט אים, אָבער די צוויי אויסערסטע (מענטשן) טאָרן ניט איינער מיט דעם אנדערן. **דאָס הייסט אויב למשל ראובן און שמעון זענען אָפּגעריקט איינער פון אנדערן 8 איילן, און זיי האָבן דעריבער קיינע בשותפותדיקע איילן. אָבער אינמיטן פון די 8 איילן איז פאראַן לוי, און ער האָט דעריבער צוויי איילן אין ראובן'ס 4 איילן, און צוויי איילן אין שמעונ'ס 4 איילן, מעג דעריבער לוי (דער מיטלסטער) אריינגיין סיי אין ראובנ'ס 2 איילן וועלכע זענען אויך זיינע 2 איילן, און סיי אין שמעונ'ס 2 איילן, וועלכע זענען אויך זיינע 2 איילן. אויך ראובן און שמעון קאָנען אריינגיין יעדער אין זיינע בשותפותדיקע 2 איילן וואָס ער האָט מיט לוי. אָבער זיי, די „חיצונים", די אויסערסטע, ראובן און שמעון, טאָרן איינער אין אנדערנס איילן ניט אריינגיין, מחמת זיי האָבן ניט קיין בשותפותדיקע איילן.** אמר, האָט ר' שמעון געזאָגט, צו וואָס איז דאָס גלייך, צו דריי הייפן, וועלכע זענען אָפן איינער אין דעם אנדערן, און זיי זענען אויך אָפן אין רשות הרבים אריין; אויב זיי ביידע (די אויסערסטע הייפן) האָבן געמאכט א עירוב

עִמָּהֶן וְהֵן מֻתָּרוֹת עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוֹ: ז מִי שֶׁבָּא בַדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה לוֹ, וְהָיָה מַכִּיר אִילָן אוֹ גָדֵר, וְאָמַר שְׁבִיתָתִי תַחְתָּיו, לֹא אָמַר כְּלוּם. שְׁבִיתָתִי בְּעִקָּרוֹ, מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עִקָּרוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמֵעִקָּרוֹ וְעַד בֵּיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה. נִמְצָא מְהַלֵּךְ

(עירובי חצרות) מיט דעם מיטלסטן (הויף), מעג ער (דער מיטלסטער ארויסטראָגן אים שבת) צו זיי (אין די אויסערסטע הייפן), אָבער די צוויי אויסערסטע (הייפן) זענען אסור (ארויסצוטראָגן אים שבת) איינער אין אנדערן. **עירוב חצרות הייסט (זע אין דער הקדמה צו דער מסכתא עירובין) ווען די איינוואוינער פון צוויי הויפן, וואָס האָבן אן אריינגאנג איינער אין אנדערן, לייגען אוועק צוזאמען ברויט. דאָס איז דער עירוב, און זיי מעגן דעריבער טראָגן אים שבת פון איין הויף אין אנדערן. די משנה זאָגט דאָ, אז אויב עס זענען געוועזן 3 הייפן, לאָמיר זיי אָנרופן „א", „ב", „ג", און דער א מיט דעם ב האָבן געמאכט צוזאמען א עירוב, און דער ג' מיט דעם ב' האָבן אויך געמאכט צוזאמען א עירוב, אָבער דער ג' מיט דעם א' האָבן צווישן זיך ניט געמאכט קיין עירוב, מעגן די איינוואוינער פון א' טראָגן אין ב' און דער ב' אין א', און דאָסזעלבע מעג דער ג' טראָגן אין ב' און דער ב' אין ג'; אָבער דער א' און ג' טאָרניט טראָגן. דאָס וואָס די משנה גיט צו, אז יעדער הויף איז אויך אָפן אין רשות הרבים (גאַס) אריין, איז דערפאַר, ווייל אויב מענטשן פון טייל הייף וואָלטן געמוזט דורכגיין צום רשות הרבים נור דורך אן אנדערן הויף, וואָלטן אלע דריי געוועזן אסור (דאָס איז דער דין פון „דריסת הרגל", וועגן וואָס מיר וועלן לערנען וויטער אין פרק ו'). די גמרא זאָגט, אז די חכמים זענען ניט מסכים צו ר' שמעון, און זיי האַלטן, אז ביי די הייפן זענען אלע אסור, אויך די מיטלסטע, ווייל עס זענען אין די הייפן פאַראַן א סך מענטשן און די מענטשן פון די אויסערסטע הייפן קאָנען פאַרגעסן און טראָגן פון איין הויף אין צווייטן, און קיינער וועט זיי ניט דערמאָנען, אז מען טאָרניט, ווייל מען וועט מיינען אז דאָס טראָגן די מענטשן פון מיטלסטן הויף; אָבער ביי דריי מענטשן בנוגע דעם תחום שבת, וועט דער מיטלסטער מענטש זיי דערמאָנען, אויב די אויסערסטע מענטשן וועלן פרובן גיין איינער צום אנדערן.**

ז. מי שבא, אז איינער גייט אין וועג (פרייטאָג פאַרנאַכט) און עס הויבט אים אָן צו ווערן פינסטער (עס ווערט שבת) און ער קען א בוים אָדער א צוים (און ער קאָן דאָרט אהינגיין איידער עס ווערט פינסטער, נאָר ער איז מיד און ער וויל נישט גיין אהין), און ער זאָגט: „זאָל מיין שבת אָרט זיין אונטער אים" (עס זאָל הייסן, אז אין אָנהויב פון שבת האָט ער קונה שביתה געוועזן אונטער דעם בוים אָדער צוים און ער זאָל מעגן פון דאָרט גיין אים שבת צוויי טויזנט איילן), האָט ער גאָרניט געזאָגט. **ער האָט ניט „קונה שביתה" געוועזן אונטער דעם בוים, מחמת ער האָט געזאָגט „אונטער אים" (תחתיו) און ער האָט ניט געזאָגט גענוי אין וועלכע 4 איילן אונטער די צווייגן פון בוים. אין דער גמרא זאָגט רב, אז ער האָט אויך ניט קונה שביתה געוועזן אין אָרט, וואו ער געפינט זיך איצט, ווייל ער האָט מכוון געוועזן קונה שביתה צו זיין אונטער דעם בוים. ממילא טאָר ער פון דעם אָרט, וואו ער געפינט זיך איצט ניט גיין מער ווי 4 איילן. וועגן „קונה שביתה" זיין און וועגן „מכוון־זיין" האָבן מיר געגעבן פריער אין משנה ה'.** שביתתי בעיקרו, (אויב אָבער ער האָט געזאָגט): „זאָל מיין שבת־אָרט זיין ביי זיין (דעם בוים'ס) שטאַם־וואָרצל", מעג ער גיין (אים שבת) פון זיין פיס־אָרט (פון אָרט וואו ער געפינט זיך איצט) ביז צום שטאַם־וואָרצל (פון בוים) צוויי טויזנט איילן, און פון שטאַם־וואָרצל פון בוים ביז צו זיין הויז צוויי טויזנט איילן, קומט אויס, אז ער גייט פון זינט עס איז גע־וואָרן פינסטער (שבת) פיר טויזנט איילן. **ווייל ער האָט געזאָגט גענוי, אז ער איז קונה שביתה ביים שטאַם־וואָרצל פון בוים, האָט ער דאָרט קונה שביתה געוועזן,**

מִשֶּׁחֲשֵׁכָה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה:
ח אִם אֵינוֹ מַכִּיר, אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָקִי בַהֲלָכָה, וְאָמַר שְׁבִיתָתִי בִמְקוֹמִי, זָכָה לוֹ מְקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. עֲגוּלוֹת, דִּבְרֵי ר' חֲנִינָה בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מְרֻבָּעוֹת כְּטַבְלָא מְרֻבַּעַת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת:
ט זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, הֶעָנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו. אָמַר ר' מֵאִיר, אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא עָנִי. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר. שֶׁלֹּא אָמְרוּ מְעָרְבִין בְּפַת, אֶלָּא לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר, שֶׁלֹּא

און ער מעג דעריבער גיין ביז צום שטאם־וואורצל 2000 איילן, און פון שטאם־וואורצל ווייטער ביז זיין הויז־צו אנדערע 2000 איילן. מחמת דער שטאם־וואורצל איז דאָס אָרט, פון וואנען ער מעג גיין צו 2000 איילן צו יעדער זייט צו.

ח. אם, אויב ער קען ניט (קיין בוים), אָבער ער ווייסט ניט דעם דין (אז ער קאָן זאָגן, אז זיין שבת־אָרט זאָל זיין ביים בוים־שטאם), און ער האָט געזאָגט: „מיין שבת־אָרט זאָל זיין אין מיין אָרט (וואו ער איז איצט, ווען עס ווערט שבת), האָט אים זיין אָרט זוכה געווען צווי טויזנט איילן צו יעדער זייט. דאָס הייסט, אז ער האָט קונה שביתה געווען וואו ער געפינט זיך, און ער מעג פון דאָרט גיין צו 2000 איילן אין יעדער זייט. עגולות, קיילעכיקע, אזוי זאָגט ר' חנינא בן אנטיגנוס. דאָס הייסט, מען מאכט ווי א ראָד ווייט 2000 איילן ארום דעם אָרט, וואו ער געפינט זיך, און ער מעג גיין ביז צו יעדן פונקט פון דעם ראָד. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז פירקאנטיקע (מרובעות), ווי א פירקאנטיקע ברעט (טבלא, פלאטע, טיש), כדי ער זאָל פארדינען די ווינקלען ביז צו יעדער זייט פון דעם 4־קאַנטיקן פעלד ארום דעם אָרט וואו ער געפינט זיך, איז ניט מער ווי 2000 איילן פון דאָזיקן אָרט; אָבער צו די ווינקלען פון דעם 4־קאַנטיקן פעלד איז א סך ווייטער, עס איז דער אלכסון (די דיאַגאָנאַל־ליניע), און עס קומט צו עפּיס מער ווי צוויי פיפטל, לערך נאָך 800 איילן, צוזאמען הייסט עס לערך 2800 איילן. צוליב דעם, וואָס ער קאָן דאָך מאכן דאָס פיר־קאנטיקע פעלד, וואו ער וויל, אזוי אז יעדער פונקט זאָל קאָנען הייסן דער ווינקל־פונקט, ממילא קאָן ער זיך אויסקלייבן צו גיין וואו ער וויל לערך 2800 איילן.

ט. וזו היא, און דאָס איז (דער דין) וואָס זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט, אז אן אָרימאן קאָן מאכן א עירוב (תחומין) מיט זיינע פיס. דער רייכער מענטש, וואָס קאָן זיך דערלויבן אוועקצולייגן אלס עירוב שפּייז, דארף אָדער קאָן אוועקלייגן שפּייז. אָבער אן אָרימאן מעג צו גיין פרייטאָג צום סוף פון די 2000 איילן און דאָרט זיין ביז עס ווערט פינסטער, שבת, און ער איז דאָרט אין אָנהויב פון שבת קונה שביתה, און קאָן צוריקגיין אהיים, און צומאָרגנס קאָן ער גיין פון זיין היים 4000 איילן. אין דער פריערדיקער משנה האָבן מיר דאָס געלערנט. אז אויב ער זאָגט „מיך שבת אָרט זאָל זיין וואו איך גיפען זיך", איז עס אזוי ווי ער וואָלט דאָ געלייגט א עירוב, און ער מעג פון דאָרט גיין צו 2000 איילן אין יעדער זייט. אָמר, האָט ר' מאיר געזאָגט: מיר האָבן נור (געלערנט דעם דין) ביי אן אָרימאן. מחמת פאר אן אָרימאן האָט מען פארלייכטערט, ווייל ער האָט ניט קיין שפּייז אוועקצולייגן. אָבער א רייכער מענטש דארף מאכן דעם עירוב מיט שפּייז („עיקר עירוב בפת"). ר' יהודה זאָגט, אז (דער דין איז) סיי פאר אן אָרימאן און סיי פאר א רייכן. אויך א רייכער מעג אליין גיין און װארטן ביז עס ווערט שבת און דאָס איז זיין עירוב, ניט לייגנדיק קיין ברויט. לא אָמרו, מען האָט געזאָגט, אז מען זאָל מאכן א עירוב מיט ברויט, נאָר כדי גרינגער צו מאכן פאר דעם רייכן מאן, אז ער זאָל ניט (מוזן) אליין גיין און מאכן דעם עירוב מיט זיינע פיס. ר' יהודה האַלט, אז דער עיקר דין עירוב מיינט, אז מען זאָל אליין צוגיין צום סוף פון די 2000 איילן („עיקר עירוב ברגל"); און נור כדי צו פארלייכטערן פאר דעם רייכן מענטש האָט

יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו: י מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ לָעִיר שֶׁמְּעָרְבִין בָּהּ וְהֶחֱזִירוֹ חֲבֵרוֹ, הוּא מֻתָּר לֵילֵךְ וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין, דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר כָּל שֶׁהוּא יָכוֹל לְעָרֵב וְלֹא עֵרֵב, הֲרֵי זֶה חַמָּר גַּמָּל: יא מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת, לֹא יִכָּנֵס. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁתַּיִם יִכָּנֵס, שָׁלֹשׁ לֹא יִכָּנֵס. מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ לוֹ חוּץ לַתְּחוּם אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת,

מען מיקל געווען, אז מען קאָן אויך שיקן וועמען און אוועקלייגן שפייז.

י. מי שיצא, אויב איינער איז (פרייטאָג) געגאנגען (לייגן א עירוב) צו א שטאָט וואוהין מען דאַרף האָבן א עירוב, און זיין חבר האָט אים צוריקגעבראַכט (איידער ער האָט געלייגט דעם עירוב), מעג ער גיין (אים שבת) אין דער אַנדערער שטאָט, און זיינע אַנדערע שטאָט־מענטשן טאָרן ניט, אזוי זאָגט ר׳ יהודה. די גמרא טייטש די משנה, ווי מיר האָבן דאָ געגעבן, און גיט צו, אז דאָ מיינט מען, אז עס זענען דאָ 2 שטעט „א" און „ב", און צווישן די 2 שטעט איז געווען ניט מער ווי 4000 איילן, אזוי אז ווען מען לייגט א עירוב קאָן מען גיין פון איין שטאָט אין דער אַנדערער. האָבן די מענטשן פון דער שטאָט „א" געמאַכט איינעם פאַר א שליח אז ער זאָל גיין און אוועקלייגן פאַר זיי א עירוב. אָבער אויפ׳ן וועג האָט זיינס א חבר אים געעצה׳ט צוריקצוגיין מחמת עס איז צו־קאַלט אָדער צו־הייס, דער מענטש איז צוריקגעגאַנגען, אָבער ער האָט באַשלאָסן, אז זיין שבת־אָרט זאָל זיין אין סוף פון די 2000 איילן, כדי ער זאָל מאָרגן קאָנען גיין אין דער אַנדערער שטאָט. דערויף זאָגט ר׳ יהודה, אז ווייל ער איז שוין געווען אין וועג, האָט ער דעם דין ווי דער מענטש אין וועג פריער אין משנה ז׳, וועלכער זאָגט „שביתתי בעיקרו" (דאָס הייסט ווי אַן אָרימאַן, וועלכער האָט ניט צו לייגן א עירוב מיט שפייז און עס איז אים אויך שווער צוצוגיין) און דעריבער הייסט זיין באַשלוס א עירוב. אָבער פאַר זיינע שטאָט מענטשן הייסט עס ניט קיין עירוב. ר׳ מאיר זאָגט, אז ווער עס קאָן לייגן א עירוב (מיט שפייז) און האָט ניט געלייגט (נאָר האָט געזאָגט, אז זיין שבת־אָרט זאָל זיין צום סוף פון תחום שבת) הייסט עס אַן אייזל־טרייבער וועלכער ציט א קעמל (עס איז א ספק). ר׳ מאיר איז מסופק, צי ער האָט דעם דין ווי אַן אָרימאַן, מחמת ער האָט דאָך יאָ געקאָנט צוגיין און אוועקלייגן די שפייז; דעריבער טאָר ער פון זיין שטאָט אין ערגיץ ניט גיין, וועגן דעם אויסדרוק „חמר־גמל", „אייזל־טרייבער־קעמל־שלעפּער" האָבן מיר געגעבן פריער פרק ג׳ משנה ד׳.

יא. מי שיצא חוץ, ווער עס איז אים שבת אַרויסגעגאַנגען (אָן א עירוב) אַרויס פון די צוויי טויזנט איילן אפילו איין איל, זאָל ער צוריק ניט אַריינגיין מחמת ער טאָר דאָך ניט גיין חוץ לתחום, און ער מעג גיין נור 4 איילן, ווי איינער, וועלכער געפינט זיך חוץ לתחום. און כאָטש די 4 איילן ענדיקן זיך אין תחום, טאָר ער אויך מער ניט גיין („הבלעת תחומין לאו מילתא היא") ר׳ אליעזר זאָגט, אז (אויב ער איז אַרויסגעגאַנגען) צוויי איילן מעג ער צוריק אַריינגיין, דריי איילן טאָר ער צוריק ניט אַריינגיין. ר׳ אליעזר האַלט פריער אין משנה ה׳, אז ווען איינער געפינט זיך חוץ לתחום מעג ער גיין נור 2 איילן; אָבער ווייל די 2 איילן ענדיקן זיך אין תחום („הבלעת תחומין"), האַלט ר׳ אליעזר, אז ער מעג שוין גיין דעם גאַנצן תחום שבת, צוריק צו זיין שטאָט. מי שהחשיך, אז איינער (איז פרייטאָג פאַרנאַכט געווען אין וועג און עס) איז אים געוואָרן פינסטער (שבת) חוץ לתחום, אפילו ער איז געווען נור איין איל (אויסער די צוויי טויזנט איילן פון דער שטאָט) טאָר ער ניט אַריינגיין. ער מעג נאָר גיין די 2000 איילן, אָבער די איין איל אַריינצוגיין אין שטאָט טאָר ער ניט. אזוי טייטשט דער רמבם (אין יד החזקה פרק כ״ז הלכות שבת). אָבער דער ברטנורא זאָגט, אז ער טאָר אויך די 2000 איילן ניט גיין, ווייל ער האָט דאָך געמיינט אַריינצוגיין אין שטאָט, קומט דאָך אויס, אז ער האָט ניט מכוון געווען קונה שביתה צו זיין אין זיין אָרט, דעריבער מעג ער גיין נור 4 איילן (ווי מיר האָבן גע־

לֹא יִכָּנֵס. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת יִכָּנֵס, שֶׁאֵין הַמְּשׁוּחוֹת מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת מִפְּנֵי הַטּוֹעִין:

פרק ה

א כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים? בַּיִת נִכְנָס בַּיִת יוֹצֵא, פָּגוּם נִכְנָס פָּגוּם יוֹצֵא, הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּגְשָׁרִים וּנְפָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה, מוֹצִיאִין אֶת הַמִּדָּה כְּנֶגְדָּן, וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּמִין טַבְלָא מְרֻבַּעַת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא

לערנט פריער אין משנה ה׳). ר׳ שמעון זאָגט, אז אפילו פופצן איילן (אויסער די צוויי טויזנט איילן) מעג ער אריינגיין, ווייל די וועג־מעסטערס ציען־איין די מאסן, כדי (צו באוואָרענען) די מענטשן וועלכע זענען זיך טועה. **„משוחות" איז פון „משיחה", א שטריק, און דאָס הייסט די מענטשן, וועלכע מעסטן מיט שטריק די וועגן פון איין אָרט צום אנדערן („משוחות" איז א דקדוק־ פאָרם ווי „לקוחות"). „ממצין" איז דער טייטש איינקוועטשן, איינציען, מאכן עטוואָס קלענער. און די משנה זאָגט אז די מעסטערס, ווען זיי מעסטן דעם תחום־שבת מאכן זיי מיט 15 איילן ווינציקער פון 2000 איילן, כדי די וועלכע פארזען און גייען ארויס ניט קיין סך פון דעם תחום שבת זאָלן קאָנען צוריק אריינגיין. דאָס איז נור, ווען איינער איז ניט ארויסגעגאנגען פון תחום שבת במזיד; אָבער פריער אין דער משנה ווערט געלערנט, אז אפילו איין אייל טאָר ער ניט אריינגיין, ווייל ער איז ארויס פון תחום במזיד. איין פשט אין רש״י זאָגט, אז 15 איילן מיינט מען ניט דוקא, נאָר אומגעפער.**

פרק ה.

א. כיצד, ווי אזוי ארוממעסט מען (מעברין) די שטעט? **דער ד״ן איז, אז דעם תחום שבת, די 2000 איילן, וואָס מען מעג גיין אים שבת און יום טוב און ווייטער ניט, מעסט מען אויסער דער שטאָט; אָבער די שטאָט, זי קאָן זיין ווי גרויס, ווערט ניט אריינגערעכנט אין די 2000 איילן. מען הויבט זיי אָן צו מעסטן אויסער דער שטאָט. די שאלה איז דעריבער: וואו הויבט זיך אָן אויסער דער שטאָט? אויב למשל אין איין גרעניץ־טייל פון דער שטאָט שטעקט שטאַרק ארויס איינצעלנע הייזער, צי געהערן די ליידיקע ערטער צווישן זיי צו דער שטאָט? ווי אזוי „ארוממעסט" מען די שטאָט? די גמרא האָט צוויי טייטשן אויף דעם וואָרט „מעברין", איינער איז אז מען איז גורס „מאברין" פון וואָרט „אבר", גליד, מען גיט צו צו דער שטאָט „אברים", ווי גלידער צו א קערפער. דער צווייטער איז פון א פרוי א „מעוברת", און דער בויך שטעקט ארויס ביי איר, אזוי שטעקן ארויס פון דער שטאָט טיילן.** בית, אויב (צום סוף פון דער שטאָט) גייט איין הויז אריין (צו דער שטאָט־צו) און א הויז גייט ארויס, אָדער (אין דער שטאָט־מויער) טורעמס גייען אריין און טורעמס גייען ארויס, אָדער (אין טייל זייטן פון דער שטאָט) זענען געווען שטיקער מויערן פון חרובע הייזער (גדודיות) הויך צען טפחים, אָדער בריקן אָדער קברים־בנינים (נפשות, הייזלעך וואָס מען שטעלט אויף א קבר) אין וועלכע עס וואוינען מענטשן, ציט מען אויס די מאָס קייגן זיי, און מען מאכט זי (די שטאָט) ווי א פיר־קאנטיקן ברעט, כדי מען זאָל פארדינען די ווינקלען. **די משנה לערנט, אז ניט נור ווערן די אלע ארויסגעשטעקטע הייזער און חורבות און בריקן און קברים־הייזער אריינגערעכנט אין שטח פון דער שטאָט, נאָר מען ציט ארום זיי א ליניע פיר־ קאנ־טיק ארום דער שטאָט, אזוי אז אין אלע זייטן זאָל זיין גלייך, און ערשט פון דער דאָזיקער פיר קאנטיקער ליניע, הויבט מען אָן צו מעסטן די 2000 איילן. דאביי פארדינט מען אויך די ווינקלען פון דער פירקאנטיקער ליניע ארום דער שטאָט. מיר האָבן פריער אין פרק ד׳ משנה ח׳ דערקלערט, וואָס מען מיינט „פארדינען די ווינקלען", דהיינו, אז עס גייט צו דאָס שטיק אלכסון־ליניע, וואָס איז לערך מיט צוויי**

נִשְׁבָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת: ב נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת. אִם יֵשׁ לָזוֹ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים וְלָזוֹ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים, עוֹשֶׂה קַרְפֵּף לִשְׁתֵּיהֶן לִהְיוֹתָן כְּאַחַת: ג וְכֵן שָׁלשׁ כְּפָרִים הַמְשֻׁלָּשִׁין אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד וּשְׁלִישׁ, עָשָׂה אֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹתָן כְּאֶחָד: ד אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְלֹא יִמְדּוֹד אֶלָּא כְּנֶגֶד

פיפטל מער. וועגן די ווערטער „פגום" און „גדודיות" זענען פאראן עטליכע טייטשן ביי די מפרשים, מיר האָבן דאָ געגעבן דעם פשט פון רשי.

ב. נותנין, מען גיט־צו א פלאץ (קרפף) צו דער שטאָט, אזוי זאָגט ר' מאיר. עס ווערט געטייטשט, אז ווען מען מעסט די 2000 איילן תחום שבת, הויבט מען זיי אָן מעסטן ניט גענוי פון סוף פון דער שטאָט, נאָר עטוואָס ווייטער פון דער שטאָט, מען גיט צו א ליידיקן פליץ, א קרפף. דער שיעור פון ליידיקן פלאץ איז 70 איילן מיט 2 דריטל איילן, אזוי אז דער תחום שבת איז ווייט פון דער שטאָט 2070 איילן מיט עטוואָס. וחכמים, און חכמים זאָגן, אז מען האָט געלערנט (וועגן צוגעבן) א ליידיקן פלאץ (קרפף) נאָר צווישן צוויי שטעט, (דהיינו); אויב (צווישן די צוויי שטעט איז פאראן ליידיק ניט מער ווי הונדערט און איין פירציג איילן מיט א דריטל, דאָס הייסט) עס איז פאראן צו דער איינער שטאָט זיבציק איילן מיט עפיס (מיט צוויי דריטל אייל) און צו דער אַנדערער שטאָט זיבציק איילן מיט עפיס (מיט צוויי דריטל אייל), מאכט מען ליידיק פלאץ (קרפף) צו ביידע, כדי זיי זאָלן הייסן איין (שטאָט). לויט די חכמים ווערט דער קרפף, די 70 און 2 דריטל אייל, צוגע־רעכנט צו דער שטאָט נאָר ווען די צוויי שטעטלעך זענען זייער נאָנט איינער צום אנ־דערן אזוי אז ווען מען וועט צורעכענען א קרפף צו דער שטאָט און א קרפף צו דער אנדערע שטאָט וועלן זיי ווערן איין שטאָט. „ושיריים" מיינט צוויי דריטל אייל.

ג. וכן, און אזוי איז אויך מיט דריי דערפער, וועלכע ליגן אין א דריי־עק, אויב עס איז פאראן צווישן (דעם מיטלסטן דאָרף, אויב מען זאָל אים אריינרוקן צווישן די צוויי אויסערסטע דערפער און) די צוויי אויסערסטע דערפער (ניט מער פון) הונדערט און איין און פירציק און א דריטל (איילן) מאכט דער מיטלסטער די דריי דערפער צו זיין ווי איין דאָרף. און מען הייבט אָן צו מעסטן דעם תחום שבת פון דעם סוף פון די אויסערסטע דערפער. דרייעק מיינט מען ∴ ווי אַ סגול, און מען מיינט אז אויב מען זאָל דאָס מיטלסטע דאָרף אין געדאנק אריינריקן צווישן די צוויי אוי־סערסטע דערפער (רואין את האמצעית כאילו נתונה ביניהן) וועט זיין ניט מער ווי 147 און א דריטל אייל צו איין דארף און די זעלבע ווייטקייט צום אנדערן דאָרף. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען דאָס מיטלסטע דאָרף איז ווייט פון די דערפער ניט מער ווי 2000 איילן.

ד. אין, מען טאָרניט מעסטן, סיידן מיט א שטריק (וואָס איז) לאנג פופציק איילן, ניט ווינציקער און ניט מער. דער שטריק, מיט וועלכן די מעסטערס מעסטן די 2000 איילן פון תחום שבת, מוז זיין לאנג פינקטליך 50 איילן. ווייל אויב ער איז קלענער מוז מען איםביים מעסטן מער ציען, און די אייל ווערט גרעסער. אויב ווידער ער איז לענגער ווירקט אויף אים די שווערקייט אין דערמיט, און די אייל ווערט קורצער. ולא, און ער זאָל ניט מעסטן סיידן קייגן זיין האַרץ. ווען צוויי מענטשן מעסטערס האלטן דעם שטריק, איינער פון דער זייט און איינער פון דער אנדערער זייט, זאָל זיי האלטן דעם שטריק קייגן זייער הארץ. דאָס האָבן די חכמים פעסטגעשטעלט אן אָרט, וואו צו האלטן דעם שטריק, ווייל אויב ניט וואָלט גע־קאָנט אויסקומען אז איינער זאָל האלטן העכער, לעבן זיין קאָפּ, און איינער ניד־ריקער, לעבן זיינע פיס. היה, אויב מען האָט געמאָסטן און מען איז צוגעקומען צו

לְבוֹ. הָיָה מוֹדֵד וְהִגִּיעַ לְגַיְא אוֹ לְגָדֵר, מַבְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ. הִגִּיעַ לְהָר, מַבְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם. אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ, בְּזוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתָּאִי בַּר יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שָׁמַעְתִּי שֶׁמְּקַדְּרִין בֶּהָרִים: ה אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה. רִבָּה לְמָקוֹם אֶחָד וּמִעֵט לְמָקוֹם אַחֵר, שׁוֹמְעִין לַמָּקוֹם שֶׁרִבָּה.

א טאָל אָדער צו א הויפן אָנגעליגטער שטיינער (גדר) זאָל ער זיי אריינשלינגען. **למשל, אויב דער טאָל איז געווען טיף אפילו 1000 איילן, אָבער אין דער הויך, פון איין ראנד פון טאָל ביז צום צווייטן ראנד פון טאָל איז מער ניט ווי 50 איילן, רעכנט מען אים נאָר 50 איילן. דאָסזעלבע איז אויך מיט א בארג שטיינער, וועלכער ליגט אָנגעלייגט קרום, און דער שיפוע, די קרומקייט ארויף, איז הויך אפילו 1000 איילן, אָבער אונטן, אין דורכשניט, איז מער ניט פאראן ווי 50 איילן, מעסט מען נור 50 איילן, מען שטעלט אויף שטאַנגען פון ביידע זייטן באַרג, און מען מעסט צווישן די שפּיצן פון די שטאנגען.** וחוזר למדתו, און ער גייט צוריק צו זיין מעסטן. **די גמרא טייטשט, אז אויב למשל אין איין אָרט פון טאָל קאָן ער ניט מעסטן מיט דעם 50־אייל־שטריק, ווייל דער טאָל איז ברייטער פון 50 איילן, אָבער אין אן אנדערן אָרט פון זעלבן טאָל, אן אָרט, וואס ליגט ניט אויפן וועג פון שטאָט, קאָן מען יאָ מעסטן, ווייל ער איז שמעלער, זאָל מען דאָרט מעסטן און דערנאָך צוריקקומען צום פריערדיקן אָרט און ווייטער מעסטן.** הגיע, אויב ער קומט צו צו אַ באַרג זאָל ער אים איינשלינגען און צוריקקומען צו זיין מעסטן. **עס איז דערזעלבער דין וואס פריער, די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען דער בארג איז ניט זייער גלייך, נאָר ער איז גענגוג קרום, אזוי ווען מען גייט אויף אים 5 איילן, ווערט ער העכער ניט מער ווי מיט 10 טפחים (א אייל איז 6 טפחים).** ובלבד, אָבער ער זאָל ניט ארויסגיין פון דעם תחום פון מעסטן. **דער טייטש איז, אז ער זאָל ניט אוועקגיין אין דער זייט (ארויס פון דער מעסטונגס־גרעניץ, תחום) צו מעסטן, נאָר ער זאָל מעסטן גלייך.** אם אינו, אויב ער קאָן ניט איינשלינגען (מען קאָן ניט מעסטן דעם בארג מיט א שטריק פון פופציק איילן), דערויף האָט געזאָגט ר׳ דוסתאי ברבי ינאי אין נאָמען פון ר׳ מאיר: איך האָב געהערט, אז מען שטעכט אדורך אין בערג. **אויב ווען מען זאָל אויפשטעלן העכערע שטאנגען ביי ביידע זייטן פון בארג וועט מען צווישן די שטאנגען ניט קאָנען מעסטן, ווייל עס איז מער פון 50 איילן, זאָל מען אפשאצן וויפיל עס וועט האלטן דער בארג ווען מען וועט אים דורכשטעכן אונטן. די גמרא זאָגט, אז מען דערגייט די דאַזיקע מאָס, ווען מען מעסט מיט א שטריק פון 4 איילן, אָבער ביים דאַזיקן מעסטן האלט דער אונטערשטער מעסטער איין שפּיץ שטריק ביים הארץ און דער אויבערשטער מעסטער האלט דעם אנדערן שפּיץ שטריק ביי די פיס, און אזוי מעסט מען כסדר צו 4 איילן, און דער דאַזיקער אונטערשיד אין דער הויך פון א מענטשן שלינגט איין דעם שיפוע־אונטערשיד פון באַרג. אנשטאט „מקדרין" איז דער „ערוך" גורס „מקדדין", און עס איז אויך פאראן א גירסא „מקרדין".**

ה. אין, מען טאָרניט מעסטן נור דורך אַ מומחה. **עס דאַרף מעסטן נור אַ מענטש א פאכמאן, וועלכער איז בקי אין מעסטן. דער רבנו תם (אין תוספות)** טייטשט „מן המומחה": פון א „גלייכער מעסטונגס־ליניע" קייגן דער שטאָט, און מען טאָר ניט מעסטן פון דער זייט שטאָט (מומחה פון וואָרט „ומחה על כתף **במדבר ל״ד**). ריבה למקום, אויב מען האָט אין איין אָרט געמאכט לענגער (דעם תחום) און אין איין אָרט קורצער, נעמט מען אָן (שומעין, מען הערט, **מען פאָלגט**) לויט דעם לענגערן אָרט. **אויב מען האָט געפונען סימנים פון תחום־שבת (פון סוף פון די 2000 איילן) אויפן זעלבן וועג פון שטאָט, נאָר אין איין אָרט נענטער און אין אן אנדערן אָרט ווייטער, נעמט מען דאָס ווייטערע אָרט, און מ׳האלט, אז די מעס־**

רִבָּה לְאֶחָד וּמִעֵט לְאַחֵר, שׁוֹמְעִין לַמְרֻבֶּה. אֲפִלּוּ עֶבֶד אֲפִלּוּ שִׁפְחָה נֶאֱמָנִין לוֹמַר. עַד כַּאן תְּחוּם שַׁבָּת. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר לְהַחֲמִיר אֶלָּא לְהָקֵל: ו עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים, מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ. וְשֶׁל רַבִּים וְנַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד, אֵין מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ. אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוּצָה לָהּ כְּעִיר חֲדָשָׁה שֶׁבִּיהוּדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיּוּרִים. דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שָׁלשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים:

טערס פון נענטערן אָרט האָבן ניט גענוג אויסגעצויגן דעם שטריק. ריבה לאחד, אויב (צוויי מענטשן האָבן באַזונדער געמאָסטן אויפן זעלבן אָרט, און) ביי איינעם איז ארויסגעקומען מער און ביים אנדערן ווייניקער, נעמט מען דעם לענגערן. **אויך צוליב דעמזעלבן טעם, ווייל דאָ האָט מען שטאַרקער געצויגן דעם שטריק.** אפילו עבד, אפילו א שקלאַף, אפילו א שקלאפין, זענען באַגלויבט צו זאָגן אַז ביז דאַנען (ציט זיך) דער תחום שבת (די צוויי טויזנט איילן) ווייל די חכמים האָבן (ביי עירוב־תחומין־זאַכן) ניט געזאָגט מחמיר צו זיין נאָר מיקל צו זיין. **כאָטש געווינטליך קאָנען שקלאַפן ניט זיין קיין עדות, אָבער ביי ערוב־תחומין האָט מען מיקל געווען און מען נעמט אָן זייער עדות. רש״י זאָגט, ווייל דער איסור ניט צו גיין מער ווי 2000 איילן איז ניט מדאורייתא, נאָר מדרבנן, און דעריבער איז מען מיקל. עס זענען פאַראַן טייל מיינונגען, אַז ביי לענגערע וועגן איז דער איסור יאָ מדאורייתא.**

ו. עיר, אויב א שטאָט האָט געהערט צו איין מענטש, און זי איז געוואָרן א שטאָט וואָס געהערט צו א סך מענטשן מעג מען מאַכן א עירוב (א עירובי חצרות) פאַר דער גאַנצער שטאָט. **די משנה לערנט דאָ ניט וועגן עירובי תחומין נאָר וועגן א עירוב חצרות (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין), וואָס ווערט געמאַכט אויב אין דער שטאָט מעג מען לויט דעם דין פון דער תורה טראָגן אים שבת, דהיינו, זי איז ניט געווען א ריכטיקער רשות הרבים, נאָר די חכמים האָבן גע'אסר'ט צו טראָגן סיידן מען מאַכט א באַלקן, א ברעטל (זע פריער פרק א׳) און די איינוואוינער לייגן אוועק ברויט בשותפות און עס הייסט ווי די הייזער ווערן איין רשות. זאָגט די משנה אַז אויב אין דער שטאָט האָבן געהערט אַלע הייזער צו איין מענטשן (עיר של יחיד) און ער האָט פאַרדינגען צו איינוואוינער, און דערנאָך האָבן אסך מענטשן אָפּגעקויפט די הייזער און זי איז געוואָרן א „עיר של רבים", א שטאָט וואָס געהערט צו א סך מענטשן, מעג מען מאַכן א ערוב חצרות פאַר אלע איינוואוינער און אלע זאָלן מעגן טראָגן אים שבת. מחמת די שטאָט האָט ווייטער דעם דין ווי א שטאָט וואָס געהערט צו איין מענטש.** ושל רבים, און אויב די שטאָט האָט צוערשט געהערט צו א סך מענטשן און דערנאָך (האָט איין מענטש אָפּגעקויפט אלע הייזער און) זי איז געוואָרן א שטאָט וואָסס געהערט צו איין מענטש, טאָר מען ניט מאַכן איין עירוב פאַר אלע מענטשן וועלכע וואוינען אין דער דאָזיקער שטאָט, נאָר מען מוז איבערלאָזן (א טייל איינוואוינער) אויסער דעם עירוב (חוצה לה). **מחמת דער דין איז, אַז אין א שטאָט וואָס געהערט צו א סך מענטשן, טאָר מען ניט מאַכן א עירוב פאַר אלע איינוואוינער, נאָר מען מוז איבערלאָזן עטליכע איינוואוינער אָן א עירוב און זיי זאָלן ניט טאָרן טראָגן אים שבת. דאָס האָט מען מתקן געווען כדי מען זאָל ניט פאַרגעסן דעם דין פון ניט טאָרן טראָגן אים שבת אין א רשות פון א רבים. און ווייל די שטאָט האָט פריער געהערט צו א סך מענטשן, כאָטש איצט געהערט זי צו איין מענטש, האָט זי דעם דין פון א שטאָט פון רבים. איצט וועט די משנה ענטפערן אויף דער שאלה: וויפיל דאַרף מען איבערלאָזן הייזער מיט איינוואוינער אָן א ערוב? און די משנה זאָגט:** כעיר, אַזוי פיל (הייזער מיט איינוואוינער) וויפיל עס איז פאַראַן אין דער שטאָט חדשה אין יהודה, וועלכע האָט פופציק וואוינונגען, אַזוי זאָגט ר׳ יהודה; ר׳ שמעון זאָגט, אַז (מען דאַרף איבערלאָזן) דריי

ז מִי שֶׁהָיָה בַּמִּזְרָח וְאָמַר לִבְנוֹ עָרֵב לִי בַּמַּעֲרָב בַּמַּעֲרָב וְאָמַר לִבְנוֹ עָרֵב לִי בַּמִּזְרָח, אִם יֵשׁ הֵימֶנּוּ וּלְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְעֵרוּבוֹ יוֹתֵר מִכָּאן, מֻתָּר לְבֵיתוֹ וְאָסוּר לְעֵרוּבוֹ. לְעֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְבֵיתוֹ יוֹתֵר מִכָּאן, אָסוּר לְבֵיתוֹ וּמֻתָּר לְעֵרוּבוֹ. הַנּוֹתֵן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר, לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם. נְתָנוֹ חוּץ לַתְּחוּם אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת, מַה

הייפן (וואָס אין יעדן הויף זענען פאראן) צו צווי הייזער. **דער ברטנורא זאָגט (אויפן יסוד פון דער גמרא) אז אויב די שטאָט, אפילו פון א רבים, האָט נור איין טויער דארף מען ניט איבערלאָזן און מען קאָן מאכן א עירוב פאר אלע. די שטאָט חדשה ווערט דערמאָנט אין ספר יהושע ט״ו אין טייל פון שבט יהודה. זי ווערט אויך דערמאָנט אין ספר חשמונאים א׳ ד׳, אז לעבן חדשה האָט יהודה המכבי אָפּ־געהאלטן א נצחון קייגן ניקנור דעם גענעראל פון אנטיוכוס. היינט איז זי א חורבה אין צפון פון ירושלים און הייסט אין אראביש „עדאסא״. — עס איז זייער שווער צו פארשטיין, ווי קומט די דאָזיקע משנה מיט דעם דין פון עירובי חצרות אהער אין דער מיט פון משנות מיט דינים פון עירובי תחומין.**

ז. מי שהיה, אז איינער איז געווען (פרייטאָג) אין (פעלד צו) מזרח־זייט (פון זיין הויז) און ער האָט געזאָגט צו זיין זון; לייג פאר מיר א עירוב (תחומין) אין מערב־זייט (פון הויז) אָדער ער איז געווען אין מערב־זייט און ער האָט געזאָגט צו זיין זון: „לייג פאר מיר א עירוב אין מזרח״, איז אויב עס איז פון אים (פון דעם אָרט אין פעלד וואו ער געפינט זיך פרייטאָג בין השמשות) ביז צו זיין הויז צוויי טויזנט איילן, און צו (דעם אָרט פון) זיין עירוב מער ווי דאָס (מער ווי צוויי טויזנט איילן), מעג ער (גיין) צו זיין הויז, און ער טאָרניט גיין צו (דעם אָרט פון) זיין עירוב. **מחמת פרייטאָג בין השמשות ווען דער מענטש דארף קונה שביתה זיין איז ער דאָך געווען ווייט פון עירוב מער ווי 2000 איילן, האָט ער דאָך אהין ניט געקאָרט גיין מחמת עס איז דאָך שוין שבת ממילא האָט ער ניט קונה־שביתה־געווען אויפן עירוב־אָרט, ווייל דער ערוב ווערט נאָר א גוטער עירוב, ווען דער מענטש, פאר וועלכן מען האָט אים געלייגט, קאָן אויב ער וויל צוגיין פרייטאָג בין השמשות צום עירוב־אָרט. דעריבער הייסט עס ווי מען האָט איינגאנצן ניט געלייגט פאר אים קיין עירוב, און ווייל דער עירוב איז ניט קיין גוטער וויל ער דאָך מסתמא קונה שביתה זיין ביי זיך אין הויז. און אזוי ווי זי צום הויז איז נור 2000 איילן מעג ער אהינגיין אים שבת.** לעירובו אלפים, אויב צו זיין עירוב־אָרט איז צוויי טויזנט איילן און צו זיין הויז מער ווי דאָס (מער ווי צוויי טויזנט איילן), טאָר ער ניט (גיין) צו זיין הויז און ער מעג גיין צו זיין עירוב־אָרט. **ווייל ער קאָן דאָך פרייטאָג בין השמשות צוגיין צום עירוב־אָרט, דעריבער איז דער עירוב א גוטער עירוב, און ער מעג צוגיין צום עירוב־אָרט, ווארום עס איז דאָך ניט מער ווי 2000 איילן. אָבער צו זיין הויז טאָר ער ניט גיין, מחמת עס איז ווייטער פון 2000 איילן. די גמרא פרעגט, אז אויב ער איז אין מזרח פון הויז און דאָס עירוב־אָרט איז אין מערב פון הויז, ווי אזוי זשע איז מעגליך, אז ער זאָל זיין צום הויז ווייטער ווי צום עירוב־אָרט? און די גמרא ענטפערט אז דאָס הויז איז געשטאנען אין „אלכסון״, דאָס הייסט ווייט אין דער זייט פון דער גלייכער ליניע וואָס ציט זיך פון אים צום עירוב־אָרט.** הנותן, אז איינער לייגט זיין ערוב אין דעם שטאָט־צוגאָב (עיבורה של איר) האָט ער גאָר־ניט ניט געטאָן. „עיבורה של איר״ האָבן מיר איבערגעזעצט „שטאָט־צוגאָב״. **אין רשי טייטשט, אז דאָס מיינט מען, אז ער האָט געלייגט דעם עירוב אין א הויז וואָס שטייט אין די 70 איילן מיט 2 דריטל אייל לעבן דער שטאָט. און ווייל דאָס ווערט סיי ווי פאררעכנט ווי די שטאָט, הייסט עס ווי גאָרניט געלייגט קיין עירוב. זע פריער אין משנה א׳ פון דאָזיקן פרק וועגן וואָרט „מעברין״.** נתנו, אויב ער האָט אים (דעם

שֶׁנִּשְׂכָּר הוּא מַפְסִיד: ח אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה, וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְּעִיר גְּדוֹלָה וְנָתַן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִיר קְטַנָּה, בְּעִיר קְטַנָּה וְנָתַן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִיר גְּדוֹלָה, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה. וְר' עֲקִיבָא אוֹמֵר,

עירוב) געלייגט אויסר דעם שטאָט־צוגאָב (חוץ לתחום, אויסער פון די דערמאָנ־טע זיבציג איילן מיט צוויי דריטל אייל, אויסער פון דעם עיבורה של עיר) אפילו נור איין אייל, איז וואָס ער פאַרדינט (אין דער שטאָט־זייט פון עירוב) פאַרלירט ער אין דער אַנדערער שטאָט־זייט. אומעטום מיינט מען חוץ לתחום, אויסער די 2000 איילן, אָבער דאָ טייטשט די גמרא אז מען מיינט אויסער די 70 איילן מיט 2 דריטל אייל פון דער שטאָט, די משנה זאָגט, אז אויב ער האָט למשל, געלייגט דעם עירוב איין אייל ווייט פון דעם עיבורה של עיר אין מערב זייט, האָט ער פאַרדינט דעם איינעם אייל און ער מעג גיין צו מערב זייט 2001 אייל (און נאָך 4 אייל, ווי מיר וועלן זען ווייטער), אָבער ער האָט דעם דאָזיקן אייל פאַרלוירן אין מזרח־זייט, און דאָרט טאָר ער מער ניט גיין ווי 1999 איילן אין מזרח־זייט, און די שטאָט אליין גייט ניט אריין אין חשבון, ווייל די גאַנצע שטאָט ווערט פאַררעכנט ווי 4 איילן. ר' עקיבא איגר באמערקט דאָ אז די 4 איילן ווערן אויך ניט אראָפּגערעכנט ווייל יעדן איינעם קומט צו 4 איילן צו די 2000 ווי די חכמים זאָגן פריער פרק ד' משנה ה'.

ח. אנשי, די מענטשן פון דער גרויסער שטאָט מעגן גיין (מיט א עירוב) די גאַנצע קליינע שטאָט, אָבער די מענטשן פון דער קליינער שטאָט טאָרן ניט גיין די גאַנצע גרויסע שטאָט. אויב עס איז געווען א גרויסע שטאָט און לעבן איר, אין די 2000 איילן, איז געווען א קליינע שטאָט, און די מענטשן פון דער גרויסער שטאָט האָבן געלייגט א עירוב צום סוף פון די 2000 איילן, מעגן די גרויסע שטאָט־מענטשן גיין די גאַנצע 4000 איילן און זיי דאַרפן ניט אריינרעכענען דעם שטיקל וועג, וואָס זיי מאַכן אדורך אין דער קליינער שטאָט. ווייל די גאַנצע קליינע שטאָט ווערט פאַררעכנט ווי 4 איילן, ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין דער משנה. אָבער אויב די קליינע־שטאָט־מענטשן האָבן געלייגט א עירוב צו דער גרויסער שטאָט, און זייערע 4000 איילן האָבן זיך געענדיקט אין מיטן פון דער גרויסער שטאָט, טאָרן זיי ניט גיין די גאַנצע גרויסע שטאָט, נאָר ביז צום אָרט וואו די 4000 איילן ענדיקן זיך. די משנה באנוצט דאָ די ווערטער „גרויסע שטאָט" און „קליינע שטאָט", און זי מיינט צו לערנען דעם דין, אז אויב די 4000 איילן ענדיקן זיך נאָך דער שטאָט, ווערט דער שטח אין דער שטאָט ניט אריינגערעכנט. און אויב די 4000 איילן ענדיקן זיך אינמיטן דער שטאָט ווערט דער שטח אין דער שטאָט יאָ אריינגערעכנט. און ווייל געוויינטליך מוזן זיך ענדיקן די 4000 איילן ניט ווייטער ווי אין דער מיט פון א גרויסער שטאָט, דעריבער זאָגט די משנה „גרויסע שטאָט". כיצד? ווי אזוי? אויב איינער איז געווען אין א גרויסער שטאָט און האָט געלייגט זיין עירוב אין דער קליינער שטאָט, אָדער ער איז געווען אין דער קליינער שטאָט און האָט געלייגט זיין עירוב אין דער גרויסער שטאָט, מעג ער גיין די גאַנצע שטאָט, און אויסער איר 2000 איילן. דאָס הייסט, אז די שטאָט ווערט ניט אריינגערעכנט. אייגנטליך איז די משנה שווער און איז אין סתירה צום פריערדיקן דין, אַז די קליינע שטאָט־מענטשן קאָנען ניט גיין די גאַנצע גרויסע שטאָט, און זי ווערט יאָ אריינ־גערעכנט. די גמרא ענטפערט דערויף אַז אין דער משנה פעלן עטליכע ווערטער און אז מען לערנט דאָ א נייעם דין, דהיינו: אז דאָס וואָס מען האָט פריער געלערנט אז אויב די 4000 איילן ענדיקן זיך אין מיטן דער (גרויסער) שטאָט, מעג מען גיין נור ביז צום דאָזיקן אָרט און ניט אין דער גאַנצער שטאָט, איז נור אויב מען האָט געלייגט דעם עירוב אויסער דער שטאָט. אָבער אויב מען האָט געלייגט דעם עירוב אין דער (גרויסער) שטאָט, ווערט די גאַנצע שטאָט ניט אריינגערעכנט, אפילו איר

אֵין לוֹ אֶלָּא מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה׃ ט אָמַר לָהֶן ר׳ עֲקִיבָא, אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בַּנּוֹתֵן עֵרוּבוֹ בִּמְעָרָה, שֶׁאֵין לוֹ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה? אָמְרוּ לוֹ, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּיּוּרִין, אֲבָל יֵשׁ בָּהּ דִּיּוּרִין מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה. נִמְצָא קַל תּוֹכָהּ מֵעַל גַּבָּהּ. וְלַמּוֹדֵד שֶׁאָמְרוּ, נוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁאֲפִלּוּ סוֹף מִדָּתוֹ כָּלָה בִּמְעָרָה׃

שטח איז א סך מער פון 4000 איילן, און די גאנצע שטאָט ווערט גערעכנט ווי 4 איילן. ור׳ עקיבא, און ר׳ עקיבא זאָגט, אז ער האָט ניט פון אָרט פון זיין עירוב מער ווי צוויי טויזנט איילן. **ער האלט, אז אפילו דער עירוב ליגט אין דער שטאָט ווערט דער שטח אין דער שטאָט יאָ אריינגערעכנט אין די 2000 איילן פון עירוב־אָרט אָן.**

ט. אָמר להן, האָט ר׳ עקיבא צו זיי (צו די חכמים) געזאָגט: צי זענט איר ניט מודה, אז אויב איינער לייגט זיין עירוב אין א הייל, אז ער האָט ניט מער ווי צוויי טויזנט איילן (פון אָרט פון זיין עירוב)? **און אויב די הייל ציט זיך לאנג, ווערט דער שטח פון דער הייל יאָ אריינגערעכנט.** אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ עקיבא): ווען (איז דאָס געזאָגט געוואָרן ביי דער הייל, אז איר שטח ווערט אריינגערעכנט)? ווען עס זענען אין איר ניט פאראן וואוינונגן (דיורין), אָבער אויב עס זענען אין איר פאראן וואוינונגן, מעג ער גיין די גאנצע הייל און אויסער איר (נאָך) צוויי טויזנט איילן. **די חכמים האלטן, אז אויב אין דער הייל זענען פאראן וואוינונגן, מען קאָן וואוינען אין איר, אירע ווענט זענען ניט איינגעפאלן (כאָטש איצט וואוינט ניט קיינער), ווערט איר שטח טאקע ניט אריינגערעכנט און זי האָט דעם דין ווי א שטאָט. עס דארף באמערקט ווערן, אז אין ארץ ישראל זענען פאראן היילן וועלכע ציען זיך ווייט (פון תנך איז באקאנט די מערת צדקיהו) און גאנץ אָפט וואוינען מענטשן אין די היילן.** נמצא, קומט אויס, אז אין איר אינווייניק (אינווייניק פון דער הייל) איז לייכטער ווי איבער איר (איבער דער הייל). **מחמת אויב מען לייגט דעם עירוב אין דער הייל ווערט דער הייל־שטח ניט אריינגערעכנט; אָבער אויב מען לייגט דעם עירוב אין דרויסן, איבער דער הייל, איז עס ווי געלייגט אין פעלד, און דער הייל־שטח ווערט יאָ אריינגערעכנט, ווייל איבער דער הייל קאָן דאָך קיינער ניט וואוינען.** ולמודד, און וואָס נוגע דעם (וועלכער האָט געלייגט א עירוב און מען האָט געזאָגט אז) ער מעסט און מען גיט אים צוויי טויזנט איילן (פון אָרט וואו ער האָט געלייגט דעם עירוב), איז אפילו דער סוף פון זיין מעסטן (פון די צוויי טויזנט איילן) ענדיקט זיך אין דער הייל (טאָר ער ווייטער ניט גיין). **אזוי טייטש די גמרא די דאָזיקע משנה, און דאָס איז אייגנטליך דער דין וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ט׳, אז אויב מען לייגט דעם עירוב ניט אין דער שטאָט נאָר אויסער דער שטאָט, ווערט דער שטח פון דער שטאָט יאָ אריינגע־רעכנט אין די 2000 איילן, אויב די 2000 איילן ענדיקן זיך אין מיטן דער שטאָט, און מען טאָר ווייטער ניט גיין. אויך דאָ זענען די חכמים מודה צו ר׳ עקיבא, אז אויב די 2000 איילן (פון עירוב־אָרט) ענדיקן זיך אין מיטן הייל, אפילו אין הייל קאָן מען וואוינען, טאָר ער ניט גיין ווייטער, אויב דער עירוב ליגט ניט אין דער הייל.**

אין די לעצטע עטליכע פרקים האָט די משנה געלערנט וועגן עירוב פון תחומין, איצט הויבט אָן די משנה צו לערנען די דינים וועגן עירובי חצרות און שיתופי מבואות. כדי צו פארשטיין בעסער די דינים וועלן מיר דאָ געבן א הקדמה כאָטש מיר האָבן שוין אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין דערקלערט, וואָס מען מיינט דערמיט. דער רמבם זאָגט, אז לויטן דין פון דער תורה מעג מען טראָגן אים שבת אין א שטאָט וואָס איז ארומגעצוימט, און אין אירע גאסן (מבוי) און אין די הייפן. אָבער די חכמים האָבן געזאָגט, אז דאָרט וואו עס וואוינען מער ווי איין מענטש, טאָר מען ניט ארויס־טראָגן פון דער וואוינונג אין הויף, פון איין הויף אין אנדערן הויף, פון הויף אין גאס (מבוי), און עס הייסט אז יעדעס פון זיי איז א באזונדערע רשות. אָבער כדי מען זאָל

א הדר עם הנכרי בחצר, או עם מי שאינו מודה בערוב, הרי זה אוסר עליו (דברי ר' מאיר). רבי אליעזר בן יעקב אומר, לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה: ב אמר רבן גמליאל, מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים, ואמר

יאָ מעגן טראָגן, האָבן די חכמים מתקן געווען, אז אין א הויף און צווישן די הייפן זאָל מען מאכן א „עירובי הצרות“, דאָס הייסט מען נעמט פאר אלע איינוואוינער ברויט, און מען לייגט עס אוועק, און עס הייסט דאדורך ווי די אלע איינוואוינער האָבן זיך פאראייניקט, „מערב“־געווען, זיך אויסגעמישט, און זיי זענען אלע ווי איין רשות. דאָסזעלבע זאָלן אלע איינוואוינער פון די הייפן אין דער גאס (מבוי) צונויפ־נעמען שפייז און עס הייסט ווי אלע זענען פאראייניקט אין איין רשות; דאָס הייסט „שיתופי מבואות“, און מען מעג ארויסטראָגן פון די הייפן אין גאס. די משנה וועט דאָ לערנען די דינים פון עירובי חצרות און שיתופי מבואות.

פרק ו.

א. הדר, אז איינער (א ייד) וואוינט מיט א גוי אין איין הויף, אָדער מיט איי־נעם, וועלכער גלויבט ניט אין עירוב, אסר׳ט ער (דער גוי אָדער ניט־גלויביקער כותי) אויף אים (אויף דעם פרומען ייד). **מיט א גוי אָדער מיט א מענטש, וועלכער גלויבט ניט אין עירוב, דאָס איז א כותי, קאָן מען ניט מאכן קיין עירובי חצרות. דעריבער אויב א ייד וואוינט אין איין הויף מיט א גוי אָדער מיט א ניט־גלויביקן כותי, טאָר דער ייד ניט ארויסטראָגן אים שבת פון זיין הויז אין הויף ארייַן. ביי א גוי העלפט אפילו ניט, ווען ער איז „מבטל זיין רשות“, ווען ער זאָגט צום ייד, אז ער שיינקט אוועק זיין רשות. עס איז נור פאראן איין עצה, דהיינו, דער ייד מוז דינגען ביים גוי זיין, דעם גוי׳ס, רשות אין הויז און אין הויף, און דעמאָלס הייסט עס ווי דער גאַנצער הויף גע־הערט צום ייד אליין, און ער מעג דעמאָלס ארויסטראָגן אים שבת פון זיין וואוינונג אין הויף.** ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אז ער (דער גוי) קאָן ניט אסרן, סיידן ווען עס זענען פאראן צוויי יידן (וואוינען אין הויף) צו אסרן איינער אויפן אנדערן. **די גמרא טייטשט אזוי: סיי די סתם משנה און סיי ר׳ אליעזר בן יעקב האלטן אז דעם גוי׳ס דירה איז ניט קיין דירה, און ממילא הייסט עס ניט ווי דער גוי וואוינט אין הויף און ער קאָן בכלל ניט אסרן. נאָר די סתם משנה האלט, אז כאָטש א גוי איז דאָך חשוד צו הרגענען יידן און איין ייד טאָר ניט וואוינען אליין מיט א גוי אין א הויף, פונדעסט־וועגן טרעפט זיך, אז איין ייד זאָל יאָ וואוינען מיט א גוי אליין אין א הויף. און אזוי ווי די חכמים האָבן ניט געוואָלט אז א ייד זאָל וואוינען צוזאמען מיט א גוי (ער זאָל זיך ניט אפלערנען פון זיינע מעשים) האָבען זיי געמאכט דעם דין, אז אַ גוי זאָל אסרן אויף א ייד דאָס טראָגן אים שבת אין הויף און דער גוי זאָל ניט קאָנען „מבטל זיין“ דעם רשות און אז מען זאָל מוזן דינגען פון אים, און א גוי וועט ניט וועלן פארדינגען, וועט דער ייד זיך מוזן באמיהען ניט צו וואוינען מיטן גוי אין איין הויף. אָבער ר׳ אליעזר בן יעקב האַלט, אז עס טרעפט זיך ניט, אז איין ייד זאָל וואוינען מיט א גוי אליין אין הויף, מחמת ער וועט מורא האָבן אז ער וועט אים הרגענען; אָבער עס טרעפט זיך אז צוויי יידן זאָלן יאָ וואוינען מיטן גוי, ווייל זיי האָבן ניט קיין מורא פאר אים. דעריבער האָבן די חכמים גע׳אסר׳ט נור ביי צוויי יידן, כדי זיי זאָלן ניט וואוינען צוזאמען מיטן גוי. דאקייגן ביי איין ייד, ווייל עס טרעפט זיך ניט, האָבן די חכמים ניט גוזר געווען, די משנה זאָגט „איינער וועלכער גלויבט ניט אין עירוב“. די גמרא טייטשט, אז דאָס מיינט מען א כותי, דאָס איז א שומרוני, א סעקטע, וועלכע גלויבן נור אין תורת משה אָבער ניט אין די נביאים און ניט אין תורה שבבעל פה און זיי האַלטן ניט פון די דינים פון עירוב, און טייל חכמים האָבן זיי בכלל ניט געהאלטן פאר קיין יידן.**

ב. אמר, האָט רבן גמליאל געזאָגט; עס איז געווען א מעשה מיט איין צדוקי (א

לָנוּ אַבָּא, מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת (כָּל) הַכֵּלִים לַמָּבוֹי, עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֶאֱסוֹר עֲלֵיכֶם. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן אַחֵר, מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי, עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֶאֱסוֹר עֲלֵיכֶם׃ ג אַנְשֵׁי חָצֵר, שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵרַב, בֵּיתוֹ אָסוּר מִלְּהַכְנִיס וּמִלְּהוֹצִיא לוֹ וְלָהֶם, וְשֶׁלָּהֶם מֻתָּרִין

ייד וואָס גלויבט ניט אין עירוב) וועלכער האָט געוואוינט מיט אונז אין א געסל אין ירושלים, און דער פאָטער (רבן גמליאל׳ס פאָטער) האָט אונז געזאָגט: „איילט אייך און פירט ארויס אייערע זאכן אין געסל, כדי ער (דער צדוקי) זאָל ניט ארויסטראָגן זיינע זאכן (אין געסל) און אסרן אויף אייך. די גמרא טייטשט, אז אין דער משנה פעלן עטליכע ווערטער (חסורי מחסרא), און אז עס דארף זיין אזוי: „און א צדוקי האָט דעם דין ווי א גוי”. און דערויף איז מחולק רבן גמליאל און ער זאָגט, אז א צדוקי האָט ניט דעם דין ווי א גוי, און ער ברענגט א ראיה פון דער מעשה. ווייל אויב ער וואָלט געהאט דעם דין ווי א גוי, וואָלט מען דאָך אודאי געדינגען ביי אים זיין רשות. טאָ וואָסזשע איז געווען מורא צו האָבן, טאָמער וועט ער ארויסטראָגן די זאכן אין געסל? דעריבער מוז מען אָננעמען, אז א צדוקי האָט ניט דעם דין ווי א גוי, און אזוי ווי קיין ערוב צוזאמען מיט אים האָט מען דאָך ניט געקאָנט מאכן (ווייל ער גלויבט דאָך ניט אין דעם) האָט מען אים געבעטן, און ער האָט מבטל געווען זיין רשות, און דעריבער האָט מען מורא געהאָט, אַז דער צדוקי וועט פריער ארויסטראָגן זיינע זאַכן אין געסל איידער רבן גמליאלס מענטשן טראָגן ארויס די זאכן, און עס וועט הייסן ווי ער האָט צוריק פארנומען דעם רשות אין געסל. אָבער אויב זיי האָבן פארנומען פריער דאָס געסל (דורך ארויסטראָגן זייערע זאכן) קאָן שוין דער צדוקי ניט אָפּרופן זיין פריערדיקן רשות־מבטל־זיין. ר׳ יהודה זאָגט, (אז ער האָט זיי געזאָגט) מיט אן אנדערן לשון (דהיינו): איילט אייך און טוט (פאר שבת) אייערע באדארפענישן אין געסל איידער עס וועט ארויסגיין (דער פרייטאָג־טאָג און עס וועט ווערן שבת) און ער (דער צדוקי) וועט אסרן אויף אייך. לויט ר׳ יהודה האָט א צדוקי יאָ דעם דין פון א גוי, נאָר רבן גמליאל׳ס פאָטער האָט ניט געהייסן ארויסטראָגן די זאכן אין געסל, נאָר ער האָט געהייסן אָפּטאָן אים ערב שבת אלץ וואָס זיי דארפן אין געסל, כדי זיי זאָלן אים שבת גאָרניט דארפן מער טאָן אין געסל, מחמת דער צדוקי אסרט אויף זיי. אזוי טייטשט די גמרא ר׳ יהודה׳ס ווערטער. — א צדוקי האָט געהייסן א ייד, אן אָנהענגער פון דער צדוקים־סעקטע, וועלכע האָבן געגלויבט אין תורה משה און די נביאים, נאָר האָבן ניט געגלויבט אין תורה שבעל פה, און האָבן ניט געהאַלטן פון עירוב.

ג. אנשי, די איינוואוינער פון א הויף, אויב איינער פון זיי האָט פארגעסן און האָט ניט געמאכט (צוזאמען מיט די אנדערע) דעם עירוב (און ער האָט מבטל געווען צו די אנדערע איינוואוינער זיין רשות אין הויף, אָבער ניט זיין רשות אין זיין הויז), טאָר ניט ער און עס טאָרן ניט אויך זיי (די אנדערע איינוואוינער) אריינטראָגן (פון הויף) אין זיין הויז און ארויסטראָגן (פון זיין הויז אין הויף), אָבער זייערע (הייזער) זענען מותר (מעגן ארויסטראָגן און אריינטראָגן אין זיי) סיי ער (דער וועלכער האָט ניט געמאכט דעם עירוב) און סיי זיי (די אנדערע איינוואוינער). פון זיין הויז טאָר ער ניט אריינטראָגן אין הויף ווייל ער האָט דאָך ניט געמאכט קיין עירוב, און די אנדערע איינוואוינער טאָרן ניט אריינטראָגן אהין, ווייל דעם רשות פון הויז האָט ער האָט צו זיי ניט מבטל געווען, ניט אוועקגעשאָנקן. אָבער פון זייערע הייזער מעגן זיי אריינטראָגן אין הויף, מחמת דער גאנצער הויף איז דאָך זייערער, ווארום דעם חלק רשות וואָס דער ניט־עירוב־מאכער האָט אין הויף האָט ער דאָך מבטל געווען צו זיי. אָבער אויך ער, דער ניט־עירוב־מאכער, מעג אריינטראָגן אין הויף פון זייערע הייזער, מחמת ווייל ער האָט זיי אוועקגעשאָנקן זיין רשות אין הויף הייסט ער ביי זיי אן אורח, און אן

לוֹ וְלָהֶם, נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן, הוּא מֻתָּר, וְהֵן אֲסוּרִין. הָיוּ שְׁנַיִם, אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה. שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת וְנוֹטֵל רְשׁוּת. שְׁנַיִם נוֹתְנִים רְשׁוּת, וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת: ד מֵאֵימָתַי נוֹתְנִין רְשׁוּת? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מִבְּעוֹד יוֹם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ. מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, הֲרֵי זֶה אוֹסֵר, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּמֵזִיד אוֹסֵר, בְּשׁוֹגֵג אֵינוֹ אוֹסֵר: ה בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שׁוּתָּף לִשְׁכֵנָיו, לָזֶה בְּיַיִן וְלָזֶה

אורח מעג מטלטל זיין אין רשות פון דעם בעל הבית. נתנו, אויב זיי האָבן אים אוועק־געגעבן זייער רשות (אין הויף), מעג ער (ארויסטראָגן פון זיין הויז אין הויף), אָבער זיי טאָרן ניט. די אנדערע איינוואוינער טאָרן ניט ארויסטראָגן ניט פון זייערע הייזער אין הויף, ווייל דער הויף איז דאָך שוין ניט זייערער; און אויך ניט פון זיין הויז אין הויף, און זיי הייסן ניט קיין אורחים ביי אים, ווארום מען נעמט אָן, אז נור איין מענטש (א יחיד) קאָן זיין אן אורח ביי א סך מענטשן (ביי א רבים), אָבער א סך מענטשן (א רבים) קאָנען ניט הייסן אורחים ביי איין מענטש. היו שנים, אויב צוויי (מענטשן פון די הויף־איינוואוינער האָבן פארגעסן צו מאכן דעם עירוב) אסרן זיי איינער אויף דעם אנדערן, ווייל איין מענטש קאָן געבן (מבטל זיין) זיין רשות (צו אנדערע) און (אויך) נעמען דעם רשות (פון אנדערע), (אָבער צוויי) קאָנען געבן זייער רשות (צו אנדערע) און קאָנען ניט נעמען רשות (פון אַנדערע). אַפילו די איבעריקע איינוואוינער פון הויף האָבן מבטל געווען צו די דאָזיקע צוויי מענטשן, לאָמיר זאָגן, צו ראובן און שמעון, זייער רשות, טויג אויך ניט, ווייל בשעת זיי האָבן מבטל געווען זייער רשות איז דאָך נאָך בנוגע ראובן געבליבן שמעון'ס חלק, וואָס אסרט אויף ראובנען און בנוגע שמעון איז געבליבן ראובן'ס חלק וואָס אסרט אויף שמעונען. און אפילו איינער פון זיי, למשל שמעון, שענקט דערנאָך אויך אוועק זיין חלק צו ראובנען טויג אויך ניט, ווייל ער קאָן ניט אוועקשענקן דעם חלק, וועלכן די איבריקע איינוואוינער האָבן אוועקגעשאָנקן צו אים, צו שמעונען, ווייל ער האָט אים נאָכניט געהאָט באקומען, ווייל דאָס מבטל זיין דורך די איבריקע איינוואוינער צו שמעונען איז דאָך ניט גוט געווען.

ד. מאימתי, פון ווען (אין וועלכער צייט) קאָן מען אוועקגעבן (מבטל זיין) דעם רשות? די בית שמאי זאָגן, אז (פרייטאָג) בייטאָג, און די בית הלל זאָגן אז ווען עס איז שוין פינסטער (שבת). דער דין איז אז אים שבת טאָר מען ניט פירן קיין האנדל, מען טאָר ניט מקנה זיין קיין זאך צו אן אנדערן. זאָגן די בית שמאי, אז אויך דאָס אוועקגעבן דעם רשות הייסט מקנה זיין א זאך, און מען טאָר עס ניט טאָן אים שבת, און מען מוז עס טאָן אים פרייטאָג. אָבער די בית הלל האַלטן אז מבטל זיין א רשות הייסט ניט מקנה זיין, עס הייסט נור זיך אפזאָגן פון רשות, און דאָס מעג מען אים שבת אויך. מי שנתן, אויב איינער האָט אוועקגעשאָנקן זיין רשות (אין הויף) און ער האָט דערנאָך ארויסגעטראָגן (פון זיין הויז אין הויף), אסר'ט ער, אזוי זאָגט ר' מאיר. דאָס הייסט, אז די אנדערע איינוואוינער טאָרן ניט מער טראָגן אין דעם הויף, מחמת דעם רשות, וואָס ער האָט געהאָט זיי אוועקגעגעבן, האָט ער איצט צוריקגענומען דא־דורך וואָס ער האָט זיך ווידער באנוצט מיט דעם הויף. ר' יהודה זאָגט, אז (אויב ער האָט עס געטאָן) במזיד (ווילנדיק עס טאָן) אסר'ט ער, אָבער אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג (ניט ווילנדיק) אסר'ט ער ניט. די מפרשים באמערקן דאָ, אז במזיד קאָן ער אסרן נאָך אויב ער האָט באנוצט דעם הויף איידער די איבריקע איינוואוינער האָבן זיך באנוצט מיט אים, אָבער אויב די איבריקע איינוואוינער האָבן זיך שוין געהאָט באַ־נוצט מיט דעם הויף און ער איז געוואָרן זייערס קאָן ער ניט מער אסרן (אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב' ביי דער מעשה מיט דעם צדוקי).

ה. בעל הבית, אויב א בעל הבית איז געווען א שותף צו זיינע שכנים (בעלי בתים אין געסל, אין מבוי), צו דעם (איינעם שכן) אין ווין און דעם (אנדערן שכן)

בְּיַיִן, אֵינָם צְרִיכִין לְעָרֵב. לָזֶה בְּיַיִן וְלָזֶה בְשֶׁמֶן, צְרִיכִין לְעָרֵב. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב: ו חָמֵשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁשָּׁבְתוּ בִּטְרַקְלִין אֶחָד, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, עֵרוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן. וּמוֹדִים, בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן שְׁרוּיִין

אין וויין דארפן זיי ניט מאכן קיין עירוב (קיין שיתופי מבואות). מיר האָבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא און אויך אין דער הקדמה צום דאָזיקן פּרק משנה א' געגעבן, אז שיתופי מבואות הייסט, ווען אלע בעלי בתּים פון געסל (מבוי) נעמען צווישן זיך צונויף עפּיס א שפּייז, ניט דוקא ברויט, עס קאָן זיין וויין, צי אייל, צי אן אנדערע שפּייז און עס הייסט, אז זיי ווערן פאראייניקט און זיי מעגן טראָגן אין געסל אים שבת. זאָגט די משנה, אז אויב א בעל הבית האָט געהאַט בשותפות (סתם א שותפות, ניט וועגן שבת) מיט זיינע שכנים וויין, דארפן זיי מער ניט מאכן קיין שיתופי מבואות, ווייל דאָס וויין־שותפות איז שוין גענוג, און זיי מעגן טראָגן אין געסל אים שבת. לזה ביין ולזה בשמן, (אויב דער בעל הבית האָט געהאַט בשותפות מיט דעם איינעם שכן) וויין און מיט (דעם אנדערן שכן) אייל דארפן זיי מאכן א עירוב (שיתופי מבואות). ווייל די אלע שכנים זענען דאָך ניט שותף אין דערזעלבער זאַך. די גמרא זאָגט, אז אפילו דער בעל הבית האָט בשותפות מיט איין שכן וויין און מיט דעם אנדערן שכן וויין אָבער אין באזונדערע כלים, הייסט שוין אויך ניט קיין שותפות און מען דארף מאכן שיתופי מבואות. ר' שמעון זאָגט אז סיי דאָס און סיי דאָס (סיי ווען ער האָט מיט אלע שכנים בשותפות וויין, און סיי ער האָט מיט איינעם וויין און מיט איינעם אייל) דארף זיי ניט מאכן קיין עירוב (שיתופי מבואות). ער האַלט, אז דאָס הייסט אויך שוין משתּף געוועזן זיך, ווייל ער איז דאָך א שותף צוביידע שכנים. מיר האָבן דאָ געגעבן כסדר אז דאָ לערנט דער דין ניט וועגן עירובי חצרות נאָר וועגן שיתופי מבואות, ניט אין הויף, נאָר אין דעם מבוי, אין געסל, כאָטש אין דער משנה איז פאראן דאָס וואָרט „לערב". ווייל דער דין איז, אז עירובי חצרות קאָן מען ניט מאכן מיט וויין אָדער מיט אייל, נאָר מיט אַ גאנץ ברויט, ווייל דער עירובי חצרות איז א שותפות אין א דירה, אין א וואוינונג, און די דירה פון א מענטש איז דאָרט וואו ער האָט ברויט. אָבער שיתופי מבואות קאָן מען מאכן מיט יעדער שפּייז, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ג' משנה א'.

ו. חמש, אויב פינף גרופּן מענטשן (חבורות) האָבן געוואוינט שבת אין א לאנגן זאל (טרקלין), זאָגן די בית שמאי אז יעדער גרופּע דארף האָבן א עירוב (חצרות). אויב יעדע גרופּע האָט א באזונדער טיר ארויסצוגיין פון איר טייל זאל אין הויף אריין, דארף יעדע גרופּע געבן באזונדער איר טייל אין דעם עירוב ברויט פאר דעם הויף. מחמת יעדע גרופּע ווערט פאררעכנט אלס באזונדערער בעל הבית, באזונדערע איינ־וואוינער, יעדע גרופּע האָט א באזונדערן רשות. און די בית הלל זאָגן, אז עס איז גע־נוג איין עירוב פאר אלע (גרופּן). ווייל זיי וואוינען אין איין זאל, הייסט עס איין רשות. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אז דער זאל איז צעטיילט דורך ווענטלעך אין 5 טיילן, פאר יעדע גרופּע איין טייל. אויב די ווענטלעך זענען הויך און דערגייען ביז צום באלקן זענען אויך די בית הלל מודה אז יעדער טייל איז א באזונדערער רשות; נאָר אויב די ווענטלעך דערגייען ניט ביז צום באלקן, איז די מחלוקה, און די בית שמאי האַלטן, אז דאָס זענען באזונדערע רשותים, און די בית הלל האַלטן, אז עס איז איין רשות. ומודים, און זיי (די בית הלל) זענען מודה אז אויב טייל פון זיי (פון די גרופּן) געפינען זיך אין (באזונדערע) צימערן אָדער אין די בוידעם צימערן, דארפן זיי האָבן א עירוב פיר יעדער גרופּע. דאָ טייטשט די גמרא, אז דאָס מיינט מען ניט דוקא באזונדערע צימערן, נאָר אפילו אזוי ווי באזונדערע צימערן, דהיינו, אז יעדער טייל זאָל איז געווען אָפּגעטיילט מיט ווענטלעך ביז צום באלקן. „טרקלין" איז דאָס גריכישע וואָרט „טריקלינאָן", וואָס איז דער טייטש א גרויסער צימער, און מען

בַּחֲדָרִים אוֹ בַּעֲלִיּוֹת, שֶׁהֵן צְרִיכִין עֵרוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה: **ז** הָאַחִין הַשּׁוּתָּפִים, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם וִישֵׁנִים בְּבָתֵּיהֶם, צְרִיכִין עֵרוּב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. לְפִיכָךְ אִם שָׁכַח אֶחָד מֵהֶם וְלֹא עֵרֵב, מְבַטֵּל אֶת רְשׁוּתוֹ. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמּוֹלִיכִין עֵרוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל אִם הָיָה עֵרוּב בָּא אֶצְלָן, אוֹ שֶׁאֵין עִמָּהֶן דִּיּוּרִין בֶּחָצֵר, אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב: **ח** חָמֵשׁ חֲצֵרוֹת פְּתוּחוֹת זוֹ לְזוֹ וּפְתוּחוֹת לַמָּבוֹי. עֵרְבוּ בַחֲצֵרוֹת וְלֹא נִשְׁתַּתְּפוּ בַמָּבוֹי, מֻתָּרִין בַּחֲצֵרוֹת וַאֲסוּרִין בַּמָּבוֹי. וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בַמָּבוֹי,

האָט דערמיט אָנגערופן דער עיקר דעם גרויסן שפּייזע־זאַל, וואו מען פלעגט מאכן סעודות פאר געסט. דאָ מיינט מען א גרויסן זאַל.

ז. האחין, ברידער, וועלכע (נעמען עסן) ביי זייער פאָטער (על שולחן אביהם) און זיי שלאָפן יעדער ביי זיך אין הויז, דארפן (געבן צום) עירוב יעדער באַזונדער. **אויב די ברידער און זייער פאָטער און נאָך יידן וואוינען אין זעלבן הויף, און מען מאכט א עירוב, דארף יעדער פון די ברידער צושטייער געבן זיין ברויט צום עירוב. כאָטש זיי נעמען זייערע עסנווארג פון איין אָרט, פון זייער פאָטער, אָבער ווייל זיי האָבן באַזונדערע הייזער צום שלאָפן, און דאָס עסנווארג נעמט יעדער צו זיך אין אָרט, וואו ער שלאָפט (דאָס הייסט, אז יעדער האָט א באַזונדערן „מקום פיתא", ברויט־אָרט" און א באַזונדערן „מקום לינה", שלאָף־אָרט), דארף יעדער באַזונדער צושטייער געבן צום עירוב. דער רמבם און דער ברטנורא האָבן דאָ אויך די גירסא „השותפים", און ער טייטשט, אז דערזעלביגער דין איז אויך ביי ארבייטער, וועלכע ארבייטן ביי איין בעל הבית און וואוינען יעדער באַזונדער אין זעלבן הויף וואו דער בעל הבית אָבער זיי נעמען צו עסן פון בעל הבית און פירן עס יעדער צו זיך אהיים. דאָס וואָרט „השותפין" מיינט דאָ אז זיי קריגן אלע צו עסן ביים זעלבן בעל הבית. רשי איז ניט גורס דאָס וואָרט „השותפין".** לפיכך, דעריבער אויב איינער פון זיי (פון די ברידער) האָט פארגעסן און האָט ניט צושטייער געגעבן צום עירוב, דארף ער מבטל זיין זיין רשות (צו די איבריקע איינוואוינער פון הויף), **כדי זיי זאָלן קאָנען טראָגן אין הויף אים שבת.** אימתי, ווען איז עס געזאָגט געוואָרן (דער דין, אז די ברידער דארפן יעדער באַזונדער צושטייער געבן צום עירוב)? ווען זיי (די ברידער) פירן זייער עירוב אין אן אנדערן אָרט (ווען דער עירוב־שפּייז פון הויף ליגט ביי אן אנדערן הויף־איינוואוינער); אָבער אויב מען האָט אוועקגעלייגט דעם עירוב־(שפּייז) ביי זיי (אין הויז פון פאָטער), אָדער עס זענען ניט פאראן מיט זיי קיין אנדערע איינוואוינער אין הויף (נאָר זיי אליין, די ברידער און דער פאָטער וואוינען אין הויף) דארפן זיי ניט מאכן קיין עירוב. **אויב דער עירוב־ברויט ווערט געלייגט ביים פאָטער אין הויז דארפן די ברידער ניט מאכן קיין עירוב ווייל עס איז דער דין, אז דאָס הויז, וואו דער עירוב ליגט דארף ניט צושטייער געבן צום עירוב. אויב עס זענען מער קיין איינוואוינער ניט פאראן, ווערן די אלע ברידער און דער פאָטער באטראכט ווי איין איינוואוינער, און ווען איין בעל הבית איז פאראן אין הויף דארפן ער און זיין פאמיליע ניט האָבן קיין עירוב, ווייל עס הייסט איין רשות.**

ח. חמש חצרות, אויב פינף הייפן זענען אפן (האָבן אריינגאנגן) איינער אין דעם אנדערן און זענען אפן (האָבן ארויסגאנגן) אין א געסל, (איז דער דין אז אויב) זיי (די איינוואוינער פון די הויפן) האָבן געמאכט עירובין (ערובי חצרות) אין די הייפן (אין יעדן הויף באַזונדער), און זיי האָבן ניט געמאכט קיין שיתופין אין געסל, מעגן זיי (ארויסטראָגן) אי די הייפן (יעדער אין זיין הויף) און זיי טאָרן ניט (ארויסטראָגן) אין געסל. **די עירובין וואָס זיי האָבן יעדער געמאכט אין זיין הויף זענען ניט גוט פאר דעם געסל (וואָס הייסט „שיתופין" האָבן מיר געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא און פריער אין דער הקדמה צום דאָזיקן פרק). די גמרא זאָגט, אז אין דער משנה דארפן**

מְתָּרִין כַּאן וְכַאן. עֵרְבוּ בַחֲצֵרוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בַמָּבוֹי, וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר וְלֹא עֵרַב, מְתָּרִין כַּאן וְכַאן. שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף, מְתָּרִין בַּחֲצֵרוֹת וַאֲסוּרִין בַּמָּבוֹי, שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת כֶּחָצֵר לַבָּתִּים:

ט שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, עֵרְבָה הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרְבָה הַחִיצוֹנָה, הַפְּנִימִית מֻתֶּרֶת וְהַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה. הַחִיצוֹנָה וְלֹא הַפְּנִימִית, שְׁתֵּיהֶן

ניט זיין די ווערטער „פתוחות זו לזו", „זיי (די הייפן) זענען אָפן איינער אין דעם אנדערן", ווייל אויב זיי זענען אָפן איינער אין דעם אנדערן הייסן זיי ווי איין הויף, און דער דין איז אז כדי מען זאָל מעגן אין א געסל טראָגן דורך לייגן ביי דער אָפע־נער זייט א באלקן אָדער א ברעטל (קורה אָדער לחי, זע פריער פרק א' משנה א') מוזן זיין אָפן אין געסל אריין לפחות צוויי הייפן. ואם נשתתפו, און אויב זיי האָבן גע־מאכט שיתופין אין דעם געסל מעגן זיי (אריינטראָגן) דאָ (אין געסל) און דאָ (אין די הייפן). **אין דער גמרא און אין די מפרשים זענען פאראן דערויף צוויי טייטשן. איין טייטש איז „אויב זיי האָבן געמאכט אויך שיתופין אין געסל", דאָס הייסט, זיי האָבן געמאַכט עירובין אין די הייפן און אויך שיתופים אין געסל. דער דין איז טאקע, אַז אויב מען מאכט שיתופים אליין אין געסל קאָן מען יוצא זיין דערמיט פאר עירובי חצרות, אָבער דאָס איז נור ווען מען מאכט שיתופים מיט ברויט, אָבער אויב מען מאכט מיט אנדערער שפייז (למשל מיט וויין) קאָן מען ניט, ווייל עירובי חצרות מוז זיין דוקא מיט ברויט. דער אנדערער טייטש איז אז אפילו מען האָט געמאכט נאָר שיתופים אין געסל מעג מען ארויסטראָגן אין די הייפן, און מען מיינט, אז מען האָט געמאכט מיט ברויט. עס איז דאָ נאָך אן אנדערע דעה, אז כאָטש צו עירובי חצרות מוז מען האָבן דוקא ברויט, אָבער אויב מען האָט געמאכט שיתופין מיט וויין קאָן דערמיט יוצא זיין אויך פאר עירובי חצרות, ווייל עס איז דאָ דער דין פון „מיגו" („ווייל"), ווייל דער וויין העלפט דאָ פאר די שיתופים איז ער שוין גוט אויך פאר די עירובין.** ערבו בחצרות ונשתתפו, אויב זיי האָבן געמאכט עירובין אין די הייפן און שיתופין אין געסל, און איינער פון די הויף־איינוואוינער האָט פארגעסן און ניט צו־שטייער געגעבן צום עירוב, מעגן זיי (ארויסטראָגן) דאָ (אין געסל) און דאָ (אין די הויפן). **דאָ מיינט מען אלץ, אז מען האָט געמאכט די שיתופין מיט וויין און מיט וויין קאָן מען ניט יוצא זיין פאר עירובין. אָבער דער דין, אז ווען די שיתופין זענען מיט וויין קאָן מען ניט יוצא זיין פאר עירובין איז דאָך נור, כדי די מצוה פון עירובין זאָל ניט פארגעסן ווערן ביי קליינע קינדער (וועלכע וועלן ניט זען אז מען מאכט א עירוב), און ווייל דאָ האָבן דאָך דער רוב פון די הויף־איינוואוינער יאָ געמאַכט דעם עירוב איז מען יאָ יוצא.** מבני מבוי, (אויב איינער) פון די איינוואוינער פון געסל האָט (פארגעסן און) ניט צושטייער געגעבן צו די שיתופין, מעג מען ארויסטראָגן אין די הייפן און מען טאָר ניט ארויסטראָגן אין געסל, ווייל דאָס געסל איז צו די הייפן אזוי ווי דער הויף איז צו די הייזער. **און פונקט ווי אויב איין איינוואוינער איז א הויף האָט פאר־געסן צושטייער צו געבן צום עירוב טאָרן אויך די אנדערע איינוואוינער ניט ארויס־טראָגן פון די הייזער אין הויף צוליב דעם חלק רשות וואָס דער דאָזיקער איינער מענטש האָט אין הויף, אזוי טאָר מען ניט ארויסטראָגן פון די הייפן אין געסל אויך אפילו נור איין הויף האָט ניט צושטייער געגעבן צו די שיתופים.**

ט. שתי, ווען צוויי הייפן זענען איינער אינווייניג פון צווייטן (פון אינווייניקסטן הויף גייט מען אריין אין אויסנווייניקסטן הויף, און פון אויסנווייניקסטן אין געסל), איז אויב דער אינווייניקסטער (הויף) האָט געמאַכט א עירוב און דער אויסנווייניקסטער האָט ניט געמאכט קיין עירוב, איז דער אינווייניקסטער מותר און דער אויסנווייניק־סטער איז אסור. **די איינוואוינער פון אינווייניקסטן הויף מעגן ארויסטראָגן פון זייערע הייזער אין זייער הויף אים שבת.** החיצונה ולא הפנימית, אויב דער אויסנווייניקסטער האָט געמאַכט א עירוב און דער אינווייניקסטער האָט ניט געמאַכט, זענען ביידע אסור.

אֲסוּרוֹת. עֵרְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, זוֹ מֻתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְזוֹ מֻתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ. ר' עֲקִיבָא אוֹסֵר אֶת הַחִיצוֹנָה, שֶׁדְּרִיסַת הָרֶגֶל אוֹסַרְתָּהּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין דְּרִיסַת הָרֶגֶל אוֹסַרְתָּהּ: י שָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרַב, הַפְּנִימִית מֻתֶּרֶת וְהַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה. שָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת. נָתְנוּ עֵרוּבָן בְּמָקוֹם אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד, בֵּין מִן הַפְּנִימִית בֵּין מִן הַחִיצוֹנָה, וְלֹא עֵרַב, שְׁתֵּיהֶן

אויך די איינוואוינער פון אויסנווייניקסטן הויף טאָרן ניט ארויסטראָגן פון די הייזער אין זייער הויף, מחמת די איינוואוינער פון אינווייניקסטן הויף האָבן דאָך א רעכט אדורכצוגיין דורך דעם אויסנווייניקסטן הויף, און היות די דאָזיקע איינוואוינער פון אינווייניקסטן הויף טאָרן דאָך אויך ביי זיך אין הויף ניט טראָגן, ווייל זיי האָבן דאָך ניט געמאכט קיין עירוב, איז דער דין, אז זיי אסרן אויך אין אויסנווייניקסטן הויף. דאָס איז דער דין אז „דריסת הרגל האסורה במקומה אוסרת", אז אויב מענטשן, וועלכע טאָרן ביי זיך אין הויף ניט טראָגן, (אסורה במקומה), האָבן דאָס רעכט אדורך צו גיין דורך אן אנדערן הויף („דריסת הרגל", דאָס רעכט צו „טרעטן מיט די פיס", דורכ־צוגיין), אסרן זיי אויך די איינוואוינער פון אנדערן הויף אז זיי זאָלן אין דעם אנדערן הויף ניט טאָרן טראָגן אים שבת. עירובה זו לעצמה, אויב דער (אינווייניקסטער) האָט געמאַכט פאר זיך באזונדער א עירוב, און דער (אויסנווייניקסטער) האָט געמאכט פאר זיך באזונדער א (עירוב), מעגן די (איינוואוינער פון דעם אינווייניקסטן) טראָגן ביי זיך אין הויף) און די (פון אויסנווייניקסטן) מעגן טראָגן ביי זיך אין הויף. **די מענטשן פון אינווייניקסטן הויף אסרן ניט אויף די מענטשן פון אויסנווייניקסטן הויף, ווייל ביי זיך אין הויף מעגן זיי דאָך טראָגן און זיי הייסן דעריבער „דריסת הרגל המותרת במקומה", און זיי אסרן ניט.** ר' עקיבא אסרט דעם אויסנווייניקסטן (הויף), ווייל דער דריסת הרגל (דאָס רעכטט פון די מענטשן פון אינווייניקסטן הויף דורכצוגיין אין אויסנווייניקסטן הויף) אסרט אים (דעם אויסנווייניקסטן הויף). וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דריסת הרגל אסרט ניט. **מיר האָבן דאָ דריי מיינונגען. די סתם משנה האַלט, אז „דריסת הרגל האסורה" אסרט, אָבער „דריסת הרגל המותרת" אסרט ניט. ר' עקיבא האלט, אז ביידע אסרן. די חכמים האלטן, אז אפילו „דריסת הרגל אסורה", קאָן אויך ניט אסרן, מחמת זיי האלטן, אז דאָס רעכט דורכצוגיין דורך א הויף האָט ניט קיין חשיבות. לויט די חכמים, אויב די אינווייניקסטע האָבן ניט געמאַכט קיין עירוב, און די אויסנווייניקסטע האָבן יאָ געמאַכט אַ עירוב, מעגן די מענטשן פון אויסנווייניקסטן הויף טראָגן ביי זיך אין הויף.**

י. שכח, אויב איין איינוואוינער פון דעם אויסנווייניקסטן (הויף) האָט פארגעסן און ניט צושטייער געגעבן צום עירוב, מעגן די מענטשן אין אינווייניקסטן הויף (טראָגן, אויב אלע איינוואוינער דאָרט האָבן געמאכט א עירוב), און אין אויסנווייניקסטן טאָר מען ניט. **די אויסנווייניקסטע קאָנען ניט אסרן אויפן אינווייניקסטן הויף, ווייל זיי האָבן דאָך ניט אין אים קיין דריסת הרגל, קיין רעכט דורכצוגיין, מחמת פון אויסנווייניקסטן קאָן מען דאָך גלייך ארויסגיין אין געסל.** מן הפנימית, אויב איין איינוואוינער פון אינווייניקסטן (הויף, האָט פארגעסן און) ניט צושטייער געגעבן צום עירוב, זענען ביידע (הייפן) אסור. **אפילו אלע מענטשן אין אויסנווייניקסטן האָבן געמאכט א עירוב, זענען זיי אסור, ווייל איינער פון די אינווייניקסטע האָט דאָך פארגעסן צו מאכן דעם עירוב און דאדורך זענען די מענטשן אין אינווייניקסטן אסור, און זיי אסרן אויך אויף די מענטשן אין אויסנווייניקסטן ווייל זיי זענען „דריסת הרגל הא־סורה".** נתנו עירובן, אויב (די צווי הייפן האָבן געמאכט צוזאמען איין עירוב און), זיי האָבן דעם עירוב אוועקגעלייגט אין איין אָרט און איינער פון די איינוואוינער, סיי

אֲסוּרוֹת. וְאִם הָיוּ שֶׁל יְחִידִים, אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב:

פרק ז

א חַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת. אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד. פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ לְמַעְלָה

פון דעם אינווייניקסטן (הויף) און סיי פון אויסנווייניקסטן (הויף), האָט פארגעסן און ניט צו שטייער געגעבן צום עירוב, זענען ביידע הייפן אסור. מיר וועלן אין קומענדיקן פרק ז׳ לערנען וועגן דעם ווען צוויי הייפן קאָנען מאכן איין עירוב צוזאמען. די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז אויב דער עירוב איז געלעגן אין אויסנווייניקסטן הויף, און אין דעם אויסנווייניקסטן הויף טאָר מען ניט טראָגן, דעריבער טאָרן אויך די מענטשן פון אינווייניקסטן הויף ביי זיך ניט טראָגן, ווייל זיי האָבן ליגן זייער עירוב אין אן אסור אָרט. אָבער אויב דער עירוב ליגט אין אינווייניקסטן הויף, און איינער פון דעם אויסנווייניגסטן האָט פאַרגעסן צו שטייער צו געבן צום ערוב, מעגן די מענטשן אין אינווייניגסטן הויף יאָ טראָגן ביי זיך אין הויף, ווייל זיי קאָנען פאַרשליסן זייער טיר און ניט ארייגלאָזן די מענטשן פון דרויסן. ואם, און אויב די (צוויי הייפן) זענען געווען באוואוינט פון איינצלנע (אין יעדן הויף האָט געוואוינט נור איין איינוואוינער) דארפן זיי ניט קיין עירוב. דער איינציקער איינוואוינער אין אינווייניקסטן הויף דארף ניט מאכן קיין עירוב און ער מעג ביי זיך טראָגן, מחמת ער איז דאָך אליין ביי זיך אָן שכנים. אויך דער איינוואוינער אין אויסנווייניקסטן הויף מעג טראָגן ביי זיך אין הויף, מחמת ער איז דאָך אויך נור איין איינוואוינער, און דער איינוואוינער פון אינווייניקסטן הויף קאָן אויף אים ניט אסרן, כאָטש ער האָט דאָס רעכט אדורכצוגיין (דריסת הרגל), ווייל עס איז „דריסת הרגל המותרת במקומה״, ווארום ביי זיך אין אינווייניקסטן הויף מעג דאָך דער איינצלנער אינווייניקסטער איינוואוינער טראָגן. ווי מיר זען פסקנט דאָ די משנה אזוי ווי די סתם משנה אין דער פריערדיקער משנה, אז „דריסת הרגל האסורה״ אסרט, און „דריסת הדגל המותרת״ אסרט ניט.

פרק ז.

א. חלון, אויב א פענסטער (א עפנונג) איז פאראן צווישן צוויי הייפן (און דאָס פענסטער, די עפנונג האלט) פיר (טפחים די ברייט) אויף פיר (טפחים די הויך) און (א טייל פון דעם פענסטער איז) אין צען (טפחים פון דער ערד), קאָנען זיי (די ביידע הייפן) מאכן באזונדערע עירובין, און אויב זיי ווילן קאָנען זיי מאכן צוזאמען איין עירוב. די משנה לערנט דאָ און אין די ווייטערדיקע משנות דעם דין וועגן צוויי הייפן, וואָס יעדער פון זיי האָט א באזונדערע טויער ארויס אין געסל אריין, אָבער מען קאָן אויך אריינקומען פון איין הויף אין אנדערן ניט דורכן געסל נאָר גלייך. זאָגט די משנה אז עס זענען פאראן פאלן ווען יעדער הויף דארף מאכן א באזונדערן עירוב, און כאָטש אין יעדן הויף מעג מען טראָגן אָבער פון איין הויף אין אנדערן טאָר מען ניט טראָגן; און עס זענען פאראן פאלן. ווען מען מוז מאכן אין ביידע הייפן איין עירוב, ווייל די ביידע הייפן האָבן דעם דין פון איין הויף; און עס זענען פאראן פאלן, ווען אז מען וויל מאכט מען באזונדערע עירובין און אז מען וויל מאכט מען איין עירוב. זאָגט די משנה, אַז אויב צווישן איין הויף און דעם אַנדערן איז פאַראַן א וואַנט, און אין דער וואנט איז פאראן א עפנונג (א „חלון״, פענסטער) וואָס איז ברייט 4 טפחים אויף 4 טפחים, און ער איז נידריג צו דער ערד, אזוי אַז טייל פון אים איז נידריגער פון 10 טפחים צו דער ערד, איז אויב מען וויל קאָן מען מאכן צוויי באזונדערע עירובין, און אויב מען וויל מאכט מען איין עירוב. דער טעם איז, ווייל זיי זענען טאקע צוויי באַ־זונדערע הייפן, אָבער מ׳קאָן דאָך לייכט אריינקומען פון איין הויף אין צווייטן. פחות, (אויב דער פענסטער איז) ווינציקער פון פיר טפחים אויף פיר טפחים, אָדער ער איז (אינגאנצן) העכער פון צען טפחים (פון דער ערד) מאכט מען צוויי באזונדערע עירובין

מֵעֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד: ב כֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת גָּבֹהַּ עֲשָׂרָה וְרֹחַב אַרְבָּעָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד. הָיוּ בְרֹאשׁוֹ פֵּרוֹת, אֵלּוּ עוֹלִין מִכָּאן וְאוֹכְלִין, וְאֵלּוּ עוֹלִין מִכָּאן וְאוֹכְלִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹרִידוּ לְמַטָּה. נִפְרַץ הַכֹּתֶל עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְפֶתַח. יוֹתֵר מִכָּאן, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם: ג חָרִיץ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת עָמוֹק עֲשָׂרָה וְרֹחַב אַרְבָּעָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד, אֲפִלּוּ מָלֵא קַשׁ אוֹ תֶבֶן.

און מען קאָן ניט מאכן איין עירוב. ווייל אויב עס פעלט איינע פון די צוויי זאכן (דאָס פענסטער איז ניט גענוג גרויס אָדער עס איז צו־הויך) איז שווער דער אריינגאנג פון איין הויף אין צווייטן און זיי זענען דעריבער צוויי באזונדערע הייפן. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ביי א הויף, וואָס איז ניט באַדעקט, אָבער אין א הויז, וואָס איז באַ־דעקט, מעג מען מאַכן איין עירוב אפילו ווען דאָס פענסטער אין אנדערן הויז אריין איז העכער פון 10 טפחים, מחמת עס איז דער שטייגער צו־צושטעלן בענקלעך און ארויפצוקריכן און דורכצוגיין.

ב. כותל, אויב צווישן צוויי הייפן איז פאראן א וואנט, וואָס איז הויך צען (טפחים) און איז דיק פיר (טפחים), מאכט מען צוויי עירובין, און מען קאָן ניט מאכן איין עירוב. ווייל די וואנט איז א מחיצה צווישן די צוויי הייפן. אויב אָבער זי איז ניד־ריקער פון 10 טפחים הייסט זי ניט קיין מחיצה. די מפרשים זאָגן, אז אפילו די וואנט איז ניט דיק 4 טפחים איז זי אויך א מחיצה, און מען דאַרף האָבן צוויי עירובין, און די משנה זאָגט, אז עס דארף זיין דיק 4 טפחים נאָר צוליב דעם ווייטערדיקן דין וועגן די פרוכטן וואָס ליגן אויף דער וואנט. היו. אויב אין דער הויך (אויף דער וואנט) זענען געלעגן פרוכטן, מעגן די (מענטשן פון דעם איינעם הויף) ארויפגיין פון דער דאָזיקער זייט אין דער הויך און עסן און די (מענטשן פון דעם אנדערן הויף) מעגן ארויפגיין פון דער אנדערער זייט און עסן, אָבער זיי טאָרן ניט אראָפברענגען (די פרוכטן) אונטן. דאָס איז נור ווען די וואנט איז דיק 4 טפחים, און זי הייסט דעריבער א באזונדערער רשות, אָבער אויב זי האָט ניט קיין 4 טפחים איז עס א מקום פטור) זע די הקדמה צו מסכתא שבת) און מען מעג אראָפברענגען די פרוכטן אויך אונטן. די גמרא זאָגט, אז די פרוכטן טאָר מען נאָר ניט אראָפנעמען אין די הייזער אריין, אָבער אין די הייפן מעג מען יאָ, ווי מיר וועלן עס לערנען ווייטער אין פרק ט׳ משנה א׳ די הלכה פון ר׳ שמעון. נפרצה, אויב די וואנט איז געוואָרן אויפגעבראָכן (עס איז געוואָרן אין איר א לאָך) איז (אויב דער לאָך איז גרויס) ביז צען איילן, קאָן מען (אויב מען וויל) מאכן 2 באזונדערע עירובין, און אויב מ׳וויל מאכן איין ערוב, ווייל ער (דער לאָך איז ווי אַ טיר (פתח). דאָס וואָרט פתח איז דער טייטש די טיר־עפנונג, דער לאָך, וואָס ווערט פארמאכט מיט א טיר; די טיר זעלבסט הייסט „דלת”. אזא טיר־עפנונג מאַכט ניט אז די צוויי הייפן זאָלן זיין אינגאנצן איין הויף, אָבער עס הייסט אזוי ווי איין הויף, און מען קאָן מאכן אָדער צוויי עירובין אָדער איין עירוב. יותר, (אויב דער לאָך איז גרעסער ווי דאָס (ווי צען איילן) מאכט מען איין עירוב און מען קאָן ניט מאכן צוויי עירובין. ווייל א לאָך, וואָס איז גרעסער פון 10 איילן פאראייניקט שוין ביידע הייפן און מאכט זיי פאר איין הויף. אומעטום ווי די משנה זאָגט דאָ, אז מען מאכט נור איין עירוב, איז דער דין אז אויב די הייפן האָבן געמאכט יעדער באזונדערע עירובין, אסרן זיי איינער אויפן צווייטן און קיינער פון זיי טאָר ניט טראָגן אים שבת.

ג. חריץ, אויב צווישן צוויי הייפן איז פאראן א גראָבן, וואָס איז טיף צען (טפחים) און איז ברייט פיר טפחים, קאָן מען מאכן צוויי עירובין און מען קאָן ניט מאכן איין עירוב, אפילו דער גראָבן איז אָנגעפילט מיט שטרוי אָדער זאנגן־שטרוי, מחמת אזא גראָבן, וועלכער ציט זיך לענג־אויס צווישן די צוויי הייפן, שיידט לגמרי

מָלֵא עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנָיִם׃ ד נָתַן עָלָיו נֶסֶר שֶׁהוּא רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים, וְכֵן שְׁתֵּי גְזֻוזְטְרָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד. פָּחוֹת מִכָּאן, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד׃ ה מַתְבֵּן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד. אֵלּוּ מַאֲכִילִין מִכָּאן וְאֵלּוּ מַאֲכִילִין מִכָּאן. נִתְמַעֵט הַתֶּבֶן מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין

אָפּ איין הויף פון צווייטן. און אפילו מען האָט אים אָנגעפילט מיט שטרוי העלפט עס ניט, ווייל שטרוי איז דער שטייגער אָוועקצונעמען אָבער אויב דער גראָבן איז ניט טיף 10 טפחים אָדער ער איז ניט ברייט 4 טפחים איז דער שטייגער אים אריבערצו־שפּרינגען און ער איז ניט קיין אָפּשיידונג צווישן די צוויי הייפן. **וועגן אונטערשיד צווישן „קש", שטרוי און „תבן" זאנגען־שטרוי האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שביעית פּרק ח' משנה י"א.** מלא עפר, אויב ער (דער גראָבן) איז אָנגעפילט מיט ערד אָדער מיט שטיינדלעך, מאכט מען איין עירוב און מען קאָן ניט מאכן צוויי עירובין. **ווייל ערד און שטיינדלעך האלט מען ניט ביי אוועקנעמען. און דעריבער מאכט עס דעם גראָבן, אז ער ווערט אויס גראָבן. וועגן טייטש פון „צרורות", „שטיינדלעך", האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שבת פּרק ח' משה ו' („צרור או אבן").**

ד. נתן, אויב מען האָט געלייגט איבער אים (איבער דעם גראָבן, פון איין זייט צו דער אנדערער זייט) א ברעט וועלכער איז ברייט פיר טפחים, און אזוי איז אויך (ווען מען האָט געלייגט דאָס פיר טפחים ברעט) פון באלקאָן (אין איין הויף) צום אנדערן באלקאָן (אין אנדערן הויף), וואָס ליגן איינער קייגן אנדערן, קאָן מען מאכן צוויי באזונדערע עירובין, און אויב מען וויל מאכט מען איין עירוב. **מחמת דאָס ברעט פאראייניגטביידע הויפן, אז מען זאָל קאָנען לייכטער אריבערגיין פון איינעם אין אנדערן; אָבער עס מאכט ניט אז די ביידע הויפן זאָלן ווערן אינגאנצן איין הויף.** פחות, אויב (דאָס ברעט איז) קלענער ווי דאָס (שמעלער פון פיר טפחים) מוז מען מאכן צוויי עירובין, און מען קאָן ניט מאכן איין עירוב. **ווייל איבער א ברעט וואָס איז שמעלער פון 4 טפחים האָט מען מורא אריבערצוגיין און דאָס באנוצן זיך מיט אים איז ניט באַקוועם (לא ניחא תשמישתיה). וועגן „גזוזטראות" האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שבת פּרק יא משנה ב'.**

ה. מתבן, א שטרוי־וואנט (א שטרוי־סטערטע), וואָס געפינט זיך צווישן צוויי הייפן (און טיילט זיי אָפּ אינגאנצן) און איז הויך צען טפחים, מוז מען מאכן צוויי עירובין און מען קאָן ניט מאכן איין עירוב. **ווייל אזא וואנט פון שטרוי האָט דעם דין ווי יעדער אנדערע וואנט (פריער אין משנה ב').** אלו, די (מענטשן פון דעם איינעם הויף) קאָנען לאָזן זייערע בהמות עסן (פון דעם שטרוי אין דער וואנט) פון דער זייט, און די (מענטשן פון דעם אנדערן הויף) קאָנען לאָזן עסן (זייערע בהמות פון דעם שטרוי) פון דער אנדערער זייט. **דאָס וואָרט „מאכילין" איז געוויינטליך דער טייטש געבן צו עסן. אָבער די גמרא זאָגט דאָ, אז נעמען שטרוי פון דער וואנט און געבן צו עסן דער בהמה טאָר מען ניט** (ווייל טאָמער וועט מען נעמען צו־פיל), **נאָר מען מעג לאָזן די בהמה עסן פון דער וואנט. מען מעג עס טאָן און מען האָט ניט קיין מורא טאָמער וועט די בהמה אויפעסן אין דער וואנט א לאָך, וואָס איז גרעסער פון 10 איילן** (פריער משנה ב'), **מחמת אין איין שבת וועלן די בהמות אזוי פיל ניט אויפעסן.** נתמעט, אויב די שטרוי (אין דער וואנט) איז געוואָרן נידריקער פון צען טפחים (פון דער ערד) מוז מען מאכן איין עירוב און מען קאָן ניט מאכן צוויי עירובין. **מחמת איצט האָבן ביידע הייפן איין הויף. מיט „נתמעט", פארקלענערט געוואָרן, מיינט מען פאר שבת, ווען מען קאָן מאכן א עירוב.**

שְׁנַיִם: ו כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בַּמָּבוֹי? מַנִּיחַ אֶת הֶחָבִית וְאוֹמֵר, הֲרֵי זוֹ לְכָל בְּנֵי מָבוֹי. וּמְזַכֶּה לָהֶן עַל יְדֵי בְנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ. אֲבָל אֵינוֹ מְזַכֶּה לֹא עַל יְדֵי בְנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ: ז נִתְמַעֵט הָאֹכֶל, מוֹסִיף וּמְזַכֶּה וְאֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ. נִתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶן, מוֹסִיף וּמְזַכֶּה וְצָרִיךְ

ו. כיצד, ווי אזוי מאכט מען שיתופי מבואות? מיר האָבן שוין דערקלערט אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין און אויך פריער אין דער הקדמה צום פרק ו׳, אז א חוץ וואָס מען דארף מאכן א עירובי חצרות, אין יעדן הויף באזונדער, דארף מען מאכן „שיתופי מבואות״. אלע איינוואוינער אין דעם געסל, אין דעם מבוי, לייגן זיך צונויף שפּייז, און עס הייסט ווי מען ווערט איינס, און מען מעג דעמאָלס ארוסטראָגן פון די הייפן אין געסל אים שבת. דער אונטערשיד צווישן עירובי חצרות און שיתופי מבואות איז אין דעם, וואָס עירובי חצרות מוז מען מאכן נור מיט ברויט און דוקא מיט א גאנצן לעבל ברויט; אָבער שיתופי מבואות קאָן מען מאכן מיט יעדן שפּייז, אויך מיט ווייז. די משנה וועט דאָ לערנען ווי אזוי מען מאַכט די שיתופי מבואות. מניח, איינער (אָן איינוואוינער פון דעם געסל) לייגט אוועק א פאס (מיט וויין אָדער פּרוכטן אָדער אנדערע שפּייז) און זאָגט „דאָס זאָל זיין פאר אלע איינוואוינער פון געסל״; און ער שענקט זי (איז זיי מזכה) דורך זיין דערוואקסענעם זון אָדער דער־וואקסענע טאָכטער, אָדער דורך זיין יידישן קנעכט אָדער יידישער דינסט, אָדער דורך זיין ווייב. די משנה לערנט, אז כאָטש די אנדערע איינוואוינער פון געסל האָבן דאָך גאָרניט ארייגעגעבן אין דעם פאס שפּייז, קאָן דער בעל הבית פון דער פאס אוועקשענקן, מזכה זיין, צו יעדן איינוואוינער דעם חלק שפּייז, וואָס מאכט אויס אויף אים, און אזוי ארום הייסט עס ווי יעדער האָט צושטייער געגעבן. און מזכה זיין קאָן מען דורך אזעלכע וואָס קאָנען האָבן זייער אייגן פארמעגנס, זייער פּריוואט אייגענטום. דאָס „מזכה זיין״ קומט פאָר, ווען דער זון אָדער די טאָכטער אָדער די אַנדערע מענטשן הייבן־אויף די פאס אַ טפח פון דער ערד (כדי עס זאָל שוין ניט הייסן אז די פאס געפינט זיך אין רשות פון בעל הבית און זאָגט, אז ער נעמט זי פאר די איינוואוינער פון געסל. אבל, אָבער ער קאָן (די פאס) ניט מזכה זיין צו זיי (צו די געסל־איינוואוינער) דורך זיין ניט־דערוואקסענעם זון און ניט דער־וואקסענע טאָכטער, און ניט דאָרך זיין גוישן שקלאף און גוישער שקלאפין, ווייל זייער האַנט איז ווי זיין האַנט. מחמת אלץ וואָס געהערט צו די יונגע קינדער גע־הערט צום פאָטער, און וואָס עס געהערט צו די גוייאישע שקלאפן געהערט צו זייער בעל הבית. „זייער האַנט איז ווי זיין האנט״, מיינט, אז אלץ וואָס איז זייערס איז זיינס.

ז. נתמעט, אויב דאָס עסן (די שפּייז אין דער פאס, וואָס איז אוועקגעלייגט געוואָרן פאר די שיתופי מבואות) איז געוואָרן פארקלענערט (און עס איז ניט פאראן גענוג פאר יעדן איינעם, ווי די משנה וועט לערנען ווייטער אין משנה ח׳), קאָן ער (דער בעל הבית פון דער פאס שפּייז) צולייגן (שפּייז) און זיי אוועקשענקן און ער דארף זיי (די געסל־איינוואוינער) ניט מודיע זיין. ער קאָן טאָן אפילו ווען זיי ווייסן ניט דערפון. ניתוספו, אויב עס איז פארגרעסערט געוואָרן אויף זיי (אויב עס זענען צוגעקומען מענטשן אין געסל, די צאָל איינוואוינער האָט זיך פארגרעסערט), קאָן ער (דער בעל הבית פון דער פאס שפּייז) צולייגן (נאָך שפּייז), און ער דארף זיי מודיע זיין. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען אין הויף וואו די מענטשן וואוינען זענען פאראן צוויי טויערן, איינער אין דעם געסל און איינער אין אן אנדערן געסל. און ווייל ווען מען מאכט א שיתופי מבואות אין דעם געסל טאָר מען ניט ארויסטראָגן פון הויף אין אנדערן געסל, דעריבער דארף מען די נייע איינוואוינער פון הויף מודיע זיין, מחמת עס קאָן זיין, אז זיי ווילן האָבן די שיתופין אין אנדערן געסל. אָבער אויב עס איז פאראן נור איין טויער, נאָר אין דעם דאָזיקן געסל, קאָן מען צולייגן שפּייז פאר

לְהוֹדִיעַ: ח כַּמָּה הוּא שִׁעוּרוֹ? בִּזְמַן שֶׁהֵן מְרֻבִּין, מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְכֻלָּם. בִּזְמַן שֶׁהֵן מוּעָטִין, כִּגְרוֹגֶרֶת (לְהוֹצָאַת שַׁבָּת) לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: ט אָמַר ר' יוֹסֵי, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְחִלַּת עֵרוּב. אֲבָל בִּשְׁיָרֵי עֵרוּב, כָּל שֶׁהוּא. וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְשַׁכַּח אֶת הַתִּינוֹקוֹת: י בַּכֹּל מְעָרְבִין וּמִשְׁתַּתְּפִין, חוּץ מִן הַמַּיִם

די נייע איינוואוינער און ניט מודיע זיין זיי, ווייל עס איז דער דין אז „זכין לאדם שלא בפניו", מען קאָן טאָן א טובה א מענטשן אפילו ווען ער ווייסט ניט דערפון.

ח. כמה, וויפיל איז דער שיעור? וויפיל שפייז דארף אויסמאכן אויף יעדן הויף בעל הבית, אויב מען מאכט שיתופי מבואות אין געסל, און אויף יעדן הויז־בעל הבית, אויב מען מאכט עירובי חצרות אין יעדן הויף? אזוי טייטש דער רבנו יונתן די דאָזיקע משנה, אז ניט אויף יעדן מענטש, נאָר אויף יעדן בעל הבית). בזמן, ווען זיי זענען א סך (איז גענוג פאר אלע) שפייז וויפיל מ'דארף האָבן אויף צוויי סעודות (פאר איין מענטש). די גמרא זאָגט, אז א סך מיינט פון אכצן אָן און מער, דאָס הייסט אכצן בעלי בתים. „מזון שתי סעודות", „שפייז פאר צוויי סעודות", איז שפייז אזוי גרויס ווי 18 דארע פייגן (גרוגרות). בזמן שהן מועטין, ווען זיי זענען ווייניג (עס זענען פאראן ווייניקער פון אכצן בעלי בתים) דארף זיין פאר יעדן איינעם (שפייז אזוי גרויס) ווי א דארע פייג (גרוגרות), וויפיל (עס איז דער שיעור פון דער מלאכה) ארויסטראָגן אים שבת. מיר האָבן געלערנט אין מסכתא שבת פרק ז' משנה ד', אז ווען מען טראָגט ארויס עסנווארג אים שבת פון איין רשות אין צווייטן, למשל פון רשות היחיד אין רשות הרבים, איז מען מחויב צו ברענגען א קרבן פאר האָבן גע־טאָן א מלאכה נאָר ווען דאָס עסנווארג איז גרויס ניט ווינציקער פון א דארע פייג, א גרוגרת. זאָגט דאָ די משנה, אז דאָס איז אויך דער קלענסטער שיעור שפייז וואָס דארף אויסקומען אויף יעדן בעל הבית אין דער עירובי חצרות אָדער שיתופי מבואות.

ט. אמר, האָט ר' יוסי געזאָגט: ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? אז מען דארף ביי עירובי חצרות, ביי א עירוב אין א הויף, האָבן מינדעסטנס שפייז גרויס ווי א דארע פייג פאר יעדן בעל הבית, און מינדעסטנס שפייז גרויס ווי 18 דארע פייגן, אויב עס זענען פאראן 18 בעלי בתים אָדער מער? בתחלת, נאָר (ווען מען מאכט) אין אנהויב דעם ערוב, אָבער ווען עס בלייבט איבער פון עירוב (שיירי עירוב) איז גענוג אפילו עטוואָס. ביים אוועקלייגן דאָס ערשטע מאָל דעם עירוב דארף מען טאקע האָבן דעם דאָזיקן שיעור; אָבער ווען מען האָט שוין געהאַט אוועקגעלייגט דעם עירוב און איין שבת איז שוין אריבער און דערנאָך איז ער פארקלענערט געוואָרן, איז אפילו עס איז געבליבן נור אביסל שפייז איז שוין גענוג. ולא אמרו, און מען האָט געהייסן מאכן א עירוב אין די הייפן (עירובי חצרות) נאָר כדי די קינדער זאָלן ניט פארגעסן (די מצוה פון עירוב). באמת וואָלט דאָס מאכן שיתופי מבואות אין געסל גענוג געווען אויך פאר די הייפן, אז מען זאָל מעגן ארויסטראָגן פון די הייזער אין די הייפן. נאָר די חכמים האָבן געהייסן מאכן באזונדערער עירוב אין די הויפן, כדי די קינדער זאָלן ניט פארגעסן, אז עס איז פאראן די מצוה פון עירובי חצרות. דעריבער האָט מען מיקל געווען, לויט ר' יוסי'ס הלכה, אז אפילו עס בלייבט נור עטוואָס שפייז איז מען יוצא מיט עירובי חצרות.

י. בכל, מיט אלץ (אלע שפייזן און געטראנקן) מעג מען מאכן א עירוב (תחומין) און שיתופין (אין געסלעך), א חוץ מיט וואסער אָדער מיט זאלץ, אזוי זאָגט ר' אליעזר. די משנה האָבן מיר געהאַט פריער אין פרק ג' משנה א'. מיט „מערבין". מיינט מען מאכן א עירוב תחומין, ווייל עירובי חצרות קאָן מען מאכן נור מיט ברויט, און לויט ר' אליעזר מעג מען מאכן עירובי חצרות ניט דוקא מיט א גאנצן ברויט.

וּמִן הַמֶּלַח, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כִּכָּר הוּא עֵרוּב. אֲפִלּוּ מַאֲפֵה סְאָה וְהִיא פְרוּסָה, אֵין מְעָרְבִין בָּהּ. כִּכָּר בְּאִסָּר וְהוּא שָׁלֵם, מְעָרְבִין בּוֹ: **יא** נוֹתֵן אָדָם מָעָה לְחֶנְוָנִי וּלְנַחְתּוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ עֵרוּב. דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא זָכוּ לוֹ מְעוֹתָיו. וּמוֹדִים בִּשְׁאָר כָּל אָדָם שֶׁזָּכוּ לוֹ מְעוֹתָיו, שֶׁאֵין מְעָרְבִין לָאָדָם אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ. אָמַר

נאָר מיט אן אפגעבראָכענעם שטיק ברויט (פרוסה). ר' יהושע זאָגט, אז (נור) א גאנצער לאבן (ככר) ברויט קאָן זיין א עירוב (עירובי חצרות); אפילו דאָס געבעקס איז פון א סאה (מעל) און עס איז אָפּגעבראָכן (פרוסה א אָפּגעבראָכן שטיק) קאָן מען דערמיט ניט מאכן קיין עירוב; (אָבער) א לאבן ברויט (אפילו) פאר אן איסר (אזא קליינע מטבע) און ער איז א גאנצער קאָן מען מאכן מיט איהם א עירוב. **איין טייטש פון „ככר כאיסר" איז, אפילו דער לאבן ברויט באַטרעפט ניט מער ווי א איסר; דאָס איז געווען אן אלט־רוֹמישע מטבע „אסאריאן", און האָט געהאַט א קליינעם ווערט. אן אנדערער טייטש (פון רשי און פון רמבם) איז „אזוי גרויס ווי אן איסר". רשי און דער ברטנורא זאָגן, אז דאָס ברויטל ווי אן איסר מיינט מען פון יעדען בעל הבית באזונדער, מחמת לויט דער דין פריער אין דער משנה דארף דאָך זיין שפייז גרויס ווי א דארע פייג פאר יעדן איינעם. „סאה" איז א גרויסע מאָס, 6 טעפּ, 6 קבין. די גמרא זאָגט, אז דער טעם, וואָס פאר עירובי חצרות דארף מען האָבן דוקא א גאנצן ברויט, איז „משום איבה", כדי ניט צו דערלאָזן צו קריגערייען, כדי די איינ־וואוינער זאָל זיך ניט קריגן און זאָגן „איך האָב געבראכט א גאנצן ברויט און ער נור א שטיקל".**

יא. נותן, עס קאָן איינער געבן א מעה (א מטבע וואָס האָט פיר „איסרים") צו א קרעמער (וועלכער האנדלט מיט וויין און אנדערע שפייזן) אָדער צו א בעקער, אז ער זאָל אים מזכה זיי אין עירוב, אזוי זאָגט ר' אליעזר. **ווען דער קרעמער אָדער דער בעקער לייגט אוועק א פאס וויין אָדער ברויט פאר די איינוואוינער פון געסל צו מאכן עירובי חצרות אָדער שיתופי מבואות, קאָן איינער פון די איינוואוינער געבן דעם קרעמער אָדער דעם בעקער א מעה, אז ער זאָל אים פארקויפן דערמיט א טייל פון וויין אָדער פון ברויט און אזוי ארום זאָל ער אויך האָבן א חלק אין דעם עירוב אָדער אין די שיתופין (ביים ערוב מיינט מען נור דעם בעקער מיט ברויט, ווייל נור מיט ברויט מאכט מען א עירוב). כאָטש אומעטום איז דאָך דער דין, אז ווען מען קויפט א זאַך איז מען דורך געבן געלט נאָכניט קונה די זאַך נאָר מען מוז זי נעמען, משיכה, אָבער דאָ האָט מען מתקן געווען אז געלט זאָל יאָ קונה זיין. וחכמים, און די** חכמים זאָגן, אז זיין געלט האָט אים ניט מזכה געווען. **ווייל אויך דאָ איז עס ווי אומעטום, און געלט איז ניט קונה. און אפילו דער קרעמער האָט מזכה געווען פאר אלע איינוואוינער פון געסל, איז דאָך דער דאזיקער מענטש ניט אין כלל, ווייל דער מענטש האָט דאָך ניט מכוון געווען צו באקומען דאָס ברויט דורך א געשאנק (ווי די אנדערע) נאָר ביי אים צו קויפן, און דאָס געלט האָט דאָך אים ניט קונה געווען.** ומודים, און זיי (די חכמים) זענען מודה ביי אנדערע מענטשן (ניט ביי א קרעמער אָדער א בעקער), אז זיין געלט האָט אים יאָ מזכה געווען, ווייל (דאָס וואָס מיר האָבן פריער געלערנט, אז ער איז ניט קונה איז ווייל) מען קאָן ניט מאכן פאר א מענטש א עירוב סיידן מיט זיין וויסן. **אזוי טייטשן די מפרשים די דאָזיקע שווערע משנה, און דאָס איז, אז נור ביי א קרעמער אָדער בעקער האָט זיך דער מענטש פאַר־לאָזט דערויף, אז ער קויפט ביי זיי און דעריבער ווייל דאָס געלט האָט דאָך אים ניט קונה געווען, העלפט ניט וואָס דער קרעמער האָט אים געוואָלט מזכה זיין צו־זאמען מיט די אנדערע געסל־אָדער הויף־איינוואוינער, מחמת דאָס געשאנק איז דאָך פאַרגעקומען אָן דעם וויסן פון דעם מענטש. אָבער ווען דאָס איז ניט קיין קרעמער אָדער א בעקער, נאָר סתם א מענטש, וועמען ער האָט געגעבן א מעה אז ער זאָל

ר' יְהוּדָה, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵרוּבֵי תְחוּמִין, אֲבָל בְּעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת מְעָרְבִין לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, לְפִי שֶׁזָּכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו:

פרק ח

א כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בִּתְחוּמִין? מַנִּיחַ אֶת הֶחָבִית וְאוֹמֵר, הֲרֵי זוֹ לְכָל בְּנֵי עִירִי, לְכָל מִי שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם, מֻתָּר, מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ, אָסוּר, שֶׁאֵין מְעָרְבִין

אים מזכה זיין אין עירוב וואָס ער לייגט, הייסט עס ניט, אז ער וויל דוקא קויפן ביי אים נאָר ער מאכט אים פאר שליח צו מאכן פאר אים דעם עירוב, און דעריבער איז עס זיין כוונה אויך צו נעמען עס ביי אים אלס געשאנק און דער עירוב איז א גוטער עירוב. אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט: ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ביי עירוב פון תחומין, אָבער ביי עירובי חצרות, קאָן מען מאכן (פאר א מענטש) א עירוב סיי מיט זיין וויסן און סיי אָן זיין וויסן, ווייל מען קאָן פאר א מענטש טאָן א גוטע זאך אפילו ווען ער איז ניטאָ דאביי אָבער מען קאָן ניט טאָן פאר אים א ניט גוטע זאך (חבין) ווען ער איז ניטאָ דאביי. ווען מען לייגט פאר אים א עירוב לאָמיר זאָגן אין מערב זייט צום סוף פון די 2000 איילן ווייטער פון דער שטאָט, געווינט דער מענטש דאָס וואָס ער קאָן גיין פון דאָרט אים שבת נאָך אנדערע 2000 איילן. אָבער ער פארלירט דאָס וואָס אין מזרח־זייט קאָן ער ניט גיין די 2000 איילן, וואָס ער האָט אָן דעם עירוב יאָ געקאָנט גיין. דעריבער הייסט עס ווי געטאָן פאר אים א זאך וואָס איז אין א געוויסער מאָס ניט גוט פאר אים און מחמת דעם קאָן מען עס ניט טאָן אָן אים, אָן זיין וויסן. אָבער ביי א עירוב אין הויף (עירובי הצרות) טוט מען דאָך מיט דעם ערוב דעם מענטש נאָר א טובה, אז ער זאָל קאָנען טראָגן אין הויף אים שבת, און ער פארלירט גאָר ניט דאדורך, דעריבער קאָן מען מאכן פאר אים דעם עירוב אָן זיין וויסן.

פרק ח.

א. כיצד, ווי אזוי מאכט מען בשותפות ערובי תחומין? מיר האָבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא געגעבן וואָס מ׳מיינט עירובי תחומין. מ׳לייגט צום סוף פון די 2000 איילן (אָדער נעענטער) אויסער דער שטאָט פרייטאָג עסנווארג און ס׳הייסט, אז פריי־טאָג בין השמשות האָט מען דאָרט געוואוינט. דאדורך מעג מען גיין פון דאָרט 2000 דער גאנצער שטאָט מענטשן, פרעגט דאָ די משנה: ווי אזוי מאכט מען אזא בשות־פותדיקן עירוב תחומין? און זי ענטפערט: מניח, ער לייגט אנידער (צום סוף פון די 2000 איילן אָדער נענטער) די פאס (מיט וויין אָדער מיט שפייז) און ער זאָגט: דאָס איז פאר אלע איינוואוינער פון מיין שטאָט, פאר יעדן איינעם וואָס וועט גיין צום הויז פון אבל אָדער צום הויז פון דער חתונה. דאָס הייסט, אויב עס איז פאראן אן אבל וועלכער וואוינט ווייט פון דער שטאָט 4000 איילן און מען וויל גיין צו אים אָדער עס איז א חתונה־סעודה ווייט 4000 איילן פון דער שטאָט, קאָן יעדער פון די שטאָט־מענטשן גיין אהין אויפן סמך פון דער פאס שפייז, וואָס ער האָט געלייגט אלס עירוב פאר די שטאָט־מענטשן. די משנה לערנט דאָ אגב אורחא, אז מען זאָל ניט מאכן א עירוב תחומין סתם, נאָר ווען מען דארף עס פאר א דבר מצוה, ווי צו גיין צו אן אבל אָדער צו א חתונה־סעודה אָדער אן אנדערער סעודת־מצוה. כל שקבל, יעדער איינער וועלכער (הערנדיק וועגן עירוב־לייגן) האָט מקבל געווען אויף זיך פרייטאָג (זיך סומך צו זיין אויף דעם עירוב) מעג (זיך באנוצן מיט דעם עירוב); משתחשך, אויב (איינער האָט געהערט וועגן עירוב ערשט) ווען עס איז שוין געווען פינסטער (שבת) טאָר ער ניט, ווייל מען קאָן ניט מאכן א עירוב ווען עס איז שוין פינסטער (שבת). די גמרא זאָגט, אַז אויב איינער, וואָס האָט געהערט וועגן דעם עירוב פרייטאָג, האָט ניט מקבל געווען אויף זיך פרייטאָג סומך צו זיין זיך אויף דעם עירוב, נאָר ער

מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ: ב כַּמָּה הוּא שִׁעוּרוֹ? מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְכָל אֶחָד. מְזוֹנוֹ לְחוֹל וְלֹא לְשַׁבָּת, דִּבְרֵי ר׳ מֵאִיר. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, לְשַׁבָּת וְלֹא לְחוֹל. וְזֶה וָזֶה מִתְכַּוְּנִין לְהָקֵל. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, מִכִּכָּר בְּפֻנְדְּיוֹן מֵאַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁתֵּי יָדוֹת לְכִכָּר מִשָּׁלֹשׁ לְקַב. חֶצְיָהּ

האָט ערשט מקבל געוועזן אויף זיך ווען עס איז שוין געוועזן שבת, מעג ער זיך באַנוצן מיט דעם עירוב. דאָס איז דער דין פון „יש ברירה״ (ביי תחומין, ווייל דער איסור איז נור מדרבנן), דאָס הייסט, אַז שפּעטער אים שבת איז באַשטימט געוואָרן, אַז שוין פרייטאָג האָט ער געמוינען אויף זיך דעם עירוב. אָבער אויב ער האָט פרייטאָג ניט געהערט וועגן דעם עירוב איז דאָך ניט שייך קיין „ברירה״, ווייל ער האָט דאָך פרייטאָג ניט געוואוסט וועגן דעם.

ב. כמה, וויפיל איז זיין שיעור? וויפיל איז דער שיעור שפּייז, וואָס מען דאַרף האָבן צו א עירוב תחומין? מזון, שפּייז פאַר צוויי סעודות פאַר יעדן מענטש. סיי מען מאַכט פאַר זיך אליין דעם עירוב תחומין, סיי מען מאַכט אים בשותפות מיט אנדערע מענטשן, מוז זיין שפּייז גענוג אויף צוויי סעודות פאַר יעדן מענטש, פאַר וועמען מען מאַכט דעם עירוב. דער טעם איז, ווייל קוים נעמט מען אָן אַז ס׳איז דאָס אָרט, וואו דער מענטש דאַרף וואוינען א גאַנצן שבת (מתמת דאָ האָט ער דאָך קונה שביתה געווען) דאַרף ער האָבן צו עסן צוויי סעודות, ווייל געוויינטליך עסט א מענטש אין א טאָג צוויי סעודות. דער תוספות יום טוב באַמערקט דאָ, אַז שבת דאַרף מען דאָך אייגנטליך עסן שלש סעודות, דריי סעודות, און ער זאָגט, אַז מען רעכנט נור די סעודות וואָס מען עסט יעדן טאָג. מזונו, זיין שפּייז אין דער וואָכנס, און ניט אים שבת, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. מען שאַצט אָפּ דעם שיעור פון די צוויי סעודות ניט אזוי פיל וויפיל א מענטש עסט ביי די סעודות אים שבת, נאָר וויפיל ער עסט אין דער וואָכנס. ר׳ יהודה זאָגט, אַז לויט אים שבת און ניט לויט אין דער וואָכנס. די צוויי סעודות דאַרף מען אָפּשאַצן וויפיל מען עסט שבת. וזה, און סיי דער (ר׳ מאיר) און סיי דער (ר׳ יהודה) מיינען גרינגער צו מאַכן (מיקל צו זיין). ר׳ מאיר האַלט, אַז שבת מאַכט מען געשמאַקערע עסנס, און דער מענטש עסט מער, און דעריבער זאָגט ער אַז לויט די סעודות פון דערוואָכנס, וועלכע זענען קלענערע. ר׳ יהודה האַלט, אַז שבת עסט דאָך דער מענטש דריי סעודות (שלש סעודות), דעריבער עסט ער ביי צוויי סעודות ווייניקער פון דעם וואָס ער עסט אין צוויי וואָכענדיקע סעודות.

ר׳ יוחנן בן ברוקא זאָגט, אַז (דער שיעור פון שפּייז פאַר צוויי סעודות איז) א לאַבן ברויט פאַר א פּונדיון, צו פיר סאה פאַר א סלע. א סלע איז געוועזן א גרויסע זילבערנע מטבע, און ער האָט געהאַט 48 קלענערע מטבעות, וואָס האָבן געהייסן פונדיון (דאָס איז די רוימישע מטבע „דופּאָנדיום״). א „סאה״ איז געוועזן א מאָס, וואָס האָט געהאַט 6 טעפּ (6 קבים). קומט אויס, אַז 4 סאה האָבן געהאַט 24 טעפּ. אויב מען האָט געקויפט 4 סאה ווייץ פאַר א סלע, הייסט עס, אַז עס האָט געקאָסט 24 טעפּ ווייץ 48 פונדיונים, און איין האַלבער טאָפּ ווייץ האָט געקאָסט איין פונדיון. אָבער אזוי ווי עס דאַרף דאָך קאָסטן מאָלן דעם ווייץ און באַקן און דער קרעמער וואָס פאַרקויפט דאָס ברויט דאַרף דאָך פאַרדינען, רעכנט מען העלפט אויף העלפט. קומט אויס אַז פאַר איין פונדיון האָט מען באַקומען א לאַבן ברויט ניט פון א האַלבן טאָפּ נאָר פון א פערטל טאָפּ. דער ברטנורא זאָגט אויפן יסוד פון דער גמרא און מפרשים אַז דאָס איז די גרויס פון 6 אייער, דאָס איז דער שיעור פון ברויט פאַר צוויי סעודות.

ר׳ שמעון זאָגט, אַז עס איז גענוג (פאַר די צוויי סעודות) צוויי דריטל (ידות, חלקים) פון א ברויט, וואָס דריי ברויטן פאַרנעמען א טאָפּ. אזוי ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, אַז א טאָפּ האָט די גרויס פון 24 אייער, קומט אויס, אַז ווען דריי ברויטן פאַרנעמען א טאָפּ, האָט יעדעס ברויט די גרויס פון 8 אייער, און צוויי דריטל פון אזא ברויט האָט די גרויס 5 אייער און איין דריטל איי. דאָס איז, לויט ר׳ שמעון דער

לְבֵית הַמְּנֻגָּע. וַחֲצִי חֲצָיָהּ לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה: ג אַנְשֵׁי חָצֵר וְאַנְשֵׁי מִרְפֶּסֶת שֶׁשָּׁכְחוּ וְלֹא עֵרְבוּ, כֹּל שֶׁגָּבֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, לַמִּרְפֶּסֶת, פָּחוֹת מִכָּאן, לֶחָצֵר. חֻלְיַת הַבּוֹר וְהַסֶּלַע שֶׁהֵן גְּבֹהִין עֲשָׂרָה טְפָחִים, לַמִּרְפֶּסֶת, פָּחוֹת מִכָּאן, לֶחָצֵר. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּסְמוּכָה. אֲבָל בְּמֻפְלֶגֶת, אֲפִלּוּ הִיא גְבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, לֶחָצֵר. וְאֵיזוֹ הִיא סְמוּכָה?

שיעור פאר די צוויי סעודות. חציה, א העלפט פון אים (פון אזא ברויט) איז פאר א הויז וואָס האָט צרעת דער דין אין אז ווען איינער גייט אריין אין א הויז וואָס האָט א קרעציק אָרט איז דער געביידע, ווערט ער טמא. אָבער אויב ער טראָגט אויף זיך קליידער ווערן די קליידער ניט טמא (אז מען זאָל זיי דארפן וואשן) סיידן דער מענטש ווארט אין הויז אזוי לאנג, אז ער זאָל דורך דער צייט קאָנען אויפעסן א האלב ווייצן־ברויט (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נגעים); דאָס הייסט „אכילת פרס", דאָס אויפעסן פון א העלפט („פרס", א העלפט). זאָג דאָ די משנה, אז דאָס מיינט מען א העלפט פון אזא ברויט, וואָס דריי אזעלכע ברויטן זענען גרויס ווי איין טאָפּ, דאָס הייסט א העלפט פון דער גרויס פון 8 אייער, דאָס הייסט, די גרויס פון 4 אייער. וחצי חצייה, און א העלפט פון זיין העלפט (דאָס הייסט א פערטל פון אזא ברויט) איז צו פסלענען דעם קערפער (פון מענטש). עס איז פאראן א תקנה פון די חכמים, אז איינער עסט טמא'דיקע מאַכלים, ווערט ער (זיין קערפער) פסול פון צו עסן תרומה. זאָגט די משנה, אז דער שיעור צו עסן די טמא'דיקע מאכלים און דער קערפער זאָל פסול ווערן איז ווען די מאכלים זענען אזוי גרויס ווי א פערטל פון אזא ברויט, דאָס הייסט די גרויס פון 2 אייער. דאָס איז דער שיעור לויט ר' שמעון. און לויט ר' יוחנן בן ברוקא דארף מען האָבן צום בית המנוגע, צום צרעת'דיקן הויז א העלפט פון זיין שיעור ברויט, א העלפט פון 6 אייער, דאָס הייסט די גרויס פון 3 אייער, און די טמא'דיקע מאכלים דארפן זיין א פערטל פון זיין ברויט, דאָס הייסט די גרויס פון אנדערהאלבן אייער.

ג. אנשי חצר, אויב די איינוואוינער פון א הויף און די איינוואוינער פון דער גאלעריע (מרפסת, און די גאלעריע איז אין זעלבן הויף און פון דער גאלעריע, וועל־כע איז העכער פון דער ערד פון הויף, גייט מען אריין אין אויבערשטע וואוינונגען) האָבן פארגעסן און ניט געמאכט צוזאמען א עירוב (א עירוב חצרות, אָבער די מרפסת־איינוואוינער באזונדער און די הויף־איינוואוינער באזונדער האָבן יאָ גע־מאכט ערובים), איז אלץ (אין הויף) וואָס איז הויך צען טפחים (אָדער מער) געהערן צו דער גאלעריע, און ווינציקער פון צען טפחים) געהערן (אויך) צום הויף. עס הייסט אז פון דער גאלעריע צו די ערטער אין הויף, וואָס זענען הויך 10 טפחים, מעג מען ארויסטראָגן, אָבער צו ערטער נידריקער פון 10 טפחים טאָר מען ניט טראָגן. אָבער פון הויף טאָר מען ניט טראָגן ניט צו די ערטער העכער פון 10 טפחים און ניט צו די נידריגערע פון 10 טפחים, מחמת דאָס וואָרט אין דער משנה „לחצר", מיינט מען „אויך צום הויף", דאָס הייסט, אז אין די נידריקערע ערטער האָבןביידע א רשות, סיי די גאלעריע און סיי דער הויף, און ווייל זיי האָבן ניט געמאַכט צוזאמען איין ערוב, טאָרן ביידע דאָרט ניט טראָגן. חוליות, די ערד־צוים פון א גרוב אָדער א שטיין, וועלכע זענען הויך צען טפחים געהערן צו דער גאלע־ריע און נידריקער פון צען טפחים געהערן צום הויף. די גמרא זאָגט, אז דאָס (ווען עס איז הויך 10 טפחים געהערט עס צו דער גאלעריע) איז נור ווען דער גרוב איז פול מיט זאכן וואָס מען טאָרניט נעמען אים שבת ווי ערד וכדומה, אָבער אויב למשל מיט פרוכטן, טאָר מען ניט ארויסטראָגן אהין פון דער גאלעריע, ווייל ס'איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען נוצן דערפון אים שבת און עס וועט קלענער ווערן פון 10 טפחים. במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ביי נאָנטע (ערטער, וואָס זענען נאָנט צו דער גאלעריע), אָבער ביי ווייטע, איז אפילו זיי זענען הויך צען טפחים געהערן זיי

כָּל שֶׁאֵינָהּ רְחוֹקָה אַרְבָּעָה טְפָחִים׃ ד הַנּוֹתֵן אֶת עֵרוּבוֹ בְּבֵית שַׁעַר אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת, אֵינוֹ עֵרוּב, וְהַדָּר שָׁם אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו. בְּבֵית הַתֶּבֶן וּבְבֵית הַבָּקָר וּבְבֵית הָעֵצִים וּבְבֵית הָאוֹצָרוֹת, הֲרֵי זֶה עֵרוּב, וְהַדָּר שָׁם אוֹסֵר עָלָיו. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֶשׁ־שָׁם תְּפִיסַת יַד שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו׃ ה הַמַּנִּיחַ בֵּיתוֹ וְהָלַךְ לִשְׁבּוֹת בְּעִיר אַחֶרֶת אֶחָד נָכְרִי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי זֶה אוֹסֵר, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ אוֹסֵר. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, נָכְרִי אוֹסֵר, יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ

(אויך) צום הויף. **ווי מיר האָבן פריער געלערנט טאָר מען ניט טראָגן צו זיי ניט פון דער גאלעריע און ניט פון הויז.** ואיזה, און וואָס הייסט נאָנט? אלץ וואָס איז ניט ווייט פיר טפחים. **אויב אָבער אן אָרט איז ווייט 4 טפחים פון דער גאלעריע הייסט עס ווייט.**

ד. הנותן, אז איינער לייגט אוועק דעם עירוב (דעם הויף-עירוב) אין טויער־הייזל (בית שער, וואו דער היטער פון הויף זיצט און גיט אכטונג) אָדער אין אן אריינגאנג־האָל (אכסדרה) אָדער אין א גאלעריע (מרפסת) איז עס ניט קיין עירוב. **מחמת דער עירוב דארף ליגן אין א הויז וואו מענטשן וואוינען, און אין די אלע דריי ערטער וואוינט מען ניט. וועגן „בית שער" און „אכסדרה" און „מרפסת" האָבן מיר געגעבן אין מסכתא מעשרות פרק ב' משנה ו'.** והדר, און דער וואָס וואוינט דאָרט אסרט ער ניט אויף אים. **אויב איינער וואוינט יאָ אין איינעם פון די דאָזיקע דריי ערטער, האָט ער ניט דעם דין ווי אן איינוואוינער פון הויף, און אויב ער האָט ניט צושטייער געגעבן צום הויף-עירוב אסרט ער ניט אויף די אנדערע איינוואוינער אז זיי זאָלן ניט טאָרן טראָגן אין הויף-רשות.** בבית התבן, (אויב מען האָט געלעגט דעם עירוב) אין דער געביידע וואו מען האלט שטרוי, אָדער אין שטאל וואו מען האלט רינדער (בקר, רינדער, בהמות), אָדער אין דער געביידע וואו מען האלט האָלץ אָדער אין דער געביידע וואו מען האלט תבואה (בית האוצרות, מאגאזין), איז עס אן עירוב, און אויב איינער וואוינט דאָרט אסרט ער אויף אים. **מחמת די אלע ערטער באנוצט זיך דער מענטש מיט זיי ווי זיין וואוינונג; און דעריבער אויב דער הויף בעל הבית האָט פארדינגען די ערטער צו אן אנדערן מענטש צו וואוינען און דער דאָזיקער איינוואוינער האָט ניט צושטייער געגעבן צום עירוב אסרט ער יאָ אז אויך דער בעל הבית פון הויף זאָל ניט טאָרן טראָגן, ווייל די אלע ערטער גייען אריין אין הויף אריין.** ר' יהודה זאָגט, אז אויב דער בעל הבית האלט דאָרט (אין די ערטער) זאכן (תפיסת יד, „אננעמען מיט דער האנט") אסרט ער ניט אויף אים. **מחמת עס הייסט, אז אויך די דאָזיקע פארדינגענע ערטער געהערן צום בעל הבית. אָבער דאָס איז נור אויב אין הויף זענען מער ניט פאראן ווי דער בעל הבית און דער דאָזיקער איינוואוינער, אָבער אויב עס זענען פאראן נאָך אנדערע איינוואוינער אסרט ער אויף זיי. מיט „זאכן" מיינט מען (אזוי לערנט די גמרא) אזעלכע זאכן, וועלכע מען טאָרניט נעמען אים שבת; אָבער זאכן וואָס מען קאָן צונעמען אים שבת הייסט ניט קיין תפיסת יד און אסרט יאָ, ווייל דער איינוואוינער קאָן זיי נעמען און ארויסוואַרפן.**

ה. המניח, אז איינער לאָזט איבער זיין וואוינונג (אין א הויף) און גייט אוועק האלטן שבת אין אן אנדער שטאָט, סיי דער איינוואוינער איז א גוי און סיי ער איז א ייד, אסרט ער, אזוי זאָגט ר' מאיר. **דאָס הייסט, אויב דער יידישער איינוואוינער, האָט ניט צושטייער געגעבן צום הויף-עירוב טאָרן אויך די אנדערע איינוואוינער, וועלכע האָבן יאָ געמאכט א עירוב, ניט טראָגן אין הויף, ווייל עס הייסט ווי דער דאָזיקער אוועקגעגאנגענער איינוואוינער געפינט זיך נאָך אלץ אין הויף. רש"י און דער ברטנורא זאָגן, אז דער טעם איז ווייל „דירה בלא בעלים", א וואוינונג, אין וועלכער איר באוואוינער געפינט זיך ניט אין איר, הייסט א דירה.** ר' יהודה זאָגט, אז ער אסרט ניט. **ער האלט, אז א „דירה בלא בעלים" הייסט ניט קיין דירה.** ר' יוסי

יִשְׂרָאֵל לָבֹא בַשַּׁבָּת. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ הִנִּיחַ בֵּיתוֹ, וְהָלַךְ לִשְׁבּוֹת אֵצֶל בִּתּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁכְּבָר הִסִּיעַ מִלִּבּוֹ: ו בּוֹר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת, אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לוֹ מְחִצָּה גְּבֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, בֵּין מִלְמַעְלָה בֵּין מִלְּמַטָּה בֵּין מִתּוֹךְ אֻגְנוֹ. ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מִלְּמַטָּה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים מִלְמַעְלָה. אָמַר ר׳ יְהוּדָה, לֹא תְהֵא מְחִצָּה גְדוֹלָה מִן הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶם: ז אַמַּת הַמַּיִם

זאָגט, אז א גוי אסרט און א ייד אסרט ניט, ווייל א ייד איז ניט זיין שטייגער צו קו־מען אים שבת. **א גוי קאָן דאָך אָנקומען צוריק אין דער וואוינונג אים שבת, הייסט עס ווי ער וואוינט דאָ. אָבער א ייד וועט דאָך שבת ניט קומען הייסט עס א „דירה בלא בעלים" און עס איז ניט קיין דירה.** ר׳ שמעון זאָגט, אז אפילו איינער האָט פארלאָזט זיין וואוינונג און איז אוועקגעגאנגן האלטן שבת ביי זיין טאָכטער (אין אן אנדערן הויף) אין דערזעלביקער שטאָט, אסרט ער ניט, ווייל ער האָט שוין אין געדאנק זיך אפגעזאָגט (פון דער דאָזיקער וואוינונג). **לויט ר׳ שמעון מוז מען ניט דוקא האָבן אוועקגעגאנגען אין אן אנדערער שטאָט, נאָר אפילו אין דערזעלביקער שטאָט וועט ער אויך ניט צוריקקומען אים שבת. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען ער איז געגאנגען צו דער טאָכטער, אָבער אויב צום זון אסרט ער יאָ, ווייל עס איז מורא צו האָבן אז די שנור וועט זיך קריגן מיט אים און ער וועט צוריק קומען אהיים; דער איידעם אָבער קריגט זיך ניט מיטן שווער. „הסיע מלבו", „אוועקגעריקט פון זיין הארץ", זיך אנטזאגט אין געדאנק.**

ו. בור, א גרוב (מיט וואסער) וואָס געפינט זיך צווישן צוויי הייפן (איין העלפט גרוב אין דעם איינעם הויף און די אנדערע העלפט גרוב אין דעם אנדערן הויף) טאָר מען ניט שעפּן פון אים (קיין וואסער) סיידן מען האָט געמאכט (אין מיטן פון גרוב, צווישן די צוויי העלפטן) א ווענטל, וואָס איז הויך צען טפחים, סיי אין דער הויך, סיי אונטן, סיי אין זיין (דעם גרובס) בעקן. **אָן דעם ווענטל טאָר מען ניט שעפּן קיין וויסער, ווייל דער גרוב געהערט דאָך צו ביידע הייפן, און זיי האָבן דאָך ניט געמאכט צוזאמען איין עירוב, ממילא אסרט יעדער הויף אויף דעם אנדערן. אָבער אויב מען האָט געמאַכט א ווענטל הויך 10 טפחים, הייסט עס ווי מען האָט צעטיילט דעם גרוב, איין העלפט צו דעם איינעם הויף און איין העלפט צום אנדערן הויף, און עס איז ניט קיין געמישטע רשותים, און דעריבער מעג מען. די משנה זאָגט אז סיי מען מאכט דאָס ווענטל אונטן, דאָס הייסט 9 טפחים פון ווענטל זענען אין וואסער און איין טפח שטעקט ארויס פון וואסער, און סיי מען מאכט עס איז דער הויך, דאָס הייסט עס הענגט אראָפּ א ווענטל 9 טפחים איבער דעם וואסער און איין טפח אין וואסער, און סיי דאָס ווענטל טיילט אָפּ בלויז דעם בעקן פון גרוב, כאָטש עס רירט ניט אָן דאָס וואסער, הייסט עס אַלץ א גוט ווענטל. מיט בעקן (אוגן) פון גרוב מיינט מען אין גרוב, נאָר ניט טיף, וואו דאָס וואסער איז, נאָר אין דער הויך. די גמרא זאָגט, אז אזא ווענטל וואָס גייט ניט אראָפּ ביז צום באָדן פון גרוב האָט מען מתיר געמאכט נור ביי וואסער און מען זאָגט דאָ „גוד אחית", דאָס הייסט, מען נעמט אָן, אז דאָס ווענטל „ציט זיך אראָפּ" ביז צום באָדן.** ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט, אז די בית שמאי זאָגן, אז (דאָס ווענטל דארף זיין) אונטן (אין וואסער און נור א טפח פון ווענטל זאָל ארויסשטעקן פון וואסער), און די בית הלל זאָגן, אז אין דער הויך (איבער דעם וואסער, און נור א טפח טיף אין וואסער); האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז א ווענטל דארף ניט זיין גרעסער פון דער וואנט וואָס שיידט אָפּ צווישן זיי (צווישן די הויפן). **ר׳ יהודה האלט, אז דאָס ווענטל דארף זיך ניט געפינען דוקא אין בעקן פון גרוב, נאָר אפילו עס איז איבער דעם בעקן און עס טיילט אָפּ די ביידע הייפן איז עס שוין אויך א גוטע מחיצה.**

ז. אמת המים, אויב א קאנאל מיט וואסער גייט אדורך דורך א הויף (ער קומט

שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת בֶּחָצֵר, אֵין מְמַלְאִין הֵימֶנָּה בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה לָהּ מְחִצָּה גָּבֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים בַּכְּנִיסָה וּבַיְצִיאָה. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּתֶל שֶׁעַל גַּבָּהּ תִּדּוֹן מִשּׁוּם מְחִצָּה. אָמַר ר' יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל אָבֵל, שֶׁהָיוּ מְמַלְאִין מִמֶּנָּה עַל פִּי זְקֵנִים בַּשַּׁבָּת. אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בָהּ כַּשִּׁעוּר: ח גְּזֻזְטְרָא שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, אֵין מְמַלְאִין הֵימֶנָּה בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה לָהּ מְחִצָּה גָּבֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים בֵּין מִלְמַעְלָה

אַן פון דרויסן און גייט אדורך דעם הויף און גייט ארויס אין דרויסן) טאָר מען ניט (אין הויף) שעפּן פון אים וואסער אים שבת, סיידן מען האָט אין אים געמאַכט א ווענטל הויך צען טפחים ביים אריינגאנג (ביים אָרט וואו דער וואסער קאנאַל גייט־אריין אין הויף) און סיי ביים ארויסגאנג (א ווענטל פון צען טפחים ביים אָרט וואו דער קאנאל גייט ארויס פון הויף). **מחמת דער וואסער־קאנאל, כאָטש ער גייט אדורך דעם הויף (וועלכער איז א רשות היחיד) ווערט גערעכנט פאר א כרמלית (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבת) און מען טאָרניט טראָגן אריין פון אים אין הויף אריין. אָבער ווען מען מאכט די צוויי ווענטלעך אי דעם קאנאל איבער זיין גאנצער ברייט, ווערט ער באטראכט ווי א טייל פון הויף.** ר' יהודה זאָגט, אז די וואנט איבער אים (איבער ז'עם קאנאל) איז גוט אלס ווענטל. **ר' יהודה זאָגט דאָ דעמזעלביקן דין ווי פריער אין משנה ו', דהיינו, אז עס מוז ניט דוקא זיין א ווענטל אין קאנאל, נאָר עס איז גענוג די וואנט וואס געפינט זיך איבער דעם קאנאל און וועלכע טיילט אָפּ דעם הויף פון דעם ארומיקן דרויסן.** אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה מיט א קאנאל פון (דער שטאָט) אבל און מען האָט אים שבת פון איר געשעפּט וואַסער (אין די הייפן דורך וועלכע זי איז דורכגעגאנגען) מיט דער הסכמה פון די זקנים (תנאים). **אין דאָזיקן קאנאל פון דער שטאָט אבל האָט מען ניט געמאכט קיין באזונדערע ווענטלעך אין קאנאַל נאָר מען האָט זיך סומך געווען אויף די ווענט איבער אים.** אמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) אָפּגעענטפערט אים (ר' יהודה), אז (דאָרט ביים קאנאל פון דער שטאָט אבל איז געווען מותר צו שעפּן פון אים וואסער אים שבת) ווייל עס איז ניט געווען אין אים וויפיל דער שיעור דאַרף זיין. **דער דין איז אז א וואסער־קאנאל הייסט א כרמלית נאָר ווען ער איז טיף מינדסטנס 10 טפחים און איז ברייט מינדעסטנס 4 טפחים, זאָגן די חכמים, אז דער וואסער־קאנאל אין אבל האָט ניט געהאַט דעם שיעור; אָדער ער איז ניט טיף געווען 10 טפחים אָדער ער איז ניט ברייט געווען 4 טפחים, און דעריבער האָט מען געמעגט פון אים שעפּן וואַסער** וועגן טיטל ,,זקנים" זע פריער פרק ג' משנה ד'. די שטאָט ,,אבל" סתם, אָן א ביי־נאמען, אז געווען אין גליל לעבן דער שטאָט צפורי און האָט טיילמאָל אויך געהייסן ,,אובלון, און לויט טייל מיינונגען האָט זי אויך געהייסן ,,אבל ערב". **היינט איז עס אַן אראביש דאָרף ,,איבלין".**

ח. גזוזטרא, אויב א באלקן (וואָס שטעקט ארויס פון א הויז) געפינט זיך איבער א וואסער (און אין באָדן פון באלקאָן איז פאראַן א לאָך, דורך וועלכן מען לאָזט אראָפּ א עמער און מען שעפּט וואסער און מען ציט אים צוריק ארויף), טאָר מען פון אים (פון דעם וואסער־אָרט) ניט שעפּן קיין וואסער אים שבת, סיידן מען מאכט ווענטלעך (ארום און ארום) וואָס זענען הויך צען טפחים, סיי איבער (דעם וואסער), סיי אונטער (דעם וואַסער). **אויב די ווענטלעך זענען געמאַכט ארום און ארום דעם וואסער־אָרט אונטער דעם באלקן מעג מען יאָ ארויפשעפּן וואסער אים שבת. דעם טייטש פון ,,איבער" (מלמעלה, פון דער הויך) און ,,אונטער" (מלמטה, ,,פון אונטן") האָבן מיר געגעבן פריער אין משנה ו'. אזוי טייטשט דער רמבם (זע תוספות יום טוב). אָבער רשי טייטשט ,,מלמעלה", אין דער הויך מיינט מען אויף דעם באלקאָן, איבער דעם לאָך, כדי דער באלקאָן זאל האָבן ווענטלעך ארום, און ,,מלמטה" מיינט**

בֵּין מִלְמַטָּה. וְכֵן שְׁתֵּי גְזֻוזְטְרָאוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. עָשׂוּ לָעֶלְיוֹנָה וְלֹא עָשׂוּ לַתַּחְתּוֹנָה שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עַד שֶׁיְּעָרְבוּ: **ט** חָצֵר שֶׁהִיא פְּחוּתָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, אֵין שׁוֹפְכִין בְּתוֹכָהּ מַיִם בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לָהּ עֻקָּה, מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם מִן הַנֶּקֶב וּלְמַטָּה, בֵּין מִבַּחוּץ בֵּין מִבִּפְנִים. אֶלָּא

מען אונטער דעם לאָך פון באַלקאָן צו־באַהאַפטן צום באַלקאָן, רש״י זאָגט אויך, אז די ווענטלעך דארפן זיין געמאכט אז זיי זאָלן ארומנעמען א שטח פון 4 טפחים אויף 4 טפחים ארום דעם לאָך, אָדער זיי זאָלן ארומנעמען דעם גאַנצן באַלקאָן. וכן, און אזוי איז אויך דער דין מיט צוויי באַלקאָנען, איינער איבער דעם צווייטן; אויב מען האָט געמאכט (ווענטלעך) אין דעם אויבערשטן באַלקאָן און מען האָט ניט געמאכט (קיין ווענטלעך) צום אונטערשטן (באַלקאָן) זענען ביידע אסור (טאָרן זיי ניט שעפּן וואסער) סיידן זיי זאָלן מאכן (צוזאמען איין) עירוב. די משנה איז א זייער שווערע, און האָט עטליכע גירסאות און עטליכע פירושים. דער ברטנורא טייטשט, אז מען מיינט, דאָס דער לאָך אין דעם אויבערשטן באַלקאָן איז פּונקט איבער דעם לאָך אין אונטערשטן באַלקאָן, און פון דעם אויבערשטן לאָזט מען אַראָפּ מיט א שטריק דעם עמער דורך די ביידע לעכער אין וואסער און מען שעפּט דאָס וואסער. זאָגט די משנה אז אויב די אײנוואוינער פון דעם אונטערשטן האָבן געהאָלפן מאכן אין דעם אויבערשטן באַלקאָן די ווענטלעך און אין דעם אונטערשטן האָט מען ניט געמאכט, איז ווייל די אונטער־שטע האָבן א חלק אין די אויבערשטע ווענטלעך טאָרן אויך די אויבערשטע ניט שעפּן קיין וואסער, סיידן זיי האָבן געמאכט איין עירוב און זיי זענען ווי איין הויז. אויב די אונטערשטע האָבן געמאכט ביי זיך און די אויבערשטע ניט, און אפילו די אויבערשטע האָבן ניט געהאָלפן מאכן די אונטערשטע ווענטלעך און זיי האָבן ניט געמאכט צוזאמען איין ערוב, טאָרן אויך ביידע ניט שעפּן וואסער; די אויבערשטע טאָרן ניט ווייל זיי האָבן דאָך ניט קיין ווענטלעך, און די אונטערשטע טאָרן ניט, ווייל די אויבערשטע האָבן א רשות־חלק אין דעם אונטערשטן (ווייל זיי ציִען דאָך דורך דעם אונטערשטן וואסער) און דעריבער אסרן זיי אויך די אונטערשטע. אָבער אויב זיי האָבן געמאַכט יעדע פאר זיך ווענטלעך, מעגן זיי ביידע שעפּן וואסער, ווייל זיי זענען געוואָרן דאדורך באזונדערע רשותים און זיי דארפן ניט האָבן א עירוב. דער רמבם פסקנט, אז אויב פון דעם אויבערשטן צום אונטערשטן איז ניטאָ קיין 10 טפחים מוזן זיי האָבן צוזאמען א עירוב אפילו ווען זיי האָבן באַזונדערע ווענטלעך.

ט. חצר, א הויף, וואָס האלט ניט פיר איילן (פיר קוואדראט־איילן, דאָס הייסט צוויי איילן די לענג אויף צוויי איילן די ברייט אָדער פיר איילן אויף איין אייל) טאָר מען ניט ארויסגיסן אין איר (אין הויף) וואסער אים שבת, סיידן מען מאכט א גרוב וואָס האלט צוויי סאה פון דעם לאָך פון גרוב און אראָפּ (דער גרוב קאָן אריינגעמען וואסער צוויי סאה). דער טעם איז, ווייל עס איז אָנגענומען אז אין 4 איילן ווערט אריינ־געזאַפּט אין דער ערד אזוי פיל וואסער וויפיל א מענטש דארף צום באנוצן אין איין טאָג. ממילא, פליסט דאָך דאָס וואסער ניט ארויס פון הויף אין דרויסן ארויס (אין רשות הרבים אריין). אָבער ווינציקער פון 4 איילן ווערט דאָס וואסער ניט אריינגע־זאפט און עס פליסט ארויס אין רשות הרבים, אָבער ווען מען מאכט א גרוב, אין וועלכן דאָס וואסער גייט אריין אידער עס פליסט ארויס פון דאָרט אין דרויסן און דער גרוב נעמט אריין וואסער „סאתים״, צוויי סאה, דאָס איז 12 טעפּ (דער רמבם זאָגט, אז דאָס איז איין אייל די לענג אויף איין אייל די ברייט, און אין דער טיף דריי פּיפּטל אייל) מעג מען, ווייל אזוי פיל וואסער באנוצט א מענטש א טאָג. „עוקה״ איז דער טייטש א גרוב (זע מסכתא מעשרות פרק א׳ משנה ז׳ „משירד לעוקה״). „נקב״, „לעכל״, מיינט מען דאָ דעם לאָך אין גרוב דורך וועלכן דאָס וואסער פליסט ארויס ווייטער אין דרויסן ארויס. בין מבחוץ, (דעם גרוב קאָן מען מאכן) סיי אין דרויסן (ניט אין הויף, נאָר אין דרויסן, אין רשות הרבים, ביים הויף) און סיי אינעווייניק (אין הויף),

שֶׁמִּבַּחוּץ צָרִיךְ לִקְמוֹר, מִבִּפְנִים אֵין צָרִיךְ לִקְמוֹר: **י** ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, בִּיב שֶׁהוּא קָמוּר אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שׁוֹפְכִין לְתוֹכוֹ מַיִם בַּשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֲפִלּוּ גַּג אוֹ חָצֵר מֵאָה אַמָּה, לֹא יִשְׁפֹּךְ עַל פִּי הַבִּיב, אֲבָל שׁוֹפֵךְ הוּא מִגַּג לְגַג, וְהַמַּיִם יוֹרְדִין לַבִּיב. הֶחָצֵר וְהָאַכְסַדְרָה מִצְטָרְפִין לְאַרְבַּע אַמּוֹת: **יא** וְכֵן שְׁתֵּי דְיוֹטָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, מִקְצָתָן עָשׂוּ עֻקָּה, וּמִקְצָתָן לֹא עָשׂוּ עֻקָּה, אֶת שֶׁעָשׂוּ עֻקָּה מֻתָּרִין, אֶת שֶׁלֹּא עָשׂוּ עֻקָּה אֲסוּרִין:

נאָר אויב (מען מאכט אים) אין דרויסן דאַרף מען אים איבערוועלבן („לקמור", מאכן איבער דעם גרוב א דעכל, ער זאָל זיין פאַרמאַכט פון דער הויף), אויב (מען מאכט אים) אינווייניק (אין הויף) דאַרף מען אים ניט איבערוועלבן (ניט מאַכן איבער דעם גרוב א דעכל). **דאָס וואָרט „קמור", „איבערוועלבן", זיין צוגעדעקט פון דער הויך איז פאַראַן עטליכע מאָל אין משנה (מסכתא אהלות פרק ג' משנה ז' „ביב שהוא קמור" און אַנדערע ערטער). דער „ערוך השלם" מיינט אַז דאָס איז פון גריכישן וואָרט „קאַמאַרעא", איבערוועלבט. דער ברטנורא זאָגט, אַז דערמיט וואָס דער גרוב איז פאַרמאַכט איז ער ווי אָפּגעטיילט פון רשות הרבים אין וועלכן ער געפינט זיך.**

י. ר' אליעזר בן יעקב זאָגט, אַז אין אַן אָפּצוג־קאַנאַל (ביב) וועלכער איז צו־געדעקט (איבערוועלבט, קמור) פיר איילן אין רשות הרבים מעג מען אין אים אריינ־גיסן (אין הויף) וואַסער אום שבת. **„ביב" הייסט אַן אָפּצוג־קאַנאַל, א „ראַוו", דורך וועלכן דאָס וואַסער פליסט אוועק. דאָס וואָרט איז אויך פאַראַן אין דער סירישער און אַראַבישער שפּראַכן. זאָגט די משנה אַז ווען אַזאַ אָפּצוג־קאַנאַל גייט פון הויף אַריין אין רשות־הרבים און אין רשות הרבים איז ער צוגעדעקט אויף א שטח פון 4 איילן, מעג מען אין אים אין הויף אריינגיסן וואַסער אום שבת. דער טעם איז ווייל אין 4 איילן קאָן ער איינזאַפּן אין זיך צוויי סאה (סאתים) וואַסער, וואָס א מענטש פאַרנוצט אין פאַרלויף פון א טאָג (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ט').** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אַז אפילו דער דאַך (פון וועלכן מען גיסט אַראָפּ וואַסער) אָדער דער הויף (אין וועלכן מען גיסט אויס דאָס וואַסער) איז גרויס הונדערט איילן טאָר מען ניט גיסן (גלייך, דירעקט) אין אָפּצוג־קאַנאַל (על פי הביב, אין מויל פון אָפּצוג־קאַנאַל, גלייך אין אים), אָבער מען מעג אויסגיסן אויפן דאַך און דאָס וואַסער רינט אַריין אין אָפּצוג־קאַנאַל. **דער טעם איז, ווייל מען זעט ווי מען גיסט אַריין אין אָפּצוג־קאַנאַל קאָן מען מיינען אַז ער האָט זיי געגאָסן נאָענט צום אַרויסגאַנג אין רשות הרבים.** החצר, דער הויף און די פאָר־האַליע (וועראַנדע, אכסדרא) ווערן צוגערעכנט (זענען זיך מצטרף) צו די פיר איילן. **דאָס גייט אַרויף אויף דעם דין אין דער משנה ט', אַז אויב א הויף האָט 4 איילן מעג מען גיסן אין אים וואַסער אום שבת, כאָטש דאָס וואַסער רינט אַרויס אין רשות הרבים. זאָגט דאָ די משנה אַז אויב אין הויף איז צו־זאַמען מיט דער פאָר־האַליע, וועראַנדע, פאַראַן 4 איילן מעג מען. די פאָר־האַליעס, די וועראַנדעס זענען געווען אייגנטליך א טייל פון הויף, און די ערד איז דאָרט ניט געווען באַדעקט, און ממילא האָט זיך דאָס וואַסער אויך דאָרט אריינגעזאַפּט. „אכסד־רא", איז דאָס גריכישע וואָרט „עקסעדראַ" (א פאָר־האַליע).**

יא. שתי, אויב צוויי אויבערשטע וואוינונגען, וועלכע געפינען זיך איינע קעגן דער אַנדערער (און צווישן זיי איז פאַראַן דער הויף ווינציקער פון פיר איילן), און טייל פון זיי (די איינוואוינער פון איין וואוינונג) האָבן יאָ געמאַכט (אין הויף) דעם גרוב (עוקה), און טייל פון זיי (די איינוואוינער פון דער אַנדערער וואוינונג) האָבן ניט געמאַכט דעם גרוב, איז די וועלכע האָבן געמאַכט דעם גרוב מעגן (גיסן דאָס וואַסער אום שבת) און די וועלכע האָבן ניט געמאַכט טאָרן ניט. **דאָס גייט אויך אַרויף אויף דער פריערדיקער משנה ט', אַז אין א הויף ווינציקער פון 4 איילן מוז מען מאַכן א גרוב,**

א כָּל גַּגּוֹת הָעִיר רְשׁוּת אַחַת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא גַג גָּבֹהַּ עֲשָׂרָה אוֹ נָמוּךְ עֲשָׂרָה, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד רְשׁוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד גַּגּוֹת וְאֶחָד חֲצֵרוֹת וְאֶחָד קַרְפֵּפוֹת, רְשׁוּת אַחַת לַכֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְתוֹכָן, אֲבָל לֹא לַכֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְתוֹךְ הַבַּיִת:
ב גַּג גָּדוֹל סָמוּךְ לְקָטָן, הַגָּדוֹל מֻתָּר וְהַקָּטָן אָסוּר. חָצֵר גְּדוֹלָה שֶׁנִּפְרְצָה

און די משנה לערנט דאָ, אז אויב די איינוואוינער פון די צוויי וואוינונגען האָבן ניט געמאכט צוזאמען א עירוב, מעגן גיסן דאָס וואסער נאָר די איינוואוינער וועלכע האָבן געמאכט דעם גרוב, און די אנדערע טאָרן ניט. דער טעם איז, ווייל קוים וועט מען זיי מתיר מאכן, וועלן זיי ארויסטראָגן די כלים מיט דעם וואסער ביז צום גרוב און זיי וועלן טראָגן אָן א עירוב. אָבער די וועלכע האָבן געמאכט דעם גרוב מעגן, ווייל דער גרוב איז דאָך לעבן זייער „דיוטא", שטאָק־וואוינונג, גיסן זיי מסתמא אויף דער דיוטא און דאָס וואסער פליסט גלייך אריין אין גרוב. וועגן „דיוטא" האָבן מיר גע־געבן אין מסכתא שבת פרק י"א משנה ב'.

פרק ט.

א. כל גגות, אלע דעכער אין דער שטאָט זענען איין רשות, אָבער עס זאָל ניט זיין איין דאך העכער (פון אנדערן דאך) צען (טפחים) אָדער נידריקער צען טפחים, אזוי זאָגט ר' מאיר. מיר האָבן אין די פריערדיקע פרקים געלערנט אז מען טאָרניט טראָגן אים שבת פון וואוינונגען ארויס אין די הויפן סיידן מען האָט געמאכט א עירובי חצרות. זאָגט דאָ ר' מאיר, אז פון איין דאך צו דעם אנדערן דאך מעג מען טראָגן (זאכן וועלכע זענען געווען אויפן דאך פרייטאָג בין השמשות) אָן א עירוב, ווייל זיי ווערן באטראכט ווי איין רשות, כאָטש די וואוינונגען אונטן געהערן צו באזונדערע מענטשן. דער טעם איז, ווייל מען נוצט ניט אזוי פיל די דעכער און עס הייסט דעריבער ניט ווי באזונדערע רשותים. אָבער ווען איין דאך איז העכער פון אנדערן 10 טפחים טאָר מען ניט, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט מען מתיר מאכן ארויפצולייגן אין רשות הרבים (אין גאס) אויף א בערגל וואָס איז הויך 10 טפחים און ברייט 4 טפחים, און דאָס טאָר מען ניט. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז יעדער (פון די דעכער) איז א באזונדער רשות פאר זיך. לויט די חכמים אויב די איינוואוינער פון די וואוינונגען אונטן האָבן ניט געמאכט איין עירוב טאָר מען ניט טראָגן אויף די דעכער פון איינעם צום אנדערן. ר' שמעון זאָגט, אז סיי דעכער, און סיי הייפן און סיי (ארומגעצוימטע) פלעצער (קרפיפות) זענען איין רשות (נאָר) פאר זאכן וועלכע זענען דאָרט געווען ווען עס איז געוואָרן שבת (פרייטאָג בין השמשות) אָבער ניט פאר זאכן, וועלכע זענען געווען אין דער וואוינונג ווען ס'איז געוואָרן שבת. ר' שמעון האלט, אז אויב עס האָבן זיך געפינען זאכן אויף אַ דאַך אדער אין א הויף אָדער אין אן ארומגעצוימטן פלאַץ (אויב זיי האָבן ניט מער שטח ווי א בית סאתים, 5000 קוואדראט־טיילן) דעמאָלס ווען עס איז געוואָרן שבת, מעג מען די זאכן טראָגן אים שבת ארויף אויף אן אנדערן דאך (אפילו זיי זענען העכער אָדער נידריקער פון 10 טפחים) אָדער אין אן אנדערן הויף אפילו אָן א עירוב. דער טעם איז, ווייל די דעכער און הויפן און פלעצער זענען דאָך ניט קיין וואוינונגען און מען באנוצט דאָך ניט זיי אזוי אָפט ווי א וואוינונג, הייסן די זאכן ווי זיי געהערן צו אלע דעכער און אלע הייפן און אלע פלעצער. אָבער די זאכן וואָס זענען בעת ס'איז געוואָרן שבת געווען אין דער וואוינונג, האָבן זיי געקראָגן דע־מאָלס דעם רשות פון דער וואוינונג, און אפילו מען האָט געמאַכט א עירוב אין דעם הויף מעג מען זיי נור ארויסטראָגן אין דאָזיקן הויף, אָבער ניט אין אן אנדערן הויף (אויב די צוויי הייפן האָבן ניט איין עירוב), ווייל עס איז שוין אן אנדערער רשות.

ב. גג, אויב א גרויסער דאך איז לעבן א קליינעם דאך, איז דער גרויסער דאך מותר און דער קליינער דאך איז אסור. דער טייטש איז, אז די איינוואוינער פון הויז

לִקְטַנָּה, גְּדוֹלָה מֻתֶּרֶת וּקְטַנָּה אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּפִתְחָהּ שֶׁל גְּדוֹלָה. חָצֵר שֶׁנִּפְרְצָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, הַמַּכְנִיס מִתּוֹכָהּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְתוֹכָהּ, חַיָּב. דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִתּוֹכָהּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכָהּ, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּכַרְמְלִית: ג חָצֵר שֶׁנִּפְרְצָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ, וְכֵן בַּיִת שֶׁנִּפְרַץ מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתָיו, וְכֵן מָבוֹי שֶׁנִּטְּלוּ קוֹרוֹתָיו אוֹ לְחָיָיו,

מיטן גרויסן דאַך מעגן אים שבת ארויפטראָגן זייערע זאַכן אויף זייער דאַך; אָבער די איינוואוינער פון הויז מיטן קליינעם דאַך טאָרן ניט ארויסטראָגן אויפן דאַך זייערע זאַכן. די מפרשים זאָגן, אַז דאָ מיינט מען ווען די דעכער זענען ארומגערינגלט מיט ווענטלעך, גאַניקלעך, און עס איז פאַראַן אין דעם ווענטל א לאָך ניט גרעסער פון 10 איילן. און ווייל די איינוואוינער פון די צוויי הייזער האָבן ניט צווישן זיך איין עירוב, טאָרן די איינוואוינער פון הויז מיטן קליינעם דאַך ניט ארויפטראָגן אויף זייער דאַך מחמת די איינוואוינער פון גרעסערן דאַך אסרן זיי, ווייל פאַר דעם קליינעם דאַך הייסט עס א פירצה, א גרויסער לאָך. אָבער פאַר דעם גרויסן דאַך הייסט עס ניט ווי א לאָך נאָר ווי א טויער (צוליב די שטיקלעך וואָס שטעקן ארויס פון ביידע זייטן) און דעריבער מעגן די איינוואוינער פון הויז מיטן גרויסן דאַך ארויסטראָגן זאַכן אויף זייער דאַך. חצר, אויב א גרויסער הויף איז אויפגעבראָכן געוואָרן אין א (שכנותדיקן) קליינעם הויף אריין (אין דער וואַנט צווישן די ביידע הייפן איז געוואָרן א לאָך ניט גרעסער פון צען איילן) איז דער גרויסער (הויף) מותר און דער קליינער איז אסור. **די איינוואוינער פון גרעסערן הויף מעגן טראָגן אים שבת זאַכן פון זייערע וואוינונגען אין זייער הויף (מיט א עירוב), אַז די איינוואוינער פון קליינעם הויף טאָרן ניט טראָגן אין זייער הויף. דער טעם איז דערזעלבער וואָס פריער ביים גרויסן דאַך און דעם קליינעם דאַך, און די משנה גיט דאָ באַלד דעם טעם:** מפני, ווייל עס איז ווי א טיר (פתח) פון דעם גרויסן הויף. **די גמרא זאָגט, אַז דאָס איז נור ווען דער לאָך איז געוואָרן פאַר שבת, אָבער אויב ער איז אויפגעבראָכן געוואָרן אים שבת מעגן אויך די איינוואוינער פון קליינעם הויף ארויסטראָגן די זאַכן אין זייער הויף.** חצר, אויב א הויף איז אויפגעבראָכן געוואָרן אין רשות הרבים אריין (אין דער וואַנט וואָס טיילט אָפּ דעם הויף פון רשות הרבים, למשל פון דער גאַס, איז געוואָרן א לאָך ברייטער פון צען איילן אָדער די וואַנט איז אינגאַנצן איינגעפאַלן). איז ווער עס טראָגט אריין פון אים (פון הויף) אין א רשות היחיד (למשל אין א הויז) אָדער (ווער עס טראָגט־אַרויס) פון רשות היחיד אין אים (אין הויף) איז חייב, אַזוי זאָגט ר' אליעזר. **מחמת אַזא הויף, האַלט ר' אליעזר, איז א רשות הרבים און מען איז מחויב צו ברענגען א קרבן אויב מען טראָגט אריין אין אים (בשוגג) פון א רשות היחיד אָדער מען טראָגט ארויס פון אים אין א רשות היחיד.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אַז (ווער עס טראָגט) פון אים אין א רשות הרבים אָדער פון א רשות הרבים אין אים איז פטור, ווייל ער איז ווי א כרמלית. **טראָגן טאָר מען ניט, אָבער אויב מען טראָגן איז מען פטור, ווייל אַזא הויף איז ווי א כרמלית. רשי זאָגט, אַז דאָסזעלביקע האַלטן די חכמים, אַז ווען מען טראָגט פון אים אין א רשות היחיד אָדער פון א רשות היחיד אין אים איז מען אויך פטור. וועגן „כרמלית” זע אין דער הקדמה צו מסכת שבת.**

ג. חצר שנפרצה, אויב א הויף איז אויפגעבראָכן געוואָרן (אים שבת) פון צוויי זייטן זיינע אין רשות הרבים אריין, און אַזוי איז אויך אויב א הויז איז (אים שבת) אויפגע'בראָכן געוואָרן פון צוויי זייטן זיינע (אין רשות הרבים אריין), און אַזוי איז אויך ווען א געסל (מבוי), פון וועלכן עס איז (אים שבת) צוגענומען געוואָרן זיין באַלקן (קורה) אָדער זיין ברעטל (לחי) (צוליב וועלכע מען מעג אין אים טראָגן אים שבת ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה א'), מעג מען (טראָגן אין אים) דעם

מֻתָּרִין בְּאוֹתוֹ שַׁבָּת וַאֲסוּרִין לֶעָתִיד לָבֹא. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם מֻתָּרִין לְאוֹתוֹ שַׁבָּת, מֻתָּרִין לֶעָתִיד לָבֹא. וְאִם אֲסוּרִין לֶעָתִיד לָבֹא, אֲסוּרִין לְאוֹתוֹ שַׁבָּת:

ד הַבּוֹנֶה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי שְׁנֵי בָתִּים, וְכֵן גְּשָׁרִים הַמְפֻלָּשִׁים, מְטַלְטְלִין תַּחְתֵּיהֶן בְּשַׁבָּת. דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. וְעוֹד אָמַר ר׳ יְהוּדָה, מְעָרְבִין לַמָּבוֹי הַמְפֻלָּשׁ. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין:

פרק י

א הַמּוֹצֵא תְפִלִּין, מַכְנִיסָן זוּג זוּג. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר שְׁנַיִם שְׁנַיִם.

דאָזיקן שבת, אָבער מען טאָרניט טראָגן אין די קומענדיקע (שבתים), אזוי זאָגט ר׳ יהודה. **די מפרשים טייטשן אויפן יסוד פון דער גמרא, אז דאָ מיינט מען אז עס איז איינגעבראָכן געוואָרן א ווינקל פון הויף אָדער פון הויז און דאָס הייסט „פון 2 זייטן״, אפילו דער לאָך איז ניט ברייטער פון 10 איילן. אויך מיינט מען אז אין דער הויף פון לאָך איז ניט געבליבן קיין שטיקל וואנט אָדער באלקן, ווייל אויב עס וואָלט געבליבן וואָלט געווען מותר אויך אלע שבתים, ווייל „פי תקרה יורד וסותם״, דאָס שטיקל באלקן ווערט באטראכט ווי עס גייט־אראָפּ און פארמאכט דעם לאָך. אָבער ווען קיין שטיקל באלקן איז ניט געבליבן, האלט ר׳ יהודה אז די קומענדיקע שבתים טאָר מען ניט טראָגן, אָבער אין דעם שבת וואָס דער אויפברוך איז פאָרגעקומען מעג מען יאָ טראָגן. דאָסזעלבע מעג מען טראָגן אין זעלבן שבת ווען עס איז צוגענומען געוואָרן דער באלקן אָדער דאָס ברעטל אין געסל. דער טעם איז, ווייל א טייל פון שבת איז געווען מותר, איז מותר א גאנצן שבת.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אויב זיי זענען מותר אין דאָזיקן שבת דארפן זיי אויך זיין מותר אין די קומענדיקע (שבתים), און אויב זיי זענען אסור אין די קומענדיקע (שבתים) דארפן זיי זיין אויך אסור אין דאָזיקן (שבת). **די גמרא זאָגט, אז ר׳ יוסי האלט, אז זיי זענען אסור אויך אין דאָזיקן שבת.**

ד. הבונה, אז איינער האָט אויפגעבויט א בוידעם־שטיבל (עלייה) איבער צוויי הייזער (צווישן די צוויי הייזער גייט א גאס, א רשות הרבים און ער האָט אויפגעבויט אין דער הויך א לאנגן זאל פון איין הויז צום אנדערן איבער דער גאס און אונטער דעם זאל ציט זיך די גאס), און אזוי אויך בריקן אונטער וועלכע מען קאָן דורכגיין (מפולשין) פון איין זייט צו דער צווייטער זייט (און די בריקן האָבן ווענט אונטן ביי די צוויי זייטן) מעג מען טראָגן אונטער זיי אים שבת, אזוי זאָגט ר׳ יהודה. **מחמת ער האלט „פי תקרה יורד וסותם״, אז דער ראנד פון באלקן (פון דער הויז) ווערט באטראכט ווי ער לאָזט זיך אראָפּ און ער פארמאכט די אָפענע זייט און ממילא הייסט עס ווי א שטח וואָס איז ארומגערינגלט פון 4 זייטן, און ער איז א רשות היחיד.** וחכמים, און די חכמים אסרן. **זיי האלטן אז ביי א מפולש, ביי שטחים וועלכע זענען אָפן פון צוויי קייגנאיבער־ליגנדיקע זייטן, זאָגט מען ניט „פי תקרה יורד וסותם״.** ועוד, און נאָך זאָגט ר׳ יהודה, אז אין א געסל (מבוי) וואָס איז אָפן פוןביידע (קייגנאיבערליגענדיקע זייטן (מפולש) קאָן מאכן א עירוב. **די מפרשים טייטשן, אז מיט מאכן א עירוב מיינט מען שיתופי מבואות (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין און פריער פרק ז׳ משנה ו׳). מחמת ר׳ יהודה האלט, אז מדאורייתא הייסט א געסל מיט צוויי פארמאכטע זייטן (און די אנדערע צוויי זייטן אָפן) א רשות היחיד.** וחכמים, און די חכמים אסרן. **זיי האלטן, אז א געסל (א מבוי) מוז זיין פארמאכט פון 3 זייטן. זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין און אויך אין פרק א׳ משנה א׳.**

פרק י.

א. המוצא, אז איינער געפינט (אין א פעלד אים שבת) תפילין (א סך פּאָר) מעג ער זיי אריינטראָגן פּאָר־ווייז. **ווייל תפילין זענען הייליק און מען טאָר זיי ניט לאָזן אין פעלד אומגעהיטן, האָט מען מתיר געווען אנצוטאָן פּאָרווייז, דעם של־יד אויף דער**

בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בִּישָׁנוֹת, אֲבָל בַּחֲדָשׁוֹת פָּטוּר. מְצָאָן צְבָתִים אוֹ כְּרִיכוֹת, מַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶן וּמְבִיאָן, וּבְסַכָּנָה מְכַסָּן וְהוֹלֵךְ לוֹ: ב רַבִּי

האנט און דעם של־ראש אויפן קאָפּ און זיי אריינטראָגן, און אויסטאָן זיי און אוועקלייגן, און דערנאָך ווידער ארויסגיין אין פעלד און ווידער אָנטאָן א פּאָר און אריינטראָגן, און אזוי כסדר ביז ער ברענגט אריין אלע תפילין. דאָ האלט די סתם משנה, אז „שבת זמן תפילין", אז אויך אים שבת לייגט מען תפילין, און דעריבער טאָר מען מער ווי איין פּאָר ניט אָנטאָן, ווייל מען איז עובר אויף „בל תוסיף", מען זאָל „ניט מערן" מען זאָל ניט לייגן מער ווי איין פּאָר תפילין מיט אמאָל, און ווייל מען איז עובר אויף „בל תוסיף" הייסט עס שוין ניט ווי מען טראָגט תפילין, נאָר ווי מען טראָגט א משא, און דאָס טאָר מען ניט אים שבת. רבן גמליאל זאָגט, אז צו צוויי פּאָר מיטאמאָל. מען מעג אריינטראָגן צוויי של־יד׳ס, אויף דער האַנט און צוויי של ראש׳ס אויפן קאָפּ מיט אמאָל. רבי גמליאל האַלט, אז „שבת לאו זמן תפילין", שבת איז ניט קיין מצוה צו לייגן תפילין, און דעמאָלס ווען עס איז ניט קיין מצוה איז מען ניט עובר אויף „בל תוסיף", און תפילין אים שבת מעג מען טראָגן ווייל עס איז א תכשיט, א צירונג (און טייל תכשיטים מעג מען טראָגן אים שבת און ביי טייל איז עס נור אן איסור דרבנן, זע מסכתא שבת פּרק ו׳ משנה א׳), און אויפן קאָפּ פון מענטשן איז פאראַן ארט צו לייגן צוויי תפילין, און דעריבער מעג מען זיי טראָגן צו צוויי־ווייז. במה דברים אמורים, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז מען איז מחויב אריינצוטראָגן אים שבת תפילין, וועלכע מען געפינט אין פעלד)? בישנות, ווען די תפילין זענען אלטע, אָבער ווען זיי זענען נייע איז מען פּטור: „אלטע תפילין" מיינט מען, אז עס איז פאראַן אויף זיי דער קשר, אָדער מען דערקאָנט אז עס איז געווען דער קשר, דער קניפּ, ווי דער שם „שדי" (אזוי זאָגט רש״י), און דאָס זענען זיכער תפילין און מען טאָר זיי ניט לאָזן אומגעהיטן, אז זיי זאָלן מבוזה ווערן. אָבער נייע תפילין, אָן דעם קשר, קאָן זיין אַז דאָס זענען ניט קיין תפילין נאָר סתם אן אָנגעשריבענע פּרשה פאר א קמיע, און עס האָט ניט קיין קדושה און מען טאָר זיי ניט אריינטראָגן אים שבת. מצאן, אויב ער האָט זיי (די תפילין) געפינען צונויפגעבינדן (צבתים, ביי יעדער פּאָר איז דער של־יד געווען צוגעבינדן צום של ראש) אָדער צוזאמענגעבינדן (כרוכות, א סך תפילין צוגעבינדן צוזאמען) זאָל ער ווארטן לעבן זיי ביז עס ווערט פינסטער (ביז עס ווערט שבת צונאכטס) און זיי אריינברענגן. אָנטאָן זיי טאָר ער ניט ווייל זיי זענען צוזאמענגעבינדן, און ער מוז דעריבער ווארטן ביי זיי ביז עס ווערט אויס שבת. דאָס וואָרט „צבתים" איז דער טייטש בינטלעך און איז פאראַן אין רות ב׳ „מן הצבתים" (פון די בינטלעך תבואה). ובסכנה, און אין דער צייט פון א סכנה זאָל ער זיי (די תפילין) צודעקן און מעג אוועקגיין. מיט סכנה מיינט מען דאָ די צייט, ווען די רוימישע רעגירונג, וועלכע האָט געהערשט אין ארץ ישראל, האָט געהאַט ארויסגעבן גזירות שמד, און זי האָט איינגעפירט טויט־שטראָף אויף יידן וועלכע האָבן מקיים געווען מצוות (לייגן תפילין און אנדערע מצוות). זאָגט די משנה, אז אין אזא סכנה־צייט איז גענוג, אז מען דעקט צו די תפילין, וועלכע מען געפינט אין פעלד, און מען מעג אוועקגיין. די גמרא זאָגט, אַז ביי אן אנדערער סכנה, למשל עס איז א געפאר צו בלייבן אין פעלד צוליב גזלנים, מעג מען טראָגן די תפילין ווינציקער פון 4 איילן, דאָס הייסט מען טראָגט זיי ווינציקער פון 4 איילן און מען בלייבט שטיין, דערנאָך טראָגט מען זיי ווייטער ווינציקער פון 4 איילן און מען בלייבט ווידער שטיין, און אזוי ווי דער איסור מדאורייתא איז ווען מען טראָגט מינדסטנס 4 איילן אין רשות הרבים (מעביר ד׳ אמות ברשות הרבים), און נור מדרבנן איז אסור ווען מען טראָגט ווינציקער, האָבן דאָ די חכמים מתיר געמאכט צו טראָגן ווינציקער פון 4 איילן צוליב דעם כבוד פון די תפילין.

ב. ר׳ שמעון זאָגט, אז ער (דער וועלכער געפינט די תפילין אין פעלד) זאָל

שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה. וְכֵן בְּנוֹ, נוֹתְנוֹ לַחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר נוֹתֵן אָדָם חָבִית לַחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ חוּץ לַתְּחוּם. אָמְרוּ לוֹ, לֹא תְהַלֵּךְ זוֹ יוֹתֵר מֵרַגְלֵי בְעָלֶיהָ: ג. הָיָה קוֹרֵא בְּסֵפֶר עַל הָאַסְקֻפָּה וְנִתְגַּלְגֵּל הַסֵּפֶר מִיָּדוֹ, גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. הָיָה קוֹרֵא בְּרֹאשׁ הַגָּג וְנִתְגַּלְגֵּל הַסֵּפֶר מִיָּדוֹ, עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַעֲשָׂרָה טְפָחִים גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ, מִשֶּׁהִגִּיעַ

זיי געבן צו זיין חבר (וועלכער שטייט לעבן אים) און זיין חבר צו זיין חבר (וועלכער שטייט לעבן אים (און אזוי כסדר איינער דעם אנדערן) ביז (די תפילין) קומען אָן אין דעם אויסנווייניקסטן הויף (דעם ערשטן הויף, וואו זיי ווערן אָפּגעהיטן). ר' שמעון זאָגט, אז אפילו אין א סכנה פאר גזלנים זאָל ער אויך ניט טראָגן זיי צו ווינציקער פון 4 איילן (זע צום סוף פון דער פאָריקער משנה) ווייל עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער זיי פירן גאנצע 4 איילן. ער האלט דעריבער אז איין מענטש זאָל זיי דערלאנגען דעם אנדערן. וכן, און אזוי (איז אויך דער דין בנוגע) זיין זון (אויב ביי איינעם איז געבוירן געוואָרן א קינד אין פעלד), זאָל ער אים געבן צו זיין חבר (וועלכער שטייט לעבן אים), און זיין חבר צו זיין חבר, און אפילו צו הונדערט (מענטשן, איינער דעם אנדערן). אויך דאָ האַלט ר' שמעון אז עס איז גלייכער אז איין מענטש זאָל דאָס קינד דערלאנגען דעם צווייטן און מען זאָל עס ניט טראָגן ווינציקער פון 4 איילן. ר' יהודה זאָגט, אז א מענטש (געפינט אין פעלד א פאס) זאָל ער געבן די פאס צו זיין חבר (וועלכער שטייט לעבן אים) און זיין חבר צו זיין חבר (און אזוי כסדר), אפילו די פאס קומט ארויס חוץ פון תחום שבת. דאָס הייסט, אפילו די פאס קומט ארויס מער ווי 2000 איילן פון אָרט, וואו דער מענטש האָט זי געפונען. די מפרשים, אויפן יסוד פון דער גמרא, טייטשן, אז די פאס איז א הפקר־פאס און האָט ניט קיין בעל הבית, און דעריבער האָט זי ניט קונה געווען קיין שביתה, קיין וואוין־אָרט אין דעם פלאץ, וואו זי איז געלעגן, און מען מעג איר דעריבער ארויספירן חוץ פון תחום שבת; ווארום אויב די פאס וואָלט געהאט א בעל הבית (פרייטאָג בין השמשות ווען עס קומט פאַר דאָס קונה־זיין שביתה, זע פריער פרק ג' משנה ג') מעג מען זי פירן נור אזוי ווייט ווי איר בעל הבית מעג גיין. אָמרו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר' יהודה); זאָל זי (די פאס) ניט גיין ווייטער פון די פיס פון איר בעל הבית (ניט ווייטער ווי איר בעל הבית מעג גיין). די גמרא טייטשט, אז די חכמים זאָגן, אז פונקט ווי זאכן וועלכע האָבן א בעל הבית טאָרן ניט ארויסגעפירט ווערן חוץ פון תחום פון זייער בעל הבית, אזוי טאָרן הפקר־זאכן ניט ארויסגעפירט ווערן חוץ פון תחום (2000 איילן) פון אָרט וואו די זאכן זענען געווען פרייטאָג בין השמשות, מחמת זיי האלטן, אז „חפצי הפקר קונין שביתה במקומן”, הפקר־זאכן זענען קונה זייער שביתה־אָרט אין דעם פלאץ וואו זיי זענען.

ג. היה, אז איינער האָט געליינט אין א (תנך־) ספר (זיצנדיק) אויף אַ שוועל און דאָס ספר (האָט זיך אויפגעוויקלט און א טייל פון אים) האָט זיך אַראָפּגעקייקלט (פון דער שוועל אין רשות הרבים), מעג ער צוריקוויקלן צו זיך. אמאָל זענען ביי יידן ניט געווען געשריבן קיין שום ספרים, נאָר דער תנך (חומשים, נביאים און כתובים), און געווען איז דער תנך געשריבן אזוי ווי היינט ביי אונז די ספר תורה און די מגילות, אויף פּארמעט און זיי זענען געווען איינגעוויקלט ווי א מגילה. זאָגט די משנה, אז ווייל די שוועל איז דאָך נור א כרמלית (און איז אסור נור מדרבנן, זע, אין דער הקדמה צו מסכתא שבת) און ער האַלט דאָך איין עק פון ספר אין דער האַנט מעג ער עס צוריקוויקלן צו זיך. היה קורא בראש הגג, אויב ער האָט (דאָס ספר) געליינט (זיצנדיק) אויפן דאך, און (א טייל פון) ספר האָט זיך ארויסגעקייקלט פון זיין האנט, (איז דער דין, אז) אויב עס איז ניט צוגעקומען ביז צען טפחים (פון דער ערד) מעג ער

לַעֲשָׂרָה טְפָחִים הוֹפְכוֹ עַל הַכְּתָב. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אֵינוֹ מְסֻלָּק מִן הָאָרֶץ אֶלָּא כִּמְלֹא מַחַט גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר. אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ עַצְמָהּ גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר מִשּׁוּם שְׁבוּת עוֹמֵד בִּפְנֵי כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ: ד זִיז שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן, נוֹתְנִין עָלָיו וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת. עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים

עס צוריקוויקלען צו זיך, און אויב עס איז צוגעקומען ביז צען טפחים פון דער ערד (טאָר ער ניט צוריקוויקלען צו זיך, נאָר) ער זאָל איבערדרייען דאָס ספר מיט דעם געשריבענעם (צו דער וואנט). ווייל א דאך איז דאָך א רשות היחיד, דעריבער איז עס הארבער ווי פריער ביי דער שוועל; און ביים דאך איז דער דין, אז אויב דער אראָפּגעקייַלטער טייל איז נאָכניט צוגעקומען צו די 10 טפחים נאָנט צו דער ערד, הייסט עס אז דאָס ספר געפינט זיך נאָך אלץ אין א מקום פטור. (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבת, אז די לופט און רשות הרבים איבער 10 טפחים פון דער ערד איז א מקום פטור) און מען מעג דעריבער צוריקוויקלען, אָבער נידריקער פון 10 טפחים הייסט עס שוין אין רשות הרבים, און מען טאָר דעריבער עס ניט צוריקוויקלען צו זיך. די משנה לערנט, אז מען זאָל איבערדרייען דעם פּארמעט מיט דעם געשריבענעם צו דער וואנט, ביז עס ווערט שבת צונאכטס; ווייל עס איז א בזיון פאר הייליקן ספר צו זיין מיט דעם געשריבענעם אפן אין גאס אריין. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז דאָס ספר האָט אראָפּגעקייקלט אויף א קרומער וואנט און עס איז דעריבער געבליבן ליגן אויף דער קרומער וואנט; אָבער אויב אויף א גלייכער וואנט מעג מען צוריקוויקלען, מחמת עס איז ניט געבליבן ליגן (לא נח) אין רשות הרבים. די גמרא זאָגט אויך אז דער דאָזיקער דין האָט געלערנט ר׳ יהודה, און די משנה גיט באלד צו דעם סוף פון ר׳ יהודה׳ס ווערטער: ר׳ יהודה, (ווייל) ר׳ יהודה זאָגט, אז אפילו דאָס (ספר) איז נאָך אָפּגערוקט פון דער ערד עטוואָס, נאָר די ברייט פון א נאָדל, זאָל ער עס צוריקוויקלען צו זיך. מחמת עס האָט ניט גערירט אויף דער ערד. ר׳ שמעון זאָגט, אז אפילו (דער טייל ספר) געפינט זיך אויף דער ערד אליין זאָל ער עס צוריקוויקלען צו זיך, ווייל קיין זאך וואָס איז אסור (אים שבת) צוליב א שבות (א איסור נור מדרבנן) קאָן ניט גילטיק זיין בנוגע הייליקע ספרים (כתבי הקודש). וועגן „שבות" זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבת. ר׳ שמעון האלט, אז ווייל איין טייל ספר איז דאָך אין זיין האַנט איז דאָס צוריקוויקלען ניט קיין איסור מדאורייתא נאָר מדרבנן, און צוליב דעם כבוד פון די הייליקע ספרים, כתבי הקודש, האָט מען מתיר געמאכט.

ד. זיז, א ברעט, וואָס איז פאַר דעם פענסטער (עס שטעקט ארויס ביים פענסטער אין גאס אריין) מעג מען (זייענדיק אין שטוב) לייגן דערויף (זאכן) און נעמען פון אים (זאכן) אים שבת. זיז מיינט מען אייגענטליך א גזשימס, א שטיק ברעט אָדער שטיין, וואָס שטעקט ארויס פון דער וואנט. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז דער זיז איז העכער פון 10 טפחים פון דער ערד אין דער גאס, אין רשות הרבים, און ווי מיר האָבן שוין געזאָגט פריער אין דער משנה ג׳ הייסט דאָס ניט מער קיין רשות הרבים און דעריבער מעג מען ארויסטראָגן און אריינטראָגן פון דעם זיז אין הויז. מען מעג נור זאכן, וואָס אויב זיי פאלן אראָפּ ווערן זיי צעבראָכן; אָבער זאכן וואָס ביים אראָפּפאלן ווערן זיי נישט צעבראָכן טאָר מען ניט, צוליב דער מורא טאָמער וועלן זיי אראָפּפאלן פון זיז אין רשות הרבים און מ׳וועט זיי אריינטראָגן פון רשות הרבים אין הויז. עומד, א מענטש מעג (אים שבת) שטיין אין רשות היחיד (אין הויף צי אין הויז און ארויסשטעקן די הענט אין גאס) און איבערטראָגן זאכן אין רשות הרבים (פון איין אָרט אין רשות הרבים אין אַן אַנדערן אָרט אין רשות הרבים). (ער מעג שטיין) אין רשות הרבים און איבערטראָגן (זאכן) אין רשות היחיד (פון איין אָרט אין רשות היחיד אין אַן אנדערן אָרט אין רשות היחיד) מ׳האָט ניט קיין מורא טאָמער וועט ער אריינ־

וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא חוּץ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת: ה לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיַשְׁתִּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיַשְׁתִּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְכֵן לֹא יָרֹק. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מִי שֶׁנִּתְלַשׁ רֻקּוֹ בְּפִיו, לֹא יְהַלֵּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת עַד שֶׁיָּרֹק: ו לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶלָּא אִם כֵּן הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹתֶה. וְכֵן בַּגַּת. קוֹלֵט אָדָם מִן הַמַּזְחֵלָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וּמִן הַצִּנּוֹר

ברענגען די זאכן צו זיך. ובלבד, אָבער ער זאָל ניט ארויסטראָגן (די זאכן) פון די פיר איילן (פון אָרט, אין וועלכן זיי זענען געלעגן). **פון די גמרא איז צו זען (און אזוי באַמערקט אויך דער תוספות יום טוב), אז דאָס גייט ארויס אויף דעם מענטש וועלכער שטייט אין רשות היחיד און טראָגט איבער זאכן אין רשות הרבים, מחמת מען טאָר אים שבת ניט טראָגן זאכן 4 איילן אין רשות הרבים.**

ה. לא יעמוד, א מענטש זאָל (אים שבת) ניט שטיין אין רשות היחיד (הויף צי הויז) און משתין־זיין אין רשות הרבים (גאַס) ארויס; (ער זאָל ניט שטיין) אין רשות הרבים (גאַס) און משתין־זיין אין רשות היחיד אריין; און אזוי איז אויך (דער דין) אז ער טאָר (אים שבת) ניט שפייען (פון רשות היחיד אין רשות הרבים אָדער פון רשות הרבים אין רשות היחיד). **מחמת דאָס הייסט ארויסגעטראָגן פון איין רשות אין דעם אנדערן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויך ווען (ביי א מענטש) האָט זיך אָפּגעריסן דאָס שפּייעכץ אין מויל (און דאָס שפּייעכץ איז נאָך אין מויל, נאָר ער האָט זיך פארזאמלט און אריבער פון איין אָרט אין צווייטן אין מויל) זאָל ער ניט גיין (אין גאַס) פיר איילן סיידן **ער שפּייט עס פריער אויס. ווייל עס הייסט אַז דאָס שפּייעכץ איז שוין אַ זאַך, וואָס ער טראָגט אין מויל, און טראָגן א זאַך אים שבת 4 איילן אין רשות הרבים טאָר מען ניט.**

ו. לא יעמוד, א מענטש טאָר (אים שבת) ניט שטיין אין רשות היחיד (אין הויף צי הויז) און (ארויסשטעקן דעם קאָפּ) און טרינקן (וואסער צי אן אנדער משקה) אין רשות הרבים (אין גאַס), אָדער (שטיין) אין רשות הרבים און טרינקן אין רשות היחיד; סיידן ער האָט אריינגעבראכט זיין קאָפּ און דעם גרעסטן טייל פון זיין קערפּער (ראשו ורובו אין אָרט וואו ער טרינקט). **מחמת ווען דער קאָפּ און דער גרעסטער טייל פון זיין קערפּער איז דאָרט פאראן הייסט עס, ווי ער שטייט אינגאנצן אין אָרט וואו ער טרינקט. די גמרא זאָגט, אז דער דין איז אז מען טאָר ניט שטיין אין איין רשות און טרינקן אין אנדערן רשות איז נור ווען ער דאַרף האָבן די כלים פון וועלכער ער טרינקט, און מען האָט גוזר געווען, טאָמער וועט ער זיי ברענגען צו זיך. אָבער פון כלים, וועלכע ער דאַרף ניט, מעג מען טרינקן.** וכן, און אזוי איז אויך דער דין מיט א ווייַן־קעלטער. **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז ניט וועגן שבת נאָר וועגן מעשר. אזוי ווי מען טאָר ניט טרינקן** ווייַן, פון וועלכן מען האָט נאָכניט אָפּגעשיידט קיין מעשר, און ווען דער ווייַן געפינט זיך נאָך אין ווייַן־קעלטער מעג מען אין טייל פאַלן יאָ טרינקן פון אים **אומגעמעשרט,** לערנט די משנה, אז מען טאָרניט שטיין אין דרויסן און אריינשטעקן **דעם קאָפּ אין** ווייַן־קעלטער און טרינקן דעם ווייַן אומגעמעשרט, סיידן מען שטעקט אריין **דעם קאָפּ און דעם גרעסטן טייל פון קערפּער (דער דין איז פאראן אין מסכתא מעשרות פרק** ד׳ משנה ד׳ און דאָרט געבן מיר דעם פירוש דערצו). קולט, א מענטש מעג אויפנעמען (וואסער) פון דער דאַך־רינע נידריקער פון צען טפחים (פון דער ערד). „מזחילה״. **איז** דער טייטש די דאַך־רינע וואָס גייט אראָפּ פון דאַך ביי דער וואנט פון הויז און גייט ווינציקער פון 3 טפחים פון דאַך; און דורך דער דאַך־רינע גיסט זיך אראָפּ **דאָס רעגן־וואסער.** דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס איז פון וואָרט „זחל״, קריכן, ווייל **דאָס וואסער** קריכט אראָפּ דורך דער רינע. לערנט די משנה, אז א מענטש וואָס שטייט **אין רשות** הרבים מעג ער אים שבת אריינעמען אין א כלי וואסער פון דער רינע, **נאָכדעם ווי דאָס**

מִכָּל מָקוֹם שׁוֹתֶה: ז בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְחֻלְיָתוֹ גְּבֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, חַלּוֹן שֶׁעַל גַּבָּיו מְמַלְּאִין הֵימֶנּוּ בְּשַׁבָּת. אַשְׁפָּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, חַלּוֹן שֶׁעַל גַּבָּהּ שׁוֹפְכִין לְתוֹכָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת: ח אִילָן שֶׁהוּא מֵסֵךְ עַל הָאָרֶץ, אִם אֵין נוֹפוֹ גָּבֹהַּ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו. שָׁרָשָׁיו גְּבֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים,

וואסער איז שוין ארויסגעגאנגן פון דער רינע, אָבער צושטעקן די כלי צו דאָס מויל צו דער רינע און נעמען פון דאָרט וואסער טאָר מען ניט, און ווייל זי איז ווינציקער פון 3 טפחים פון דאך הייסט זי ווי דער דאך, א רשות היחיד, און עס הייסט ווי ארויסגעטראָגן דאָס וואסער גלייך פון רשות היחיד אין רשות הרבים. אָבער „קולט־זיין, אויפכאַפּן פון דער לופט דאָס וואַסער, וואָס איז שוין ארויס פון דער רינע מעג מען. ומן הצינור, און פון דער רער מעג מען אין אלע פאלן (מכל מקום) טרינקן. דער „צינור", די רער, שטעקט ארויס פון דאַך דריי טפחים אָדער מער אריין אין גאַס אריין, און זי איז ניט מער קיין טייל פון דעם דאך, און ווייל די רער איז ניט ברייט קיין 4 טפחים אויף 4 טפחים איז זי ניט קיין באַזונדערער רשות, און דעריבער מעג מען אפילו צושטעקן די כלי אָדער דאָס מויל צו דער רער און נעמען פון איר וואסער.

ז. בור, אויב א גרוב (מיט וואַסער) איז אין רשות הרבים און זיין ערד־ארומ־צוימונג (חוליותו, די ערד איבער דעם מויל פון גרוב) איז הויך צען טפחים, מעג מען פון א פענסטער וואָס איז איבער דעם גרוב שעפּן (וואַסער) פון גרוב אים שבת. מחמת קוים איז די ערד, דאָס ווענטל־ארומצוימונג, וואָס שטעקט ארויס פון גרוב, הויך 10 טפחים, איז עס שוין ניט קיין רשות הרבים (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ג') נאָר א מקום פטור, און מען מעג דעריבער פון גרוב ארויפנעמען וואסער דורך דעם פענסטער אין הויז, ווייל דאָס וואסער גייט ניט אדורך קיין רשות הרבים. אשפה, אויב א מיסט־אָרט (אשפה) איז אין רשות הרבים און ס'איז הויך צען טפחים, מעג מען פון א פענסטער איבער אים (איבער דעם מיסט־אָרט) ארויסגיסן אהין וואַ־סער אים שבת. מחמת דאָס מיסט־אָרט, קוים איז עס הויך 10 טפחים איז עס א רשות היחיד, און דעריבער מעג מען פון הויז, וואָס איז אויך א רשות־היחיד, אהין גיסן דאָס וואסער. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור אין א מיסט־אָרט וואָס געהערט צו אלע מענטשן, אָבער אויב עס געהערט נור צו איין מענטש טאָר מען ניט. מחמת עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט דער מענטש צונעמען דאָס מיסט־אָרט און עס וועט ווערן נידריקער פון 10 טפחים און מען וועט ווייטער גיסן דאָס וואסער, אָבער ביי א מיסט אָרט פון רבים איז ניט מורא צו האָבן פאר צונעמען. וועגן „חולית הבור" זע מסכתא שבת פרק י"א משנה ב'.

ח. אילן, א בוים, וועלכער באדעקט ארום און ארום די ערד מיט זיינע צווייגן (די צווייגן גייען אראָפּ נידריק צו דער ערד צו), איז אויב זיינע צווייגן זענען ניט הויך פון דער ערד דריי טפחים מעג מען אונטער דעם בוים טראָגן אים שבת. דאָס איז דער כלל פון „לבוד", „צובאהעפטונג", דהיינו, אז אויב א זאך איז נאָענט צו א צווייטע זאך ווינציקער פון 3 טפחים הייסט עס ווי זיי זענען באהאפטן איינער צו דער אנדערער (פחות משלשה טפחים כלבוד דמי). און ווייל דאָ זענען די צווייגן ווינציקער פון 3 טפחים פון דער ערד, הייסט עס ווי די צווייגן זענען צוגעגאנגן ביז צו דער ערד, און זיי האָבן געשאפן א מחיצה ארום און ארום דער ערד אונטער דעם בוים. און דעריבער כאָטש דער בוים שטייט אין רשות הרבים, איז די ערד אונטער דעם בוים א רשות היחיד, ווייל זי איז ארומגערינגלט מיט די צווייגן־מחיצות. דער ברטנורא זאָגט, אז מען מוז אָנפילן די ווינציקער פון 3 טפחים לופט צווישן די צווייגן און דער ערד מיט שטרוי און מען דאַרף צובינדן די צווייגן כדי דער ווינט זאָל זיי ניט צעבלאָזן, מחמת א מחיצה וואָס האלט ניט אויס א געוויינטליכען ווינט איז ניט קיין מחיצה. שרשיו, אויב זיינע (דעם בוים'ס) וואָרצלען זענען הויך איבער דער ערד

לא יֵשֵׁב עֲלֵיהֶן. הַדֶּלֶת שֶׁבַּמֻּקְצֶה וַחֲדָקִים שֶׁבַּפִּרְצָה וּמַחְצָלוֹת, אֵין נוֹעֲלִין בָּהֶן, אֶלָּא אִם כֵּן גְּבוֹהִים מִן הָאָרֶץ: ט] לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיִפְתַּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִפְתַּח בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה מְחִצָּה גָּבְהָהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּשׁוּק שֶׁל פַּטָּמִים שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ נוֹעֲלִין וּמַנִּיחִין אֶת

דריי טפחים טאָר מען (אים שבת) ניט זיצן אויף זיי. ווייל מען טאָר אים שבת ניט באַנוצן זיך מיט אַ בוים, טאָמער וועט מען עפּיס אָפּרייסן פון אים. אויב אָבער זיי זענען ניט הויך קיין דריי טפחים הייסן זיי ווי די ערד און מען מעג זיצן אויף זיי.
הדלת, די טיר אין דעם הינטער־הויף־פּלאַץ (מוקצה), און דערנער־העלצער, (חדקים) מיט וועלכע מען פאַרשטאָפּט לעכער (אין דער וואַנט), און שטעקלעך־ראָגאָזשעס (מחצלות), טאָר מען מיט זיי (אויב זיי ליגן אויף דער ערד) ניט פאַרמאַכן (די טיר, לעכער) סיידן זיי זענען אויפגעהויבן (כאָטש עטוואָס) פון דער ערד. כדי צו פאַרשטיין די משנה וועלן מיר געבן עטליכע דערקלערונגען. „פּתח" הייסט אין לשון קודש די „עפענונג", דער לאָך אין דער וואַנט, דורך וועלכן מען גייט אריין אין הויז צי אין א פלאַץ. „דלת" הייסט די טיר, מיט וועלכער מען פאַרמאַכט (נועלין) דעם לאָך. אַזעלכע טירן זענען פאַראַן צוויי סאָרטן: אַ טיר וועלכע הענגט אויף אײַזן־אַנגלן (זאַוויאַסעס, „ציר"), און אַ טיר, וועלכע ליגט אויף דער ערד, און ווען מען וויל פאַרמאַכן הויבט מען אויף די טיר און מען שטעלט איר צו צו דעם לאָך. געוויינט־ליך זענען אַזעלכע ליגנדע טירן ניט פאַראַן ביי וואוינונגס־הייזער נאָר ביי פּלעצער.
„מוקצה" הייסט דער פּלאַץ הינטער דעם הויף, וואו מען לייגט אויס פּרוכטן (פייגן צום טרוקענען (זע אין מסכתא שביעית פּרק ח' משנה ו') אָדער מען האַלט האָלץ, און דאָרט פאַרשטעלט מען דעם לאָך־אַריינגאַנג מיט אַזאַ ליגנדיקער טיר. אויב אין דער וואַנט זענען פאַראַן אַנדערע קלענערע לעכער פאַרשטאָפּט מען זיי טיילמאָל מיט דערנער־העלצער, „חידקים" (פון „חדק", אין משלי ט"ו, דאָרן־האָלץ), אָדער מיט „מחצלות", ראָגאָזשעס געפלאָכטן פון שטעקעלעך. די אַלע ליגן אויף דער ערד, און ווען מען וויל פאַרשטאָפּן די לעכער, הויבט מען זיי אויף פון דער ערד. זאָגט די משנה, אַז אים שבת טאָר מען זיי ניט אויפהויבן פון דער ערד צו פאַרמאַכן די לע־כער, ווייל עס זעט אויס ווי מען בויט צו אים שבת. אָבער אויב זיי ליגן ניט אויף דער ערד מעג מען יאָ, ווייל עס הייסט ווי זיי זענען שוין אַ טייל פון דער וואַנט.

ט. לא יעמוד, אַ מענטש טאָר ניט שטיין אין רשות היחיד (אין הויז צי הויף) און עפענען (מיט אַשליסל וואָס ליגט אין גאַס, אין רשות הרבים, אַ טיר) אין רשות הרבים, סיידן מען האָט געמאַכט (אַרום דער טיר וואָס ער דאַרף עפענען) ווענטלעך הויך צען טפחים (און ער זאָל זיך שטעלן הינטער די ווענטלעך און עפענען), אַזוי זאָגט ר' מאיר. מחמת עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער ברענגען צו זיך דעם שליסל.
אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר' מאיר), אַז עס איז געוועזן אַ מעשה אין דעם מאַרק פון בהמות־פּיטערער (פטמים, קצבים וואָס שטאָפּן בהמות צו ווערן פעט און צו שעכטן זיי) וואָס איז געווען אין ירושלים, און זיי פלעגן דאָרט פאַר־שליסן (אים שבת) און אַוועקלייגן דעם שליסל אין דעם פענסטער וואָס איז געווען איבער דער טיר. די גמרא זאָגט, אַז די חכמים האָבן געהערט פון ר' מאיר, אַז ניט נור טאָר מען ניט שטיין אין רשות היחיד און עפענען אין רשות הרבים, נאָר מ'טאָר אויך ניט שטיין אין אַ כרמלית (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבת) און עפענען אין אַ רשות היחיד, און אויך ניט שטיין אין רשות היחיד און עפענען אין אַ כרמלית. דעריבער האָבן זיי אים אָפּגעפרעגט פון דער מעשה אין ירושלים, מחמת ירושלים האָט געהייסן אַ כרמלית (ווייל די טויערן פון דער שטאָט־מויער פלעגן געשלאָסן ווערן ביינאַכט און די שטאָט האָט דעריבער ניט געהייסן קיין רשות הרבים), און פונדעסטוועגן האָבן די מענטשן, וועלכע זענען געשטאַנען אין דעם קצבים־מאַרק

הַמַּפְתֵּחַ בַּחַלּוֹן שֶׁעַל גַּבֵּי הַפֶּתַח. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שׁוּק שֶׁל צַמָּרִים הָיָה: **י** נֶגֶר שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ גְלֻסְטְרָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר, וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַעֲשֶׂה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁבִּטְבֶרְיָה, שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ

הֶתֵּר, עַד שֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהַזְּקֵנִים וְאָסְרוּ לָהֶן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִסּוּר נָהֲגוּ בָהּ, בָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהַזְּקֵנִים וְהִתִּירוּ לָהֶן: **יא** נֶגֶר הַנִּגְרָר נוֹעֲלִים בּוֹ בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. וְהַמֻּנָּח כָּאן וְכָאן אָסוּר. רַבִּי יְהוּדָה

אוועקגעלייגט דעם שליסל אין פענסטער וואָס איז געווען א רשות היחיד, און האָבן גענומען דערנאָך דעם שליסל פון פענסטער און געעפנט מיט דעם שליסל אין רשות היחיד. פאַראַן אויך א טייטש „פטמים", בשמים, הענדלער, פון „פטם", רוי־כערן בשמים (זע מסכתא תרומות פרק י"א משנה ב' „כמוני פטומים"). ר' יוסי זאָגט, אז עס איז געווען דער מארק פון וואָל־הענדלער. **דאָס וואָרט „צמרים" איז מיט א „פתח" אונטער דער „צ" און א קמץ אונטער דער „מ", און דער טייטש איז וואָל־סוחרים.**

י. נגר, א ריגל (צו פארמאכן א טיר), וועלכער האָט אין זיין שפיץ א (קיילע־כיק) ריגל־הענטל (גלוסטרא), ר' אליעזר אסר'ט (צו פארמאכן מיט אים די טיר אים שבת) און ר' יוסי איז מתיר. **דאָ מיינט מען, אז דער ריגל איז ניט אָנגעבינדן צו דער טיר אָדער אין דער וואנט, נאָר ער ליגט אויף דער ערד, און ווען מען דארף פאר־ריגלען הויבט מען אים אויף און מען שטעקט אים אריין אין די אייזען לעכער פון די ווענט און דער טיר און מען פארריגלט. זאָגט ר' יוסי אַז ווייל דער ריגל האָט אַ קיילעכיק הענטל אין שפיץ איז ער ווי א שטייסל און מען קאָן מיט אים צעשטויסן פע־פער און ער הייסט אַ כלי און מען מעג אים נעמען אים שבת אויך צו פארריגלען די טיר. אָבער ר' אליעזר זאָגט אז מען טאָר ניט, סיידן דער ריגל איז צוגעבינדן צו דער טיר און ער הענגט אויף דער טיר און ער הענגט ניט אראָפּ ביז צו דער ערד אז ער זאָל ליגן אויף דער ערד.** אָמר ר' אליעזר, האָט ר' אליעזר געזאָגט, אז ס'איז געווען א מעשה אין א שול אין טבריה, אז מען האָט (מיט אזא ריגל) זיך נוהג געווען א היתר (מען האָט זיך מתיר געמאכט מיט אים צו פארריגלען אים שבת), ביז עס זענען געקומען רבן גמליאל און די זקנים און האָבן זיי גע'אסרט; ר' יוסי זאָגט, אז זיי האָבן (אין דער שול אין טבריה) זיך נוהג געווען אן איסור (זיי האָבן גע'־אסר'ט צו פארריגלען) ביז עס זענען געקומען רבן גמליאל און די זקנים און זיי האָבן זיי מתיר געמאכט. **עס איז אביסל שווער, ווי קומט עס אז ר' אליעזר (און אומעטום וואו עס איז פאראַן סתם ר' אליעזר מיינט מען ר' אליעזר בן הורקנוס) זאָל מחולק זיין מיט ר' יוסי, וועלכער איז געווען אין א שפּעטערדיקן דור, און זאָל ברענגען א ראיה פון רבן גמליאל, וועלכער איז געווען אין ר' אליעזר'ס צייט (זיינס אשוואָגער). טייל מיינען אז דאָ דארף זיין ר' אלעזר און דאָס זאָל זיין דער תנא ר' אלעזר, בן שמוע. „גלוסטרא" איז דאָס גריכישע וואָרט „קלעיסטראָן", „ריגל", און די משנה דאָ מיינט דערמיט א ריגל־הענטל.**

יא. נגר הנגרר, א ריגל וואָס (איז צוגעבינדן צו דער טיר און דער שטריק איז לאַנג און דער ריגל) שלעפּט זיך אויף דער ערד (און דער ריגל האָט ניט קיין הענטל) מעג מען מיט אים פארשליסן אין בית המקדש, אָבער ניט אין אנדערע ער־טער (במדינה, אויסער דעם בית המקדש). **מחמת דאָס ניט טאָרן פארשליסן מיט אזא ריגל איז נור א שבות, עס איז אסור מדרבנן, ווייל עס זעט אויס, ווי מען בויט־צו עפּיס** (בונה), **און אין בית המקדש האָט מען. מתיר געמאכט א „שבות".** והמונח, און דער (ריגל) וואָס ליגט אויף דער ערד (ער איז אינגאנצן ניט צוגעבינדן צו דער טיר) איז אסור סיי דאָ (אין בית המקדש) און סיי דאָ (אין אנדערע ערטער), **ווייל ווען ער איז ניט צוגעבינדן הייסט עס ווי צובויען, בונה.** ר' יהודה זאָגט, דער (ריגל) וואָס

אוֹמֵר, הַמֻּנָּח מֻתָּר בַּמִּקְדָּשׁ, וְהַנִּגְרָר בַּמְּדִינָה: יב מַחֲזִירִין צִיר הַתַּחְתּוֹן בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. וְהָעֶלְיוֹן כָּאן וְכָאן אָסוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָעֶלְיוֹן בַּמִּקְדָּשׁ, וְהַתַּחְתּוֹן בַּמְּדִינָה: יג מַחֲזִירִין רְטִיָּה בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. אִם בַּתְּחִלָּה, כָּאן וְכָאן אָסוּר. קוֹשְׁרִין נִימָה בַּמִּקְדָּשׁ,

ליגט (איז ניט צוגעבינדן) איז מותר אין בית המקדש, און דער וואָס שלעפּט זיך (און איז יאָ צוגעבינדן) איז מותר (אין אנדערע ערטער). ר׳ יהודה האלט, אז אפילו דער ריגל איז ניט צוגעבינדן הייסט עס ניט ווי צוגעבויט, ווען מען לייגט אים אַרויף אויף דער טיר, און עס איז נור אסור מדרבנן, א „שבות״, און דעריבער איז עס מותר אין בית המקדש; און דער ריגל, וועלכער איז צוגעבינדן, איז מותר אפילו אין אנדערע ערטער, אפילו ער שלעפּט זיך אויף דער ערד.

יב מחזירין, מען מעג צוריק אויפהענגען (די טיר) אויף דעם אונטערשטן טיר־אייזן־העגער (אים שבת) אין בית המקדש, אָבער (מען טאָר) ניט אין אנדערע ערטער (אין ערטער ניט אין בית המקדש); און צוריק אויפהענגען אויף דעם אויבערשטן טיר־אייזן־הענגער טאָר מען ניט סיי דאָ (אין בית המקדש) און סיי דאָ (אין אַנדערע ערטער). די גמרא זאָגט אז דאָ מיינט מען ניט די טיר פון א הויז, מחמת אזא טיר טאָר מען ניט אויפהענגען ווייל עס הייסט איר צו באַהאפטן צו דער ערד (א הויז איז דאָך „מחובר לקרקע״, באהאָפטן צו דער ערד). נאָר מען מיינט די טיר פון א שאנק, אויב זי איז אַרויסגענומען געוואָרן פון דעם אונטערשטן טיר־אייזן־הענגער (ציר, זאוויאסע) מעג מען אין בית המקדש צוריק אויפהענגען. ווייל אויב די טיר הענגען אויף דעם אויבערשטן הענגער וועט זי סיי ווי ניט אראָפּפאלן, און דעריבער הייסט עס ניט אויסגעזען ווי געבויט א זאך, און עס איז נור א „שבות״, עס איז נור אסור מדרבנן און אין בית המקדש האָט מען מתיר געמאַכט. אָבער אין אנדערע ערטער טאָר מען ניט. דאקייגן ווען די טיר איז ארויסגענומען פון אויבערשטן הענגער קאָן זי זיך ניט האלטן און ווען מען שטעלט אריין די טיר איז עס ווי געבויט און מען טאָרניט אויך אין בית המקדש. ר׳ יהודה זאָגט, אז (אפילו) אויף דעם אויבערשטן מעג מען אין בית המקדש, און אויף דעם אונטערשטן מעג מען אומעטום. ר׳ יהודה האלט, אז ביי כלים, ווי א שאנק, איז ניט שייך צו זאָגן בויען (אין בנין בכלים), און אויפהענגען אויף דער אויבערשטן הענגער איז אויך נור אסור מדרבנן, און דעריבער מעג מען עס טאָן אין בית המקדש; און אויף דעם אונטערשטן איז גאָרניט אסור, אפילו אין אנדערע ערטער, ווייל די טיר האלט זיך סיי ווי אויף דעם בלויזן איבערשטן הענגער.

יג. מחזירין רטיה, מען מעג (אים שבת) צוריקלייגן (אויף א וואונד) א פלאסטער (וועלכער איז אראָפּגענומען געוואָרן), אָבער אין אנדערע ערטער (במדינה, ניט אין בית המקדש) טאָר מען ניט. די גמרא טייטשט אז דאָ מיינט מען, ווען א כהן האָט אויף דער האַנט א וואונד און צו אים איז צוגעלייגט א פלאסטער און ער דאַרף מקריב זיין דעם קרבן אים שבת, און ער מוז אראָפּנעמען דעם פלאסטער, כדי דער פלאסטער זאָל ניט זיין א „חציצה״, א צווישן־שייד, צווישן דער האַנט און דעם קרבן, און אַ חציצה טאָר ניט זיין ביים מקריב זיין. זאָגט די משנה אז נאָך דער עבודה מעג ער דעם פלאסטער צוריק אַרויפלייגן, ווייל אויב מען וועט אים ניט מתיר מאכן וועט דער כהן ניט וועלן אראָפּנעמען אים און וועט ניט טאָן די עבודה. אָבער סתם צוריק אַרויפלייגן אפילו אַן אראָפּגענומענעם פלאסטער טאָר מען ניט, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט מען דעם פלאסטער צערייבן און דאָס איז שוין א מלאכה („ממחק״, צע־רייבן). אם בתחילה, אויב אָבער אַרויפלייגן אין אָנהויב א פלאסטער (ניט אזעלכן וואָס מען האָט אראָפּגענומען, נאָר א נייעם פלאסטער) איז סיי דאָ (אין בית המקדש און סיי דאָ (אין די אנדערע ערטער) אסור. דאָס איז אלץ אויב מען האָט דעם פלאס־טער אראָפּגענומען ניט כדי מקריב צו זיין קרבנות. די גמרא זאָגט, אז דער איסור

אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. אִם בַּתְּחִלָּה, כָּאן וְכָאן אָסוּר. חוֹתְכִין יַבֶּלֶת בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. וְאִם בִּכְלִי, כָּאן וְכָאן אָסוּר: יד כֹּהֵן שֶׁלָּקָה בְּאֶצְבָּעוֹ, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. אִם

איז נור ווען מען האָט דעם פלאסטער, נאָכן אראָפּנעמען אים, ארויפגעלייגט אויף דער ערד, אָבער אויב מען האָט אים געהאלטן אין דער האַנט אָדער אים ארויפגע־לייגט אויף א זאך איז מותר אים צוריקצולייגן. קושרין, מען מעג (אים שבת) צוריק צובינדן א סטרונע (נימא, א סטרונע פון א שפּיל־אינסטרומענט, וואָס האָט זיך אי־בערגעריסן אים שבת) אין בית המקדש, אָבער ניט אין אנדערע ערטער (במדינה, ניט אין בית המקדש). די לויים האָבן אין בית המקדש געזינגען יעדן טאָג שירה און צוגעשפּילט מיט אינסטרומענטן, זאָגט די משנה, אז אויב אים שבת האָט זיך ביי אזא אינסטרומענט פון די לויים איבערגעריסן א סטרונע מעג מען זי צוריק צובינדן, וויל מען בינדט זי צו נור אויף א וויל. דאָס איז נור מותר אין דערמיט סטרונע אָבער ניט אין דער זייט, וואו די סטרונע איז צוגעקניפּט צו די ביינדלעך, מחמת אזא צו־בינדן איז שוין אויף שטענדיק, און עס איז א „קשר של קיימא", און מען טאָר ניט, וויל עס איז אסור מדאורייתא (זע אין מסכתא שבת פרק ט"ו משנה א'). דער ברטנורא זאָגט, אז דעריבער מעג מען אין דער מיט יאָ צובינדן אין בית המקדש, וויל עס איז אן אינסטרומענט מיט וועלכן מען טוט א מצוה, און פרייטאָג האָט מען עס ניט געקאָנט פאררכטן וויל עס האָט זיך דאָך שבת איבערגעריסן, דעריבער מעג מען. אם בתחילה, אויב אין אָנהויב (ער האָט זיך ניט איבערגעריסן אים שבת, נאָר עס איז געווען איבערגעריסן פון נעכטן) איז סיי דאָ (אין בית המקדש) און סיי דאָ (אין אנדערע ערטער) אסור. אפילו אין בית המקדש טאָר מען ניט פארבינדן, וויל מען האָט עס געקאָנט טאָן פרייטאָג. חותכין, מען מעג אָפּרייסן (מיט דער האַנט) א וואָרצל (פון א בהמה) אין בית המקדש, אָבער ניט אין אנדערע ערטער. די תורה (ויקרא כ"ב) זאָגט, אז א בהמה האָט א וואָרצל (יבלת) איז זי א בעל מום און מען טאָר איר ניט מקריב זיין אלס א קרבן. אויב מען רייסט אראָפּ דעם וואָרצל מעג מען די בהמה מקריב זיין. זאָגט די משנה אז אין בית המקדש מעג מען מיט דער האַנט אראָפּרייסן דעם וואָרצל, וויל דאָס אראָפּרייסן אים שבת איז אסור נור מדרבנן (עס איז א „שבות"). ואם בכלי, און אויב (מען וויל אראָפּשניידן) מיט א כלי (מיט א מעסער), איז סיי דאָ אין בית המקדש און סיי דאָ (אין אנדערע ערטער) אסור. וויל אָפּשניידן מיט א כלי עפּיס פון א לעבעדיקע זאך געהערט צו דער מלאכה „גוזז", אָפּשערן און דאָס איז אסור מדאורייתא. רשי באמערקט דאָ, אז „יבלת" אין חומש איז דער טייטש „די בהמה וואָס האָט א וואָרצל", און דאָ אין דער משנה מיינט מען דערמיט דעם וואָרצל אליין.

יד כהן שלקה, ווען א כהן, האָט זיך פארוואונדעט אין זיין פינגער (אים שבת) מעג ער עס ארומבינדן מיט א הייל־גראָז (גמי) אין בית המקדש, אָבער ניט אין אנ־דערע ערטער (במדינה, ניט אין בית המקדש). „גמי" איז דער טייטש א ווייך גראָז־ריטל און מיר געפינען עס עטליכע מאָל אין משנה (מסכתא ביכורים פרק ג' משנה א' „קושרו בגמי"), און דער רמבם אין פירוש המשניות זאָגט, אז דאָס מיינט מען מיט אזא הייל־פלאנץ. דער כהן מעג עס טאָן אים שבת; כאָטש דאָס איז דאָך א רפואה זאך (זע שבת פרק י"ד משנה ג'), פונדעסטוועגן וויל עס איז אסור נאָר מדרבנן און וויל עס איז ניט שיין אז ער זאָל מיט א פארוואונדעטן פינגער טאָן די עבודה (מקריב זיין) מעג ער עס ארומבינדן. מען מיינט דאָ, אז די וואונד איז געווען אויף א פינגער פון דער לינקער האַנט, וויל אויב אויף דער רעכטער טאָר ער ניט מקריב זיין צוליב חציצה (זע פריער אין משנה י"ג). אם להוציא, אויב (ער בינדט ארום) כדי ארויסצוקוועטשן דאָס בלוט איז סיי דאָ (אין בית המקדש) און סיי דאָ (אין די אנדערע ערטער) אסור. מחמת ארויסקוועטשן בלוט הייסט „חובל", מאכן א בייל,

לְהוֹצִיא דָם, כָּאן וְכָאן אָסוּר. בּוֹזְקִין מֶלַח עַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַחֲלִיקוּ. וּמְמַלְּאִים מִבּוֹר הַגּוֹלָה וּמִבּוֹר הַגָּדוֹל בְּגַלְגַּל בְּשַׁבָּת, וּמִבְּאֵר הַקַּר בְּיוֹם טוֹב: **טו** שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא בַמִּקְדָּשׁ, כֹּהֵן מוֹצִיאוֹ בְּהֶמְיָנוֹ, שֶׁלֹּא לְשַׁהוֹת אֶת הַטֻּמְאָה. דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

און דאָס איז אסור מדאורייתא. בוזקים. מען מעג (צעשטויסן און) צעשפרייטן זאלץ אויף דעם מזבח־טרעפּ (כבש) כדי זיי (די כהנים) זאָל (ביים גיין אויף אים) זיך ניט אויסגליטשן. **פון בית המקדש־הויף** (די עזרה), **וואו דער מזבח איז געשטאנען, איז געווען צוגעבויט צום מזבח איין לאנגער קרומער טרעפּ וואָס האָט געהייסן כבש** (אויך אין מסכתא שבת פרק ט״ז משנה ח׳ האָבן מיר „כבש״, א טרעפּ) **און אויף אים זענען די כהנים ארויפגעגאנגען אויפן מזבח. דער כבש איז געווען גליאטיק און כדי די כהנים זאָל זיך ניט אויסגליטשן האָט מען פונאנדערגעשפרייט אויף אים זאלץ. זאָגט די משנה, אז מען האָט דאָס געמעגט טאָן אויך אים שבת, ווייל עס איז נור אן איסור מדרבנן.** וממלאים. און מען מעג שעפּן וואסער אים שבת מיט א ראָד פון וואסער־גרוב „בור הגולה״ און פון „בור הגדול״. **די דאָזיקע צוויי וואסער־גריבער זענען געווען אין בית המקדש־הויף, אין דער עזרה. די משנה צום סוף מידות זאָגט, אז אין דער עזרה איז געווען א האליע וואָס האָט געהייסן „לשכת הגולה״, און אז דאָרט איז געווען א וואסער־גרוב און דער תוספות יום טוב רעכנט אז דאָס איז דער בור הגולה. „גולה״ האָבן געהייסן אין דער צייט פון 2טן בית המקדש די יידן אין בבל. דער דין איז אז סתם ארויפציען וואסער פון א וואסעד גרוב אים שבת מעג מען, אָבער ארויפדרייען מיט א ראָד טאָר מען ניט, ווייל מען האָט מורא, אז ווייל עס איז לייכט ארויפצודרייען מיט א ראָד וואסער קאָן דער מענטש אמאָל באגיסן מיט דעם וואסער זיין גאָרטן. אָבער ווייל עס איז נור אן איסור מדרבנן האָט מען אין בית המקדש מתיר געמאכט.** ומבאר הקר. און מען מעג (שעפּן וואסער מיט א ראָד) פון דעם ברונעם באר הקר אים יום טוב. **„בור״ הייסט א גרוב וואו עס זאמלט זיך אן רעגן־וואסער; „באר״ הייסט א ברונעם, וואו דאָס וואסער קומט פון דער ערד־טיפע־ניש. די גמרא זאָגט אז „קר״ איז פון וואָרט „מקור״, קוואל, דער ברונעם איז געווען פון קוועלעדיק וואסער** (מים חיים). **דער ברונעם איז געווען ניט אין בית המקדש, אָבער עס האָבן פון אים געטרינקען די יידן וואָס זענען געקומען קיין ירושלים פון גלות בבל אין אָנהויב בית שני, און די נביאים, וואָס זענען געווען אין יענער צייט, חגי, זכריה ומלאכי, האָבן זיי מתיר געמאכט צו שעפּן מיט א ראָד וואסער פון דאָזיקן ברונעם אים יום טוב.**

טו. שרץ, אויב מען געפינט (א טויטן) שרץ אין בית המקדש דאַרף א כהן (אים אָננעמען) מיט זיין גאַרטל (און) אים ארויסוואַרפן, כדי מען זאָל ניט לאָזן לאַנג ליגן די טמא־זאַך, אַזוי זאָגט ר׳ יוחנן בן ברוקא. **א שרץ, למשל א מויז ווען ער איז טויט איז ער טמא און ווען א מענטש אָדער א זאַך רירן אים אָן ווערן אויך זיי טמא. אין בית המקדש טאָר מען ניט לאָזן ליגן עטוואָס וואָס איז טמא. זאָגט די משנה, אז כאָטש מען קאָן דאָך ארומגיין און זוכן א צוויי שטיקלעך האָלץ און ווי א צוואַנגל דערמיט אָננעמען דעם שרץ און אים ארויסוואַרפן, זאָל מען פונדעסטוועגן דאָס ניט טאָן, ווייל ביז מען וועט געפינען דאָס האָלץ וועט דער טמא־שרץ לענגער ליגן אין בית המקדש. דעריבער איז גלייכער אז א כהן זאָל אָננעמען דעם שרץ מיט זיין גאַרטל און אים ארויסוואַרפן, כאָטש ער איז דאַדורך מטמא דעם גאַרטל. דער כהן ווערט דאָבײַ ניט טמא, ווייל א מענטש** (און אויך כלים) **ווערט ניט טמא נאָר ווען ער רירט אָן אב הטומאה, די הויפּט טמא־זאַך, אָבער דער גאַרטל, וועלכער איז טמא גע־וואָרן אָנרירנדיק דעם שרץ, הייסט שוין א ולד הטומאה, א „קינד פון דער טומאה״, ניט א הויפּט־טומאה, און דערפון ווערט א מענטש ניט טמא** (וועגן „אב הטומאה״ און „ולד הטומאה״ זע אין דער הקדמה צו מסכתא כלים). „המיין״ הייסט א גאַרטל און

בִּצְבַת שֶׁל עֵץ שֶׁלֹּא לְרַבּוֹת אֶת הַטֻּמְאָה. מֵהֵיכָן מוֹצִיאִין אוֹתוֹ, מִן הַהֵיכָל וּמִן הָאוּלָם וּמִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ. דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, מָקוֹם שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, מִשָּׁם מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וּשְׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת כּוֹפִין עָלָיו פְּסַכְתֵּר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מְקוֹם שֶׁהִתִּירוּ לְךָ חֲכָמִים, מִשֶּׁלְּךָ נָתְנוּ לְךָ, שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לְךָ אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת:

סליק מסכת עירובין.

מיר געפינען דאָס וואָרט א סך מאָל אין דער גמרא (המיינא). ר׳ יהודה זאָגט, אז (דער כהן זאָל דעם שרץ ארויסנעמען) מיט א הילצערנעם צוועוגל, כדי מען זאָל ניט נאָכ־מער פארגרעסערן די טומאה (מען זאָל ניט מטמא זיין נאָכמער זאכן). ר׳ יהודה האלט אז עס איז גלייכער צו ווארטן ביז מען וועט געפינען א הילצערנעם צוועגגל אײדער מען זאָל נאָך מטמא זיין א גארטל. דאָס הילצערנע צוועגגל ווערט ניט טמא, ווייל א הילצערנע כלי קאָן ווערן טמא נאָר ווען זי האָט א „בית קיבול״, מען לייגט אריין אין איר זאכן, און צוויי גלאטע שטיקלעך האָלץ, ווי א צוועגגל קאָנען ניט ווערן טמא (זע אין דער הקדמה צו מסכתא כלים). מהיכן, פון וואנען דארף מען (און מען מעג אים שבת) אים (דעם שרץ) ארויסנעמען? פון היכל, פון אולם, און פון צווישן אולם און דעם מזבח, אזוי זאָגט ר׳ שמעון בן ננס. אין הויף פון בית המקדש, וואָס האָט געהייסן עזרה איז געשטאנען דער מזבח. דער גאנצער הויף ביז צום מזבח האָט געהייסן סתם „עזרה״, און ער איז געווען הייליק. אָבער נאָך הייליקער איז געווען דער טייל פון דעם הויף, וואָס איז געווען צווישן דעם מזבח און דעם בית המקדש אליין, דעם הויז פון בית המקדש. דער דאָזיקער טייל פון הויף האָט געהייסן „בין האולם למזבח״, צווישן אולם און דעם מזבח. אין דעם הויז פון בית המקדש איז מען אריינגעקומען צוערשט אין א זאַל וועלכער האָט געהייסן „אולם״, און פון דאָזיקן זאַל איז מען אריינגעקומען אין א צווייטן זאַל וואָס האָט געהייסן „היכל״. (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מידות). זאָגט ר׳ שמעון בן ננס, אז דעם שרץ דארף מען ארויסטראָגן אים שבת אויב מען געפינט אין איינעם פון די דריי ערטער: היכל, אולם און צווישן דעם אולם און דעם מזבח, אָבער אויב מען געפינט אים אין דעם איבריגן טייל פון בית־המקדש הויף, אין דער סתם עזרה וועט די משנה ווייטער לערנען וואָס מען טוט מיט אים. ר׳ עקיבא זאָגט, אז פון דעם אָרט, וואו מען איז מחויב (אויב עס גייט דאָרט אריין א טמא מענטש) במזיד כרת (דער הימל פארשניידט די יאָרן פון מענטש), און אויב בשוגג (ניט וויסנ־דיק) איז מען מחויב צו ברענגען א קרבן חטאת, דארף מען אים (דעם טויטן שרץ) ארויספירן (אים שבת). לויט ר׳ עקיבא דארף מען אים ארויספירן אפילו מען געפינט אים אין דער סתם עזרה, ניט דוקא אין די ערטער וואָס ר׳ שמעון בן ננס האָט פריער געזאָגט. מחמת ווען א טמא מענטש גייט אריין אין דער עזרה במזיד קומט אים דער עונש פון כרת, און אויב בשוגג דארף ער ברענגען א קרבן חטאת (זע מסכתא שבועות פרק א׳ און פרק ב׳). ושאר, און די איבריקע ערטער (אויב מען געפינט א טויטן שרץ אין אנדערע ערטער, ניט, לויט ר׳ שמעון בן ננס, אין זיינע אויסגערעכנטע ערטער, און ניט, לויט ר׳ עקיבא, אין זיינע ערטער אין דער עזרה) זאָל מען איבערדעקן אי־בער אים א קופערנעם קעסל. מען טאָר דעם טויטן שרץ אים שבת ניט רירן פון אָרט, נאָר מען זאָל אים איבערדעקן מיט א קעסל, און ערשט שבת צונאכטס זאָל מען אים ארויסנעמען. מיט „אנדערע ערטער״ מיינט מען דאָ אזעלכע ערטער וועלכע האָבן א שייכות צו דער עזרה, נאָר זיי זענען ניט אזוי הייליק. „פסכתר״, (לויט דער גירסא פון „ערוך״ זאָל דאָ זיין „פסקטר״) איז דאָס גריכישע „פסאקטער״, א קעסל. ר׳ שמעון זאָגט: אומעטום וואו די חכמים האָבן דיר מתיר געווען, האָבן זיי דיר געגעבן נור פון דיינס, מחמת זיי האָבן דיר מתיר געמאכט נאָר דאָס וואָס איז (אסור) צוליב שבות. די גמרא טייטשט, אז ר׳ שמעון איז מחולק אויף דער הלכה פריער אין

משנה י״ג, וואָס זאָגט אז מען מעג אים שבת צו־בינדן א סטרונע, וועלכע האָט גע־פלאַצט אים שבת. ר׳ שמעון האַלט, אז צובינדן טאָר מען ניט, און מען מעג נור מאַכן א שלייף, ווייל א שלייף־מאַכן אים שבת איז אסור נור מדרבנן, עס איז א שבות, און ס׳קאָן קומען צו אן איסור מדאורייתא. ר׳ שמעון זאָגט, אז דאָס וואָס ער אליין האָט מיקל געווען פריער אין פרק ד׳ משנה י״א, אז אפילו איינער איז ארויסגע־גאַנגען אים שבת צי יום טוב 15 איילן חוץ לתחום (אויסער די דערלויבטע 2000 איילן) מעג ער צוריק אריינגיין איז עס נור דערפאַר ווייל די מעסטערס פון די תחומין מעסטן ניט פּינקטליך און זיי שטעלן אוועק דעם ציילכן פון תחום שבת ניט פּינקט־ליך צום סוף פון די 2000 איילן פון דער שטאָט, נאָר אביסל אריינגערוקט, טאָקע דערפאַר טאָמער וועט מען זיך טועה זיין (מפני הטועין) און מען וועט פאַרבלאָנדזשען ארויס עטליכע איילן ארויס פון תחום. דאָס איז די כוונה פון ר׳ שמעון׳ס ווערטער, אז דאָס וואָס די חכמים האָבן געגעבן דעם מענטש (די 15 איילן) האָבן זיי אים געגעבן זיינע. סליק מסכת עירובין — געענדיקט די מסכתא עירובין

מסכת פסחים

הקדמה

די משנה מסכתא פסחים לערנט די דינים וועלכע האָבן א שייכות מיטן יום טוב פסח. דער יום טוב פסח הויבט זיך אָן דעם 15טן טאָג אין חודש ניסן (די נאַכט פון 14טן טאָג אויפן 15טן). דער 15טער טאָג אין ניסן איז א יום טוב און מען טאָר ניט טאָן אין אים די מלאכות, די ארבייטן, וועלכע מען טאָר ניט טאָן אים יום טוב. דערנאָך גייען 5 טעג חול המועד, אין וועלכע מען מעג טאָן טייל מלאכות; דערנאָך, דעם 7טן טאָג (דעם 21טן טאָג אין ניסן) איז ווידער יום טוב, שביעי של פסח. אזוי איז אין ארץ־ישראל. אין די גלות־לענדער איז אויך דער 16טער טאָג אין ניסן יום טוב, און אויך דער 22טער טאָג אין ניסן איז יום טוב, אחרון של פסח. דאָס דאָזיקע זאָגט אונז די תורה אין חומש וויקרא כ״ג, „ביום הראשון מקרא קודש״, און דערנאָך „ביום השביעי מקרא קודש״. די דינים, וועלכע מלאכות מען טאָרניט טאָן אים יום טוב און וועלכע מען מעג, וועלן מיר געבן אין דער הקדמה צו מסכתא ביצה. אָבער דער יום טוב פסח האָט נאָך אנדערע דינים און דאָס זענען זיי:

א. מען טאָר ניט עסן און ניט הנאה האָבן פון חמץ. דאָס ווערט אָנגעזאָגט אין חומש שמות י״ב און י״ג „כל מחמצת לא תאכלו״ און „ולא יאכל חמץ״, אז מען טאָר אין די 7 טעג פסח ניט עסן „געזייערט ברויט״, מיט „חמץ״ מיינט מען וועץ דאָס מעל אויסגעמישט מיט וואַסער אָדער דאָס טייג איז געשטאַנען א לענגערע צייט און איז געוואָרן געזייערט. דער חומש שמות י״ב זאָגט, אז ווער עס איז עובר אויף דעם איסור און עסט חמץ, „ונכרתה״, קומט אים דער עונש „כרת״, פון הימל פאַרשניידט מען אים די יאָרן. אויב איינער עסט חמץ בשוגג, ניט וויסנדיק אז עס איז חמץ, מיינענדיק אז עס איז ניט קיין חמץ, אָדער ניט וויסנדיק אז עס איז פסח, אָדער ניט וויסנדיק אז אין פסח טאָר מען ניט עסן קיין חמץ, האָט ער געדאַרפט ברענגען אין בית המקדש א קרבן חטאת. די חכמים האָבן אפגעלערנט פון דער תורה, אז ניט נור אים פסח נאָר אויך ערב פסח. דעם 14טן טאָג אין ניסן, פון האַלבן טאָג אָן, פון חצות היום, טאָר מען אויך ניט עסן קיין חמץ. אָבער אויב איינער עסט יאָ דעמאָלס חמץ קומט אים ניט קיין כרת און דאַרף ניט ברענגען קיין קרבן חטאת, נאָר עס איז א לאו, א פאַרבאָט, און עס קומט דערפאַר מלקות, קלעפּ, 39 קלעפּ. די חכמים האָבן אויך איינגעפירט, אַז מען זאָל אויך ניט עסן קיין חמץ א שעה פאַר האַלבן טאָג אים ערב פסח. אויך האָבן די חכמים אָפּגעלערנט אז מען טאָר ניט הנאה האָבן פון חמץ. די דינים וועגן דעם געפינען זיך אין דער מסכתא פסחים.

ב. מען טאָרניט האָבן קיין חמץ. ניט נור טאָר מען אים פסח ניט עסן קיין חמץ, נאָר א ייד טאָר ניט האָבן אין זיין רשות קיין חמץ. דאָס האָט אָנגעזאָגט די תורה אין חומש שמות י״ב „לא ימצא״, עס זאָל זיך ניט געפינען קיין חמץ, און אין

שמות י״ג „לא יראה לך חמץ״, אז עס זאָל ניט געזען ווערן קיין חמץ. דער דאָזי־קער איסור הייסט דעריבער „בל יראה ובל ימצא״ ((בל איז דאָסזעלביקע וואָס „לא״, „ניט״). און ניט נור אים פסח נאָר אויך פון האלבן טאָג אָן ערב פסח (און לויט דער תקנה פון די חכמים א שעה פאַרן האלבן טאָג) טאָר מען מער קיין חמץ ניט האָבן, דעם חמץ וואָס מען האָט ערב פסח דאַרף מען מבער זיין, פאַרניכטן. כדי מען זאָל וויסן, צי עס איז פאַראַן אין הויז חמץ, האָבן די חכמים מתקן געווען אז אין דער נאכט פאַר ערב פסח (פון 13טן ניסן אויפן 14טן ניסן) זאָל מען בודק חמץ זיין, נאָכזוכן אין אלע ערטער אין שטוב און אומעטום, וואו מען פלעגט אריינברענגען חמץ־עסנוואַרג, צי עס איז פאַראַן חמץ, דאָס איז „בדיקת חמץ״.

ג. „די מצווה צו עסן מצה״. מצה הייסט אזא ברויט, וואָס איז ניט געוואָרן גע־זייערט. אין די 7 טעג פסח מעג מען עסן מצה. אָבער א מצווה צו עסן מצה איז אין דער ערשטער נאכט פון פסח. אויב מען האָט אין דער ערשטער נאכט פון פסח גע־געסן א כזית מצה (אזוי גרויס ווי אן איילבירט) האָט מען מקיים געווען די מצווה. אין חומש שמות י״ב ווערט אָנגעזאָגט „בערב תאכלו מצות״.

ד. „די מצווה צו עסן מרור״. עס איז א מצווה צו עסן אין דער ערשטער נאכט פסח ביטערע קרייטיכצער, ביטערע ירקות, און דאָס הייסט „מרור״. אין חומש במדבר ט׳ ווערט עס אָנגעזאָגט, „על מצות ומרורים תאכלוהו״. עס זענען פאַראַן נאָך אנדערע מצוות וואָס מען דאַרף מקיים זיין אים פסח מדרבנן (לויט טייל דעות איז אויך דאָס מרור עסן היינטיקע צייט נור מדרבנן), און מיר וועלן וועגן זיי לערנען אין דער משנה מסכתא פסחים.

ה. די מצווה מקריב צו זיין דעם קרבן פסח. די תורה אין שמות י״א און במדבר ט׳ האָט אָנגעזאָגט אז ערב פסח נאָך האלבן טאָג (בין הערביים) זאָל יעדער ייד ברענגען א קרבן פסח. יעדער ייד האָט מיט זיין פאַמיליע געדאַרפט קומען קיין ירושלים און עטליכע מענטשן צוזאמען (א „חבורה״, א גרופּע) האָבן גענומען א שעפּסל צי אַ ציגעלע און עס געבראכט אין בית המקדש, דאָרט האָט מען עס געשאָכטן און די כהנים האָבן געשפּריצט ס׳בלוט אויפן מזבח און מקריב געווען ס׳פעטס אויפן מזבח. דאָס פלייש פון שעפּסל צי פון ציגעלע האָט מען געבראָטן (שוין ניט אין בית המקדש, נאָר אין דער היים אין ירושלים) אויף פייער און ביינאכט האָט די גאנצע חבורה צוזאמען געגעסן דאָס פלייש צוזאמען מיט מצה און מרור. עס זענען פאַראַן זייער א סך דינים וועגן קרבן פסח, און זיי ווערן געלערנט אין דער משנה מסכתא פסחים.

ו. דער קרבן פסח שני (צווייטער פסח). אויב א ייד האָט ניט געקאָנט ברענגען דעם 14טן טאָג אין ניסן דעם קרבן פסח (צי ווייל ער איז געווען טמא צי ווייל ער איז גע־ווען ווייט פון בית המקדש) האָט ער געמוזט ברענגען דעם קרבן פסח אין א חודש שפּעטער, דעם 14טן טאָג אין אייר. אזוי זאָגט די תורה אין חומש במדבר ט׳. אויך וועגן דעם זענען פאַראַן א סך דינים און זיי ווערן געלערנט אין משנה מסכתא פסחים.

עס איז פאַראַן נאָך א מצווה, וואָס איז פאָרגעקומען אים פסח, און דאָס איז דאָס מקריב זיין אין בית המקדש דעם עומר, מעסטל גערשטן־מעל) דעם 16טן טאָג אין ניסן, אין דערמיט איז אויך די מצווה צו ציילן ספירה. אָבער דאָס ווערט געלערנט ניט אין מסכתא פסחים, נאָר אין דער מסכתא מנחות פרק „אָמר ר׳ ישמעאל״ (אין משניות איז עס פרק י׳).

די תורה (שמות י״ב און אנדערע ערטער) זאָגט, אז דער יום טוב פסח און די אלע מצוות וואָס מען דאַרף אין אים מקיים זיין איז צום אנדענקן פון „יציאת מצרים״ און דעריבער איז אויך פאַראַן די מצווה צו דערציילן די ערשטע נאכט פסח די סיפּורים וועגן יציאת מצרים (הגדה), זאָגן הלל, טרינקן פיר כוסות וויין, עסן בהסיבה, און אויך די דאָזיקע דינים וועט לערנען די משנה אין מסכתא פסחים.

די מסכתא הייסט פסחים, אין לשון רבים, ווייל עס ווערן אין איר געלערנט די דינים סיי פון ערשטן פסח און סיי פון פסח שני.

פרק א

א אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ, אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. וְלָמָּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בַּמַּרְתֵּף, מְקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָל הַמַּרְתֵּף. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֶלְיוֹנוֹת:

פרק א.

א. אור, אין דער נאכט צום פירצענטן (טאָג אין ניסן, אין דער נאכט פאר ערב פסח) איז מען בודק דעם חמץ ביי דער ליכטיקייט פון א ליכט. אין דער משנה איז פאראן עטליכע מאָל „אור", „ליכט", אנשטאט אוונט, נאכט. דאָס איז ווי מען רופן אָ בלינדן „סגי נהור" (א „סך ליכט"), דער רמבם זאָגט, אַז די משנה האָט ניט געוואָלט אָנהויבן מיט א וואָרט פון „פינסטערניש", „נאכט", „לילה", האָט זי אָנגעהויבן מיט „אור", ליכט. דער ברטנורא זאָגט, אז מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, איז גענוג ווען איינער איז מבטל דעם חמץ, ווען ער דערקלערט, אז אלע חמץ וואָס ער האָט איז הפקר, איז ניט זיינס, און ער איז מער ניט עובר אויף דעם איסור פון בל יראה ובל ימצא (ניט צו האָבן חמץ אין פסח), נאָר די חכמים האָבן מורא געהאַט טאָמער וועט דער מענטש געפינען אים פסח ביי זיך א שיין ברייטל און ער וועט פארגעסן און טראכטן ביי זיך אז ער וועט עס עסן, דעריבער האָט מען איינגעפירט אז מען זאָל בודק חמץ זיין פאר פסח, אויסגעפינען יעדעס שטיקל חמץ און עס פארניכטן. די גמרא זאָגט, אז דעריבער מאכט מען די בדיקת חמץ ביינאכט און ביי א ליכט, ווייל ביינאכט זענען מענטשן פאראן אין זייערע הייזער, און מיט א ליכט קאָן מען גיכער זען אין פארבאָרגענע ערטער. כל מקום, אין אלע ערטער, וואו מען ברענגט (א גאנץ יאָר) ניט אריין קיין חמץ, דארף מען ניט בודק זיין. די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען אין די ערטער וואו מען האלט נור ווינען און איילן; און דעריבער פרעגט די משנה: ולמה, און פארוואָס האָט מען געזאָגט (אז מען דארף בודק זיין) צוויי שורות (פעסער ווין) אין (ווין־) קעלער? איז דער ענטפער: מקום, (אז דאָס האָט מען געמיינט נור אין אזא) אָרט, וואו מען ברענגט אריין חמץ. מען האָט געמיינט נור אזא ווינקעלער, וואוהין דער באדינער דער שמש) קומט אראָפ אין מיטן דער סעודה כדי ארויפצוברענגען ווין, ווען דער ווין האָט אויסגע־פעלט, און דער באדינער האלט טיילמאָל זיין ברויט אין האנט ווען ער גייט אראָפ אין קעלער. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (מען דארף בודק זיין) צוויי שורות ווין איבער דעם גאנצן קעלער, און די בית הלל זאָגן, אז צוויי אויסוויניקסטע שו־רות וועלכע זענען די אויבערשטע. אין דער גמרא זענען פאראן צוויי טייטשן אויף די ווערטער פון די בית שמאי און די בית הלל, און אויך אויף די טייטשן פון דער גמרא האָבן די מפרשים עטליכע טייטשן. לויט איין טייטש מיינט מען אזוי: אין א קעלער איז פאראן אָנגעשטעלט פעסער־ווין, איינע אויף דער אַנדערער אין שורות־ווייז, לאָמיר זאָגן 1000 פעסער. אונטן איז פאראן א שיכט מיט 100 פעסער, צו 10 אין דער לענג פון דער שיכט און 10 אין דער ברייט פון דער שיכט. אויף דער שיכט איז פאראן אָנגעלייגט א צווייטע שיכט מיט 100 פעסער; און אזוי כסדר ביז דער סאמער אויבערשטער שיכט פון 100 פעסער. זאָגן די בית שמאי אז מען דארף בודק זיין די גאנצע פאָדערשטע וואנט מיט 100 פעסער, און אויך אין דער הויך די אויבערשטער שיכט פון 100 פעסער, מחמת אין דער ערטער איז מעגליך געווען אז דער באדינער זאָל צוקומען אָבער די בית הלל זאָגן, אז עס איז גענוג בודק צו זיין די אויבערשטע צוויי אויסנוויניקסטע שורות, צו 10 פעסער אין יעדער שורה (צו־זאמען נור 20 פעסער). מחמת דער שטייגער פון באדינער איז צוצוגיין צו די דאָזיקע אויבערשטע פעסער. אזוי טייטשט די משנה דער רמבם אין פירוש המשניות.

ב אֵין חוֹשְׁשִׁין, שֶׁמָּא גָרְרָה חֻלְדָּה מִבַּיִת לְבַיִת וּמִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אִם כֵּן מֵחָצֵר לְחָצֵר וּמֵעִיר לְעִיר אֵין לַדָּבָר סוֹף: **ג** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בּוֹדְקִין אוֹר אַרְבָּעָה עָשָׂר, וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר שַׁחֲרִית, וּבִשְׁעַת הַבִּעוּר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא בָדַק אוֹר אַרְבָּעָה עָשָׂר, יִבְדּוֹק בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. לֹא בָדַק בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, יִבְדּוֹק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד. לֹא בָדַק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד, יִבְדּוֹק לְאַחַר הַמּוֹעֵד. וּמַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו: **ד** רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִין כָּל חָמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ. רַבִּי יְהוּדָה

ב. אין חוששין, מען דארף ניט מורא האָבן טאָמער האָט (נאָכדעם ווי מען האָט געהאַט בודק־חמץ־געווען) א קרעט (חולדה) אריינגעשלעפט (חמץ) פון איין שטוב (וואו מען האָט נאָכניט בודק געווען) אין דער אנדערער שטוב (וואו מען האָט שוין יאָ בודק געווען), אָדער פון איין אָרט אין אן אנדערן אָרט; ווארום אויב אזוי (אויב מען זאָל דאָס מורא האָבן, דארף מען דאָך מורא האָבן, טאָמער האָט זי פארשלעפט) פון איין הויף אין אן אנדערן הויף און פון איין שטאָט אין אן אנדערער שטאָט, און די זאַך האָט ניט קיין סוף. **וועגן חולדה, א ווינל, אויף פויליש „לאשיצא", האָבן מיר געגעבן אין כלאים פרק ח' משנה ה'. דאָ מיינט מען אָ קרעט, חולד, ווערט גערעכנט אין ויקרא י"א צווישן די 8 שרצים. די משנה ברענגט חולדה, ווייל דער ירושלמי שבת פרק י"ד זאָגט אז דער שטייגער פון דער חולדה איז אז זי עסט ניט אויף, נאָר זי לייגט אוועק, און דעריבער איז מורא צו האָבן, אז זי וועט דעם חמץ אוועקלייגן אין שטוב.**

ג. ר' יהודה זאָגט, אז מען איז בודק (חמץ) אין דער נאכט צום פירצנטן (טאָג אין ניסן), און (אויב מען האָט דאמאָלס ניט בודק געווען אין מען בודק) דעם פירצנטן טאָג (ערב פסח) אין דער פרי, און (אויב מען האָט אויך דאמאָלס ניט בודק געווען, איז מען בודק) בשעת מען איז מבער (דעם חמץ). **די משנה וועט ווייטער לערנען, אז מען איז מבער, מען פארניכטעט דעם חמץ א שעה פאר דעם האלבן טאָג אים ערב פסח. ר' יהודה זאָגט, אז אויב מען האָט ניט בודק געווען אין איינעם פון די דאָזיקע דריי צייטן זאָל מען אים פסח ניט בודק זיין, ווייל ס'איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער פארגעסן און עסן דערפון.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אויב איינער האָט ניט בודק געווען אין דער נאכט צום פירצנטן (טאָג אין ניסן), זאָל ער בודק זיין אין פירצנטן טאָג (ערב פסח), און אויב ער האָט ניט בודק געווען דעם פירצנטן (טאָג) זאָל ער בודק זיין אים יום טוב (במועד), און אויב ער האָט ניט בודק געווען אים יום טוב זאָל ער בודק זיין נאָך יום טוב. **דער דין איז אז חמץ פון א ייד טאָר מען ניט עסן און ניט הנאה האָבן דערפון אויך נאָך פסח (חמץ שעבר עליו הפסח). דעריבער הייסן די חכמים בודק זיין אויך שפעטער, אויב מען האָט ניט בודק געווען פריער. די חכמים האָבן ניט מורא טאָמער וועט ער פארגעסן און עסן דערפון, מחמת ער זוכט דאָך דעם חמץ צו פארניכטן אים. דעם טייטש ביי „מועד" „יום טוב", ברענגט דער רמבם. רשי טייטשט „מועד", די „צייט" פון מבער זיין דעם חמץ, דאָס מיינט מען ערב פסח א שעה פאר דעם האלבן טאָג, און „לאחר המועד", מיינט ערב פסח נאָכן האלבן טאָג, ביז ביינאכט.** והא שמשייר, און (דעם חמץ) וואָס ער לאָזט איבער זאָל ער אוועקלייגן אין א באהאלטן אָרט (בצינעא), כדי ער זאָל ניט דארפן (נאָכאמאָל) זוכן נאָך אים. **דאָס גייט ארויף בכלל אויף דער גאנצער הלכה פריער, אז מען דארף בודק חמץ זיין, און די משנה זאָגט, אז וואָס מען לאָזט איבער חמץ אין דער נאַכט צו ערב פסח אויף צו עסן צו מאָרגנס אין דער פרי (אזוי טייטשט דער ר"ן), זאָל מען אוועקלייגן אין א זיכער אָרט.**

ד. ר' מאיר זאָגט, מען מעג עסן (חמץ אים ערב פסח די גאנצע פיפטע (שעה) און מען דארף פארברענען (דעם חמץ) אין אָנהויב פון דער זעקסטער (שעה); און

אוֹמֵר, אוֹכְלִין כָּל אַרְבַּע, וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ:
ה וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה שְׁתֵּי חַלּוֹת שֶׁל תּוֹדָה פְּסוּלוֹת מֻנָּחוֹת עַל גַּג הָאִצְטְבָא, כָּל זְמַן שֶׁמֻּנָּחוֹת, כָּל הָעָם אוֹכְלִין, נִטְּלָה אַחַת תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין, נִטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן, הִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִים.

ר׳ יהודה זאָגט, אז מען מעג עסן די גאנצע פירטע (שעה), און מען לאָזט הענגען (ניט מען עסט און ניט מען פארברענט) די גאנצע פיפטע (שעה), און מען פארברענט אין אָנהויב פון דער זעקסטער (שעה). כדי מען זאָל פארשטיין די משנה וועלן מיר געבן דאָס וואָס מיר האָבן שוין דערקלערט איינמאָל אין מסכתא ברכות פרק א׳ משנה ב׳, דהיינו, אז די משנה מיינט „שעות זמניות", „צייט־שעה׳ן". דאָס מיינט אזוי: דער טאָג, ווי לאנג אָדער ווי קורץ ער זאָל ניט זיין, ווערט איינגעטיילט אין 12 שעה. אויב למשל דער טאָג אין ווינטער האָט נור 8 אונזערע זייגער שעהן, ווערן די דאָזיקע 8 שעה איינגעטיילט אין 12 טיילן, און יעדער טייל הייסט א שעה. די ערשטע שעה פון ווען די זון־גייט אויף אין דער פרי, הייסט „איינס", די צווייטע שעה הייסט צוויי, די דריטע הייסט „דריי", די פירטע הייסט „פיר (ארבע), די פיפטע הייסט „פינף" (חמש) און די זעקסטע שעה, די שעה פאר האלבן טאָג, פאר חצות היום, הייסט „זעקס" (שש). ווי מיר האָבן געזאָגט אין דער הקדמה צו דער מסכתא פסחים, טאָר מען מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, ניט עסן (און ניט הנאה האָבן) חמץ ערב פסח פון חצות היום, פון האלבן טאָג אָן, דאָס הייסט פון דער 7 טער שעה. אָבער די חכמים האָבן גע׳אסרט צו עסן (און הנאה צו האָבן) חמץ אויך די גאנצע 6טע שעה, ווייל טאָמער ווערט מען זיך טועה זיין און מיינען אויף דער 7טער שעה, אז זי איז די 6טע שעה, זאָגט ר׳ מאיר, אז די גאנצע 5טע שעה מעג מען עסן חמץ, און מען פארברענט אים אין אָנהויב פון דער 6טער שעה. אָבער ר׳ יהודה האַלט, אז אויך די 5טע שעה זאָל מען שוין ניט עסן, טאָמער ווערט מען אין א וואָלקנדיקן טאָג א טעות האָבן אויף דער 7טער שעה און מיינען אז זי איז די 5טע שעה; אָבער פארברענען דארף מען נאָכניט, און מען מעג דעמאָלס געבן דעם חמץ צו עסן צו א בהמה, און פארברענען זאָל מען ערשט אין אָנהויב פון דער 6טער שעה.

ה. ועוד, און נאָך האָט ר׳ יהודה געזאָגט: צוויי פסולע חלות פון א קרבן תודה זענען געלעגן (אין ירושלים, ערב פסח) אויף א העכערער באנק (גג האיצטבא); אזוי לאנג ווי זיי זענען (ביידע) געלעגן, האָבן אלע מענטשן געגעסן (חמץ); איז איינע (פון די חלות) צוגענומען געוואָרן, האָט מען ניט געגעסן (דעם חמץ) און ניט פארברענט; זענען ביידע (חלות) געוואָרן צוגענומען האָבן אלע מענטשן אָנגעהויבן פארברענען (זייער חמץ). דערפון ברענגט ר׳ יהודה א ראיה צו זיין דעה, אז עס איז פאראן ערב פסח א צייט (די פיפטע שעה) ווען ניט מען עסט חמץ און ניט מען פארברענט. א קרבן תודה האָט א ייד געבראַכט אין בית המקדש אלס א דאנק (תודה) צו גאָט. א חוץ דעם קרבן, דעם שעפסל, האָט מען נאָך צוגעבראַכט 40 חלות, פון וועלכע 10 זענען געווען פון חמץ. עסן האָט מען עס געמעגט ניט מער ווי אין דעם טאָג ווען מען האָט געבראַכט דעם קרבן און אין דער נאַכט דערנאָך, ביז אין דער פרי (יום ולילה); צו־מאָרגנס ווען עס איז געוואָרן טאָג, זענען די חלות פסול געוואָרן (געוואָרן „נותר", איבערגעבליבן נאָך דער צייט) און מען האָט זיי שוין ניט געטאָרט עסן. צוליב דעם וואָס די חמץ־חלות פון תודה האָט מען ערב פסח נאָך דער פיפטער שעה ניט גע־טאָרט עסן, און מען טאָר ניט גורם זיין צו פסלן א קרבן, האָט יעדער, וואָס האָט געדארפן ברענגען א קרבן תודה, זיך מקדים געווען און אים געבראַכט דעם 13טן טאָג אין ניסן. ווייל עס זענען דעמאָלס געווען א סך אזעלכע קרבנות תודה, איז געקומען דערצו אז מען האָט טייל חלות ניט אויפגעגעסן און זיי זענען געבליבן ביז ערב פסח אין דער פרי און זיי זענען פסול געוואָרן. דעריבער האָט מען זיי געמעגט אוועק־

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חֻלִּין נֶאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע, וּתְרוּמָה כָּל חָמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ: ו רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, מִימֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ, מִלִּשְׂרֹף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בִּוְלַד הַטֻּמְאָה, עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ. הוֹסִיף

לייגן אויף דער באנק פאר א סימן; ווייל כשרע חלות וואלט מען ניט געטאָרט לאָזן ליגן ביז דער צייט אין ערב פסח ווען מען וועט זיי ניט טאָרן עסן. „איצטבא" זאָל זיין פון גריכישן וואָרט „סטאא", וואָס הייסט א גאלעריע, א האליע, און טיילמאָל אויך אַ לאַנגע, הויכע באַנק. רבן גמליאל זאָגט, אַז (חמץ פון) חולין מעג מען עסן די גאנצע פירטע (שעה), און תרומה די גאנצע פיפטע (שעה), און מען פארברענט אין אָנהויב פון דער זעקסטער (שעה). תרומה הייסט די תבואה וואָס מען שיידט אָפּ און מען גיט צום כהן און נור דער כהן מעג איר עסן, און זי איז הייליק און עס איז א מצוה איר צו עסן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא תרומות). זאָגט רבן גמליאל, אַז תרומה האָט מען מתיר געמאכט צו עסן אויף די גאנצע פיפטע שעה, כדי מען זאָל ניט שפּעטער פארברענען הייליקע תרומה, וואָס מען קאָן איצט עסן.

ו. ר' חנינא סגן הכהנים זאָגט, אַז די כהנים האָבן קיינמאָל („מימיהם לא", קיינמאָל ניט) זיך ניט אָפּגעהאלטן פון צו פארברענען פלייש (פון קרבנות) וואָס איז טמא געוואָרן דורך (אָנרירן) א ולד־הטומאה (א קינד פון טומאה, ניט א הויפּט־טמא־זאַך) צוזאמען מיט פלייש (פון קרבנות) וואָס איז טמא געוואָרן דורך (אָנרירן) אַן אב הטומאה (א פאָטער פון טומאה, א הויפּט־טמא־זאַך), כאָטש דאדורך איז מען מוסיף (פארגרעסערט מען) טומאה אויף דער פריערדיקער טומאה. **עס זענען פאראַן הויפּט־טמא־זאכן, אַן אָב הטומאה, צו זיי געהערן א מענטש, וואָס האָט אָנגערירט אין א מת (טמא מת), א טויטער שרץ, א נבלה, און אנדערע זאכן, וואָס מיר וועלן געבן אין דער הקדמה צו מסכתא כלים. אויב א זאַך רירט אָן אַן אב הטומאה, א הויפּט־טמא, ווערט די זאַך א ראשון לטומאה, א „ערשטע" צו דער טומאה. אויב א עסנווארג רירט אָן א ראשון לטומאה, ווערט עס א שני לטומאה, א צווייטע צו דער טומאה; דאָס איז שוין א נאָך־לייכטערע טומאה, אויב א הייליק עסנווארג (תרומה צי פלייש פון א קרבן) רירט אָן דעם שני לטומאה ווערט עס א „שלישי", א דריטער צו דער טומאה; דאָס איז שוין גאָר א לייכטע טומאה. דער „ראשון" הייסט „ולד הטומאה", דאָס „קינד" פון דעם „אב הטומאה", פון דעם פאָטער פון דער טומאה. דער „שני" הייסט „ולד ולד", דאָס „קינד פון קינד". קרבנות־פלייש, וואָס איז טמא געוואָרן האָט מען פארברענט. זאָגט ר' חנינא סגן הכהנים, אַז די כהנים פלעגן פארברע־נען צוזאמען פלייש (מיר וועלן עס אָנרופן „א") וואָס איז טמא געוואָרן דורך אָנ־רירן א ולד הטומאה, צוזאמען מיט פלייש (מיר ווילן עס אָנרופן „ב") וואָס איז טמא געוואָרן דורך אָנרירן אַן אב הטומאה. כאָטש איצט ביים פארברענען, רירט אָן דאָס „א"־פלייש דעם „ב"־פלייש און עס באַקומט א שטארקערע טומאה פונדעסטוועגן האָט עס די כהנים ניט געאַרט, ווייל סיי ווי פארברענט מען עס דאַך. די גמרא פרעגט: ווען דאָס פלייש „א" האָט אָנגערירט דעם ולד הטומאה, דעם ראשון איז דאָך עס געוואָרן א שני, און איצט, אז עס רירט אָן דאָס פלייש „ב", וועלכעס איז טמא געוואָרן דורך אָנרירן אַן אב הטומאה און איז געוואָרן א ראשון, הייסט דאָך עס ווידער אַז דאָס פלייש „א" האָט אָנגערירט א ראשון און עס איז ווידער טמא גע־וואָרן נור אלס א שני, — טאָ וואָסזשע הייסט עס, אַז עס איז געוואָרן פארגרעסערט די טומאה? און די גמרא ענטפערט דערויף, אַז מען מיינט אַז דאָס פלייש „א" האָט אָנגערירט ניט א ראשון, א ולד", נור א שני, א ולד ולד", און עס איז געוואָרן א שלישי; און אזוי ווי איצט רירט עס אָן דאָס פלייש „ב", א ראשון און עס ווערט א שני, הייסט עס, אַז עס קומט צו מער טומאה. הוסיף, האָט ר' עקיבא (נאָכמער)**

רַבִּי עֲקִיבָה וְאָמַר, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ, מִלְּהַדְלִיק אֶת הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בִּטְבוּל יוֹם, בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בִּטְמֵא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ: ז אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִדִּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ, שֶׁשּׂוֹרְפִין תְּרוּמָה טְהוֹרָה עִם הַטְּמֵאָה בַּפֶּסַח, אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי, אֵינָהּ הִיא

צוגעגעבן, אז די כהנים האָבן קיינמאָל זיך ניט אָפּגעהאלטן צו ברענען אייל (פון תרומה) וואָס איז געוואָרן פסול דורך אָנרירן א טבול יום (א מענטש וואָס איז געווען טמא און האָט זיך טובל געווען איז געוואָרן טהור, ריין, אָבער ער דאַרף וואַרטן ביז עס וועט ווערן נאכט, און דעם גאַנצן טאָג הייסט ער א טבול יום און ווען ער רירט אָן תרומה ווערט די תרומה א „שלישי״), אין א לעמפּל וואָס איז טמא געוואָרן אין א טמא־מת (אָנרירנדיק א מענטש וועלכער האָט אָנגערירט א מת), כאָטש זיי האָבן מוסיף געווען טומאה אויף דער פריערדיקער טומאה (פון דעם תרומה ־ אייל). **אויך תרומה ווען זי ווערט טמא דאַרף מען זי פאַרברענען; אָבער דער כהן מעג האָבן הנאה פון דער תרומה ביים פאַרברענען. ער מעג, למשל, ברענען טמא־געוואָרענעם תרומה־אייל און נוצן די ליכט דערפון. זאָגט ר' עקיבא, אז די כהנים האָבן געטאָן נאָכמער ווי ר' חנינא דערציילט, און דהיינו, זיי האָבן תרומה־אייל וואָס האָט אָנגערירט א טבול יום און ער איז געוואָרן נור א שלישי, געברענט אין א לעמפּל וואָס האָט אָנגערירט א טמא מת, א מענטש, וועלכער האָט אָנגערירט א מת, און אזא מענטש איז אַן אב הטומאה. אויך דאָ פרעגט די גמרא: וואָס האָט ר' עקיבא מוסיף געווען? סטייטש, דאָס לעמפּל, אָנרירנדיק אַן אב הטומאה, איז דאָך געוואָרן א ראשון, און איצט אז דער אייל (דער שלישי) רירט אָן דאָס לעמפּל, דעם ראשון) ווערט ער אָ שני, און דאָס האָט אויך ר' חנינא געלערנט, אז מען מעג מאכן (ביים פאַרברענען) פון א „שלישי״ א „שני״? און די גמרא ענטפערט, אז דאָס לעמפּל איז געווען פון מעטאַל (כלי מתכת) און דער דין איז אז א מעטאַלענע כלי, וואָס רירט אָן אַן אב הטומאה ווערט אליין אויך אַן אב הטומאה, און ממילא ווערט דער אייל א „ראשון״, און ר' עקיבא לערנט אז פון א „שלישי״ מעג מען (ביים פאַרברענען) מאכן א ראשון. די גמרא ברענגט דאָ א סך לימודים וועגן די דינים פון טומאה (צי עסנוואַרג קאָנען מטמא זיין עסנוואַרג, די טומאה פון משקאות און אנדערע). ר' חנינא סגן הכהנים האָט געלעבט אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש, און אין דער צייט פון בית המקדש איז ער געווען דער סגן, דער „געהילף״, פון כהן גדול. וועגן וואָרט „סגן״ האָבן מיר געגעבן אין מסכתא ביכורים פרק ג' משנה ג'. — די משנה וועגן טומאה ווערט דאָ געלערנט צוליב דער ווייטערדיקער משנה ז' וועגן חמץ.**

ז. אָמר, האָט ר' מאיר געזאָגט, אז פון זייערע ווערטער, (פון די ווערטער אין דער פריערדיקער משנה) לערנען מיר אָפּ, אז מען מעג פאַרברענען צוזאמען (חמץ) תרומה, וואָס איז טהור, מיט תרומה וואָס איז טמא, אים פסח (אין דער זעקסטער שעה ערב פסח, ווען מען פאַרברענט חמץ). **די גמרא זאָגט, אז ר' מאיר האָט איינגעטייטשט אז דאָס קרבנות־פלייש, „א״, וואָס איז טמא געוואָרן אָנרירנדיק א ולד הטומאה (פריער אין ר' חנינא'ס ווערטער), האָט מען געמיינט דערמיט, אז עס האָט אָנגערירט משקאות, פליסיקייטן, וועלכע האָבן אָנגערירט אין א כלי וועלכע האָט אָנגערירט אין א טויטן שרץ; און ר' מאיר האלט, אז אזעלכע משקאות (פליסיקייטן) קאָנען לויט דעם דין פון דער תורה ניט מטמא זיין קיין אנדערע זאך (טומאת משקין לטמא אחרים לאו דאורייתא) און נור מדרבנן קאָן עס מטמא זיין. פונדעסטוועגן, האָבן די כהנים מתיר געמאכט עס צו פאַרברענען מיט פלייש וואָס האָט אָנגערירט אַן אב הטומאה, כאָטש דאדורך ווערט דאָס פלייש „א״ איצט טמא אויך מדאורייתא, דורך אָנרירן דאָס פלייש „ב״. זעען מיר דאָך דערפון, אז ווייל דאָס פלייש „א״ ווערט סיי־ווי פאַרברענט, מעג מען שוין עס מטמא זיין מיט א טומאה מדאורייתא כאָטש ביז איצט איז עס מדאורייתא געווען טהור און נור מדרבנן איז עס געווען טמא. אזוי מעג**

הַמִּדָּה, וּמוֹדִים רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁשּׂוֹרְפִין זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, עַל מַה נֶּחֱלָקוּ, עַל הַתְּלוּיָה וְעַל הַטְּמֵאָה, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תִּשָּׂרֵף זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, שְׁתֵּיהֶן כְּאֶחָת:

פרק ב

א כָּל שָׁעָה שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכוֹל, מַאֲכִיל לִבְהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת, וּמוֹכְרוֹ לַנָּכְרִי, וּמֻתָּר בַּהֲנָאָתוֹ. עָבַר זְמַנּוֹ, אָסוּר בַּהֲנָאָתוֹ, וְלֹא יַסִּיק בּוֹ

מען אויך חמץ תרומה, וואָס איז טהור און איז אסור אין דער 6טער שעה ערב פסח נור מדרבנן (זע פריער משנה ד׳) פארברענען מיט טמא׳דיקער תרומה, כאָטש די טהור־תרומה ווערט דאדורך טמא מדאורייתא אנרירנדיק די טמא־תרומה. אָמר לו, האָט ר׳ יוסי צו אים (צו ר׳ מאיר) געזאָגט, אז דאָס איז ניט פון דער (זעלביקער) מאָס (עס איז ניט גלייך). ווייל ר׳ יוסי האַלט, אַז די משקאות קאָנען יאָ מטמא זיין אנדערע זאכן מדאורייתא, ממילא איז דאָך דאָס פלייש „א״ סיי ווי געוועזן מדאורייתא טמא. אָבער דאָ איז דאָך די חמצ׳דיקע טהור־תרומה אין דער 6טער שעה ערב פסח אסור נור מדרבנן, טאָר מען איר ניט מטמא זיין, כאָטש מען גייט איר פארברענען. ומודים, און (אזוי זאָגט ווייטער ר׳ יוסי) עס זענען מודה ר׳ אליעזר און ר׳ יהושע אז (די חמצדיקע טהור־תרומה און די חמצדיקע טמא־תרומה) דארף מען פארברענען די דאָזיקע באַזונדער און די דאָזיקע באַזונדער; וועגן וואָס זענען זיי מחולק? אויף (חמץ׳דיקער) תרומה וואָס הענגט (תלויה, מען ווייסט ניט צי זי איז טהור צי זי איז טמא) און (חמצדיקער) תרומה וואָס איז (זיכער) טמא, וואָס (וועגן זיי) זאָגט ר׳ אליעזר, אז מען זאָל פארברענען די (הענגנדיקע) באַזונדער און די (זיכער־טמא׳־דיקע) באַזונדער, און ר׳ יהושע זאָגט, אז (מען מעג פארברענען)ביידע צוזאַמען. מחמת ר׳ אליעזר האַלט, אז אפילו א תרומה תלויה, וואָס עס איז א ספק, צי זי איז טמא, טאָר מען אויך ניט מטמא זיין און מען דארף איר אָפּהיטן, און דעריבער טאָר מען זי ניט פארברענען ערב פסח צוזאַמען מיט דער זיכערער טמא־תרומה, מחמת אנרירנדיק די טמא־תרומה ווערט אויך די „הענגנדיקע״ טמא ווערן. אָבער ר׳ יהושע האַלט, אז א תרומה וואָס איז ספק־טמא דארף מען ניט אָפּהיטן אז זי זאָל ניט טמא ווערן (זע מסכתא תרומות פרק ח׳ משנה ח׳).

פרק ב.

א. כל שעה, אין יעדער שעה (ערב פסח), ווען מען מעג עסן (חמץ), מעג מען געבן צו עסן (חמץ) צו א בהמה און צו א חיה און צו עופות. די גמרא טייטשט, אז דאָס מיינט מען אין דער 5טער שעה (זע פרק א׳ משנה ד׳ און ה׳), ווען א כהן מעג, לויט רבן גמליאל, עסן אין דער 5טער שעה חמץ׳דיקע תרומה, דעמאָלס מעג א ישראל, וועל־כער טאָר שוין ניט עסן חמץ׳דיקע חולין, געבן צו עסן חמץ צו א בהמה און צו א חיה און צו עופות. די משנה רעכנט דאָ אויס א בהמה און א חיה, ווייל מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז א בהמה מעג מען געבן צו עסן חמץ, ווייל זי עסט געוויינטליך אויף אלץ, אָבער א חיה טאָר מען ניט, ווייל זי לאָזט איבער. און ווען מען לערנט א חיה וואָלט מען געקאָנט, אז א חיה מעג מען ווייל דאָס וואָס זי לאָזט איבער באהאַלט זי, אָבער א בהמה אויב עס טרעפט זיך אז זי לאָזט איבער בלייבט דער חמץ ליגן. עופות גייט צו די משנה ווייל זי לערנט שוין בהמה און חיה. ומוכרו, און מ׳מעג (דעם חמץ ערב פסח) פארקויפן צו א גוי. אפילו מען ווייסט, אז דער חמץ וועט פסח זיין ביים גוי און ער וועט אים פריער ניט האָבן אויפגעגעסן. ומותר, און מען מעג פון אים פון דעם חמץ) הנאה האָבן. די גמרא טייטשט אז אויב מען האָט פארברענט דעם חמץ ערב פסח פאר דער 6טער שעה, מעג מען פון דעם אש הנאה האָבן (נוצן אים) אפילו אים פסח. עבר, נאָכדעם ווי עס איז אריבער זיין צייט (ווען מען מעג דעם חמץ האַלטן), טאָר מען פון אים ניט קיין הנאה האָבן. די גמרא זאָגט, אַז די משנה לערנט,

תַּנּוּר וְכִירַיִם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין בִּעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵפָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַף מְפָרֵר וְזוֹרֶה לָרוּחַ אוֹ מַטִּיל לַיָּם: ב חָמֵץ שֶׁל נָכְרִי, שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, מֻתָּר בַּהֲנָאָה, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יֵרָאֶה לְךָ: ג נָכְרִי שֶׁהִלְוָה אֶת יִשְׂרָאֵל עַל חֲמֵצוֹ, אַחַר הַפֶּסַח מֻתָּר בַּהֲנָאָה, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִלְוָה אֶת הַנָּכְרִי עַל חֲמֵצוֹ, אַחַר הַפֶּסַח אָסוּר

אז שוין אין דער 6טער שעה ערב פסח. **ווען דער איסור צו עסן חמץ איז נור** מדרבנן (זע פריער פרק א׳ משנה ד׳), טאָר מען אויך ניט קיין הנאה האָבן פון אים, **און אויב איינער איז מקדש א פרוי מיט אזא חמץ וואָס איז אסור מדרבנן, זענען די קידושין אפילו מדאורייתא ניט קיין קידושין. פונקט ווי עס וואָלט געווען מדאורייתא אסור הנאה צו האָבן פון דעם חמץ.** ולא יסיק, און מען זאָל ניט איינהייצן מיט אים (מיט דעם חמץ) אן אויוון אָדער א קיך. **כאָטש ווי מיר ווע̇לן לערנען ווייטער, האלט** ר׳ יהודה, **אז חמץ דארף מען פארברענען, אָבער דעם אויוון איינהייצן מיט אים טאָר מען ניט, כדי מען זאָל ניט קיין הנאה האָבן פון אים. וועגן „תנור" און „כיריים" געבן מיר אין מסכתא שבת פרק ג׳ משנה א׳ און ב׳.** ר׳ יהודה זאָגט, אז דאָס פארניכטן דעם חמץ דארף זיין נור דורך פארברענען (אים). **ער האלט אז די מצוה „ביעור חמץ", מבער זיין אים פארניכטן אים, מיינט מען דורך פארברענען.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מ'ען מעג אויך אים (דעם חמץ) צעברעקלען (מפרר, צעברעקלען אויף קליינע שטיקלעך) און פונאנדערוואָרפן אים אויף דעם ווינט אָדער אריינוואָרפן (אים) אין ים. **זיי האלטן אז „מבער זיין", פארניכטן, מיינט יעדע סאָרט פארניכטונג.**

ב. חמץ, דער חמץ פון א גוי, אויף וועלכן עס איז אריבער דער פסח, מעג (א ייד) הנאה האָבן פון אים. **אפילו עס איז שוין געווען חמץ אים פסח, נאָר ער האָט געהערט צו א גוי, מעג נאָך פסח א ייד הנאה האָבן פון חמץ. דער ירושלמי זאָגט, אז באמת מעג א ייד אויך עסן פון דעם חמץ, נאָר ווייל געוויינטליך מיינט מען מיט חמץ ברויט, און טייל יידן זענען זיך נוהג ניט צו עסן גויאיש ברויט (פת עכום) דע־ריבער זאָגט די משנה הנאה האָבן.** ושל ישראל, און (חמץ) פון א ייד (וועלכער איז שוין געווען אים פסח) טאָר מען ניט הנאה האָבן פון אים (אפילו נאָך פסח), ווייל עס ווערט געזאָגט (שמות י״ג) „לא יראה לך שאור, עס זאָל ניט געזען ווערן ביי דיר (אים פסח) קיין זויערטייג". **איך טייטש איז, אז ווייל דער ייד האָט עובר געווען אויף דעם איסור „לא יראה", ניט צו האלטן ביי זיך חמץ אים פסח, האָט מען אים באַ־שטראָפט, אז מען זאָל אויך נאָך פסח ניט טאָרן קיין הנאה האָבן פון אים. אן אנדע־רער טייטש איז, אז דער „שנאמר", „ווייל עס ווערט געזאָגט", גייט ארויף אויף דעם דין, אז א גוי'ס חמץ מעג מען יאָ עסן נאָך פסח, און די ראיה איז ווייל די תורה זאָגט צום ייד „לך", „ביי דיר", און מען לערנט דערפון אז נור ביי דיר טאָרסטו ניט זען קיין חמץ אָבער ביים גוי, מעגסטו, און ווייל מען האָט ניט עובר געווען קיין איסור אויף דעם גויס חמץ מעג א ייד אים עסן נאָך פסח.**

ג. גוי, אויב א גוי האָט געבאָרגט (פאַר פסח) צו א ייד (געלט) אויף זיין (דעם יידס) חמץ (אלס משכון) מעג מען פון דעם חמץ הנאה האָבן נאָך פסח. **די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דאָ, אז דער ייד האָט געזאָגט צום גוי; אויב איך וועל דיר דאָס געלט ניט אָפּגעבן ביז א געוויסן טאָג זאָל דער חמץ זיין דיינער שוין פון איצט אָן (מעכשיו), און דער חמץ איז געלעגן ביים גוי אין שטוב און ער האָט אים צו דער צייט ניט באַ־צאָלט, קומט אויס, אז עס איז שוין געווען דעם גוי'ס חמץ פון פאַר פסח אָן.** וישראל, און אויב א ייד האָט געבאָרגט (געלט) (פאַר פסח) צו א גוי אויף זיין (דעם גוי'ס) חמץ, איז (דער חמץ) נאָך פסח אסור הנאה צו האָבן פון אים. **אויך דאָ מיינט מען אז דער גוי האָט זיך אויסגערעדט מיט דעם ייד, אז דער חמץ־משכון זאָל זיין זיינס פון פריער אָן, אויב ער וועט אים ניט באצאָלן ביז א געוויסער צייט, און ער האָט אים ניט באצאָלט.**

בַּהֲנָאָה. חָמֵץ שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת, הֲרֵי הוּא כִּמְבֹעָר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו: ד הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בַּפֶּסַח, בְּשׁוֹגֵג מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ, בְּמֵזִיד פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמִים וּמִדְּמֵי עֵצִים: ה אֵלּוּ דְבָרִים, שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח, בְּחִטִּים וּבִשְׂעוֹרִין בְּכֻסְּמִין וּבְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וּבְשִׁיפוֹן. וְיוֹצְאִין בִּדְמַאי, וּבְמַעֲשֵׂר

חמץ שנפלה, אויב אויף חמץ איז ארויפגעפאלן א חורבה (מפולת, א געביידע אָדער א גרויס שטיק ערד) הייסט עס אזוי ווי ער איז שוין פארניכטעט (מבוער). **מען דארף ניט אויפגראָבן און אים מבער זיין. די גמרא זאָגט, אז מען דארף דעם חמץ מבטל זיין, דערקלערן אים פאר הפקר, ווייל טאָמער וועט מען אים פסח אויפגראָבן די חורבה.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז (נור דאמאָלס הייסט דער חמץ ווי פארניכטעט, אויב עס איז ארויפגעפאלן אויף אים א חורבה) ווען א הונט קאָן ניט אים (דעם חמץ) נאָכזוכן. **ווען א הונט קאָן אים ניט צוריק אויפגראָבן, הייסט דער חמץ פארניכטעט. די גמרא זאָגט אַז דאָס מיינט אַז איבער דעם חמץ זאָל ליגן 3 טפחים חורבה (6 טפחים איז אַן אייל).**

ד. האוכל, אז איינער (א ישראל, ניט א כהן) עסט חמץ׳דיקע תרומה אים פסח בשוגג (ניט וויסנדיק אז עס איז תרומה) דארף ער באצאָלן דעם קרבן און דאָס פיפטל (חומש). **מיר האָבן געלערנט אין מסכתא תרומות פרק ו׳ משנה א׳, אז א ישראל (צי א לוי) עסט תרומה בשוגג דארף ער באצאָלן דעם כהן אזוי פיל וויפיל ער האָט געגעסן, דאָס איז דער קרן, און לייגט נאָך צו א פערטל פון דעם קרן, צוזאמען פינף פערטל פון דעם קרן; דאָס פיפטע פערטל הייסט „חומש", א פיפטל. ער באַצאָלט ניט מיט געלט, נאָר מיט תבואה צי פרוכטן פון חולין און זיי ווערן תרומה. זאָגט די משנה דאָ, אז כאָטש חמץ אין פסח איז דאָך גאָרניט ווערט, נאָר ווייל דאָס באצאָלן פאר עסן תרומה בשוגג איז דאָך ניט אייגנטליך קיין באצאָלונג, מחמת ער קאָן דאָך ניט געבן קיין געלט, נאָר עס איז ווי א סאָרט קרבן, דעריבער מוז ער אויך פאר חמצדיקער תרומה אים פסח באצאָלן.** במזיד, אויב (דער ישראל האָט געגעסן די חמץ׳דיקע תרומה אים פסח) במזיד (וויסנדיק אז זי איז תרומה אפילו ער האָט ניט געוואוסט אז עס איז חמץ) איז ער פטור. פון באצאָלן (דעם ווערט פון דער תרומה) און אויך (אפילו) פון דעם וויפיל עס וואָלט ווערט געווען אויף האָלץ. **מחמת ווען א ישראל עסט תרומה במזיד דארף ער באצאָלן דעם כהן ווי געוויינטליך ווען מען עסט א פרעמדנס א זאך, געלט, און דאָס געלט ווערט ניט קיין תרומה; און אזוי ווי חמץ אים פסח איז אסור בהנאה האָט דער ישראל דעם כהן גאָרניט צוגענומען. ער איז אפילו פטור צו באצאָלן אויב די תרומה־חמץ איז געווען טמא, וויפיל די תרומה־חמץ איז ווערט אויף צו פארנוצן עס אלס האָלץ (דמי עצים) איינצוהייצן דערמיט דעם אויוון, מחמת מען טאָר דאָך פון אים אפילו די דאָזיקע הנאה אויך ניט האָבן.**

ה. אלו דברים, דאָס זענען די זאכן, מיט וועלכע א מענטש קאָן (עסנדיק זיי) יוצא זיי זיין חוב (צו עסן מצה) אים פסח. **מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכתא פסחים אז די תורה האָט געהייסן עסן מצה אין דער ערשטער נאכט פון פסח, מען מוז עסן מינדסטנס א כזית מצה. מיט מצה מיינט מען ברויט, וואָס איז ניט געוואָרן געזייערט, ניט געוואָרן חמץ. די משנה רעכנט דאָ אויס די סאָרטן תבואות, וואָס נור ווען די מצה איז געבאקן פון זייער מעל קאָן מען מקיים זיין די מצוה צו עסן מצה אים פסח.** בחטים, מיט ווייץ, מיט גערשטן, מיט שפעלץ (כוסמין), מיט קאָרן און מיט האָבער. **וועגן די דאָזיקע 5 מינים תבואה האָבן מיר געגעבן אין מסכתא כלאים פרק א׳ משנה א׳. די משנה לערנט דאָ אז למשל מיט מצה פון רייז־אָדער הירזש־מעל איז מען ניט מקיים די מצוה. דער טעם איז, ווייל מצה מוז געבאקן ווערן פון אזא מעל, וואָס קאָן ווערן חמץ, אָבער מעל פון רייז און הירזש קאָן ניט ווערן חמץ (זויערטיג), נאָר אויב עס ווערט זויער ווערט עס קאָליע.** ויוצאין, און מען איז יוצא (ווען מען

ראשון שנטלה תרומתו, ובמעשר שני והקדש שנפדו, והכהנים בחלה ובתרומה. אבל לא בטבל, ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו. חלות תודה ורקיקי נזיר, עשאן לעצמו, אין יוצאין בהן. עשאן למכור בשוק, יוצאין בהן: ו ואלו

עסט מצה פון) דמאי (תבואה פון א עם הארץ, און מען ווייסט ניט צי ער האָט אָפּגעשיידט דערפון מעשרות), און מעשר ראשון, פון וועלכן מען האָט אראָפּגענומען זיין תרומה (די תרומת מעשר) און מעשר שני און הקדש, וועלכע זענען געוואָרן אויסגעלייזט. **אין מסכתא ברכות פרק ד׳ משנה א׳ און שבת פרק י״ח משנה א׳ האָבן מיר דערקלערט וואָס די משנה מיינט מיט די אלע זאכן.** והכהנים, און כהנים (מעגן מקיים זיין די מצוה פון עסן מצה אויב זיי עסן מצה פון) חלה און תרומה. **חלה, וואָס מען שיידט אָפּ פון טייג, און תרומה, וואָס מען שיידט אָפּ פון תבואה, מעגן עסן נור כהנים. זאָגט די משנה, אז כאָטש א ישראל טאָר דאָך די מצה פון חלה און תרומה ניט עסן און מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז מצה מוז זיין אזוי אז אלע זאָלן איר מעגן עסן, פונדעסטוועגן איז דער דין, אז כהנים זענען יאָ יוצא מיט מצה פון חלה און תרומה.** אבל לא, אָבער מען קאָן ניט יוצא זיין מיט (מצה פון) טבל (תבואה, פון וועלכער מען האָט ניט אָפּגעשיידט תרומה צו מעשרות און מען טאָר אזא תבואה ניט עסן) און ניט מיט מעשר ראשון, פון וועלכער מען האָט ניט אָפּגעשיידט זיין תרומה (תרומת מעשר, און מען טאָר אזא מעשר ראשון ניט עסן), און ניט מיט מעשר שני און הקדש, וועלכע מען האָט ניט אויסגעלייזט (אזא מעשר שני טאָר מען ניט עסן אויסער ירושלים, און הקדש טאָר מען אין ערגיץ ניט עסן). **מען איז ניט יוצא דערמיט די מצוה פון מצה־עסן, ווייל עס איז א עבירה דאָס צו עסן. וועגן טבל, דמאי, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני** (און וועגן אויסלייזן מעשר שני) **געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי. „הקדש" מיינט, אז איינער איז מקדיש זיין תבואה אז עס זאָל געהערן צום בית המקדש. הקדש תבואה טאָר מען ניט עסן און אפילו קיין הנאה האָבן פון איר, אָבער אויב מען לייזט אויס די הקדש תבואה מיט געלט ווערט זי צוריק חולין און מען מעג זי עסן. זאָגט די משנה, אז מיט מצה פון הקדש וואָס מען האָט ניט אויסגעלייזט איז מען ניט מקיים די מצוה פון עסן מצה.** חלות תודה, (מצות פון) חלות פון א קרבן תודה אָדער פלעצל פון א נזיר, אויב א מענטש האָט זיי (די חלות אָדער די פלעצל) געבאקן פאר זיך (כדי צו ברענגן זיי פאר זיך צום קרבן תודה אָדער צו די קרבנות פון נזיר) איז ער ניט יוצא מיט זיי (די מצוה פון עסן מצה); אויב ער האָט זיי געמאכט צו פארקויפן אין גאס, מעג ער יאָ יוצא זיין מיט זיי (די מצוה צו עסן מצה). **דער דין איז אז איינער ברענגט אין בית המקדש א קרבן תודה (תודה, א דאנק, מען דאנקט גאָט פאר א חסד, וואָס ער האָט געטאָן) דארף ער מיטברענגען 40 חלות, פון וועלכע 30 זענען מצה און 10 חמץ. אויך ווען איינער האָט געטאָן א נדר צו זיין א נזיר א געוויסע צייט, ניט טרינקען קיין וויין, ניט אָפּשערן זיך די האָר, ניט מטמא זיין זיך צו מתים, דארף ער נאָכן פארענדיקן זיין נזירות ברענגען קרבנות, און צוזאמען מיט די קרבנות ברענגען מצה־פלעצל (רקיקים). זאָגט די משנה אז אויב ער האָט די מצה־חלות פון דעם קרבן תודה אָדער די מצה־פלעצל פון נזירות געבאקן, ווייל ער אליין האָט געדארפן ברענגען א תודה אָדער ער אליין איז געווען אנזיר, קאָן ער מיט זיי ניט יוצא זיין די מצוה פון עסן מצה אים פסח. ווייל דער חומש (שמות י״ב) זאָגט „ושמרתם את המצות", „איר זאָלט אָפּהיטן די מצות, מיינט מען, אז די מצות זאָלן אָפּהיטן ווערן אלס פסח־מצות און ניט אלס קרבן־מצות, און די תודה־חלות און נזיר־פלעצל זענען דאָך געמאַכט געוואָרן פאר א קרבן. אָבער אויב ער האָט זיי געבאקן צו פארקויפן אין גאס ווען עס וועט זיך אים טרעפן א קונה, וואָס דארף ברענגען א תודה, צי א נזיר, מעג ער יאָ מקיים זיין דערמיט די מצוה פון פסח־מצה; ווייל באלד ביים באקן זיי האָט**

יְרָקוֹת, שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח, בַּחֲזֶרֶת וּבְעֻלְשִׁין וּבְתַמְכָה וּבְחַרְחֲבִינָה וּבְמָרוֹר. יוֹצְאִין בָּהֶן בֵּין לַחִין בֵּין יְבֵשִׁין, אֲבָל לֹא כְבוּשִׁין וְלֹא שְׁלוּקִין וְלֹא מְבֻשָּׁלִין, וּמִצְטָרְפִין לִכְזַיִת, וְיוֹצְאִין בְּקֶלַח שֶׁלָּהֶן, וּבִדְמַאי, וּבְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ: ז אֵין שׁוֹרִין אֶת הַמֻּרְסָן לַתַּרְנְגוֹלִים, אֲבָל חוֹלְטִין, הָאִשָּׁה לֹא תִשְׁרֶה אֶת הַמֻּרְסָן שֶׁתּוֹלִיךְ בְּיָדָהּ לַמֶּרְחָץ, אֲבָל שָׁפָה הִיא עַל בְּשָׂרָהּ יָבֵשׁ. לֹא יִלְעֹס אָדָם

ער מסתמא געטראכט, אז אויב ער וועט זיי ניט פארקויפן וועט ער זיי פארנוצן אלס פסח־מצה.

ו. ואלו, און דאָס זענען די ירקות (גרינסן, קרייטיכצער), מיט וועלכע אַ מענטש איז יוצא זיין חוב (די מצוה צו עסן מרור) אים פסח. **אין דער ערשטער נאכט פסח דארף מען עסן מרור, א ביטער גרינס, און די משנה רעכנט דאָ אויס די גרינסן, מיט וועלכע מען קאָן מקיים זיין די מצוה פון מרור.** בחזרת, מיט שאלאטן, ובעולשין, און מיט אינדיוו (עס־ציקאָריע), ותמכא, און מיט גאָרטן־אינדיוו, ובחרחבינא, און מיט שטעך־דאָרן, ובמרור, און מיט ביטערן קאריאנדער. **„חזרת" טייטשן כמעט אלע מפרשים „שאלאטן" (לעטוס); „עולשין" טייטשט מען עס־ציקאָריע, אינדיוו (און דער גמרא „הינדבי"); „תמכא" טייטשט דער רמבם „גאָרטן־אינדיוו"; טייל טייטשן „כריין"; אנדערע טייטשן „דער מאָך וואָס וואקסט אויף טייטל־ביימער" „חרחבינא" טייטשן דער רי"ף און דער רמבם אזא דאָרן־געוויקס, וואָס איז זייער ביטער. „מרור" זאָל זיין ביטערער „קאריאנדער" (קאריאנדער הייסט אין דער משנה „כוסבר").** יוצאין, מען איז יוצא (די מצוה פון מרור־עסן) מיט זיי (מיט די וואורצלן פון די דערמאָנטע גרינסן) סיי זיי זענען פייכטע (פרישע) סיי זיי זענען שוין טרוקענע; אָבער ניט ווען זיי זענען איינגעלייגט (אין עסיק) און ניט ווען זיי זענען שטארק געקאָכט (שלוקין), און ניט ווען זיי זענען (ווי געוויינטליך) געקאָכט (מבושלין); און זיי זענען זיך מצטרף צו א כזית. **מרור מוז מען עסן מינדסטנס אזוי פיל וויפיל עס איז די גרויס פון אן איילבירט, א כזית. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט געגומען פון עט־ליכע גרינסן א כזית איז מען יוצא. אויך מיט מצה איז מען יוצא מיט א כזית פון אלע 5 מינים.** ויוצאין, און מען איז יוצא מיט זייער שטעקעלע־וואורצל (קלח). **די גמרא זאָגט, אז דאָס ווערן איינגעטייטשט די ווערטער פריער אין דער משנה. אז מען קאָן יוצא זיין סיי ווען די גרינס זענען פייכטע, פרישע, סיי ווען זיי זענען טרוקן, — אז דאָס מיינט מען נור ווען מען עסט אלס מרור דעם וואָרצל פון די גרינסן; אָבער אויב מען עסט די בלעטער פון די גרינסן, מוזן זיי זיין נור פייכטע, פרישע.** ובדמאי, און (מען איז יוצא ווען מען עסט מרור פון) דמאי, און מיט מעשר ראשון, פון וועלכן מען האָט אָפּגעשיידט זיין תרומה (תרומת מעשר) און מעשר שני און הקדש וועלכע זענען אויסגעלייזט געוואָרן. **וועגן דעם זע פריער אין משנה ד'.**

ז. אין שורין, מען טאָרניט (אים פסח) ווייקן (אין וואסער) קלייען (מורסן) (צו געבן זיי צו עסן) פאר הינער. **מחמת די קלייען ווערן אין וואסער חמצדיק. מען טאָר ניט זיי ווייקן ניט נור אין לעבלעך וואסער, נאָר אויך ניט אין קאלט וואסער. וועגן „מורסן", גראָבע קלייען זע מסכתא תרומות פרק י"א משנה ה'.** אבל חולטין, אָבער מען מעג (די קלייען) אָפּבריען (מיט קאָכנדיק וואסער). **ווייל דאָס הייסע וואסער לאָזט ניט די קלייען חמצדיק ווערן. דער ברטנורא באמערקט, אז היינט איז מען זיך נוהג אויך ניט אָפּצובריען מיט קאָכעדיק וואסער.** האשה, א פרוי זאָל (אים פסח) ניט ווייקן (אין וואסער) קלייען כדי צו פירן מיט זיך אין מרחץ, אָבער זי מעג רייבן (מיט קלייען) אויף איר קערפּער (בבשרה, אויף איר לייב) טרוקענערהייט. **פרויען פלעגן אמאָל נאָכן באָדן זיך רייבן דעם קערפּער מיט קלייען, כדי די הויט זאָל ווערן קלערער. זאָגט די משנה אז פריער ווייקן דעם קלייען טאָר זי ניט, ווייל עס ווערט**

חִטִּין וְיַנִּיחַ עַל מַכָּתוֹ בְּפֶסַח, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַחֲמִיצוֹת: ח אֵין נוֹתְנִין קֶמַח לְתוֹךְ הַחֲרֹסֶת אוֹ לְתוֹךְ הַחַרְדָּל. וְאִם נָתַן יֵאָכֵל מִיָּד, וְרַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר. אֵין מְבַשְּׁלִין אֶת הַפֶּסַח לֹא בְמַשְׁקִין וְלֹא בְמֵי פֵרוֹת, אֲבָל סָכִין וּמַטְבִּילִין אוֹתוֹ בָּהֶן. מֵי תַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל נַחְתּוֹם יִשָּׁפְכוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַחְמִיצִין:

פרק ג

א אֵלּוּ עוֹבְרִין בְּפֶסַח, כֻּתָּח

חמצדיק, אָבער זי מעג מיט טרוקענעם קלייען זיך אָנרייבן דעם קערפּער, כאָטש די הויט איז נאָך נאס, אזוי טייטשט רשי, און דער ראש זאָגט, אז נאס מיינט מען ניט פון וואסער, נאָר פון שוויס. לא ילעוס, א מענטש טאָר אים פסח ניט קייען ווייצן־קערנער און לייגן (דעם צעקייטן ווייץ) אויף זיינס א מכה, ווייל זיי (די ווייצן־קערנער) ווערן חמץ (דורכן שפּייעכץ פון מויל). עס איז, ווייזט אויס געווען אזא רפואה צוצולייגן צו א מכה צעקייטע ווייצן.

ח. אין נותנין, מען טאָרניט (אים פסח) אריינטאָן מעל אין חרוסת אָדער אין זענעפט (חרדל) און אויב מען האָט אריינגעטאָן זאָל מען עס באלד אויפעסן. ווייל אויב עס וועט ליגן לאנג וועט עס ווערן חמץ. „חרוסת", טייטשן רש"י און דער ברטנורא, מיינט מען אזא געמיש פון עסיק און וואסער, און עס איז געמאכט כדי איינצוטונקן פלייש. מען טוט אין דעם אריין מעל צו מאכן עס געדיכטער. חרדל מיינט זענעפט. די גמרא זאָגט, אז די משנה איז מתיר באלד אויפצועסן נור ווען מען האָט דאָס מעל אריינגעטאָן אין זענעפט, אָבער אויב אין חרוסת טאָר מען עס אפילו באלד ניט עסן, מחמת חרוסת מאַכט באַלד חמצדיק דאָס מעל. וועגן חרוסת צום סדר זע ווייטער פרק י' משנה ג'. ור' מאיר, און ר' מאיר אסרט. אויך אין זענעפט טאָר מען ניט עסן אפילו באלד, ווייל אויך זענעפט מאכט באלד המצדיק דאָס מעל. אין מבשלין, מען טאָרניט קאָכן (דאָס פלייש פון דעם) קרבן פסח ניט אין געטראנקן און ניט אין פּרוכטן־זאפט. דאָס פלייט פון קרבן פסח האָט מען געדארפן עסן פסח ביי־נאכט געבראָטן אויף פייער (צלי) און ניט געקאָכט (זע אין דער הקדמה צו דער מסכתא פסחים). זאָגט די משנה אז ניט נור קאָכן אין וואסער טאָר מען ניט, נאָר אויך ניט אין אנדערע געטראנקן און אויך ניט אין פּרוכטן־זאפט (מי־פּירות). מען לערנט עס אָפּ פון שמות י"ב „ובשל מבושל", אז מען מיינט דערמיט יעדעס קאָכן. אבל, אָבער מען מעג (נאָכדעם ווי מען האָט דאָס קרבן־פסח־פלייש אפּגעבראָטן אויף פייער) אָנשמירן עס און איינטונקן עס אין זיי (אין געטראנקן און אין פּרוכטן־זאפט). און מען האָט ניט קיין מורא, אז עס וועט מבטל זיין דעם טעם פון פלייש. אן אנדער טייטש איז, אז קאָכן דעם קרבן פסח טאָר מען ניט אין פּרוכטן־זאפט, אָבער אָנ־שמירן אים מיט פּרוכטן־זאפּט אפילו פארן בראָטן מעג מען יאָ. מי תשמישו, דאָס וואסער וואָס דער בעקער באנוצט (ער שטעקט אריין אין דעם די הענט כדי זיי אָפּ־צוקילן, ווען ער צענעמט דאָס מצה־טייג), זאָל מען אויסגיסן, ווייל זיי ווערן חמץ'דיק. מחמת אין די הענט פון בעקער אין פאראן שטויב פון מעל און טייג אוי דאָס ווערט חמץ אין וואסער, אויב עס וועט שטיין לאנג. מען דארף זיי דעריבער אויסגיסן אין א קרום אָרט, כדי דאָס וואסער זאָל ניט בלייבן שטיין לאנג אין איין אָרט.

פרק ג.

א. אלו עובדין, די דאָזיקע (חמץ־זאכן) דארפן ווערן פארניכטעט אים פסח מען דארף זיי מבער זיין, כאָטש מען איז ניט עובר אויף זיי אויף דעם איסור פון „בל יראה" און „בל ימצא", ווען מען האלט זיי אים פסח, ווייל טייל פון זיי זענען ניט „חמץ בעין", דער חמץ", איז ניט באזונדער, ער איז אויסגעמישט, און טייל פון זיי זענען יאָ באזונדער אָבער זיי זענען „חמץ נוקשה", מען קאָן אים ניט עסן; אָבער די חכמים האָבן געהייסן זיי מבער זיין אזוי טייטשט רשי. אנדערע מפרשים טייטשן

הַבַּבְלִי, וְשֵׁכָר הַמָּדִי, וְחֹמֶץ הָאֲדוֹמִי, וְזִיתוֹם הַמִּצְרִי, וְזוֹמָן שֶׁל צַבָּעִים, וַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים, וְקוֹלָן שֶׁל סוֹפְרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים, זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא מִמִּין דָּגָן, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּפֶּסַח. הֲרֵי

„עוברים", אז מען איז יאָ עובר אויף דעם איסור פון האַלטן חמץ אים פסח. דאָס זענען די זאַכן: כותח הבבלי, דער בבלישער טונקבריי, אזא געמיש פון פאַרשימלט ברויט און מילך און זאַלץ, און מען טונקט איין דעם איין דאָס עסן; ושכר המדי, דאָס מדי'שע ביר, דאָס ביר איז געמאַכט פון ווייצן־מעל אָדער גערשטן־מעל. וחומץ האדומי, עסיג פון אדום. דאָס איז געמאַכט פון גערשטן און וויין. וזיתום המצרי, און עגיפּטישער זיתום. דאָס איז געמאַכט פון א דריטל גערשטן און א דריטל זאפראַן און א דריטל זאַלץ, און אין לאַטיין הייסט עס „זיטהום"; וזומן של צבעים, און דאָס קליין־וואַסער פון פאַרבער; וואַסער, אין וועלכן מען טוט אריין קלייען און פאַרבער באַנוצן עס צו זייער אַרבייט; ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „סאַמיאָן", זופּ. ועמילן של טבחים, דאָס איינזאַפּונגס־טייג פון די קיכערס. ביים קאָכן גרעסערע טעפּ עסנוואַרג ווערט אין דער הויך א שוים, און די קיכערס האָבן אזא טייג, וואָס איז געמאַכט פון מעל פון תבואה, וואָס איז ניט אויפגעוואַקסן א דריטל פון איר געוויינטליכער גרויס, און מען דעקט מיט דעם טייג צו דעם טאָפּ און ער ציט ארויס דעם שוים. וועגן וואָרט „עמילן" זענען פאַראַן עט־ליכע מיינונגען. דער „מוסף הערוך" מיינט אז עס איז פון גריכישן „אמאלאס", „ווייך", אָדער „אמאלא", א בינטל זאַנגען. דער „ערוך השלם" מיינט אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „אמולאָן", קראַפט־מעל. וקולן של סופרים, דאָס קלייסטער פון שריי־בערס. די אמאָליקע שרייבערס פלעגן נעמען מעל־שטויב פון די מילן און ווייקן עס אין וואַסער און מאַכן דירפון א קלייסטער, א קלעבעכץ, צוצוקלעבן דערמיט זייע־רע אָנגעשריבענע פּאַפּירן. „קולן" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאללא", קלייסטער. — די ערשטע פיר, כותח פון בבל און ביר פון מדי און עסיק פון אדום און זיתום, זענען חמץ, וואָס איז גוט צום עסן, נאָר ער איז געמישט (ער איז ניט „בעין", ער איז „תערובת", געמישט). די אנדערע דריי „זומן", „עמילן" און „קולן" זענען „חמץ נוקשה", פאַרהאַרטעוועטער חמץ, ניט גוט צום עסן, אָבער ער איז „בעין", ניט געמישט. ר' אליעזר זאָגט, אז אויך די תכשיטים (שמוק־זאַלבן) פון פרויען (גע־עדן דערצו). תכשיטים מיינט געוויינטליך צירונג. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען די זאַלבן, וואָס זענען געמאַכט פון מעל געמישט מיט אנדערע מאַטעריאַלן, און דער־מיט שמירן פרויען זייער קערפּער כדי אראָפּצונעמען די האָר אָדער ווייס צו מאַכן די הויט. ר' אליעזר זאָגט, אז אפילו די דאָזיקע זאַלבן, כאָטש זיי זענען ביידע צוזאַמען, אי „חמץ נוקשה" (פאַרהאַרטעוועטער חמץ, ניט צום עסן) אי געמישטער חמץ (תע־רובת) פונדעסטוועגן דאַרף מען זיי אויך מבער זיין. זה הכלל, דאָס איז דער כלל: אַלץ וואָס איז פון א מין תבואה (דגן, פון די פינף מינים, ווייץ, גערשטן, שפּעלץ, קאָרן און האָבער), דאַרף מען (אויב עס איז חמץ) מבער זיין אים פסח. דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען עס איז חמצ'דיק געוואָרן דורך וואַסער, אָבער אויב עס איז נור אריינגעטאָן געוואָרן אין זיי פרוכטן־זאַפט (מי פירות) הייסט עס ניט קיין חמץ. הרי אלו, די דאָזיקע (חמץ־זאַכן, אויב זיי זענען ניט „בעין", באַזונדער, נאָר תערובת, אויסגעמישט מיט ניט חמץ'דיקע זאַכן) האָבן (די שטראָף פון) א וואַרנונג (פון א „אזהרה", פון א „לאו"), אָבער זיי האָבן ניט (די שטראָף פון) כרת. מיר האָבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא געזאָגט, אז ווער עס עסט חמץ אים פסח במזיד קומט אים די שטראָף כרת, פאַרשניטן ווערן, אין הימל פאַרשניידט מען אים די יאָרן; אויב ער עסט בשוגג, ניט וויסנדיק, דאַרף ער ברענגען א קרבן חטאת. לערנט דאָ די משנה, אז אויב איינער עסט חמץ ניט „בעין", באַזונדער, נאָר דורך „תערובת", אויסגע־מישט מיט אנדערע ניט־חמץ'דיקע זאַכן, קומט אים ניט קיין כרת (און אויב בשוגג

אֵלּוּ בְּאַזְהָרָה, וְאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כָּרֵת: ב בָּצֵק שֶׁבְּסִדְקֵי הָעֲרֵבָה, אִם יֵשׁ כְּזַיִת בְּמָקוֹם אֶחָד, חַיָּב לְבָעֵר. פָּחוֹת מִכֵּן, בָּטֵל בְּמִעוּטוֹ. וְכֵן לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה, אִם מַקְפִּיד עָלָיו חוֹצֵץ, וְאִם רוֹצֶה בְקִיּוּמוֹ, הֲרֵי הוּא כָעֲרֵבָה. בָּצֵק הַחֵרֵשׁ, אִם יֵשׁ כְּיוֹצֵא בוֹ שֶׁהֶחֱמִיץ, הֲרֵי זֶה אָסוּר: ג כֵּיצַד

דארף ער ניט ברענגען קיין קרבן חטאת), אָבער ער איז עובר אויף דעם לאו, דעם פארבאָט פון „לא יאכל חמץ", און אויב ער טוט עס במזיד קומט אים מלקות, קלעפּ. „אזהרה", ווארנונג, הייסט דער פארבאָט פון דער תורה, דער „לאו" („ניט" טאָן), דער ברטנורא זאָגט, אז עס קומט אים מלקות ביי געמישטן חמץ נור ווען ער עסט א כזית חמץ „בכדי אכילת פרס", אין דעם געמיש פון דער גרויס פון א האלב ברייטל („פרס", א העלפט), דאָס הייסט אין דער גרויס פון 4 אייער (זע מסכתא ערובין פרק ח' משנה ב'). אָבער אויב ווינציקער קומט אים ניט קיין מלקות, און עס איז נור אסור צו עסן.

ב. בצק, טייג (חמצדיק) אין די שפאלטן פון מילטער (די שפאלטן זענען מיט דעם טייג צוגעקלעבט), אויב עס איז פאראן אכזית (גרויס ווי אן איילבירט) אין איין אָרט, דארף מען עס מבער זיין; און אויב ניט ווערט דאָס (טייג) בטל (צום מילטער) צוליב זיין ווייניקייט. מען דארף עס ניט מבער זיין, ווייל עס ווערט באטראכט ווי עס איז א טייל פון מילטער. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) בנוגע דעם ענין פון טומאה, אויב ער איז מקפיד אויף דעם טייג (און רעכנט עס אוועקצונעמען פון מילטער) איז עס חוצץ (מאכט עס א חציצה, אן אָפּשיידונג צווישן דער טומאה און דעם מילטער) און אויב ער וויל אז דאָס (טייג) זאָל דאָרט זיין איז עס ווי דער מילטער. אויב א טמא־זאַך, למשל, א טויטער שרץ, האָט אָנגערירט דאָס טייג, מיט וועלכן עס זענען פאר־קלעבט די שפאלטן אין מיליטער, איז די שאלה, צי איז דאָס טייג א באזונדערע זאך, און עס הייסט ווי דער שרץ האָט אָנגערירט בלויז דאָס טייג, און נור דאָס טייג ווערט טמא און דער מילטער ניט, אָדער דאָס טייג איז אזוי ווי א טייל פון מילטער און עס הייסט אז דער שרץ האָט אָנגערירט דעם מילטער אליין און אויך דער מילטער ווערט טמא. די גמרא זאָגט, אז די משנה לערנט דאָ צוויי דינים. איין דין איז, אויב דער שרץ האָט אָנגערירט דאָס חמצ'דיקע מילטער־טייג אים פסח, און די משנה זאָגט, אז אויב עס איז אין טייג געוועזן א כזית האָט דאָך עס אים פסח א חשיבות, ווייל מען דארף דאָך עס מבער זיין, עס איז דאָך אסור, דעריבער הייסט עס אז דאָס טייג איז א באזונדערע זאך און עס ווערט ניט בטל צום מילטער, און דער מילטער איז טהור; און אויב עס איז ניט געוועזן קיין כזית, ווערט דאָך עס (ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה) בנוגע חמץ אים פסח בטל צום מילטער און עס הייסט אַ טייל פון מילטער, און דער מילטער איז טמא. דער צווייטער דין איז, אויב דער שרץ האָט אָנגערירט דאָס מילטער־טייג ניט אים פסח, נאָר אין סתם טעג פון יאָר. אין דעם דאָזיקן פאל איז שוין ניט קיין אונטערשיד צי עס איז פאראן א כזית צי ניט, נאָר עס איז אָפּהענגיק פון דעם צי דער מענטש איז ניט „מקפיד", דאָס הייסט, ער וויל אז דאָס טייג זאָל בלייבן און דאָס טייג איז דעריבער א טייל פון מילטער און דער מילטער איז טמא, צי ער איז יאָ „מקפיד", דאָס הייסט, אז ער וויל עס אוועקנעמען פון מילטער, און דאָס טייג איז דעריבער א באזונדערע זאך און דער מילטער איז טהור. בצק החרש, א טייג וואָס איז „טויב" (אז מען קלאפּט דערויף הערט מען ניט קיין אָפּקלאנג), אויב עס איז פאראן אזא שטייגער ווי דאָס (טייג) וואָס ווערט חמצ־דיק, איז עס אסור. די משנה מיינט, אז כאָטש ביי אזא טייג קאָן מען ניט דערקענען צי עס איז חמצדיק, אָבער אויב אן אנדער טייג, וואָס איז געקנעטן געוואָרן אין דער זעלבער צייט איז יאָ חמצ'דיק געוואָרן, הייסט אויך דאָס דאָזיקע „טויבע" טייג חמץ און עס איז אסור. אויב עס איז ניטאָ קיין אנדער טייג איז דער שיעור ווי צוויי

מַפְרִישִׁין חַלָּה בְּטֻמְאָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא תִקְרָא לָהּ שֵׁם עַד שֶׁתֵּאָפֶה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, תַּטִּל בְּצוֹנֵן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא זֶה הוּא חָמֵץ שֶׁמֻּזְהָרִים עָלָיו בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא, אֶלָּא מַפְרִשְׁתָּהּ וּמַנַּחְתָּהּ עַד הָעֶרֶב, וְאִם הֶחֱמִיצָה הֶחֱמִיצָה: ד רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ נָשִׁים לָשׁוֹת כְּאַחַת וְאוֹפוֹת בְּתַנּוּר אֶחָד זוֹ אַחַר זוֹ.

פיפטל שעה. טייל זענען גורס „החרס" (ניט „החרש") און דער טייטש איז, הארט ווי א שארבן.

ג. כיצד, ווי אזוי שיידט מען אָפּ חלה אין טומאה (פון טמא׳דיקן טייג) אים יום טוב (פון פסח)? די שאלה איז, אויב טייג פון וועלכן מען באקט מצה אים יום טוב פסח איז טמא געווארן, ווי אזוי קאָן מען אפשיידן דערפון חלה? זאָל מען דאָס שטיקל חלה־טייג לאָזן ליגן אלס טייג, וועט דאָך עס חמץ ווערן און וועט עובר זיין אויפן איסור פון האלטן חמץ אים פסח. ווידער, אָפּבאַקן דאָס שטיקל טמא׳דיקע חלה־טייג טאָר מען דאָך ניט, ווייל טמאדיקע חלה טאָר דאָך דער כהן אויך ניט עסן און מען דארף זי דאָך פארברענען, און באקן אים יום טוב מעג מען דאָך נור אזא געבאקס וואָס מען מעג עסן. אויך טאָר מען ניט פארברענען די טמאדיקע חלה (אָדער געבן עס צו הינט) אים יום טוב, ווייל דער דין איז אז הייליקע זאכן טאָר מען ניט פארברענען אים יום טוב, כאָטש זיי זענען טמא (זע מסכתא שבת פרק ב׳ משנה א׳ וועגן „שמן שריפה"). וואָס זשע זאָל מען טאָן? ר׳ אליעזר זאָגט, אז מען זאָל אים (דער שטיקל טייג) ניט א נאָמען געבן (ניט געבן דעם נאָמען חלה, ניט אָפּשיידן עס) איידער מען באקט עס אָפּ. מען זאָל פון דעם גאנצן טייג באקן מצות, און דאָס מעג מען, ווייל וועגן יעדע מצה קאָן מען דאָך זאָגן, אז דאָס וועט ניט זיין די חלה. און די חלה זאָל מען אָפּשיידן נאָכן באקן, און ר׳ אליעזר האלט, אז מען קאָן פון מצות אין איין קויש אראָפּנעמען איין מצה אלס חלה אויף די איבריקע מצות (מסכתא חלה פרק ב׳ משנה ד׳). ר׳ יהודה בן בתירה זאָגט, אז מען (זאָל יאָ אָפּשיידן א שטיקל טייל אלס חלה און מען) זאָל עס אריינלייגן אין קאלט וואסער. און אין קאלטן וואסער וועט עס ניט חמצדיק ווערן, און אזוי קאָן עס ליגן ביז מוצאי יום טוב און דעמאָלס וועט מען עס פארברענען. אָמר ר׳ יהושע, האָט ר׳ יהושע געזאָגט: ניט דאָס איז דער חמץ אויף וועלכן מען איז עובר אויף בל יראה און בל ימצא (אויף דעם פארבאָט ניט צו האלטן חמץ אים פסח); און דעריבער זאָל ער עס (דאָס שטיקל טייג) אָפּשיידן (אלס חלה) און ער זאָל עס לאָזן ליגן ביז אוונט (ביז מוצאי יום טוב), און אויב עס וועט ווערן חמצדיק זאָל עס ווערן חמצדיק. ר׳ יהושע האָלט, אַז ווייל די חלה געהערט ניט צום בעל הבית פון טייג, מחמת מען דארף זי אוועקגעבן צו א כהן, און אזוי ווי דער כהן האָט דאָך זי נאָכניט גענומען, ממילא איז עס ניט קיינעמס חמץ און מען איז ניט עובר פאר האלטן אזא חמץ. דאָס ווערט אָפּגעלערנט פון „לא יראה לך", אז „שלך אי אתה רואה", אז נור „דיין חמץ טאָרסטו ניט זען", ניט האָבן, „אבל אתה רואה של אחרים", „אָבער מעגסט זען א פרעמדנס חמץ". אָבער ר׳ אליעזר האלט, אז ווייל אפילו ווען מען האָט שוין די חלה אָפּגעשיידט קאָן מען זיך „שואל"־זיין, מען קאָן צו־נישט מאכן דאָס אָפּשיידן, דעריבער זאָגט מען „הואיל", ווייל ווען ער זאָל וועלן קאָן ער זיך שואל־זיין און מאכן פון דעם שטיקל חלה געווינליכע טייג, און דאָס טייג זאָל זיין זיינס, איז מען יאָ עובר אויף דעם איסור צו האלטן חמץ. ר׳ יהושע האלט ניט פון „הואיל", פון זאָגן, „ווייל מען קאָן טאָן" הייסט אזוי ווי געטאָן.

ד. רבן גמליאל זאָגט, אז דריי פרויען קאָנען קנעטן צוזאמען (אין דערזעלבער צייט זייערע טייגן) און באקן אין איוון זייערע טייגן איינע נאָך דער אנדערער. כאָטש איין פרוי דארף דאָך וואַרטן מיט איר טייג ביז די אַנדערע צוויי פרויען וועלן האָבן אָפּגעבאקן זייערע טייגן, מעג מען עס טאָן אים פסח, ווייל דורך דער דאָזיקער צייט

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שָׁלֹשׁ נָשִׁים עוֹסְקוֹת בְּבָצֵק, אַחַת לָשָׁה וְאַחַת עוֹרֶכֶת וְאַחַת אוֹפָה. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, לֹא כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא כָּל הָעֵצִים וְלֹא כָּל הַתַּנּוּרִים שָׁוִין. זֶה הַכְּלָל, תָּפַח תִּלְטֹשׁ בְּצוֹנֵן: ה שִׂיאוּר יִשָּׂרֵף, וְהָאוֹכְלוֹ פָּטוּר. סִדּוּק יִשָּׂרֵף, וְהָאוֹכְלוֹ חַיָּב כָּרֵת. אֵיזֶהוּ שִׂיאוּר, כְּקַרְנֵי חֲגָבִים. סִדּוּק, שֶׁנִּתְעָרְבוּ סְדָקָיו זֶה בָּזֶה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה הָאוֹכְלוֹ חַיָּב כָּרֵת. וְאֵיזֶהוּ שִׂיאוּר, כָּל שֶׁהִכְסִיפוּ פָנָיו כְּאָדָם שֶׁעָמְדוּ שַׂעֲרוֹתָיו: ו אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְבַעֲרִים אֶת הַכֹּל מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בִּזְמַנָּן, רַבִּי

ווערט דאָס טייג נאָכניט המצדיק. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דריי פרויען מעגן זיך פאַרנעמען (גלייכצייטיק) מיט זייער (יעדע מיט איר טייג) איינע זאָל קנעטן, איינע זאָל וואַלגערן דאָס טייג (מאַכן דערפון דאָס געבעקס) און איינע זאָל באַקן. **די חכמים זאָגן, אז קנעטן אלע דריי פרויען צוזאַמען טאָרן זיי ניט, ווייל עס וועט פאַרנעמען א צו־לאַנגע צייט; נאָר ווען איינע קנעט איר טייג, און איינע וואַלגערט איר טייג און איינע באַקט שוין, מעג מען יאָ, ווייל דאָס פאַרנעמט ווייניקער צייט.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז ניט אלע פרויען און ניט אלע העלצער (מיט וועלכע מען ברענט אין אויוון ביים באַקן) און ניט אלע אויוונס זענען גלייך. **ר׳ עקיבא איז מסכים מיט די חכמים און איז מחולק מיט רבן גמליאל, און ער זאָגט, אז טיילמאָל איז די פרוי ניט קיין שנעלע און דער ארבייט, אָדער דאָס האָלץ ברענט זיך ניט גוט, אָדער דער אויוון באַקט ניט שנעל און עס קאָן פאַרנעמען מער צייט. אָבער אויב יעדע פרוי איז פאַרנומען כסדר מיט איר טייג ווערט עס ניט המצדיק.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, (אויב א פרוי זעט אז דאָס טייג) האלט ביים ווערן אויפגעבלאָזן (און עס האלט ביי חמצדיק ווערן) זאָל זי (איינטונקן איר האנט) אין קאלט וואסער (און) רייבן דאָס טייג. **אזוי ארום וועט דאָס טייג ניט חמצדיק ווערן.**

ה. שיאור, ניט־גאַנץ־חמץ־טייג דאַרף מען פאַרברענען, אָבער ווער עס עסט אים איז פטור. מיט „שיאור", **וואָס שטאַמט פון לשון־וואָרט „שאור", טייג וואָס ווערט חמצדיק, הייסט אזא טייג, וואָס איז נאָכניט אינגאַנצן חמצדיק געוואָרן. זאָגט די משנה, אז פאַרברענען אים דאַרף מען, אָבער קיין כרת און מלקות קומט ניט פאַר עסן עס (זע פריער משנה א׳ וועגן כרת און מלקות).** סידוק, געשפּאָלטענער חמץ־טייג דאַרף מען פאַרברענען, און ווער עס עסט אים קומט אים כרת. **„סידוק", פון „סדק", „שפּעלטל", הייסט טייג, וואָס ווערט חמצדיק, מחמת עס באַווייזן זיך אין אים שפּעלטלעך.** איזהו, וואָס הייסט „שיאור"? (ווען עס באַווייזן זיך אין טייג שפּעלטלעך) ווי די הערנלעך פון היישעריקן, (די שפּעלטלעך צעגייען זיך אין פאַרשידענע זייטן און זיי זענען ניט אויסגעמישט); וואָס הייסט סידוק? ווען זיינע (דעם טייג׳ס) שפּעלטלעך האָבן זיך אויסגעמישט איינער אין אנדערן; אזוי זאָגט ר׳ יהודה. **ר׳ יהודה׳ס ווערטער זענען סיי אויף דעם שיאור און סיי אויף דעם סידוק.** וחכמים, און די חכמים זאָגן אז סיי דער (טייג מיט די שפּעלטלעך ווי היישעריקן ־ הער־נערלעך) און סיי דער (טייג מיט די אויסגעמישטע שפּעלטלעך) ווען איינער עסט אים איז ער חייב כרת; און וואָס איז שיאור? ווען זיי (דעם טייג׳ס) אויסזען איז געוואָרן בלייך, ווי (דאָס געזיכט פון) א מענטש, ביי וועמען עס האָבן זיך (צוליב שרעק) אויפגעשטעלט די האָר. **דאַמאָלס איז דאָס טייג נאָכניט ריכטיק חמצדיק, מחמת קיין שפּעלטלעך זענען נאָכניט פאַראַן אין אים. אזא טייג דאַרף מען פאַר־ברענען, אָבער קיין כרת קומט ניט פאַר עסן עס.**

ו. ארבעה עשר, ווען דער פירצנטער (טאָג אין ניסן, ערב פסח) פאַלט אויס אים שבת, דאַרף מען אלץ (די חמץ־זאַכן) מבער זיין פאַר שבת, אזוי זאָגט ר׳ מאיר.

אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, תְּרוּמָה מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת וְחֻלִּין בִּזְמַנָּן: ז הַהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת פִּסְחוֹ, וְלָמוּל אֶת בְּנוֹ, וְלֶאֱכֹל סְעֻדַּת אֵרוּסִין בְּבֵית חָמִיו, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אִם יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְבַעֵר וְלַחֲזֹר לְמִצְוָתוֹ, יַחֲזֹר וִיבַעֵר, וְאִם לָאו מְבַטְּלוֹ בְלִבּוֹ. לְהַצִּיל מִן הַגַּיִס וּמִן הַנָּהָר וּמִן הַלִּסְטִים וּמִן הַדְּלֵקָה וּמִן הַמַּפֹּלֶת, יְבַטֵּל בְּלִבּוֹ. וְלִשְׁבּוֹת שְׁבִיתַת הָרְשׁוּת,

מען דארף אלע חמץ־עסנווארג פארניכטן ערב שבת, און מען מעג איבערלאָזן פאר זיך נאָר וויפיל מען דארף עסן שבת אין דער פרי. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אין זיין געוויינטליכער צייט (אים שבת). דאָס הייסט, מען קאָן איבערלאָזן די חמץ־מאכלים און עס וועלן זיך געפינען גענוג מענטשן וועלכע וועלן זיי אויפעסן שבת אין דער פרי. און מען קאָן זיי אויך געבן צו בהמות. ר׳ אליעזר בר צדוק זאָגט, אז תרומה (דארף מען זען אויפצועסן) פאר שבת, און חולין אין זייער צייט. מחמת תרומה מעג דאָך עסן נאָר א כהן און מען טאָר איר ניט געבן צו עסן צו בהמות, און עס קאָן אמאָל ניט זיין גענוג כהנים צו עסן די חמץ־תרומה אים שבת, דעריבער דארף מען זען, אז זי זאָל אויפגעגעסן ווערן פאר שבת. אָבער מיט חולין קאָן מען ווארטן ביז שבת ווייל מען קאָן געפינען גענוג עסערס.

ז. ההולך, אז איינער גייט (ערב פסח) צו שעכטן זיין קרבן פסח (אין בית המקדש), אָדער מל צו זיין זיין זון, אָדער צו עסן א חתונה־סעודה (סעודת אירוסין, האלב־חתונה־סעודה, זע אין הקדמה צו מסכתא כתובות וועגן „אירוסין" און „נישו־אין") אין הויז פון זיין שווער, און ער האָט זיך דערמאָנט, אז ער האָט אין שטוב חמץ, איז (דער דין) אז אויב ער האָט גענוג צייט אז ער קאָן צוריקגיין און מבער זיין (דעם חמץ) און צוריקצוקומען (צו דער צייט) צו טאָן זיין מצוה (צו שעכטן דעם קרבן פסח, אָדער מל־זיין דעם זון אָדער צו עסן די חתונה־סעודה), זאָל ער צוריק־גיין און מבער זיין (דעם חמץ); און אויב ניט (ער האָט ניט גענוג צייט) זאָל ער אים (דעם חמץ) מבטל זיין אין געדאנק. די משנה האָט דאָ אויסגערעכנט דריי זאכן, וואָס זענען טאָן מצוות (אויך די חתונה־סעודה הייסט א מצוה), און זי זאָגט, אז אויב ער וועט זיין געצווינגען ניט צו טאָן די מצוות אויב ער וועט צוריקגיין אין שטוב מבער צו זיין דעם חמץ, זאָל ער ניט צוריקגיין און עס איז גענוג, ווען ער איז מבטל דעם חמץ, ער דערקלערט אים, אז ער איז הפקר, ער איז ניט זיין חמץ (זע פריער אין פרק א׳ משנה א׳). להציל, (אויב איינער גייט ערב פסח) כדי צו ראטעווען פון אן אָנפאלער (גייס) אָדער פון אטייך (וואָס האָט פארפלייצט) אָדער פון גזלנים, אָדער פון א פייער, אָדער פון אן איינגעפאלן הויז (און ער האָט זיך דערמאָנט, אז ער האָט חמץ אין שטוב), זאָל ער אים (דעם חמץ) מבטל זיין ביי זיך אין געדאנק. אין די דאָזיקע פאלן, ווען ער גייט ראטעווען, דארף ער ניט צוריקגיין אפילו ער האָט צייט, מחמת וואָס פריער ער וועט אָנקומען צום ראטעווען איז אלץ בעסער. עס איז גע־נוג אז ער איז עס מבטל, ווייל לויט דעם דין פון דער תורה (מדאורייתא) איז גענוג ווען מען איז מבטל דעם חמץ. „גייס" מיינט מען „מיליטער", און דאָ מיינט מען פיינטליך מיליטער. איין גירסא איז „גויים", מציל זיין פון גויים. „מפולת", מיינט מען אן איינגעפאלן הויז אָדער אן איינגעפאלן שטיק ערד. ולשבות, אָבער אויב (איי־נער גייט ערב פסח) כדי צו מאכן א עירוב תחומין פאר א פרייוויליקן צוועק (ניט פאר א מצוה וועגן), זאָל ער צוריקגיין באלד. די משנה זאָגט דאָ „ולשבות שביתת רשות", דאָס הייסט: דער דין איז, אז אים יום טוב טאָר מען ניט גיין אויסער שטאָט מער ווי 2000 איילן, און אויב איינער וויל גיין וויטער דארף ער ערב יום טוב לייגן צום סוף פון די ערשטע 2000 איילן א עירוב אָדער צו גיין ערב יום טוב ביז צום סוף פון די ערשטע 2000 איילן און ווארטן ביז עס ווערט פינסטער, און ער קאָן צוריקגיין אין שטאָט, און אים יום טוב מעג ער גיי 4000 איילן. זאָגט די משנה אז נור ווען

יַחֲזוֹר מִיָּד: ח וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ. אִם עָבַר צוֹפִים שׂוֹרְפוֹ בִמְקוֹמוֹ, וְאִם לָאו חוֹזֵר, וְשׂוֹרְפוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. וְעַד כַּמָּה הֵן חוֹזְרִין. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, זֶה וָזֶה בִּכְבֵיצָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, זֶה וָזֶה בִּכְזַיִת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּשַׂר קֹדֶשׁ בִּכְזַיִת וְחָמֵץ בִּכְבֵיצָה:

ער גייט ערב פסח מאכן דעם עירוב כדי אים יום טוב צו גיין ניט פאר א מצוה־צוועק, נאָר סתם אזוי, פאר א רשות־זאך, דעמאָלס איז גלייכער אז ער זאָל ניט מאכן דעם עירוב און ער זאָל צוריקגיין און פארברענען דעם חמץ. אָבער אויב ער דארף אים יום טוב גיין צו א חתונה־סעודה (שבע ברכות) וכדומה אָ מצוה זאך, זאָל ער יאָ גיין מאכן דעם עירוב און מבטל זיין דעם חמץ און עס האָט דעם דין ווי ער גייט שעכטן דעם קרבן פסח.

ח. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) מיט איינעם, וועלכער איז ארויסגעגאַנ־גען פון ירושלים און ער האָט זיך דערמאָנט, אז ער האָט ביי זיך (בידו, אין זיין האנט, ביי זיך) פלייש פון קרבנות (בשר קודש, הייליק פלייש, און קרבן פלייש ווען עס גייט ארויס פון ירושלים ווערט עס פסול און מען דארף עס פארברענען), אויב ער איז שוין געהאט אריבער (דאָס אָרט) צופים, זאָל ער עס פארברענען אויף זיין אָרט (וואו ער געפינט זיך איצט) און אויב ניט (ער איז נאָכניט אריבער צופים), זאָל ער צוריקגיין און עס פארברענען פאר דעם בית המקדש (בירה, בית המקדש) מיט דעם האָלץ וואָס איז באשטימט פארן מזבח (עצי המערכה). עס איז פאראן פלייש פון קרבנות, קדשי קדשים, וואָס מען עסט נור אין בית המקדש (אין דער עזרה, אין בית המקדש הויף); און עס איז פאראן פלייש פון קרבנות, פון קדשים קלים (ווי שלמים) וואָס מען מעג עסן אין גאנץ ירושלים. אָבער דאָס דאָזיקע שלמים־פלייש ווען עס קומט ארויס פון די מויערן פון ירושלים ווערט עס „יוצא", ארויסגעגאנגען פלייש, עס ווערט פסול און מען מוז עס פארברענען. פון דעם פסוק ויקרא ו' „בקדש לא תאכל באש תשרף" ווערט אָפגעלערנט, אז דאָרט וואו מען מעג עסן דאָס פלייש דארף מען עס פארברענען. דעריבער דארף מען דאָס יוצא־פלייש צוריקפירן קיין ירושלים און דאָרט עס פארברענען. אָבער אויב דער מענטש איז שוין געהאָט ארי־בער צופים און עס הייסט אָז ער איז שוין געווען ווייט פון דער שטאָט האָט מען מיקל געווען און ער מעג עס פארברענען וואו ער געפינט זיך. דאקייגן אז ער איז נאָכניט אריבער צופים, דארף ער צוריקגיין קיין ירושלים און פארברענען עס לעבן דעם בית המקדש, און ער מעג נעמען דערצו האָלץ וואָס איז באשטימט פאר דעם מזבח. „צו־פים" (קוקערס) ווערט געוויינטליך געטייטשט, אז דאָס מיינט מען דעם צופים־בארג, דעם „הר הצופים", לעבן ירושלים. טייל מפרשים (תוספות יום טוב) טייטשן, אז דאָס מיינט מען אין יעדער זייט פון ירושלים, פון וואנען מען קאָן זען די שטאָט („צופה", קוקן, זען). וועגן „בירה" אלס בית המקדש זע אין פירוש צו מסכתא ערלה פרק ב' משנה י"ב. „מערכה" הייסט די איינגעלייגטע האָלץ פאר דעם מזבח („ערוך", איינלייגן). ועד כמה? און ביז וויפיל (ווי גרויס דארף זיין דאָס שטיקל חמץ, אָדער דאָס שטיקל קרבנות־פלייש אז צוליב דיי) זאָל מען דארפן צוריקגיין? ר' מאיר זאָגט: דאָס (חמץ) און דאָס (קרבן־פלייש) אזוי גרויס ווי אן איי (בכביצה). נאָר ווען עס איז מינ־דעסטנס גרויס ווי אן איי דארף מען צוריקגיין. ר' יהודה זאָגט: דאָס (חמץ) און דאָס (קרבן־פלייש) אזוי גרויס ווי אן איילבירט (כזית). די גרויס ווי אן איילבירט איז ווינציקער פון דער גרויס ווי אן איי. וחכמים, און די חכמים זאָגן: קרבן־פלייש ווי א כזית, און חמץ ווי די גרויס פון אן איי (כביצה). די גמרא זאָגט, אז ר' מאיר האַלט, אז דער שיעור דארף זיין וויפיל מען דארף האָבן כדי עסנווארג זאָל קאָנען מטמא זיין, אויב עס רירט אָן צועדשט א טמא זאך, און דערנאָך רירט עס אָן א ריינע זאך און מאכט טמא די ריינע זאך; און דער שיעור פון אזא עסנווארג איז ווי די גרויס פון

א מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְסָחִים עַד חֲצוֹת, עוֹשִׂין. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אֵין עוֹשִׂין. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם שֶׁעוֹשִׂין לְמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין לְמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין, נוֹתְנִין עָלָיו חֻמְרֵי הַמָּקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם וְחֻמְרֵי הַמָּקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם. וְאַל יְשַׁנֶּה אָדָם, מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת: **ב** כַּיּוֹצֵא בוֹ, הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ, חַיָּב לְבָעֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, (אוֹמְרִים לוֹ) צֵא וְהָבֵא לְךָ אַף אַתָּה:

אן איי. ר׳ יהודה האַלט, אז דער שיעור איז, ווי גרויס עס דאַרף זיין כדי מען זאָל ווערן באַשטראָפט אויב מען עסט חמץ אָדער קודש פלייש, וואָס איז פסול געוואָרן דורך אַרויסגיין פון ירושלים; און דער דאָזיקער שיעור איז א כזית. די חכמים אָבער זאָגן, אז עס דאַרף זיין מינדסטנס די גרויס פון אן איי; נאָר קרבן־פלייש צוליב דער העכערער קדושה, איז גענוג א כזית.

פרק ד.

א. מקום, אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען, צו טאָן א מלאכה אים ערב פסח ביז האַלבן טאָג (חצות) מעג מען טאָן; אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען ניט צו טאָן (אים ערב פסח), טאָר מען ניט טאָן. **מען האָט איינגעפירט דעם מנהג ניט צו אַרבייטן ערב פסח כדי מען זאָל ניט זיין פאַרנומען און מען קאָן אמאָל פאַרגעסן אויסצורוימען דעם חמץ, צו שעכטן דעם קרבן פסח, צו באַקן מצות פאַר דער מצוה פון עסן מצה אין דער ערשטער נאַכט פסח.** ההולך, אז איינער גייט פון אן אָרט, וואו מען טוט א מלאכה (ערב פסח) און ער קומט אין אן אָרט וואו מען טוט ניט, אָדער (ער גייט) פון אן אָרט וואו מען טוט ניט, און אן אָרט וואו מען טוט יאָ, לייגט מען אויף אים אַרויף די חומרות (די שווערקייטן, די פאַרבאָטן, דאָס ניט טאָרן) סיי פון דעם אָרט, פון וואַנען ער איז אַרויסגעגאַנגען, און סיי פון דעם אָרט, וואוהין ער איז געגאַנגען. **דאָס הייסט, אז אין ביידע פאַלן טאָר דער מענטש ניט אַר־בייטן אים ערב פסח.** ואל ישנה, און א מענטש זאָל ניט ענדערן (ניט טאָן אַנדערש ווי אַנדערע מענטשן), כדי (מען זאָל אויסמיידן) קריגערייען. **די גמרא זאָגט, אז דאָס וואָס איינער וועלכער איז פון אן אָרט, וואו מען אַרבייט ניט, און ער קומט אין אן אָרט, וואו מען אַרבייט יאָ, דאַרף ניט אַרבייטן, כאָטש ער טוט דאָך אַנדערש פון די אַנדערע מענטשן אין שטאָט, איז דער טעם, ווייל דאָס קאָן ניט אַרויסרופן מחלוקת, מחמת מען קאָן מיינען, אז דער מענטש האָט ניט קיין אַרבייט, און א סך מענטשן דרייען זיך אַרום ליידיק. דער רמבם זאָגט, אַז אויב דער מענטש רעכנט ניט מער זיך צוריקצוקערן אין זיין פריערדיקן אָרט (אין דעתו לחזור) איז ער גלייך צו די מענטשן פון נייעם אָרט, סיי אין די חומרות און סיי אין די קולות (פאַרלייכטערונגען).**

ב. כיוצא, א שטייגער ווי דעם (איז אויך דער דין, אז) איינער פירט שמיטה־פרוכטן פון אן אָרט וואו עס האָט זיך אויסגעלאָזט (עס איז שוין ניטאָ מער אין פעלד אַזעלכע פרוכטן) אין אן אָרט, וואו עס האָט זיך נאָכניט אויסגעלאָזט (וואו אין פעלד זענען נאָך פאַראַן אַזעלכע פרוכטן), אָדער פון אן אָרט, וואו עס האָט זיך נאָכניט אויסגע־לאָזט אין אן אָרט, וואו עס האָט זיך שוין אויסגעלאָזט, דאַרף ער (די שמיטה־פרוכטן) מבער זיין; ר׳ יהודה זאָגט, אז מען קאָן אים זאָגן, גיי און ברענג זיך אויך. **אין דער הקדמה צו מסכתא שביעית און אין אָנהויב פרק ז׳ און פרק ט׳ פון מסכתא שביעית האָבן מיר דערקלערט, אַז פרוכטן פון שמיטה־יאָר, אויב מען האַלט זיי אין שטוב און עס קומט די צייט ווען אין פעלד איז דער סאָרט פרוכט מער ניטאָ, מוז מען די פרוכטן אַרויסרוימען פון שטוב אַרויס. דאָס הייסט „ביעור“ אַרויסרוימען. זאָגט ר׳ יהודה, אַז איינער קומט פון אן אָרט, וואו עס האָט נאָכניט אויסגעפעלט די פרוכטן און ברענגט פון דאָרט פרוכטן אין אן אָרט, וואו עס האָט שוין יאָ אויסגעפעלט אין**

ג מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכֹּר בְּהֵמָה דַקָּה לְנָכְרִים, מוֹכְרִין. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר, אֵין מוֹכְרִין. וּבְכָל מָקוֹם אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַסָּה עֲגָלִים וּסְיָחִים, שְׁלֵמִים וּשְׁבוּרִין. רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בִּשְׁבוּרָה. בֶּן בְּתֵירָה מַתִּיר בְּסוּס: ד מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכֹל צָלִי בְּלֵילֵי פְסָחִים, אוֹכְלִין. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל, אֵין אוֹכְלִין. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּלֵילֵי

פעלד, מעג ער גוצן די פרוכטן, ווייל ער קאָן זאָגן צו די מענטשן אין דעם נייעם אָרט, אז זאָלן זיי זיך אויך ברענגען פרוכטן פון יענעם אָרט. אזוי טייטשט די משנה דער ירושלמי. אין בבלי זענען פאראן עטליכע פירושים, און איינער פון זיי איז אז די מחלוקה פון דער סתם משנה און ר׳ יהודה איז וועגן דער משנה אין פרק ט׳ משנה ה׳ מסכתא שביעית וועגן דריי מינים גרינסן, וועלכע זענען איינגעלייגט אין איין פאס, און די סתם משנה דאָ האלט ווי ר׳ יהושע דאָרט, אז אויב אפילו נור איינער פון די גרינסן איז נאָך פאראן אין פעלד מעג מען עסן אויך די אנדערע צוויי גרינסן אין פאס, כאָטש זיי זענען שוין אין פעלד ניטאָ, און ר׳ יהודה האלט ווי רבן גמליאל דאָרט, אז מען מעג עסן פון פאָס נאָר דאָס גרינס וואָס איז נאָך פאראן אין פעלד. וועגן פרטים אין דער מחלוקה זע דאָרט אין פרק ט׳ אין מסכתא שביעית.

ג. מקום, אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען צו פארקויפן צו א גוי קליין־פי (בהמה דקה, שעפסן, ציגן), מעג מען זיי פארקויפן; אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען ניט צו פארקויפן (צו א גוי קליין־פי) טאָר מען ניט פארקויפן; און אין קיין אָרט טאָר מען ניט פארקויפן (צו א גוי) גרויס פי (בהמה גסה, אָקסן, קו), קעלבער און יונגע אייזלן (סייחים), סיי גאנצע, סיי קאליקעס (שבורין, צעבראָכענע). דער טעם איז ווייל מיט גרויס־פי, מיט אָקסן, קו, טוט מען ארבייט, מען אקערט פעלדער, מען שלעפט מיט זיי משאות; און די חכמים האָבן מורא געהאט, אז א ייד וועט מעגן פארקויפן זיי צו א גוי, וועט ער אויך זיי פארדינגען אָדער בארגן צו א גוי, וועלכער וועט טאָן א מלאכה מיט א ייד׳ס בהמה אים שבת, און א ייד איז אויך מחויב צו זען אז זיין בהמה זאָל רוען אים שבת. אויך קעלבער און יונגע אייזלן טאָר מען ניט ווייל ווען זיי וואקסן אויף קאָן מען טאָן מיט זיי א מלאכה. אויך קאליקעס האָט מען פארבאָטן, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט מען פארקויפן אויך געזונטע. ר׳ יהודה איז מתיר ביי א קאליקע. מחמת מען קאָן מיט איר קיינמאָל ניט טאָן קיין מלאכה. בן בתירה איז מתיר ביי א פערד. אין די צייטן פון דער משנה האָט מען אין ארץ ישראל געוויינטליך ניט באנוצט פערד צו ארבייט אָדער צום שלעפן משאות, און מען האָט פערד נור באנוצט צום רייטן. און אזוי ווי אויב מען רייט אויף א פערד אים שבת, הייסט ניט דאדורך אז דאָס פערד טוט א מלאכה ווייל „חי נושא את עצמו״, דער מענטש, וואָס רייט איז אלעבעדיקע זאך, וואָס טראָגט זיך אליין, דעריבער איז בן בתירה מתיר צו פארקויפן א גוי א פערד.

ד. מקום, אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען צו עסן (פלייש) געבראָטן אויף פייער אין די נעכט פון פסח (דער ערשטער נאכט פון פסח), מעג מען עסן; אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען ניט צו עסן טאָר מען ניט עסן. מיר האָבן פריער אין פרק ב׳ משנה ח׳ געלערנט, אז דעם קרבן פסח האָט מען געגעסן אין ירושלים אין דער ערשטער נאכט פון פסח נאָר אָפּגעבראָטן אויף פייער, ניט געקאָכט. דערפון האָט מען אין טייל ערטער זיך נוהג געווען ניט צו עסן אין אנדערע שטעט (ניט אין ירושלים) אפילו אין דער צייט פון בית המקדש קיין געבראָטן פלייש פסח ביינאכט, כדי עס זאָל ניט מאכן דעם איינדרוק אז מען עסט קרבן, פסח־פלייש אויסער ירושלים, וואָס מען טאָרניט (קדשים בחוץ). מקום שנהגו להדליק, אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען צו ברענען (ליכט) יום כיפור ביי־

יוֹם הַכִּפּוּרִים, מַדְלִיקִין; מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק, אֵין מַדְלִיקִין. וּמַדְלִיקִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבַמְּבוֹאוֹת אֲפֵלִים וְעַל גַּבֵּי הַחוֹלִים:

ה מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתִשְׁעָה בְאָב, עוֹשִׂין. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אֵין עוֹשִׂין. וּבְכָל מָקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ תַּלְמִיד חָכָם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּיהוּדָה הָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְסָחִים עַד חֲצוֹת, וּבַגָּלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כָּל עִקָּר. וְהַלַּיְלָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִין, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין עַד הָנֵץ הַחַמָּה: ו רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל מְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ קוֹדֶם לְאַרְבָּעָה עָשָׂר, גּוֹמְרָהּ

נאכט זאָל מען ברענען אין אַן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען ניט צו ברענען, טאָר מען ניט ברענען. **איינע פון די זאכן וואָס מען טאָרניט אים יום כפור איז תשמיש המיטה, פאַרקערן געשלעכטלעך מיט דער פרוי. אין טייל ערטער האָט מען צוליב דעם געהאַלטן, אז מען זאָל יאָ לאָזן ברענען א ליכט אים יום כיפור ביינאכט, ווייל עס איז פאַראַן א דין, אז מען טאָר ניט האָבן תשמיש המיטה אין דער ליכטי־קייט. אין אנדערע ערטער האָט מען געהאַלטן, אז צוליב דעם זאָל מען ניט ברענגען קיין ליכט, טאָמער וועט דער מאַן זען די פרוי און דאָס וועט אים ברענגען צו תשמיש המיטה.** ומדליקין, און מען מעג לאָזן ברענען (אפילו אין די ערטער, וואו מען איז זיך נוהג ניט צו ברענען) אין שולן און אין בתי מדרשים און אין טונקעלע געסלעך און ביי קראַנקע. **דער ברטנורא גיט צו, אז אויך אין אלע ערטער וואו מאַן און פרוי בלייבן ניט מיט זיך אליין.**

ה. מקום, אין אַן אָרט וואו מען האָט זיך נוהג געווען צו טאָן א מלאכה אים תשעה באב, מעג מען טאָן; אין אַן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען ניט צו טאָן א מלאכה טאָר מען ניט טאָן; און אומעטום (אפילו אין דעם אָרט, וואו מען איז זיך נוהג יאָ צו טאָן) זאָלן תלמידי חכמים זיך אָפּהאַלטן (בטלים, ניט אַרבייטן). **דאָס איז כדי זיי זאָלן ניט פאַרגעסן אין טרויער.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז שטענדיק זאָל א מענטש (אין דער דאָזיקער זאַך) זיך האַלטן פאַר א תלמיד חכם. **געוויינטליך דאַרף מען דאָך זיין א עניו, און זיך ניט האַלטן פאַר א תלמיד חכם, אָבער דאָ מעג מען, און עס זעט ניט אויס ווי גאוה, מחמת ווען מען זעט דעם מענטש ניט אַרבייטן קאָן מען מיינען, אז ער האָט בכלל ניט קיין אַרבייט. — די דינים פון „מקום שנהגו", וועגן מנהגים, וואָס האָבן ניט קיין שייכות מיט פסח, האָט די משנה דאָ געלערנט צוליב דער ערשטער משנה וועגן מנהג ניט צו אַרבייטן ערב פסח פאַר האַלבן טאָג. און איצט קומט די משנה צוריק צו יענעם ערשטן דין און זאָגט:** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אין יהודה האָט מען געטאָן א מלאכה און די ערב־פסח־טעג ביז האַלבן טאָג, און אין גליל האָט מען אינגאַנצן ניט געטאָן קיין מלאכה. „יהודה" הייסט דער דרום טייל **פון ארץ ישראל און „גליל" הייסט דער צפון טייל. די חכמים זאָגן, אז דאָס ניט אַרבייטן אים ערב פסח פאַר האַלבן טאָג איז ניט א זאַך פון א מנהג, נאָר עס איז א דין־ענין, און אין יהודה האָט מען געהאַלטן, אז עס איז מותר, און אין גליל האָט מען געהאַלטן אז עס איז אסור.** והלילה, און אין דער נאכט (פאַר ערב פסח), די בית שמאי אסרן (צו טאָן א מלאכה). **ווייל עס איז פונקט ווי יעדער אנדערער יום טוב, ווען מען טאָר ניט טאָן א מלאכה, און די נאכט איז גלייך צום מאָרגענדיקן טאָג און איז אויך אסור.** ובית הלל, און די בית הלל זענען מתיר. **זיי האַלטן, אז עס איז גלייך צו א געוויינטליכן תענית, ווען בייטאָג טאָר מען ניט עסן און אין דער נאכט פריער מעג מען.**

ו. ר׳ מאיר זאָגט, אז יעדע אַרבייט, וואָס מען האָט אָנגעהויבן צו טאָן פאַר דעם

בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אֲבָל לֹא יַתְחִיל בָּהּ בַּתְּחִלָּה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אַף עַל פִּי שֶׁיָּכֹל לְגָמְרָהּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שָׁלֹשׁ אֻמָּנִיּוֹת עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְסָחִים עַד חֲצוֹת, וְאֵלּוּ הֵן, הַחַיָּטִים הַסַּפָּרִים וְהַכּוֹבְסִין. רַבִּי יוֹסֵי בֶּן רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הָרַצְעָנִים: ז מוֹשִׁיבִין שׁוֹבְכִין לַתַּרְנְגוֹלִים בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. וְתַרְנְגֹלֶת שֶׁבָּרְחָה, מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לִמְקוֹמָהּ. וְאִם מֵתָה, מוֹשִׁיבִין אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ. גּוֹרְפִין מִתַּחַת רַגְלֵי הַבְּהֵמָה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. וּבַמּוֹעֵד מְסַלְּקִין לַצְּדָדִין. מוֹלִיכִין וּמְבִיאִין כֵּלִים מִבֵּית הָאֻמָּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם לְצֹרֶךְ

פירצנטן (טאָג אין ניסן, פאר ערב פסח) מעג מען זי פארענדיקן אים פירצנטן (טאָג אין ניסן, אים ערב פסח), אָבער מען טאָר ניט אָנהויבן די ארבייט אים פירצנטן (טאָג אין ניסן) כאָטש ער קאָן זי פארענדיקן (אין זעלביקן טאָג). די גמרא זאָגט, אז ר׳ **מאיר איז מתיר צו פירענדיקן נאָר ביי ארבייטן וועלכע זענען נויטיק צוליב יום טוב (לצורך המועד).** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דריי בעלי מלאכות (אומניות, מלאכה פאכן) מעג מען טאָן די ארבייט אין די ערב פסח־טעג ביז האלבן טאָג, און דאָס זענען זיי: די שניידערס, די שערערס און די וועשערס. **מחמת ביי די דאָזיקע מלאכות האָט מען אפילו אים חול המועד אליין מתיר געווען אין געוויסע פאַלן. למשל ניט א שניידער מעג נייען אים חול המועד. ווען איינער גייט ארויס פון א תפיסה אָדער ער קומט פון א ווייטן וועג מעג ער וואשן די וועש און אָפשערן זיך אים חול המועד. דעריבער האָט מען אים ערב פסח ביז האלבן טאָג מתיר געווען די דאָזיקע מלאכות בכלל.** ר׳ יוסי בר יהודה זאָגט, אז אויך שוסטערס. **די מענטשן, וואָס פלעגן קומען עולה רגל זיין קיין ירושלים האָט מען מתיר געמאכט צו פארריכטן זייערע שיך אים חול המועד. דעריבער האָט מען ערב פסח ביז האלבן טאָג בכלל מתיר געמאכט שוסטערס צו ארבייטן.**

ז. מושיבין, מען מעג אוועקזעצן אים פירצנטן (טאָג אין ניסן, ערב פסח) הי־נער אויפן הינער־שטייג (אויף אייער, כדי אויסצובריען הינדלעך). **עס זענען פאראַן עטליכע גירסאָאות צו דער משנה, און אין איינער איז דאָס וואָרט „לתרנגולים" ניט פאראַן, און דער ברטנורא טייטשט** (לויט רש״י) **אז מען מעג אוועקזעצן טויבן אין זייער נעסטן** (שובכין) **כדי עס זאָל ארויסקומען טייבעלעך.** ותרנגולת, און א הון וועלכע איז אנטלאָפן (פון די אייער אויף וועלכע זי איז געזעסן אויסצובריען זיי) מעג מען זי צוריק ארויפזעצן אויף איר אָרט. **די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט אים חול המועד, מחמת ערב פסח מעג מען ניט נאָר צוריק ארויפזעצן נאָר אפילו לכתחילה ארויפצוזעצן הינער אויף אייער. און אים חול המועד מעג מען נאָר ווען די הון איז געזעסן אויף די אייער דריי טעג איידער זי איז אנטלאָפן, און די אייער קאָן מען שוין ניט עסן און עס הייסט א זאך, וואָס גייט פארלוירן (דבר האבד) אויב מען וועט עס ניט ריכטיק מאכן, און דעריבער מעג מען די הון צוריק ארויפזעצן.** ואם מתה, און אויב די הון איז געשטאָרבן מעג מען (אויף די אייער) ארויפזעצן אן אנדערע (הון) אנשטאָט איר. **אויך דער דאָזיקער דין פון דער משנה גייט ארויף אויף חול המועד, ווי מיר האָבן פריער געלערנט, לויט טייל מפרשים (ברטנורא). אָבער דער רמבם און דער טור טייטשן אז עס גייט נור ארויף אויף ערב פסח.** גורפין, מען מעג אוועקשארן (און ארויסווארפן אין דרויסן מיסט) פון אונטער די פיס פון א בהמה אים פירצנטן (טאָג אין ניסן, ערב פסח); און אים חול המועד מעג מען אוועקשארן (דאָס מיסט פון אונטער די פיס פון א בהמה) אין א זייט. **אָבער אים חול המועד ארויסווארפן דאָס מיסט טאָר מען ניט.** מוליכין, מען מעג אוועקפירן און ברענגן זאכן (צום און) פון הויז פון בעל מלאכה, אפילו זיי (די זאכן) זענען ניט נויטיק צוליב יום טוב. **דאָס מיינט מען, אז מען מעג אים ערב פסח פירן די זאכן צום בעל מלאכה און ברענגן זיי פון בעל מלאכה.**

הַמּוֹעֵד: **ח** שִׁשָּׁה דְבָרִים עָשׂוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ, עַל שְׁלשָׁה מִחוּ בְיָדָם, וְעַל שְׁלשָׁה לֹא מִחוּ בְיָדָם. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָם. מַרְכִּיבִין דְּקָלִים כָּל הַיּוֹם, וְכוֹרְכִין אֶת שְׁמַע, וְקוֹצְרִין וְגוֹדְשִׁין לִפְנֵי הָעֹמֶר, וְלֹא מִחוּ בְיָדָם. וְאֵלּוּ שֶׁמִּחוּ בְיָדָם, מַתִּירִין גַּמְזִיּוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְאוֹכְלִין מִתַּחַת הַנְּשָׁרִים בְּשַׁבָּת, וְנוֹתְנִין פֵּאָה לַיָּרָק, וּמִחוּ בְיָדָם חֲכָמִים:

ח. ששה, זעקס זאכן פלעגן טאָן די איינוואוינער פון (דער שטאָט) יריחו; אויף דריי (זאכן פון זיי) האָבן (די חכמים) געווערט קייגן זיי („מיחו בידם", ניט געלאָזט זיי פּראָטעסטירט קייגן דעם) און אויף דריי האָבן (די חכמים) ניט געווערט קייגן זיי (זיי געלאָזט טאָן); און דאָס זענען (די דריי זאכן) וואָס (די חכמים) האָבן ניט געווערט קייגן זיי; זיי זענען מרכיב־טייטלבוימער א גאנצן טאָג (ערב פסח); **„מרכיב זיין" הייסט אריינזעצן א יונג צווייגל פון א טייטל בוים א זכר אין א טייטל־בוים א נקבה, כדי דאָס צווייגל זאָל ארויסגעבן טייטלן.** וכורכין, און זיי בינדן־צונויף ביים זאָגן (קריאַת) שמע. **אין דער גמרא זענען פאראן צוויי טייטשן דערויף. איינער איז, אז נאָך דעם וואָרט „אחד", האָבן זיי ניט מפסיק געווען, מען דאַרף ציען לענגער דאָס וואָרט אחד און מפסיק זיין צווישן „שמע ישראל" און די ווייטערדיקע פסוקים, א צווייטער טייטש איז אז זיי האָבן נאָך „אחד" ניט געזאָגט דעם „ברוך שם כבוד מלכותו עולם ועד".** וקוצרין, און זיי שניידן און שאַרן־צונויף (די בינטלעך נייע תבואה) איידער (נוען האָט מקריב געווען) דעם עומר. **דעם עומר, א קרבן פון גערשטן־מעל פון נייער תבואה, האָט מען מקריב געווען אין בית המקדש דעם 16טן טאָג אין ניסן. מען טאָרניט שניידן און ניט צונויפזאמלן בינטלעך נייע תבואה (חדש) פאַרן עומר מחמת טאָמער וועט מען עסן פון דער נייער תבואה פאַרן עומר, און דאָס טאָר מען ניט.** ולא מיחו בידם, אויף די דאָזיקע (פריערדיקע דריי זאכן) האָבן (די חכמים) ניט געווערט קייגן זיי. **כאָטש די חכמים האָבן געהאַלטן, אז מען דאַרף אויך די דאָזיקע זאכן ניט טאָן, אָבער זיי האָבן ניט געווערט קייגן די יריחו איינוואוינער, וועלכע האָבן זיי יאָ געטאָן.** ואלו שמיחו, און דאָס זענען (די דריי זאכן) וואָס (די חכמים) האָבן יאָ געווערט קייגן זיי: זיי (די יריחו־איינוואוינער) זענען מתיר די גע־וויקסן פון הקדש־ביימער. **אויב איינער האָט מקדיש געווען ביימער צום בית המקדש, און די ביימער טאָר מען ניט נוצן ווייל זיי זענען הקדש, האָבן די יריחו־איינוואוינער מתיר געמאַכט צו עסן די פרוכטן פון די ביימער, האַלטנדיק אַז נור די ביימער אַליין זענען הקדש און ניט די פרוכטן. אן אנדער גירסא איז „מתזיר", פון וואָרט „זיר", צווייג, און דאָס הייסט, אז זיי האָבן אָפּגעשניטן צווייגן וואָס זענען געוואַקסן אויף הקדש־ביימער נאָכדעם ווי מען האָט זיי שוין געהאָט מקדיש־געווען, האַלטנדיק אז די צווייגן זענען ניט הקדש. ר' בנימין אין „מוסף הערוך" זאָגט, אז „גמזיות" איז דאָס לאטייניש וואָרט „געמא", יונגע ווינשטאָקן־צווייגן וועלכע ווערן געגעסן. איך גירסא (געבראכט אין פירוש הר"ח) איז „גואזיות", צווייגן.** ואוכלין, און זיי (די יריחו איינוואוינער) עסן (פּרוכטן) פון אונטער דעם אראָפּפאַל (נשרים) אים שבת. **אונטער פרוכטן־ביימער ליגן טיילמאָל פרוכטן, וועלכע זענען אראָפּגעפאַלן פון די ביימער. שבת און יום טוב טאָר מען אזעלכע פרוכטן ניט עסן, ווייל מען ווייסט ניט צי זיי זענען אראָפּגעפאַלן אים שבת (און מען טאָר זיי ניט עסן) צי זיי זענען נאָך ערב שבת אראָפּגעפאַלן. די יריחו איינוואוינער האָבן זיך יאָ מתיר געמאכט צו עסן די פרוכטן אים שבת. „נשרים" איז פון „נשר" אראָפּשאָקלן.** ונותנין, און זיי געבן פאה פון גרינסן. **די משנה אין מסכתא פאה פרק א' משנה ד' לערנט, אז פון אזא גע־וויקס, וואָס מען קאָן ניט אויפקלייגן, ווייל עס ווערט קאליע (שאינו מכניסו לקיום) דאַרף מען ניט איבערלאָזן פאה, אין עק פעלד צו גארטן, א טייל געוויקסן פאַר די אָרימע לייט, אז זיי זאָלן עס נעמען. דער גרעסטער טייל גרינסן, ירקות, איז דערי־בער פטור פון פאה. אָבער די יריחו־איינוואוינער האָבן יאָ געגעבן פאה פון גרינסן,**

ט שִׁשָּׁה דְבָרִים עָשָׂה חִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ, עַל שְׁלֹשָׁה הוֹדוּ לוֹ, וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ. גָּרַר עַצְמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים וְהוֹדוּ לוֹ, כִּתֵּת נְחַשׁ הַנְּחשֶׁת וְהוֹדוּ לוֹ, גָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת וְהוֹדוּ לוֹ. וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ, קִצֵּץ דַּלְתוֹת שֶׁל הֵיכָל וְשִׁגְּרָן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא הוֹדוּ לוֹ, סָתַם מֵי

און דאָס טאָר מען ניט, ווייל פון פאה דארף מען ניט אָפשיידן קיין תרומה און מעשר, אין די אָרימע לייט קריגנדיק די גרינסן אלס פאה, וועלן פון זיי ניט אָפשיידן קיין תרומה און מעשר און עסן טבל, וואָס מען טאָר ניט (זע אין דער הקדמה צו מסכתא פאה). ומיחו, און (אויף די דאָזיקע דריי זאכן) האָבן די חכמים יאָ געוועדט קייגן זיי, **ווייל דאָס זענען זאכן, וועלכע זענען אסור.**

ט. ששה דברים, זעקס זאכן האָט געטאָן חזקיה המלך, אויף דריי האָט מען מודה געווען צו אים (געזאָגט אז ער האָט געטאָן גוט), און אויף דריי האָט מען ניט מודה געווען צו אים (ניט מסכים געווען מיט זיין טאָן). **חזקיה איז געווען מלך אין ירושלים אין דער צייט פון ישעיה הנביא און וועגן אים איז פאראן אין ספר מלכים ב׳ קאפיטל י״ח און ווייטער, אז ער איז געווען א פרומער מלך.** גירר, ער האָט גע־שלעפט די ביינער פון זיין (פארשטאָרבענעם) פאָטער אויף א בעט (א מיטה) פון שטריק, און מען האָט מסכים געווען דערמיט, **חזקיה׳ס פאָטער, אחז המלך, איז גע־ווען א רשע (מלכים ב׳ ט״ז), און חזקיה האָט אים מבזה געווען נאָכן טויט דורך שלעפן זיינע ביינער אויף א ניט־בכבודיגער מיטה, כדי דאָס זאָל זיין אן אָפקומעניש פאר זיינע זינד און אויך אז רשעים זאָלן זען און זיך אפלערנען מוסר. דאָס ווערט אָפגעלערנט פון פסוק (דברי הימים ב׳ כח) „כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל״, אז מען האָט אחזן ניט קובר געווען אין די קברים פון די מלכים פון ישראל.** כיתת, ער (חזקיה) האָט צעקלאַפּט דעם קופערנעם שלאַנג, און מען האָט מסכים געווען מיט זיין טאָן. **ווען די יידן זענען געווען אין דער מדבר און שלאַנגן האָבן זיי געביסן, האָט משה רבנו, לויט דעם געבאָט פון גאָט, געמאכט אַ קופערנעם שלאַנג (נחש הנחושת), און יעדער צעביסענער מענטש, קוקנדיק אויף דעם שלאנג, איז געוואָרן געזונט. זאָגט דאָס ספר מלכים ב׳ י״ח, אז חזקיה האָט געלאָזט צעקלאַפּן דעם קופערנעם שלאנג, ווייל די יידן האָבן געדינט צו אים, אָנרופנדיק אים „נחשתן״.** גנז, ער (חזקיה) האָט באהאלטן דאָס ספר רפואות (א ספר, אין וועלכן עס זענען געווען איינ־געשריבן רפואות צו קראַנקהייטן), און מען האָט מסכים געווען צו זיין טאָן. **עס זענען פאראן דערויף צוויי טייטשן. איינער (רשי און אנדערע) טייטשן, ווייל דורך די רפו־אות פלעגן די יידן באלד אויסגעהיילט ווערן פון זייערע קראַנקהייטן און האָבן ניט געפילט די נויטווענדיקייט מתפלל צו זיין צו גאָט. דער רמבם פרעגט אָפּ דעם דאָזיקן טייטש, מחמת עס קומט דאָך אויס, אז א מענטש איז הונגעריק זאָל ער ניט עסן** (ניט נעמען מאכלים וואָס זענען, אזוי צו זאָגן, די רפואה צו הונגער־קראנקייט) **באשר ער וועט פארגעסן גאָט! פארקערט, ער עסט און דאַנקט גאָט דערפאר, וואָס ער האָט אים געגעבן עסן צו שטילן דעם הונגער. און אזוי איז אויך מיט רפואות צו קראַנקהייטן. דער רמבם טייטשט דעריבער, אז אין ספר רפואות זענען געווען סגולות פון „שטערן־זעער״, אז די צורה פון די אָדער יענע שטערנס ווירקן צו דער אָדער יענער קראַנקייט, און דאָס האָט געפירט צו עבודה זרה, געצנדינעריי, און דעריבער האָט עס חזקיה באהאלטן.** על שלשה, אויף דריי זאכן האָבן זיי (די חכמים) ניט מסכים געווען מיט אים: ער (חזקיה) האָט אָפּגעהאַקט די טירן פון היכל (אין בית המקדש) און האָט זיי געשיקט צום מלך פון אשור, און מען האָט ניט מסכים געווען מיט זיין טאָן. **דאָס ווערט דערציילט אין מלכים ב׳ י״ח. חזקיה האָט מורא געהאט פארן מלך פון אשור, און ער האָט אים געוואָלט אונטערקויפן מיט דער מתנה פון די טירן פון היכל. און מען האָט ניט מסכים געווען מיט זיין דאָזיקער אויפפירונג, ווייל ער האָט געדארפן זיך פארלאָזן אויף גאָט.** סתם, ער האָט פארשטאָפּט די וואסערן פון

גִּיחוֹן הָעֶלְיוֹן וְלֹא הוֹדוּ לוֹ. עִבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן וְלֹא הוֹדוּ לוֹ.

פרק ה

א תָּמִיד נִשְׁחָט בִּשְׁמֹנֶה וּמֶחֱצָה, וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה. בְּעַרְבֵי פְסָחִים | נִשְׁחָט בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה, וְקָרֵב בִּשְׁמֹנֶה וּמֶחֱצָה. בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת. חָל

אויבערשטן קוואל גיחון, און מען האָט ניט מסכים געווען מיט זיין טאָן. **דאָס ווערט דערציילט אין דברי הימים ב׳ לב, אז חזקיה, מורא האָבנדיק, אז דער מלך אשור וועט קומען מיט זיין מיליטער צו באלאגערן ירושלים, האָט ער פארשטאָפּט די וואַסערן פון גיחון־קוואל** (לעבן ירושלים) **כדי דאָס אשור־מיליטער זאָל ניט האָבן קיין וואסער צו טרינקען. אויך דערמיט האָט מען ניט מסכים געווען, ווייל ער האָט זיך געדאַרפט פארלאָזן אויף גאָט, אז ער וועט שיצן ירושלים.** עיבר, ער האָט געמאכט א עיבור חודש פון ניסן אין ניסן, און מען האָט ניט מסכים געווען מיט זיין טאָן. **די גמרא טייטשט, אז ניט חזקיה האָט געמאכט א עיבור חודש ניסן אנשטאָט אָדר; מחמת דאָס טאָר מען אויף קיין פאל ניט. נאָר ער האָט אין 30טן טאָג אין אָדר מעבר געווען דאָס יאָר, געמאכט נאָך א חודש אָדר, אָדר שני, און אין דעם האָבן די חכמים ניט מסכים געווען מיט אים, מחמת אין 30טן טאָג פון אָדר טאָר מען מער ניט מאכן קיין עיבור יאָר, ווייל דער דאָזיקער טאָג קאָן שוין זיין ראש חודש ניסן (אויב אָדר איז נור 29 טעג). — די דאָזיקע משנה ט׳ וועגן חזקיהו המלך איז אין אַ סך משניות אינגאנצן ניטאָ, און זי איז באמת א תוספתא, ניט קיין משנה, אָבער אלע מפרשי המשנה ברענגען זי, און זענען זי מפרש.**

פרק ה.

די פרקים ה׳, ו׳, ז׳, ח׳ און ט׳ לערנען די דינים וועגן קרבן פסח, וואָס יעדער ייד און זיין פאמיליע האָט געדאַרפט ברענגען אין ירושלים ערב פסח און עסן דאָס פלייש די ערשטע נאכט פון פסח.

א. תמיד, דער קרבן תמיד (וואָס מען האָט מקריב געווען אין בית המקדש יעדן טאָג נאָכמיטאָג, בין הערבים), איז געשאָכטן געוואָרן אין דער שעה אכט און א האלב, און מקריב געווען אין דער שעה ניין און א האלב. **אין בית המקדש האָט מען יעדן טאָג מקריב געווען צוויי קרבנות תמיד, איינעם אין דער פריה (תמיד של שחר) און איינעם נאָכמיטאָג (תמיד של בין הערבים). נאָכן קרבן תמיד פון נאָכמיטאָג האָט מען קיין שום קרבנות ניט מקריב געווען, א חוץ דעם קרבן פסח (און נאָך עטליכע אויסנאָמען זענען געווען), וועלכע מען האָט מקריב געווען ערב פסח נאָכן נאָכמיטאָג־תמיד. זאָגט די משנה, אז דעם נאָכמיטאָג תמיד פלעגט מען שעכטן אין דער שעה 8 און א האלב. דער טאָג איז איינגעטיילט אין 12 שעה; פונקט צום סוף פון דער זעקסטער שעה איז האַלבער טאָג, דאָס הייסט, חצות היום. לויט דעם דין מעג מען שעכטן דעם נאָכמיטאָג - תמיד אין דער שעה 6 און א האלב, דאָס הייסט א האלבע שעה נאָך האלבן טאָג („מכי ינטו צללי ערב", „ווען עס נייגן זיך די פארנאכט שאָטנס". ווען די זון נייגט זיך שוין צו מערב־זייט), אָבער ווייל עס איז דאָך געווען, געוויינטליך, א סך קרבנות מקריב צו זיין אין בית המקדש, נדרים און נדבות פון מענטשן, און נאָכן נאָכמיטאָג־תמיד האָט מען זיי ניט געטאָרט מקריב זיין, האָט מען דעריבער דעם תמיד געשאָכטן אין דער שעה 8 און א האלב, דאָס הייסט 2 און א האלבע שעה נאָך האלבן טאָג אויך אים שבת, ווען עס זענען קיין נדרים ניט געווען האָט מען געשאָכטן אין דער זעלבער שעה. כדי ניט צו מאכן קיין אונטערשיד. און מקריב געווען אויפן מזבח האָט מען דעם תמיד אין 9 און א האלב, מחמת עס האָט געדויערט לערך אַ שעה צייט די פארשידענע ארבייטן ארום דעם קרבן.** בערבי פסחים, אין די ערב־פסח־טעג האָט מען (דעם נאָכמיטאָג־תמיד) געשאָכטן אין דער שעה זיבן און א האַלב און אים מקריב געווען אין דער שעה אַכט און האַלב, סיי אין דער וואָכנס און סיי אין שבת. **ערב פסח האָט מען דעם נאָכמיטאָג־תמיד**

עֶרֶב פֶּסַח לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת. נִשְׁחָט בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה, וְקָרֵב בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה, וְהַפֶּסַח אַחֲרָיו: ב הַפֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, וְקִבֵּל וְהִלֵּךְ וְזָרַק שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, אוֹ לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ, פָּסוּל. כֵּיצַד

מקריב געווען מיט א שעה פריער ווי אין געוויינטליכע טעג, ווייל ווי מיר האָבן שוין געזאָגט פריער האָט מען דעם קרבן פסח מקריב געווען נאָכן נאָכמיטאָג־תמיד, האָט מען דעריבער דעם תמיד מקדים געווען, כדי מען זאָל האָבן מער צייט צום קרבן פסח. חל, אויב ערב פסח איז געפאלן אים ערב שבת (פרייטאָג) האָט מען (דעם תמיד) געשאָכטן אין דער שעה זעקס און א האלב און מקריב געווען אין דער שעה זיבן און א האלב, און דעם קרבן פסח נאָך אים. דאָס הייסט מען האָט דעם תמיד מקריב געווען מיט נאָך א שעה פריער. דער טעם איז, ווייל דעם קרבן פסח האָט מען גע־דאַרפן בראָטן אויפן פייער, און ווען די ערשטע נאכט פסח איז געווען אינמיטן דער וואָך, האָט מען דעם קרבן פסח געקאָנט בראָטן ביינאכט. אָבער ווען ערב פסח איז געפאלן פרייטאָג, איז דאָך די ערשטע נאכט פסח שוין געווען שבת, און בראָטן דעם קרבן פסח אים שבת טאָר מען ניט (מען מעג אים מקריב זיין אים שבת, ווען ערב פסח געפאלט אים שבת, אָבער דאָס בראָטן אים פסח איז ניט דוחה דעם איסור פון שבת), דעריבער האָט מען, ווען ערב פסח איז געפאלן אים פרייטאָג, געמוזט בראָטן דעם קרבן פסח אים פרייטאָג בייטאָג, און מען האָט געדאַרפן האָבן צו אים מער צייט און דעריבער האָט מען נאָכמער מקדים געווען דאָס מקריב זיין דעם קרבן תמיד.

ב. הפסח, אויב מען האָט געשאָכטן דעם קרבן־פסח ניט פאַר זיין נאָמען וועגן (שלא לשמו, מען האָט ביים שעכטן אינזינען געהאַט אז מען שעכט דאָס שעפּסל ניט אלס א קרבן פסח נאָר אלס אן אנדערן קרבן), אָבער מען האָט (נאָכן שעכטן) גענומען דאָס בלוט (אין א כלי) אָדער מען האָט געפירט דאָס בלוט (צום מזבח צו) אָדער מען האָט געשפּריצט דאָס בלוט (אויפן מזבח) ניט פאַר זיין נאָמען וועגן, אָדער מען האָט דאָס געטאָן (אין זינען האָבנדיק) פאַר זיין נאָמען וועגן און ניט פאַר זיין נאָמנס וועגן (אלס קרבן פסח און אלס אנדערן קרבן) אָדער ניט פאַר זיין נאָמענס וועגן און יאָ פאַר זיין נאָמענס וועגן (אלס אן אנדערן קרבן און אלס קרבן פסח), איז (דער קרבן פסח) פסול. כדי צו פאַרשטיין די משנה, איז נויטיק צו וויסן, אז ווען מען האָט גע־בראַכט א בהמה אלס קרבן, זענען ביי דער בהמה געטאָן געוואָרן 4 עבודות, 4 אר־בייטן, וואָס אויב מען האָט אפילו נור ביי איינעם פון זיי געהאַט א פסולע מחשבה, א פסולן געדאַנק, איז דער קרבן געוואָרן פסול, און מען האָט געדאַרפן ברענגען אן אנ־דערן קרבן. די דאָזיקע 4 עבודות זענען: א) שחיטה, שעכטן דעם קרבן; ב) קבלת הדם, אריינגעמען דאָס בלוט פון קרבן אין א כלי; ג) הולכה, אוועקפירן דאָס בלוט צום מזבח; ד) זריקה, שפּריצן דאָס בלוט אויף דעם מזבח. עס איז געווען נאָך אן ארבייט, „הקטרה", דאָס פאַרברענען אויפ'ן מזבח טיילן פון קרבן (און אין טייל קרבנות דעם גאַנצן קרבן). אָבער דאַביי האָט שוין א פסולער געדאַנק ניט געפּסלט דעם קרבן. איי־נער פון די פסולע געדאַנקן, פון די פסולע מחשבות, וועלכע האָבן געפּסלט דעם קרבן פסח איז געווען דאָס טאָן איינע פון די עבודות „שלא לשמו", ניט אלס קרבן פסח, נאָר אלס אנדערע קרבן. דאָס לערנט אונז דאָ די משנה, און זי לערנט נאָכמער, אז אפילו מען האָט געהאַט צוויי מחשבות, איינע אז מען טוט יאָ אלס קרבן פסח און איינע אלס אן אַנדערן קרבן, איז אויך דער קרבן פסח פסול. די גמרא זאָגט, אז די משנה לערנט אויך דעם דין אז „מחשבין מעבודה לעבודה", מען קאָן פּסלן דעם קרבן פסח אויב מען האָט א פסולע „מחשבה פון איין עבודה צו אן אנדערער עבודה"; למשל אויב מען שעכט דעם קרבן פסח „לשמו", יאָ אלס קרבן פסח, אָבער מען האָט דאַביי אין זינען, אז מען זאָל נעמען דאָס בלוט אָדער פירן עס צום מזבח, אָדער עס שפּריצן אלס אן אנדערן קרבן, כאָטש ער האָט שפּעטער דאָס געטאָן יאָ אלס קרבן פסח. כיצד, ווי אזוי הייסט „פאַר זיין נאָמנס וועג און ניט פאַר זיין נאָמנס

לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, לְשֵׁם פֶּסַח וּלְשֵׁם שְׁלָמִים. שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ, לְשֵׁם שְׁלָמִים וּלְשֵׁם פֶּסַח: ג שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָו לַעֲרֵלִים וְלִטְמֵאִים, פָּסוּל. לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו, לִמְנוּיָו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָו, לְמוּלִים וְלַעֲרֵלִים, לִטְמֵאִים וְלִטְהוֹרִים, כָּשֵׁר. שְׁחָטוֹ קוֹדֶם לַחֲצוֹת פָּסוּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר, בֵּין הָעַרְבָּיִם. שְׁחָטוֹ קוֹדֶם לַתָּמִיד, כָּשֵׁר, וּבִלְבַד

וועגן״ (לשמו ושלא לשמו)? (אויב מען האָט אינזינען) אלס קרבן פסח און אלס קרבן שלמים; און (ווי אזוי הייסט) „ניט פאר זיין נאָמנס וועגן און יאָ פאר זיין נאָמנס וועגן״ (שלא לשמו ולשמו)? (אויב מען האָט אין זינען געהאַט) אלס קרבן שלמים און אלס קרבן פסח. **שלמים האָט געהייסן א קרבן, וואָס נור דאָס פעט האָט מען מקריב געוועזן אויפן מזבח, און דאָס פלייש האָט יעדער, אפילו א ישראל, געקאָנט עסן אין ירושלים. די משנה נעמט דאָ נור אלס משל דעם קרבן שלמים, און דאָס זעלביקע איז דער דין אויב די מחשבה איז געוועזן אלס יעדן אנדערן קרבן, וועלכער איז ניט דער קרבן פסח, ווי למשל אלס קרבן הטאת צו קרבן עולה (וועגן די קרבנות זע אין דער הקדמה צו מסכתא זבחים).**

ג. שחטו, אויב מען האָט אים (דעם קרבן פסח) גישאָכטן (און אין זינען געהאַט דאביי, אז ער איז) פאר מענטשן, וועלכע זענען ניט זיינע עסערס (למשל בלויז פאר קראַנקע און אלטע לייט און קליינע קינדער וועלכע קאָנען ניט עסן פלייש די גרויס פון א כזית), אָדער בלויז פאר מענטשן וועלכע זענען ניט זיינע אריינגעציילטע (שלא למנויו, דהיינו, עס האָבן זיך מיטגעציילט צום דאָזיקן קרבן פסח איין גרופּע מענטשן, און מען האָט אים געשאָכטן פאר אן אנדערע, ניט־מיטגעציילטע גרופּע מענטשן), אָדער פאר בלויז ניט געמלעטע (ערלים) אָדער פאר טמא־געוואָרענע מענטשן (און ניט־געמלעטע, אָדער טמא־געוואָרענע מענטשן, טמאים, טאָרן ניט עסן פון קרבן פסח) איז דער קרבן פסח פסול. **אויף איין שעפּסל קרבן פסח האָבן זיך צונויפגענומען א גרופּע מענטשן, א חבורה, און זיי האָבן געהייסן די „מנויים״, די מיטגעציילטע, און נור זיי האָבן געגעסן דאָס שעפּסל אלס קרבן פסח. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט דעם קרבן פסח געשאָכטן, אז עס זאָלן אים עסן נור אזעלכע מענטשן וועלכע קאָנען אים ניט עסן, דהיינו, קראַנקע מענטשן, גאָר אלטע מענטשן, אָדער אזעלכע וואָס זענען ניט געמלעט, אָדער טמא־געוואָרענע, אָדער נור אזעלכע, וועלכע געהערן ניט צו דער חבורה פון דאָזיקן קרבן פסח, ניט פון די מנויים, איז דער קרבן פסח פסול. מיט „ערלים״, נישט געמלעטע מיינט מען אזעלכע, וועמענס ברידער זענען געשטאָרבן דורכן מלע זיין, און דעריבער האָט מען זיי שוין ניט מל־געווען.** לאוכליו, אויב (אָבער מען האָט געשאָכטן דעם קרבן פסח) פאר זיינע עסערס און פאר ניט עסערס (פאר מענטשן וועלכע קאָנען יאָ עסן און פאר מענטשן וועלכע קאָנען ניט עסן), פאר מיטגעציילטע און פאר ניט־מיטגעציילטע, פאר געמלעטע און פאר ניט געמלעטע, פאר טמא־געוואָרענע און פאר ריינע (טהורים), איז ער (דער קרבן פסח) כשר. **ווייל ביים שעכטן אים האָט מען דאָך אינזינען געהאַט אז דער קרבן פסח זאָל זיין אויך פאר כשרע מענטשן (פאר עסערס, מנויים, געמלעטע, טהורים) ווערט ער שוין ניט פסול דאדורך וואָס מען האָט אויך אינזינען געהאַט פאר ניט־כשר׳ע מענטשן. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז ניט גלייך צום פריערדיקן דין (משנה ב׳) אז „לשמו ושלא לשמו״, „פאר זיין נאָמנס וועגן און פאר ניט זיין נאָמנס וועגן״ איז פסול; מחמת דאָרט איז דאָך די פסולע מחשבה געוועזן אין קרבן פסח זעלבסט, אז ער איז „שלא לשמו״, אן אנדערער קרבן, אָבער דאָ איז דאָך די פסולע מחשבה ניט נוגע דעם קרבן (בגופו) נאָר בנוגע די מענטשן.** שחטו קודם חצות, אויב מען האָט אים (דעם קרבן פסח) געשאָכטן פאר האלבן טאָג איז ער פסול, ווייל עס ווערט געזאָגט (ויקרא כ״ג) „בין הערבים״, צווישן אוונטן. **פון דאָזיקן פסוק ווערט אָפּגעלערנט, אז מען דאַרף דעם קרבן פסח שעכטן ווען דער טאָג הייבט שוין אָן גיין צו אוונט, און דאָס מיינט מען**

שֶׁיְּהֵא אֶחָד מְמָרֵס בְּדָמוֹ עַד שֶׁיִּזָּרֵק דַּם הַתָּמִיד. וְאִם נִזְרַק כָּשֵׁר: ד הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף הַתָּמִיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לִשְׁמוֹ, חַיָּב. וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, פָּטוּר. וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים, בֵּין לִשְׁמָן וּבֵין שֶׁלֹּא לִשְׁמָן,

ניט פריער ווי נאָך האלבן טאָג. שחטו קודם לתמיד, אויב מען האָט אים (דעם קרבן פסח) געשאָכטן פאַר דעם (נאָכמיטאָג־) תמיד, איז ער כשר, אָבער אַן אַנדערער דאַרף מישן אין דעם בלוט (פון קרבן פסח, כדי עס זאָל ניט פאַרגליווערט ווערן) ביז מען וועט האָבן געשפּריצט אויפן מזבח דאָס בלוט פון קרבן תמיד. **און ערשט דאַמאָלס זאָל מען שפּריצן דאָס בלוט פון קרבן פסח.** ואם, און אויב עס (דאָס קרבן־פסח־בלוט) איז געשפּריצט געוואָרן (אויפן מזבח איידער מען האָט געשפּריצט דאָס קרבן־תמיד־בלוט) איז כשר, **דאָס וואָס מיר האָבן פריער געלערנט אַז דער קרבן פסח דאַרף זיין נאָכן קרבן תמיד (און דער טעם איז ווייל ביים קרבן תמיד זאָגט די תורה אין במדבר כ"ח „בין הערבים" און ביי פסח ווערט געזאָגט סיי „בין הערבים" אין שמות י"ב און סיי „בערב" דברים ט"ז), איז נור א מצוה צו טאָן אַזוי, אָבער פּסול ווערט ניט דער קרבן פסח אויב מען שפּריצט זיין בלוט פאַרן תמיד.**

ד. השוחט, אויב איינער שעכט דעם קרבן פסח אויף חמץ (סיי דער שוחט האָט חמץ סיי איינער פון די חבורה־מענטשן, פאַר וועמען דער קרבן פסח איז געוואָרן געשאָכטן האָט חמץ, אפילו דער חמץ איז ניט פאַראַן אין בית־המקדש־הויף, אין דער עזרה) איז ער עובר אויב א „לא תעשה", (א פאַרבאָט פון דער תורה „דו זאָלסט עס ניט טאָן"). **דאָס איז דער פסוק אין שמות ל"ד „לא תשחט על חמץ דם זבחי", „דו זאָלסט ניט שעכטן אויף חמץ דאָס בלוט פון מיין קרבן.** ר' יהודה זאָגט, אַז אויך דעם (קרבן) תמיד. **אויב איינער שעכט אָדער איז מקריב ערב פסח דעם נאָכמיטאָג־תמיד האָבנדיק חמץ, איז ער עובר אויף דער „לא תעשה". ר' יהודה לערנט אַז „זבחי", „מיין קרבן", מיינט מען אויך דעם תמיד.** ר' שמעון זאָגט, אַז (איינער שעכט האָבנדיק חמץ) דעם קרבן פסח אין פערצנטן (טאָג אין ניסן, ערב פסח נאָכמיטאָג) פאַר זיין נאָמנס וועגן (לשמו, אלס קרבן פסח) איז ער חייב (האָט ער עובר געווען אויף דער „לא תעשה"), און אויב ניט פאַר זיין נאָמנס וועגן (שלא לשמו, אלס אַן אַנדערן קרבן) איז ער פטור. **ווייל דער קרבן פסח, ווען מען שעכט אים שלא לשמו, ניט פאַר זיין נאָמנס וועגן, איז דאָך פּסול, הייסט עס ניט, אַז ער האָט עובר געווען דעם לאו פון שעכטן האָבנדיק חמץ, ווארום דאָס הייסט א „שחיטה שאינה ראויה", א ניט גוטע שחיטה, און עס הייסט ניט קיין שחיטה. מען איז נור חייב ווען מען שעכט א כשרן קרבן פסח.** ושאר, (און ווען איינער שעכט ערב פסח נאָכמיטאָג האָבנדיק חמץ) אַנדערע קרבנות איז סיי (ער שעכט זיי) פאַר זייער נאָמנס וועגן (לשמן, אלס די דאָזיקע קרבנות, למשל שלמים אלס שלמים) און סיי ניט פאַר זייער נאָמנס וועגן (שלא לשמן, למשל שלמים אלס א קרבן עולה) איז ער פטור. **כאָטש די דאָזיקע קרבנות (למשל שלמים צי א עולה) זענען כשר אפילו מען האָט זיי געשאָכטן „שלא לשמן", און „לשמן" זענען זיי דאָך אודאי כשר, פונדעסטוועגן איז מען פטור. די גמרא לערנט עס ארויס דערפון וואָס אין שמות כ"ג און ל"ד איז פאַראַן צוויי מאָל דאָס וואָרט „זבחי", און דער פסוק מיינט דערמיט, אַז אין דער צייט ווען מען איז מקריב דעם קרבן פסח (ערב פסח נאָכמיטאָג) איז מען עובר (ביים שעכטן אויף חמץ) נור אויפן קרבן פסח אליין, און ניט אויף אַנדערע קרבנות.** ובמועד, און (אויב איינער שעכט דעם קרבן פסח) אים פסח (ער האָט מקדיש געווען א שעפּסל אלס קרבן פסח, אָבער ער האָט עס ניט מקריב געווען ערב פסח, נאָר געוואַרט דערמיט ביז פסח, ווען מען טאָר שוין ניט מקריב זיין דעם קרבן פסח, עס איז שוין נאָך דער צייט) איז פאַר זיין נאָמנס וועגן (לשמו, ער האָט אים געשאָכטן אלס קרבן פסח) איז ער פטור. **דער טעם איז, ווייל אַז מען שעכט א קרבן פסח אלס א קרבן פסח נאָך דער צייט**

פָּטוּר. בַּמּוֹעֵד, לִשְׁמוֹ פָּטוּר, שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ חַיָּב, וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים, בֵּין לִשְׁמָן בֵּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָן חַיָּב, חוּץ מִן הַחַטָּאת שֶׁשְּׁחָטָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ:
ה הַפֶּסַח נִשְׁחָט בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, וְשָׁחֲטוּ אוֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, קָהָל, וְעֵדָה, וְיִשְׂרָאֵל. נִכְנְסָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה, נִתְמַלְּאָה הָעֲזָרָה, נָעֲלוּ דַּלְתוֹת הָעֲזָרָה, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. הַכֹּהֲנִים עוֹמְדִים שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, וּבִידֵיהֶם בָּזִיכֵי כֶסֶף וּבָזִיכֵי זָהָב. שׁוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ כֶּסֶף כֶּסֶף, וְשׁוּרָה

איז דער קרבן פסול, און אויף א פסולן קרבן איז מען ניט עובר אויף דעם איסור צו שעכטן אים אויף חמץ, כאָטש אים פסח טאָר מען ניט האָבן קיין חמץ. ושלא לשמו, און אויב (ער האָט דעם קרבן פסח געשאָכטן אים פסח האָבנדיק חמץ) ניט פאר זיין נאָמנס וועגן (נאָר אַלס אַ קרבן שלמים) איז ער חייב. מחמת דער דין איז אַז אויב מען האָט מקדיש געווען א שעפּסל אלס קרבן פסח און מען האָט עס ניט מקריב גע־ווען אים ערב פסח, דאַרף מען עס שפּעטער מקריב זיין אַלס קרבן שלמים. ממילא איז דאָך דער דאָזיקער קרבן פסח, וועלכן מען האָט מקריב געווען אים פסח אלס שלמים, יאָ כשר, און ווייל מען האָט מקריב געווען כשרן קרבן אים פסח האָבנדיק חמץ איז מען עובר אויף דער לא תעשה. ושאר, און אויב (מען האָט געשאָכטן) אלע אנדערע קרבנות (אים פסח, האָבנדיק חמץ) איז סיי מען האָט זיי געשאָכטן פאר זייער נאָמנס וועגן (לשמן) און סיי ניט פאר זייער נאָמנס וועגן (שלא לשמן) איז מען חייב. מחמת דער דין איז אז א קרבן, וועלכן מען שעכט שלא לשמו, ניט פאר זיין נאָמנס וועגן, איז כשר, און אן אויסנאַם זענען נור דער קרבן פסח און דער קרבן חטאת, וואָס אויב מען שעכט זיי שלא לשמן זענען זיי פסול. און אזוי ווי מיר האָבן פריער געלערנט, אז די תורה האָט געזאָגט אז ווען מען שעכט אנדערע קרבנות האָבנדיק חמץ איז מען פטור נור ווען אין דערזעלבער צייט קאָן מען שעכטן דעם קרבן פסח (ערב פסח) און אזוי ווי אים פסח קאָן מען דאָך דעם קרבן פסח ניט מער שעכטן, דעריבער איז מען מחויב אויב מען שעכט אים פסח אנדערע קרבנות האָבנדיק חמץ. חוץ, אן אויסנאַם איז א קרבן הטאת, וועלכן מען האָט געטאָכטן (אים פסח, האָבנדיק חמץ) ניט פאר זיין נאָמנס וועגן (שלא לשמו). ווייל ווי מיר האָבן פריער געזאָגט איז א קרבן חטאת פסול ווען מען שעכט אים שלא לשמו (זע אין מסכתא זבחים פרק א׳ משנה א׳) און אויף א פסולן קרבן איז מען ניט עובר אויב מען שעכט אים אין פסח האָבנדיק חמץ.

ה. הפסח, דער קרבן פסח (אלע קרבנות פסח) זענען געשאָכטן געוואָרן אין דריי כתות (דריי פּאַרטיעס), וואָרום עס ווערט געזאָגט (שמות י״ב) „ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, און עס זאָל אים שעכטן דער גאנצער קהל פון דער עדה פון ישראל״ (מיינט מען) „קהל״, און „עדה״ און ישראל״. די משנה זאָגט, אז סיי עס זענען געקומען א סך יידן ערב פסח צום בית המקדש צו שעכטן זייערע קרבנות פסחים און סיי עס זענען געקומען ווייניק, איז געווען א מצוה, אז מען זאָל צוטיילן אין דריי כתות, און צוערשט זאָל שעכטן איין כתה, דערנאָך די צווייטע און דערנאָך די דריטע. די משנה לערנט דאָס אָפּ פון פסוק, וואו עס ווערן געזאָגט דריי „קהל״, „עדה״ און „ישראל״. נכנסה, ווען עס איז אריינגעגאנגן (אין בית המקדש־הויף, אין דער עזרה) די ערשטע כתה, איז די עזרה פול געוואָרן מיט מענטשן, האָט מען פאר־שלאָסן די טויען פון דער עזרה; מען האָט געבלאָזן תקיעה און תרועה און תקיעה. אין בית המקדש ווען מ׳האָט געבראַכט קרבנות פון גאנצן פאָלק (ווי תמיד, מוספים) האָט מען געבלאָזן. אויך ביים ברענגען דעם קרבן פסח, כאָטש יעדער גרופּע מענטשן האָט דאָך געבראַכט איר קרבן און עס איז דאָך ניט געווען איין קרבן פארן גאנצן פאָלק, האָט מען אויך געבלאָזן. הכהנים, די כהנים זענען געווען אויסגעשטעלט שורות־ווייז און אין זייערע הענט זענען פאראן זילבערנע לעפל און גאָלדענע לעפל; איין שורה

שֶׁכֻּלָּהּ זָהָב זָהָב, לֹא הָיוּ מְעֹרָבִין. וְלֹא הָיוּ לַבְּזִכִּים שׁוּלַיִם, שֶׁמָּא יַנִּיחוּם וְיִקְרַשׁ הַדָּם: ו שָׁחַט יִשְׂרָאֵל וְקִבֵּל הַכֹּהֵן. נוֹתְנוֹ לַחֲבֵרוֹ, וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ, וּמְקַבֵּל אֶת הַמָּלֵא, וּמַחֲזִיר אֶת הָרֵיקָן. כֹּהֵן הַקָּרוֹב אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, זוֹרְקוֹ זְרִיקָה אַחַת כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: ז יָצְתָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה, וְנִכְנְסָה כַּת שְׁנִיָּה, יָצְתָה שְׁנִיָּה, נִכְנְסָה שְׁלִישִׁית. כְּמַעֲשֵׂה הָרִאשׁוֹנָה כָּךְ מַעֲשֵׂה הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית. קָרְאוּ אֶת הַהַלֵּל. אִם גָּמְרוּ שָׁנוּ, וְאִם שָׁנוּ שִׁלְּשׁוּ. אַף עַל

מיט בלויז זילבערנע (לעפל) און איין שורה מיט בלויז גאָלדענע (לעפל); זיי זענען ניט געווען אויסגעמישט (זילבערנע באזונדער און גאָלדענע באזונדער). „בזך", **אין לשון רבים „בזיכים", מיינט מען גרויסע און טיפע לעפל, און זיי זענען געווען, כדי צו נעמען אין זיי דאָס בלוט פון קרבן פסח צו שפּרענגען עס אויפן מזבח. מען האָט געמאַכט באזונדערע שורות פון זילבער און באזונדער פון גאָלד, ווייל אַזוי איז געווען שענער.** ולא היו, און די לעפל האָבן ניט געהאַט קיין „גלייכע) דנא (שוליים), ווייל טאָמער וועט מען זיי (די לעפל מיטן בלוט) אוועקשטעלן און דאָס בלוט וועט ווערן פארגליווערט. **אָבער אז די לעפל האָבן ניט געהאט קיין גלייכע דנא (שוליים), באָדן) נאָר זיי זענען געווען אונטן שפּיציק האָט מען זיי ניט געקאָנט אוועקשטעלן.**

ו. שחט, א ישראל האָט געשאָכטן (דעם קרבן פסח, מחמת שעכטן קרבנות מעג אויך א ישראל) און דער כהן האָט אריינגענומען (אין זיין לעפל) דאָס בלוט, און ער האָט עס געגעבן צו זיין חבר (צום כהן, וועלכער איז געשטאַנען לעבן אים) און דער דאָזיקער חבר האָט עס געגעבן צו זיין חבר. **די כהנים זענען דאָך געשטאַנען אין דער שורה, האָט איינעם געגעבן דעם צווייטן דעם לעפל מיטן בלוט. די גמרא זאָגט, אז דאָס אלץ איז געווען צוליב „ברוב עם הדרת מלך", וואָס מער כהנים זענען גע־ווען באשעפטיקט דאביי איז עס געווען שענער.** ומקבל, און דער כהן (דער חבר) נעמט צו (פון ערשטן כהן) דעם פולן (לעפל בלוט) און גיט אים צוריק דעם ליידיקן (לעפל וואָס ער דער חבר האָלט אין זיין האַנט). **דער ליידיקער לעפל איז געווען כדי דער ערשטער כהן זאָל קאָנען נעמען בלוט פון דעם ווייטערדיקן קרבן פסח. אזוי איז דער פולער לעפל בלוט געגאַנגען ביי די כהנים פון האַנט צו האַנט ביז ער איז צוגעקומען צו לעצטן כהן לעבן מזבח.** כהן הקרוב, דער כהן, וועלכער שטייט אמנאָנטסטן צום מזבח שפּריצט איין בלוט־גאָס (זריקה) קייגן דעם יסוד. **דער מזבח איז גע־ווען אונטן ארומגערינגלט מיט א הויכער פאַסאַדע, א יסוד. אָבער דער דאָזיקער יסוד האָט ארומגערינגלט דעם מזבח נאָר פון די זייטן צפון און מערב, און איין אייל איז אריין אין דער מזרח זייט און איין אייל אין דרום זייט. דאָס בלוט פון קרבן פסח האָט מען געגאָסן אויף דער וואַנט פון מזבח נאָר אין יענעם אָרט, וואו אונטן איז געווען דער יסוד. פּרטים וועגן מזבח און דעם יסוד זע אין מסכתא מדות פרק ג' משנה א'.**

ז. יצתה, עס איז ארויסגעגאַנגען (פון דער עזרה) די ערשטע כיתה (נאָכדעם ווי זייער קרבן פסח איז שוין געווען אפּגעטאָן), איז אריינגעגאַנגען די צווייטע כיתה; ווען עס איז ארויסגעגאַנגען די צווייטע (כיתה) איז אריינגעגאַנגען די דריטע (כיתה); אזוי ווי מען האָט געטאָן (מיטן קרבן פסח) ביי דער ערשטער (כיתה) אזוי האָט מען געטאָן ביי דער צווייטער און ביי דער דריטער; מען האָט געזאָגט הלל. **דאָס זאָגן הלל האָט מען אָנגעהויבן באַלד ווי מען האָט אָנגעהויבן ביי דער ערשטער כיתה שעכטן דעם קרבן פסח, און מען האָט אָנגעהויבן דעם ערשטן קאַפּיטל „הללויה", און גע־זאָגט הלל כסדר ביז צום סוף הלל. און אזוי האָבן אויך געזאָגט הלל די צווייטע און דערנאָך די דריטע כיתה, ביז זי האָט פאַרענדיקט דעם קרבן פסח.** אם גמרו, אויב מען האָט פאַרענדיקט (דעם הלל, און מען האָט נאָך אלץ געשאָכטן קרבנות פסחים) האָט מען נאָכאַמאָל געזאָגט (אָנגעהויבן הלל פון אָנהייב, פון „הללויה"); און אויב

פִּי שֶׁלֹּא שָׁלְשׁוּ מִימֵיהֶם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר. מִימֶיהָ שֶׁל כַּת שְׁלִישִׁית לֹא הִגִּיעָה לְאָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה׳, מִפְּנֵי שֶׁעַמָּהּ מֻעָטִין: **ח** כְּמַעֲשֵׂהוּ בְחֹל כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ בְשַׁבָּת. אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים מְדִיחִים אֶת הָעֲזָרָה שֶׁלֹּא בִרְצוֹן חֲכָמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר. כּוֹס הָיָה מְמַלֵּא מִדַּם הַתַּעֲרוֹבֹת. זְרָקוֹ זְרִיקָה אַחַת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים: **ט** כֵּיצַד תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין. אַנְקְלָיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ קְבוּעִים בַּכְּתָלִים וּבָעַמּוּדִים. שֶׁבָּהֶן תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין. וְכָל מִי שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לִתְלוֹת וּלְהַפְשִׁיט. מַקְלוֹת דַּקִּים חֲלָקִים הָיוּ שָׁם, מַנִּיחַ עַל כְּתֵפוֹ וְעַל כֶּתֶף חֲבֵרוֹ. וְתוֹלֶה וּמַפְשִׁיט. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת. מַנִּיחַ יָדוֹ עַל כֶּתֶף חֲבֵרוֹ, וְיַד חֲבֵרוֹ עַל כְּתֵפוֹ. וְתוֹלֶה וּמַפְשִׁיט:

מען האָט פאַרענדיקט (דעם הלל) דאָס צווייטע מאָל, האָט מען געדאַרפן א דריטן מאָל, כאָטש מען האָט קיינמאָל ניט געזאָגט א דריטן מאָל (הלל). **ווייל די כהנים זענען געווען א סך און זריזים, שנעלע, און זיי זענען שנעל פאַרטיק געוואָרן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז די דריטע כיתה איז קיינמאָל ניט דערגאַנגען (אין איר הלל־זאָגן) ביז צום קאַפּיטל „אהבתי כי ישמע ה׳ ", ווייל אירע מענטשן זענען געווען ווייניק. **דעריבער איז די צאָל פון קרבנות פסחים וואָס די מענטשן פון דער דריטער כיתה האָבן געבראַכט געווען א קליינע און ממילא האָט דאָס שעכטן לאַנג ניט געדויערט, אזוי אז מען איז שוין ביים ערשטן מאָל הלל־זאָגן ניט דערגאַנגען ביז צו „אהבתי".**

ח. כמעשהו, אזוי ווי מען האָט געטאָן מיט אים (מיט דעם קרבן פסח) אין מיטן דער וואָך, אזוי האָט מען געטאָן מיט אים אים שבת (ווען ערב פסח איז געפאַלן אים שבת), נאָר די כהנים האָבן (אויך אים שבת) אָפּגעשוואַנקט די עזרה (מיט וואַסער) ניט מיטדער הסכמה פון די חכמים. **אין דער עזרה, אין בית המקדש־הויף, וועלכער איז געווען אויסגעפּלאַסטערט מיט מאַרמאָר־שטיינער איז דורכגעגאַנגען א וואַסער־גראָבן. ווען מען האָט געוואָלט אָפּרייניקן די עזרה פון אָנגעזאַמלטן בלוט, האָט מען פאַרמאַכט דאָס לאָך דורך וואַנען דאָס וואַסער איז אַרויסגעפלאָסן, און דאָס וואַסער האָט פאַרפלייצט די עזרה, און דערנאָך האָט מען געעפנט דעם לאָך, און דאָס וואַסער צוזאַמען מיטן אָפּגעשווענקטענעם בלוט איז אַרויס פון דער עזרה. די כהנים פלעגן עס טאָן אויך אים שבת. כאָטש די חכמים האָבן געהאַלטן אז מען טאָר עס אים שבת ניט טאָן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז (דער כהן) האָט אָנגעפילט א בעכער פון דעם אויסגעמישטן בלוט (וואָס איז געווען אָנגעזאַמלט אויף דעם באָדן פון דער עזרה) און דערפון געשפּריצט איין בלוט־גאָס (איין זריקה), אויפן מזבח, און די חכמים האָבן ניט מודה געווען צו אים (צו ר׳ יהודה). **זיי האָבן געהאַלטן, אז מען האָט אזוי ניט געטאָן.**

ט. כיצד, ווי אזוי האָט מען אויפגעהאָנגען (דאָס קרבן־פסח־שעפּסל) און אָפּגעשונדן (פון אים די פעל)? אייזערנע האַקעס זענען געווען צוגעהאַקט אין די ווענט און די זיילן (אין בית המקדש־הויף), אויף וועלכע מען האָט אויפגעהאָנגען (דאָס שעפּסל) און מען האָט אָפּגעשונדן די פעל. **„אנקוליות" איז דאָס גריכישע וואָרט „אנקולאָס", א קרומער האָקן־שטאַנג.** וכל מי. און פאַר דעם, וועלכער האָט ניט געהאַט מער קיין אָרט (קיין האָקן) אויפצוהענגען און אָפּצושינדן, זענען דאָרט געווען דינע און גליאַטיקע שטעקנס, אז ער האָט אַרויפגעלייגט (אזא שטעקן) אויף זיין אַקסל און אויף דעם אַקסל פון זיין חבר און אויפגעהאָנגען דאָס שעפּסל אויף דעם שטעקן) און אָפּגעשונדן. ר׳ אליעזר זאָגט, אז ווען דער פירצנטער (טאָג אין ניסן, ערב פסח) איז געפאַלן אים שבת האָט ער אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף זיין חבר׳ס אַקסל און דעם חבר׳ס האַנט אויף זיין אַקסל און אויפגעהאָנגען (דאָס שעפּסל) אויף דער לענג פון די הענט און אָפּגעשינדן. **כאָטש דאָס באַנוצן שטעקנס אים שבת איז**

י קָרְעוּ וְהוֹצִיא אֵמוּרָיו, נְתָנָן בְּמָגֵס וְהִקְטִירָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. יָצְתָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה וְיָשְׁבָה לָהּ בְּהַר הַבַּיִת, שְׁנִיָּה בַּחֵיל, וְהַשְּׁלִישִׁית בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. חָשְׁכָה יָצְאוּ וְצָלוּ אֶת פִּסְחֵיהֶן:

פרק ו

א אֵלּוּ דְבָרִים בְּפֶסַח דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. שְׁחִיטָתוֹ וּזְרִיקַת דָּמוֹ וּמִחוּי

נור אסור מדרבנן, עס איז נור א שבות, און דער דין איז „אין שבות במקדש", אין בית המקדש האט מען מתיר געמאכט א שבות, פונדעסטוועגן אסרט ר' אליעזר, ווייל ער האלט, אז אויב מען קאן זיך באגיין ניט עובר זייענדיק אויפן שבות, טאר מען ניט עובר זיין דערויף אויך אין בית המקדש.

י. קרעו, מען האט אויפגעשניטן (דאס שעפסל) און מען האט ארויסגענומען זיינע „אימורים" (די טיילן וואס מען דארף פארברענען אויפן מזבח, ווי דאס פעט און טייל אנדערע טיילן) און מען האט דאס (די אימורים) געלייגט אין א שיסל (מגיס) כדי זיי מקטיר צו זיין (פארברענען) אויפן מזבח. פון קרבן פסח־שעפסל האט מען מקריב־ געוועזן פארברענט אויפן מזבח נור געוויסע טיילן, וועלכע הייסן „אימורים". דאס פעט (חלב), דעם וויידל (אליה), די נירן (כליות) און די לעבער־לאפן (יותרת הכבד). דאס איבריקע פלייש האט מען געבראטן אויף פייער און גע־געגעסן אין ירושלים. וועגן דער אפשטאמונג פון ווארט „אימורים" זענען פאראן א סך חקירות דער רמבם זאגט (און א געוויסער יסוד דערצו איז פאראן אין דער גמרא סוכה נ"ה) אז דאס איז פון „אמר", עס ווערט „געזאגט" וועגן די דאזיקע טיילן אין דער תורה אז מען זאל זיי פארברענען אויפן מזבח. דער „ערוך" אין ווארט „מר" מיינט, אז דאס איז פון „מר", „האר", דאס העכסטע פון אלע אנדערע קערפער־טיילן. „מגיס", זאגט דער „ערוך", איז דאס גריכישע ווארט „מאגיס", א שיסל. יצתה, עס איז ארויסגעגאנגען (מיט זייערע שעפסלעך, ווען ערב פסח איז געפאלן אים שבת) די ערשטע כתה־מענטשן (פון דער עזרה) און האבן זיך אוועקגעזעצט אין הר הבית (דעם בארג, אויף וועלכן דאס בית המקדש, דער בית, איז געשטאנען), די צווייטע (כיתה מענטשן) האבן מיט זייערע שעפסלעך זיך פארהאלטן אין „חיל" (ביי דעם מויער פון דער עזרה), און די דריטע (כיתה מענטשן) זענען געבליבן שטיין אויף זייער ארט (אין דער עזרה). די אלע מענטשן זענען ניט גלייך אהיימגעגאנגען מיט די געשאכטענע שעפסלעך ווייל עס איז געווען שבת, און זיי האבן ניט געטארט טראגן די שעפסלעך. זיי האבן דאריבער געווארט ביז עס וועט ווערן נאכט. חשכה, ווען עס איז געווארן פינסטער (נאכט, מוצאי שבת) זענען זיי אוועקגעגאנגען און געבראטן זייערע קרבן־פסח־שעפסלעך. די משנה וועט ווייטער לערנען אז בראטן דעם קרבן פסח טאר מען ניט אים שבת (עס איז ניט דוחה שבת). וועגן „חיל" זע אין מסכתא מידות פרק ב' משנה ג'.

פרק ו.

א. אלו דברים, דאס זענען די זאכן (ארבייטן) ביים קרבן פסח, וועלכע זענען דוחה שבת. „דוחה שבת", „אפשטופן דעם שבת", מיינט, אז מען מעג טאן די אר־בייטן אים שבת. דער דין איז אז אויב ערב פסח פאלט אויס אים שבת דארף מען דעם קרבן פסח ברענגען אים שבת; דאס הייסט „פסח דוחה את השבת", דער קרבן פסח איז דוחה דעם שבת. עס ווערט אפגעלערנט פון פסוק (במדבר ט'), וואו עס ווערט געזאגט וועגן קרבן פסח אז מען זאל אים מקריב זיין „במועדו", „אין זיין צייט", און אזוי ווי אין במדבר כ"ה ווערט וועגן קרבן תמיד אויך געזאגט „במועדו", „אין זיין צייט", איז פונקט ווי דער „במועדו" ביים קרבן תמיד מיינט אז אויך אים שבת זאל מען אים ברענגען (אזוי זאגט די תורה אין במדבר כ"ח בפירוש) אזוי מיינט דער „במועדו" ביים קרבן פסח, אז מען דארף אים ברענגען אויך אים שבת. די משנה רעכנט דא אויס די דאזיקע ארבייטן ביים קרבן פסח, וועלכע זענען דוחה

קְרָבָיו וְהֶקְטֵר חֲלָבָיו. אֲבָל צְלִיָּתוֹ וַהֲדָחַת קְרָבָיו אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. הַרְכָּבָתוֹ וַהֲבָאָתוֹ מִחוּץ לַתְּחוּם וַחֲתִיכַת יַבַּלְתּוֹ אֵין דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, דּוֹחִין: **ב** אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא דִין הוּא, מָה אִם שְׁחִיטָה שֶׁהִיא מִשּׁוּם מְלָאכָה, דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֵלּוּ שֶׁהֵן מִשּׁוּם שְׁבוּת, לֹא יִדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, יוֹם טוֹב יוֹכִיחַ, שֶׁהִתִּירוּ בוֹ מִשּׁוּם מְלָאכָה, וְאָסְרוּ בוֹ מִשּׁוּם שְׁבוּת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַה זֶּה יְהוֹשֻׁעַ, מָה רְאָיָה רְשׁוּת לְמִצְוָה. הֵשִׁיב רַבִּי עֲקִיבָה וְאָמַר,

שבת: שחיטתו, זיין שעכטן, און שפריצן זיין בלוט, און דאָס אויסרייניקן זיין אינגעווייד (אויסרייניקן פון שמוץ די קישקעס), און דאָס פארברענען אויפן מזבח זיין פעט. **מחמת שעכטן אין שפריצן דאָס בלוט אויפן מזבח מוז מען טאָן ערב פסח און מען קאָן זיי ניט אָפּגייגן ביז ביינאַכט; דאָס אויסרייניקן פון שמוץ די קישקעס קאָן מען אויך ניט אָפּלייגן ביז ביינאַכט ווייל די קישקעס קאָנען קאליע ווערן; דאָס פארברענען דאָס פעט אויפן מזבח קאָן מען יאָ אָפּלייגן ביז ביינאַכט, אָבער עס איז א מצוה צו טאָן עס בייטאָג.** אבל, אָבער דאָס בראָטן (דאָס שעפּסל) און אָפּשווענקן מיט וואסער די אינגעווייד (די קישקעס) זענען ניט דוחה שבת. **און אויב עס איז שבת ערב פסח דארף מען דערמיט ווארטן ביז ביינאַכט.** הרכבתו, זיין טראָגן (דאָס טראָגן דאָס שעפּסל אויף די פּלייצעס פון שטאָט אין בית המקדש־הויף) און ברענגען עס פון אויסער דעם תחום (אויב דאָס שעפּסל איז געווען אויסער די 2000 איילן ווייט פון דער שטאָט און מען דארף עס ברענגען), און דאָס אָפּשניידן זיין וואָרצל (יבלת, אויב עס האָט א וואָרצל, און מיט דעם וואָרצל קאָן מען דאָס שעפּסל ניט ברענגען אלס קרבן פּסח, ווייל עס הייסט א מום, א פעלער), זענען ניט דוחה שבת. **כאָטש די דאָזיקע זאכן זענען אסור צו טאָן אים שבת נור מדרבנן, זיי זענען נאָר א „שבות", פונדעסטוועגן טאָר מען ניט זיי טאָן אים שבת, ווייל מען האָט זיי געקאָנט טאָן נעכטן, ערב שבת.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז זיי זענען דוחה שבת. **ווייל ר׳ אליעזר האלט, אז הילפס־ארבייטן פיר דער מצוה וועגן** (מכשירי מצוה), **כאָטש מען האָט זיי געקאָנט טאָן ערב שבת זענען יאָ דוחה שבת, און מען מעג זיי טאָן אים שבת.**

ב. אמר, האָט ר׳ אליעזר געזאָגט, אז עס איז דאָך אָפּצולערנען. **עס איז דאָך א דין, א קל־וחומר, מען קאָן אפּלערנען פון א הארבערער זאך אויף א גרינגערער זאך, אז מען מעג די זאכן יאָ טאָן אים שבת כדי צו ברענגען דעם קרבן פסח. און דער קל וחומר איז:** מה, מה־דאָך שעכטן, וואָס איז א מלאכה (די תורה האָט פארבאָטן צו שעכטן אים שבת) איז עס דוחה שבת (און מען מעג דעם קרבן פסח שעכטן אים שבת), מכל שכן די דאָזיקע (ארבייטן) וועלכע זענען נור א שבות (נור פארבאָטן מדרבנן), זאָלן זיי ניט דוחה זיין שבת?! **דאָס איז דער קל וחומר. וואָס ר׳ אליעזר ברענגט א ראיה צו זיין הלכה פריער אין משנה א׳ אז די הילפס־ארבייטן ביים קרבן פסח זענען יאָ דוחה שבת.** אָמר לו, האָט צו אים (צו ר׳ אליעזר) געזאָגט ר׳ יהושע: יום טוב באַוויַזט (אז דער קל וחומר איז ניט ריכטיק), מחמת מען האָט מתיר געווען אין אים (אים יום טוב) א מלאכה און מען האָט אין אים געאסרט א שבות. **אים יום טוב מעג מען שעכטן א בהמה צי א עוף און אויך קאָכן, כדי עס צו עסן, אָבער ברענגען עסנווארג אויסער פון תחום טאָר מען ניט. דערפון זעען מיר דאָך, אז עס איז ניט קיין ראיה, און אז עס קאָן זיין אז א מלאכה איז טיילמאָל מותר, און א „שבות", א זאך וואָס איז נור אסור מדרבנן טאָר מען ניט.** אָמר לו, האָט ר׳ אליעזר צו אים (צו ר׳ יהושע) געזאָגט: וואָס טוט זיך דאָ, יהושע, וואָס פאר א ראיה איז אַ רשות־זאך צו א מצוה־זאך? **פון יום טוב איז ניט קיין באַווייז, ווייל אים יום טוב מוז מען דאָך ניט ברענגען דאָס עסנוואַרג אויסער דעם תחום, עס איז דאָך א רשות, אז מען וויל ניט האָט מען ניט, און אַז מען וויל האָט מען עסנוואַרג, און דעריבער טאָר**

הַזָּאָה תּוֹכִיחַ, שֶׁהִיא מִצְוָה וְהִיא מִשּׁוּם שְׁבוּת, וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. אַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל אֵלּוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִצְוָה וְהֵן מִשּׁוּם שְׁבוּת, לֹא יִדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְעָלֶיהָ אֲנִי דָן, וּמָה אִם שְׁחִיטָה, שֶׁהִיא מִשּׁוּם מְלָאכָה, דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, הַזָּאָה שֶׁהִיא מִשּׁוּם שְׁבוּת, אֵינוֹ דִין שֶׁתִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָה, אוֹ חִלּוּף. מָה אִם הַזָּאָה, שֶׁהִיא מִשּׁוּם שְׁבוּת, אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, שְׁחִיטָה שֶׁהִיא מִשּׁוּם מְלָאכָה, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עֲקִיבָה, עָקַרְתָּ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה,

מען ניט ברענגען. אבער דעם קרבן פסח איז דאך א מצוה צו האבן, און דעריבער מעג מען דאס שעפסל ברענגען אפילו אויסער דעם תחום. די גמרא זאגט, אז ר׳ יהושע האלט אז אויך יום טוב איז א מצוה צו האבן עסנווארג צוליב שמחת יום טוב, מען זאל זיך פרייען אים יום טוב. השיב, האט ר׳ עקיבא אפגעענטפערט (ר׳ אליעזרן) און געזאגט: עס איז א באוויז דאס שפריצן (הזאה, דאס שפריצן מיטן וואסער און אש פון דער פרה אדומה ערב פסח אויף א טמא מענטש, כדי אים צו מאכן ריין און ער זאל קאנען ברענגען דעם קרבן פסח), וואס איז דאך א מצוה (ווייל אויב מען וועט ניט שפריצן אויף אים וועט ער דאך ניט קאנען ברענגען דעם קרבן פסח), און דאס (שפריצן) איז נור א שבות און עס איז ניט דוחה שבת; דעריבער זאלסטו (ר׳ אליעזר) זיך ניט וואונדערן, וואס אויך די דאזיקע (שבות - ארבייטן, ווי ברענגען אויסער דעם תחום) וואס כאטש זיי זענען א מצוה (מען דארף זיי טאן כדי צו האבן דעם קרבן פסח) און זיי זענען א שבות, זאלן אויך ניט דוחה-זיין שבת. **דער דין איז, אז א מענטש האט אנגערירט א מת איז ער טמא, און ער ווערט טהור (ריין) ווען מען שפריצט אויף אים דאס וואסער מיט אש פון דער פרה אדומה דעם 3טן טאג (פון זיין טמא ווערן) און דעם 7טן טאג (פון זיין טמא ווערן). אזוי ווי א טמא קאן ניט ברענגען דעם קרבן פסח, ווייזט אן ר׳ עקיבא אז אויב דער 7טער טאג איז געווען שבת ערב פסח טאר מען אויף דעם טמא-מענטש ניט שפריצן, כאטש ער וועט דאדורך ניט קאנען מאכן דעם קרבן פסח. דאס שפריצן אים שבת איז נור א שבות, אסור מדרבנן.** אמר לו, האט צו אים (צו ר׳ עקיבא) געזאגט ר׳ אליעזר: און אויך אויף דעם (אויף דעם שפריצן) וועל איך אפלערנען (מתיר צו מאכן אים שבת ערב פסח דורך א קל וחומר); און מה דאך שעכטן, וואס איז א מלאכה (אסור אים שבת מדאורייתא, פון דער תורה) איז (ביים קרבן פסח) דוחה שבת, מכל שכן שפריצן, וואס איז נור א שבות (אסור אים שבת נור מדרבנן) דארף דאך אודאי דוחה זיין שבת! **ר׳ אליעזר וויל האבן אז אויף א טמא-מענטש, וואס זיין 7טער טאג פאלט אויס שבת ערב פסח, זאל מען טאקע מעגן שפריצן און אים מטהר זיין כדי ער זאל קאנען ברענגען דעם קרבן פסח.** אמר לו, האט צו אים (צו ר׳ אליעזר) געזאגט ר׳ עקיבא: טאמער (לאמיר לערנען) פארקערט (מאכן דעם קל וחומר פארקערט); מה-דאך שפריצן וואס איז נור א שבות (עס איז אסור אים שבת נור מדרבנן) איז ניט דוחה שבת (מען טאר ניט שפריצן אויף א טמא מענטש אים שבת ערב פסח כדי ער זאל קאנען ברענגען דעם קרבן פסח), מכל שכן שעכטן וואס איז דאך א מלאכה (אסור אים שבת מדאורייתא) דארף דאך אודאי ניט דוחה זיין שבת (און מען זאל ניט טארן שעכטן דעם קרבן פסח אים שבת ערב פסח)! **ר׳ עקיבא האט ניט געמיינט צו זאגן, אז שעכטן דעם קרבן פסח אים שבת זאל מען ניט טארן; ער האט נור געוואלט אויפווייזן, אז דער קל וחומר איז דא ניט קיין ריכטיקער, שעכטן מעג מען טאקע און שפריצן טאר מען ניט צוליב דעם טעם, וואס ער, ר׳ עקיבא, וועט שפעטער זאגן.** אמר לו, האט צו אים (צו ר׳ עקיבא) געזאגט ר׳ אליעזר: עקיבא, רייסט דאך אויס (שאפסט דאך אפ) וואס איז געשריבן אין דער

בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמוֹעֲדוֹ, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת. אָמַר לוֹ, רַבִּי, הָבֵא לִי מוֹעֵד לָאֵלּוּ כַּמּוֹעֵד לַשְּׁחִיטָה. כְּלָל אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה, כָּל מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. שְׁחִיטָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת: ג אֵימָתַי מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה, בִּזְמַן שֶׁהוּא בָּא בְחֹל וּבְטָהֳרָה וּבְמֻעָט. וּבִזְמַן שֶׁהוּא בָּא בְשַׁבָּת

תורה, „בין הערבים במועדו" (במדבר ט'), „פארנאכט אין זיין צייט" (זאָל מען ברענגען דעם קרבן פסח), סיי אין דער וואָכנס, סיי אים שבת. **אין חומש במדבר ט' איז פאראן „בין הערבים תעשו אותו במועדו", און ר' אליעזר האָט געבראַכט נור די ווערטער „בין הערבים במועדו", און ווי מיר האָבן פריער אין משנה א' דער־קלערט אז מ'האָט פון וואָרט „במועדו" „אין זיין צייט", אָפּגעלערנט, אז דער קרבן פסח אין דוחה שבת.** אמר לו, האָט ר' עקיבא געזאָגט צו אים (צו ר' אליעזר): רבי, גיב מיר א (באַשטימטע) צייט צו די דאָזיקע (שבות ארבייטן, ווי ברענגען דאָס שעפּסל פון אויסער דער תחום) ווי עס איז פאראן א (באַשטימטע) צייט צום שעכטן! **דאָס איז ר' עקיבא'ס כוונה געווען צו דערפירן צום דאָזיקן טעם, און דהיינו, אז שעכטן שבת ערב פסח איז דוחה שבת, ווייל מען קאָן דאָך ניט שעכטן דעם קרבן פסח א טאָג פאר ערב פסח אין דער וואָכנס, ווייל עס וועט דאָך ניט זיין „במועדו", איז „זיין באַשטימטער צייט", אָבער ברענגען דעם שעפּסל פון אויסער דעם תחום קאָן מען דאָך א טאָג פאר ערב פסח, אין דער וואָכנס, דעריבער איז עס ניט דוחה שבת. און איצט גיט ר' עקיבא דעם אלגעמיינעם כלל דערפון.** כלל א כלל האָט ר' עקיבא געזאָגט: יעדע ארבייט (פאר דעם קרבן פסח) וואָס מען קאָן איר טאָן ערב שבת, איז ניט דוחה שבת, שעכטן וואָס מען קאָן איר ניט טאָן ערב שבת איז דוחה שבת. **ר' עקיבא איז געווען ר' אליעזר'ס א תלמיד, און דעריבער האָט ר' אליעזר אים גערופן „עקיבא", און ער האָט גערופן ר' אליעזרן „רבי". וועגן דעם פסוק וואָס ר' אליעזר האָט דאָ געבראַכט איז פאראן א גירסא בלויז „במועדו" (אָן דעם „בין הערבים") און לויט דעם וואָלט ר' אליעזר געמיינט דעם ערשטן האלבן פסוק „ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו".**

ג. אימתי, ווען ברענגט מען מיט אים (מיט דעם קרבן פסח אים ערב פסח) דעם קרבן חגיגה? **יעדן יום טוב, פסח שבועות און סוכות האָט יעדער ייד געדאַרפט קומען עולה רגל זיין אין בית המקדש און ברענגען קרבנות. איינער פון די קרבנות האָט געהייסן חגיגה (פון וואָרט „חג", יום טוב) און ער איז געווען א קרבן „שלמים". מען האָט אויפן מזבח נור מקריב געווען דאָס פעט, און יעדער ייד האָט געגעסן דאָס פלייש. אָבער אים ערב פסח האָט מען געדאַרפט ברענגען נאָך א באַזונדערן חגיגה־קרבן, וואָס מען האָט געשאָכטן ערב פסח און דערפון האָט ער געהייסן „חגיגת ארבעה עשר"** (דער חגיגה־קרבן פון פירצנטן טאָג אין ניסן, פון ערב פסח). **דאָס פלייש פון דער דאָזיקער „ערב־פסח־חגיגה" האָט מען געגעסן אין דער ערשטער נאַכט פסח, פאַרן עסן דאָס פלייש פון קרבן פסח. דער טעם דערפון איז געווען, ווייל מען האָט געדאַרפט עסן דאָס קרבן פסח־פלייש „על השובע", ווען מען איז זאַט, און ווייל אויף איין שעפּסל פון קרבן פסח זענען געווען א סך מענטשן (א סך חברים פון דער „חבורה"), איז אויסגעקומען אויף יעדן נור א קליין שטיקל קרבן פסח פלייש, און דעריבער האָט מען פריער געגעסן חגיגה־פלייש. זאָגט די משנה: ווען דאַרף מען ברענגען די ערב־פסח־חגיגה? און זי ענטפערט:** „בזמן, ווען ער (דער קרבן פסח) ווערט געבראַכט אין מיטן דער וואָך (ניט ווען ערב פסח פאַלט אויס אים שבת), און בטהרה (ווען די מענטשן, וועלכע ברענגען אים זענען ריין) און במועט, ווען עס איז א קליינער קרבן פסח (ווען עס קומט אויס אויף יעדן מענטש נאָר א קליין שטיקל פלייש); אָבער ווען ער (דער קרבן פסח) ווערט געבראַכט אים שבת (ערב פסח פאַלט אויס אים

בְּמְרֻבָּה וּבְטֻמְאָה, אֵין מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה: ד חֲגִיגָה הָיְתָה בָאָה מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר, מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים, מִן הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקֵבוֹת, וְנֶאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד:

ה הַפֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ בְּשַׁבָּת, חַיָּב עָלָיו חַטָּאת. וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן לְשׁוּם פֶּסַח, אִם אֵינָן רְאוּיִן חַיָּב, וְאִם רְאוּיִן הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב חַטָּאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ

שבת) אָדער ווען ער איז א סך (עס קומט אויס א סך פלייש אויף יעדן מענטש) אָדער בטומאה (ווען די מענטשן זענען טמא) ברענגט מען ניט מיט אים קיין חגיגה. **ווי מיר וועלן לערנען ווייטער פרק ז' משנה ד', האָט א טמא מענטש ניט געטאָרט ברענגען דעם קרבן פסח. אָבער דאָס איז געווען נור ווען איינצלנע מענטשן זענען געווען טמא, און זיי האָבן געמוזט ברענגען דעם קרבן פסח אים פסח שני. אין פאל אָבער ווען דער רוב פון יידן זענען געווען טמא האָט מען געבראַכט דעם קרבן פסח בטומאה אים 14טן טאָג אין ניסן, ערב פסח. זאָגט די משנה, אז די ערב־פסח חגיגה האָט מען ניט געבראכט ניט שבת ערב פסח און ניט ווען מען האָט דעם קרבן פסח געבראכט בטומאה (ווייל דער קרבן חגיגה איז ניט דוחה ניט שבת און ניט טומאה) און ניט ווען עס איז געווען א קליינע צאָל מענטשן אויפן קרבן פסח שעפסל און עס איז געווען גענוג פלייש פאר יעדן איינעם.**

ד. חגיגה, די (ערב־פסח־) חגיגה האָט מען געבראַכט פון קליין־פי (שעפסן, ציגן) און פון רינדער (קו, אקסן, קעלבער), פון שעפסן און פון ציגן, פון זכרים און פון נקבות, און זי איז געגעסן געוואָרן צוויי טעג און איין נאכט. **דעם קרבן פסח האָט מען געבראכט נור פון קליין־פי (שעפסן אָדער ציגן), אָבער ניט פון רינדער (אָקסן, קעלבער, קו). אויך האָט דער קרבן פסח געמוזט זיין א זכר, ניט קיין נקבה. דעם קרבן פסח האָט מען געגעסן נור איין נאכט, די נאכט פון פסח (אייגנטליך נור ביז האלבער נאכט). זאָגט די משנה, אז די ערב פסח חגיגה האָט מען געקאָנט ברענגען אויך רינדער און אויך נקבות, און מען האָט דאָס פלייש געמעגט עסן דעם טאָג ווען מען האָט אים געשאָכטן)ערב פסח), די נאכט דערנאָך (די נאכט פון פסח) און צומאָרגנס דעם גאנצן טאָג, דאָס הייסט, צוויי טעג און א נאכט, ווי יעדן אנדערן קרבן שלמים.**

ה. הפסח, אויב איינער האָט געשאָכטן דעם קרבן פסח אים שבת (ערב פסח) ניט פאר זיין נאָמנס וועגן (שלא לשמו, ניט אלס קרבן פסח נאָר אלס אן אנדערן קרבן, זייענדיק א שוגג, מיינענדיק אז פונקט ווי מען מעג שעכטן דעם קרבן פסח אים שבת מעג מען אים שעכטן אויך אלס אן אנדערן קרבן אים שבת) איז ער מחויב דערויף צו ברענגען א קרבן חטאת. **מחמת דער קרבן פסח, ווען מען שעכט אים שלא לשמו איז ער פסול** (זע פריער ה' משנה ב'), **ממילא הייסט עס אז ער האָט געטאָן א מלאכה אים שבת בשוגג און עס קומט דערפאר צו ברענגען א קרבן חטאת.** ושאר, און אויב (ער האָט געשאָכטן אים שבת עוב פסח) אנדערע קרבנות־בהמות אלס קרבן פסח (לשם פסח), איז (דער דין), אויב די דאָזיקע בהמות זענען ניט ראוי (קאָנען ניט זיין א קרבן פסח, למשל, א קאלב, אָדער א באראן צוויי יאָר אלט, וואָס מען קאָן ניט ברענגען אלס קרבן פסח) איז ער מחויב (צו ברענגען א קרבן חטאת), און אויב זיי זענען ראוי (זיי קאָנען געבראכט ווערן אלס קרבן פסח, למשל א שעפסל ניט קיין צוויי יאָר אלט), זאָגט ר' אליעזר, אז ער איז חייב. **מחמת אויב דאָס איז א קאלב, און אלע ווייסן אז א קאלב קאָן מען ניט ברענגען אלס קרבן פסח, ממילא הייסט עס ניט, אז ער האָט א טעות געהאָט וועלנדיק טאָן א מצוה, האלטן אלע אז ער איז חייב. נאָר אויב עס איז אַ שעפסל האָט ער דאָך אַ טעות געהאָט וועלנדיק טאָן אַ מצוה (טעה בדבר מצוה) דהיינו מקריב צו זיין דעם קרבן פסח, און ער האָט דאָך געטאָן א מצוה, מחמת דער קרבן, דאָס שעפסל, וואָס ער האָט געשאָכטן לשם פסח איז דאָך ניט פסול (נאָר א קרבן פסח אָדער א חטאת ווען מען שעכט פאר אן אנדער קרבן ווערט פסול), פונ־**

פּוֹטֵר. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה אִם הַפֶּסַח שֶׁהוּא מֻתָּר לִשְׁמוֹ, כְּשֶׁשִּׁנָּה אֶת שְׁמוֹ חַיָּב. זְבָחִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין לִשְׁמָן, כְּשֶׁשִּׁנָּה אֶת שְׁמָן אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא. אִם אָמַרְתָּ בַּפֶּסַח, שֶׁשִּׁנָּהוּ לְדָבָר הָאָסוּר, תֹּאמַר בִּזְבָחִים, שֶׁשִּׁנָּן לְדָבָר הַמֻּתָּר. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֵמוּרֵי צִבּוּר יוֹכִיחוּ, שֶׁהֵן מֻתָּרִין לִשְׁמָן, וְהַשּׁוֹחֵט לִשְׁמָן חַיָּב. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא. אִם אָמַרְתָּ בְּאֵמוּרֵי צִבּוּר, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קִצְבָה, תֹּאמַר בַּפֶּסַח, שֶׁאֵין

דעסטוועגן האלט ר׳ אליעזר אז ער איז חייב צו ברענגען א קרבן חטאת פאר מחלל שבת זיין בשוגג, ווייל ר׳ אליעזר האלט אז „טעה בדבר מצוה ועשה מצוה״, אז איינער האט א טעות געהאט אין א מצוה זאך און ער האט געטאן א מצוה און דאביי האט ער מחלל שבת געווען איז ער חייב. ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע פטרט (פון צו ברענגען דעם קרבן חטאת). **ער האלט, אז „טעה בדבר מצוה ועשה מצוה״ איז פטור.** אמר ר׳ אליעזר, האט ר׳ אליעזר געזאגט: מה דאך דער קרבן פסח, וואס מען מעג (שעכטן אים שבת ערב פסח) פאר זיין נאמנס וועגן (לשמו, אלס קרבן פסח), פונדעסטוועגן, ווען ער ענדערט זיין נאמען (ווען ער שעכט אים שבת ערב פסח ניט אלס קרבן פסח נאר אלס אן אנדערן קרבן) איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת, ווי מיר האבן געלערנט אין אנהויב פון דער משנה), מכל שכן אנדערע קרבנות, וואס מען טאר ניט שעכטן (שבת) פאר זייער נאמנס וועגן (לשמן, אלס די דאזיקע קרבנות), אויב מען האט געענדערט זייער נאמען (מען האט זיי געשאכטן אים שבת אלס קרבן פסח) דארף מען דאך אודאי זיין חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת)?! **דאס איז דאס אפלערנען דורך א „קל וחומר״, ווי מיר האבן עס דערקלערט פריער פרק ו׳ משנה ב׳.** אמר לו, האט צו אים (צו ר׳ אליעזר) געזאגט ר׳ יהושע: ניין, אויב דו האסט געזאגט ביי פסח (אז איינער שעכט דעם קרבן פסח אים שבת ערב פסח אלס אן אנדערן קרבן איז ער חייב א חטאת) איז עס דערפאר, ווייל ער האט געענדערט אויף א זאך וואס איז אסור, (ווייל אן אנדערן קרבן טאר מען דאך אים שבת ניט שעכטן), צי זאלסטו זשע זאגן (אז ער איז חייב א חטאת ווען ער האט געשאכטן) אנדערע קרבנות (שבת ערב פסח אלס קרבן פסח), וועלכע ער האט געענדערט אויף א זאך וואס איז מותר! **ווייל ער האט זיי דאך געשאכטן אלס קרבן פסח, וואס מען מעג שעכטן אים שבת ערב פסח.** אמר לו ר׳ אליעזר, האט צו אים (צו ר׳ יהושע) געזאגט ר׳ אליעזר: זאלן זיין א ראיה (אפצופרעגן דעם דאזיקן ענטפער פון ר׳ יהושע) די קרבנות ציבור (א קרבן, וואס דאס גאנצע יידישע פאלק ברענגט איין קרבן, למשל דער קרבן תמיד, וואס מען ברענגט אויך אים שבת), וואס מען מעג דאך זיי שעכטן (אים שבת) פאר זייער נאמנס וועגן (דעם קרבן תמיד אלס קרבן תמיד), און פונדעסטוועגן, אויב איינער שעכט (אים שבת) אנדערע קרבנות פאר זייער נאמנס וועגן (לשמן, אויב מען שעכט אים שבת אן אנדערן קרבן אלס קרבן תמיד) איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת! **דערפון זען מיר דאך, אז אפילו מ׳ענדערט (מען שעכט אים שבת) אויף א זאך וואס מען מעג איז מען אויך מחויב צו ברענגען א קרבן חטאת.** אמר לו ר׳ יהושע, האט צו אים (צו ר׳ אליעזר) געזאגט ר׳ יהושע: אויב דו זאגסט (אז מען איז מחויב א חטאת ווען מען שעכט אים שבת אנדערע קרבנות אלס קרבנות פון ציבור (אלס א קרבן תמיד), מחמת זיי (די קרבנות ציבור) האבן דאך א באשטימטע צאל (מען קאן אים שבת ניט ברענגען מער ווי איין שעפסל אלס קרבן תמיד אין דער פרי און איין שעפסל פארנאכט), צו ווערסטו דאס זעלביקע זאגן ביי קרבן פסח וואס האט דאך ניט קיין באשטימטע צאל! **ר׳ יהושע זאגט, אז אויב איינער שעכט אנדערע קרבנות אים שבת אלס א קרבן תמיד דארף ער טאקע חייב זיין צו ברענגען א חטאת, ווייל מער ווי איין שעפסל ברענגט מען דאך ניט אלס תמיד, און ווייל ער האט ניט געזען אנדערע מענטשן עוסק זיין זיך ביים שעכטן קרבנות תמידים, האט ער ניט געקאנט האבן קיין**

לוֹ קִצְבָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם אֵמוּרֵי צִבּוּר פָּטוּר: ו שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָו, לַעֲרֵלִים וְלִטְמֵאִים, חַיָּב. לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו, לִמְנוּיָו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָו, לְמוּלִים וְלַעֲרֵלִים, לִטְהוֹרִים וְלִטְמֵאִים, פָּטוּר. שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא בַעַל מוּם חַיָּב. שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא טְרֵפָה בַסֵּתֶר, פָּטוּר. שְׁחָטוֹ וְנוֹדַע שֶׁמָּשְׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת יְדֵיהֶם, אוֹ

טעות. אָבער ביים קרבן פסח ברענגט מען דאָך א סך קרבנות פסחים, און ער זעט דאָך ווי אנדערע זענען עוסק אין שעכטן קרבנות פסחים, און דעריבער אפילו ער אליין האָט שוין געבראַכט זיין קרבן פסח, האָט ער געקאָנט מיינען אז דאָס דאָזיקע שעפּסל איז אן אנדערענס קרבן פסח און ער האָט עס געשאָכטן ערב פסח אים שבת. דערפאַר הייסט עס אז ער האָט זיך „טועה"-געווען אין אַ מצוה-זאַך. ר' מאיר זאָגט, אז אויך אויב איינער שעכט (שבת א גאַנץ יאָר) אנדערע קרבנות אלס קורבנות פון ציבור (למשל, אלס קרבן תמיד), איז ער פטור (פון א חטאת). **מחמת דאָס הייסט אויך אז ער האָט געוואָלט ברענגען א קרבן וואָס מען מעג ברענגען אים שבת; ר' מאיר איז ניט מסכים צו ר' יהושע'ס סברא וועגן קרבנות מיט א „באַשטימטער צאָל" (קצבה). „אימורים" אלס קרבנות-טיילן האָבן מיר געהאַט פריער פרק ה' משנה י'; דאָ ווערט „אימורים" באַנוצט אלס קרבן בכלל.**

ו. שחטו, אויב איינער האָט אים געשאָכטן (דעם קרבן פסח שבת ערב פסח) ניט פאַר זיינע עסערס, אָדער ניט פאַר זיינע מיטגעציילטע (חברים), אָדער פאַר ניט געמלעטע, אָדער פאַר טמא - מענטשן, איז ער חייב (צו ברענגען א קרבן חטאת). **ווייל דער קרבן פסח איז פסול אויב מען האָט אים געשאָכטן, אז די דאָזיקע מענטשן זאָלן אים עסן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ה' משנה ג', און ממילא הייסט עס, אז ער האָט מחלל שבת געווען. (זע דאָרט אויך דעם טייטש פון לאוכליו, למנויו, לערלים, לטמאים).** לאוכליו ושלא, אויב (ער האָט געשאָכטן דעם קרבן פסח שבת ערב פסח) פאַר זיינע עסערס און פאַר זיינע ניט-עסערס, אָדער פאַר זיינע מיט-געציילטע (חברים) און פאַר זיינע ניט(מיטגעציילטע (ניט-חברים), אָדער פאַר גע-מלעטע און ניט-געמלעטע, אָדער פאַר טהור-מענטשן און טמא-מענטשן, איז ער פטור (צו ברענגען א קרבן חטאת). **ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ה' משנה ג' איז דער דאָזיקער קרבן פסח כשר, ממילא הייסט עס דאָך ניט, אז ער האָט מחלל שבת געווען.** שחטו ונמצא, אויב (איינער האָט) געשאָכטן אים (דעם קרבן פסח שבת ערב פסח) און ער (דער קרבן פסח) איז געפונען געוואָרן א בעל מום (מען האָט נאָכן שעכטן אים געזען אז ער האָט א מום, א פעלער, און ער איז פסול), איז ער (דער וואָס האָט געשאָכטן) חייב. **ער דאַרף ברענגען א קרבן חטאת, ווייל ער האָט מחלל שבת געווען; מחמת ער האָט געדאַרפן פריער בודק זיין דאָס שעפּסל צי עס האָט א פעלער.** שחטו ונמצא טריפה, אויב ער האָט אים געשאָכטן (שבת ערב פסח) און ער (דער קרבן פסח) האָט זיך ארויסגעוויזן אז ער איז טריפה באַהאַלטענערהייט (ער האָט אינווייניק געהאַט א חסרון, למשל, אין די לונגן איז געווען א לעכל און ער איז טריפה און דער קרבן פסח איז פסול) איז ער פטור (פון ברענגען א קרבן חטאת). **מחמת ער האָט דאָך פאַרן שעכטן ניט געקאָנט וויסן צי דאָס שעפּסל וועט טריפה ווערן, און עס הייסט דעריבער ניט, אז ער איז א שוגג, נאָר ער איז אן „אונס", ער האָט זיך גאָרניט געקאָנט העלפן.** שחטו ונודע, אויב איינער האָט געשאָכטן אים (דעם קרבן פסח שבת ערב פסח) און דערנאָך איז מען געוואָר געוואָרן, אז זיינע בעלי בתים (די חברים, וואָס האָבן זיך אריינגערעכנט אז עס איז זייער קרבן פסח) האָבן זיך געהאַט (פאַרן שעכטן אים) צוריקגעצויגן פון אים (און דאָס שעפּסל איז בשעת דעם שעכטן געווען אָן בעלי בתים, און עס איז פסול) אָדער אז זיי (די בעלי בתים, די חברים זיינען) זענען גע־

שֶׁמֵּתוּ, אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ, פָּטוּר מִפְּנֵי שֶׁשָּׁחַט בִּרְשׁוּת:

פרק ז

א כֵּיצַד צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח, מְבִיאִין שַׁפּוּד שֶׁל רִמּוֹן, תּוֹחֲבוֹ מִתּוֹךְ פִּיו עַד בֵּית נְקוּבָתוֹ, וְנוֹתֵן אֶת כְּרָעָיו וְאֶת בְּנֵי מֵעָיו לְתוֹכוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, כְּמִין בִּשּׁוּל הוּא זֶה, אֶלָּא תּוֹלִין חוּצָה לוֹ: **ב** אֵין צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח לֹא עַל הַשַּׁפּוּד וְלֹא עַל הָאַסְכָּלָה, אָמַר רַבִּי צָדוֹק, מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר לְטָבִי עַבְדּוֹ, צֵא וּצְלֵה לָנוּ

האַט געשטאָרבן, אָדער זיי זענען געהאט טמא־געוואָרן (און דאָס שעפּסל איז געווען ביים שעכטן אָן בעלי בתים), איז ער (דער שעכטער) פּטור (פון ברענגן א קרבן חטאת), ווייל ער האָט געטאָן מיט דערלויבניש. **ווייל אזוי ווייט האָט דער שעכטער ניט געדארפן נאָכפאָרשן, צי די בעלי בתים פון שעפּסל זענען נאָך פאראַן, און ממילא הייסט ער אָן אונס.** וועגן ענין פון „חברים פון דער חבורה" **וואָס דארף עסן דעם קרבן פסח** (זיי הייסן אויך „מנויים") **וועלן מיר געבן ווייטער פּרק ז' משנה י"ג.**

פרק ז

א. כיצד צולין, ווי אזוי בראָט מען דעם קרבן פסח? **נאָכדעם ווי מען האָט ערב פסח אין בית המקדש געשאָכטן דאָס שעפּסל פון קרבן פסח און מען האָט דערפון געשפּריצט דאָס בלוט אויפן מזבח און ארויסגענומען דאָס פעט און אנדערע טיילן כדי זיי מקריב צו זיין אויפן מזבח, האָט מען אהיימגענומען אין ירושלים דאָס שעפּסל און עס אָפּגעבראָטן אויף פייער. זאָגט איצט די משנה, ווי אזוי מען האָט עס געבראָטן.** מביאין, מען ברענגט א בראָט־שפּיז (א לאנגן שטעקן) פון מילגרוים־מען־האָלץ, און מען שטעקט אים (דעם שטעקן) אדורך (דורך דעם שעפּסל) פון זיין מויל ביז אדורך דעם אונטערשטן לאָך; און מען לייגט אריין אין אים (אין דעם שעפּסל) די קני־שטיקער און די קישקעס, אזוי זאָגט ר' יוסי הגלילי; ר' עקיבא זאָגט, אז דאָס (אריינלייגן אינווייניק די קני־שטיקער און די קישקעס) הייסט ווי געקאָכט (און קאָכן דעם קרבן פסח טאָר מען ניט), נאָר מען הענגט זיי אויף (אויף דעם הילצערנעם בראָט־שפּיז) אין דרויסן פון אים (פון שעפּסל). **די גמרא זאָגט, אז דעריבער נעמט מען דוקא א בראָט־שפּיז פון האָלץ, ווייל אויב מען זאָל אים בראָטן אויף א מעטאַלענעם שפּיז, אפילו דער שפּיז וועט נאָר ווערן אַ טייל פון אים הייס, ווערט שוין דער גאַנצער שפּיז הייס (חם מקצתו חם כולו), און דאָס פלייש פון שעפּסל וועט זיך אָפּבראָטן אויך דורך דעם הייסן שפּיז; און די תורה האָט** (שמות י"ב) **געזאָגט „צלי אש", אז עס מוז זיין געבראָטן דורך פייער און ניט דורך אן אנדערער זאַך. ווידער אנדערע סאָרטן האָלץ געבן ארויס וואסער, וועט דאָס פלייש זיין ווי געקאָכט און דאָס טאָר מען אויך ניט. דאקייגן מילגרוימען־האָלץ גיט ניט ארויס קיין וואסער.**

ב. אין צולין מען טאָר ניט בראָטן דאָס קרבן פסח־שעפּסל אויף א (מעטאַלענעם) שפּיז און אויך ניט אויף בראָט־אייזנס (אסכלא). **דעם טעם האָבן מיר געגעבן פריער אין משנה א', ווייל דאָס הייסט ווי דאָס פלייש ווערט געבראָטן דורכן הייסן אייזן. „שפּוד", מיינט דער „ערוך השלם", אז דאָס גרעכישע וואָרט „ספּאַדאס", א שפּיז. „אסכלה" איז דאָס גריכישע וואָרט „עסקארא"** (די „ל" און „ר" טוישן זיך **אויס גאַנץ אָפט), בראָט־אייזנס, וואָס זענען איינגעאָרדנט ווי א לייטער.** אָמר, האָט ר' צדוק געזאָגט, אַז עס איז געווען א מעשה מיט רבן גמליאל, וועלכער האָט געזאָגט צו טבי זיין קנעכט: „גיי און בראָט אונז אָפּ דאָס קרבן־פסח־שעפּסל אויף דער אסכלה („די בראָט־אייזנס"). **די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט צו זאָגן, אז אויב צווישן די אייזנס אין בראָט־אייזן איז געווען גענוג ליידיג אָרט, און מען האָט אריינגעשטעקט דאָס שעפּסל אין א שפּיז פון מילגרוים־האָלץ און מען האָט דעם שפּיז ארויפגעלייגט אויף דעם בראָט־אייזן, אזוי אז דאָס שעפּסל איז געווען אין ליידיקן**

אֶת הַפֶּסַח עַל הָאַסְכָּלָה, נָגַע בְּחַרְסוֹ שֶׁל תַּנּוּר, יִקְלֹף אֶת מְקוֹמוֹ. נָטַף מֵרָטְבּוֹ עַל הַחֶרֶס וְחָזַר אֵלָיו, יִטֹּל אֶת מְקוֹמוֹ. נָטַף מֵרָטְבּוֹ עַל הַסֹּלֶת, יִקְמֹץ אֶת מְקוֹמוֹ: ג. סָכוֹ בְשֶׁמֶן תְּרוּמָה, אִם חֲבוּרַת כֹּהֲנִים, יֹאכֵלוּ. אִם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אִם חַי הוּא, יְדִיחֶנּוּ. וְאִם צָלִי הוּא, יִקְלֹף אֶת הַחִיצוֹן. סָכוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ דָמִים עַל בְּנֵי חֲבוּרָה, שֶׁאֵין

אָרט, מעג מען; און זי ברענגט דערצו די מעשה, אז אויך רבן גמליאל האָט געהייסן אזוי טאָן. נגע, אויב דאָס (שעפּסל וואָס בראָט זיך אויפן פייער האָט אָנגערירט די וואנט (דאָס שערבל) פון באַק־אויוון, זאָל מען אָפּשיילן זיין אָרט. **מען זאָל אָפּשיילן דאָס פלייש אין דער אָרט, וואו עס האָט אָנגערירט דעם אויוון, מחמת דאָס שטיקל פלייש האָט זיך דאָך אָפּגעבראָטן דורך דעם הייסן אויוון. די אויוונס זענען געווען ערדענע און דעריבער הייסט עס „חרס", שערבל.** נטף, אויב עס האָט אראָפּגעטריפט פון זיין יויך (פליסיק פעט פון דעם שעפּסל) אויף דער אויוון־וואנט און עס (דאָס ביסל פעט) איז צוריק ארויף אויף אים (שעפּסל), זאָל מען אויסשניידן זיין אָרט (דאָס שטיקל פלייש, אויף וועלכן דאָס פעט איז צוריקגעקומען). **פריער האָט די משנה געזאָגט „יקלוף", אָפּשיילן, און דאָס מיינט מען נור עפּיס, און דאָ זאָגט די משנה „יטול", אויסשניידן, און דאָס מיינט מען, פלייש ווי די גרעב פון א פינגער. מחמת דאָס פּעטס, וואָס איז געוואָרן אסור צום עסן (ווייל עס איז דאָך געבראָטן געוואָרן דורך דעם אויוון) איז ארייגעדרינגען טיפער אין פלייש אריין.** נטף, אויב פון זיין (דעם שעפּסל׳ס יויך (פליסיקע פעט) האָט ארויפגעטריפט אויף מעל (און דאָס מעל איז געווען הייס) זאָל מען ארויסנעמען א האנד־הויפן פון דעם מעל־אָרט. **מחמת דאָס פעטס פון פסח־שעפּסל איז דאָך געווען געבראָטן דורך דעם הייסן מעל, און איז דאדורך געוואָרן אסור צום עסן, און עס איז דאָך אריין אין מעל אריין, דארף מען ארויסנעמען פון דאָזיקן אָרט אין מעל א פולן האנד־הויפן מעל און מען דארף עס פארברענען, ווי מען מוז פארברענען קרבנות־פלייש וואָס איז פסול געוואָרן (מחמת דאָרט איז דאָך פאראן דאָס פסול־געוואָרענע פסח־פעטס).**

ג. סכו, אויב מען האָט אים (דאָס קרבן־פסח־שעפּסל) אָנגעשמירט מיט אייל פון תרומה, אויב די חבורה (די מענטשן, וועלכע דארפן עסן דעם קרבן פסח) זענען כהנים זאָל זיי (עס) עסן. **ווייל מען מעג אָנשמירן דאָס שעפּסל מיט פרוכטן־זאפט (ווי פירות) און ווייל ס׳איז דאָך דער זאפט פון איילבירטן און אזוי ווי כהנים מעגן עסן תרומה מעגן ז״י עסן דאָס שעפּסל וואָס איז געשמירט מיט תרומה־אייל.** אם ישראל, אויב (די חבורה, די מענטשן וואָס דארפן עסן דאָס שעפּסל) זענען ישראלים (וועלכע טאָרן ניט עסן קיין תרומה), איז־דער דין, אויב דאָס שעפּסל איז רוי (נאָכניט געבראָטן), זאָל מען עס אָפּשווענקן, און אויב עס איז שוין געבראטן זאָל מען אפּשיילן דאָס אויסנווייניקסטע (פלייש). **מחמת ווען דאָס שעפּסל איז נאָך רוי, איז דער תרומה־אייל ניט געוואָרן איינגעזאפּט אין פלייש און עס איז דעריבער גענוג ווען מען שווענקט עס אָפּ. אָבער אויב עס איז שוין געבראָטן, איז דאָס פלייש ווייך און עס זאפּט אביסל אריין אין זיך דעם תרומה־אייל, און דעריבער מוז מען אפּשיילן דאָס אויסנווייניק־סטע פלייש.** סכו, אויב מען האָט אים (דאָס שעפּסל) געשמירט מיט אייל פון מעשר שני, זאָל ער (דער בעל הבית פון מעשר־שני־אייל) ניט פאררעכנען עס אלס געלט אויף די חבורה־מיטגלידער (ער זאָל ניט נעמען דערפאר קיין געלט ביי די עסערס פון שעפּסל), ווייל מען טאָר ניט אויסלייזן מעשר שני אין ירושלים. **וועגן מעשר שני האָבן מיר געגעבן בפרטות אין דער הקדמה צו דער מסכתא מעשר שני. אויב דער מעשר שני־אייל איז נאָכניט אריינגעקומען קיין ירושלים מעג מען אים אויסלייזן, אויסטוישן אויף געלט, און דאָס געלט ווערט מעשר שני. אָבער ווען דער מעשר שני אייל איז שוין אין ירושלים טאָר מען אים ניט אויסלייזן און ניט פארקויפן (זע אין פרק א׳ משנה א׳ מסכתא מעשר שני) אפילו דער קויפער זאָל אים עסן**

פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם:
ד חֲמִשָּׁה דְבָרִים בָּאִין בְּטֻמְאָה,

וְאֵין נֶאֱכָלִין בְּטֻמְאָה, הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי
הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי

מיט דער קדושה פון מעשר שני. דאריבער טאָר מען ניט נעמען דאָ קיין געלט ביי די חבורה־מיטגלידער פאר דעם מעשר־שני־אייל.

ד. חמשה, פינף זאכן (פינף קרבנות) קומען אין טומאה (מעג מען מקריב זיין אויך ווען דער רוב יידן אָדער די כהנים אָדער די כלי שרת זענען טמא) אָבער מען טאָר זיי ניט עסן אין טומאה. **די קרבנות ווערן איינגעטיילט אין צוויי סאָרטן: א) „קרבנות צבור", וואָס דאָס גאנצע יידישע פאָלק ברענגט איין קרבן, ווי למשל יעדן טאָג דעם קרבן תמיד, שבתים און ימים טובים און ראשי חדשים דעם קרבן מוסף, און אנדערע אזעלכע קרבנות; ב) „קרבנות יחיד", א קרבן, וואָס אן איינצלנער מענטש ברענגט. אויך די זענען די קרבנות וועלכע ווערן ווידער איינגעטיילט אין צוויי סאָרטן: א) „קבוע להם זמן", זיי האָבן א באשטימטע צייט, ווען מען מוז זיי ברענגען, למשל דער קרבן תמיד, אָדער מוסף, און אַנדערע אזעלכע, וואָס אויב מען ברענגט זיי ניט אין דעם דאָזיקן טאָג, קאָן מען אים מער ניט ברענגען; ב) „שאינו קבוע להם זמן", זיי האָבן ניט קיין באשט׳מטע צייט, ווי למשל ווען דאָס גאנצע פאָלק ברענגט א קרבן פאר האָבן געטאָן א עבירה. דער דין איז, אז א קרבן מוז מען ברענגען בטהרה, און די כהנים און די כלי שרת מוזן זיין ריין. אויך איז דער דין ביי קרבן פסח, אז אויב איינצלנע יידן זענען טמא, טאָרן זיי ניט ברענגען דעם קרבן פסח, אים ערב פסח דעם 14טן טאָג אין ניסן, און זיי מוזן וואַרטן ביז דעם 14טן טאָג אין אייר, פסח שני, און דעמאָלס ברענגען זייער קרבן פסח. אָבער אויב דאָס רוב פון יידישן פאָלק איז טמא אָדער די כהנים אָדער די כלי שרת זענען טמא, איז מען דעם קרבן פסח מקריב אין טומאה, און מען עסט דאָס פלייש אויך אין טומאה. יעדער אנדערער קרבן „שקבוע לו זמן", א קרבן וואָס האָט א באשטימטע צייט, איז דער דין, אז מען מעג אים מקריב זיין בטומאה, ווייל מען לערנט עס אָפּ („במועדו") פון קרבן פסח, מחמת מען קאָן אים ניט אָפּלייגן. אָבער מען מעג אים נור מקריב זיין בטומאה, דאקייגן עסן זיין פלייש טאָר מען ניט בטומאה, און מען מוז עס פארברענען. דער גרעסטער טייל קרבנות ציבור (למשל, דער תמיד) זענען א קרבן עולה, וואָס סיי ווי עסט מען ניט דערפון דאָס פלייש, און דער גאנצער קרבן ווערט פארברענט אויפן מזבח (אפילו ווען מען ברענגט אים בטהרה). אָבער עס זענען פאראן 5 קרבנות ציבור וואָס ווערן יאָ געגעסן; טייל פון זיי זענען ניט קיין בהמות נאָר ברויט קיכנס, און טייל זענען יאָ בהמות, אָבער זיי זענען „שלמים" און דאָס פלייש דערפון ווערט יאָ געגעסן. זאָגט דאָ די משנה, אז די דאָזיקע פינף סאָרטן קרבנות ציבור מעג מען מקריב זיין בטומאה אָבער עסן בטומאה טאָר מען זיי ניט. און דאָס זענען זיי:** העומר, דער עומר: **דאָס מעסטל גערשטן־מעל, וואָס מען האָט געבראכט אין בית המקדש דעם 16טן טאָג אין ניסן, און מען האָט דערפון מקריב געווען אויפן מזבח נור א טייל (א קומץ, א האנט־גאָרטש) און דאָס איבריקע האָבן די כהנים געגעסן.** ושתי הלחם, די צוויי ברויטן; **וואָס מען האָט געבראכט אין בית המקדש יעדן שבועות און די כהנים האָבן זיי געגעסן.** ולחם הפנים, **און דאָס ברויט פון געזיכט; דאָס זענען די 12 חלות וואָס מען האָט געבראכט יעדן שבת אין בית המקדש און דעם אנדערן שבת האָבן זיי די כהנים געגעסן.** וזבחי שלמי ציבור, און די קרבנות שלמים פון ציבור. **דאָס זענען צוויי שעפּסלעך וועלכע מען האָט געבראכט שבועות אין בית המקדש, און דאָס פעט און אנדערע טיילן האָט מען מקריב געווען אויפן מזבח און דאָס פלייש האָבן געגעסן די כהנים.** ושעירי ראשי חדשים, און די ציגן־באקן, וועלכע מען האָט געבראכט יעדן ראש חודש. **אויך פון זיי האָבן די כהנים געגעסן דאָס פלייש. לערנט די משנה אז בטומאה מעג מען זיי מקריב זיין, אָבער עסן זייער פלייש טאָר מען ניט. ווען די משנה האָט געזאָגט „זבחי שלמי ציבור" האָט זי געמיינט אויך די שעירים, די ציגן־באקן (שעירי רגלים), וואָס מען האָט מקריב גע־**

צִבּוּר וּשְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. הַפֶּסַח שֶׁבָּא בְטֻמְאָה נֶאֱכָל בְּטֻמְאָה, שֶׁלֹּא בָא מִתְּחִלָּתוֹ אֶלָּא לַאֲכִילָה: ה נִטְמָא הַבָּשָׂר וְהַחֵלֶב קַיָּם, אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם. נִטְמָא הַחֵלֶב וְהַבָּשָׂר קַיָּם, זוֹרֵק אֶת הַדָּם. וּבַמֻּקְדָּשִׁין אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב קַיָּם, זוֹרֵק אֶת הַדָּם: ו נִטְמָא קָהָל אוֹ רֻבּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים וְהַקָּהָל טְהוֹרִים, יֵעָשֶׂה בְטֻמְאָה. נִטְמָא מִעוּט הַקָּהָל, הַטְּהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, וְהַטְּמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי: ז הַפֶּסַח שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהוּא

ווען אים יום טוב אלס חטאות, און מען האָט זייער פלייש געגעסן, און אויב מען האָט זיי געבראַכט בטומאה האָט מען זיי ניט געטאָרט עסן. הפסח, דער קרבן פסח, אויב מען ברענגט אים בטומאה, ווערט ער געגעסן בטומאה, ווייל מען ברענגט אים באלד נאָר צום עסן. **דער קרבן פסח איז אן אויסנאם, און אפילו ווען מען איז אים מקריב בטומאה (ווען דאָס רוב יידן זענען געוואָרן טמא, אָדער ווען די כהנים זענען טמא) עסט מען זיין פלייש בטומאה. דער דין אז דער קרבן פסח ווערט געבראַכט בטומאה ווערט אפגעלערנט פון פסוק (במדבר כ״ט) ,,איש כי יהיה טמא״, אז א מענטש איז טמא דאַרף ער ווערן אָפּגעלייגט צום פסח שני, אז ,,איש נדחה ואין ציבור נדחין״, אז נור איינצלנע מענטשן ווערן אָפּגעלייגט, אָבער דער ציבור ווערט ניט אָפּגעלייגט. און דער עיקר מצוה פון קרבן פסח איז דאָס עסן זיין פלייש (שמות י״ב ,,לפי אכלו״) און דערפון לערנט מען אז די תורה ווען זי האָט מתיר געמאַכט צו ברענגען אים בטומאה האָט זי געמיינט, אז מען זאָל אים אויך עסן בטומאה.**

ה. נטמא, אויב (פון קרבן פסח, ניט ווען ער קומט בטומאה, נאָר בטהרה) איז טמא געוואָרן דאָס פלייש, און דאָס פעט (וואָס מען דאַרף מקריב זיין אויפן מזבח) איז פאַראַן (דאָס פעט איז ניט טמא געוואָרן), טאָר מען ניט שפּריצן דאָס בלוט אויפן מזבח. **מחמת ווי מיר האָבן געלערנט, איז ביים קרבן פסח דער עיקר דאָס עסן דאָס פלייש, און אז דאָס פלייש איז טמא געוואָרן קאָן מען דאָך עס ניט עסן (ווען מען ברענגט דעם קרבן פסח בטהרה), דעריבער שפּריצט מען ניט דאָס בלוט.** נטמא החלב, אויב דאָס פעט (פון קרבן פסח ווען עס קומט בטהרה) איז טמא געוואָרן און דאָס פלייש איז פאַראַן (דאָס פלייש איז ניט טמא געוואָרן) **שפּריצט מען דאָס בלוט. ווייל דאָס פלייש צום עסן איז דאָך פאַראַן.** ובמוקדשים, און ביי (אַנדערע) קרבנות איז ניט אַזוי, נאָר אפילו דאָס פלייש איז טמא געוואָרן און דאָס פעט איז פאַראַן (דאָס פעט איז ניט טמא געוואָרן) שפּריצט מען דאָס בלוט. **רשי גיט דאָ צו, ווייל דאָס שפּריצן דאָס בלוט איז מתיר, אז מען זאָל קאָנען דערנאָך מקריב זיין דאָס פעט אויפן מזבח.**

ו. נטמא קהל, אויב דער קהל (אַלע יידן) אָדער זיין רוב (דער גרעסטער טייל יידן) איז טמא געוואָרן, אָדער די כהנים זענען געווען טמא און דער קהל איז געווען טהור זאָל מען מאַכן (דעם קרבן פסח) בטומאה. **אפילו טמא־מענטשן זאָלן ברענגען דעם קרבן פסח, אויב די כהנים זענען טמא. דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס מיינט מען נור ווען דער קהל אָדער די כהנים זענען טמא געוואָרן דורך טומאת מת, דורך א מת. דער תוספות יום טוב ווייזט אויף, אז אויך ביי טייל אַנדערע טומאות, מעג מען מקריב זיין בטומאה.** נטמא מיעוט, אויב עס איז טמא געוואָרן א מיעוט פון קהל (א מינדער־הייט פון די יידן), דאַרפן די טהורים (די ריינע יידן, וועלכע זענען ניט טמא גע־וואָרן) מאַכן דעם פסח ראשון (דעם ערשטן קרבן פסח, אין פירצנטן טאָג אין ניסן) און די טמאים (די וועלכע זענען טמא געוואָרן) מאַכן דעם שני (דעם פסח שני). **ווי מיר האָבן שוין געזאָגט ווערט דער פסח שני געבראַכט אין 14טן טאָג אין אייר.**

ז. הפסח, אויב מען האָט שוין געהאַט געשפּריצט דאָס בלוט פון א קרבן פסח (וועלכן מען האָט געבראַכט בטהרה) און דערנאָך איז מען געוואָר געוואָרן, אַז ער

טָמֵא, הַצִּיץ מְרַצֶּה, נִטְמָא הַגּוּף, אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ, נָזִיר וְעוֹשֵׂה פֶסַח, הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַדָּם, וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַגּוּף. נִטְמָא טֻמְאַת הַתְּהוֹם, הַצִּיץ מְרַצֶּה: ח נִטְמָא שָׁלֵם אוֹ רֻבּוֹ, שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. נִטְמָא מִעוּטוֹ וְהַנּוֹתָר, שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחַצְרוֹתֵיהֶן אוֹ עַל גַּגּוֹתֵיהֶן מֵעֲצֵי עַצְמָן. הַצַּיְקָנִין

(דאָס פלייש אָדער דאָס בלוט) איז געווען טמא, אין דער ציץ מכפר (הציץ מרצה). אין חומש שמות כ״ח ווערט געזאָגט, אז דער כהן גדול זאָל טראָגן אויפן שטערן א גאָלד־שטערן־טאָץ, און דאָס האָט געהייסן „ציץ״. דער חומש זאָגט דאָרט „ונשא אהרן את עוון הקדשים״, און דערפון ווערט אָפּגעלערנט, אז דער ציץ האָט מכפר געווען אויב מען האָט מקריב געווען א קרבן און דאָס פלייש און דאָס פעט און דאָס בלוט זענען געווען טמא. צוליב דעם הייסט עס אז מען האָט מיט דעם קרבן יוצא געווען און מען דאַרף ניט ברענגען קיין אנדערן קרבן. זאָגט דאָ די משנה, אז אויך דאָ דאַרף מען ניט ברענגען אן אנדערן קרבן פסח. נטמא הגוף, אויב (מען איז געוואָר געוואָרן אז) דער גוף (דער קערפּער פון מענטש, וועלכער ברענגט דעם קרבן פסח) איז געווען טמא, איז דער ציץ ניט מכפר. און דער מענטש דאַרף ברענגען אים 14טן אייר א פסח שני. מפני, ווייל מען האָט (די חכמים האָבן) געזאָגט, אז ביי א נזיר און ביי איינעם וועלכער ברענגט א קרבן פסח איז דער ציץ מכפר אויף די טומאה פון בלוט (אויב דאָס בלוט פון קרבן איז טמא געווען), און דער ציץ איז ניט מכפר אויף די טומאה פון גוף (פון מענטש). אויב איינער איז א נזיר, דאַרף ער, ווען עס ענדיקט זיך זיין נזירות־צייט ברענגען קרבנות. אויב דער נזיר איז טמא געוואָרן דורך א מת איידער ער האָט געבראַכט די קרבנות מוז ער נאָכאמאָל ציילן טעג פון נזירות, זאָגט די משנה אז אויב מען איז געוואויר געוואָרן אז דאָס קרבן־בלוט איז געווען טמא, דאַרף ער מער ניט ברענגען קיין אנדערן קרבן; אָבער אויב מען איז געוואויר געוואָרן אז דער נזיר איז געווען טמא, דאַרף ער נאָכאמאָל ציילן טעג פון נזירות (פּרטים וועגן דעם זע אין דער הקדמה צו מסכתא נזיר). נטמא טומאת התהום, אויב מען איז געוואויר געוואָרן נאָכן מקריב זיין, אז ער (דער מענטש וואָס ברענגט דעם קרבן פסח אָדער דער נזיר) איז געווען טמא דורך די טומאה פון א „תהום״, איז דער ציץ יאָ מכפר. טומאת התהום מיינט, ווען קיין שום מענטש האָט ניט געוואוסט פריער, אז דאָ איז פאַראַן די טומאה פון א מת, און עס איז ווי א „תהום״, אן אָפּגרונט, וואו קיינער קאָן ניט אריינקוקן. עס איז א הלכה למשה מסיני, אז אויב נאָכן מקריב זיין דעם קרבן פסח אָדער די קרבנות פון נזיר איז מען געוואויר געוואָרן אז דער קרבן־פסח־ברענגער אָדער דער נזיר זענען געווען טמא דורך אזא טומאת התהום, איז דער ציץ יאָ מכפר (כאָטש עס איז נאָך די טומאה אין גוף, אין מענטש׳ס קערפּער) און מען דאַרף קיין אנדערן קרבן פסח ניט ברענגען און דער נזיר דאַרף ניט ציילן נאָכאמאָל קיין נזירות־טעג און ניט ברענגען אנדערע קרבנות.

ח. נטמא שלם, אויב דאָס (קרבן פסח־שעפּסל, וואָס מען האָט געבראַכט בטהרה) איז טמא געוואָרן אינגאַנצן אָדער דער גרעסטער טייל פון אים, פאַרברענט מען עס פאַר דעם בית המקדש פון האָלץ וואָס איז באַשטימט פאַר דעם מזבח. דאָס איז, כדי אלע מענטשן זאָלן זען און דער בעל הבית פון קרבן פסח זאָל זיך שעמען, וואָס ער האָט דערלאָזט אז עס זאָל טמא ווערן. מען האָט מתקן געווען אז אלע זאָלן פאַרברענען פון מזבח־האָלץ, כדי ניט צו פאַרשעמען אָרימע לייט, וועלכע האָבן ניט קיין האָלץ. וועגן „בירה״, „מערכה״ זע פריער פרק ג׳ משנה ח׳. ניטמא מיעוטו, אויב עס איז טמא געוואָרן (נור) דער קלענערער טייל פון אים (פון דעם קרבן־פסח־שעפּסל), און דער נותר (עס איז געבליבן פלייש פון א טהור־קרבן־פסח נאָך דער צייט ביז ווען מען מעג אים עסן, „נותר״, געבליבן, און מען דאַרף עס פאַרברענען) פאַרברענט מען עס אין די אייגענע הייפן אָדער אויף זייערע אייגענע דעכער, מיט

שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה בִּשְׁבִיל לְהָנוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה: ט הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא אוֹ שֶׁנִּטְמָא, יִשָּׂרֵף מִיָּד נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים אוֹ שֶׁמֵּתוּ, תְּעֻבַּר צוּרָתוֹ וְיִשָּׂרֵף בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, אַף זֶה יִשָּׂרֵף מִיָּד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ אוֹכְלִין: י הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִין וְהַנּוֹתָר יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר.

אייגן האלץ. **מחמת דאס קאן זיך גיכער טרעפן האט מען ניט געצוואונגן צו פאר־ברענען דוקא פאר דעם בית המקדש; און דערפאר דארף יעדער עס פארברענען מיט זיין אייגן האלץ.** הציקנין, די קארגע מענטשן פלעגן (אויך ווען א קליינער טייל איז טמא געווארן און אויך דעם נותר) פארברענען פאר דעם בית המקדש, כדי צו גע־ניסן פון מזבח־האלץ. **זיי האבן געוואלט, צוליב זייער קארגשאפט, זיך איינשפארן זייער אייגן האלץ. „ציקנין" זאל זיין פון ווארט „צוק", ענג, און דאס הייסט „ענג־הארציק", קארג.**

ט. הפסח שיצא, אויב (פלייש פון) קרבן פסח איז (ערב פסח) ארויסגעגאנגען (ארויס פון ירושלים) אדער עס איז טמא געווארן, דארף מען עס פארברענען באלד. **מען דארף ניט ווארטן ביז עס וועט אריבער די צייט ווען מען מעג עסן דעם קרבן פסח, ביז צומארגנס דעם 15טן טאג אין ניסן, עס זאל ווערן „נותר", איבערגעבליבן פלייש, און מען זאל עס פארברענען דעם 16טן טאג אין ניסן (אין יום טוב, דעם 15טן טאג אין ניסן טאר מען ניט פארברענען, ווי די משנה וועט ווייטער לערנען), נאר מען פארברענט דאס פלייש באלד אים ערב פסח. מחמת דאס פלייש ווען עס גייט ארויס פון ירושלים ווערט דאס „יוצא", ארויסגעגאנגן פלייש, און עס איז שוין פסול; דאסזעלבע איז באלד פסול פלייש פון קרבן פסח וואס איז טמא געווארן.** נטמאו, אויב עס זענען (אים ערב פסח נאכן מקריב זיין) טמא געווארן די בעלי בתים פון קרבן פסח אדער זיי זענען געשטארבן, זאל מען דאס פלייש לאזן ליגן ביז עס וועט קאליע ווערן („תעובר צורתו", זיין צורה וועט קאליע ווערן, דאס הייסט, אז עס זאל ווערן נותר) און מען זאל עס פארברענען אין זעכצנטן (טאג אין ניסן). **דער טעם איז, ווייל דא איז דאך דער קרבן פסח אליין ניט פסול געווארן (עס איז ניט פסולו בגופו), נאר עס פעלן אים זיינע בעלי בתים (וועלכע זענען טמא גע־ווארן אדער געשטארבן, און אנדערע, ניט די בעלי בתים, טארן אים ניט עסן). דע־ריבער טאר מען אים באלד, אים ערב פסח, ניט פארברענען, ווייל עס איז דאך כשרע קרבנות־פלייש. מען מוז דעריבער ווארטן ביז דאס פלייש וועט פסול ווערן צוליב נותר, און עס פארברענען דעם 16טן ניסן (ניט דעם 15טן ניסן, ווייל מען טאר ניט פארברענען פסולע קרבנות פלייש אים יום טוב).** ר' יוחנן בן ברוקא זאגט, אז אויך דאס דאזיקע (פלייש, וואס זיינע בעלי בתים זענען געווארן טמא אדער גע־שטארבן) זאל מען פארברענען באלד (אים ערב פסח) ווייל עס האט ניט קיין עסערס. **די גמרא זאגט, אז ר' יוחנן בן ברוקא לערנט נאר אין פאל, ווען די בעלי בתים זע־נען טמא געווארן אדער געשטארבן איידער מען האט געשפריצט דאס בלוט פון קרבן פסח אויפן מזבח, און עס הייסט דעריבער אז דאס פלייש זעלבסט איז ניט געווארן גוט צום עסן.**

י. העצמות, די ביינער (פון קרבן פסח, וועלכע מען טאר ניט צעברעכן, ווייל ביים קרבן פסח האט די תורה געאסרט צו צעברעכן די ביינער, און אינווייניק איז פאראן מארך, און זיי זענען געבליבן, געווארן נותר), והגידין, די אדערן (אזעלכע אדערן, וואס לויט דער תורה מעג מען זיי עסן, אבער די חכמים האבן זיי געאסרט צו עסן, און אויך זיי זענען געבליבן און זענען געווארן נותר), והנותר, און דאס פלייש פון קרבן פסח וואס איז איבערגעבליבן, זאל מען פארברענען אין זעכצנטן (טאג אין ניסן). **מען מעג עסן דאס קרבן פלייש אין דער ערשטער נאכט פסח, און לויט איין דעה נור ביז האלבע נאכט. סיי ווי צומארגנס, דעם 15טן טאג אין ניסן, אים יום טוב, איז דאס פסח פלייש, וואס איז געבליבן, געווארן „נותר" (איבערגע־**

חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר. לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹחִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב: יא כָּל הַנֶּאֱכָל בְּשׁוֹר הַגָּדוֹל, יֵאָכֵל בִּגְדִי הָרַךְ, וְרָאשֵׁי כְנָפַיִם וְהַסְּחוּסִים. הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בְּפֶסַח הַטָּהוֹר, הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים. אֲבָל הַמּוֹתִיר בַּטָּהוֹר, וְהַשּׁוֹבֵר בַּטָּמֵא, אֵינוֹ לוֹקֶה

בליבן) און מען טאָר עס ניט עסן, און מען דאַרף עס פאַרברענען. אָבער דער 15טער ניסן איז יום טוב און מען טאָרניט פאַרברענען פסולע קדשים (הייליקע זאַכן) אים יום טוב ווייל ווען מען טוט אים יום טוב א מלאכה איז מען עובר אויף א „לא תעשה" (ניט טאָן א מלאכה) און אויף א „עשה", א מצוה, אָפּצוהיטן יום טוב; דאַקייגן פאַר־ברענען פסולע קרבנות־פליש איז נור א עשה, א מצוה, און מיר האָבן א כלל אז „אין עשה דוחה לא תעשה ועשה", א מצוה קאָן ניט דוחה זיין א עבירה און א מצוה צוזאַמען. דעריבער טאָר מען עס אים 15טן ניסן ניט פאַרברענען און מ׳פאַרברענט עס אים 16טן ניסן, ווען עס איז שוין ניט קיין יום טוב (אין ארץ ישראל איז פסח געווען נאָר איין טאָג). חל, אויב דער זעכצנטער (טאָג אין ניסן) איז אויסגעפאַלן אים שבת, זאָל מען עס פאַרברענען דעם זיבנצטן (טאָג אין ניסן), ווייל זיי (דאָס פאַרברענען די דאָזיקע פסולע קרבנות פליש) זענען ניט דוחה ניט שבת און ניט יום טוב. וועגן יום טוב האָבן מיר שוין דערקלערט; און שבת איז עס אודאי ניט דוחה, ווארום שבת איז דאָך האַרבער.

י״א. כל הנאכל, אלץ (אלע טיילן), וואָס מען קאָן עסן פון א דערוואַקסענעם אָקס, ווערט באַטראַכט אז עס קאָן געגעסן ווערן אויך ביי א יינג (רך, צאַרט, ווייך) ציגעלע. צו איין קרבן פסח האָבן געהערט עטליכע מענטשן, די חבורה, און דער דין איז אז מען האָט געדאַרפן אויסרעכענען, אז אויף יעדן מענטש זאָל זיין מינדעסטנס א שטיקל פליש גרויס ווי א כזית (ווי אן איילבירט). זאָגט די משנה, אז כאָטש ביי א ווייך יונג ציגעלע קאָן מען דאָך עסן אפילו אזעלכע טיילן, וואָס פון א דערוואַק־סענעם אָקס קאָן מען זיי ניט עסן (ווייל זיי זענען שוין ביי א אָקס פאַרהאַרטעוועט), טאָר מען פונדעסטוועגן די דאָזיקע טיילן ניט אַריינרעכענען, נאָר מען מוז רעכענען אלס גוט צום עסן אויך ביים ציגעלע נאָר די טיילן, וואָס אויך ביי א דערוואַקסענעם אָקס קאָן מען זיי עסן. די משנה גיט דאָ באַלד א ביישפּיל וועגן צוויי טיילן וואָס מען קאָן יאָ פאַררעכענען אלס גוט צום עסן: וראשי, און די שפּיצן פון די פליגל און די ווייך־האַרטע קנאָרכלען (ווערן אויך געגעסן). מיט „ראשי כנפים", „שפּיצן פון די פליגל", מיינט מען די האַרטליכע שטיקלעך ביי די אַקסלען פון דער בהמה, און מיט „סחוסים", מיינט מען די ווייך־האַרטלעכע אויער־לעפּלעך און די ווייך־האַרטלעכע טיילן ביי די זשעבערעס און ביי דער ברוסט. און די משנה זאָגט, אז ווייל פון א גרויסן אָקס קאָן מען זיי עסן ווען זיי ווערן זייער שטאַרק איינגעקאָכט (שלוק), קאָן מען זיי באַטראַכטן, אז זיי ווערן געגעסן ביי א יונג ציגעלע אפילו ווען זיי ווערן נור געבראָטן אויפן פייער (ווי עס איז דער דין ביים קרבן פסח אז ער ווערט נור געבראָטן אויף פייער). השובר, אז איינער צעברעכט א ביין פון קרבן פסח, וועלכער ווערט געבראַכט בטהרה, קומט אים פירציק קלעפּ (מלקות). ווייל ער האָט עובר געווען אויף דעם פאַרבאָט פון דער תורה (שמות י״ד) „ועצם לא תשברו בו, און קיין ביין זאָלט איר אין אים ניט צעברעכן". אבל, אָבער אז איינער לאָזט איבער (מאַכט נותר פליש) פון א קרבן פסח, וועלכער ווערט געבראַכט בטהרה, און איינער וועלכער צוברעכט א ביין פון א קרבן פסח, וועלכער ווערט געבראַכט בטומאה, קומט אים ניט די פירציק קלעפּ (מלקות). די תורה (שמות י״ב) האָט אָנגעזאָגט, אז מען טאָרניט איבערלאָזן פליש פון קרבן פסח ביז דעם 15טן טאָג אין ניסן, „לא תותירו ממנו עד בקר". אָבער ווייל די תורה זאָגט באַלד, אז דאָס פליש וואָס מען האָט איבערגעלאָזט זאָל מען פאַרברע־נען, הייסט עס א „לאו הניתק לעשה", דאָס הייסט א פאַרבאָט, נאָך וועלכן עס ווערט צוגעגעבן א מצוה (די מצוה צו פאַרברענען אויב מען האָט עובר געווען און יאָ אי־

אֵת הָאַרְבָּעִים: יב אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ, חוֹתֵךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֶצֶם, וְקוֹלֵף עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַפֶּרֶק, וְחוֹתֵךְ. וּבַמֻּקְדָּשִׁין קוֹצֵץ בְּקוֹפִיץ, שֶׁאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. מִן הָאֲגַף וְלִפְנִים כְּלִפְנִים, מִן הָאֲגַף וּלְחוּץ כִּלְחוּץ, הַחַלּוֹנוֹת וְעֹבִי הַחוֹמָה כְּלִפְנִים: יג שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת בְּבַיִת אֶחָד, אֵלּוּ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילָךְ וְאוֹכְלִין, וְאֵלּוּ הוֹפְכִין

בערגעלאָזט), און פאר עובר זיין אויף אזא „לאו הניתק לעשה" קומט ניט קיין מלקות. אן אנדערע מיינונג איז פאראַן, אז אויף א „לאו שאין בו מעשה", א פאר־באָט, וועלכן מען איז עובר דורך גאַרניט טאָן, קומט ניט קיין מלקות, און „איבער־לאָזן פליש" הייסט דאָך אויך גאַרניט געטאָן. צעברעכן א ביין ביי א קרבן פסח, וועלכן מען ברענגט בטומאה (זע פריער משנה ד' ווען מען ברענגט א קרבן פסח בטומאה) הייסט ניט געטאָן קיין עבירה, ווייל מען לערנט אראָפּ פון פסוק „ועצם לא תשברו בו", אז „בו, בכשר ולא בפסול", נור ווען דער קרבן פסח איז כשר, איז **פאראַן דער פאַרבאָט פון שבירת עצם (ניט צעברעכן א ביין), און כאָטש מען האָט מתיר געמאכט צו ברענגען דעם קרבן פסח בטומאה (ווען דער גרעסטער טייל יידן זענען טמא געוואָרן) פונדעסטוועגן הייסט ער א פסולער קרבן פסח.**

י"ב. אבר שיצא, אויב אן אבר (א גליד, למשל א פוס, פון קרבן פסח) איז א טייל פון אים ארויס אין דרויסן (נור א טייל פון פוס פון געשאָכטענעם קרבן פסח איז ארויסגעשטעקט געוואָרן ארויס פון דער מויער פון ירושלים, און אויב פסח ביי־נאכט, ארויס פון דער שטוב, אין וועלכן מען עסט אים, און דורך דעם ארויסגיין ווערט דער טייל פוס אסור צו עסן, צוליב יוצא), דאַרף מען שניידן (דאָס פליש אויף דעם פוס) ביז מען קומט צו צום ביין, און מען טיילט־אָפּ (דאָס איבעריקע פליש ביז מען קומט צו דעם געלענק (פרק, וואו די פיס ביינער שליסן זיך) און ער שניידט דאָרט אָפּ (דעם גאנצן ביין). **ער קאָן ניט אָפּהאקן דעם טייל פליש מיטן טייל ביין, וואָס איז ארויסגעגאנגען, ווייל מען טאָר דאָך ביים קרבן פסח ניט איבערהאקן דעם ביין.** ובמוקדשין, און ביי אנדערע קרבנות (אויב א טייל פון פוס איז ארויס) **אויסער ירושלים, אויב דער ביין איז פון די קדשים קלים, פון די לייכטערע קרבנות, ווי שלמים, וואָס מען מעג עסן נור אין ירושלים, אָדער ארויס פון בית המקדש הויף, אויב ער איז פון די קדשי קדשים, ווי קרבן חטאת וואָס מען מעג עסן נור אין בית המקדש הויף,** — קוצץ, זאָל ער אָפּהאקן (דעם ארויסגעגאנגענעם טייל גליד, דאָס פליש מיט דעם ביין) מיט א האַק־מעסער (קופיץ), ווייל ביי אים (דעם ביין פון אן אנדערן קרבן, ניט פון קרבן פסח) איז ניט פאראַן (דער פאַרבאָט פון) צעברעכן א ביין. **דעריבער דאַרף ער ניט אָפּשיילן דאָס פליש ביז ער קומט־צו צו דעם ביין און אָפּ־שניידן דעם גאנצן ביין, נאָר ער האקט אָפּ בלויז דעם טייל ביין, וואָס איז ארויס. דאָס שטיק ביין ביי אנדערע קרבנות און דעם גאנצן ביין ביים קרבן פסח (וואָס א טייל פון אים איז ארויס) דאַרף מען אוועקוואַרפן ווייל ער איז פסול געוואָרן אלס יוצא. „קופיץ", זאָגט ר' בנימין אין „מוסף הערוך", איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָפּיס", א האקמעסער.** מן, פון דער שוועל (אגף, פון דער טויער פון ירושלים) און אינווייניק ווערט גערעכנט ווי אינווייניק (ווי ירושלים) און פון דער שוועל אין דרויסן ארויס ווערט גערעכנט ווי אין דרויסן (ווי אויסער ירושלים); די פענסטער (וואָס זענען פאַ־ראַן אין דער ירושלים־מויער) און די גרעב פון די מויערן אין די מויערן, ווערן גערעכנט) ווי אינווייניק (ווי ירושלים). **און מען מעג מעג דאָרט עסן די קרבנות־פליישן (קדשים קלים) וועלכע מען מעג עסן אין ירושלים.**

י"ג. שתי, אויב צוויי חבורות (קאָמפּאַניעס, געזעלשאַפטן, חבורה) עסן (זייער קרבן פסח) אין איין שטוב, דרייען אויס די (מענטשן פון איין חבודה) זייערע פנימער צו איין זייט און עסן, און די (מענטשן פון דער אנדערער חבודה) דרייען־אויס זייערע

אֶת פְּנֵיהֶם הֵילָךְ וְאוֹכְלִין, וְהַמֵּחַם בָּאֶמְצַע. וּכְשֶׁהַשַּׁמָּשׁ עוֹמֵד לִמְזֹג, קוֹפֵץ אֶת פִּיו וּמַחֲזִיר אֶת פָּנָיו, עַד שֶׁמַּגִּיעַ אֵצֶל חֲבוּרָתוֹ וְאוֹכֵל. וְהַכַּלָּה הוֹפֶכֶת אֶת פָּנֶיהָ וְאוֹכֶלֶת:

פרק ח

א הָאִשָּׁה בִּזְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ, שָׁחַט עָלֶיהָ בַּעְלָהּ וְשָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ, תֹּאכַל מִשֶּׁל בַּעְלָהּ. הָלְכָה רֶגֶל הָרִאשׁוֹן לַעֲשׂוֹת בְּבֵית אָבִיהָ, שָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ וְשָׁחַט עָלֶיהָ בַּעְלָהּ, תֹּאכַל בִּמְקוֹם שֶׁהִיא רוֹצָה.

פנימער אין דער אנדערער זייט און עסן. מיט „חבורה", א קאמפאניע (וואס באַשטייט פון בני החבורה, קאמפאניע מענטשן) מיינט מען דאָ די קאמפאניע מענטשן וואס האָט זיך צונויפגענומען כדי צוזאמען צו האָבן איין שעפסל אלס קרבן פסח. עס טרעפט זיך אויך אז צוויי חבורות קויפן איין שעפסל, און מען טיילט זיך דערמיט, און יעדע חבורה עסט איר טייל קרבן פסח באזונדער. זאָגט די משנה אז די צוויי חבורות קאָנען עסן איין קרבן פסח, יעדע חבורה איר טייל, און די חבורות זאָלן זיין אפגעזונדערט אין דער זעלבער שטוב. והמיחם באמצע, און דער ווארימער וואַסער־קעסל מעג שטיין אין דערמיט (צווישן די צוויי חבורות). אמאָל האָט מען געטרינקן וויין צוגעמישט מיט וואסער, אָפט מיט ווארים וואסער, זאָגט די משנה, אז דער ווארעמער וואסער־קעסל, פון וועלכן די ביידע חבורות נעמען וואסער צום מישן צום זייער וויין ביים עסן, מעג שטיין אין דער מיט און מפסיק זיין צווישן זיי. וכשהשמש, און ווען דער באדינער (דער שמש, וואס באדינט די ביידע חבורות) שטעלט זיך אויף צו מישן (דאָס וואסער מיט דעם וויין און צו דערלאנגן צו די חבורות־מענטשן), זאָל ער פארמאכן דאָס מויל און דרייט אויס זיין פנים צוריק (אין דער ריכטונג צו זיין חבורה) ביז ער קומט צוריק צו זיין חבורה און עסט (דאָרט דאָס שטיקל פלייש פון קרבן פסח וואס ער האַלט אין מויל). ער דארף דאָס אלץ טאָן (פארמאכן דאָס מויל, אויסדרייען דאָס פנים) כדי מען זאָל אים ניט חושד זיין אז ער עסט דאָס קרבן־פלייש אין צוויי חבורות, און דאָס טאָר מען ניט. והכלה, און א כלה מעג אוועקדרייען איר פנים און עסן. יעדער אנדערער חבורה־מענטש מוז האָבן דאָס פנים זיינט צו דער חבורה, כדי מען זאָל זען, אז ער עסט צוזאמען מיט דער חבורה, אָבער א כלה, ווייל זי שעמט זיך צו עסן, האָט מען מתיר געמאכט אז זי מעג אוועקדרייען דאָס פנים ביים עסן. — מיר האָבן די משנה איינגעטייטשט לויט רשי, אָבער דער רמבם טייטשט די משנה, אז אויב צוויי חבורות עסן אין איין שטוב מוזן זיי אויסדרייען די פנימער, כדי מען זאָל דוקא מאכן די הפסקה (ניט אז עס מעג זיין די הפסקה), און מען זאָל ווייזן אז דאָס זענען צוויי באזונדערע חבורות.

פרק ח.

א. האשה, א פרוי, אין דער צייט, וואס זי איז אין הויז פון איר מאן, אויב איר מאן האָט געשאָכטן פאר איר (א שעפסל אלס קרבן פסח) און איר פאָטער האָט געשאָכטן פאר איר (אן אנדער שעפסל אלס קרבן פסח), זאָל זי עסן פון איר מאנס (שעפסל). דער דין איז, אז איין מענטש טאָר ניט האָבן צוויי שעפסלעך אלס קרבנות פסחים. ער קאָן זיין מיטבאטייליגט נור אין איין שעפסל. זאָגט די משנה, אז ווייל די פרוי איז אין הויז פון איר מאן, איז מסתמא איר ווילן צו עסן פון איר מאנס שעפסל. הלכה, אויב זי איז געגאנגען אויף דעם ערשטן יום טוב (פסח, דעם ערשטן יום טוב נאָך איר חתונה) צו פאַרברענגען (דעם יום טוב אַלס גאַסט) אין הויז פון איר פאָטער, און איר פאָטער האָט געשאָכטן פאר איר (א שעפסל) און איר מאן האָט געשאָכטן פאר איר (א שעפסל), זאָל זי עסן וואו זי וויל. די גמרא זאָגט, אז זי מוז האָבן אויסגעקליבן ביים שעכטן די שעפסלעך, צו וועלכן זי וויל געהערן, און די משנה וויל לערנען, אז אויב זי האָט ניט אויסגעקליבן טאָר זי פון קיינעם פון די שעפסלעך ניט

יָתוֹם שֶׁשָּׁחֲטוּ עָלָיו אַפִּטְרוֹפְּין, יֹאכַל בִּמְקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה. עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, לֹא יֹאכַל מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶם. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין לֹא יֹאכַל מִשֶּׁל רַבּוֹ: ב הָאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ, צֵא וּשְׁחֹט עָלַי אֶת הַפֶּסַח, שָׁחַט גְּדִי, יֹאכַל. שָׁחַט טָלֶה, יֹאכַל. שָׁחַט גְּדִי וְטָלֶה, יֹאכַל מִן הָרִאשׁוֹן. שָׁכַח מָה אָמַר לוֹ רַבּוֹ, כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, יִשְׁחֹט טָלֶה וּגְדִי וְיֹאמַר, אִם גְּדִי אָמַר לִי רַבִּי, גְּדִי שֶׁלּוֹ וְטָלֶה שֶׁלִּי, וְאִם טָלֶה אָמַר לִי רַבִּי, טָלֶה שֶׁלּוֹ וּגְדִי שֶׁלִּי.

עסן, ווייל איצט קאָן מען ניט זאָגן, אז מסתמא האָט זי געוואָלט עסן פון מאַנס שעפסל. די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען, ווען זי האָט **פריער ניט ארויסגעוויזן די געוואוינהייט צו לויפן כסדר צום פאָטערס הויז.** יתום, א יתום, פאַר וועמען עס האָבן געשאָכטן די אפוטרופסים (דער יתום האָט געהאַט צוויי אפוטרופסים, וועלכע האָבן פאַרוואַלטעט מיט דעם יתום׳ס פאַרמעגן, און יעדער פון זיי האָט געשאָכטן פאַר דעם יתום א שעפסל), זאָל ער עסן אין וועלכן אָרט ער וויל. **ווייל דער יתום קאָן פאַרערעכנט ווערן, אז ער געהערט אָדער צום דעם איינעם אפוטרופוס׳ס בני בית אָדער דעם צווייטנס.** עבד, א שקלאַף וואָס געהערט צו צוויי שותפים זאָל ניט עסן פון קיינעם פון די ביידע. **עס איז נור פאַראַן די עצה אז ביידע שותפים זאָלן מסכים זיין, אז ער זאָל עסן פון דעם שעפסל פון איינעם פון זיי.** מי שחציו, אויב איינער איז א העלפט א שקלאַף און א העלפט א פרייער מענטש (א בן חורין) זאָל ער ניט עסן פון זיין בעל הבית׳ס (שעפסל). **עס קאָן זיין אזא פאַל, למשל, אויב דער שקלאַף האָט געהערט צו צוויי שותפים, און איין שותף האָט איהם באַפרייט, און דער שקלאַף איז געוואָרן א העלפט א פרייער מענטש. אויף דער משנה זענען פאַראַן עטליכע פשטים, דער רמבם זאָגט, אז דער דאָזיקער האַלב־שקלאַף טאָר איבערהויפּט ניט עסן פון קרבן פסח, אפילו ניט פון זיין אייגענעם, כדי מען זאָל דאַדורך צווינגען דעם בעל הבית צו באַפרייען אים אינגאַנצן. אַן אַנדערער פשט איז, אז פון זיין אייגענעם קרבן פסח מעג ער יאָ עסן, ווייל לויטן דין צווינגט מען דעם בעל הבית צו באַפרייען אים, און ער ווערט שוין דעריבער באַטראַכט אלס פרייער מענטש.**

ב. האומר, אויב איינער זאָגט (ערב פסח) צו זיין שקלאַף: „גיי און שעכט פאַר מיר דעם קרבן פסח״, איז דער דין, אַז אויב ער האָט געשאָכטן א ציגעלע, זאָל ער (דער בעל הבית) עסן פון איס, און אויב ער האָט געשאָכטן א שעפסל זאָל (דער בעל הבית עסן. **אלס קרבן פסח קאָן מען ברענגען אָדער א שעפסל אָדער א ציגעלע. זאָגט די משנה, אז ווייל דער בעל הבית האָט דעם שקלאַף ניט ארויסגעזאָגט בפירוש וואָס ער וויל, כאָטש יעדעס יאָר פלעגט ער שעכטן א שעפסל, איז וואָס דער שקלאַף האָט געשאָכטן הייסט עס מקיים געווען דעם בעל הבית׳ס באַפעל.** שחט גדי וטלה, אויב (דער שקלאַף) האָט געשאָכטן א ציגעלע און א שעפסל, זאָל ער (דער בעל הבית) עסן פון ערשטן. **אויב דאָס ערשטע געשאָכטענע איז געווען א ציגעלע איז דאָס דער קרבן פסח, און אויב עס איז געווען א שעפסל איז דאָס דער קרבן פסח.** שכח, אויב (דער בעל הבית האָט יאָ געזאָגט דעם שקלאַף וואָס ער זאָל שעכטן נאָר דער שקלאַף) האָט פאַרגעסן וואָס זיין בעל הבית האָט אים געזאָגט, וואָס זאָל ער טאָן? זאָל ער שעכטן א שעפסל און א ציגעלע און זאָל זאָגן (אויסנעמען א תנאי): „אויב מיין בעל הבית האָט מיר געהייסן א ציגעלע, זאָל דאָס ציגעלע זיין זיינס (זיין קרבן פסח) און דאָס שעפסל זאָל זיין מיינס (מיין קרבן פסח) און אויב מיין בעל הבית האָט מיר גע־הייסן א שעפסל, זאָל דאָס שעפסל זיין זיינט און דאָס ציגעלע זאָל זיין מיינט. **דערנאָך. ווען ער וועט געפינען דעם בעל הבית זאָל ער אים פרעגן וואָס ער האָט געהייסן, און דאָס זאָל זיין דעם בעל הבית׳ס קרבן פסח. די גמרא זאָגט, אז כאָטש א שקלאַף האָט ניט קיין פּריוואַט-אייגנטום, און אלץ וואָס ער האָט געהערט צום בעל הבית, איז**

שֶׁבַח רַבּוֹ מָה אָמַר לוֹ, שְׁנֵיהֶם יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה, וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי: ג הָאוֹמֵר לְבָנָיו, הֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל מִי שֶׁיַּעֲלֶה מִכֶּם רִאשׁוֹן לִירוּשָׁלַיִם, כֵּיוָן שֶׁהִכְנִיס הָאֶחָד רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, זָכָה בְחֶלְקוֹ וּמְזַכֶּה אֶת אֶחָיו עִמּוֹ. לְעוֹלָם נִמְנִין עָלָיו, עַד שֶׁיְּהֵא בוֹ כְּזַיִת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. נִמְנִין וּמוֹשְׁכִין אֶת יְדֵיהֶן מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּשְׁחָט. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עַד

פאראן פונדעסטוועגן די עצה, אז ער זאל גיין צום בהמות־פארקויפער וואס איז זיין בעל הבית׳ס א פריינט, און יענער זאל אים שענקן איינס פון די צוויי (**אדער דאס ציגעלע אדער דאס שעפסל) מיטן תנאי, אז דער בעל הבית זאל אין דעם ניט האבן קיין רשות.** שכח רבו, אויב דיין בעל הבית האט פארגעסן וואס ער האט אים געזאגט, דארפן ביידע (סיי דאס שעפסל סיי דאס ציגעלע) ארויסגעפירט ווערן צום פאר־ברענען (לבית השריפה, צום ארט וואו מען פארברענט), און זיי (דער בעל הבית און דער שקלאף) זענען פטור פון צו מאכן א פסח שני. **עסן טארן זיי ניט דאס ציגעלע און אויך ניט דאס שעפסל ווייל זיי ווייסן דאך ניט וועלכעס עס איז דער קרבן פסח פון יעדן פון זיי (און מען טאר ניט עסן פון א צווייטנס קרבן פסח). אבער א קרבן פסח האט יעדער פון זיי דאך געבראכט, ווייל אין הימל ווייסט מען דאך וואס דער בעל הבית האט געזאגט, און ממה נפשך האט דאך יעדער (דער בעל הבית און דער שקלאף) געבראכט א קרבן פסח. — די גמרא זאגט, אז דאס וואס די משנה זאגט פריהער, אז אויב דער בעל הבית האט ניט געזאגט בפירוש זאל דער שקלאף שעכטן א ציגעלע און א שעפסל און דער בעל הבית זאל עסן פון ערשטן, מיינט מען נור אז דער בעל הבית איז געוועזן א מלך און א מלכה, און מען מעג עס טאן צוליב שלום מלכות, און אויך ווייל זיי זענען ניט מקפיד; אבער סתם מענטשן טארן ניט, ווייל עס איז „אין ברירה״, מען קאן ניט שפעטער באשטימען אז שוין פריער איז גע־וועזן אזוי.**

ג. האומר, אז איינער זאגט צו זיינע קינדער: „איך וויל שעכטן דעם קרבן פסח פאר דעם פון אייך וואס וועט דער ערשטער אנקומען קיין ירושלים״, ווי נור דער ערשטער (פון די קינדער) איז אריינגעקומען אין שטאט מיט זיין קאפ און מיט דעם גרעסטן טייל פון זיין קערפער האט ער זוכה געווען זיין חלק (אין שעפסל) און ער איז אויך מזכה זיינע ברידער צוזאמען מיט זיך. **די גמרא זאגט, אז דא מיינט מען אז באמת האט ער אלע קינדער געמאכט פאר שותפים צום קרבן פסח, נאר ער האט געזאגט אז דער וועלכער וועט אריינקומען דער ערשטער זאל האבן דעם כבוד, און דורך אים זאל עס הייסן אז אויך די אנדערע קינדער באקומען די חלקים; און דאס איז כדי זיי מזרז צו זיין אז זיי זאלן קומען וואס פריער קיין ירושלים.** לעולם, מען קאן כסדר צו־נעמען שותפים צו אים (צום קרבן־פסח־שעפסל) אזוי לאנג ווי עס איז פאראן א כזית פאר יעדן איינעם. **דאס איז א באזונדערער דין אין דער משנה און האט ניט קיין שייכות צום פריעריקן דין מיט די קינדער אין ירושלים. די משנה לערנט, אז מען קאן כסדר צונעמען שותפים צום שעפסל, נייע חברים צום עסן דעם קרבן פסח, אבער עס מוז זיין אין שעפסל פאר יעדן פון די חברים אזוי גרויס ווי א כזית פלייש.** נימנין, מען קאן ווערן שותפים (צום שעפסל) און מען קאן זיך צוריקציען פון שותפות (מושכין ידיהן, צוריקציען די הענט, צוריקציען זיך) ביז (דאס שעפסל) ווערט געשאכטן. **אבער נאכן שעכטן דאס שעפסל קאן מען שוין ניט.** ר׳ שמעון זאגט אז ביז דאס בלוט (פון שעפסל) ווערט געשפריצט (אויפ׳ן מזבח). **די גמרא זאגט, אז ר׳ שמעון האלט נור, אז מען קאן זיך אנטזאגן פון שותפות אפילו נאכן שעכטן דאס שעפסל אויב מען האט נאך ניט געשפריצט דאס בלוט. אבער ווערן א שותף צום שעפסל קאן מען נור ביז מען שעכט עס.**

שֶׁיִּזְרֹק עָלָיו אֶת הַדָּם: ד הַמְמַנֶּה עִמּוֹ אֲחֵרִים בְּחֶלְקוֹ, רַשָּׁאִין בְּנֵי חֲבוּרָה לִתֵּן לוֹ אֶת שֶׁלּוֹ, וְהוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵן אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן: ה זָב שֶׁרָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, שׁוֹחֲטִין עָלָיו בַּשְּׁבִיעִי. רָאָה שָׁלֹשׁ, שׁוֹחֲטִין עָלָיו בַּשְּׁמִינִי שֶׁלּוֹ. שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם, שׁוֹחֲטִין עָלֶיהָ בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ. רָאֲתָה

ד. הממנה, אז איינער (פון דער קאָמפּאַניע, פון דער חבורה, וועלכע האָבן צחאמען א שעפּסל אלס קרבן פּסח) נעמט צו זיך צו א שותף צו זיין חלק, מעגן די אנדערע קאמפּאַניע־מענטשן (בני החבורה) געבן אים זיין חלק, און ער עסט (צו־זאַמען) מיט זיין שותף פון זיין חלק, און זיי עסן פון זייערס. דאָס הייסט, אז זיי קאָנען צו אים זאָגן, אז ער זאָל זיך נעמען זיין חלק און עסן דערפון צוזאמען מיט זיין נייעם שותף באזונדער, און ניט צוזאמען מיט זיי, און אז זיי ווילן ניט האָבן דעם נייעם שותף אין זייער קאמפּאַניע. די דאָזיקע משנה האלט (ווי די פריערדיקע משנה פרק ז׳ משנה י״ג) אז „פּסח נאכל בשתי חבורות״, אז איין קרבן־פּסח־שעפּסל קאָן געגעסן ווערן אין צוויי קאמפּאניעס, מחמת דאָ וועלן דאָך זיין צוויי קאמפּאניעס, דער מענטש מיט זיין נייעם שותף, און די אלטע קאמפּאַניע.

ה. זב, אויב א זב האָט געזען (ביי זיך ארויספליסן) אומריינע פליסיקייט צוויי זעאונגן (צוויי מאָל ארויספליסן) מעג מען פאר אים שעכטן (דעם קרבן פּסח, אויב ערב פּסח פאלט אויס) אין זיבעטן טאָג (נאָכן זעען דאָס לעצטע מאָל); אויב ער האָט געזען דריי מאָל, מעג מען פאר אים שעכטן אין זיין אכטן טאָג. דער דין איז (זע אין דער הקדמה צו מסכתא זבים), אז איינער זעט, ווי עס רינט פון זיין געשלעכטס־אָרגאַן ארויס אן אומריינע פליסיקייט צוויי מאָל הייסט ער א זב און ער איז טמא 7 טעג. אין זיבעטן טאָג איז ער זיך טובל און ביינאכט מעג ער שוין עסן קרבנות. דעריבער אויב ביים זב איז דער 7טער טאָג געווען ערב פּסח, כאָטש ער טאָר דאָך נאָכניט עסן בייטאָג קיין קרבנות, פונדעסטוועגן אויב ער האָט זיך טובל געווען מעג מען פאר אים שעכטן דאָס קרבן־פּסח־שעפּסל, און ביינאכט עסט ער דעם קרבן פּסח. דאָס איז, אויב ער האָט געזען 2 מאָל. אויב אָבער ער האָט געזען ווי עס איז פון אים ארויסגעלאָפן דריי מאָל, איז דער דין, אז ער איז טמא 7 טעג, און דעם 7טן טאָג דארף ער זיך טובל זיין, אָבער ביינאכט טאָר ער נאָכניט עסן קיין קרבנות־פלייש. ער מוז צוערשט דעם 8טן טאָג ברענגען א קרבן און ערשט נאָכן ברענגען דעם קרבן מעג ער עסן קרבנות־פלייש. איידער ער ברענגט דעם קרבן הייסט ער א „מחוסר כיפורים״, עס „פעלט אים די כפּרה״, דער קרבן, וואָס איז אים מכפּר. זאָגט די משנה, אז ביי א זב מיט 3 זעאונגען מעג מען שעכטן פאר אים דעם קרבן פּסח ערשט ווען ערב פּסח איז זיין 8טער טאָג; די גמרא גיט צו, אז דאָס איז נור ווען ער האָט אוועקגעגעבן זיין קרבן צום בית דין, און מען איז אזוי ארום זיכער, אז מען וועט אים מקריב זיין. שומרת, אויב א פרוי איז א „שומרת יום כנגד יום״ (זי וואַרט א טאָג איבער א טאָג), מעג מען פאר איר שעכטן (דעם קרבן פּסח, אויב ערב פּסח איז) אין איר צווייטן טאָג; אויב זי האָט געזען צוויי טעג, שעכט מען פאר איר (דעם קרבן פּסח, אויב ערב פּסח איז) אין איר דריטן טאָג. דער דין איז (מדאורייתא, לויט דער תורה, ווייל מדרבנן זענען פאראן חומרות) אז א פרוי, אין פארלויף פון עלף טעג נאָך איר נידה־צייט, אויב זי זעט ביי זיך ארויספליסן בלוט איין טאָג, איז זי טמא, און זי דארף „ציילן״ (וואַרטן, שומרת) בלויז דעם טאָג דערנאָך, דעם 2־טן טאָג נאָכן „זען״, און אויב זי זעט ניט מער קיין בלוט איז זי זיך טובל דעם זעלבן טאָג און ביינאכט הייסט זי ריין. אויב זי זעט צומאָרגנס אויך, איז זי טמא אויך צומאָרגנס, און זי דארף ציילן נאָר דעם טאָג איבערמאָרגן, דאָס הייסט דעם 3טן טאָג, און אויב זי זעט ניט מער קיין בלוט איז זי זיך טובל און ביינאכט איז זי ריין. אויב אָבער זי זעט בלוט אויך איבערמאָרגן (דעם 3טן טאָג), דאָס הייסט, זי האָט געזען בלוט 3 טעג, הייסט זי א זבה און זי איז טמא 7 טעג און דארף ציילן זיבן טעג ניט צו זען מער

שְׁנֵי יָמִים, שׁוֹחֲטִין עָלֶיהָ בַּשְּׁלִישִׁי. וְהַזָּבָה, שׁוֹחֲטִין עָלֶיהָ בַּשְּׁמִינִי: ו הָאוֹנֵן וְהַמְפַקֵּחַ אֶת הַגַּל, וְכֵן מִי שֶׁהִבְטִיחוּהוּ לְהוֹצִיאוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים וְהַחֹלֶה וְהַזָּקֵן שֶׁהֵן יְכוֹלִין לֶאֱכֹל כְּזַיִת, שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן. עַל כֻּלָּן אֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי עַצְמָן, שֶׁמָּא יָבִיאוּ אֶת הַפֶּסַח לִידֵי פְסוּל. לְפִיכָךְ אִם אֵרַע בָּהֶן פְּסוּל, פְּטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, חוּץ מִן הַמְפַקֵּחַ בַּגַּל, שֶׁהוּא

קיין בלוט, און איז זיך טובל, און דעם 8טן טאָג ברענגט זי א קרבן, און נאָכן ברענגען דעם קרבן מעג זי איז עסן קרבנות. (ווי מיר האָבן פריער דערקלערט ביי א זב). זאָגט די משנה, אז אויב די פרוי, די שומרת יום כנגד יום, האָט געזען נור איין טאָג, מעג מען פאַר איר שעכטן דעם קרבן פסח אויב ערב פסח איז איר 2טער טאָג (און זי האָט זיך טובל געווען), מחמת ביינאַכט מעג זי דאָך שוין עסן דעם קרבן פסח. אויב זי האָט געזען 2 טעג, מעג מען שעכטן פאַר איר אויב ערב פסח איז דער 3טער טאָג (און זי האָט זיך טובל געווען), מחמת ביינאַכט מעג זי עסן דעם קרבן פסח. והזבה, און א זבה (אויב זי האָט געזען דריי טעג) מעג מען פאַר איר שעכטן (דעם קרבן פסח, אויב ערב פסח איז) אין איר אכטן טאָג. **מחמת דעם 8טן טאָג ברענגט זי דעם קרבן און ביינאַכט מעג זי עסן דעם קרבן פסח.**

ו. האונן, אן אונן (אן אבל, וואָס זיין נאָענטער קרוב איז געשטאָרבן אין זעלבן טאָג, אים ערב פסח), און איינער וועלכער גראָבט־אויף אן איינגעפאַלן בערגל (וואָס איז אַרויפגעפאַלן אויף א מענטש און מען ווייסט ניט צי דער מענטש לעבט צי ער איז טויט), און אזוי אויך איינער (וועלכער זיצט אין תפיסה און) מען האָט אים צוגעזאָגט צו באַפרייען (ערב פסח) פון דער תפיסה, און א קראַנקער און אן אלטער מאַן וועלכע קאָנען עסן א כזית פלייש, מעג מען שעכטן אויף זיי (דאָס קרבן־פסח־שעפסל אים ערב פסח). **דער טעם איז ווייל אן אונן מעג מדאורייתא עסן ביינאַכט קרבנות־פלייש, און נור די רבנן האָבן אים געאָסרט צו עסן קרבנות־פלייש אויך ביינאַכט, און ווייל אז מען מאַכט ניט דעם קרבן פסח איז מען מחויב כרת, האָבן די רבנן מתיר געמאַכט. איינעם וועלכער גראָבט אויף אן איינגעפאַלן בערגל, נעמט מען אָן, אז דער מענטש אונטער דעם בערגל לעבט און דער אויפגראָבער איז דעריבער טהור.** על כולן, אויף די אלע דאָזיקע מענטשן (וואָס די משנה האָט פריער אויסגערעכנט) טאָר מען פאַר זיי אליין ניט שעכטן דעם קרבן פסח (מען מעג נור שעכטן ווען צום שעפסל זענען שותפים אויך אנדערע מענטשן), ווייל (מען האָט מורא) טאָמער וועלן זיי ברענגען דערצו אז דער קרבן פסח זאָל פסול ווערן. **ביים אונן האָט מען מורא טאָמער וועט ער צוליב פאַרטוענקייט זיך מטמא זיין ביי זיין מת; ביים אויפגראָבער פון בערגל האָט מען מורא טאָמער וועט דער מענטש געפינען ווערן טויט און דער אויפגראָבער וועט זיי טמא; ביים אַרעסטירטן אין תפיסה מיינט מען, אז ער איז אַרעסטירט ביי גוים, און מען האָט מורא טאָמער וועלן זיי ניט האַלטן זייער וואָרט און אים ניט באַפרייען; ביים קראַנקן און אלטן מאַן האָט מען מורא טאָמער וועט זיי ערגער ווערן און זיי וועלן ניט קאָנען עסן א כזית פלייש. אין די אלע פאַלן וועט דאָך דאָס שעפסל בלייבן אָן עסערס און פסול ווערן. דעריבער מוז מען האָבן דערצו אַנדערע שותפים.** לפיכך, דעריבער, אויב עס האָט זיך זיי טאַקע געטראָפן אזא פסול (אויב דער אונן האָט זיך שפּעטער מטמא געווען, און דעם אַרעסטירטן האָט מען ניט באַפרייט, און דעם קראַנקן און דעם אלטן מאַן איז ערגער געוואָרן און זיי האָבן ניט געקאָנט עסן) זענען זיי פטור צו מאַכן (אין 14טן טאָג אין אייר) א פסח שני. **מחמת בשעת מען האָט געשאָכטן זענען זיי געווען גוט און מען האָט געשפּריצט דאָס בלוט פאַר זיי הייסט עס אז זיי האָבן מקיים געווען ריכטיק דאָס מאַכן דעם קרבן פסח אין דער צייט (ערב פסח).** חוץ, אן אויסנאַם איז דער וועלכער גראָבט־אויף דאָס בערגל, ווייל ער איז געווען טמא באלד פון אָנהויב. **אויב מען האָט געפינען שפּעטער דעם**

טָמֵא מִתְּחִלָּתוֹ: ז אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח עַל הַיָּחִיד, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר. אֲפִלּוּ חֲבוּרָה שֶׁל מֵאָה שֶׁאֵין יְכוֹלִים לֶאֱכֹל כְּזַיִת, אֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן, וְאֵין עוֹשִׂין חֲבוּרַת נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים:

ח אוֹנֵן טוֹבֵל וְאוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ לָעֶרֶב, אֲבָל לֹא בְקָדָשִׁים. הַשּׁוֹמֵעַ עַל מֵתוֹ, וְהַמְלַקֵּט לוֹ עֲצָמוֹת, טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּעֶרֶב פֶּסַח, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, טוֹבֵל וְאוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ

מענטשן טויט אונטער דעם בערגל (און דאָס בערגל איז געווען ניט לאַנג, נאָר קיי־לעכיק), האָט דאָך דער אויפגראָבער זיכער זיך געהאַט אריבערגעבויגן איבער דעם מת און איז טמא געוואָרן צוליב „אוהל״ (ווי א געצעלט, איבערבייגן זיך איבער דעם מת) נאָך פריער און איז געווען טמא שוין בעת מען האָט געשאָכטן דאָס שעפּסל; ממילא דאַרף ער דעם 14טן אייר מאכן א פּסח שני.

ז. אין שוחטין, מען טאָר ניט שעכטן דאָס קרבן־פּסח־שעפּסל פאַר איין מענטש אליין, אזוי זאָגט ר׳ יהודה. ער לערנט עס אָפּ פון פּסוק דברים טז „לא תוכל לזבוח את הפסח, באחד״ אז „דו טאָרסט ניט שעכטן דעם קרבן פּסח מיט איינעם״. ור׳ יוסי, און ר׳ יוסי איז מתיר; אפילו עס איז דאָ א חבורה (א קאָמפּאַניע) פון הונדערט מענטשן און זיי קאָנען ניט עסן קיין כזית (פליש) טאָר מען ניט שעכטן פאַר זיי. ר׳ יוסי זאָגט, אז עס איז אָפּהענגיג ניט פון דער צאָל מענטשן, נאָר פון קאָנען עסן. אויב איין מענטש קאָן עסן אכזית מעג מען פאַר אים אליין שעכטן א שעפּסל; אויב אָבער 100 מענטשן און זיי קאָנען ניט עסן א כזית טאָר מען פאַר זיי ניט שעכטן. עס זענען פאַראַן דערויף צוויי פּירושים. דער רמבם טייטשט, אז אויך אפילו נור איינער פון די 100 מענטשן קאָן ניט עסן א כזית טאָר מען שוין ניט שעכטן. רשי זאָגט, אז אויב פון אלע 100 קאָן איינער עסן א כזית מעג מען שעכטן. אין עושין, מען טאָר ניט מאכן א קאָמפּאַניע (א חבורה, צום שעכטן דעם קרבן פּסח) פון בלויז פרויען און שקלאַפן און קליינע קינדער. מען טאָר ניט פון פרויען און שקלאַפן צוזאַמען, צוליב מורא פאַר אויסגעלאסענקייט; דאָס זעלבע אויך ניט פון שקלאַפן און קליינע קינדער צוליב מורא פאַר אויסגעלאסענקייט. אָבער פרויען באַזונדער, שקלאַפן באַזונדער מעגן יאָ.

ח. אונן, אן אונן איז זיך טובל (ערב פּסח) און ער מעג עסן זיין קרבן פּסח ביינאַכט (אין דער ערשטער נאַכט פון פּסח). מיר האָבן שוין פריער אין משנה ו׳ דער־קלערט וואָס איז אונן, און אז ביינאַכט איז ער אן אונן נור מדרבנן, און ווייל פאַר ניט מאכן דעם קרבן פּסח קומט כרת האָבן די רבנן מתיר געמאַכט. אבל, אָבער ער (דער אונן ביינאַכט) טאָר ניט (עסן) קרבנות־פליש. מחמת עסן סתם קרבנות־פליש איז נור א געוויינליכע מצוה, און דעריבער האָבן די רבנן יאָ געאַסרט אן אונן. השומע, אַז איינער איז געוואָר געוואָרן אַז זיין קרוב איז געשטאָרבן (און ער איז נאָך אים אן אבל), אָדער איינער, פאַר וועמען מען האָט צוזאַמענגענומען די ביינער (פון זיינע עלטערן, וועלכע זענען שוין מיט א צייט צוריק געשטאָרבן) איז ער זיך טובל און ער מעג עסן קרבנות פליש (ביינאַכט). מחמת אפילו ביי טאָג איז ער אן אונן נור מדרבנן, אויב ער ווערט געוואויר א צייט דערנאָך וועגן טויט פון זיין קרוב, און אין טאָג פון קלייבן די ביינער איז דער טרויער (די אבילות) נאָר אין זעלבן טאָג, אָבער ביינאַכט איז ער טהור. עס איז געווען אין די משנה־צייטן א מנהג אז מ׳פלעגט פריער קובר זיין דעם מת אין אַ צייטווייליקן קבר, און נאָך א לאַנגער צייט, נאָך עטליכע יאָר, ווען עס זענען נור געבליבן די ביינער פון מת, האָט מען זיי צונויפגעקליבן און קובר געווען אין דעם גרויסן משפּחה־קבר. דאָס דאָזיקע צונויפקלויבן און איבערטראָגן די ביינער פון מת האָט געהייסן „ליקוט עצמות״, און אין יענעם טאָג איז געווען א געוויסע אבלות. גר, אויב א גר האָט זיך מגייר געווען (זיך מל געווען) ערב פּסח,

לָעֶרֶב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקָּבֶר׃

פרק ט

א מִי שֶׁהָיָה טָמֵא אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה, וְלֹא עָשָׂה אֶת הָרִאשׁוֹן יַעֲשֶׂה אֶת הַשֵּׁנִי. שָׁגַג אוֹ נֶאֱנַס, וְלֹא עָשָׂה אֶת הָרִאשׁוֹן, יַעֲשֶׂה אֶת הַשֵּׁנִי. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר, טָמֵא אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה, שֶׁאֵלּוּ פְּטוּרִין מֵהִכָּרֵת, וְאֵלּוּ חַיָּבִין בְּהִכָּרֵת׃ **ב** אֵיזוֹ הִיא דֶרֶךְ רְחֹקָה, מִן הַמּוֹדִיעִית וְלַחוּץ וּכְמִדָּתָהּ

זאָגן די בית שמאי, אז ער איז זיך טובל און ער מעג עסן זיין קרבן פסח אין אונט, און די בית הלל זאָגן, אַז ווער עס שיידט זיך אָפּ פון אַ ערלה (פון דעם אָפּגעשניטע־נעם מילה־פליישׁ) איז גלייך ווי ער שיידט זיך אָפּ פון אַ קבר (און ער איז טמא זיבן טעג). **די גמרא זאָגט, אז אויב א ייד וועלכן מען האָט קליינערהייט ניט געקאָנט מל זיין) האָט זיך מל געווען גרויסערהייט אים ערב פסח האלטן אויך די בית הלל, אז ער מעג עסן ביינאַכט דעם קרבן פסח. די מחלוקה איז נור וועגן א גוי וועלכער האָט זיך מגייר געווען און זיך געלאָזט מל זיין ערב פסח. די בית שמאי האלטן, אז אויך ער מעג עסן ביינאַכט דעם קרבן פסח. אָבער די בית הלל זאָגן, אז עס איז מורא צו האָבן טאָמער האָט דער גוי אָנגערירט א מת, און דערנאָך האָט ער זיך מגייר געווען ערב פסח, און אַזוי ווי א גוי (אָנרירענדיק א מת) ווערט ניט טמא, וועט ער דאָך ביינאַכט מעגן עסן דעם קרבן פסח; און איבעראיאָר, ווען ער וועט שוין זיין א ייד, וועט ער אויך האָבן פאַר פסח אַנגערירט א מת, און ער וועט מיינען, אז אויך דאָס־מאָל מעג ער זיך טובל זיין און ביינאַכט עסן דעם קרבן פסח, און ער וועט ניט וויסן, אז איצט איז ער א ייד און ער איז טמא געוואָרן און ער דאַרף וואַרטן זיבן טעג און מען דאַרף אויף אים שפּריצן (דעם 3טן טאָג און דעם 7טן טאָג) מיט דעם וואַסער פון דעם אש פון דער פרה אדומה. דעריבער זאָגן די בית הלל, אז דער גר האָט דעם דין ווי ער איז אוועקגעגאַנגען פון א קבר און אז ער איז טמא זיבן טעג און מען דאַרף אויף אים שפּריצן מיט אַש־וואַסער פון דער פרה אדומה דעם 3טן טאָג און דעם 7טן טאָג.**

פרק ט.

א. מי שהיה, אויב איינער איז (ערב פסח) טמא אָדער ער איז אין א וויטן וועג (ווייט פון בית המקדש) און ער האָט (דעריבער) ניט געמאַכט דעם ערשטן (קרבן פסח) זאָל ער מאַכן דעם פסח שני (דעם צווייטן קרבן פסח). „ראשון", **ערשטער, מיינט מען דעם קרבן פסח וועלכן מען ברענגט ערב פסח, דעם 14טן טאָג אין ניסן. „שני", צווייטער, מיינט מען דעם קרבן פסח, וועלכן מען דאַרף ברענגען אים פסח שני, דעם 14טן טאָג אין אייר, אויב מען האָט אים ניט געקאָנט ברענגען דעם 14טן טאָג אין ניסן.** שגג, אויב ער איז געווען א שוגג (ער האָט ניט געוואוסט אז עס איז ערב פסח) אָדער ער איז געווען אַן אונס (ער האָט ניט געקאָנט צוליב א צוואַנג־סיבה) און ער האָט ניט געמאַכט דעם ערשטן (קרבן פסח אים ערב פסח) זאָל ער מאַכן דעם (פסח) שני. **די גמרא זאָגט, אַז אויך ווען ער איז געווען אַ מזיד, און האָט בכונה ניט געבראַכט דעם קרבן פסח אים ערב פסח, דאַרף ער ברענגען דעם פסח שני.** אם כן, אויב אַזוי, צו וואָס זשע ווערט געזאָגט (אין חומש במדבר ט'), אז עס זאָלן מאַכן דעם פסח שני) א טמא אָדער דער וועלכער איז אין א וויטן וועג? (איז דער ענטפער, אז דער פסוק לערנט אונז): אז די דאָזיקע (דער וועלכער איז געווען טמא אָדער אין וויטן וועג) זענען פטור פון דער שטראָף כרת (אויב זיי האָבן ניט געמאַכט דעם פסח שני), אָבער די דאָזיקע (דער שוגג און דער אונס און אודאי דער מזיד) זענען חייב די שטראָף כרת. **דאָס מיינט מען, אז עס קומט זיי כרת אויב זיי האָבן במזיד ניט גע־בראַכט דעם 14טן טאָג אין אייר דעם קרבן פסח (דעם פסח שני).**

ב. איזו, וואָס הייסט אַ וויטער וועג? **ווי ווייט דאַרף זיך אַ מענטש געפינען פון בית המקדש ערב פסח, אז עס זאָל הייסן, אז ער איז וויטן וועג?** מן, פון מודיעים

לְכָל רוּחַ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מֵאַסְקֻפַּת הָעֲזָרָה וּלְחוּץ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לְפִיכָךְ נָקוּד עַל הֵי לוֹמַר, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרְחֹקָה וַדַּאי, אֶלָּא מֵאַסְקֻפַּת הָעֲזָרָה וּלְחוּץ. ג מַה בֵּין פֶּסַח הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי. הָרִאשׁוֹן אָסוּר בְּבַל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא, וְהַשֵּׁנִי מַצָּה וְחָמֵץ עִמּוֹ בַּבָּיִת. הָרִאשׁוֹן טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ. זֶה וָזֶה טְעוּנִין הַלֵּל בַּעֲשִׂיָּתָן, וְנֶאֱכָלִין צָלִי עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים, וְדוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת:

און ווייטער, און אזוי ווי איר מאָס אין יעדער זייט, אזוי זאָגט ר׳ עקיבא. „מודיעים״ **איז אן אָרט אין ארץ ישראל צו מערב פון ירושלים, צום מיטלענדישן ים צו. דאָס אָרט ווערט דערמאָנט אין ספר החשמונאים, אז דאָרט האָט געוואוינט מתתיהו הכהן און זיינע 5 זין, די חשמונאים־ברידער. היינט איז עס אן אראביש דאָרף מידיא. די גמרא זאָגט, אז עס איז ווייט פון ירושלים 15 מיל; א מיל איז א תחום שבת, 2000 איילן, און 15 מייל איז 30000 איילן; זאָגט ר׳ עקיבא, אז איינער האָט זיך געפינען ערב פסח פון מודיעים און ווייטער, און לויט דער דאָזיקער מאָס אין יעדער זייט פון ירושלים (אין מזרח, צפון, דרום), דאָס הייסט 30,000 איילן און ווייטער, הייסט עס אז ער איז געווען אין א ווייטן וועג, דער טעם איז, ווייל א געוויינטליכער מענטש קאָן גיין אזא וועג פון 30 טויזנט איילן פון אין דער פרי ביז נאָכמיטאָג, ווען מען איז מקריב דעם קרבן פסח.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז פון דער שוועל פון דער עזרה (בית המקדש־הויף) און ווייטער (אין דרויסן). **לויט ר׳ אליעזר הייסט זיך געפינען אין „ווייטן וועג״, אויב איינער איז געווען לעבן ירושלים און איז קראַנק געוואָרן און האָט זיך פארהאלטן און איז אָנגעקומען צו דער שוועל פון דער עזרה צום סוף פון מקריב זיין דעם קרבן פסח.** אָמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אַז דעריבער איז פאראַן (אין דער ספר תורה) א פינטעלע (א נקודה) אויף דער „ה״ (פון וואָרט „רחוקה״), כדי צו זאָגן, אז ניט דערפאַר ווייל (דער וועג) איז זיכער א ווייטער (רחוקה) נאָר אויך ווען מען איז געווען (צום סוף פון מקריב זיין דעם קרבן פסח) אויסער דער שוועל פון דער עזרה. **דער ברטנורא זאָגט אז דאָס פינטעלע אויף דער „ה״ מיינט, אז ער איז געווען 5 איילן אויסער דער שוועל פון דער עזרה.**

ג. מה, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן פסח און דעם פסח שני? דעם ערשטן פסח איז אסור צו האלטן חמץ אין שטוב (בל יראה און בל ימצא, מען זאָל ניט זען און עס זאָל זיך ניט געפינען חמץ אין שטוב) און דעם צווייטן (אים פסח שני) קאָנען זיין חמץ און מצה מיט אים (צוזאמען מיט דעם קרבן פסח) אין שטוב. **אים פסח שני מעג מען ניט נאָר האָבן חמץ אין שטוב נאָר מען מעג אויך עסן חמץ.** הראשון, דער ערשטער קרבן פסח דאַרף מען ביים עסן אים (אין דער ערשטער פסח־נאכט פון 14טן אויפן 15טן ניסן) זאָגן הלל, און ביים צווייטן עסן אין דער נאכט פון פערצענטן אייר אויפן פופצנטן אייר) ניט זאָגן קיין הלל. **די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק ישעיה ל׳ „השיר יהיה לכם כליל התקדש חג״, אז הלל דאַרף מען זאָגן נור ווען די נאכט איז מקודש צו יום טוב, און דער 15טער טאָג אין אייר איז ניט קיין יום טוב.** זה וזה, סיי דער (ערשטער קרבן פסח) און סיי דער (קרבן פסח שני) דאַרף מען זאָגן הלל ווען מען מאכט אים. **דאָס הייסט ווען מען שעכט זיי און מען שפּריצט דאָס בלוט דעם 14טן ניסן און דעם 14טן אייר. די גמרא זאָגט, ווייל פון דערמאָנטן פסוק אין ישעיה האָט מען נור אָפּגעלערנט אז ביינאכט זאָל מען ניט זאָגן הלל, אָבער בייטאָג זאָל מען יאָ זאָגן הלל.** ונאכלים, און זיי (סיי דער ערשטער קרבן פסח און סיי דער קרבן פסח שני) דאַרפן ווערן געגעסן (נור) געבראָטן (אויפן פייער, צלי אש), אויף מצות און מרור (דאָס קרבן־פסח־פלייש דאַרף מען עסן צוזאמען מיט מצות און מרור), און זיי זענען דוחה שבת. **אויב דער 14טער טאָג איז**

ד הַפֶּסַח שֶׁבָּא בְטֻמְאָה, לֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ זָבִין וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת, וְאִם אָכְלוּ פְּטוּרִין מֵהִכָּרֵת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹטֵר אַף עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ: ה מַה בֵּין פֶּסַח מִצְרַיִם לְפֶסַח דּוֹרוֹת, פֶּסַח מִצְרַיִם מִקְחוֹ מִבֶּעָשׂוֹר, וְטָעוּן הַזָּיָה בַּאֲגֻדַּת אֵזוֹב עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְנֶאֱכָל בְּחִפָּזוֹן, וְלַיְלָה אֶחָד, וּפֶסַח דּוֹרוֹת נוֹהֵג כָּל שִׁבְעָה: ו אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שָׁמַעְתִּי שֶׁתְּמוּרַת הַפֶּסַח

ניסן אָדער דער 14טער טאָג אין אייר פאלן אויס אים שבת שעכט מען און מען איז מקריב דעם קרבן פסח (סיי פון ערשטן סיי פון צווייטן) אים שבת.

ד. הפסח, ווען דער קרבן פסח ווערט געבראכט בטומאה (אויב דאָס רוב יידן, אָדער כהנים אָדער כלי שרת זענען טמא געוואָרן דורך א מת) זאָלן פון אים ניט עסן ניט זבים און ניט זבות און ניט נידות און ניט קימפעטאָרינס. זבים און זבות הייסן מענער און פרויען, פון וועלכע עס פליסט א ניט־ריינע פליסיקייט (זע פריער פרק ח׳ משנה ה׳); נידה הייסט די פרוי אין איר נידה־צייט (מאָנאַטליכע בלוטיגונג); יולדת איז א קימפעטאָרין, די תורה האָט געזאָגט, אז די אלע זענען טמא. זאָגט די משנה, אַז דער פסוק (במדבר ט׳) „איש איש״, פון וועלכן מען לערנט אַראָפּ אַז אויב ס׳רוב יידן זענען טמא מעג מען ברענגען דעם קרבן פסח בטומאה („איש איש״, נאָר איינצל־נע טמאים ווערן איבערגעשיקט צום פסח שני, אָבער ניט א ציבור), איז געזאָגט געוואָרן נור ביי טמאי מתים, מענטשן וואָס זענען טמא געוואָרן דורך א מת; מיינט דאָס, אז אזעלכע טמאים ווי זבים און זבות און נידה און א קימפעטאָרין קאָנען ניט ברענגען דעם קרבן פסח בטומאה, און ממילא טאָרן זיי ניט עסן דאָס קרבן־פסח־פלייש, ווייל א טמא מענטש טאָר ניט עסן קרבנות־פלייש. ואם, און אויב זיי האָבן געגעסן זענען זיי פטור פון כרת. אין חומש ויקרא י׳ ווערט געזאָגט „כל טהור יאכל בשר״ און באלד דערנאָך אז ווען מען עסט קרבנות־פלייש ווען מען איז טמא קומט כרת; לערנט מען דערפון אז דאָס מיינט מען נור קרבנות־פלייש וואָס ווערט געגעסן דורך טהורים, אָבער ווייל דער קרבן פסח וואָס מען ברענגט בטומאה ווערט דאָך גע־געסן דורך טמאי מת, קומט שוין ניט קיין כרת אויב אנדערע טמאים עסן עס. ר׳ אליעזר פטרט אויך אויף אריינקומען אין בית המקדש. א טמא מענטש ווען ער קומט אריין אין בית המקדש קומט כרת. זאָגט ר׳ אליעזר, אז וויל ווען מען ברענגט דעם קרבן פסח בטומאה מעגן דאָך דעמאָלס טמאי מת אריינגיין אין בית המקדש הויף, דעריבער אויב די זבים און זבות און נידות און קימפעטאָרינס זענען אריינ־געגאַנגען דעמאָלס אין בית המקדש הויף קומט זיי ניט די שטראָף כרת.

ה. מה, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן קרבן פסח, וועלכן די יידן האָבן מקריב געווען) אין מצרים, און דעם קרבן פסח (וועלכן די יידן זענען מקריב) אין די שפּעטערדיקע דורות (צייטן)? דעם קרבן פסח אין מצרים האָט מען (דאָס שעפּסל) געדאַרפן קויפן דעם צענטן (טאָג אין ניסן), און ער האָט געדאַרפן (האָבן אז מען זאָל מיט זיין בלוט) שפּריצן מיט א בינטל איזוב (איזאָפּ־שטעקעלע) אויף דעם אָבער־שטידל (משקוף, אין דער הויך איבער דער טיר פון הויז) און אויף די צוויי ביי־שטידלעך (מזוזות, פון ביידע זייטן טיר), און ער איז געגעסן געוואָרן שנעל (בחפזון) אין איין נאַכט; און דער פסח אין די שפּעטערדיקע דורות איז נוהג (דויערט) גאַנצע זיבן (טעג). די גמרא זאָגט, אז אין דער משנה פעלן דאָ צום סוף עטליכע ווערטער, און עס דאַרף זיין, אז דעם פסח וואָס די יידן האָבן געפּייערט אין מצרים האָט מען ניט געטאָרט עסן חמץ נאָר איין טאָג (דעם ערשטן טאָג פסח), און אין פסח פון די שפּעטערדיקע צייטן טאָר מען ניט עסן חמץ זיבן טעג. די פּרטים וועגן פסח אין מצרים, וואָס איז געפּייערט געוואָרן ווען די יידן זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, ווערן געזאָגט אין חומש שמות י״ב און י״ג.

ו. אמר, האָט ר׳ יהושע געזאָגט: איך האָב געהערט, אז די תמורה פון קרבן פסח (תמורה, אויסטויש, אויב מען האָט דאָס קרבן־פסח־שעפּסל אויסגעטוישט אויף

קְרֵבָה, וּתְמוּרַת הַפֶּסַח אֵינָהּ קְרֵבָה, וְאֵין לִי לְפָרֵשׁ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה אֲנִי אֲפָרֵשׁ. הַפֶּסַח שֶׁנִּמְצָא קוֹדֶם שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיָבִיא בְדָמָיו שְׁלָמִים, וְכֵן תְּמוּרָתוֹ. אַחַר שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, קָרֵב שְׁלָמִים, וְכֵן תְּמוּרָתוֹ: ז הַמַּפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ אוֹ זָכָר בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים, יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיָבִיא בְּדָמָיו שְׁלָמִים. הַמַּפְרִישׁ פִּסְחוֹ וּמֵת,

אן אנדערן שעפסל) איז מען מקריב, און אז די תמורה פון קרבן פסח איז מען ניט מקריב, און איך ווייס ניט עס צו דערקלערן. **ר' יהושע האט געהערט פון זיינע רביים צוויי דינים, איין דין אז די תמורה פון קרבן פסח דארף מען יא מקריב זיין, און א צווייטן דין אז מען טאר ניט מקריב זיין. און ער האט ניט געוואוסט, וועלכע תמורה דארף מען און וועלכע טאר מען ניט.** אמר ר' עקיבא, האט ר' עקיבא געזאגט: איך וועל עס דערקלערן: אויב דאס קרבן פסח (שעפסל איז פארלוירן געווארן און מען האט מקדיש געווען אן אנדער שעפסל אויף זיין ארט און דערנאך) איז עס (דאס ערשטע שפעסל) געפינען געווארן איידער מען האט געשאכטן (דאס אנדערע שעפסל אלס) קרבן פסח, זאל דאס ערשטע שעפסל זיך פאשן ביז עס וועט באקומען א פע-לער און מען זאל עס דעמאלס פארקויפן (אויסלייזן) און עס זאל ווערן אויס הייליק חולין) און מען זאל פאר דעם געלט קויפן א (בהמה און איר מקריב זיין אלס) קרבן שלמים; און אזוי איז אויך דער דין מיט זיין תמורה (אויב מען האט דאס ערשטע שעפסל איסגעטוישט אויף אן אנדער שעפסל). **דאס איז דער דין, ווען די תמורה פון קרבן פסח שעפסל איז מען ניט מקריב נאר מעןווארט ביז עס וועט באקומען א פעלער און מען וועט עס קאנען פארקויפן אלס חולין און פיר דעם געלט קויפן א בהמה כדי מקריב צו זיין איר אלס שלמים. דער טעם איז, ווייל קוים האט מען עס געפינען פארן שעכטן דאס צווייטע שעפסל, און מען האט דאס ערשטע שעפסל ניט געשאכטן, הייסט עס, אז מען האט עס „מדחה"-געווען-בידים", מען האט עס בכוונה אפגעווארפן, אפגעשטויסן. דעריבער קאן מען עס שפעטער ניט מקריב זיין אפילו אלס קרבן שלמים.** אחר שחיטת, אויב (מען האט געפינען דאס ערשטע שעפסל) נאכדעם ווי מען האט שוין געהאט געשאכטן (דאס צווייטע שעפסל אלס) קרבן פסח, זאל מען (דאס ערשטע שעפסל) מקריב זיין אלס קרבן שלמים, און אזוי זאל מען אויך (מקריב זיין אלס קרבן שלמים) זיין תמורה (אויב מען האט דאס געפינענע שעפסל אויסגעטוישט אויף אן אנדער שעפסל). **ווייל קוים האט מען עס געפונען שוין נאך דערשחיטה פון צווייטן שעפסל, האט מען דאך דאס ערשטע שעפסל ניט געקאנט מקריב זיין אלס קרבן פסח, הייסט עס ניט ווי מען האט עס „מדחה-געווען-בידים", דעריבער איז מען מקריב אלס שלמים סיי דאס שעפסל אליין סיי אויך זיין תמורה. „תמורה" הייסט ווען מען האט צוויי בהמות, איינע וועלכע מען האט מקדיש געווען אלס קרבן, און איינע א געוויינטליכע, חולין, און מען זאגט אז די צווייטע געוויינט-ליכע זאל זיין הקדש אנשטאט די ערשטע (זו תמורת זו) און דער דין איז, אז דא-מאלס זענען ביידע בהמות הקדש.**

ז. המפריש, אז איינער שיידט-אפ (איז מקדיש) א בהמה א נקבה צו ברענגען איר אלס זיין קרבן פסח, אדער א בהמה א זכר, וואס איז אלט צוויי יאר, זאל די בהמה זיך פאשן ביז זי וועט באקומען א פעלער און מען זאל איר דעמאלס פארקויפן, און דאס געלט זאל ארייפאלן (געגעבן ווערן אין בית המקדש צו ברענגען דערפאר) קרבן נדבה. **דאס שעפסל אלס קרבן פסח האט געמוזט זיין א זכר און ניט עלטער פון א יאר. אויב איינער האט מקדיש געווען א נקבה אדער א צוויי-יעריגן זכר אלס זיין קרבן פסח, און פארקויפן א גאנצע הקדש-בהמה קאן מען ניט, דארף מען ווארטן ביז זי באקומט א פעלער, א מום, און דעמאלס מעג מען איר פארקויפן (אויסלייזן) און דאס געלט זאל מען אוועקגעבן אין בית המקדש אין דער קאסע, פון וואנען מען** פלעגט קויפן בהמות און מקריב זיין אלס עולות (די **גאנצע בהמה ווערט פארברענט**

לֹא יְבִיאֶנּוּ בְנוֹ אַחֲרָיו לְשֵׁם פֶּסַח, אֶלָּא לְשֵׁם שְׁלָמִים: ח הַפֶּסַח שֶׁנִּתְעָרֵב בִּזְבָחִים, כֻּלָּן יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה, וּבִדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה, וְיַפְסִיד הַמּוֹתָר מִבֵּיתוֹ. נִתְעָרֵב בִּבְכוֹרוֹת, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אִם חֲבוּרַת כֹּהֲנִים, יֹאכֵלוּ: ט חֲבוּרָה

אויפן מזבח) נדבה, א נדבה, פרייוויליקער קרבן צו גאָט. המפריש פסחו, אַז איינער האָט אָפּגעשיידט (א שעפּסל, א זכר, יינגער פון צוויי יאָר) צו ברענגן עס אלס זיין קרבן פסח, און ער איז געשטאָרבן (איידער ער האָט עס געבראַכט אלס קרבן פסח) זאָל זיי זון עס ניט ברענגן אלס זיין (דעם זון׳ס) קרבן פסח, נאָר אלס קרבן שלמים. ווייל דער דין איז, אז א שעפּסל אלס קרבן פסח, וואָס מען האָט ניט מקריב געווען אלס קרבן פסח, זאָל מען דערנאָך מקריב זיין אלס שלמים. קרבן שלמים איז מען מקריב אויפן מזבח נור דאָס פעטס, און די כהנים קריגן דערפון נאָר געוויסע טיילן, און דאָס איבריקע פלייש קאָן ווערן געגעסן אויך דורך ישראלים אין ירושלים.

ח. הפסח שנתערב, אויב א (שעפּסל וואָס איז באשטימט אלס) קרבן פסח האָט זיך אויסגעמישט מיט (שעפּסלעך, וועלכע זענען באשטימט אלס) אנדערע קרבנות, זאָלן אלע זיך פּאַשן ביז זיי וועלן באקומען פעלערן, און מען זאָל זיי דעמאָלס פאַרקויפן און פאר דעם געלט פון דעם טייערסטן פון זיי זאָל מען ברענגן דעם קרבן פון דעם (איינעם) מין, און פאר דעם געלט פון דעם טייערסטן פון זיי זאָל מען ברענגן דעם קרבן פו דעם אנדערן מין, און ער זאָל דעם געלט־אונטערשיד (המותר, דאָס איבריקע) פארלירן פון זיין הויז (פון זיין אייגן געלט). די מפרשים טייטשן די משנה אזוי: עס זענען, למשל געווען דריי שעפּסלעך, איינס אַלס קרבן פסח, איינס, אַלס עולה און איינס אלס אשם (אַ קרבן, וואָס זיין פלייש ווערט געגעסן נור צו כהנים), און זיי האָבן זיך אויסגעמישט. איין שעפּסל איז ווערט געווען א סלע (א טאַלער) און די אנדערע צוויי נור צו האלבע סלע. דאַרף מען די שעפּסלעך לאָזן צוערשט באַקומען פעלערן (ווייל גאנצע קרבנות־שעפּסלעך קאָן מען ניט פארקויפן) און מען ברענגט דריי סלעים, דריי טאַלערס, און מען קויפט אויס די שעפּסלעך, און פאר איין טאַלער קויפט מען א קרבן עולה, און פאר איין טאַלער א קרבן אשם און פאר איין טאַלער א קרבן שלמים (ווי מיר האָבן פריער געלערנט דאַרף מען דאָס געלט פאר א קרבן־פּסח־שעפּסל, וואָס מען האָט ניט מקריב געווען צו דער צייט, קויפן דערפאַר א שעפּסל אלס קרבן שלמים). מען דאַרף אזוי טאָן, ווייל וועגן יעדן קרבן קאָן מען דאָך מיינען, אז דאָס איז געווען דאָס טייערע טאַלער־שעפּסל. מען האָט היזק א טאַלער, ווייל די דריי שעפּסלעך זענען דאָך באמת ווערט ניט מער ווי 2 טאַלער, און ניט 3 טאַלער. נתערב בבכורות, אויב דאָס (קרבן פּסח־שעפּסל) האָט זיך אויסגעמישט מיט (שעפּסלעך) בכורים, זאָגט ר׳ שמעון, אז אויב די חבורה (די קאָמפּאַניע וואָס דאַרף ברענגן דעם קרבן פּסח) זענען כהנים, זאָלן זיי עסן (די שעפּסלעך) אלס קרבן פּסח. מחמת נור כהנים מעגן עסן דאָס פלייש פון א בכור. ר׳ שמעון האַלט, אז כאָטש מען פאַרקלענערט דאדורך די צייט פון מעגן עסן דעם בכור־קרבן, וועלכער ווערט געגעסן צוויי טעג און א נאַכט, דאַקייגן דער קרבן פּסח ווערט געגעסן נור ביז דער האלבער נאַכט פון פּסח און דאָס בכורים־פלייש וועט נאָך דער האלבער נאַכט פּסול ווערן, פונדעסטוועגן מעג מען. די חכמים אָבער האַלטן, אז אויך ביים אויסמישן זיך מיט בכורים דאַרף מען די שעפּסלעך לאָזן באַקומען פעלערס און פאַרקויפן, אזוי ווי מען טוט ווען דאָס קרבן פּסח־שעפּסל מישט זיך אויס מיט אַנדערע קרבנות. די מחלוקה איז, וואָס ר׳ שמעון האַלט, אז „מביאין קדשים לבית הפסול", מען מעג ברענגן דערצו, אז קרבנות־פלייש זאָל פּסול ווערן, און די חכמים האַלטן, אז „אין מביאין קדשים לבית הפסול", מען טאָר עס ניט טאָן.

ט. חבורה, א קאָמפּאַניע, וועמענס קרבן־פּסח־שעפּסל איז פאַרלוירן געוואָרן,

שֶׁאָבַד פִּסְחָהּ, וְאָמְרָה לְאֶחָד, צֵא וּבַקֵּשׁ וּשְׁחוֹט עָלֵינוּ, וְהָלַךְ וּמָצָא וְשָׁחַט, וְהֵם לָקְחוּ וְשָׁחֲטוּ, אִם שֶׁלּוֹ נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, הוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם אוֹכְלִים עִמּוֹ מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם שֶׁלָּהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, הֵם אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן, וְהוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ. וְאִם אֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, אוֹ שֶׁשָּׁחֲטוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, הוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם אֵינָם אוֹכְלִים עִמּוֹ, וְשֶׁלָּהֶן יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה, וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. אָמַר לָהֶן, אִם אֵחַרְתִּי צְאוּ וְשַׁחֲטוּ עָלַי, הָלַךְ וּמָצָא וְשָׁחַט, וְהֵן לָקְחוּ וְשָׁחֲטוּ, אִם שֶׁלָּהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, הֵן אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן, וְהוּא אוֹכֵל עִמָּהֶן, וְאִם שֶׁלּוֹ נִשְׁחַט רִאשׁוֹן,

און זיי (די קאָמפּאַניע־מענטשן) האָבן געזאָגט צו איינעם (פון זייערע חברים): „גיי און זוך און (ווען דו וועסט געפינען דאָס שעפּסל) שעכט עס (אלס קרבן פסח) פאַר אונזערט וועגן״, און ער איז געגאַנגען און האָט עס געפונען און געשאָכטן, און זיי האָבן (דערווײַלע) געקויפט (אַן אנדער שעפּסל) און געשאָכטן (אלס קרבן פסח), (איז דער דין, אַז) אויב זיינס (דאָס געפינענע) איז געשאָכטן געוואָרן צוערשט, עסט ער פון זיינס און זיי עסן מיט אים פון זיינס. **מחמת נאָכן שעכטן דאָס שעפּסל קאָנען זיי זיך ניט צוריקציען, ממילא הייסט עס אַז עס איז זייער קרבן פסח. און דאָס שעפּסל, וואָס זיי האָבן געשאָכטן אלס קרבן פסח איז פסול, און מען דאַרף עס פאַרברענען.** ואם שלהן, און אויב זייערס איז געשאָכטן געוואָרן צוערשט זאָלן זיי עסן פון זייערס, און ער עסט פון זיינס (פון דעם געפינענעם). **ווייל זיי האָבן זיך צוריקגעצויגן צו דער ריכטיקער צייט פון געפינענעם שעפּסל, און זייער געקויפט שעפּסל איז זייער קרבן פסח; און ער האָט זיך דאָך ניט צוריקגעצויגן, דעריבער איז דאָס געפינענע שעפּסל זיין קרבן פסח.** ואם אינו ידוע, און אויב מען ווייסט ניט, וועלכער פון זיי איז געשאָכטן געוואָרן צוערשט, אָדער זיי האָבן געשאָכטן (ביידע שעפּסלעך) צוזאַמען (אין איין צייט), זאָל ער עסן פון זיינס, און זיי טאָרן ניט עסן מיט אים (פון זיין שעפּסל) און זייער (שעפּסל) ווערט אַרויסגעפירט צום פאַרברענט ווערן (לבית השריפה). **ער מעג עסן, ווייל עס איז דאָך זיכער זיין קרבן פסח. אָבער זיי טאָרן ניט עסן פון זיינס, ווייל טאָמער איז זייערס פריער געשאָכטן געוואָרן; און זיי טאָרן אויך ניט עסן פון זייער שעפּסל, ווייל טאָמער איז זיינס פריער געשאָכטן געוואָרן. דערי־בער דאַרף מען זייער שעפּסל פאַרברענען.** ופטורין, און זיי זענען פטור צו מאַכן א פסח שני. **זיי דאַרף ניט ברענגען אין 14טן טאָג אין אייר אַ פסח שני (ווי עס דאַרפן ברענגען מענטשן וועלכע האָבן ניט געבראַכט ערב פסח אין ניסן דעם קרבן פסח), ווייל ממה נפשך האָבן זיי דאָך געהאַט א קרבן פסח, אָדער זיין שעפּסל אָדער זייערס. און דאָס וואָס זיי האָבן ניט געגעסן שאַדט ניט, ווייל „אכילת פסחים אינה מעכבת״, דאָס ניט עסן פון קרבן פסח פלייש הייסט ניט אַז מען האָט ניט מקיים געווען די מצוה.** אָמר להן, אויב ער (דער מענטש, וועלכער איז געגאַנגען זוכן דאָס שעפּסל) האָט צו זיי געזאָגט: „אויב איך וועל מיך פאַרשפּעטיקן (מיטן געפינען דאָס שעפּסל) גייטס און שעכטס (אַן אנדער שעפּסל) אויך פאַר מיינעטוועגן״ (און זיי האָבן צו אים ניט געזאָגט צו שעכטן דאָס ערשטע שעפּסל פאַר זייערס וועגן) און ער איז געגאַנגען און האָט געפונען (דאָס ערשטע שעפּסל) און האָט עס געשאָכטן און זיי האָבן געקויפט אַן אנדער שעפּסל און געשאָכטן, (איז דער דין), אויב זייערס איז געשאָכטן געוואָרן צוערשט עסן זיי פון זייערס און ער עסט מיט זיי (פון זייער שעפּסל). **ווייל ער האָט דאָך זיי געהייסן שעכטן אויך פאַר זיינעטוועגן, און דערמיט וואָס זיי האָבן געשאָכטן צוערשט איז זייער שעפּסל געוואָרן אויך זיין קרבן פסח. דאָס ערשטע שעפּסל דאַרף, אין אַזאַ פאַל, פאַרברענט ווערן.** ואם שלו, און אויב זיינס איז צוערשט געשאָכטן גע־וואָרן, עסט ער פון זיינס און זיי עסן פון זייערס. **מחמת דאָס דאָזיקע שעפּסל איז דאָך**

הוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ וְהֵן אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן. וְאִם אֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, אוֹ שֶׁשָּׁחֲטוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, הֵן אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן, וְהוּא אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶן, וְשֶׁלּוֹ יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה, וּפָטוּר מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. אָמַר לָהֶן וְאָמְרוּ לוֹ, אוֹכְלִין כֻּלָּם מִן הָרִאשׁוֹן, וְאִם אֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן שְׁנֵיהֶן יוֹצְאִין לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. לֹא אָמַר לָהֶן וְלֹא אָמְרוּ לוֹ, אֵינָן אַחְרָאִין זֶה לָזֶה: י שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ פִּסְחֵיהֶן, אֵלּוּ מוֹשְׁכִין לָהֶן אֶחָד, וְאֵלּוּ מוֹשְׁכִין לָהֶן אֶחָד. אֶחָד מֵאֵלּוּ בָּא לוֹ אֵצֶל אֵלּוּ, וְאֶחָד מֵאֵלּוּ בָּא לוֹ אֵצֶל אֵלּוּ, וְכָךְ הֵם אוֹמְרִים. אִם שֶׁלָּנוּ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה, יָדֶיךָ מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלְּךָ וְנִמְנֵיתָ עַל שֶׁלָּנוּ, וְאִם שֶׁלְּךָ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה, יָדֵינוּ מְשׁוּכוֹת

נור זיין קרבן **פסח און ניט זייער קרבן פסח.** ואם אינו ידוע, און אויב מען ווייסט ניט, וועלכע (שעפסל) פון זיי איז געשאָכטן געוואָרן צוערשט, אָדער זיי זענען ביידע געשאָכטן געוואָרן צוזאמען (אין איין צייט), עסן די פון זייערס, און ער טאָרניט עסן צוזאמען מיט זיי (פון זייער שעפסל) און זיינס (דאָס געפינענע שעפסל) דארף ארויסגעפירט ווערן צום פארברענען, און ער איז פטור צו ברענגן דעם פסח שני. **עס איז דערזעלבער דין וואָס פריער, נאָר אין איצטיקן פאל האָבן זיי א זיכער שעפסל אלס זייער קרבן פסח, און ער ווייסט ניט וועלכעס עס איז זיינס.** אָמר להן ואמרו לו, אויב ער האָט צו זיי געזאָגט (אז אויב ער וועט זיך פארשפעטיקן זאָלן זיי שעכטן פאר זיינעטוועגן, און זיי האָבן צו אים געזאָגט, אז אויב ער וועט געפונען זאָל ער שעכטן פאר זייערטוועגן), דארפן ביידע עסן פון דעם שעפסל וואָס איז צוערשט געשאָכטן געוואָרן. **מחמת דאָס איז דאָך סיי זיין און סיי זייער קרבן פסח, ווארום זיי האָבן דאָך געהייסן איינער דעם אנדערן שעכטן דעם קרבן פסח.** ואם אינו ידוע, און אויב מען ווייסט ניט וועלכעס (שעפסל) איז געשאָכטן געוואָרן צוערשט, דארפן ביידע (שעפסלעך) ארויסגעפירט ווערן צום פארברענען. **ווארום ניט ער און ניט זיי ווייסן דאָך ניט וועלכעס שעפסל איז זיכער דער קרבן פסח וואָס געהערט צו אים און וועלכעס איז זיכער זייער קרבן פסח; סיי ער און סיי זיי זענען פטור פון א פסח שני, ווייל ממה־נפשך האָבן זיי דאָך אלע געבראַכט א קרבן פסח.** לא אָמר, אויב ניט ער האָט צו זיי געזאָגט, און ניט האָבן צו אים געזאָגט (און ער האָט געשאָכטן און זיי האָבן געשאָכטן) זענען זיי ניט פאראנטוואָרטליך איינער צום צווייטן. **זיינס איז זיינס און זייערס איז זייערס. דער רמבם זאָגט, אז אפילו זיי האָבן אין זינען געהאַט, אז איינער זאָל שעכטן פאר דעם צווייטן שאדט אויך ניט.**

י. שתי חבורות, אויב ביי צוויי קאָמפאַניעס האָבן זיך זייערע (צוויי) קרבן־פסח־שעפסלעך אויסגעמישט איינס מיט דעם אנדערן (און מען ווייסט ניט, וועלכעס שעפסל עס געהערט צו דער איינער קאָמפאַניע און וועלכעס צו דער צווייטער) זאָל די קאָמפאַניע נעמען (פון די אויסגעמישטע) איין (שעפסל) און די אנדערע זאָל נעמען איין (שעפסל), און איינער (איין מאן) פון דער איינער (קאָמפאַניע) זאָלן גיין צו דער צווייטער (קאָמפאַניע) און איינער (איין מאן) פון דער צווייטער קאָמפאַניע זאָל גיין צו דער ערשטער קאָמפאַניע, און זיי יעדע קאָמפאַניע) זאָל אזוי זאָגן (צום מאן פון דער אנדערער קאָמפאַניע, וועלכער איז געקומען צו זיי): אויב דאָס דאָזיקע קרבן־פסח־שעפסל (וואָס מיר האָבן גענומען פון די געמישטע) איז אונזערס, זאָלסטו זיין צוריקצויגן פון דיין שעפסל (פון דעם אנדערן שעפסל) און דו זאָלסט ווערן מיטגעציילט (א שותף) צו אונזער (שעפסל); און אויב דאָס דאָזיקע קרבן־פסח־שעפסל איז דיינס ציען מיר זיך צוריק פון אונזער (פון דעם אנדערן שעפסל, וואָס איז אונזערס) און מיר ציילן זיך מיט (מיר ווערן שותפים) צו דיין (שעפסל). **דער יסוד פון דער דאָזיקער משנה איז, ערשטנס — אז איין מענטש טאָר ניט זיין א שותף צו צוויי**

מִשֶּׁלָּנוּ וְנִמְנֵינוּ עַל שֶׁלָּךְ. וְכֵן חָמֵשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה וְשֶׁל עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה, מוֹשְׁכִין לָהֶן אֶחָד מִכָּל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה, וְכֵן הֵם אוֹמְרִים: **יא** שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעָרְבוּ פִסְחֵיהֶם, זֶה מוֹשֵׁךְ לוֹ אֶחָד, וְזֶה מוֹשֵׁךְ לוֹ אֶחָד. זֶה מְמַנֶּה עִמּוֹ אֶחָד מִן הַשּׁוּק, וְזֶה מְמַנֶּה עִמּוֹ אֶחָד מִן הַשּׁוּק. זֶה בָא אֵצֶל זֶה, וְזֶה בָא אֵצֶל זֶה, וְכָךְ הֵם אוֹמְרִים. אִם שֶׁלִּי הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה,

קרבן־פסח־שעפסלעך, און צוויטענס, אז מען טארניט איבערלאָזן א קרבן פסח שעפסל אָן בעלי בתים; עס מוז בלייבן כאָטש איין בעל הבית. דעריבער קאָנען ניט די **אלע קאָמפּאַניע־מענטשן זיך אנטזאגן פון דעם שעפסל. אָבער מיט דעם אויפטו פון דער משנה בלייבט שטענדיק אויף יעדן שעפסל איינער פון זיינע פריערדיקע בעלי־בתים, פון די פריערדיקע קאָמפּאַניע־מענטשן** (בני החבורה). וכן, און אזוי קאָן מען אויך טאָן (אויב עס האָבן זיך אויסגעמישט קרבן־פסח־שעפסלעך פון) פינף קאָמפּאַניעס (חבורות) וואָס אין יעדער קאָמפּאַניע איז פאראן פינף (מענטשן); אָדער (אויב עס האָבן זיך אויסגעמישט צען שעפסלעך פון) (קאָמפּאַניעס) צו צען (מענטשן אין יעדער קאָמפּאַניע; זיי נעמען צו איין מענטשן פון יעדער קאָמפּאַניע (חבורה) און זיי זאָגן אזוי (ווי די משנה האָט פריער געבראכט). **ביי 5 קאָמפּאַניעס צו 5 מענטשן אין יעדער קאָמפּאַניע, צעטיילן זיך די קאָמפּאַניעס און שאפן 5 נייע קאָמפּאַניעס צו 5 מענטשן אין יעדער. מיר ווילן עס דאָ בעסער דערקלערן, ווען מיר וועלן אָנרופן יעדן מענטש פון דער קאָמפּאַניע מיט א אות, למשל אי דער ערשטער קאָמפּאַניע זענען געווען די 5 מענטשן א, ב, ג, ד, ה. אין דער צווייטער ו, ז, ח, ט, און י. אין דער דריטער יא, יב, יג, יד, און טו, אין דער פירטער טז, יז, יח, יט, און כ. אין דער פיפטער כא, כב, כג, כד, כה. דארף מען די קאָמפּאַניעס איינגאנצן צו צעטיילן, אזוי אז אין דער ערשטער קאָמפּאַניע זאָלן זיין א. ו, יא, טז, און כא; אין דער צווייטער ב, ז, יב, טז, כב, און אזוי כסדר, אזוי אז אין יעדער קאָמפּאַניע זאָלן די פינף חברים זיין ניי־צוזאמענגעשטעלט. און דעמאָלס נעמט יעדע פון די נייע קאָמפּאַניע איי־נעם פון די אויסגעמישטע שעפסלעך און קאָן אדורכפירן דאָס זאָגן. למשל מיר וועלן נעמען די ערשטע נייע קאָמפּאַניע. זאָגן די מענטשן א, ו, יא, טז, צום כ"א; „אויב דאָס שעפסל איז דיינס, אנטזאגן מיר זיך פון אונזערע שעפסלעך און מיר ווערן שותפים צו דיין דאָזיקן שעפסל, און אויב דאָס שעפסל געהערט צו איינעם פון אונז, אנטזאגסט דו זיך פון דיין שעפסל און ווערטס א שותף צום דאָזיקן שעפסל". דערנאָך זאָגן דאָס זעלבע א, ו, יא און כא צום טז; דערנאָך זאָגן דאָסזעלבע א, ו, טז, און כא צום יא; דערנאָך זאָגן דאָס זעלבע א. יא, טז און כא צום א. ממה נפשך איז דאָך דאָס שעפסל איינעמט פון זיי, און ממילא איז דאָס שעפסל ניט געבליבן אָן א בעל הבית. דיזעלבע זאַך פירט מען אדורך אין די אנדערע נייע קאָמפּאַניעס. די משנה זאָגט, אז דאָסזעלבע קאָן מען טאָן ביי 10 קאָמפּאַניעס צו 10 מענטשן אין יעדער, און מען צעטיילט די 10 מענטשן פון יעדער קאָמפּאַניע אז יעדער פון זיי זאָל ווערן א חבר אין אן אנדערער קאָמפּאַניע, און דאָ דארף מען אין יעדער קאָמפּאַניע דורכפירן דאָס זאָגן 10 מאָל.**

יא. שנים, צוויי (איינצעלנע) מענטשן וואָס (יעדער פון זיי האָט געהאט א שעפסל פאר א קרבן פסח און) זייערע צוויי קרבן־פסח־שעפסלעך האָבן זיך אויסגע־מישט, נעמט דער איינער איין (שעפסל) און דער צווייטער נעמט איין (שעפסל), און דער איינער נעמט צו זיך צו איינעם פון גאַס (וועלכער האָט נאָכניט קיין קרבן פסח) און דער צווייטער נעמט צו זיך צו איינעם פון גאַס, (אזוי אז איצט האָט שוין יעדעס שעפסל צוויי בעלי הבתים), און דערנאָך גייט אריבער איינער (פון די בעלי הבתים פון איין (שעפסל) צום אנדערן, און איינער פון דעם אנדערן צום ערשטן, און אזוי זאָגן זיי (יעדער צו זיין נייעם אריבערגעקומענעם שותף); אויב דאָס דאָזיקע (שעפסל)

יָדֶיךָ מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלְּךָ וְנִמְנֵיתָ עַל שֶׁלִּי, וְאִם שֶׁלְּךָ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה, יָדַי מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלִּי, וְנִמְנֵיתִי עַל שֶׁלְּךָ:

פרק י

א עַרְבֵי פְסָחִים סָמוּךְ לַמִּנְחָה, לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיָּסֵב. וְלֹא יִפְחֲתוּ לוֹ מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל

איז מיינס, זאָלסטו זיין צוריקגעצויגן פון דיין (שעפּסל) און ווערסט א שותף צו מיינס, און אויב דיינס איז דאָס דאָזיקע שעפּסל, צי איך זיך צוריק פון מיין שעפּסל און ווער א שותף צו דיינס. **אייגנטליך איז עס דאָס זעלבע וואָס פריער אין משנה י׳ מיט די 2 קאָמפּאַניעס. נאָר אַזוי ווי דאָ איז געווען אין אָנהויב אין יעדער קאָמ־פּאַניע נאָר איין מענטש, האָט די משנה געגעבן דעם אויפטו, אַז יעדער פון די צוויי מענטשן זאָל זיך צונעמען א שותף פון דער גאַס, ממילא וועלן דאָך שוין זיין אין יעדער קאָמפּאַניע צוויי מענטשן, און מען וועט קאָנען טאָן אַזוי ווי די משנה האָט געלערנט, דהיינו, אַז פון איין קאָמפּאַניע זאָל אריבערגיין אין דער צווייטער איין מענטש און מען זאָל זאָגן די ווערטער, און די שעפּסלעך בלייבן כסדר מיט איין בעל הבית. עס דאַרף באַמערקט ווערן אַז אומעטום וואו אין די לעצטע דריי משנות איז געלערנט געוואָרן וועגן אויסגעמישטע קרבן פּסח־שעפּסלעך, מיינט מען לעבעדיקע שעפּסלעך, איידער מען האָט זיי געשאָכטן.**

פרק י.

אין דאָזיקן צענטן פּרק לערנט די משנה די דינים ווי אַזוי זיך נוהג צו זיין ערב פּסח פאַרנאַכט, און דערנאָך פּסח ביינאַכט צום סדר, און דאָס זענען די דינים וואָס זענען דער יסוד פאַר אונזער היינטיקן סדר, קידוש, כרפּס, הגדה־זאָגן, מצה, מרור, חרוסת, אפיקומן, הלל, נשמת. די אַלע דינים און אויפפירונגען זענען א ,,זכר ליציאת מצרים״, צו געדענקן דעם גלות מצרים און די ניסים, וואָס גאָט האָט באַוויזן אַרויס־נעמענדיק די יידן פון מצרים.

א. ערבי פסחים, ערב פּסח נאָענט צו מנחה־צייט זאָל א מענטש ניט עסן, ביז עס ווערט פינסטער. די מפרשים זאָגן, **אַז מנחה־צייט מיינט מען אין אָנהויב פון דער צענטער שעה. דער טאָג איז איינגעטיילט אין 12 שעה, און נאָענט צו מנחה מיינט מען דעריבער דאָס לעצטע פערטל פון טאָג. מען טאָר דעמאָלס ניט עסן קיין שום זאַך; חמץ טאָר מען דאָך סיי ווי ניט עסן, און מצה איז אויך פאַראַן א חומרא ניט צו עסן, און די משנה לערנט אַז מען זאָל אויך אַנדערע זאַכן ניט עסן. דער טעם איז, כדי מען זאָל ביינאַכט עסן מצה (וואָס איז א מצוה) מיט אַפּעטיט, לתאבון. ואפילו,** און אפילו דער אָרימער צווישן יידן זאָל ניט עסן (פּסח ביינאַכט, צום סדר) סיידן ער לענט זיך אָן, ,,בהסבה״, **אָנלענען זיך אויף א היסב־בעט ביים טיש, ווי עס האָבן זיך געפירט אַמאָל פרייע מענטשן. טייל מפרשים טייטשן אַז די ווערטער ,,און אפילו דער אָרימער צווישן יידן״ גייען אַרויף אויף פריער, און דאָס הייסט, אַז אויך ער, כאָטש ער איז הונגעריק, טאָר אויך ניט עסן ערב פּסח נאָענט צו מנחה־צייט; און דער ,,לא יאכל עד שיסב״, ,,מען זאָל ניט עסן סיידן מען לענט זיך אָן״, איז א באַזונדערער דין,** ולא יפחתו, און מען זאָל אים ניט געבן ווייניקער פון פיר כוסות וויין, און אַפילו פון דער צדקה־שיסל. **די צדקה־גבאים, וואָס זענען מפרנס דעם אָרימאַן דאַרפן אים געבן פּסח צום סדר פיר כוסות וויין, די ארבע כוסות, און מען דאַרף דאָס געבן אפילו צו די סאַמע אָרימסטע, וואָס עסן פון דער צדקה־שיסל (תמחוי). וועגן ,,תמחוי״ האָבן מיר געגעבן אין מסכתא פאה פּרק ח׳ משנה ז׳. די ארבע כוסות זענען אַנטקעגן די 4 ווערטער פון גאולה וואָס זענען פאַראַן אין חומש פּרשת וארא ,,והוצאתי״, ,,והצלתי״, ,,וגאלתי״, ,,ולקחתי״.**

יַיִן, וַאֲפִלּוּ מִן הַתַּמְחוּי: ב מָזְגוּ לוֹ כּוֹס רִאשׁוֹן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם: ג הֵבִיאוּ לְפָנָיו (יְרָקוֹת וַחֲזֶרֶת), מְטַבֵּל בַּחֲזֶרֶת. עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְפַרְפֶּרֶת הַפַּת, הֵבִיאוּ לְפָנָיו מַצָּה וַחֲזֶרֶת וַחֲרֹסֶת (וּשְׁנֵי תַבְשִׁילִין), אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חֲרוֹסֶת מִצְוָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, מִצְוָה. וּבַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְבִיאִים לְפָנָיו גּוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח: ד מָזְגוּ לוֹ כּוֹס שֵׁנִי. וְכָאן הַבֵּן שׁוֹאֵל אָבִיו, וְאִם אֵין דַּעַת בַּבֵּן אָבִיו מְלַמְּדוֹ. מַה

ב. מזגו לו, מען האָט אים (דעם בעל הבית וואָס ריכט־אָפּ דעם סדר) אָנגעגאָסן דעם ערשטן כוס. די משנה הייבט דאָ אָן געבן ווי אזוי דער סדר דאַרף געפירט ווערן, און דאָס ערשטע איז מען גיסט אָן דעם ערשטן כוס וויין, כדי צו מאכן קידוש. „מזג" איז דער טייטש „צענויפמישן וויין מיט וואַסער", ווייל אַמאָל פלעגט מען טרינקען דעם וויין געמישט מיט וואַסער, און עס איז געוואָרן א וואָרט בכלל פאַר אָנגיסן א כוס וויין. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן אז (ביים קידוש מאכן) זאָל ער צוערשט מאכן די ברכה אויפן טאָג (די קידוש ברכה „מקדש ישראל והזמנים") און דערנאָך מאכן די ברכה אויפן וויין („בורא פרי הגפן"), און די בית הלל זאָגן, אז צוערשט די ברכה אויפן וויין און דערנאָך די ברכה אויפן טאָג. די דאָזיקע משנה האָבן מיר געהאַט אין מסכתא ברכות פרק ח' משנה א' און מיר האָבן זי דאָרט דערקלערט. די הלכה איז ווי די בית הלל, און מיר טוען היינט ווי די בית הלל.

ג. הביאו לפניו, מען האָט געבראַכט פאַר אים (פאַר דעם בעל הבית) און ער האָט איינגעטונקען (מטבל) מיט די שאַלאַטן (בחזרת), ביז ער קומט צום ברויט־שפּייז. די מפרשים טייטשן די משנה, אז מען האָט געבראַכט אויפן טיש ירקות, גרינוואַרג, און דער בעל הבית טונקט־איין שאַלאַטן (חזרת) און עסט זיי. די משנה זאָגט ניט, אין וואָס ער טונקט איין. אמאָל פלעגט מען אַלץ עסן איינגעטונקען, ווי אין דער גמרא פסחים קז „השמש מטבל בבני מעיים". דערפון איז אונזער עסן ביים סדר כרפס, א גרינס איינגעטונקען אין זאַלץ־וואַסער. „פרפרת הפת", ברויט־שפּייז, מיינט מען די מצה. וועגן וואָרט פרפרת זע ברכות פרק ו' משנה ה'. הביאו לפניו מצה, מען האָט געבראַכט פאַר אים (פאַר דעם בעל הבית אויפן טיש) מצה, און שאַלאַטן (נאָכאַמאָל שאַלאַטן, צו עסן אלס מרור) און חרוסת, און צוויי געקעכצן, כאָטש די חרוסת איז ניט קיין מצוה. „חרוסת" איז געמאַכט פון צעריבענע מאַנדלען, טייטלען, עפּל, און אַנדערע פּרוכטן, און עס זאָל זיין געדיכט ווי ליים, און מען טונקט אין אים איין דעם מרור. די גמרא זאָגט אז דער „חרוסת" איז א „זכר לטיט", אן אָנדענקונג צום ליים, ביי וועלכן די יידן האָבן געאַרבייט שווער אין מצרים. די „געקעכצן" זענען איינס אלס אָנדענקן צום קרבן פסח און איינס אלס אָנדענקן צום קרבן חגיגה. די משנה זאָגט, אז עסן חרוסת איז ניט קיין מצוה, און די גמרא זאָגט, אז דאָס איינטונקען חרוסת איז כדי צו לייכטער צו מאַכן די האַרבקייט פון מרור. ר' אליעזר בר צדוק זאָגט, אז חרוסת איז א מצוה. דער מדרש זאָגט אז דער עפּל אין חרוסת איז אויך אלס אָנדענקן צום עפּל־בוים, אונטער וועלכן די יידישע פרויען אין מצרים האָבן געבוירן זייערע קינדער אָן צער, און דער רמז דערצו איז אין שיר השירים ה' „תחת התפוח עוררתיך". ובמקדש, און אין דער צייט פון בית המקדש האָט מען געבראַכט פאַר אים (אין ירושלים) דעם גוף פון קרבן־פּסח. דאָס הייסט, דאָס שעפּסל מקיים צו זיין די מצוה צו עסן דאָס פליִיש פון קרבן פסח.

ד. מזגו לו, מען האָט אים אָנגעגאָסן דעם צווייטן כוס (וויין), און דאָ פרעגט דער זון זיין פאָטער. אין טייל משניות איז פאַראַן די גירסא ניט „וכאן" (און דאָ) נאָר „וכן", „און אזוי", עס הייסט אזוי פרעגט דער זון די קשיות וואָס קומען ווייטער. ואם, און אויב דער זון האָט ניט קיין וויסן זאָל אים דער פאָטער לערנען. ער זאָל אים

נִשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה. (שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר). שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בָּשָׂר צָלִי שָׁלוּק וּמְבֻשָּׁל, הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ צָלִי. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ מַטְבִּילִין פַּעַם אַחַת, הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים. וּלְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל בֵּן אָבִיו מְלַמְּדוֹ. מַתְחִיל בִּגְנוּת וּמְסַיֵּם בְּשֶׁבַח, וְדוֹרֵשׁ מֵאֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי עַד שֶׁהוּא גוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ: ה רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה

לערנען די אלע טעמים פאר וואס מען טוט די אלע זאכן. די קשיות זענען: מה נשתנה, פארוואס איז פארענדערט געוואָרן די דאָזיקע נאכט (פון פסח) פון אלע נעכט (פון א גאנץ יאָר); ווארום אלע נעכט עסן מיר חמץ און מצה, און אין דער דאָזיקער נאכט (עסן מיר) אינגאנצן מצה? ווארום אלע נעכט עסן מיר אנדערע גרינסן (ירקות) און אין דער דאָזיקער נאכט (עסן מיר) מרור (ביטערע גרינסן)? ווארום אין אלע נעכט עסן מיר פליש געבראָטן (אויף פייער), שטארק אָפּגעקאָכט (שלוק), אָדער געקאָכט, און אין דער דאָזיקער נאכט (עסן מיר) אינגאנצן געבראָטן? ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב' משנה ה' מוז מען דאָס פליש פון קרבן פסח בראָטן אויפן פייער, און מען טאָר עס ניט קאָכן. די דאָזיקע קשיא האָבן מיר היינט ניט אין אונזער הגדה, מחמת מיר האָבן ניט היינט קיין קרבן פסח. זי איז געפרעגט געוואָרן ווען דאָס בית המקדש איז געשטאנען און מען האָט מקריב געווען צום קרבן פסח. שבכל, ווארום אין אלע נעכט טונקען מיר איין מאָל, און אין דער דאָזיקער נאכט (טונקען מיר איין) צוויי מאָל? פסח צום סדר טונקט מען איין איינמאָל אין אָנהויב סדר, דאָס גרינס (די חזרת, פריער אין אָנהויב משנה ג', היינט הייסט עס „כרפס") אין זאלץ־וואסער, און איינמאָל דעם מרור אין חרוסת. אין טייל משניות איז די גירסא (לויט דער מסקנא פון דער גמרא) אז אין אלע נעכט „אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת", טונקט מען ניט אין אפילו ניט איינמאָל. די זאך איז וואָס אין די אלטע צייטן איז געווען דער מנהג צו עסן כמעט אַלע מאכלים איינגעטונקען אין עפּעס, און מיר האָבן פריער געבראַכט די גמרא פסחים ק"ז „השמש מטבל בבני מעיים", אזוי אז יעדע נאכט ביים עסן פלעגט מען איינטונקען אין עפּיס. — מיט דער דאָזיקער קשיא ענדיקן זיך די 4 קשיות. צוליב דעם וואָס היינט האָבן מיר ניט די דריטע קשיא וועגן געבראָטן פליש, איז צו־געגעבן געוואָרן די קשיא: פארוואָס מען עסט גראד אין דער דאָזיקער נאכט אָנגע־לענטערהייט (מסובין). ולפי דעתו, און לויט דעם שכל פון זון דארף דער פאָטער אים לערנען. ווען ער גיט אים דעם ענטפער זאָל ער אים אזוי געבן אז דער זון זאָל פאר־שטיין. איצט גיט די משנה אז ער דערציילט דערנאָך דעם גאנצן ספור פון יציאת מצרים, און ער הויבט אָן נאָך פון פריער אין דער יידישער געשיכטע: מתחיל בגנות, ער הייבט אָן מיט די חסרונות (די שלעכטע זייטן, גנות) און ער ענדיקט מיט לויב (בשבח, די גוטע זייטן). מען הייבט אָן אין דער הגדה דערציילן, ווי אונזערע אור־עלטערן (אברהם אבינו'ס פאָטער תרח) זענען געווען געצנדינער (עובדי עבודה זרה היו אבותינו) און ווי אונזערע אור־עלטערן האָבן געדינט אין מצרים (עבדים היינו) און ווי גאָט האָט זיי אויסגעלייזט און זיי געגעבן די תורה. ודורש, און ער דער־קלערט פון „ארמי אובד אבי" ביז ער ענדיקט די גאנצע פרשה. דאָס איז די פרשה אין דברים כ"ו, ה' „ארמי אובד אבי" ביזן סוף פון פסוק ח' „ובאותות ומופתים". די דאָזיקע דערקלערונגען אויף דער פרשה, וועלכע דערציילן אין קורצן דעם סיפור פון יציאת מצרים, האָבן מיר אין דער הגדה.

ה. רבן גמליאל פלעגט זאָגן, אז ווער עס זאָגט ניט (דערקלערט ניט דעם טעם)

דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר. פֶּסַח, עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם. מַצָּה, עַל שׁוּם שֶׁנִּגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם. מָרוֹר, עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם. בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִגַּדְתָּ לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים, לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר וּלְבָרֵךְ, לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ, הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה, וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ: ו עַד הֵיכָן הוּא אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, עַד אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, עַד חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם. וְחוֹתֵם בִּגְאֻלָּה.

פון די דאָזיקע דריי זאַכן אין פסח האָט ער ניט דערפילט זיין חוב, און דאָס זענען זיי (די דריי זאַכן): פסח (קרבן פסח), מצה און מרור. **מען דאַרף זאָגן דעם טעם פאַר־וואָס מען עסט די דאָזיקע דריי זאַכן אים פסח. און דער טעם איז:** פסח, (מען עסט דעם קרבן (פסח), ווייל גאָט האָט איבערגעהיפּערט איבער די הייזער פון אונזערע עלטערן אין מצרים. **דאָס איז דער פסוק אין שמות י״ב, כ״ז, (ואמרתם זבח פסח — אשר פסח) אז ווען גאָט האָט געטויט אַלע בכורים פון די מצריים האָט ער איבערגעהיפּערט אי־בער די הייזער פון די יידן, און די יידישע בכורים זענען געראַטעוועט געוואָרן. פסח איז פון וואָרט „פסח״, איבערשפּרינגען, איבערהיפּערן.** מצה, (מען עסט מצה), ווייל אונזערע עלטערן זענען געוואָרן אויסגעלייזט פון מצרים. **דער רמבם גיט צו אין דער דאָזיקער משנה דעם פסוק פון שמות י״ב, ל״ט, „ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ״, אז די יידן האָבן זיך געאיילט אַרויסצוגיין פון מצרים און זיי האָבן ניט באַוויזן זויער צו מאַכן זייער טייג (חמץ) און זיי האָבן גע־באַקן מצות.** מרור, (מען עסט מרור, ביטערע גרינס), ווייל די מצריים האָבן פאַרבי־טערט דאָס לעבן פון אונזערע עלטערן אין מצרים. **דערמיט ענדיקן זיך די טעמים פון די דריי זאַכן, פסח, מצה און מרור, וועלכע רבן גמליאל האָט געהייסן זאָגן. איצט גיט די משנה צו אַנדערע ווערטער וואָס מען דאַרף זאָגן ביים סדר:** בכל דור, אין יעדן דור דאַרף דער מענטש זיך באַטראַכטן ווי ער אַליין איז אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, ווייל עס ווערט געזאָגט (שמות יג) והגדת לבנך, און דו זאָלסט דערציילן דיין זון אין דאָזיקן טאָג אַזוי צו זאָגן: צוליב דעם האָט גאָט געטאָן צו מיר ווען איך בין אַרויס־געגאַנגען פון מצרים״. **דער פסוק זאָגט אָן, אַז יעדער ייד אין אַלע צייטן זאָל אַזוי זאָגן צו זיינע קינדער: „ווען איך בין אַרויסגעגאַנגען פון מצרים״, און דאָס הייסט אַז יע־דער דאַרף זיך באַטראַכטן ווי ער איז אויך מיט־אויסגעלייזט געוואָרן.** לפיכך, דע־ריבער זענען מיר מחויב צו דאַנקן און צו לויבן און צו רימען און צו באַשיינען און צו דערהייבן און צו פאַרערן און צו בענטשן און צו העכערן און צו פאַרהערליכן צו דעם (גאָט) וועלכער האָט געטאָן צו אונזערע עלטערן און צו אונז די אַלע דאָזיקע ניסים; ער האָט אונז אַרויסגעצויגן פון קנעכטשאַפט צו פרייהייט, פון באַטריבטקייט צו פרייד, און פון טרויער צו יום טוב, און פון אונטערטעניקייט צו אויסלייזונג, און מיר וועלן זאָגן פאַר אים הללויה. **מיט זאָגן „הללויה״ מיינט מען זאָגן „הלל״, וואָס הויבט זיך אָן מיטן קאַפּיטל קי״ג (הללויה עבדי ה׳) אין תהלים.**

ו. עד היכן, ביז וואַנען זאָגט ער (דעם הלל)? די בית שמאי זאָגן, אַז ביז „אם הבנים שמחה״ (ביז צום סוף קאַפּיטל קי״ג), און די בית הלל זאָגן, אַז ביז „חלמיש למעינו מים״ (צום סוף קאַפּיטל קי״ד). **דעם סוף פון הלל וועט ער זאָגן שפּעטער ביים פירטן כוס וויין, און דאָ זאָגט ער נור דאָס ערשטע קאַפּיטל פון הלל,**

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה, לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר, וְאֵינוֹ חוֹתֵם. רַבִּי עֲקִיבָה מוֹסִיף, כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ (וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ), הַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים, הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ, וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ, וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים, אֲשֶׁר הִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן, וְנוֹדֶה לְךָ (שִׁיר חָדָשׁ) עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

ז מָזְגוּ לוֹ כּוֹס שְׁלִישִׁי, מְבָרֵךְ עַל מְזוֹנוֹ. רְבִיעִי, גּוֹמֵר עָלָיו אֶת הַהַלֵּל, וְאוֹמֵר עָלָיו בִּרְכַּת הַשִּׁיר. בֵּין הַכּוֹסוֹת הַלָּלוּ, אִם רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יִשְׁתֶּה, בֵּין שְׁלִישִׁי לָרְבִיעִי לֹא יִשְׁתֶּה:

ח אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן.

לויט די בית שמאי, און די ערשטע צוויי קאפיטלעך פון הלל, לויט די בית הלל, וחותם, און ער ענדיקט מיט גאולה. **ער דארף נאָכדעם זאָגן א ברכה וועגן גאולה, אויסלייזונג.** ר' טרפון זאָגט, אז די ברכה פון גאולה זאָגט מען: („ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם) אשר גאלנו, וועלכער האָט אונז אויסגעלייזט און האָט אויסגע־לייזט אונזערע עלטערן פון מצרים", און מען ענדיקט ניט. **דאָס הייסט, מען זאָגט ניט צום סוף „ברוך אתה ה' גאל ישראל". וועגן וואָרט „חותם", מען ענדיקט, ביי ברכות האָבן מיר געגעבן אין מסכת ברכות פרק א' משנה ד'.** ר' עקיבא זאָגט, אז (מען גיט צו נאָך דעם וואָרט „ממצרים", אויך די דאָזיקע ווערטער): „כן ה', אזוי גאָט, אונזער גאָט און גאָט פון אונזערע עלטערן, דערפיר אונז צו אנדערע פייערטעג און ימים טובים, וואָס קומען אונז אנטקייגן אין פרידן, דערפרייטע מיט דעם אויפ־בוי פון דיין שטאָט (ירושלים) און דערפרייטע מיט טאָן דיין עבודה (מקריב זיין קרבנות אין בית המקדש) און מיר זאָלן דאָרט עסן פון די קרבנות (חגיגה) און פון די קרבנות פסח", און אזוי ווייטער (דעם סוף פון דער דאָזיקער ברכה, וואָס איז פאַראַן אין דער הגדה), ביז „ברוך אתה ה' גאל ישראל, געבענטשט ביזטו גאָט וואָס האָט אויסגעלייזט ישראל". **ר' עקיבא האָט צו ר' טרפונ'ס נוסח פון דער גאולה ברכה צוגעגעבן צוויי זאכן. ערשטנס די תפילה, אז מען זאָל אינגיכן דערלעבן די קומענ־דיקע גאולה, דעם אייפבוי פון ירושלים און מקריב זיין קרבנות אין בית המקדש. צווייטנס, אז מען „שליסט" צום סוף מיט א ברכה פון „גאל ישראל".**

ז. מזגו לו, מען האָט אים אָנגעגאָסן א דריטן כוס (וויין), ער בענטשט אויף זיין עסן. **דאָס איז דאָס בענטשן נאָכן עסן, ברכת המזון, וואָס איז א מצוה צו זאָגן אויף א כוס וויין.** רביעי, (מען האָט אָנגעגאָסן) א פירטן (כוס וויין), ער ענדיקט אויף אים דעם הלל. **פריער האָט מען דאָך געזאָגט נור טייל פון הלל, לויט די בית שמאי איין קאפיטל און לויט די בית הלל צוויי קאפיטלעך; איצט דערזאָגט מען די איבריקע קאפיטלעך הלל ביז צום סוף.** ואומר, און ער זאָגט אויף אים (האַבנדיק פאַר זיך דעם כוס וויין) די ברכת השיר, די ברכה פון געזאנג. **אין דער גמרא זענען פאַראַן צוויי טייטשן אויף ברכת השיר. איינער איז אז דאָס מיינט מען „נשמת"; און דער צווייטער איז, אז דאָס מיינט מען „יהללוך", (צום סוף הלל). דער מנהג איז צו זאָגן ביידע.** בין הכוסות, צווישן די דאָזיקע (די ערשטע דריי) כוסות (וויין), אויב ער וויל טרינקן (נאָך וויין) מעג ער טרינקן; צווישן דעם דריטן (כוס) און דעם פירטן (כוס) זאָל ער ניט טרינקן. **דער טעם איז, ווייל צווישן די ערשטע דריי כוסות עסט מען דאָך, און מיט וויין וואָס מען טרינקט אינמיטן עסן ווערט מען ניט שיכור. אָבער צווישן דריטן און פירטן עסט מען ניט, און אז מען וועט טרינקן נאָך וויין וועט מען שיכור ווערן און ניט קאָנען דערענדיקן דאָס הלל־זאָגן.**

ח. אין מפטירין, מען טאָרניט פאַרענדיקן דאָס (קרבן־) פסח־עסן מיט א נאָכ־שפּייז, אפיקומן. **די משנה איז א שווערע און עס זענען פאַראַן א סך פירושים.**

יָשְׁנוּ מִקְצָתָן, יֹאכֵלוּ, כֻּלָּם, לֹא יֹאכֵלוּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נִתְנַמְנְמוּ, יֹאכֵלוּ, נִרְדְּמוּ, לֹא יֹאכֵלוּ: **ט** הַפֶּסַח אַחַר חֲצוֹת, מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם. הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַפֶּסַח, פָּטַר אֶת שֶׁל זֶבַח, בֵּרַךְ אֶת שֶׁל זֶבַח, לֹא פָּטַר אֶת שֶׁל פֶּסַח, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי

ערשטנס, דאָס וואָרט „מפטירין". דער גרעסטער טייל מפרשים טייטשן עס פון „פטר", געזעגנען זיך, אָפּשיידן זיך, ענדיקן. צווייטנס, דאָס וואָרט „אפיקומן". אין דער גמרא טייטשט רב אז דאָס הייסט, אז מען טאָר ניט גיין עסן דעם קרבן פּסח פון איין חבורה (קאָמפּאַניע) אין אן אנדערער חבורה; שמואל (אין דער גמרא) טייטשט, אז דאָס מיינט מען פליש־נאָכשפּייזן; ר' יוחנן טייטשט, פאַרשידענע פרוכטן, ווי טייטלען, ניס. דער „מוסף הערוך" זאָגט, אז עס איז א גריכיש וואָרט, וואָס איז דער טייטש פאַרשידענע זיסקייטן און פרוכטן וואָס מען עסט נאָך דער סעודה. עס איז אָבער ניט קלאָר וואָסער גריכיש וואָרט דער „מוסף הערוך" האָט געמיינט. מען מיינט, אז דאָס איז דאָס גריכיש וואָרט „עפּיגיימאַ", וואָס איז דער טייטש נאָכשפּייז. סיי ווי די משנה לערנט, אז נאָכן עסן דעם קרבן פּסח טאָר מען מער גאָרניט עסן. דאָסזעלבע איז דער דין היינט, ווען עס איז ניטאָ קיין קרבן פּסח, אז מען טאָרניט עסן נאָכן לעצטן כזית מצה (וואָס הייסט דעריבער „אפיקומן"). ישנו, אויב טייל מענטשן (פון דער קאָמפּאַניע, פון דער חבורה, וואָס עסט צוזאַמען דעם קרבן פּסח) זענען (אינמיטן עסן) אַנטשלאָפן געוואָרן (און זיי האָבן זיך דערנאָך אויפגעכאַפּט) מעגן זיי ווייטער עסן. מחמת עס זענען דאָך געבליבן נאָך מענטשן, וואָס עסן. כולן, (אויב עס זענען אַנטשלאָפן געוואָרן) אַלע מענטשן (און זיי האָבן זיך אויפגעכאַפּט), טאָרן זיי ניט עסן. ווייל אז אַלע זענען אַנטשלאָפן געוואָרן הייסט עס, אז זיי האָבן מסיח־דעת־געווען, זיך אַנטזאָגט פון עסן, און אויב זיי וועלן ווייטער עסן פון קרבן פּסח־פליש נאָכן אויפכאַפּן זיך, הייסט עס ווי עסן אין צוויי ערטער און דאָס טאָר מען ניט. ר' יוסי זאָגט, אז אויב זיי האָבן גערדרעמלט (נתנמנמו) מעגן זיי עסן, אויב זיי זענען אַנטשלאָפן געוואָרן (נרדמו) טאָרן זיי ניט עסן. ר' יוסי'ס ווערטער גייען אַרויף אויף דער אָנהויב משנה, וואָס זאָגט, אז אויב א טייל מענטשן זענען אַנטשלאָפן געוואָרן מעגן זיי עסן, זאָגט ר' יוסי אַז דאָס איז נור ווען זיי האָבן גע־דרעמלט, אָבער אויב זיי זענען אַנטשלאָפן געוואָרן טאָרן זיי ניט עסן.

ט. הפסח, קרבן־פּסח־פליש (וואָס איז געבליבן) נאָך האַלבער נאַכט (אין דער ערשטער נאַכט פון פּסח) איז מטמא די הענט. דער דין איז אז קרבן־פּסח־פליש מעג מען עסן נור ביז האַלבער נאַכט, און דער תנא ר' אליעזר בן עזריה זאָגט, אז נאָך האַלבער נאַכט הייסט דאָס קרבן־פּסח־פליש „נותר, איבערגעבליבן קרבנות־פליש. די חכמים האָבן גוזר געווען, אז ווער עס רירט אָן נותר, ווערן זיינע הענט טמא; דאָס איז כדי מען זאָל ניט זיין פויל און מען זאָל שנעל אויפעסן דאָס קרבנות־פליש. הפיגול, פיגול און נותר זענען מטמא די הענט. פיגול הייסט פליש פון קרבנות, וואָס בשעת מען האָט זיי געשאָכטן אָדער גענומען פון זיי דאָס בלוט אָדער אוועקגעפירט דאָס בלוט צום מזבח אָדער געשפּריצט דאָס בלוט, האָט מען געהאַט א פסולע מחשבה (צו עסן דאָס פליש אין א צייט ווען מען טאָר עס ניט עסן). „נותר" הייסט קרבנות־פליש, וואָס איז איבערגעבליבן נאָך דער צייט, ביז ווען מען מעג עס עסן. זאָגט די משנה אז די דאָזיקע פסולע פליש זענען מטמא די הענט. בירך, אז איינער האָט גע־מאַכט א ברכה אויף עסן דעם קרבן פּסח, איז ער דערמיט פּטור געוואָרן (פון מאַכן א ברכה) אויף דער חגיגה; אויב מען האָט געמאַכט א ברכה אויף דער חגיגה האָט מען, ניט יוצא געווען פאַר דעם קרבן פּסח, אזוי זאָגט ר' ישמעאל. מיר האָבן פריער אין פרק ו' משנה ג' שוין דערקלערט אז צוזאַמען מיטן קרבן פּסח האָט מען אויך געבראַכט א קרבן חגיגה (חגיגת ארבעה עשר, די חגיגה פון ערב פּסח), און דאָס חגיגה־פליש האָט מען געגעסן ביי דער סדר־סעודה. דער דין איז, אז ווען מען עסט

עֲקִיבָה אוֹמֵר, לֹא זוֹ פּוֹטֶרֶת זוֹ, וְלֹא זוֹ פּוֹטֶרֶת זוֹ:

מַסֶּכֶת שְׁקָלִים
פֶּרֶק א

א בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים וְעַל הַכִּלְאַיִם. בַּחֲמִשָּׁה

קרבן פסח פלייש דארף מען מאכן א ברכה „ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח״, און ווען מען עסט חגיגה־פלייש מאכט מען די ברכה און מען פארענדיקט „לאכול הזבח״. זאגט ר׳ ישמעאל, אז מיט דער ברכה אויפן קרבן פסח־פלייש איז מען שוין יוצא צום עסן דאס חגיגה־פלייש. ר׳ עקיבא זאגט, אז ניט די (ברכה פון קרבן פסח) פטר׳ט די (ברכה פון חגיגה), און ניט די (ברכה פון חגיגה) פטר׳ט די (ברכה פון קרבן פסח). **מען דארף, לויט ר׳ עקיבא, מאכן צוויי באזונדערע ברכות.**

סליק מסכת פסחים — געענדיקט די מסכתא פסחים.

מ ס כ ת ש ק ל י ם
הקדמה

די תורה אין שמות ל׳ זאגט אן, אז יעדער ייד, פון זינט ער ווערט אלט 20 יאר, דארף געבן פארן בית המקדש (אין חומש ווערט געזאגט „על עבודת אהל מועד״) א „מחצית השקל״, א האלבן שקל. דערפון איז די מצוה, אז יעדעס יאר זאל יעדער ייד, פון 20 יאר אן, געבן צום בית המקדש א מחצית השקל, און פון די געלטער האט מען אויסגעהאלטן דאס בית המקדש, געקויפט די קרבנות־ציבור, וואס מען האט מקריב געווען פארן כלל ישראל (תמידים, מוספים, עומר, שתי הלחם, לחם הפנים און אנדערע), און בכלל אלע הוצאות פון בית המקדש. דעם שקל האט מען געדארפן געבן צום סוף יאר, כדי מען זאל באלד אין אנהויב נייעם יאר קאנען נעמען פון די נייע געלטער צו קויפן קרבנות פאר דעם נייעם יאר. דאס נייע יאר האט זיך אנגע־הויבן פון ראש חודש ניסן (זע אין מסכתא ראש השנה פרק א׳ משנה א׳), און דע־ריבער האט מען דעם מחצית השקל געדארפן געבן שוין אין חודש אדר, כדי מען זאל באלד אין ניסן קאנען פון די נייע געלטער קויפן קרבנות מקריב צו זיין.

עס זאל דא באמערקט ווערן א זאך וואס דער לערנער זאל גוט געדענקן. דער „שקל״, וואס ווערט דערמאנט אין חומש, האט אין דער משנה געהייסן ניט שקל, נאר „סלע״. דער „מחצית השקל״, דער האלבער שקל פון חומש, איז אין דער משנה א האלבער סלע, און אין דער משנה ווערט דער דאזיקער האלבער סלע אנ־גערופן „שקל״. געדענקט זשע גוט: דער „שקל״ פון דער משנה איז דער „מחצית השקל״ פון חומש. ממילא האט מען געדארפן געבן (לויט דער מטבע־ווערט פון דער משנה) ניט א האלבן שקל, נאר א גאנצן שקל.

אין דער מסכתא שקלים ווערן געלערנט די דינים וועגן שקלים און וועגן דער גאנצערווירטשאפט אין בית המקדש מיט די געלטער, און דאביי אויך טייל אנדערע הלכות. אויף מסכת שקלים איז ניט פאראן קיין גמרא בבלי, נאר בלויז די גמרא ירושלמי.

פרק א.

א. באחד באדר, אין ערשטן (טאג) פון (חודש) אדר (אין ראש חודש אדר) רופט מען אויס וועגן שקלים. **דאס בית דין פון ירושלים האט פונאנדערגעשיקט שליחים אין אלע יידישע שטעט און מען האט אויסגערופן אז יעדער ייד זאל איינ־צאלן דעם שקל, כדי מען זאל אים חודש ניסן, אין נייעם יאר, שוין קאנען ברענגען די קרבנות ציבור פון די נייע געלטער (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שקלים).** ועל הכלאים, און (מען האט אויך אויסגערופן) וועגן כלאים. **דא מיינט מען די כלאים פון פעלדער און גערטנער, וואו מען טארניט זייען צוויי פארשידענע מינים צוזאמען**

עָשָׂר בּוֹ קוֹרִין אֶת הַמְּגִלָּה בִּכְרַכִּין, וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, וְאֶת הָרְחוֹבוֹת, וְאֶת מִקְוָאוֹת הַמַּיִם, וְעוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי הָרַבִּים, וּמְצַיְּנִין אֶת הַקְּבָרוֹת, וְיוֹצְאִין אַף עַל הַכִּלְאָיִם: **ב** אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין לִפְנֵיהֶם, מִשֶּׁרַבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין עַל הַדְּרָכִים, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ:

(זע אין דער הקדמה צו מסכתא כלאים). **דאָס בית דין האָט אין ראש חודש אדר אויס־גערופן, אז ווער עס באמערקט אין זיין פעלד אָדער גאָרטן אז עס וואקסט כלאים זאָל עס אויסרייסן. אזוי טייטשט דער רמבם. דער ברטנורא ברענגט נאָך א טייטש דהיינו, אז ווען מען גייט פארזייען די פעלדער און גערטנער זאָל מען אכטונג געבן אז אין דער זריעה זאָל ניט זיין אויך קערנדלעך פון אן אנדערן מין, און אויב זיי זענען פאראן (א 24סטל פון דער זריעה, א טאָפּ אויף א סאה) פון אן אנדערן מין, זאָל מען עס ארויסקלויבן, און ניט זייען צוזאמען.** בחמשה עשר, אין פופצנטן טאָג אין אים (אין חודש אדר) לייענט מען די מגילה אין די פארמויערטע שטעט. **דאָס איז דער דין אז אין שטעט, וואָס זענען געווען ארומגערינגלט מיט מויערן פון דער צייט פון יהושע בן נון** („ערים המוקפות חומה, דאָ אין דער משנה הייסן זיי „כרכין", פון וואָרט „כרך", „ארומגעוויקלט" מיט א מויער) **לייענט מען די מגילה דעם 15טן טאָג אין אָדר. די משנה זאָגט עס דאָ, ווייל זי וויל באלד זאָגן וואָסערע נאָך אנ־דערע זאכן דאָס בית דין האָט געהייסן טאָן דעם 15טן טאָג אין אָדר, דהיינו:** ומתקנין, און מען פאררירכט די וועגן (אין לאנד), און די מארק־פּלעצער (אין די שטעט); **ווייל דעמאָלס איז שוין אריבער דער ווינטער, ווען עס זענען אין ארץ־ישראל געגאנגען די שטארקע רעגנס, און זיי האָבן, מעגליך, קאליע געמאכט די וועגן און די פלעצער, און עס דארף אָנקומען אויף פסח קיין ירושלים די עולי רגל, יידן פון אלע ערטער, האָט מען איצט פאראכטן די וועגן און די מארק־פלעצער.** ואת מקוואות, און (מען האָט פאראכטן) אויך די וואסער־מקוואות (וועלכע זענען קאליע גע־וואָרן דורך די רעגנס, אָדער זענען געוואָרן פסול), און מען טוט אלע נויטיקע זאכן פאר דעם רבים (פאר דעם כלל, מען דערליידיקט אלע געלד־דין־תורות, אנדערע געריכטס־פּראָצעסן און אנדערע ענינים, מען זעט אז אין די ברונעמס זאָל זיין גענוג וואסער פאר מענטשן צום טרינקן) און מען מאכט צייכנס אויף די קברים. **בכדי כהנים, וועלכע טאָרן זיך ניט מטמא זיין זאָלן וויסן ניט צו גיין צו זיי. די צייכנס אויף די קברים זענען באשטאנען פון ווייסן קאלך** (זע מסכתא **מעשר שני פרק ד' משנה א'**), און ווייל דורך די ווינטער־רעגנס זענען די צייכנס **אראָפּגעשוואנקן גע־וואָרן, האָט מען איצט געדארפן מאכן נייע צייכנס.** ויוצאין, און שליחים גייען ארויס (אין פופצנטן אדר) אויך וועגן כלאים. **כאָטש מען האָט דאָך פריער, אין ראש חודש אדר, שוין ארויסגערופן אז מען זאָל אכטונג געבן ניט צו האָבן כלאים, פונדעסטוועגן האָט מען איצט געשיקט שליחים צו זען, צי עס וואקסט כלאים, און אויב עס וואקסט האָבן די שליחים עס אויסגעריסן.**

ב. אמר, ר' יהודה האָט געזאָגט: אין אָנהויב (אין די ערשטע צייטן) **האָבן זיי** (די שליחים) געפלעגט אויסרייסן (די כלאים־פלאנצונגן פון די פעלדער) **און זיי גע־וואָרפן פאר זיי** (פאר די בעלי בתים אויף די פעלדער); ווען עס זענען געוואָרן א סך עוברי עבירה (פעלדער־בעלי בתים, וועלכע האָבן געטאָן עבירות און זיי האָבן זיך געפרייט וואָס די שליחים רייסן אויס די פלאנצונגן און זיי האָבן דערפון פאשע פאר די בהמות), האָבן זיי (די שליחים) אויסגעריסן און געוואָרפן אויף די וועגן (כדי די בהמות זאָלן זיי ניט קאָנען עסן); (דערנאָך, ווען מען האָט געזען, אז די פּעלדער־בעלי בתים פרייען זיך ווייטער, ווייל מען רייניקט זיי אויס די פעלדער פון שלעכטע גראָזן), האָט מען מתקן געווען, אז מען האָט מפקיר געווען דאָס גאנצע פעלד.

ג בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּמְּדִינָה, בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה יָשְׁבוּ בַמִּקְדָּשׁ. מִשֶּׁיָּשְׁבוּ בַמִּקְדָּשׁ, הִתְחִילוּ לְמַשְׁכֵּן. אֶת מִי מְמַשְׁכְּנִין, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים, אֲבָל לֹא נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים. כָּל קָטָן שֶׁהִתְחִיל אָבִיו לִשְׁקוֹל עַל יָדוֹ, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק, וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַכֹּהֲנִים, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם: **ד** אָמַר רַבִּי יְהוּדָה

דער דין איז אז בית דין קאָן מפקיר זיין דאָס פארמעגנס פון יעדן איינעם („הפקר בית דין הפקר").

ג. בחמשה עשר, אין פופצענטן (טאָג) אין אים (אין חודש אדר) האָבן זיך אויס־געזעצט געלט־וועקסלער (שולחנות) אין דער מדינה; אין פינף און צוואנציקסטן אין אדר האָבן זיי זיך אוועקגעזעצט אין מקדש. **דער רמבם טייטשט, אז מיט „מדינה" מיינט מען די פראָווינץ־שטעט, און „מקדש" מיינט מען ירושלים, און א געוויסע ראיה קאָן מען האָבן צום רמבם׳ס פירוש פון מסכתא מעשר שני פרק ג׳ משנה ד׳ („פירות בירושלים ומעות במדינה"). אָבער רשי (אין אָנהויב פרק ד׳ מסכתא ראש השנה) און אנדערע מפרשים זאָגן אז „מדינה" מיינט מען ירושלים, און „מקדש", מיינט מען אין בית המקדש־הויף; א ראיה דערצו איז פון בכורות פרק ז׳ „ואלו מומין שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה". סיי ווי מען האָט אויך געניצט ספע־ציעלע געלט־טוישער, א סאָרט באנקירן, כדי די מענטשן, וועלכע קומען אָן פון פארשידענע לענדער און האָבן פארשידענע סאָרטן געלטער, זאָלן ביי זיי אויס־טוישן זייערע געלטער אויף שקלים און קאָנען באצאָלן די שקלים. „שולחנות" איז דער לשון רבים פון „שולחני", געלט־וועקסלער, באנקיר, (וועלכע האָט געהאַט פאר זיך א טיש, שולחן, מיט געלט), און דאָס וואָרט איז פאראן א סך מאָל אין דער משנה.** משישבו, פון זינט זיי (די געלט־וועקסלער) האָבן זיך אוועקגעזעצט אין מקדש (פון פינף און צוואנציקסטן טאָג אין אָדר אָן) האָט מען אָנגעהויבן נעמען משכנות. **מען איז אריינגעגאנגען אין די הייזער פון די מענטשן, וועלכע האָבן נאָכניט אָפּגע־צאָלט דעם שקל, און מען האָט גענומען ביי זיי זאכן אלס א משכון.** מי ממשכנין? ביי וועמען נעמט מען משכנות? ביי לויים, ישראלים, גרים, באפרייטע שקלאפן, אָבער ניט ביי פרויען, שקלאפן און ניט־ דערוואקסענע, קטנים. **מחמת פרויען דארפן ניט צאָלן דעם שקל, ווארום אין חומש שמות ל׳ ווערט געזאָגט „ונתנו איש", טייטשט מען „איש ולא אשה" נאָר א מאנספערזאָן און ניט קיין פרוי. שקלאפן האָבן דעם דין ווי פרויען און זענען אויך פטור פון צאָלן דעם שקל. מיט „קטנים", ניט־דער־וואקסענע, מיינט מען דאָ יינגער פון 20 יאָר, און דער חומש שמות ל׳ זאָגט בפירוש אז נור פון 20 יאָר אן דארף מען צאָלן דעם שקל.** כל קטן, יעדער ניט־דערוואקסענער, וואָס זיין פאָטער האָט אָנגעהייבן פאר אים צאָלן דעם שקל, זאָל ער מער ניט אויפ־הערן (צו צאָלן). **דער פאָטער דארף פאר אים כסדר צאָלן דעם שקל, כאָטש דער זון איז נאָכניט אלט 20 יאָר. און אויב דער פאָטער איז געשטאָרבן דארף דער זון צאָלן פאר זיך דעם שקל.** ואין ממשכנין, און מען נעמט ניט משכנות ביי כהנים, צוליב שלום וועגן. **א כהן, וואָס האָט ניט באצאָלט דעם שקל, גייט מען ניט אריין צו אים צו נעמען א זאך אלס משכון, מחמת די כהנים טוען דאָך די עבודה אין בית המקדש דארף מען זיי אָנטאָן כבוד, און אז מען וועט ביי זיי נעמען משכנות וועלן זיי זיך באליידיקן און זיך אָנהייבן קריגן. אזוי טייטשט דער תוספות יום טוב. דער ברטנורא זאָגט אויך, אז מען פארלאָזט זיך, אז זיי וועלן מסתמא ניט אויפהאלטן דעם שקל, און אז אויב זיי וועלן ניט איינצאָלן, באטראכט דאָס בית דין זייער עבודה אין בית המקדש ווי זיי האָבן דערמיט באצאָלט דעם שקל, אזוי ווי מען באצאָלט אנדערע בעלי מלאכות, וועלכע טוען ארבייטן אין בית המקדש. ווי מיר וועלן לערנען באלד אין דער משנה איז פאראן א מחלוקה צו כהנים דארפן בכלל צאָלן דעם שקל.**

הֵעִיד בֶּן בְּכְרִי בְּיַבְנֶה, שֶׁכָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל אֵינוֹ חוֹטֵא. אָמַר לוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, לֹא כִי, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל חוֹטֵא. אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים דּוֹרְשִׁים מִקְרָא זֶה לְעַצְמָן, וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל. הוֹאִיל וְהָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁלָּנוּ, הֵיאַךְ נֶאֱכָלִים: ה אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ, אֵין מְמַשְׁכְּנִין נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, אִם שָׁקְלוּ מְקַבְּלִים מִיָּדָן. הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי שֶׁשָּׁקְלוּ אֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָן. וְאֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָן קִנֵּי זָבִים,

ד. אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז בן בוכרי האָט עדות געזאָגט אין בנה, אז א כהן, וועלכער צאָלט דעם שקל באַגייט ניט קיין זינד. **בן בוכרי האָלט אז כהנים דארפן ניט צאָלן דעם שקל. מען קאָן מיינען, אז זיי טאָרן ניט איינצאָלן, ווייל פאַר דעם געלט קויפט מען דאָך קרבנות און עס הייסט אז מען קויפט קרבנות פון ניט־ריכטיג־איינגעצאָלטן געלט, ניט פון ציבור־געלט, נאָר פון יחיד־געלט. דעריבער לערנט בן בוכרי אז אויב א כהן וויל מעג ער איינצאָלן, ווייל מסתמא גיט ער איבער דאָס געלט צום ציבור, צום כלל ישראל, מיטן גאנצן הארץ, און עס ווערט ציבור־געלט.** אָמר לו, האָט צו אים געזאָגט רבן יוחנן בן זכאי: ניט אזוי, נאָר יעדער כהן, וואָס צאָלט ניט איין דעם שקל באַגייט א זינד (ווייל אויך כהנים דארפן צאָלן דעם שקל); נאָר די כהנים דרשענען דעם דאָזיקן פסוק פאַר זיך וועגן (פאַר זייער אייגענער טובה): „כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, יעדע מנחה פון א כהן זאָל ווערן פאַרברענט, זי זאָל ניט ווערן געגעסן" (ויקרא ו׳), און אזוי ווי דער עומר און דער שתי הלחם און דער לחם הפנים וועלן זיין אונזערס (די כהנים׳ס, ווייל זיי ווערן דאָך געקויפט פון די שקלים־געלטער), ווי אזוי זשע ווערן זיי געגעסן! **„מנחה" הייסט א קרבן ניט פון א בהמה אָדער א עוף, נאָר פון מעל, א שפּייז־קרבן. פון אזא קרבן נעמט מען אראָפּ נור א טייל, א קומץ, א האנט־הויפן, און מען איז עס מקריב אויפן מזבח (מען פאַרברענט עס דאָרט), און דאָס איבריקע פון דער מנחה, די שיריים, עסן די כהנים. זאָגט די תורה, אז דאָס איז נור ווען די מנחה ברענגט א ניט־כהן, אָבער אויב די מנחה איז א כהנ׳ס טאָר מען זי ניט עסן, נאָר די גאנצע מנחה ווערט פאַרברענט אויפן מזבח. פון די שקלים־געלטער האָט מען געבראַכט די קרבנות־ציבור, פאַר דעם גאנצן כלל־ישראל, און צווישן זיי אויך דעם „עומר" דאָס מעסטל גערשטן־מעל דעם 16טן טאָג אין ניסן, די „שתי הלחם", די צוויי ברויטן אים שבועות, און דעם „לחם הפנים", דאָס ברויט פון געזיכט, די 12 חלות יעדן שבת. די דאָזיקע מנחות, שפּייז־**קרבנות, האָבן די כהנים יאָ געגעסן. ווילן דערפון די כהנים ברענגען א ראיה, **אז זיי דארפן ניט צאָלן דעם שקל, מחמת פון די שקלים־געלטער ברענגט מען דאָך די מנחות־קרבנות, דעם עומר און שתי הלחם און לחם הפנים, און אויב די כהנים׳ס געלטער וועלן זיין צווישן די שקלים, האָבן זיי דאָך א חלק אין די דאָזיקע מנחות־**קרבנות, הייסן זיי דאָך א מנחה פון א כהן, טאָר מען זיי דאָך ניט עסן. ווי אזוי זשע עסט מען זיי? **די גמרא זאָגט, אז באמת איז די קשיא פון די כהנים ניט קיין קשיא, ווייל נור ווען א כהן אליין, אלס יחיד, ברענגט א מנחה־קרבן, ווערט זי ניט געגעסן, אָבער אויב ער באַטייליקט זיך מיטן גאנצן יידישן ציבור אין דער מנחה מעג מען זי יאָ עסן. — וועגן די „עדות זאָגן אין יבנה" זע אין דער הקדמה צו מסכתא עדיות.**

ה. אף על פי, כאָטש זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט, אז מען נעמט ניט קיין משכנות ביי פרויען און שקלאַפן און קינדער (ווייל זיי דארפן ניט צאָלן דעם שקל), אויב זיי האָבן יאָ געגעבן דעם שקל נעמט מען ביי זיי. **אָבער זיי דארפן איבערגעבן דאָס געלט צום כלל, און עס זאָל הייסן געלט פון ציבור, ווי מיר האָבן פריער געלערנט ביי די כהנים.** הגוי, א גוי אָדער א כותי, וועלכע האָבן געגעבן שקלים, נעמט מען ניט פון זיי. **א כותי איז א שומרוני, אן אנהענגער פון אן אלטער האלב־יידישער סעקטע, וועלכע האלטן נור פון דער תורה אָבער ניט פון נביאים וכתובים, און זיי**

וְקִנֵּי זָבוֹת, וְקִנֵּי יוֹלְדוֹת, וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. אֲבָל נְדָרִים וּנְדָבוֹת מְקַבְּלִין מִיָּדָן. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁנִּדָּר וְנִדָּב מְקַבְּלִין מִיָּדָן, וְכָל שֶׁאֵינוֹ לֹא נִדָּר וְלֹא נִדָּב אֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָן. וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי עֶזְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ:

ו וְאֵלּוּ שֶׁחַיָּבִין בְּקָלְבּוֹן, לְוִיִּם

זאָגן, אז ניט אין ירושלים דארף זיין דאָס בית המקדש נאָר אויפן הר גריזים, טייל תנאים האָבן זיי געהאַלטן פאַר יידן און טייל האָבן זיי געהאַלטן פאַר גויים. די משנה לערנט אז פון א גוי און א כותי נעמט מען ניט קיין שקל, ווייל פאַר זייער געלט טאָר מען ניט קויפן קרבנות ציבור. ואין מקבלין מידן, און מען נעמט ניט צו פון זיי (אויב זיי ברענגן) טויבן־פּאָר פאר זבין, און טויבן־פּאָר פאר זבות, און טויבן־פּאָר פאר קימפּעטאָרינס, און קרבנות חטאת און קרבנות אשם. דער דין איז, אז א מאַן אָדער א פרוי, פון וועלכע עס רינט אן אומריינע פליסיקייט (זב און זבה), זענען זיי טמא, און נאָך א צייט ווי די פליסיקייט הערט אויף און זיי ווערן טהור, ריין, דארפן זיי ברענגען אלס קרבן א פּאָר טויבן, דאָס הייסט א „קן", א נעסט, א פּאָר טויבן. אויך א קימפּעטאָרין (יולדת), כדי זי זאָל ווערן ריין, דארף ברענגען אלס קרבן א פּאָר טויבן, א קן. א קרבן חטאת און א קרבן אשם דארפן ברענגען אזעלכע וועלכע האָבן געטאָן הארבע עבירות בשוגג, אומווילליג (פּרטים וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא זבחים). זאָגט די משנה, אז אויב א גוי אָדער אכותי ברענגען טויבן־קרבנות ווייל זיי זענען געווען זבים אָדער זבות אָדער קימפּעטאָרינס (אויב דאָס זענען פרויען) אָדער א קרבן חטאָת אָדער א קרבן אשם, נעמט מען ניט צו ביי זיי. דער ירושלמי זאָגט, אז „קרבנות פון זבים און זבות" מיינט מען נור ביי א כותי, ווייל א גוי קאָן בכלל ניט זיין קיין זב און קיין זבה. אבל, אָבער נדרים און נדבות (קרבנות אלס נדר און אלס נדבה) נעמט מען יאָ צו ביי זיי (ביים גוי און ביים כותי). עס זענען פאראן קרבנות, וואָס מען איז ניט מחויב צו ברענגען, נאָר אויב איינער וויל איז ער מנדר אָדער מנדב צו ברענגען אזעלכע קרבנות, און ער ברענגט זיי, דאָס הייסן נדרים און נדבות. דער חילוק צווישן א נדר און א נדבה באַשטייט אין דעם, וואָס ביי א נדר זאָגט דער מענטש: „איך נעם אויף זיך צו ברענגען א קרבן", און ביי א נדבה זאָגט ער: „די דאָזיקע בהמה (צי עוף, צי מעל, צי וויין, צי געוויסע אנדערע זאכן) זאָל זיין א קרבן". זאָגט די משנה, אז אזעלכע קרבנות וועלכע מען איז ניט מחויב צו ברענגען (ניט ווי די פריער־דערמאָנטע טויבן־פּאָר פון זבים, זבות און אזוי ווייטער) נאָר וואָס מען איז מנדר און מנדב, נעמט מען אויך ביי גויים און כותים. די ברייתא לערנט דאָס אָפּ פון פסוק ויקרא כ"ב „איש איש" אז אויך גוים קאָנען ברענגען נדרים און נדבות. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אלץ (אלע קרבנות) וואָס מען איז מנדר אָדער מנדב נעמט מען ביי זיי, אַלץ וואָס מען קאָן ניט מנדר און מנדב זיין, נעמט מען ניט ביי זיי; און אזוי איז (פאראָן) בפירוש דורך עזרא, ווארום עס ווערט געזאָגט (עזרא ד') „ניט איר צוזאמען מיט אונז דארפט בויען דאָס הויז פון אונזער גאָט". אין ספר עזרא האָבן זרובבל און אנדערע יידישע פירער, ווען זיי זענען צוריקגעקומען פון גלות בבל און גענומען בויען דאָס בית המקדש, געזאָגט די דאָזיקע ווערטער צו די יידישע שונאים, גויים און כותיים. דער רמבם האלט אז קרבנות הטאת און אשם מעג מען יאָ נעמען ביי כותים, און ער איז ניט גורס דאָס וואָרט „אבל" אין דער משנה, און ער שטעלט דעם פונקט נאָך „קיני יולדדת" (די טויבן־פּאָר פון א קימפּעטאָרין"), און דערנאָך גייט די משנה: „חטאות און אשמות און נדרים און נדבות נעמט מען ביי זיי".

ו. ואלו, און די דאָזיקע (זענען די מענטשן) וועלכע זענען מחויב (צו געבן) דעם קלבון. דאָס וואָרט „קלבון", לייענט זיך „קאָלובאָן", און איז א גריכיש וואָרט (אזוי זאָגט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך") און איז דער טייטש „אָבצאָל", דער אָבצאָל, וואָס מען גיט א באנקיר, ווען מען טוישט אויס ביי אים א מטבע. מיר האָבן

וְיִשְׂרְאֵלִים וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים, אֲבָל לֹא כֹהֲנִים וְנָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים. הַשּׁוֹקֵל עַל יְדֵי כֹהֵן, עַל יְדֵי אִשָּׁה, עַל יְדֵי עֶבֶד, עַל יְדֵי קָטָן, פָּטוּר. וְאִם שָׁקַל עַל יָדוֹ, וְעַל יַד חֲבֵרוֹ, חַיָּב בְּקָלְבּוֹן אֶחָד. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שְׁנֵי קָלְבּוֹנוֹת. הַנּוֹתֵן סֶלַע וְנוֹטֵל שֶׁקֶל, חַיָּב שְׁנֵי קָלְבּוֹנוֹת:
ז הַשּׁוֹקֵל עַל יְדֵי עָנִי, וְעַל יְדֵי שְׁכֵנוֹ, וְעַל יַד בֶּן עִירוֹ, פָּטוּר. וְאִם

שוין געשריבן אין דער הקדמה צו מסכתא שקלים, אז די מטבע „שקל״, וואָס איז פאַראַן אין חומש, הייסט אין דער משנה „סלע״, און אז דער האַלבער שקל (מחצית השקל) וואָס איז פאַראַן אין חומש, הייסט אין דער משנה „שקל״; מען האָט געדאַרפן דעריבער געבן די משנה־מטבע „שקל״ (וואָס איז דער „מחצית השקל״ פון חומש). צוליב דעם וואָס ביים צוריק אויסטוישן די שקלים אויף אַנדערע מטבעות איז אויס־געקומען דעם בית המקדש היזק צו האָבן דעם דערמאָנטן „אַבצאָל״, דעם „קלבון״, האָט מען מתקן געווען אז ווען איינער איז מקיים די מצוה און צאָלט איין דעם „שקל״ זאָל ער צולייגן נאָך א קליינע מטבע, דעם „קלבון״. די משנה וועט דאָ באַלד לערנען, ווער עס דאַרף צאָלן דעם קלבון, און ווען מען דאַרף צאָלן דעם קלבון און וויפיל באַטרעפט דער דאָזיקער קלבון. און די משנה זאָגט דאָ קודם כל, אַז צאָלן דעם קלבון דאַרפן די דאָזיקע מענטשן: לויים, און ישראלים, און גרים און באַפרייטע שקלאַפן. מחמת זיי זענען דאָך מחויב צו צאָלן דעם שקל, ווי מיר האָבן פריער גע־לערנט. אבל, אָבער ניט כהנים, און פרויען, און שקלאַפן, און ניט דערוואַקסענע (יינגער פון 20 יאָר). ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳ זענען זיי באמת פטור פון צאָלן דעם שקל, און דעריבער אויב זיי צאָלן יאָ מוזן זיי ניט צוגעבן דעם קלבון. אין טייל משניות איז ניט פאַראַן „כהנים״. השוקל, אז איינער צאָלט איין (א סלע, פאַר זיך א שקל און א) שקל פאַר א כהן אָדער פאַר א פרוי, אָדער פאַר א שקלאַף, אָדער פאַר ניט־דערוואַקסענע (מענטשן יינגער פון 20 יאָר), איז ער פטור. ער דאַרף ניט געבן דעם קלבון, ווייל ער צאָלט איין פאַר אַזעלכע מענטשן וועלכע זענען באמת פטור צו צאָלן דעם שקל זעלבסט. דאָ מיינט די משנה, אז אפילו ער האָט איינגעצאָלט דעם שקל בתנאי, אז דער כהן צי די פרוי צי דער שקלאַף זאָל אים צוריקגעבן דאָס געלט, ער האָט זיי געבאָרגט, איז ער אויך פטור צו געבן דעם קלבון. וואָרום אויב אָבער ער האָט זיי ניט געבאָרגט, נאָר געשאָנקען, איז ער ניט מחויב צו געבן דעם קלבון אפילו ער האָט איינגעצאָלט פאַר אַנדערע מענטשן, ווי עס וועט לערנען ווייטער די משנה ז׳. ואם שקל, און אויב איינער האָט איינגעצאָלט (א סלע־מטבע, וואָס איז ווערט צוויי שקלים), פאַר זיך און פאַר זיין חבר (וועלכער איז יאָ מחויב צו צאָלן דעם שקל) איז ער מחויב צוצוגעבן איין קלבון; ר׳ מאיר זאָגט, אז ער דאַרף געבן צוויי קלבונות. דאָ לערנט די משנה די מחלוקה וועגן דעם, ווען מען דאַרף צוגעבן דעם קלבון. די סתם משנה, די חכמים, האַלטן, אז ווען איינער צאָלט איין א שקל, דאַרף ער ניט צוגעבן א קלבון. אָבער ווען ער צאָלט איין פאַר זיך און פאַר זיין חבר א סלע, קומט דאָך אויס, אז דאָס בית המקדש, וועלנדיק אויסטוישן דעם סלע אויף 2 שקלים וועט דאַרפן באַצאָלן א קלבון טויש־געלט, דעריבער דאַרף ער געבן דעם קלבון צום בית המקדש. אָבער ר׳ מאיר האַלט, אז אפילו ווען איינער צאָלט איין א שקל דאַרף ער צוגעבן א קלבון, און דעריבער ווען ער צאָלט איין א סלע (פאַר זיך און פאַרן חבר) דאַרף ער געבן 2 קלבונות. אויך דאָ מיינט מען אז ער האָט דעם חבר געבאָרגט דעם שקל, ניט אז ער האָט אים געשאָנקען. הנותן, אז איינער גיט (פאַר זיך אליין) א סלע און נעמט צוריק (פון בית המקדש) א שקל, איז ער מחויב (צו געבן) צוויי קלבונות. דאָ זענען אויך די חכמים מודה, ווייל עס קומט איין קלבון פאַר דעם סלע, און איין קלבון פאַר דעם „רעשט״, פאַר דעם שקל, וואָס ער נעמט פון בית המקדש.

ז. השוקל, אז איינער צאָלט איין א שקל פאַר אן אָרימאַן, אָדער פאַר זיין שכן

הַלְּוָם, חַיָּב. הָאַחִין וְהַשּׁוּתָּפִין שֶׁחַיָּבִין בְּקָלְבּוֹן, פְּטוּרִין מִמַּעְשַׂר בְּהֵמָה, וְשֶׁחַיָּבִין בְּמַעְשַׂר בְּהֵמָה, פְּטוּרִין מִן הַקָּלְבּוֹן. וְכַמָּה הוּא קָלְבּוֹן, מָעָה כֶסֶף, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים חֵצִי:

אָדער פאר זיין לאנדסמאן (בן עירו, א מענטש פון זיין שטאָט) איז ער פטור (פון צו געבן דעם קלבון). דאָ מיינט מען ניט דוקא פאר אן אָרימאן נאָר בכלל, אויב מען צאָלט איין א שקל פאר אן אנדערן, ניט אלס א הלואה, אויף צוריק־צונעמען ביי יע־נעם דעם שקל, נאָר אַלס א מתנה, מען שענקט יענעם, דארף מען ניט צאָלן דעם קלבון. ואם הלווס, און אויב ער האָט זיי געבאָרגט, איז ער חייב (צו געבן דעם קלבון). דאָס הייסט, אויב ער האָט איינגעצאָלט פאר זיי דעם שקל, אז זיי זאָלן אים צוריק־צאָלן, דארף ער צוגעבן דעם קלבון. האחים, ברידער שותפים, וועלכע זענען מחויב צו געבן דעם קלבון (ווען זיי געבן צוזאמען א סלע פארביידנס שקלים) זענען זיי פטור צו געבן מעשר פון בהמות, און ווען זיי זענען מחויב צו געבן מעשר פון בהמות, זענען זיי פטור פון צו געבן דעם קלבון. דער דין איז, אז ביי איינעם זענען געבוירן 10 כשרע בהמות, למשל 10 שעפסלעך, דארף ער איינס דערפון, (א צענטל פון די 10), מאכן פאר מעשר בהמה, מעשר פון בהמות. דאָס דאָזיקע שעפסל איז היי־ליק, און מען דארף עס מקריב זיין אין בית המקדש און דאָס פלייש ווערט געגעסן אין ירושלים. דער דין איז אויך, אז אויב שותפים האָבן בהמות און עס ווערן גע־בוירן 10 כשרע בהמות זענען זיי פטור פון צו מאכן די מעשר בהמה. זאָגט די משנה אז אויב איינער שטאַרבט און לאָזט איבער, לאָמיר זאָגן, צוויי זון און אַ פּאַרמעגנס, ירושה, און אין דעם פארמעגנס זענען אויך פאראן בהמות, איז דער דין, אז אויב די ברידער האָבן נאָכניט צעטיילט צווישן זיך די ירושה, הייסט דאָס פארמעגן ניט ווי א פארמעגן פון שותפים נאָר ווי פון איין מענטש. דעריבער, ווען זיי צאָלן איין פון דער ירושה א סלע (צוויי שקלים) פאר זייביידן אלס שקלים־געלט, דארפן זיי ניט צאָלן דעם קלבון, מחמת עס איז פונקט ווי דער פאָטער וואָלט נאָך געלעבט און ער וואָלט פאר די צוויי זין איינגעצאָלט די שקלים, און מיר האָבן דאָך פריער גע־לערנט, אז ווען איינער צאָלט דעם שקל פאר זיין שכן (ניט אלס א הלואה, נאָר אלס א געשאַנק) איז ער פטור פון צו־געבן דעם קלבון. אָבער דערפאר, אויב די בהמות פון דער ירושה האָבן דורך דער צייט געבוירן 10 קינדער, דארף מען פון זיי אָפּ־שיידן מעשר בהמה, מחמת דאָס ירושה־פארמעגן ווערט נאָך אלץ באטראכט ווי עס געהערט צו איין מענטש, צום פאָטער. אויב אָבער די ברידער האָבן זיך צעטיילט מיט דער ירושה און האָבן דערנאָך געמאַכט צווישן זיך שותפות דאָס פארמעגן, דארפן זיי, ווען זיי צאָלן איין א סלע (אלס ביידנס שקלים) צוגעבן דעם קלבון, מחמת איצט הייסט עס ווי צוויי פערזאָן צאָלן איין פון זייערע אייגענע געלטער איין סלע אלס 2 שקלים, און מען איז מחויב צו געבן דעם קלבון. אָבער דערפאר, אויב דורך דער צייט האָבן זייערע בשותפות־בהמות געבוירן 10 קינדער זענען זיי פטור אָפּצו־שיידן פון זיי דעם מעשר בהמה, ווייל איצט זענען זיי דאָך שותפים, און ווי מיר האָבן פריער געזאָגט זענען שותפים פטור פון מעשר בהמה. דער רמבם איז דאָ גורס ניט „האחים השותפים", נאָר „האחים והשותפים", און ער לערנט דעם דין, אז אויך ביי סתם שותפים איז פאראן אן אונטערשיד וועגן צאָלן דעם קלבון און דעם חיוב אָפּצושיידן מעשר בהמה. וכמה, און וויפיל איז דער קלבון? א מעה זילבער, אזוי זאָגט ר' מאיר, און די חכמים זאָגן, אז א האלבע (מעה זילבער). וועגן די אמאָליקע מטבעות און אויך וועגן דער מעה האָבן מיר געגעבן אין מסכתא מעשר שני פרק ב' משנה ז'. א שקל (א האלבער סלע) האָט געהאָט 12 זילבערנע מעה־מטבעות (דער רמבם זאָגט, אז די זילבערנע מעה האָט געוואויגן ווי 16 גערשטן־קערנדלעך). ר' מאיר זאָגט, אז דער קלבון איז א זילבערנע מעה, און די חכמים זאָגן, אז א האלבע זילבערנע מעה.

א מְצָרְפִין שְׁקָלִים לְדַרְכּוֹנוֹת מִפְּנֵי מַשּׂוֹי הַדֶּרֶךְ. כְּשֵׁם שֶׁהָיוּ שׁוֹפָרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, כָּךְ הָיוּ שׁוֹפָרוֹת בַּמְּדִינָה. בְּנֵי הָעִיר שֶׁשָּׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶן, נִגְנְבוּ אוֹ שֶׁאָבְדוּ, אִם נִתְרְמָה הַתְּרוּמָה, נִשְׁבָּעִין לַגִּזְבָּרִים, וְאִם לָאו, נִשְׁבָּעִין לִבְנֵי הָעִיר, וּבְנֵי הָעִיר שׁוֹקְלִין תַּחְתֵּיהֶן. נִמְצְאוּ אוֹ

פרק ב.

א. מצרפין, מען מעג אויסטוישן שקלים אויף דרכונות, צוליב דער שווערקייט פון וועג. „דרכון" איז געווען א גאָלדענע מטבע אין דער פערסישער מלוכה, און האָט אין גריכיש געהייסן „דאַרעיכאַס", אויפן נאָמען פון דריוש מלך פרס. עס איז א סברא אז דאָס איז זעלבע וואָס די מטבע „דרכמון" אין ספר עזרא ב׳, און „אדרכונים" אין עזרא ח׳. צוויי זילבערנע „סלעים" זענען געווען איין „דרכון". די משנה לערנט דאָ, אז ווען מען זאמלט צונויף אין א פּראָווינץ־שטאָט „שקלים" און מען דאַרף זיי פירן קיין ירושלים, מעג מען זיי אויסטוישן (4 שקלים אויף איין גאָלדענעם „דרכון") אויף גאָלדענע דרכונות, כדי עס זאָל זיין לייכטער זיי צו פירן אין וועג. כשם, אזוי ווי עס זענען געווען פושקעס (איינצולייגן אהין די שקלים־געלטער) אין מקדש, אזוי זענען אויך געווען פושקעס (אריינצולייגן אהין די שקלים־געלטער) אין דער מדינה. מיר האָבן שוין געגעבן פריער פרק א׳ משנה ג׳, אז טייל פון די אמאָליקע משנה־מפרשים טייטשן „מקדש" אין בית המקדש הויף און „מדינה" אויסער דעם בית־המקדש־הויף; און טייל טייטשן „מקדש" אין ירושלים, און „מדינה" אין די פּראָווינץ־שטעט. „שופר" און אין לשון רבים „שופרות", איז דער טייטש א פושקע, וועלכע איז אין דער הויך שמאָל און אונטן ברייט. אזוי ווי א שופר, כדי מען זאָל אהין אריינוואַרפן געלט און עס זאָל זיין שווער ארויסצונעמען. די משנה זאָגט, אז עס זענען געשטאַנען אומעטום פושקעס אויף אריינצולייגן די געבראכטע שקלים. בני העיר, אויב מענטשן פון א שטאָט האָבן געשיקט (דורך שליחים) זייערע שקלים (צום בית המקדש) און זיי זענען (אויפן וועג) צוגעגנבעט געוואָרן אָדער פארלוירן געגאנגען, איז אויב מען האָט שוין געהאַט אָפּגעשיידט (אין בית המקדש) תרומה (פון די געלטער פון נייעם יאָר), דאַרפן (די שליחים) שווערן צו די גזברים (די שאַצמייסטערס פון בית המקדש). יעדעס נייע יאָר (אָנהויבענדיק פון חודש ניסן, זע אין דער הקדמה צו מסכתא שקלים) נאָכדעם ווי עס זענען שוין געהאט אָנגעקומען דער גרעסטער טייל שקלים פון די פּראָווינץ־שטעט, האָבן די גזברים, די שאַצמייסטערס פון בית מקדש, אראָפּגענומען פון די נייע אָנגעקומענע שקלים־געלטער, א טייל געלטער, כדי צו קויפן דערפאר ציבור־קרבנות. דער דאָזיקער טייל געלטער האָט געהייסן „תרומה" (אויך „תרומת הלשכה"), „אָפּגעהייבן", „אראָפּגענומען". די משנה וועט ווייטער אין פרק ג׳ לערנען ווי אזוי דאָס איז פאָרגעקומען. ביים אראָפּנעמען די „תרומה" האָבן די גזברים, די שאַצמייסטערס, אינזינען געהאַט, אז דאָס זאָל שוין גוט זיין אויך אויף די געלטער, וועלכע וועלן שפּעטער אָנקומען, כדי אלע יידן זאָלן האָבן א טייל אין די קרבנות. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב די תרומה איז שוין געהאַט געווען אראָפּגענומען איידער די שקלים זענען אין וועג געוואָרן צוגעגנבעט אָדער פארלוירן, הייסט עס אזוי ווי די שקלים וואָלטן שוין געווען אין רשות פון בית המקדש; און דעריבער דאַרפן די שליחים שווערן צו די גזברים, אז זיי זענען ניט שולדיק געווען אין צוגנבענען אָדער אין פארלוירן גיין, און די שטאָט־מענטשן דאַרפן ניט צאָלן אנדערע שקלים. ואם לאו, און אויב ניט (אויב מען האָט נאָכניט געהאַט אָפּגעשיידט די תרומה), דאַרפן זיי (די שליחים שווערן צו די שטאָט־לייט, און די שטאָט־לייט דאַרפן געבן אנדערע שקלים אנשטאט זיי (אנשטאָט די צוגעגנבעטע אָדער פארלוירענע). מחמת, אזוי לאנג ווי מען האָט ניט אָפּגעשיידט די תרומה, האָט מען דאָך אין בית המקדש די דאָזיקע שקלים נאָכניט אינזינען געהאָט, הייסט עס, אז די שקלים זענען כסדר אין רשות פון די שטאָט־מענטשן,

שֶׁהֶחֱזִירוּם הַגַּנָּבִים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ שְׁקָלִין, וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לְשָׁנָה הַבָּאָה:
ב הַנּוֹתֵן שִׁקְלוֹ לַחֲבֵרוֹ לִשְׁקוֹל עַל יָדוֹ, וְשָׁקְלוֹ עַל יְדֵי עַצְמוֹ, אִם נִתְרְמָה תְּרוּמָה, מָעַל. הַשּׁוֹקֵל שִׁקְלוֹ מִמְּעוֹת הֶקְדֵּשׁ, אִם נִתְרְמָה תְרוּמָה וְקָרְבָה הַבְּהֵמָה, מָעַל. מִדְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמִדְּמֵי שְׁבִיעִית, יֵאָכֵל כְּנֶגְדָּן:

און זייערע געלטער, ניט בית־המקדש־געלטער, זענען געווארן צוגעגנבעט אדער פארלוירן, און זיי מוזן דעריבער געבן אנדערע שקלים. נמצאו, אויב (נאכדעם ווי די שטאט־מענטשן האבן אפגעשיידט אנדערע שקלים) זענען די (פארלוירענע שקלים) געפינען געווארן, אדער די גנבים האבן (די צוגעגנבעטע) צוריקגעגעבן, זענען סיי די (איצט אפגעשיידטע) סיי די (פריערדיקע) שקלים, און מען פאררעכנט זיי ניט צום קומענדיקן יאר, **ווייל מען האט דאך אפגעשיידט די נייע שקלים, געהערן אויך זיי צום בית המקדש.**

ב. הנותן, אז איינער גיט צו זיין חבר זיין שקל אז ער (דער חבר) זאל אים אוועקגעבן (אין בית המקדש) פאר זיינעטוועגן און ער (דער חבר) האט אים אוועקגעגעבן אלס זיין (אייגענעם) שקל, אויב די תרומה איז שוין געווען אפגעשיידט (איידער דער חבר האט אוועקגעגעבן דעם שקל), האט ער מועל געווען. **מיט „מועל זיין" מיינט מען ווען איינער האט הנאה פון א זאך וואס געהערט צום בית המקדש, וואס איז הקדש, און אין חומש ויקרא ה' ט"ו (נפש כי תמעל מעל) ווערט געזאגט, אז מען דארף דערפאר ברענגען א קרבן אשם און מען דארף באצאלן צו הקדש אויך נאך א „חומש", א פינפטל (זע אין דער הקדמה צו מסכתא „מעילה"). זאגט דא די משנה, אז ווייל די תרומה איז שוין געווען אפגעשיידט הייסט עס אז דער שקל איז שוין געווען אין רשות פון בית המקדש, הקדש, און דעריבער ווען ער, דער חבר, האט אפגעשיידט דעם דאזיקן הקדש־שקל אלס זיין אייגענעם שקל, האט ער דאך הנאה געהאט פון הקדש־געלט (ווארום אנישט וואלט מען ביי אים געווען צוגענומען א משכון, ווי מען לערנט פריער פרק א' משנה ג'), האט ער מועל געווען.** השוקל, אז איינערנעמט הקדש־געלט (געלט וואס מען האט מקדיש געווען פאר פארריכטן דעם בית המקדש, בדק הבית) און צאלט דערמיט זיין שקל, אויב מען האט אפגעשיידט תרומה און מען האט מקריב געווען א בהמה (אלס קרבן פון די אפגעשיידטע געלטער), האט ער מועל געווען. **ווייל ווי מען האט אפגעשיידט די תרומה איז דער שקל אריין אין רשות פון הקדש און ווי מען האט מקריב געווען א בהמה פון דער תרומה הייסט עס ווי מען האט געקויפט און מקריב געווען א בהמה אויך פון דאזיקן שקל־געלט, און דעריבער האט דער שקל־־געבער מועל געווען. דער ירושלמי זאגט, אז אויך פריער (ביים פאל ווען איינער האט געגעבן א שקל צו זיין חבר) האט מען געמיינט, אז נאכדעם ווי מען האט אפגעשיידט די תרומה האט מען פון די תרומה־געלטער שוין געהאט מקריב געווען א בהמה. מחמת אויב מען האט ניט מקריב געווען א בהמה, איז דאך דער שקל ניט געהאט אריבער פון איין רשות אין אן אנדערן רשות. ווארום פריער איז ער געווען הקדש און דערנאך איז ער געווען הקדש, און מען איז מועל נאר ווען מען איז „מוציא מרשות הקדש לרשות חולין", ווען מען נעמט די זאך ארויס פון הקדש־רשות אין א וואכעדיקן רשות. אבער אויב מען האט געקויפט א בהמה און איר מקריב געווען, הייסט עס ווי פאר דעם שקל האט מען געקויפט די בהמה.** מדמי, (אויב איינער האט באצאלט זיין שקל) פון מעשר־שני־געלט אדער פון שמיטה־געלט זאל ער עסן קייגן זיי. **פאר מעשר שני געלט דארף מען קויפן עסנווארג און עסן אין ירושלים אפהיטנדיק דאביי א סך דינים (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר שני), און געלטער, וואס מען האט באקומען פאר־קויפנדיק שמיטה־פרוכטן, מוז מען קויפן פאר זיי עסנווארג און עסן זיי לויט די דינים פון שמיטה־פרוכטן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שביעית). זאגט די משנה, אז איינער האט פארנוצט די דאזיקע געלטער אויף צו באצאלן זיין שקל, מוז ער נע־**

ג הַמְכַנֵּס מָעוֹת, וְאָמַר הֲרֵי אֵלּוּ לְשִׁקְלִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מוֹתָרָן נְדָבָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹתָרָן חֻלִּין. שֶׁאָבִיא מֵהֶן שִׁקְלִי, שָׁוִין שֶׁהַמּוֹתָר חֻלִּין. אֵלּוּ לְחַטָּאתִי, שָׁוִין שֶׁהַמּוֹתָר נְדָבָה. שֶׁאָבִיא מֵהֶן חַטָּאתִי, שָׁוִין שֶׁהַמּוֹתָר חֻלִּין: ד אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה בֵּין שְׁקָלִים לְחַטָּאת, שֶׁלַּשְּׁקָלִים יֵשׁ לָהֶן קִצְבָה, וְלַחַטָּאת אֵין לָהּ קִצְבָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

מען זיין אייגן געלט אין דעם ווערט פון א שקל און זאָגן, אז דער שקל פון מעשר שני אָדער פון שמיטה זאָל זיין אויסגעטוישט אויף דעם דאָזיקן געלט, און פאר דעם געלט זאָל ער קויפן עסנווארג און עס עסן לויט די דינים פון מעשר שני און שמיטה.

ג. המכנס, אז איינער נעמט צונויף געלט (ביסלעכווייז א פרוטה צו א פרוטה) און (באלד אין אָנהויב, איידער עס האָט זיך נאָך אָנגעזאמלט א שקל) האָט ער גע־זאָגט: „די דאָזיקע (געלטער) זאָלן זיין פאר מיין שקל״ (און צום סוף ביים איבער־ציילן דאָס געלט איז געווען מער ווי א שקל), זאָגן די בית שמאי, אז דאָס איבריקע געלט איז (הקדש־) נדבה. מיט „נדבה״ זענען אָנגערופן געוואָרן די געלטער, וואָס מען האָט געגעבן צום בית המקדש, וואו עס איז געווען א ספעציעלער שופר, א פושקע, מיטן אויפשריפט „נדבה״, און פאר די געלטער פון דער דאָזיקער נדבה־פושקע האָט מען געקויפט בהמות און מקריב געווען אויפן מזבח „עולות״, דאָס זענען קרבנות, וואָס אויך זייער פלייש איז פארברענט געוואָרן אויפן מזבח. זאָגן די בית שמאי, אז כאָטש ער האָט בטעות מקדיש געווען מער געלט, פונדעסטוועגן איז דאָס געלט הקדש און עס געהערט צום בית המקדש אלס נדבה. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז דאָס איבריקע (געלט) איז חולין. עס איז ניט קיין הקדש, ווייל דער מענטש האָט נור מכוון געווען אראָפּצונעמען דעם שקל און ניט מער; דאָס איבריקע געלט איז דעריבער זיינס, „וואכעדיק״ געלט, חולין. שאביא, אויב (אָבער ביים זאמלן דאָס געלט, האָט ער געזאָגט: „פון זיי (פון די דאָזיקע געלטער) זאָל איך ברענגען פאר מיין שקל״, האלטן זיי (די בית שמאי און די בית הלל) גלייך, אז דאָס איבריקע (געלט) איז חולין. ווייל זאָגנדיק „איך זאָל ברענגען פון זיי מיין שקל״, מיינט עס בפירוש, אז נור א טייל פון זיי, אויב עס וועט זיין מער. אלו לחטאת, (אויב איינער האָט געטאָן א הארבע עבירה בשוגג און האָט געדארפן ברענגען א קרבן חטאת, און ער האָט ביסלעכווייז געזאמלט זיך געלט און האָט ביים אָנהייב זאמלן געזאָגט): די דאָזיקע געלטער זאָלן זיין פאר דעם קרבן חטאת, האלטן זיי (די בית שמאי און די בית הלל) גלייך, אזדאָס איבריקע געלט (וואָס איז געקליבן נאָכדעם ווי ער האָט געקויפט א בהמה פאר זיין חטאת) איז נדבה. אויך די בית הלל האלטן אז עס איז הקדש־געלט. ווייטער אין דער משנה ווערט געגעבן דער טעם פאר וואָס די בית הלל האלטן ביי „חטאת״ אנדערש ווי ביים שקל. שאביא, (אויב ער האָט געזאָגט): „פון זיי (פון די דאָזיקע געלטער) זאָל איך ברענגען מיין קרבן חטאת״, האלטן זיי (די בית שמאי און די בית הלל) גלייך, אז דאָס איבריקע געלט איז חולין. עס איז דערזעלבער טעם וואָס פריער, מחמת דאָס הייסט, ווי ער האָט בפירוש געזאָגט, אז אויב עס וועט זיין מער זאָל ער נור אראָפּנעמען א טייל פאר דעם קרבן חטאת.

ד. אמר, האָט ר׳ שמעון געזאָגט: וואָס איז דער אונטערשיד צווישן שקלים און קרבן חטאת? ווייל שקלים האָבן א באַשטימטן פרייז (קצבה, מען קאָן ניט געבן מער און אויך ניט ווינציקער פון א שקל), אָבער דער קרבן חטאת האָט ניט קיין באשטימטן פרייז (מען קאָן קויפן א קרבן פאר מער געלט אָדער פאר וויניקער געלט). דעריבער, אויב ער זאָגט, „די דאָזיקע געלטער זאָלן זיין פאר מיין שקל״, האָט ער דאָך ניט געקאָנט מיינען, אז וויפיל געלט ער וועט זאמלן זאָל עס גיין פאר דעם שקל, מחמת מער ווי א שקל־מטבע קאָן ער דאָך ניט געבן. דעריבער האלטן די

אַף לַשְּׁקָלִים אֵין לָהֶן קִצְבָה, שֶׁכְּשֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה הָיוּ שׁוֹקְלִים דַּרְכּוֹנוֹת, חָזְרוּ לִשְׁקוֹל סְלָעִים, חָזְרוּ לִשְׁקוֹל טְבָעִים, וּבִקְשׁוּ לִשְׁקוֹל דִּינָרִים (וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אַף עַל פִּי כֵן יַד כֻּלָּן שָׁוָה, אֲבָל חַטָּאת, זֶה מֵבִיא בְּסֶלַע, וְזֶה מֵבִיא בִּשְׁתַּיִם, וְזֶה מֵבִיא בְּשָׁלֹשׁ: ה מוֹתַר שְׁקָלִים חֻלִּין, מוֹתַר עֲשִׂירִית הָאֵפָה, מוֹתַר קִנֵּי זָבִין, קִנֵּי זָבוֹת, וְקִנֵּי יוֹלְדוֹת, וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, מוֹתְרֵיהֶן נְדָבָה. זֶה הַכְּלָל,

בית הלל (אין דער פאריקער משנה), אז דאס איבריקע געלט איז חולין, ניט הקדש. **אבער ביים חטאת קאן ער דאך קויפן א בהמה פארן קרבן חטאת און באצאלן וויפיל ער וויל, דעריבער אויב ער האט געקויפט פאר ווינציקער און עס איז איבערגע־בליבן געלט, איז עס הקדש און עס גייט פאר נדבה.** ר׳ יהודה זאגט, אז אויך שקלים האבן ניט קיין באשטימטן פרייז (קיין קצבה), ווארום ווען די יידן זענען אויפגע־גאנגן (אין דער צייט פון סוף גלות בבל) פון גלות (בבל קיין ארץ ישראל) האבן די געצאלט אלס שקלים די דרכונות־מטבעות (ווי מיר האבן געגעבן פריער אין משנה א׳ איז א דרכון געווען פיר שקלים); דערנאך האבן זיי ווידער גענומען געבן אלס שקלים סלעים־מטבעות (איין סלע איז צוויי שקלים); דערנאך האבן זיי ווידער גע־נומען געבן אלס שקלים די טבעים־מטבעות (א „טבעא״ איז געווען איין שקל־מטבע), און דערנאך האבן זיי געוואלט געבן אלס שקל דינרים (איין דינר איז א האלבער שקל). **אין דער משנה פון ירושלים איז צום סוף צוגעגעבן די ווערטער „ולא קבלו מהם״, אז מען האט ניט גענומען ביי זיי דעם דינר אלס א שקל, ווייל דאס איז ווינציקער ווי די תורה זאגט, אז מען זאל געבן א „מחצית השקל״ און ווי מיר האבן געגעבן אין דער הקדמה איז א האלבער שקל פון חומש דאס זעלבע ווי א שקל אין דער משנה. אויב אלע יידן ווילן געבן מער, קאן מען נעמען, אבער ווייניקער טאר מען ניט. און דערפון וואס מען האט פריער געגעבן מער ווי א שקל (א דרכון און דערנאך א סלע) וויזט אויף ר׳ יהודה, אז אויך דער שקל האט ניט קיין בא־שטימטן פרייז, און אז מען קאן געבן מער, און אז עס איז גלייך צום קרבן חטאת.** אמר ר׳ שמעון, האט (דערויף) ר׳ שמעון געזאגט: פונדעסטוועגן זענען (ביים שקל־צאלן) אלע יידן גלייך (און אין דער צייט ווען אלע אנדערע יידן געבן נור א שקל, טאר קיינער ניט געבן מער ווי א שקל), אבער ביים קרבן חטאת, ברענגט דער (איי־נער ייד) (א קרבן חטאת) פאר א סלע, און דער (אנדערע ייד) פאר צוויי (סלעים) און דער (דריטער ייד) פאר דריי סלעים. **דעריבער איז טאקע יא אן אונטערשיד צווישן שקלים און דעם קרבן חטאת. מיר האבן די משנה געטייטשט ווי די מפרשים ריבב״ן און „קרבן העדה״. דער רמבם און דער ברטנורא טייטשן, אז מען האט גע־געבן אלס שקל נאר א האלבן דרכון, א האלבן סלע.**

ה. מותר שקלים, (אויב איינער האט געזאמלט געלט צו באצאלן זיין שקל), דאס געלט וואס איז געבליבן נאכן באצאלן דעם שקל איז חולין. **דאס איז אזוי ווי די בית הלל זאגן פריער אין משנה ג׳.** מותר עשרית האיפה, דאס איבערגעבליבענע פון א עשירת האיפה (צענטל פון איפה), דאס איבערגעבליבענע פון טויבן־פאר (קינים) פאר א זב אדער א זבה אדער א קימפעטארין, אדער קרבנות חטאת און אשם, זענען זייערע איבערגעבליבענע געלטער נדבה. **עס זענען פאראן טייל עבירות, וואס ווען איינער טוט זיי בשוגג און דער מענטש איז זייער ארעם און ער קאן ניט קויפן א בהמה פאר קרבן חטאת, מעג ער ברענגען א קרבן חטאת פון מעל, די מאס פון א צענטל פון א איפה (עשירית האיפה). אן איפה איז 3 סאה. דאס איז 18 טעפ, און א צענטל דערפון איז 1 מיט 8 צענטל טאפ. וועגן קיני זבים, די טויבן־פאר פון א זב און א זבה און א קימפעטארין און אויך וואס איז א חטאת און א אשם האבן מיר געגעבן פריער פרק א׳ משנה ה׳. זאגט דא די משנה, אז איינער האט**

כָּל שֶׁהוּא בָא לְשֵׁם חַטָּאת, וּלְשֵׁם אָשָׁם, מוֹתָרָן נְדָבָה; מוֹתַר עוֹלָה, לְעוֹלָה; מוֹתַר מִנְחָה, לְמִנְחָה; מוֹתַר שְׁלָמִים, לִשְׁלָמִים; מוֹתַר פֶּסַח, לִשְׁלָמִים; מוֹתַר נְזִירִים, לִנְזִירִים; מוֹתַר נָזִיר, לִנְדָבָה; מוֹתַר עֲנִיִּים,

געדארפֿן ברענגען אלס קרבן א עשירית האיפה, צי א טויבן־פּאָר (א קן), צי א קרבן חטאת צי א קרבן אשם, און ער האָט געזאמלט דערפֿון געלט, און ער האָט אראָפּ־גענומען א טייל פֿונם געלט און געבראַכט דערפֿאַר דעם קרבן, איז דאָס איבעריקע געלט נדבה, הקדש־געלט; און מיר האָבן פֿריער אין משנה ג׳ געגעבן וואָס מען טוט אין בית המקדש פֿאַר דעם דאָזיקן נדבה־געלט. זה הכלל, דאָס איז דער כלל: אַלץ, וואָס ווערט געבראַכט אלס (קרבן) חטאת אָדער אלס קרבן אשם איז זייער איבערגע־בליבן געלט נדבה. ווייטער אין פּרק ו׳ משנה ו׳ גיט די משנה דעם פּסוק אין ויקרא, פֿון וואַנען יהוידע כהן גדול האָט אָפּגעלערנט דעם דאָזיקן דין. מותר עולה, (אז איינער האָט געזאמלט געלט צו ברענגען א קרבן עולה, וואָס דאָס פֿלייש פֿון קרבן ווערט אינגאנצן פֿאַרברענט אויפֿ׳ן מזבח, און עס איז געבליבן פֿון געלט נאָכדעם ווי ער האָט געקויפֿט דעם קרבן), דאָס איבעריקע געלט פֿון דער עולה דאַרף גיין פֿאַר א עולה. מען דאַרף פֿאַר דעם געלט ברענגען נאָך א קרבן עולה. מותר מנחה, דאָס אי־בערגעבליבענע (געלט) פֿון א (קרבן) מנחה, דאַרף גיין פֿאַר א מנחה. מנחה מיינט מען א קרבן פֿון מעל, וואָס מען ברענגט ניט אלס קרבן חטאת (ווע פֿריער ביי דער עשי־רית האיפה), נאָר סתם א קרבן, זאָגט די משנה אז פֿאַר דעם איבערגעבליבענעם געלט זאָל מען ברענגען נאָך א קרבן מנחה. מותר שלמים, דאָס איבערגעבליבענע געלט פֿון שלמים, זאָל זיין פֿאַר שלמים. שלמים הייסן א קרבן, פֿון וועלכן מען איז מקריב אויפֿ׳ן מזבח נור דאָס פֿעט און געוויסע אַנדערע טיילן פֿון דער בהמה, און דאָס איבעריקע פֿלייש עסן אויך ישראלים (ניט נור כהנים) אין ירושלים. זאָגט די משנה אז פֿאַר דעם איבערעקן געלט דערפֿון זאָל מען ברענגען נאָך א קרבן שלמים. מותר פּסח, דאָס איבערגעבליבענע געלט פֿון א קרבן פּסח, זאָל זיין פֿאַר שלמים. דעם קרבן פּסח, א שעפּסל אָדער א ציגעלע, האָט יעדער ייד און זיין פֿאַמיליע (אָדער עטליכע יידן צוזאמען) געדאַרפֿן ברענגען אים ערב פּסח. אויב עס איז געבליבן פֿון דעם געלט, וואָס דער ייד און זיין פֿאַמיליע האָבן אָנגעזאמלט צו קויפֿן דאָס שעפּסל פֿאַר דעם קרבן פּסח (נאָכן קויפֿן דאָס שעפּסל) זאָל מען דערפֿאַר קויפֿן א בהמה און מקריב זיין איר אלס קרבן שלמים. מותר נזירים, דאָס איבערגעבליבענע (געלט וואָס איז באַשטימט צו ברענגען קרבנות) פֿאַר נזירים, גייט פֿאַר נזירים. א נזיר הייסט איי־נער וועלכער האָט א נדר געטאָן צו זיין א נזיר, ניט טרינקען א געוויסע צייט (לפּחות 30 טעג) קיין וויין, ניט אָפּשערן זיך די האָר און ניט מטמא זיין זיך צו מתים. נאָך דער צייט דאַרף דער נזיר ברענגען קרבנות און ער ווערט אויס נזיר. אויב מען האָט געזאמלט געלט צו ברענגען קרבנות פֿאַר נזירים, און נאָכן ברענגען דערפֿון די קרבנות איז געבליבן אביסל געלט, זאָל עס גיין צו ברענגען קרבנות פֿאַר אַנדערע נזירים. מותר נזיר, דאָס איבערגעבליבענע (געלט פֿון די קרבנות) פֿון איין נזיר, זאָל גיין פֿאַר נדבה. אויב איין נזיר האָט אָפּגעשיידט געלט פֿאַר זיינע קרבנות און עס איז געבליבן דערפֿון זאָל עס גיין פֿאַר „נדבה״; ווי מיר האָבן פֿריער אין משנה ג׳ גע־געבן, מיינט מען דאָ מיט „נדבה״, די פּושקע נדבה אין בית המקדש, וואָס פֿאַר דעם געלט האָט מען געקויפֿט קרבנות עולות און זיי מקריב געווען אויפֿ׳ן מזבח. מותר עניים, איבערגעבליבענע געלט פֿאַר אָרימע לייט, גייט פֿאַר אָרימע לייט. אויב מען האָט געזאמלט געלט פֿאַר אָרימע לייט, און עס איז געבליבן א טייל פֿון געלט און איצט זענען קיין אָרימע לייט ניט פֿאַראַן זאָל דאָס געלט ליגן ביז עס וועלן קומען אָרימע לייט און מען זאָל זיי געבן. מען טאָר דאָס געלט ניט פֿאַרנוצן פֿאַר קיין אַנדערע זאַך. מותר עני, דאָס איבערגעבליבענע געלט פֿאַר איין אָרימאַן, זאָל מען אוועקגעבן דעם דאָזיקן אָרימאַן. אויב, למשל, מען האָט געזאַמלט געלט צו קויפֿן א

לַעֲנִיִּים. מוֹתַר עָנִי, לְאוֹתוֹ עָנִי. מוֹתַר שְׁבוּיִם, לִשְׁבוּיִם. מוֹתַר שָׁבוּי, לְאוֹתוֹ שָׁבוּי. מוֹתַר הַמֵּתִים, לְמֵתִים. מוֹתַר מֵת, לְיוֹרְשָׁיו. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מוֹתַר הַמֵּת יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מוֹתַר הַמֵּת, בּוֹנִין לוֹ נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹ:

פרק ג

א בִּשְׁלֹשָׁה פְרָקִים בַּשָּׁנָה תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה. בִּפְרוֹס הַפֶּסַח, בִּפְרוֹס

מלבוש פאַר אן אָרימאַן, און נאָכן קויפן דעם מלבוש איז געבליבן געלט, זאָל מען דאָס געלט אוועקגעבן דעם דאָזיקן אָרימאַן. מותר שבויים, איבערגעבליבענע געלט אויף (אויסצולייזן) געפאַנגענע, גייט פאַר (אויסלייזן) געפאַנגענע. כאָטש איצט זענען קיין געפאַנגענע (שבויים) ניטאָ, זאָל דאָס געלט וואָס איז געבליבן פון פדיון שבויים געלט, ליגן ביז עס וועלן זיין געפאַנגענע און מען זאָל זיי דערפאַר אויסלייזן. מותר שבוי, איבערגעבליבענע געלט (וואָס איז געזאַמלט געוואָרן) אויף (אויסצו־לייזן) איין (געוויסן) געפאַנגענעם, זאָל מען געבן דעם דאָזיקן געפאַנגענעם. כאָטש ער איז שוין אויסגעלייזט, דאַרף מען אים געבן דאָס איבערגעבליבענע געלט, מחמת מען האָט עס געזאַמלט פאַר זיינעטוועגן. מותר המתים, איבערגעבליבענע (געלט) אויף (קובר צו זיין) מתים, גייט (פאַר קובר זיין) מתים. כאָטש איצט זענען קיין מתים ניט פאַראַן, זאָל דאָס געלט ליגן און מען זאָל עס פאַרנוצן אויף קובר זיין מתים ווען מען וועט עס דאַרפן. מותר המת, (אויב מען האָט געזאַמלט געלט קובר צו זיין א געוויסן מת און עס איז) געבליבן געלט (נאָך דער קבורה) פון מת, (זאָל מען געבן) צו זיינע יורשים. כאָטש עס איז ניט קיין כבוד פאַר דעם מת, נעמט מען אָן אז דער מת איז מוחל זיין כבוד, כדי די יורשים זאָלן האָבן דאָס געלט. ר' מאיר זאָגט, אז דאָס איבערגעבליבענע געלט (וואָס איז געזאַמלט געוואָרן) פאַר א געוויסן מת, זאָל ליגן ביז אליהו וועט קומען. וועגן געלטער וואָס איז א ספק צו וועמען זיי געהערן, איז פאַ־ראַן טייל מאָל אין דער משנה דער פסק דין, אז זיי זאָלן בלייבן ליגן סתם, אָן א באַ־שטימטער צייט, און די משנה רופט עס, „עד שיבוא אליהו", עס הייסט ביז אליהו הנביא וועט קומען, און ער וועט אנטשיידן וואָס מען זאָל טאָן מיטן געלט. אויך דאָ האַלט ר' מאיר איז א ספק, צי האָט דער מת מוחל געווען אויף זיין כבוד צי ניט, דעריבער זאָל עס בלייבן ליגן. ר' נתן זאָגט, אז (פאַר) דעם איבערגעבליבענעם געלט (וואָס איז געזאַמלט געוואָרן אויף קובר צו זיין) א געוויסן מת, זאָל מען שטעלן א מצבה אויף זיין קבר. דאָס וואָרט „נפש" אלס מצבה איז פאַראַן אויך אין ערובין פרק ה' משנה א' (אין לשון רבים „נפשות"). רש"י אין עירובין נ"ה טייטשט „נפש" א בנין אויפן קבר.

פרק ג

א. בשלשה, אין דריי צייטן אין יאָר שיידט מען אָפּ תרומה פון (די אָנגעזאַמל־טע שקלים אין) דער (בית־המקדש־) קאַמער (לשכה). די שקלים, וועלכע זענען גע־זאַמלט געוואָרן אין ירושלים און אין די נאָנטע פּראָווינץ־שטעט צום סוף פון חודש אדר זענען אָנגעקומען אין בית המקדש באַלד, און מען האָט זיי אריינגעלייגט אין א קאַמער (לשכה), און מען האָט „אָפּגעשיידט" אראָפּגענומען פון די דאָזיקע שקלים א טייל געלט צו קויפן דערפאַר די קרבנות־ציבור, די קרבנות, וואָס דער יידישער כלל האָט געבראַכט (קרבן תמיד, מוסף און אנדערע). די דאָזיקע אראָפּגענומענע געלטער האָבן געהייסן „תרומה", אָפּגעשיידט, און מען האָט זיי אויך גערופן „תרומת הלשכה", די (קאַמער־תרומה", כדי איר אונטערצושיידן פון אנדערע תרומות. דאָס געלט, וואָס איז געבליבן אין דער קאַמער נאָכדעם ווי מען האָט אראָפּגענומען די תרומה, האָט געהייסן „שיירי הלשכה", די איבערגעבליבענע געלטער אין דער קאַמער, און די משנה וועט ווייטער לערנען וואָס מען האָט דערמיט געטאָן. דאָס פלעגט געשען באַלד צום סוף פון חודש אדר. ווען עס איז אריבער א געוויסע צייט,

הָעֲצֶרֶת, בִּפְרוֹס הֶחָג. וְהֵן גְּרָנוֹת לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בַּאֲדָר, וּבְאֶחָד בְּסִיוָן, וּבְעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בְּאָב. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, בְּאֶחָד בְּנִיסָן, בְּאֶחָד בְּסִיוָן, בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בֶּאֱלוּל. מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ, בְּתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל, וְלֹא אָמְרוּ בְּאֶחָד בְּתִשְׁרִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם טוֹב, וְאִי אֶפְשָׁר לְעַשֵּׂר בְּיוֹם טוֹב, לְפִיכָךְ הִקְדִּימוּהוּ לְעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בֶּאֱלוּל: ב בְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת שֶׁל שָׁלֹשׁ סְאִין תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה, וְכָתוּב בָּהֶן אָלֶף, בֵּית,

עטליכע חדשים, און עס זענען אָנגעקומען די שקלים פון די ווייטערע שטעט, האָט מען ווידער אָפּגעשיידט תרומה פון די דאָזיקע אָנגעקומענע שקלים, און דאָס איבריקע געלט איז געווען „שיירי הלשכה". ווען עס זענען ווידער אריבער עטליכע חדשים און עס זענען אָנגעקומען די לעצטע שקלים פון די סאמע ווייטעסטע יידישע ישובים (אממערסטן אין אויסלאנד, אין בבל און אנדערע מדינות), האָט מען ווידער אָפּגעשיידט פון די דאָזיקע שקלים די תרומה. זאָגט די משנה, אז אזוי איז פאָר־געקומען דריי מאָל אין יאָר דהיינו: בפרוס הפסח, פופצן טעג פאר פסח, פופצן טעג פאר שבועות, פופצן טעג פאר סוכות. דאָס וואָרט „פרוס" איז דער טייטש א טייל („פרס", טיילן) א העלפט, און מען מיינט דערמיט א האלבן חודש, און די תוספתא זאָגט, אז 15 טעג. דאָס אָפּשיידן די שקלים־תרומה איז פאָרגעקומען 15 טעג פאר פסח, 15 טעג פאר שבועות און 15 טעג פאר סוכות. והן, און זיי (די דאָזיקע צייטן זענען (אויך) די צייט (ווען מען דאַרף אָפּשיידן) מעשר בהמה, אזוי זאָגט ר' עקיבא. מיר האָבן פריער פרק א' משנה ז' געזאָגט, אז מעשר בהמה מיינט, אז ווען ביי איינעם ווערן געבוירן כשרע בהמות (קעלבלעך, שעפסן) דאַרף ער פון יעדע צען אפשיידן איין בהמה אלס מעשר בהמה, און דאָס דאַרף מען פירן קיין ירושלים, מקריב זיין אין בית המקדש און דאָס פלייש עסן אין ירושלים. זאָגט ר' עקיבא, אז אויב איינער האָט בהמות צו מעשרן טאָר ער ניט וואַרטן לענגער פון די דערמאָנטע צייטן; אויב עס ווערן געבוירן די בהמות ווינטער, מוז ער זיי מעשרן ניט שפּעטער פון 15 טעג פאר פסח; און אויב זיי ווערן געבוירן צווישן פסח און פאר שבועות מוז ער זיי מעשרן ניט שפּעטער פון 15 טעג פאר שבועות. און אויב זיי ווערן געבוירן שפּעטער מוז ער זיי מעשרן שפּעטסטנס 15 טעג פאר סוכות. דער טעם איז כדי די יידן וואָס גייען עולה רגל זיין אויף די ימים טובים זאָלן קאָנען קויפן בהמות, און איידער איינער מעשרט וויל ער ניט פארקויפן. דאָס וואָרט „גרנן", זייער „שייער", מיינט די צייט פון מעשרן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשרות). בן עזאי זאָגט, אז (די דריי צייטן פאר מעשר בהמה זענען) דעם ניין־און־צוואנציקסטן טאָג אין אָדר, און דעם ערשטן טאָג אין סיון, און דעם ניין־און־צוואנציקסטן טאָג אין אָב; ר' אליעזר און ר' שמעון זאָגן, אז דעם ערשטן טאָג אין ניסן, דעם ערשטן טאָג אין סיון, דעם ניין־און־צוואנציקסטן טאָג אין אלול. פארוואָס האָט מען געזאָגט „דעם ניין און צוואַנ־ציקסטן טאָג אין אלול", און ניט „דעם ערשטן טאָג אין תשרי"? ווייל ער (דער ער־שטער טאָג אין תשרי) איז יום טוב (ראש השנה), און מען קאָן ניט אָפּשיידן מעשר אים יום טוב, דעריבער האָט מען אים צוריקגערוקט צום ניין און צוואנציקסטן טאָג אין אלול. עס זאָל דאָ באמערקט ווערן אז ווען עס ווערט געטייטשט „בפרוס", „15 טעג פאר", מיינט מען אז דער טאָג יום טוב איז שוין אין די 15 טעג. דאָס סתם וואָרט „חג" מיינט מען סוכות, און „בפרוס החג" מיינט מען (אזוי טייטשט דער רמבם) אָדער א טאָג פאר ראש השנה אָדער א טאָג נאָך ראש השנה.

ב. בשלש קופות, מיט דריי קוישן צו דריי סאה יעדער (וואָס יעדע פון זיי האלט דריי סאה) האָט מען אָפּגעשיידט די (שקלים־תרומה פון דער) קאמער, און אויף זיי איזגעווען אויפגעשריבן „אלף", „בית", „גימל". די משנה לערנט איצט,

גִּימֶל. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, יְוָנִית כָּתוּב בָּהֶן, אַלְפָא, בֵּיתָא, גַּמָּא. אֵין הַתּוֹרֵם נִכְנָס, לֹא בְּפַרְגּוֹד חָפוּת, וְלֹא בְּמִנְעָל, וְלֹא בְּסַנְדָּל, וְלֹא בִתְפִלִּין, וְלֹא בְקָמֵעַ, שֶׁמָּא יַעֲנִי, וְיֹאמְרוּ, מֵעֲוֹן הַלִּשְׁכָּה הֶעֱנִי, אוֹ שֶׁמָּא יַעֲשִׁיר, וְיֹאמְרוּ, מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה הֶעֱשִׁיר, לְפִי שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל. וְאוֹמֵר, וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם: ג שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה נִכְנָס, וְשִׁקְלוֹ בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו, וְזוֹרְקוֹ לִפְנֵי הַתּוֹרֵם, וְהַתּוֹרֵם

ווי אזוי עס איז פארגעקומען דאס אפשיידן די שקלים־תרומה, וועגן וועלכער מיר האבן געלערנט פריער אין משנה א'. זי זאגט, אז מען האט גענומען 3 קוישן, יעדער פון די קוישן האט געהאלטן 3 סאה (18 טעפ), און יעדער קויש האט געהאט אויפ־געשריבן אן אות, אויף איין קויש „אלף", אויף דעם 2טן „בית" און אויף דעם 3טן „גימל". צוערשט האט מען געקויפט די קרבנות פון אלף־קויש, דערנאך פון בית־קויש און דערנאך פון גימל־קויש (אזוי טייטשן תוספות אין קידושין נ"ד און אויך דער ברטנורא). ר' ישמעאל זאגט, אז עס איז געווען אויפגעשריבן אויף זיי מיט גריכישע (אותיות) „אלפא", „בעטא", „גאמלא". די משנה מיינט דא „גאמא", ווייל אזוי הייסט דער דריטער גריכישער בוכשטאב. אין התורם, דער מענטש, וואס שיידט אפ די (שקלים־) תרומה זאל ניט אריינגיין (אין קאמער) ניט מיט קיין (פון אונטן) ארויפגעשארצטן אבער־מלבוש (פרגוד), און אויך ניט אריינגיין טראגנדיק שיך און ניט מיט קיין סאנדאל, און ניט (טראגנדיק) תפילין, און ניט (טראגנדיק) א קמיע, ווייל טאמער וועט ער ווערן ארעם און מען וועט זאגן, אז צוליב דער זינד פון דער קאמער (ער האט געגנבעט געלט פון די שקלים אין קאמער) איז ער גע־ווארן ארעם, אדער טאמער וועט ער ווערן רייך און מען וועט זאגן אז פון דער קאמער־תרומה (גנבענדיק געלט פון די שקלים) איז ער געווארן רייך. אבער אז ער גייט אריין, ניט טראגנדיק די דערמאנטע זאכן, קאן מען אים ניט חושד זיין אין גנבע־נען געלט, ווייל ער האט דאך ניט וואו דאס געלט אריינצולייגן. „פרגוד" איז דאס גריכישע ווארט „פאראגוידיאן", אן אבער־מאנטל. „חפות" מיינט ווען די אונטער־שטע זוים איז ארויפגעשארצט און אביסל איינגענייט. אין די אמאליקע אבער־קליי־דער זענען ניט געווען קיין קעשענעס, און מען האט געקאנט אריינלעגן זאכן נור אין דער איבערגעלייגטער זוים אונטן ביים מאנטל. לפי, ווייל א מענטש דארף יוצא זיין (צו האבן א גוטן נאמען) פאר מענטשן פונקט ווי ער דארף יוצא זיין פאר גאט, ווארום עס ווערט געזאגט (במדבר ל"ב) „און איר זאלט זיין ריין פאר גאט און פאר ישראל", און עס ווערט (אויך) געזאגט (משלי ג') „און געפין חן און גוטע מיינונג אין די אויגן פון גאט און פון מענטשן". עס איז אויך מעגליך, אז די משנה טייטש „ושכל טוב" פון ווארט „שכל", אנבליק, ווי אין אראמעאישן „הסתכל", קוקן, און עס איז א סברא אז דאס ווארט איז אויך פאראן אין לשון קודש, ווי אין בראשית ג' „ונחמד העץ להשכיל", און דער תרגום טייטשט „לאסתכלא ביה", „צו קוקן אין אים". וועגן „מקום", „ארט", אלס באצייכנונג פאר גאט זע אין ברכות פרק ה' משנה א'.

ג. של בית, (יעדער) פון דער פאמיליע פון רבן גמליאל פלעגט (ביים אפגעבן זיין שקל) אריינגיין (אין קאמער, ווען דער מענטש פלעגט אפשיידן די תרומה), און זיין שקל האט ער (פון רבן גמליאל'ס פאמיליע) געהאלטן צווישן זיינע פינגער און ער האט אים געווארפן פאר דעם אפשיידער, און דער אפשיידער האט מכוון געווען און אים (דעם שקל) אריינגעשטופט אין קויש. רבן גמליאל'ס פאמיליע־מענטשן האבן געוואלט, אז זייערע שקלים זאלן ניט בלייבן אין די „שיירי הלשכה", נאר זיי זאלן אריין אין אפגעשיידטן קויש, כדי מען זאל פאר זייער געלט קויפן די קרבנות־

מִתְכַּוֵּן וְדוֹחֲפוֹ לַקֻּפָּה. אֵין הַתּוֹרֵם תּוֹרֵם, עַד שֶׁיֹּאמַר לָהֶם אֶתְרוֹם, וְהֵן אוֹמְרִים לוֹ, תְּרוֹם, תְּרוֹם, תְּרוֹם, שְׁלֹשָׁה פְעָמִים:

ד תָּרַם אֶת הָרִאשׁוֹנָה וּמְחַפֶּה בְּקַטַבְלָאוֹת. שְׁנִיָּה וּמְחַפֶּה בְּקַטַבְלָאוֹת. שְׁלִישִׁית לֹא הָיָה מְחַפֶּה, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיִתְרוֹם מִן הַדָּבָר הַתָּרוּם. תָּרַם אֶת הָרִאשׁוֹנָה לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַשְּׁנִיָּה לְשֵׁם כְּרַכִּים הַמֻּקָּפִין לָהּ, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשֵׁם בָּבֶל וּלְשֵׁם מָדַי וּלְשֵׁם מְדִינוֹת הָרְחוֹקוֹת:

ציבור, און דעריבער האָבן זיי אזוי געטאָן. מיט רבן גמליאל מיינט מען דאָ מסתמא רבן גמליאל הזקן, וועלכער איז געווען נשיא לערך 20 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש. אין התורם, דער מענטש, וועלכער שיידט אָפּ, זאָל ניט אָפּשיידן ביז ער זאָגט צו זיי (צו די מענטשן, וועלכע שטייען ארום אים): „זאָל איך אָפּשיידן?" און זיי זאָגן צו אים: „שייד־אָפּ!", „שייד־אָפּ!", „שייד־אָפּ!", דריי מאָל. **יעדעס מאָל פרעגט ער: „זאָל איך אָפּשיידן?" און יעדעס מאָל ענטפערען זיי אים: „שייד אָפּ!", אזוי דריי מאָל.**

ד. תרם, (נאָכדעם ווי) ער האָט אָפּגעשיידט דאָס ערשטע מאָל (פופצן טעג פאַר פסח) האָט ער (די איבערגעבליבענע שקלים געלטער) איבערגעדעקט מיט (לע־דערנע) פלאַכטעס (קטבלאות), **דאָס איז געווען כדי מען זאָל ארויפגיילן אויף די פלאַכטעס די שקלים, וועלכע וועלן שפּעטער אָנקומען, און מען וועט פון די נייע שקלים אָפּשיידן תרומה דאָס צווייטע מאָל 15 טעג פאַר שבועות; אויב מען וועט ניט צודעקן די איבערגעבליבענע קאָן אויסקומען, אז ביים צווייטן מאָל זאָל ער אָפּשיידן פון די „שיירים", פון די שקלים, פון וועלכע ער האָט אָפּגעשיידט תרומה, און דאָס טאָר מען ניט.** שניה, (נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגשיידט) דאָס צווייטע מאָל (פאַר שבו־עות) דעקט ער צו מיט (לעדערנע) פלאַכטעס; שלישית (נאָכדעם ווי ער האָט אָפּ־געשיידט) דאָס דריטע מאָל (פאַר סוכות), האָט ער שוין מער ניט צוגעדעקט, ווייל (דאָס וואָס ער האָט די פריערדיקע צוויי מאָל צוגעדעקט איז נור געווען) טאָמער וועט ער פאַרגעסן און אָפּשיידן פון דער זאַך (פון די שקלים) פון וועלכע מען האָט שוין אָפּגעשיידט. **אָבער ביים 3טן מאָל איז דאָך שוין ניט מורא צו האָבן, ווייל מען שיידט דאָך מער ניט אָפּ** (אזוי טייטשט די משנה דער ברטנורא; **דער רמבם האָט אן אנ־דערן טייטש).** „קטבלאות" **איז דאָס גריכישע „קאַטאַבאָלע", אן אונטערלאַנגע, א פלאַכטע, און דער ברטנורא זאָגט, אז לעדערנע פלאַכטעס (געשטיצט מסתמא אויף דער משנה אין כלים פרק כ"ו „ועור קטבליא").** תרם, דאָס ערשטע מאָל (פאַר פסח) האָט ער אָפּגעשיידט פאַר ארץ ישראל, און דאָס צווייטע מאָל פאַר די גרויסע שטעט וועלכע זענען נאָנט צו איר (צו ארץ ישראל) און דאָס דריטע מאָל פאַר בבל און פאַר מדי און פאַר די ווייטע מדינות. **אין דער צייט פון 2טן בית המקדש זענען יידן געווען פאַרשפּרייט איבער א סך ווייטע לענדער, און פון אומעטום האָבן זיי געשיקט זייערע שקלים צום בית המקדש. פון די ארץ ישראל יידן זענען די שקלים אָנגע־קומען באַלד פאַר חודש ניסן, און דעריבער האָט מען דעמאָלס אָפּגעשיידט פאַר זייערטוועגן. פון די יידן אין די שטעט נאָנט צו ארץ ישראל (למשל עמון און מואב און אנדערע) זענען די שקלים אָנגעקומען נאָך פסח, און מען האָט פאַר זייערטוועגן אָפּגעשיידט ביים צווייטן מאָל, 15 טעג פאַר שבועות. און פון די אנדערע ווייטערע לענדער זענען די שקלים אָנגעקומען שפּעטער, און מען האָט פאַר זיי אָפּגעשיידט ביים 3טן מאָל פאַר סוכות. פונדעסטוועגן האָט מען ביי יעדעס מאָל אין זינען געהאַט, אז דאָס זאָל זיין פאַרן גאַנצן יידישן פאָלק, ווייל דער דין איז, אז מען קאָן אָפּשיידן אויך אויף די שקלים, וואס מען דאַרף ערשט אָפּנעמען. „כרכים מוקפין", נאָנטע גרעסערע** שטעט (פון וואָרט „מוקף", נאָנט) מיינט מען דאָ ניט דוקא **גרעסערע שטעט.**

א הַתְּרוּמָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ. לוֹקְחִין בָּהּ תְּמִידִין וּמוּסָפִין וְנִסְכֵּיהֶם, הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר. שׁוֹמְרֵי סְפִיחִים בַּשְּׁבִיעִית, נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף הָרוֹצֶה מִתְנַדֵּב שׁוֹמֵר חִנָּם. אָמְרוּ לוֹ, אַף אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁאֵינָן בָּאִין אֶלָּא מִשֶּׁל

פרק ד

א. התרומה, די דאָזיקע תרומה (די שקלים, וואָס מען האָט אָפּגעשיידט אין די קוישן), וואָס האָט מען געטאָן מיט איר? מען האָט געקויפט דערפאַר (בהמות) פאַר די קרבנות תמיד (וואָס מען האָט מקריב געווען יעדן טאָג, א שעפּסל אין דער פרי און א שעפּסל נאָכמיטאָג) און די קרבנות מוסף (וואָס מען האָט מקריב געווען יעדן שבת און יום טוב און ראש חודש) און זייערע נסכים (די מעל געמישט מיט אייל, און אויך דעם וויין, וואָס מען האָט מיטגעבראַכט מיט די קרבנות תמיד און מוסף), דעם עומר (דאָס מעסטל גערשטן־מעל, וואָס מען האָט מקריב געווען דעם זעכצענטן טאָג אין ניסן) און די צוויי ברויטן (שתי הלחם, וואָס מען האָט געבראַכט יעדן שבועות) און דאָס ברויט פון געזיכט (לחם הפנים, די צוועלף ברויטן, וואָס מען האָט געבראַכט יעדן שבת) און אלע קרבנות פון ציבור. די אלע קרבנות וואָס זענען דאָ אויסגערעכנט געוואָרן זענען קרבנות פון ציבור, פון גאַנצן כלל ישראל, און זיי האָבן געמוזט געבראַכט ווערן נור פון געלטער פון ציבור, ניט פון דער נדבה פון אן איינצלנעם מענטש. דער ברטנורא באמערקט אז מיט די לעצטע ווערטער „און אלע קרבנות פון ציבור" מיינט מען אויך די „קטורת", די בשמים וואָס מען האָט גערויכערט אין בית המקדש צוויי מאָל אין טאָג, אין דער פרי און פאַרנאַכט. שומרי, די מענטשן וועלכע היטן די נאָכוואַקסונגן (פון תבואה) אים שמיטה־יאָר נעמען זייער באַלוינונג (באַקומען באַצאָלט פאַר זייער היטן) פון דער תרומה פון (שקלים־) קאַמער. דער דין איז, אז אים שמיטה־יאָר טאָר מען ניט זייען קיין תבואה, און אויב עס וואַקסט אויף די פעלדער תבואה דערפון, וואָס צופעליג זענען אראָפּגעפאַלן אין פאָריגן יאָר, אין ערב־שמיטה־יאָר, תבואה־קערנדלעך (דאָס הייסן „ספיחים", נאָכוואַקסונגן), זענען זיי הפקר און יעדער מענטש קאָן זיי צונעמען. אזוי ווי מען האָט דאָך געדאַרפן האָבן אים שמיטה־יאָר גערשטן אויף צו ברענגען דעם עומר אים פסח, און ווייץ אויף צו ברענגען די שתי הלחם (די צוויי ברויטן) אים שבועות, וואָס מען האָט געמוזט ברענגען נור פון נייער תבואה (ניט פון פאַראַיאָריקער) און דוקא פון ארץ־ישראל־תבואה, דעריבער האָט מען אים שמיטה־יאָר אוועקגעשטעלט שומרים ביי טייל פעלדער מיט ספיחים, מיט די נאָכוואַקסונגן, אז זיי זאָלן וואָרנען מענטשן אז מען זאָל זיי ניט נעמען, ווייל מען דאַרף די דאָזיקע תבואות האָבן פאַר די דערמאָנטע קרבנות. די דאָזיקע שומרים האָבן געקראָגן באַצאָלט זייער באַלוינונג פון די תרומה, פון די אָפּגעשיידטע שקלים, ווייל זייער היטן איז דאָך נויטיק פאַר די קרבנות ציבור. ר׳ יוסי זאָגט, אז ווער עס וויל קאָן זיך מתנדב זיין צו זיין א היטער אומזיסט. מען מוז ניט דוקא צאָלן געלט פאַר דעם היטן, נאָר מענטשן קאָנען פרייוויליק, ניט פאַר געלט, היטן די תבואות פאַר די קרבנות. אמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ יוסי): וועסטו דאָך מודה זיין, אז מען טאָר זיי (די ציבור קרבנות) ניט ברענגען סיידן פון ציבור־(געלט)! די חכמים האַלטן, אז מען טאָר ניט האָבן שומרים דערצו בחינם, אָן געלט, מחמת אויב א מענטש היט בחינם געהערן באמת די שמיטה־תבואות צום שומר, צום היטער, און ווען ער גיט די תבואות צום בית המקדש הייסט די תבואות א נדבה פון א יחיד, פון אן איינצלנעם מענטש, ניט פון ציבור, און די דאָזיקע קרבנות מוז מען דאָך ברענגען פון ציבור, דעריבער מוז מען די שומרים צאָלן געלט.

ב. פרה, די פרה אדומה (די רויטע קו, וואָס מען האָט געשאָכטן און פאַרברענט און דאָס אש געמישט מיט וואַסער און דערמיט געשפּריצט אויף מענטשן און זאַכן וואָס

צִבּוּר: ב פָּרָה וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. כֶּבֶשׁ פָּרָה, וְכֶבֶשׁ שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁבֵּין קַרְנָיו, וְאַמַּת הַמַּיִם, וְחוֹמַת הָעִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ, וְכָל צָרְכֵי הָעִיר בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כֶּבֶשׁ פָּרָה, כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִשֶּׁל עַצְמָן: ג מוֹתַר שְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן. לוֹקְחִין בָּהֶן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, וְהַשָּׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, אֵין

האָבן אָנגערירט א מת און זענען געוואָרן טמא און מען איז זיי מטהר מיט דעם אש־וואסער), און דער שעיר המשתלח (דער באָק, וואָס מען האָט אים יום כיפור אוועקגע־שיקט אין מדבר און דאָרט אראָפּגעוואָרפן אים פון א בארג און אים דערהרגעט), און דער רויטער פאָדעם (לשון של זהורית, וואָס מען וואַרפט אריין אין פייער ווען מען פאַרברענט די פרה אדומה) ברענגט מען (מען קויפט זיי) פון דער תרומה פון דער (שקלים־) קאַמער. **כאָטש די פרה אדומה ווערט געשאָכטן ניט אין בית המקדש־הויף, אָבער ווייל אין דער תורה (פרשת חוקת) ווערט זי אָנגערופן „חטאת", הייסט זי ווי א קרבן ציבור. וואָס נוגע דעם „שעיר המשתלח" ווערט ער באַטראַכט ווי א קרבן ציבור, ווייל ער איז איינער פון די צוויי שעירים, צוויי באָקן, און דעם אַנדערן באָק איז מען מקריב אין בית המקדש. אויך דער רויטער פאָדעם ווערט דאָך פאַרברענט מיט דער פרה אדומה, און ממילא האָט ער דעם דין ווי די פרה אדומה.** כבש פרה, דעם טרעפּ פאַר דער פרה אדומה (די צוויי בריקן, איינע איבער דער אַנדערער, וועלכע מען האָט געמאַכט פון בית המקדש באַרג ביז צום הר המשחה, און איבער זיי האָט מען געפירט די רויטע קו צום פאַרברענען) און דעם טרעפּ פאַר דעם שעיר המשתלח (דאָס בריקל, וואָס מען האָט געמאַכט פון בית המקדש־באַרג ביז הינטער דער שטאָט, אויף וועלכן מען האָט געפירט יום כיפור דעם באָק צו דער מדבר), און דעם רויטן פאָדעם צווישן זיינע הערנער, (צווישן די הערנער פון שעיר המשתלח האָט מען אָנ־געבינדן א רויטן פאָדעם, ווי מיר האָבן געלערנט אין שבת פרק ט' משנה ג'), און דער וואַסער־קאַנאַל (וואָס איז אַדורכגעגאַנגען דורך דעם בית־המקדש־הויף, דורך דער עזרה, און מען האָט געדאַרפט פון צייט צו צייט פאַריכטן), און די מויער פון דער שטאָט (די מויער וואָס רינגלט אַרום ירושלים) און אירע טורעמס (די טורעמס אויף דער מויער) און אַלע עפנטליכע באַדערפעניש פון דער שטאָט (פון ירושלים), ברענגט מען (מען גיט אויס אויף דעם אַלעם געלט) פון די איבריקע (געלטער) אין (שקלים־) קאַמער. **דערויף האָט מען גענומען געלט פון די שיריים, די שקלים וואָס זענען פאַרבליבן אין דער לשכה, אין קאַמער, נאָכדעם ווי מען האָט אָפּגעשיידט די קוישן תרומה. מיט „אַלע באַדערפעניש פון דער שטאָט", מיינט מען דאָס פאַריכטן די גאַסן פון ירושלים, דינגען מענטשן אָפּצוהיטן די שטאָט וכדומה.** אבא שאול זאָגט, אַז דעם טרעפּ פאַר דער פרה אדומה (די בריקן) מאַכן די כהנים גדולים פון זייער אייגנס (פון זייער אייגן געלט). **לויט אבא שאול האָט מען דערפון ניט גענומען פון די געלטער־שיריים פון דער שקלים־לשכה.**

ג. מותר שירי הלשכה, דער רעשט געלט פון די שיריים פון דער קאַמער (דאָס געלט וואָס איז איבערגעבליבן אין קאַמער נאָכדעם ווי מען האָט שוין אַראָפּגענומען גענוג אויף די זאַכן, וועלכע ווערן אויסגערעכנט פריער אין דער משנה), וואָס האָט מען געטאָן דערמיט? מען קויפט דערפאַר ווייַנען און אייל און ווייצן־מעל, און דער פאַרדינסט איז פאַר הקדש (פאַר דעם בית המקדש), אַזוי זאָגט ר' ישמעאל. **די ווייַנען און די אייל און די ווייצן־מעל האָבן די גזברים, די פאַרוואַלטער, פון בית המקדש פאַרקויפט צו אַזעלכע מענטשן וועלכע האָבן געדאַרפט ברענגען מיט זייערע פּריוואַ־טע קרבנות נסכים (די נסכים, פון וואָרט „נסך", גיסן, זענען באַשטאַנען פון מעל געמישט מיט אייל, און ווייַן) און וואָס עס איז פאַרדינט געוואָרן דאַביי האָט געהערט**

מִשְׁתַּכְּרִין מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ, וְלֹא מִשֶּׁל עֲנִיִּים: ד מוֹתַר תְּרוּמָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ, רִקּוּעֵי זָהָב צִפּוּי לְבֵית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מוֹתַר הַפֵּרוֹת לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וּמוֹתַר הַתְּרוּמָה לִכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, מוֹתַר הַתְּרוּמָה לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וּמוֹתַר נְסָכִים לִכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי חֲנַנְיָה סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, מוֹתַר נְסָכִים לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וּמוֹתַר הַתְּרוּמָה לִכְלֵי שָׁרֵת. זֶה וָזֶה לֹא הָיוּ מוֹדִים בַּפֵּרוֹת: ה מוֹתַר

צו הקדש, צום בית המקדש. ר' עקיבא זאָגט, אז מען פארדינט ניט (מיט געלטער) פון הקדש און אויך ניט (מיט געלטער) פון אָרימע לייט. **ר' עקיבא זאָגט, אַז עס פאַסט ניט צו האַנדלען און צו פאַרדינען מיט געלטער פון הקדש, און אז מען טאָר אויך ניט האַנדלען מיט געלטער פון אָרימע לייט, ווייל עס קאָן זיך מאַכן אז גראַד דעמאָלס ווען דאָס געלט וועט זיין אריינגעלייגט אין סחורה וועט קומען אן אָרימאַן און מען וועט ניט האָבן אים צו געבן.**

ד. מותר, דער רעשט פון תרומה (דאָס געלט, וואָס איז געבליבן אין די קוישן, נאָכדעם ווי מען האָט דערפון אראָפּגענומען אויף צו קויפן די קרבנות־ציבור און די אנדערע זאַכן), וואָס האָט מען געטאָן דערמיט־ (מען האָט געקויפט דערפאַר) גאָלדענע טאָוולן צו באַדעקן דאָס הויז פון קודש קדשים. **דער דאַך פון דער דאָזיקער געביידע האָט מען באַדעקט מיט גאָלד־טאָוולן (רקוע, אויסשפּרייטונג, טאָוולן) און דאָס געלט דערויף האָט מען גענומען פון דעם רעשט געלט, וואָס איז געבליבן אין די קוישן, יעדעס סוף יאָר, ווען עס איז אָנגעקומען דאָס נייע יאָר, ראש חודש ניסן, און מען האָט שוין דאָס געלט ניט געטאָרט מער פאַרנוצן אויף צו קויפן קרבנות־ציבור, מחמת מען האָט אויף די קרבנות געמוזט נעמען געלט פון נייעם יאָר.** ר' ישמעאל זאָגט, אז דער רעשט פון פירות (די פאַרדינסטן פון די ווײַנען, איילן און מעלן, וואָס ווערט דערמאָנט אין דער פריערדיקער משנה) גייט צו קויפן צוגאָב־קרבנות (קיץ) פאַרן מזבח, און דער רעשט פון תרומה (פון די געלטער אין די קוישן) גייט צו קויפן כלי שרת (די נויטיקע הייליקע כלים פאַר דעם בית המקדש). **„קיץ" טייטשט רשי אין מסכת שבועות י"ב, איז „זומער", און מען מיינט דערמיט „זומער־פּרוכטן", און דער טייטש איז „זיסע זאַכן וואָס מען עסט נאָך דער סעודה", דאָ מיינט מען, ווען דער מזבח איז ליידיק און ער האָט ניט קיין קרבנות, ברענגט מען סתם אזוי קרבנות עולות, וואָס דאָס פלייש פון זיי ווערט פאַרברענט אויפ'ן מזבח, און דאָס איז ווי זיסע זאַכן נאָך דער סעודה. „כלי שרת" (כלים צום דינען) מיינט מען די אלע הייליקע כלים, מיט וועלכע מען האָט געטאָן די עבודה אין בית המקדש.** ר' עקיבא זאָגט, אז דער רעשט פון תרומה (פון די געלטער אין די קוישן) גייט פאַר די צוגאָב־קרבנות פאַרן מזבח, און דער רעשט פון די נסכים גייט פאַר כלי שרת. **מיט רעשט פון נסכים מיינט די משנה, אז ווען די גזברים פון בית המקדש קויפן נסכים (ווײַנען און איילן און מעלן) פאַר דעם בית המקדש (צו ברענגען זיי צוזאַמען מיט די ציבור־קרבנות), בלייבט א סך פון זיי, מחמת די מענטשן וואָס שטעלן צו די דאָזיקע נסכים מוזן געבן שטאַרקע מאָסן, און אויך טרעפט אז ווען די פּרייזן ווערן ביליקער מוזן די סוחרים געבן מער ווײַנען און איילן און מעלן; אזוי ארום קומט אויס, אז עס בלייבן א סך פון די דאָזיקע זאַכן, און דאָס פאַרקויפט מען און מען קויפט דערפאַר כלי שרת.** ר' חנניה סגן הכהנים זאָגט, אַז דער רעשט פון נסכים גייט פאַר צוגאָב־קרבנות (קיץ) פאַרן מזבח און דער רעשט פון דער תרומה (אין די קוישן) גייט פאַר כלי שרת; דער (ר' עקיבא) און דער (ר' חנניה) זענען ניט מודה צו (דער מיינונג פון ר' ישמעאל; אז מען האָט פאַרדינט ביי) פירות. **דעריבער געבן זיי ניט אָן, וואָס מען האָט געטאָן מיט דעם „מותר הפירות". וועגן ר' חנניה (אויך ר' חנינא) סגן הכהנים האָבן מיר געגעבן אין מסכתא פסחים פרק א' משנה ו'.**

הַקְּטֹרֶת מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ, מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּה שְׂכַר הָאֻמָּנִין, וּמְחַלְּלִין אוֹתָהּ עַל מְעוֹת הָאֻמָּנִין, וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. אִם בָּא הֶחָדָשׁ בִּזְמַנּוֹ, לוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, וְאִם לָאו מִן הַיְשָׁנָה: ו הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים

ה. מותר הקטורת, דער רעשט פון די קטורת, וואָס האָט מען געטאָן דערמיט? „קטורת" הייסט די בשמים וואָס מען האָט אין בית המקדש געוואָרפן אויף פייער צוויי מאָל אין טאָג, אין דער פרי און פאַרנאַכט. די קטורת האָט מען צוגעגרייט פאַר א גאַנץ יאָר 365 מנה (יעדן טאָג איין מנה), און א חוץ דעם נאָך 3 מנה פאַר דעם כהן גדול מקטיר צו זיין די קטורת אים יום־כיפור, צוליב דעם וואָס געוויינטליכע יאָרן האָבן נור 354 טעג איז געבליבן א סך קטורת, און אויך פון כהן גדול'ס קטורת איז געבליבן. וואָס האָט מען געטאָן דערמיט? מפרישין, מען האָט אראָפּגענומען פון איר (פון די אַלטע געלטער פון דער תרומת הלשכה, פון די קוישן) די באַלוינונג פאַר די מייסטערס (די אומנין, די פאַכלייט וועלכע האָבן צוגעגרייט די קטורת, געמישט די בשמים), און דערנאָך האָט מען אויסגעטוישט דעם רעשט פון די קטורת אויף די דאָזיקע באַלוינונג־געלט פון די מייסטערס, און מען האָט איר (די רעשט פון די קטורת) געגעבן צו די מייסטערס אלס זייער באַלוינונג, און מען האָט עס צוריק אָפּגעקויפט פון זיי פון דער נייער תרומה. כדי צו פאַרשטיין די משנה דאַרף מען געדענקן עטליכע זאַכן. ערשטנס, אז קטורת וואָס איז געקויפט געוואָרן פאַר די געלטער (תרומה) פון איין יאָר, טאָר מען ניט באַנוצן דעם אַנדערן יאָר; מען מעג נור באַנוצן זיי אין בית המקדש ווען מען קויפט זיי פאַר געלטער פון זעלבן יאָר, ווען מען איז זיי מקטיר. דעריבער אויב עס איז געבליבן אין ראש חודש ניסן (וואָס הייסט דער אָנהייב פון נייעם יאָר) קטורת פון פאַריגן יאָר, קאָן מען זיי ניט נוצן. צווייטנס, מען טאָרניט געבן קטורת פון ציבור צו בעלי מלאכות פאַר זייער אַרבייט, וואָס זיי האָבן געטאָן ביי די קטורת; אָבער פאַרקויפן די קטורת פאַר געלט (אויסטוישן זיי אויף געלט מעג מען. דעריבער גיט די משנה אַזא עצה. מען גיט די בעלי מלאכות געלט פון דער תרומה פון אַלטן יאָר; ווערט דאָס געלט אויס הקדש און עס ווערט חולין. דערנאָך טוישט מען אויס די קטורת אויף דעם געלט; ממילא זענען שוין די קטורת חולין און זיי געהערן צו די בעלי מלאכות. דערנאָך קויפט מען צוריק אָפּ ביי די זיי די זעלבע קטורת פאַר די געלטער פון דער תרומה פון נייעם יאָר, און די קטורת ווערן צוריק הקדש, און מען מעג זיי מקטיר זיין אין נייעם יאָר, ווייל זיי זענען דאָך איצט געקויפט געוואָרן פאַר די נייע געלטער. אם בא, אויב ראש חודש (החדש, מיינט די נייע לבנה פון ראש חודש ניסן) איז געקומען אין דער צייט, נעמט מען די קטורת פון דער נייער תרומה, און אויב ניט נעמט מען איר פון דער אַלטער תרומה. די משנה מיינט אַזוי: ווען די לבנה באַווייזט זיך צו דער צייט, מיינט, אז זי איז געקומען דעם 30טן טאָג פון חודש אדר; ממילא איז דער 30טער טאָג געוואָרן ראש חודש ניסן, און דער טאָג געהערט שוין צום נייעם יאָר, און מען איז מקטיר אין דאָזיקן טאָג. די קטורת אין דער פרי און פאַרנאַכט וואָס מען האָט געקויפט פאַר געלטער פון דער נייער תרומה, פון נייעם יאָר, אויב אָבער זי איז ניט געקומען צו דער צייט, זי איז געקומען דעם 31טן טאָג פון חודש אדר, ווערט דאָך ערשט דער 31טער טאָג ראש חודש ניסן, און דער 30טער טאָג איז נאָך חודש אָדר און ער געהערט צום אַלטן יאָר, מוז מען אין דעם דאָזיקן טאָג מקטיר זיין די קטורת פון אַלטן יאָר, אַזוי טייטשט בפירוש די דאָזיקע משנה דער ירושלמי אין מסכתא ראש השנה פרק ג'. דער רמבם און דער ברטנורא טייטשן, אז אויב עס איז שוין דאָ נייע געלטער (אויב די נייע „חדש", נייע תרומה איז אָנגעקומען צו דער צייט) קויפט מען קטורת פאַרן נייעם יאָר פון די נייע געלטער, און אויב ניט קויפט מען פון די אַלטער געלטער.

רְאוּיִין לְקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר, יִנָּתְנוּ
לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה.
אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי, אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה,
אֶלָּא מַפְרִישִׁין מֵהֶן שְׂכַר הָאֻמָּנִין,
וּמְחַלְּלִין אוֹתָן עַל מְעוֹת הָאֻמָּנִין,
וְנוֹתְנִין אוֹתָן לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין
וְלוֹקְחִין אוֹתָן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה:
ז הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה בָהֶן בְּהֵמָה
רְאוּיָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת,
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זְכָרִים יִמָּכְרוּ
לְצוֹרְכֵי עוֹלוֹת, וּנְקֵבוֹת יִמָּכְרוּ
לְצוֹרְכֵי זִבְחֵי שְׁלָמִים, וּדְמֵיהֶן יִפְּלוּ
עִם שְׁאָר נְכָסִים לְבֶדֶק הַבַּיִת. רַבִּי
יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, זְכָרִים עַצְמָן יִקְרְבוּ
עוֹלוֹת, וּנְקֵבוֹת יִמָּכְרוּ לְצוֹרְכֵי זִבְחֵי
שְׁלָמִים, וְיָבִיא בִדְמֵיהֶן עוֹלוֹת,

ו. המקדיש, אז איינער איז מקדיש (גיט אוועק צום בית המקדש) זיינע פאר־מעגנס און עס זענען אין זיי פאראן זאכן, וואס טויגן צו קרבנות פון ציבור (ווי בשמים צו באנוצן צו קטורת), מעג מען זיי געבן צו די מייסטערס (אומנין, די פאכ־לייט, וואס מאכן פון די בשמים די קטורת) אלס זייער באלוינונג, אזוי זאגט ר' עקיבא. **מיט מקדיש־זיין מיינט מען דא פאר „בדק הבית", דאס הייסט, אז מען זאל פאר די זאכן ניט קויפן בהמות מקריב צו זיין אויפן מזבח, נאר פאר אנדערע זאכן, וואס דאס בית המקדש דארף האבן. ר' עקיבא האלט אז כאטש מיר האבן דאך פריער אין משנה ג' געלערנט, אז די קטורת אליין טאר מען ניט געבן צו די בעלי מלאכות אלס זייער באלוינונג, אבער ווייל דא זענען דאך די בשמים נאכניט געווען קטורת פון ציבור, מעג מען.** אמר לו, האט צו אים (צו ר' עקיבא) געזאגט בן עזאי: דאס איז ניט די מאס (מדה, די ריכטיקע אפשאצונג פון דער הלכה), נאר (מען מוז טאן אזוי ווי מען האט געלערנט פריער אין משנה ה' מיט קטורת פון ציבור), מען נעמט פון זיי די באַ־לוינונג פאר די מייסטערס, און מען טוישט זיי (די בשמים־קטורת) אויס אויף דעם געלט פון די מייסטערס, און דערנאך קויפט מען זיי (די בשמים קטורת) צוריק אפ פון די (געלטער) פון דער נייער תרומה. **עס הייסט, אז מען טוט אזוי ווי מען האט פריער געלערנט אין משנה ה'.**

ז. המקדיש, אז איינער איז מקדיש זיינע פארמעגנס, און עס איז געווען צווישן זיי פי (בהמות), וואס איז גוט צום מזבח (וואס מען קאן מקריב זיין אויפן מזבח), זכרים און נקבות (עס זענען געווען בהמות זכרים און בהמות נקבות), זאגט ר' אליעזר אז די זכרים זאל מען פארקויפן פאר עולות ווענן (מען זאל זיי פארקויפן צו איינעם וועלכער דארף ברענגען א קרבן עולה און ער זאל זיי ברענגען אלס קרבן עולה), און די נקבות זאל מען פארקויפן פאר קרבנות שלמים ווענן (צו איינעם וועלכער דארף ברענגען א קרבן שלמים און ער זאל זיי ברענגען אלס קרבן שלמים), און זייער געלט (דאס געלט וואס מען וועט באקומען פאר זיי) זאל אריינפאלן צוזאמען מיט די אנ־דערע פארמעגנס צו בדק הבית (צו די באדערפענישן פון בית המקדש, פארריכטן דאס בית המקדש). **ר' אליעזר האלט, אז כאטש ער האט די בהמות ניט מקדיש געווען מקריב צו זיין צום מזבח נאר צו בדק הבית, פונדעסטוועגן, ווייל זיי זענען ראוי, טויגבאר אויף קרבנות, טאר מען די בהמות ניט פארקויפן סתם, אויף חולין, נאר מען זאל זיי פארקויפן צו אזעלכע, וועלכע זאלן זיי ברענגען אלס קרבנות. „עולה" הייסט דער קרבן וואס אויך דאס פלייש ווערט פארברענט אויפן מזבח, און א קרבן עולה קאן זיין נור א בהמ' א זכר; „שלמים" הייסט דער קרבן, וואס זיין פלייש ווערט געגעסן אויך דורך ישראלים אין ירושלים, און מען קאן שלמים ברענגען אויך פון בהמות נקבות.** ר' יהושע זאגט, אז די זכרים זעלבסט זאל מען מקריב זיין אלס עולות (און ניט פארקויפן צו קיינעם), און די נקבות זאל מען פארקויפן פאר שלמים־ווענן און פאר זייערע געלטער זאל מען קויפן בהמות מקריב צו זיין אלס עולות; און די איבריקע זאל אריינפאלן צו בדק הבית. **ר' יהושע האלט, אז ווייל עולות אלס נדבה**

וּשְׁאָר נְכָסִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבָּיִת. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִשְׁוָה אֶת מִדָּתוֹ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חִלֵּק. אָמַר רַבִּי פַּפְּיָס, שָׁמַעְתִּי כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם, שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בְּפֵרוּשׁ, כְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהַמַּקְדִּישׁ סְתָם, כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: ח הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים רְאוּיִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, יֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת וְעוֹפוֹת, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יִמָּכְרוּ לְצוֹרְכֵי אוֹתוֹ הַמִּין, וְיָבִיא בִדְמֵיהֶם עוֹלוֹת, וּשְׁאָר נְכָסִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבָּיִת: ט אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם

איז דער שטייגער פון מענטשן צו ברענגן, דעריבער דארף מען די זכרים ניט פאר־קויפן נאָר זיי אליין זאָל מען מקריב זיין אלס עולות, ווייל מען נעמט אָן אז דאָס איז געווען די כוונה פון דעם מענטש, וועלכער האָט זיי מקדיש געווען, אז זיי זאָלן זיין עולות. וואָס נוגע די בהמות נקבות האָט דער מענטש, וועלכער האָט זיי מקדיש געווען, אויך מסתמא אינזינען געהאַט אז זיי זאָלן זיין עולות, און ווייל זיי אליין קאָן מען אלס עולות ניט מקריב זיין, זאָל מען זיי פארקויפן צו א מענטש וועלכער זאָל זיי ברענגן אלס שלמים, און פאר דעם געלט זאָל מען קויפן בהמות אויף מקריב צו זיין אלס עולות. ר׳ עקיבא זאָגט, מיר געפעלן בעסער די ווערטער פון ר׳ אליעזר פון די ווערטער פון ר׳ יהושע, ווייל ר׳ אליעזר האָט געמאכט גלייך זיין הלכה (מדה, ער האָט געהייסן סיי זכרים און סיי נקבות פארקויפן), און ר׳ יהושע האָט צעטיילט זיין הלכה. דאָס וואָרט „מדה”, סיי פריער און סיי איצט, מיינט די הלכה, די אפשאצונג, די אָפּמעסטונג און ארויסגעבן דעם פסק דין. ביי ר׳ יהושע איז די הלכה צוטיילט, ווייל ער האלט, אז די זכרים זאָל מען מקריב זיין און די נקבות פארקויפן. אָמר ר׳ פפיס, האָט ר׳ פפיס געזאָגט: איך האָב געהערט ווי די ווערטער פון ביידע (פון ר׳ אליעזר און ר׳ יהושע, דהיינו:), אז אויב איינער איז מקדיש בפירוש (ער זאָגט „איך בין מקדיש די בהמות און מיינע פארמעגנס”, ער האָט דערמאָנט די בהמות באזונ־דער) טוט מען ווי ר׳ אליעזר׳ס ווערטער. מחמת קוים האָט ער דערמאָנט די בהמות בפירוש און ער האָט ניט געזאָגט, אז זיי אליין זאָל מען מקריב זיין אלס קרבנות, הייסט עס אז ער האָט ניט געוואָלט זיי מקדיש זיין צום מזבח, און דעריבער פאר־קויפט מען זיי; והמקדיש סתם, און אויב איינער איז מקדיש סתם (ער זאָגט: „איך בין מקדיש מיינע פארמעגנס” און ער דערמאָנט ניט באזונדער די בהמות) טוט מען ווי ר׳ יהושע׳ס ווערטער. ווייל מען נעמט אָן, אז ער האָט מקדיש געווען אזוי אז יע־דע זאך, וואָס איז פאראן אין די פארמעגנס, זאָל פארנוצט ווערן, צו וואָס זי איז גוט, און אזוי ווי בהמות זענען גוט אלס קרבנות צום מזבח, האָט ער מסתמא זיי מקדיש געווען צום מזבח.

ח. המקדיש, אז איינער איז מקדיש פארמעגנס, און אין זיי זענען פאראן זאכן, וואָס זענען גוט צו ברענגן זיי אויפן מזבח (ניט קיין בהמות, נאָר) ווײַנען, אייל און עופות (טויבן) זאָגט ר׳ אליעזר, אז מען זאָל זיי פארקויפן פאר די באדערפענישן פון דאָזיקן מין (די ווײַנען און די איילן זאָל מען פארקויפן צו איינעם, וועלכער דארף ברענגן ווײַנען און איילן אלס נסכים מיט זיינע קרבנות, און די עופות צו איינעם וואָס דאַרף ברענגן עופות־קרבנות), און פאר זייער געלט (פאר דעם געלט, וואָס מען באקומט פאר זיי) זאָל מען קויפן (בהמות מקריב צו זיין אויפן מזבח) עולות, און די איבריקע (זאכן פון די פארמעגנס זאָלן פאלן צו בדק הבית. עס איז דאָסזעלבע וואָס אין דער פריעריקער משנה. דער ברטנורא איז גורס „יינות ושמנים וסלתות ועו־פות”, „ווײַנען און איילן און מעלן און עופות”.

ט. אחת, איינמאָל יעדע דרײַסיק טעג האָט מען פעסטגעשטעלט די פרייזן פאר דער קאמער (לשכה). „משערין” איז פון וואָרט „שער”, מארק־פרייז (ווי אין דער משנה בבא מציעא פרק ה׳ „יצא השער פוסקין”). מיט „לשכה”, קאמער, מיינט מען

מְשַׁעֲרִין אֶת הַלִּשְׁכָּה. כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק סְלָתוֹת מֵאַרְבַּע, עָמְדוּ מִשָּׁלֹשׁ יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע, מִשָּׁלֹשׁ וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע, יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע, שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. וְאִם הִתְלִיעָה סֹלֶת, הִתְלִיעָה לוֹ, וְאִם הֶחְמִיץ יַיִן, הֶחְמִיץ לוֹ. וְאֵינוֹ מְקַבֵּל אֶת מְעוֹתָיו, עַד שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ מְרַצֶּה:

פרק ה

א אֵלּוּ הֵן הַמְּמֻנִּין שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ. יוֹחָנָן בֶּן פִּינְחָס עַל הַחוֹתָמוֹת, אֲחִיָּה

די קאמער פון בית המקדש, וואָס דערליידיקט די געלט־געשעפטן פון בית המקדש, קויפט בהמות, נסכים (ווייַנען, אייַלן, מעלן), פארקויפט די איבערגעבליבענע זאכן, זאָגט די משנה, אז די לשכה שטעלט פעסט מיט די סוחרים פעסטע פרייזן איינמאָל אין יעדע 30 טעג, און די סוחרים דארפן צושטעלן יעדן טאָג אין בית המקדש די ווייַנען און אייַלן און מעלן לויט די אָפּגעמאכטע פרייזן. אָבער דאָס בית המקדש האָט געהאָט א פריווילעגיע,, דהיינו, אז אויב אין די 30 טעג איז געוואָרן טייערער, האָבן די סוחרים געמוזט צושטעלן לויט דעם אָפּגעמאכטן ביליגערן פרייז; און אויב עס איז געוואָרן ביליגער, האָבן די סוחרים געמוזט צושטעלן לויט דעם ביליגער־גע־וואָרענעם פרייז. און דאָס זאָגט די משנה; כל המקבל, יעדער (סוחר) וואָס האָט זיך אונטערגענומען צוצושטעלן (צום בית המקדש) מעלן (לויט דעם פרייז) פון פיר (סאה מעל פאר איין סלע־מטבע), און (די פרייזן זענען געוואָרן טייערער און די מעלן זענען געוואָרן דריי (סאה פאר א סלע), דארף ער צושטעלן פיר (סאה פאר א סלע); אויב (דער סוחר האָט זיך אונטערגענומען צוצושטעלן מעלן לויט) דריי (סאה פאר א סלע) און זיי זענען געוואָרן פיר (סאה פאר א סלע) דארף ער צושטעלן פיר (סאה פאר א סלע), ווייל הקדש האָט די אבער־האַנט (יד הקדש על העליונה). הקדש, דאָס בית המקדש פלעגט געבן די סוחרים דאָס געלט אין פאָרויס, און דאָס בית המקדש האָט געהאָט סיי דאָס רעכט, אז זי איז קונה די זאכן דורך געבן דאָס געלט, און סיי אז אויב זי ווייל איז זי קונה די זאכן נאָר ערשט דעמאָלס ווען זיי זענען איבערגע־געבן געוואָרן צום בית המקדש, דורך „משיכה”, ווי יעדער אנדערער פשוטער מענטש. דאָס וואָרט „לספק” מיינט „צושטעלן די זאכן וואָס מען דארף”. ואם התליעה, און אויב דאָס מעל איז געוואָרן ווערעמדיק (אפילו נאָכדעם ווע עס איז שוין געווען אין בית המקדש) איז עס געוואָרן ווערעמדיק אויף זיין (דעם סוחר׳ס) חשבון. און ער דארף צושטעלן צום בית המקדש אנדערער מעל. ואם החמיץ, און אויב דער וויין איז געוואָרן זויער (אפילו נאָכדעם ווי ער איז שוין אין בית המקדש) איז ער געוואָרן זויער אויף זיין (דעם סוחר׳ס) חשבון. און ער דארף צושטעלן אנדערן וויין. ואינו, און ער דער סוחר נעמט ניט איבער דאָס געלט, סיידן דער מזבח האָט עס (די ווייַנען, אייַלן און מעלן) גוט אויפגענומען. כאָטש דער סוחר נעמט דאָך געלט פאָרויס, פונדעסטוועגן הייסט עס נאָכניט זיין געלט, און עס ווערט זיין געלט ערשט ווען די זאכן וועלכע ער האָט צוגעשטעלט זענען ארויף אויפן מזבח אין א גוטן צושטאנד און זענען גוט געווען פארן מזבח. און דעריבער אויב די זאכן זענען פריער קאליע געוואָרן מוז ער געבן אנדערע אנשטאט זיי.

פרק ה.

א. אלו הן, דאָס זענען די ממונים (די פארוואלטערס), וועלכע זענען געווען אין בית המקדש. די משנה וועט דאָ באלד אויסרעכענען 15 נעמען פון פארוואלטערס (ממונים) איבער פארשידענע ענינים אין בית המקדש. דער ירושלמי ברענגט די מיינונג אז דאָס זענען די נעמען פון די בעסטע פון די דאָזיקע פארוואלטערס אין פארשידענע צייטן (כשירי דור ודור). יוחנן בן פנחס (איז געווען) איבער די געס־טעמפּעלטע קוויטלעך (חותמות). די קוויטלעך וועלכע מען האָט געגעבן צו מענטשן, וואָס האָבן געקויפט אין בית המקדש נסכים (ווייַנען, אייַלן און מעלן) פאר זייערע

עַל הַנְּסָכִים, מַתִּתְיָה בֶּן שְׁמוּאֵל עַל הַפַּיְסוֹת, פְּתַחְיָה עַל הַקִּנִּים (פְּתַחְיָה זֶה מָרְדְּכַי, לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פְּתַחְיָה, שֶׁהָיָה פּוֹתֵחַ דְּבָרִים וְדוֹרְשָׁן, וְיוֹדֵעַ שִׁבְעִים לָשׁוֹן), בֶּן אֲחִיָּה עַל חוֹלֵי מֵעַיִם, נְחוּנְיָה חוֹפֵר שִׁיחִין, גְּבִינַי כָּרוֹז, בֶּן גֶּבֶר עַל נְעִילַת שְׁעָרִים, בֶּן בֵּבַי עַל הַפָּקִיעַ, בֶּן אַרְזָה עַל הַצִּלְצָל, הָגְרוֹס בֶּן לֵוִי עַל הַשִּׁיר, בֵּית גַּרְמוּ עַל מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים, בֵּית אַבְטִינָס

קרבנות, כדי זיי זאָלן מיט די קוויטלעך אָפּנעמען אין בית־המקדש מאגאזין די גע־קויפטע זאכן. אחיה איז געווען איבער די נסכים. ער האָט פאַרוואלטעט מיט דעם מאַ־גאזין פון די וויינען און אוילן און מעלן. די משנה וועט ווייטער אין משנות ג׳ און ד׳ געבן ווי אזוי די דאָזיקע צוויי פאַרוואלטערס יוחנן און אחיה האָבן געאַרבעט צו־זאמען. מתתיה בן שמואל איז געווען איבער די גורלות (פּייסות). יעדן טאָג האָט מען אין בית המקדש דורך א גורל (ציילנדיק אַרויסגעשטעקטע פינגער) באַשטימט וועלכע כהנים זאָלן טאָן די אָדער יענע עבודה. דאָס האָט געהייסן „פּייסות״, גורל־ציען. מתתיה איז געווען דער ממונה איבער די פּייסות. אין מסכתא יומא פּרק ב׳ ווערט געגעבן ווי אזוי די פּייסות זענען פאָרגעקומען. פתחיה איז געווען איבער די טויבן־פּאָרן (קינין). מיר האָבן פריער אין פּרק א׳ משנה ה׳ דערקלערט, אז טייל מענטשן (זב, זבה, קימפּעטאָרין) האָבן געדאַרפט ברענגען א פּאָר טויבן אלס קרבן. פתחיה האָט אכטונג געגעבן אויף די ענינים פון די דאָזיקע טויבן־קרבנות. לויט איין מיינונג האָבן די דאָזיקע קרבנות־ברענגער נור געבראַכט געלט אין בית המקדש, און מען האָט שוין פאַר זיי געקויפט די טויבן; זע ווייטער פּרק ו׳ משנה ה׳. פתחיה, דאָס איז מרדכי; פאַרוואָס האָט מען אים גערופן מיטן נאָמען פתחיה? ווייל ער האָט געוואוסט צו עפענען (פותח, צו דערקלערן ניט־פאַרשטענדליכע) ווערטער און זיי דרשענען (אויפקלערן) און ער האָט געקענט זיבציק שפּראַכן. מיט מרדכי מיינט מען מרדכי פון תנך־ספר אסתר. די גמרא מנחות ס״ד דערציילט, ווי מרדכי האָט אויפגעקלערט עטליכע ניט־פאַרשטענדליכע זאכן וואָס האָבן געהאַט א שייכות צו קרבנות. בן אחיה איז געווען איבער (דעם היילן פון) בויך־קראַנקע כהנים. דער ירו־שלמי זאָגט, אז ווייל די כהנים האָבן געמוזט גיין באָרוועס אויף די פלאַסטער־שטיי־נער אין בית המקדש און האָבן געגעסן א סך פליישׁ פון די קרבנות זענען גאַנץ אָפט פאָרגעקומען צווישן זיי בויך־קראַנקהייטן, און בן אחיה איז געווען דער ממונה צו היילן זיי. נחוניה איז געווען דער גראָבער פון (וואַסער־) ברונעמס. „שיחין״ מיינט לענגליכע וואַסער־ברונעמס. מען האָט געדאַרפט דערצו האָבן א באַזונדערן מענטש, כדי די גרויסע צאָל יידן, וועלכע פלעגן קומען עולי־רגל־זיין אין בית המקדש זאָלן האָבן גענוג וואַסער צום טרינקען. גביני איז געווען דער אויסרופער (כרוז). ער האָט יעדן אין דער פרי אויסגערופן אין בית המקדש: „שטייט אויף כהנים צו אייער עבודה!״ בן גבר איז געווען איבער פאַרשליסן די טויערן. יעדן אוונט פלעגט מען פאַרשליסן די טויערן אין בית המקדש און אין דער פרי זיי עפענען. בן בבי איז געווען איבער דער פּקיע. דער ירושלמי טייטש „פּקיע״ פון „הפקיע״, פונאַנדערדרייסן און פלעכטן; מען פלעגט פון די אלטע הויזן פון די כהנים פלעכטן קנייטלעך צו ברענען אין דער מנורה און אויך סוכות צו די פייערן פון דער שמחת בית השואבה (זע מסכתא סוכה פּרק ה׳ משנה ג׳ „היו מפקיעין״). די גמרא אין יומא כ״ג זאָגט, אז „פּקיע״ מיינט מען אזא קאַנטשיק, מיט וועלכן מען פלעגט שלאָגן דעם כהן, וועל־כער האָט געדאַרפט היטן דאָס בית המקדש יעדע נאכט, אויב מען האָט אים גע־טראָפן שלאָפנדיק. בן ארזא איז געווען איבער דעם טאַץ־אינסטרומענט (צלצל). מיט דעם צלצל האָט מען אָנגעהויבן דאָס זינגען און שפּילן שירה דורך די לוויים אין בית המקדש. הוגרס בן לוי איז געווען איבער דער שירה (פון די לוויים). ער פלעגט אָנהויבן און ער פלעגט ענדיקן. בית גרמו, די פאַמיליע פון גרמו איז געווען איבער דער אַרבעט פון לחם הפנים. „לחם הפנים״, דאָס ברויט פון געזיכט״, זענען די 12

עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, אֱלִיעֶזֶר עַל הַפָּרֹכוֹת, וּפִינְחָס עַל הַמַּלְבּוּשׁ: ב אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלשָׁה גִזְבָּרִים וּמִשִּׁבְעָה אֲמַרְכְּלִין, וְאֵין עוֹשִׂין שְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן, פָּחוּת מִשְּׁנַיִם, חוּץ מִבֶּן אֲחִיָּה שֶׁעַל חוֹלֵי מֵעַיִם, וְאֶלְעָזָר שֶׁעַל הַפָּרֹכוֹת, שֶׁאוֹתָן קִבְּלוּ(רב) הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶם: ג אַרְבָּעָה חוֹתָמוֹת הָיוּ בַמִּקְדָּשׁ, וְכָתוּב עֲלֵיהֶן, עֵגֶל זָכָר גְּדִי חוֹטֵא. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר,

חלות, וועלכע מען פלעגט באקן יעדע וואך און אנידערלייגן שבת אין בית המקדש. די גרמו־פאמיליע זענען געווען ספעציאליסטן אין באקן די חלות, כדי זיי זאלן ניט קאליע ווערן. בית אבטינס, די פאמיליע אבטינס איז געווען איבער דער צוגרייטונג פון די קטורת. די קטורת איז געווען א געמיש פון בשמים, צו וועלכע עס איז אויך געווען צוגעגעבן א גראז „מעלה עשן" (דער ארויפברענגער פון רויך), וואס דורך אים איז דער רויך פון די בשמים ארויפגעגאנגען גלייך. די פאמיליע אבטינס איז געווען באקאנט מיט דעם גראז. אליעזר איז געווען איבער די פרוכתן. אין בית המקדש זענען געווען פרוכתן, און מען האט פון צייט צו צייט געדארפן מאכן נייע, און ער איז געווען ממונה דערויף. ופינחס, און פינחס איז געווען איבער דער קליידונג. דאס מיינט מען איבער די מלבושים פון די כהנים, וועלכע האבן געדארפן טראגן ספעציעלע מלבושים צו דער עבודה אין בית המקדש. — אין דער תוספתא ווערן צו־געגעבן נאך נעמען פון מענטשן, וועלכע זענען געווען ממונה איבער אנדערע ענינים אין בית המקדש. — דער ברטנורא ברענגט א מיינונג, וואס שטיצט זיך אויף די ווערטער פון תוספות אין מנחות ס"ד, אז ווייל למשל דער ערשטער בארימטער ממונה איבער די קינין איז געווען מרדכי, האט מען שוין דערנאך יעדן ממונה אי־מער די קינים אנגערופן „מרדכי", און אזוי איז געווען מיט די אנדערע ממונים.

ב. אין פותחין, עס טאר ניט זיין (אין בית המקדש) ווינציקער פון דריי שאצ־מייסטערס (גזברים, וועלכע פארוואלטן מיטן געלט) און פון זיבן אבער־פארוואל־טער (אמרכלין). דער מדרש אין ויקרא רבה פ"ה זאגט אז „אמרכל" איז פון ווארט „מר כל", „דער האר פון אלעם". די גמרא אין הוריות י"ג טייטשט פון „אמר כל", ער האט צו זאגן איבער אלעם. ואין עושין, און מען טארניט מאכן קיין פארוואלטונג (שררה) איבער כלל (ציבור) אין געלט־זאכן ווינציקער פון צוויי (מענטשן, כדי־איי־נער זאל היטן דעם אנדערן); אן אויסנאם זענען געווען אחיה איבער די בויך־קראנ־קע און אלעזר איבער די פרוכתן, ווייל זיי האט דער רוב פון ציבור באשטימט אי־בער זיך. אין טייל משניות איז פאראן ניט „רוב הציבור", נאר „ציבור", דאס הייסט, אז זיי זענען אנגענומען געווארן איינשטימיק.

ג. ארבעה, פיר געשטעמפלטע קוויטלעך (חותמות) זענען געווען אין בית המקדש, און אויף זיי איז געווען אנגעשריבן: אויף איינעם „עגל" (קאלב), אויף דעם צווייטן „זכר" (דאס מיינט מען א ווידער, איל, א זכר־שעפס פון 2 יאר און דער תרגום פון „איל" איז „דוכרא", א „זכר"), אויף דעם דריטן „גדי" (א ציגעלע, א שעפסל), אויף דעם פערטן „חוטא" (א זינדיקער, דאס מיינט מען דעם קרבן פון א מצורע). ווען איינער האט געבראכט א קרבן, און צום קרבן האט ער געדארפן מיט־ברענגען נסכים (מעל געמישט מיט אייל, און וויין), איז אין בית המקדש געווען א מאגאזין מיט מעל און אייל און וויין, און דארט האט יעדער געקאנט קויפן וויפיל ער האט געדארפן האבן פאר זיינע נסכים. אבער דאס געלט דערפאר האט ער ניט באצאלט אין דעם מאגאזין, נאר עס איז געווען א ספעציעלע קאסע, וואו ער האט איינ־געצאלט דאס געלט, און די קאסע האט אים ארויסגעגעבן א חותם, א סטעמפל (א געסטעמפלט קוויטל), אויף וועלכן עס איז געווען אנגעשריבן די נסכים, די מעל און אייל און וויין, וואס דער מאגאזין זאל דעם מענטש ארויסגעבן. דעם סטעמפל האט דער מענטש איבערגעגעבן אין מאגאזין און האט דערפאר באקומען זיינע

חֲמִשָּׁה הָיוּ, וַאֲרָמִית כָּתוּב עֲלֵיהֶן, עֵגֶל זָכָר גְּדִי חוֹטֵא דַל וְחוֹטֵא עָשִׁיר. עֵגֶל מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵי בָקָר, גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. גְּדִי מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵי צֹאן, גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אֵילִים. זָכָר מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵי אֵילִים בִּלְבָד. חוֹטֵא מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵי שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת שֶׁל

נסכים. עס זענען געווען 4 סאָרטן קרבנות, וואָס יעדער פון זיי האָט געדאַרפן האָבן אַן אנדערע צאָל נסכים; עס זענען דעריבער געווען 4 סטעמפּלען, חותמות, און לויט דעם אויפשריפט פון סטעמפּל האָט דער מאַגאַזין געוואוסט פאַר וויפיל נסכים דער מענטש האָט איינגעצאָלט און אַזוי פיל דאַרף מען אים ארויסגעבן. ווען מען האָט גע־ברענגט אלס קרבן אַן אָקס אָדער א קו אָדער א קאַלב (א רינד־בהמה) האָט מען גע־דאַרפן האָבן נסכים 3 צענטלעך (עשרונים, אַ עשרון מיינט אַ צענטל פון א איפה, אַ צענטל פון 3 סאה) מעל, וואָס איז געמישט מיט א האַלבן „הין" (א „הין" איז 3 טעפּ), און אויך ווין א האַלבן „הין" צו גיסן אויפן מזבח. דער סטעמפּל פאַר די דאָזיקע נסכים האָט געהאַט די אויפשריפט „עגל" (קאַלב). ווען איינער האָט געבראַכט א קרבן א ווידער, אַן איל (א זכר־שעפּס אַלט 2 יאָר), האָט ער געדאַרפן מיטברענגען נסכים 2 צענטלעך מעל געמיש מיט א דריטל הין אייל, און אויך ווין א דריטל „הין". דער סטעמפּל דערויף האָט געהאַט די אויפשריפט „זכר". ווען איינער האָט געבראַכט א קרבן א שעפּסל (ניט עלטער פון איין יאָר) האָט ער מיטגעבראַכט נסכים איין צענטל מעל געמישט מיט א פערטל „הין" אייל, און אויך א פערטל „הין" ווין. דער סטעמפּל דערויף האָט געהאַט די אויפשריפט „גדי". א מצורע, א קרעציקער, וועלכער איז געוואָרן אויסגעהיילט, האָט געדאַרפן ברענגען (אויב ער איז געווען רייך, מצורע עשיר) דריי שעפּסלעך אלס קרבנות און ער האָט געדאַרפן האָבן דערצו דריי צענטלעך מעל געמיש מיט 9 קוואַרט (דריי פערטל „הין" אייל, צו 1 צענטל מעל און א פערטל „הין" אייל פאַר יעדן שעפּסל) און דאָסזעלביקע דריי פערטל „הין" ווין, און ער האָט אויך געדאַרפן האָבן א ספּעציעלן קוואַרט („לוג", א צוועלפטל פון א „הין") אייל אויף צו באַשמירן דעם מענטש אויף די פינגער־שפּיצן און אויף די אויערן־לעפלעך. דער סטעמפּל דערויף האָט געהאַט די אויפשריפט „חוטא" (זינ־דיקער, ווייל מען נעמט אָן אַז די קרעציקייט, די צרעת, איז געקומען צוליב דער זינד פון מענטש). בן עזאי זאָגט, אַז עס זענען געווען פינף סטעמפּל־קוויטלעך, און אויף זיי איז געווען אָנגעשריבן אין אַראַמעאיש: „קאַלב", „זכר", ציגעלע, „אָרי־מער זינדיקער" (חוטא דל) און „רייכער זינדיקער (חוטא עשיר). ווייל א מצורע אַן אָרימאַן האָט געבראַכט נור איין שעפּסל, אָבער דעם קוואַרט אייל פאַר די פינגער־שפּיצן און די אויער־לעפלעך האָט ער יאָ געדאַרפן האָבן. און די סתם משנה האַלט, אַז דער אָרימער מצורע האָט געקראָגן א סטעמפּל „גדי", (ציגעלע) פאַר די נסכים פון זיין שעפּסל, און וואָס נוגע דעם קוואַרט אייל פאַר די פינגער־שפּיצן און די אויער־לעפלעך האָט ער געקאָנט מיטברענגען פון דער היים. די אויפשריפטן זענען געווען אין אַראַמעאיש, ווייל אין דער צייט פון 2טן בית המקדש האָט דער גרעסטער טייל יידן גערעדט אַראַמעאיש. — איצט גיט די משנה, צו וועלכע קרבנות יעדער חותם, יעדעס סטעמפּל־קוויטל איז גוט געווען: עגל, דער „עגל" („קאַלב"־סטעמפּל) האָט געדינט (צו באַקומען) נסכים פאַר רינדער־קרבנות, גרויסע און קליינע, זכרים און נקבות (אָקס, קו, קאַלב); דער „גדי"־(„ציגעלע"־סטעמפּל) האָט געדינט (צו באַקו־מען) נסכים פאַר קליין־פי (שעפּסן, ציגן)־קרבנות, גרויסע און קליינע, זכרים און נקבות, א חוץ פאַר די ווידערס (אילים, שעפּסן זכרים פון 2 יאָר); דער „זכר"־(סטעמפּל) האָט געדינט (צו באַקומען) בלויז די נסכים פאַר קרבנות פון אילים (זכר־שעפּסן פון 2 יאָר); דער „חוטא" (זינדיקער־סטעמפּל) האָט געדינט (צו באַ־קומען) די נסכים פון די דריי בהמות פון די מצורעים. דאָס איז אַזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט די אַלע נסכים. לאָמיר דאָ באַמערקן, אַז מיט א „שעפּסל" (כבש

מְצוֹרָעִין: ד מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ נְסָכִים, הוֹלֵךְ לוֹ אֵצֶל יוֹחָנָן, שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַחוֹתָמוֹת, וְנוֹתֵן לוֹ מָעוֹת, וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ חוֹתָם, בָּא לוֹ אֵצֶל אֲחִיָּה, שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַנְּסָכִים, וְנוֹתֵן לוֹ חוֹתָם, וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ נְסָכִים. וְלָעֶרֶב בָּאִין זֶה אֵצֶל זֶה, וַאֲחִיָּה מוֹצִיא אֶת הַחוֹתָמוֹת, וּמְקַבֵּל כְּנֶגְדָּן מָעוֹת, וְאִם הוֹתִירוּ הוֹתִירוּ לְהֶקְדֵּשׁ, וְאִם פָּחֲתוּ הָיָה מְשַׁלֵּם יוֹחָנָן מִבֵּיתוֹ, שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה: ה מִי שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ חוֹתָמוֹ מַמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב, אִם מָצְאוּ לוֹ כְּדֵי חוֹתָמוֹ, נוֹתְנִין לוֹ, וְאִם לָאו, לֹא הָיָה לוֹ, וְשֵׁם הַיּוֹם כָּתוּב עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי הָרַמָּאִין: ו שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת הָיוּ בַמִּקְדָּשׁ,

אָדער „גדי", א ציגעלע) מיינט מען סיי א זכר און סיי א נקבה, אין עלטער פון 8 טאָג אָן ביז 1 יאָר. מיט „איל" א ווידער, מיינט מען א שעפּסל א זכר, וואָס איז אלט פון 1 יאָר מיט 31 טעג ביז 2 יאָר.

ד. מי שהוא, ווער עס דארף האָבן נסכים (צו ברענגען מיט זיין קרבן), גייט צו יוחנן, וועלכער איז דער ממונה איבער די סטעמפּלען־(קוויטלעך), ער גיט אים (צו יוחנן) געלט און באַקומט ביי אים א סטעמפּל (־קוויטל); (דערנאָך) גייט ער צו אחיה, וועלכער איז ממונה איבער די נסכים, און גיט אים דעם סטעמפּל־(קוויטל) און נעמט ביי אים די נסכים. ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳ איז יוחנן געווען דער **פאַרוואַלטער פון די סטעמפּלען־קוויטלעך און אחיה פון די נסכים.** ולערב, און אין אוונט קומען זיי דער צו דעם (יוחנן און אחיה קומען זיך צונויף), און אחיה נעמט אַרויס די שטעמפּל ־ קוויטלעך און באַקומט (פון יוחנן) געלט פאַר זיי; און אויב עס איז געווען מער (יוחנן האָט געהאַט מער געלט ווי עס האָבן באַטראָפן די סטעמפּל־קוויטלעך וואָס אחיה האָט צוגעשטעלט), געהערט דאָס איבריקע געלט צו הקדש (צום בית המקדש); און אויב עס איז געווען ווייניקער געלט, האָט יוחנן באַצאָלט פון זיין הויז, (פון זיינע אייגענע געלטער), ווייל הקדש האָט די אבערהאַנד (יד הקדש על העליונה). **דאָס הייסט, אויב עס איז געווען דורך א טעות מער געלט האָט דאָס בית המקדש פאַרדינט, און אויב עס איז געווען ווייניקער האָט יוחנן, דער קאַסירער פון די סטעמפּל־קוויטלעך, היזק געהאַט פון זיינע פריוואַטע געלטער.**

ה. מי שאבד, אויב איינער (וועלכער האָט געקויפט ביי יוחנן א סטעמפּל־קוויטל) האָט פאַרלוירן זיין סטעמפּל (־קוויטל), וואַרט מען אים ביז אוונט; אויב מען געפינט (אַז יוחנן האָט אַזוי פיל מער געלט) וויפיל עס באַטרעפט זיין (דעם מענטש׳ס פאַרלוירענער) סטעמפּל (־קוויטל), גיט מען אים (דאָס געלט), און אויב ניט, גיט מען אים ניט; און דער נאָמען פון טאָג איז געוואָרן אָנגעשריבן אויף זיי (אויף די סטעמפּל־קוויטלעך), כדי צו פאַרהיטן זיך קעגן שווינדלערס. **אויף יעדן סטעמפּל־קוויטל איז געווען אָנגעשריבן דער טאָג פון חודש, ווען דאָס סטעמפּל־קוויטל איז געוואָרן אַרויסגעגעבן, למשל „דער ערשטער טאָג אין ניסן". דאָס איז געמאַכט געוואָרן צוליב צוויי טעמים, ערשטענס, טאָמער וועט איינער פאַרלירן אַזא קוויטל און א שווינדלער וועט עס געפינען, און ער וועט איבערוואַרטן עטליכע טעג (אין זעלבן טאָג וועט ער מורא האָבן צו קומען דערמיט, מחמת דער פאַרלירער זוכט דאָך עס), און ער וועט דעמאָלט קומען אָפּנעמען די נסכים. צווייטנס, טאָמער וועט א שווינדלער קויפן א סטעמפּל־קוויטל ווען נסכים (וויין, אייל און מעל) קאָסטן ביליגער, און וואַרטן דערמיט ביז עס וועט ווערן טייערער, אָבער קוים איז פאַראַן א דאַטע אויפן קוויטל, ווערן די אלע שווינדלעריי־מעגליכקייטן אויסגעמיטן.**

ו. שתי לשכות, צוויי קאַמערן (לשכות) זענען געווען אין בית המקדש, איינע האָט געהייסן „לשכת חשאים (די קאַמער פון די שטילע), און איינע האָט געהייסן

אַחַת לְשִׁכַּת חֲשָׁאִים, וְאַחַת לְשִׁכַּת הַכֵּלִים. לְשִׁכַּת חֲשָׁאִים, יִרְאֵי חֵטְא נוֹתְנִים לְתוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי, וַעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִין מִתּוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי. לְשִׁכַּת הַכֵּלִים, כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב כְּלִי, זוֹרְקוֹ לְתוֹכָהּ, וְאֶחָד לִשְׁלֹשִׁים יוֹם גִּזְבָּרִין פּוֹתְחִין אוֹתָהּ, וְכָל כְּלִי, שֶׁמָּצְאוּ בוֹ צֹרֶךְ לְבֶדֶק הַבַּיִת, מַנִּיחִין אוֹתוֹ, וְהַשְּׁאָר נִמְכָּרִין, וּדְמֵיהֶן נוֹפְלִין לְלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבָּיִת:

פרק ו

א שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוֹפָרוֹת, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שֻׁלְחָנוֹת, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת הָיוּ בַמִּקְדָּשׁ. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְשֶׁל בֵּית רַבִּי חֲנַנְיָה סְגַן הַכֹּהֲנִים הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה. וְהֵיכָן הָיְתָה יְתֵרָה, כְּנֶגֶד דִּיר

„לשכת הכלים״ (די קאמער פון די כלים). וועגן „לשכות״, די קאמערס אין בית המקדש בכלל, זע אין מסכתא „מידות״. לשכת חשאים, די קאמער פון די שטילע, אהין פלעגן די יראי חטא (פרומע מענטשן, וועלכע האָבן מורא פאר זינד) ארײנלייגן (זייערע געלט־נדבות) שטילערהייט (בחשאי, קיינער זאָל ניט זען), און אָרימע לייט פון פיינע פאמיליעס (בני טובים, וועלכע האָבן זיך געשעמט צו נעמען אפן צדקה־הילף) האָבן פון דאָרט באקומען זייער פרנסה שטילערהייט (בחשאי). דערפון איז דער נאָמען פון דער קאמער „לשכת חשאים״, די קאמער פון די שטילע. לשכת הכלים, די קאמער פון כלים. ווער עס האָט מנדב געווען א כלי (צום בית המקדש), האָט זי ארײנגעוואָרפן אהין (אין דער דאָזיקער קאמער), און איינמאָל יעדע דרייסיק טעג האָבן די גזברים (די שאצמייסטערס פון בית המקדש) געעפנט איר (די קאמער); און יעדע כלי, וואָס מען האָט געפינען אז זי איז נוצליך פאר דעם בית המקדש (לבדק הבית, צו דער פאריכטונגונג פון בית המקדש) האָט מען זי איבערגעלאָזט (צום נוצן אין בית המקדש), און די איבעריקע (כלים) האָט מען פארקויפט פאר געלט און (דאָס געלט) איז ארײנגעפאלן אין דער קאמער פון פאררירכטן דאָס בית המקדש (לבדק הבית). מיט „בדק הבית״ (אונטערזוכן, פאררירכטן דאָס בית המקדש) מיינט מען דאָ אלע באדערפעניש‍ן פון בית המקדש מיטן אויסנאַם פון זאכן וואָס האָבן א שייכות צו קרבנות מקריב זיין און קטורת. דערצו איז געווען א ספעציעלע קאמער „לשכת בדק הבית״, וואָס דאָרט האָבן זיך געפינען די געלטער דערויף;

פרק ו

א. שלשה עשר שופרות, דרייצן פושקעס. שופרות מיינט קרומע פושקעס, קאס־טענס, אין דער הויך ביי דער עפנונג שמאָל און אונטן ברייט, אויף ארײנצוואַרפן אהין געלט, און א פרעמדער זאָל עס ניט קאָנען ארויסנעמען; שלייה שולחנות, דרייצן טישן, אויף ארויפצולייגן זאכן אויף זיי. שלש עשרה השתחויות, און דרייצן ביקונגן, 13 מאָל פאלן כורעים, מען איז דרייצען מאָל (אין 13 ערטער אין בית המקדש) געפאלען צו דער ערד. היו במקדש, זענען געווען אין בית המקדש. די 13 קאסטנס פאר געלט, און די 13 טישן און די 13 פאלן כורעים זענען געווען אין בית המקדש. ווייטער אין משנה ה׳ וועט ווערן געגעבן צו וואָס זענען געווען די 13 געלט־קאסטנס, און אין משנה ד׳, צו־וואָס זענען געווען די 13 טישן. איצט וועט די משנה לערנען וועגן די ביקונגן, וועגן דעם כורעים פאלן. של בית, (די מענטשן) פון דער פאמיליע פון רבן גמליאל און פון ר׳ חנניה סגן הכהנים האָבן זיך געבוקט (געפאלן כורעים, אויך) א פערצנטן מאָל; און וואו (אין וועלכן אָרט אין בית המקדש האָבן זיי זיך גע־בוקט) דאָס איבריקע מאָל (דאָס פערצנטע מאָל)? די משנה וועט ווייטער אין משנה ג׳ לערנען, אין וועלכע ערטער אין בית המקדש זענען פאָרגעקומען די 13 מאָל כור־עים־פאלן. און דאָ פרעגט די משנה, אין וועלכן אָרט איז פאָרגעקומען די דאָזיקע 14טע השתחויה, דאָס 14טע מאָל פאלן כורעים? כנגד, אקעגנאיבער דעם שפייכלער

הָעֵצִים, שֶׁכֵּן מָסֹרֶת בְּיָדָם מֵאֲבוֹתֵיהֶם, שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז: ב מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְעַסֵּק, וְרָאָה הָרִצְפָּה שֶׁהִיא מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרוֹתֶיהָ, בָּא וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ, לֹא הִסְפִּיק לִגְמוֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתוֹ, וְיָדְעוּ בְיִחוּד שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז: ג וְהֵיכָן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים, אַרְבַּע בַּצָּפוֹן, וְאַרְבַּע בַּדָּרוֹם, שָׁלֹשׁ בַּמִּזְרָח, וּשְׁתַּיִם בַּמַּעֲרָב, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׁעָרִים. שְׁעָרִים דְּרוֹמִיִּים סְמוּכִים לַמַּעֲרָב, שַׁעַר הָעֶלְיוֹן, שַׁעַר הַדֶּלֶק, שַׁעַר הַבְּכוֹרוֹת,

פון האָלץ. אין הויף פון בית המקדש לעבן דעם שפּייכלער פון האָלץ דער דיר העצים, פון וואנען מען האָט גענומען האָלץ צום ברענען אויפן מזבח; דאָרט זענען זיי געפאלן כורעים דאָס 14טע מאָל. שכן, ווייל אזוי האָבן זיי (די פאמיליעס פון רבן גמליאל און ר׳ חנניה סגן הכהנים) געהאַט א טראדיציע פון זייערע עלטערן (א מסורה בקבלה) אז דאָרט (ביים שפּייכלער פון האָלץ) איז פארבאָרגן געוואָרן דער ארון. אין ערשטן בית המקדש איז געווען דער הייליקער ארון, וואָס די יידן האָבן מיטגעבראכט פון מדבר, און עס איז אויך געווען דער שטעקן פון אהרן הכהן, דאָס גלעזל מיט מן און דאָס גלעזל מיט שמן המשחה (דעם זאלב אייל צו זאלבן כהנים גדולים) וואָס משה רבנו האָט געמאכט. עס איז פאראן איין דעה, אז צום סוף פון דער צייט פון ערשטן בית המקדש האָט מען דאָס באהאלטן אין בית המקדש ערגיץ אין א טיפן אָרט, וואָס איז געבויט געוואָרן נאָך דורך שלמה המלך. וואו דאָס ארט איז ווייסט מען ניט, נאָר די פאמיליעס פון רבן גמליאל און ר׳ חנניה סגן הכהנים האָבן געהאַט א מסורה, אז עס געפינט זיך ערגיץ ביים האָלץ־שפּייכלער.

ב. מעשה, עס איז געווען אמאָל א מעשה מיט א כהן, וועלכער איז געווען באַשעפטיקט (ביים האָלץ־שפּייכלער) און ער האָט דערזען איין פלאסטער־שטיין (אויף דער ערד), אז ער איז עפּיס אנדערש פון די אנדערע (פלאסטער־שטיינער און ער האָט פארשטאַנען, אז מען האָט אים פון דאָרט געהאַט אוועקגעריקט און דערנאָך צוריקגעלייגט); איז ער געגאנגען און האָט דערציילט זיינס א חבר (א כהן, און האָט אים געוואָלט ווייזן וואו דאָס איז); אָבער ער האָט ניט באוויזן צו ענדיקן זיין רעדן, און עס איז ארויס זיין נשמה (ער איז געשטאָרבן); און (אזוי ארום) האָט מען געוואוסט אויף זיכער (ביחוד, קלאָר) אז דאָרט איז דער ארון באהאלטן. די מפרשים זאָגן, אז דער כהן איז געווען א בעל מום, האָט געהאַט א פעלער, און א בעל מום איז פסול צו טאָן די עבודות אין בית המקדש אָבער ער מעג ארויסקלייבן די ווערמדיקע שטיקער האָלץ, וועלכע טויגן ניט צום מזבח. און דאָס האָט דער דאָזיקער כהן טאקע געטאָן ביים האָלץ־שפּייכלער, ווען ער האָט דערזען דעם פלאסטער־שטיין.

ג. והיכן, און וואו האָט מען זיך געבוקט? אין וועלכע 13 ערטער איז מען געפאלן כורעים אין בית המקדש? ארבע, פיר אין צפון (אין פיר ערטער אין צפון בית־המקדש־הויף), פיר אין דרום, דריי אין מזרח און צוויי אין מערב, אנטקעגן די דרייצען טויערן. אין בית המקדש־הויף, אין דער עזרה זענען געווען 13 טויערן, און ביי יעדער טויער איז מען געפאלן כורעים; 4 טויערן זענען געווען אין דרום, 4 אין צפון, 3 אין מזרח און 2 אין מערב. און איצט רעכנט אויס די משנה די נעמען פון די טויערן: שערים דרומים, די (פיר) טויערן אין דרום, (וועלכע זענען געווען) נאָנט צו מערב־זייט, זענען: דער שער העליון, דער אויבערשטער טויער; דער בית המקדש־הויף איז געווען אויף א קרומליכן בארג, וועלכער איז געגאנגען משופע, בארג־אראָפּ, פון מערב צו מזרח צו, און דער טויער אין דרום זייט, וועלכער איז געווען נאָנט צו מערב, איז געווען ביים שפּיץ פון בארג און ער האָט דעריבער געהייסן שער העליון, דער אויבערשטער טויער; שער הדלק, דער טויער פון ברען־(האָלץ); דאָס איז דער טויער פון האָלץ־שפּייכלער, וואָס איז אויך געווען אין דרום פון בית המקדש־הויף, און דאָרט ארום האָט מען געפירט דאָס האָלץ, וואָס מען האָט געדארפט ברענגען

שַׁעַר הַמַּיִם. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר הַמַּיִם, שֶׁבּוֹ מַכְנִיסִין צְלוֹחִית שֶׁל מַיִם שֶׁל נִסּוּךְ בֶּחָג. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, בּוֹ הַמַּיִם מְפַכִּים וַעֲתִידִין לִהְיוֹת יוֹצְאִין מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת. לְעֻמָּתָן בַּצָּפוֹן סְמוּכִין לַמַּעֲרָב, שַׁעַר יְכָנְיָה, שַׁעַר הַקָּרְבָּן, שַׁעַר הַנָּשִׁים, שַׁעַר הַשִּׁיר. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר יְכָנְיָה, שֶׁבּוֹ יָצָא יְכָנְיָה בְּגָלוּתוֹ. בַּמִּזְרָח שַׁעַר נִקָּנוֹר, וּשְׁנֵי פִשְׁפָּשִׁין

אויפ'ן מזבח; שער הבכורות, דער טויער פון די בכורות; דאָרט ארום האָט מען אריינ־געפירט די בהמות־בכורות וועלכע מען האָט געמעגט שעכטן אין דרום־זייט אין בית המקדש־הויף. שער המים, דער טויער פון וואסער; פאַרוואָס האָט ער געהייסן „דער טויער פון וואסער״? ווייל דאָרט ארום האָט מען אריינגעבראַכט (אין בית המקדש־הויף) דאָס גלעזל מיט וואסער צו גיסן (דאָס וואסער אויפן מזבח) אים סוכות. אים סוכות (סתם „חג״ מיינט מען סוכות) האָט מען ביים מקריב זיין אין דער פרי דעם קרבן תמיד, אויך מקריב געווען אויפן מזבח א וואסער־קרבן, מען האָט געגאָסן וואסער אויפן מזבח. דאָס האָט געהייסן „ניסוך המים״, גיסן וואסער, און די משנה אין פרק ה׳ מסכתא סוכה דערציילט וועגן דער שמחה־פייערליכקייט פון שעפן דאָס וואסער און ברענגען אין בית המקדש־הויף. דורך דעם וואסער־טויער האָט מען דע־מאָלס געבראַכט דאָס וואסער. ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אַז דאָרט (ביים וואַסער־טויער) פליסט שוין דאָס וואסער שטאַרק (מפכין, שטאַרק פליסן) ביז דאָס וואסער וועט ארויסגיין פון אונטער דער שוועל פון הויז (פון דעם קודש הקדשים). דאָס איז וועגן דעם וואסער, וואָס דער נביא אין ספר יחזקאל מ״ז האָט געזאָגט „והנה מים מפכים מן הכתף הימנית, און אָט פליסט ארויס וואסער פון דעם רעכטן אקסל״, דאָס הייסט פון דער רעכטער (דרום־) זייט פון בית־המקדש־הויף. דאָס וואָרט מפכים ווערט געטייטש אין דער גמרא (יומא עז) און ירושלמי, אז דאָס איז פון וואָרט „פך״, א קריגל, און דאָס וואסער גיסט זיך דאָרט ווי פון א קריגל. — ביז איצט האָט די משנה געגעבן וועגן די 4 טויערן אין דרום. איצט וועט די משנה געבן וועגן די 4 טויערן אין צפון. לעומתן בצפון, קייגן־איבער זיי אין צפון זייט (פון בית־המקדש־הויף), נאָענט צו מערב (זענען פאַראַן) דער שער יכניה, דער טויער פון קעניג יכניה; די משנה וועט ווייטער זאָגן פאַרוואָס ער האָט אזוי געהייסן; שער קרבן, דער טויער; פון קרבן; דאָרט ארום האָט מען אריינגעבראַכט די בהמות־קרבנות, וועלכע הייסן קדשי קדשים (חטאת, עולה, אשם) און וועלכע מען דאַרף שעכטן נור אין צפון־זייט פון בית־המקדש־הויף; שער נשים; דער טויער פון די פרויען; דאָרט ארום זענען אריינגעקומען די פרויען וועלכע האָבן געבראַכט זייערע קרבנות; שער השיר, דער טויער פון געזאַנג. דאָרט ארום האָט מען אריינגעבראַכט די מוזיק אינסטרומענטן, די כלי שיר, וואָס מען האָט באַנוצט ווען די לויים האָבן געזונגען און געשפּילט שירה אין בית המקדש. ולמה, און פאַרוואָס האָט ער (דער ערשטער טויער) געהייסן שער יכניה, דער טויער פון יכניה? ווייל דאָרט ארום איז (דער קעניג) יכניה ארויסגעגאַנגען אין זיין גלות. ווען קעניג יכניה (עס ווערט דערציילט וועגן דעם אין מלכים ב׳ קאַ־פיטל כ״ד) איז פאַרטריבן געוואָרן דורך נבוכדנאצר קיין בבל, איז ער, יכניה, צו־ערשט געגאַנגען אין בית המקדש זיך צו בוקן דאָרט און צו געזעגנען זיך מיטן הייליקן אָרט, און דורך דעם דאָזיקן טויער איז ער אוועק אין גלות. — דאָס זענען די 4 טויערן אין צפון. איצט וועט די משנה געבן וועגן די 3 טויערן איז מזרח: במזרח, אין מזרח זענען דער שער ניקנור (דער טויער פון ניקנור), און צווי קליינע טויערן זע־נען געווען לעבן אים, איינער אין זיין רעכטע זייט און איינער אין זיין לינקער זייט. די גמרא אין יומא ל״ח דערציילט, אז ניקנור איז געווען א מאַן פון אלכסנדריא אין מצרים און ער האָט געבראַכט דעם טויער פון דאָרט און עס איז געשען א נס מיט דעם טויער אויפן ים, אז ער איז ניט דערטרינקען געוואָרן. „פשפשין״ מיינט מען

הָיוּ לוֹ, אֶחָד בִּימִינוֹ, וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ. וּשְׁנַיִם בַּמַּעֲרָב, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶן שֵׁם:

ד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ. שְׁמוֹנָה שֶׁל שַׁיִשׁ בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, שֶׁעֲלֵיהֶן מְדִיחִין אֶת הַקְּרָבִים. וּשְׁנַיִם בְּמַעֲרַב הַכֶּבֶשׁ, אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ, וְאֶחָד שֶׁל כֶּסֶף. עַל שֶׁל שַׁיִשׁ נוֹתְנִים אֶת הָאֵבָרִים, וְעַל שֶׁל כֶּסֶף כְּלֵי שָׁרֵת. וּשְׁנַיִם בָּאוּלָם מִבִּפְנִים עַל פֶּתַח הַבַּיִת, אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ, וְאֶחָד שֶׁל זָהָב. עַל שֶׁל שַׁיִשׁ נוֹתְנִין לֶחֶם הַפָּנִים בִּכְנִיסָתוֹ, וְעַל שֶׁל זָהָב בִּיצִיאָתוֹ, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. וְאֶחָד שֶׁל זָהָב

קליינע אריינגאנגן, טויערן. — און איצט וועט די משנה געבן וועגן די 2 טויערן אין מערב; ושנים, און צוויי (טויערן) זענען געווען אין מערב, וועלכע האָבן ניט געהאַט קיין נאָמען. **דער תוספות יום טוב מיינט, אז די צוויי טויערן אין דער מערב וואנט (כותל המערבי) פון בית־המקדש־הויף זענען געווען נאָר פאר א נויט־פאל, למשל, ווען שונאים זאָלן באפאלן דעם בית המקדש; דעריבער האָבן זיי ניט געהאַט קיין נאָמען.**

ד. שלשה עשר שולחנות, דרייצען טישן זענען געווען אין בית המקדש, אכט (פון זיי) זענען געווען פון מאַרמאָר־שטיין (שיש) אין שעכט־הויז, אויף וועלכע מען האָט אָפּגעוואשן די אינגעווייד (פון די קרבנות); און צוויי (טישן) זענען געווען אין דער מערב זייט פון דעם טרעפּ (כבש, דעם קרומען טרעפּ, אויף וועלכן מען איז אַרויפגעגאנגען אַרויף אויפן מזבח), איינער (איין טיש פון די דאָזיקע צוויי) איז געווען פון מאַרמאָר־שטיין, און איינער פון זילבער, אויף דעם (טיש) פון מאַרמאָר־שטיין האָט מען אַרויפגעלייגט די איברים (די שטיקער קרבן־פלייש וועלכע מען האָט מקריב געווען אויפן מזבח), און אויף דעם (טיש) פון זילבער האָט מען אַרויפגעלייגט די כלי שרת (די כלים, וועלכע מען האָט באַנוצט צו דער עבודה). **דעם טיש, אויף וועלכן מען האָט געלייגט די שטיקער קרבן פלייש, האָט מען ניט געמאַכט פון זילבער, ווייל זילבער מאַכט קאַליע דאָס פלייש, אָבער מאַרמאָר האַלט דאָס פלייש קילער.** ושנים באולם, און צוויי טישן זענען געווען אין אולם (אין דער פאַרהאַליע פון דער געביידע פון קודש הקדשים) אינווייניק ביי דער טיר פון הויז; איינער (פון די דאָזיקע טישן) איז געווען פון מאַרמאָר־שטיין און איינער פון גאָלד; אויף דעם מאַרמאָר־שטיין־טיש האָט מען אַרויפגעלייגט דעם לחם הפנים (דאָס ברויט פון געזיכט) ווען מען האָט עס אַריינגעטראָגן (אין דער הייליקער געביידע), און אויף דעם טיש פון גאָלד (האָט מען אַרויפגעלייגט דעם לחם הפנים) ווען מען האָט עס אַרויסגעטראָגן, ווייל מען גייט אַרויף העכער ביי הייליקייט און מען גייט ניט אַראָפּ; און (נאָך איין, א דריטער) טיש פון גאָלד איז געווען אינווייניק (אין דער געביידע), אויף וועלכן דער לחם הפּנים איז געלעגן שטענדיק. **„לחם הפנים" האָבן געהייסן די 12 חלות, וואָס מען האָט יעדן שבת אַריינגעטראָגן אין דער געביידע פון בית המקדש, און מען האָט זיי אַנידערגעלייגט אויף א גאָלדענעם טיש, און זיי זענען דאָרט געלעגן כסדר ביז איבעראכטאָג שבת. דעמאָלט, דעם שבת האָט מען אַריינגעטראָגן אַנדערע 12 חלות, און מען האָט אַראָפּגענומען די פאַראַכטאָגיקע 12 חלות און אַרויפגעלייגט אויף דעם טיש די נייע חלות. די אַלטע חלות האָבן געגעסן די כהנים. זאָגט די משנה אז עס זענען געווען דריי טישן. איין טיש, א גאָלדענער, גאָר אינווייניק אין דער בית־המקדש־געביידע, אויף וועלכן די חלות זענען געלעגן פון שבת ביז שבת. לעבן דער טיר פון דער געביידע אינווייניק (לויט אן אַנדערן גירסא, דאַרף זיין „מבחוץ", „אין דרויסן", לעבן דער טיר) זענען געשטאַנען נאָך אַנדערע צוויי טישן, איינער פון גאָלד און איינער פון מאַרמאָר־שטיין. אויף דעם מאַרמאָרשטיין טיש האָט מען דערווייל אוועקגעלייגט די נייע חלות, און מען האָט דערנאָך אַראָפּגענומען די אַלטע חלות און**

מִכְּפָנִים, שֶׁעָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים תָּמִיד: ה שְׁלשָׁה עָשָׂר שׁוֹפָרוֹת הָיוּ בַמִּקְדָּשׁ, וְכָתוּב עֲלֵיהֶן, תִּקְלִין חַדְתִּין, וְתִקְלִין עַתִּיקִין, קִנִּין, וְגוֹזְלֵי עוֹלָה, עֵצִים, וּלְבוֹנָה, זָהָב לְכַפֹּרֶת, שִׁשָּׁה לִנְדָבָה. תִּקְלִין חַדְתִּין, שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

ארויפגעלייגט אויף דעם גאָלדענעם טיש ביי דער טיר. דערנאָך האָט מען די נייע חלות אראָפגענומען פון דעם מארמאָר טיש ביי דער טיר און ארויפגעלייגט אויף דעם גאָלדענעם טיש גאָר אינווייניק. די אלטע חלות זענען געבליבן אויף דעם גאָלדענעם טיש ביי דער טיר ביז מען האָט זיי צעטיילט צווישן די כהנים. די משנה זאָגט דאָ, אז דעריבער האָט מען ביים אריינטראָגן די נייע חלות ארויפגעלייגט זיי דערוויל אויף א מארמאָר־טיש, ווייל אין הייליקע זאכן דארף מען גיין־ארויף, העכער, און ניט אראָפּ (מעלין בקודש ולא מורידין), און עס איז דעריבער דער כבוד אז צוערשט ליגן די חלות אויף א ביליגערן טיש פון מארמאָר, און דערנאָך לייגט מען זיי אויף א טייערן טיש פון גאָלד.

ה. שלשה עשר שופרות, דרייצן קאסטנס (שופרות, פושקעס, קאסטנס, וועלכע זענען אין דער הויך, ביי דער עפנונג שמאָל, און אונטן ברייט) זענען געווען איז בית המקדש (אויף אריינצוליייגן דאָרט געלט), און אויף זיי איז געווען אָנגעשריבן: תקלין חדתין, נייע שקלים; **אויף איין קאסטן (שופר) איז געווען אָנגעשריבן „נייע שקלים" ווייל דאָרט האָט יעדער אריינגעוואָרפן זיין שקל, וואָס ער האָט געדארפן געבן דעם היינטיקן יאָר, דעם נייעם יאָר.** ותקלין עתיקין, און אלטע שקלים. **אויף דעם צווייטן קאסטן איז געווען אָנגעשריבן** „אלטע שקלים", **מחמת אויב איינער האָט מיט א יאָר צוריק ניט געהאָט באַצאָלט זיין שקל האָט ער איצט געדאָרפן אריינוואַרפן אין דאָזיקן קאסטן זיין אלטן שקל, און דאָס געלט איז געגאַנגען אין די שיריים פון דער לשכה; זע פריער פרק ד' משנה ב' וואָס מען האָט געטאָן מיטן דאָזיקן געלט.** קינין, אויף דעם דריטן קאסטן איז געווען אָנגעשריבן „קינין", טויבן־פּאָר. **דאָ האָט יעדער אריינגעלייגט געלט אויף צו ברענגען טויבן־קרבנות.** וגוזלי עולה, און אויף דעם פירטן קאסטן איז געווען אויפגעשריבן „גוזלי עולה", יינגע טויבן מקריב צו זיין זיי אלס א קרבן עולה. **די משנה וועט ווייטער ברענגען די מחלוקה פון ר' יהודה און די חכמים וועגן די דאָזיקע 2 קאסטנס פון „קינין" און „קרבן עולה" וואָסערע געלטער מען האָט אין זיי אריינגעלייגט.** עצים, אויף דעם פיפטן קאסטן איז געווען אויפגעשריבן „עצים", האָלץ. **דאָ האָט מען אריינגעלייגט דאָס געלט וואָס איינער האָט מנדב געווען אויף צו קויפן האָלץ צו ברענגען אויפן מזבח.** ולבונה, און אויף דעם זעקסטן קאסטן איז געווען אויפגעשריבן „לבונה", ווייררויך. **דאָ האָט מען אריינגעלייגט דאָס געלט, וואָס איינער האָט מנדב געווען אויף צו קויפן ווייררויך, לבונה, צום רויכערן אין בית המקדש.** זהב לכפורת, אויף דעם זיבעטן קאסטן איז געווען אויפגעשריבן „זהב לכפורת", גאָלד פאר דעם כפורת. **דער ברטנורא טייטשט, אז „כפורת" מיינט מען די גאָלדענע בעקנס, כלים, אין וועלכע מען האָט גענומען דאָס בלוט צום שפריצן אויפן מזבח, און עס איז ווי „כפורי זהב" אין עזרא א', און עס זאָל זיין פון וואָרט „כפור", אָפּווישן זיך, ווייל דער כהן האָט זיך אָפּגעווישט די פינגער אין דער כלי. אָבער די תוספתא און אויך דער ירושלמי טייטשן פון „כפורת זהב"** (שמות כ"ה), **צו־דעק, און מען מיינט דערמיט דעם דאך פון קודש הקדשים, וואָס איז געווען באַדעקט מיט גאָלד. סיי ווי, אין דאָזיקן קאסטן האָט מען אריינגעלייגט דאָס געלט, וואָס איינער האָט מנדב געווען צו קויפן גאָלד פאר דעם כפורת.** ששה, (א חוץ די דאָזיקע זיבן) זענען געווען זעקס (קאסטנס) פאר נדבה. **דאָרט האָט מען אריינגעלייגט די געלטער, וועלכע זענען געגאַנגען פאר די קרבנות, וואָס זענען אָנגערופן געוואָרן נדבה. די משנה וועט ווייטער זאָגן, וואָס מען האָט געטאָן דערמיט. — איצט פארטייטשט די משנה עטליכע אויפשריפטן פון די דערמאָנטע קאסטנס:** תקלין חדתין, די (אויפשריפטן) „נייע שקלים", האָט גמיינט די שקלים פון יעדן יאָר. **אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.**

וְעַתִּיקִין, מִי שֶׁלֹּא שָׁקַל אֶשְׁתָּקַד, שׁוֹקֵל לַשָּׁנָה הַבָּאָה. קִנִּין הֵן תּוֹרִין, וְגוֹזָלֵי עוֹלָה הֵן בְּנֵי יוֹנָה, וְכֻלָּן עוֹלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, קִנִּין אֶחָד חַטָּאת וְאֶחָד עוֹלָה, וְגוֹזָלֵי עוֹלָה כֻּלָּן עוֹלוֹת: ו הָאוֹמֵר הֲרֵי

ועתיקין, און די (אויפשריפט) „אלטע שקלים)", ווער עס האָט ניט געגעבן דעם שקל דאָס פאַריקע יאָר, האָט ער געגעבן (אין דאָזיקן קאסטן) דעם שקל דעם קומענדיקן יאָר. אויך דאָס האָבן מיר פריער דערקלערט. קינין, די (אויפשריפט) „קינין" מיינט „תורים", טערקל־טויבן (עלטערע טויבן), און די אויפשריפט „גוזלי עולה" מיינט „בני יונה", יונגע טויבן, און זיי זענען אלע עולות, אזוי זאָגט ר' יהודה. ר' יהודה זאָגט, אז סיי דאָס געלט וואָס מענטשן האָבן אריינגעלייגט אין דעם קאסטן מיט דער אויפשריפט „קינין" (טויבן־פאָר) און סיי דאָס געלט, וואָס זיי האָבן אריינגעלייגט אין קאסטן מיט דער אויפשריפט „גוזלי עולה", זענען געווען נדבות, וואָס פאַר דעם געלט האָט מען געקויפט טויבן און מקריב געווען זיי אלס עולות אויפן מזבח. דער אונטערשיד איז נור געווען, וואָס פאַר דעם „קינין"־געלט האָט מען געקויפט עלטערע טויבן, „תורים", טערקל־טויבן, און פאַר די „גוזלי עולה"־געלט האָט מען געקויפט בני יונה יונגע טויבן. די טויבן־עולות האָט מען פארברענט אינגאנצן אויפן מזבח און קיינער האָט ניט געגעסן זייער פלייש. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז די „קינין"־(געלטער) זענען געווען (פון מענטשן, וועלכע האָבן געדאַרפן ברענגען א פאָר טויבן), איין טויב אלס חטאת, און איין טויב אלס עולה, און די „גוזלי־עולה"־געלטער זענען געווען (נדבות אויף מקריב־צו זיין בלויז טויבן) עולות. כדי צו פארשטיין די מחלוקה פון ר' יהודה און די חכמים, וועלן מיר דערמאָנען, וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה ה' אז א זב, א זבה, א קימפעטאָרין האָבן געדאַרפן ברענגען אין בית המקדש א פאָר טויבן אלס קרבנות; איינע פון די טויבן איז געווען א חטאת, און מען האָט דערפון אויפן מזבח געשפריצט דאָס בלוט און דאָס פלייש האָבן געגעסן די כהנים, און איינע פון די טויבן איז געווען א עולה, וואָס מען האָט אינגאנצן פארברענט אויפן מזבח. זאָגן די חכמים, אז דער קאסטן מיט דער אויפשריפט „קינין" איז געווען פאַר די דאָזיקע מענטשן, זב, זבה, קימפעטאָרין, אז דאָרט זאָלן זיי אריינוואַרפן דאָס געלט, וויפיל עס קאָסט אזא פאָר טויבן, און די גזברים, די שאַצמייסטערס פון בית המקדש, האָבן ארויסגענומען דאָס געלט און דערפאַר מקריב געווען טויבן־פאָרן, פון וועלכע איין טויב איז געווען א קרבן חטאת און איינע א קרבן עולה. אָבער ר' יהודה זאָגט, אז דאָס האָט מען ניט געטאָרט טאָן, ווייל דער דין איז, אז אויב אייינער האָט אָפּגעשיידט א בהמה צי א טויב אלס קרבן חטאת, און ער איז געשטאָרבן איידער מען האָט דעם קרבן מקריב געווען דאַרף מען דעם קרבן לאָזן שטאַרבן (חטאת שמתו בעליה תמות), דאָס זעלביקע איז אויך, אויב אייינער האָט אָפּגעשיידט געלט פאַר א קרבן חטאת און ער איז געשטאָרבן דאַרף מען דאָס געלט פארניכטן, דעריבער קאָן דאָך געשען, אז נאָכדעם ווי אזא זב צו זבה צי קימפעטאָרין האָט אריינגעוואָרפן אין קאסטן דאָס געלט אויף א טויבן־פאָר (אויף א חטאת און אויף א עולה) איז ער (צי זי) געשטאָרבן, און אזוי ווי זיין געלט פאַר דעם חטאת דאַרף מען פארניכטן, און אזוי ווי מען ווייסט ניט וועלכעס געלט איז זיינס, וועט מען דאָך דאַרפן פארניכטן דאָס גאנצע געלט פון קאסטן. מחמת דעם האַלט ר' יהודה, אז „קיני חובה", געלטער אויף צו ברענגען קרבנות פון טויבן וועלכע מען מוז ברענגען (ניט אלס נדבה) און וועלכע באַשטייען פון א חטאת און א עולה, טאָר מען ניט אריינוואַרפן אין קיין קאסטן, נאָר יעדער מוז זיי ברענגען באַזונדער אין בית המקדש. די חכמים אָבער זאָגן אז מ'האָט ניט מורא פאַר דעם פאַל אז דער קרבנות־ברענגער וועט שטאַרבן. די דאָזיקע דערקלערונג פון דער מחלוקה צווישן ר' יהודה און די חכמים איז פאַראַן אין ירושלמי דאָ אויף דער משנה און אויך אין גמרא יומא נ"ו.

ו. האומר, אז אייינער זאָגט (ער טוט א נדר): „איך נעם אויף זיך (בין מנדר)

עֲלֵי עֵצִים, לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁנֵי גְזִירִין. לְבוֹנָה, לֹא יִפְחוֹת מִקֹּמֶץ. זָהָב, לֹא יִפְחוֹת מִדִּינַר זָהָב. שִׁשָּׁה לִנְדָבָה. נְדָבָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ. לוֹקְחִין בָּהּ עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים. זֶה מִדְרָשׁ דָּרַשׁ יְהוֹיָדָע כֹּהֵן גָּדוֹל, אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַה׳, זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁהוּא בָא מִשּׁוּם חֵטְא וּמִשּׁוּם אַשְׁמָה יִלָּקַח בּוֹ עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים. נִמְצְאוּ שְׁנֵי כְתוּבִים קַיָּמִים, אָשָׁם לַה׳ וְאָשָׁם לַכֹּהֲנִים. וְאוֹמֵר, כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית ה׳ לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:

האָלץ (צום מזבח)״, זאָל ער געבן ניט ווינציקער פון צוויי שטיקער האָלץ; (אז איינער איז מנדב) „לבונה״, זאָל ער געבן ניט ווינציקער פון א פולער האַנט ווייַרוך (קומץ, א פולע האנט); (אז איינער איז מנדר) גאָלד, זאָל ער געבן ניט ווינציקער פון א גאָלדענעם רענדל (א דינר). **א גאָלדענער דינר איז געווען די ווערט פון 25 זילבערנע דינרים, און 4 זילבערנע דינרים זענען געווען איין סלע.** ששה, זעקס קאסטנס זענען געווען מיט דער אויפשריפט נדבה. **פריער האָט די משנה אויסגערעכנט זיבן קאסטנס** („אלטע שקלים״, „נייע שקלים״, „קינין״, „גוזלי עולה״, „האָלץ״; „ווייַרויך״ און „גאָלד״). **צוזאמען מיט די 6 פאר נדבה זענען געווען די 13 קאסטנס** (שופרות) וואָס די משנה האָט געזאָגט **אין אָנהייב פרק.** נדבה מה, וואָס האָט מען געטאָן מיט (די געלטער אין קאסטנס פון) נדבה? מען האָט געקויפט דערפאר (בהמות און זיי מקריב געווען אלס) עולות; דאָס פלייש (פון די עולות) איז געגאנגען פאר גאָט (עס איז פארברענט געוואָרן אויפן מזבח), און די פעל (פון די בהמות) האָבן גענומען די כהנים. **דער ירושלמי ברענגט עטליכע טייטשן וועגן די דאָזיקע 6 נדבה־קאסטנס־ לויט איין טייטש איז אויף יעדן קאסטן געווען די סתם אויפשריפט „נדבה״, און מען האָט געדארפן האָבן 6 קאסטנס, — ווייל אזעלכע געלטער זענען געווען א סך. לויט אן אנדערן טייטש איז אויף יעדן קאסטן געווען אויפגעשריבן פון וואסערן סאָרט קוואל די „נדבה״ שטאמט, צי פון געלט וואָס איז איבערגעבליבן פון מקדיש זיין צו א קרבן חטאת** (מותר חטאת, זע פריער פרק ב׳ משנה ג׳ און משנה ה׳), **צי פון „מותר אשם״, צי פון מותר קיני זבים, צי פון מותר קרבנות נזיר, צי פון מותר אשם מצורע, און די 6־טע איז געווען סתם נדבה. עס זענען פאראן נאָך אנדערע טייטשן.** זה מדרש, דעם דאָזיקן דרש האָט געדרשענט יהוידע כהן גדול (דעם פסוק אין ויקרא ה׳) „אשם הוא אשום אשם לה׳ ״ (א שולד־קרבן, א שולד, פארשולדיקט צו גאָט). **איז דאָך די קשיא, פון איין זייט זאָגט דער פסוק, אז עס איז א „קרבן אשם״** (אשם הוא) **און א קרבן אשם געהערט א טייל פון אים** (דאָס פלייש) **צו די כהנים, און פון דער צווייטער זייט זאָגט דער פסוק „אשם לה״, אז עס געהערט צו גאָט, און צום מזבח? איז דער תירוץ:** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אלץ וואָס קומט צוליב א זינד און צוליב א שולד (אלע קרבנות וואָס קומען צוליב א חטא, און עס איז איבערגעבליבן געלט פון די דאָזיקע קרבנות, דער מותר) זאָל מען קויפן דערפאר עולות, דאָס פלייש דערפון זאָל גיין פאר גאָט (פארברענט ווערן אויפן מזבח) און די פעל זאָלן געהערן צו די כהנים; קומט אויס אז ביידע פסוקים (ביידע טיילן פון פסוק) ווערן אויסגעפירט. **וואו געפינען מיר, אז דעם מדרש האָט גע׳דרשנ׳ט יהוידע כהן גדול? דערויף זאָגט די משנה:** ואומר, און ווערט געזאָגט (מלכים ב׳ י״ב ביי יהוידע כהן גדול) „כסף אשם, דאָס געלט פון קרבן אשם און דאָס געלט פון קרבן חטאת זאָל ניט געבראכט ווערן אין הויז פון גאָט נאָר זיי זאָלן געהערן צו די כהנים״. **און אזוי ווי יהוידע האָט דאָך געוויס ניט געמיינט, אז געלט וואָס מען איז מקדיש צו ברענגען א קרבן אשם און א קרבן חטאת זאָל מען ניט מקריב זיין דערפון קיין קרבן, טייטשן מיר, אז ער האָט געמיינט, דאָס אויב עס איז געבליבן געלט** (דער „מותר האשם״ און דער „מותר החטאת״) **זאָל מען דערפאר קויפן א קרבן עולה, וואָס די כהנים נעמען־צו די פעל דערפון.**

א מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין הַשְּׁקָלִים לַנְּדָבָה, קָרוֹב לַשְּׁקָלִים, יִפְּלוּ לַשְּׁקָלִים, קָרוֹב לַנְּדָבָה, יִפְּלוּ לַנְּדָבָה, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, יִפְּלוּ לַנְּדָבָה. בֵּין עֵצִים לַלְּבוֹנָה, קָרוֹב לָעֵצִים, יִפְּלוּ לָעֵצִים, לַלְּבוֹנָה, יִפְּלוּ לַלְּבוֹנָה, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, יִפְּלוּ לַלְּבוֹנָה. בֵּין קִנִּין לְגוֹזָלֵי עוֹלָה, קָרוֹב לַקִּנִּין, יִפְּלוּ לַקִּנִּין, לְגוֹזָלֵי עוֹלָה, יִפְּלוּ לְגוֹזָלֵי עוֹלָה, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, יִפְּלוּ לְגוֹזָלֵי עוֹלָה. בֵּין חֻלִּין לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, קָרוֹב לְחֻלִּין, יִפְּלוּ לְחֻלִּין, לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי,

פרק ז.

א. מעות, געלט וואָס מען האָט געפינען (ליגן) צווישן דעם (קאסטן שופר) מיט שקלים און דעם (קאסטן, שופר) מיט נדבה, אויב דאָס (געלט) איז (ליגט) נענטער צו (צום קאסטן מיט) די שקלים זאָל עס געהערן (יפלו, עס זאָל פאלן, געהערן) צו די שקלים, און אויב עס ליגט נענטער צו (דעם קאסטען מיט) נדבה זאָל עס געהערן צו נדבה; אויב העלפט אויף העלפט (עס ליגט פונקט אין דער מיט צווישן די ביידע קאסטנס) זאָל עס געהערן צו נדבה. **מיר האָבן אין די פאָריקע פרקים געלערנט אז פאר שקלים־געלטער האָט מען געבראכט פארשידענע ציבור־קרבנות, צווישן זיי אויך קרבנות חטאת, וואָס דאָס פלייש דערפון ווערט געגעסן דורך די כהנים, און אויך אז דער רעשט פון די שקלים־געלטער האָט מען פארנוצט פאר די באדערפענישן פון ירושלים. אָבער פאר „נדבה"־געלטער (ווי מיר האָבן געלערנט צום סוף לעצטן פרק) האָט מען געבראכט נור עולות, קרבנות, וואָס אפילו דאָס פלייש דערפון איז פארברענט געוואָרן אויפן מזבח. דעריבער איז נדבה הייליקער, און אויב דאָס געפונענע געלט ליגט פונקט אין דערמיט צווישן ביידע קאסטנס זאָל עס גיין פאר נדבה, אָבער אויב עס ליגט נענטער צו דעם שקלים־קאסטן, דארף עס גיין פאר שקלים, ווייל עס איז א דין, אז מען גייט „בתר קרוב", לויט דעם נענטערן, און מען לערנט עס אראָפּ פון חומש (דברים כ"א), וואָס זאָגט, אז מען געפינט א דערהרג'עטען מענטש צווישן צוויי שטעט זאָל די נענטערע שטאָט ברענגען די „עגלה ערופה" („והיתה העיר הקרובה אל החלל").** בין עצים, (אויב דאָס געפינענע געלט איז געלעגן צווישן דעם קאסטן מיט דער אויפשריפט) „האָלץ" און (דעם קאסטן מיט דער אויפשריפט) „ווײַרויך" (לבונה), אויב עס איז נענטער צום „האָלץ"־(קאסטן) זאָל עס גיין צום האָלץ־(קאסטן), אויב עס איז נענטער צום ווײַרויך־(קאסטן) זאָל עס גיין צום ווײַרויך (־קאסטן), און אויב העלפט אויף העלפט (אין דער מיט, צווישן די ביידע קאסטנס) זאָל עס גיין צום ווײַרויך־(קאסטן). **מחמת לבונה, ווײַרויך, איז הייליקער, עס איז זעלבסט א קרבן, אָבער האָלץ איז נור א הילף צום קרבן** (מכשירי קרבן), **מיט דעם האָלץ פארברענט מען דעם קרבן.** בין קינין, (אויב מען האָט דאָס געלט געפינען צווישן דעם קאסטן מיט דער אויפשריפט) „קינין" און (דעם קאסטן מיט דער אויפשריפט) „גוזלי עולה", אויב ער איז נענטער צום קינין (־קאסטן) זאָל עס גיין צו קינין (־קאסטן), אויב עס איז נענטער צום „גוזלי־עולה" (־קאסטן) זאָל עס גיין צום „גוזלי־עולה" (־קאסטן) אויב העלפט אויף העלפט (עס איז געפונען געוואָרן אין דערמיט צווישן ביידע (־קאסטנס) זאָל עס גיין צום „גוזלי־עולה (־קאסטן). **די משנה פריער אין פרק ו' משנה ה' האָט דערקלערט וואָס מען טוט מיט די „קינין" און „גוזלי עולה" לויט דער דעה פון די חכמים** (ניט פון ר' יהודה). **ווייל אין „קינין" איז דאָך פאראן אויך א קרבן חטאת און „גוזלי עולה" האָבן נור עולות, דעריבער איז גוזלי עולה הייליקער און חשוב'ער, ווי מיר האָבן עס פריער דערקלערט אין אָנהויב פון דער דאָזיקער משנה.** בין חולין, (אויב מען האָט געפינען געלט) צווישן (א קאסטן מיט) חולין־געלט און (א קאסטן מיט) מעשר־שני־געלט, אויב עס איז נענטער צום חולין (־קאסטן) זאָל עס גע־הערן צום חולין, אויב נענטער צום מעשר־שני (־קאסטן) זאָל עס געהערן צו מעשר

יִפְּלוּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, יִפְּלוּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. זֶה הַכְּלָל, הוֹלְכִין אַחַר הַקָּרוֹב לְהָקֵל, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה לְהַחְמִיר: ב מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ לִפְנֵי סוֹחֲרֵי בְהֵמָה, לְעוֹלָם מַעֲשֵׂר, בְּהַר הַבַּיִת, חֻלִּין, בִּירוּשָׁלַיִם, בִּשְׁעַת הָרֶגֶל מַעֲשֵׂר, וּבִשְׁאָר כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה חֻלִּין: ג בָּשָׂר שֶׁנִּמְצָא בָעֲזָרָה, אֵבָרִין עוֹלוֹת, וַחֲתִיכוֹת חַטָּאוֹת, בִּירוּשָׁלַיִם, זִבְחֵי שְׁלָמִים. זֶה וָזֶה, תְּעֻבַּר צוּרָתוֹ,

שני, אויב העלפט אויף העלפט (אין דער מיט) זאָל עס געהערן צו מעשר שני. חולין־געלט מיינט מען פשוט, וואָכעדיק געלט, וואָס איז ניט הייליק צו קיין שום זאכן. מעשר־שני־געלט מיינט געלט אויף וועלכן מען האָט אויסגעטוישט מעשר־שני־פרוכטן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר שני), און מען דאַרף דאָס געלט פירן קיין ירושלים און דאָרט קויפן דערפאַר עסנוואַרג און עס עסן בטהרה, לויט די דינים וואָס זענען פאַראַן אין מסכתא מעשר שני. און ווייל מעשר שני איז הייליק, און חולין איז ניט הייליק, דעריבער געהערט דאָס געלט צו מעשר שני. איצט גיט די משנה דעם אַלגעמיינעם כלל צו די פריערדיקע דינים: זה הכלל, דאָס איז דער כלל, מען גייט נאָכן נאָנטן (אפילו) אויף מיקל צו זיין; אויב עס איז העלפט אויף העלפט (גייט מען נאָך דעם וואו מען) איז מחמיר. „מחמיר" מיינט מען, וואו עס איז האַרבער, מער הייליקייט.

ב. מעות, געלט וואָס איז געפונען געוואָרן אין ירושלים פאַר סוחרים מיט בהמות (אויף דעם פּלאַץ וואו די בהמות־סוחרים זענען פאַראַן), איז שטענדיק מעשר. מיט „מעשר" מיינט מען דאָ „מעשר שני". מייסטנס פלעגט מען פאַר מעשר שני געלט קויפן בהמות כדי זיי מקריב צו זיין אַלס קרבן שלמים און דאָס פליש עסן בטהרה אין ירושלים. זאָגט די משנה, אַז אפילו דאָס געלט איז געפונען געוואָרן אין געוויינטלעכע טעג פון יאָר (ניט דוקא אין די צייטן אַרום יום טוב) איז אָנצונעמען אַז דאָס האָט פאַרלוירן איינער מעשר שני געלט, מיט וועלכן ער האָט געוואָלט קויפן אַ בהמה ביי די בהמות־סוחרים. בהר הבית, (אויב מען האָט דאָס געלט געפונען) אויפן הר הבית (דעם באַרג, וואו דאָס בית המקדש איז געשטאַנען) איז עס חולין. עס איז ניט קיין מעשר־שני־געלט. אפילו מען האָט עס געפונען אים יום טוב־צייט, ווען ס'רוב מענטשן ברענגען מיט זיך מיט זייער מעשר שני געלט כדי עס פאַרנוצן אין ירושלים, פונדעסטוועגן נעמט מען אָן, אַז דאָס געלט איז פאַרלוירן געוואָרן פאַר דער יום טוב צייט און דעמאָלס האָבן ס'רוב מענטשן ניט קיין מעשר שני געלט. בירושלים, (אויב מען האָט דאָס געלט געפונען) אין ירושלים (ניט אויף דעם פּלאַץ פון בהמות־סוחרים און ניט אויפן הר הבית, נאָר אין אַנדערע ערטער פון ירושלים), אויב אין דער צייט פון יום טוב איז דאָס (געפונענע געלט) מעשר, און אויב אין די איבעריקע טעג פון יאָר איז עס חולין. אים יום טוב צייט איז עס מעשר שני, ווייל ס'רוב מענטשן האָבן דאַמאָלס ביי זיך מעשר שני־געלט. מען קאָן ניט זאָגן, טאָמער איז עס פאַרלוירן געוואָרן פאַר יום טוב־צייט, מחמת די גאַסן פון ירושלים זענען גערייניקט געוואָרן יעדן טאָג, און אויב דאָס געלט וואָלט פאַרלוירן געוואָרן וואָלטן עס די גאַסן־ריייניקער געזוען פריער געפינען. אָבער דעם הר הבית האָט מען ניט גערייניקט יעדן טאָג, ווייל מענטשן טאָרן ניט אַרויפגיין אויפן הייליקן באַרג מיט שטויב אויף זייערע פיס און דעריבער איז דאָרט ניטאָ קיין שטויב צום ריייניקן.

ג. בשר, פליש וואָס מען האָט געפונען אין דער עזרה (אין הויף פון בית המקדש), אויב דאָס איז גלידער (איברים, צעשניטענע גלידער פון דער בהמה, ווי מען צעשניידט אַ קרבן עולה, כדי זי צו פאַרברענען אויפן מזבח) זענען זיי עולות (פון קרבן עולת), און (אויב) שטיקער פליש זענען זיי פון קרבנות חטאת. מחמת פליש פון קרבנות חטאת מעגן עסן נור כהנים אין דער עזרה, אין הויף פון בית המקדש. בירושלים,(אויב מען האָט געפינען שטיקער פליש) אין ירושלים (אין דער שטאָט) זענען זיי פון קרבנות שלמים. דאָס פליש פון קרבנות שלמים האָט מען געמעגט עסן

וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. נִמְצָא בִגְבוּלִין, אֵבָרִין נְבֵלוֹת, חֲתִיכוֹת מֻתָּרוֹת. וּבִשְׁעַת הָרֶגֶל, שֶׁהַבָּשָׂר מְרֻבֶּה, אַף אֵבָרִין מֻתָּרִין: ד בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצֵאת מִירוּשָׁלַיִם וְעַד מִגְדַּל עֵדֶר, וּכְמִדָּתָהּ לְכָל רוּחַ, זְכָרִים עוֹלוֹת, נְקֵבוֹת זִבְחֵי שְׁלָמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָרָאוּי לִפְסָחִים, פְּסָחִים, קוֹדֶם לָרֶגֶל

אין דער גאנצער שטאָט פון ירושלים, און דאָס רוב פלייש אין ירושלים איז געווען פון שלמים. זה וזה, סיי דאָס (געפינענע פלייש אין דעם בית המקדש הויף) און סיי דאָס (געפונענע פלייש אין ירושלים) זאָל מען וואַרטן ביז די צורה זיינע וועט קאליע ווערן (תעובר צורתו) און עס זאָל אַרויסגעפירט ווערן צום פאַרברענען (לבית־השריפה, צום פאַרברענען־פּלאַץ). **מחמת דאָס פלייש פון קרבנות, אויף וואָס מ'האָט ניט אכטונג געגעבן, מ'האָט מסיח דעת געווען דערפון, איז פסול** (צוליב היסח הדעת), **און מען טאָר עס ניט עסן. אָבער כדי מ'זאָל עס מעגן פאַרברענען דאַרף מען וואַרטן ביז עס וועט פסול ווערן צוליב נותר. עס וועט איבערבלייבן ביז איבער דער צייט** (למשל פלייש פון חטאת ביז נאָך א טאָג און א נאַכט, און פלייש פון שלמים ביז דעם דריטן טאָג), **און דעמאָלט הייסט די תורה אז מען זאָל עס פאַרברענען. דאָס איז דער טייטש פון „תעובר צורתו" „עס וועט קאליע ווערן זיין צורה", עס וועט אריבער זיין צייט.** נמצא בגבולין, אויב מען האָט עס געפונען אין אנדערע ערטער אין לאַנד (ניט אין הר הבית און ניט אין ירושלים), אויב דאָס זענען גלידער זענען זיי נבלה־פלייש, און אויב צעשניטענע שטיקער פלייש זענען זיי מותר. **עס איז ניט דער שטייגער צו צעהאַקן כשר פלייש אויף גלידער, און דעריבער זאָגט מען עס איז נבלה־פלייש; אויב אָבער דאָס זענען צעשניטענע שטיקער פלייש נעמט מען אָן, אז דאָס איז כשר געשאָכטענע פלייש. דאָ מיינט מען אז מען האָט עס געפונען אין אַן אָרט מיט בלויז אידישע איינוואוינער; אָבער אויב עס זענען פאַראַן אויך גויים טאָר מען ניט עסן אויך געפונענע שטיקער פלייש.** ובשעת הרגל, און (אויב מען האָט געפונען דאָס פלייש) אין דער צייט פון יום טוב, ווען פלייש איז פאַראַן א סך, זענען אויך גלידער מותר. **ווייל מען דאַרף דעמאָלס באַנוצן א סך פלייש, צעשניידט מען עס ניט אויף קליינע שטיקער, נאָר מען צעהאַקט עס אין גרויסע גלידער־טיילן.**

ד. בהמה, אויב מען האָט געפונען (א פאַרבלאָנדזשעטע לעבעדיקע) בהמה (בהמות) פון ירושלים ביז צום אָרט מגדל עדר, און לויט איר מאָס אויך אין אַלע אנדערע זייטן (אויב מען האָט געפונען די בהמות אין די אנדערע זייטן פון ירושלים אויף אזא שטרעקע, ווי עס איז ווייט פון ירושלים קיין מגדל עדר), אויב זיי זענען זכרים זענען זיי קרבנות עולות, און אויב נקבות זענען זיי קרבנות שלמים. **א בהמה א נקבה קאָן ניט זיין קיין עולה, דעריבער נעמט מען אָן, אז דאָס איז באַשטימט געווען פאַר א קרבן שלמים, אָבער א בהמה א זכר קאָן דאָך זיין א עולה, און עולות זענען גע־ווען מער אין ירושלים ווי שלמים** (מחמת דער גרעסטער טייל קרבנות זענען געווען עולות), **דעריבער נעמט מען אָן, אז זיי זענען עולות. דאָס אָרט מגדל עדר, ווערט דערמאָנט אין חומש בראשית ל"ה, כ"א, אז נאָכדעם ווי רחל איז געשטאָרבן לעבן בית לחם האָט יעקב אבינו זיך באַזעצט ניט ווייט פון מגדל עדר; עס איז דעריבער אָנצונעמען אז עס האָט זיך געפונען לעבן בית לחם.** ר' יהודה זאָגט, אז (אויב צווישן די בהמות איז פאַראַן) אַזעלכע וואָס זענען גוט פאַר קרבנות פסחים, איז מען זיי מקריב אלס קרבנות פסחים, (אויב מען האָט זיי געפונען) דרייסיק טעג פאַר יום טוב (פאַר פסח). **מיט בהמות „גוט אלס קרבנות פסחים", מיינט מען שעפּסלעך אָדער ציגן זכרים ניט עלטער פון 1 יאָר. דער ברטנורא זאָגט, אז אויב נאָכדעם ווי דער געפינער האָט זיי מקריב געווען אלס זיין קרבן פסח און דער בעל הבית איז געקומען דאַרף ער אים באַצאָלן דאָס געלט. „30 טעג פאַר יום טוב" פלעגט מען שוין דרשענען אין דער עפנטליכקייט וועגן די דינים פון יום טוב, און דעמאָלס איז שוין דער שטייגער**

שְׁלֹשִׁים יוֹם: ה בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְמַשְׁכְּנִין אֶת מוֹצְאֶיהָ, עַד שֶׁהוּא מֵבִיא נְסָכֶיהָ, חָזְרוּ לִהְיוֹת מַנִּיחִין אוֹתָהּ וּבוֹרְחִין, הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, שֶׁיְּהוּ נְסָכֶיהָ בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר: ו אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, שִׁבְעָה דְבָרִים הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן, נָכְרִי שֶׁשָּׁלַח עוֹלָתוֹ מִמְּדִינַת הַיָּם, וְשָׁלַח עִמָּהּ נְסָכִים, קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו, קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר. וְכֵן גֵּר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים, אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים, קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו, קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר. וּתְנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, שֶׁתְּהֵא מִנְחָתוֹ קְרֵבָה

פון מענטשן אָפּצושיידן זייערע קרבנות פסחים, און דעריבער זענען דעמאָלס דאָס רוב בהמות אין ירושלים און דער אומגעגנט קרבנות פסחים.

ה. בראשונה, אין אָנהייב (אין די ערשטע צייטן) האָט מען גענומען א משכון ביי דעם מענטשן וועלכער האָט געפונען איר (די בהמה, וועגן וועלכע די משנה ד׳ לערנט, אז מען האָט זי געדאַרפן מקריב זיין אלס א עולה אָדער אלס שלמים) ביז ער האָט געבראַכט אירע נסכים. **ווען מען האָט געבראַכט א קרבן האָט מען געדאַרפן מיטברענגען צום דאָזיקן קרבן נסכים, וויין, און מעל געמישט מיט אייל, און פריער אין פרק ה׳ משנה ג׳ האָבן מיר געגעבן וויפיל נסכים מען האָט געדאַרפן מיטברענגען מיט יעדן קרבן. זאָגט דאָ די משנה, אז איינער האָט געפונען א בהמה און ער האָט איר געדאַרפן ברענגען אלס א קרבן, און ער האָט ניט געוואָלט מיטברענגען די נסכים (וואָס האָט געקאָסט געלט) האָט מען אים געצווינגען דערצו, מען האָט ביי אים צוגענומען א משכון דערפאַר.** חזרו להיות, האָבן זיי (די מענטשן, וועלכע האָבן געזען לעבן ירו־שלים פאַרבלאָנדזשעטע בהמות) גענומען לאָזן און אַנטלויפן (כדי ניט צו דאַרפן צאָלן פאַר די נסכים), האָט דאָס בית דין מתקן געווען, אז אירע נסכים (די נסכים פון א געפונענער בהמה) ווערן געבראַכט פון ציבור. **מיט „פון ציבור״ מיינט מען דאָ פון דער בית המקדש קאַסע, פון דער תרומת הלשכה; וואָס הייסט „תרומת הלשכה״ זע פריער פרק ג׳ און פרק ד׳.**

ו. אמר, ר׳ שמעון האָט געזאָגט, אז זיבן זאַכן האָט דאָס בית דין מתקן געווען, און דאָס (וואָס מיר האָבן געזאָגט פריער אין משנה ה׳) איז איינס פון זיי. **און איצט רעכנט־אויס די משנה די אנדערע זעקס זאַכן פון די זיבן:** גוי, ווען א גוי האָט גע־שיקט זיין קרבן עולה פון מדינת הים (פון די פרעמדע ערטער ביים ים, אָדער אין יענער זייט ים), אויב ער האָט מיטגעשיקט די נסכים, איז מען זיי מקריב פון זיינע (נסכים), און אויב (ער האָט) ניט (מיטגעשיקט די נסכים) איז מען זיי מקריב פון ציבור (פון דער בית המקדש קאַסע). **דער דין איז אז א גוי קאָן מנדר און מנדב זיין קרבנות מקריב צו זיין אין בית המקדש. מיט „געשיקט נסכים״, מיינט מען „געלט פאַר נסכים״, ווייל וויין און אייל פון א גוי טאָר מען ניט נוצן, און אויך דאָס מעל טאָר מען ניט מקריב זיין, ווייל עס איז טמא. „מדינת הים״ מיינט מען פון א ווייטער געגנט. — דאָס איז איין תקנה פון בית דין. די צווייטע תקנה איז:** וכן, און אזוי, ווען א גר איז געשטאָרבן און האָט איבערגעלאָזט קרבנות (און מען דאַרף זיי מקריב זיין), אויב ער האָט (איבערגעלאָזט נסכים, וועלכע ער האָט אָפּגעשיידט ביי זיין לעבן), איז מען זיי מקריב פון זיינע (נסכים), און אויב ניט (ער האָט ניט איבערגעלאָזט נסכים) איז מען מקריב די נסכים פון ציבור (פון בית המקדש־קאַסע). **ווען סתם א מענטש שטאַרבט און לאָזט איבער קרבנות דאַרפן זיינע יורשים געבן די נסכים; אָבער אזוי ווי א גר האָט ניט קיין יורשים, ברענגט מען די נסכים פון דער ציבור־קאַסע. — די דריטע תקנה איז:** ותנאי, עס איז א תנאי, וואָס דאָס בית דין האָט אויסגענומען וועגן א כהן גדול, וועלכער איז געשטאָרבן אז זיין מנחה איז מען מקריב פון ציבור (פון בית־המקדש־קאַסע). **דער כהן גדול האָט געדאַרפן יעדן טאָג ברענגען א מנחה, א מעל־קרבן פון א „עשירית האיפה״־מעל; דאָס הייסט א צענטל פון אן איפה (א איפה איז 3 סאה,**

מִשֶּׁל צִבּוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִשֶּׁל יוֹרְשִׁין. וּשְׁלֵמָה הָיְתָה קְרֵבָה: ז עַל הַמֶּלַח וְעַל הָעֵצִים שֶׁיְּהוּ הַכֹּהֲנִים נֵאוֹתִים בָּהֶן, וְעַל הַפָּרָה שֶׁלֹּא יְהוּ מוֹעֲלִין בְּאֶפְרָהּ, וְעַל הַקִּנִּין הַפְּסוּלוֹת שֶׁיְּהוּ בָאוֹת מִשֶּׁל צִבּוּר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַמְסַפֵּק אֶת הַקִּנִּין, מְסַפֵּק אֶת הַפְּסוּלוֹת:

18 טעפּ). א העלפט פון דער מנחה, פון דער „עשירית האיפה", האָט מען מקריב געווען אין דער פרי, און די אנדערע העלפט פאַרנאַכט. ווען דער כהן גדול איז געשטאָרבן, און עס איז דערווייל נאָכניט געווען אן אנדערער כהן גדול, ברענגט מען די כהן גדול־מנחה פון דער ציבור־קאַסע. די מפרשים זאָגן (אויפן יסוד פון גמרא מנחות נ"א) אז דאָס איז אייגנטליך א דין פון דער תורה, פון פסוק ויקרא ו' „חק עולם", וואָס דער טייטש איז אז עס איז א חוק, א געזעץ צו ברענגן טיילמאָל די מנחה פון „עולם", פון ציבור. נאָר אזוי ווי עס איז געווען פריער א תקנה, אז די יורשים פון כהן גדול זאָלן זי ברענגען, האָט דאָס בית דין זעענדיק אז די יורשים פאַרנאַכלעסיקן און ברענגען ניט, צוריק מתקן געווען, אז מען זאָל זי ברענגען פון ציבור. ר' יהודה זאָגט, אז מען האָט מקריב געווען פון די יורשים (די יורשים פון כהן גדול האָבן זי געבראַכט) און מען האָט זי געבראַכט א גאַנצע. ווען די יורשים האָבן זי מקריב געווען, האָבן זיי ניט מקריב געווען א העלפט פון דער עשירית האיפה, נאָר א גאַנצן עשירית האיפה; א גאַנצן אין דער פרי און א גאַנצן פאַרנאַכט, ווי עס לערנט די גמרא אין מסכתא מנחות נ"ב. ר' יהודה לערנט עס אָפּ פון פסוק ויקרא ו' „והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה", אז די צווייטע העלפט פון פסוק מיינט, אז „איינער פון זיינע קינדער זאָלן זי ברענגען".

ז. על המלח, (דאָס בית דין האָט ארויסגעגעבן א תקנה) וועגן זאַלץ און וועגן האָלץ (פון בית המקדש) אז די כהנים מעגן זיך באַנוצן מיט זיי. ניט נור ווען די כהנים עסן קרבנות פלייש מעגן זיי עס קאָכן מיט פייער פון האָלץ פון בית המקדש און באַזאַלצן זיי מיט זאַלץ פון בית המקדש, נאָר אפילו ווען זיי עסן אין דער עזרה זייערע אייגענע עסנס (חולין) מעגן זיי דאָס טאָן. דאָס איז די פערטע תקנה. — די פינפטע תקנה איז: ועל הפרה, און וועגן דער קו (די פרה אדומה, וואָס מען האָט פאַרברענט און דאָס אש געמישט מיט וואַסער צו באַשפּריצן דערמיט טמא־מענטשן כדי זיי צו מאַכן ריין), אז מען זאָל ניט מועל זיין אין איר אש. דער דין איז אז איינער האָט הנאה פון א זאַך פון בית המקדש (הקדש) איז ער מועל און ער דאַרף באַצאָלן (דעם קרן און דעם חומש, דאָס צוגאָב־פינפטל) און ברענגען א קרבן. לויט דעם דין פון דער תורה איז מען ניט מועל אויב מען האָט הנאה פון אש פון דער פרה אדומה (אפילו ניט צום באַשפּריצן) נאָר די חכמים האָבן געהאַט מתקן געווען, אז מען זאָל יאָ מועל זיין, כדי מען זאָל זיך באַציען מיט מער חשיבות צום אש. שפּעטער האָבן די חכמים געזען, אז מען האָט מורא דאַדורך זיך צוצורירן צום אש, האָט דאָס בית דין צוריק מתקן געווען, אז מען זאָל ניט מועל זיין. — די זעקסטע תקנה איז געווען: ועל הקינין, און וועגן די פסול־געוואָרענע טויבן־פּאָר־קרבנות, אז מען זאָל אנשטאָט זיי מקריב זיין (אנדערע טויבן־פּאָר) פון ציבור (פון דער בית־המקדש־קאַסע). אויב א זב אָדער א זבה אָדער א קימפּעטאָרין האָט אריינגעלייגט געלט אין בית־המקדש־קאַסטן (שופר) אז מען זאָל ברענגען דערפאַר אלס קרבן א פּאָר טויבן (קן) און די טויבן זענען צוליב א סיבה פּסול געוואָרן, זאָל מען מקריב זיין א אנדער טויבן־פּאָר פון דער ציבור־קאַסע, וועגן „קינין" האָבן מיר געגעבן בפרטות, פריער אין פרק א' משנה ה' און אין פרק ו' משנה ה'; און דאָ איז לויט די חכמים, וואָס זאָגן דאָרט, אז מען האָט אריינגעלייגט דאָס געלט אין דעם קאַסטן. ר' יוסי זאָגט, אז דער (סוחר), וואָס שטעלט־צו (אין בית־המקדש די טויבן־פּאָרן) כדי מקריב צו זיין די „קינים" (די טויבן־פּאָרן), דאַרף אויך צושטעלן (אנדערע פּאָר־טויבן אנשטאָט) די פסול־געוואָרענע. ר' יוסי האַלט, אז עס האָט דעמזעלבן דין ווי מעל אָדער ווייַן, וואָס איז קאַליע געוואָרן, און די סוחרים, די

א כָּל הָרְקִין הַנִּמְצָאִין בִּירוּשָׁלַיִם טְהוֹרִין, חוּץ מִשֶּׁל שׁוּק הָעֶלְיוֹן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁבָּאֶמְצַע טְמֵאִין וְשֶׁבַּצְּדָדִין טְהוֹרִין, וּבִשְׁעַת הָרֶגֶל, שֶׁבָּאֶמְצַע טְהוֹרִין וְשֶׁבַּצְּדָדִין טְמֵאִין, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהֵן מוּעָטִין מִסְתַּלְּקִין לַצְּדָדִין: ב כָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם, דֶּרֶךְ יְרִידָה לְבֵית הַטְּבִילָה, טְמֵאִין, דֶּרֶךְ עֲלִיָּה, טְהוֹרִין,

צושטעלער צום בית המקדש, דארפן געבן אנדערע, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד׳ משנה ט׳.

פרק ח.

א. כל הרוקין, אלע שפייעכצן, וועלכע מען געפינט אין ירושלים זענען טהור, א חוץ (וועלכע מען געפינט) אין אויבערשטן מארק (שוק העליון), אזוי זאָגט ר׳ מאיר. דער דין איז, אז דאָס שפייעכץ פון א זב אָדער א זבה (א מאן אָדער א פרוי, פון וועלכע עס רינט א ניט־ריינע פליסיקייט) איז טמא, און ווער עס רירט עס אָן ווערט טמא. אין מסכתא טהרות ד׳ ווערט געזאָגט, אז אויך „ספק רוקין״, שפייעכץ, וועגן וועלכן מען איז אין ספק צי זיי זענען פון א זב אָדער א זבה, האָבן די חכמים גוזר געווען אז זיי זענען טמא. לערנט דאָ ר׳ מאיר, אז אין ירושלים האָט מען סתם־געפונענע שפייכצן געהאַלטן פאר טהור, ווייל דאָס רוב מענטשן זענען ניט קיין זב און זבה. אן אויסנאַם זענען נור געווען די שפייעכצן, וועלכע מען האָט געפונען אין ירושלים אין שוק העליון, אין אויבערשטן מארק. עס זענען פאראן דערצו 2 טעמים. איינער איז, ווייל דאָרט האָבן געוואוינט גוישע וועשערס און מען האָט גוזר געווען אויף שפייעכץ פון א גוי אז עס איז טמא. דער צווייטער איז, ווייל דאָרט זענען יידן ווייניק געגאַנגען, און דעריבער זענען די זבים און זבות, וועלכע זענען יאָ געווען אין ירושלים און האָבן זיך באַמיט ניט צו גיין אין ערטער וואו יידן גייען, דאָרט יאָ געגאַנגען. ר׳ יוסי זאָגט אז אין די אנדערע טעג פון יאָר (ניט אים ימים־טובים) איז אין דערמיט (די שפייעכצן, וועלכע מען געפינט אין דערמיט פון גאסן, ניט ביי די זייטן פון גאס) טמא, און אין די זייטן (די שפייעכצן וועלכע מען געפינט אין די זייטן פון די גאסן) זענען טהור, או אים יום טוב זענען (די שפייעכצן וועלכע מען געפינט) אין דערמיט טהור, און אין די זייטן זענען טמא, ווייל זיי (די זבים) זענען אין א מינדערהייט (א מועט) און זיי רוקן זיך אַוועק אין די זייטן. אין די זייטן פון די גאסן איז פאראן ווייניקער אָרט צום גיין, און אין דערמיט פון די גאסן איז פאראן מער אָרט צום גיין. א גאנץ יאָר האָט מען ניט מקפיד געווען צו זיין טהור, ריין, און דעריבער זענען די מענטשן, וועלכע זענען געווען טמא, געווען א סך, או זיי די טמא־מענטשן צוזאַמען מיט די זבים פלעגן גיין אין מיט די גאסן, און די טהורים־מענטשן זענען געגאַנגען אין די זייטן. דעריבער זענען די שפייעכצן אין די זייטן ריין און אין דער מיט טמא. אָבער ימים־טובים־צייט האָט יעדער אין ירושלים זיך באמיט צו זיין טהור (כדי צו קאָנען אריינגיין אין בית המקדש, עסן די קרבנות־פלייש פון דער חגיגה, דעם פריוואטן יום טוב קרבן) און די טהורים זענען געווען מער, און זיי זענען געגאַנגען אין דערמיט, און די טמא־מענטשן זענען געגאַנגען אין דער זייט. דעריבער זענען דעמאָלס אין דערמיט די שפייעכצן ריין, און אין דער זייט זענען זיי טמא.

ב. כל הכלים, אלע כלים, וועלכע מען געפינט אין ירושלים אויפן וועג, מיט וועלכן מען גייט אראָפּ צום אָרט פון דער טבילה (צו דער מקוה) זענען טמא; אָבער אויפ׳ן וועג, מיט וועלכן מען גייט צוריק ארויף פון דער מקוה זענען טהור. צו דער מקוה אין ירושלים, וואו מען האָט טובל געווען טמא געוואָרענע כלים און זיי געמאַכט טהור, זענען געווען צוויי באזונדערע וועגן; מיט איינעם איז מען אראָפּגעגאַנגען טובל זיין און מיט דעם אנדערן איז מען ארויפגעגאַנגען נאָכדעם ווי מען האָט שוין געהאַט טובל געווען, דעריבער ווען מען געפינט כלים אויף דעם ערשטן וועג זענען זיי טמא,

שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ יְרִידָתָן עֲלִיָּתָן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כֻּלָּן טְהוֹרִין, חוּץ מִן הַסַּל וְהַמַּגְרֵפָה וְהַמְּרִיצָה, הַמְיוּחָדִין לַקְּבָרוֹת: ג סַכִּין שֶׁנִּמְצֵאת בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד: בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר, שׁוֹנֶה וּמַטְבִּיל. וְקוֹפִיץ בֵּין בָּזֶה וּבֵין בָּזֶה שׁוֹנֶה וּמַטְבִּיל. חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת,

אָבער אויב אויף דעם אנדערן וועג זענען זיי טהור. שלא, ווייל דער וועג, מיט וועלכן מען גייט אראָפּ (צו דער מקוה) איז ניט דערזעלביגער וועג, מיט וועלכן מען גייט אויף צוריק פון דער מקוה, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. דער גאַנצער דין פון אָנהייב משנה ביז איצט איז ר׳ מאיר׳ס. ר׳ יוסי זאָגט, אז אלע כלים (וועלכע מען געפינט אין ירושלים) זענען טהור. ווייל ר׳ יוסי האלט, אז מען האָט ניט גוזר געווען אויף ספק כלים (כלים וועגן וועלכע מען איז אין ספק, מען ווייסט ניט צי זיי זענען טמא צי טהור) אין ירו־שלים, און מען האלט זיי פאַר טהור. חוץ, אָן אויסנאם (זאָגט ר׳ יוסי) איז דער קויש (סל) און די ביינער־לאָפּאטע און דער ביינער־צעהאקער, וועלכע זענען באשטימט פאַר קברים. אין די אלטע צייטן איז געווען דער מנהג אז איינער איז געשטאָרבן האָט מען אים קובר געווען דערווייל אין א צייטווייליקן קבר, און דער קערפּער איז דאָ געלעגן א געוויסע צייט ביז עס זענען געבליבן פון אים נור ביינער. דערנאָך האָט די פאַמיליע צונויפגענומען די ביינער און זיי קובר געווען שוין אויף שטענדיק אין דעם פאַמיליען קבר. כדי אריבערצופירן די ביינער איז געווען א ספּעציעלער בית־הקברות קויש (סל), אין וועלכן מען האָט די ביינער גענומען, און ס׳איז געווען א בית־הקברות־לאָפּאטע (מגריפה), מיט וועלכער מען האָט די ביינער צונויפגעשאַרט, און עס איז געווען אזא סאָרט האַק (מריצה) מיט וועלכע מען האָט צעהאַקט די ביינער, וועלכע זענען געווען צו־לאַנגע כדי מען זאָל זיי קאָנען אריינלייגן אין נייעם קבר. זאָגט ר׳ יוסי, אז אויב מען געפינט די דאָזיקע כלים אין ירושלים דאַרף מען אָננעמען, אז זיי זענען טמא, ווייל זיי האָבן אָנגערירט א מת. „מגריפה״ איז פון „גריף״, צונויפ־שאַרן; „מריצה״ איז פון „רצוץ״, צעהאַקן, צעשפּאַלטן (אין שופטים ט׳ „ויתרץ את גלגלתו״, און זי האָט צעשפּאַלטן זיין קאָפּ).

ג. סכין, א מעסער (מיט וועלכן מען שעכט בהמות), וואָס מען האָט געפונען (אין ירושלים) אין פערצנטן (טאָג אין ניסן, ערב פסח) מעג מען מיט אים גלייך שעכטן. מען דאַרף ניט מורא האָבן, טאָמער איז ער טמא, ווייל מסתמא האָט דער בעל הבית פון מעסער אים טובל געווען מיט א טאָג פריער (דעם 13טן ניסן) כדי ער זאָל האָבן הערב שמש (עס זאָל ווערן נאַכט נאָך דער טבילה) און ער זאָל קאָנען מיט אים שעכטן דעם קרבן פסח היינט, דעם 14טן ניסן. בשלשה עשר, אויב (מען האָט געפונען דעם מעסער) דעם דרייצנטן (טאָג אין ניסן) דאַרף מען (אויב מען וויל שעכטן מיט אים) טובל זיין נאָכאמאָל. מיט דעם וואָרט „נאָכאמאָל״ („שונה ומטביל״) מיינט די משנה צו זאָגן, אז אפילו עס איז מעגליך אז דער בעל הבית האָט שוין געהאַט טובל געווען דאָס מעסער, דאַרף מען נאָכאמאָל טובל זיין, ווייל עס קאָן דאָך זיין אז ער האָט נאָכניט אים טובל געווען, קלערנדיק, אז ער האָט דאָך צייט אים טובל צו זיין דעם 13טן א גאַנצן טאָג און האָבן הערב שמש אין אוונט. וקופיץ, און אויב (מען געפינט א האַק, צום צעהאַקן ביינער) איז סיי (מען געפינט אים) אין דעם (פערצענטן טאָג אין ניסן) און סיי אין דעם (דרייצענטן טאָג אין ניסן) דאַרף מען זי טובל זיין נאָכאמאָל. ווייל דער „קופיץ״, די האַק צום צעהאַקן דאָס פלייש מיט די ביינער, קאָן מען דאָך צום קרבן פסח ניט באַנוצן (ווייל מען טאָר ניט צעהאַקן קיין ביינער פון קרבן־פסח־שעפּסל, זע פסחים פרק ז, משנה יא), דעריבער איז מעגליך, אז דער בעל הבית האָט דעם קופיץ ניט טובל געווען. חל ארבעה עשר, אויב דער פערצענטער (טאָג אין ניסן, ערב פסח) איז געפאַלן אים שבת (און מען האָט געפונען דאַמאָלס א מעסער) מעג מען מיט אים באַלד שעכטן (דעם קרבן פסח). און מען דאַרף ניט מורא האָבן טאָמער איז פאַרט דער מעסער טמא, און מען איז מחלל שבת דורך א ספק (ווייל א כשרן קרבן פסח מעג מען

שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד. נִמְצֵאת קְשׁוּרָה לְסַכִּין הֲרֵי זוֹ כְּסַכִּין: ד פָּרֹכֶת שֶׁנִּטְמֵאת בְּוָלָד הַטֻּמְאָה, מַטְבִּילִין אוֹתָהּ בִּפְנִים, וּמַכְנִיסִין אוֹתָהּ מִיָּד. וְאֶת שֶׁנִּטְמֵאת בְּאַב הַטֻּמְאָה, מַטְבִּילִין אוֹתָהּ בַּחוּץ, וְשׁוֹטְחִין אוֹתָהּ בַּחֵיל, מִפְּנֵי שֶׁצְּרִיכָה הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ.

שעכטן אים שבת, אָבער אויב דאָס מעסער איז טמא, איז דאָך דער קרבן פסח פסול, און מען טאָר אים דאָך ניט שעכטן אים שבת). זאָגט די משנה, אז מען דארף ניט מורא האָבן. אזוי איז איין טייטש. עס איז פאראן נאָך א טייטש. בחמשה עשר, אויב (מען געפינט דעם מעסער) דעם פופצינטן (טאָג אין ניסן, אים יום טוב פסח) מעג מען מיט אים באלד שעכטן (סתם א בהמה). ווייל יעדער ווייסט אז אים יום טוב טאָר מען ניט טובל זיין טמא־כלים, און דעריבער האָט מען זיכער טובל געווען דעם מעסער פאר יום טוב. נמצאת קשורה, אויב מען האָט (דעם מעסער) געפינען צוגעבונדן צו א מעסער (צו אן אנדער־ן מעסער, וועגן וועלכן מען ווייסט זיכער, צי ער איז טמא צי טהור), איז ער (האָט ער דעם דין) ווי דער אנדערער מעסער. אויב דער אנדערער מעסער איז טמא איז אויך ער טמא; אויב דער אנדערער איז טהור, איז אויך ער טהור. אזוי טייטשט דער רמבם. אן אנדערער טייטש איז, אז מען האָט געפונען דעם קופיץ צו־געבינדן צום מעסער, און ער האָט דעריבער דעם דין ווי דער מעסער. — די גמרא אין פסחים ע' האָט קשיות און תירוצים וועגן דער דאָזיקער משנה. מחמת די גמרא פרעגט דאָך די קשיא, אז אזוי ווי אים ערב פסח האָט מען דאָך געבראַכט אויך דעם קרבן חגיגה (זע פסחים פרק ו' משנה ג') כדי צו עסן דאָס חגיגה פלייש אין אוונט, און די ביינער פון דער חגיגה מעג מען דאָך יאָ צעברעכן, טאָ פארוואָס זשע זאָל מען דארפן טובל זיין דעם קופיץ, דעם האק־מעסער, אויב מען געפינט אים ערב פסח, סטייטש, מען דארף דאָך אָננעמען, אז דער בעל הבית האָט אים טובל געווען, כדי צו באנוצן אים צום צעברעכן די ביינער פון דער חגיגה? און די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז דאָס איז געווען אין צייט ווען דער נשיא פון די יידן איז געווען גוסס דעם 13טן ניסן, און אויב ער וואָלט געשטאָרבן וואָלטן זיך אלע יידן געמוזט מטמא זיין צו אים און מען וואָלט דעם מעסער ניט געדארפט טובל זיין, ווייל מען וואָלט געבראַכט דעם פסח בטומאה (זע אין מסכתא פסחים פרק ח' משנה ו'). אָבער ווייל עס קאָן דאָך זיין אז ער זאָל ניט שטאַרבן, און מען וועט דארפן דעם קרבן פסח ברענגען בטהרה, דעריבער איז אָנצונעמען, אז מען האָט דעם מעסער יאָ טובל געווען צוליב דעם ספק. אָבער בנוגע די חגיגה זענען שוין פאראן צוויי ספקות, ערשטנס, טאָמער שטאַרבט דער נשיא און א חגיגה ברענגט מען ניט ווען מען איז מקריב דעם קרבן פסח בטומאה, צווייטנס, אפילו ער וועט ניט שטאַרבן, טאָמער וועט זיין געגנוג קרבנות פסחים, און ווען עס איז דאָ א סך פלייש פון קרבנות פסחים ברענגט מען ניט די חגיגה (זע מסכתא פסחים פרק ו' משנה ג'). דעריבער, ווייל דער בעל הבית האָט דאָך געהאַט צוויי ספקות אז ער וועט ניט דארפן דעם קופיץ, איז אָנצונעמען אז ער האָט אים ניט טובל געווען.

ד. פרוכת, דער פרוכת (אין בית המקדש), וועלכער איז טמא געוואָרן (אָנ־רירנדיק) א ולד הטומאה (טמא׳דיקע פליסיקייטן, משקים, ווי טמא׳דיקע וואסער, וואָס איז מטמא נור מדרבנן) איז מען אים טובל אינווייניק (אין הויף פון בית המקדש) און מען טראָגט אים באלד אריין (צוריק אין בית המקדש). מען דארף ניט וואַרטן ביז עס וועט ווערן אוונט (הערב שמש), ווייל זי איז טמא געוואָרן דורך א זאַך וואָס איז מטמא נור מדרבנן. ואת שנטמא, און דער (פרוכת), וועלכער איז טמא געוואָרן (אָנ־רירנדיק) א אב הטומאה (למשל, א טויטן שרץ אָדער א נבלה) איז מען אים טובל אין דרויסן (אין דרויסן פון בית־המקדש־הויף) און מען שפרייט אים אויס אין חיל. „חיל" איז געווען א פלאַץ לעבן בית־המקדש־הויף אין דרויסן (זע מסכתא פסחים פרק ה' משנה י'). ווייל די טומאה פון אן אב הטומאה איז מטמא מדאורייתא, לויט דעם דין

וְאִם הָיְתָה חֲדָשָׁה, שׁוֹטְחִין אוֹתָהּ עַל גַּג הָאִצְטְבָא, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הָעָם אֶת מְלַאכְתָּהּ, שֶׁהִיא נָאָה: ה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן הַסְּגָן, פָּרֹכֶת עָבְיָהּ טֶפַח, וְעַל שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם נִימִין נֶאֱרֶגֶת, וְעַל כָּל נִימָא וְנִימָא אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חוּטִין, אָרְכָּהּ אַרְבָּעִים אַמָּה, וְרָחְבָּהּ עֶשְׂרִים אַמָּה, וּמִשְּׁמוֹנִים וּשְׁתַּיִם רִיבּוֹא נַעֲשֵׂית, וּשְׁתַּיִם עוֹשִׂין בְּכָל שָׁנָה, וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים מַטְבִּילִין אוֹתָהּ: ו בְּשַׂר קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים שֶׁנִּטְמָא, בֵּין בְּאַב הַטֻּמְאָה בֵּין בִּוְלַד הַטֻּמְאָה, בֵּין בִּפְנִים בֵּין בַּחוּץ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הַכֹּל יִשָּׂרֵף בִּפְנִים, חוּץ מִשֶּׁנִּטְמָא בְאַב הַטֻּמְאָה בַּחוּץ. וּבֵית

פון דער תורה, טאָר מען דעם טמא'דיקן פרוכת ניט האלטן אין בית־המקדש־הויף און מען מוז אים טובל זיין אין דרויסן און מען לאָזט אים ליגן אין דרויסן (אין „חיל") נאָך דער טבילה ביז אָוונט (הערב שמש). — ווענן „ולד הטומאה" און „אב הטומאה" האָבן מיר געגעבן אין מסכתא פסחים פרק א' משנה ו' — ואם היתה, און אויב ער (דער פרוכת) איז געווען א נייער האָט מען אים אויסגעשפּרייט אויף דעם דאַך (אויף דעם שפּיץ) פון דער הויכער באַנק (איצטבא), כדי מענטשן זאָל זען זיין ארבייט, ווי שיין ער איז. ווענן **„איצטבא" זע אין מסכתא פסחים פרק א' משנה ה'.**

ה. ר' שמעון בן גמליאל זאָגט אין נאָמען פון ר' שמעון בן הסגן (דער זון פון דעם סגן הכהנים, דעם געהילף פון כהן גדול), אז דער פרוכת איז געווען דיק א טפח (א זעקסטל אייל), און מען האָט אים געוועבט אויף צוויי און זיבציק איינשלאַג־פעדים (נימים) און יעדער איינשלאַג־פאָדעם איז געווען געדרייט פון פיר און צוואנציק פעדים (חוטים); זיין לענג איז געווען פירציק איילן און זיין ברייט צוואנציק איילן, און ער איז געמאַכט געוואָרן פון צוויי און אכציק צענער טויזנטער, און יעדעס יאָר האָט מען געמאַכט צוויי (פרוכת'ן), און דריי הונדערט כהנים האָבן אים טובל געווען (אזוי שווער איז דער פרוכת געווען). **אויף די ווערטער „ומשמונים ושתי רבוא נעשית", „און זי איז געמאַכט געוואָרן פון צוויי און אכציק צענער טויזנטער", זענען פאַראַן עטליכע טייטשן. איינער איז, אז אזוי פיל פעדים זענען אריינגעוועבט געוואָרן אין פרוכת. אן אנדער טייטש איז אז ער האָט געקאָסט אזוי פיל גאָלד־רענדלעך. א דריטער טייטש איז אז ניט עס דאַרף שטיין „רבוא" (צען טויזנט) נאָר „ריבות", יונגע מיידלעך, און דאָס הייסט, אז 82 יונגע מיידלעך האָבן געוועבט דעם פרוכת. מען האָט גענומען דערצו יונגע מיידלעך, וועלכע האָבן נאָכניט זייער מאָנאטליכע נידה־צייט און זיי זענען דעריבער זיכער טהור.**

ו. בשר, פליש פון קדשי קדשים (פון קרבנות ווי עולה, חטאות און אשם, וואָס זייער פליש טאָר מען ניט ארויספירן אין דרויסן פון בית־המקדש־הויף), וואָס איז טמא געוואָרן, סיי דורך (אָנרירן) א אב הטומאה און סיי דורך (אָנרירן) א ולד הטומאה, סיי (עס איז טמא געוואָרן) אינווייניק (אין בית המקדש־הויף) סיי אין דרויסן (אין דרויסן פון בית־המקדש־הויף), זאָגן די בית שמאי אז אלץ (דאָס פליש) דאַרף פאַרברענט ווערן אינווייניק (אין בית המקדש הויף), מיטן אויסנאַם פון פליש וואָס איז טמא געוואָרן דורך אן אב הטומאה אין דרויסן. **דער דין איז אז קרבנות־פליש וואָס איז טמא געוואָרן דאַרף מען פאַרברענען. זאָגן די בית שמאי, אז נור ווען אזא קרבנות־פליש האָט דורכגעמאַכט צוויי הארבע זאַכן, עס איז טמא געוואָרן דורך אן אב הטומאה (זע אין דער פו"יערדיקער משנה) און דאָס טמא ווערן איז פאָרגעקומען אין דרויסן, זאָל מען עס פאַרברענען אין דרויסן, ניט אין בית־המקדש־הויף. אָבער אויב עס פעלט איינס פון די צוויי הארבע זאַכן, למשל, עס איז טמא געוואָרן דורך א ולד הטומאה, אָדער עס איז טמא געוואָרן אינווייניק, זאָל מען עס פאַרברענען אינווייניק, אין הויף פון בית המקדש, אין דעם גרויסן „בית הדשן", אין דער עזרה.** ובית הלל, און די בית

הִלֵּל אוֹמְרִים, הַכֹּל יִשָּׂרֵף בַּחוּץ, חוּץ מִשֶּׁנִּטְמָא בִּוְלַד הַטֻּמְאָה בִּפְנִים: ז רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֶת שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, בֵּין בִּפְנִים בֵּין בַּחוּץ, יִשָּׂרֵף בַּחוּץ. וְאֵת שֶׁנִּטְמָא בִּוְלַד הַטֻּמְאָה, בֵּין בִּפְנִים בֵּין בַּחוּץ, יִשָּׂרֵף בִּפְנִים. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, מְקוֹם טֻמְאָתוֹ שָׁם שְׂרֵפָתוֹ: ח אֶבְרֵי הַתָּמִיד נִתָּנִין מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל מוּסָפִין נִתָּנִין מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים נִתָּנִין עַל כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמַעְלָה.

הלל זאָגן, אז מען זאָל אלץ פאַרברענען אין דרויסן, מיטן אויסנאַם פון (פלייש) וואָס איז טמא געוואָרן דורך א ולד הטומאה אינווייניק. **די בית הלל האלטן, אז נור ווען עס זענען פאַראַן ביידע לייכטע זאַכן צוזאַמען, אי עס איז טמא געוואָרן דורך דעם לייכטן ולד הטומאה און אי עס איז טמא געוואָרן אינווייניק, זאָל מען עס פאַרברענען אין בית־המקדש־הויף.**

ז. ר׳ אליעזר זאָגט, אז דאָס (פלייש) וואָס איז טמא געוואָרן דורך אן אב הטומאה סיי אינווייניק סיי אין דרויסן, זאָל מען פאַרברענען אין דרויסן, און דאָס (פלייש) וואָס איז טמא געוואָרן דורך א ולד הטומאה, סיי אינווייניק סיי אין דרויסן, זאָל מען פאַרברענען אינווייניק. **ווייל אויב עס איז טמא געוואָרן נאָר דורך א ולד הטומאה איז עס דאָך מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, טהור, און נור מדרבנן איז עס טמא, און דעריבער איז דאָ גילטיק דער דין פון „כל שפסולו בקודש שורפין אותו בקודש״, און מען דאַרף עס פאַרברענען אין א הייליק אָרט, אין בית־המקדש־הויף.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז דאָס אָרט, וואו עס איז טמא געוואָרן, איז דאָס אָרט, וואו מען דאַרף עס פאַרברענען. **אויב עס איז טמא געוואָרן אינווייניק, זאָל מען עס פאַרברענען אינווייניק, און אויב אין דרויסן זאָל מען עס פאַרברענען אין דרויסן.**

ח. אברי, די איברים (די שטיקער פלייש) פון קרבן תמיד ווערן געלייגט אויף דער אונטערש׳טער העלפט פון מזבח־טרעפּ (כבש) אין דער מזרח זייט. **דער קרבן תמיד, וואָס מען האָט מקריב געווען יעדן טאָג אין בית המקדש, איז געווען א קרבן עולה, דאָס הייסט, אז מען האָט אויך דאָס פלייש מקריב געווען (פאַרברענט) אויפ׳ן מזבח. פון בית המקדש־הויף ארויף אויפ׳ן מזבח איז געווען א 32־איילן ־ לאַנגער און 16־איילן־ברייטער, קרום־געלייגטער טרעפּ, מיטן נאָמען „כבש״, אויף וועלכן מען האָט ארויפגעפירט די שטיקער (איברים) פון קרבן תמיד אויפן מזבח ארויף. אָבער די כהנים, וואָס האָבן אין דער פרי ארויפגעטראָגן די אברים האָבן זיי ארויפגעטראָגן צוערשט אויפן כבש און דאָרט זיי אנידערגעלייגט, און געגאַנגען דערווייל זאָגן קריאת שמע, און דערנאָך זענען זיי צוריקגעקומען, און ארויפגעטראָגן די איברים פון כבש ארויף אויפן מזבח. זאָגט די משנה אז אויפ׳ן כבש האָט מען די איברים פון קרבן תמיד אוועקגעלייגט אויף דער ערשטער, נידריקער העלפט פון כבש, אין דער מזרח זייט זיינער.** ושל מוספין, און (די אברים) פון די קרבנות מוסף וואָס מען האָט מקריב געווען ימים טובים) האָט מען געלייגט אויף דער אונטערשטער העלפט פון מזבח־טרעפּ (כבש) אין זיין מערב־זייט. **אין טייל משניות איז די גירסא ביי די איברים פון תמיד „אין מערב זייט״, און ביי די אברים פון די מוספין „אין מזרח זייט״.** ושל ראשי חדשים, און (די איברים) פון (קרבן מוסף וואָס מען האָט מקריב געווען אין) די ראש חודש־טעג האָט מען געלייגט אויף דעם (כבש, דעם מזבח־טרעפּ אין דער אויבערשטער העלפט) אונטער דעם כרכוב פון מזבח. **אזוי איז גורס רש״י אין דער גמרא סוכה נ״ד „תחת כרכוב המזבח ולמטה״, און טייטשט ווי מיר האָבן דאָ געגעבן, און „כרכוב״ הייסט דער סובב־טייל פון מזבח (זע וועגן דעם אין מסכתא מדות פּרק ג׳). תוספות (דאָרט אין סוכה נ״ד) און דער רמבם האָבן די גירסא „על כרכוב המזבח ולמעלה״, און דאָס הייסט אז מען האָט זיי געלייגט אויפן סובב־**

הַשְּׁקָלִים וְהַבִּכּוּרִים אֵין נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אֲבָל מַעְשַׂר דָּגָן וּמַעְשַׂר בְּהֵמָה וְהַבְּכוֹרוֹת, נוֹהֲגִין בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. הַמַּקְדִּישׁ שְׁקָלִים וּבִכּוּרִים הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָאוֹמֵר בִּכּוּרִים קֹדֶשׁ, אֵינָן קֹדֶשׁ:

סליק מסכת שקלים

טייל פון מזבח זעלבסט. — השקלים, דאָס געבן שקלים און ביכורים איז נוהג געווען (מען האָט געגעבן) נור אין דער צייט פון בית המקדש. **שקלים האָט מען געגעבן סוף חודש אדר, און די משנה לערנט אז דאָס האָט מען געגעבן נור אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען, ווייל די שקלים זענען דאָך געגאַנגען אויף צו קויפן קרבנות, און ווען עס איז ניטאָ קיין קרבנות איז ניט פאַראַן קיין שקלים. „ביכורים" (זע אין דער הקדמה צו מסכתא ביכורים) זענען די ערשט־צייטיקע פרוכטן, וואָס מען האָט געבראַכט אין בית המקדש, און דער חומש (שמות כ"ג) זאָגט וועגן זיי „תביא בית ה' אלהיך", „זאָלסט זיי ברענגען אין הויז פון גאָט דיין גאָט". און דעריבער ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ דאַרף מען ניט אָפּשיידן ביכורים.** אבל מעשר דגן, אָבער מעשר פון תבואה און מעשר פון בהמה און בכורות (דאָס ערשטע געבוירענע קינד פון א כשרער בהמה) איז נוהג (דאַרף מען געבן) סיי אין דער צייט פון בית המקדש סיי אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ. **מיט מעשר דגן מיינט מען די תרומה און מעשרות וואָס מען שיידט אָפּ פון תבואה און פרוכטן און ירקות, און אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי געבן מיר בפרטות וועגן די דאָזיקע תרומה און מעשרות. וועגן מעשר בהמה האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ג' משנה א'. זאָגט די משנה אז די תבואה־תרומה און מעשר און אויך מעשר בהמה דאַרף מען אָפּשיידן אויך ניט אין דער צייט פון בית מקדש. דאָס זעלביקע זענען די בכורים, די ערשטע־געבוירענע קינדער פון כשרע בהמות היילִיק אויך ניט אין דער צייט פון בית המקדש. די גמרא אין מסכתא בכורות נ"ג זאָגט, אז מען האָט אָפּגעשאַפט דאָס אָפּשיידן מעשר בהמה אין היינטיקער צייט.** המקדיש, אז איינער איז מקדיש שקלים אָדער ביכורים (דאָס הייסט, אז ער גיט א שקל אָדער שיידט אָפּ ביכורים היינטיקע צייט, ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ) איז עס קודש (הייליק). **דער שקל איז א גוטער שקל און די בכורים זענען גוטע ביכורים; כאָטש מען האָט פריער געלערנט, אז מען דאַרף ניט געבן היינטיקע צייטן קיין שקלים און ניט אָפּשיידן ביכורים, אָבער אויב מען האָט יאָ געטאָן זענען זיי הייליק.** ר' שמעון זאָגט, אז איינער זאָגט, אז די ביכורים זאָלן זיין קודש (הייליק) זענען זיי ניט הייליק. **ער האלט אז אפילו בדיעבד ווערן די פרוכטן אויך ניט קיין ביכורים. אזוי איז איין טייטש פון דער משנה. אן אנדערן טייטש ברענגט דער רמבם, און דהיינו, אז דאָס מיינט מען ניט היינטיקע צייט, נאָר מען מיינט, ווען דאָס בית המקדש איז פאַראַן, און איינער האָט געהאָט אָפּגעשיידטע שקלים און ביכורים, און ער האָט זיי מקדיש געווען צו בדק הבית (אז זיי זאָלן גע־ערן צום פאַרריכטן דעם בית המקדש), זאָגט די סתם משנה, אז זיי זענען הייליק צו בדק הבית, און ר' שמעון זאָגט, אז אויך ביכורים איז דער הקדש צו בדק הבית ניט גילטיק.** סליק מסכת שקלים — געענדיקט מסכתא שקלים.

מסכת יומא

הקדמה

אין די אכט פרקים פון דער מסכתא יומא ווערן געלערנט די דינים וועגן דעם **צענטן טאָג אין תשרי, וועגן יום כיפור. דער נאָמען „יומא" איז אראמעאיש, און איז דער טייטש** (ווי „היום" אין לשון קודש) „דער טאָג", און מען מיינט דערמיט **„דער טאָג פון יום כיפור", וואָס האָט געהייסן אין אראמעאיש אויך „יומא רבא", „דער גרויסער טאָג"** (אין דער גמרא ראש השנה כ"א). די תורה (ויקרא ט"ז) זאָגט, **אז מען זאָל אין דאָזיקן טאָג פאַסטן** („ועניתם את נפשותיכם"), **ווייל אין דאָזיקן טאָג**

מַסֶּכֶת יוֹמָא

פרק א

א שִׁבְעַת יָמִים קוֹדֶם יוֹם הַכִּפֻּרִים, מַפְרִישִׁין כֹּהֵן גָּדוֹל מִבֵּיתוֹ לְלִשְׁכַּת פַּלְהֶדְרִין, וּמַתְקִינִין לוֹ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא יֶאֱרַע בּוֹ פְּסוּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף אִשָּׁה אַחֶרֶת מַתְקִינִין לוֹ, שֶׁמָּא תָמוּת אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ, בֵּיתוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן אֵין

וועט גאָט פאַרגעבן, מוחל זיין די זינד פון יעדן מענטש. די תורה ,דאָרט אין ויקרא ט״ז) זאָגט אויך אז אין דאָזיקן טאָג זאָל דער כהן גדול (הכהן אשר ימשח אותו) אריינגיין אין הייליקסטן אָרט אין בית המקדש (אין קודש הקדשים) און דאָרט רוי־כערן קטורת (בשמים); אויך זאָל דער כהן גדול אין דאָזיקן טאָג מקריב זיין קרבנות און זאָגן וידוי פאַר זיך און זיין פאַמיליע און פאַר די כהנים און פאַר דעם גאַנצן פאָלק ישראל. דאָס האָט געהייסן „טאָן די עבודה פון יום כיפור". אין דער מסכתא יומא ווערט געלערנט ווי אזוי דער כהן גדול האָט דורכגעפירט די אַלע זאַכן אין בית המקדש. אין לעצטן פרק ווערן געלערנט די דינים וועגן פאַסטן, און אויך וועלכע זינד ווערן אים יום כיפור פאַרגעבן.

פרק א.

א. שבעת, זיבן טעג פאַר יום כיפור נעמט מען אַוועק דעם כהן גדול פון זיין הויז (און ער איז די זיבן טעג) אין דער לשכת פלהדרין (דער קאַמער פלהדרין); דער כהן גדול האָט אים יום כיפור געמוזט אַליין טאָן די עבודה אין בית המקדש, און ער האָט געדאַרפט זיין טהור, ריין, ניט האָבן טמא געוואָרן דורך קיין שום זאַך. דעריבער האָט מען זיבן טעג פאַר יום כיפור אַוועקגענומען דעם כהן גדול פון זיין הויז, ווייל מען האָט מורא געהאַט טאָמער קאָן ער ביי זיך אין דער היים טמא ווערן. א חוץ דעם האָבן די חכמים אָפּגעלערנט פון דער תורה (ויקרא ה׳) אז דער כהן גדול דאַרף ניט אַרויסגיין פון בית המקדש הויף 7 טעג פאַר יום כיפור (ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים), און כאָטש דער דאָזיקער פסוק איז געזאָגט געוואָרן וועגן אַן אַנדערער זאַך, האָט מען אָפּגעלערנט, אז דאָס גייט אויך אַרויף אויף יום כיפור. די „לשכת פלהדרין", די קאַמער, דער זאַל, פון די פלהדרין, האָט זיך געפינען אין בית המקדש־הויף. „פלהדרין" איז פון גריכיש וואָרט „פּאַרעדראַי", געריכטס־באַאַמטע, און סתם באַאַמטע. די גמרא זאָגט, אז ווייל אין דער צייט פון 2טן בית המקדש זענען טייל כהנים גדולים ניט געווען קיין צדיקים און האָבן געקויפט ביים מלך די כהונה גדולה פאַר געלט און זיי האָבן זיך געטוישט זייער אָפט, דעריבער האָט מען גערופן די דאָזיקע קאַמער „פלהדרין", פון די באַאַמטע, א שטייגער ווי די דאָזיקע כהנים גדולים זענען געווען נור באַאַמטע. ומתקינין, און מען גרייט אים צו אַן אַנדערן כהן אַנשטאָט אים (צו קאָנען טאָן די עבודה אים יום כיפור) אין פאַל טאָמער וועט זיך אים (דעם כהן גדול) טרעפן א פסול. מיט א „פסול" מיינט מען א „טמא־זאַך", טאָמער וועט ער טמא־ווערן מען האָט דעריבער צוגעגרייט אַן אַנדערן כהן צו זיין גרייט צו פאַרנעמען זיין אָרט. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען האָט אים (דעם כהן גדול) אויך צוגע־גרייט נאָך איין פרוי, טאָמער וועט זיין (איצטיקע) פרוי שטאַרבן, וואָרום עס ווערט געזאָגט (ויקרא ט״ז) „וכפר בעדו ובעד ביתו", „און ער (דער כהן גדול) זאָל (אויס־בעטן דאָס) פאַרגעבן (די זינד) פאַר זיך און פאַר זיין הויז" „זיין הויז" מיינט מען „זיין פרוי". פון דאָזיקן פסוק איז געדרונגען, אז דער כהן גדול האָט יום כיפור געדאַרפט האָבן א פרוי, זיין פאַרהייראַט, און דעריבער האַלט ר׳ יהודה, אז מען האָט געדאַרפט אים אָנגרייטן אַן אַנדערע פרוי טאָמער וועט די איצטיקע פרוי שטאַרבן. אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ יהודה); אויב אזוי האָט דאָך די זאַך קיין סוף ניט. דאָס הייסט, וועט מען דאָך דאַרפן מורא האָבן, טאָמער וועט אויך די אַנדערע פרוי שטאַרבן און מען וועט דאַרפן צוגרייטן א דריטע פרוי, און אזוי

לַדָּבָר סוֹף: ב כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, הוּא זוֹרֵק אֶת הַדָּם, וּמַקְטִיר אֶת הַקְּטֹרֶת, וּמֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וּמַקְרִיב אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הָרֶגֶל. וּשְׁאָר כָּל הַיָּמִים, אִם רָצָה לְהַקְרִיב, מַקְרִיב. שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב חֵלֶק בְּרֹאשׁ, וְנוֹטֵל חֵלֶק בְּרֹאשׁ: ג מָסְרוּ לוֹ זְקֵנִים מִזִּקְנֵי בֵית דִּין, וְקוֹרִין לְפָנָיו בְּסֵדֶר הַיּוֹם, וְאוֹמְרִים לוֹ, אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל, קְרָא אַתָּה בְּפִיךָ, שֶׁמָּא שָׁכַחְתָּ

כסדר אָן א סוף. די גמרא זאָגט, אז ווייל טמא ווערן איז שכיח, טרעפט זיך אָפט, דעריבער דאַרף מען אָנגרייטן א אנדערן כהן; אָבער שטאַרבן טרעפט זיך ניט אָפט, דאַרף מען ניט דערפאַר מורא האָבן.

ב. כל, די גאַנצע זיבן טעג שפּריצט ער (דער כהן גדול) דאָס בלוט (פון די קרבנות, אויפן מזבח), און ער איז מקטיר די קטורת (רויכערט אויפן פייער אויפן גאָלדענעם מזבח די בשמים), און ער מאַכט אין אָרדנונג (מטיב, מאַכט גוט, רייניקט אויס דאָס אַש פון) די ליכטלעך (אין דער מנורה), און ער איז מקריב (פאַרברענט אויפן מזבח) דעם קאָפּ און דעם פוס (פון קרבן). יעדן טאָג זענען געווען עבודות צו טאָן אין בית המקדש. מען האָט געשאָכטן און מקריב געווען אין דער פרי א שעפּסל און פאַרנאַכט א שעפּסל, דעם קרבן תמיד, און מען האָט גערויכערט קטורת, גע־וואָרפן א געמיש פון בשמים אויפן פייער אויף דעם גאָלדענעם מזבח און מען האָט גערייניקט די ליכטלעך פון דער מנורה. אין די געוויינטלעכע טעג פלעגן דאָס טאָן אַנדערע כהנים, און אַזוי ווי עס זענען געווען א סך כהנים, וועלכע האָבן געוואָלט טאָן אין בית המקדש. מען האָט געשאָכטן און מקריב געווען אין דער פרי א שעפּסל האָט דער כהן גדול געמוזט טאָן עטלעכע פון די דאָזיקע עבודות, כדי זיך צו־צו־געוואוינען צו די דאָזיקע עבודות, וועלכע ער וועט דאַרפן טאָן אים יום כיפור. ושאר, און אין די איבעריקע טעג (אין אַלע אַנדערע טעג פון א גאַנץ יאָר), אויב ער (דער כהן גדול) האָט געוואָלט מקריב זיין (א קרבן) האָט ער מקריב געווען. ער האָט ניט גענדאַרפן געווינען דעם גורל מקריב צו זיין; ער האָט מקריב געווען ווען ער האָט געוואָלט. שכהן גדול, ווייל א כהן גדול (אויב ער וויל) איז ער מקריב דער ערשטער א חלק (פון קרבן) און נעמט דער ערשטער א חלק (פון קרבן). עס זענען געווען קרבנות, וועלכע מען האָט אינגאַנצן פאַרברענט אויפן מזבח, אויך דאָס פלייש דערפון. עס זענען אָבער געווען קרבנות, וואָס נור א טייל דערפון האָט מען מקריב געווען (פאַרברענט) אויפן מזבח, און דאָס איבעריקע פלייש האָבן מען צעטיילט צווישן די כהנים צו עסן. זאָגט די משנה, אז דער כהן גדול האָט נישט נור געהאַט דאָס רעכט מקריב צו זיין דעם קרבן ווען ער האָט געוואָלט, נור ער האָט אויך געקאָנט נעמען דאָס שענסטע חלק פלייש. „ראש”, דער „קאָפּ” האָט די באַדייטונג פון „ערשטן” און אויך „בעסטן”; און „חלק בראש” מיינט דאָס ערשטע און דאָס בעסטע.

ג. מסרו לו, מען האָט צו אים צוגעגעבן (עטלעכע) עלטסטע פון די עלטסטע פון בית דין. אין די 7 טעג זענען צוזאַמען מיטן כהן גדול געווען עטלעכע פון די זקני בית דין, חכמים פון די סנהדרין. „זקנים” איז א טיטל פאַר חכמים, און עס מיינט אויך עלטערע, דערפאַרענע חכמים. וקורין, און זיי (די דאָזיקע זקני בית דין) האָבן געליינט פאַר אים אין דעם סדר פון טאָג. „סדר” האָט געהייסן א פּרשה פון חומש (זע רש״י אין סוטה מ״ט „סדרים, סדר פרשיות התורה”), און דאָ מיינט מען מיט דעם „סדר היום”, די פּרשה אין ויקרא ט״ז, וואו עס ווערט געלערנט די עבודה, וואָס דער כהן גדול דאַרף טאָן יום כיפור און בית המקדש. ואומרים לו, און זיי (די זקני ביות דין) זאָגן צו אים (צום כהן גדול): „מיין האַר, כהן גדול, לייען דו אַליין מיט דיין מויל (די פּרשה פון חומש), טאָמער האָסטו פאַרגעסן, אָדער טאָמער האָסטו (זי) נאָכ־ניט געלערנט. ווי מיר האָבן שוין פריער געבראַכט פון דער גמרא זענען אין דער צייט פון 2טן בית המקדש געווען טייל כהנים גדולים, וואָס האָבן געקויפט די כהונה גדולה פאַר געלט, און צווישן זיי זענען געווען אַזעלכע וועלכע זענען ניט געווען קיין

אוֹ שֶׁמָּא לֹא לָמַדְתָּ. עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים שַׁחֲרִית, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח, וּמַעֲבִירִין לְפָנָיו פָּרִים וְאֵילִים וּכְבָשִׂים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מַכִּיר וְרָגִיל בָּעֲבוֹדָה:

ד כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, לֹא הָיוּ מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים עִם חֲשֵׁכָה, לֹא הָיוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ לֶאֱכוֹל הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּאֲכָל מֵבִיא אֶת הַשֵּׁנָה:

ה מְסָרוּהוּ זִקְנֵי בֵית דִּין לְזִקְנֵי כְהֻנָּה, וְהֶעֱלוּהוּ לַעֲלִיַּת בֵּית אַבְטִינָס, וְהִשְׁבִּיעוּהוּ, וְנִפְטְרוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, וְאָמְרוּ לוֹ, אִישִׁי כֹהֵן גָּדוֹל, אָנוּ שְׁלוּחֵי בֵית דִּין, וְאַתָּה שְׁלוּחֵנוּ וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין, מַשְׁבִּיעִין אָנוּ עָלֶיךָ, בְּמִי שֶׁשִּׁכֵּן אֶת שְׁמוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה, שֶׁלֹּא תְשַׁנֶּה דָבָר, מִכָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ

לומדים. ערב יום כיפורים, ערב יום כיפור אין דער פרי שטעלט מען אים (דעם כהן גדול) אוועק ביים מזרח־טויער (אין בית המקדש־הויף) און מען פירט פארביי פאר אים אקסן און ווידערס (עלטערע שעפסן) און שעפסן, כדי ער זאָל זיין באקאנט און צוגעוואוינט צו דער עבודה. **דער כהן גדול האָט געדאַרפן אים יום כיפור מקריב זיין פאַרשידענע בהמות, און דעריבער האָט מען אים געדאַרפן צוערשט ווייזן וואָסערע בהמות ער וועט דאַרפן מקריב זיין.**

ד. כל, די גאנצע זיבן טעג האָט מען אים ניט אָפּגעזאָגט קיין עסנווארג און קיין געטראַנק. **מען האָט דערלויבט דעם כהן גדול צו עסן און טרינקן וואָס ער האָט געוואָלט און וויפיל ער האָט געוואָלט.** ערב יום הכיפורים, ערב יום כיפור קורץ איידער עס איז געוואָרן נאכט האָט מען אים (דעם כהן גדול) ניט געלאָזט עסן א סך, ווייל עסן דערפירט צום שלאָפן. **עסן מאַכט א מענטש שלעפעריק, און דער כהן גדול האָט יום כיפור ביינאכט ניט געטאָרט שלאָפן, כדי עס זאָל זיך אים אין שלאָף ניט טרעפן פאַלוציע (קרי) און טמא ווערן. דאָס וואָרט „עם חשיכה" איז דער טייטש „נאָענט צו דער צייט ווען עס ווערט פינסטער", שפּעט פאַר נאכט. זע וועגן דעם אויסדרוק „עם" אין שבת פרק א' משנה י'.**

ה. מסרוהו, די זקני בית דין (די עלטערע חכמים) האָבן אים דעם כהן גדול איבערגעגעבן צו די זקני כהונה (צו די עלטסטע פון די כהנים). **איינע פון די הויפּט־עבודות פון כהן גדול אים יום כיפור איז געווען דאָס אָננעמען א פולע האַנט קטורת־בשמים און אריינטראָגן אין קודש הקדשים, אין דעם הייליקסטן אָרט אין בית המקדש, און דאָרט וואַרפן די קטורת־בשמים אויף דעם פייער, מקטיר זיין זיי. דאָס אָננעמען א פולע האַנט קטורת־בשמים (חפינה) איז געווען א שווערע ארבייט, און דאָס מקטיר זיין זיי האָט געהאַט געוויסע דינים. די דאָזיקע ארבייט און די דאָזיקע דינים האָבן די עלטסטע פון די כהנים געלערנט דעם כהן גדול.** והעלוהו, און זיי האָבן אים ארויפגעפירט אין דעם בוידעם־שטיבל פון דער פאַמיליע אבטינס (עליית בית אבטינס). **אין שקלים פרק ה' משנה א' ווערט געזאָגט אז די אבטינס־פאַמיליע האָט זיך באַשעפטיקט מיט צו־גרייטן דעם געמיש פון די קטורת־בשמים.** והשביעוהו, און זיי (די עלטעסטע פון די כהנים) האָבן אים (דעם כהן גדול) באַשוואוירן (מיט א שבועה) און זיי האָבן זיך געזעגנט מיט אים און זיי זענען אוועקגעגאַנגען. **די משנה וועט איצט געבן די שבועה, מיט וועלכער זיי האָבן דעם כהן גדול באַשוואוירן פאַרן אוועקגיין:** ואמרו לו, און זיי האָבן צו אים געזאָגט: „מיין האר, כהן גדול, מיר זענען די שליחים פון בית דין און דו ביזט אונזער שליח און דער שליח פון בית דין, מיר באַשווערן דיך ביי דעם (גאָט), וואָס האָט געמאַכט וואוינען זיין נאָמען אין דאָזיקן הויז, אז דו זאָלסט ניט ענדערן קיין זאַך פון דעם וואָס מיר האָבן דיר געזאָגט". **די תוספתא דערקלערט די דאָזיקע משנה דערמיט, וואָס אין דער צייט פון 2טן בית המקדש איז געווען ביי יידן די סעקטע צדוקים, וועלכע האָבן ניט געהאַלטן פון דער תורה שבעל פּה, פון די איינ־**

לָךְ. הוּא פּוֹרֵשׁ וּבוֹכֶה, וְהֵם פּוֹרְשִׁים וּבוֹכִים:

ו אִם הָיָה חָכָם, דּוֹרֵשׁ, וְאִם לָאו, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דּוֹרְשִׁין לְפָנָיו. אִם רָגִיל לִקְרוֹת, קוֹרֵא, וְאִם לָאו, קוֹרִין לְפָנָיו. וּבַמֶּה קוֹרִין לְפָנָיו, בְּאִיּוֹב וּבְעֶזְרָא וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים. זְכַרְיָה בֶּן קְבוּטָל אוֹמֵר, פְּעָמִים הַרְבֵּה קָרִיתִי לְפָנָיו בְּדָנִיֵּאל: ז בִּקֵּשׁ לְהִתְנַמְנֵם, פִּרְחֵי כְהֻנָּה מַכִּין לְפָנָיו

טייטשונגן פון די חכמים אין די ווערטער פון חומש. די חכמים האָבן געלערנט, אז דער כהן גדול דאַרף יום כיפור אַריינטראָגן די קטורת־בשמים אין קודש הקדשים און דאָרט זיי וואַרפן אויפן פייער און מאַכן פון זיי גיין דעם רויך. דאָס איז ווי דער חומש (ויקרא ט״ז) זאָגט „ונתן את הקטורת על האש לפני ה׳ ״, „און ער זאָל געבן די קטורת אויפן פייער פאַר גאָט״. אָבער די צדוקים האָבן געזאָגט, אז דער כהן גדול דאַרף אין דרויסן, איידער ער גייט אַריין אין קודש הקדשים אַרויפוואַרפן די קטורת־בשמים אויף דער פאַן (מחתה) מיט פייער און לאָזן גיין דעם רויך, און אַזוי רויכערנדיק אַריינ־טראָגן די פאַן אין קודש הקדשים. דאָס האָט מען גערופן „מתקן מבחוץ ומכניס בפנים״ (מאַכן דעם רויך אין דרויסן און אַריינטראָגן אינווייניק). די צדוקים האָבן זיך גע־שטיצט אויף דעם פסוק (דאָרט אין ויקרא ט״ז) „כי בענן אראה על הכפורת״, אז באַ־ווייזנדיק זיך אויף דעם כפורת זאָל מען שוין האָבן דעם רויך. צוליב דעם וואָס קיינער איז ניט געווען אין דער געביידע פון קודש הקדשים ווען דער כהן איז אהין אַריינ־געגאַנגען מקטיר זיין די קטורת, און צוליב דעם, וואָס מען האָט מורא געהאַט טאָמער איז דער כהן גדול א צדוקי, האָבן אים די עלטעסטע פון די כהנים באַשווירן, אז ער זאָל פאָלגן וואָס זיי זאָגן אים, און וואַרפן די קטורת אויפ׳ן פייער ערשט ווען ער וועט שוין זיין אינווייניק. הוא פורש, ער איז (ביים געזעגנען זיך) אָוועקגעגאַנגען און גע־וויינט און זיי זענען אָוועקגעגאַנגען און געוויינט. ער האָט געוויינט דערפאַר, וואָס מען האָט גאָר געקאָנט אים חושד זיין אז ער איז א צדוקי און אז ער וועט ניט טאָן ריכטיג; זיי האָבן געוויינט דערפאַר וואָס זיי האָבן אים געמוזט זאָגן זייער חשד, און די גמרא זאָגט, אז מען טאָר ניט זיין א „חושד בכשרים״, האָבן א חשד אויף ערליכע מענטשן.

ו. אם היה, אויב ער (דער כהן גדול) איז א געלערנטער מאַן (חכם) דרשנט ער, און אויב ניט, האַלטן תלמידי חכמים פאַר אים דרשות. די משנה דערציילט דאָ, ווי אַזוי מען האָט זיך נוהג געווען מיט דעם כהן גדול יום כיפור ביינאַכט. ווי מיר האָבן שוין פריער געזאָגט האָט דער כהן גדול ניט געטאָרט יום כיפור ביינאַכט אַנטשלאָפן ווערן. מען האָט דעריבער זיך באַמיט צו באַשעפטיקן אים א גאַנצע נאַכט. מען האָט געזען, אז דער כהן גדול זאָל ביינאַכט דרשענען, איינטייטשן פאַרשידענע הלכות, און אויב ער האָט ניט געקענט, האָבן תלמידי חכמים, אויף־זייענדיק מיט אים ביי־נאַכט געהאַלטן פאַר אים דרשות איבער הלכות. ואם רגיל, און אויב ער איז געוואוינט (ער האָט געקענט) ליינען (אין ספרים פון תנך) ליינט ער, און אויב ניט, ליינען (אַנ־דערע מענטשן) פאַר אים. מיר האָבן פריער שוין געגעבן, אז אין 2־טן בית המקדש זענען געווען טייל כהנים גדולים, וועלכע זענען ניט געווען קיין לומדים. ובמה, און אין וואָס (אין וועלכע ספרים פון תנך) ליינט מען פאַר אים? אין (די ספרים) איוב, און עזרא, און דברי הימים. מחמת דאָס זענען ספורים און געשעהעניש, וועלכע אינטע־רעסירן שטאַרק דעם צוהערער, און דער כהן גדול וועט זיין פאַראינטערעסירט צו־הערנדיק, און ער וועט ניט אַנטשלאָפן ווערן. זכריה בן קבוטל זאָגט: א סך מאָל האָב איך געליינט פאַר אים אין (ספר) דניאל. דער ירושלמי זאָגט, אז מען האָט אויך גע־ליינט פון ספר משלי, תהלים.

ז. ביקש, (אויב מען זעט, אז) ער (דער כהן גדול) וויל כאַפּן א דרימל (איינשלאָפן) קלאַפּן פאַר אים די יונגע כהנים מיט זייער מיטלסטן פינגער. „פרחי כהונה״ „די בלי־אונג פון דער כהונה״, די יונגע כהנים־בחורים. „אצבע צרדה״, טייטשט די תוספתא

בְּאֶצְבַּע צְרָדָה, וְאוֹמְרִים לוֹ, אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל, עֲמוֹד וְהָפֵג אַחַת עַל הָרִצְפָּה. וּמַעֲסִיקִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן הַשְּׁחִיטָה: ח בְּכָל יוֹם תּוֹרְמִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ, בִּקְרִיאַת הַגֶּבֶר אוֹ סָמוּךְ לוֹ, בֵּין לְפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מֵחֲצוֹת, וּבָרְגָלִים מֵאַשְׁמוֹרֶת הָרִאשׁוֹנָה. וְלֹא הָיְתָה קְרִיאַת הַגֶּבֶר

און אויך דער רמבם, „דער מיטלסטער פינגער". רשי טייטשט דער צווייטער פינ־גער, וועלכער געפינט זיך באלד ביים גראָבן פינגער (אגודל) פון דער האנט. מען בא־העפט צוערשט דעם דאָזיקן צרדה־פינגער צום גראָבן פינגער און מען גיט א שטארקן קלאַפּ איינעם אין אַנדערן הערט מען א הויכן קלאנג. דאָס איז אלץ געווען, כדי ניט צו דערלאָזן דעם כהן גדול אנטשלאָפן ווערן. ואומרים לו, און זיי (די יונגע כהנים) זאָגן צו אים: „מיין האר, כהן גדול, שטעל זיך אויף, און קיל זיך אָפּ אביסל אויף דער ערד־פלאסטער". דער כהן גדול, פונקט ווי אלע כהנים, איז אין בית המקדש־הויף געגאנגען באָרוועס און די ערד פון בית המקדש הויף איז געווען אויסגעפלאסטערט מיט שטיי־נער. זיי האָבן אים געראטן זיך אוועקצושטעלן אביסל מיט די באָרוועסע פיס אויף די שטיינער, וועט ער זיך אָפּקילן די פיס, און דאָס פארטרייבט פון אים דעם ווילן צום שלאָפן. „הפג" הייסט אויסוועפן, אויסציען די היץ. „אחת" (איינס) מיינט „אביסל"; דער רמבם טייטשט „שעה אחת", איין שעה און ער מיינט דערמיט מסתמא „א געוויסע צייט", אביסל, ומעסיקין, און אזוי באשעפטיקט מען, אים (דעם כהן גדול) ביז (עס ווערט יום כיפור אין דער פרי און) עס קומט אָן די צייט פון דער שחיטה. דאָס הייסט די צייט, ווען מען דאַרף שעכטן דעם קרבן תמיד, און עס הויבן זיך אָן די עבודות פון כהן גדול, וואָס ער דאַרף טאָן דעם יום־כיפור־טאָג.

ח. בכל יום, יעדן טאָג שיידט מען אָפּ (תורמין, מען נעמט אראָפּ אש) פון מזבח בעת דעם קרייען פון האָן (קריאת הגבר, ווען דער האָן קרייעט, ווען עס ווערט טאָג), אָדער נאָנט צו אים (נאָנט צו דער דאָזיקער צייט) סיי (אביסל) פריער, סיי (אביסל) שפּעטער. יעדן טאָג באלד אין דער פרי, ווען עס איז קוים געוואָרן טאָג, איז א כהן ארויפגעגאנגען מיט א פייער־פאַן אויפן מזבח, וואו עס האָבן געברענט א גאנצע נאכט די שטיקער פון קרבנות, און ער האָט אראָפּגענומען אביסל ברענענדיקע קוילן, וואָס איז שוין באלד געווען אש, און האָט דאָס אראָפּגעטראָגן אונטן. דאָס האָט געהייסן „תרומת הדשן", דאָס אָפּשיידן, אראָפּנעמען א טייל פון אש. דאָס איבריקע אש פון מזבח האָט מען ביז א געוויסער צייט צונויפגעזאמלט אין א אָרט אינדערמיט פון מזבח, וואָס האָט געהייסן „תפוח" (זע מסכתא תמיד פרקים א' און ב'). דאָס „אָפּשיידן", די „תרומת הדשן", איז פאָרגעקומען יעדן טאָג פארטאָג, „ווען דער האָן האָט גע־קרייעט". „גבר" אין דער טייטש „האָן". אזוי איז איין טייטש אין דער גמרא. אַן אנדערער טייטש פון „קריאת הגבר" איז ווען „דער מענטש האָט אויסגערופן"; ווי מיר האָבן געלערנט אין שקלים פרק ה' משנה א' איז געווען אין בית המקדש א מענטש „גביני כרוז", גביני דער אויסרופער, וועלכער פלעגט יעדן אין דער פרי אויסרופן: „שטייט אויף צו אייער עבודה". וביום הכיפורים, און אים יום כיפור (האָט מען אָפּ־געשיידט דעם מזבח) אין האלבע נאכט. צוליב דער שוואכקייט פון כהן גדול, וועלכער דאַרף באלד אין דער פרי אָנהייבן די עבודה, האָט מען די צייט פון תרומת הדשן צו־ריק גערוקט ביז האלבע נאכט. וברגלים, און אין (דריי) ימים טובים (פסח, שבועות, סוכות) שוין פון דער ערשטער אשמורה. אין די דאָזיקע דריי ימים טובים זענען גע־קומען א סך יידן עולה רגל זיין און מיטגעבראכט א סך קרבנות און עס איז געווען א סך אש אויפן מזבח, און מען האָט עס געדאַרפן איבערשיטן צום תפוח־אָרט (ווי מיר האָבן פריער געגעבן), האָט מען אָפּגעשיידט דעם מזבח צום סוף פון דעם ערשטן דריטל פון דער נאכט. די נאכט איז געווען איינגעטיילט אין דריי אשמורות (זע וועגן דעם אין ברכות פרק א' משנה א'). ולא היותה, און עס איז נאָכניט געווען דאָס קרייען

מַגַּעַת, עַד שֶׁהָיְתָה עֲזָרָה מְלֵאָה מִיִּשְׂרָאֵל:

פרק ב

א בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לִתְרוֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, תּוֹרֵם. בִּזְמַן שֶׁהֵן מְרֻבִּין, רָצִין וְעוֹלִים בַּכֶּבֶשׁ, וְכָל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת זָכָה. אִם הָיוּ שְׁנַיִם שָׁוִין, הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם הַצְבִּיעוּ. וּמָה הֵן מוֹצִיאִין, אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם. וְאֵין מוֹצִיאִין אֲגוּדָל בַּמִּקְדָּשׁ: **ב** מַעֲשֶׂה שֶׁהָיוּ שְׁנַיִם שָׁוִין, וְרָצִין וְעוֹלִין בַּכֶּבֶשׁ, וְדָחַק אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ, וְנָפַל וְנִשְׁבְּרָה

פון האַן, ווי די עזרה (דער בית־המקדש־הויף) איז געווען פול מיט יידן. **דאָס מיינט מען אין די ימים טובים, מחמת די יידן זענען געקומען פרי צו ברענגען זייערע קרבנות.**

פרק ב

א. בראשונה, אין די ערשטע צייטן, ווער (וועלכער כהן פון די כהנים וואָס האָבן געדינט יענעם טאָג) עס האָט געוואָלט אפשיידן (אראָפּנעמען דאָס אש פון) מזבח, האָט אָפּגעשיידט; און אויב זיי זענען געווען א סך (אויב עס זענען געווען א סך כהנים, וואָס האָבן געוואָלט טאָן די עבודה אפצושיידן דעם מזבח), זענען זיי געלאָפן ארויף אויף דעם מזבח־טרעפּ (כבש, אויף דעם ברייטן גליאַטיקן, 32־איילן־לאַנגן, קרום־ליגנדיקן טרעפּ, וואָס פירט ארויף צום מזבח), און ווער עס איז געקומען פאר זיין חבר מיט פיר איילן (ווער עס איז געקומען פריער אין די לעצטע פיר איילן אויף דעם טרעפּ, נאָנט צום מזבח), דער האָט זוכה געווען. וועגן „כבש" **האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שקלים פרק ח' משנה ח'.** ואם היו, און אויב זיי זענען געווען ביידע גלייך (אויב צוויי כהנים זענען גלייך אריין אין די פיר איילן) האָט דער ממונה (דער אויפזעער איבער די כהנים) געזאָגט צו זיי: „וואַרפט גורל". „הצביעו" איז פון וואָרט „אצבע", „פינגער", **און ווייל דאָס וואַרפן גורל איז פאַרגעקומען דורכן ציילן די ארויסגעשטרעקטע פינגער, דערי־בער הייסט עס „הצביעו", „שטעקט ארויס די פינגער". דער גורל איז געווען ניט נור צווישן די דאָזיקע צוויי כהנים, נאָר אויך צווישן אלע כהנים, און פאַרגעקומען איז עס אזוי: אלע כהנים האָבן זיך ארומגעשטעלט אין א ראָד, און יעדער האָט ארויס־געשטעקט א פינגער, און מען האָט אָנגערופן א ציפער, למשל 100 צי 60, און דער ממונה האָט אראָפּגענומען פון איינעם דאָס היטל, און אָנגעהויבן צו ציילן פון דאָזיקן כהן אָן, לויט די ארויסגעשטרעקטע פינגער, און צו וועמען עס איז צוגעקומען ביז דער ארויסגערופענער צאָל, דער האָט זוכה בגורל געווען.** ומה, און וואָס האָט מען ארויס־געשטעקט? איין אָדער צוויי (פינגער). **א געזונטער כהן האָט ארויסגעשטעקט איין פינגער, און א שוואַכער צוויי פינגער צוזאמען, און זיי זענען ביידע געציילט געוואָרן אלס איין פינגער.** ואין מוציאין, און מען שטעקט ניט ארויס ביים גורל־וואַרפן) דעם גראָבן פינגער אין בית המקדש. „אגודל" **הייסט דער גראָבער פינגער, און ווייל א שווינדלער האָט געקאָנט ארויסשטעקן דעם גראָבן פינגער און דעם פינגער דערלעבן, און ווייל זיי זענען אָפּגעריקט זעען זיי אויס ווי 2 באַזונדערע פינגער פון 2 מענטשן, דעריבער האָט מען ניט געטאָרט ארויסשטעקן דעם גראָבן פינגער. — דאָס דאָזיקע גורל וואַרפן דורך די פינגער האָט געהייסן „פּייס", און ווי מיר וועלן ווייטער לערנען אין דער משנה, זענען אלע חשובע עבודות אין בית המקדש פאַרגעקומען דורך אזא פּייס, דורך וואַרפן גורל, דורך ארויסשטעקן די פינגער צווישן די כהנים. און די משנה וועט באַלד דערציילן, פאַרוואָס מען האָט איינגעפירט דעם גורל, ניט נור ווען צוויי כהנים זענען אריינגעלאָפן גלייך אין די 4 איילן, נאָר מען האָט בכלל אָפּגעשאַפט דאָס לויפן, און מען האָט איינגעפירט נור דעם גורל, דהיינו:**

ב. מעשה, עס האָט אַמאָל פּאַסירט (אין בית המקדש) אז זיי זענען געווען ביידע (כהנים) גלייך און זענען געלאָפן ארויף אויפן מזבח טרעפּ, און איינער פון זיי האָט א שטויס געגעבן זיין חבר און יענער איז אומגעפאלן און זיין פוס איז געוואָרן

רַגְלוֹ. וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין, שֶׁבָּאִין לִידֵי סַכָּנָה, הִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא יְהוּ תוֹרְמִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֶלָּא בְּפַיִס. אַרְבָּעָה פְּיָסוֹת הָיוּ שָׁם, וְזֶה הַפַּיִס הָרִאשׁוֹן:

ג הַפַּיִס הַשֵּׁנִי, מִי שׁוֹחֵט, מִי זוֹרֵק, מִי מְדַשֵּׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, וּמִי מְדַשֵּׁן אֶת הַמְּנוֹרָה, וּמִי מַעֲלֶה אֵבָרִים לַכֶּבֶשׁ, הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל, וּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם, הָעֹקֶץ וְהָרֶגֶל, הֶחָזֶה וְהַגֵּרָה, וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת וְהַקְּרָבַיִם, וְהַסֹּלֶת, וְהַחֲבִתִּין, וְהַיַּיִן. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר כֹּהֲנִים זוֹכִין בּוֹ. אָמַר בֶּן עַזַּאי לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָה מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דֶּרֶךְ הִלּוּכוֹ הָיָה קָרֵב:

צעבראָכן; און ווייל דאָס בית דין האָט געזען, אז עס קומט צו א סכנה, האָט מען מתקן געווען, אז מען זאָל ניט אָפשיידן עס מזבח סיידן דורך א גורל. **מיר האָבן פריער געגעבן ווי אזוי דער גורל איז פאָרגעקומען.** ארבע, פיר גורלות (פיר מאָל גורל־ווארפן) איז דאָרט (אין בית המקדש) געווען, און דאָס איז דער ערשטער גורל. **דאָס הייסט, אז דער ערשטער גורל איז געווען וועגן תרומת הדשן, וועלכער כהן זאָל אָפשיידן דאָס אש פון מזבח.**

ג. הפייס השני, דער צווייטער גורל (איז געווען וועגן דעם) ווער (וועלכער כהן) זאָל שעכטן (דאָס שעפסל, וואָס מען האָט מקריב געווען אין דער פרי), וועלכער (כהן) זאָל שפריצן (דאָס בלוט פון קרבן תמיד אויפן מזבח), וועלכער זאָל אויסרייניקן דאָס אש פון אינעווייניקסטן מזבח (אין בית המקדש איז געווען אויפן הויף איין מזבח, דער אויסנווייניקסטער, המזבח החיצון, און אין דער געביידע פון בית המקדש איז געווען נאָך איין מזבח, דער אינווייניקסטער, מזבח הפנימי), און וועלכער זאָלן אויסרייניקן דאָס אש פון דער מנורה, און וועלכע (כהנים), זאָלן ארויפטראָגן די איברים (די צעשניטענע שטיקער פון קרבן תמיד) אויפן מזבח־טרעפ. **די דאָזיקע שטיקער פון קרבן תמיד זענען ארויפגעטראָגן געוואָרן דורך עטליכע כהנים, יעדעס שטיק דורך איין כהן, און די משנה רעכנט דאָ אויס:** הראש, דער קאָפ און דער (רעכטער) פוס (פון קרבן תמיד, דורך איין כהן), די צוויי הענט (די צוויי פאָדערשטע פיס, דורך איין כהן), דער ווידל און דער (לינקער) פוס (דורך איין כהן), די ברוסט און דער האלדז (צוזאמען מיט דער לונג־און־לעבער, דורך איין כהן), די צוויי זייטן (דורך איין כהן). די אינגעווייד (דורך איין כהן). **מען האָט ביים זעלבן פייס** (גורל ווארפן) **געוואָרפן גורל אויף נאָך עטליכע זאכן, וואָס האָבן געהאָט א שייכות צו דער עבודה פון קרבן תמיד, און דהיינו:** והסולת, (וועלכער כהן זאָל ארויפטראָגן) דאָס מעל (וואָס מען ברענגט מיט צום קרבן תמיד), והחביתין, (וועלכער כהן זאָל ארויפטראָגן די מעל־מנחה, וואָס דער כהן גדול האָט געבראכט יעדן טאָג), והיין, (און וועלכער כהן האָט ארויפגעטראָגן) דעם וויין (וואָס מען האָט געבראכט מיט דעם קרבן תמיד). **די דאָזיקע אלע עבודות האָט מען צעטיילט צווישן באזונדערע כהנים, און יעדער כהן האָט זוכה געווען אין איין עבודה דורך א גורל.** שלשה עשר, דרייצן כהנים האָבן זוכה געווען אין אים (אין דאָזיקן גורל). **די משנה האָט אויסגערעכנט 13 עבודות: שעכטן, שפריצן, אויסרייניקן דעם מזבח הפנימי, אויסרייניקן די מנורה, דעם קאָפ און רעכטן פוס, די צוויי הענט, דעם ווידל און לינקן פוס, די ברוסט און האלדז, די צוויי זייטן, די אינגעווייד, דאָס מעל, די מנחה פון כהן גדול, דעם וויין.** אָמר, האָט בן עזאי געזאָגט פאר ר׳ עקיבא אין נאָמען פון ר׳ יהושע, אז לויט זיין גיין (לויט דעם ווי דער שעפס, וואָס מען האָט מקריב געווען אלס קרבן, גייט, ווען ער איז לעבעדיק) האָט מען אים מקריב געווען. **מען האָט ארויפגעטראָגן אויפן מזבח־טרעפ די שטיקערפון שעפס לויט זיין גיין, דהיינו: צוערשט דעם קאָפ און רעכטן פוס, דערנאָך די ברוסט און דעם האלדז, דערנאָך די צוויי הענט, דערנאָך די צוויי זייטן, און דערנאָך דעם ווידל און דעם לינקן פוס, און צום סוף די אינגעווייד. אָבער די** סתם משנה האַלט, אז מען האָט צוערשט מקריב געווען די חשובערע שטיקער. — טייל מפרשים מיינען אז ניט מען האָט ביי דעם דאָזיקן גורל ווארפן געוואָרפן 13 מאָל גורל;

ד הַפַּיִס הַשְּׁלִישִׁי, חֲדָשִׁים לַקְּטֹרֶת בּוֹאוּ וְהָפִיסוּ. וְהָרְבִיעִי, חֲדָשִׁים עִם יְשָׁנִים, מִי מַעֲלֶה אֵבָרִים מִן הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ: ה תָּמִיד קָרֵב בְּתִשְׁעָה, בַּעֲשָׂרָה, בְּאַחַד עָשָׂר, בִּשְׁנֵים עָשָׂר, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. כֵּיצַד, עַצְמוֹ בְּתִשְׁעָה, בֶּחָג בְּיַד אֶחָד צְלֹחִית שֶׁל מַיִם, הֲרֵי כָּאן עֲשָׂרָה. בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּאַחַד עָשָׂר, הוּא עַצְמוֹ בְּתִשְׁעָה, וּשְׁנַיִם בְּיָדָם שְׁנֵי גְזִירֵי

נאָר מען האָט געוואָרפן איין מאָל גורל, און אויף וועלכן כהן ער איז געפאלן, דער האָט זוכה געווען אין שעכטן דעם קרבן, און דער כהן, וואָס איז געווען לעבן אים האָט זוכה געווען אין שפּריצן דאָס בלוט, און דער כהן לעבן דעם דאָזיקן האָט זוכה געווען אין רייניקן דעם מזבח הפנימי, און אזוי כסדר.

ד. הפיים השליסי, דאָס דריטע גורל־וואַרפן (איז געווען, מען האָט אויסגערופן): „נייע (כהנים), צום (מקטיר־זיין) קטורת, קומט צום גורל!" דאָס מקטיר זיין (ברענען) די קטורת־בשמים אויפן מזבח הפנימי, אויף דעם אינווייניקסטן מזבח, וואָס איז פאָרגעקומען יעדן טאָג, איז באַטראַכט געוואָרן אלס זייער מזל'דיק, און א כהן, וואָס האָט דאָס געטאָן איז געוואָרן געבענטשט מיט עשירות. א כהן, וואָס האָט איינמאָל מקטיר געווען קטורת, האָט מער אין זיין לעבן ניט מקטיר געווען, כדי צו געבן די מעגליכקייט צו א סך כהנים געבענטשט צו ווערן. מחמת דעם האָט מען אויסגערופן אז צום דאָזיקן גורל זאָל קומען נור נייע כהנים, וועלכע האָבן נאָך קיינמאָל ניט מקטיר געווען קטורת. והרביעי, און דער פערטער (גורל) איז געווען וועגן נייע און אלטע (כהנים, סיי אזעלכע וועלכע האָבן שוין מקריב געווען און סיי אזעלכע, וועלכע האָבן נאָך קיינמאָל ניט מקריב געווען), וועלכע זאָלן ארויפטראָגן די איברים (די דערמאָנטע שטיקער פון קרבן תמיד) פון מזבח־טרעפּ (כבש) ארויף אויפן מזבח. די גמרא זאָגט, אז דעריבער האָט מען געמאַכט אזוי פיל גורל־וואַרפן צוליב „ברוב עם הדרת מלך", וואָס מער מענטשן אלץ איז מער כבוד פארן מלך (פאַר גאָט, דעם מלך פון דער וועלט).

ה. תמיד, דאָס (שעפּסל וואָס מען איז מקריב אלס) קרבן תמיד איז מען מקריב טיילמאָל דורך ניין (כהנים), טיילמאָל דורך צען, טיילמאָל דורך עלף, טיילמאָל דורך צוועלף (כהנים), ניט ווינציקער און ניט מער. מיט מקריב זיין („קרב") מיינט מען דאָ זינט מען פירט די שטיקער פון תמיד־שעפּסל ארויף צום מזבח־טרעפּ; די ארבייטן וועלכע קומען פאַר פריער, ווי שעכטן, שפּריצן דאָס בלוט, ווערן ניט אריינגערעכנט. כיצד, ווי אזוי? ער אליין (דעם קרבן תמיד אליין, איז מען מקריב) דורך ניין (כהנים). ווי די משנה האָט פריער אויסגערעכנט, 6 כהנים וועלכע פירן ארויף די שטיקער פון שעפּסל אויפן מזבח־טרעפּ, און איין כהן דאָס מעל, איין כהן די מנחה פון כהן גדול און איינער דעם וויין, צוזאמען 9 כהנים. בחג, אים יום טוב סוכות, איז אין דער האַנט פון איין (כהן) דאָס גלעזל מיט וואסער, האָבן מיר צען (כהנים). אים סוכות האָט מען ביים מקריב זיין דעם קרבן תמיד אין דער פרי אויך געגאָסן וואסער אויפן מזבח; דאָס האָט געהייסן „ניסוך המים", און מען האָט געדארפן א צענטן כהן דאָס צו טאָן. בין הערבים, (דאָס שעפּסל פון קרבן תמיד וואָס מען האָט מקריב געווען יעדן טאָג) פארנאכט איז מען (מקריב) דורך עלף (כהנים), דהיינו, ער אליין (דער קרבן תמיד אליין, אזוי ווי אין דער פרי) דורך ניין (כהנים), און (א חוץ זיי, נאָך) צוויי כהנים, וואָס האלטן אין זייערע הענט צוויי שטיקער האָלץ (יעדער כהן צו איין שטיק האָלץ). מען האָט אין בית המקדש מקריב געווען יעדן טאָג צוויי שעפּסלעך אלס קרבן תמיד, איין שעפּסל אין דער פרי (דער קרבן תמיד פון אין דער פרי), און איין שעפּסל פארנאכט (דער קרבן תמיד פון פארנאכט). אָבער פארנאכט האָט מען געדארפן אויך צו־וואַרפן אויפן פייער־הויפן (מערכה) פון מזבח צוויי שטיקער האָלץ, לויט דעם פסוק אין ויקרא א „וערכו עצים על האש", מען זאָל לייגן האָלץ אויפן פייער. ובשבת, און אויך אים שבת (איז מען דעם

עֵצִים. וּבְשַׁבָּת, בְּאַחַד עָשָׂר, הוּא עַצְמוֹ בְּתִשְׁעָה, וּשְׁנַיִם בְּיָדָם שְׁנֵי בְזִיכֵי לְבוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים. וּבְשַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג, בְּיַד אֶחָד צְלוֹחִית שֶׁל מָיִם: ו אַיִל קָרֵב בְּאַחַד עָשָׂר, הַבָּשָׂר בַּחֲמִשָּׁה, הַקְּרָבַיִם וְהַסֹּלֶת וְהַיַּיִן, בִּשְׁנַיִם שְׁנָיִם: ז פַּר קָרֵב בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל, הָרֹאשׁ בְּאֶחָד, וְהָרֶגֶל בִּשְׁנַיִם, הָעֹקֶץ וְהָרֶגֶל, הָעֹקֶץ בִּשְׁנַיִם, וְהָרֶגֶל בִּשְׁנַיִם, הֶחָזֶה וְהַגֵּרָה, הֶחָזֶה בְּאֶחָד, וְהַגֵּרָה בִּשְׁלֹשָׁה, שְׁתֵּי הַיָּדַיִם בִּשְׁנַיִם, שְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת בִּשְׁנַיִם, הַקְּרָבַיִם וְהַסֹּלֶת וְהַיַּיִן, בִּשְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּקָרְבְּנוֹת צִבּוּר, אֲבָל בְּקָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד, אִם רָצָה לְהַקְרִיב

קרבן תמיד אין דער פרי מקריב) מיט עלף (כהנים), ער אליין (דער תמיד) מיט ניין (כהנים), און (א חוץ זיי, נאָך) צוויי (כהנים) וועלכע האלטן אין זייערע הענט צוויי לעפל ווייררויך (לבונה) פון לחם הפנים. **יעדן שבת האָט מען געבראַכט אין בית המקדש 12 ברויטן, לחם הפנים (דאָס ברויט פון געזיכט, זע אין מסכתא שקלים פרק ו' משנה ד'), און ביים לחם הפנים איז געלעגן צוויי לעפל מיט ווייררויך, וועלכע מען האָט אין דעם אנדערן שבת מקטיר געווען (פאַרברענט) אויפן מזבח ווען מען האָט מקריב געווען דעם קרבן תמיד. ממילא זענען צוגעקומען נאָך 2 כהנים.** ובשבת שבתוך, און אין שבת, וואָס קומט אויס אים סוכות, האַלט איין (כהן) אין האַנט דאָס גלעזל וואַסער. **ממילא האָט מען דאַמאָלס געדאַרפֿן האָבן 12 כהנים; 11 כהנים פאַר דעם תמיד פון שבת, און איין כהן צום גלעזל וואַסער.**

ו. איל, א ווידער (איל) איז מען מקריב דורך עלף כהנים). **צווישן די קרבנות־ציבור, די קרבנות, וואָס מען האָט געבראַכט פאַר דעם גאַנצן ככל ישראל (ניט אַן איינצלנער מענטש האָט זיי געבראַכט) זענען געווען שעפּסן (כבש) אַלט ביז איין יאָר, ווידערס (איל), שעפּסן זכרים, אַלט ניט ווינציקער פון איין יאָר און 31 טעג, און אָקסן (פר), אַלט ניט ווינציקער פון איין יאָר און 31 טעג. זאָגט די משנה, אַז צום מקריב זיין אַן איל, א ווידער, האָט מען געדאַרפֿן האָבן 11 כהנים,** הבשר, דאָס פלייש (די שטי־קער, די איברים, א חוץ די אינגעווייד) דורך פינף כהנים, און די אינגעווייד (הקרביים) און דאָס מעל און דער וויין צו צוויי כהנים יעדער פון זיי. **די אינגעווייד (די קישקעס) פון א ווידער זענען שווערער ווי פון א שעפּס, און אויך דאָס מעל און דער וויין וואָס מען האָט געדאַרפֿן ברענגען מיט א איל איז מער ווי צו א שעפּס (זע אין מסכתא שקלים פרק ה' משנה ג'), און דעריבער האָט יעדער פון זיי געדאַרפֿן האָבן צוויי כהנים, דאָס הייסט צוזאַמען 11 כהנים.**

ז. פר, אַן אָקס איז מען מקריב דורך פיר־און־צוואַנציק כהנים (דהיינו): דעם קאָפּ און דעם רעכטן פוס (איז מען מקריב) דעם קאָפּ דורך איין (כהן) און דעם פוס דורך צוויי (כהנים); דעם ווידל און דעם לינקן פוס (איז מען מקריב) דעם ווידל דורך צוויי (כהנים) און דעם פוס דורך צוויי; די ברוסט און דעם האלדז (איז מען מקריב) די ברוסט דורך איין (כהן) און דעם האלדז (צוזאַמען מיט דער לונג־און־לעבער) דורך דריי (כהנים); די צוויי הענט (פאָדערשטע פוס) דורך צוויי (כהנים); די צוויי זייטן דורך צוויי (כהנים); די אינגעווייד, און דאָס מעל, און דעם וויין (איז מען מקריב) צו דריי כהנים (יעדן פון זיי דורך דריי כהנים). **צוזאַמען איז עס 24 כהנים. דער טעם איז ווייל אַן אָקס איז א סך שווערער, און דאָס מעל און וויין, וואָס מען ברענגט מיט אים איז א סך מער. זע מסכתא שקלים פרק ה' משנה ג'.** במה דברים אמורים, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? **אַז מען האָט געדאַרפֿן האָבן צו יעדער בהמה אַזוי פיל כהנים, און אַז מען האָט געוואָרפֿן גורל?** בקרבנות ציבור, (נור) ביי קרבנות פון ציבור (וואָס מען האָט געבראַכט פאַרן כלל־ישראל וועגן), אָבער ביי קרבנות פון יחיד (וואָס אַן איינצלנער מענטש האָט געבראַכט אין בית המקדש מקריב צו זיין), אויב ער וויל

מַקְרִיב. הַפְּשֵׁטָן וְנִתּוּחָן שֶׁל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שָׁוִין:

פרק ג

א אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה, צְאוּ וּרְאוּ, אִם הִגִּיעַ זְמַן הַשְּׁחִיטָה. אִם הִגִּיעַ, הָרוֹאֶה אוֹמֵר, בַּרְקַאי. מַתִּתְיָה בֶּן שְׁמוּאֵל אוֹמֵר, הֵאִיר פְּנֵי כָל הַמִּזְרָח. עַד שֶׁבְּחֶבְרוֹן, וְהוּא אוֹמֵר הֵן:

ב וְלָמָּה הֻצְרְכוּ לְכָךְ, שֶׁפַּעַם אַחַת עָלָה מְאוֹר הַלְּבָנָה, וְדָמוּ שֶׁהֵאִיר הַמִּזְרָח, וְשָׁחֲטוּ אֶת הַתָּמִיד, וְהוֹצִיאוּהוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. הוֹרִידוּ כֹהֵן גָּדוֹל לְבֵית הַטְּבִילָה. זֶה הַכְּלָל

מקריב זיין זאָל ער מקריב זיין. רשי אין מסכתא תמורה פרק ז׳ משנה ג׳ טייטשט, אז דער קרבן־ברענגער האָט געקאָנט זיך אויסקלויבן וועלכן כהן ער וויל, און זאָל פאר אים מקריב זיין אליין דעם גאנצן קרבן. הפשטן, דאָס אראָפּציען (די פעל) און דאָס צעשניידן די בהמה (אויף שטיקער) זענען סיי ביי די (קרבנות פון ציבור) און סיי ביי די (קרבנות פון יחיד) גלייך. די דאָזיקע ארבייטן מוזן ניט דוקא געטאָן ווערן דורך כהנים, און אויך א ישראל מעג זיי טאָן.

פרק ג.

א. אָמר להם, (ווען עס האָט שוין אָנגעהויבן ווערן טאָג) האָט געזאָגט צו זיי (צו די כהנים) דער ממונה (דער אויפזעער): גייט ארויס (אויף א הויכן אָרט אין בית המקדש) און זעט, צי עס איז שוין געקומען די צייט פון שעכטן. טייל מפרשים מיינען, אז מיט „ממונה״ מיינט מען דאָ דעם סגן הכהנים, דעם געהילף פון כהן גדול. אזוי ווי באלד אין דער פרי האָט מען געדאַרפן שעכטן דעם קרבן תמיד (און ביינאכט, איידער עס איז געוואָרן טאָג האָט מען ניט געטאָרט אים שעכטן), האָט דער ממונה געהייסן איינעם פון די כהנים ארויפגיין אויף דעם הויכן אָרט און קוקן אויפן הימל, צי מען זעט שוין טאָג־ליכט און מען מעג שוין שעכטן. אם הגיע, אויב עס איז שוין אָנגעקומען (די צייט), אויב עס האָט זיך שוין באוויזן טאָג־ליכט) רופט אויס דער וואָס האָט דערזען (דאָס טאָג־ליכט): „ברקאי!״, „עס איז ליכטיק!״ דאָס וואָרט „ברקאי״ איז פון „ברק״, בליץ, גלאנץ, פרימאָרגן־ליכטיקייט. מתתיא בן שמואל זאָגט: עס האָט אויפגעלויכטן דער מזרח (דער מזרח־טייל פון הימל). אין מסכתא שקלים פרק ה׳ משנה א׳ ווערט געזאָגט, אז מתתיא בן שמואל איז געווען דער ממונה איבער די גורלות־וואַרפן צווישן די כהנים (די פייסות), וועגן וועלכע מיר האָבן געלערנט אין פאָריקן פרק. עד, ביז צו חברון? און ער ענטפערט יאָ. מען האָט געפרעגט דעם כהן־אויסקוקער, צי דער הימל איז שוין טאָג ליכטיק ביז חברון, און ער האָט געענטפערט: יאָ. דער ירושלמי זאָגט, אז מען האָט דערמאָנט דאביי די שטאָט חברון, (וועלכע ליגט צו דרום פון ירושלים) כדי צו דערמאָנען דעם זכות פון די אבות אברהם יצחק און יעקב, וועלכע ליגן אין חברון (אין מערת המכפלה).

ב. ולמה, און צו־וואָס האָט מען עס געדאַרפן דערצו? צו־וואָס האָט מען געדאַרפן זיין אזוי פאָרזיכטיק און אכטונג געבן צי דאָס טאָג־ליכט האָט זיך שוין באוויזן? שפעם אחת, ווייל איינמאָל איז געהאט אויפגעגאנגן דאָס ליכטיקייט פון דער לבנה, און מען האָט געמיינט, אז עס האָט אויפגעלאַכטן דער מזרח (וואו די זון באוויזט זיך אין פרימאָרגן) און מען האָט געשאָכטן דעם קרבן תמיד (און דערנאָך האָט מען באַמערקט דעם טעות) און מען האָט אים (דעם קרבן תמיד) ארויסגעפירט צום פארברענען. מחמת א קרבן וואָס מען שעכט ביינאכט איז פסול און מען דאַרף אים פארברענען און מקריב זיין אנשטאָט אים אן אנדערן קרבן. די מפרשים ווייזן אָן, אז דאָס איז ניט פאָרגעקומען אים יום כיפור, נאָר אין אן אנדערן טאָג, ווען עס איז סוף חודש, און די לבנה באוויזט זיך אין מזרח־זייט; ווארום אים יום כיפור, וואָס איז צען טאָג אין תשרי, צען טאָג אין חודש, באוויזט זיך ניט די לבנה אין מזרח־זייט. הורידו כהן גדול, נאָכן האָט אראָפּגעפירט דעם כהן גדול צום אָרט פון טובל־זיין

הָיָה בַמִּקְדָּשׁ, כָּל הַמֵּסֵךְ אֶת רַגְלָיו, טָעוּן טְבִילָה, וְכָל הַמַּטִּיל מַיִם, טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלָיִם: ג אֵין אָדָם נִכְנָס לָעֲזָרָה לָעֲבוֹדָה, אֲפִלּוּ טָהוֹר, עַד שֶׁיִּטְבֹּל. חָמֵשׁ טְבִילוֹת וַעֲשָׂרָה קִדּוּשִׁין, טוֹבֵל כֹּהֵן גָּדוֹל וּמְקַדֵּשׁ בּוֹ בַיּוֹם, וְכֻלָּן בַּקֹּדֶשׁ עַל בֵּית הַפַּרְוָה חוּץ מִזּוֹ בִלְבָד:

איצט הויבט אָן די משנה צו געבן בפּרטות דעם גאנצן סדר ווי אזוי דער כהן גדול האָט אים יום כיפּור דורכגעפירט די עבודות אין בית המקדש. ווי נור מען האָט באמערקט, יום כיפּור צום סוף נאכט, אז עס איז שוין טאָג־ליכט, אז די מזרח־זייט פון הימל איז שוין ליכטיק ביז חברון, האָט מען געפירט דעם כהן גדול, אז ער זאָל זיך טובל זיין. איידער ער וועט גיין שעכטן דעם קרבן תמיד. זה הכלל, דער דאָזיקער כלל איז געווען אין בית המקדש: יעדער וואָס איז מיסך רגליו (האָט נקבים גדולים, שטילגאנג) דאַרף זיך טובל זיין (דעם גאנצן קערפּער אין מקוה), און ווער עס לאָזט וואסער (מטיל מים, איז משתין) דאַרף זיך וואשן די הענט און די פיס. „מיסך רגליו", **באדעקן די פיס, איז א צניעות'דיקע באצייכנונג פאַר האָבן שטילגאנג, און דער דאָזיקער אויסדרוק איז פאַראַן אין שמואל א' כ"ד ביי שאול המלך („להסך את רגליו"). „מטיל מיט", לאָזן וואַסער, איז די צניעות־דיקע באצייכנונג פאַר משתין זיין. „טובל זיין" מיינט אונטערטונקן דעם גאנצן קערפּער אין מקוה. „קידוש ידים ורגלים", „הייליקן די הענט און די פיס", מיינט וואשן זיך נור די הענט און די פיס. די פּשוטע כהנים פלעגן זיך וואשן פון כיור, אזא וואסער רעזערוואואַר, און דער כהן גדול האָט זיך געוואשן די הענט און פיס אים יום כיפּור פון א גאָלדענעם בעקן (זע ווייטער פּרק ד' משנה ה').**

ג. אין, קיין מענטש טאָר ניט אריינגיין אין דער עזרה (אין בית־המקדש־הויף, אפילו נור איז דער עזרת ישראל, וואו ישראלים מעגן אריינקומען) צו טאָן א עבודה, סיידן ער איז זיך פריער טובל. **דער ירושלמי זאָגט, אז אפילו ניט צו טאָן א עבודה מוז מען אויך זיך טובל זיין איידער מען גייט אריין אין דער עזרה.** חמש, טבילות, פינף טבילות (פינף מאָל טובל־זיין) און צען קידושים (צען מאָל וואשן זיך די הענט און די פיס) איז דער כהן גדול זיך טובל און איז זיך מקדש (וואשט די הענט און פיס) אין טאָג (פון יום כפּור), און אלע (דאָזיקע טבילות) זענען געווען אין קודש אויפן (דאך) פון פּרוה־הויז (אין הייליקן בית־המקדש הויף), א חוץ די דאָזיקע (ערשטע טבילה) אליין. **די ערשטע טבילה האָט דער כהן גדול זיך טובל געווען ניט ווייט פון דער קאַמער אין וועלכער ער האָט געוואוינט די 7 טעג פאַר יום כיפּור, לעבן דעם וואסער־טויער (שער המים), און די דאָזיקע מקוה איז געווען ניט אין הייליקן בית־ המקדש־הויף נאָר אין דרויסן. דאקייגן אלע ווייטערדיקע טבילות איז ער זיך טובל אין דער מקוה אויף דעם דאך פון בית הפּרוה, דאָס פּרוה־הויז, וואָס איז געווען אין דער הייליקער עזרה. די גמרא זאָגט, אז עס איז געווען א מכשף מיטן נאָמען פּרוה און ער האָט דאָס הויז געבויט און מען האָט עס אָנגערופן אויף זיין נאָמען. כדי צו פארשטיין די דאָזיקע משנה פון „5 טבילות און 10 קידושים", וועלן מיר דאָ געבן א דערקלערונג, וואָס וועט אונז געבן צו פארשטיין אויך די ווייטערדיקע משנות. אים יום כיפּור האָט דער כהן גדול געהאַט צו טאָן אין בית המקדש צוויי סאָרטן עבודות. איין סאָרט עבודות זענען געווען אזעלכע, וואָס האָבן ניט געהאַט קיין שייכות מיט יום כיפּור, און מען האָט זיי געדאַרפן טאָן אויך אין יעדן אנדערן טאָג אָדער אין יעדן אנדערן יום טוב. דאָס זענען געווען, למשל דאָס מקריב זיין דעם קרבן תמיד, אויסרייניקן די מנורה, מקטיר זיין די געוויינטליכע קטורת אויף דעם אינעווייניקסטן מזבח (מזבח הפּנימי), מקריב זיין דעם קרבן מוסף. די דאָזיקע וועלן מיר רופן „סתם עבודות". דער צווייטער סאָרט עבודות זענען געווען אזעלכע, וואָס נור צוליב יום כיפּור האָט מען זיי געטאָן. דאָס זענען געווען די עבודות שעכטן דעם אָקס און דעם באָק (פּר ושעיר), דאָס אריינגיין אין קודש הקדשים מיט דער פייער־פאַן און דאָרט מקטיר זיין (ברענען) די באזונדערע יום כיפּור־קטורת, דאָס מתודה זיין זיך, דאָס אוועקשיקן דעם**

ד פֵּרְסוּ סָדִין שֶׁל בּוּץ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם, פָּשַׁט, יָרַד וְטָבַל,

שעיר המשתלח, דאָס נאָכאמאָל אריינגיין אין קודש הקדשים ארויסצונעמען די פייער־פאַן. די דאָזיקע עבודות הייסן דאריבער „עבודות היום", עבודות וואָס זענען נור צוליב יום כיפור. און אויסנאַם זענען געווען דאָס מקריב זיין צוויי קרבנות, דעם ווידער („איל") פון כהן גדול און דעם ווידער („איל") פון פאָלק ישראל, וואָס כאָטש מען האָט זיי מקריב געווען נור אים יום כיפור, אָבער ווייל אלץ ארום זיי איז געטאָן געוואָרן נור אויפן בית־המקדש־הויף, און דער כהן גדול האָט צוליב זיי גאָרניט געדאַרפן אריינגיין אין קודש הקדשים (עס איז געווען אינגאַנצן „עבודת חוץ") האָבן זיי געהאַט דעם דין פון „געוויינליכע עבודות", ניט פון „עבודות היום". די געוויינליכע עבודות האָט דער כהן גדול געטאָן זייענדיק אָנגעטאָן אין בגדי כהונה, די כהונה־מלבושים, וואָס דער כהן גדול טראָגט אלע טעג אין יאָר. די דאָזיקע בגדים פון כהן גדול רופט מען „בגדי זהב", די „גאָלדענע בגדים", מחמת א טייל פון זיי זענען געווען פון גאָלד. דאָס זענען 8 שטיק: הויזן (מכנסים), א העמדל (כתונת), א גארטל (אבנט), און (מצנפת) א היטל (טייל פון זיי פון וואָל און טייל פון פלאַקס געפארבט אין פארשידענע פארבן), און אויך א אָבער־מאַנטל (מעיל), די גאָלדענע בלעך (ציץ) דעם חושן און דעם אפוד (וועגן די אַלע מלבושים געבן מיר ווייטער פרק ז' משנה ה'). אָבער די „עבודות היום", וואָס ווערן געטאָן נור צוליב יום כיפור, האָט דער כהן גדול געמוזט טאָן נור אין „בגדי לבן", ווייסע בגדים, וואָס זענען געווען ניט מער ווי 4 שטיק: הויזן, העמדל, גארטל און היטל, און אלע זענען זיי געווען געמאַכט פון ווייסן פלאַקס. ווי מיר וועלן לערנען ווייטער האָט דער כהן גדול אים יום כיפור, טוענדיק צוערשט עטליכע געוויינליכע עבודות, באלד דערנאָך געמוזט טאָן עטליכע עבודות היום, און דערנאָך ווידער עטליכע געוויינליכע עבודות און דערנאָך ווידער עטליכע עבודות היום, און דערנאָך ווידער עטליכע געוויינליכע עבודות. אזוי ארום איז אויסגעקומען אז דער כהן גדול האָט געדאַרפן עטליכע מאָל אויסטאָן די גאָלדענע בגדים און אָנטאָן די ווייסע בגדים, אויסטאָן די ווייסע בגדים און אָנטאָן די גאָלדענע בגדים. יעדעס מאָל ביים טוישן די צוויי סאָרטן הייליקע בגדים איינע אויף די אנדערע האָט דער כהן גדול געמוזט איינמאָל זיך טובל זיין אין מקוה, און צוויי מאָל וואשן זיך די הענט און פיס (קידוש), דהיינו: נאָכן אויסטאָן די איינע בגדים זיך וואשן די הענט און פיס, דערנאָך זיך טובל זיין, און דערנאָך זיך אָנטאָן די אנדערע בגדים און זיך וואשן די הענט און פיס. אזוי ארום איז אויסגעקומען, אז דער כהן גדול האָט זיך טובל געווען 5 מאָל און געוואשן זיך די הענט און פיס 10 מאָל. די משנה וועט ווייטער געבן, ווען דאָס איז פאָרגעקומען. דאָס איצטיקע ערשטע מאָל, ווען דער כהן גדול האָט אויסגעטאָן זיינע וואָכעדיקע מלבושים און אָנגעטאָן די גאָלדענע האָט ער זיך טובל געווען, אָבער געוואשן די הענט און פיס האָט ער נור איינמאָל, נאָכן אָנטאָן די גאָלדענע מלבושים, מחמת ביים אויסטאָן די וואָכעדיקע מלבושים האָט ער זיך ניט געדאַרפן וואשן. דערפאַר האָט ער דאָס צענטע מאָל זיך געוואשן צום סוף, פון אלע עבודות, ווען ער האָט אויסגעטאָן די הייליקע כהונה־מלבושים און האָט זיך אָנגעטאָן די וואָכעדיקע מלבושים. זאָל דער לערנער געדענקן גוט וואָס מיר האָבן דאָ געזאָגט, און ער וועט דאדורך בעסער פארשטיין די ווייטערדיקע משנות. — איצט וועט די משנה דערציילן ווי אזוי עס איז פאָרגעקומען די ערשטע טבילה פון כהן גדול.

ד. פרסו, מען האָט אויסגעשפרייט א ליילעך פון פלאַקס־שטאָף (בוץ) צווישן אים (דעם כהן גדול) און דעם (פארזאמלטן) פאָלק; ער האָט זיך אויסגעטאָן (די וואָכעדיקע קליידער), איז אראָפּגעגאַנגען (אין מקוה) און האָט זיך טובל געווען; ער איז ארויפגעגאַנגען און זיך אָפּגעווישט. „בוץ" (**פאראן אויך אין ספר אסתר א'**) מיינט טייערע פלאַקס־שטאָף. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז געווען צו דערמאָנען, אז די עבודות

עֲלָה וְנִסְתַּפֵּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. הֵבִיאוּ לוֹ אֶת הַתָּמִיד, קְרָצוֹ וּמֵרֵק אַחֵר שְׁחִיטָה עַל יָדוֹ. קִבֵּל אֶת הַדָּם וּזְרָקוֹ. נִכְנַס לְהַקְטִיר קְטֹרֶת שֶׁל שַׁחַר, וּלְהֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וּלְהַקְרִיב אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הָאֵבָרִים, וְאֶת הַחֲבִתִּין וְאֶת הַיָּיִן:

ה קְטֹרֶת שֶׁל שַׁחַר הָיְתָה קְרֵבָה בֵּין

היום וועלן פאַרקומען אין ווייסע קליידער (פלאַקס־קליידער). הביאו, מען האָט אים (דעם כהן גדול) געברענגט די גאָלדענע קליידער (בגדי זהב) און ער האָט זיך אָנגעטאָן און זיך געוואַשן זיינע הענט און זיינע פיס. **אַזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט, אַז נאָכן אָנטאָן די בגדי כהונה האָט דער כהן גדול געדאַרפן האָבן קידוש ידים ורגלים.** הביאו לו את התמיד, מען האָט אים (צום כהן גדול) געבראַכט דעם תמיד (דאָס שעפּסל פאַר דעם קרבן תמיד), ער האָט אים געשאָכטן, און אַן אַנדערער (מענטש) האָט פאַרענדיקט די שחיטה אָנשטאָט אים. „קרצו" פון וואָרט „קרץ" **צעשניידן (ירמיה ו' קרץ מצפון), מיינט דאָ שעכטן. דער כהן גדול האָט נור איבערגעשאָכטן דעם רוב פון די צוויי סימנים, דעם קנה און ושט, און אַן אַנדערער מענטש האָט צוגעשניטן דאָס איבעריקע. „מרק" הייסט פאַרענדיקן, און די מפרשים מיינען, אַז עס איז דאָס־זעלבע וואָס איז ירמיה מ"ו „ומרקו הרמחים", פאַלירן די שפּיזן, מאַכן אַ זאַך אין אָרדנונג.** קבל, ער (דער כהן גדול) האָט אַריינגענומען זיין (דעם שעפּסל'ס) בלוט (אין אַ כלי) און ער האָט געשפּריצט דאָס (בלוט אויפן מזבח). **דאָס זענען געווען די ערשטע עבודות פון כהן גדול; שעכטן דעם קרבן תמיד, נעמען זיין בלוט און שפּריצן אויפן מזבח.** נכנס, (דערנאָך) איז ער (דער כהן גדול) אַריינגעגאַנגען (אין היכל) מקטיר צו זיין (צו ברענען אויף דעם אינווייניקסטן מזבח) די קטורת פון פרימאָרגן, און (דאָרט) אויך אויסצורייניקן די ליכטלעך (אין דער מנורה), און (ער איז צוריק אַרויסגעקומען און) מקריב געווען (אויף דעם אויסנווייניקסטן מזבח) דעם קאָפּ (פון געשאָכטענעם קרבן־תמיד־שעפּסל) און די (צושניטענע) איברים (שטיקער פון קרבן תמיד־שעפּסל) און די חביתין (די טעגליכע מנחה פון כהן גדול) און דעם וויין (וואָס קומט מיטן קרבן תמיד). אייגענטליך פעלט אַז דער כהן גדול האָט אויך מקריב געווען **(מיטן קרבן תמיד) דאָס מעל געמישט מיט אייל (סולת) ווי מיר האָבן געלערנט פריער פּרק ב' משנה ג'. נאָר מיט „וויין" מיינט מען שוין אַלץ. — דאָ איז וויכטיק צו געבן נאָך אַ דערקלערונג כדי מען זאָל פאַרשטיין די עבודות פון כהן גדול, און וואו ער איז כסדר געגאַנגען. אין בית המקדש הויף איז געשטאַנען אַ מזבח, וועלכער האָט געהייסן „מזבח החיצון", דער אויסנווייניקסטער מזבח; אויף אים האָט מען מקריב געווען (פאַרברענט) די קרבנות. אין דער זייט אין הויף איז געשטאַנען די הייליקע געביידע פון בית המקדש. אין דער געביידע ווען מען איז אַריינגעקומען, איז געווען צוערשט אַ „אולם", אַ גרויסער זאַל, אַ סאָרט פאָר־האַליע. פון אולם איז מען אַריינגעקומען אין אַ צווייטן צימער, מיטן נאָמען „היכל". דאָרט איז געשטאַנען די מנורה, וועלכע מען האָט אָנגעצינדן יעדן טאָג און מען האָט יעדן טאָג אויך געדאַרפן אויסרייניקן די ליכטלעך, די ברענערס פון דער מנורה. עס איז דאָרט אויך געשטאַנען אַ „מזבח הפנימי", דער „אינערליכער מזבח", וועלכן מען האָט אויך גערופן „מזבח הזהב", דער גאָלדענער מזבח. אויף אים האָט מען יעדן טאָג, צוויי מאָל אין טאָג, אין דער פרי און פאַרנאַכט מקריב געווען קטורת (אַרויפגעוואָרפן בשמים אויף פייערדיקע קוילן). ווי מיר וועלן לערנען ווייטער האָט מען אויף דעם דאָזיקן מזבח געטאָן נאָך עבודות. פון דעם היכל איז מען אַריינגעקומען אין אַ דריטן צימער, אין דעם הייליקסטן, דעם קודש הקדשים. דאָרט האָט מען אַ גאַנץ יאָר ניט געטאָרט אַריינקומען, און נור דער כהן גדול איז אַריינגעקומען אים יום כיפור, כדי מקטיר צו זיין דאָרט די יום־כיפור־קטורת און צו שפּריצן דאָס בלוט פון די ספּעציעלע יום כיפור קרבנות. אין דער צייט פון 1טן בית המקדש איז דאָרט געשטאַנען דער ארון. זאָל דער לערנער דאָס אַלץ געדענקען.**

ה. קטורת, די קטורת פון דער פרי (וואָס מען האָט מקטיר געווען יעדן טאָג

דָּם לָאֵבָרִים, שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם בֵּין אֵבָרִים לִנְסָכִים. אִם הָיָה כֹהֵן גָּדוֹל זָקֵן אוֹ אִסְטְנִס, מְחַמִּין לוֹ חַמִּין, וּמְטִילִין לְתוֹךְ הַצּוֹנֵן, כְּדֵי שֶׁתָּפוּג צִנָּתָן: ו הֱבִיאוּהוּ לְבֵית הַפַּרְוָה, וּבַקֹּדֶשׁ הָיְתָה. פָּרְסוּ סָדִין שֶׁל בּוּץ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם, קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, פָּשַׁט קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג, הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי לָבָן, לָבַשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו: ז בַּשַּׁחַר הָיָה לוֹבֵשׁ פִּלּוּסִין שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מָנֶה, וּבֵין הָעַרְבַּיִם הִנְדְּוִיִּן שֶׁל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת זוּז. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בַּשַּׁחַר הָיָה לוֹבֵשׁ שֶׁל שְׁמֹנָה עָשָׂר מָנֶה, וּבֵין הָעַרְבַּיִם שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר

אין דער פרי) האָט מען מקטיר געווען (אין דער צייט) צווישן (שפריצן) דאָס בלוט (פון קרבן תמיד אין דער פרי) און (מקריב זיין) די אברים (פון קרבן תמיד אין דער פרי); די (קטורת) פון פארנאכט האָט מען מקטיר געווען צווישן (מקריב זיין) די איברים (פון פארנאכטיקן קרבן תמיד) און די נסכים (דאָס מעל און ווין פון פאר־נאכטיקן קרבן תמיד). **מיר האָבן שוין געגעבן, אז מען האָט יעדן טאָג מקריב געווען צוויי שעפּסלעך אלס קרבן תמיד: איינס אין דער פרי און דאָס האָט געהייסן „תמיד של שחר", און איינס פארנאכט און דאָס האָט געהייסן „תמיד של בין הערבים".** אם היה, אויב דער כהן גדול איז געווען אלטער מאן אָדער א מפונק (איסטנים, א שוואכלינגער) ווארעמט מען אים אָן ווארעם (וואסער) און מען טוט עס אריין אין דעם קאלטן (וואסער אין דער מקוה) כדי אויסצוואַרעמען זייער קעלט. **דאָס וואסער האָט מען אָנגעווארעמט ערב יום כיפור. אין דער גמרא זאָגט ר' יהודה, אז מען האָט אָנ־געווארעמט שטיקער אייזן. וועגן אויסדרוק „תפוג", אויסוועפּן, האָבן מיר געגעבן פריער פרק א' משנה ז' („והפג"); דאָרט מיינט מען שוואכער מאכן די היץ, און דאָ מיינט מען שוואכער מאכן די קעלט. — ביז איצט האָט דער כהן גדול געטאָן די געוויינליכע עבודות, טראָגנדיק די בגדי זהב, די גאָלדענע קליידער. איצט דארף ער שוין צוטרעטן צו טאָן די ספּעציעלע יום־כיפור־עבודות, און ער גייט זיך איבערטאָן אין די ווייסע קליידער (בגדי לבן), און די משנה זאָגט:**

ו. הביאוהו, מען האָט אים (דעם כהן גדול) צוגעפירט צום פרוה־הויז (וואו עס איז געווען די מקוה), און זי איז געווען אין הייליקן אָרט. **מיר האָבן פריער אין משנה ג' געגעבן וועגן דעם בית הפרוה.** פרסו, מען האָט אויסגעשפּרייט א ליילעך פון פלאקס־שטאָף „בוץ" צווישן אים (דעם כהן גדול) און דעם פאָלק. ער האָט זיך גע־וואשן זיינע הענט און זיינע פיס און האָט זיך אויסגעטאָן (די גאָלדענע קליידער); ר' מאיר זאָגט, אַז ער האָט (צוערשט) זיך אויסגעטאָן (די גאָלדענע קליידער) און (דערנאָך) זיך געוואשן זיינע הענט און זיינע פיס. ער איז אראָפּגעגאנגען (אין מקוה) און האָט זיך טובל געווען, ער איז ארויפגעגאנגען און האָט זיך אָפּגעווישט; מען האָט אים געבראכט די ווייסע קליידער (בגדי לבן), ער האָט זיך אָנגעטאָן (אין זיי) און האָט זיך געוואשן זיינע הענט און זיינע פיס. **איידער די משנה גייט זאָגן וועגן די עבודות היום וואָס דער כהן גדול איז געגאנגען איצט טאָן, זאָגט די משנה פריער וועגן די דאָזיקע בגדי לבן, די ווייסע פלאקס־קליידער, אז זיי זענען געווען פון זייער טייערן שטאָף, דהיינו:**

ז. בשחר, אין דער פרי (אים יום כיפור) האָט ער אָנגעטאָן (די ווייסע קליידער, פון א פלאקס־שטאָף, וואָס האָט געהייסן) פלוסין, (וואָס האָבן געקאָסט) צוועלף מנה (א מנה איז הונדערט דינר), און פארנאכט (האָט ער אָנגעטאָן די ווייסע קליידער פון א פלאקס־שטאָף וואָס האָט געהייסן) הנדוין וואָס האָבן געקאָסט אכט מנה, אזוי זאָגט ר' מאיר; און די חכמים זאָגן, אז אין דער פרי האָט ער אָנגעטאָן פאר אכצן מנה און פארנאכט פאר צוועלף מנה; אלע (די קליידער אין דער פרי און פארנאכט צוזא־

מָנֶה, הַכֹּל שְׁלֹשִׁים מָנֶה, אֵלּוּ מִשֶּׁל צִבּוּר, וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף, מוֹסִיף מִשֶּׁלּוֹ: **ח** בָּא לוֹ אֵצֶל פָּרוֹ, וּפָרוֹ הָיָה עוֹמֵד בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, רֹאשׁוֹ לַדָּרוֹם, וּפָנָיו לַמַּעֲרָב. וְהַכֹּהֵן עוֹמֵד בַּמִּזְרָח, וּפָנָיו לַמַּעֲרָב, וְסוֹמֵךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וּמִתְוַדֶּה, וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר, אָנָּא הַשֵּׁם, עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי חָטָאתִי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי. אָנָּא הַשֵּׁם, כַּפֶּר נָא לַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים וְלַחֲטָאִים, שֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי וְשֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ, אֲנִי וּבֵיתִי, כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ. וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

מען) האבן געקאסט דרייסיק מנה (ניט לויט ר' מאיר און נאר לויט די חכמים). **ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט אז „פלוסין" איז פון „פעלוסיאן", א שטאט אין עגיפטן, וואס האט אויסגעארבייט טייערע פלאקס־שטאפן, און אויך די אלטע רוימישע שרייבער (פליניוס) דערמאנען די „פעלוסיום"־שטאפן אלס זייער טייערע; „הנדיין" מיינט מען טייערע פלאקס־שטאפן, וועלכע מען האט געבראכט פון אינדיע.** אלו, די דאזיקע איז געווען פון ציבור (־געלט), און אויב ער (דער כהן גדול) וויל צוגעבן פון זיין אייגן (געלט, און קויפן נאך טייערערע שטאפן) מעג ער צוגעבן פון זיין אייגן (געלט). **די גמרא זאגט, אז אויב דער כהן גדול לייגט צו זיין אייגן געלט מוז ער עס מקדיש זיין און איבערגעבן צום בית המקדש. אין דער גמרא ווערט אויך געבראכט וועגן רייכע כהנים גדולים, וועלכע האבן צוגעלייגט גרויסע סומען געלט צו קויפן טייערע בגדי לבן.**

ח. בא לו, ער (דער כהן גדול) איז (זייענדיק אנגעטאן אין די ווייסע קליידער) צוגעגאנגען צו זיין אקס, און זיין אקס איז געשטאנען צווישן דעם אולם און דעם מזבח (דעם אויסנווייניקסטן מזבח); זיין (דעם אקס'ס) קאפ איז געווען אין דרום און זיין פנים (אויסגעדרייט) צו מערב, און דער כהן (גדול) איז געשטאנען אין מזרח און זיין (דעם כהן גדול'ס) פנים (איז געווען אויסגעדרייט) צו מערב, און ער האט ארויפגעלייגט זיינע ביידע הענט אויף אים (אויף דעם אקס) און האט זיך מתוודה־געווען. **דאס איז געווען א ספעציעלער יום כיפור־קרבן, דער „אקס פון כהן גדול" (פר של כהן גדול), וועגן וועלכן עס ווערט געזאגט אין חומש ויקרא ט"ז „והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו".** וכך, און אזוי האט ער (דער כהן גדול) געזאגט (זיין וידוי): „א, נאמען (גאט), איך האב געקרומט, איך האב פושע געווען, איך האט געזינדיקט, פאר דיר, איך און מיין הויז־געזינד; א, נאמען (גאט), פארגיב די עוונות און די פשעים און די זינד, וואס איך האב פארקרומט און פושע געווען און געזינדיקט פאר דיר, איך און מיין הויז־געזינד, ווי עס איז געשריבן אין דער תורה פון דיין קנעכט משה (ויקרא ט"ז) „ווארום אין דאזיקן טאג וועט ער פארגעבן אייך" און אזוי ווייטער. און זיי (דאס פאלק וואס הערט די וידוי פון כהן גדול) ענטפערן נאך אים: „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (געבענטש איז דער נאמען פון דעם כבוד פון זיין קעניגרייך אויף אייביק). **דער כהן גדול האט געזאגט אים יום כיפור דריי מאל וידוי: איינמאל פאר זיך און פאר זיין הויז־געזינד, דאס צווייטע מאל פאר די כהנים, און דאס דריטע מאל פאר דעם גאנצן פאלק ישראל. דאס איצטיקע מאל איז געווען פאר זיך און פאר זיין הויז־געזינד. דאס ווארט „השם" (נאמען) מיינט, אז דער כהן גדול האט דא ארויסגעזאגט דעם נאמען פון גאט ווי ער איז געשריבן (דעם שם הויה), און די משנה גיט נור סתם „השם", „דער נאמען" (זע ווייטער פרק ו' משנה ב'). די ווערטער „און אזוי ווייטער" מיינען, אז דער כהן גדול האט געזאגט דעם גאנצן פסוק „כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".**

ט בָּא לוֹ לַמִּזְרָח לִצְפוֹן הַמִּזְבֵּחַ, הַסְּגָן מִימִינוֹ, וְרֹאשׁ בֵּית אָב מִשְּׂמֹאלוֹ, וְשָׁם שְׁנֵי שְׂעִירִים, וְקַלְפִּי הָיְתָה שָׁם, וּבָהּ שְׁנֵי גוֹרָלוֹת. שֶׁל אֶשְׁכְּרוֹעַ הָיוּ, וַעֲשָׂאָן בֶּן גַּמְלָא שֶׁל זָהָב, וְהָיוּ מַזְכִּירִין אוֹתוֹ לְשֶׁבַח: י בֶּן קָטִין עָשָׂה שְׁנֵים עָשָׂר דַּד לַכִּיּוֹר, שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ אֶלָּא שְׁנַיִם. וְאַף הוּא עָשָׂה מוּכְנִי לַכִּיּוֹר, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מֵימָיו נִפְסָלִין בְּלִינָה. מוּנְבַּז הַמֶּלֶךְ

ט. בא לו למזרח, (דערנאָך) איז ער (דער כהן גדול) צוגעגאנגען צו מזרח אין דער עזרה (צו צפון פון מזבח), דער סגן (דער געהילף כהן) איז געווען פון זיין רעכטער (זייט) און דער ראש בית אב פון זיין לינקער (זייט). „סגן" האָט געהייסן דער געהילף פון כהן גדול. ראש בית אב, דער פירער פון בית אב, האָט געהייסן דער כהן, וואָס האָט אָנגעפירט מיט דעם בית אב, מיט אן אָפּטיילונג כהנים. אלע כהנים זענען געווען איינגעטיילט אין 24 משמרות. און יעדער משמר כהנים האָט געטאָן די עבודה אין בית המקדש איין וואָך. דער משמר כהנים איז געווען איינגע־טיילט אין 6 (לויט טייל מיינונגען אין 7) בתי אבות, און יעדער בית אב־כהנים האָט געטאָן די עבודה איין טאָג אין דער וואָך. זייער פירער און עלטסטער האָט געהייסן ראש בית אב. דאָ מיינט די משנה דעם פירער פון בית אָב, וואָס זיין טאָג פון עבודה איז אויסגעפאַלן אים יום כיפור. ושם, און דאָרט (אין מזבח אין דער עזרה) זענען געשטאנען צוויי בעק (שעירים). דער חומש (ויקרא ט"ז) זאָגט, אז אים יום כיפור זאָל מען נעמען צוויי שעירים („שעיר" הייסט דער זכר פון א ציג), און איינעם פון זיי זאָל מען מקריב זיין פאר גאָט און איינעם (שעיר המשתלח) זאָל מען אוועקשיקן אין דער מדבר (לעזאזל). כדי צו וויסן, וועלכן פון זיי דארף מען מקריב זיין פאר גאָט און וועלכן זאָל מען אוועקשיקן, האָט מען געוואָרפן גורל. זאָגט די משנה אז די צוויי שעירים זענען געשטאנען אין מזרח אין דער עזרה. וקלפי, און א קלפי (א הילצערן קעסטל) איז דאָרט געווען, און אין אים זענען געלעגן צוויי גורלות. דאָס זענען געווען צוויי קלעצלעך, אויף איינעם איז געווען אויפגעשריבן „לה'" (צו גאָט), און אויפן אנדערן „לעזאזל". „קלפי", מיינט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", איז פון גריכישן וואָרט „קאלפע", א בעכער, אין וועלכן מען לייגט אריין די גורל־קוויטלעך. של אשכרוע, זיי (די צוויי גורלות) זענען געווען פון בוקסבוים־האָלץ (אשכרוע), און (דערנאָך) האָט בן גמלא זיי געמאכט פון גאָלד, און מען האָט אים (בן גמלא'ן) דערפאר דערמאָנט צום גוטן (לשבח, צום לויב). בן גמלא איז געווען דער כהן גדול יהושע בן גמלא, און די גמרא בבא בתרא כ"א דערציילט וועגן אים, אז ער האָט איינגעפירט אז מלמדים זאָלן לערנען אין יעדער שטאָט מיט די קינדער.

י. בן קטין האָט געמאַכט צוועלף רערן (דדין, ברוסטן, רערן, דורך וואנען עס גייט וואסער), צום כיור (דעם וואש־בעקן), ווייל ער האָט (פריער) געהאַט נור צוויי (רערן). ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב' משנה ג' זענען ביים קרבן תמיד גע־ווען באשעפטיקט 12 כהנים (א חוץ שעכטן ווייל דאָס האָט געקאָנט אויך טאָן א ישראל), און כדי זיי זאָלן אלע קאָנען אין איין צייט זיך וואשן די הענט און די פיס פון כיור, האָט ער געמאכט דערצו 12 רערן. ואף הוא, און ער (בן קטין) האָט אויך געמאַכט א מעכאניזם (מוכני) צום כיור (אז מען זאָל אים אונטער־צייט אראָפּלאָזן דורך א ראָד אין א גרוב מיט וואסער) כדי זיין וואסער זאָל ניט פסול ווערן דורך איבער־נעכטיקן (לינה). ווען דער כיור מיטן וואסער זענען געווען אין גרוב ביינאכט זענען זיי ניט געוואָרן פסול דורך איבערנעכטיקן (לינה), ווייל עס הייסט, אז דאָס וואסער איז באהאָפטן צו דער ערד. „מוכני" זאָגט דער „מוסף הערוך" איז דאָס גריכישע וואָרט „מעקען", און דאָס מיינט א מאשין, און רשי זאָגט, אַז דאָס איז אזא ראָד, מיט וועלכן מען זאָל אים אראָפּלאָזן אין גרוב. — די משנה רעכנט דאָ אויס, אגב אורחא, אויך אנדערע נוצליכע זאכן וואָס מענטשן האָבן געטאָן אין בית המקדש

עָשָׂה כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל זָהָב. הִלְנִי אִמּוֹ עָשְׂתָה נִבְרֶשֶׁת שֶׁל זָהָב עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל. וְאַף הִיא עָשְׂתָה טַבְלָא שֶׁל זָהָב שֶׁפָּרָשַׁת סוֹטָה כְּתוּבָה עָלֶיהָ. נִיקָנוֹר נַעֲשׂוּ נִסִּים לְדַלְתוֹתָיו. וְהָיוּ מַזְכִּירִין אוֹתוֹ לְשֶׁבַח:

יא וְאֵלּוּ לִגְנַאי. שֶׁל בֵּית גַּרְמוּ לֹא רָצוּ לְלַמֵּד עַל מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים. שֶׁל בֵּית אַבְטִינָס לֹא רָצוּ לְלַמֵּד עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת. הֻגְרוּס בֶּן לֵוִי הָיָה יוֹדֵעַ פֶּרֶק בַּשִּׁיר, וְלֹא רָצָה לְלַמֵּד. בֶּן קַמְצָר לֹא רָצָה לְלַמֵּד עַל מַעֲשֵׂה הַכְּתָב. עַל

און דערפאר האָט מען זיי געלויבט, און אויך שלעכטע זאכן פון טייל מענטשן, און דערפאר האָט מען זיי דערמאָנט צום שלעכטן. מונבז המלך האָט געמאַכט אלע הענט־לעך פון די כלים (צו די עבודות אין בית המקדש) פון יום כיפור פון גאָלד. „מונבז", מאָנאָבאַז, איז געווען מלך אין לאנד אדיאבענע צוואָנציק יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש, און ער האָט זיך מגייר געווען צוזאמען מיט זיין מוטער און זיין גאַנ־צער פאמיליע. הילני, זיין (מונבז'ס) מוטער הילני (העלענא) האָט געמאַכט א גאָלדע־דענעם שפיגל־לאָמפּ אויף דער טיר פון היכל; זי האָט אויך געמאַכט א טאָוועל פון גאָלד, אויף וועלכן די פרשה פון סוטה איז געווען אויפגעשריבן. וועגן דער פרשה פון סוטה און סוטה בכלל זע אין דער הקדמה צו מסכתא סוטה. דאָס וואָרט „נברשת" איז פאַראַן אין דניאל ה' (נברשתא דדהבא). די גמרא זאָגט, אז דאָס איז געווען, כדי ווען די זון גייט אויף אין דער פרי זאָלן זיך די שטראַלן אָפּשלאָגן אין דעם שפּיגל־לאָמפּ און מען וועט וויסן אין בית־המקדש־הויף, אז עס איז שוין געוואָרן טאָג און מען קאָן שוין ליינען די פרי־מאָרגן־קריאת־שמע. ניקנור, צו ניקנור זענען געשען ניסים מיט זיינע טירן. די גמרא דערציילט, אז ניקנור (ניקאנאָר) איז געווען א ייד אין אלכסנדיא אין מצרים און ער האָט געפירט אין א שיף טירן פאַר א טויער אין בית־המקדש־הויף; אויפן ים איז געוואָרן א שטורם און מען האָט געמוזט איין טיר אריינוואַרפן אין ים, און ווען דער שטורם איז געווען שטאַרק און מען האָט גע־וואָלט אריינוואַרפן אין ים די אנדערע טיר האָט ניקנור ניט געלאָזט. און עס איז געשען א נס אז דער ים איז רוהיג געוואָרן, און ווען די שיף איז צוגעקומען צום ברעג איז די ערשטע טיר אויך ארויפגעשוואומען. דער טויער אין בית־המקדש־הויף האָט דעריבער געהייסן „שער ניקנור". והיו, און מען האָט זיי (די אלע דער־מאָנטע מענטשן) דערמאָנט צום גוטן (לשבח, צום לויב). אין טייל משניות איז פאַראַן די גירסא „אותו", „אים"", עס הייסט ניקנור'ן האָט מען דערמאָנט צום גוטן.

יא. ואלו לגנאי, און די דאָזיקע (ווערן דערמאָנט) צום שלעכטן (לגנאי, ווערן געטאדלט): (די מענטשן) פון דער גרמו־פאמיליע (בית גרמו) האָבן ניט געוואָלט אויסלערנען (אנדערע מענטשן) די אַרבייט פון לחם הפנים. דער „לחם הפנים", „דאָס ברויט פון געזיכט", זענען געווען צוועלף חלות, וואָס מען האָט געבראַכט יעדן שבת אין בית המקדש. זיי זענען געווען הויל, און זיי, די בית־גרמו, האָבן געוואוסט, ווי אזוי זיי צו באַקן און ארויסנעמען פון אויוון, אז זיי זאָלן זיך ניט צוברעכן. של בית אבטינס, (די מענטשן) פון דער אבטינס־פאמיליע האָבן ניט געוואָלט לערנען (אנדערע) די אַרבייט (צוזאמענצושטעלן די בשמים) פון קטורת. וועגן דעם האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שקלים פרק ה' משנה א'. הגרוס בן לוי האָט געקענט א (שיינעם) טאָן אין געזאַנג און האָט ניט געוואָלט לערנען אנדערע מענטשן). דאָס וואָלט געניצט אין בית המקדש צום געזאַנג פון די לויים. בן קמצר האָט ניט געוואָלט לערנען (אנדערע) די (ספּעציעלע) אַרבייט פון שרייבן. די גמרא זאָגט, אז בן קמצר האָט געקאָנט האַלטן 4 פעדערס צווישן די 4 פינגער און אָנשרייבן מיט איינמאָל דעם נאָמען פון גאָט, דעם שם הויה, וואָס האָט 4 אותיות. על הראשונים, אויף די ערשטע (בן גמלא,

הָרִאשׁוֹנִים נֶאֱמַר, זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, וְעַל אֵלּוּ נֶאֱמַר, וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב:

פרק ד

א טָרַף בַּקַּלְפִּי וְהֶעֱלָה שְׁנֵי גוֹרָלוֹת, אֶחָד כָּתוּב עָלָיו לַשֵּׁם, וְאֶחָד כָּתוּב עָלָיו לַעֲזָאזֵל. הַסְּגָן מִימִינוֹ, וְרֹאשׁ בֵּית אָב מִשְּׂמֹאלוֹ. אִם שֶׁל שֵׁם עָלָה בִימִינוֹ, הַסְּגָן אוֹמֵר לוֹ, אִישִׁי כֹהֵן גָּדוֹל הַגְבַּהּ יְמִינְךָ, וְאִם שֶׁל שֵׁם עָלָה בִשְׂמֹאלוֹ, רֹאשׁ בֵּית אָב אוֹמֵר לוֹ, אִישִׁי כֹהֵן גָּדוֹל הַגְבַּהּ שְׂמֹאלְךָ. נָתַן עַל שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים, וְאוֹמֵר, לַה' חַטָּאת. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר חַטָּאת אֶלָּא לַה'. וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו, בָּרוּךְ

בן קטין, מונבז, זיין מוטער הילני, און ניקנור) איז געזאָגט געוואָרן (די ווערטער פון משלי י׳) „זכר צדיק לברכה, דער אנדענקן פון צדיק איז צום בענטשן״, און אויף די לעצטע (בית גרמו, בית אבטינס, הגרוס בן לוי און בן קמצר) איז געזאָגט געוואָרן (די ווערטער אין משלי י׳) „ושם רשעים ירקב, און דער נאָמען פון רשעים זאָל ווערן פארפוילט״. **די גמרא זאָגט אז די פאמיליעס גרמו און אבטינס האָבן געגעבן א טעם צו זייער ניט־וועלן לערנען אַנדערע, ווייל זיי האָבן געוואוסט, אַז דאָס בית המקדש וועט חרוב ווערן, און טאָמער וועלן שלעכטע מענטשן באנוצן די קענטניס פאר עבודה זרה. דער ברטנורא זאָגט, אז די חכמים האָבן זייער פארענטפערונגט ניט אָנגענומען.**

פרק ד

א. טרף בקלפי, ער (דער כהן גדול, נאָכדעם ווי ער איז צוגעקומען צו דעם גורלות־קעסטל, צו דער קלפי, ווי די משנה האָט געזאָגט פריער אין פרק ג׳ משנה ט׳) האָט ער אויסגעמישט (די גורלות) אין דעם קעסטל, און ער האָט ארויסגענומען די צוויי גורלות (איינעם און דער רעכטער האנט און איינעם אין דער לינקער), אויף איינעם איז געווען אָנגעשריבן „לה׳ ״ (פאר גאָט), און אויף איינעם איז געווען אָנגעשריבן „לעזאזל״. **ער האָט אויסגעמישט („טרף״, אויסמישן) די 2 גורלות, כדי ער זאָל ניט וויסן וואָסער גורל ער ציט ארויס אין דער רעכטער האנט, מחמת עס איז געווען א גוטער סימן, אויב אין דער רעכטער האַנט איז ארויס דער גורל „לה׳ ״. אזוי טייטשט דער „ערוך״, אז „טרף״ מיינט מען אויסמישן. רשי טייטשט „טרף״ שנעל ארויסנעמען.** הסגן, דער סגן (דער געהילף פון כהן גדול) איז געווען ביי זיין (דעם כהן גדול׳ס) רעכטער האַנט, און דער ראש בית אב איז געשטאַנען ביי זיין לינקער זייט. **וועגן „סגן״ און „ראש בית אב״ האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ג׳ משנה ט׳.** אם של שם, אויב (דער גורל) פון „פאר גאָט״ איז ארויס אין זיין רעכטער האַנט, האָט דער סגן געזאָגט צו אים (צום כהן גדול). „מיין האר, כהן גדול, הייב־אויף דיין רעכטע האַנט!״, און אויב (דער גורל) „פאר גאָט״ איז ארויס אין זיין לענקער האַנט, האָט דער ראש בית אב געזאָגט צו אים: „מיין האר, כהן גדול, הייב־אויף דיין לינקע האנט!״ **ווי די משנה האָט געלערנט פריער אין פרק ג׳ משנה ט׳ זענען ביי דעם כהן גדול געשטאַנען צוויי שעירים, צוויי בעק (שעירים, צוויי זכרים פון ציגן).** נתנן, ער (דער כהן גדול) האָט זיי (די צוויי גורלות) ארויפגעלייגט אויף די צוויי שעירים (יעדן איינעם אויף איין שעיר), און ער האָט געזאָגט „לה׳ חטאת״ (צו גאָט א קרבן חטאת); ר׳ ישמעאל זאָגט, אז ער האָט ניט געדארפן זאָגן (דאָס וואָרט) „חטאת״ נאָר בלויז „לה׳ ״. **דער רמבם זאָגט אז אומעטום וואו עס ווערט אין דער מסכתא דערמאָנט, „שם״ (גאָט׳ס נאָמען) אָדער „לה׳ ״ מיינט, אז דער כהן גדול האָט ארויסגעזאָגט דעם שם הויה ווי ער ווערט געשריבן.** והן, און זיי (די פארזאמלטע מענטשן ארום, ווען זיי האָבן דערהערט דעם כהן גדול דערמאָנען גאָטס נאָמען) האָבן אים נאָכגעענטפערט: „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד״ (געבענטשט איז דער נאָמען

שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ **ב** קָשַׁר לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית בְּרֹאשׁ שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְהֶעֱמִידוֹ כְּנֶגֶד בֵּית שִׁלּוּחוֹ, וְלַנִּשְׁחָט כְּנֶגֶד בֵּית שְׁחִיטָתוֹ. בָּא לוֹ אֵצֶל פָּרוֹ שְׁנִיָּה, וְסוֹמֵךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וּמִתְוַדֶּה, וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר, אָנָּא הַשֵּׁם, עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי חָטָאתִי לְפָנֶיךָ, אֲנִי וּבֵיתִי וּבְנֵי אַהֲרֹן עַם קְדוֹשֶׁיךָ, אָנָּא הַשֵּׁם, כַּפֶּר נָא לַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים וְלַחֲטָאִים, שֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי וְשֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ, אֲנִי וּבֵיתִי וּבְנֵי אַהֲרֹן עַם קְדוֹשֶׁיךָ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ. וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ

פון דעם כבוד פון זיין מלכות אויף אייביק). **דעם „ברוך שם כבוד" האָט מען גע־זאָגט אויך פריער ביים וידוי אין פרק ג' משנה ח'.**

ב. קשר, (נאָכדעם) האָט ער (דער כהן גדול) צוגעבינדן א באנד פון פורפור־וואָל (לשון של זהורית) צום קאָפּ פון שעיר המשתלח (דעם באָק, וואָס מען דארף אוועקשיקן אין דער מדבר) און ער האָט אים (דעם באָק) אוועקגעשטעלט קייגן דעם טויער, דורך וואנען מען וועט אים אוועקשיקן; און (דער כהן גדול האָט אויך צוגע־בונדן א באנד פון פורפור־וואָל) צום (באָק) וועלכן מען דארף שעכטן (און ביי אים האָט ער צוגעבונדן דעם באנד) ביים אָרט פון זיין שעכטן (ביים האלדז). **מיר האָבן שוין פריער אין פרק ג' משנה ט' דערקלערט, אז די צוויי שעירים, די צוויי באָקן, איז איינער פון זיי געוועזן באשטימט אוועקצושיקן אין דער מדבר און דאָס איז דער שעיר המשתלח, און איינעם האָט דער כהן גדול געשאָכטן אלס קרבן חטאת אין בית המקדש, און דאָס איז דער „שעיר לשם". „לשון של זהורית" איז דער טייטש א „צונג פון רויטן וואָל" פון פורפור־וואָל.** בא לו, (דערנאָך) איז ער (דער כהן גדול) אוועקגעגאנגען צו זיין אָקס צום צווייטן מאָל. **וועגן דעם ערשטן מאָל, ביי וועלכן דער כהן גדול האָט זיך אויך מתוודה געווען, איז געוועזן פריער אין פרק ג' משנה ח'. איצט איז ער צוגעקומען צו אים צום צווייטן מאָל.** וסמך עליו, און ער (דער כהן גדול) האָט ארויפגעלייגט זיינע צוויי הענט אויף אים (אויף דעם אָקס) און ער האָט זיך מתוודה־געווען; און ער האָט אזוי געזאָגט: „אָ, נאָמען (פון גאָט), איך האָב פאר קרומט און פושע געווען און געזינדיקט פאר דיר, איך און מיין הויז און די קינדער פון אהרן דיין הייליק פאָלק (די כהנים); אָ, נאָמען (פון גאָט), פארגיב די פארקרו־מונגן און די פשעים און די זינד, וואָס איך האָב פארקרומט און פושע געווען און געזינדיקט פאר דיר, איך און מיין הויז און די קינדער פון אהרן דיין הייליק פאָלק (די כהנים), ווי עס איז געשריבן אין דער תורה פון דיין קנעכט משה (ויקרא ט"ז) „כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ווארום אין דאָזיקן טאָג וועט ער פארגעבן אייך צו רייניקן אייך פון אלע אייערע זינד פאר גאָט וועט איר ווערן ריין)"; און זיי (די פארזאמלטע מענטשן ארום, ווען זיי האָבן גע־הערט דעם כהן גדול דערמאָנען גאָטס נאָמען) האָבן אָפּגעענטפערט נאָך אים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". **דער כהן גדול האָט אין דעם יום־כיפור־טאָג זיך מתוודה געווען 3 מאָל. דאָס ערשטע מאָל פריער פרק ג' משנה ח' האָט ער זיך מתוודה געווען פאר זיך און פאר זיין הויז געזונד. דאָס איצטיקע (צווייטע) מאָל האָט ער זיך מתוודה געווען פאר זיך און פאר זיין הויז־געזונד און פאר אלע כהנים. דעם 3טן מאָל (ווייטער פרק ו' משנה ב') וועט ער זיך מתוודה זיין פארן גאנצן פאָלק ישראל. ווי מיר האָבן שוין פריער (אין פרק ג' משנה ח' און אין איצטיקן פרק משנה א') דערקלערט, האָט דער כהן גדול ארויסגעזאָגט ביי „אנא השם" (אָ, נאָמען) און ביי „לפני ה' " דעם שם הויה, דעם נאָמען פון גאָט ווי ער איז געשריבן.**

לְעוֹלָם וָעֶד: ג שְׁחָטוֹ וְקִבֵּל בְּמִזְרָק אֶת דָּמוֹ, וּנְתָנוֹ לְמִי שֶׁהוּא מְמָרֵס בּוֹ עַל הָרֹבֶד הָרְבִיעִי שֶׁבַּהֵיכָל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרוֹשׁ. נָטַל אֶת הַמַּחְתָּה, וְעָלָה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּפִנָּה גֶחָלִים אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחָתָה מִן הַמְעֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, וְיָרַד וְהִנִּיחָהּ עַל הָרֹבֶד הָרְבִיעִי שֶׁבָּעֲזָרָה: ד בְּכָל יוֹם הָיָה חוֹתֶה בְּשֶׁל כֶּסֶף, וּמְעָרֶה בְּתוֹךְ שֶׁל זָהָב, וְהַיּוֹם חוֹתֶה בְּשֶׁל זָהָב וּבָהּ הָיָה

ג. שחטו, (נאָכן מתוודה זיין זיך) האָט ער (דער כהן גדול) געשאָכטן אים (דעם אקס און ער האָט אריינגענומען זיין בלוט אין א בעקן, און ער האָט אים (דעם בעקן מיטן בלוט) געגעבן צו וועמען־עס־איז, אז ער זאָל מישן אין אים (אין בעקן מיט בלוט) אויף דער פירטער שטיינערנער פפלאסטער־שורה פון היכל, כדי דאָס (בלוט) זאָל ניט פארגליווערט ווערן. **„רובד" איז דער טייטש א שורה פון פפלאסטער־שטיינער, די גמרא זאָגט, אז כאָטש אין דער משנה שטייט „שבהיכל" (וואָס איז אין היכל), מיינט מען אָבער „של היכל", דאָס הייסט ניט אין בית־המקדש־געבידע (זע וואָס מיר האָבן געגעבן וועגן היכל פריער פרק ג' משנה ד'), נאָר אין דער עזרה, אין הויף פון בית המקדש, מחמת אין דער געביידע טאָר קיינער ניט זיין, ווען דער כהן גדול קומט דאָרט אַריין. „שבהיכל" מיינט דאריבער „אויף דער פפלאסטער שורה אין בית המקדש הויף, וואָס איז די פירטע שורה ווען מען ציילט די שורות־שטיינער פון דער היכל־געביידע אָן" (אזוי טייטשט רשי). די גאנצע ערד אין הויף און אין דער געביידע איז געווען געפלאסטערט מיט שורות־שטיינער, און יעדע שורה האָט גע־הייסן „רובד"; דער רמבם טייטשט „רובד" א העכערע באנק. ר' 'בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" זאָגט, אז עס איז א גריכישע וואָרט: מסתמא מיינט ער „ראבדאס", א שורה". נטל, ער (דער כהן גדול) האָט (דאמאָלס) גענומען די פייער־פאַן (מחתה)** און איז ארויפגעגאנגן אויפן שפּיץ פון מזבח (וועלכער איז געשטאַנען אין דעם הויף פון בית המקדש) און פונאנדער געשארט די (איבעריקע גליענדיקע) קוילן (פון מזבח) אהין און אהער, און ער האָט אָנגעשארט (אין דער פייער פאן אריין גליענדיקע קוילן) פון טיפער־ליגנדיקע, פארגליטע (מעוכלות), און ער איז אראָפּגעגאנגן (פון מזבח, טראָגנדיק די פייער־פאן מיט די קוילן) און האָט זי אנידערגעלייגט אויף דער פירטע שורה פלאסטער־שטיינער (רובד) אין דער עזרה (אין בית המקדש הויף). **דער כהן גדול האָט גענומען ברענענדיקע קוילן וועלכע ליגן טיפער אין דעם פייער־באַרג אויפן מזבח, ווייל זיי וועלן ברענען בעסער. ווי מיר וועלן לערנען ווייטער אין פרק וועט דער כהן גדול נעמען קטורת־בשמים אין אַ לעפל אין דער לינקער האַנט און די פייער־פאַן מיט קוילן אין דער רעכטער האַנט און דערמיט אריינגיין אין קדש־הקדשים, אין דעם הייליקסטן אָרט אין דעם בית המקדש, און דאָרט מקטיר זיין די קטורת, ארויפטאָן די קטורת בשמים אויפן פייער. דאָ אָבער האָקט די משנה איבער דעם סיפור וועגן כהן גדול'ס עבודה, און דערציילט, דרך אגב, וועגן פארשידענע מעלות פון כהן גדול אים יום כיפור־טאָג.**

ד. כל יום, יעדן טאָג (ווען מען איז געגאנגן מקטיר זיין די קטורת אויפן אינ־ווייניקסטן מזבח אין היכל) האָט מען (פון אויסנווייניקסטן מזבח) אָנגעשארט (די ברענענדיקע קוילן) אין (א פייער־פּיין, מחתה) פון זילבער, און מען האָט איבערגע־שיט (די ברענענדיקע קוילן פון דער זילבערנער פייערפאַן) אין א גאָלדערנער (פיי־ער פאַן). **מען האָט ניט גלייך אָנגעשארט די ברענענדיקע קוילן אין דער גאָלדענער פייער פאַן, ווייל ביים שארן ווערט דאָס גאָלד אָפּגעריבן, און די תורה האָט רחמנות געהאַט אויף יידיש געלט.** והיום, און היינט (יום כיפור) האָט (דער כהן גדול) אָנגע־שארט (די ברענענדיקע קוילן) אין א גאָלדענער (פייער־פאַן) און האָט מיט איר (אין דערזעלבער פאַן) אריינגעטראָגן. **דאָס איז געווען כדי ניט מטריח צו זיין דעם כהן גדול, אז ער זאָל דארפן איבערזווארפן די קוילן פון איין פאַן אין דער אנדערער.**

מְכֻנִּים. בְּכָל יוֹם חוֹתֶה בְּשֶׁל אַרְבָּעָה קַבִּין, וּמְעָרֶה בְּתוֹךְ שֶׁל שְׁלֹשָׁה קַבִּין, וְהַיּוֹם חוֹתֶה בְּשֶׁל שְׁלֹשָׁה קַבִּין, וּבָהּ הָיָה מְכֻנִּים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּכָל יוֹם חוֹתֶה בְּשֶׁל סְאָה, וּמְעָרֶה בְּתוֹךְ שֶׁל שְׁלֹשָׁה קַבִּין, וְהַיּוֹם חוֹתֶה בְּשֶׁל שְׁלֹשָׁה קַבִּין, וּבָהּ הָיָה מְכֻנִּים. בְּכָל יוֹם הָיְתָה כְבֵדָה, וְהַיּוֹם קַלָּה. בְּכָל יוֹם הָיְתָה יָדָהּ קְצָרָה וְהַיּוֹם אֲרֻכָּה. בְּכָל יוֹם הָיָה זְהָבָהּ יָרֹק, וְהַיּוֹם אָדֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מְנַחֵם. בְּכָל יוֹם מַקְרִיב פְּרָס בְּשַׁחֲרִית, וּפְרָס בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְהַיּוֹם מוֹסִיף מְלֹא חָפְנָיו. בְּכָל יוֹם הָיְתָה דַקָּה, וְהַיּוֹם דַּקָּה מִן הַדַּקָּה:

ה בְּכָל יוֹם כֹּהֲנִים עוֹלִים בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ, וְיוֹרְדִים בְּמַעֲרָבוֹ, וְהַיּוֹם

בכל יום, יעדן טאָג האָט מען אָנגעשאַרט אין (א פייער־פאַן וואָס האַלט) פיר טעפּ, און מען האָט איבערגעוואָרפן אין (א פייער־פאַן) וואָס האַלט דריי טעפּ, און היינט (יום כיפור) האָט (דער כהן גדול) אָנגעשאַרט אין (א פייער־פאַן וואָס האַלט) דריי טעפּ און מיט איר האָט ער אַריינגעטראָגן; ר' יוסי זאָגט, אַז יעדן טאָג האָט מען אָנגעשאַרט אין (א פייער־פאַן, וואָס האַלט) א סאה, און איבערגעוואָרפן אין (א פייער־פאַן, וואָס האַלט) דריי טעפּ. און היינט (יום כיפור) האָט (דער כהן גדול) אָנגעשאַרט אין (א פייער־פאַן וואָס האַלט) דריי טעפּ און מיט איר האָט ער אַריינגעטראָגן. **א סאה איז 6 טעפּ. דאָס איז אַלץ געווען צו מאַכן לייכטער פאַר דעם כהן גדול.** בכל יום, יעדן טאָג איז זי (די פייער־פאַן) געווען א שווערע (די וואַנט פון דער פייער־פאַן איז געווען דיק), און היינט (יום כיפור) איז זי געווען לייכט; יעדן טאָג איז איר (דער פייער־פאַן׳ס) הענטל געווען קורץ, און היינט איז דאָס הענטל געווען לאַנג. **אויך דאָס איז געווען צו פאַרלייכטערן דעם כהן גדול; די פייער־פאַן איז געווען גרינגער און דאָס הענטל, אָנצונעמען איר, איז געווען לענגער, און דאַדורך איז זי געווען לייכטער צום טראָגן, ווייל דער כהן גדול האָט איר געקאָנט צוהאַלטן מיטן אָרעם.** בכל יום, יעדן טאָג איז איר גאָלד (דאָס גאָלד פון וועלכן די פייער־פאַן איז געווען געמאַכט) געווען געלבליך, און היינט (איז דאָס גאָלד געווען) רויט, אַזוי זאָגט ר' מנחם. **דאָס רויטע גאָלד האָט געהייסן „זהב פרוים" (אין מלכים א' י'), און די גמרא זאָגט אַז עס איז געווען ענליך צום בלוט פון די אָקסן. „ירוק" איז מייסטנס דער טייטש אין משנה ניט „גרין", נאָר געלבלעך.** בכל יום, יעדן טאָג האָט מען (מקטיר געווען די קטורת־בשמים) א העלפט (פון א מנה) אין דער פרי און א העלפט (פון א מנה) פאַרנאַכט, און היינט (אים יום כיפור) האָט (ער (דער כהן גדול) צוגעלייגט (קטורת בשמים) א פולן הויפן פון ביידע הענט. **דאָס הייסט, אַז א חוץ די צוויי האַלבע מנה קטורת, וואָס מען האָט אויך אים יום כיפור מקטיר געווען (פונקט ווי יעדן טאָג) אויפן אינערליכן מזבח אין היכל, האָט דער כהן גדול אויך מקטיר געווען א פולן הויפן פון ביידע הענט צוזאַמען אין קודש הקדשים. „מנה" איז געווען א געוויכט, און די בית המקדש מנה האָט געוואויגן לערך 1100 גראַם. „פרס" הייסט א העלפט, און דאָ מיינט מען א האַלבע מנה. „מלוא חפניו", מיינט, אַז דער כהן גדול האָט אָנגענומען צוויי פולע הענט קטורת בשמים און אַריינגעלייגט אין א לעפל, און דאָס האָט ער מקטיר געווען אין קודש הקדשים.** בכל יום, יעדן טאָג איז זי (די קטורת, די בשמים) געווען (צעשטויסן) דין, און היינט (יום כיפור) איז זי געווען צעשטויסן גאַר־גאַר דין (דקה מן הדקה). **דאָס מיינט די צוויי הענט־הויפנס קטורת־בשמים, וואָס דער כהן גדול האָט מקטיר געווען אין קודש הקדשים. רשי זאָגט, אַז מען האָט די דאָזיקע יום כיפור־קטורת צעשטויסן נאָכאַמאָל ערב יום כיפור, א חוץ וואָס זי איז שוין געווען צעשטויסן איינמאָל אַלס סתם קטורת.**

ה. בכל יום, יעדן טאָג גייען די כהנים אַרויף (אויפן מזבח אין בית־המקדש־הויף) אין דער מזרח זייט אויפן מזבח־טרעפּ (כבש) און גייען אַראָפּ אויף זיין (דעם טרעפּ׳ס) מערב זייט, און היינט (יום כיפור) גייט דער כהן גדול אַרויף אין דער

כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹלֶה בָאֶמְצַע, וְיוֹרֵד בָּאֶמְצַע. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹלֶה בָאֶמְצַע, וְיוֹרֵד בָּאֶמְצַע. בְּכָל יוֹם כֹּהֵן גָּדוֹל מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַכִּיּוֹר, וְהַיּוֹם מִן הַקִּתּוֹן שֶׁל זָהָב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְעוֹלָם כֹּהֵן גָּדוֹל מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַקִּתּוֹן שֶׁל זָהָב: ו בְּכָל יוֹם הָיוּ שָׁם אַרְבַּע מַעֲרָכוֹת, וְהַיּוֹם חָמֵשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּכָל יוֹם שָׁלֹשׁ, וְהַיּוֹם אַרְבַּע. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּכָל יוֹם שְׁתַּיִם, וְהַיּוֹם שָׁלֹשׁ:

מיט פ(ון טרעפ) און גייט־אראָפּ אין דער מיט. פון הויף ארויף אויפן מזבח איז מען געגאנגען אויף א לאנגן און ברייטן טרעפ (כבש, זע פריער פרק ב׳ משנה א׳). די מזרח זייט איז געווען די רעכטע זייט פון מענטש ווען ער איז ארויפגעגאנגען אויפן מזבח, ווייל דער טרעפ איז געווען אין דרום זייט פון מזבח; די מערב זייט איז געווען די רעכטע זייט פון מענטש ווען ער איז אראָפּגעגאנגען פון מזבח. און דעריבער זענען די כהנים געגאנגען ארויף אין מזרח און אראָפּ אין מערב, ווייל עס איז אָנגענומען, אז „כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין״, מען זאָל כסדר גיין רעכטס. אָבער אים יום כיפור איז דער כהן גדול געגאנגען ארויף און אראָפּ אין דערמיט, א סימן פון חשיבות. אן אנדער גירסא איז, אז אויך אלע כהנים זענען אים יום כיפור געגאנגען ארויף און אראָפּ פון מזבח אין דערמיט. ר׳ יהודה זאָגט, אז יעדן טאָג גייט דער כהן גדול ארויף אין דער מיט און ער גייט אראָפּ אין דערמיט. אלס צייכן פון חשיבות. בכל יום כהן גדול, יעדן טאָג וואשט זיך דער כהן גדול זיינע הענט און זיינע פיס פון כיור (פון וואַש־בעקן, פון וועלכן אלע כהנים וואשן זיך די הענט און די פיס, זענען זיך מקדש), און היינט (יום כיפור, וואשט זיך דער כהן גדול) פון א גאָלדענעם קרוג (מיט וואסער). ר׳ יהודה זאָגט, אז יעדן טאָג וואשט דער כהן גדול זיינע הענט אין זיינע פיס פון א גאָלדענער קרוג. ר׳ בנימין מוספיא זאָגט אין „מוסף הערוך״, אז „קיתון״ איז דאָס גריכישע וואָרט „קאטאָן״, א גלאָז, א בעכער.

ו. בכל יום היו שם, יעדן טאָג זענען דאָרט (אויפן מזבח אין בית־המקדש־הויף) געווען פיר האָלץ־פייער־הויפנס (מערכות) און היינט (יום כיפור) זענען געווען פינף (מערכות) אַזוי זאָגט ר׳ מאיר. דער מזבח אין בית המקדש-הויף (אין דער עזרה) איז געווען לאַנג און ברייט, און האָט פארנומען אַ גרויסן פלאַץ. עס איז אויף אים יעדן טאָג געווען אין 4 ערטער הייפנס האָלץ, וועלכע מען האָט גערופן מערכות (פון וואָרט אין ויקרא י׳ „וערך״, איינאָרדנען). איינע פון זיי האָט געהייסן „מערכה גדולה״, דער גרויסער האָלץ-הויפן, וועלכן מען האָט אָנגעצינדן און אויף אים האָט מען מקריב געווען (פארברענט) דעם קרבן תמיד. די צווייטע האָט געהייסן „מערכה שניה״, דער צווייטער האָלץ-הויפן, וועלכן מען האָט אָנגעצינדן און פון אים האָט מען גענומען אין א פייער־פאַן ברענענדיקע קוילן, כדי אויף זיי מקטיר צו זיין די קטורת־בשמים אין היכל־מזבח (אויפן אינווייניקסטן מזבח אין היכל). דער דריטער האָלץ־הויפן (מערכה) האָט געברענט כסדר. האָט ניט געטאָרט פארלאָשן ווערן, ווי די תורה (ויקרא ז׳) זאָגט „והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה״, און דאָס פייער זאָל זיך ברענען אויפ׳ן מזבח, טאָר ניט פארלאָשן ווערן. דעם פערטן האָלץ־הויפן (מערכה) האָט מען אָנגעצונדן, כדי אויף אים צו פארברענען די שטיקער פון קרבן תמיד, וועלכע האָבן זיך ניט גוט פארברענט. אים יום־כיפור האָט מען געמאַכט נאָך א פיפטן האָלץ־פייער־הויפן (מערכה חמשית), כדי פון אים זאָל נעמען ברענענדיקע קוילן דער כהן גדול כדי מקטיר צו זיין די קטורת־בשמים אין קודש קדשים. ר׳ יוסי זאָגט, אז יעדן טאָג (זענען געווען דריי, און היינט (יום כיפור) פיר. ר׳ יוסי האַלט, אַז די פירטע מערכה צו פארברענען די איבערגעבליבענע שטיקער פון קרבן תמיד איז ניט געווען נויטיק, מחמת מען האָט זיי פארברענט אין דער זייט פון דער ערשטער (גרויסער) מערכה. ר׳ יהודה זאָגט, אז יעדן טאָג זענען געווען צוויי, און היינט (יום כיפור) זענען געווען דריי

א הוֹצִיאוּ לוֹ אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה, וְחָפַן מְלֹא חָפְנָיו, וְנָתַן לְתוֹךְ הַכַּף. הַגָּדוֹל לְפִי גָדְלוֹ, וְהַקָּטָן לְפִי קָטְנוֹ, וְכָךְ הָיְתָה מִדָּתָהּ. נָטַל אֶת הַמַּחְתָּה בִּימִינוֹ, וְאֶת הַכַּף בִּשְׂמֹאלוֹ, הָיָה מְהַלֵּךְ בַּהֵיכָל עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵין שְׁתֵּי הַפָּרֹכוֹת הַמַּבְדִּילוֹת בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, וּבֵינֵיהֶן אַמָּה.

ר׳ יהודה האלט אז אויך די דריטע מערכה, כדי עס זאָל זיך דאָרט ברענען שטענדיק פייער, איז ניט געווען נויטיק; און דעם דערמאָנטן פסוק „והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה" טייטשט ר׳ יהודה, אז דער וועלכער צינדט אָן די קליינע העלצלעך, כדי מיט זיי אָנצוצינדן די האָלץ־הויפנס, טאָר זיי ניט אָנצינדן אונטן, אין הויף פון בית המקדש, נאָר מוז זיי אָנצינדן אויפן מזבח.

פרק ה

א. הוציאו לו, מען האָט צו אים (צום כהן גדול) ארויפגעבראכט (פון דער קאַמער, וואו עס זענען געווען די בית־המקדש־כלים) דעם לעפל און די פאַן. **די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען די פאַן, אין וועלכער עס זענען געווען די קטורת־בשמים, און ניט די פייער־פאַן, אין וועלכער דער כהן גדול האָט שוין, פריער אין פרק ד׳ משנה ג׳, אָנגעשאַרט די ברענענדיקע קוילן און איר אוועקגעשטעלט דערווייל אין בית־המקדש־הויף.** וחפן, און ער (דער כהן גדול) האָט אָנגענומען (פון דער פאַן ארויס קטורת־בשמים) א פולן הויפן מיט ביידע הענט (מלוא חפניו) און האָט עס אריינגעלייגט אין דעם לעפל; דער גרויסער (כהן גדול) לויט זיין גרויס און דער קליינער (כהן גדול) לויט זיין קליינער (מאָס), (ווייל) און אַזוי איז געווען איר (דער קטורת) **מאָס. די משנה מיינט צו זאָגן, אז דער כהן גדול האָט געדאַרפן אָננעמען קטורת נור אזוי פיל ווי פיל עס איז אריינגעגאנגען אין דעם הויפן פון ביידע הענט, ווען ער האָט זיי צוגעלייגט איין האַנט צו דער אנדערער. אויב דער כהן גדול האָט ברייטע, גרויסע הענט, איז געווען מער קטורת, און אויב די הענט זענען געווען קליינע איז געווען ווינציקער קטורת, דער ברטנורא גיט דאָ צו (פון דער גמרא) אז אויך שפּעטער, ווען דער כהן גדול איז אריינגעגאנגען אין קודש הקדשים, האָט ער אויך דאָרט ארויסגענומען פון לעפל מיט ביידע הענט די קטורת צו וואַרפן אויפן פייער.** נטל, ער (דער כהן גדול) האָט גענומען די פייער־פאַן (מיט די ברענענדיקע קוילן וואָס ער האָט געהאַט פריער, פרק ד׳ משנה ג׳, אוועקגעשטעלט אין בית־המקדש־הויף) אין דער רעכטער האַנט, און דעם לעפל (מיט קטורת) אין זיין לינקער האַנט. **מחמת די פייער פאַן מיט די קוילן איז געווען שווערער דאריבער האָט ער זי גענומען אין זיין רעכטער האַנט.** היה מהלך, (אזוי ארום איז דער כהן גדול אריין אין דער געביידע פון בית המקדש און) ער איז (דאָרט) געגאנגען אין היכל ביז ער איז צוגעקומען ביז צווישן די צוויי פרוכתן (פאָרהאַנגן וועלכע האָבן אָפּגעטיילט צווישן הייליקן אָרט (דעם היכל) און הייליק־הייליקן (דעם קודש־הקדשים), און צווישן זיי (צווישן די צוויי פרוכתן) איז געווען איין אייל (ליידיקער אָרט). **מיר האָבן שוין פריער געגעבן, אַז ווען מען איז אריינגעקומען אין דער געביידע פון בית המקדש איז מען צוערשט אריינגעקומען אין א גרויסער פאָר־האַליע, וועלכע האָט געהייסן „אולם"; פון דאָרט איז מען אריינגעקומען אין אן אנדערן צימער, וועלכע האָט געהייסן „היכל". אין דעם היכל איז געשטאנען דער „מזבח הזהב", דער גאָלדענער מזבח, און מען האָט אים אויך גערופן „מזבח הפנימי", דער אינווייניקסטער מזבח, כדי אים אונטערצושיידן פון „מזבח החיצון", פון אויסנווייניקסטן מזבח (וועלכער איז געווען אין בית־מקדש־הויף). פון היכל איז מען אריינגעקומען אין קודש הקדשים, וואו עס איז אין ערשטן בית המקדש געשטאנען אויף א שטיין, דעם „אבן שתיה", דער הייליקער ארון צווישן צוויי שטאנגן („בין הבדים"), און אין צווייטן בית המקדש איז געווען דער שטיין (דער „אבן שתיה") ליידיק. צווישן דעם היכל און דעם קודש הקדשים האָבן געהאַנגען צוויי פרוכתן, איינער אָפּגערוקט אן אייל פון דעם צווייטן. אזוי האָט**

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לֹא הָיְתָה שָׁם אֶלָּא פָּרֹכֶת אַחַת בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. הַחִיצוֹנָה הָיְתָה פְּרוּפָה מִן הַדָּרוֹם, וְהַפְּנִימִית מִן הַצָּפוֹן, מְהַלֵּךְ בֵּינֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַצָּפוֹן. הִגִּיעַ לַצָּפוֹן, הוֹפֵךְ פָּנָיו לַדָּרוֹם, מְהַלֵּךְ לִשְׂמֹאלוֹ עִם הַפָּרֹכֶת, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לָאָרוֹן. הִגִּיעַ לָאָרוֹן, נוֹתֵן אֶת הַמַּחְתָּה בֵּין שְׁנֵי הַבַּדִּים. צָבַר אֶת הַקְּטֹרֶת עַל גַּבֵּי גֶחָלִים, וְנִתְמַלֵּא כָל הַבַּיִת כֻּלּוֹ עָשָׁן. יָצָא וּבָא לוֹ בְּדֶרֶךְ בֵּית כְּנִיסָתוֹ, וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה בַּבַּיִת הַחִיצוֹן. וְלֹא הָיָה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ, שֶׁלֹּא לְהַבְעִית אֶת יִשְׂרָאֵל:

ב מִשֶּׁנִּטַּל הָאָרוֹן, אֶבֶן הָיְתָה שָׁם

מען געמאַכט ווען מען האָט געבויט דאָס צווייטע בית המקדש, ווייל וועגן דעם דאַזיקן איול שטח איז געווען ביי די בויערס א ספק צי עס געהערט צום קודש הקדשים צי צום היכל. דער כהן גדול איז איצט געגאנגען צווישן די דאָזיקע צוויי פרוכתן. ר׳ יוסי זאָגט, אז עס איז דאָרט געווען נור איין פרוכת, וואָרום עס ווערט געזאָגט (שמות כ״ו) „והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש, ובין קודש הקדשים, און דער פרוכת זאָל אייך אפטיילן צווישן דעם הייליקן און דעם הייליק־הייליקסטן״. אָבער די סתם משנה האַלט, אז עס זענען געווען צוויי פרוכת׳ן, און זי דערציילט ווייטער וועגן זיי: החיצונה, דער אויסנווייניקסטער (פרוכת) איז געווען צוגעקנעפּלט (צו א גאָלדענעם קנעפּל) אין דרום־זייט, און דער אינווייניקסטער (פרוכת) איז געווען צוגעקנעפּלט אין צפון זייט. ממילא, איז דער כהן גדול אריינגעגאנגען דורך דעם אויסנווייניקסטן פרוכת אין דרום זייט, וואו ער האָט אויפגעקנעפּלט דעם פרוכת, (וועגן וואָרט „פרופה״ פארקנעפּלט זע מסכתא שבת פרק ו׳ משנה ו׳), און: מהלך, ער איז געגאנגען צווישן זיי (צווישן די פרוכתן) ביז ער איז געקומען צו צפון; ווי ער איז געקומען צו צפון, (איז ער אריין דאָרט אין קודש הקדשים און) ער האָט אויסגעדרייט זיין פנים צו דרום (און ער איז געגאנגען צו זיין לינקער האנט לענג־אויס דעם פרוכת, ביז ער איז געקומען צום ארון; ווען ער איז צוגעקומען צום ארון האָט ער אוועקגעלייגט די פייער־פאַן (מיט די ברענענדיקע קוילן) צווישן די צוויי שטאנגען (בין הבדים), (און) האָט ארויפגעוואָרפן (א פולן צוויי־הענט־הויפן) קטורת אויף די קוילן, און דער צימער (הבית, דאָס הויז, דער קודש הקדשים) איז געווען פול מיט רויך. די משנה דערציילט דאָ, ווי אזוי עס איז געווען אין ערשטן בית המקדש, וואו עס איז געווען דער ארון און די צוויי שטאנגן. אין דער צייט פון 2טן בית המקדש האָט דער כהן גדול אוועקגעשטעלט די פייער־פאַן אויפן אָרט פון ארון. דער כהן גדול האָט דאָרט איבערגעלאָזט די פייער־פאַן מיט די ברענענדיקע קטורת־בשמים, און: יצא, ער איז ארויסגעגאנגען און אריינגעקומען (צוריק אין היכל) אזוי ווי ער איז אריינגעגאנגען (אין קודש הקדשים). ער איז געגאנגען הינטערווילעכטס כסדר מיטן פנים אויסגעדרייט צום קודש הקדשים. ומתפלל, און ער האָט מתפלל געווען א קורצע תפילה אין דעם אויסנווייניקסטן צימער (אין היכל), און ער האָט ניט מאריך געווען אין דער תפילה, כדי ניט איבערצושרעקן די (פארזאמלטע) יידן. מחמת עס זענען געווען פאלן, אז כהנים גדולים וועלכע זענען ניט געווען ראוי צו דער הייליקער עבודה זענען געשטאָרבן אין קודש הקדשים (אזוי זאָגט דער רמבם). די גמרא ברענגט דעם נוסח פון דער תפלה, דהיינו, אז דאָס יאָר זאָל האָבן גענוג רעגן, אז דאָס מלכות זאָל ניט אָפּגעטאָן ווערן פון שבט יהודה, אז יידן זאָלן ניט דארפן אָנקומען איינער צום אנדערן און אויך ניט צו אן אנדערן פאָלק און אז גאָט זאָל ניט צוהערן צו די תפילות פון רייזענדע מענטשן, וועלכע בעטן אז עס זאָל ניט זיין קיין רעגן.

ב. משניטל, פון זינט עס איז אַוועקגענומען געוואָרן דער אָרון, איז דאָרט (אין

מִימוֹת נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים, וּשְׁתִיָּה הָיְתָה נִקְרֵאת, גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְעָלֶיהָ הָיָה נוֹתֵן: ג נָטַל אֶת הַדָּם מִמִּי שֶׁהָיָה מְמָרֵס בּוֹ, נִכְנַס לַמָּקוֹם שֶׁנִּכְנַס, וְעָמַד בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד, וְהִזָּה מִמֶּנּוּ אַחַת לְמַעְלָה, וְשֶׁבַע לְמַטָּה, וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת, לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה, אֶלָּא כְמַצְלִיף. וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה, אַחַת, אַחַת וְאַחַת, אַחַת וּשְׁתַּיִם, אַחַת וְשָׁלֹשׁ, אַחַת וְאַרְבַּע, אַחַת וְחָמֵשׁ, אַחַת וָשֵׁשׁ, אַחַת וָשֶׁבַע, יָצָא וְהִנִּיחוֹ עַל כַּן הַזָּהָב

קודש הקדשים אויפן אָרט, וואו דער ארון איז געשטאנען) געווען א שטיין פון די זייטן פון די ערשטע נביאים, און ער האָט געהייסן „שתיה", הויך פון דער ערד דריי פינגער, און אויף אים (אויף דעם שטיין) האָט ער (דער כהן גדול) אוועקגע־שטעלט (די פייער־פאַן). **וועגן דער צייט און אויך וועגן דעם וואוהין דער ארון איז אוועקגענומען געוואָרן זע מסכתא שקלים פרק ו' משנה ב'. „שתיה" זאָל זיין פון „שתות" (ישעיה י"ט, תהלים יא), וואָס איז דער טייטש יסודות, און די גמרא דאָ אויף דער משנה זאָגט, אז דער שטיין הייסט „שתיה" ווייל פון אים איז די וועלט געגרינדעט געוואָרן (הושתת העולם). דער רמבם זאָגט אז ווייל די עבודה אין בית המקדש איז איינער פון די יסודות אויף וועלכע די וועלט שטייט (ווי די משנה זאָגט אין אבות פרק א' די ווערטער פון שמעון הצדיק) דעריבער הייסט דער שטיין „שתיה".**

ג. נטל, ער (דער כהן גדול האָט צוגענומען דאָס בלוט פון דעם (מענטש), וועל־כער האָט געמישט אין אים (אין דעם בלוט). **פריער אין פרק ד' משנה ג' האָבן מיר געלערנט, אז דער כהן גדול האָט געשאָכטן זיין אָקס (פר של כהן גדול) און האָט אריינגענומען דאָס בלוט אין א בעקן און געגעבן צו איינעם, אז ער זאָל מישן דאָס בלוט, כדי עס זאָל ניט פארגליווערט ווערן. איצט ווען דער כהן גדול איז ארויסגע־קומען פון היכל האָט ער גענומען פון דעם מענטש דעם בעקן מיט דעם בלוט און:** נכנס, ער (דער כהן גדול) איז אריינגעגאנגען (מיט דעם בעקן בלוט) אין דעם אָרט, וואוהין ער איז אריינגעגאנגען (אין קודש הקדשים צוריק מיט דעמזעלבן וועג מיט וועלכן ער איז פריער געגאנגען) און האָט זיך אוועקגעשטעלט אין דעם אָרט וואו ער האָט זיך אוועקגעשטעלט (צווישן די שטאנגען, לעבן אָרט פון ארון), און ער האָט געשפריצט מיט אים (מיט דעם בלוט) איין (שפריץ, איין זריקה) אין דער הויך און זיבן (שפראצן אונטן. **ער האָט איינגעטונקען דעם פינגער אין בלוט און א שפריץ געגעבן אין דער הויך פאַר דעם כפורת, און דערנאָך ווידער איינגעטונקען דעם פינ־גער און זיבן מאָל (איינגעטונקנדיק דעם פינגער) געגעבן זיבן שפריצן אונטן. דאָס בלוט איז פון שפריצן אראָפּגעפאלן אויף דער ערד.** ולא היה, און ער האָט ניט מכוון געווען צו שפריצן ניט אין דער הויך און ניט אונטן, נאָר ווי איינער וועלכער שמייסט (כמצליף). **דאָס הייסט ווי איינער וועלכער שמייסט דעם צווייטן מיט א רוט, און ער הויבט אָן צווישן די פלייצעס און גייט כסדר נידריגער, אזוי זענען די שפריצן גע־גאנגען שורות־ווייז אויף דער ערד, איינער אונטערן אַנדערן.** וכך היה, און אזוי האָט ער (דער כהן גדול) געציילט די שפריצן (ניט, איינס, צוויי, דריי און אזוי כסדר ביז אכט, נאָר): „איינס, איינס און איינס, איינס און צוויי, איינס און דריי, איינס און פיר, איינס און פינף, איינס און זעקס, איינס און זיבן: **ווייל עס איז א מצוה צו ענדיקן דאָס ציילן די אונטערשטע שפריצן מיט „זיבן"; און ער האָט געדאַרפט צוגעבן דעם „איינס" פון אויבערשטן שפריץ, כדי ער זאָל ניט א טעות האָבן אין ציילן.** יצא, (דערנאָך) איז ער (דער כהן גדול) ארויסגעגאנגען (פון קודש הקדשים (אין היכל אריין), און האָט אים (דעם בעקן מיט דעם איבערגעבליבענעם בלוט פון אָקס) אוועקגעשטעלט אויף א גאָלדענעם געשטעל (כן) אין היכל. **איצט איז דער כהן גדול ארויסגעגאנגען**

שֶׁהָיָה בַהֵיכָל: ד הֵבִיאוּ לוֹ אֶת הַשָּׂעִיר, שְׁחָטוֹ וְקִבֵּל בְּמִזְרָק אֶת דָּמוֹ. נִכְנַס לְמָקוֹם שֶׁנִּכְנַס, וְעָמַד בְּמָקוֹם שֶׁעָמַד, וְהִזָּה מִמֶּנּוּ אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה, וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת, לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה, אֶלָּא כְּמַצְלִיף, וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה, אַחַת, אַחַת וְאַחַת, אַחַת וּשְׁתַּיִם, אַחַת וְשָׁלֹשׁ, אַחַת וְאַרְבַּע, אַחַת וְחָמֵשׁ, אַחַת וָשֵׁשׁ, אַחַת וָשֶׁבַע. יָצָא וְהִנִּיחוֹ עַל כֵּן הַשֵּׁנִי שֶׁהָיָה בַהֵיכָל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה שָׁם אֶלָּא כֵן אֶחָד בִּלְבָד. נָטַל דַּם הַפָּר, וְהִנִּיחַ דַּם הַשָּׂעִיר, וְהִזָּה מִמֶּנּוּ עַל הַפָּרֹכֶת שֶׁכְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבַּחוּץ, אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה, וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת, לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה, אֶלָּא כְּמַצְלִיף, וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה, אַחַת, אַחַת

פון היכל און ער איז ארויסגעקומען אויפן הויף פון בית המקדש, און די משנה לערנט, וואָס ער האָט ווייטער געטאָן:

ד. הביאו, מען האָט צו אים (צום כהן גדול) געבראַכט דעם באָק. **דאָס מיינט מען דעם באָק, אויף וועלכן דער כהן גדול האָט פריער, אין פרק ד׳ משנה א׳, ארויס־געצויגן דעם גורל „לשם״, „צו גאָט״.** שחטו, ער (דער כהן גדול) האָט אים געשאָכטן און האָט אריינגענומען אין א בעקן זיין בלוט; ער, איז (טראָגנדיק דעם בעקן מיט דעם באָק׳ס בלוט) אריינגעגאַנגען אין דעם אָרט וואוהין ער איז אריינגעגאַנגען (אין קודש הקדשים) און ער האָט זיך אוועקגעשטעלט אין דעם אָרט וואו ער האָט זיך אוועקגעשטעלט (צווישן די שטאַנגען, לעבן דעם אָרט פון ארון) און ער האָט גע־שפריצט מיט אים (מיט דעם באָק׳ס בלוט) איין שפריץ אין דער הויך און זיבן שפריצן אונטן און ער האָט ניט מכוון געווען צו שפריצן ניט אין דער הויך און ניט אונטן, נאָר ווי איינער וועלכער שמייסט; און אזוי האָט ער געציילט: „איינס, איינס און איינס, איינס און צוויי״ און אזוי ווייטער. **דאָס הייסט, ער האָט געציילט, אזוי ווי ביים בלוט פון אָקס, ביז „איינס און זיבן״**, יצא, (דערנאָך איז ער ארויסגעגאַנגען פון קודש הקדשים אין היכל אריין (טראָגענדיק אין האַנט דעם בעקן מיט דעם רעשט פון באָק׳ס בלוט) און ער האָט אוועקגעשטעלט (דעם בעקן) אויף דעם צווייטן גע־שטעל אין היכל. „כן״ הייסט „געשטעל״, **אזא הויכער בלאָק, ווי א פוס, אויף וועלכן מען קאָן עפּעס אוועקשטעלן. אויף דעם ערשטן געשטעל (פריער אין משנה ג׳) האָט דער כהן גדול אוועקגעשטעלט דעם בעקן מיט דעם רעשט פון אָקס׳ס בלוט. און אויף דעם צווייטן געשטעל דעם בעקן מיט׳ן רעשט פון באָק׳ס בלוט.** ר׳ יהודה זאָגט, אז עס איז דאָרט (אין היכל געווען ניט מער ווי איין געשטעל. **און די משנה דערציילט ווייטער וואָס דער כהן גדול האָט ווייטער געטאָן לויט ר׳ יהודה, דהיינו:** נטל, ער האָט גענומען (פון דעם געשטעל דעם בעקן מיט) דעם בלוט פון אָקס און ער האָט (אויף דעם זעלבן געשטעל) אוועקגעשטעלט (דעם בעקן מיט) דעם בלוט פון באָק. **אָבער לויט דער סתם משנה, אז עס זענען געווען צוויי געשטעלן, האָט ער גענומען דעם בעקן מיט דעם אָקס׳ס בלוט, און דער דאָזיקער געשטעל איז געבליבן ליידיק.** והזה, און ער (דער כהן גדול) האָט געשפריצט מיט אים (מיט דעם בלוט פון אָקס) אויף דעם פרוכת (אויף דעם אָרט) וואָס איז קייגנאיבער דעם ארון פון אויסוויינ̈יק. **דאָס איז שוין, לויט ביידע, סיי לויט ר׳ יהודה און לויט דער סתם משנה. „פון אויסנווי־ניק״ מיינט, אז דער כהן גדול האָט געשפריצט אין היכל אויף דעם פרוכת, אויף דער אויסנווייניקסטער זייט, ניט אויף דער אינווייניגסטער זייט אין קודש הקדשים. נאָר ער האָט מכוון געווען אז דאָס זאָל זיין אויפן אָרט, וואו אין דער אינווייניקסטער זייט געפינט זיך דער ארון (און אין 2טן בית המקדש דאָס אָרט פון ארון). וועגן דאָזיקן שפריצן אין היכל זאָגט די תורה (ויקרא ט״ז) „וכן יעשה לאוהל מועד״.** אחת, (ער האָט דאָ געשפריצט) איין שפריץ אין דער הויך און זיבן שפריצן אונטן, און ער האָט

וְאַחַת, אַחַת וּשְׁתַּיִם, אַחַת וְשָׁלשׁ, אַחַת וְאַרְבַּע, אַחַת וְחָמֵשׁ, אַחַת וָשֵׁשׁ, אַחַת וָשֶׁבַע, נָטַל דַּם הַשָּׂעִיר, וְהִנִּיחַ דַּם הַפָּר, וְהִזָּה מִמֶּנּוּ עַל הַפָּרֹכֶת שֶׁכְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבַּחוּץ, אַחַת לְמַעְלָה, וְשֶׁבַע לְמַטָּה, וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת, לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה, אֶלָּא כְּמַצְלִיף. וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה, אַחַת, אַחַת וְאַחַת, אַחַת וּשְׁתַּיִם, אַחַת וְשָׁלשׁ, אַחַת וְאַרְבַּע, אַחַת וְחָמֵשׁ, אַחַת וָשֵׁשׁ, אַחַת וָשֶׁבַע. עֵרָה דַּם הַפָּר לְתוֹךְ דַּם הַשָּׂעִיר, וְנָתַן אֶת הַמָּלֵא בָּרֵיקָן: ה וְיָצָא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳, זֶה מִזְבַּח הַזָּהָב. הִתְחִיל מְחַטֵּא וְיוֹרֵד, מֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל. מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מָקוֹם שֶׁהוּא מַתְחִיל

ניט מכוון געווען און אזוי ווייטער, און אזוי האָט ער געציילט און אזוי ווייטער. **מיט דעם „און אזוי ווייטער" מיינט מען דאָ, אז עס גייען דיזעלבע ווערטער, וואָס פריער אין משנה ג׳ ביז „איינס און זיבן".** נטל, ער (דער כהן גדול) האָט (דערנאָך) גענומען דעם (בעקן מיט דעם) בלוט פון באָק און האָט אוועקגעשטעלט (דעם בעקן מיט דעם) בלוט פון אָקס, און ער האָט מיט אים (מיט דעם באָק׳ס בלוט) געשפּריצט אויפן פּרוכת (אויף דעם אָרט) וואָס איז קייגנאיבער דעם ארון פון אויסנווייניק, איין שפּריץ אין דער הויך און זיבן שפּריצן אונטן און אזוי ווייטער. **אויך דאָ מיינט מען מיט דעם „און אזוי ווייטער" אז מען דאַרף אין דער משנה צוגעבן די ווערטער פון דער משנה ג׳ פון „און ער האָט ניט מכוון געווען" ביז „איינס און זיבן".** עירה, (דערנאָך האָט דער כהן גדול גענומען בײדע בעקנס און) ער האָט איבערגעגאָסן דאָס בלוט פון אָקס אין דעם (בעקן מיט דעם) בלוט פון באָק, און ער האָט ווידער איבער־געגאָסן (דאָס בלוט פון דעם) פולן (בעקן מיט דעם אויסגעמישטן בלוט פון אָקס און פון באָק) אין דעם ליידיקן בעקן. **דאָס איז כדי די צוויי בלוטן זאָלן זיך גוט אויס־מישן. אזוי טייטשט די גמרא.**

ה. ויצא, און ער (דער כהן גדול) איז ארויסגעגאנגען (צוגעגאנגען, טראָגנדיק דעם בעקן מיט די בײדע אויסגעמישטע בלוטן) צום מזבח, וואָס איז פאַר גאָט, דאָס איז דער גאָלדענער מזבח. **דאָס איז דער אינווייניקסטער מזבח, וועלכער שטייט אין היכל. די משנה ברענגט דאָ דאָס לשון פון חומש (ויקרא ט״ז, י״ח „ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳"), און דערויף ווערט דערקלערט, אז דאָס מיינט מען ניט דעם אויסנווייניקסטן מזבח, אין בית המקדש הויף, נאָר דעם גאָלדענעם מזבח, אין היכל.** התחיל, ער (דער כהן גדול האָט אָנגעהויבן (אויפן מזבח) שפּריצן (דאָס געמישטע בלוט) פון אויבן אראָפּ. „מחטא ויורד", „אראָפּנעמענדיק די זינד און אראָפּגייענדיק". **„חטא" איז דער טייטש „זינד". אין דער דקדוק־פאָרם „פּיעל" איז עס „מחטא", און איז דער טייטש „אראָפּנעמען די זינד" (ווי „שורש" איז דער טייטש „וואָרצל" און „משרש" איז דער טייטש „ארויסרייסן דעם וואָרצל"). דאָ מיינט מען „שפּריצן דאָס בלוט אויפן מזבח" ווייל דערמיט ווערן פאַרגעבן די זינד (דאָרט אין ויקרא ט״ז י״ח „וכפר", „און ער וועט פאַרגעבן").** מיט „ויורד", אראָפּגייענדיק מיינט מען, **אז אזוי ווי דער כהן גדול האָט געדאַרפט געבן 4 שפּריצן פון דעם געמישטן בלוט אויף דעם גאָלדענעם מזבח, צוגייענדיק צו יעדן ווינקל פון מזבח (דער מזבח האָט געהאַלטן אן אייל אויף אן אייל, 4־עקיג און האָט געהאַט 4 ווינקלען) און געבענדיק אויף יעדן ווינקל איין שפּריץ, האָט ער געשפּריצט פון דער הויך אראָפּ. כדי ער זאָל ניט פאַרבלוטיקן די ווייסע קליידער, וואָס ער האָט געטראָגן.** מהיכן, פון וואַנען האָט ער אָנגעהויבן? פון דעם ווינקל מזרח־צפון, (דערנאָך איז ער צוגעגאנגען צום ווינקל) צפון־מערב, (דערנאָך) מערב דרום, (דערנאָך) דרום מזרח; אין דעם אָרט, וואו א (כהן)

בַּחַטָּאת עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, מִשָּׁם הָיָה גוֹמֵר עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בִּמְקוֹמוֹ הָיָה עוֹמֵד וּמְחַטֵּא, וְעַל כֻּלָּן הָיָה נוֹתֵן מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, חוּץ מִזּוֹ שֶׁהָיְתָה לְפָנָיו, שֶׁעָלֶיהָ הָיָה נוֹתֵן מִלְמַעְלָה לְמַטָּה:

ו הִזָּה עַל טָהֳרוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים, וּשְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, וְשֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד

הייבט אָן ביים (שפּריצן דאָס בלוט פון א קרבן) חטאת אויף דעם אויסנווייניקסטן מזבח, דאָרט האָט ער (דער כהן גדול) געענדיקט אויף דעם אינווייניקסטן מזבח. דער דין איז, אז אויב מען איז מקריב א קרבן חטאת, סתם, אין א געוויינליכן טאָג, דארף דער כהן שפּריצן פון דעם בלוט פון קרבן חטאת אויפן אויסנווייניקסטן מזבח (וואָס איז געשטאַנען אין בית־המקדש־הויף) 4 שפּריצן (ארבע מתנות) אויף די 4 ווינקלען פון מזבח. די משנה אין מסכתא זבחים פרק ה׳ משנה ג׳ (אין „איזהו מקומן״) לערנט, ווי ביים קרבן הטאת האָט מען צוערשט געשפּריצט אויף דעם ווינקל דרום־מזרח, דערנאָך מזרח־צפון, דערנאָך צפון מערב און דערנאָך מערב דרום. זאָגט דאָ די משנה, אז אין דעם ווינקל (דרום־מזרח), מיט וועלכן מען הויבט אָן ביים קרבן חטאת, אויפן אויסנווייניקסטן מזבח, ענדיקט דער כהן גדול אויפן אינווייניקסטן מזבח. ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער (דער כהן גדול) איז געשטאַנען אויף זיין אָרט און ער האָט געשפּריצט פון אונטן ארויף, א חוץ (דעם ווינקל) וואָס איז געווען פאַר אים (נאָנט צו אים), וואָס אויף דעם (דאָזיקן ווינקל) האָט ער געשפּריצט פון אויבן אראָפּ. לויט ר׳ אליעזר איז דער כהן גדול ניט צוגעגאַנגען צו יעדן ווינקל, נאָר ער איז געשטאַנען אויף איין אָרט און געשפּריצט פון דער ווייטנס אויף די 4 ווינקלען. און ווייל ער האָט עס געטאָן פון דער ווייטנס האָט ער געקאָנט שפּריצן פון אונטן ארויף, ניט מורא האָבנדיק, אז ער וועט זיך פאַרבלוטיקן די קליידער; אַן אויסנאַם איז גע־געוועזן דער ווינקל, לעבן וועלכן ער איז געשטאַנען, מחמת דאָ האָט דאָס בלוט יאָ געקאָנט פאַלן אויף זיינע קליידער, און דעריבער האָט ער געשפּריצט פון אויבן אראָפּ. צו דער משנה דאַרף מען באַמערקן, אז דער כהן גדול איז ניט ארויפגעגאַנגען אויפן מזבח, נאָר ער איז געשטאַנען אונטן און ארויפגעשפּריצט אויפן מזבח.

ו. הזה, (דערנאָך) האָט ער (דער כהן גדול) געשפּריצט (פון דעם איבערגע־בליבענעם אויסגעמישטן בלוט אין בעקן) אויף דעם ריינעם אָרט פון (גאָלדענעם, אינווייניקסטן) מזבח זיבן מאָל. „טהרו״ מיינט אויף דעם ריינעם אָרט, אויף דעם אָפּגעדעקטן אָרט. ווייל אויפן גאָלדענעם מזבח זענען דאָך געווען די קוילן און אַש פון די קטורת פון יעדן טאָג, דעריבער האָט דער כהן גדול אַוועקגעשאַרט אויף איין אָרט די קוילן און די אַש כדי מען זאָל ארויסזעהן דאָס גאָלד, און האָט געשפּריצט אויף דעם אָרט זיבן מאָל, א חוץ די 4 שפּריצן וועלכע ער האָט פריער געגעבן אויף די ווינקלען פון מזבח. ושירי, און דאָס איבערגעבליבענע בלוט האָט ער אויסגעגאָסן אויפן מערב׳דיקן יסוד פון אויסנווייניקסטן מזבח. מיר האָבן שוין געגעבן אז דער גאָלדענער מזבח, וועלכער איז געשטאַנען אין היכל, האָט געהייסן דער אינווייניקס־טער, מזבח, און דער מזבח אויפן הויף פון בית המקדש האָט געהייסן דער אויסנוויי־ניקסטער מזבח (מזבח החיצון). ארום דעם דאָזיקן מזבח החיצון איז געווען אונטן א שורה שטיינער, און דאָס האָט געהייסן „יסוד״ (דער גרונט). זאָגט די משנה, אז דער כהן גדול איז ארויסגעגאַנגען פון היכל מיט דעם בעקן איבערגעבליבענעם בלוט און האָט דאָס דאָזיקע רעשט בלוט אויסגעגאָסן אויף דעם יסוד פון אויסנווייניקסטן מזבח אין מערב־זייט. ושל, און (דאָס בלוט וואָס איז איבערגעבליבן פון די קרבנות, וואָס זייער בלוט האָט מען געשפּריצט אויפן) אויסנווייניקסטן מזבח האָט מען גע־גאָסן אויפ׳ן דרום׳דיקן יסוד. דאָס הייסט אויפן זעלבן יסוד נור אין דרום־זייט פון מזבח. אלו, סיי די (רעשט פון בלוט וואָס מען האָט געגאָסן אויפ׳ן מערב יסוד) און

דְּרוֹמִי. אֵלּוּ וָאֵלּוּ מִתְעָרְבִין בָּאַמָּה, וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן, וְנִמְכָּרִין לְגַנָּנִין לְזֶבֶל, וּמוֹעֲלִין בָּהֶן: ז כָּל מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים הָאָמוּר עַל הַסֵּדֶר, אִם הִקְדִּים מַעֲשֶׂה לַחֲבֵרוֹ, לֹא עָשָׂה כְלוּם. הִקְדִּים דַּם הַשָּׂעִיר לְדַם הַפָּר, יַחֲזֹר וְיַזֶּה מִדַּם הַשָּׂעִיר לְאַחַר דַּם הַפָּר. וְאִם עַד שֶׁלֹּא גָמַר אֶת הַמַּתָּנוֹת שֶׁבִּפְנִים נִשְׁפַּךְ הַדָּם, יָבִיא דָם אַחֵר, וְיַחֲזֹר וְיַזֶּה בַּתְּחִלָּה מִבִּפְנִים. וְכֵן בַּהֵיכָל, וְכֵן בְּמִזְבַּח הַזָּהָב, שֶׁכֻּלָּן כַּפָּרָה בִּפְנֵי עַצְמָן. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי

סיי די (רעשט פון בלוט וואָס מען האָט געגאָסן אויפן דרום׳דיקן יסוד) האָבן זיך אויסגעמישט אין קאנאל (אמה). **אין בית המקדש־הויף האָט זיך געצויגן א קאנאל ארויס אין דרויסן, זאָגט די משנה אַז די אַלע בלוטן זענען אראָפּגערינען פון יסוד אין הויף אין קאנאל אריין.** ויוצאין, און זיי (די בלוטן) זענען ארויסגערינען צום נחל קדרון (דעם טאָל קדרון) און זיי זענען פארקויפט געוואָרן צו די בעלי בתים פון גערטנער (גננים) אויף מיסט (צו באַמיסטיקן מיט די בלוטן די גערטנער). און מען איז מועל אין די בלוטן. **„מועל־זיין״ הייסט, ווען מען האָט הנאה פון אַ הייליקער זאַך, און דאָס טאָר מען ניט (זע אין מסכתא שקלים פרק ז׳ משנה ז׳). זאָגט די משנה, אַז דער וואָס האָט באַנוצט דאָס בלוט ניט באַצאָלנדיק דערפאַר, האָט מועל געווען. די מפרשים זאָגן, אַז דאָס איז נור מדרבנן, ווייל לויט דעם דין פון דער תורה איז מען ניט מועל אויב מען נוצט הייליק בלוט (משנה חולין פרק ח׳ משנה ו׳). — דער טאָל „קדרון״ ווערט דערמאָנט עטליכע מאָל אין תנך, און דאָס ערשטע מאָל אין שמואל ב׳ ט״ז, ווען דוד המלך איז אנטלאָפן פאר זיין זון אבשלום. דאָס איז דער טאָל וואָס געפינט זיך צווישן ירושלים און דעם הר הזיתים.**

ז. כל מעשה, אַלע עבודות פון יום כיפור, וואָס זענען געזאָגט געוואָרן (אין דער משנה, אַז זיי דאַרפן געטאָן ווערן) לויט דער אָרדענונג, אויב ער (דער כהן גדול) האָט פריער געטאָן א (שפּעטערדיקע) עבודה פאַר דער אַנדערער (פאַר א פריערדי־קער), האָט ער גאָרניט געטאָן. **די משנה מיינט דאָ וועגן די יום־כיפורדיקע עבודות, וואָס דער כהן גדול האָט געטאָן אין קודש הקדשים און אין היכל און אויפן גאָלדע־נעם מזבח, אַז זיי מוזן געטאָן ווערן לויט דער אָרדנונג ווי די משנה לערנט, און אויב מען טוט א שפּעטערדיקע פריער און א פריערדיקער שפּעטער מוז מען נאָכאמאָל טאָן די עבודות.** הקדים, אויב ער האָט (געשפּריצט) פון באָק׳ס בלוט (דם השעיר) איידער (ער האָט געשפּריצט) דעם אָקס׳ס בלוט (דם הפר) זאָל ער נאָכאמאָל שפּריצן פון באָק׳ס בלוט נאָכן (שפּריצן) דעם אָקס׳ס בלוט; און אויב, איידער ער האָט פאַר־ענדיקט דאָס געבן די מתנות (דאָס שפּריצן די 8 שפּריצן) אינווייניק (אין קודש הקדשים, האָט זיך אויסגעגאָסן דאָס בלוט (און ער קאָן ניט פאַרענדיקן דאָס שפּריצן), זאָל ער ברענגען אַנדער בלוט און ווידער אָנהייבן אויפסניי (בתחילה) שפּריצן אינווייניק (אין קודש הקדשים). **מיט ברענגען „אַנדער בלוט״ מיינט מען שעכטן אַן אַנדערן אָקס. „אויפסניי״ מיינט אָנהייבן שפּריצן פון אָנהויב אָן.** וכן, און אַזוי אויך אין היכל, און אַזוי איז אויך אויפן גאָלדענעם מזבח. **דער טייטש איז, אַז אויב ער האָט זיך אויסגעגאָסן דאָס בלוט איידער ער האָט פאַרענדיקט די צאָל שפּריצן אין היכל זאָל ער שעכטן אַן אַנדערן אָקס און אָנהייבן אויפסניי שפּריצן פון אָנהויב אָן אין היכל, אָבער ער דאַרף ניט אריינגיין אין קודש הקדשים נאָך אַמאָל שפּריצן. און דאָס זעלבע איז אויך אויב ער האָט אָנגעהויבן שפּריצן אויפן גאָלדע־נעם מזבח און דאָס בלוט האָט זיך אינמיטן אויסגעגאָסן דאַרף ער ברענגען אַנדער בלוט און אָנהויבן אויפסניי שפּריצן אויפן גאָלדענעם מזבח; אָבער ער דאַרף ניט ווידער אָנהויבן שפּריצן אין קודש הקדשים און אין היכל.** שכולן, ווייל זיי זענען (יע־דער פון זיי) א באַזונדערע כפרה פאַר זיך. **דאָס שפּריצן אין קודש הקדשים, און דאָס שפּריצן אין היכל, און דאָס שפּריצן אויפן גאָלדענעם מזבח, זענען דריי באַזונדערע**

שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, מִמָּקוֹם שֶׁפָּסַק, מִשָּׁם הוּא מַתְחִיל:

פרק ו

א שְׁנֵי שְׂעִירֵי יוֹם הַכִּפֻּרִים, מִצְוָתָן שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין בְּמַרְאֶה וּבְקוֹמָה וּבְדָמִים, וּלְקִיחָתָן כְּאֶחָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שָׁוִין, כְּשֵׁרִין. לָקַח אֶחָד הַיּוֹם וְאֶחָד לְמָחָר, כְּשֵׁרִין. מֵת אֶחָד מֵהֶן, אִם עַד שֶׁלֹּא הִגְרִיל מֵת, יִקַּח זוּג לַשֵּׁנִי, וְאִם מִשֶּׁהִגְרִיל מֵת, יָבִיא זוּג אַחֵר, וְיַגְרִיל עֲלֵיהֶם בַּתְּחִלָּה, וְיֹאמַר

זאכן, באזונדערע כפרות (פארגעבונגען, עבודות) און דעריבער דארף מען אָנהייבן נאָכאמאָל בלויז פון אנהויב פון דער זעלבער עבודה אָבער ניט פון דער אנדערער. אויב, למשל, דאָס בלוט האָט זיך אויסגעגאָסן ביים 4טן שפּריץ אין היכל, דארף מען ברענגען אנדערע בלוט און אָנהייבן פון ערשטן שפּריץ אין היכל, אָבער מען דארף ניט ווידער שפּריצן אין קודש הקדשים, ווייל דאָס איז א באזונדערע עבודה. ר׳ אלעזור און ר׳ שמעון זאָגן, אז פון דעם אָרט, וואו ער האָט פארענדיקט, דאָרט הייבט ער אָן. **זיי האלטן, אז אויב דאָס האָט זיך אויסגעגאָסן, למשל, נאָך דעם פירטן שפּריץ, דארף ער ברענגען אנדער בלוט, אָבער מיט דעם אנדערן בלוט דארף ער שפּריצן ווייטער פון דעם 5טן שפּריץ אָן, און ניט אָנהייבן אויפסניי פון ערשטן שפּריץ.**

פרק ו.

א. שני שעירי, די צוויי בעק (ציגן־זכרים, שעירים) פון יום כיפור דארפן זיין ביידע גלייך אין געשטאלט און אין דער הויך און אין געלט (קאָסטן דאָס זעלבע געלט), און זיי דארפן געקויפט ווערן צוזאמען. **די משנה האָט פריער פרק ג׳ משנה ט, און פרק ד׳ משנה א׳ שוין געזאָגט, אז פארן כהן גדול זענען געשטאנען צוויי שעירים, צוויי ציג־זכרים, בעק, און דער כהן גדול האָט געוואָרפן אויף זיי גורל, און איינער פון זיי איז געוואָרן באשטימט אלס א קרבן פאר גאָט (שעיר לה׳) און דער אנדערער איז געוואָרן באשטימט אוועקצושיקן אין מדבר, לעזאזל, (שעיר המשתלח). וועגן דעם ערשטן באָק האָט די משנה געלערנט אין לעצטן פרק, ווי דער כהן גדול האָט אים געשאָכטן און זיין בלוט געשפּריצט אין קודש הקדשים און אין היכל און אויפן גאָלדענעם מזבח. די משנה וועט ווייטער דערציילן, וואָס מען האָט געטאָן מיט דער שעיר המשתלח. איצט לערנט די משנה עטליכע הלכות וועגן די ביידע בעק (שעירים). איינע פון די הלכות איז, אז זיי דארפן האָבן דיזעלבע קאָליר (ביידע זאָלן זיין שווארץ אָדער ביידע ווייס), זיין פון זעלבער הויך, קאָסטן דעמזעלבן פּרייז, און געקויפט ווערן צוזאמען. די גמרא לערנט עס אָפּ דערפון וואָס אין דער פּרשה (ויקרא ט״ז) ווערט דריי מאָל געזאָגט „שני שעירים", און דערפון איז געדרינגען אז זיי דארפן זיין גלייך אין דריי זאכן (במראה, בקומה ובדמים). דער תוספות יום טוב מיינט, אז דאָס „קויפן צוזאמען" גייט שוין אריין אין דעם כלל פון „דמים", דאָסזעלבע געלט, און דאָס מיינט אויך דערזעלבער קויף.** ואף על פי, און כאָטש זיי זענען ניט גלייך זענען זיי כשר. **דאָס הייסט, עס איז א מצוה, אז זיי זאָלן זיין גלייך; אָבער בדיעבד, אויב זיי זענען ניט גלייך, זענען זיי אויך כשר.** לקח, אויב מען האָט געקויפט איינעם היינט און איינעם צומאָרגנס, זענען זיי כשר. **ווייל אויך דאָס קויפן צוזאמען איז נור א מצוה, אָבער בדיעבד איז כשר אפילו זיי זיינען ניט געקויפט צוזאמען.** מת אחד, אויב איינער פון זיי (פון די צוויי שעירים) איז געשטאָרבן, (איז דער דין, אז) אויב ער איז געשטאָרבן איידער ער (דער כהן גדול) האָט געוואָרפן גורל, זאָל מען קויפן א (אנדערן אויף דעם אָרט פון דעם טויטן שעיר, כדי ער זאָל זיין א) פּאָר צום איבערגעבליבענעם; און אויב ער איז געשטאָרבן נאָכדעם ווי מען האָט שוין געוואָרפן גורל, זאָל מען קויפן אן אנדערן פּאָר (אנדערע צוויי שעירים), און מען זאָל אויפסניי וואַרפן גורל אויף זיי, און — אויב דער שעיר

אִם שֶׁל שֵׁם מֵת, זֶה שֶׁעָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַשֵּׁם, יִתְקַיֵּם תַּחְתָּיו. וְאִם שֶׁל עֲזָאזֵל מֵת, זֶה שֶׁעָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל, יִתְקַיֵּם תַּחְתָּיו. וְהַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ דָמָיו לִנְדָבָה. שֶׁאֵין חַטַּאת צִבּוּר מֵתָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, תָּמוּת. וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, נִשְׁפַּךְ הַדָּם, יָמוּת הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. מֵת הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, יִשָּׁפֵךְ הַדָּם:

„פאר גאָט“ איז געשטאָרבן — זאָל ער (דער כהן גדול) זאָגן, אז דער שעיר אויף וועלכן עס איז איצט ארויסגעפאלן דער גורל „לה׳“ (פאר גאָט) זאָל זיין אנשטאָט אים (אנשטאָט דעם געשטאָרבענעם), און — אויב דער שעיר לעזאָזל איז געשטאָרבן, — זאָל ער זאָגן, אז דער שעיר, אויף וועלכן עס איז איצט ארויפגעפאלן דער גורל „לעזאזל“ זאָל זיין אנשטאָט דעם פארשטאָרבענעם. **אזוי טייטשן אלע מפרשים אז כאָטש די משנה זאָגט דאָ, „ויאמר אם של שם מת“ און אזוי ווייטער, איז ניט דער טייטש, אז דער כהן גדול זאָל זאָגן: „אויב דער שעיר פאר גאָט איז געשטאָרבן“, מחמת ער ווייסט דאָך פון פריער וועלכער שעיר איז געשטאָרבן; נאָר דער טייטש איז, אז „אויב דער שעיר פאר גאָט איז געשטאָרבן זאָל ער זאָגן“ דאָס וואָס דאָס משנה זאָגט. די גמרא לערנט, אז דער לעבעדיקער שעיר פון ערשטן פאָר בלייבט ווייטער דער קרבן, צי ער איז געווען „פאר גאָט“ צי „לעזאָזל“, מחמת דער דין איז אז „אין בעלי חיים נידחין“, אז א לעבעדיקע זאך טאָר ניט ווערן אָפּגעשטויסן, נדחה, און קוים איז ער געווען באשטימט אלס קרבן דארף ער זיין קרבן. אָבער די שאלה איז, וואָס זאָל געשען מיט דעם צווייטן שעיר פון דעם נייעם פאָר? עס איז אָנגענו־מען, אז די דאָזיקע שעירים האָבן דעם דין ווי א קרבן חטאת (ווייל זיי זענען דאָך צו פארגעבן די זינד פון ישראל); און ביי א קרבן חטאת פון אן איינצעלנעם מענטש איז דער דין, אז אויב מען דארף אים ניט מער (למשל, ער איז געהאט פארלוירן גע־גאנגען און דער מענטש האָט דערוויל מקריב געווען אן אנדערן קרבן חטאת) דארף מען די בהמה ארייניפירן אין א פארשלאָסן אָרט און איר ניט געבן צו עסן ביז זי שטארבט (חטאת שנתכפרו בעליה תמות). צי זאָל מען דאָ אויך אזוי טאָן מיט דעם צווייטן שעיר? זאָגט די משנה, אז ניין, נאָר:** והשני, און דער צווייטער (שעיר) זאָל זיך פאשן ביז ער וועט באקומען א פעלער (יסתאב, ער וועט ווערן א בעל מום) און מען זאָל אים פארקויפן, און זיין געלט זאָל ארייינפאלן צו נדבה. **„נדבה“ האָט געהייסן די קאסע אין בית המקדש, וואָס פאר דעם געלט פון דער קאסע האָט מען מקריב געווען סתם עולות אויפן מזבח (זע מסכתא שקלים פרק ו׳ משנה ו׳). מען מוז וואַרטן ביז דער באק (שעיר) וועט ווערן א בעל מום, ווייל א גאנצע הייליקע בהמה טאָר מען ניט פארקויפן. איי איז דאָך די קשיא, פארוואָס זאָל מען זי ניט לאָזן שטארבן, ווי מען טוט מיט אן אנדערן קרבן חטאת זאָגט די משנה:** שאין, ווייל דעם קרבן חטאת פון א ציבור לאָזט מען ניט שטארבן. **נאָר א קרבן חטאת פון אן איינצלנעם מענטשן, אויב מען דארף אים ניט מער, לאָזט מען אים שטארבן, אָבער ניט פונא קרבן, וואָס געהערט צום גאנצן פאָלק, צום ציבור.** ר׳ יהודה זאָגט, אז זי שטארבט יאָ. **לויט ר׳ יהודה דארף מען לאָזן שטארבן אויך א קרבן חטאת פון א ציבור, און דאריבער זאָל אויך דאָ דער איבריק־געבליבענער באָק שטארבן.** ועוד, און נאָך האָט ר׳ יהודה גע־זאָגט, אז אויב עס האָט זיך אויסגעגאָסן דאָס בלוט (פון דעם באָק, וואָס איז בא־שטימט „פאר גאָט“, און מען האָט דעם באָק געהאַט געשאָכטן, נאָר דער כהן גדול האָט נאָכניט געהאט געשפריצט דאָס בלוט, ווי מיר האָבן געלערנט אין פריערדיקן פרק) זאָל שטאַרבן דער (צווייטער) באָק (וואָס איז באשטימט) אוועקצושיקן (המשתלח). **און אין אַזאַ פאַל דארף מען ברענגען אַנדערע צוויי שעירים און אויפסניי ווארפן גורל.** מת המשתלח, (דאָס זעלבע) אויב דער „באָק אויף אוועקצושיקן“ (שעיר המשתלח) איז געשטאָרבן (איידער מען האָט געשפריצט פון דעם אנדערן באָק, נאָכדעם ווי מען האָט דעם דאָזיקן באָק געשאָכטן, נאָר מען האָט נאָכניט געהאַט געשפריצט זיין בלוט), זאָל

ב בָּא לוֹ אֵצֶל שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְסוֹמֵךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וּמִתְוַדֶּה, וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר, אָנָּא הַשֵּׁם, עָווּ פָּשְׁעוּ חָטְאוּ לְפָנֶיךָ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. אָנָּא בַשֵּׁם, כַּפֶּר נָא לַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים וְלַחֲטָאִים, שֶׁעָווּ וְשֶׁפָּשְׁעוּ וְשֶׁחָטְאוּ לְפָנֶיךָ, עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ. וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בָּעֲזָרָה, כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים שֵׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁהוּא יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל, הָיוּ כוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, וְאוֹמְרִים, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ג מְסָרוֹ לְמִי שֶׁהָיָה מוֹלִיכוֹ. הַכֹּל

מען אויסגיסן דאָס בלוט. **און מען מוז קויפן אנדערע צוויי שעירים און אויפסניי וואַרפן גורל.**

ב. בא לו, ער (דער כהן גדול) איז צוגעגאנגען צום באָק, וואָס דאַרף ווערן אוועקגעשיקט (שעיר המשתלח), און ער האָט ארויפגעלייגט אויף אים זיינע צוויי הענט, און ער האָט זיך מתודה געווען. **די משנה האָט פריער אין פרק ה׳ משנה ז׳ געהאָט איבערגעריסן דעם סדר, ווי אזוי דער כהן גדול האָט געטאָן די עבודות, און האָט אינמיטן געגעבן עטליכע הלכות, איצט קומט די משנה צוריק צו דעם סדר, און זאָגט, אז דערנאָך איז דער כהן גדול צוגעגאנגען צום שעיר המשתלח, כדי זיך מתוודה צו זיין. דער כהן גדול האָט זיך שוין געהאַט מתוודה געווען צוויי מאָל (ארויפלייגנדיק די הענט אויף זיין אָקס), איינמאָל אין פרק ג׳ משנה ה׳, וואו ער האָט זיך מתוודה געווען אויף זיינע אייגענע זינד און די זינד פון זיין הויז, און דאָס צווייטע מאָל אין פרק ד׳ משנה ב׳, וואו ער האָט זיך מתוודה געווען אויך אויף די זינד פון די כהנים. איצט איז ער זיך מתוודה צום דריטן מאָל, אויף די זינד פון פאָלק ישראל, און דעם איצטיקן וידוי זאָגט ער אויף דעם שעיר המשתלח.** וכך, און אזוי האָט ער געזאָגט: „אָ, נאָמען (פון גאָט), עס האָבן פארקרומט און פושע געווען און געזינדיקט פאר דיר דיין פאָלק, דאָס הויז פון ישראל; אָ, מיטן נאָמען (פון גאָט), פארגיב די פארקרומונגען און די פשעים און די זינד, וואָס ער האָבן פארקרומט און פושע געווען און געזינדיקט פאר דיר דיין פאָלק, דאָס הויז פון ישראל, ווי עס איז געשריבן אין דער תורה פון דיין קנעכט משה, אזוי צוזאָגן (ויקרא ט״ז) „כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו״, ווארום אין דאָזיקן טאָג וועט ער פארגעבן אייך, פון אלע אייערע זינד פאַר גאָט וועט איר ווערן ריין״. און די כהנים און דאָס פאָלק, ווען זיי האָבן געהערט דעם שם המפורש (דעם נאָמען פון גאָט ווי ער איז געשריבן, דעם שם הויה) ווי ער גייט ארויס פון מויל פון כהן גדול, האָבן זיי געקניט און זיך געבוקט און געפאלן אויף זייערע פנימער און האָבן געזאָגט „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, געבענטשט זאָל זיין דער נאָמען פון כבוד פון זיין (גאָט׳ס) קעניגרייך אויף אייביק״. **אין דער דאָזיקער מתוודה זיין זענען פאראַן עטליכע זאכן אנדערש ווי אין די פריערדיקע צוויי מתוודה־זיין. ערשטנס איז דאָ פאראַן דער אויסדרוק „אנא בשם״, „אָ, מיטן נאָמען״, אנשטאט וואָס אין די פריערדיקע איז פאראַן „אנא השם״, „אָ, דער נאָמען״ צווייטנס, דאָ ווערט אויך געזאָגט בפירוש, אז דער כהן גדול האָט געזאָגט דעם נאָמען פון גאָט אזוי ווי ער שטייט געשריבן (דעם שם המפורש, דעם שם „הויה״); און די פריערדיקע זאָגט עס ניט די משנה. דריטנס, דאָ זאָגט די משנה אז די כהנים און דאָס פאָלק זענען געפאלן כורעים, אין די פריערדיקע זאָגט עס ניט די משנה. אָבער אלע מפרשים טייטשן, אז אויך ביי די פריערדיקע האָט דער כהן גדול ארויסגעזאָגט דעם שם המפורש און אז אויך ביי די פריערדיקע זענען די כהנים און דאָס פאָלק געפאלן כורעים.**

ג. מסרו, ער (דער כהן גדול) האָט אים (דעם באָק, דעם שעיר המשתלח) אי־

כְּשֵׁרִין לְהוֹלִיכוֹ, אֶלָּא שֶׁעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים קֶבַע, וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִין אֶת יִשְׂרָאֵל לְהוֹלִיכוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי מַעֲשֶׂה וְהוֹלִיכוֹ עַרְסְלָא (מִצִּפּוֹרִין) וְיִשְׂרָאֵל הָיָה:

ד וְכֶבֶשׁ עָשׂוּ לוֹ מִפְּנֵי הַבַּבְלִיִּים, שֶׁהָיוּ מְתַלְּשִׁין בִּשְׂעָרוֹ, וְאוֹמְרִים לוֹ, טֹל וָצֵא, טֹל וָצֵא. מִיַּקִּירֵי יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ מְלַוִּין אוֹתוֹ עַד סֻכָּה הָרִאשׁוֹנָה. עֶשֶׂר סֻכּוֹת מִירוּשָׁלַיִם וְעַד צוּק, תִּשְׁעִים רִיס, שִׁבְעָה וּמֶחֱצָה לְכָל מִיל: ה עַל כָּל סֻכָּה וְסֻכָּה אוֹמְרִים לוֹ, הֲרֵי מָזוֹן וַהֲרֵי מַיִם. וּמְלַוִּין אוֹתוֹ מִסֻּכָּה לְסֻכָּה, חוּץ מֵאַחֲרוֹנָה שֶׁבָּהֶן,

בערגעגעבן צו דעם (מענטש), וועלכער האָט אים אוועקגעפירט (אין דער מדבר); אלע זענען כשר אוועצופירן, נאָר די כהנים גדולים האָבן איינגעפירט א געזעץ (קבע, א פעסטן, באשטימטן מנהג) און זיי האָבן ניט צוגעלאָזט א ישראל צו פירן אים. **דאָס הייסט אז נור א כהן האָט אים אוועקגעפירט.** אָמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אז עס האָט פאסירט (עס איז געווען א מעשה) און עס האָט אים אוועקגעפירט (א מענטש מיט דעם נאָמען) ערסלא, און ער איז געווען א ישראל. **די גמרא לערנט אָפּ פון וואָרט (ויקרא ט״ז) „איש", א מענטש, אז אפילו א ישראל מעג אים אויך אוועקפירן (איש להכשיר את הזר).**

ד. וכבש, און מען האָט פאר אים (פאר דעם מענטש, וואָס פירט אוועק דעם באָק) געמאכט א בריק (כבש, א הויכן טרעפּ, אויף וועלכן ער זאָל אים אוועקפירן ארויס פון שטאָט) צוליב די בבל מענטשן (בבליים), וועלכע פלעגן אים ציפּן ביי די האָר און זאָגן צו אים „נעם און גיי, נעם און גיי!" **אין בית המקדש זענען געקומען אויף יום כיפּור יידן אויך פון אַנדערע לענדער, און צווישן זיי זענען געווען יידן פון בבל און זיי זענען געווען פּראָסטע מענטשן (לויט איין דעה אין דער גמרא זענען עס געווען מענטשן פון אלעקסאנדריע פון מצרים). די גמרא ברענגט דאָס לשון פון דער ברייתא, אז זיי האָבן געזאָגט אין אראמעאיש „וואָס זוימט זיך דאָ דער דאָזיקער באָק, און די זינד פון דור זענען א סך!" „מתלשין בשערו" טייטשט רשי אז דאָס מיינט, אז זיי האָבן געציפּט דעם מענטש'ס האָר; טייל טייטשן, אז דעם באָק'ס האָר.**
מיקירי, פון די חשובע מענטשן פון ירושלים האָבן אים (דעם באָק׳פירער) מיטבאַגלייט ביז צום דעם ערשטן ביידל (סוכה); צען ביידלעך זענען געווען פון ירושלים ביז צום שטיינערנעם בארג (צוק), ניינציק ריס, זיבן און א האלבן ריס אויף יעדן מיל. **די משנה זאָגט דאָ, אז פון דער שטאָט ירושלים ביז צום שטיינערנעם בארג, פון וואנען דער מענטש האָט באַדאַרפן אראָפּוואַרפן דעם באָק (דעם שעיר המשתלח) איז געווען ווייט 90 „ריס", און אז זיבן און א העלבן ריס איז איין מיל; עס קומט דאריבער אויס, אז עס איז געווען 12 מיל (זיבן און א האלב מאָל 12 איז 90). אויף דעם וועג האָט מען אויפגעשטעלט 10 ביידלעך (סוכות), נאָך יעדן מיל איין ביידל. דאָס איז צוזאמען 10 מיל. און פון דעם לעצטן ביידל ביז דעם שטיינערנעם בארג איז געווען צוויי מיל אָן א ביידל. א מיל איז 2000 איילן, א תחום שבת, וויפיל מען מעג גיין אויסער דער שטאָט אים שבת. די חשובע מענטשן פון ירושלים האָבן אים מיטבאגלייט ביז דעם ערשטן ביידל; און פון דאָרט האָט מען אים ווייטער באגלייט אזוי ביז צום לעצטן ביידל. ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז „מיל" איז דאָס רוימישע „מיליאריום", א שטרעקע פון 1000 טריט; אָבער זיין מיינונג איז ניט ריכטיק.**

ה. על, ביי יעדן ביידל האָט מען צו אים (צום באָק־פירער) געזאָגט: „דאָ איז עסנווארג, **דאָ איז וואסער**". כאָטש עס איז יום כיפּור, און מען טאָרניט עסן, **אָבער ווען דער מענטש זעט אז דאָס עסנווארג איז פאראן (פת בסלו) פילט ער זיך רואיקער; אזוי זאָגט די גמרא.** ומלוין, און מען האָט אים מיטבאגלייט פון איין ביידל צום אנדערן ביידל, חוץ פון דעם לעצטן ביידל, וואָס (דער מענטש, וועלכער איז גע־

שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ עִמּוֹ לַצּוּק, אֶלָּא עוֹמֵד מֵרָחוֹק, וְרוֹאֶה אֶת מַעֲשָׂיו: ו מֶה הָיָה עוֹשֶׂה. חוֹלֵק לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית, חֶצְיוֹ קוֹשֵׁר בַּסֶּלַע, וְחֶצְיוֹ קוֹשֵׁר בֵּין קַרְנָיו, וּדְחָפוֹ לַאֲחוֹרָיו, וְהוּא מִתְגַּלְגֵּל וְיוֹרֵד. וְלֹא הָיָה מַגִּיעַ לַחֲצִי הָהָר, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה אֵבָרִים אֵבָרִים. בָּא וְיָשַׁב לוֹ תַּחַת סֻכָּה אַחֲרוֹנָה, עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וּמֵאֵימָתַי מְטַמֵּא בְגָדִים, מִשֶּׁיֵּצֵא חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלָיִם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִשְּׁעַת דְּחִיָּתוֹ לַצּוּק: ז בָּא לוֹ אֵצֶל פָּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין,

ווען אין דאָזיקן ביידל איז ניט מיטגעגאַנגען מיט אים אַזש ביז צום שטיינערנעם באַרג, נאָר ער איז געשטאַנען פון דער ווייטנס און געזען וואָס ער טוט. **די מפרשים טייטשן, אַז דער לעצטער איז מיטגעגאַנגען נור איין מיל, א תחום שבת, ווייל אויך אים יום כיפור טאָר מען דאָך ווייטער ניט גיין.**

ו. מה, וואָס האָט ער געטאָן? **וואָס האָט געטאָן דער באָק־פירער, ווען ער איז צוגעקומען צום שפּיץ פון שטיינערנעם באַרג?** חולק, ער האָט צוטיילט (אויף צוויי טיילן) דעם פּורפּור־רויטן לאַנגן שטיק וואָל (לשון של זהורית, די „צונג", דעם לאַנגן שטיק רויטן וואָל), א העלפט פון אים (איין טייל) האָט ער אָנגעבינדן אין שטיין, און א העלפט פון אים (דעם אַנדערן טייל) האָט ער אָנגעבינדן צווישן זיינע (דעם באָקס'ס) צוויי הערנער, און ער (דער מענטש) האָט אים (דעם באָק) אַראָפּגעשטויסן הינטערווײלעכסט, און ער (דער באָק) האָט זיך אַראָפּגעקאַלערט (פון דעם באַרג) און ער איז ניט צוגעקומען צו דער העלפט פון דעם באַרג, ווי ער איז שוין געווען צעשלאָגן אויף שטיקער (איברים, איברים, אויף גלידער). **עס איז געווען איינער פון די ניסים, אַז דער רויטער שטיק וואָל איז געוואָרן ווייס, א צייכן, אַז גאָט האָט מוחל געווען די זינד, ווי דער פּסוק זאָגט (ישעיה א') אם יהיו חטאיכם כשנים, כשלג ילבינו, אויב אייערע זינד וועלן זיין ווי רויטער וואָל, וועלן זיי ווערן ווייס ווי שניי. דעריבער האָט ער אָנגעבינדן א העלפט פון רויטן וואָל אין שטיין, כדי ער זאָל קאָנען זען ווי ער איז ווייס געוואָרן. ווידער אָנבינדן דעם גאַנצן וואָל אין שטיין האָט מען ניט געהייסן, ווייל טאָמער וועט ער דערזען ווי ער ווערט ווייס, איידער ער האָט אַראָפּגעוואָרפן דעם באָק, און ער וועט פאַרגעסן און אים ניט אַראָפּוואַרפן.** בא, (דער־נאָך) איז דער מענטש (דער באָקפירער) צוריקגעקומען און האָט זיך אוועקגעזעצט הינטער דעם לעצטן ביידל ביז עס איז געוואָרן פינסטער (מוצאי יום כיפור). **קיין ירושלים האָט ער ניט געטאָרט צוריקגיין ווייל עס איז דאָך געווען מער ווי א תחום שבת, (און נור אהינגייענדיק האָט ער געמעגט גיין, כדי מקיים צו זיין די מצוה אַראָפּצוואַרפן דעם באָק).** מען האָט אים נור מתיר געמאַכט צו גיין צוריק **די צוויי מיל פון באַרג ביז צום לעצטן ביידל, ווייל ער וואָלט מורא געהאַט אַליין צו בלייבן אין דער מדבר.** ומאימתי, און פון ווען אָן איז ער מטמא קליידער? **די תורה** (ויקרא ט"ז) **זאָגט, אַז דער וואָס פירט אוועק דעם שעיר המשתלח דאַרף וואַשן זיינע קליידער, ווייל זיי ווערן טמא. פרעגט די משנה: פון ווען אָן ווערן די קליידער טמא?** משיצא, פון זינט ער גייט אַרויס (מיטן באָק) אויסער דעם מויער פון ירו־שלים; ר' שמעון זאָגט פון זינט ער וואַרפט אים אַראָפּ אויפן שטיינערנעם באַרג. **דאָס וואָרט „צוק" אַלס שאַרף־שפּיציקער באַרג ווערט געבראַכט אויך אין אַנדערע ערטער** (בבא מציעא צ"ג „העלה לראשי צוקין"). **דער „ערוך" טייטשט „שפּיץ פון הויכע בערג וועמנס שטיינער זענען שאַרף ווי מעסערס". עס קאָן זיין אַז עס איז פון וואָרט „צוק", ענג, שפּיציק.**

ז. בא לו, ער (דער כהן גדול), נאָכדעם ווי ער האָט אוועקגעשיקט דעם מענטש מיט דעם באָק צו דער מדבר) איז געגאַנגען צו די (געשאָכטענע) אָקס און באָק (וועלכע דאַרפן) פאַרברענט ווערן; ער האָט זיי אויפגעריסן און אַרויסגענומען זייערע

קָרְעָן וְהוֹצִיא אֶת אֵמוּרֵיהֶן, נְתָנָן בְּמָגֵס, וְהִקְטִירָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. קְלָעָן בְּמַקְלָעוֹת, וְהוֹצִיאָן לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. וּמֵאֵימָתַי מְטַמְּאִין בְּגָדִים, מִשֶּׁיֵּצְאוּ חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִשֶּׁיִּצַּת הָאוּר בְּרֻבָּן:

ח אָמְרוּ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל, הִגִּיעַ שָׂעִיר לַמִּדְבָּר. וּמִנַּיִן הָיוּ יוֹדְעִין, שֶׁהִגִּיעַ שָׂעִיר לַמִּדְבָּר. דּוּרְכִיּוֹת הָיוּ עוֹשִׂין, וּמְנִיפִין בְּסוּדָרִין, וְיוֹדְעִין שֶׁהִגִּיעַ שָׂעִיר לַמִּדְבָּר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, וַהֲלֹא סִימָן גָּדוֹל הָיָה לָהֶם, מִירוּשָׁלַיִם וְעַד בֵּית חִדּוּדוֹ שְׁלֹשָׁה מִילִין, הוֹלְכִין מִיל, וְחוֹזְרִין מִיל,

אימורים (די פעטס און אַנדערע שטיקער, וועלכע מען דארף מקריב זיין אויפן מזבח), ער האָט זיי (די אימורים) אַריינגעלייגט אין אַ שיסל כדי זיי מקטיר צו זיין אויפן מזבח; ער האָט זיי (די איבערגעבליבענע קערפּערס פון אקס און דעם באָק) איינגע־פלאָכטן אין שטעקנס און ער האָט זיי (געהייסן) ארויספירן צום אָרט פון פארברענען. געוויינליך האָט מען ביי אנדערע קרבנות אָדער זיי אינגאנצן מקריב געווען (פאַר־ברענט אויפן מזבח, אָדער מען האָט נור אַ טייל מקריב געווען אויפן מזבח און דאָס איבריקע פלייש האָט מען געגעסן, און די פעל האָט מען פארנוצט. אָבער דעם אָקס פון כהן גדול (פּרו) און דעם „באָק פאר גאָט (שעיר לשם) האָט מען א טייל, די אימורים, מקריב געווען אויפן מזבח, און דאָס גאנצע פלייש צוזאמען מיט דער פעל האָט מען פארברענט אין א ספּעציעל אָרט צום פארברענען (בית השריפה) אויסער דער שטאָט ירושלים. דאריבער האָבן זיי געהייסן „הנשרפים", וועלכע ווערן פאַר־ברענט. וועגן די ווערטער „אימורים" און „מגיס" זע מסכתא פּסחים פּרק ה' משנה י'. טייל זענען גורס ניט „במקלות" אין שטעקנס, נור „במקלעות", אין פלעכטונגען. ומאימתי, און פון ווען אָן זענען זיי (דער אָקס און דער באָק) מטמא קליידער? די תורה (ויקרא ט"ז) זאָגט „והשורף אותם יכבס בגדיו, און דער וואָס פארברענט זיי (דעם אָקס און דעם באָק) דארף וואשן זיינע קליידער", ווייל זיי ווערן טמא. פרעגט די משנה: פון ווען אָן ווערן די קליידער טמא? משיצאו, פון זינט זיי גייען ארויס פון דער מויער פון בית־המקדש־הויף (עזרה); ר' שמעון זאָגט, פון זינט דאָס פייער צינדט אָן דעם גרעסטן טייל פון זיי. „אור" אַלס פייער איז פאַראַן אַ סך מאָל אין דער משנה, ווי למשל אין מסכתא שבת פרק א' משנה יא (ומאחיזין את האור).

ח. אמרו לו, מען האָט געזאָגט צום כהן גדול, אז דער באָק איז שוין אָנגעקו־מען צום מדבר. מחמת איידער דער באָק איז אָנגעקומען אין מדבר, האָט דער כהן גדול ניט געטאָרט אָנהויבן קיין אנדערע עבודה (לויט דעם פּסוק אין ויקרא ט"ז „ושלח את השעיר במדבר", און דערנאָך „ואת חלב החטאת יקטיר"). אָבער דער כהן גדול האָט ניט געדארפן ווארטן, ביז מען וועט דעם באָק אראָפּווארפן פון בארג, נאָר עס איז גענוג געווען ווען ער איז אָנגעקומען אין מדבר. ומנין, און פון וואנען האָבן זיי געוואוסט, אז דער באָק איז שוין אָנגעקומען אין דער מדבר? מען האָט גע־מאכט צייכן יעבערס (מען האָט אוועקגעשטעלט אויפן גאנצן וועג מענטשן, וועלכע זאָלן געבן צייכנס) און זיי (די דאָזיקע מענטשן) האָבן געפאָכעט מיט טיכער (איינער צום צווייטן) און מען האָט געוואוסט, אז דער באָק איז אָנגעקומען אין מדבר. דאָס וואָרט „דורכיות" טייטשט דער ברטנורא אז דאָס מיינט מען הויכע שטיינער, אויף וועלכע עס זענען געשטאנען די מענטשן מיט די טיכער אין די הענט. עס זאָל אפשר זיין פון וואָרט „דרך", וועג, „דרכיות", וועגן ־ ווייזערס. טייל זענען גורס „דרביות", היטערס (ווי אין בכורות ח' „דרבנאי"). אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט: זיי האָבן דאָך געהאַט אַ גרויסן סימן (דהיינו): פון ירושלים ביז בית חדודו איז דריי מילין, זיי זענען געגאנגען איין מיל, און זענען צוריקגעקומען איין מיל, און האָבן אונ־

וְשׁוֹהִין כְּדֵי מִיל, וְיוֹדְעִין שֶׁהִגִּיעַ שָׂעִיר לַמִּדְבָּר. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, וַהֲלֹא סִימָן אַחֵר הָיָה לָהֶם, לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית הָיָה קָשׁוּר עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וּכְשֶׁהִגִּיעַ שָׂעִיר לַמִּדְבָּר, הָיָה הַלָּשׁוֹן מַלְבִּין, שֶׁנֶּאֱמַר, אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ:

פרק ז

א בָּא לוֹ כֹהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹת. אִם רָצָה לִקְרוֹת בְּבִגְדֵי בוּץ, קוֹרֵא, וְאִם לָאו, קוֹרֵא בְּאִצְטְלִית לָבָן מִשֶּׁלּוֹ. חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה, וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנוֹ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל, (וְקוֹרֵא עוֹמֵד,) וְקוֹרֵא אַחֲרֵי מוֹת וְאַךְ בֶּעָשׂוֹר,

טערגעווארט ווי (די צייט וואס עס דויערט גיין) איין מיל, און זיי האָבן געוואוסט, אז דער באָק איז אָנגעקומען אין מדבר. **לויט ר' יהודה האָט דער מדבר זיך אָנגעהויבן דריי מילין הינטער ירושלים ביי בית חדודו, און אזוי ווי די משנה האָט פריער (משנה ד') געזאָגט, אַז חשובע מענטשן פון ירושלים האָבן באַגלייט דעם באָק-פירער איין מיל הינטער דער שטאָט,** ממילא ווען זיי זענען צוריקגעקומען און צו-געווארט **א שטיקל צייט וויפיל עס דארף דויערן גיין איין מיל, האָבן זיי געוואוסט, אז דער באָק איז דאָרט אָנגעקומען.** טייל זענען אנשטאט „בית חדודו" גורס „בית חורון". **אָבער בית חורון (אין יהושע ט"ז) איז א סך ווייטער פון ירושלים. טייל מיינען אז „בית חדודו" זאָל זיין „הערָאדיום" (הירודו") א בערגל אויפן וועג פון ירושלים צו בית לחם.** ר' ישמעאל זאָגט: זיי האָבן דאָך געהאַט אַן אנדערן סימן (דהיינו): דער פורפור-רויטער שטיק וואָל איז געווען צוגעבינדן צום טיר פון היכל, און ווען דער באָק איז אָנגעקומען צום מדבר, איז דער שטיק וואָל ווייס געוואָרן, ווארום עס ווערט געזאָגט (ישעיה א') „אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, אויב אייערע זינד וועלן זיין ווי רויטער וואָל, וועלן זיי ווערן ווייס ווי שניי". **א חוץ דעם נס מיטן רויטן וואָל אויף דעם באַרג (פריער אין משנה ו') איז אויך געשען אַזאַ נס מיט אַ שטיק רויטן וואָל אויפן טיר פון היכל אין בית המקדש.**

פרק ז.

א. בא לו, דער כהן גדול גייט (דערנאָך) לייענען. **די משנה וועט ווייטער געבן, אַז ער האָט געלייענט אין דער ספר תורה די פרשיות פון יום כיפור.** אם רצה, אויב ער האָט געוואָלט לייענען אין די טייערע פלאַקס-קליידער (בוץ, טייערער פלאַקס-שטאָף, דאָס הייסט די ווייסע קליידער, די בגדי לבן), לייענט ער, און אויב ניט לייענט ער (אָנ-געטאָן) א ווייס קלייד פון זיין אייגנס. **מיר האָבן פריער פרק ג' משנה ו' און ז' גע-לערנט, ווי דער כהן גדול האָט אָנגעטאָן (צו די יום כיפור'דיקע עבודות) די ווייסע קליידער פון טייערן פלאַקס, וועלכע זענען געמאַכט געוואָרן פאַר דעם געלט פון דער בית-המקדש-קאַסע. זאָגט איצט די משנה, אַז אויב דער כהן גדול וויל קאָן ער אויס-טאָן יענע ווייסע קליידער און אָנטאָן אַן אייגן ווייס קלייד.** „אצטלית" ווערט טייל-מאָל אויך געשריבן „אסטלית", **ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" זאָגט, דאָס איז דאָס גריכישע ווארט „סטאַלעס", א לאַנג מאַנטל.** חזן הכנסת, דער אויפזעער (חזן) פון דער שול נעמט די ספר תורה און גיט זי צום פאָרשטעער (ראש) פון דער שול, און דער פאָרשטעער פון דער שול גיט זי צום סגן, דעם געהילף פון כהן גדול) און דער סגן גיט צום כהן גדול. **רשי זאָגט, אז לעבן בית-המקדש-הויף איז געווען א שול, און אז חזן מיינט מען דאָ ניט דעם בעל תפילה, נאָר דעם שמש, און ראש הכנסת מיינט מען דעם פירער פון דער שול. איינער האָט דעם צווייטן איבערגע-געבן די ספר תורה צוליב דעם כבוד פון כהן גדול, צו ווייזן, אז א סך אמטן זענען פאַראַן נידריקער פון אים.** וכהן גדול, און דער כהן גדול שטייט און נעמט צו (די ספר תורה) און לייענט (אין איר) שטייענדיק און ער לייענט (די פרשה אין חומש ויקרא

וְגוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה, וּמַנִּיחוֹ בְּחֵיקוֹ, וְאוֹמֵר, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקָּרָאתִי לִפְנֵיכֶם, כָּתוּב כָּאן. וּבֶעָשׂוֹר שֶׁבְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה, וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְרָכוֹת, עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַהוֹדָאָה, וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה: **ב** הָרוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, אֵינוֹ רוֹאֶה פַּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין. וְהָרוֹאֶה פַּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין, אֵינוֹ רוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא. לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה דֶרֶךְ רְחוֹקָה, וּמְלֶאכֶת שְׁנֵיהֶם שָׁוָה כְּאֶחָת: **ג** אִם בְּבִגְדֵי בוּץ קוֹרֵא, קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, פָּשַׁט יָרַד וְטָבַל, עָלָה

ט״ז) „אחרי מות״ און (די פרשה אין ויקרא כ״ג) „אך בעשור״. **בײדע פרשיות לערנען וואָס צו טאָן אים יום כיפור.** וגולל, און ער (דער כהן גדול) וויקלט צו די ספר תורה און לייגט זי אַריין צו זיך אין בוזעם, און ער זאָגט: „מער וויפיל איך האָב גע־ליינט פאר אייך איז דאָ געשריבן״, און (דער כהן גדול) ליינט (דערנאָך) אויף אויסנ־ווענדיק (ניט פון דער ספר תורה ארויס די פרשה אין במדבר כ״ט, ז׳) „ובעשור״ אין חומש „הפקודים״. **דער חומש „במדבר״ האָט געהייסן אין דער משנה „חומש הפקודים״, ווייל אין במדבר ווערן געציילט די יידן (פון „פקוד״, ציילן). די דאָזיקע פרשה לערנט וועגן קרבן מוסף אים יום כיפור, און דער כהן גדול ליינט זי אויסנ־וויניק, ווייל מען דאַרף לאַנג מישן די ספר תורה פון ויקרא כ״ג אָן, און עס איז ניט קיין כבוד אז דער ציבור זאָל וואַרטן.** ומברך, און (דערנאָך) מאַכט ער איבער איך (איבער דעם ספר תורה־ליינען) אכט ברכות: איבער דער תורה און איבער דער עבודה און איבער די „הודאה״ (דאנקן), און איבער דעם פאַרגעבן די זינד, און איבער דעם בית־המקדש באַזונדער, און איבער דעם פאָלק ישראל באַזונדער, און איבער ירושלים באַזונדער און איבער די כהנים באַזונדער און אויף דער איבעריקער תפילה. **וועגן די דאָזיקע ברכות זענען פאַראַן פאַרשידענע מיינונגען ביי די מפרשים. דער רמבם און דער גרעסטער טייל מפרשים זאָגן אז די 8 ברכות זענען: צוויי אויף ליי־נען די תורה (איינע פריער און דערנאָך) און דאָס זענען „אשר בחר בנו״, און „אשר נתן לנו״; איינע איבער די עבודה דאָס איז „רצה״; איינע איבער די הודאה, דאָס איז „מודים״ איינע אויף פאַרגעבן די זינד דאָס איז „סלח לנו״; איינע איבער דעם בית המקדש, דאָס איז געווען א ברכה אז גאָט זאָל לאָזן רוען דאָרט די שכינה; איינע אי־בער די כהנים, אז גאָט זאָל זיי בענטשן און צונעמען זייערע קרבנות; און איינע אז גאָט זאָל העלפן דעם פאָלק ישראל, און ער פאַרענדיקט מיט „ברוך אתה ה׳ שומע תפילה״. לויט דעם פירוש איז מען אין דער משנה ניט גורס „און איבער ירושלים באַזונדער״.**

ב. הרואה, דער וואָס זעט דעם כהן גדול ליינען (אין ספר תורה), קאָן ניט זען ווי מען פאַרברענט דעם אָקס און דעם באָק, און דער וואָס זעט ווי מען פאַרברענט דעם אָקס און דעם באָק, קאָן ניט זען ווי דער כהן גדול ליינט; און ניט דערפאַר ווייל ער טאָר ניט, נאָר ווייל עס איז געווען א ווייטער וועג און ביידע ארבייטן (דעם כהן גדול׳ס ליינען און דאָס פאַרברענען) איז פאָרגעקומען גלייך (אין דערזעלביקער צייט). **ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק ו׳ משנה ו׳ איז דאָס פאַרברענען פאָרגעקומען אויסער דער בית המקדש הויף, און דאָס אָרט איז געווען ווייט פון דעם אָרט, וואו דער כהן גדול האָט געליינט.**

ג. אם, אויב ער האָט געליינט אין די פלאַקס־קליידער (אין די בגדי לבן, אין די הייליקע ווייסע קליידער), האָט ער זיך געוואַשן זיינע הענט און זיינע פיס, האָט זיך אויסגעטאָן (די ווייסע קליידער), און ער איז אַראָפּגעגאַנגען (אין מקוה), זיך טובל גע־

וְנִסְתַּפֵּג, הֵבִיאוּ לוֹ בִגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת אֵילוֹ, וְאֶת אֵיל הָעָם, וְאֶת שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִים בְּנֵי שָׁנָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין, וּפַר הָעוֹלָה וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַחוּץ, הָיוּ קְרֵבִין עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם:

ד קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט, וְיָרַד וְטָבַל, וְעָלָה וְנִסְתַּפֵּג, הֵבִיאוּ לוֹ בִגְדֵי לָבָן וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. נִכְנַס לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת

וועו, איז ארויפגעגאנגען און האָט זיך אָפּגעווישט; מען האָט אים געבראַכט די גאָלדענע קליידער און ער האָט זיך אָנגעטאָן און זיך געוואַשן זיינע הענט און זיינע פיס. **מיר האָבן פריער אין פרק ג' משנה ג' אויפגעקלערט בפרטות וואָס איז געווען דאָס „וואַשן די הענט און פיס", דאָס „טובל זיין זיך", די „ווייסע קליידער" און די „גאָלדענע קליידער". איצט גייט דער כהן גדול טאָן עבודות, וועלכע זענען ניט קיין ספּעציעל יום כיפּורדיקע און זיי קומען פאָר אויך אין אנדערע טעג, אָדער אפילו זיי קומען ניט פאָר אין אין אנדערע טעג, האָבן זיי אָבער גאָרניט קיין שייכות מיטן אריינגיין אין קודש הקדשים. דעריבער טוט אָן דער כהן גדול זיינע גאָלדענע גליידער, אין וועלכע ער טוט די עבודות אלע טעג פון יאָר.** ויצא, און ער איז ארויסגעגאַנגען (פון דעם אָרט, וואו ער האָט זיך איבערגעטאָן) און ער האָט געמאַכט (געשאָכטן, געשפּריצט דאָס בלוט און מקריב געווען) זיין אייגענעם ווידער (איל, ווידער, א שעפּס א זכר אלט לפחות א יאָר מיט איין און דרייסיק טעג) און אויך דעם ווידער פון פאָלק (איל העם); און אויך די זיבן גאַנצע (אָן פעלערס) שעפּסלעך צו איין יאָר אלט, אזוי זאָגט ר' אליעזר. ר' עקיבא זאָגט, אז זיי (די זיבן שעפּסלעך) האָט (דער כהן גדול) מקריב געווען צוזאַמען מיטן קרבן תמיד פון פרימאָרגן. **א חוץ די יום־כיפּור־קרבנות ווי די צוויי ווידערס, וואָס דער כהן גדול האָט איצט געשאָכטן און געשפּריצט דאָס בלוט אויפן אויסנווייניקסטן מזבח (ויקרא ט"ז) האָט מען אויך געדאַרפט מקריב זיין אויפן אויסנווייניקסטן מזבח דעם קרבן מוסף פון יום כיפּור, אן אָקס און זיבן שעפּסלעך און א באָק (במדבר כ"ט); דאָרט ווערט אויך געלערנט וועגן מקריב זיין א ווידער (איל), אָבער אין דער ברייתא איז פאַראַן א דעה אז דאָס איז דערזעלבער ווידער וואָס אין ויקרא ט"ז. וועגן דעם באָק זענען אלע מודה, אז מען איז מקריב שפּעטער. נאָר וועגן די זיבן שעפּסלעך האַלט ר' אליעזר אז דער כהן גדול האָט זיי איצט מקריב געווען און דעם אָקס שפּעטער; און ר' עקיבא זאָגט, אז דער כהן גדול האָט מקריב געווען דעם אָקס און די זיבן שעפּסלעך אין דער פרי צוזאַמען מיטן קרבן תמיד פון אין דער פרי (אין פרק ג' משנה ד').** ופר העולה, און דער אָקס אלס עולה און דעם באָק וואָס מען מאַכט אין דרויסן (אויפן אויסנווייניקסטן מזבח) האָט מען מקריב געווען מיטן קרבן תמיד פון פאַרנאַכט. **לויט איין טייטש פון דער גמרא זאָגט דאָס ר' אליעזר, ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.**

ד. קדש, ער (דער כהן גדול) האָט זיך געוואַשן זיינע הענט און זיינע פיס און ער האָט זיך אויסגעטאָן (די גאָלדענע קליידער) און איז אראָפּגעגאַנגען (אין מקוה) און האָט זיך טובל געווען; מען האָט אים געבראַכט די ווייסע קליידער און ער האָט זיך אָנגעטאָן. **אויך דאָ דאַרף מען, כדי צו פאַרשטיין די אלע זאַכן פון „וואַשן", „טובל זיין", דאָס טוישן די קליידער, נאָכקוקן פריער, וואָס מיר האָבן געגעבן אין פרק ג' משנה ג'. איצט דאַרף דער כהן גדול אריינגיין אין קודש הקדשים, און דעריבער דאַרף ער אָנטאָן די יום כיפּורדיקע ווייסע קליידער (בגדי לבן).** נכנס, ער (דער כהן גדול) איז אריינגעגאַנגען (אין קודש הקדשים) ארויסצונעמען דעם לעפל און די פייער־פאַן. **דעם לעפל מיט די קטורת און די פייער־פאַן מיט די ברענענדיקע קוילן, וועלכע ער האָט געהאַט אריינגעטראָגן (פריער אין פרק ה' משנה א').** קדש, (נאָכדעם ווי דער כהן גדול איז ארויסגעקומען פון קודש הקדשים מיט דעם לעפל און דער

הַמַּחְתָּה. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט, יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְנִכְנַס לְהַקְטִיר קְטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּלְהֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי עַצְמוֹ וְלָבַשׁ, וּמְלַוִּין אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ. וְיוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא בְשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ:

ה כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁמוֹנָה כֵלִים, וְהַהֶדְיוֹט בְּאַרְבָּעָה, בְּכֻתֹּנֶת וּמִכְנָסַיִם וּמִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט. מוֹסִיף עָלָיו כֹּהֵן גָּדוֹל, חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וְצִיץ. בְּאֵלּוּ נִשְׁאָלִין בְּאוּרִים וְתֻמִּים.

פאן), האָט ער זיך געוואשן זיינע הענט און זיינע פיס, און האָט זיך אויסגעטאָן (די ווייסע קליידער) און איז אראָפּגעגאנגען (אין מקוה) און האָט זיך טובל געווען, ער איז אַרויסגעגאַנגען און האָט זיך אָפּגעווישט; מען האָט אים געבראַכט די גאָלדענע קליידער און ער האָט זיך אָנגעטאָן און האָט זיך געוואשן זיינע פיס און זיינע הענט, און איז אריינגעגאנגען אין היכל, כדי מקטיר צו זיין די קטורת פון פארנאכט און אָנצוצינדן די ליכט (פון דער מנורה). **דאָס דאָזיקע מקטיר זיין, ווארפן קטורת־בשמים אויף ברענענדיקע קוילן אויפן אינווייניקסטן מזבח און היכל, איז פאָרגעקומען יעדן טאָג; דאָס זעלביקע איז פאָרגעקומען יעדן טאָג דאָס אָנצינדן די מנורה־ליכט. דאַריבער האָבן זיי ניט געהייסן קיין יום כיפור־דיקע עבודה און דער כהן גדול האָט זיי געטאָן אין די גאָלדענע קליידער. אין משנה איז פאראן „ולהטיב את הנרות", און אומעטום איז „להטיב" דער טייטש „אויסצורייניקן" די ליכטלעך; אָבער דאָ טייטש דער ברטנורא „אָנצוצינדן".** וקדש, (דערנאָך) האָט ער (דער כהן גדול) זיך געוואשן זיינע הענט און זיינע פיס, און האָט זיך אויסגעטאָן (די הייליקע גאָלדענע קליידער); מען האָט אים געבראכט זיינע אייגענע קליידער (די קליידער פון דער היים) און ער האָט זיך אָנגעטאָן; און מען האָט אים (דעם כהן גדול) באגלייט ביז זיין הויז. און א יום טוב (א סעודה) האָט ער (דער כהן גדול) געמאכט פאר זיינע פריינט, ווען ער איז ארויס בשלום פון הייליקייט (פון קודש הקדשים). **דערמיט האָט זיך געענדיקט די עבודה פון כהן גדול אים יום כיפור אין בית המקדש. די סעודה האָט ער געמאַכט, ווייל עס איז געווען אָנגענומען, אז דער כהן גדול וואָס איז ניט ראוי און ער טוט די עבודה ניט ריכטיק ווערט פון הימל באַשטראָפט (זע פריער פרק ה' משנה א'), און דאריבער, אז ער האָט זוכה געווען ארויסצוגיין בשלום איז עס געווען א גרויסע שמחה.**

ה. כהן גדול, א כהן גדול (ווען ער) טוט די עבודה, (דארף ער גיין אָנגעטאָן) אין אַכט קליידער. **דאָ מיינט בכלל די עבודה וואָס דער כהן גדול וויל טאָן אין בית המקדש וועלכן עס איז טאָג אין יאָר. וועגן יום כיפור האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ג' משנה ג' ווען ער דארף האָבן 8 קליידער און ווען נור 4. מיט קליידער מיינט מען דאָ יעדע זאך, וואָס מען טראָגט אויפן קערפּער.** וההדיוט, און דער פּראָסטער (כהן טוט די עבודה) אין פיר (קליידער, און דאָס זענען): א העמד (כתונת), און הויזן (מכנסים), און א היטל (מצנפת) און א גארטל (אבנט). **דער פּראָסטער כהן האָט ניט געטאָרט טראָגן בשעת דער עבודה ניט מער און ניט וויציקער פון די דאָזיקע 4 זאכן.** מוסיף, מען האָט צוגעלייגט ביי א כהן גדול (א חוץ די דאָזיקע פיר קליידער, נאָך אנדערע פיר קליידער, און דאָס זענען): א ברוסט־שילד (חושן), א אונטערקלייד (אפוד), אַ אָבער־מאַנטל (מעיל) און א ציץ (גאָלדענעס בלעך אויפן שטערן). **וועגן די דאָזיקע 4 צוגאָב־זאכן פון כהן גדול לערנט די תורה אין שמות כ"ח. דער „אפוד" איז געווען אזא אונטערקלייד, א העמדל פון גאָלד און געפּארבטע וואָל־און פלאקס שטאָפן, און צוזאמען מיט אים איז געווען דער חושן, אזא ברוסט־שילד. אויך פון גאָלד און געפּארבטע וואָל־און פלאקס־שטאָפן מיט 12 טייערע שטיינער, אויף וועלכע עס זענען געווען אויסגעקריצט די נעמען פון די 12 יידישע שבטים. דער**

וְאֵין נִשְׁאָלִין (בָּהֶן לְהֶדְיוֹט,) אֶלָּא לְמֶלֶךְ, וּלְבֵית דִּין, וּלְמִי שֶׁהַצִּבּוּר צָרִיךְ בּוֹ:

פרק ח

א יוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בַּאֲכִילָה, וּבִשְׁתִיָּה, וּבִרְחִיצָה, וּבְסִיכָה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְהַמֶּלֶךְ וְהַכַּלָּה יִרְחֲצוּ אֶת פְּנֵיהֶם, וְהַחַיָּה תִּנְעוֹל אֶת הַסַּנְדָּל, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין:
ב הָאוֹכֵל כְּכוֹתֶבֶת הַגַּסָּה, כָּמוֹהָ וּכְגַרְעִינָתָהּ, וְהַשּׁוֹתֶה מְלֹא לֻגְמָיו,

„מעיל״, דער אָבער־מאנטל איז געווען פון בלוי וואָל מיט גאָלדענע גלעקלעך, דער „ציץ״ איז געווען א גאָלדענער בלעך. באלו, (נור) אין די דאָזיקע (ווען דער כהן גדול איז אָנגעטאָן אין די דאָזיקע אכט קליידער) קאָן מען פרעגן אין דעם אורים ותומים. אויך וועגן דעם אורים ותומים זאָגט די תורה אין שמות כ״ח. רשי אויף חומש דאָרט זאָגט, אז דער „אורים ותומים״ איז דאָסזעלבע וואָס דער „חושן״ נאָר עס איז צוגעגעבן אין די פאלדן פון חושן דער „שם המפורש״, כדי די ווערטער זאָלן ארויסלייכטן. אויף דעם חושן זענען געווען א חוץ די נעמען פון די 12 שבטים (ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, זבלון, דן, נפתלי, גד, אשר, יוסף, בנימין) אויך די נעמען פון די אבות אברהם, יצחק, יעקב, און אויך די ווערטער „שבטי יה״; ממילא זענען געווען אַלע אותיות פון אלף־בית. ווען מען האָט געפרעגט דעם כהן גדול, צי מען זאָל טאָן א זאך, האָט דער כהן גדול געהאט רוח הקודש און ער האָט אריינגעקוקט אין חושן, און פון דאָרט האָבן אים ארויסגעלויכטן אותיות, און ער האָט זיי דורך רוח הקודש מצרף געווען, צונויפגעשטעלט, און ער האָט געוואוסט צו געבן דעם ענטפער. ואין, און מען ווערט ניט געפרעגט דורך זיי (דעם אורים ותומים) צו א פריוואטן מענטשן, (און מען ענטפערט) נור צו א מלך, אָדער צו בית דין (צו די סנהדרין) אָדער צו אזא (מאן) וואָס דער ציבור (דער כלל ישראל) דאַרף אים. מען האָט געפרעגט ביים אורים ותומים נור וועגן כלל־ישראל־זאכן. די גמרא זאָגט, אז ביי מלחמה ענינים האָט דער כהן משוח מלחמה, דער כהן וואָס האָט אָנגעפירט מיט דער יידישער ארמעע, אָנגעטאָן די 8 קליידער און מען האָט ביי אים געפרעגט.

פרק ח.

א. יום הכיפורים, יום כיפור איז אסור צו עסן, און טרינקן, און וואשן זיך (דעם קערפער), און שמירן זיך, און אָנטאָן שיך, און תשמיש המיטה (פארקערן מיט דער פרוי). אין דער תורה (אין ויקרא ט״ז, ויקרא כ״ג און במדבר כ״ט) ווערט גע־בראכט וועגן יום כיפור 5 מאָל דאָס וואָרט „ענה״, פייניגן זיך (תענו, ועניתם), און מען לערנט דערפון אָפּ די דאָזיקע 5 עינויים, עסן און טרינקן, וואשן, שמירן, שיך־אָנטאָן און תשמיש המיטה. לויט טייל מיינונגען (רמב״ם און אַנדערע) איז לויט דעם דין פון דער תורה אסור און מען איז מחויב כרת (פארשניטן ווערן) נור פאר עסן און טרינקן, אָבער די אנדערע פיר ענויים זענען נור מדרבנן. והמלך, און דער מלך און די כלה מעגן זיך וואשן זייערע פנימער. דער מלך צוליב דעם כבוד פון מלכות, און א כלה (דאָס מיינט מען א פרוי נאָך איר חתונה 30 טעג) כדי צו מאכן איר באליבט אויף איר מאן. והחיה, און די קימפעטאָרין מעג אָנטאָן די שיך, אזוי זאָגט ר׳ אליעזר, און די חכמים אסרן. ר׳ אליעזר איז מתיר, כדי די קימפעטאָרין זאָל זיך ניט צו־קילן. דאָס וואָרט „חיה״ אלס קימפעטאָרין און טיילמאָל אלס הייבאם, וועלכע נעמט אָפּ דאָס קינד, איז פאראן אויך אין חומש שמות א׳ (כי חיות הנה).

ב. האוכל, אז איינער עסט (אים יום כיפור, אזוי גרויס) ווי א גרויסער טייטל, אזוי גרויס ווי ער (ווי דער טייטל) און ווי זיין קערן, אָדער איינער וועלכער טרינקט זיין פול מויל, איז חייב. די משנה גיט דאָ דעם שיעור וויפיל הייסט געגעסן אָדער

חַיָּב. כָּל הָאֳכָלִין מִצְטָרְפִין לְכַכּוֹתֶבֶת, וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לִמְלֹא לֻגְמָיו. הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, אֵין מִצְטָרְפִין: ג אָכַל וְשָׁתָה בְּהֶעְלֵם אֶחָד, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת. אָכַל וְעָשָׂה מְלָאכָה, חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. אָכַל אֳכָלִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, וְשָׁתָה מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִיָּה, וְשָׁתָה צִיר אוֹ מוּרְיָס, פָּטוּר: ד הַתִּינוֹקוֹת אֵין מְעַנִּין אוֹתָם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים, אֲבָל מְחַנְּכִין אוֹתָם לִפְנֵי שָׁנָה וְלִפְנֵי שְׁנָתַיִם, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהְיוּ רְגִילִין בְּמִצְוֹת:

געטרינקן אים יום כיפור, אז ווען מען טוט עס איז מען חייב כרת. ביי אנדערע פאר־באָטענע עסנווארג, מאכלים אסורים, איז דער שיעור א „כזית" (ווי אן איילבירט), אָבער ביי יום כיפור איז ווי א גרויסער טייטל צוזאמען מיט זיין קערן. דער שיעור פון „מלוא לוגמיו", זיין פול מויל־חלל, מיינט, אַז ווען מען וואַרפט איבער דעם געטראַנק אויף איין זייט פון מויל, ווערט דאָרט די באַק אָנגעבלאָזן. דאָס איז וועגן מחויב ווערן כרת, אָדער ווען מען עסט אָדער מען טרינקט בשוגג (ניט ווייסנדיק) זאָל מען דאַרפן ברענגען א קרבן. כל, אלע עסנווארג זענען זיך מצרף צו דער גרויס פון א טייטל (ככותבת) און אלע געטראַנקן זענען זיך מצרף צו א פול מויל; האוכל, אז איינער עסט אַזן טרינקט, זענען זיי (דאָס עסן און טרינקן) זיך ניט מצטרף ווערן ניט פאַ־רעכנט צוזאמען). דאָס הייסט אויב ער האָט געגעסן אַזוי גרויס ווי א האַלבן טייטל און געטרינקען ווי א העלפט פון א פול מויל, ווערט עס ניט פאַררעכנט צוזאמען ווי ער וואָלט געגעסן אָדער געטרינקען וויפיל דער שיעור איז, און ער איז פטור פון כרת, און אויב ער האָט געטאָן בשוגג איז ער פטור פון ברענגען א קרבן חטאת.

ג. אכל, אויב איינער האָט (בשוגג) געגעסן און געטרונקען (אים יום כיפור) אין איין פאַרגעסנקייט איז ער ניט מחויב צו ברענגען מער ווי איין קרבן חטאת. „אין איין פאַרגעסנקייט" (בהעלם אחד) מיינט, אַז ער האָט פאַרגעסן, אַז עס איז יום כיפור, און ער האָט צווישן דעם עסן און דעם טרינקען זיך ניט דערמאָנט, אַז עס איז יום כיפור. זאָגט די משנה, אַז כאָטש ער האָט דאָך געטאָן צוויי זאכן, געגעסן און גע־טרונקען, דאַרף ער ברענגען ניט מער ווי איין קרבן חטאת, ווייל דער פאַרבאָט צו טרינקען ווערט אָפּגעלערנט דערפון וואָס „שתייה בכלל אכילה", וואָס טרינקען הייסט אויך אַזוי ווי געגעסן, און דעריבער הייסט עס געטאָן איין זאַך. אכל ועשה, אויב איינער האָט (אים יום כיפור) געגעסן און געטאָן א מלאכה (בשוגג פאַרגעסנדיק אַז עס איז יום כיפור) איז ער מחויב (צוברענגען) צוויי קרבנות חטאת. ווייל דער פאַר־באָט צו טאָן א מלאכה (אן ארבייט) אים יום כיפור ווערט אין דער תורה געבראַכט אַלס אַ באַזונדערער איסור (ויקרא כ"ג' וכל מלאכה לא תעשו) און דער פאַרבאָט צו עסן איז אויך א באַזונדערער איסור (דאָרט כי כל הנפש אשר לא תענה). אכל אוכ־לין, אויב איינער האָט (אים יום כיפור) געגעסן עסנווארג וואָס זענען ניט געאייג־נעט (אינן ראויין, טויגן ניט) צום עסן, אָדער געטרינקען געטראַנק וועלכע זענען ניט געאייגנעט (טויגן ניט) צום טרינקען, (ווי א שטייגער) ער האָט געטרינקען פיש־זאַפט (ציר) אָדער זאַלץ־פיש־וואַסער (מוריים) איז ער פטור. ער איז ניט מחויב קיין כרת, און אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג דאַרף ער ניט ברענגען קיין קרבן חטאת; אָבער עסן עס אָדער טרינקען עס טאָר מען ניט. „ציר" איז דער זאַפט וואָס מען קוועטשט ארויס פון פיש; „מורייס" איז דאָס לאַטייניש „מוריא", פיש־זאַפט שטאַרק גע־זאַלצן. דאָס איז ניט דער שטייגער צו טרינקען, און עס איז נור גוט איינצולייגן אין דעם מאכלים.

ד. התינוקות, קינדער דאַרף מען ניט לאָזן פאַסטן (מענין, לאָזן זיי נוהג זיין די ענויים) אים יום כיפור; אָבער מען דאַרף זיי צוגעוואוינען מיט א יאָר פריער אָדער מיט צוויי יאָר פריער, כדי זיי זאָלן זיין צוגעוואוינט (צו טאָן) מצוות. עס איז אָנגע־

ה עֻבָּרָה שֶׁהֵרִיחָה, מַאֲכִילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתָּשׁוּב נַפְשָׁהּ. חוֹלֶה מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי בְקִיאִין. וְאִם אֵין שָׁם בְּקִיאִין, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמַר דַּי:

ו מִי שֶׁאֲחָזוֹ בוּלְמוֹס, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ דְבָרִים טְמֵאִים, עַד שֶׁיֵּאוֹרוּ עֵינָיו. מִי שֶׁנְּשָׁכוֹ כֶלֶב שׁוֹטֶה, אֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מֵחֲצַר כָּבֵד שֶׁלּוֹ, וְרַבִּי מַתְיָא בֶן חָרָשׁ

נומען, אז אלס דערוואקסענע הייסן יינגלעך פון 13 יאָר און א טאָג, און מיידלעך פון 12 יאָר און א טאָג. זאָגט די משנה, אז מען דאַרף זיי צוגעוואוינען צום פאסטן מיט א יאָר אָדער צוויי יאָר איידער זיי ווערן דערוואקסן; איין יאָר ביי שוואכערע קינ־דער, און צוויי יאָר ביי געזונטערע קינדער.

ה. עוברה, א שוואנגערע פרוי, וועלכע האָט (אים יום כיפור) דערשמעקט עסנווארג (און זי וויל עסן, און דאָס ניט עסן קאָן שאַדן איר געזונט) זאָל מען איר געבן צו עסן ביז זי באַרוהיגט זיך (עד שתשיב זי קומט צוריק צו זיך). די משנה הייבט דאָ אָן צו געבן עטליכע הלכות וועגן דין פון „פיקוח נפש", אז צו ראטעווען א מענטש'ס לעבן מעג מען עובר זיין אויך אויף די הארבע איסורים. חולה, א קראנקן זאָל מען געבן (אים יום כיפור) צו עסן דורך פאכמענער. „בקיאים", פאכמענער, מיינט מען דאָקטוירים, אויב זיי זאָגן, אז דער קראַנקער דאַרף עסן, אפילו דער קראנקער זאָגט, אז ער דאַרף ניט. ואם, און אויב עס זענען ניט פאראן (ביים קראנקן) קיין פאכמענער(דאָקטוירים) זאָל מען אים געבן צו עסן דורך אים אליין (אויב דער קראנקער אליין זאָגט, אז ער דאַרף), אזוי פיל (גיט מען צו עסן אים) ביז ער אליין זאָגט: „גענוג". די גמרא טייטשט די משנה, אז אויב דאָקטוירים זאָגן, אז דער קראנקער דאַרף עסן, זאָל מען אים געבן צו עסן, אפילו דער קראנקער זאָגט, אז ער דאַרף ניט. אָבער ווען דער קראנקער זאָגט, אז ער דאַרף יאָ, זאָל מען אים געבן צו עסן, אפילו ווען דאָקטוירים זאָגן, אז ער דאַרף ניט, ווייל „לב יודע" א מענטש שפירט זיין איי־גענעם צושטאַנד אמבעסטן. דערפון איז אין יידיש דאָס וואָרט: „מען פרעגט ניט דעם רופא נאָר דעם חולה".

ו. מי שאחזו, אויב עס האָט איינעם אָנגעכאַפּט די (קראַנקהייט) הייס־הונגער (בולמוס), זאָל מען אים געבן צו עסן אפילו טריפה־זאכן (דברים טמאים) ביז זיינע אויגן וועלן ליכטיק ווערן. „בולמוס", זאָגן דער „ערוך" און דער „מוסף הערוך", איז דאָס גריכישע וואָרט „בולימאס", און דאָס איז די קראנקקייט „הייס־הונגער", ווען ביים מענטש ווערט פארחלשט דאָס הארץ, און זיין פנים, די אויגן קריגן אַן אנדער צורה, און עס דראָט אים לעבענס־געפאר, און מען מוז אים באלד געבן צו עסן. זאָגט די משנה, אז מען זאָל אים געבן צו עסן אפילו טריפה מאכלים, און מען דאַרף ניט זיך באמיען צו קריגן כשרע מאכלים. די משנה איז ניט דוקא וועגן יום כיפור, נאָר בכלל, אז כדי צו ראטעווען א מענטש'ס לעבן (פיקוח נפש) מעג מען עובר זיין אויף א עבירה. מי שנשכו, אויב עס האָט א מענטשן א ביס געגעבן אַ משוגענער הונט (כלב שוטה), טאָר מען אים (דעם געביסענעם) ניט געבן צו עסן פון זיין (דעם הונט'ס) נעץ־לעבער (חצר כבד), און ר' מתיא בן חרש איז מתיר (צו געבן אים צו עסן פון דעם הונט'ס נעץ־לעבער). די נעץ־לעבער פון הונט איז טריפה און ווייל די סתם משנה האַלט, אז דאָס איז ניט קיין רפואה, טאָר מען דעם געביסענעם ניט געבן צו עסן; אָבער ר' מתיר בן חרש האַלט, אז עס איז יאָ א רפואה. די קראנקייט פון א מענטש, וועלכער ווערט געביסן דורך א משוגענעם הונט, הייסט „הידראָפאָביע" (שנאה צו וואַסער), און די נייע מעדיצין האָט אויסגעפונען אַז אין דעם בלוט פון דעם משוגענעם הונט איז פאראן די רפואה קייגן דער קראנקייט און מען שפריצט אריין אין דעם געביסענעם מענטש דאָס בלוט פון הונט. עס ווייזט אויס, אז שוין אין די צייטן פון דער משנה האָט מען געהאַט דעם געדאַנק וועגן דער דאָזיקער רפואה.

מַתִּיר. וְעוֹד אָמַר רַבִּי מַתְיָה בֶּן חָרָשׁ, הַחוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ, מַטִּילִין לוֹ סַם בְּתוֹךְ פִּיו בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סְפֵק נְפָשׁוֹת, וְכָל סְפֵק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת: ז מִי שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת, סָפֵק הוּא שָׁם, סָפֵק אֵינוֹ שָׁם, סָפֵק חַי, סָפֵק מֵת, סָפֵק נָכְרִי, סָפֵק יִשְׂרָאֵל. מְפַקְּחִין עָלָיו אֶת הַגַּל. מְצָאוּהוּ חַי, מְפַקְּחִין עָלָיו, וְאִם מֵת, יַנִּיחוּהוּ: ח חַטָּאת

ועוד, און נאָך (א הלכה) האָט געזאָגט ר׳ מתיא בן חרש, אז איינעם טוט ווי (החושש) אין האַלדז מעג מען אים אריינטאָן א רפואה (סם, א מעדיצין) אין מויל; ווייל עס איז א ספק פון לעבנס־געפאר (ספק נפשות), און יעדער ספק פון לעבנס־געפאר איז דוחה שבת (מען מעג צוליב דעם מחלל שבת זיין). **אין מסכתא שבת פרק י״ד משנה ג׳ ווערט געלערנט, אז א מענטש טאָר ניט נעמען קיין רפואות אים שבת. זאָגט ר׳ מתיא בן חרש אז אויב עס איז אפילו נור א ספק פון לעבנס־געפאר מעג מען מחלל שבת זיין. די גמרא זאָגט, אז אפילו, ווען מען ווייסט, אז היינט שבת וועט ער ניט שטארבן, טאָר מען אויך ניט וואַרטן. דער ברטנורא האָט די גירסא „החושש בשיניו״, „ווען עס טוען ווי די ציין״, און ער טייטשט אז די דזשאָנסלעס הויבן אָן קאליע ווערן און די קראנקייט פארשפרייט זיך צום גומען און צום האַלדז. דער רי״ף האָט די גירסא „החושש בפיו״, ווען עס טוט ווי אין מויל.**

ז. מי שנפלה, אויב עס איז אויף וועמען ארויפגעפאלן א חורבה (א הויז, צי א בארג שטיינער), און עס איז א ספק צי ער (דער מענטש) איז דאָרט פאראַן (אונטער דער חורבה) צי ער איז ניטאָ, (אָדער) צי ער לעבט נאָך, צי ער איז שוין געשטאָרבן, צי ער איז אַ גוי צי ער איז אַ ייד, — דאַרף מען צוליב אים אויפגראָבן (אים שבת), דעם בארג. **דאָס איז דערזעלבער דין פון דער פריערדיקער משנה, אז צוליב ספק דארף מען מחלל שבת זיין.** מצאוהו, (אויב גראָבנדיק דעם בארג שטיינער), האָט מען אים געפינען לעבעדיק, זאָל מען ווייטער אויפגראָבן צוליב אים. **די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען אפילו ווען מען האָט געזען, אז דער מענטש לעבט טאַקע אָבער לאנג לעבן ווערט ער ניט, נאָר א קורצע צייט, חיי שעה, און אז ער וועט באלט שטארבן, פונ־דעסטוועגן דארף מען ווייטער אים אויפגראָבן אים שבת בלויז צוליב די חיי שעה.** מת, אויב מען האָט אים געפונען טויט, זאָל מען אים לאָזן (און ניט אויפגראָבן אים ווייטער). **די גמרא זאָגט, אז ווען עס ברעכט אויס א פייער אין א הויז, וואו עס איז דאָ א מת, אַ טויטער מענטש, האָט מען מתיר געמאַכט ארויסצונעמען אים שבת דעם מת, ווייל מען האָט מורא. אז אויב מען וועט אים ניט מתיר מאכן וועט מען פארלעשן דאָס פייער, און דאָס איז א הארבערע עבירה. אָבער דאָ האָט מען ניט מורא צו האָבן אז טאָמער וועט מען ניט מתיר מאכן, וועט מען סיי ווי יאָ גראָבן, מחמת די עבירה וועט דאָך ניט זיין א הארבערע, עס איז דאָך דאָס זעלבע אויפגראָבן.**

ח. חטאת, א קרבן חטאת און א קרבן אשם ודאי (א אשם, וואָס מען ברענגט אויף א זיכער געטוענע עבירה) זענען מכפר. **א קרבן חטאת דארף א מענטש ברענגען אין בית המקדש, ווען ער טוט א עבירה בשוגג; למשל, איינער האָט מחלל שבת געווען, ניט וויסנדיק, אַז עס איז שבת. כאָטש דער מענטש האָט ניט געוואוסט, פונדעסטוועגן הייסט עס, אז עס איז געטאָן געוואָרן א עבירה און דורך ברענגען דעם קרבן חטאת ווערט די עבירה בשוגג פארגעבן; דער קרבן חטאת איז זי מכפר. עס זענען פאראַן טייל עבירות** (ווי למשל שווערן וועגן א גזילה פאלש) **וואָס מען האָט געטאָן אפילו במזיד, וויסנ־דיק אז מען טוט א עבירה, פאר וועלכע מען דארף ברענגען א קרבן „אשם ודאי״, א זיכערן קרבן, און דער קרבן אשם איז מכפר אויף די עבירות. דער ברטנורא זאָגט** (און דאָס זאָגן אויך אלע מפרשים) **אז דאָס מיינט מען, ווען דער מענטש טוט תשובה און האָט חרטה אויף דער עבירה, און ער ברענגט דעם קרבן, ווערט די עבירה פאר־**

וְאָשָׁם וַדַּאי מְכַפְּרִין, מִיתָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין עִם הַתְּשׁוּבָה. תְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל עֲבֵרוֹת קַלּוֹת, עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה. וְעַל הַחֲמוּרוֹת הִיא תוֹלָה, עַד שֶׁיָּבֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים וִיכַפֵּר: **ט** הָאוֹמֵר אֶחֱטָא וְאָשׁוּב, אֶחֱטָא וְאָשׁוּב, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ. אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן

געבן. מיתה, דער טויט פון א מענטש, אָדער יום כיפור, זענען מכפר צוזאמען מיט תשובה־טאָן. **אויב א מענטש האָט געטאָן עבירות און ער האָט תשובה געטאָן און ער איז געשטאָרבן, האָבן דאָס תשובה טאָן און אויך זיין טויט מכפר געווען אויף די עבירות, און אין הימל פאררעכנט מען אים ניט מער די עבירות. דאָס זעלבע אויב דער מענטש האָט געטאָן תשובה, און דערנאָך איז אריבער דער יום כיפור טאָג, האָבן דאָס תשובה טאָן און דער יום כיפור מכפר געווען אויף די עבירות. די משנה דער־קלערט דאָ באלד ווי אזוי דאָס קומט פאָר:** תשובה מכפרת, תשובה אליין (אָן דעם טויט, און אָן יום כיפור) איז מכפר אויף לייכטע עבירות, אויף א „עשה" און אויף א לא תעשה". „עשה" („טאָן") **הייסט די מצוה, וואָס גאָט האָט געהייסן טאָן, למשל, עסן מצה די ערשטע נאַכט פסח, לייגן תפילין, ליינען קריאת שמע, אויב מען איז עובר דערויף און מען טוט ניט די „עשה", די מצוה, האָט מען געטאָן א לייכטע עבירה. „לא תעשה" הייסט ניט טאָן, א פארבאָט, וואָס גאָט האָט געזאָגט, אז מען זאָל ניט טאָן, און די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט די משנה א לייכטערן פארבאָט, א „לאו הניתק לעשה", למשל אזא פארבאָט, אז מען געפינט א נעסט מיט טויבן טאָר מען ניט צו נעמען די מוטער צו זיך, נאָר מען מוז די טויב־מוטער אוועקשיקן פריי. אויב מען האָט יאָ צוגענומען די מוטער, קומט ניט דערפאר קיין מלקות, קיין קלעפּ דורך דעם בית דין, נאָר מען הייסט אים אוועקשיקן די מוטער. דאָס איז א „לאו הניתק לעשה", עס איז אַ פארבאָט (ניט צו נעמען), אָבער מען דארף באלד מקיים זיין א „עשה", אוועקשיקן. אויף די סאָרטן עבירות, עובר זיין אויף א „עשה" אָדער אויף א „לאו הניתק לעשה" אין תשובה אליין מכפר.** ועל החמורות, און אויף די הארבערע עבירות, מאכט תשובה־טאָן הענגען די עבירה (תולה, ניט זי איז מכפר, אָבער זי שיצט דעם מענטש, אז עס זאָל ניט קומען אויף דעם מענטש דערפאר יסורים) ביז יום כיפור קומט און איז מכפר. **די גמרא זאָגט, אז ביי גאָר הארבע עבירות, ווי ביי חילול השם, מאכט תשובה נאָר הענגען ביז דער מענטש שטארבט און דעמאָלס איז מיתה מכפר.**

ט. האומר, אז איינער זאָגט: „איך וועל (איצט) זינדיקן און (דערנאָך) וועל איך טאָן תשובה, איך וועל (איצט) זינדיקן און (דערנאָך) וועל איך טאָן תשובה", גיט מען אים (פון הימל) ניט די געלעגנהייט צו טאָן תשובה. **דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען ער זאָגט צוויי מאָל, מחמת ווען א מענטש טוט צוויי מאָל א עבירה, באטראכט ער זי שוין ווי א זאַך וואָס מען מעג טאָן.** אחטא ויום הכיפורים, (אויב איינער זאָגט): „איך וועל (איצט) זינדיקן און יום כיפור וועט מכפר זיין", איז יום כיפור ניט מכפר. טייל מפרשים זאָגן, אז אויך דאָ מיינט מען, ווי פריער אין דער משנה, אז ער האָט **עס געטאָן צוויי מאָל.** עבירות, אויף עבירות וואָס זענען צווישן מענטשן און גאָט (שבין אדם למקום), איז יום כיפור מכפר; אויף עבירות, וואָס זענען צווישן איין מענטש און דעם אנדערן מענטש (שבין אדם לחבירו) איז יום כיפור ניט מכפר, ביז ער בעט איבער דעם אַנדערן מענטש. **„עבירות צווישן מענטשן און גאָט" מיינט, ווען דאדורך האָט ער קיין אנדערן מענטש ניט שלעכטס געטאָן, למשל, איינער האָט געגעסן טריפות וכדומה. דערויף איז תשובה צוזאמען מיט יום כיפור מכפר.** „עבירות צווישן איין מענטש און דעם אנדערן מענטש", **מיינט באליידיקן א מענטש וכדומה, ווען מען**

עֲזַרְיָה, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ, עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, יוֹם הַכִּפֻּרִים מְכַפֵּר, עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפֻּרִים מְכַפֵּר, עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה, אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, לִפְנֵי מִי אַתֶּם מִטַּהֲרִים, מִי מְטַהֵר אֶתְכֶם, אֲבִיכֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר, וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם. וְאוֹמֵר, מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל ה', מַה מִּקְוֶה מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל:

פארשאפט דעם אנדערן צער, און די משנה זאָגט, אז יום כיפור איז ניט מכפר סיידן מען בעט איבער דעם אנדערן מענטש, אז ער זאָל אים מוחל זיין. וועגן „מקום" (אָרט) אלס „גאָט" זע אין אונזער פירוש אין מסכתא ברכות פרק ה' משנה א'. את זו, דאָס האָט געדרשנט ר' אלעזר בן עזריה (דעם פסוק ויקרא ט"ז) „מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", „פון אלע אייערע זינד פאר גאָט וועט איר ווערן ריין", אז אויף עבירות צווישן מענטשן און גאָט איז יום כיפור מכפר, און אויף עבירות צווישן מענטשן און מענטשן איז יום כיפור ניט מכפר, סיידן ער בעט איבער דעם אנדערן מענטש. **ר' אליעזר לערנט עס אָפּ פון דעם אויסדרוק „פון אייערע עבירות פאר גאָט", דאָס הייסט, נור פון די עבירות וואָס מען האָט געטאָן פאר גאָט, ווערט מען ריין ווען עס קומט יום כיפור.** אָמר ר' עקיבא, האָט ר' עקיבא געזאָגט: וואויל איז צו אייך ישראל (יידן)! פאר וועמען רייניקט איר זיך, און ווער רייניקט אייך? אייער פאָטער אין הימל! ווארום עס ווערט געזאָגט (יחזקאל ל"ו) „וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" און איך וועל שפריצן אויף אייך ריין וואסער און איר וועט ווערן ריין", און עס ווערט געזאָגט (ירמיה י"ד) „מקוה ישראל ה' ", אזוי ווי א מקוה מאכט ריין טמא־מענטשן, אזוי איז דער הייליקער געבענטשט זאָל ער זיין (הקדוש ברוך הוא) מטהר (מאכט ריין) דאָס פאָלק ישראל. **ר' עקיבא דרשנט דאָ דאָס וואָרט מקוה אין א דרשה פשט. דער פשוטער פשט איז „מקוה" די „האָפנונג", גאָט איז די האָפנונג פון ישראל; ר' עקיבא טייטשט עס על פי דרש, אז גאָט רייניקט די יידן, זייערע זינד ווערן דורך גאָט פארגעבן.** סליק מסכת יומא — פארענדיקט מסכתא יומא)

מסכתא סוכה

הקדמה

די תורה זאָגט (ויקרא כג, ל"ד—מ"ג), אז דעם 15טן טאָג אין חודש תשרי הייבט זיך אָן דעם יום טוב סוכות, וועלכער דויערט 7 טעג, און דער 8טער טאָג איז א באזונ־דערער יום טוב (שמיני עצרת). אין די 7 טעג דארף מען זיצן אין סוכה (בסכת תשבו שבעת ימים) אלס אָנדענקונג, אז ווען די יידן זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים און האָבן געוואנדערט אין דעם מדבר האָבן זיי געוואוינט אין „סוכות". „סוכה" הייסט א „ביידל". די חכמים האָבן אָפּגעלערנט פון עטליכע פסוקים, אז די סוכה דארף זיין צו־נויפגעשטעלט פון ווענט און זי דארף זיין אין דער הויך באדעקט מיט סכך, אָפּגע־האַקטע צווייגן אָדער בלעטער פון ביימער, צי שטרוי. א חוץ דעם דארף מען אים סוכות נעמען 4 מינים; א לולב (א צווייג פון א טייטל־בוים), א אתרוג, עטליכע הדסים און עטליכע ערבות (וואסער־ריטלעך). דאָס איז די מצוה צו בענטשן אתרוג. — אין דער מסכתא סוכה וועלכע באשטייט פון 5 פרקים, ווערן געלערנט די דינים, ווי אזוי די סוכה דארף געמאַכט ווערן; וועלכע מאטעריאלן מען מעג באנוצן צום סכך; וועגן עסן און שלאָפן אין סוכה. עס ווערן אויך געלערנט די דינים וועגן לולב, אתרוג, הדסים און ערבות. עס ווערן אויך געגעבן די דינים וועגן ניסוך המים, דעם קרבן פון וואסער, וואָס מען האָט געגאָסן אין בית המקדש אויפן מזבח אים סוכות און די שמחה־פייערליכקייטן וועלכע זענען געווען דאביי (די שמחת בית השואבה).

פרק א

א סֻכָּה שֶׁהִיא גְבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, פְּסוּלָה, רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. וְשֶׁאֵינָהּ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְשֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת, וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ, פְּסוּלָה. סֻכָּה יְשָׁנָה, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. וְאֵיזוֹ הִיא סֻכָּה יְשָׁנָה, כָּל שֶׁעֲשָׂאָהּ קֹדֶם לֶחָג שְׁלֹשִׁים יוֹם. אֲבָל אִם עֲשָׂאָהּ לְשֵׁם חָג, אֲפִלּוּ מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה, כְּשֵׁרָה:

פרק א.

א. סוכה, א סוכה וועלכע איז העכער פון צוואנציק איילן איז פסול; ר׳ יהודה איז מכשיר. „העכער פון 20 איילן" מיינט, אז פון דער ערד פון דער סוכה ביז צום סכך איז העכער פון 20 איילן. די גמרא זאָגט, אז די סתם משנה האלט, אז א סוכה דאַרף זיין אַ „דירת ארעי", נור אַ צייטווייליקע וואוינונג, און אויב אַ סוכה איז העכער פון 20 איילן זעט זי אויס ווי א „דירת קבע", א שטענדיקע וואוינונג, און דאַריבער איז די פסול, ניט קיין גוטע סוכה. אָבער ר׳ יהודה האַלט, אז א סוכה איז א דירת קבע, א שטענדיקע וואוינונג (פאַר די 7 טעג) און זי איז דאריבער כשר אפילו ווען זי איז העכער פון 20 איילן. ושאינה, און (א סוכה) וועלכע איז ניט הויך צען טפחים, אָדער וועלכע האָט ניט (מינדעסטנס) דריי ווענט, אָדער וואָס איר זון איז מער ווי איר שאָטן (אין דער סוכה איז דאָ מער זון ווי שאָטן) איז זי פסול. אויב די סוכה האָט ניט קיין חלל לפחות 10 טפחים צווישן דער ערד און דעם סכך, איז זי בכלל קיין דירה ניט, זי איז א דירה סרוחה (א שטינקנדע דירה) און זי איז ניט קיין סוכה. 10 טפחים הייסט אן אייל און 2 דריטל אייל. די גמרא לערנט אָפּ פון פסוק (פון די דריי מאָל בסכת, בסכת, בסוכות אין ויקרא כ״ג פסוקים מ״א, מ״ב און מ״ג) אז א סוכה דאַרף האָבן לפחות דריי ווענט, פון וועלכע די דריטע קאָן זיין ברייט ניט מער ווי 1 טפח און עפּיס, און מען זאָל איר (די דריטע וואנט) אוועקשטעלן אָפּגע־ריקט פון איינעם פון די איבריקע 2 ווענט ווינציגער פון 3 טפחים; דאָס איז דער דין, אז „פחות משלשה טפחים כלבוד דמי", אויב עס איז פאַראַן א חלל, א ליידי־קער אָרט ווינציקער פון 3 טפחים, הייסט עס אז דער ליידיקער אָרט איז אויסגע־פילט, צו־באַהאַפטן. ממילא קומט אויס אז די דריטע וואנט האָט 4 טפחים (דער טפח און עפּיס וואנט און די עטוואָס ווינציקער פון 3 טפחים ליידיקער אָרט). — אויב די זון איז אויף דער ערד פון דער סוכה מער פון שאָטן איז די סוכה פסול, ווייל זי הייסט ניט גענוג צוגעדעקט מיט סכך. די גמרא זאָגט, אז אויב עס איז אויף דער ערד פון דער סוכה גלייך די זון און דער שאָטן, איז עס א סימן, אז אין דער הויך, אין סכך, זענען די לעכער קלענער פון די באַדעקטע ערטער, און די סוכה איז כשר. סוכה ישנה, א אלטע סוכה, די בית שמאי פסל׳ענען (זאָגן אז זי איז פסול), און די בית הלל זענען מכשיר (זאָגן אז זי איז כשר). די בית שמאי האַלטן, אז די סוכה דאַרף געמאַכט ווערן „לשמה", אלס סוכה צו זיצן אין איר אים יום טוב, און אויב זי איז אן אלטע, ניט געמאַכט געוואָרן פאַר יום טוב וועגן, איז זי פסול; אָבער די בית הלל האַלטן, אז מען דאַרף ניט האָבן א סוכה געמאַכט „לשמה". ואיזו, און וואָס איז אן אלטע סוכה? יעדע (סוכה) וואָס מען האָט איר געמאַכט דרייסיק טעג פאַר יום טוב (סוכות); אָבער אויב מען האָט איר (בפירוש) געמאכט פאַר יום טוב וועגן, איז אפילו (מען האָט איר גע־מאַכט) פון אָנהויב יאָר, איז זי כשר. מיט 30 טעג פאַר יום טוב מיינט מען, אז מען האָט איר געמאַכט דעם 31טן טאָג פאַר יום טוב; און ווייל עס איז געווען א מנהג צו דרשענען אין די שולן 30 טעג פאַר יום טוב וועגן די דינים פון יום טוב, דאריבער נעמט מען אָן אז אויב מען מאַכט א סוכה אין די 30 טעג, איז זי מסתמא געמאַכט פאַר יום טוב וועגן. אָבער פאַר די 30 טעג איז זי ניט מסתמא געמאַכט צוליב יום טוב. דאריבער אויב ביים מאַכן די סוכה זאָגט מען בפירוש, אז זי איז צוליב יום

ב הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ תַּחַת הָאִילָן, כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת. סֻכָּה עַל גַּבֵּי סֻכָּה, הָעֶלְיוֹנָה כְּשֵׁרָה, וְהַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם אֵין דִּיּוּרִין בָּעֶלְיוֹנָה, הַתַּחְתּוֹנָה כְּשֵׁרָה: ג פֵּרַס עָלֶיהָ סָדִין מִפְּנֵי הַחַמָּה, אוֹ תַחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַנְּשָׁר, אוֹ שֶׁפֵּרַס עַל גַּבֵּי הַקִּנּוּף, פְּסוּלָה. אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל גַּבֵּי נַקְלִיטֵי הַמִּטָּה: ד הִדְלָה עָלֶיהָ

טוב, איז אפילו מיט א יאָר פריער איז זי אויך כשר. „מתחילת השנה" מיינט מען ניט אין אָנהויב יאָר, מחמת „אָנהויב יאָר" (ראש השנה) איז דאָך 2 וואָכן פאַר יום טוב. נאָר מען מיינט, אפילו מיט א יאָר פריער.

ב. העושה, אז איינער מאכט זיין סוכה אונטער א בוים, איז עס אזוי ווי ער וואָלט איר געמאכט אין שטוב. **די סוכה איז פסול, ווייל די צווייגן פון בוים זענען צו־באַהאַפטן צום בוים און זיי זענען פסול אלס סכך** („מחובר לקרקע", **באַהאַפטן צו דער ערד), און אפילו אויף דער סוכה איז פאַראַן כשרער סכך, אָבער די צווייגן דעקן דאָך אויך צו די סוכה.** סוכה על גבי, אויב עס איז פאַראַן איין סוכה איבער אַן אנדערער סוכה (מען האָט אין דער הויך, אויף דעם סכך פון דער סוכה אוועקגעשטעלט נאָך א סוכה) איז די אויבערשטע כשר און די אונטערשטע פסול. **די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק „בסכת", אז דער סכך פון דער סוכה דאַרף זיין דירעקט אונטער דעם הימל; פון זעלבן פסוק ווערט אויך אָפּגעלערנט, אז א סוכה אין שטוב אָדער אונטער א בוים איז פסול.** ר' יהודה זאָגט, אז אויב מען קאָן ניט וואוינען אין דער אויבער־שטער איז די אונטערשטע סוכה כשר. **מחמת דאָס הייסט ניט קיין סוכה אונטער אַן אנדערע סוכה. די גמרא זאָגט, אז אויב ווען מען לייגט אוועק אין דער אויבערשטער סוכה קושנס און מאַטעראַצן וועלן זיי דורכברעכן דעם סכך פון דער אונטערשטער סוכה, זענען אלע מודה אז די אונטערשטע סוכה איז כשר. און אויב דער סכך קאָן אויסהאַלטן קושנס און מאַטעראַצן זענען אלע מודה אז זי איז פסול. די מחלוקה צווישן דעם סתם משנה, און ר' יהודה איז נור ווען אויב מען לייגט אוועק קושנס און מאַטעראַצן שאָקלט זיך דער סכך און ווערט שוואַך, און ער האַלט זיי אויס בדוחק. זאָגט ר' יהודה אז דאָס הייסט ניט קיין דאַך, און ממילא איז עס ניט קיין סוכה אונטער א סוכה און זי איז כשר, און די חכמים זאָגן, אז עס איז יאָ א דאַך און זי איז פסול.**

ג. פירס, אויב מען האָט אויסגעשפּרייט איבער איר (אויף דעם סכך פון א סוכה) א ליילעך כדי (צו שיצן פאַר דער זון), אָדער (מען האָט אויסגעשפּרייט דעם ליילעך) אונטער איר (אונטער דעם סכך כדי צו שיצן) פאַר די אַראָפּפאַלענדיקע בלעטער (הנשר, די בלעטער וואָס פאַלן אַראָפּ פון די סכך־שטעקעלעך) אָדער מען האָט אויסגעשפּרייט (דעם ליילעך) איבער דעם הימל־בעט, איז פסול. **„קינוף" הייסט א בעט, וואָס האָט אין די 4 עקן הויכע שטעקנס, און מען ציט איבער זיי אין דער הויך אַרויף א ליילעך, אזוי אז אונטער דעם ליילעך, אין בעט, איז ווי א באַ־זונדערע געצעלט, ווי א צימער. דעריבער ווען מען זיצט אָדער מען שלאָפט דאָרט אין בעט איז מען ניט מקיים די מצוה פון סוכה, ווייל עס הייסט געזעסן אין א צימער מיט א דאַך. „נשר" הייסט בלעטער (צי פּרוכטן) וועלכע פאַלן אַליין אַראָפּ פון ביימער.** אבל, אָבער מען מעג אויסשפּרייטן א ליילעך איבער די שטעקענס פון א בעט. **„נקליטי המיטה" הייסט ווען פון איין זייט בעט צו דער אנדערער זייט בעט, לענג־אויס, ליגן אין דער הויך צוויי שטאַנגן, איינער לעבן אנדערן, און איבער זיי ווערט פאַרצויגן א ליילעך, וועלכער לאָזט זיך אַראָפּ אין זייטן קרום, און ווייל אין דער הויך ווערט ניט געמאַכט ווי א דאַך וואָס זאָל זיין ברייט כאָטש א טפח (א 6־טל אייל), הייסט עס ניט קיין באַזונדער געצעלט, קיין באַזונדער צימער. „קינוף". זאָגט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָנאָפּעיאָן", א הימל־בעט. אויך „נקליטי" איז דאָס גריכישע וואָרט „אנאקליטא", אנלען־שטעקנס.**

אֶת הַגֶּפֶן וְאֶת הַדְּלַעַת וְאֶת הַקִּסּוֹס, וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן פְּסוּלָה. וְאִם הָיָה סִכּוּךְ הַרְבֵּה מֵהֶן, אוֹ שֶׁקְּצָצָן, כְּשֵׁרָה. זֶה הַכְּלָל, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, אֵין מְסַכְּכִין בּוֹ. וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, מְסַכְּכִין בּוֹ: ה חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי עֵצִים, וַחֲבִילֵי זְרָדִין, אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן, וְכֻלָּן שֶׁהִתִּירָן, כְּשֵׁרוֹת.

ד. הדלה, אויב מען האָט ארויפגעבויגן איבער איר (איבער דער סוכה) דעם וויינשטאָק, אָדער דעם קירביס, אָדער (די בלעטער פון דעם) עפּי, און ער האָט איבער זיי ארויפגעלייגט (כשרן) סכך איז זי (די סוכה) פסול. דער וויינשטאָק האָט לאנגע שטענגעלעך, צווייגן; דער קירביס (דלעת), איז די „דיניע" (די באניע, אין ענגליש „גורד"), און האָט אויך זייער לאנגע בלעטער. אויך קיסום, דער „עפּי", אזא געוויקס, האָט לאנגע בלעטער. „הדלה", הייסט ארויפהויבן, ארויפציען (פון „דלה", ארויפברינגען). זאָגט די משנה אז אויב דער וויינשטאָק און דער קירביס און דער עפּי זענען נאָך באהאָפטן צו דער ערד, און מען האָט זייערע צווייגן און בלעטער ארויפגעצויגן און באדעקט מיט זיי די סוכה נאָך איידער מען האָט ארויפגעלייגט אויף איר סכך, און דערנאָך האָט מען אויף זיי (אויף די צווייגן און בלעטער) ארויפגעלייגט דעם סכך, איז די סוכה פסול. ווייל, ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, טאָר מען ניט מאכן סכך פון זאכן, וועלכע זענען נאָך באהאָפטן צו דער ערד. ואם היה, און אויב דער סכך איז געווען מער פון זיי, אָדער ער האָט זיי (דערנאָך) אָפּגעהאַקט, איז זי כשר. די מפרשים טייטשן, אז אפילו דער סכך איז מער, מוז מען אויך אויסמישן גוט דעם סכך מיט די צווייגן און בלעטער. אין ביים אפּהאקן איז כשר נור, אויב נאָכן אפּהאקן האָט מען די צווייגן און בלעטער אויפגעשאָקלט, ווייל עס איז פאראן דער דין „תעשה ולא מן העשוי", (פון פסוק אין דברים ט"ז, חג הסוכות תעשה), מען דארף מאכן די סוכה (דער עיקר סוכה איז דער סכך), אָבער א סוכה, וואָס איז ממילא געמאַכט געוואָרן, איז פסול. און ווייל עס קומט דאָך אויס, אז דער סכך ליגט נאָך פון פריער, פון ווען ער איז געווען באהאָפטן, מוז מען אים איצט אויפשאָקלען, כדי עס זאָל הייסן, ווי מען באַדעקט דעם סכך ווען ער איז שוין כשר, אָפּגעהאַקט. זה הכלל, דאָס איז א כלל, אז יעדע זאך, וואָס קאָן ווערן טמא אָדער עס וואַקסט ניט ארויס פון דער ערד, קאָן מען ניט דערמיט באדעקן (די סוכה, באנוצן עס אלס סכך), און יעדע זאך, וואָס קאָן ניט ווערן טמא און עס וואקסט ארויס פון דער ערד, קאָן מען דערמיט באדעקן (מאכן דערפון סכך). ווען מען מאכט פון האָלץ כלים, געפעסן, קאָנען די כלים ווערן טמא, אויב זיי רירן אָן, למשל, א טויטן שרץ. דעריבער קאָן מען הילצערנע כלים ניט באנוצן אלס סכך. מען קאָן אויך ניט באנוצן אלס סכך רויע פעל פון א בהמה, כאָטש רויע פעל קאָן ניט ווערן טמא; אָבער פעל וואקסט ניט ארויס פון דער ערד. סכך מוז האָבן ביידע זאכן; עס דארף ארויסוואקסן פון דער ערד, און עס טאָר ניט קאָנען ווערן טמא. די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק (דברים ט"ז) „מגרנך ומיקבך (פון דיין שייער און פון דיין וויין־קעלטער), אז סכך דארף זיין פון שטרוי און צווייגן (בפסולת מגורן ויקב).

ה. חבילי, בינטלעך שטרוי, אָדער בינטלעך העלצער, אָדער בינטלעך שטעקעלעך (זרדים), זאָל מען ניט באַדעקן מיט זיי (ניט באנוצן אלס סכך). דאָס האָבן די רבנן גוזר געווען, ווייל טיילמאָל קומט א מענטש פון פעלד און ברענגט מיט זיך די בינטלעך און לייגט זיי ארויף אויף דער סוכה אין דער הויך, ניט לשם סוכה, נאָר סתם אזוי צום טרוקענען, און דערנאָך איז ער זיך מיישב און וויל זיי נוצן אלס סוכה אים יום טוב, און דאָס טאָר מען ניט (צוליב דעם טעם פון פריער אין משנה ד', „תעשה ולא מן העשוי", א סוכה דארף מען מאַכן); און דעריבער האָבן די רבנן געזאָגט, אז מען זאָל בינטלעך וועלכע מ'לייגט געווייגליך אוועק צום טרוקענען, ניט נוצן אלס סכך. וכולן, און די אלע, אויב מען האָט זיי אויפגעבינדן, זענען זיי כשר. מחמת איז אזא

וְכֻלָּן כְּשֵׁרוֹת לַדְּפָנוֹת: ו מְסַכְּכִין בִּנְסָרִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר. נָתַן עָלֶיהָ נֶסֶר, שֶׁהוּא רָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים, כְּשֵׁרָה. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִישַׁן תַּחְתָּיו: ז תִּקְרָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִבָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְפַקְפֵּק וְנוֹטֵל אַחַת מִבֵּינְתַיִם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְפַקְפֵּק אוֹ נוֹטֵל אַחַת מִבֵּינְתַיִם. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נוֹטֵל אַחַת מִבֵּינְתַיִם וְאֵינוֹ מְפַקְפֵּק:

ח הַמְקָרֶה סֻכָּתוֹ בְּשַׁפּוּדִין, אוֹ בַאֲרֻכּוֹת הַמִּטָּה, אִם יֵשׁ רֶוַח בֵּינֵיהֶן כְּמוֹתָן, כְּשֵׁרָה.

פאל איז שוין ניטאָ די גזירה. וכולן כשרות, און די אלע זענען כשר (צום באנוצן) אלס ווענט (צו דער סוכה). די אַלע דערמאָנטע זאַכן (ניט דוקא די בינטלעך) וואָס די משנה האָט פריער געלערנט וועגן זיי אז זיי זענען פסול אלס סכך, מעג מען פון זיי מאכן ווענט צו דער סוכה, מחמת דער עיקר סוכה איז דער סכך.

ו. מסככין, מען מעג באדעקן די סוכה מיט ברעטער (באנוצן ברעטער אלס סכך), אזוי זאָגט ר׳ יהודה; און ר׳ מאיר אסרט. די גמרא זאָגט אז אויב די ברעטער זענען ברייט 4 טפחים האלט אויך ר׳ יהודה, אז זיי זענען פסול, און אויב ווינציקער פון 3 טפחים האלט אויך ר׳ מאיר אז זיי זענען כשר, און די מחלוקה איז נור צווישן 3 און 4 טפחים, און ר׳ מאיר איז גוזר, טאָמער וועט מען מיינען אז מען איז יוצא ווען מען זיצט אונטער דעם בעליק (תקרה, סופיט, סילינג) פון שטוב. נתן, אויב ער האָט ארויפגעלייגט אויף איר (אויף דער סוכה לעבן דער וואנט) א ברעט, וועלכע איז ברייט פיר טפחים (און נאָך דעם ברעט ליגן שוין סכך) איז כשר, אָבער מען זאָל ניט שלאָפן אונטער דעם ברעט. מחמת דאָס ברעט ווערט באטראכט ווי עס איז די פארלענגערונג פון דער וואנט (דופן עקומה״, די וואנט ציט זיך קרומליך).

ז. תקרה, א בעליק (דער סופיט דער סילינג), אויף וועלכן עס איז ניט פאראן קיין קאלך (מעזיבה, עס איז פאראן בלויז ברעטער), זאָגט ר׳ יהודה, אז די בית שמאי זאָגן, אז מען זאָל צערודערן (די ברעטער) און ארויסנעמען איין ברעט פון צווישן זיי. און איז אזא פאל הייסן די ברעטער סכך און מען קאָן דעם צימער באנוצן אלס א סוכה. ״תקרה״ איז פון ״קורה״, אַ באלקן, און מען מיינט דערמיט די ברעטער פון סופיט. ״מעזיבה״ (פון ״עזב״ שטיצן, צו העלפן, ווי אין שמות כ״ג ״עזב תעזב״) הייסט די ערד און קאלך, מיט וועלכע מען באשמירט און באפעסטיקט די ברעטער (מען העלפט זיי). ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז אָדער מען צערודערט (די ברעטער) אָדער מען נעמט ארויס איינס פון צווישן זיי. אויך דאָס זאָגט ר׳ יהודה, אז די בית הלל זאָגן אזוי. און אזוי ווי מ׳פסקנט דאָך אומעטום ווי די בית הלל, ממילא האָלט ר׳ יהודה פריער (משנה ו׳) אַז מען מעג באַדעקן מיט ברעטער, און עס איז דאריבער גענוג, ווען מען צערודערט זיי; צערודערן, כדי עס זאָל ניט זיין ״תעשה ולא מן העשוי״. ר׳ מאיר זאָגט, אז מען נעמט ארויס איינס פון צווישן זיי און מען צערודערט ניט. ר׳ מאיר זאָגט, אַז די בית שמאי און די בית הלל זענען ניט מחולק, און אַז אַלע האַלטן, אַז מען מוז ארויסנעמען איין ברעט און אויף דעם ליידיקן אָרט אריינלייגן סכך, מחמת ר׳ מאיר האָלט (פריער אין משנה ו׳) אז ברעטער קאָן מען ניט באנוצן אלס סכך. אומעטום וואו די משנה זאָגט דאָ ״נוטל מבינתיים״, ״מען זאָל ארויסנעמען איין ברעט פון צווישן זיי״ מיינט מען, אז מען זאָל דאָס ליידיקע אָרט, פון וואנען מען האָט ארויסגענומען דאָס ברעט אויספילן מיט כשרן סכך.

ח. המקרה, אז איינער דעקט צו (מקרה, מאכט א סופיט, א ״תקרה״) זיין סוכה מיט (אייזערנע) שפיזן, אָדער מיט די לאנגע בעט־ברעטער, אויב עס איז פאראן צווישן זיי ליידיק אָרט אזוי (פיל) וויפיל זיי (די שפיזן אָדער די ברעטער פארנעמען) איז זי (די סוכה) כשר. אייזערנע שפיזן קאָן מען ניט באנוצן אלס סכך, ווייל זיי זענען א זאך, וואָס וואקסט ניט פון דער ערד (זע פריער משנה ד׳). די לאנגע זייט־ברעטער

הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ לַעֲשׂוֹת בּוֹ סֻכָּה, אֵינָהּ סֻכָּה: ט הַמְשַׁלְשֵׁל דְּפָנוֹת מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, אִם גְּבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלשָׁה טְפָחִים, פְּסוּלָה. מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, אִם גְּבוֹהִין (מִן הָאָרֶץ) עֲשָׂרָה טְפָחִים, כְּשֵׁרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁמִּלְּמַטָּה לְמַעְלָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, כָּךְ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה עֲשָׂרָה טְפָחִים. הִרְחִיק אֶת הַסִּכּוּךְ מִן הַדְּפָנוֹת שְׁלשָׁה טְפָחִים, פְּסוּלָה:

י בַּיִת שֶׁנִּפְחַת וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּיו, אִם יֵשׁ מִן הַכֹּתֶל לַסִּכּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּסוּלָה. וְכֵן חָצֵר שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת

פון א בעט קאָן מען ניט באנוצן אלס סכך, ווייל זיי זענען א זאך, וואָס קאָן ווערן טמא (זע פריער משנה ד׳). זאָגט די משנה, אז אויב צווישן זיי איז דאָ ליידיק אָרט אזוי פיל וויפיל זיי פאַרנעמען (די מפרשים זאָגן, אַז מען מיינט עטוואָס מער ליידיק אָרט) און דאָס ליידיקע אָרט איז אויסגעפילט מיט כשרן סכך, איז די סוכה כשר. החוטט, אויב איינער רוימט־אויס אין א שייער צו מאכן אין אים א סוכה, איז זי ניט קיין סוכה. די משנה מיינט, אז עס איז געשטאַנען א שייער, א סטערטע מיט שטרוי, און מען האָט פון אינווייניק ארויסגענומען שטרוי און געמאַכט א ליידיק אָרט, און ממילא איז געוואָרן א סוכה, ווייל דער דאך מיט שטרוי איז געבליבן; זאָגט די משנה, אז דאָס איז ניט קיין כשרע סוכה, צוליב דעם טעם פון „תעשה ולא מן העשוי“, (זע פריער אין משנה ד׳), מחמת דער דאך איז דאָך שוין געווען פון פריער.

ט. המשלשל, אז איינער לאָזט אראָפּ די ווענט (פון דער סוכה) פון אויבן אראָפּ (ער בויט זיי ניט פון אונטן ארויף נאָר פון דאך אָן און אראָפּ), אויב זיי זענען הויך פון דער ערד דריי טפחים, איז זי פסול. אויב עס איז פאראן ליידיקער חלל צווישן די אונ־טערשטע ראנדן פון די ווענט ביז דער ערד 3 טפחים (דער שיעור, אז א ציגעלע זאָל זיך קאָנען דורכרייסן), הייסן זיי ניט קיין ווענט. מלמטה, (אויב מען בויט די ווענט) פון אונטן ארויף, ווען זיי זענען הויך פון דער ערד צען טפחים, איז זי (די סוכה) כשר. אפילו די ווענט דערגייען ניט צום סכך, וועלכער ליגט אויף שטעקעלעך, און צווישן סכך און די ווענט איז פאראן ליידיק אָרט, איז די סוכה כשר. ר׳ יוסי זאָגט, אז אזוי ווי פון אונטן ארויף איז (כשר ווען די ווענט האלטן) צען טפחים, אזוי איז פון אויבן אראָפּ (כשר ווען די ווענט האלטן) צען טפחים. אפילו ווען די ווענט זענען נאָך ווייט צודער ערד, האָלט ר׳ יוסי, אז די סוכה איז כשר, ווייל ער האָלט, אז א „מחיצה תלויה“, א הענגעדיקע מחיצה, וואנט, הייסט א מחיצה, א וואנט. הרחיק, אויב מען האָט אפּגעריקט דעם סכך פון די ווענט 3 טפחים, איז זי (די סוכה) פסול. דאָ מיינט מען ניט, אז דער סכך איז אָפּגערוקט פון די ווענט אין דער הויך, נאָר אין דער ברייט אָדער אין דער לענג; ווען צווישן סכך און דער וואנט איז פארהאן ליידיקע אָרט, לופט, 3 טפחים, איז די סוכה פסול.

בית, א הויז וואָס (זיין דאך) איז (געוואָרן אין דערמיט) אפן (שנפחת, צע־שטערט) און ער האָט ארויפגעלייגט דערויף סכך, אויב פון דער וואנט (פון הויז) ביז צום סכך איז פאראן פיר איילן, איז זי פסול. איז דאָס ניט קיין גוטע סוכה, אָבער אויב עס איז ווינציקער פון 4 איילן, איז זי כשר, מחמת מען באטראכט דעם גאנצן טייל פון דאך אלס א טייל פון דער וואנט („דופן עקומה“, ווי די וואנט וואָלט זיך געצויגן קרום): אזוי איז די „הלכה למשה מסיני“, אז א דופן עקומה“ איז כשר ביז ניט קיין גאנצע 4 איילן, אָבער עסן אונטער די 4 איילן טאָר מען ניט. וכן, און אזוי איז אויך מיט א הויף, וואָס איז ארומגערינגלט דורך א וועראַנדע (אכסדרא). א הויף איז ארומגעבויט אין די זייטן מיט הייזער, און ביי יעדן הויז איז פאראן א וועראנדע וועלכע האָט ניט קיין וואנט צום הויף צו, נאָר איז אין דער הויף צוגעדעקט מיט א דאך, זאָגט די משנה אז אויב מען האָט דעם הויף באַדעקט מיט סכך צווישן די דעכער פון די ווערענדעס,

אַכְסַדְרָה, סֻכָּה גְדוֹלָה, שֶׁהִקִּיפוּהָ בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִים בּוֹ, אִם יֵשׁ תַּחְתָּיו אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּסוּלָה: יא הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ כְּמִין צְרִיף, אוֹ שֶׁסְּמָכָהּ לַכֹּתֶל, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ גַּג, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין, מַחְצֶלֶת קָנִים גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה, מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ. לְסִכּוּךְ, מְסַכְּכִין בָּהּ, וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ.

איז אויך דערזעלבער דין, דהיינו, אז אויב די וועראנדעס דעכער זענען ניט ברייט (פון די ווענט) 4 איילן איז דער הויף כשר אלס סוכה, און אויב זיי זענען 4 איילן איז ער פסול אלס סוכה. וועגן „אכסדרה" האָבן מיר שוין געגעבן עטליכע מאָל, אז דאס איז דאס גריכישע וואָרט „עקסעדרא", א וועראנדע א באלקאָן. סוכה גדולה, א גרויסע סוכה, וועלכע מען האָט ארומגערינגעלט (אין דער הויך לעבן די ווענט) מיט א זאך, וועלכער מען טאָר ניט נוצן אלס סכך, אויב עס איז פאראן אונטער איר (אונטער דעם פסולן סכך) פיר איילן, איז זי (די סוכה) פסול. **עס איז אלץ דערזעלבער דין, אז פון 4 איילן אָן ווערט עס ניט באטראכט ווי א קרומע וואנט (דופן עקומה). דער ברטנורא גיט צו די כללים, אז סכך פסול (א זאך וואָס איז פסול אלס סכך) אויב זי ליגט ביי די ווענט (מן הצד) איז פסול פון 4 איילן אָן; אויב זי ליגט אין מיטן דעם סכך (באמצע, ניט לעבן די ווענט) איז זי פסול פון 4 טפחים אָן. אויב אָבער עס איז א ליידיק אָרט, לופט, מיט גאָרניט באדעקט, אז סיי ביי די ווענט, סיי אין דערמיט פסול פון 3 טפחים אָן.**

יא. העושה, אז איינער מאַכט זיין סוכה ווי א צריף (א שפיציק ביידל, די ווענט פאראייניקן זיך אין דער הויך אין א שפיץ, ווי א היטל־צוקער, אָן א דאך) אָדער ער האָט (די סוכה) צוגעלענט צו א וואנט (קרום, ביז צו דער וואַנט, און האָט אויך ניט קיין דאך אין דער הויך), ר' אליעזר פסלט, ווייל זי האָט ניט קיין דאך, **מען מיינט דא, אז די ווענט פון דעם קרומען ביידל אָדער די קרומע סוכה־וואנט וואָס ער האָט צוגע־לענט צו א וואנט, זענען פון א זאך, וואָס איז גוט אלס סכך, פון צווייגן וכדומה. זאָגט ר' אליעזר, אז פונדעסטוועגן איז די סוכה פסול, ווייל זי האָט ניט קיין דאך; זי איז כשר נור ווען זי האָט א דאך לפחות ברייט א טפח.** וחכמים, און די חכמים זענען מכשיר, **מחמת ער איז דאָך איבערייניק אונטער כשרן סכך.** מחצלת קנים, א גרויסע ראָגאָזשע פון שטעקלעך (מחצלת, א ראָגאָזשע, א מאַט) אויב מען האָט זי געמאַכט צום ליגן (מענטשן זאָלן ליגן אויף איר) קאָן זי ווערן טמא, און מען טאָר ניט באַנוצן אלס סכך; (אויב מען האָט איר געמאַכט) צום באַדעקן (דערמיט אלס סכך), מעג מען באַ־דעקן מיט איר (באַנוצן אלס סכך) און זי קאָן ניט ווערן טמא. **די גמרא טייטשט די משנה אזוי: א קליינע ראָגאָזשע, אויב מען האָט גאָרניט אין זינען ביים מאַכן איר, מיינט מען געוויס, אז זי זאָל זיין צום ליגן אויף איר. ממילא הייסט זי א כלי, א זאַך, און אויב זי רירט אָן, למשל, א טויטן שרץ קאָן זי ווערן טמא. ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד' טאָר מען נישט באַנוצן אַלס סכך, אַ זאַך וואָס קאָן ווערן טמא, אָבער אַ גרויסע ראָגאָזשע, אויב מען האָט איר געמאַכט סתם, ניט אין זינען האָבנדיק צו וואָס מען מאַכט זי, מיינט מען מסתמא צום באַדעקן מיט איר אַלס סכך, און זי קאָן ניט טמא ווערן, און מען מעג איר באַנוצן אַלס סכך. די סתם משנה לערנט מען דאריבער אַזוי; א גרויסע ראָגאָזשע, אויב מען מאַכט זי סתם איז זי צום סכך; אויב אָבער מען מאַכט איר בפירוש צום ליגן אויף איר קאָן זי ווערן טמא. דאקייגן א קליינע ראָגאָזשע, אויב מען מאַכט זי סתם, איז זי צום ליגן אויף איר; אויב אָבער מען מאַכט איר בפירוש צום סכך קאָן מען איר באַנוצן אַלס סכך.** ר' אליעזר זאָגט, אַז סיי אַ גרויסע און סיי אַ קליינע, אויב מען האָט זי געמאַכט צום ליגן, קאָן זי ווערן טמא, און מען טאָר זי ניט באַנוצן אלס סכך; (אויב מען האָט זי געמאַכט) צום באַנוצן אלס סכך, מעג מען זי באַ־

לַסִּכּוּךְ, מְסַכְּכִין בָּהּ, וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה:

פרק ב

א הַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בַּסֻּכָּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, נוֹהֲגִין הָיִינוּ, שֶׁהָיִינוּ יְשֵׁנִים תַּחַת הַמִּטָּה בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים, וְלֹא אָמְרוּ לָנוּ דָבָר. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַעֲשֶׂה בְּטָבִי עַבְדּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁהָיָה יָשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה, וְאָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַזְּקֵנִים, רְאִיתֶם טָבִי עַבְדִּי, שֶׁהוּא תַלְמִיד חָכָם, וְיוֹדֵעַ שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה, לְפִיכָךְ יָשֵׁן הוּא תַּחַת הַמִּטָּה. וּלְפִי דַרְכֵּנוּ לָמַדְנוּ, שֶׁהַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ: **ב** הַסּוֹמֵךְ סֻכָּתוֹ בְּכַרְעֵי הַמִּטָּה, כְּשֵׁרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי עַצְמָהּ, פְּסוּלָה. סֻכָּה הַמְדֻבְלֶלֶת,

נוצן אלס סכך און זי קאָן ניט ווערן טמא. די גמרא טייטשט, אז לויט ר׳ אליעזר, אויב מען האָט געמאַכט סתם (סיי א גרויסע און סיי א קליינע) מיינט עס צום ליגן, און מען דארף בפירוש אינזינען האָבן, אז מען מאַכט זי צום באנוצן אלס סכך, כדי זי זאָל ניט קאָנען טמא ווערן, און מען זאָל זי מעגן באנוצן אלס סכך.

פרק ב

א. הישן, אז איינער שלאָפט אונטער דעם בעט אין דער סוכה האָט ער ניט דערפילט זיין חוב. „לא יצא ידי חובתו", ניט יוצא געווען זיין חוב, מיינט, אז ער האָט ניט מקיים געווען די מצוה פון סוכה. אין סוכה דארף מען עסן און טרינקען און שלאָפן, און ווען ער שלאָפט אונטער דעם בעט הייסט עס ווי ער וואָלט געווען שלאָפן אין א באזונדערער שטוב מיט א דאך. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, ווען פון דער ערד צום בעט אונטער וועלכן ער שלאָפט זענען פאראן 10 טפחים, מחמת ווינציקער פון 10 טפחים הייסט עס ניט קיין אוהל, קיין באזונדערע שטוב. אמר ר׳ יהודה, האָט ר׳ יהודה געזאָגט: „מיר פלעגן זיך נוהג זיין צו שלאָפן אונטער דעם בעט (אין סוכה) פאר די אויגן פון זקנים, און זיי האָבן אונז גאָרניט געזאָגט". מיט „זקנים" מיינט מען די תנאים, און דערפון ברענגט ר׳ יהודה א ראיה, אז מען מעג יאָ שלאָפן אין סוכה אונטער דעם בעט, ווייל ער האַלט, אז דאָס בעט איז א „אוהל ארעי", א צייטווייליקער אוהל, און די סוכה איז א „אוהל קבע", א שטענדיגער אוהל (זע פריער פרק א׳ משנה א׳), און דער „אוהל ארעי" קאָן ניט מבטל מאכן דעם „אוהל קבע". אמר ר׳ שמעון, האָט ר׳ שמעון געזאָגט, אז עס האָט פאסירט מיט טבי דעם שקלאַף פון רבן גמליאל, וועלכער איז געשלאָפן אונטער דעם בעט (אין סוכה), און רבן גמליאל האָט געזאָגט צו די זקנים: „איר זעט מיין שקלאַף טבי, ווייל ער איז א תלמיד חכם און ווייסט, אז שקלאַפן זענען פטור פון סוכה (זיי דארפן ניט מקיים זיין די מצוה פון סוכה), דאַריבער שלאָפט ער אונטער דעם בעט"; און דערווייל (ולפי דרכנו, און לויט אונזער וועג, אגב אורחא, דערווייל) האָבן מיר געלערנט אז איינער שלאָפט (אין סוכה) אונטער דעם בעט האָט ער ניט דערפילט זיין חוב. וועגן דעם אז שקלאַפן זענען פטור פון דער מצוה פון סוכה לערנט די משנה ווייטער אין משנה ח׳ און דאָרט וועלן מיר געבן די סברא דערפון. וועגן טבי און רבן גמליאל זע מסכתא ברכות פרק ב׳ משנה ז׳ און מסכתא פסחים פרק ז׳ משנה ב׳. דער ברטנורא טייטשט „ולפי דרכנו", אז כאָטש רבן גמליאל האָט דאָך נור געלויבט זיין שקלאַף, אז ער קאָן לערנען, אָבער דערווייל האָט ער אונז געלערנט דעם דין וועגן שלאָפן אונטערן בעט.

ב. הסומך, אז איינער לענט אָן זיין סוכה אויף די בעט־קניען (כרעי המטה, אייף די בעט־וועגט, דער צוקאָפּנס־וואנט, און דער צופיסנס־וואנט) איז זי כשר; ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב זי (די סוכה) קאָן ניט שטיין באזונדער (אויב מען זאָל אוועק־

וְשֶׁצִּלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ, כְּשֵׁרָה. הַמְעֻבָּה כְּמִין בַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ, כְּשֵׁרָה: ג הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה, אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, כְּשֵׁרָה וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. בְּרֹאשׁ הָאִילָן, אוֹ עַל גַּבֵּי הַגָּמָל, כְּשֵׁרָה וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. שְׁתַּיִם בָּאִילָן וְאַחַת בִּידֵי אָדָם, אוֹ שְׁתַּיִם בִּידֵי אָדָם וְאַחַת בָּאִילָן, כְּשֵׁרָה וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. שְׁלשָׁה בִּידֵי אָדָם וְאַחַת בָּאִילָן, כְּשֵׁרָה וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁיִּנָּטֵל הָאִילָן, וִיכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּשֵׁרָה וְעוֹלִין

נעמען די בעט־וואנט) איז זי פסול. **מיר האָבן געלערנט אין פרק א׳ משנה א׳ אז ר׳ יהודה האַלט אז א סוכה דארף זיין א „דירת קבע״, א פעסטע וואוינונג, און דאָ הייסט די סוכה ניט קיין פעסטע וואוינונג, ווייל מען קאָן דאָך אוועקרוקן דאָס בעט און די סוכה רוקט זיך מיט.** סוכה המדובללת, א סוכה וואָס איז צומישט, און איר שאָטן איז מער פון איר זון, איז די כשר. **„מדובללת״ האָט אין דער גמרא צוויי טייטשן. דער אמורא רב טייטשט ווי „מדולדלת״ (און עס איז דאריבער פון „דלל״, וואָס זאָל זיין ווי „דל״, אָרעם, אָדער דלדל, פאַראָרמט) און דער טייטש איז, אַן „אָרעמע״ סוכה. דער סכך איז שיטער; און די משנה לערנט איין דין, אז כאָטש עס איז פאַראַן ווייניק סכך, אויב אָבער דער שאָטן איז אינווייניק מער פון דער זון איז כשר. דער אמורא שמואל טייטשט „מדובללת״ פון „בלל״, צעמישט, און דער טייטש איז, אז די סכך שטעקלעך ליגן ניט גלייך, איינס נעבן דעם אַנדערן, נאָר איינס ארויף און איינס אראָפּ, און די משנה לערנט דאָ צוויי באזונדערע דינים. איינער איז, אז אזא צע־מישטע סוכה איז כשר, און דער אנדערער איז, אז אן אָרימע סוכה (מיט ווייניק סכך), אויב דער שאָטן איז מער פון דער זון, איז זי כשר.** המעובא, (א סוכה) וועלכע איז געדיכט־ווי א הויז, כאָטש מען זעט ניט אדורך אינווייניק די שטערנס (דורך דעם סכך), איז זי כשר. **דאָ מיינט מען אז עס ליגט אזוי פיל סכך אז עס איז ווי א דאך אין א הויז, עס זענען ניט פאראַן קיין לעכלעך, און מען זעט ניט אדורך די שטערנס פון דרויסן.**

ג. העושה, אז איינער מאכט זיין סוכה אויף א וואָגן אָדער אויף א שיף, איז זי כשר און מען מעג ארויפגיין צו איר אים יום טוב. **כאָטש מ׳קאָן זי באוועגן איבער־טראָגן פון איין אָרט אין אן אנדערן, איז זי כשר. דאָס וואָס די משנה לערנט דאָ, אז מען מעג ארויפגיין (ארייגגיין) אין איר אים יום טוב, איז צוליב ווייטער, וואו די משנה וועט לערנען אז מען טאָרניט.** בראש האילן, (אויב מען מאכט א סוכה) אויף א בוים (אין דער הויך) אָדער אויף א קעמל, איז זי כשר, אָבער מען טאָר ניט ארויפגיין אין איר אים יום טוב. **מחמת דער דין איז אַז יום טוב טאָר מען ניט ארויפ־גיין אויף א בוים, טאָמער וועט מען עפּעס אָפּרייסן פון אים (און מען טאָרניט אָפּ־רייסן אים יום טוב), און מען טאָרניט אים יום טוב ארויפגיין אויף אַ קעמל, טאָמער** וועט מען רייטן (און מען טאָר ניט רייטן אים יום טוב). שתים, (אויב מען האָט גע־מאַכט אַ סוכה פון דריי ווענט, פון וועלכע) צוויי (ווענט) זענען אויפן בוים, און איין (וואנט) איז געמאַכט דורך מענטשן (אונטן אויף דער ערד און מען האָט אָנגעלייגט געגוג ערד, כדי עס זאָל זיך אויסגלייכן מיט די ווענט אויפן בוים), אָדער צוויי (ווענט, האָט מען געמאַכט) דורך מענטשן (אונטן) און איין (וואנט) אויפן בוים, איז די כשר און מען טאָר ניט ארויפגיין אין איר אים יום טוב. **אזוי טייטשט רשי די משנה און דער טעם איז, ווייל ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק א׳ משנה א׳, מוז א סוכה האָבן לפּחות דריי ווענט, און אויב אפילו איינע פון די דריי ווענט איז אויפן בוים, און ווען זי זאָל ניט זיין וועט די סוכה צעפאַלן זיך, טאָר מען ניט ארויפגיין אים יום טוב, ווייל עס הייסט באנוצט זיך מיט א בוים.** שלשה בידי, (אויב מען האָט געמאַכט) דריי (ווענט) דורך מענטשן (אונטן) און איין (וואנט) אויפן בוים) איז זי כשר און מען מעג

לָהּ בְּיוֹם טוֹב: **ד** הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ, כְּשֵׁרָה. שְׁלוּחֵי מִצְוָה פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה. חוֹלִים וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶם פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עֲרַאי חוּץ לַסֻּכָּה: **ה** מַעֲשֶׂה וְהֵבִיאוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִטְעוֹם אֶת הַתַּבְשִׁיל, וּלְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שְׁתֵּי כוֹתָבוֹת וּדְלִי שֶׁל מַיִם, וְאָמְרוּ הַעֲלוּם לַסֻּכָּה. וּכְשֶׁנָּתְנוּ לוֹ לְרַבִּי צָדוֹק אֹכֶל פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה, נְטָלוֹ בְּמַפָּה, וַאֲכָלוֹ חוּץ לַסֻּכָּה, וְלֹא

אַרויפגיין אין איר אים יום טוב. **מחמת אָן דער בוים־וואנט האָט דאָך אויך די סוכה דריי ווענט.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אויב ווען מען נעמט אוועק דעם בוים און די סוכה קאָן שטיין פאר זיך (אָן דער שטיצע פון בוים) איז זי כשר און מען מעג ארויפגיין אין איר (אין דער סוכה) אים יום טוב. **מען מיינט ניט ארויפגיין אויפן בוים נאָר אין דעם טייל סוכה, וואָס געפינט זיך אויסער דעם בוים.**

ד. העושה, אז איינער מאכט זיין סוכה צווישן די ביימער (ער לייגט ארויף דעם סכך אויף די ביימער, פון איין בוים צום אנדערן, און די סוכה איז אויף דער ערד) און די ביימער זענען אירע ווענט, איז זי כשר. **די גמרא זאָגט אז מען מיינט דאָ אז די וואנט און די צווייגן זענען פעסטע, אז א געוויינטליכער ווינט זאָל זיי ניט קאָנען רירן, ווייל אויב א געוויינטליכער ווינט קאָן זיי אוועקטראָגן הייסט עס ניט קיין וואַנט (מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה).** שלוחי מצוה, מענטשן וואָס גייען טאָן א מצוה זאַך (שלוחים מצוה) זענען פטור פון (דער מצוה) סוכה. **רשי גיט דעם ביישפיל, אז איינער גייט כדי צו לערנען תורה, אָדער כדי אויסצולייזן געפאנגענע (פדיון שבויים) איז ער אין וועג פטור פון מקיים צו זיין די מצוה פון סוכה. דאָס איז דער דין פון „העוסק במצוה פטור מן המצוה", בשעת איינער טוט א מצוה איז ער פטור פון צו טאָן אן אנדערע מצוה, דער ר"ן זאָגט, אז דאָס מיינט מען, אז ער דארף ניט נאָכזוכן אין וועג צו קריגן א סוכה, אָבער אויב ער קאָן מקיים זיין אויך די מצוה פון סוכה אָן טירחא דארף ער יאָ מקיים זיין.** חולין, קראנקע און זייערע באדינער זענען פטור פון סוכה. **דער ברטנורא (אויפן יסוד פון דער גמרא) דערקלערט, פארוואָס מען האָט ביי דער מצוה פון סוכה אזוי מיקל געווען, אז אפילו ביי יעדער אומאנגענעמלעכקייט (המצטער) איז מען פטור פון סוכה; ער זאָגט, ווייל די תורה (ויקרא כג) זאָגט וועגן דער מצוה „בסכות תשבו", און מען טייטשט עס „תשבו כעין תדורו", אז דאָס זיצן אין סוכה זאָל זיין ווי מען וואוינט אין א וואוינונג, און אויב אפילו אין א וואוינונג וואָלט מען ביי אזא אומאנגענעמליכקייט, צער, פארלאָזט די וואוינונג, קאָן מען פארלאָזן אויך די סוכה.** אוכלים, מען מעג עסן און טרינקען א צופעליק עסן און טרינקען (עראַי) אויסער דער סוכה. מיט „עראַי", צופעליק, **מיינט מען, א קלייניקייט, צו שטיקן עטוואָס דעם הונגער אָדער דעם דאָרשט.**

ה. מעשה, עס האָט אמאָל פאסירט, אז מען האָט געבראכט (אים סוכות) צו רבן יוחנן צו זכאי צו פארזוכן דאָס געקעכץ, און צו רבן גמליאל (האָט מען געבראכט אים סוכות) צוויי טייטלן און א עמער וואסער, און זיי האָבן געזאָגט: „טראָגט זיי ארויף אין דער סוכה". **די גמרא טייטשט, אז כאָטש ווי מיר האָבן פריער געלערנט מעג מען עסן און טרינקען א „עראַי", א קלייניקייט, אויך אויסער דער סוכה, פונדעסטוועגן ווער עס איז מחמיר אויף זיך ניט צו עסן און ניט צו טרינקען אפילו א „עראַי" אויסער דער סוכה, טוט גוט; און די משנה ברענגט די ראיה פון רבן יוחנן בן זכאי און רבן גמליאל, וועלכע האָבן אפילו א קלייניקייט ניט געוואָלט טועם זיין אויסער דער סוכה.** וכשנתנו, און (עס איז געשען אז) מען האָט געגעבן צו ר' צדוק א עסנווארג קלענער פון דער גרויס פון אן איי, האָט ער עס גענומען דורך א טוך און ער האָט עס געגעסן אויסער דער סוכה און האָט ניט געבענטשט דערנאָך. **ר' צדוק האָט ניט מחמיר געווען אויף זיך און האָט יאָ געגעסן אויסער דער סוכה.** ער

בְּרֵךְ אַחֲרָיו: ו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעֻדּוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכוֹל בַּסֻּכָּה, אַחַת בַּיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין לַדָּבָר קִצְבָה, חוּץ מִלֵּילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן (שֶׁל חָג) בִּלְבָד. וְעוֹד אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מִי שֶׁלֹּא אָכַל בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, יַשְׁלִים בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין לַדָּבָר תַּשְׁלוּמִין. עַל זֶה נֶאֱמַר, מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן, וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת: ז מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, לֹא כָךְ הָיָה מַעֲשֶׂה, שֶׁהָלְכוּ זִקְנֵי בֵית שַׁמַּאי וְזִקְנֵי בֵית הִלֵּל, לְבַקֵּר אֶת (רַבִּי) יוֹחָנָן (בֶּן) הַחוֹרוֹנִי, וּמְצָאוּהוּ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ

האָט גענומען דאָס עסנוואַרג דורך א טוך און ניט מיט דער האַנט, כדי ער זאָל זיך ניט דאַרפן וואַשן דערצו און ער האָט ניט געבענטשט דערנאָך, ווייל אויף עסנוואַרג די גרויס ווינציקער פון אן איי דאַרף מען ניט בענטשן (ווי עס לערנט ר' יהודה אין מסכתא ברכות פרק ז' משנה ב').

ו. ר' אליעזר זאָגט, אז א מענטש איז מחויב צו עסן אין סוכה (אין די זיבן טעג פון סוכות) פירצן סעודות, (צוויי סעודות יעדן טאָג) איינע בייטאָג און איינע ביינאַכט. **נאָר די 7 טעג פון סוכות דאַרף מען זיצן אין סוכה; אָבער דעם 8טן טאָג, שמיני עצרת, דאַרף מען ניט זיצן אין סוכה.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז די זאַך האָט נישט קיין פעסטע באַשטימונג (קצבה, קיין צאָל), א חוץ די ערשטע נאַכט פון יום טוב אליין. **לויט די חכמים טאָר א מענטש נאָר ניט עסן אויסער דער סוכה; אָבער אויב ער וויל ניט עסן אינגאַנצן, מעג ער, און ער מוז ניט עסן אין סוכה. דאַקייגן די ערשטע נאַכט יום טוב מוז ער עסן אין סוכה. די גמרא זאָגט, אז די חכמים לערנען עס אָפּ פון פסח, און פונקט ווי אים פסח מוז מען עסן מצה אין דער ערשטער נאַכט און די איבריקע טעג פסח מוז מען ניט עסן קיין מצה, אזוי מוז מען אים סוכות עסן אין סוכה די ערשטע נאַכט. און אין די איבריקע טעג פון סוכות אויב ער וויל אינגאַנצן ניט עסן זאָל ער ניט עסן.** ועוד, און נאָך האָט געזאָגט ר' אליעזר, אז ווער עס האָט ניט געגעסן (אין סוכה) די ערשטע נאַכט פון ערשטן (טאָג) יום טוב, זאָל משלים זיין (אָפּעסן) אין דער נאַכט פון לעצטן טאָג יום טוב (פון שמיני עצרת); און די חכמים זאָגן, אז עס איז ניטאָ דערצו קיין אָפּצאָלונג (תשלומין), דערויף איז געזאָגט געוואָרן (קהלת א') „מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, א פּע־לער וואָס מען קאָן ניט פאַרריכטן, און א מאַנגל וואָס מען קאָן ניט דערגרענצן". **דאָס הייסט, אויב ער האָט ניט מקיים געווען די מצוה אין דער צייט, קאָן מען עס דערנאָך שוין ניט מקיים זיין.**

ז. מי שהיה, אויב איינער איז געזעסן מיט זיין קאָפּ און זיין גרעסטן טייל (פון קערפּער) אין דער סוכה און זיין טיש (מיט עסן) איז אין שטוב (און ער עסט אזוי פון טיש), די בית שמאי פסלענען (זאָגן אז מען טאָרניט), און די בית הלל זענען מכשיר (זאָגן, אז מען מעג יאָ, און אז דאָס הייסט געזעסן אין סוכה). **די גמרא זאָגט, אז דער טעם פון די בית שמאי איז, ווייל טאָמער וועט ער זיך נאָכציען נאָכן טיש און ער וועט אַרויס פון דער סוכה, אַלץ איינס, צי די סוכה איז א גרויסע און ער זיצט אזוי ביי דער טיר, צי די סוכה איז א קליינע און דער טיש קאָן אַהין ניט אַריין.** אמרו להן, האָבן די בית הלל געזאָגט צו די בית שמאי: איז דען אזוי ניט גע־וועזן די מעשה, אז די זקנים (די עלטסטע, די תנאים) פון די בית שמאי און די זקנים פון די בית הלל זענען געגאַנגען צו באַזוכן ר' יוחנן בן החורוני, און זיי האָבן אים גע־טראָפן זיצנדיק מיט זיין קאָפּ און זיין גרעסטן טייל (פון קערפּער) אין דער סוכה און

הַבַּיִת (וְלֹא אָמְרוּ לוֹ דָבָר). אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּי, מִשָּׁם רְאָיָה, אַף הֵם אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן הָיִיתָ נוֹהֵג, לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סֻכָּה מִיָּמֶיךָ: **ח** נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה. קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ, חַיָּב בַּסֻּכָּה. מַעֲשֶׂה וְיָלְדָה כַלָּתוֹ שֶׁל שַׁמַּי הַזָּקֵן, וּפִחֵת אֶת הַמַּעֲזִיבָה, וְסִכֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה, בִּשְׁבִיל הַקָּטָן: **ט** כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, אָדָם עוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ קֶבַע וּבֵיתוֹ עֲרַאי. יָרְדוּ גְשָׁמִים מֵאֵימָתַי מֻתָּר לְפַנּוֹת. מִשֶּׁתִּסְרַח הַמִּקְפָּה. מָשְׁלוּ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעֶבֶד שֶׁבָּא לִמְזוֹג כּוֹס לְרַבּוֹ,

זיין טיש אין שטוב און זיי האָבן אים גאָר ניט געזאָגט **דערפון ווילן די בית הלל ברענגען א ראיה, אז מען מעג יאָ. אין טייל משניות איז די גירסא „בן החורנית״, דער זון פון א פרוי וואָס האָט געשטאַמט פון חורן (א געגענט אין צפון פון עבר הירדן).** אָמרו להן בית שמאי, האָבן די בית שמאי צו זיי געזאָגט (אָפּגעענטפערט): פון דאָרט איז א ראיה? זיי (די זקנים, וועלכע האָבן אים באזוכט) האָבן צו אים (צו ר׳ יוחנן בן החורוני) טאַקע געזאָגט: אויב דו האָסט זיך (כסדר) אזוי נוהג געווען, האָסטו קיינ־מאָל (מימיך, אין דיין לעבן) ניט מקיים געווען די מצוה פון סוכה. **די מפרשים זאָגן, אז דאָ איז אַן אויסנאַם, און כאָטש כמעט אומעטום איז די הלכה ווי די בית הלל, איז אָבער דאָ די הלכה ווי די בית שמאי.**

ח. נשים, פרויען און שקלאַפן און קליינע קינדער זענען פטור פון (זיצן אין) סוכה. **דער דין איז, אז פרויען זענען פטור פון „מצוות עשה שהזמן גרמא״, פון מצוות, וואָס מען טוט ניט שטענדיק, נאָר פון צייט צו צייט. אָבער ווייל עסן מצה די ערשטע נאַכט פסח זענען פרויען יאָ מחויב, וואָלט מען געקאָנט מיינען, אז זיי זענען אויך מחויב צו זיצן אין סוכה לפחות די ערשטע נאַכט סוכות, ווערט דאַריבער גע־לערנט, אז זיי זענען פטור. די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק (ויקרא כ״ג) „כל האזרח״ „יעדער בירגער״, אז פרויען זענען פטור („אזרח״ איז אין לשון זכר) שקלאַפן האָבן דעם דין ווי פרויען (זע ברכות פרק ג׳ משנה ג׳).** קטן שאינו, א קליין קינד וואָס דאַרף שוין ניט אָקומען צו זיין מוטער איז ער מחויב (צו זיצן) אין סוכה. **רשי זאָגט, אז דאָס מיינט מען, אויב דאָס קינד ווען עס כאַפּט זיך אויף פון שלאָף רופט עס ניט כסדר „מאמע, מאמע״, ביז זי קומט צו אים.** מעשה, עס האָט פּאַ־סירט, אז די שנור פון שמאי הזקן האָט געבוירן (א קינד) און ער (שמאי) האָט אראָפּגענומען דעם קאַלך פון סופיט (פון צימער וואו דאָס קינד איז געלעגן און באַדעקט (אויף דעם סופיט) איבער דעם בעט מיט סכך צוליב דעם קליינעם קינד. **די גמרא זאָגט אז די מעשה ווערט געבראַכט צו דערציילן, אז שמאי הזקן האָט מחמיר געווען אפילו ביי א קינד, וואָס קומט יאָ אָן צו זיין מאמע. „הזקן״ איז געווען א טיטל.**

ט. כל שבעת, אלע זיבן טעג (סוכות) זאָל דער מענטש מאַכן זיין סוכה פאַר זיין שטענדיקע (וואוינונג, קבע), און זיין הויז פאַר זיין צייטווייליקע (וואוינונג, עראַי). **עס הייסט, אז דער מענטש דאַרף מחבב זיין די סוכה, אריינברענגען דאָרט די שענס־טע כלים, די שענסטע דיוואַנעס.** ירדו גשמים, אויב עס איז אראָפּגעגאַנגען א רעגן, פון ווען אָן מעג מען ארויסגיין (פון סוכה)? **מיר האָבן שוין פריער אין משנה ד׳ גע־זאָגט, אז איינער האָט צער פון זיצן אין סוכה איז ער פטור פון זיצן דאָרט. אויב עס גייט אראָפּ א שטאַרקער רעגן מעג מען ארויסגיין פון דער סוכה. די שאלה איז, ווען הייסט א שטאַרקער רעגן?** משתסרח, פון זינט עס ווערט קאַליע דאָס עסן־געקעכץ. „תסרח״ הייסט קאַליע ווערן. „מקפא״ הייסט א האַלב־געדיכט געקעכץ. **די גמרא זאָגט, אז מען איז משער ביי א געקעכץ פון צעשפּאַלטענע באַבעס (גריסין), און אויב ווען דער רעגן פאַלט אריין אין דאָזיקן געקעכץ ווערט עס קאַליע, מעג מען ארויסגיין פון סוכה.** משלו, מען האָט געזאָגט (דערויף) א משל. צו וואָס איז די זאַך געגליכן? צו א קנעכט, וואָס קומט אָנגיסן א כוס פאַר זיין האַר, און ער (דער האַר) האָט אים

וְשָׁפַךְ לוֹ קִתּוֹן עַל פָּנָיו:

פרק ג.

א לוּלָב הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת פָּסוּל. נִקְטַם רֹאשׁוֹ, נִפְרְצוּ עָלָיו, פָּסוּל. נִפְרְדוּ עָלָיו, כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יַאַגְדֶנּוּ מִלְמַעְלָה. צִנֵּי הַר הַבַּרְזֶל כְּשֵׁרוֹת. לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ

אויסגעגאָסן דאָס קריגל אויף זיין פנים. אויך ווען עס רעגנט בעת מען דארף זיצן אין סוכה, הייסט עס, ווי גאָט נעמט ניט צו וויליק די מצוות סוכה פון די יידן.

פרק ג.

א. לולב, א לולב, וואָס איז געגזל'ט, אָדער ער איז טרוקן, איז פסול. אין דער הקדמה צו מסכתא סוכות האָבן מיר געבראכט דעם פסוק פון ויקרא כ"ג, אז אים סוכות דארף מען נעמען די 4 מינים געוויקסן. „כפת תמרים" (א צווייג פון א טייטל־בוים), דאָס ווערט אָנגערופן „לולב"; א אתרוג, הדסים און ערבות. זאָגט די משנה, אז איינער נעמט־צו (גזל'ט) א לולב, וואָס געהערט צו א פרעמדן, איז ער פסול מקיים צו זיין מיט אים די מצוה פון לולב. די גמרא האָט דאריף צוויי טעמים. ערשטנס, ווייל אין חומש (ויקרא כ"ג) ווערט געזאָגט וועגן די 4 מינים געוויקסן „ולקחתם לכם", און מען טייטשט עס „משלכם", „פון אייערע", יעדער מוז נעמען נור זיין לולב, און זיין אתרוג און זיינע הדסים און זיינע ערבות, און ניט קיין אנדערנס. דער צווייטער טעם איז, ווייל גזלענען איז דאָך א עבירה („לא תגזול", זאָלסט ניט גזלע־נען") הייסט עס דאריבער א „מצוה הבאה בעבירה", א מצוה וואָס ווערט געטאָן דורך א עבירה, און אזא מצוה טויג ניט. א טרוקענער לולב איז פסול, ווייל די תורה (ויקרא כ"ג) זאָגט דאָס וואָרט „הדר" (שיין), און א טרוקענער לולב איז ניט קיין שיינער. של אשירה, (א לולב) פון אן אשירה בוים אָדער פון א עיר הנדחת־בוים איז פסול. „אשירה" הייסט א בוים צו וועלכן מען דינט ווי א עבודה זרה. עיר הנדחת (אַ שטאָט, וואָס איז געוואָרן אָפגעשטויסן פון גאָט) הייסט א שטאָט, וואו די מענטשן דינען צו א עבודה זרה. די תורה האָט געזאָגט, אז א אשירה דארף מען פארברענען און זאכן פון א עיר הנדחת דארף מען פארברענען און מען טאָר פון זיי קיין הנאה ניט האָבן (וועגן אשירה זע מסכתא עבודה זרה פרק ג' משנות ז, ח' און ט', און וועגן עיר הנדחת אין מסכתא סנהדרין פרק י', פרק חלק, משנות ד', ה' און ו'). זאָגט דאָ די משנה אז ווייל מען דארף אזא לולב פון אן אשירה אָדער פון א עיר הנדחת פארברע־נען הייסט עס ווי פאַרברענט. און דער לולב האָט דאריבער ניט דעם נויטיקן שיעור, און ער איז פסול. נקטם ראשו, אויב זיין (דעם לולב'ס שפיץ איז אָפגעהאַקט, (אָדער) זיינע בלעטער זענען אויפגעבראָכן איז ער (דער לולב) פסול. דער לולב האָט לאנגע שפיציקע בלעטער פון זיינע בײדע זייטן, וועלכע זענען באהאָפטן צום לולב. זאָגט די משנה, אַז אויב דער קאָפּ (שפיץ) פון לולב איז אָפגעהאַקט, אָדער די בלעטער זענען אָפגעבראָכן פון אים און זיי קאָנען זיך ניט האַלטן סיידן מען בינדט זיי צו, איז דער לולב פסול. דער טעם איז ווייל ער איז ניט קיין הדר. נפרדו, אויב זיי, בלעטער זע־נען אָפגעטיילט איז ער כשר. אָפגעטיילט מיינט, אז די לאנגע זייטיקע בלעטער שטייען־אָפּ פון לולב, אָבער זיי זענען ניט אפגעבראָכן פון אים. ר' יהודה זאָגט אז (אויב די בלעטער זענען אפגעטיילט) זאָל מען אים צובינדן אין דער הויך. מען זאָל צובינדן די בלעטער ביי די שפיצן צום לולב, כדי זיי זאָלן ניט אָפשטיין. ציני, טייטל־ביימער (לולבים) פון דעם אייזערנעם בארג (הר הברזל) זענען כשר. די דאָזיקע לולבים זענען קליינע און ביי די בלעטער דערגייט איין שפיץ פון איין בלאט צום וואָרצל פון אנדערן בלאט. די גמרא זאָגט אז די „ציני הר הברזל" וואקסן אין „גי בן הנום", דאָס איז אן אָרט לעבן ירושלים. „ציני" זאָל זיין פון וואָרט ציני, הארטע שטיינער, און די דאָזיקע טייטל־ביימער זענען זייער הארט (דער ר"ן). לולב שיש בו, א לולב

שְׁלשָׁה טְפָחִים, כְּדֵי לְנַעֲנֵעַ בּוֹ, כָּשֵׁר:
ב הֲדַס הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת פָּסוּל. נִקְטַם רֹאשׁוֹ, נִפְרְצוּ עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו, פָּסוּל. וְאִם מִעֲטָן כָּשֵׁר. וְאֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב:
ג עֲרָבָה גְזוּלָה וִיבֵשָׁה פְּסוּלָה. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת פְּסוּלָה. נִקְטַם רֹאשָׁהּ, נִפְרְצוּ עָלֶיהָ, וְהַצַּפְצָפָה, פְּסוּלָה. כְּמוּשָׁה, וְשֶׁנָּשְׁרוּ מִקְצָת עָלֶיהָ, וְשֶׁל בַּעַל, כְּשֵׁרָה: ד רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שְׁלשָׁה הֲדַסִּים,

וועלכער האלט (אין זייער לענג) דריי טפחים, כדי מען זאָל קאָנען מיט אים שאָקלען, איז כשר. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט 4 טפחים לאנג, דאָס איז 3 טפחים לענגער פון הדס, וועלכע מען האַלט ביים לולב. וועגן דעם ווען מען דאַרף שאָקלען מיטן לולב וועט לערנען ווייטער די משנה ט׳.

ב. הדס, א הדס, וועלכער איז געגזלט, אָדער ער איז טרוקן, איז פסול. מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכתא סוכה געבראַכט וועגן דער מצוה צו נעמען צו־זאמען מיטן לולב הדסים (ריטליך פון אַ מירטע). אויך דאָ איז דער טעם ווי ביי אַ געגזלטן און א טרוקענעם לולב פריער אין משנה א׳ (צוליב „משלכם״ און „מצוה הבאה בעבירה — און צוליב „הדר״). של אשירה, (אויב דער הדס איז) פון אן אשירה־בוים אָדער פון א עיר הנדחת איז ער פסול. אויך צוליב דעם טעם וואָס ביי לולב אין משנה א׳ (ווייל מען דאַרף אים פאַרברענען). נקטם, אויב זיין (דעם הדס׳ס) שפיץ איז אָפּגעהאַקט, אָדער זיינע בלעטער זענען אָפּגעבראָכן, אָדער זיינע טרויבן זענען מער ווי די בלעטער, איז ער פסול. אויף דעם הדס וואַקסן טיילמאָל קליינע הארטע יאגדעס; די משנה רופט עס טרויבן (ענבים). זאָגט די משנה, אז אויב די טרויבן זע־נען מער ווי די בלעטער איז פסול. די גמרא זאָגט, אז עס איז פסול נור ווען די טרויבן זענען שוואַרצע אָדער רויטע, אָבער אויב זיי זענען גרינע איז דער הדס כשר, ווייל גרין איז פון מין פון הדס. וועגן א הדס מיט אן אָפּגעהאַקטן שפיץ איז פאראן ווייטער אין משנה ד׳ א מחלוקה צווישן די תנאים. ואם, און אויב ער האָט זיי (די טרויבן) געמאַכט ווינציקער איז (דער הדס) כשר, און מען טאָר ניט ווינציקער מאכן אים יום טוב. מען טאָר ניט די טרויבן אָפּרייסן אים יום טוב, אז זיי זאָלן זיין ווינציקער פון דער צאָל בלעטער.

ג. ערבה, אן ערבה, וועלכע איז געגזלט אָדער איז טרוקן איז פסול; און פון אן אשירה־בוים און פון א עיר הנדחת איז פסול. אלץ צוליב די זעלבע טעמים וואָס פריער ביים לולב (אין משנה א׳). די ערבה (ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכתא סוכה) ווערט אויך גענומען צוזאמען מיטן לולב, דאָס איז א ריטל, וואָס וואַקסט געוויינטליך ביים וואסער, און דער חומש ויקרא כ״ג רופט זי „ערבי נחל״ (די ערבה פון טאָל, אָדער פון טייך, ווייל „נחל״ האָט ביידע טייטשן „טאָל״ און „טייך״). נקטם, אויב איר (דער ערבה׳ס) שפיץ איז אָפּגעהאַקט אָדער אירע בלעטער זענען אָפּגעבראָכן, און די צפצפה איז פסול. „צפצפה״ איז א שלעכטע סאָרט „ערבה״ מיט קיילעכיקע בלעטער און ווערט דערמאָנט אין יחזקאל י״ז „קח על מים רבים צפצפה שמו״. כמושה, א פאַרוועלקטע (ערבה), אָדער אויב עס זענען אראָפּגעפאלן טייל פון אירע בלעטער, אָדער (א ערבה) וועלכע וואַקסט אין פעלד (ניט לעבן א וואסער) איז כשר. „בעל״ הייסט א פעלד, וואו די געוויקסן וואַקסן ניט מיט קינסט־ליכע באוואסערונג נאָר בלויז פון רעגן־וואסער. די משנה לערנט אז כאָטש דער פסוק זאָגט „ערבי נחל״, פון דעסטוועגן איז כשר די ערבה פון יעדן אָרט, אפילו פון א פעלד.

ד. ר׳ ישמעאל זאָגט, (אז מען דאַרף נעמען) דריי הדסים און צוויי ערבות, איין

וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת, לוּלָב אֶחָד, וְאֶתְרוֹג אֶחָד, אֲפִלּוּ שְׁנַיִם קְטוּמִים, וְאֶחָד אֵינוֹ קָטוּם. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁלּוּלָב אֶחָד, וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כֵּן הֲדַס אֶחָד, וַעֲרָבָה אַחַת:

ה אֶתְרוֹג הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת פָּסוּל. שֶׁל עָרְלָה, פָּסוּל. שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה, פָּסוּל. שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה, לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל, כָּשֵׁר. שֶׁל דְּמַאי, בֵּית שַׁמַּי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל

לולב און איין אתרוג; אַפילו צוויי זענען אָפּגעהאקטע און איינער איז ניט קיין אָפּגעהאקטער. די לעצטע ווערטער גייען ארויף אויף די הדסים, און ר׳ ישמעאל האלט, אז ס'איז כשר אפילו ווען ביי צוויי פון זיי זענען די שפּיצן אָפּגעהאַקט. די גמרא קומט צו דער מסקנא, אז לויט ר׳ ישמעאל איז כשר אפילו ווען מען נעמט נור איין הדס. ר׳ טרפון זאָגט, אז עס איז כשר אפילו ווען אלע דריי (הדסים) זענען אָפּגעהאַקט. ווי מיר האָבן געגעבן פריער אין משנה א׳ איז דער טעם פאר וואָס א לולב מיט אן אָפּגעהאַקטן שפּיץ איז פסול, ווייל ער איז ניט קיין „הדר״. זאָגט די גמרא, אז ר׳ טרפון האַלט, אז ביי הדסים דאַרף מען ניט האָבן קיין „הדר״. ר׳ עקיבא זאָגט, אז אזוי ווי (מען דאַרף האָבן נור) איין לולב און איין אתרוג, אזוי (איז גענוג) איין הדס און איין ערבה. פון דער גמרא איז צו זען, אז ר׳ עקיבא האַלט, אז דער איינער הדס טאָר ניט זיין מיט אן אָפּגעהאַקטן שפּיץ.

ה. אתרוג, א אתרוג, וועלכער איז געגזלט, אָדער ער איז טרוקן, איז פסול; (אויב ער איז) פון אן אשירה־בוים אָדער פון א עיר הנדחת, איז ער פסול. עס איז דאָ דערזעלבער טעם וואָס ביים לולב (פריער אין משנה א׳) ווייל מען דאַרף האָבן „משלכם״, און ווייל עס איז א מצוה הבאה בעבירה, און ווייל (פון א אשירה און פון א עיר הנדחת) מען דאַרף אים פארברענען. של ערלה, אויב דער אתרוג, איז געווען פון ערלה, איז ער פסול. „ערלה״ הייסט די פרוכטן פון א פרוכטן־בוים אין די ערשטע 3 יאָר נאָכן פלאַנצן דעם בוים (זע אין דער הקדמה צו מסכתא ערלה). אַזעלכע פרוכטן טאָר מען ניט עסן און מען טאָר ניט הנאה האָבן פון זיי. דעריבער קאָן מען ניט נעמען א ערלה־אתרוג, ווייל דער פסוק (ויקרא כ״ג) זאָגט „ולקחתם לכם״, און ווייל מען טאָר דעם ערלה־אתרוג ניט עסן (מען האָט ניט אין אים קיין היתר אכילה, ווי די גמרא זאָגט) הייסט ער ניט „לכם״, „אייערס״. של תרומה טמאה, (אויב דער אתרוג איז) פון טמא׳דיקער תרומה, איז ער פסול. תרומה האָבן געהייסן די פרוכטן (אָדער תבואות אָדער גרינסן) וואָס מען האָט אָפּגעשיידט און געגעבן צום כהן (זע אין הקדמה צו מסכתא תרומות). תרומה האָט געמעגט עסן נור א כהן. אויב אָבער די תרומה איז געוואָרן טמא האָט אויך א כהן זי ניט געטאָרט עסן, און מען האָט זי געדאַרפן פארברענען. זאָגט די משנה, אז אויב דער אתרוג איז געווען תרומה און ער איז טמא געוואָרן, ער איז געוואָרן תרומה טמאה, איז ער פסול; ווייל ער איז ניט „לכם״, ווי מיר האָבן פריער געגעבן וועגן ערלה. של תרומה טהורה, אויב דער אתרוג איז פון טהור׳דיקער תרומה, זאָל מען אים ניט נעמען (צום בענטשן אתרוג), און אויב מען האָט גענומען איז ער כשר. מחמת אפילו א ישראל, וועלכער טאָרניט עסן קיין תרומה, האָט אויך אין אים א „היתר אכילה״, דעם היתר פון עסן, ווארום ער קאָן געבן דעם תרומה אתרוג צו זיין אייניקל, דעם זון פון זיין טאָכטער, וועלכער האָט חתונה געהאַט צו א כהן און איר זון איז אַ כהן. של דמאי, (אויב דער אתרוג איז) פון דמאי, איז די בית שמאי פסלנען (זאָגן אז ער איז פסול), און די בית הלל זענען מכשיר (זאָגן, אז ער איז כשר). אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי האָבן מיר דערקלערט, אז „דמאי״ האָבן געהייסן פרוכטן צי תבואה צי גרינסן, וואָס מען האָט געקויפט ביי א עם הארץ, וועלכן מען האָט חושד געווען אַז עס קאָן זיין אַז ער האָט ניט אָפּגעשיידט פון זיי מעשר. מען האָט דאַריבער איינגעפירט אז מען זאָל פון דמאי, צוליב ספק וועגן, אָפּשיידן מעשר, און מען טאָר

מַכְשִׁירִין. שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל, כָּשֵׁר: ו עָלְתָה חֲזָזִית עַל רֻבּוֹ, נִטְּלָה פִּטְמָתוֹ, נִקְלַף, נִסְדַּק, נִקַּב וְחָסֵר כָּל שֶׁהוּא, פָּסוּל. עָלְתָה חֲזָזִית עַל מִעוּטוֹ, נִטַּל עֻקְצוֹ, נִקַּב וְלֹא חָסֵר כָּל שֶׁהוּא, כָּשֵׁר. אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי פָּסוּל. וְהַיָּרוֹק כְּכַרְתִּי, רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל:

זיי ניט עסן אומגע׳מעשרט. די בית הלל האלטן, אז א אתרוג פון דמאי איז כשר, ווייל די בית הלל האלטן ווי די משנה אין מסכתא דמאי פרק ג׳ משנה א׳, אז אן אָרי־מאן מעג עסן דמאי (אומגעמעשר׳ט), און עס הייסט דאריבער ווי מען מעג עס עסן; אָבער די בית שמאי האלטן, אז אויך אן אָרימאן טאָרניט עסן דמאי (אומגעמעשר׳ט) און דאריבער איז דער אתרוג פסול. של מעשר, שני, (אויב דער אתרוג איז) פון מעשר שני, אין ירושלים, טאָר מען אים ניט נעמען, און אויב מען האָט אים גענומען איז ער כשר. מעשר שני (דער צווייטער מעשר, זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו דער מסכתא מעשר שני) האָט מען געמוזט אוועקפירן קיין ירושלים און נור דאָרט האָט מען אים געמעגט עסן. זאָגט די משנה, אַז אויב דער אתרוג איז פון מעשר שני און ער איז אין ירושלים, טאָר מען אים לכתחילה ניט נעמען, אָבער אויב מען האָט אים גע־נומען איז ער כשר; מחמת אין ירושלים מעג מען דאָך אים עסן, און ער הייסט דארי־בער לכם. רשי זאָגט, אז אויסער ירושלים איז ער פסול, ווייל מען טאָר דאָך אים דאָרט ניט עסן. טייל אנדערע מפרשים (דער ר״ן) האלטן, אז אפילו אויסער ירושלים איז ער כשר, און די משנה מיינט צו זאָגן אז אויך „אין ירושלים" טאָר מען אים לכתחילה ניט נעמען.

ו. עלתה, אויב אויף זיי (דעם אתרוג׳ס) גרעסטן טייל איז ארויס בלאָטערלעך (חזזית), אָדער עס־איז אראָפּגענומען געוואָרן זיין פיטום (דער שפיץ, מיט וועלכן דער אתרוג איז ניט צוגעוואקסן צום בוים), אָדער (זיין הייטל) איז געוואָרן אָפּגעשיילט, אָדער ער (דער אתרוג) איז געוואָרן צעשפּאָלטן, אָדער עס איז אין אים געוואָרן א לעכעל און עס פעלט פון אים (פון אתרוג) אפילו נור עפּיס (כל שהוא) איז ער פסול; אויב עס זענען ארויס בלאָטערלעך (חזזית) אויף זיין (דעם אתרוג׳ס) קלענערן טייל, אָדער עס איז אוועקגענומען געוואָרן זיין עוקץ (דער שפּיץ, מיט וועלכן דער אתרוג איז באַהאַפטן צום בוים, ווען ער וואַקסט אויף אים) אָדער עס איז אין אים געוואָרן א לעכעל אָבער עס פעלט ניט (אין אתרוג) אפילו עפּיס (א כל שהוא) איז ער כשר. דער ברטנורא גיט דאָ צו עטליכע דינים. וועגן די בלאָטערלעך, אַז אויב זיי זענען ארויסגעקומען אין צוויי־דריי ערטער, איז דער אתרוג פסול, אפילו זיי זענען פאַראן נור אויף דעם קלענערן טייל פון אתרוג; דאָס זעלבע איז ער פסול אויב די בלאָטערלעך זענען אויפן פיטום. וועגן „נקלף", אָפּגעשיילט, זענען פאראן צוויי מיינונגען. לויט איין מיינונג איז ער פסול נאָר ווען ער איז אינגאנצן אָפּגעשיילט, און לויט דער אנדערער איז ער פסול דוקא נור ווען ער איז טייל אפגעשיילט און דער אתרוג זעט דאריבער אויס ווי מיט פלעקן. וועגן „לעכל", אויב עס איז דורך־און דורך, איז דער אתרוג פסול אפילו עס פעלט גאָרניט אין אים. אתרוג הכושי, א אתרוג וועלכער איז שווארץ (כושי, נעגער, שווארץ) איז פסול. דער ברטנורא (אויפן יסוד פון דער גמרא) זאָגט, אז דאָס איז נור ווען דער שווארצער אתרוג וואקסט אין אונ־זערע געגנטן (ארץ ישראל וכדומה), אָבער אויב ער וואקסט אין כושים־לאנד, וואו עס וואקסן שווארצע אתרוגים איז ער כשר. והירוק, און אויב ער (דער אתרוג האָט אזא גרין־קאָליר ווי לויך־קנאָבל (כרתי), איז ר׳ מאיר מכשיר, און ר׳ יהודה פסלט. דער ברטנורא גיט דאָ צו אז די אלע דאָזיקע פסולע אתרוגים זענען פסול נור אין ערשטן טאָג יום טוב סוכות, אָבער אין די איבריקע טעג פון סוכות זענען זיי כשר, דער טעם איז ווייל מדאורייתא, לויט׳ן דין פון דער תורה, דארף מען אין די איבריקע טעג בכלל ניט נעמען קיין לולב און אתרוג און הדסים און ערבות, און עס איז נור א מצוה מדרבנן (זע ווייטער אין משנה י״ד).

ז שִׁעוּר אֶתְרוֹג הַקָּטָן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּאֱגוֹז. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כַּבֵּיצָה. וְהַגָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ שְׁנַיִם בְּיָדוֹ אַחַת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אֶחָד בִּשְׁתֵּי יָדָיו: ח אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב אֶלָּא בְמִינוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ בִמְשִׁיחָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַעֲשֶׂה בְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִמּוֹנִים שֶׁל זָהָב. אָמְרוּ לוֹ, בְּמִינוֹ הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה: ט וְהֵיכָן הָיוּ מְנַעַנְעִין, בְּהוֹדוּ לַה' תְּחִלָּה וָסוֹף, וּבְאָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא, דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף בְּאָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה,

ז. שיעור, דער שיעור פון א קליינעם אתרוג, זאָגט ר' מאיר, אז (מינדסטנס אזוי גרויס) ווי א נוס, און ר' יהודה זאָגט, אז ווי אן איי. **אבער אויב קלענער דער־פון איז ער פסול.** ובגדול, און ביי א גרויסן (אתרוג, מעג ער זיין אזוי גרויס) אז ער (דער מענטש) זאָל קאָנען האַלטן צוויי (שנים) אין זיין איינער האַנט, אזוי זאָגט ר' יהודה. **געוויינטליך טייטשן די מפרשים, אז מען זאָל קאָנען נעמען צוויי אתרוגים אין איין האַנט. אן אנדער גירסא איז פאראן ניט „שנים", נאָר „שניהם" (זיי ביידן) און דער ר"ן טייטשט, אז דאָס מיינט מען, אז מען זאָל קאָנען נעמען דעם אתרוג און דעם לולב (צוזאמען מיט די הדסים און ערבות) אין איין האַנט.** ר' יוסי זאָגט, אז (דער אתרוג מעג זיין אפילו אזוי גרויס אז) ער (דער מענטש) דאַרף נעמען איין אתרוג אין זיינע ביידע הענט. **אויך דאָ טייטשן טייל מפרשים, אז ער זאָל דאַרפן נעמען דעם לולב און דעם אתרוג אין ביידע הענט.**

ח. אין אוגדין, מען טאָר ניט ארומבינדן דעם לולב נאָר מיט זיין מין, אזוי זאָגט ר' יהודה. **מען מעג אים (דעם לולב צוזאמען מיט די הדסים און ערבות) ארומבינדן נאָר מיט דעם לולב'ס מין, מיט די בלעטער פון טייטל־בוימער.** ר' מאיר זאָגט, אז (מען מעג אים ארומבינדן) אפילו מיט א פאָדעם (במשיחה). **לויט ר' מאיר דאַרף מען ניט האָבן פון דעם לולב־מין.** אָמר, האָט ר' מאיר געזאָגט, אַז עס איז געווען א מעשה (עס האָט פאַסירט) מיט די מענטשן פון ירושלים, אז זיי פלעגן ארומבינדן זייערע לולבים מיט שנורן פון גאָלד. **דערפון וויל ר' מאיר ברענגען די ראיה, אז מען מעג אויך ניט מיט דעם מין פון לולב.** אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר' מאיר): זיי (די ירושלים ־ מענטשן) פלעגן אים (דעם לולב) צו־בינדן אונטן מיט זיין מין. **די מחלוקה צווישן ר' יהודה און ר' מאיר איז וועגן דעם, צי מוז מען דעם לולב ארומבינדן (צי „לולב צריך אגד"). ר' יהודה האַלט, אז מען מוז ארומ־בינדן, און דאריבער אויב מען וועט אים ארומבינדן מיט אן אנדערן מין, הייסט עס, ווי מען נעמט ניט 4 זאכן (לולב, הדסים, ערבות, אתרוג), נאָר 5 זאכן, און דאָס טאָר מען ניט. אָבער ר' מאיר האַלט, אז מען מוז ניט ארומבינדן, און דאריבער הייסט דער צוגעגעבענער אנדערער מין ניט קיין צוגעגעבענער 5־טער מין, נאָר סתם פאר שיינקייט וועגן.** „גימוניות" זאָגט רשי (אויפן יסוד פון דער **גמרא שבת נ"ד) איז ווי אין ישעיה נ"ח „הלכוף כאגמון" און איז דער טייטש „איינגעבויגענע שנורן".**

ט. והיכן, און וואו האָט מען געשאָקלט? **פריער אין משנה א' ווערט געלערנט אז א לולב דאַרף האַלטן דריי טפחים, כדי מען זאָל קאָנען מיט אים שאָקלען. פרעגט איצט די משנה: וואו האָט מען געשאָקלט מיטן לולב.** „בהודו, (ווען מען האָט געזאָגט הלל און מען האָט געהאַלטן) ביי „הודו לה' ", אין אָנהייב און ביים סוף (ביים אָנהייב פסוק, ביי „הודו לה'", און ביים סוף פסוק, ביי „כי לעולם חסדו") און ביי „אנא השם הושיעה נא", אזוי זאָגן די בית הלל, און די בית שמאי זאָגן, אז אויך ביי „אנאָ ה' הצליחה נא". **דאָס איז אין הלל און תהלים קאַפּיטל קי"ח.** טייל טייטשן **„ביים אָנ־הייב און ביים סוף", אז דאָס מיינט מען ביים ערשטן „הודו לה'" און ביים צווייטן**

צוֹפֶה הָיִיתִי בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁכָּל הָעָם הָיוּ מְנַעְנְעִין אֶת לוּלְבֵיהֶן, וְהֵם לֹא נִעְנְעוּ, אֶלָּא בְּאָנָּא ה׳ הוֹשִׁיעָה נָּא. מִי שֶׁבָּא בַדֶּרֶךְ, וְלֹא הָיָה בְיָדוֹ לוּלָב לִטּוֹל, לִכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ יִטּוֹל עַל שֻׁלְחָנוֹ. לֹא נָטַל שַׁחֲרִית, יִטּוֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב: **י** מִי שֶׁהָיָה עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן מַקְרִין אוֹתוֹ, עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים, וּתְהִי לוֹ מְאֵרָה. אִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרִיא אוֹתוֹ, עוֹנֶה אַחֲרָיו הַלְלוּיָהּ: **יא** מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפּוֹל, יִכְפּוֹל. לִפְשׁוֹט, יִפְשׁוֹט. לְבָרֵךְ אַחֲרָיו, יְבָרֵךְ אַחֲרָיו. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. הַלּוֹקֵחַ לוּלָב מֵחֲבֵרוֹ

„הודו לה׳“, צום סוף קאַפּיטל קי״ח. **די גמרא זאָגט, אַז דאָס שאָקלען קומט פאַר אַזוי: דער מענטש מאַכט מיטן לולב דריי מאָל אַרויף און אַראָפּ און אויך פון זיך און ברענגען צו זיך; מען שאָקלט דאַריבער מיטן לולב ווייל דאָס איז כדי אָפּצוהאַלטן שלעכטע ווינטן, אַז זיי זאָלן ניט קומען אויף דער וועלט.** אָמר, האָט ר׳ עקיבא געזאָגט: איך האָב צוגעקוקט צו רבן גמליאל און ר׳ יהושע, ווען דאָס גאַנצע פאָלק (אַלע אַנדערע מענטשן) האָבן געשאָקלט מיט זייערע לולבין, און זיי (רבן גמליאל און ר׳ יהושע) האָבן געשאָקלט נור ביי „אנא ה׳ הושיעה נא“. **אין טייל משניות איז פאַראַן צום סוף פון ר׳ עקיבא׳ס ווערטער דאָס וואָרט „בלבד“, דאָס הייסט, „נור ביי אנא ה׳ הושיעה נא אַליין“, דאָס הייסט, אַז ניט ביי הודו און ניט ביי הצליחה נא.** מי שבא, אויב איינער גייט אין וועג און ער האָט ניט קיין לולב צו נעמען, ווען ער קומט אַהיים זאָל ער אים נעמען אויף זיין טיש. „לולב ליטול“, „צו נעמען לולב“, **מיינט בענטשן אויף דעם לולב און די הדסים און ערבות און אתרוג. די גמרא טייטשט „על שולחנו“, אַז מען זאָל מפסיק זיין דאָס עסן צו נעמען דעם לולב, אויב מען האָט ניט גענומען פאַרן עסן.** לא נטל, אויב איינער האָט ניט גענומען (דעם לולב) אין דער פרי, זאָל ער נעמען (אַפילו) פאַרנאַכט (בין הערבים), מחמת דער גאַנצער טאָג איז כשר צום (נעמען דעם) לולב. „בין הערבים“, „צווישן די אָוונטן“, **מיינט מען נאָך האַלבן טאָג, ביז אָוונט, ווען עס איז נאָך טאָג.**

י. מי, ווען איינער (קאָן ניט אַליין זאָגן הלל און עס) ליינען אים פאָר (מקרין, דעם הלל) אַ שקלאַף אָדער אַ פרוי, אָדער אַ קליין קינד, זאָל ער נאָכזאָגן (עונה אחריהן) וואָס זיי זאָגן. **מחמת זיי, דער שקלאַף אָדער די פרוי אָדער דאָס קינד, איז ניט מחויב צו זאָגן הלל, דאַריבער קאָן ער ניט יוצא זיין מיט זייער זאָגן, נאָר ער מוז זיי נאָכזאָגן דעם הלל יעדעס וואָרט.** ותהא, און עס זאָל אים זיין אַ קללה. „מאירה“, פון **„ארה“, שעלטן; די משנה מיינט, אַז אַזאַ מאַן, וועלכער האָט ניט געלערנט ליינען און ער דאַרף אָנקומען צו אַ שקלאַף אָדער אַ פרוי אָדער אַ קליין קינד, אַז זיי זאָלן אים פאָרליינען הלל, איז ווערט צו ווערן פאַרשאָלטן.** אם היה, אויב אַ דערוואַקסענער מענטש האָט פאַר אים פאָרגעליינט (דעם הלל), זאָל ער נאָכענטפערן אים „הללויה“. **ווייל דער דערוואַקסענער מענטש איז דאָך אַליין אויך מחויב צו זאָגן הלל, קאָן דער צוהערער יאָ יוצא זיין בלויז מיטן הערן דעם הלל און דאַרף ניט נאָכזאָגן וואָרט ביי וואָרט; אָבער נאָך יעדער זאַך וואָס דער פאָרלייענער זאָגט פון הלל דאַרף ער אָפּענטפערן „הללויה“.**

יא. מקום, (אין) אַן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען (צו זאָגן געוויסע פסוקים פון הלל) טאָפּלט, זאָל מען (זאָגן) טאָפּלט (און וואו מען איז זיך נוהג צו זאָגן זיי) איינפאַך (נור איינמאָל) זאָל מען (זאָגן) איינפאַך (איינמאָל). **דאָס זענען די פסוקים אין הלל (תהלים קאַפּיטל קיח) פון „אודך כי עניתני“ ביז צום סוף הלל. „כפל“ הייסט טאָפּלט, צוויי מאָל, און „פשוט“, איינפאַך, איינמאָל.** לברך, (וואו מען איז זיך נוהג) צו זאָגן די ברכה דערנאָך (נאָכן הלל די ברכה מלך מהולל בתשבחות), זאָל מען זאָגן די ברכה דערנאָך; (מען זאָל טאָן) אַלץ ווי עס איז דער מנהג פון דער מדינה (פון דעם

בַּשְּׁבִיעִית, נוֹתֵן לוֹ אֶתְרוֹג בְּמַתָּנָה. לְפִי שֶׁאֵין רַשַּׁאי, לְלָקְחוֹ בַּשְּׁבִיעִית: יב בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה לוּלָב נִטָּל בַּמִּקְדָּשׁ שִׁבְעָה, וּבַמְּדִינָה יוֹם אֶחָד. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהֵא לוּלָב נִטָּל בַּמְּדִינָה שִׁבְעָה זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, וְשֶׁיְּהֵא יוֹם הָנֵף כֻּלּוֹ אָסוּר: יג יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן

אָרט). די גמרא זאָגט, אז די ברכה פארן הלל („לקרוא את ההלל") דארף מען זאָגן אור־מעטום; נאָר וועגן דער ברכה נאָכן הלל, דאַרף מען זיך אויפפירן ווי עס איז דער מנהג פון דעם אָרט. הלוקח, אז איינער קויפט א לולב פון אן אנדערן אין שמיטה־יאָר, זאָל אים יענער געבן דעם אתרוג אלס א מתנה, ווייל מען טאָר אים ,דעם אתרוג) ניט קויפן אין שמיטה־יאָר. מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכתא שביעות געגעבן, אז ווען מען פארקויפט פרוכטן אין שמיטה־יאָר באקומט אויך דאָס געלט די הייליקייט פון שמיטה־פרוכטן און מען מוז זיך נוהג זיין מיט זיי לויט די דינים פון שמיטה־פרוכטן. א לולב, וואָס איז דאָך ניט קיין פרוכט, נאָר א טייטל־בוים־צווייג, האָט ניט אין זיך קיין הייליקייט פון שמיטה. זאָגט די משנה, אז אויב דער פארקויפער איז א עם הארץ, וועמען מען איז חושד אז ער היט ניט אָפּ די דינים פון שמיטה־פרוכטן, מעג דער קויפער קויפן ביי אים נור דעם לולב (ווייל דער לולב איז דאָך ניט קיין שמיטה־פרוכט), אָבער ער זאָל אים בעטן, אז ער זאָל אים דעם אתרוג געבן אלס מתנה, ווייל ער טאָר ניט אים געבן קיין געלט פאַר דעם אתרוג. טאָמער וועט דער קויפער־עם־הארץ ניט אָפּהיטן ביי דעם געלט די שמיטה־דינים.

יב. בראשונה, צום ערשט (אין די ערשטע צייטן ווען דאָס בית המקדש איז גע־שטאַנען) האָט מען גענומען אין בית המקדש דעם לולב זיבן (טעג, יעדן טאָג פון די זיבן טעג סוכות), און אין אַנדערע ערטער (במדינה, ניט אין בית המקדש) איין טאָג (דעם ערשטן טאָג סוכות). אין דער משנה איז פאראן „מקדש" און „מדינה", און דער גרעסטער טייל מפרשים טייטש „מקדש" בית המקדש, און „מדינה" ערטער אויסער דעם בית המקדש. אָבער דער רמבם טייטשט „מקדש" ירושלים, און „מדינה" ערטער אויסער ירושלים (זע מסכתא שקלים פרק א' משנה ג'). משחרב, ווען דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן, האָט רבן יוחנן בן זכאי מתקן געווען, אז מען זאָל נעמען דעם לולב אויך אין „מדינה" (אין אלע ערטער) זיבן (טעג) אלס אנדענקן צום מקדש (זכר למקדש). מיט „לולב" מיינט מען דאָ אין דער משנה און אויך ווייטער אלע 4 מינים, דעם לולב, די הדסים, די ערבות און דעם אתרוג. רבן יוחנן בן זכאי איז, ווי די גמרא דערציילט אין גטין נ"ו, געווען דער אָנגעזעענסטער פירער פון די חכמים בעת דעם חורבן פון בית המקדש און ער האָט מתקן געווען תקנות, צווישן זיי אויך אזעלכע וואָס זענען „זכר למקדש", אין אָנדענקן צום בית המקדש. ושיהא, און (רבן יוחנן בן זכאי האָט נאָכן חורבן בית המקדש אויך מתקן געווען) אז דער טאָג פון (עומר־) ברענגן זאָל זיין אינגאנצן אסור (צו עסן חדש, נייע תבואה). די תורה איז ויקרא כ"ג זאָגט, אז מען טאָר ניט עסן פון נייער תבואה (חדש) ביז מען ברענגט דעם קרבן עומר (א מעסטל גערשטן־מעל פון נייער תבואה) אין 16־טן טאָג אין ניסן („עד הביאכם, ביז איר וועט ברענגען"). אין אן אנדערן פסוק (דאָרט ויקרא כ"ג) ווערט גע־זאָגט, אז „עד עצם היום הזה", ביז דעם דאָזיקן טאָג, דאָס הייסט, אז ווי נור עס ווערט טאָג אין דער פרי פון 16טן טאָג אין ניסן, מעג מען שוין עסן די נייע תבואה. עס איז געלערנט געוואָרן, אז מען מיינט דאָס ווען עס איז פאראן א בית המקדש און מען איז מקריב דעם קרבן עומר, טאָר מען ניט עסן ביז מען איז מקריב דעם קרבן עומר; אָבער ווען עס איז ניטאָ קיין בית המקדש איז מען דאָך ניט מקריב דעם עומר, מעג מען עסן דעם 16טן טאָג באַלד אין דער פרי. אָבער רבן יוחנן בן זכאי האָט מתקן געווען, אז מען זאָל (ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ) ניט עסן קיין נייע תבואה דעם גאנצן טאָג 16־טן ניסן, ווייל ווען דאָס בית המקדש וועט געבויט ווערן, וועט דער עולם מיינען אז מען מעג אויך דאמאָלס עסן נייע תבואה פון אין דער פרי. „יום הנף", דער

שֶׁל חָג, שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, כָּל הָעָם מוֹלִיכִין אֶת לוּלְבֵיהֶן לְבֵית הַכְּנֶסֶת. לַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין וּבָאִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת שֶׁלּוֹ וְנוֹטְלוֹ. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, אֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וּשְׁאָר יְמֵי הֶחָג, אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: **יד** רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וְהוֹצִיא אֶת הַלּוּלָב לִרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּרְשׁוּת: **טו** מְקַבֶּלֶת אִשָּׁה מִיַּד בְּנָהּ, וּמִיַּד

טאָג פון אויפהויבן, דאָס איז פון פסוק (דאָרט) „עומר התנופה". — אין מסכתא ראש השנה פרק ד׳ משנה ג׳ זענען פאראן נאָך תקנות פון רבן יוחנן בן זכאי.

יג. יום טוב, (אויב) דער ערשטער טאָג יום טוב סוכות איז אויסגעפאלן אים שבת, ברענגען אלע מענטשן (ערב יום טוב, פרייטאָג) זייערע לולבין אין שול אריין; צומאָרגנס קומען זיי אין דער פרי, יעדער דערקענט זיין (לולב) און נעמט אים, ווייל די חכמים האָבן געזאָגט, אז א מענטש קאָן ניט יוצא זיין זיין חוב (קאָן ניט מקיים זיין די מצוה פון נעמען לולב) מיט דעם לולב פון אן אנדערן (מיט א פרעמדנס לולב) אין ערשטן טאָג פון יום טוב סוכות; אָבער אין די אנדערע טעג פון סוכות, קאָן מען יאָ יוצא זיין דעם חוב (מקיים זיין די מצוה פון לולב־נעמען) מיט א פרעמדנס לולב. **אין דער צייט פון בית המקדש האָט מען געמעגט בענטשן לולב (אתרוג) אים שבת אויב שבת איז געווען דער ערשטער טאָג יום טוב סוכות. אָבער ארויסנעמען דעם לולב פון שטוב און גאס און פירן אים אין שול אריין האָט מען ניט געטאָרט אים שבת. דעריבער האָבן אלע געבראכט זייערע לולבין (און מיט לולבין מיינט מען אויך די אנדערע 3 מינים, דעם אתרוג, הדסים און ערבות) אין שול שוין פרייטאָג, און שבת אין דער פרי זענען זיי געקומען און יעדער האָט דערקענט זיין לולב און מיט אים געבענטשט. מען טאָר ניט יוצא זיין מיט א פרעמדנס לולב צוליב דעם טעם פון „משלכם", דער לולב מוז געהערן צום מענטש וועלכער בענטשט מיט אים (זע פריער משנה א׳ וועגן א געגזלטן לולב). די מפרשים ברענגען דאָ דעם דין, אז אויב איין מענטש גיט צו אן אנדערן דעם לולב אלס „מתנה על מנת להחזיר", א מתנה, אָבער מיט דעם תנאי אז ער זאָל אים שפעטער צוריק אָפּגעבן, הייסט עס אז דער לולב גע־הערט צום אנדערן און ער מעג יאָ מקיים זיין מיט אים די מצוה פון לולב.**

יד. ר׳ יוסי זאָגט, אז ווען דער ערשטער טאָג יום טוב סוכות (חג, סוכות) גע־פאלט אים שבת, און איינער האָט פארגעסן און האָט ארויסגעטראָגן דעם לולב אין רשות הרבים (אין א עפענטליכן אָרט, אין גאס), איז ער פטור (פון ברענגען א קרבן חטאת פאר מחלל שבת זיין), ווייל ער האָט אים ארויסגעטראָגן (מיינענדיק אז עס איז) דערלויבט (ברשות). **דער טייטש פון „ברשות" דאָ איז, ווייל ער איז געגאַנגן מקיים זיין די מצוה פון לולב־נעמען, און ער איז געווען פארנומען צו טאָן די מצוה, דאריבער איז ער פטור. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אז ער האָט גענומען דעם לולב אין שטוב איבערגעדרייטערהייט, און דאריבער האָט ער נאָכניט געהאַט מקיים געווען די מצוה פון לולב נעמען; אָדער ער האָט אים גענומען ניט מיט דער האַנד נאָר אין א כלי, און אויך אין אזא פאל האָט ער נאָכניט געהאַט מקיים געווען די מצוה פון לולב־נעמען.**

טו. מקבלת, א פרוי מעג נעמען (דעם לולב) פון איר זון אָדער פון איר מאַן אים שבת (אים יום טוב סוכות) און אים צוריק ־ לייגן (ארייַנשטעלן אים) אין וואסער. **דאָס איז כדי דער לולב זאָל ניט פארוועלקט ווערן. די משנה לערנט דאָ, אז כאָטש א פרוי איז דאָך פטור פון דער מצוה פון לולב (ווייל עס איז א „מצוה עשה שהזמן גרמא, א מצוה, וואָס איז נוהג ניט שטענדיק, נור אים סוכות), פונדעסטוועגן מעג זי**

בְּעָלָה, וּמַחֲזֶרֶת לַמַּיִם בַּשַּׁבָּת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּשַּׁבָּת מַחֲזִירִין, בְּיוֹם טוֹב מוֹסִיפִין, וּבַמּוֹעֵד מַחֲלִיפִין. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעְנֵעַ, חַיָּב בַּלּוּלָב:

פרק ד

א לוּלָב וַעֲרָבָה שִׁשָּׁה וְשִׁבְעָה, הַהַלֵּל וְהַשִּׂמְחָה שְׁמוֹנָה, סֻכָּה וְנִסּוּךְ הַמַּיִם שִׁבְעָה, וְהֶחָלִיל חֲמִשָּׁה וְשִׁשָּׁה: **ב** לוּלָב שִׁבְעָה כֵּיצַד. יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, לוּלָב שִׁבְעָה, וּשְׁאָר

ארייִנשטעלן דעם לולב אין וואסער אים שבת. ר׳ יהודה זאָגט, אז אים שבת מעג מען צוריק ארייִנשטעלן (דעם לולב אין וואסער), אים יום טוב מעג מען צו־געבן (צו־גיסן וואסער צו דער כלי מיט וואסער, אין וועלכן מען שטעלט אריין דעם לולב), און אים חול המועד (במועד, חול המועד) זאָל מען אויסטויישן (אויסגיסן דאָס וואסער און ארייִנגיסן אנדער וואסער). **אָבער אים יום טוב טאָר מען ניט אויסטויישן דאָס וואסער און אים שבת טאָר מען ניט אפילו צו־גיסן. אומעטום אין די לעצטע משנות, וואו מען לערנט, אז מען נעמט דעם לולב אים שבת מיינט מען אלץ אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש איז געשטאנען, און מען האָט דעם ערשטן טאָג יום טוב גענומען דעם לולב אפילו ער איז אויסגעפאלן אים שבת.** קטן, א יינג יינגל, וועלכער ווייסט ווי צו שאָקלען (מיט דעם לולב), איז מחויב (צו נעמען) לולב. **וועגן שאָקלען מיט דעם לולב האָבן מיר געגעבן פריער משנה ט׳. די מפרשים טייטשן, אז נור מדרבנן איז מען מחויב אזא יינג יינגל מחנך צו זיין אין דער מצוה, אָבער מדאורייתא ווערט ער מחויב ווען ער ווערט אלט 13 יאָר מיט א טאָג.**

פרק ד.

לולב, (די מצוה צו נעמען דעם), לולב, וערבה, און (די מצוה צו נעמען) די ערבה, זענען (טיילמאָל) זעקס (טעג) און (טיילמאָל) זיבן טעג. **מיט „לולב" מיינט מען דאָ נע־מען און בענטשן אים סוכות איבער די 4 מינים לולב, הדסים, ערבות און אתרוג. מיט „ערבה" מיינט מען דאָ די מצוה צו נעמען אים סוכות א „ערבה", די וואסער־ריטליך (די הושענא־ריטלעך) און אין דער צייט פון בית המקדש פלעגט מען דערמיט יעדן טאָג סוכות ארומגיין (מאכן הקפות) ארום דעם מזבח. זאָגט די משנה, אז די דאָזיקע צוויי מצות איז מען מקיים טיילמאָל אין די 7 טעג פון סוכות און טיילמאָל נור אין 6 טעג פון סוכות ווייל טייל מאָל זענען זיי דוחה שבת און טיילמאָל ניט. די משנה וועט ווייטער דערקלערן, ווי אזוי.** ההלל, דאָס זאָגט הלל, והשמחה און דאָס פרייען זיך זענען אים סוכות) אכט (טעג). **מיט שמחה מיינט מען דאָ די מצוה אין דער צייט פון בית המקדש צו עסן יעדן פון יום טוב פלייש פון קרבנות שלמים (דברים ט״ז, „ושמחת בחגך"). הלל־זאָגן און שמחה קומט פאָר אויך אין שמיני עצרת, און דאריבער איז עס 8 טעג.** סוכה, (די מצוה צו זיצן אין) סוכה, וניסוך המים, און דאָס גיסן וואסער (אויפן מזבח אין בית המקדש ביים מקריב זיין אין דער פרי דעם קרבן תמיד) זענען 7 (טעג). **מחמת שמיני עצרת זיצט מען ניט אין סוכה און מען גיסט ניט דאָס וואסער.** והחליל, און דער פייפער (און אנדערע מוזיק־אינסטרומענטן ביים שעפן דאָס וואסער צו גיסן אויפן מזבח) איז (טייל מאָל) זעקס (טעג) און (טיילמאָל) זיבן (טעג). **ווייל דאָס שפילן מיט דער פייפער קומט ניט פאָר ניט אים שבת און ניט אים יום טוב. וועגן וואָרט „חליל" האָבן מיר געגעבן אין מסכתא ביכורים פרק ג׳ משנה ג׳, אז טייל מפרשים מיינען, אז דאָס מיינט מען ניט דאָס פייפערל אליין, נאָר בכלל די מוזיק מיט פארשי־דענע אינסטרומענטן. טייל מיינען גאָר אז דאָס באַצייכנט די מענטשן, וועלכע שפילן.**

ב. לולב, (די מצוה פון לולב־נעמען (קומט פאָר) אין זיבן טעג, ווי אזוי? ווען דער ערשטער טאָג יום טוב סוכות פאלט אויס אים שבת, נעמט מען דעם לולב זיבן טעג, און אויב שבת פאלט־אויס אין איינעם פון די איבריקע טעג פון סוכות, נעמט מען אים נור 6 טעג. **ווייל די מצוה צו נעמען דעם ערשטן טאָג יום טוב דעם לולב או־**

כָּל הַיָּמִים, שִׁשָּׁה: ג עֲרָבָה שִׁבְעָה כֵּיצַד. יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל עֲרָבָה, שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, עֲרָבָה שִׁבְעָה. וּשְׁאָר כָּל הַיָּמִים, שִׁשָּׁה: ד מִצְוַת לוּלָב כֵּיצַד. יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מוֹלִיכִין אֶת לוּלְבֵיהֶם לְהַר הַבַּיִת, וְהַחַזָּנִים מְקַבְּלִין מֵהֶם, וְסוֹדְרִין אוֹתָן עַל גַּג הָאִצְטְבָא, וְהַזְּקֵנִים מַנִּיחִין אֶת שֶׁלָּהֶן בַּלִּשְׁכָּה, וּמְלַמְּדִים אוֹתָם לוֹמַר, כָּל מִי שֶׁמַּגִּיעַ לוּלָבִי בְיָדוֹ, הֲרֵי הוּא לוֹ בְמַתָּנָה. לְמָחָר מַשְׁכִּימִין וּבָאִין, וְהַחַזָּנִים זוֹרְקִין אוֹתָן לִפְנֵיהֶם, וְהֵם מְחַטְּפִין וּמַכִּין אִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ.

מעטום, ניט דוקא אין בית המקדש, איז מדאורייתא, א דין פון דער תורה, און דאריבער נעמט מען אים אויך אים שבת, אָבער די מצוה צו נעמען דעם לולב אין די איבריקע טעג פון סוכות (ניט אין בית המקדש) איז נור מדרבנן, און ניט פון דער תורה, מחמת דעם האָבן די חכמים איינגעפירט אז מען זאָל אים שבת און די איבריקע טעג פון' סוכות ניט נעמען דעם לולב, צוליב דער מורא טאָמער וועט מען טראָגן דעם לולב אים שבת אין גאס 4 איילן. די הלכה איז אז אויך שבת אין ערשטן טאָג סוכות נעמט מען ניט דעם לולב.

ג. ערבה, (די מצוה צו נעמען) די ערבה זיבן טעג ווי אזוי? אויב דער זיבעטער טאָג פון דער ערבה פאלט־אויס אים שבת, נעמט מען די ערבה זיבן טעג, און אויב שבת קומט אויס אין איינעם פון די איבריקע טעג (סוכות), נעמט מען די ערבה נור 6 טעג. **די מצוה צו נעמען א ערבה און ארומצורינגלען דערמיט דעם מזבח איז ניט פאראן בפירוש אין דער תורה, אָבער זי איז א קבלה, א הלכה למשה מסיני, א דין, וואָס איז געגעבן געוואָרן צו משנה רבנו אויפן בארג סיני. צוליב דעם וואָס עס זענען געווען אין דער צייט פון בית המקדש די צדוקים (א סעקטע, וואָס האָט ניט געגלויבט אין דער תורה שבעל פה, און האָט געזאָגט אז מען דאַרף נור האַלטן וואָס איז געשריבן אין דער תורה שבכתב, אין חומש און די נביאים וכתובים) וועלכע האָבן ניט געהאלטן פון דער מצוה צו נעמען די ערבה, האָבן די חכמים געמאכט א תקנה, אז אויב הושענא רבה, דער 7טער טאָג סוכות, פאלט אויס אים שבת, זאָל מען נעמען די ערבה, צו ווייזן, אז דאָס איז א הלכה למשה מסיני. אויב אָבער שבת איז אין איינעם פון די אנדערע טעג סוכות נעמט מען יענעם טאָג ניט די ערבה, און מען נעמט די נור 6 טעג. היינטיקע צייט, ווען דאָס בית המקדש איז ניט פאראן, איז די מצוה צו נעמען די ערבה (די הושענא) נור א מנהג נביאים, וואָס די נביאים האָבן איינגעפירט, און מען נעמט זי נור אים 7טן טאָג, אין הושענה רבה.**

ד. מצות לולב, די מצוה פון נעמען דעם לולב ווי אזוי (איז מען זי מקיים) ווען דער ערשטער טאָג יום טוב סוכות פאַלט־אויס אים שבת? **אזוי טייטשט־אין רשי די דאָזיקע ווערטער אין דער משנה, אז די ווערטער „יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת" גייען צו צום וואָרט „כיצד", ווי אזוי". די משנה וועט דאָ דערציילן, ווי אזוי מען האָט זיך נוהג געווען אין ירושלים ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען:** מוליכין, זיי (יעדער מענטש) פירן אוועק (אים ערב שבת) זייערע לולבין אויפן הר הבית (דעם בארג, אויף וועלכן דאָס בית המקדש איז געשטאַנען) און מען לייגט זיי דאָרט אוים אויף דער הויכער באַנק (איצטבא), און די עלטערע מענטשן לייגן אוועק זייערע לולבין און דער קאמער (לשכה, א צימער ביים בית־המקדש־הויף), און מען לערנט זיי (די אלע מענטשן) אז זיי זאָלן זאָגן: „ווער עס וועט באקומען מיין לולב, גיב איך אים (דעם לולב) א מתנה"; צו מאָרגנס (שבת) אין דער פרי קומען (די מענטשן), און די שמשים (חזנים, די באַדינערס, שמשים) וואַרפן זיי (די לולבים) פאר זיי, און זיי כאַפּן (יעדער א לולב) און (טיילמאָל קומט דערצו, אז) זיי שלאָגן איינער דעם אנדערן. **צו דער משנה זענען נויטיק עטליכע דערקלערונגען. געוויינליך האָט מען געבראַכט דעם לולב (מיט דעם אתרוג) אין שול צום דאַווענען און הלל זאָגן, ביי וואָס מען האָט גע־**

וּכְשֶׁרָאוּ בֵּית דִּין, שֶׁבָּאוּ לִידֵי סַכָּנָה, הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא כָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל בְּבֵיתוֹ: ה מִצְוַת עֲרָבָה כֵּיצַד. מָקוֹם הָיָה לְמַטָּה מִירוּשָׁלַיִם, וְנִקְרָא מוֹצָא, יוֹרְדִין לְשָׁם, וּמְלַקְּטִין מִשָּׁם מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל עֲרָבָה, וּבָאִין וְזוֹקְפִין אוֹתָן בְּצִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְרָאשֵׁיהֶן כְּפוּפִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ

דאַרפן שאָקלן דעם לולב (זע פריער פרק ג׳ משנה ט׳). דעם ערשטן טאָג יום טוב, אויב ער איז אויסגעפאַלן אים שבת האָט מען געמעגט נעמען דעם לולב (בענטשן אתרוג), אָבער מען האָט אים ניט געטאָרט ארויסטראָגן אין גאס און פירן אים אין שול. דעריבער האָט מען איינגעפירט אז יעדער זאָל אוועקפירן זיין לולב פרייטאָג אין שול; אין ירושלים האָט מען אוועקגעפירט צום הר הבית, וואו מען האָט גע־דאווענט. אָבער די מורא איז דאָך געווען, אז די לולבין וועלן זיך אויסמישן, און איי־נער וועט נעמען דעם אנדערס לולב, און מיט א פרעמדנס לולב קאָן מען ניט מקיים זיין די מצוה (זע פריער פרק ג׳ משנה א׳ וועגן „משלכם, „אייערס״); דעריבער האָט מען יעדן אויסגעלערנט צו זאָגן, אז אויב אן אנדערער וועט באקומען זיין לולב, גיט ער אים אוועק דעם לולב א מתנה, און ממילא ווערט דער לולב יענעמס. שבת אין דער פרי איז יעדער געקומען און געכאפּט א לולב, און עס איז טיילמאָל געקומען צו געשלעגן. די עלטערע לייט, ניט קאָנענדיק זיך שטופּן און כאפּן, האָבן אוועקגעלייגט זייערע לולבין אין א ספּעציעלער קאמער (לשכה). וועגן וואָרט איצטבא זע מסכתא פסחים פרק א׳ משנה ה׳. וועגן „חזן״ אלס שמש, באַדינער, זע מסכתא שבת פרק א׳ משנה ג׳ און מסכתא יומא פרק ז׳ משנה א׳. וכשראו, און אז דאָס בית דין (דאָס געריכט, די חכמים) האָבן געזען אז עס קומט צו א סכנה (עס ווערט גע־פערליך דורך די געשלעגן), האָבן זיי מתקן געווען, אז יעדער זאָל נעמען (דעם לולב, בענטשן אתרוג) ביי זיך אין דער היים. דאָס הייסט, אז ווען דער ערשטער טאָג יום טוב פאלט אויס שבת זאָל מ׳ניט ברענגען פרייטאָג די לולבים צום הר הבית, נאָר שבת זאָל יעדער בענטשן אתרוג ביי זיך אין דער היים. אייגענטליך דערציילט די משנה דאָס זעלבע פריער פרק ג׳ משנה י״ג, אָבער ניט וועגן הר הבית, נאָר סתם וועגן ברענגען אין שול פרייטאָג דעם לולב, און ווייל אין א סתם שול זענען ניט געווען אזוי פיל מענטשן איז ניט געקומען צו קיין געשלעג, דעריבער האָט מען ניט איינגעפירט די תקנה וועגן נעמען דעם לולב אין דער היים.

ה. מצוה ערבה, ווי אזוי פלעגט מען מקיים זיין די מצוה פון דער ערבה? דאָ איז ניט וועגן שבת, נאָר סתם, ווי אזוי פלעגט פאָרקומען אין בית המקדש דאָס מקיים זיין די מצוה פון נעמען ערבות, וואסער־ריטלעך, און מאַכן הקפות (ארומגיין) יעדן טאָג סוכות ארום דעם מזבח. מקום, עס איז געווען אן אָרט נידריק ביי ירושלים (ירושלים איז אויף א בארג, און דאָס אָרט איז אין טאָל לעבן ירושלים) און עס הייסט מוצא; דאָרט אהין גייט מען אראָפּ און מען רייסט אָפּ (מלקטין, „לקט״, אָפּרייסן) פון דאָרט הויכע צווייגן (מורביות, פון רב, גרויס) מיט ערבות; מען קומט און מען שטעלט זיי (די ערבות־צווייגן) אין די זייטן פון מזבח (אויפן בית המקדש־הויף) און זייערע קעפּ (ראשיהן, די שפּיצן פון די ערבות־צווייגן) זענען אריבערגעבויגן איבער דעם מזבח. „מוצא״ איז אויך היינט אן אָרט לעבן ירושלים אין טאָל. די גמרא זאָגט אז די איינוואוינער זענען באפרייט געווען פון צאָלן שטייערן צום מלך און דערי־בער הייסט עס „מוצא״, „ארויסגענומען״, פריי פון שטייערן; עס האָט דעריבער אויך געהייסן „קאָלאָניע״ (אין די רוימישע צייטן, דאָס לאטיינישע „קאָלאָניע״), און עס הייסט אזוי אויך היינט אין אראביש. „מורביות״ איז פון „רב״, גרויס, הויכע צווייגן, די גמרא זאָגט, אז זיי זענען הויך געווען 11 איילן, און אז מען האָט זיי געשטעלט אויף דעם יסוד (דער פאסאָדע) פון מזבח, האָבן זייערע שפּיצן זיך אריבערגע־בויגן אן אייל איבער דעם מזבח. תקעו, מען האָט געבלאָזן תקיעה, תרועה און תקיעה;

וְתָקְעוּ. בְּכָל יוֹם הָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעַם אַחַת, וְאוֹמְרִין אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא (אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָא), רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא (אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא). וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים. בִּשְׁעַת פְּטִירָתָן מָה הֵם אוֹמְרִים, יֹפִי לְךָ מִזְבֵּחַ יֹפִי לְךָ מִזְבֵּחַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לְיָהּ וּלְךָ מִזְבֵּחַ, לְיָהּ וּלְךָ מִזְבֵּחַ: ו כְּמַעֲשֵׂהוּ בְחֹל, כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ בַשַּׁבָּת, אֶלָּא שֶׁהָיוּ מְלַקְּטִים אוֹתָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וּמַנִּיחִים אוֹתָן בְּגִגִּיּוֹת שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְמֹשׁוּ. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, חֲרָיוֹת שֶׁל דֶּקֶל הָיוּ מְבִיאִין, וְחוֹבְטִין אוֹתָן בַּקַּרְקַע בְּצִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ,

יעדן טאָג איז מען ארומגעגאנגען (געמאכט הקפות) ארום דעם מזבח איין מאָל, און מען האָט געזאָגט (דעם פסוק אין תהלים קי״ח פון הלל) „אנא ה׳ הושיעה נאָ, אנא ה׳ הצליחה נאָ״ (אָ, גאָט העלף, אָ, גאָט, זיי אונז מצליח!״). **ווענן די הקפות זענען פאראן עטליכע מיינונגען. טייל זאָגן, אז מען איז ארומגעגאנגען מיט די ערבות, און טייל זאָגן (און אזוי זאָגט דעם רמבם) אז מען איז ארומגעגאנגען מיט די לולבים. די הקפות האָבן געמאַכט די כהנים.** ר׳ יהודה זאָגט, (אז זיי האָבן געזאָגט) „אני והו הושיעה נאָ״. אנשטאט „אנא ה׳ ״, האָבן זיי געזאָגט „אני והו״, „איך און הו״. **אויף די דאָזיקע ווערטער זענען פאראן א סך פירושים. דער ברטנורא זאָגט אז „אני והו״ באטרעפט 72 און אזוי באטרעפט אויך „אנא ה׳ ״ (מיט דעם שם „הויה״), און אז דאָס איז אויך א שם פון צוויי און זיבציק שמות (ע״ב שמות) פון גאָט. איין פשט איז אז „הו״ זאָל זיין דאָס זעלביקע וואָס „הוא״, „ער״, און אַז עס הייסט ווי גאָט איז צוזאַמען מיט די יידן אויך אין אומגליק.** ואותו, און דעם דאָזיקן טאָג (דעם זיבעטן טאָג סוכות, אים הושענא רבה) איז מען ארומגעגאנגען (געמאכט הקפות) ארום דעם מזבח זיבן מאָל; ביים אוועקגיין (פון מזבח, נאָכן ענדיקן די הקפות) וואָס האָבן זיי (די מענטשן) גע־זאָגט? „יופי לך מזבח, יופי לך מזבח!״ („שענקייט צו דיר, מזבח, שענקייט צו דיר, מזבח!״); ר׳ אליעזר זאָגט, (אז זיי האָבן געזאָגט) „ליה ולך מזבח, ליה ולך מזבח!״ („צו גאָט און צו דיר, מזבח, צו גאָט און צו דיר, מזבח!״). **רשי טייטשט, אז „יופי לך מזבח״ דאָס מיינט: „מיר געבן דיר, מזבח, דעם גאנצן כבוד, ווייל דו ביזט מכפר אויף אונזערע עבירות״. צו ר׳ אליעזר׳ס ווערטער זאָגט די גמרא, אז זיי האָבן גע־זאָגט „אין גאָט גלויבן מיר (מודים, פון מודה זיין, אזוי טייטשט רשי), און דיך, מזבח לויבן מיר, ווייל דו ביזט מכפר אויף אונז״.**

ו. כמעשהו, אזוי ווי מען האָט געטאָן מיט איר (מיט דער ערבה) אין מיטן דער וואָך אזוי האָט מען געטאָן מיט איר אים שבת, נאָר (פאר דעם שבת׳דיקן טאָג) האָט מען זיי (די ערבות־צווייגן) אָפגעריסן (מלקטין) אים ערב שבת (פרייטאָג) און מען האָט זיי אריינגעשטעלט אין גאָלדענע בעקנס (מיט וואסער), כדי זיי (זייערע בלעטער) זאָלן ניט פארוועלקט ווערן. **ווי די משנה האָט פריער אין משנה ג׳ גע־לערנט, האָט מען די ערבה גענומען אים שבת נור ווען דער 7טער טאָג סוכות, הושענא רבא, איז אויסגעפאלן אים שבת.** ר׳ יוחנן בו ברוקא זאָגט, אז מען האָט גע־בראכט (ניט ערבות צו די הקפות ארום מזבח, סיי אין דער וואכנס סיי אים שבת) נור) צווייגן פון א טייטלבוים, און מען האָט זיי (די צווייגן) געקלאפט אין דער ערד (פון בית־המקדש־הויף) ביי די זייטן פון מזבח, און דעם דאָזיקן טאָג האָט מען גערופן „דער טאָג פון קלאפן טייטל־בוים־צווייגן״. **די גמרא זאָגט אז ר׳ יוחנן בן ברוקא האלט, אז דאָס וואָס אין פסוק (ויקרא כ״ג) ווערט געזאָגט „כפת תמרים״, מען זאָל נעמען אים סוכות „צווייגן פון טייטלביימער״ מיינט מען צוויי צווייגן; איי־נעם אלס לולב און איינעם צום מזבח. „חרית״ מייסט א טייטלבוים־צווייג, און „חריות״ איז דער לשון רבים, צווייגן פון טייטל־ביימער. פון דער דאָזיקער משנה**

וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נִקְרָא יוֹם חִבּוּט חֲרָיוֹת: ז מִיָּד הַתִּינוֹקוֹת שׁוֹמְטִין אֶת לוּלְבֵיהֶן, וְאוֹכְלִין אֶתְרוֹגֵיהֶן: ח הַהַלֵּל וְהַשִּׂמְחָה שְׁמוֹנָה כֵּיצַד. מְלַמֵּד שֶׁחַיָּב אָדָם בְּהַלֵּל וּבְשִׂמְחָה וּבִכְבוֹד יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג, כִּשְׁאָר כָּל יְמוֹת הֶחָג. סֻכָּה שִׁבְעָה כֵּיצַד. גָּמַר מִלֶּאֱכוֹל לֹא יַתִּיר סֻכָּתוֹ, אֲבָל מוֹרִיד אֶת הַכֵּלִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, מִפְּנֵי כְבוֹד יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג: ט נִסּוּךְ הַמַּיִם שִׁבְעָה כֵּיצַד. צְלוֹחִית שֶׁל זָהָב מַחֲזֶקֶת

איז דער מנהג צו קלאַפּן די הושענאָ אים הושענא רבה. — איין גירסא איז „על גבי המזבח" מען האָט זיי געקלאָפּט אויף דעם מזבח.

ז. מיד, באלד (נאָכדעם ווי מען קלאַפּט אין דער ערד די צווייגן אים 7טן טאָג, אים הושענא רבה), וואַרפן די קינדער אַוועק זייערע לולבים און עסן אויף זייערע אתרוגים. **די דערוואַקסענע מענטשן טאָרן ניט עסן די אתרוגים אין 7טן טאָג פון סוכות, ווייל מען האָט דאָך דעם אתרוג באַנוצט דעם דאָזיקן טאָג צו דער מצוה פון בענטשן אתרוג. רשי ברענגט נאָך אַן אַנדערן טייטש, אַז „מיד התינוקות" מיינט מען „פון דער האַנט פון די קינדער כאַפּן אַרויס (די דערוואַקסענע מענטשן) זייערע לולבין און עסן אויף זייערע אתרוגים", און די משנה מיינט צו לערנען, אַז עס הייסט ניט קיין גזלה ווייל מען טוט עס צוליב שמחה.**

ח. הלל, (־זאָגן) און שמחה (עסן שלמים־פלייש) קומט פאַר אַכט טעג (אים סוכות) ווי אַזוי? דערפון איז צו לערנען, אַז אַ מענטש איז מחויב (צו זאָגן) הלל און (טאָן די מצוה) שמחה (עסן שלמים־פלייש) לכבוד דעם לעצטן טאָג פון יום טוב (שמיני עצרת) אַזוי ווי (ער איז מחויב) אין אַלע איבעריקע טעג פון יום טוב (סוכות). **די גמרא אין פסחים ע"א זאָגט, אַז דאַמאָלס ווען מען קאָן ניט עסן שלמים־פלייש איז מען מקיים די מצוה פון שמחה אים יום טוב דורך אָנטאָן אַ שיינעם מלבוש און טרינקען אַלטן ווייןְ.** סוכה שבעה כיצד, (מען דאַרף זיצען אין) סוכה זיבן (טעג), ווי אַזוי? מען האָט געענדיקט דאָס עסן (אין סוכה אין זיבעטן טאָג פון סוכות, הושענא רבה), זאָל מען ניט פונאַנדערנעמען די סוכה, נאָר מען זאָל אַראָפּברענגען (פון דער סוכה אין שטוב אַריין) די כלים פון דער מנחה־צייט אָן און שפּעטער (פאַרנאַכט צו) צוליב דעם כבוד פון לעצטן טאָג יום טוב סוכות (שמיני עצרת). **ווייל שמיני עצרת עסט מען שוין אין שטוב (וואָרום די מצוה פון סוכה איז דאָך נאָר 7 טעג), דעריבער זאָל מען אַראָפּברענגען פון דער סוכה אין שטוב אַריין די שיינע כלים צו באַנוצן זיי אים שמיני עצרת יום טוב. דאָס וואָרט „מוריד", אַראָפּברענגען, איז דערפאַר, ווייל אַמאָל פלעגט מען מאַכן די סוכות אויף די דעכער (רשי אין מסכתא שבת קנ"ד); מיר האָבן אויך פריער פרק ה' משנה ה' „העלום לסוכה", „טראָגט זיי אַרויף אין דער סוכה",**

ט. ניסוך המים, כיצד? ווי אַזוי איז פאָרגעקומען דער ניסוך המים, דאָס גיסן וואַסער? **אין בית המקדש האָט מען סוכות יעדן טאָג אין דער פרי, ווען מען האָט מקריב געווען דעם קרבן תמיד און מען האָט געגאָסן אויפן מזבח דעם ווייןְ פון קרבן תמיד, אויך געגאָסן אויפן מזבח וואַסער. דאָס האָט געהייסן „ניסוך המים", גיסן וואַסער. די גמרא (סוכה מ"ד און תענית ג') זאָגט, אַז דאָס איז אַ הלכה למשה מסיני, עס איז געגעבן געוואָרן אַ הלכה צו משה רבנו אויפן באַרג סיני צו גיסן וואַסער אים סוכות אויפן מזבח. די סעקטע צדוקים אין דער צייט פון 2טן בית המקדש האָבן ניט געהאַלטן פון ניסוך המים, און די משנה וועט ווייטער דערציילן וועגן דעם. דאָס שעפּן דאָס וואַסער צום ניסוך המים איז פאָרגעקומען מיט גרויסער פייערליכ־קייט און גרויסער שמחה, מען האָט אָנגעצונדן פייערן און געטאַנצט. דאָס האָט געהייסן שמחת בית השואבה (אין טייל אַלטע כתבי יד איז פאַראַן „השאובה"), די שמחה פון שעפּן. די משנה וועט דאָ דערציילן ווי אַזוי דאָס איז פאָרגעקומען.**

צלוחית, אַ גאָלדענע קרוג וואָס האָט געהאַלטן דריי לוגים (קוואָרטן), האָט מען

שְׁלשָׁה לֻגִּים, הָיָה מְמַלֵּא מִן הַשִּׁלֹחַ
הִגִּיעוּ לְשַׁעַר הַמַּיִם, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ
וְתָקְעוּ. עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לִשְׂמֹאלוֹ,
וּשְׁנֵי סְפָלִים שֶׁל כֶּסֶף הָיוּ שָׁם, רַבִּי
יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל סִיד הָיוּ, אֶלָּא
שֶׁהָיוּ מוּשְׁחָרִין פְּנֵיהֶם מִפְּנֵי הַיַּיִן,
וּמְנֻקָּבִין כְּמִין שְׁנֵי חֳטָמִין דַּקִּין, אֶחָד
מְעֻבֶּה, וְאֶחָד דַּק, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ שְׁנֵיהֶם
כָּלִין בְּבַת אַחַת. מַעֲרָבִי שֶׁל מַיִם,
מִזְרָחִי שֶׁל יַיִן. עֵרָה שֶׁל מַיִם לְתוֹךְ
שֶׁל יַיִן, וְשֶׁל יַיִן לְתוֹךְ שֶׁל מַיִם,
יָצָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּלֹג הָיָה
מְנַסֵּךְ כָּל שְׁמוֹנָה. וְלַמְנַסֵּךְ אוֹמְרִים
לוֹ, הַגְבַּהּ יָדֶךָ. שֶׁפַּעַם אַחַת נִסֵּךְ
אֶחָד עַל גַּבֵּי רַגְלָיו, וּרְגָמוּהוּ כָל
הָעָם בְּאֶתְרוֹגֵיהֶן: **י כְּמַעֲשֵׂהוּ בְחֹל,**

אָנגעפילט (מיט וואסער) פון שילוח; (ווען) מען איז אָנגעקומען (מיט דער קרוג וואסער) צום שער המים (וואסער־טויער פון בית־המקדש־הויף) האָט מען געבלאָזן תקיעה און תרועה און תקיעה. **אזוי ארום האָט מען געבראכט דאָס וואסער צום מזבח צו. שילוח איז דער נאָמען פון א וואסער־קוואל לעבן ירושלים, אין מערב־דרום פון דער שטאָט, און אין ישעיה ח׳ הייסט ער „מי השילוח" די שילוח־וואסערן. וועגן „שער המים" זאָגט די משנה שקלים פרק ו׳ משנה ג׳ אז ער האָט אזוי געהייסן ווייל דורך אים האָט מען אריינגעבראכט די קרוג מיט וואסער אין בית־המקדש־הויף צום ניסוך המים.** עלה בכבש, ער (דער כהן וואָס האָט געטראָגן די קרוג מיט וואַסער) איז ארויסגעגאנגען מיט דעם מזבח־טרעפ (כבש, דעם קרומען לאנגן טרעפ וואָס פירט ארויף אויפן מזבח) און (אויפן מזבח) האָט ער (דער כהן) זיך אויסגעדרייט צו זיין לינקער (זייט); דאָרט זענען געווען צוויי זילבערנע בעקנס (ספל). ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי זענען געווען פון גיפּס (סיד), נאָר זיי האָבן אויסגעזען שווארץ צוליב דעם וויין (וואָס מען האָט דאָרט יעדן טאָג געגאָסן, — און אין זיי (אין די צוויי בעקנס) זענען געווען (אונטן) לעכלעך, אזוי ווי צוויי דינע נאָז־לעכלעך, איינער (אין איין בעקן איז געווען) א גראָב (דיק, גרויס לעכל), און איינער (אין אנדערן בעקן) א דין (לעכל), כדי זיי זאָלן ביידע זיך ענדיקן (פליסן אָפּפליסן) צוזאמען (גלייך). **ווייל ווען מען האָט געגאָסן דאָס וואסער אין איין בעקן, האָט מען געגאָסן דעם וויין (פון קרבן תמיד) אין אנדערן בעקן; און אזוי ווי וויין איז פעטער, געדעכטער פון וואסער, פליסט ער ניט אראָפּ אזוי שנעל ווי וואסער, דעריבער איז אין דעם בעקן, וואוהין מען האָט געגאָסן דעם וויין, געווען א גרעסער לעכל, און אין דעם בעקן, וואוהין מען האָט געגאָסן דאָס וואסער געווען א קלענער (דינער) לעכל, כדי זיי ביידע, דאָס וואסער אין דער וויין, זאָל אראָפּפליסן אין דער זעלבער צייט אינגאנצן.** מערבי, דער (בעקן אין) מערבדיקער (זייט) איז געווען פאר וואסער, און דער מזרח׳דיקער (בעקן) איז געווען פאר וויין. אויב מען האָט אריינגעגאָסן דאָס וואסער אין דעם (בעק) פון וויין און דעם וויין אין דעם (בעקן) פון וואסער, האָט מען יוצא געווען, **דאָס הייסט, אז עס איז כשר געווען, און מען האָט ניט געדארפן נאָכאמאָל גיסן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז מען האָט געגאָסן מיט איין לוג אלע אַכט טעג. **ר׳ יהודה איז מחולק מיט דער סתם משנה אין צוויי זאכן. ערשטנס, די סתם משנה זאָגט פריער אין משנה א׳ (אין דאָזיקן פרק), אז מען האָט געגאָסן וואסער נאָר 7 טעג (סוכות), און ר׳ יהודה זאָגט, אז 8 טעג (אויך שמיני עצרת). צווייטנס, די סתם משנה האָט פריער געזאָגט, אז מען האָט געגאָסן מיט א קרוג פון 3 לוגים (קוואָרט), און ר׳ יהודה זאָגט אז נור פון 1 לוג.** ולמנסך, און צו דעם (כהן) וואָס האָט געגאָסן (אריין אין בעקן דאָס וואסער), האָט מען געזאָגט: „הויב אויף דיין האנט״ **כדי מען זאָל זען ווי ער גיסט אריין דאָס וואסער אין בעקן.** שפעם אחת, ווארום איינמאָל האָט איינער געגאָסן דאָס וואסער אויף זיינע פיס (אנשטאט אין בעקן אריין) און דאָס פאָלק די מענטשן וואָס זענען געווען פארזאמלט אין בית המקדש הויף) האָבן אים פאר־

כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא שֶׁהָיָה מְמַלֵּא מֵעֶרֶב שַׁבָּת חָבִית שֶׁל זָהָב שֶׁאֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת מִן הַשִּׁלֹחַ, וּמַנִּיחָהּ בַּלִּשְׁכָּה. נִשְׁפְּכָה אוֹ נִתְגַּלְּתָה, הָיָה מְמַלֵּא מִן הַכִּיּוֹר, שֶׁהַיַּיִן וְהַמַּיִם הַמְגֻלִּין פְּסוּלִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ:

פרק ה

א הֶחָלִיל חֲמִשָּׁה וְשִׁשָּׁה, זֶהוּ הֶחָלִיל שֶׁל בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, שֶׁאֵינוֹ

וואָרפן (פארשטיינערט) מיט זייערע אתרוגים. דער דאָזיקער כהן איז געווען א צדוקי און האָט ניט געוואָלט מקיים זיין די מצוה פון ניסוך המים (ווי מיר האָבן פריער געזאָגט), און די יידן אין בית המקדש הויף האָבן אים פארוואָרפן דערפאר מיט די אתרוגים. דער דאָזיקער סיפור המעשה ווערט אויך דערציילט אין ספר יוסיפון לרומיים פון יוסף בן מתתיהו פלאוויוס, און ער דערציילט, אז דער דאָזיקער כהן איז געווען דער צדוקישער מלך אלכסנדר ינאי.

י. כמעשהו, אזוי ווי מען האָט געטאָן מיט אים (מיט דעם וואסער־גיסן) אין דער וואָכנס אַזוי האָט מען געטאָן מיט אים אין שבת, נור מען האָט (פאר שבת וועגן) אָנגעפילט ערב שבת א גאָלדענעם פאַס, וועלכער איז ניט געווען הייליק, (מיט וואסער) פון שילוח, און מען האָט איר אוועקגעשטעלט (ביז צומאָרגנס שבת) אין דער קאַמער (פון בית־המקדש־הויף). אים שבת האָט מען ניט געטאָרט שעפּן דאָס וואסער און פירן פון דער גאַס אין בית־המקדש־הויף, דאריבער האָט מען ערב שבת אָנגעשעפּט דאָס וואסער אין א גאָלדענעם פאַס. אָבער אזוי ווי דער דין איז, אז א הייליקע זאַך אויב זי נעכטיקט איבער די נאַכט ווערט זי פּסול (פּסול בלינה, דורך איבערנעכטיקן) דאריבער האָט מען ערב שבת געשעפּט דאָס וואסער ניט אין דער הייליקער קרוג, מחמת דאָס וואסער ווען עס קומט אריין אין א הייליקער כלי (כלי שרת) ווערט עס אויך הייליק, נאָר אין אַ ניט־הייליקער פאַס, און ממילא איז דאָס וואסער ניט געוואָרן הייליק, און עס האָט געמעגט שטיין איבער נאַכט. נשפכה, אויב (די פאַס וואסער) איז געוואָרן אויסגעגאָסן אָדער אָפּגעדעקט (די פאַס האָט געדארפן זיין צוגעדעקט, און זי איז געוואָרן אָפּגעדעקט), האָט מען אָנגעפולט (די פאַס) פון כיור. אין בית המקדש איז געווען א „כיור”, א וואש־בעקן, פול מיט וואסער, פון וואנען די כהנים האָבן גענומען וואסער צו וואשן זיך (צו הייליקן זיך, זע יומא פרק ד׳ משנה ה׳). זאָגט די משנה אז מען האָט פון דאָרט גענומען דאָס וואסער; דאָס כיור־וואסער איז ניט פּסול געוואָרן דורך איבערנעכטיקן ווייל מען האָט אים איבער נאכט אראָפּגע־לאָזט אין גרוב. שהיין, ווארום ווין און וואסער, וועלכע זענען געוואָרן אָפּגעדעקט זענען פּסול (געגאָסן צו ווערן) אויפן מזבח. די משנה אין תרומות פּרק ח׳ משנה ד׳ לערנט, אז ווין און וואסער, וועלכע זענען געוואָרן אָפּגעדעקט, טאָר מען ניט טרינקן, מען האָט מורא טאָמער האָט אַ שלאנג דערפון געטרונקן און אריינגעלאָזט זיין גיפט. דאָ זאָגט די משנה, אז אויך צום מזבח איז פּסול אָפּגעדעקט ווין אָדער וואסער; און די גמרא זאָגט, אז אפילו ווען מענטשן מעגן עס טרינקן (דורך דורכ־זייען) איז אויך ניט פּאסיג צו ברענגען עס אלס קרבן אויפן מזבח. דאריבער אויב דאָס וואסער איז געוואָרן אָפּגעדעקט, האָט מען גענומען וואסער פון כיור.

פרק ה.

א. החליל, דער פייפער איז געווען (טיילמאָל) פינף (טעג) און (טיילמאָל) זעקס טעג, דאָס איז דער פייפער פון שעפּן (דאָס וואסער). די משנה זאָגט דאָ, אז דאָס וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין פּרק ד׳ משנה א׳ אז דער ״חליל״, דער פייפער, איז געווען אים סוכות טיילמאָל פינף טעג און טיילמאָל זעקס טעג, מיינט מען דעם פייפער, וואָס מען האָט באנוצט ביי דער שמחה־פייערליכקייט פון שעפּן וואסער צום גיסן אויפן מזבח (ווי מיר האָבן געלערנט צום סוף פון פאָריקן פּרק). מיט „חליל”, „פייפער”, מיינט מען די אלע מוזיק־אינסטרומענטן, וועלכע האָבן אין בית־

דּוֹחֶה לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב. אָמְרוּ, כָּל מִי שֶׁלֹּא רָאָה שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, לֹא רָאָה שִׂמְחָה מִיָּמָיו: ב בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג הָיוּ יוֹרְדִין לְעֶזְרַת הַנָּשִׁים, וּמְתַקְּנִין שָׁם תִּקּוּן גָּדוֹל. וּמְנוֹרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ שָׁם, וְאַרְבָּעָה סְפָלִים שֶׁל זָהָב בְּרָאשֵׁיהֶן, וְאַרְבָּעָה סֻלָּמוֹת עַל כָּל מְנוֹרָה וּמְנוֹרָה, וְאַרְבָּעָה יְלָדִים מִפִּרְחֵי כְהֻנָּה, וּבִידֵיהֶם כַּדֵּי שֶׁמֶן שֶׁל מֵאָה וְעֶשְׂרִים לֹג, שֶׁהֵן מְטִילִין לְכָל סֵפֶל וָסֵפֶל: ג מִבְּלָאֵי מִכְנְסֵי הַכֹּהֲנִים וּמֵהֶמְיָנֵיהֶן, מֵהֶן הָיוּ מְפַקִּיעִין וּבָהֶן הָיוּ מַדְלִיקִין, וְלֹא הָיְתָה חָצֵר

המקדש־הויף צוגעשפליט ביי דער דאָזיקער שמחה. שאינו, ווארום ער (דער פייפער, פון וואסער־שעפן) איז ניט דוחה ניט שבת און ניט יום טוב. **מען טאָר ניט שפילן מיט די מוזיק־אינסטרומענטן ניט אים שבת און ניט אים יום טוב, דאריבער אויב דער ערשטער טאָג יום טוב סוכות איז אויסגעפאלן אים שבת, האָט מען ניט גע־שפילט בלויז אין דאָזיקן טאָג, און ממילא האָט מען געשפילט אין די איבריקע 6 טעג. אָבער אויב דער ערשטער טאָג יום טוב איז אויסגעפאלן אין א וואָכנטאָג, האָט מען ניט געשפילט ניט אין דאָזיקן יום טוב טאָג און אויך ניט אים שבת וואָס איז אויסגעפאלן אין איינעם פון די איבריקע 6 טעג, ממילא זענען דאָך אראָפגע־גאנגען 2 טעג, אין וועלכע מען האָט ניט געשפילט, און מען האָט נור געשפילט 5 טעג (דאָס וואסער גיסן איז פאָרגעקומען די גאנצע 7 טעג סוכות). עס זאָל דאָ באמערקט ווערן, אז אין ארץ ישראל איז יום טוב נור איין טאָג.** אמרו, מען האָט גע־זאָגט, אז ווער עס האָט ניט געזען די שמחה (וואָס איז פאָרגעקומען אין) בית השואבה (דאָס הויז פון שעפן, דאָס אָרט, וואו מען האָט געמאכט די שמחה לכבוד דעם וואסער־שעפן, די שמחת בית השואבה) האָט קיינמאָל אין זיין לעבן קיין שמחה ניט געזען. **די גמרא זאָגט דערויף דעם רמז פון פסוק אין ישעיה י״ב „ושאבתם מים בששון, און איר וועט שעפן וואסער מיט פרייד״.**

ב. במוצאי, אין מוצאי ערשטן טאָג יום טוב פון סוכות (די נאכט נאָכן ערשטן טאָג יום טוב) זענען זיי (כהנים און לויים) אראָפגעגאנגען אין דער עזרת נשים. **דאָס איז געווען דער טייל אין בית־המקדש־הויף, אין דער עזרה, וואָס איז געווען באשטימט פאר פרויען.** ומתקנין, און זיי האָבן דאָרט איינגעאָרדנט א גרויסע זאך (תיקון גדול). **די גמרא זאָגט, אז זיי האָבן דאָרט אוועקגעשטעלט בענק, באזונדערע פאר פרויען און באזונדערע פאר מענער; די פרויען־בענק זענען געווען איבער די מענער־בענק, כדי מען זאָל ניט קומען צו לייכטזיניקייט (קלות ראש);** ומנורות, און עס זענען דאָרט געווען גאָלדענע לאָמפן (מנורות), און פיר גאָלדענע בעקנס (אייל־ברע־נערס), אריינצוגיסן אייל איז געווען אין זייערע שפיצן. **אין שפיץ פון יעדער לאָמפ זענען געווען 4 אייל־ברענערס.** וארבע, און 4 לייטערס זענען געווען צו יעדער איינער. **לעבן יעדן לאָמפ זענען געווען איינגעאָרדנט 4 לייטערס, כדי אויף זיי ארויפצוגיין צום שפיץ לאָמפ.** וארבעה ילדים און פיר יונגע בחורים (ילדים) פון דער כהונה־יוגנט (פרחי כהונה, די בלומען פון דער כהונה) (זענען געווען ביי יעדן לאָמפ) און זיי האָבן געהאט אין זייערע הענט קרוגן מיט אייל צו הונדערט און צוואנציק לוג (קוואָרט), וואָס זיי האָבן אריינגעגאָסן אין יעדן בעקן (אייל־ברענער). **די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט אז אין יעדן אייל־ברענער איז אריינגעגאנגען 30 לוג (קוואָרט) אייל. „ילדים״ מיינט מען דאָ ניט קינדער, נאָר יינגע בחורים; און „פרחי כהונה״, די בלו־מען פון דער כהונה, מיינט מען די כהונה־יוגנט.**

ג. מבלאי, פון די אָפגעטראָגענע הויזן פון די כהנים און פון זייערע גארטלען האָט מען ארויסגעריסן (און געפלאָכטן) קנויטן, און מיט זיי האָט מען געברענט. **די דאָזיקע גרויסע שטיקער קנויטן האָט מען אריינגעלייגט אין די אייל־ברענערס**

בירושלים, שאינה מאירה מאור בית השואבה: ד חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרין לפניהן דברי שירות ותשבחות. והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר, על חמש עשרה מעלות, היורדות מעזרת ישראל לעזרת הנשים, כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים, שעליהן הלוים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה. עמדו שני כהנים בשער העליון, היורד מעזרת ישראל לעזרת הנשים, ושתי חצוצרות בידיהן, קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו למעלה

און זיי אָנגעצונדן. „בלאי" איז דער טייטש אפּגעטראָגענע קליידער, שמאטעס. „המייני" איז דער טייטש גארטלן (דאָס וואָרט האָבן מיר געהאַט אין משנה סוף עירובין). „מפקיעין" קאָן זיין דער טייטש „שפּאלטן" (ווי „בקע", שפּאלטן) און דאָס הייסט צערייסן, און עס קאָן אויך זיין דער טייטש פלעכטן אין א בינטל („פּקעת", א בינטל). ולא היתה, און עס איז ניט געווען קיין הויף אין ירושלים וועלכע איז ניט געווען באלויכטן פון דער ליכטיקייט פון דעם שעפּונגס־הויז (בית השואבה, וואו מען האָט אָנגעצינדן די ליכט). ווייל די לאָמפּן זענען געווען הויכע, 50 איילן הויך (אזוי זאָגט די גמרא), און דער בית־המקדש־הויף איז געווען אויף א בארג, דעם הר־הבית, דעריבער האָט די ליכטיקייט באלויכטן די גאנצע שטאָט ירושלים.

ד: חסידים, חסידים און מענטשן מיט מצוות (אנשי מעשה, מענטשן וואָס טאָן מצוות, אָנגעזעענע מענטשן) האָבן געטאנצט פאר זיי (פאר די פארזאמלטע יידן) מיט פייער־פלאקערס אין די הענט און האָבן געזאָגט פאר זיי ווערטער פון געזאנג און פון לויב. די גמרא זאָגט, אז זיי האָבן געטאנצט ווארפנדיק די פייער־פלאקערס (אבוקות), און די חסידים און אנשי מעשה האָבן געזאָגט: „וואויל איז צו אונזערע יינגע יאָרן וואָס האָט ניט פארשעמט אונזער עלטערע יאָרן" די בעלי תשובה האָבן געזאָגט: „וואויל איז צו אונזערע עלטערע יאָרן, וואָס האָט מכפּר געווען אויף אונזע־רע יינגע יאָרן"; און ביידע צוזאמען האָבן געזאָגט: „וואויל איז צו דעם וואָס האָט ניט געזינדיקט, און צו דעם וואָס האָט יאָ געזינדיקט און מען האָט אים מוחל געווען". והלוים, און די לויים מיט הארפעס און מיט פידלען און מיט פויקן און מיט טראָמיי־טערס און מוזיק־אינסטרומענטן אָן א צאָל (זענען געשטאַנען און צוגעשפּילט) אויף די פופצען טרעפּ וואָס פירן אראָפּ פון עזרת ישראל (דער טייל בית־המקדש־הויף בא־שטימט פאר ישראלים, מענער) צו דער עזרת נשים (פרויען־עזרה), קעגן די פופצן שיר המעלות אין תהלים, וואָס אויף זיי שטייען די לויים מיט זייערע מוזיק־אינס־טרומענטן און זאָגן שירה. מען מיינט דאָ, אז אויף די דאָזיקע טרעפּ שפּילן צו און זינגען שירה די לויים אין דער צייט פון דער שמחת בית השואבה, אָבער יעדן טאָג זאָגן די לויים שירה לעבן מזבח. די פופצן שיר המעלות זענען פאראַן אין תהלים פון קאפּיטל ק"כ ביז קאפּיטל קל"ד. די דאָזיקע שמחה איז געווען איידער מען איז געגאַנגען שעפּן דאָס וואַסער. ועמדו, און עס זענען געשטאַנען צוויי כהנים ביים אויי־בערשטן טויער (שער העליון, א טויער אין בית המקדש־הויף), וואָס פירט אראָפּ פון דער עזרת ישראל צו דער עזרת נשים, און זיי האָבן (געהאלטן) צוויי טראָמייטערס (חצוצרות) אין זייערע הענט. די דאָזיקע כהנים האָבן געוואַרט, ווייל די גאַנצע שמחה איז פאַרגעקומען ביינאַכט. קרא הגבר, ווען דער האָן האָט געקרייעט (און עס איז געוואָרן טאָג), האָבן זיי (די צוויי) געגעבן א בלאָז תקיעה און תרועה און תקיעה. דאָס איז געווען דער צייכן, אז מען דאַרף גיין צום שעפּן דאָס וואַסער. וועגן „קרא הגבר", דער האָן האָט געקרייט זע מסכתא יומא פרק א' משנה ח' און דעם אנדערן טייטש דאָרטן. הגיעו, ווי זיי זענען צוגעקומען צום צענטן טרעפּ האָבן זיי (ווידער)

עֲשִׂירִית, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. הִגִּיעוּ לָעֲזָרָה, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. הָיוּ תוֹקְעִין וְהוֹלְכִין, עַד שֶׁמַּגִּיעִין לַשַּׁעַר הַיּוֹצֵא לַמִּזְרָח. הִגִּיעוּ לַשַּׁעַר הַיּוֹצֵא לַמִּזְרָח, הָפְכוּ פְנֵיהֶם לַמַּעֲרָב וְאָמְרוּ, אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה, וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִים קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ. וְאָנוּ לְיָהּ עֵינֵינוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָיוּ שׁוֹנִין וְאוֹמְרִין, אָנוּ לְיָהּ וּלְיָהּ עֵינֵינוּ:

ה אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעָה בַּמִּקְדָּשׁ, וְאֵין מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה. בְּכָל יוֹם הָיוּ שָׁם עֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעָה, שָׁלֹשׁ לִפְתִיחַת שְׁעָרִים, תֵּשַׁע לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְתֵשַׁע לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם. וְלַמּוּסָפִין הָיוּ מוֹסִיפִין עוֹד תֵּשַׁע, וּבְעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ מוֹסִיפִין עוֹד

געבלאָזן תקיעה און תרועה און תקיעה; ווען זיי זענען געקומען צו דער עזרה (אונטן פון די פופצן טרעפּ, אין דער פרויען־עזרה) האָבן זיי ווידער געבלאָזן תקיעה און תרועה און תקיעה. **די משנה וועט ווייטער אין משנה זאָגן וויפיל מאָל מען האָט געבלאָזן.** היו תוקעין, זיי האָבן אַזוי כסדר געבלאָזן (תקיעה, תרועה און תקיעה) ביז זיי זענען אָנגעקומען צום טויער וואָס גייט ארויס צו מזרח; ווען זיי זענען אָנגעקומען צום טויער וואָס גייט ארויס צו מזרח, האָבן זיי זיך אויסגעדרייט מיט זייערע פּנימער צו מערב (צום בית־המקדש־הויף און צום היכל, צו דער בית־המקדש־געביידע) און האָבן געזאָגט: „אונזערע עלטערן, וועלכע זענען געווען אין דאָזיקן אָרט זענען געשטאַנען מיט זייערע רוקנס צום היכל און מיט זייערע געזיכטער צו מזרח־זייט (פון וואנען די זון שיינט אויף אין דער פרי) און האָבן זיך געבוקט צו דער זון; און מיר צו גאָט זענען געווענדעט אונזערע אויגן". **זיי האָבן זיך מתוודה געווען פאַר די זינד פון די יידן אין דער צייט פון ערשטן בית המקדש, וועלכע האָבן געדינט צו דער זון; די ווערטער פון „ופניהם קדמה" ביז „לשמש" איז א פסוק אין יחזקאל ח׳.** ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי האָבן איבערגעחזרט צוויי מאָל און זיי האָבן געזאָגט: מיר זענען צו גאָט, און צו גאָט זענען געווענדעט אונזערע אויגן". **די גמרא זאָגט, אז זיי האָבן דערמיט געמיינט: „מיר בוקן זיך און דאנקן צו גאָט, און מיר האָפן צו גאָט אויך אויף שפּעטער".**

ה. אין פוחתין, מען בלאָזט אין בית המקדש (אין פאַרלויף פון איין טאָג) ניט ווינציקער פון איין און צוואנציק תקיעות, און ניט מער פון אכט און פירציק תקיעות. **מען האָט אין בית המקדש געבלאָזן תקיעות (מיט „תקיעות" מיינט מען דאָ אויך „תרועה") ביי מקריב זיין געוויסע קרבנות און אויך ביי טייל אַנדערע געלעגנהייטן זאָגט די משנה, אז עס איז ניט געווען קיין איין טאָג, אין וועלכן מען זאָל בלאָזן ווינציקער פון איין און צוואנציק תקיעות, און עס איז ניט געווען קיין טאָג, אין וועלכן מען זאָל בלאָזן מער פון אכט און פירציק תקיעות.** בכל יום, יעדן (געוויינטליכן) טאָג זענען געווען דאָרט (אין בית המקדש) איין און צוואנציק תקיעות, (דהיינו): דריי (תקיעות, דאָס הייסט א תקיעה, א תרועה, און א תקיעה) ביים עפנען די טויערן (פון בית המקדש־הויף), ניין ביים (מקריב זיין דעם) קרבן תמיד אין דער פרי, און ניין ביים (מקריב זיין דעם) קרבן תמיד פאַרנאכט. **צוזאמען איז עס איין און צוואנציק תקיעות. דאָס בלאָזן ביים מקריב זיין דעם קרבן תמיד איז פאָרגעקומען ווען די לויים האָבן געזינגען שירה און די כהנים האָבן געבלאָזן 3 מאָל צו תקיעה, תרועה און תקיעה.** ובמוספין, און (אין די טעג ווען מען האָט מקריב געווען א קרבן) מוסף־פים האָט מען צוגעגעבן נאָך ניין (תקיעות). **דאָס זענען געווען תקיעות ביים קרבן מוסף. דעם קרבן מוסף האָט מען מקריב געווען אין די שבתים, ימים טובים און ראָש חודש.** ובערב, און ערב שבת (פרייטאָג) האָט מען צוגעגעבן נאָך זעקס (תקיעות),

שֵׁשׁ, שָׁלֹשׁ לְהַבְטִיל הָעָם מִמְּלָאכָה, וְשָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. עֶרֶב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג הָיוּ שָׁם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה, שָׁלֹשׁ לִפְתִיחַת שְׁעָרִים, שָׁלֹשׁ לַשַּׁעַר הָעֶלְיוֹן, וְשָׁלֹשׁ לַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹן, שָׁלֹשׁ לְמִלּוּי הַמַּיִם, וְשָׁלֹשׁ עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ, תֵּשַׁע לַתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְתֵשַׁע לַתָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְתֵשַׁע לַמּוּסָפִין, שָׁלֹשׁ לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִן הַמְּלָאכָה, וְשָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל: ו יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג הָיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים וְאֵילִים שְׁנַיִם וְשָׂעִיר אֶחָד. נִשְׁתַּיְּרוּ שָׁם אַרְבָּעָה

דריי (פון זיי) כדי (אָנצהאָגן דערמיט) דעם פאָלק אפצושטעלן די ארבייט, און דריי (פון זיי), כדי צו מאכן אן אָפשייד צווישן הייליקייט (שבת) און דער וואָכנס (פרייטאָג). **מען זאָל וויסן, אז עס איז שבת.** ערב שבת שבתוך החג, פרייטאָג אין מיטן יום טוב סוכות („חג" מיינט מען סוכות) זענען געווען אכט און פירציק (תקיעות): דריי צום עפנען די טויערן (פון בית־המקדש־הויף), דריי (ווען די כהנים זענען געגאנגען נאָך דעם וואסער און זענען געשטאנען) ביים אויבערשטן טויער (שער העליון), און דריי, (ווען זיי זענען געשטאנען) ביים אונטערשטן טויער (שער התחתון), און דריי ווען זיי האָבן אָנגעשעפּט דאָס וואסער, און דריי ווען מען האָט געבראכט דאָס וואסער צום מזבח, ניין ביים (מקריב זיין דעם קרבן) תמיד אין דער פרי, און ניין ביים (מקריב זיין דעם קרבן) תמיד פארנאכט, און ניין ביים (מקריב זיין דעם קרבן) מוסף (ווייל יעדן טאָג סוכות האָט מען מקריב געווען א קרבן מוסף), דריי כדי אָפצושטעלן דעם פאָלק פון דער ארבייט (פרייטאָג פארנאַכט) און דריי כדי צו מאכן דעם אָפשייד צווישן הייליקייט (שבת) און דערוואכנס (פרייטאָג). **צוזאמען איז עס אכט און פירציק תקיעות. די גמרא זאָגט, אז עס זענען געווען פאלן ווען מען האָט אין איין טאָג געבלאָזן 57 תקיעות, דהיינו, ערב פסח, וואָס איז געפאלן אים שבת און מען האָט געבלאָזן אויך ביים מקריב זיין די קרבנות פסחים אין דריי כתות, און ביי יעדער כתה האָט מען געבלאָזן 9 תקיעות, איז עס צוזאמען 27 תקיעות, און אזוי ווי אים שבת האָט מען געבלאָזן 30 תקיעות (21 פון יעדן טאָג און 9 פון קרבן מוסף) איז עס געווען 57 תקיעות. נאָר אזוי ווי דאָס טרעפט זיך ניט אזוי אָפט רעכנט עס ניט די משנה.**

ו. יום טוב, דעם ערשטן טאָג יום טוב פון סוכות זענען געווען דאָרט (אין בית המקדש, מקריב צו זיין) דרייצן אָקסן, צוויי ווידערס (שעפּסן־זכרים) און איין באָק (שעיר, זכר פון א ציג); זענען געבליבן פירצן שעפּסן פאר אכט משמרות (פון כהנים), **כדי צו פארשטיין די משנה און אויך די ווייטערדיקע ווערטער פון דער משנה, וועלן מיר געבן עטליכע דערקלערונגען. אלע כהנים אין ארץ־ישראל זענען געווען איינגעטיילט אין 24 משמרות („משמר", וואך, אפהיטן), אפטיילונגען, און יעדער משמר האָט געהאַט זיין נאָמען, נאָכן נאָמען פון ערשטן עלטער־עלטער־זיידן. איינער האָט געהייסן „יהויריב", דער צווייטער „ידעיה" און אזוי כסדר, 24 משמרות. כדי מען זאָל זיך ניט ארומקריגן וועגן דעם, ווען וועלכער משמר זאָל טאָן די עבודה אין בית המקדש (מקריב זיין קרבנות און טאָן די אנדערע עבודות), האָט מען איינגעפירט, אז איין משמר האָט געטאָן די עבודה אין בית המקדש נור איין וואָך, פון שבת ביז שבת, און ווען די וואָך האָט זיך געענדיגט שבת נאָכמיטאָג, איז דער דאָזיקער משמר כהנים אוועקגעגאנגען (ארויסגעגאנגען פון בית המקדש, „יצא") און עס איז אָנגעקומען (אריינגעגאנגען, „נכנס") אן אנדערער משמר כהנים. נאָך 24 וואָכן איז ווידער אָנגעקומען דער ערשטער משמר אויף איין וואָך טאָן די עבודה, און אזוי כסדר. עס איז אָבער געווען אן אויסנאַם, דהיינו, די דריי ימים טובים: פסח, שבועות, סוכות, ווען אלע 24 משמרות כהנים זענען געקומען קיין ירושלים און אלע האָבן מקריב געווען די יום־טוב־קרבנות. דאָס איז איין זאַך. איצט וועלן מיר געבן נאָך**

עֲשָׂר כְּבָשִׂים לִשְׁמֹנָה מִשְׁמָרוֹת. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁשָּׁה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשֵּׁנִי חֲמִשָּׁה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשְּׁלִישִׁי אַרְבָּעָה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בָּרְבִיעִי שְׁלֹשָׁה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּחֲמִישִׁי שְׁנַיִם מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשִּׁשִּׁי אֶחָד מַקְרִיב שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשְּׁבִיעִי כֻּלָּן שָׁוִין. בַּשְּׁמִינִי חָזְרוּ לַפַּיִס כְּבָרְגָלִים.

אַ זאַך. סוכות איז 7 טעג (אַ חוץ שמיני עצרת וואָס איז אַ באַזונדערער יום-טוב פאַר זיך, און איז ניט סוכות), און די תורה זאָגט (אין במדבר כ"ט), אז מען זאָל מקריב זיין דעם ערשטן טאָג סוכות), 13 אָקסן, 2 ווידערס (אילים), 1 באָק (שעיר) און 14 שעפּסלעך. דעם צווייטן טאָג סוכות זאָל מען מקריב זיין נור 12 אָקסן, און 2 ווידערס, 1 באָק און 14 שעפּסלעך. דעם דריטן טאָג זאָל מען מקריב זיין נור 11 אָקסן, אין 2 ווידערס און 1 באָק און 14 שעפּסלעך. דעם פירטן טאָג 10 אָקסן, 2 ווידערס, 1 באָק און 14 שעפּסלעך. דעם פיפטן טאָג 9 אָקסן, 2 ווידערס, 1 באָק, און 14 שעפּס־לעך. דעם זעקסטן טאָג 8 אָקסן, 2 ווידערס, 1 באָק און 14 שעפּסלעך. דעם זיבעטן טאָג 7 אָקסן, 2 ווידערס, 1 באָק און 14 שעפּסלעך. צוליב דעם וואָס אלע 24 משמרות כהנים האָבן געוואָלט מקריב זיין די דאָזיקע קרבנות, האָט מען זיי איינגע־טיילט. צוערשט האָט מען געגעבן, די חשוב'ערע בהמות (די שעפּסן זענען ווינצי־קער חשוב), די אָקסן און די ווידערס און דעם באָק, יעדן איינעם פון זיי צו איין משמר כהנים. אזוי ווי אין ערשטן טאָג יום טוב זענען דאָך געווען 13 אָקסן, 2 ווי־דערס און 1 באָק, צוזאמען 16 בהמות, זענען זיי געגעבן געוואָרן צו 16 משמרים. **זאָגט די משנה: זענען דאָך דעם ערשטן טאָג סוכות געבליבן נאָך 14 שעפּסן צום פונאַנדערטיילן צווישן די 8 פאַרבליבענע משמרים (מחמת משמרים זענען דאָך גע־ווען 24 משמרים). ווי אזוי האָט מען זיי איינגעטיילט? ענפערט די משנה:** ביום הראשון, דעם ערשטן טאָג (סוכות) האָבן זעקס (פון די פאַרבליבענע אכט משמרים) מקריב געווען צו צוויי שעפּסן, און די איבריקע (צוויי משמרים) האָבן מקריב געווען צו איין (שעפּס). **צוזאמען האָבן די 8 משמרים מקריב געווען די 14 שעפּסן.** בשני, דעם צווייטן טאָג (סוכות זענען דאָך געווען נור צוועלף אָקסן, צוויי ווידערס און 1 באָק, האָבן זיי דאָך באקומען נור פופצן משמרות, און עס זענען גע־בליבן פאַר די פערצן שעפּסן ניין משמרות) האָבן פינף משמרות (פון די ניין) מקריב געווען צו צוויי שעפּסן, און די איבריקע פיר (משמרות) צו איין שעפּס. **צוזאמען איז עס ווידער געווען 14 שעפּסן.** בשלישי, אין דריטן טאָג (איז שוין געווען נור עלף אָקסן, 2 ווידערס און 1 באָק פאַר פירצן משמרות און עס זענען געבליבן צען מש־מרות) האָבן פיר (פון זיי) מקריב געווען צו צוויי שעפּסן, און די איבריקע (זעקס משמרות) צו איין שעפּס (צוזאמען 14 שעפּסן); דעם פירטן טאָג (איז ווידער געוואָרן ווייניקער מיט 1 אָקס און עס זענען געבליבן עלף משמרות) האָבן דריי (משמרות) מקריב געווען צו צוויי (שעפּסן) און די איבריקע (אכט משמרות) צו איין שעפּס (צוזאמען פירצן שעפּסן); דעם פיפטן טאָג (איז געבליבן צוועלף משמרות) האָבן צוויי מקריב געווען צו צוויי (שעפּסן) און די איבריקע (צען משמרות) האָבן מקריב געווען צו איין שעפּס (צוזאמען פירצן שעפּסן); דעם זעקסטן טאָג (זענען שוין געבליבן דרייצן משמרות) האָט איין (משמר) מקריב געווען צוויי שעפּסן און די איבריקע (צוועלף משמרות) צו איין שעפּס (צוזאמען פירצן שעפּסן); דעם זיבעטן טאָג זענען אלע געווען גלייך. **דעם 7־טן טאָג האָט מען מקריב געווען נור 7 אָקסן, 2 ווידערס און 1 באָק, צוזאַמען 10 בהמות פאַר 10 משמרים; זענען דאָך געבליבן 14 משמרים און 14 שעפּסן, האָט יעדער משמר מקריב געווען 1 שעפּס. דאָס מיינט, אז אלע משמרים זענען געווען גלייך, מחמת יעדער פון זיי האָט מקריב געווען נור 1 בהמה (אריינגערעכנט אויך די שעפּסן).** בשמיני, דעם אכטן טאָג (שמיני עצרת) האָט מען

אָמְרוּ, מִי שֶׁהִקְרִיב פָּרִים הַיּוֹם, לֹא יַקְרִיב לְמָחָר, אֶלָּא חוֹזְרִין חֲלִילָה:

ז בִּשְׁלֹשָׁה פְרָקִים בַּשָּׁנָה, הָיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוִים בְּאֵמוּרֵי הָרְגָלִים וּבְחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים. בָּעֲצֶרֶת אוֹמְרִים לוֹ, הֵא לְךָ מַצָּה הֵא לְךָ חָמֵץ. מִשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ, הוּא מַקְרִיב תְּמִידִין נְדָרִים וּנְדָבוֹת וּשְׁאָר קָרְבְּנוֹת צִבּוּר, וּמַקְרִיב אֶת הַכֹּל. יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ

צוריקגעקערט צום ווארפן גורל. מיר האָבן געלערנט אין מסכתא יומא פרק ב׳ משנות ב׳ און ג׳ אז מען האָט יעדן טאָג געוואָרפן גורל צווישן די כהנים, ווער פון זיי עס זאָל מקריב זיין קרבנות. זאָגט דאָ די משנה, אז שמיני עצרת האָט ניט געהאַט דעם דין פון סוכות, אז מען זאָל געבן יעדן משמר מקריב צו זיין, נאָר די כהנים האָבן צווישן זיך געוואָרפן גורל, און די כהנים וואָס האָבן זוכה-בגורל געווען האָבן מקריב געווען. אָמרו, זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט, אז דער (משמר כהנים) וואָס האָט היינט מקריב געווען אָקסן זאָל ניט מקריב זיין (אָקסן) צומאָרגנס, נאָר מען טוישט זיך כסדר (חוזרין חלילה, מען גייט ווי אין א רעדל). די דאָזיקע ווערטער גייען ארויף צוריק אויף די סוכות-טעג, און אזוי ווי יעדן טאָג איז דאָך אויסגעקומען, אז טייל משמרות האָבן מקריב געווען אָקסן, האָט מען איינגעפירט, אז דער משמר וואָס האָט היינט מקריב געווען אן אָקס (וואָס איז געווען די חשובסטע בהמה), האָט צומאָרגנס שוין באקומען שעפּסן, און אויך זיין אָרט האָט באקומען מקריב צו זיין אן אָקס א משמר וואָס האָט נעכטן מקריב געווען א שעפּס. און אזוי איז עס געגאנגען כסדר, מען האָט זיך געטוישט מיט דעם מקריב זיין פון אָקסן.

ז. בשלשה פרקים, אין דריי צייטן אין יאָר זענען אלע משמרות (פון כהנים) גלייך אין (דער צעטיילונג פון) ימים-טובים-קרבנות און אין דער צעטיילונג פון לחם הפנים. מיר האָבן אין דער פאָריקער משנה געגעבן אז אים פסח, שבועות און סוכות האָבן געטאָן די עבודה אין בית המקדש אלע 24 משמרות כהנים. די משנה זאָגט דאָ, אז אין די דאָזיקע דריי צייטן (פסח, שבועות און סוכות) האָבן אלע משמרות כהנים באקומען צעטיילט דאָס פלייש פון די ימים טובים קרבנות (פון די קרבנות חטאת פון מוסף, פון די שלמים די ברוסט און דעם געלענק, „חזה ושוק", די פעל פון די קרבנות עולה), און אויך דאָס ברויט פון לחם הפנים. יעדן שבת האָט מען געבראכט אין בית המקדש 12 ברויטן לחם הפנים (דאָס ברויט פון געזיכט), און זיי זענען גע-לעגן ביז דעם אנדערן שבת, ווען מען האָט זיי אראָפּגענומען און זיי צעטיילט צווישן די כהנים. די ברויטן זענען געווען אייגנטליך מצות (ניט חמץ). זאָגט די משנה אז אין דעם שבת וואָס איז אויסגעקומען אין איינעם פון די דריי ימים טובים האָבן אלע 24 משמרות כהנים באקומען גלייך צעטיילט אויך די לחם-הפנים ברויטן (מצות). בעצרת, אים שבועות זאָגט מען (צו יעדן כהן): דאָ האָסטו (א טייל אין) מצה און דאָ האָסטו (א טייל) חמץ. אין שבועות האָט מען געבראכט צוויי ברויטן, (חמץ), שתי הלחם, און מען האָט זיי אויך צעטיילט צווישן די כהנים. אויב שבועות איז געפאלן אים שבת, האָט יעדער כהן באקומען א טייל פון די לחם הפנים, וואָס איז מצה און א טייל פון שתי הלחם (צוויי ברויטן) וואָס איז חמץ. די משנה לערנט, אז מען טאָר ניט געבן איינס פאר דעם אנדערן, נאָר יעדער כהן באקומט פון יעדן קרבן זיין טייל. משמר, דער משמר (כהנים), וואָס זיין צייט איז פעסט (אין דער וואָך פון יום טוב), איז מקריב די (קרבנות) תמיד, די (קרבנות) נדרים און נדבות (וואָס מענטשן זענען מנדר און מנדב צו ברענגען), און אלע איבריקע קרבנות פון ציבור, און ער איז מקריב אלץ. די משנה לערנט דאָ, אז דער משמר כהנים וואָס אין זיין וואָך פאלט אויס יום טוב האָט די פריווילעגיע, וואָס ער איז מקריב אלע קרבנות, וועלכע קומען ניט צוליב יום טוב, נאָר מען וואָלט זיי אפילו ווען עס איז ניט יום טוב אויך מקריב געווען. די אלע אנדערע משמרות זענען גלייך מיט דעם דאָזיקן משמר נור בנוגע די קרבנות וואָס קומען צוליב יום טוב, ווי קרבן מוסף וכדומה. יום טוב, אויב יום טוב

לַשַּׁבָּת בֵּין מִלְּפָנֶיהָ בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ, הָיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוִים בְּחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים: **ח** חָל יוֹם אֶחָד לְהַפְסִיק בֵּינְתַיִם, מִשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ, הָיָה נוֹטֵל עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְהַמִּתְעַכֵּב נוֹטֵל שְׁתַּיִם. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֵׁשׁ, וְהַיּוֹצֵא נוֹטֵל שֵׁשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֶׁבַע, וְהַיּוֹצֵא נוֹטֵל חָמֵשׁ. הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בַּצָּפוֹן, וְהַיּוֹצְאִין בַּדָּרוֹם. בִּלְגָּה לְעוֹלָם חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם, וְטַבַּעְתָּהּ קְבוּעָה, וְחַלּוֹנָה סְתוּמָה:

פאלט אויס נאָנט צו שבת, סיי פאר איס (פאר שבת, אים פרייטאָג), סיי נאָך אים (נאָך שבת, אים זונטאָג), זענען אלע משמרות (כהנים געווען גלייך (בנוגע) דער צעטיילונג פון לחם הפנים. **דעם לחם הפנים האָט מען צעטיילט אים שבת. זאָגט די משנה, אז כאָטש דער דאָזיקער שבת פאלט דאָך ניט אויס אים יום טוב, פונדעסטוועגן ווייל ער פאלט אויס פרייטאָג אָדער זונטאָג, מוזן דאָך אלע משמרות זיין דאמאָלס אין ירושלים (אָדער זיי מוזן קומען פריער פרייטאָג, אויב יום טוב פאלט אויס אים זונטאָג, אָדער זיי מוזן זיך פארזוימען אין ירושלים נאָך א טאָג, אויב יום טוב פאלט אויס אים פרייטאָג), דאריבער קריגן אלע גלייך דעם לחם הפנים.**

ח. חל, אויב עס איז אויסגעפאלן אז איין טאָג האָט איבערגעהאקט צווישן זיי (צווישן יום טוב און שבת, למשל, יום טוב איז אויסגעפאלן דאָנערשטאָג אָדער מאָנטאָג), האָט דער משמר וואָס זיין צייט איז פעסט (אין דער דאָזיקער וואָך) גענומען צען חלות (פון די צוועלף לחם־הפנים־חלות) און דער וואָס האָט זיך אָפגעשטעלט (די אנדערע משמרות וואָס זענען געווען שבת אין ירושלים) האָבן באקומען 2 חלות. **דאָס הייסט, די משמרות פון די 24 משמרות, וועלכע זענען געקומען קיין ירושלים אויף שבת (אויב יום טוב איז אויסגעפאלן מאָנטאָג) אָדער זענען פארבליבן שבת אין ירושלים (אויב יום טוב איז געווען דאָנערשטאָג) באקומען עפּיס, 2 חלות פון די 12 לחם־הפנים־חלות, און די 10 חלות געהערן צו דעם משמר, וואָס זיין וואָך פאלט אויס אין דאָזיקן שבת. אייגענטליך מיינט מען אז עס טיילט זיך מיט די 10 חלות ניט איין משמר, נאָר צוויי משמרות, מחמת יעדן שבת האָבן זיך געטיילט מיט די לחם הפנים חלות דער אלטער משמר, וועלכער איז שבת בייטאָג אוועקגעגאנגן און דער נייער משמר, וועלכער איז שבת בייטאָג אָנגעקומען, ווי די משנה וועט באלד לערנען.** ובשאר, און אין די איבריקע (שבתים־) טעג אין יאָר נעמט דער (נייער משמר), וועלכער קומט אָן (נכנס, גייט אריין צו דער עבודה), זעקס (חלות) און דער (אלטער משמר) וועלכער גייט אוועק נעמט זעקס (חלות). **יעדן שבת בייטאָג האָבן זיך געטוישט די משמרות; דער אלטער משמר און אוועקגעגאנגן און דער נייער משמר איז אָנגעקומען.** ר׳ יהודה זאָגט אז דער נייער משמר), וועלכער קומט אָן, נעמט זיבן חלות, און דער (אלטער משמר) וועלכער גייט אוועק, נעמט פינף חלות. **דער נייער משמר נעמט צוויי חלות מער אלס באלוינונג פאר דער עבודה פון פארשליסן ביינאכט די טויערן פון דעם בית המקדש הויף.** הנכנסין, די (נייע משמר־כהנים), וועלכע קומען אָן צעטיילן זיך (מיט דעם לחם־הפנים) אין צפון (־זייט פון בית המקדש־הויף), און די (אלטע משמר־כהנים) וועלכע גייען־אוועק צעטיילן זיך (מיט זייער טייל לחם הפנים) און דרום (־זייט פון בית המקדש־הויף). **די צפון זייט איז געווען חשובער, ווייל נור דאָרט האָט מען געמעגט שעכטן די גאָר הייליקע קרבנות, די קדשי קדשים, און דאריבער האָט מען די זייט געגעבן דעם נייעם משמר, וועלכער קומט אָן צו טאָן די עבודה.** בלגה, (דער משמר, וואָס הייסט) בילגה, האָט שטענדיק זיך צעטיילט (מיטן לחם הפנים) אין דרום, און איר רינג (טבעת) איז געווען צוגעפעסטיקט (מען זאָל אים ניט קאָנען נוצן), און איר פענסטער איז געווען פארשלאָסן. **יעדער משמר כהנים האָט געהאט אין בית־המקדש־הויף זיין רינג, וועלכער מען האָט געקאָנט דרייען, און אין דעם רינג האָט מען ארייגעשטעקט דעם קאָפּ פון דער בהמה־קרבן און אזוי ארום**

פארלייכטערט דאָס שעכטן. אויך האָט יעדער משמר כהנים געהאַט זיין פענסטער, וואוהין מען האָט אוועקגעלייגט די חלפים צום שעכטן. די משנה זאָגט אז דעם בילגה־משמר האָט מען באשטראָפט אין דריי זאַכן: ערשטנס, האָט ער געמוזט צעטיילן זיך שטענדיג (אפילו ער איז אריינגעקומען) מיט דעם לחם הפנים נור אין דרום־זייט. צווייטנס, האָט מען זיין רינג צוגעפעסטיקט אז מען זאָל זיך מיט אים ניט קאָנען באַנוצן, און די בלגה־כהנים האָבן געמוזט זיך באנוצן מיט א רינג פון אן אנדערן משמר. דריטנס, מען האָט פארמאכט זיין פענסטער און די בילגה־כהנים האָבן געמוזט אוועקלייגן זייערע חלפים אין פענסטער פון אן אנדערן משמר. די גמרא זאָגט, אז די סיבה פון דער שטראָף איז געווען די מעשה, וואָס אין דער צייט ווען די יונים (די סיריש־העלענישע גריכן אונטער דעם מלך אנטיוכוס הרשע) האָבן אונטערדריקט די יידן אין ארץ ישראל, האָט א טאָכטער פון די בילגה־כהנים, מרים די טאָכטער פון בילגה, זיך געשמדט און חתונה געהאַט מיט א גריכישן מיליטער־מאַן (סרדיוט). ווען די גריכן זענען אריין אין בית המקדש, איז די מרים ארויף אויפן מזבח און מיט איר סאנדאל געטופעט אויפן מזבח און אויסגערופן צום מזבח: „דו וואָלף, (לוקוס, וואָלף), ווי לאנג וועסטו אויפעסן געלט פון יידן, און דו העלפסט זיי ניט אין זייער אומגליק!" דערנאָך, ווען די יידן האָבן (אונטער דער פירונג פון די חשמונאים) באזיגט די גריכן, האָט מען באַשטראָפט דעם בילגה־משמר, ווייל מען האָט געזאָגט אַז מסתמא האָט די מרים געהערט אין איהר עלטערנס שטוב אזוי רעדן.

(סליק מסכת סוכה, — געענדיקט מסכתא סוכה)

מסכת ביצה

הקדמה

די מסכתא ווערט אָנגערופן „ביצה", ווייל די ערשטע משנה הויבט זיך אָן מיטן וואָרט „ביצה", „אן איי". ביי טייל אלטע מפרשים הייסט די מסכתא „יום טוב", ווייל אין אירע פינף פרקים ווערן געלערנט די דינים וועגן דעם, וואָס מען מעג טאָן און וואָס מען טאָר ניט טאָן אים יום טוב בכלל. עס ווערן אין איר אויך געלערנט די דינים פון „עירוב תבשילין" (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין). כדי צו פאַרשטיין טייל דינים בעסער איז נויטיק צו זאָגן אין דער הקדמה עטליכע ווערטער. אים יום טוב מעג מען קאָכן, באַקן און טאָן די מלאכות וואָס זענען נויטיק צום עסן. מען מעג אויך אים יום טוב ברענען פייער. אויך מעג מען אים יום טוב ארויסטראָגן פון שטוב אין גאס און פון גאס אין שטוב: מען טאָר אָבער אים יום טוב ניט טאָן אלע אנדערע מלאכות, און מען טאָר אויך ניט גיין אים יום טוב חוץ לתחום (איבער די 2000 איילן) פון דער שטאָט, וואו מען געפינט זיך. אים יום טוב זענען אויך אסור אזעלכע זאַכן, וואָס זענען „מוקצה" („אָפגעשיידט"), א זאך וואָס מען האָט ניט גערעכנט דער־פון צו נוצן. אויב מען האָט, למשל, ערב יום טוב פארגאַכט גערעכנט וועגן א זאַך, אז מען וועט זי ניט עסן אים יום טוב, טאָר מען זי אים יום טוב ניט עסן. דאָסזעלבע טאָר מען ניט עסן אים יום טוב „נולד" (געשאַפן געוואָרן). מיט נולד מיינט מען, למשל, ווען פרוכטן זענען אראָפגעריסן געוואָרן פון בוים אים יום טוב, און ווייל אים יום טוב טאָר מען ניט אראָפרייסן פרוכטן פון בוים, הייסט עס אז זיי זענען דורך אן איסור אים יום טוב געשאפן געוואָרן. א זאך, וואָס איז מוקצה, טאָר מען אויך ניט איבערטראָגן (מטלטל זיין) פון איין אָרט אויפן אנדערן אים יום טוב. מען טאָר אויך ניט אָנגרייטן (מכין זיין, הכנה) זאכן פון יום טוב אויף שבת, (אויב יום טוב פאלט אויס אים פרייטאָג), און פון שבת אויף יום טוב (אויב יום טוב פאלט אויס אים זונ־טאָג). — צום סוף זאָל איך באמערקט ווערן, אז עס איז אָנגענומען ביי טייל צוזאָגן דאָס וואָרט „ביצה" ניט מיט א „צ", נאָר ווי אין אראמעאישן „ביעא", מיט אן „ע".

פֶּרֶק א

א בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תֵּאָכֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵאָכֵל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׂאוֹר בִּכְזַיִת וְחָמֵץ בִּכְכֹתֶבֶת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה בִּכְזַיִת: ב הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יַחְפּוֹר בַּדֶּקֶר וִיכַסֶּה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא יִשְׁחוֹט אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן מִבְּעוֹד יוֹם. וּמוֹדִים שֶׁאִם

פרק א

א. ביצה, אן איי, וואָס איז געבוירן געוואָרן אים יום טוב, זאָגן די בית שמאי, אז עס מעג ווערן געגעסן (מען מעג עס עסן אים יום טוב) און די בית הלל זאָגן, אז עס טאָר ניט ווערן געגעסן (אים יום טוב). די גמרא זאָגט, אז אן איי, וואָס ווערט געבוירן היינט, איז געוואָרן פארטיק אין דער הון נעכטן, מיט א טאָג פריער; דאריבער אויב יום טוב פאלט אויס זונטאָג קומט אויס, אז דאָס איי, וואָס איז געבוירן געוואָרן אים יום טוב זונטאָג איז פארטיק געוואָרן (געוואָרן צוגעגרייט צום עסן, מוכן געוואָרן) נעכטן, אים שבת, און ווי מיר האָבן שוין געזאָגט (אין דער הקדמה) טאָר מען ניט עסן אים יום טוב א זאך, וואָס איז צוגעגרייט געוואָרן אים שבת. און ווייל מען טאָר ניט עסן אים יום טוב אן איי וואָס איז געבוירן געוואָרן אים יום טוב זונטאָג, האָט מען אויך גע'אסר'ט צו עסן אויך אן איי, וואָס איז געבוירן געוואָרן אין יעדן יום טוב, וואָס פאלט אויס אין אן אנדערן טאָג. די דאָזיקע מחלוקה געהערט צו די זעלטענע מחלוקות, אין וועלכע די בית שמאי זענען מיקל (מאכן גרינגער, זאָגן, אז מען מעג) און די בית הלל זענען מחמיר (מאכן שווערער, זאָגן אַז מען טאָר ניט), מחמת מייסטנס זענען די בית שמאי מחמיר און די בית הלל זענען מיקל. די דאָזיקע זעלטענע מחלוקות ווערן געבראַכט אין מסכתא עדיות פרק ד׳, און די משנה דאָ ברענגט שוין אגב צו נאָך עטליכע מחלוקות. בית שמאי זאָגן, אז זויער טייג (שאור) דארף זיין גרויס ווי א כזית (ווי אן איילבירט) און חמץ ווי א טייטל (כותבת), און די בית הלל זאָגן, אז סיי דער (שאור, זויערטייג) און סיי דער (חמץ) איז ווי א כזית. דער דין איז אז אים פסח טאָר מען ניט עסן חמץ, און ערב פסח דארף מען יעדע חמץ׳דיקע זאך אויסרוימען פון שטוב, מבער זיין. זאָגן די בית שמאי, אַז ווייל זויערטייג איז זייער אַ שאַרפער חמץ דאריבער דארף מען אים ארויסרוימען פון שטוב אפילו ווען ער איז נור גרויס ווי אן איילבירט, א כזית, אָבער געוויינטליכער חמץ, וואָס איז ניט אזוי שארף, דארף מען ארויסרוימען נור ווען עס איז גרויס ווי אַ טייטל (אַ טייטל איז גרעסער פון אן איילבירט). אָבער די בית הלל זאָגן, אַז אויך המץ דארף מען ארויסרוימען אפילו ווען ער איז גרויס ווי א כזית, ווייל מען לערנט אָפּ דאָס „אויסרוימען״ פון „עסן״, און אזוי ווי מען איז עובר אויף דעם פארבאָט פון חמץ עסן שוין ביי א כזית, מוז מען אויסרוימען אויך אפילו נור אכזית.

ב. השוחט, אז איינער שעכט א חיה אָדער א עוף אים יום טוב, זאָגן די בית שמאי אז ער מעג אויפגראָבן מיט א גראָב־אייזן (דקר) און מיט דער ערד צודעקן (דאָס בלוט), און די בית הלל זאָגן, אז ער זאָל ניט שעכטן (אים יום טוב) סיידן ער האָט אָנגעגרייט פון (ערב יום טוב) בייטאָג ערד (צוצודעקן דאָס בלוט). די תורה זאָגט (ויקרא י״ז), אַז מען שעכט א כשרע חיה (אַ הירש) אָדער אַ עוף (א הון) צום עסן דארף מען דאָס בלוט צודעקן; דאָס איז די מצוה פון „כיסוי הדם״. זאָגן די בית שמאי, אז ווען איינער פרעגט אים יום טוב א שאלה צי ער מעג שעכטן א חיה אָדער א עוף און דערנאָך אויסגראָבן אים יום טוב אביסל ערד אויף צוצודעקן דאָס בלוט. זאָגט מען אים אז ער מעג. און די בית הלל זאָגן, אז מען זאָל אים ניט הייסן שעכטן, סיידן ער האָט פון ערב יום טוב צוגעגרייט ערד. די גמרא זאָגט, אז אויך די בית שמאי האָבן מתיר געווען נור ווען דער גראָב־אייזן („דקר״, „שטעכר״, ווי „וידקור

שָׁחַט שֶׁיַּחְפּוֹר בַּדֶּקֶר וִיכַסֶּה, שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא: ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַסֻּלָּם מִשּׁוֹבָךְ לְשׁוֹבָךְ, אֲבָל מַטֵּהוּ מֵחַלּוֹן לְחַלּוֹן, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֹא יִטּוֹל אֶלָּא אִם כֵּן נִעְנַע מִבְּעוֹד יוֹם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, עוֹמֵד וְאוֹמֵר זֶה וָזֶה אֲנִי נוֹטֵל: ד זְמַן שְׁחוֹרִים

את שניהם", אין במדבר כ"ח) איז ארייגעשטעקט אין א ווייכער ערד, וואָס מען דאַרף ניט דערנאָך צערייבן, כדי דערמיט צוצודעקן. ומודים, און זיי (סיי די בית שמאי און סיי די בית הלל) זענען מודה, אז אויב ער האָט יאָ געשאָכטן (אים יום טוב) זאָל ער אויפגראָבן (אביסל ערד) מיטן גראָב־אַזן און צודעקן (דאָס בלוט). אויך דאָ מיינט מען, ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, אז דער גראָב־אייזן שטעקט שוין אין דער ערד און אַז די ערד איז ווייכע און מען דאַרף זי ניט צערייבן. שאפר, אַז אש פון דער קיך הייסט צוגעגרייט (מוכן). די גמרא זאָגט, אַז דער „שאפר" איז ניט דער טייטש „ווייל אש", נור „און אש", און אז דאָס איז א באַזונדערער דין, וואָס די משנה לערנט, אַז אויב מען האָט אין קיך געברענט ערב יום טוב און עס איז געבליבן אַש ווערט אַנגענומען, אז דער מענטש האָט ערב יום טוב געהאַט בדעה צו נוצן דאָס אש אים יום טוב, עס איז „מוכן", „אָנגעגרייט" צום נוצן אים יום טוב. און דעריבער מעג מען דאָס אש באַנוצן צום צודעקן דאָס בלוט פון א חיה צי א עוף וואָס מען האָט געשאָכטן אים יום טוב.

ג. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר ניט (אים יום טוב) איבערטראָגן דעם לייטער פון איין טויבנשלאַג (שובך) צו אַן אנדערן טויבנשלאַג, אָבער מען מעג אים איבערדוקן פון איין פענסטערל צום צווייטן; און די בית הלל זענען מתיר (זאָגן אז מען מעג). די גמרא זאָגט, אז ביי א סתם בוידעם־לייטער זענען אויך די בית הלל מודה, אז מען טאָר ניט, און אז אין גאַס זענען די בית הלל מודה, אז מען טאָר ניט איבערטראָגן אפילו א טויבנשלאַג־לייטער, ווייל מענטשן וועלן זאָגן, אז ער גייט פאַרריכטן זיין דאַך. די בית הלל זאָגן נור, אז מען מעג אין הויף (אין רשות היחיד, וואו מענטשן זעען ניט) איבערטראָגן א טויבנשלאַג לייטער, כדי צו נעמען טויבן צום עסן אים יום טוב. די בית שמאי זאָגן אז מען טאָר ניט, און אז מען מעג נור איבערבייגן דעם לייטער פון איין פענסטער אין טויבנשלאַג צום אַנדערן פענסטער אין זעלבן טויבנשלאַג. אין א טובנשלאַג זענען פאַראַן אָפּגעטיילטע קעמערלעך פאַר יעדער טויבן־פּאָר, און פון יעדן קעמערל גייט ארויס א פענסטער אין דרויסן, דורך וועלכן די טויבן זאָלן קאָנען ארויספליען. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן אז מען טאָר ניט נעמען (אים יום טוב פון א טויבנשלאַג טויבן צום שעכטן און עסן) סיידן מען האָט אויפגעשאָקלט די טויבן (ערב יום טוב) בייטאָג. מיר האָבן געזאָגט אין דער הקדמה, אז אזא זאַך, וואָס מען נעמט אָן אז אים ערב יום טוב האָט מען ניט גערעכנט עס צו עסן, טאָר מען עס אים יום טוב ניט עסן. למשל פון א טויבן־שלאַג נעמט מען ניט קיין יינגע טויבן צום שעכטן צום עסן, נאָר מ׳לאָזט זיי אין טויבענשלאַג צו האָדעווען. דעריבער טאָר מען אים יום טוב ניט נעמען טויבן פון א טויבנשלאַג צו שעכטן און צו עסן, ווייל מען נעמט אָן, אז דער מענטש האָט ערב יום טוב ניט געהאַט בדעה זיי צו שעכטן. אָבער אויב דער מענטש איז ערב יום טוב צוגעגאַנגען צום טויבנשלאַג און האָט אָנגענומען די פּאָר־טויבן און זיי אויפגעשאָקלט, מיט דער כוונה זיי צו נעמען צו מאָרגנס צום עסן, דאָס הייסט ער האָט געטאָן א מעשה, זאָגן די בית שמאי, אז דערמיט האָט ער זיי מכין געווען ערב יום טוב, און ער מעג זיי אים יום טוב שעכטן און עסן. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז (עס איז גענוג ווען) ער שטייט (ערב יום טוב ביים טויבנשלאַג) און ער זאָגט: „אָט די און די (טויבן) נעם איך". לויט די בית הלל דאַרף ער ניט טאָן א מעשה, דאַרף ער ניט אויפשאָקלן, און עס איז גענוג ווען ער זאָגט. די בית שמאי האַלטן, אז זאָגן אליין איז ניט גענוג, ווייל עס איז מעגליך, אז צומאָרגנס וועט ער רחמנות האָבן אויף זיי און

וּמָצָא לְבָנִים, לְבָנִים וּמָצָא שְׁחוֹרִים, שְׁנַיִם וּמָצָא שְׁלשָׁה, אֲסוּרִים. שְׁלשָׁה וּמָצָא שְׁנַיִם, מֻתָּרִים. בְּתוֹךְ הַקֵּן וּמָצָא לִפְנֵי הַקֵּן, אֲסוּרִים. וְאִם אֵין שָׁם אֶלָּא הֵם, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִים:

ה בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מְסַלְּקִין אֶת הַתְּרִיסִין בְּיוֹם טוֹב, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין אַף לְהַחֲזִיר. בֵּית שַׁמַּאי

ניט וועלן נעמען, און נור ווען ער שאָקלט זיי אויף, האָט ער באַוויזן מיט דעם טאָן, מיט דעם אויפשאָקלען, אַז ער וועט שוין ניט רחמנות האָבן אויף זיי. די גמרא זאָגט, אַז די מחלוקה איז נור ביים נעמען די ערשטע פּאָר קינדער־טויבן (בריכה ראשונה), מחמת מען נעמט אָן, אַז די דאָזיקע וויל דער מענש געוויינטליך ניט נעמען צו שעכטן, כּדי די טויבן־עלטערן זאָלן ניט אַנטלויפן פון טויבנשלאַג, אָבער ביי די שפּעטערע קינדער־פּאָרן האַלטן אויך די בית שמאי, אַז עס איז גענוג ווען מען זאָגט ערב יום טוב, אַז די און די טויבן וועט מען נעמען צומאָרגנס.

ד. זמן, אויב איינער האָט אָנגעגרייט (ערב יום טוב, אין טויבנשלאַג) שוואַרצע) טויבן (צו שעכטן זיי אים יום טוב) און ער האָט געפונען (אין טויבנשלאַג צומאָרגנס יום טוב) ווייסע (טויבן אַנשטאָט די שוואַרצע), (אָדער ער האָט אָנגעגרייט) ווייסע און ער האָט געפונען שוואַרצע, (אָדער ער האָט אָנגעגרייט אין טויבנשלאַג) צוויי (טויבן) און ער האָט געפונען (אין טויבנשלאַג) דריי (טויבן), זענען זיי אסור. טאָר מען זיי ניט נוצן אין יום טוב, ווייל, ווי מיר האָבן פריער געלערנט, מוז מען טויבנשלאַג־טויבן אָנגרייטן ערב יום טוב, און דאָ ביי די שוואַרצע און ווייסע האָט מען דאָך צומאָרגנס געפונען אַנדערע טויבן. ביים אָנגרייטן צוויי טויבן און געפונען דריי איז דאָך אויך זיכער אַז איינער איז אַ ניט־אָנגעגרייטע טויב. די גמרא זאָגט, אַז אפילו ער האָט אָנגעגרייט שוואַרצע און ווייסע טויבן אין צוויי באַזונדערע ערטער אין טויבנשלאַג, און ער האָט געפונען די שוואַרצע אויפן אָרט פון די ווייסע, און די ווייסע אויפן אָרט פון די שוואַרצע איז אויך אסור, און מען זאָגט ניט, אַז דאָס זענען דיזעלבע טויבן, נאָר זיי האָבן זיך געטוישט מיט די ערטער. שלשה, (אויב ער האָט אָנגעגרייט) דריי טויבן און ער האָט געפונען צוויי זענען זיי מותר. מעג מען זיי נוצן אים יום טוב, און מען זאָגט ניט, אַז אַזוי ווי עס איז אַוועק איין טויב פון די דריי זענען אויך אַוועק אַלע דריי, און די דאָזיקע צוויי טויבן זענען אַנדערע. בתוך, (אויב ער האָט אָנגעגרייט אין דער נעסט (יינגע טייבעלעך, וועלכע קאָנען נאָכניט פליען, נאָר זיי קאָנען שפּרינגען) און ער האָט זיי געפונען (אַלע טויבן) פאַר דער נעסט (אין דרויסן פון דער נעסט) זענען זיי אסור. מחמת מ'נעמט אָן, אַז דאָס זענען אַנדערע טייבעלעך און יענע זענען אַוועק. ואם, און אויב (אין דער אומגעגנט) זענען (נעכטן ערב יום טוב) ניט געווען קיין אַנדערע טויבן נור זיי, זענען זיי מותר. אַזוי טייטשט רש"י די משנה, און אויך פון דער גמרא איז צו זען, אַז אַזוי איז דער טייטש. עס זענען דאַריבער שווער די ווערטער פון ברטנורא, וועלכער טייטשט „און אויב עס זענען אין זעלביקן טויבנשלאַג ניט געווען קיין אַנדערע טויבן". די גמרא זאָגט, אַז אין דער אומגעגענט מיינט מען געוויינטליך ביז 50 איילן, אָבער אפילו אויב אין אַנדערער טויבנשלאַג איז געווען אין די 50 איילן, נאָר ער איז ניט געווען אין דער גלייכער שורה, נאָר אין דער זייט, פאַרשטעלט דורך אַ ווינקל, איז אויך מותר ווייל די שפּרינגנדיקע טייבעלעך שפּרינגען ניט אַרום אַ ווינקל.

ה. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אַז מען טאָרניט אַראָפּנעמען די טירן פון שטייענדיקע קאַסטנס אים יום טוב, און די בית הלל זענען מתיר אפילו צוריקצושטעלן. די משנה מיינט דאָ טירן (תריסין) פון שטייענדיקע קאַסטנס, און וועלכע די בשמים־הענדלער האַלטן זייערע בשמים צו פאַרקויפן. די גמרא זאָגט, אַז אויב די טירן הענגען אויף אַנגלען (זאַוויאַסעס) האַלטן אויך די בית הלל אַז מען טאָרניט, און אויב זיי הענגען ניט אויף עפּעס נאָר זיי ליגן סתם צוגעלעגט, האַלטן אויך די בית שמאי אַז מען מעג; נאָר דאָ מיינט מען אַז זיי זענען אַריינגעשטעקט אויף אַ שטיק

אוֹמְרִים, אֵין נוֹטְלִין אֶת הָעֱלִי לְקַצֵּב עָלָיו בָּשָׂר, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין נוֹתְנִין אֶת הָעוֹר לִפְנֵי הַדָּרְסָן, וְלֹא יַגְבִּיהֶנּוּ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עִמּוֹ כְּזַיִת בָּשָׂר, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹצִיאִין לֹא אֶת הַקָּטָן, וְלֹא אֶת הַלּוּלָב, וְלֹא אֶת סֵפֶר תּוֹרָה, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין:

ו בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹלִיכִין חַלָּה וּמַתָּנוֹת לַכֹּהֵן בְּיוֹם טוֹב, בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵאֶמֶשׁ, בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם,

האַלץ אין דערמיט. די בית שמאי אסרן, ווייל זיי זענען גוזר צוליב די טירן אויף זאוויאסעס, און די בית הלל זענען מתיר, ווען מען דארף נעמען בשמים (געווירצן) צום געקעכץ אים יום טוב צוליב מקיים זיין די מצוה פון שמחה אים יום טוב. „תריסין" איז פון גריכישן וואָרט „טוריס", א טיר. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר ניט (אים יום טוב) נעמען א גרויסן הילצערנעם שטייסל (עלי) צום האַקן דערויף פלייש, און די בית הלל זענען מתיר. כאָטש עס איז דאָך ניט קיין כלי, נאָר א קיילעכיק שטיק האָלץ, און ניט קיין כלי איז דאָך מוקצה אים יום טוב און מען טאָר ניט עס נעמען, פונדעסטוועגן זענען די בית הלל מתיר, צוליב שמחה פון יום טוב, צו נעמען עס צום צום האַקן דאָס פלייש צום קאָכן. „עלי" איז א שטייסל, מיט וועלכן מען שטויסט אין א מערזשער, און דאָס וואָרט איז פאַראַן אין משלי כ"ז („בתוך הריפות בעלי"). בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָרניט אוועקלייגן (אים יום טוב) די פעל אויף דעם אָרט וואו מענטשן גייען (הדורסן, דאָס טרעט־אָרט, וואו מענטשן טרעטן, גייען), און מען טאָר ניט איר (די פעל) אויפהייבן (אים יום טוב) סיידן זי האָט אויף זיך פלייש גרויס ווי אן איילבירט (כזית). אויב מען האָט געשאָכטן א בהמה און מ'האָט אראָפּגעצויגן פון איר די פעל, טאָר מען ניט אוועקלייגן די פעל אין אן אָרט וואו מענטשן גייען כדי זיי זאָלן טרעטן אויף איר און זי זאָל ניט קאַליע ווערן ווען זי וועט ליגן אזוי אומגערירט; און מען טאָר בכלל די פעל ניט נעמען אים יום טוב, ווייל זי איז מוקצה. אויב אָבער זי האָט אויף זיך פלייש אזוי גרויס ווי אן איילבירט, א כזית, מעג מען נעמען איר צוליב דעם שטיקל פלייש. ובית הלל, און די בית הלל זענען מתיר. ווייל אויב מען וועט ניט מתיר מאכן, וועט מען ניט שעכטן קיין בהמות אים יום טוב, כדי די פעל זאָל ניט קאַליע ווערן, און דאָס וועט שטערן דער שמחה פון דער יום טוב סעודה. — אין טייל משניות (אויך אין דער משנה פון דער גמרא אין בבלי און ירושלמי) איז דער סדר פון דער משנה אנדערש, דהיינו: צוערשט „עלי" און דערנאָך „עור" און דערנאָך „תריסין"; אזוי האָט אויך דער ברטנורא. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר (אים יום טוב) ניט אַרויס־טראָגן א קליין קינד און ניט דעם לולב און ניט א ספר תורה (פון שטוב) אין רשות הרבים (אין גאַס), און די בית הלל זענען מתיר. די בית שמאי האַלטן, אז אויך די מלאכה „הוצאה" (איבער טראָגן פון שטוב אין גאַס אָדער פון גאַס אין שטוב) איז פאַרבאָטן אים יום טוב, און עס איז מותר נאָר ווען מען דאַרף טראָגן עסנוואַרג; און די בית הלל זאָגן, אז ווייל עס איז מותר איבערצוטראָגן עסנוואַרג מעג מען אויך איבערטראָגן אנדערע זאַכן אויב עס איז פאַראַן א נוצן ביים איבערטראָגן (ווי למשל א שליסל פון דער טיר). אויך די בית הלל האַלטן, אז למשל איבערטראָגן שטיינער טאָר מען ניט.

ו. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר ניט אוועקפירן חלה און מתנות צום כהן, סיי וואָס זענען אָפּגעשיידט געוואָרן נעכטן (ערב יום טוב) סיי וואָס זע־נען אָפּגעשיידט געוואָרן היינט (אים יום טוב). חלה הייסט דאָס שטיקעל טייג וואָס מען נעכט אראָפּ ביים קנעטן טייג, און מען גיט די חלה צו כהן (זע די הקדמה צו מסכתא חלה). „מתנות" מיינט מען דעם אָרם און די קין־באַקן און דעם מאָגן (הזרוע והלחיים והקיבה), וואָס מען דאַרף געבן צו א כהן, ווען מען שעכט א בהמה. זאָגט

וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּי גְּזֵרָה שָׁוָה, חַלָּה וּמַתָּנוֹת מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וּתְרוּמָה מַתָּנָה לַכֹּהֵן, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹלִיכִין אֶת הַתְּרוּמָה, כַּךְ אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַמַּתָּנוֹת. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בַּתְּרוּמָה שֶׁאֵינוֹ זַכַּי בַּהֲרָמָתָהּ, תֹּאמְרוּ בַּמַּתָּנוֹת שֶׁזַּכַּי בַּהֲרָמָתָן: ז בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, תְּבָלִין נִדּוֹכִין בַּמָּדוֹךְ שֶׁל עֵץ, וְהַמֶּלַח בַּפַּךְ וּבְעֵץ הַפָּרוּר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים תְּבָלִין נִדּוֹכִין כְּדַרְכָּן בַּמָּדוֹךְ שֶׁל אֶבֶן, וְהַמֶּלַח בַּמָּדוֹךְ שֶׁל עֵץ:

די משנה, אז אים יום טוב טאָר מען ניט אוועקפירן (אפילו אין זעלבן הויף) **די חלה און די מתנות צו א כהן, כאָטש אָפּשיידן זיי אים יום טוב מעג מען. ובית הלל,** און די בית הלל זענען מתיר. **מען מעג זיי געבן צום כהן אים יום טוב. אָמרו, האָבן די בית שמאי צו זיי** (צו די בית הלל) געזאָגט: ס׳איז דאָך א גזירה שוה (מען קאָן דאָך עס אָפּלערנען פון א פארגלייך); חלה און מתנות איז א מתנה (דארף מען געבן) צום כהן, און תרומה איז א מתנה צום כהן (דארף מען געבן צום כהן), אזוי ווי מען טאָר (אים יום טוב) ניט אוועקפירן תרומה צום כהן, אזוי טאָר מען ניט אוועקפירן די מתנות (חלה און די מתנות). **תרומה שיידט מען אָפּ פון געוויקסן (תבואה, פרוכטן, גרינס, זע די הקדמה צו מסכתא תרומות) און מען גיט זי צום כהן. דער דין איז, אז יום טוב טאָר מען ניט אָפּשיידן תרומה. אָמרו להם בית הלל,** האָבן די בית הלל געזאָגט צו די בית שמאי: ניין, אויב איר האָט געזאָגט ביי תרומה (אז מען טאָר זי ניט אוועקפירן אים יום טוב צום כהן), ווייל מען האָט קיין רעכט (מען טאָרניט) זי אָפּצושיידן (אים יום טוב); צו קאָנט איר זשע זאָגן (דאָס זעלביקע) ביי מתנות (און חלה), וואָס מען האָט רעכט (מען מעג) די אָפּצושיידן! **דאריבער מעג מען מתנות און חלה יאָ געבן צו א כהן אים יום טוב. די גמרא זאָגט, אז דער נוסח פון דער משנה דארף זיין אנדערש, און אז וועגן חלה און מתנות האָלטן אלע אז מען מעג זיי געבן צו א כהן אים יום טוב, און אז די מחלוקה איז וועגן תרומה, וואָס מען האָט אָפּגע־שיידט ערב יום טוב, צי מען מעג זי געבן צו א כהן אים יום טוב. די בית הלל זאָגן, אז מען מעג, און זיי האָבן געבראַכט די ראיה פון חלה און מתנות, אז פונקט ווי מען מעג חלה און מתנות געבן צו א כהן אים יום טוב, אזוי מעג מען אויך תרומה. און די בית שמאי האָבן דערויף אָפּגעענטפערט, אז חלה און מתנות מעג מען, ווייל מען מעג זיי דאָך אפשיידן אים יום טוב, און זיי קאָנען דאָך מחויב ווערן אים יום טוב** (ווען מען האָט געקנעטן דאָס טייג און געשאָכטן די בהמה); **אָבער תרומה, וואָס איז דאָך אָפּגעשיידט געוואָרן ערב יום טוב און קאָן קיינמאָל ניט מחויב ווערן אים יום טוב** (ווייל אים יום טוב טאָר מען דאָך ניט צוגליעטן דעם בארג ווייץ צי אנדערע פרוכטן, און דאמאָלס ווערט מען מחויב אָפּצושיידן תרומה)**, טאָר מען אים יום טוב ניט געבן דעם כהן.**

ז. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז געווירצן (תבלין, ווי פעפער, צימרינג, וואָס מען טוט אריין אין געקעכץ צו געבן עס א טעם) מעג מען צעשטויסן (אים יום טוב, נור) מיט א הילצערנעם שטייסל (מדוך), און זאלץ מעג מען (צעשטויסן נור) אין א (ערדענעם) קריגל, אָדער מיט דעם קאָכלעפל (עץ הפרור). **אָבער מען טאָר־ניט געווירצן צעשטויסן מיט א שטיינערנעם שטייסל; און מען טאָר אויך ניט צע־שטויסן זאלץ מיט שטייסל (אפילו מיט א הילצערנעם), ווייל אזוי טוט מען אין דער־וואָכנס, און די בית שמאי האלטן, אז צוליב יום טוב דארף מען מאכן א ענדערונג.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז געווירצן מעג מען צעשטויסן ווי זייער שטייגער איז (אין דער וואָכנס) מיט א שטיינערנעם שטויסל, און זאלץ (מעג מען צעשטויסן אויך) אין א הילצערנעם שטויסל־שיסל. **די מפרשים זאָגן, אז ביים צעשטויסן זאלץ דארף מען מאַכן א געוויסע ענדערונג, דהיינו, מען זאָל אויסבייגן די שטויס־שיסל**

ח הַבּוֹרֵר קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בּוֹרֵר אֹכֶל וְאוֹכֵל. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ בְּחֵיקוֹ בְּקָנוֹן וּבְתַמְחוּי, אֲבָל לֹא בְּטַבְלָא וְלֹא בְנָפָה וְלֹא בִכְבָרָה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף מֵדִיחַ וְשׁוֹלֶה: **ט** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מְשַׁלְּחִין בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא מָנוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְשַׁלְּחִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בֵּין חַיִּין בֵּין שְׁחוּטִין. מְשַׁלְּחִין יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת וְקִטְנִיּוֹת, אֲבָל לֹא תְבוּאָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה: **י** מְשַׁלְּחִין כֵּלִים בֵּין תְּפוּרִין בֵּין שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין, וְאַף עַל

אויף דער זייט, ווייל זאלץ קאָן מען צעשטויסן ערב יום טוב, און עס פארלירט ניט דעם טעם.

ח. הבורר, אז איינער קלייבט אויס שויטן־פּרוכטן (קטנית, ווי באָבעס, ארבעס) אים יום טוב, זאָגן די בית שמאי, אַז ער מעג (נור) אַרויסנעמען די גוטע צום עסן און זיי עסן. **אָבער ער טאָר ניט ארויסקלייבן דעם פסולת, די שטרויעלעך, און אוועק־ווארפן, נאָר ער מעג ארויסנעמען די גוטע.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז ער מעג ארויסקלייבן (אויך די שלעכטע) ווי זיין שטייגער איז (אין דערוואָכנס) אין זיין שויס, אָדער אין א זיפּ־קויש (קנון) אָדער אין דער גרויסער שיסל אריין (תמחוי), אָבער ניט אויפן טיש, און ניט דורך א גרויסער זיפּ (נפה) און ניט א קליינער זיפּ. **דער טעם איז, ווייל אין די דאָזיקע כלים (אויף דעם טיש און מיט דער זיפּ) איז דער שטייגער צו קלייבן א סך באָבעס און ארבעס, און עס זעט אויס דאריבער, אז ער טוט עס ניט נור צו נוצן עס אים יום טוב נאָר אויך אויף צומאָרגענס. „קנון" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאנון", א קויש מיט לעכער. „תמחוי" הייסט די גרויסע שיסל. טבלא איז דאָס גריכישע וואָרט „טאבלא", א ברעט, א טיש.** רבן גמליאל זאָגט, אז מען מעג אויך ארויפגיסן (אויף די באָבעס און ארבעס) וואסער (מדיח) און אראָפּ־נעמען (די פסולת, מיט דער האַנט). **די פסולת, די שטרויערלעך זענען לייכט, שווי־מען זיי ארויף אויפן וואסער. זאָגט רבן גמליאל, אז ער מעג אויך דאָס טאָן.**

ט. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר ניט שיקן (איין מענטש צום אנדערן מתנות) אים יום טוב, סיידן (עסנווארג־) פּאָרציעס. „מנות" מיינט עסנ־**ווארג־שטיקער, ווי שטיקער פלייש, פיש. די בית שמאי זאָגן, אז מען מעג שיקן נור אזעלכע עסנווארג־זאכן, וואָס איז דער שטייגער באלד אויפצועסן אין זעלבן טאָג, און ניט לאָזן אויף מאָרגן.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז מען מעג שיקן (אויך) א בהמה, און א חיה (א כשרע חיה, ווי א הירש) און א עוף, סיי לעבעדיקע און סיי געשאָכטענע. **די גמרא זאָגט, אז אויך די בית הלל האַלטן, אז די שליחים, די טרעגערס מעגן זיין נור איינער אָדער צוויי מענטשן; דאקייגן דריי מענטשן טאָרן ניט טראָגן די מתנות ווייל עס זעט שוין אויס ווי מען פירט זיי צו פארקויפן אים גאס.** משלחין, מען מעג שיקן (אלס מתנה) וויינען, איילן, פיינע מעל (סלתות, סולת, זעמל־מעל) און שויטן־פּרוכטן (קטניות, באָבעס, ארבעס), אָבער ניט קיין תבואה (ווייץ, גערשטן וכדומה). **ווייל תבואה, ווייץ, גערשטן, מוז מען צוערשט צעמאָלן כדי מען זאָל זיי קאָנען עסן, און אים יום טוב טאָר מען דאָך ניט צעמאָלן, דאריבער טאָר מען זיי ניט שיקן אלס מתנה אים יום טוב, ווייל זיי זענען דאָך צום נוצן ערשט נאָך יום טוב.** ור׳ שמעון, און ר׳ שמעון איז מתיר ביי תבואה. **ר׳ שמעון האַלט, אז ווייל מען קאָן ווייץ און גערשטן צעשטויסן אין א קליינער שטויס־שיסל (און דאָס מעג מען אים יום טוב) און דערנאָך זיי אָפּקאָכן צום עסן, מעג מען דאריבער שיקן אויך ווייץ און גערשטן, און בכלל יעדע תבואה.**

י. משלחין, מען מעג שיקן (איינער צום אנדערן אים יום טוב אלס מתנות) קליידער, סיי אויפגענייטע און סיי ניט אויפגענייטע, און כאָטש עס איז פאראן אין

פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כִּלְאַיִם, וְהֵן לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד. אֲבָל לֹא סַנְדָּל מְסֻמָּר, וְלֹא מִנְעָל שֶׁאֵינוֹ תָפוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף לֹא מִנְעָל לָבָן, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ אֻמָּן. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ, בְּיוֹם טוֹב מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ:

פרק ב

א יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, לֹא יְבַשֵּׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת, אֲבָל מְבַשֵּׁל הוּא לְיוֹם טוֹב, וְאִם הוֹתִיר הוֹתִיר לַשַּׁבָּת. וְעוֹשֶׂה תַבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וְסוֹמֵךְ עָלָיו לַשַּׁבָּת. בֵּית שַׁמַּי

זיי כלאים, ווייל זיי זענען צום געברויך אים יום טוב (לצורך המועד). אויפגענייטע קליידער קאָן מען טראָגן; און ניט־אויפגענייטע קליידער קאָן מען זיך מיט זיי צודעקן ביים שלאָפן. „כלאים", דאָס הייסט „שעטנז", ווען וואָל און פלאַקס זענען געמישט צוזאמען, למשל א מלבוש פון וואָל וואָס איז גענייט מיט פעדעם פון פלאַקס, און דער דין איז אז מען טאָר אזא קלייד ניט טראָגן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא כלאים). אָבער אויב דאָס קלייד איז הארט (עס וואַרעמט ניט) מעג מען זיך אוועק־לייגן אויף אזא שעטנז־קלייד, און דעריבער מעג מען עס שיקן אויך אים יום טוב, ווייל מען קאָן עס נוצן אוועקצולייגן זיך דערויף. אבל, אָבער מען טאָרניט (שיקן אלס מתנה אים יום טוב) א סאנדאל באשלאָגן מיט טשוועקעס, און ניט א שיך, וועלכער איז ניט אויפגענייט. סאנדאל איז א סאָרט שיך, און די משנה איז מסכתא שבת פרק ו' משנה ב' לערנט, אז אים שבת (און אויך אים יום טוב) טאָר מען ניט ארויסגיין אין א סאנדאל, וועלכער איז באשלאָגן מיט טשוועקעס (דאָרט האָבן מיר געגעבן דעם טעם דערפון). און ווייל אַזאַ סאַנדאל, אָדער אַ שיך וואָס איז ניט אויפגענייט, קאָן מען ניט נוצן אים יום טוב, טאָר מען זיי ניט שיקן אלס מתנות. ר' יהודה זאָגט, אז מען טאָר אויך (ניט שיקן אים יום טוב אלס מתנה) א ווייסן שיך, ווייל ער דאַרף האָבן א בעל מלאכה. מען האָט אין יענע צייטן ניט געטראָגן ווייסע שיך, און מען האָט זיי דעריבער געמוזט צוערשט אָפּשווארצן מיט שווארצער פארב, און דערצו האָט זיך געפאָדערט א בעל מלאכה, וועלכער זאָל דאָס אָפּשווארצן מאכן ריכטיק. דעריבער טאָר מען עס ניט שיקן אים יום טוב. ווייל מען קאָן דאָך עס ניט נוצן אין זעלביקן טאָג. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אלץ וואָס מען קאָן עס נוצן, מעג מען עס שיקן אים יום טוב. די גמרא טייטשט אזוי ווי מיר האָבן דאָ געגעבן, אז דער „ביום טוב" גייט ניט ארויף אויף דעם „נאותין", „נוצן", נאָר אויף דעם „משלחין", שיקן, און די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז אלץ וואָס מען קאָן נוצן אין דער וואָכנס און מען דאַרף עס ניט פארריכטן, כאָטש אים יום טוב נוצט מען עס ניט (למשל תפילין) מעג מען עס שיקן אים יום טוב. איי, פארוואָס טאָר מען ניט שיקן א סאנדאל מיט טשוועקעס? איז דער תירוץ, אז דאביי האָט מען מחמיר געווען, כדי מען זאָל וויסן, אז מען טאָר עס ניט אָנטאָן אים יום טוב.

פרק ב

א. יום טוב, אויב יום טוב פאלט אוים אים ערב שבת (אים פרייטאָג) טאָר מען ניט קאָכן פון אָנהויב (בתחילה, בכוונה, ספעציעל) אים יום טוב אויף שבת, ווייל יום טוב איז אויך הייליק, און כאָטש מען מעג קאָכן אים יום טוב אויף צו עסן אים יום טוב זעלבסט, אָבער צו קאָכן אים יום טוב כדי עס צו צו עסן אים שבת טאָר מען ניט. נאָך א טעם איז, כדי ווען מען טאָרניט קאָכן אים יום טוב אויף שבת, וועט מען מוזן קאָכן ערב יום טוב, וועט מען געדענקן צו האָבן אויף שבת גוטע שפייזן לכבוד שבת. אבל, אָבער מען מעג קאָכן (אים יום טוב) פאר יום טוב'ס וועגן (צו עסן אים יום טוב), און אויב עס איז איבערגעבליבן (פון עסן) מעג עס איבער־בלייבן אויף שבת. און מען מעג דאָס איבערגעבליבענע עסן אים שבת. ועושה, און ער מעג מאכן (קאָכן) א געקעכץ ערב יום טוב, און פארלאָזן זיך דערויף (צו מעגן קאָכן

אוֹמְרִים שְׁנֵי תַבְשִׁילִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים תַּבְשִׁיל אֶחָד. וְשָׁוִין בְּדָג וּבֵיצָה שֶׁעָלָיו, שֶׁהֵן שְׁנֵי תַבְשִׁילִין. אֲכָלוֹ אוֹ שֶׁאָבַד, לֹא יְבַשֵּׁל עָלָיו בַּתְּחִלָּה. וְאִם שִׁיֵּר מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא, סוֹמֵךְ עָלָיו לַשַּׁבָּת: **ב** חָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, מַטְבִּילִין אֶת הַכֹּל מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כֵּלִים מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וְאָדָם בַּשַּׁבָּת: **ג** וְשָׁוִין

אים יום טוב) אויף שבת. די דאָזיקע געקעכץ פון ערב יום טוב הייסט „עירוב תבשילין" (די פארבינדונג פון געקאָכטע שפייזן), וועגן וואָס מיר האָבן געגעבן אין דער **הקדמה צו מסכתא עירובין. אויב מען האָט ערב יום טוב אוועקגעלייגט א עירוב תבשילין, א געקאָכטע זאַך אויף שבת, מעג מען שוין אים יום טוב קאָכן אויף שבת,** ווייל עס הייסט ניט, אז מ'האָט אים יום טוב אָנגעהויבן צו קאָכן, **נאָר עס הייסט, ווי מען פארענדיקט אים יום טוב דאָס קאָכן, וואָס מען האָט אָנגעהויבן ערב יום טוב. אויך צוליב דעם צווייטן טעם, וואָס מיר האָבן פריער געגעבן, צוליב דעם כבוד פון שבת, ווייזט מען מיט דעם „עירוב תבשילין", מיט דעם געקאָכטן שפייז פון ערב יום טוב, אז מען געדענקט דעם שבת.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (דער עירוב תבשילין דארף זיין פון) צוויי געקאָכטע זאכן, און די בית הלל זאָגן, אז (עס איז גענוג) איין געקאָכטע זאַך. **פון דער גמרא איז צו זען, אז אויך די בית הלל האַלטן, אז עס דארף זיין אויך ברויט צום פלייש; אזוי זאָגט דער ברטנורא ווייטער צו משנה ו.** ושוין, און זיי (די בית שמאי און די בית הלל) זענען גלייך (זענען ביידע מודה), אז א פיש מיט אן איי דערויף הייסן צוויי געקעכצן. **רשי זאָגט, אז מען פלעגט אָנשמירן אן איי אויף דעם פיש איידער מען האָט אים געפרעגלט, און דאָס הייסט צוויי געקעכצן.** אכלו, אויב מען האָט אים (דעם עירוב תבשילין) אויפגעגעסן אָדער ער איז פארלוירן געגאנגן (איידער מען האָט אָפגעקאָכט אים יום טוב אויף שבת) טאָר מען ניט אָנהייבן קאָכן אויף אים (אויף זיין רעכנונג). **ווייל עס איז ניטאָ קיין עירוב תבשילין.** ואם, אויב עס איז געבליבן פון אים (פון עירוב תבשילין) עפּיס, מעג מען זיך דערויף פארלאָזן (צו קאָכן אים יום טוב) אויף שבת. **דער עירוב תבשילין האָט א שיעור, און ווען מען לייגט אים אוועק ערב יום טוב מוז ער זיין גרויס מינדסטנס א כזית** (ווי אן איילבירט). **זאָגט די משנה, אז אויב ער האָט געהאַט א כזית נאָר ער איז פארלוירן געגאנגן אָדער מען האָט אים אויפגעגעסן און עס איז געבליבן פון אים נאָר א קליין שטיקל, ווינציקער פון א כזית, מעג מען זיך דערויף פארלאָזן און קאָכן אים יום טוב אויף שבת.**

ב. חל, אויב יום טוב איז אויסגעפאלן נאָך שבת (זונטאָג), זאָגן די בית שמאי אז מען דארף אלץ טובל זיין פאר שבת. **עס איז א דין, אז א מענטש דארף זיך טובל זיין פאר יום טוב, כדי ער זאָל זיין אים יום טוב ריין (חייב אדם לטהר עצמו ברגל, גמרא ראש השנה ט"ז). אויב מען האָט כלים וואָס זענען טמא, דארף מען זיי טובל זיין, כדי מען זאָל זיי קאָנען נוצן בטהרה. זאָגן די בית שמאי, אז מען מוז אלץ, סיי מענטשן און סיי כלים,** טובל זיין פאר שבת (פרייטאָג), **אָבער אים שבת ערב יום טוב טאָר מען זיי ניט טובל זיין, ווייל דאָס הייסט „מתקן מנא", פאַרריכטן אַ כלי, געענומען א זאַך, וואָס מען האָט ניט געקאָנט נוצן (למשל עס איז טמא), און געמאכט אים שבת אז מען זאָל עס קאָנען נוצן, (עס זאָל ווערן טהור), און דאָס טאָר מען ניט.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז כלים (זאָל מען טובל זיין) פאַר שבת, און דער מענטש (מעג זיך טובל זיין) אים שבת. **די בית הלל האַלטן, אז ווייל ווען א מענטש איז זיך טובל, טונקט ער זיך אונטער אין וואסער, זעט עס ניט אויס, ווי ער טוט עס כדי זיך מטהר צו זיין פון דער טומאה (אויב ער איז טמא) נאָר צו האָבן פארגניגן, ארומצוּוואַשן זיך, דעריבער מעג מען עס.**

ג. ושוין, און זיי (די בית שמאי און די בית הלל) זענען גלייך (זענען ביידע

שֶׁמַּשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלִי אֶבֶן לְטַהֲרָן, אֲבָל לֹא מַטְבִּילִין, וּמַטְבִּילִין מִגַּב לְגַב, וּמֵחֲבוּרָה לַחֲבוּרָה:

ד בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבִיאִין שְׁלָמִים וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן, אֲבָל לֹא עוֹלוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבִיאִין שְׁלָמִים

מודה), אז (אים יום טוב) מעג מען (טמא) וואסער אין שטיינערנע כלים אָנרירן (אין מקוה־וואסער), כדי זיי (די טמא וואסער) צו מאכן טהור, אָבער מען טאָר ניט זיי (די טמא וואסער, אין טמא העלצערנע כלים, טובל זיין אין מקוה). **דער דין איז, אז ווען וואסער איז טמא קאָן מען עס אָנרירן אין וואסער פון דער מקוה (משיקין, „קישן", אָנרירן זיך) און דאָס וואסער טהור. זאָגט די משנה, אז מ'מעג ווען די כלי איז א שטיינערנע, און א שטיינערנע כלי איז ניט טמא. אָבער אויב דאָס טמא וואסער געפינט זיך אין א טמא'דיקער הילצערנער כלי, טאָר מען ניט טובל זיין די כלי צוזאמען מיט דעם טמא'דיקן וואסער אין מקוה, ווייל דערווייל ווערט דאָך די כלי טהור, און מען טאָר ניט טובל זיין אים יום טוב א טמא'דיקע כלי צו מאכן איר טהור, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב'.** ומטבילין, אָבער מען מעג טובל זיין (אים יום טוב) פון איין ציל צו אן אנדערן ציל, אָדער פון איין געזעלשאפט (חבורה) צו אן אנדערן געזעלשאפט. **„מגב לגב", טייטשט די גמרא אזוי, דער דין איז, אז טבילה דארף האָבן כוונה. למשל אויב א כלי איז טמא און מען האָט זי טובל געווען אז מען זאָל זי קאָנען באנוצן צום עסן תרומה (וואָס איז הייליק און נור כהנים מעגן זי עסן), טאָר מען די כלי ניט נוצן צום עסן קודש, קרבנות פלייש, וועלכע זענען הייליקער פון תרומה. מען מוז איר דאמאָלס נאָכאמאָל טובל זיין און מכוון זיין, אז מען זאָל זי באנוצן אויך צום עסן מיט איר קרבנות־פלייש. זאָגט די משנה אז די דאָזיקע צווייטע טבילה, וואָס איז דאָך נור „פון איין ציל צו אן אנדערן ציל", פון תרומה צו קודש, מעג מען יאָ טובל זיין אים יום טוב. „מחבורה לחבורה" מיינט מען, ווי רשי טייטשט, אויב איינער האָט טובל געווען זיינע כלים צו עסן אין זיי דעם קרבן פסח מיט איין חבורה, און דערנאָך האָט ער באשלאָסן צו עסן מיט א צווייטער חבורה, דארף ער זיי נאָכאמאָל טובל זיין, און די דאָזיקע טבילה מעג ער טובל זיין אים יום טוב. דער טעם איז, ווייל די דאָזיקע טבילות זענען דאָך ניט צו ווערן פון טמא טהור, נאָר עס איז נאָר צוצוגעבן אַ באַזונדערע חשיבות אַ „תוספת טהרה" אַ צוגאָב־טהרה, און דעריבער מעג מען עס טאָן אים יום טוב.**

ד. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען ברענגט (אין בית המקדש מקריב צו זיין אים יום טוב) די (קרבנות) שלמים, און מען טאָר ניט ארויפלייגן אויף זיי די הענט (סומך־זיין), אָבער מען טאָר ניט ברענגן אים יום טוב קיין (קרבנות) עולות. **די דריי ימים טובים, פסח, שבועות און סוכות איז געווען א מצוה צו קומען קיין ירושלים און יעדער ייד האָט געדאַרפן ברענגען צוויי קרבנות, א קרבן שלמים, וואָס נור דאָס פעט און אנדערע טיילן האָט מען מקריב געווען אויפן מזבח און דאָס פלייש האָט מען געגעסן, און א קרבן עולה, וואָס מען האָט די גאנצע בהמה מקריב געווען אויפן מזבח. דער קרבן שלמים האָט געהייסן „חגיגה" און „שמחה" און דער קרבן עולה האָט געהייסן „ראייה" (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא חגיגה). דער דין איז אויך, אז איינער ברענגט א קרבן דארף ער, פאַרן שעכטן דעם קרבן, ארויפלייגן די הענט אויף דער בהמה; דאָס הייסט „סמיכה". זאָגן די בית שמאי, אז די „חגיגה"־און „שמחה"־שלמים מעג מען מקריב זיין אים יום טוב (ווייל דער מענטש עסט דאָך דאָס פלייש), אָבער ארויפלייגן די הענט אויפן קרבן אים יום טוב טאָר מען ניט; און מ'זאָל דעריבער מאכן די סמיכה ערב יום טוב, ווייל די בית שמאי האַלטן, אז די סמיכה מוז ניט זיין פונקט פאַר דעם שעכטן. אָבער דעם קרבן „ראייה" עולה טאָר מען ניט ברענגען אים יום טוב, ווייל דער מענטש עסט ניט דאָס פלייש.**

ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז מען ברענגט אים יום טוב די („חגיגה"־און „שמחה"־) שלמים, און אויך די („ראייה"־) עולות און מען לייגט ארויף אויף זיי

וְעוֹלוֹת וְסוֹמְכִין עֲלֵיהֶן: ה בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, לֹא יָחֵם אָדָם חַמִּין לְרַגְלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִשְׁתִיָּה, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. עוֹשֶׂה אָדָם מְדוּרָה וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגְדָּהּ: ו שְׁלֹשָׁה דְבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּי. אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, וְאֵין זוֹקְפִין אֶת הַמְּנוֹרָה בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין אֶלָּא רְקִיקִין. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִימֵיהֶן שֶׁל בֵּית אַבָּא, לֹא הָיוּ אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין אֶלָּא רְקִיקִין. אָמְרוּ לוֹ, מַה נַּעֲשֶׂה לְבֵית אָבִיךָ, שֶׁהָיוּ מַחְמִירִין עַל

די הענט. זיי האַלטן, אַז אַלע קרבנות, וואָס האָבן אַ שייכות מיט יום טוב מעג מען מקריב זיין אים יום טוב. **וועגן דער מחלוקה צי מען מעג סומך זיין אים יום טוב איז פאַראַן אין מסכתא חגיגה פרק ב׳ משנה ב׳.**

ה. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אַז מען טאָר ניט מאכן (אים יום טוב) וואַרעם (וואסער) צו (וואשן זיך) די פיס, סיידן זיי (די וואסער) זענען גוט צום טרינקן. **די בית שמאי האַלטן, אַז נור אויף צום עסן צו טרינקן האָט די תורה מתיר געמאכט צו ברענען און קאָכן אים יום טוב, אָבער ניט וואשן זיך.** ובית הלל, און די בית הלל זענען מתיר; אַ מענטש מעג (אים יום טוב) מאכן אַ גרויס פייער (מדורה) און זיך אַנוואַרעמען קייגן אים (ביים פייער). **ווייל די בית הלל האַלטן, אַז ווייל מען האָט מתיר געמאַכט צו ברענען פייער אים יום טוב צו קאָכן עסנווארג, מעג מען אויך ברענען פאַר יעדער אַנדערע הנאה, וואָס אַ מענטש קאָן האָבן דערפון.**

ו. שלשה, (אין) דריי זאכן איז רבן גמליאל מחמיר (געהאַלטן אַז מען טאָר ניט), אזוי ווי די בית שמאי. **עס זענען געווען צוויי נשיאים מיטן נאָמען „רבן גמליאל”; איינער אין ירושלים, רבן גמליאל הזקן (לערך 20 יאָר פאַרן חורבן בית שני), און דער צווייטער אַן אייניקל פון ערשטן, רבן גמליאל אין יבנה נאָכן חורבן בית שני.** ביידע האָבן געשטאַמט פון הלל הזקן (**רבן גמליאל הזקן איז געווען אַן אייניקל פון הלל**). **און די משנה זאָגט דאָ, אַז אין דריי זאכן האָט רבן גמליאל** (מען מיינט דאָ רבן גמליאל פון יבנה) **געפסקנט לחומרא אזוי ווי די בית שמאי. די דריי זאכן זיינען:** אין טומנים, מען טאָר ניט באַהאַלטן וואַרעמעס פון יום טוב אויף שבת. **די בית הלל האַלטן, אַז קוים האָט מען געמאכט עירוב תבשילין מיט אַ געקאָכט שטיקל פלייש און אַ שטיקל ברויט (זע פריער משנה א׳) מעג מען אים יום טוב אויך אַוועקשטעלן אין אויוון טשאָלנט (באַהאַלטן וואַרעם עסן) אויף שבת. אָבער די בית שמאי זאָגן, אַז קאָכן און באַקן אויף דעם עירוב תבשילין מעג מען, אָבער שטעלן טשאָלנט טאָר מען ניט סיידן מען האָט אַוועקגעשטעלט טשאָלנט ערב יום טוב.** ואין זוקפין, און אַז מען טאָר ניט אויפשטעלן די לאָמפּ אים יום טוב: **אויב די לאָמפּ איז געווען צענומען אויף אירע טיילן, טאָר מען זיי אים יום טוב ניט צוריק צונויפשטעלן, ווייל דאָס הייסט ווי אויפגעבויט אַ זאַך, און די בית שמאי האַלטן, אַז „יש בנין בכלים”, אויך צונופשטעלן אַ כלי הייסט „געבויט”.** ואין אופין, און אַז מען טאָר ניט באַקן (אים יום טוב) גראָבע ברויטן, נאָר (מען מעג באַקן) דינע (ברויטן). **די בית שמאי האַלטן, אַז באַקן גראָבע ברויטן (גריצין, דיקע חלות, תרגום אין ויקרא ז׳ פסוק י״ב „חלות”, „גריצן”) טאָר מען ניט אים יום טוב ווייל עס איז אַ טירחא. אָבער די בית הלל האַלטן, אַז מען מעג ווייל אַ גרויס געבעקס באַקט זיך בעסער. — רבן גמליאל האָט אין די דאָזיקע דריי זאכן מחמיר געווען ווי די בית שמאי.**
אָמר, האָט רבן גמליאל געזאָגט: אין מיין פאָטערס הויז האָט מען קיינמאָל (מימיהן) ניט געבאַקן (אים יום טוב) גראָבע ברויטן, נאָר דינע; האָבן זיי (די חכמים, וועלכע זענען ניט מסכים מיט אים) געזאָגט צו אים (צו רבן גמליאל), וואָס זאָלן מיר טאָן צו (דיין פאָטערס הויז (ווי אזוי קאָנען מיר אָפּלערנען פון דיין פאָטערס הויז), אַז זיי (דיין פאָטערס פאַמיליע־מענטשן) האָבן געפּלעגט מחמיר זיין אויף זיך, אָבער

עַצְמָן, וּמְקִלִּין לְכָל יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין וְחֹרִי: ז אַף הוּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים לְהָקֵל. מְכַבְּדִין בֵּין הַמִּטּוֹת, וּמַנִּיחִין אֶת הַמֻּגְמָר בְּיוֹם טוֹב, וְעוֹשִׂין גְּדִי מְקֻלָּס בְּלֵילֵי פְסָחִים. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין: ח שְׁלֹשָׁה דְבָרִים רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. פָּרָתוֹ יוֹצְאָה בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ, וּמְקָרְדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, וְשׁוֹחֲקִין אֶת הַפִּלְפְּלִין בָּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקָרְדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁעוֹשֶׂה חַבּוּרָה, אֲבָל מְקַרְצְפִין. וַחֲכָמִים

זיי האָבן מיקל געווען (מתיר געמאכט) אלע אנדערע יידן צו באַקן גראָבע ברויטן און גרויסע קיכנס אויף קוילן (וחרי). אנשטאָט „חרי" איז אין טייל משניות פאראַן „חררין", פון „חררה", קיכנס וואָס ווערן געבאַקן אויף די גליהענדיקע קוילן. דער ירושלמי ברענגט אויך דעם טייטש פון בראשית מ' „שלשה סלי חרי", וואָס מען מיינט גרויס געבעקס, וואָס מען באַקט פאַר א מלך צי פאַר גרויסע לייט („חרי", גרויסע שרים).

ז. אף הוא, ער (רבן גמליאל) זאָגט אויך דריי זאַכן מיקל צו זיין (געפסקנט, אז מען מעג): מען מעג (אים יום טוב) אַרויסרוימען צווישן די בעטן. אמאָל פלעגט מען די פייערליכע סעודות, באַזונדערס אים שבת און יום טוב, עסן בהסיבה, מען איז געזעסן אָנגעלענט אויף בעטן ביים טיש (זע מסכתא ברכות פרק ו' משנה ו'). זאָגט רבן גמליאל, אז אים יום טוב מעג מען נאָכן עסן אויסקערן צווישן די בעטן, ווייל עס איז א קליין אָרט, איז ניט קיין מורא צו האָבן טאָמער וועט מען דאַביי אויסגלייכן אויף דער ערד די גריבלעך, וואָס מען טאָרניט אים יום טוב. ומניחין, און אז מען מעג אַוועקלייגן די בשמים אויף די גליענדיקע קוילן (מוגמר) אים יום טוב. וועגן דעם מנהג צו שיטן בשמים אויף גליהענדיקע קוילן נאָכן עסן זע אין מסכתא ברכות פרק ו' משנה ו'. ועושין, און מען מעג מאַכן אַן אויסגעפּוצט ציגעלע פסח ביי נאַכט. „גדי מקולס", אַן אויסגעפּוצט (פון גריכישן וואָרט „קאַלאָס", שיין) ציגעלע, מיינט, ווען מען שעכט א ציגעלע, און מען הענגט־אָן דערויף די פיס און די געדערים, און מען בראָט עס צוזאַמען. דעם קרבן פסח פלעגט מען אַזוי בראָטן (זע מסכתא פסחים פרק ז' משנה א'). רבן גמליאל האָט מתיר געמאַכט היינטיקע צייט, ווען עס איז ניטאָ דער בית המקדש, צו בראָטן אַזאַ ציגעלע אויף פסח צום סדר, אלס זכר צום קרבן פסח. וחכמים, און די חכמים אסרן. זיי זאָגן אז מען טאָר ניט אויסקערן צווישן די בעטן טאָמער וועט מען גלייך מאַכן די גריבלעך, און אז מען טאָר ניט לייגן די בשמים אויף די גליהענדיקע קוילן (ווייל דאָס איז נור פאַר מפונקים, פיין־שמעקער, און ניט יעדער דאַרף עס), אז מען טאָר ניט מאַכן אַזאַ אויסגעפּוצט ציגעלע פסח צום סדר, ווייל עס זעט אויס ווי מען עסט קרבנות ניט אין בית המקדש.

ח. שלשה, דריי זאַכן איז ר' אלעזר בן עזריה מתיר, און די חכמים אסרן: זיין (ר' אלעזר בן עזריה'ס) קוה גייט אַרויס מיט דעם רימען צווישן אירע הערנער (אים שבת). וועגן דעם זע אין מסכתא שבת פרק ה' משנה ד'. ומקרדין, און אז מען מעג קראַצן (מיט אַן אייזערנעם קאַם, וועלכע האָט שאַרפע ציין) די בהמה אים יום טוב כאָטש דאַדורך מאַכט מען וואונדן דער בהמה, איז ר' אלעזר בן עזריה מתיר. ושוחקין, און אז מען מעג מאָלן (אים יום טוב) פעפער אין זיין מילכעל (אין א פעפער־מילכעל). אויך דאָס איז ר' אלעזר בן עזריה מתיר. ר' יהודה זאָגט, אז מען טאָר ניט קראַצן (מיט אַן אייזערנעם קאַם) די בהמה אים יום טוב, ווייל עס מאַכט א וואונד, אָבער מען מעג איר קעמען (מיט א האָלץ קאַם). „קרד" זאָל זיין פון וואָרט „גרד", קראַצן, ווי אין איוב ב' „חרש להתגרד") מיינט מען מיט א קליינער אייזערנער קאַם, וואָס האָט שאַרפע ציין. „קרצף" מיינט קעמען מיט א הילצערנער קאַם,

אוֹמְרִים, אֵין מְקָרְדִין אַף לֹא מְקַרְצְפִין:
ט הָרֵחַיִם שֶׁל פִּלְפְּלִין טְמֵאָה מִשּׁוּם
שְׁלשָׁה כֵלִים, מִשּׁוּם כְּלִי קִבּוּל,
וּמִשּׁוּם כְּלִי מַתֶּכֶת, וּמִשּׁוּם כְּלִי
כְבָרָה:

י עֲגָלָה שֶׁל קָטָן טְמֵאָה
מִדְרָס, וְנִטֶּלֶת בַּשַּׁבָּת, וְאֵינָהּ נִגְרֶרֶת
אֶלָּא עַל גַּבֵּי כֵלִים. רַבִּי יְהוּדָה
אוֹמֵר, כָּל הַכֵּלִים אֵין נִגְרָרִין, חוּץ
מִן הָעֲגָלָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כוֹבֶשֶׁת:

וואס מאכט ניט קיין וואונדן. פון וואנען דאָס וואָרט שטאמט, איז ניט באוואוסט. וחכמים, און די חכמים זאָגן אז מען טאָר ניט (אים יום טוב) קראצן (מיט אן אייזערנער קאָם) און מען טאָר אויך ניט קעמען (מיט א הילצערנער קאָם). ווייל זיי האלטן, אז מען איז גוזר דעם איסור אויף קעמען, צוליב דער מורא טאָמער וועט מען זיך מתיר מאכן צו קראצן.

ט. הריחים, א מילכעל פון פעפער (צו מאָלן פעפער) איז טמא (אויב עס רירט אָן א טמא זאך, למשל, א טויטן שרץ) צוליב דריי כלים: צוליב א כלי, וואָס נעמט אין זיך אריין (כלי קיבול, אין וועלכער מען קאָן עפּיס ארײנלייגן), און צוליב א מעטאלענער כלי, און צוליב א זיפ־כלי. דאָס פעפער־מילכעל איז אייגנטליך פון האָלץ. און באשטייט פון דריי טיילן. דער אויבערשטער טייל איז פון האָלץ, אָבער עס איז באַדעקט מיט מעטאל (אייזן), און אין דעם דאָזיקן טייל ווערט דער פעפער געמאָלן. דער מיטלסטער טייל איז געמאַכט ווי אַ זיפּ, דורך וועלכן דער צעמאָלענער פעפער גייט אדורך. דער אונטערשטער טייל איז ווי א שיסעלע, אין וועלכן דער צעמאָלענער פעפער פאלט אריין. זאָגט די משנה, אז אויב דאָס פעפער־מילכעל איז צענומען, קאָן יעדער טייל טמא ווערן באזונדער. דער אויבערשטער טייל אלס כלי מתכת, אלס מעטאלענע כלי (ווייל ס'איז באַדעקט מיט מעטאל), דער מיטלסטער טייל אלס כלי כברה, אלס א זיפּ, און דער אונטערשטער טייל אלס כלי קיבול, א כלי, אין וועלכער מען קאָן עפּיס ארײנלייגן. וועגן דעם ענין פון טומאה פון כלים זע אין דער הקדמה צו מסכתא כלים.

י. עגלה, א וועגעלע פון א יינג קינד (קטן) איז טמא אלס מדרס. דאָס וואָרט „מדרס" איז דער טייטש „טרעטן", און דער דין איז, אז אויב א זב, א מענטש פון וועמען עס רינט אן אומריינע פליסיקייט, זעצט זיך ארויף אויף א זאך, וואָס איז באשטימט צום זיצן, ווערט די זאך טמא אַלס „מדרס" (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא זבים). זאָגט די משנה, אז אויב דאָס וויגעלע איז געמאַכט געוואָרן, אז דאָס קינד זאָל זיצן דערויף, איז אויב דאָס קינד איז א זב און עס זעצט זיך אויף דעם וויגעלע, ווערט דאָס וויגעלע טמא אלס „מדרס". ונטלת, און מען מעג עס (דאָס וויגעלע) נעמען אים שבת. ווייל עס הייסט א כלי וואָס מען נוצט. ואינה, און זי ווערט ניט געשלעפּט (מען טאָר דאָס וועגעלע ניט שלעפּן אויף דער ערד אים שבת) סיידן אויף קליידער (כלים). ווען מען שלעפּט עס אויף דער ערד מאַכט מען א שפּאלט, מען רירט די ערד פון אָרט, און דאָס הייסט גראָבן און מען טאַרניט, אָבער ווען עס ליגט קליידער־וואַרג (טעפּיכער) מעג מען אויף זיי שלעפּן דאָס וועגעלע. ר' יהודה זאָגט, אז קיין שום כלים טאָר מען ניט שלעפּן (אויף דער ערד אים שבת), א חוץ פון אַ וועגעלע, ווייל עס דריקט אַראָפּ די ערד. עס מאַכט ניט קיין שפּאלט, נאָר עס דריקט אראָפּ די ערד, און דאָס הייסט ניט געגראָבן. די גמרא זאָגט, אז סיי דער אָנהייב פון דער משנה און סיי דער סוף פון דער משנה זענען געלערנט אין נאָמען פון ר' יהודה; נאָר דער ערשטער תנא לערנט אין נאָמען פון ר' יהודה, אַז מען טאַרניט שלעפּן אפילו א וועגעלע, ווייל ר' יהודה האָלט, אז „דבר שאינו מתכוון אסור", און כאָטש ער איז דאָך ניט מכוון צו מאכן א שפּאלט אין דער ערד טאָר מען אויך ניט. און דער צווייטער תנא האַלט, אז ביי א וועגעלע איז ר' יהודה מתיר, ווייל עס מאַכט ניט קיין שפּאלט.

א אֵין צָדִין דָּגִים מִן הַבִּיבָרִין בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין נוֹתְנִין לִפְנֵיהֶם מְזוֹנוֹת, אֲבָל צָדִין חַיָּה וָעוֹף מִן הַבִּיבָרִין, וְנוֹתְנִין לִפְנֵיהֶם מְזוֹנוֹת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָל הַבִּיבָרִין שָׁוִין, זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְחֻסָּר צֵידָה אָסוּר, וְשֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר צֵידָה מֻתָּר:

ב מְצוּדוֹת חַיָּה וָעוֹף וְדָגִים, שֶׁעֲשָׂאָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לֹא יִטּוֹל מֵהֶן בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ, שֶׁנִּצּוֹדוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וּמַעֲשֶׂה בְּנָכְרִי אֶחָד שֶׁהֵבִיא דָגִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְאָמַר מֻתָּרִין הֵן, אֶלָּא שֶׁאֵין רְצוֹנִי לְקַבֵּל הֵימֶנּוּ:

פרק ג

א. אין צדין, מען טאָר ניט פאַנגען פיש פון אַן אַרומגעצוימט וואַסער־אָרט (ביברין) אים יום טוב. „ביברין" איז דאָס לאַטייניש וואָרט „וויוואַריום", וואָס איז דער טייטש, אַן אַרומגעצוימט אָרט, אין וועלכן מען האַלט לעבעדיקע זאַכן, חיות, עופות. דאָ מיינט מען אַ סאַדזשאַווקע, אין וועלכער עס האָדעווען זיך פיש. די משנה לערנט, אַז כאָטש אים יום טוב מעג מען דאָך קאָכן און באַקן, אָבער פאַנגען (צידה) טאָר מען ניט, ווייל דאָס איז גלייך צו שניידן תבואה, און דאָס טאָר מען ניט. ואין נותנין, און מען טאָרניט וואַרפן פאַר זיי (פאַר די פיש) עסנוואַרג (אים יום טוב). אַנדערע שטוב־און הויף־בעלי־חיים, וואָס דער מענטש דאַרף שפּייזן, מעג מען געבן צו עסן אים יום טוב. אָבער די פיש איז דער מענטש ניט מחויב צו געבן צו עסן (אין מזונותיהן עליו), טאָר ער זיי ניט געבן צו עסן אים יום טוב, ווייל עס איז אַ טירחא. אבל, אָבער מען מעג פאַנגען (אַרויסנעמען) אַ חיה (ווי אַ הירש וואָס מען מעג שעכטן און עסן) און אַ עוף פון אַ (קליין) אַרומגעצוימט אָרט (ביב־רין), און מען מעג געבן זיי צו עסן (אים יום טוב). די גמרא זאָגט, אַז דאָ מיינט מען, אַז דער חיות־און עופות־וויוואַרוים איז אַ קליינער און מען דאַרף ניט פאַנגען די חיה צי דעם עוף, נאָר מען נעמט זיי אַרויס. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אַז ניט אַלע וויוואַריומס (ביברין) זענען גלייך; דאָס איז דער כלל: אַלץ (יעדער וויוואַ־ריום), וואו (כדי צו נעמען די לעבעדיקע זאַך) איז נויטיק צו פאַנגען טאָר מען ניט (אים יום טוב), און וואו עס איז ניט נויטיק צו פאַנגען (מען קאָן נעמען די לעבעדיקע זאַך ניט יאָגנדיק זיך דערנאָך), מעג מען אים יום טוב. די גמרא זאָגט, אַז ביי אַ וואַסער־אָרט איז דער כלל, אַז אויב מען קאָן כאַפּן דעם פיש געבנדיק איין מאָל אַ שווים, מעג מען. די מפרשים זאָגן אַז רבן שמעון בן גמליאל איז ניט מחולק מיט דער סתם משנה, נאָר ער טייטשט זי אויס.

ב. מצודות, נעצן פאַר חיות, עופות און פיש, וואָס מען האָט אוועקגעלייגט ערב יום טוב (צו פאַנגען די חיות, עופות, פיש), טאָר מען פון זיי ניט נעמען אים יום טוב, סיידן מען ווייסט, אַז זיי זענען געפאַנגען געוואָרן ערב יום טוב. אויב מען געפינט אים יום טוב אין דער נעץ אַ חיה (אַ הירש, וואָס מען מעג שעכטן און עסן) צי אַ עוף, צי פיש, טאָר מען זיי ניט נעמען אים יום טוב צום עסן, ווייל עס קאָן דאָך זיין, אַז זיי זענען אַריינגעפאַלן אין דער נעץ אים יום טוב, און זיי זענען דאָך ערב יום טוב פאַרנאַכט ניט געווען אָנגעגרייט, מוכן, פאַר דעם מענטש צום עסן. ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה מעג מען עסן אים יום טוב נאָר פון „מוכן", צוגעגרייט פון ערב יום טוב (זע פריער פרק א' משנה ג'). כאָטש דאָ איז דאָך אַ ספק, און עס קאָן דאָך זיין, אַז זיי זענען שוין געווען אין דער נעץ ערב יום טוב, לערנט די משנה, אַז „ספק מוכן", אַז אייך אויב עס איז אַ ספק, איז אסור. ומעשה, און עס איז געווען אַ מעשה מיט אַ גוי, וועלכער האָט געבראַכט (אים יום טוב) פיש צו רבן גמליאל, און ער (רבן גמליאל) האָט געזאָגט: זיי (די פיש) זענען מותר (מען מעג זיי עסן אים יום טוב), נאָר איך וויל זיי ניט נעמען פון אים. די גמרא זאָגט, אַז אין דער משנה פעלן עטליכע ווערטער, און עס דאַרף זיין „און

ג בְּהֵמָה מְסֻכֶּנֶת לֹא יִשְׁחֹט, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם, לֶאֱכוֹל מִמֶּנָּה כְּזַיִת צָלִי. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ כְּזַיִת חַי מִבֵּית טְבִיחָתָהּ. שְׁחָטָהּ בַּשָּׂדֶה, לֹא יְבִיאֶנָּה בַמּוֹט וּבַמּוֹטָה, אֲבָל מְבִיאָהּ בְּיָדוֹ אֵבָרִים אֵבָרִים: ד בְּכוֹר שֶׁנָּפַל לַבּוֹר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יֵרֵד מֻמְחֶה וְיִרְאֶה, אִם יֶשׁ בּוֹ מוּם, יַעֲלֶה וְיִשְׁחוֹט, וְאִם לָאו, לֹא יִשְׁחוֹט. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,

רבן גמליאל איז מתיר", און די משנה ברענגט די מעשה אלס א ראיה, אז רבן גמליאל האַלט, אז ספק מוכן" איז מותר. די ווערטער „איך וויל ניט נעמען פון אים" טייטשן די מפרשים, אַז ער האָט געהאַט א פיינדשאַפט צום גוי.

ג. בהמה, א בהמה וואָס איז א מסוכנת (האלט ביים שטארבן) טאָר מען ניט שעכטן (אום יום טוב שפעט פאַרנאַכט), סיידן עס איז נאָך פאראן גענוג צייט ביי טאָג צו קאָנען עסן פון איר (פון דער געשאָכטענער בהמה) געבראָטן פלייש גרויס א כזית (ווי אן איילבירט). כאָטש אויב מען וועט ווארטן ביז מוצאי יום טוב, וועט די בהמה שטארבן און מען וועט היזק האָבן, טאָר מען ניט שעכטן איר אים יום טוב סיידן מען וועט קאָנען, ווען עס איז נאָך טאָג, אָפּבראָטן א כזית פלייש און עסן, ווייל נור אזוי הייסט עס אז מען שעכט איר פאר יום טוב'ס וועגן. ר' עקיבא זאָגט, אז (עס איז גענוג) אפילו ווען (מען קאָן, ווען עס איז נאָך טאָג, עסן פון דער געשאָכטענער בהמה) א כזית רוי (פלייש) פון דעם אָרט, וואו מען שעכט איר (די בהמה). „בית טביחתה", דאָס אָרט פון איר שעכטן, מיינט דעם האַלדז, וואו די פעל איז שוין אראָפּגעצויגן און דאָס פלייש איז ווייך, און מען קאָן עס עסן רויהערהייט, ניט געבראָטן. שחטה, אויב מען האָט איר (די בהמה) געשאָכטן אין פעלד, טאָר מען איר ניט ברענגען (פון פעלד אין שטאָט אריין גאנצערהייט) אויף א שטאנג (במוט) אָדער אויף צוזויפגעלייגטע דרענגער (ובמוטה). מחמת עס איז צו אָנזעהעוודיק און עס איז ניט קיין כבוד פאר יום טוב. רשי טייטשט, אז דאָס מיינט מען אז צוויי מענטשן טאָרן איר ניט טראָגן אויף א שטאנג אָדער אויף צוזויפגעלייגטע דרענגער. „במוט" איז פאראן אין חומש במדבר כ"ג „וישאוהו במוט בשנים", דאָס איז א לאנגער שטאנג. אין טייל משניות איז אנשטאט במוטה פאראן „במיטה", אין א טראָג־בעט. אבל, מען מעג איר (די געשאָכטענע בהמה) ברענגען (פון פעלד אין שטאָט אריין) אין דער האַנט (ניט אויף א שטאנג) שטיקערווייז. „איברים איברים", צעשניטענע שטיקער. דעם אויסדרוק האָבן מיר אויך אין מסכתא יומא פרק ו' משנה ו' אז מען האָט אַראָפּגעוואָרפן דעם באָק (שעיר לעזאזל) פון בארג איז ער צעריסן געוואָרן „איברים איברים", אויף שטיקער.

ד. בכור, אויב (א בהמה) א בכור איז אריינגעפאלן אין א גרוב (אים יום טוב), זאָגט ר' יהודה, אז א מומחה (א קענער) זאָל אראָפּגיין (אים גרוב) און זען אויב ער (דער בכור) האָט א מום (א פעלער) זאָל מען אים ארויפנעמען און שעכטן אים, און אויב ניט, זאָל מען אים ניט שעכטן. דער דין איז, אז א בהמה א בכור (דאָס ערשטע קינד) טאָר מען ניט עסן, און ווען דאָס בית המקדש איז געשטאנען האָט מען אים מקריב געווען פאר א קרבן (און דאָס פלייש געגעסן אין ירושלים). אויב אָבער דער בכור האָט א מום, א פעלער, מעג מען אים שעכטן אומעטום און עסן דאָס פלייש, וועגן דעם וואָס הייסט א מום, א פעלער, זענען פאראן א סך דינים (אין מסכתא בכורות פרק ו') און נור א מומחה, א קענער, ווייסט צו זאָגן, צי עס איז א ריכטיקער מום. די גמרא טייטשט די ווערטער פון ר' יהודה אז דאָ מיינט מען, ווען ערב יום טוב האָט מען באמערקט אין דעם בכור א מום, נאָר מען האָט ניט גע־וואוסט צי ער איז א ריכטיקער (א „קבוע", א פעסטער פעלער, און ניט א „מום עובר", א פארבייגענדיקער פעלער). דאריבער זאָגט ר' יהודה, אז אויב א מומחה זעט, אז דער מום איז שוין ערב יום טוב געווען א פעסטער פעלער, הייסט דאָך עס, מען האָט שוין ערב יום טוב געקאָנט אים שעכטן און עסן, מעג מען אים אויך היינט

כָּל שֶׁאֵין מוּמוֹ נִכָּר מִבְּעוֹד יוֹם, אֵין זֶה מִן הַמּוּכָן: ה בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה, לֹא יְזִיזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ, וּמַעֲשֶׂה וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי טַרְפוֹן עָלֶיהָ וְעַל הַחַלָּה שֶׁנִּטְמְאָה, וְנִכְנַס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְשָׁאַל, וְאָמְרוּ לוֹ, לֹא יְזִיזֵם מִמְּקוֹמָם: ו אֵין נִמְנִין עַל הַבְּהֵמָה לְכַתְּחִלָּה בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל נִמְנִין עָלֶיהָ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וְשׁוֹחֲטִין וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוֹקֵל אָדָם בָּשָׂר

ארויפברענגען פון גרוב און שעכטן. אויב אָבער דער מומחה זעט, אז דער פעסטער פעלער איז געוואָרן ערשט היינט, אים יום טוב, טאָר מען אים ניט ארויפברענגען צום שעכטן, און אויב מען האָט אים יאָ ארויפגענומען, טאָר מען אים ניט שעכטן, ווייל ער איז דאָך ניט געווען „מוכן", גרייט פון ערב יום טוב (זע פריער משנה ב'). ר' שמעון זאָגט, אז אלץ (יעדער בכור) וואָס זיין מום איז ניט געווען דערקענט שוין (ערב יום טוב) בייטאָג, הייסט עס ניט פון צוגעגרייטן (מן המוכן). רשי טייטשט, אז לויט ר' שמעון טאָר דער מומחה, דער קענער, ניט זאָגן אים יום טוב, צי דאָס איז א פעסטער מום, ווייל אים יום טוב טאָר מען ניט פסקענען קיין דינים.

ה. בהמה, אַ בהמה, וואָס איז אים יום טוב) געשטאָרבן, טאָר מער איר (אים יום טוב) ניט רירן פון אָרט. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען א בהמה וואָס מען האָט איר מקדיש געווען אלס קרבן צום בית המקדש, און אויב זי שטאַרבט דאַרף מען איר באַגראָבן, און דעריבער טאָר מען איר אים יום טוב ניט רירן פון אָרט. אָבער אויב די בהמה איז געווען חולין, מען האָט איר ניט מקדיש געווען, און אויב די בהמה איז געווען א מסוכנת (געהאַלטן ביים שטאַרבן) שוין ערב יום טוב, מעג מען איר צושניידן און געבן צו עסן צו הינט, ווייל מען האָט שוין אים ערב יום טוב דערוואַרט אז זי וועט שטאַרבן, און זי איז דעריבער געווען „מוכן", צוגעגרייט, אז מען וועט איר וואַרפן פאַר די הינט. ומעשה, און עס איז געווען א מעשה, און מען האָט געפרעגט (א שאלה) ר' טרפון אויף איר (אויף אזא בהמה) און אויף חלה וואָס איז טמא געוואָרן, און ער (ר' טרפון) איז אריינגעגאַנגען אין בית המדרש און ער האָט געפרעגט (די שאלה ביי די חכמים), און זיי האָבן אים געזאָגט, אז מען זאָל זיי (די בהמה און די טמא־חלה) ניט רירן פון זייער אָרט (אים יום טוב). חלה איז דאָס שטיקל טייג וואָס מען שניידט־אָפּ און מען גיט עס צום כהן. די אָפּגעשניידטע חלה איז הייליק און אויב זי ווערט טמא, דאַרף מען איר פאַרברענען (זע אין דער הקדמה צו מסכתא חלה), און אים יום טוב טאָר מען טמא־געוואָרענע הייליקע זאַכן ניט פאַרברענען (אין שורפין קדשים ביום טוב), און דעריבער טאָר מען איר אים יום טוב ניט רירן פון אָרט.

ו. אין, מען טאָרניט (עטליכע מענטשן צוזאַמען) מאַכן א בשותפות־קויף פון א בהמה אים יום טוב. „נימנין", מיינט צוטרעטן צום קויף, ווערן א שותף (זע אין מסכתא פסחים פרק ה' משנה ג' וועגן „מנויים"). די משנה מיינט דאָ, אז עטליכע מענטשן, צוויי צי דריי מענטשן, טאָרן אים יום טוב ניט נעמען א בהמה בשותפות לאָמיר זאָגן, פאַר דריי גילדן, און אָפּרעדן זיך אז יעדער זאָל שפּעטער, אין דער וואָכנס, באַצאָלן זיין חלק. אבל, אָבער מען מעג מאַכן דעם בשותפות־קויף ערב יום־טוב, און (אים יום טוב) שעכטן איר און צוטיילן צווישן זיך (דאָס פלייש). אָבער מען טאָר ניט דאַביי אויסרעדן זיך אים יום טוב וויפיל יעדער וועט שפּעטער צאָלן פאַר זיין חלק פלייש. ר' יהודה זאָגט, אז מען מעג (אים יום טוב) אָפּוועגן פלייש אין א כלי אָדער קייגן א האַק־מעסער. מען מעג ארויפלייגן אויף איין וואָג־שאָל פלייש און אויף דער אנדערער וואָג־שאָל א כלי אָדער א האַק־מעסער און שפּעטער, אין דער וואָכנס, וועגט מען אָפּ די כלי צו דעם האַק־מעסער, און אזוי ארום ווייסט מען וויפיל פלייש מען האָט גענומען; אָבער ארויפלייגן געוויכטער און אָפּוועגן דאָס פלייש טאָר מען ניט, ווייל מען דאַרף מאַכן א ענדערונג פון דעם וואָס מען טוט אין דער וואָכנס

כנגד הכלי או כנגד הקפיץ. וחכמים אומרים, אין משגיחין בכף מאזנים כל עקר: ז אין משחיזין את הסכין ביום טוב, אבל משיאה על גבי חברתה. לא יאמר אדם לטבח, שקול לי בדינר בשר, אבל שוחט ומחלקין ביניהן: ח אומר אדם לחברו, מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר, אם היה כלי של מדה, לא ימלאנו. מעשה באבא שאול בן בטנית, שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב, ונותנן ללקוחות ביום טוב. אבא שאול אומר, אף במועד עושה כן, מפני בירורי המדות. וחכמים אומרים, אף בחול עושה כן, מפני

(מעשה חול). וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מען טאָר (אים יום טוב) אינגאנצן ניט איינקוקן זיך (משגיחין, באנוצן) אין דער וואָג־שאָל. רשי זאָגט, אז מען טאָר־ניט אפילו סתם אוועקלייגן פלייש אין א וואָג־שאָל, אפילו ניט אָפּצוּוועגן, נאָר צו היטן עס פאַר מייז.

ז. אין משחיזין, מען טאָר ניט אנשלייפן (שאַרף מאכן, משחיזין) דעם מע־סער אים יום טוב, אָבער מען מעג אים (דעם מעסער) אָנשאַרפן אויף אן אנדער מעסער. מען טאָר ניט דאָס מעסער אנשלייפן אין א שלייף־שטיין, אָבער אָנרייבן אים אין אן אנדערן מעסער מעג מען; דאָס איז אלץ, כדי ניט צו טאָן ווי מען טוט אין דער וואָכנס. דער תרגום אין תהלים ז׳ אויפן פסוק „חרבו ילטוש" זעצט איבער „סייפיה ישחיז", אָנשלייפן זיין שווערט. „משיאין" איז פון „בשא", טראָגן, אריבערגיין מיט דעם מעסער איבער דעם אנדערן מעסער. לא יאמר, מען זאָל ניט זאָגן (אים יום טוב) צום קצב: „וועג מיר אָפּ פאַר א דינר (א גילדן) פלייש", אָבער ער (דער קצב) שעכט די בהמה) און מען צעטיילט צווישן זיי (צווישן די קונים). „דינר" איז געווען אן אלטע גריכישע מטבע „דענאַריאן", און מען טייטשט עס א גילדן. מיט „צעטיילן צווישן זיי", מיינט מען, אז איינער נעמט א פערטל, צי א האַלב פערטל, און צו־מאָרגנס שאצט מען אָפּ און מען באַצאָלט, וויפיל עס האָט באטראָפן.

ח. אומר, א מענטש מעג זאָגן (אים יום טוב) צו זיין פריינט (א קרעמער, וואָס האָט צו פארקויפן עסנווארג): „פול מיר אָן די דאָזיקע כלי", אָבער (עס טאָר) ניט (זיין) מיט א מאָס. סתם א כלי מעג דער פארקויפער אָנפילען מיט עסנווארג און אים געבן, און שפּעטער, אין דער וואָכנס, אָפּמעסטן, וויפיל עס איז אריין אין דער כלי; אָבער אָפּמעסטן אין א מאָס, למשל, א קוואָרט, טאָר מען ניט. אָבער אויב די כלי האָט א מאָס, מען ווייסט, אז זי האלט למשל א קוואָרט, אָבער זי איז ניט באַ־שטימט צום מעסטן מיט איר, כאָטש בשעת הדחק מעסט מען יאָ מיט איר, מעג מען אָנפילן די כלי. ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב די כלי האָט א מאָס (אפילו מען מעסט ניט מיט איר) זאָל מען זי ניט אנפילן. ווייל עס טרעפט זיך דאָך אז מען מעסט מיט דער דאָזיקער כלי. מעשה, עס איז געווען א מעשה מיט אבא שאול בן בטנית, אז ער פלעגט אָנפילן זיינע מאָס־כלים ערב יום טוב און האָט זיי געגעבן צו זיינע קונים אים יום טוב. אבא שאול בן בטנית איז געווען א תנא אין ירושלים אין די לעצטע יאָרן פאַר חורבן פון 2טן בית המקדש, און ער איז אויך געווען א סוחר (ווערט דערמאָנט אין מסכתא שבת פרק כ״ד משנה ה׳, אז ער האָט געפּסקנט א שאלה). אבא שאול זאָגט, אז אויך אין חול המועד האָט ער (אבא שאול בן בטנית) אזוי געטאָן. ער פלעגט ביינאכט אָנגיסן אין די מאָס־כלים, כדי צו קאָנען צומאָרגנס געבן גלייך די קונים און ער זאָל ניט דארפן פארלירן צייט, מחמת ער האָט געוואָלט זיצן אין בית המדרש און ענטפערן שאלות, וואָס מען פלעגט אים קומען פרעגן אים חול המועד, ווען מענטשן ארבייטן ניט און האָבן צייט. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אויך אין דערוואָכנס פלעגט ער אזוי טאָן, כדי אויסצוקוועטשן די מאָסן (מיצוי המידות).

מְצוּי הַמִּדּוֹת. הוֹלֵךְ אָדָם אֵצֶל
חֶנְוָנִי הָרָגִיל אֶצְלוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ, תֵּן
לִי בֵּיצִים וֶאֱגוֹזִים בְּמִנְיָן, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ
בַּעַל הַבַּיִת, לִהְיוֹת מוֹנֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ:

פרק ד

א הַמֵּבִיא כַדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם,
לֹא יְבִיאֵם בְּסַל וּבְקֻפָּה, אֲבָל מֵבִיא
הוּא עַל כְּתֵפוֹ אוֹ לְפָנָיו. וְכֵן הַמּוֹלִיךְ
אֶת הַתֶּבֶן, לֹא יַפְשִׁיל אֶת הַקֻּפָּה
לַאֲחוֹרָיו, אֲבָל מְבִיאָהּ הוּא בְּיָדוֹ.
מַתְחִילִין בַּעֲרֵמַת הַתֶּבֶן, אֲבָל לֹא

ער פלעגט הייסן די קונים ברענגן אויף דער נאכט זייערע כלים, און ער פלעגט זיי מיט א סך זיינע מאָסן אָנמעסטן אייל און אריינגיסן אין די קונימ׳ס כלים, און זיי זענען געשטאַנען ביי אים א גאַנצע נאַכט. און ווייל ער האָט געניצט דאַביי אַ סך מאָסן האָט ער יעדן איינעם געלאָזט הענגען איבער דער כלי די מאָס מיט דעם אייל, כדי דער אייל זאָל א גאַנצע נאַכט גוט אריינרינען אין די כלים, און עס זאָל ניט בלייבן אין די מאָסן אייל צוגעקלעבט צו די ווענט. אַזוי טייטשט רש״י. הולך, אַ מענטש מעג גיין (אים יום טוב) צו א קרעמער ביי וועמען ער איז געוואוינט (צו קויפן, און ער געטרויט אים) און זאָגן צו אים: „גיב מיר אייער און ניס אַזאַ צאָל״, מחמת אזוי איז דער שטייגער פון א בעל הבית צו ציילן (עסנווארג) ביי זיך אין הויז. און הייסט עס ניט ווי ער וואָלט אים געזאָגט, אז ער וויל אייער און ניט פאַר אזוי פיל געלט, אויב ער זאָגט אים למשל, „גיב מיר צען אייער, צי צוואַנציק ניס״. עס הייסט נור, אז דער בעל הבית זאָגט אים, אז ער דאַרף האָבן אזא צאָל אייער אָדער ניט. אָבער ער טאָר אים ניט זאָגן, אז ער זאָל געבן אייער צי ניס פאַר א גילדן.

פרק ד

א. המביא, אז איינער ברענגט (אים יום טוב) קרוגן מיט ווין פון איין אָרט אין אן אַנדערן אָרט, זאָל ער זיי ניט ברענגען אין א קויש אָדער אין א גרויסן קויש (קופה), נאָר ער זאָל זיי טראָגן אויף זיין אקסל אָדער פאַר זיך (אין פראָנט פון זיך). כדי עס זאָל זיין אנדערש ווי מען פירט אין דער וואָכנס (מעשה חול). רש״י זאָגט, אז דאָס מיינט מען אז ער פירט פון אן אָרט וואָס ליגט אין תחום, און די 2000 איילן, ווייל אים יום טוב (פונקט ווי אים שבת) טאָר מען ניט גיין ארויס פון תחום. וכן, און אזוי (איז אויך דער דין), ווען איינער ברענגט שטרוי (אים יום טוב) זאָל ער ג׳יט אריבערוואַרפן דעם קויש (מיט שטרוי) הינטער זיך (אויף די פלייצעס), נאָר ער זאָל עס טראָגן אין זיין האַנט. אויך דאָ איז דערזעלבער טעם, כדי מען זאָל עס טאָן אנ־דערש ווי מען טוט עס אינדערוואָכנס. ומתחילין, און מען מעג אָנהייבן (אים יום טוב, צו נעמען שטרוי צום ברענען דערמיט) פון א קופע שטרוי. כאָטש דאָס איז א קופע שטרוי, פון וועלכער מען האָט נאָכניט גענומען קיין שטרוי, מעג מען אָנהייבן צו נעמען פון איר שטרוי אים יום טוב. ווייל די דאָזיקע משנה האלט ניט פון דין פון געוויינטליכער „מוקצה״, און דעריבער כאָטש ער האָט ניט אינזינען געהאַט ערב יום טוב צו נוצן דאָס שטרוי, מעג מען נעמען דערפון אים יום טוב. אבל, אָבער מען טאָרניט נעמען (צום ברענען) דאָס האָלץ וואָס ליגט אין דעם לאַגער־פּלאַץ (מוקצה). „מוקצה״ (פון „קצה״, אָפּגעשיידט, אוועקגעלייגט) האָט געהייסן דער פּלאַץ, וואָס איז געווען ביי א בעל הבית הינטער זיין הויף, און דאָרט פלעגט ער אוועקלייגן קלעצער האָלץ, וואָס ער וועט דאַרפן נוצן צום בויען א הויז, צי א שטאַל, און אויך פלעגט ער דאָרט אויסשפּרייטן פרוכטן צום טרוקענען (זע שביעית פרק ח׳ משנה ו׳ און ווייטער דאָ אין ביצה אין זעלבן פרק משנה ז׳ „עומד אדם על המוקצה״). זאָגט די משנה, אז ווייל דאָס זענען קלעצער האָלץ צום בויען, טאָר מען זיי ניט נעמען אים יום טוב צום ברענען, ווייל עס איז „מוקצה מחמת הסרון כיס״, עס הייסט היזק געהאַט געלד, און דערויף האָט מען זיכער ניט גערעכט זיך ערב יום טוב, אז מען

בָּעֵצִים שֶׁבַּמֻּקְצָה: ב אֵין נוֹטְלִין עֵצִים מִן הַסֻּכָּה, אֶלָּא מִן הַסָּמוּךְ לָהּ. מְבִיאִין עֵצִים מִן הַשָּׂדֶה מִן הַמְכֻנָּס, וּמִן הַקַּרְפֵּף אֲפִלּוּ מִן הַמְפֻזָּר. אֵיזֶהוּ קַרְפֵּף, כָּל שֶׁסָּמוּךְ לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל שֶׁנִּכְנָסִין לוֹ בְּפוֹתַחַת, וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ תְּחוּם שַׁבָּת: ג אֵין מְבַקְּעִין עֵצִים לֹא מִן הַקּוֹרוֹת, וְלֹא מִן הַקּוֹרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּיוֹם טוֹב. וְאֵין

זאָל אזא בוי־האָלץ נוצן אים יום טוב צום ברענעז, און פון אזא „מוקצה" האַלט אויך דער דאָזיקער תנא אז מען טאָר ניט אים יום טוב.

ב. אין נוטלין, מען טאָר ניט (אים יום טוב) נעמען האָלץ פון דער סוכה, נאָר (מען מעג נעמען האָלץ) פון דעם וואָס איז אָנגעלעגט ביי איר (ביי דער סוכה). מיט סוכה מיינט מען דאָ א הילצערנעםביידל; ניט דוקא א סוכה אים סוכות, נאָר א ביידל אויך אין אן אנדערן יום טוב, אים פסח צי שבועות. זאָגט די משנה אז מען טאָר ניט נעמען האָלץ פון די ווענט פון דעם הילצערנעם ביידל צום ברענען, ווייל דאָס ביידל איז דאָך א „אוהל", א געצעלט, א בנין, און מען טאָרניט צושטערן אים יום טוב קיין בנין. אָבער די שטעקלעך וואָס שטייען לעבן דעם ביידל און זענען אָנגעלענט צו די ווענט און זענען ניט מיט־ארייַנגעפלאָכטן אין די ווענט, מעג מען יאָ נעמען אים יום טוב, ווייל זיי הייסן ניט קיין טייל פון דעם ביידל. מביאין, מען מעג ברענגען (אים יום טוב) האָלץ (אָפּגעשניטענע) פון פעלד, פון דעם צונויפגעקליבענעם (האָלץ). אויב אין פעלד (ניט ווייטער פון 2000 איילן פון שטאָט, וואוהין מען מעג גיין אים אום טוב) ליגן שטיקלעך אָפּגעשניטענע האָלץ אין איין אָרט, צונויפגעקליבן, ניט פונאנדערגעשפרייט, מעג מען זיי ברענגען אים יום טוב אין שטאָט אריין צום ברענען מיט זיי, ווייל אויב מען האָט זיי צונויפגענומען, האָט מען דאָך שוין ערב יום טוב אינזינען געהאַט זיי צו נוצן צום ברענען. אָבער פון פונאַנדערגעשפרייטע העלצער טאָר מ'ניט נעמען, ווייל מען האָט דאָך ניט אינזינען געהאַט ערב יום טוב זיי צו נוצן. ומן הקורפף, און פון האָלץ־פּלאַץ (מעג מען נעמען האָלץ אים יום טוב צום ברענען) אפילו פון פונאנדערגעשפּרייט (האָלץ). „קרפף" הייסט דער ארומגעצוימטער פּלאַץ וואו א בעל הבית האַלט אָנגעזאַמלט האָלץ צום ברענען, און דאַריבער מעג מען נעמען פון דעם האָלץ, אפילו ווען ס'איז פונאַנדערגעוואָרפן, ווייל מען האָט דאָך שוין ערב יום טוב אינזינען געהאַט צו ברענען דערפון, מחמת עס ליגט דאָך אין דעם ארומגעצוימטן פּלאַץ. איזהו, וואָס הייסט קרפף (א האָלץ־פּלאַץ)? יעדער פּלאַץ וואָס איז נאָנט צו דער שטאָט, אזוי זאָגט ר' יהודה. אויב דער פּלאַץ איז ווייט פון דער שטאָט טאָר מען ניט נעמען פון דאָרט קיין האָלץ אים יום טוב, ווייל מען האָט זיכער ניט אינזינען געהאַט ערב יום טוב צו נעמען דערפון. די גמרא זאָגט, אז ר' יהודה האַלט, אז דער פּלאַץ מוז אויך זיין פארמאַכט מיט א טיר, וואָס מען שליסט צו (פותחת). ר' יוסי זאָגט, אז יעדער (פּלאַץ), אין וועלכן מען גייט אריין דורך א טיר מיט א שליסל, און אפילו (ער איז ווייט פון דער שטאָט) אין דעם תחום שבת. תחום שבת הייסט 2000 איילן. דאָס איז די שטרעקע ביז וואַנען מען מעג גיין אים יום טוב. לויט ר' יוסי מוז דער פּלאַץ ניט זיין לעבן דער שטאָט, און עס איז גענוג אז ער איז אין תחום שבת, אין די 2000 איילן (כדי מען זאָל קאָנען אהינגיין אים יום טוב), און מען גייט אריין אין פּלאַץ דורך א טיר, וואָס מען שליסט צו. די גמרא זאָגט, אז לויט ר' יוסי, אויב דער פּלאַץ איז לעבן דער שטאָט, דאַרף מען ניט קיין צוגעשלאָסענע טיר. „פותחת" הייסט א שלאָס, און מיר האָבן עס אויך אין מסכתא בבא בתרא פרק ו' משנה ה' „זה עושה לו פותחת", „דער מאַכט זיך א שלאָס".

ג. אין מבקעין, מען טאָר ניט (אים יום טוב) צעהאַקן האָלץ (צום ברענען) ניט פון בוי־קלעצער (קורות) און ניט פון א בוי־קלאָץ, וועלכער איז צעבראָכן געוואָרן אים יום טוב. מחמת ערב יום טוב האָט מען ניט גערעכנט אז מען וועט זיי באַנוצן

מְבַקְּעִין לֹא בְקַרְדֹּם וְלֹא בְמְגֵרָה וְלֹא בְמַגָּל, אֶלָּא בְקֹפִיץ. בַּיִת שֶׁהוּא מָלֵא פֵרוֹת, סָתוּם וְנִפְחַת, נוֹטֵל מִמְּקוֹם הַפְּחָת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף פּוֹחֵת לְכַתְּחִלָּה וְנוֹטֵל: ד אֵין פּוֹחֲתִין אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֶלִי, וְאֵין עוֹשִׂין פֶּחָמִין, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת הַפְּתִילָה לִשְׁנַיִם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חוֹתְכָהּ בָּאוּר לִשְׁנֵי נֵרוֹת: ה אֵין שׁוֹבְרִין אֶת

אויף האָלץ צום ברענען, ווארום זיי זענען דאָך געווען באשטימט צום בויען. ואין מבקעין, און מען טאָר ניט (אים יום טוב) צעהאַקן (אפילו האָלץ, וואָס מען מעג יאָ צעהאַקן צום ברענען, למשל פון א קלאָץ, וואָס איז צעבראָכן געוואָרן ערב יום טוב), ניט מיט א האַק, און ניט מיט אַ זעג און ניט מיט קיין שנייד־מעסער, נאָר מען (מעג צעהאַקן) מיט אַ האַק־מעסער. מען מוז צעהאַקן אַנדערש ווי מען טוט עס אין דער וואָכנס (מעשה חול), און ווייל מיט א האַק־מעסער האָקט מען, געוויינטליך, פלייש, ניט קיין האָלץ, מעג מען דערמיט אים יום טוב האַקן האָלץ. וועגן וואָרט „קופיץ" זע מסכתא פסחים פרק ז' משנה י"ב. בית, א שטוב וואָס איז פול מיט פרוכטן, און זי איז פארמאַכט געוואָרן און זי איז געוואָרן אים יום טוב (אין איין אָרט) אויפגעבראָכן (עס זענען ארויסגעפאלן עטליכע ציגל און עס איז געוואָרן א לאָך), מעג מען (אים יום טוב) נעמען פרוכטן פון דעם אָרט, וואו עס איז געוואָרן אויפגעבראָכן. רשי זאָגט, אז מיינט מען א שטוב וואָס איז געבויט פון בלויז ציגל, ארויפגעלייגט איין ציגל אויף דער אַנדערער, און ניט באַשמירט מיט ליים און קאַלך. און ווייל לויט דעם דין פון דער תורה מעג מען ארויסנעמען עטליכע ציגל אים יום טוב (און נור מדרבנן טאָר מען ניט), דאַריבער הייסן די פרוכטן ניט קיין מוקצה, ווייל מען האָט געקאָנט ערב יום טוב אינזינען האָבן, אז מען וועט קאָנען צוקומען צו זיי אים יום טוב. ר' מאיר זאָגט, אז מען מעג לכתחילה (אים יום טוב) אויפברעכן (ארויסנעמען עטליכע ציגל) און נעמען (פרוכטן). ר' מאיר האלט, אז ווייל עס איז נור אָנגעלייגט ציגל, אָן קאלך און ליים, הייסט עס ניט צעשטערט אַ הויז.

ד. אין פותחין, מען טאָרניט עפּנען (אים יום טוב) א לעמפל, ווייל מען מאַכט עס א כלי. די גמרא טייטשט די משנה אזוי: די אמאָליקע לעמפלעך זענען געווען ערדענע, און א לעמפעל איז געווען אזוי ווי א שיסעלע, אין וועלכן מען האָט ארייַנגעגאָסן אייל און ארייַנגעלייגט א קנייטל. די לעמפלעך זענען געמאכט געוואָרן דורך א טעפּער, וועלכער פלעגט צוערשט מאכן פון דער ליים־מאסע קייליכיקע שטיקער, וועלכע האָבן אויסגעזען ווי אייער (און זיי הייסן דאריבער „ביצות היוצרים", די אייער פון טעפּער), און דערנאָך האָט ער איבערגעשניטן די דאָזיקע אייער אויף דער העלפט, און אינווייניק ארייַנגעדריקט די ווייכע מאסע ליים, אזוי אז עס איז געוואָרן ווי א שיסעלע. דאָס דאָזיקע ארייַנדריקן די ווייכע מאסע הייסט „פותחין", „מען עפנט איר". אן אנדער גירסא האָט „פוחתין", „מען מאַכט איר ווינציקער", און דער זין דערפון איז דערזעלביקער. זאָגט די משנה, אז מען טאָר דאָס ניט טאָן אים יום טוב, ווייל עס הייסט געמומען א רויהע שטיק ליים און געמאַכט דערפון א כלי, און מאכן א כלי אים יום טוב טאָר מען ניט. ואין עושין, און מען טאָרניט מאכן קיין קוילן אים יום טוב. דאָ מיינט מען ברענען אזוי האָלץ, אז ניט עס זאָל פארברענען ווערן, נאָר עס זאָל ווערן דערפון ווייכע קוילן צום נוצן פאר גאָלד־שמידן. דאָס טאָר מען אויך ניט, ווייל עס הייסט געמאַכט א זאַך (א כלי, א זאַך) אים יום טוב. ואין חותכין, און מען טאָר ניט איבערשניידן א קנייטל אויף צוויי טיילן. אויך צוליב דעמזעלביקן טעם, ווייל עס הייסט געמאַכט א זאַך, א כלי. ר' יהודה זאָגט, אז מען מעג עס (דאָס קנייטל) איבערשניידן דורך פייער צו צוויי לעמפלעך. די גמרא טייטשט, אַז מען מעג איין שפּיץ פון דעם לאנגן קנייטל ארייַנשטעקן אין איין לעמפל, און דאָס אנדערע שפּיץ פון דעם לאנגן קנייטל אין אן אנדערן לעמפל, און מען צינדט אָן אין מיטן דעם קנייטל, ברענט זיך עס איבער, און עס ווערן צוויי

הַחֶרֶס, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת הַנְּיָר לִצְלוֹת בּוֹ מָלִיחַ. וְאֵין גּוֹרְפִין תַּנּוּר וְכִירַיִם, אֲבָל מְכַבְּשִׁין. וְאֵין מַקִּיפִין שְׁתֵּי חָבִיּוֹת, לִשְׁפּוֹת עֲלֵיהֶן אֶת הַקְּדֵרָה. וְאֵין סוֹמְכִין אֶת הַקְּדֵרָה בְּבִקַעַת, וְכֵן בַּדֶּלֶת. וְאֵין מַנְהִיגִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּמַקֵּל בְּיוֹם טוֹב. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר: ו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נוֹטֵל אָדָם קֵסָם מִשֶּׁלְּפָנָיו, לַחֲצוֹץ בּוֹ שִׁנָּיו, וּמְגַבֵּב מִן הֶחָצֵר וּמַדְלִיק, שֶׁכָּל מַה שֶּׁבֶּחָצֵר מוּכָן הוּא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְגַבֵּב מִשֶּׁלְּפָנָיו

קנייטלעך אין צוויי לעמפלעך. דאָס מעג מען, ווייל עס זעט ניט אויס ווי ער **מאַכט א זאך, נאָר ווי ער צינדט אָן צום ברענען.**

ה. אין שוברין, מען טאָר ניט (אים יום טוב) צעברעכן א שערבל, און מען טאָר ניט צעשניידן פאפיר כדי אָפּצובראָטן אין אים געזלצנס (א געזאַלצענעם פיש); און מ׳טאָר ניט אויסשייערן אַן אויוון אָדער א קיך, אָבער מען מעג צודריקן ,מכבשין). **אויב אין אויוון אָדער אין דער קיך איז אַראָפּגעפאַלן פון דער וואַנט דער קאַלך טאָר מען אים ניט ארויסנעמען אים יום טוב. אָבער מ׳מעג אים צודריקן דאָס אש צו דעם באָדן פון אויוון און קיך, אַז עס זאָל ניט שטערן דאָס באַקן און קאָכן.** ואין מקיפין, און מען טאָר ניט צושטעלן (מקיפין, צונענטערן) איין פאַס צו אַן אַנ־דערע פאַס, כדי אַרויפצחעצן (לשפות) אויף זיי דעם טאָפּ. **די אמאָליקע פעסער זע־נען געווען ערדענע. ווען מען שטעלט־צו צוויי פעסער איינע לעבן דער אנדע־רער קאָן מען ארויסשטעלן א טאָפּ אין דער הויך אויף דיביידע פעסער, און אונטן צווישן די פעסער צינדט מען אָן פייער און מען קאָכט דעם טאָפּ. זאָגט די משנה, אז אים יום טוב טאָר מען ניט צושטעלן די פעסער, ווייל דאָס הייסט ווי אויפגע־בויט א קיך אים יום טוב.** ,,מקיפין", דערנענטערן, און דאָס וואָרט איז פאראַן אין דער משנה אין א סך ערטער (תרומות פרק ד׳ ג׳ ,,שלא מן המוקף"). ,,לשפות", **אַרויפזעצן א טאָפּ, איז פאראַן אין תנך** (ווי מלכים ב׳ ד׳ ,,שפת הסיר").ואין סומכין, און מען טאָרניט אונטערשפאַרן א טאָפּ מיט א שטיקל האָלץ (בקעת). **ווייל האָלץ מעג מען אים יום טוב נעמען נור צום ברענען.** ,,בקעת", פון ,,בקע", **שפאַלטן, א שטיקל האָלץ.** וכן בדלת, און אזוי איז אויך מיט א טיר. **אויך א טיר טאָר מען ניט אונטערשפאַרן מיט א שטיקל האָלץ.** ואין מנהיגין, און מען טאָרניט פירן א בהמה מיט א שטעקן אים יום טוב. **מען טאָר ניט טרייבן די בהמה מיט א שטעקן, ווייל עס זעט אויס ווי מען פירט איר אין מאַרק אריין צום פארקויפן.** ור׳ אלעזר ברבי שמעון, און ר׳ אלעזר ברבי שמעון איז מתיר (צו פירן די בהמה מיט א שטעקן). **ווייל ער האַלט ניט אז עס זעט אויס ווי מען פירט די בהמה אין מארק אריין צום פארקויפן.**

ו. ר׳ אליעזר זאָגט, אז א מענטש מעג (אים יום טוב) נעמען א שפענדל (קיסס) פון (דעם האָלץ וואָס ליגט) פאַר אים כדי זיך אויסצושטעכן (לחצוץ, אויטצורייניגן) זיינע ציין, און ער מעג צונויפקלייבן (שטיקלעך האָלץ) פון הויף און ברענען, ווייל אלץ וואָס איז פאראַן אין הויף הייסט אָנגעגרייט (מוכן). **די גמרא זאָגט, אז ר׳ אליעזר האַלט, אז ער מעג נעמען אפילו פון הויף א שפענדל צום אויסשטעכן זיך די ציין, ווייל אלץ אין הויף הייסט ,,מוכן", אָנגעגרייט, און עס איז ניט קיין מוקצה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא ביצה), נאָר ווייל די חכמים זאָגן ווייטער אז אפילו פון דעם האָלץ וואָס ליגט פאַר אים טאָר ער ניט נעמען דאָס שפענדל צום רייניגן די ציין, דאריבער זאָגט די משנה ,,מלפניו" (פון פאר אים). ,,קיסם", מיינט דער ,,ערוך השלם", איז דאָס גריכישע וואָרט ,,קעאסמא", אן אָפּגעהאַקט שטיקל האָלץ. ,,מגבב", צונויפשארן האָלץ, גראָז, איז פאראַן א סך מאָל אין משנה (ווי אין שביעית פרק ט׳, משנה ו׳ ,,והמגבב ביבש"). ,,לחצוץ", רייניקן, איז אייגנטליך דער טייטש ,,אויסשטעכן", און דער תרגום משלי ל׳, י״ז זעצט איבער ,,יקרוה" (אויסשטעכן) מיט ,,נחצוניה".** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער מעג צונויפשארן פון פאר זיך

וּמַדְלִיק: ז אֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוּר לֹא מִן הָעֵצִים, וְלֹא מִן הָאֲבָנִים, וְלֹא מִן הֶעָפָר, וְלֹא מִן הַמַּיִם, וְאֵין מְלַבְּנִין אֶת הָרְעָפִים לִצְלוֹת בָּהֶן. וְעוֹד אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עוֹמֵד אָדָם עַל הַמֻּקְצֶה עֶרֶב שַׁבָּת בַּשְּׁבִיעִית, וְאוֹמֵר מִכָּאן אֲנִי אוֹכֵל לְמָחָר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עַד שֶׁיִּרְשׁוֹם וְיֹאמַר, מִכָּאן וְעַד כָּאן:

פרק ה

א מַשִּׁילִין פֵּרוֹת דֶּרֶךְ אֲרֻבָּה בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת. וּמְכַסִּים פֵּרוֹת

און ברענען. אָבער אויסשטעכן זיך די ציין דערמיט טאָר ער ניט.

ז. אין מוציאין, מען טאָרניט (אים יום טוב) ארויסקריגן פייער ניט פון העל־צער (דורך רייבן איין האָלץ אין אנדערן) און ניטפון שטיינער, און ניט פון ערד (פאַראן ערד וואָס דורך גראָבן איר קומט ארויס פייער), און ניט פון וואַסער. די מפרשים טייטשן, אז דאָס מיינט מען, אז מען גיסט אָן אין א גלאָז וואַסער און מען שטעלט עס אַוועק קייגן דער זון, און די זון שטראַלן קאָנצענטרירן זיך אין דעם גלאָז מיט וואַסער ווי אין א ברען גלאָז און מ׳צינדט אָן א שטיקל פאַפיר וואָס ליגט אויף דער ליניע פון די שטראַלן. מען מעג אים יום טוב נור ברענען, ווען מען האָט פייער, אָבער שאַפן פייער, טאָר מען ניט, ווייל דאָס הייסט „מוליד", שאַפן א זאַך, וואָס איז נאָכניט פאַראן. ואין מלבנין, און מען טאָר ניט אָנגליען דאכובקעס (רעפים, שינדלן, ערדענע דאכובקעס, אויסגעהוילטע ציגעל), כדי צו בראָטן אויף זיי. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען נייע דאכובקעס, און מען טאָרניט ווייל דורך דעם אָנ־גליען זיי ווערן זיי שטאַרקער, און דאָס הייסט ווי געמאַכט אַ כלי. ועוד, און נאָך אַ זאַך האָט געזאָגט ר׳ אליעזר, אז א מענטש קאָן זיך אוועקשטעלן ערב שבת אים שמיטה־יאָר אויף דעם לאַגער־פלאַץ (מוקצה, דעם פלאַץ הינטער דעם הויף אויף וועלכן עס ליגט נאַסע פייגן צום טרוקענען) און זאָגן: פון דאנען וועל איך עסן צו־מאָרגנס (אים שבת). און ער מעג צומאָרגנס, שבת עסן פון די נאַסע פייגן, ווייל דאָס הייסט, ווי ער האָט זיי אָנגעגרייט ערב שבת. ער דאַרף ניט אָנווייזן, אז ער וועט עסן די און די פייגן, נאָר עס איז גענוג ווען ער זאָגט, אז „פון דאנען" וועט ער עסן. די משנה זאָגט „אים שמיטה־יאָר", ווייל געוויינטליך האָט מען פון נאַסע פייגן צו טרוקענען נאָכניט געהאַט אראָפּגענומען מעשר, און מען טאָר זיי ניט עסן פאַרן מעשר אראָפּנעמען, און אים שבת טאָר מען דאָך ניט אראָפּנעמען קיין מעשר; אָבער אים שמיטה־יאָר איז מען פטור פון אָפּצושיידן מעשר (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי). וועגן „מוקצה" אלס נאָמען פאַר „לאַגער־פלאַץ" זע פריער פרק ד׳ משנה א׳. די ווערטער „און נאָך האָט ר׳ אליעזר געזאָגט, גייען ארויף אויף די פריערדיקע משנה ו׳, וואו עס ווערט געבראַכט ר׳ אליעזר ווערטער. וחכמים, און די חכמים זאָגן, (אז ער טאָר ניט סיידן ער האָט (ערב שבת) אנגעצייכנט און געזאָגט, „פון דאנען ביז דאנען". לויט די חכמים איז ניט גענוג ווען ער זאָגט סתם אז „פון דאנען", פון דעם לאַגער־פלאַץ, וועט ער עסן, נאָר ער מוז אָנווייזן, וועלכע פייגן ער וועט נעמען, ער מוז אָנווייזן גענוי אויף דעם אָרט אין דעם פלאַץ, אז ער וועט עסן די און די פייגן.

פרק ה

א. משילין, מען מעג אראָפּוואַרפן פרוכטן דורך דעם דאַך־פענסטער אים יום־טוב, אָבער ניט אים שבת. אין די וואַרימע מזרח־לענדער, ווי אין ארץ ישראל און אנדערע, האַלט מען די פרוכטן אויף די דעכער, און די דעכער זענען דאָרט גלייכע, ניט קרומע. וועגן האַלטן פרוכט אויף די דעכער ווערט דערמאָנט א סך מאָל אין משנה (ווי אין מעשרות פרק ג׳, משנה ד׳). אין דאַך איז פאַראן א פענסטער אין הויז אריין, און דאָס פענסטער הייסט „ארובה" (פאַראן אין תנך, ווי ביים מבול בראשית ח׳ „ארבות השמים"). זאָגט די משנה, אז אים יום טוב מעג מען דורך דעם

בְּכֵלִים מִפְּנֵי הַדֶּלֶף, וְכֵן כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן. וְנוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַדֶּלֶף בַּשַּׁבָּת: ב כָּל שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם שְׁבוּת מִשּׁוּם רְשׁוּת מִשּׁוּם מִצְוָה בַּשַּׁבָּת, חַיָּבִין עָלָיו בְּיוֹם טוֹב. וְאֵלּוּ הֵן מִשּׁוּם שְׁבוּת, לֹא עוֹלִין בְּאִילָן, וְלֹא רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה, וְלֹא שָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְלֹא מְטַפְּחִין, וְלֹא מְסַפְּקִין, וְלֹא מְרַקְּדִין. וְאֵלּוּ הֵן מִשּׁוּם רְשׁוּת, לֹא דָנִין, וְלֹא מְקַדְּשִׁין,

פענסטער אראָפּוואַרפן פרוכטן פון דאך אין שטוב אריין, אויב ער זעט אז עס קומט אָן א רעגן; אָבער אים שבת איז הארבער און מען טאָר ניט. „משילין" איז פון „נשל", אראָפּוואַרפן, ווי „כי ישל זיתך" (דברים כ"ח). ומכסים, און מען מעג צודעקן די פרוכטן מיט כלים (צו שיצן זיי) קעגן דעם רעגן־וואַסער. „דלף" הייסט „טריפן" (קהלת י' „ידלוף הבית"), און דאָ מיינט מען דאָס רעגן־וואַסער וואָס רינט אראָפּ אין שטוב; אויב עס שטייען דאָרט פרוכטן מעג מען זיי צודעקן אים יום טוב (לויט תוס־פות, אויך אים שבת). וכן, און אזוי (מעג מען אויך צודעקן מיט כלים צו שיצן קעגן רעגן) אויך קרוגן מיט ווײַן און קרוגן מיט אייל. אויך דאָ מעג מען צוליב דעם טעם פון „הפסד ממון", כדי זיי זאָלן ניט קאַליע ווערן און מען זאָל ניט פאַרלירן קיין געלט. ונותנין, או מען מעג אונטערשטעלן א כלי אונטער דעם רעגן־וואַסער אים שבת. רשי טייטשט, אז אויב דאָס רעגן־וואַסער רינט אריין אין שטוב מעג מען אונטער־שטעלן א כלי ארייַנצונעמען דאָס וואַסער, כדי די שטוב זאָל ניט פאַרשמוציקט ווערן.

ב. כל, אלץ (יעדע אַרבייט) וואָס מען איז חייב אויף איר צוליב שבות, צוליב רשות און צוליב מצוה, אים שבת, איז מען אויך חייב אויף איר אים יום טוב. דאָס וואָרט „חייב" מיינט מען דאָ ניט, אַז מען איז חייב כרת (פאַר טאָן אַ מלאכה אים שבת), נאָר מען מיינט, אז עס איז אסור, פאַרבאָטן דורך די חכמים. די משנה וועט דערקלערן, וואָסערע זאַכן זענען „שבות", און וואָסערע זענען „רשות" און וואָ־סערע זענען מצוה. ואלו, און דאָזיקע (זענען אסור אים שבת און אים יום טוב) צוליב שבות: מען טאָר ניט אַרויפקריכן אויף א בוים, ווייל מען האָט מורא, טאָמער וועט ער עפּיס אָפּרייסן פון בוים. ולא רוכבין, און מען טאָרניט רייטן אויף אַ בהמה. ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט ער אָפּרייסן א צווייגל פון א בוים כדי צו האָבן מיט וואָס צו טרייבן די בהמה. ולא שטין, און מען טאָר ניט שווימען אויפן וואַסער. ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט ער מאַכן א שווים־פאַס, „חבית של שייטין", א ליידיקע, פאַרמאַכטע פאַס, צו שווימען אויף איר. ולא מטפחין, און מען טאָרניט פּאַטשן מיט די הענט (מטפחין, פּאַטשן מיט איין האַנט אין דער אנדערער), ולא מספקין, און מען טאָר ניט פּאַטשן מיט דער האַנט אויף דער קני, ולא מרקדין, און מען טאָר ניט טאַנצן. דאָס טאָר מען ניט, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט ער פאַריכטן מוזיק אינסטרומענטן, וועלענדיק צושפּילן צום פּאַטשערייַ און דעם טאַנץ. — די אַלע דער־מאָנטע זאַכן זענען אסור צוליב „שבות" (פון וואָרט „שבת", רוען); עס איז ניט אין דער וואָכנס קיין גרויסע מצות און ניט קיין קליינע מצוה זיי צו טאָן. ואלה משום רשות, און די דאָזיקע (זאַכן) זענען אסור צוליב רשות. מיט „רשות" מיינט מען דאָ זאַכן, וואָס אין דער וואָכנס אז מען וויל טוט מען זיי, און עס איז ניט קיין גרויסע מצוה זיי צו טאָן, אָבער פונדעסטוועגן איז גלייך אז מען זאָל זיי טאָן (פון „רשות", דערלויבניש, ווי מען וועל). די דאָזיקע זאַכן זענען: לא דנין, מען טאָר ניט פּסקענען (קיין דין־תורה), ולא מקדשין, און מען טאָר ניט מקדש זיין קיין פרוי (חתונה האָבן), ולא חולצין, און מען טאָר ניט געבן קיין חליצה (אויב דער ברודער איז געשטאָרבן אָן קינדער און דער לעבעדיקער ברודער דאַרף געבן דער אלמנה־שוועגערין חליצה), ולא מייבמין, און מען טאָר ניט מייבם זיין (אויב דער ברודער איז געשטאָרבן אָן קינדער, און דער לעבן־געבליבענער ברודער דאַרף מייבם זיין, חתונה האָבן מיט

וְלֹא חוֹלְצִין, וְלֹא מְיַבְּמִין. וְאֵלּוּ הֵן מִשּׁוּם מִצְוָה, לֹא מַקְדִּישִׁין, וְלֹא מַעֲרִיכִין, וְלֹא מַחֲרִימִין, וְלֹא מַגְבִּיהִין תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר. כָּל אֵלּוּ בְּיוֹם טוֹב אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בַּשַּׁבָּת. אֵין בֵּין יוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּלְבָד: ג הַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים כְּרַגְלֵי הַבְּעָלִים. הַמּוֹסֵר בְּהֶמְתּוֹ לִבְנוֹ

דער אלמנה־שוועגערין). **די גמרא זאָגט, אז ביים פסקענען א דין תורה מיינט מען ווען עס איז פאראן א גרעסערער למדן פון אים צום פסקענען; ביים מקדש זיין א פרוי מיינט מען אַז ער האָט שוין א פרוי און קינדער און טוט דאריבער ניט קיין מצוה ווען ער נעמט נאָך א פרוי; ביים געבן חליצה און מייבם זיין מיינט מען, אז ער האָט א עלטערן ברודער, אויף וועלכן עס איז מער מצוה דאָס צו טאָן** (וועגן חליצה געבן און מייבם זיין זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות). **דער טעם, פאר־וואָס מען טאָר דאָס אלץ ניט טאָן איז, ווייל מען האָט מורא, טאָמער וועט מען שרייבן צו דעם אַלעם אַ דאָקומענט.** ואלו הן משום מצוה, און די דאָזיקע (זאכן), זענען אסור צוליב מצוה. **אין דער וואָכנס איז א מצוה זיי צו טאָן.** לא מקדישין, מען טאָר ניט מקדיש זיין (א בהמה פאר אקרבן), ולא מעריכין, מען טאָר ניט מעריך־זיין (זאָגן וועגן זיך, אז מען מקדיש זיין איגענעם ווערט, „ערכי", פאר דעם בית המקדש, און מען דארף דערנאָך באצאָלן דאָס געלד צום בית המקדש), ולא מחרימין, און מען טאָר ניט מחרים־זיין (זאָגן אויף א זאך אז דאָס איז „חרם" און די זאך געהערט דאדורך צום בית המקדש אָדער צו די כהנים). **אין דער וואָכנס איז א מצוה דאָס צו טאָן, אָבער אים שבת און אים יום טוב האָבן די חכמים דאָס געאסרט, צוליב דער מורא טאָמער וועט מען שרייבן א דאָקומענט. וועגן „מעריכין" און „מחרימין" זע אין דער הקדמה צו מסכתא ערכין.** ולא מגביהין, און מען טאָר ניט אויפהייבן (אָפשיידן) תרומה און מעשר. **אויך דאָס טאָר מען ניט, כאָטש אין דער וואָכנס איז עס מצוה צו טאָן; ווייל עס הייסט, אז מען פארריכט דערמיט די פרוכטן, פון וועלכע מען נעמט אראָפּ די תרומה און מעשר, ווארום ביז מען נעמט דאָס אראָפּ טאָר מען די פרוכטן ניט עסן.** כל אלה, דאָס אלץ האָט מען געזאָגט (געאסרט צו טאָן) אים יום טוב, און א קל וחומר (אז מען טאָר ניט טאָן) אים שבת. „**קל וחומר", גרינגער און האַרבער מיינט, אז מה דאָך אים יום טוב, וואָס איז גרינגער (עס איז נור א געוויינטליכער איסור און מען איז ניט מחויב קיין מיתה אויב מען טוט א מלאכה) טאָר מען די זאכן ניט טאָן, מכל שכן אים שבת, וואָס איז הארבער (עס קומט מיתה פאר טאָן א מלאכה), טאָר מען די זאכן אודאי ניט טאָן.** אין בין, עס איז ניט פאראן קיין אונטערשיד צווישן יום טוב און שבת (וועגן איסור צו טאָן א מלאכה) נאָר בנוגע עסנווארג אליין. „אוכל נפש", „**עסן פאר דעם לעבעדיקן", צוגרייטן שפייז; אים יום טוב מעג מען קאָכן, באַקן, און אים שבת טאָר מען ניט. די מפרשים זאָגן דאָ, אז דאָס איז נור לויט די בית שמאי** (פריער פרק א׳ משנה ה׳)**; אָבער מיר פסקענען ווי די בית הלל** (דאָרט אין משנה ה׳)**, אז מען מעג אים יום טוב אויך ארויסטראָגן פון שטוב אין גאס.**

ג. הבהמה, א בהמה און כלים האָבן דעם דין ווי די פיס פון זייערע בעלי בתים. **דער דין איז אַז אים יום טוב** (ווי אים שבת) **טאָר מען ניט גיין ווייטער פון 2000 איילן** (תחום שבת) **פון דער שטאָט, וואו מען וואוינט** (זע אין דער הקדמה צו מסכת עירובין)**. זאָגט די משנה, אַז איינער האָט אַ בהמה אָדער זאכן, טאָר מען די דאָזיקע בהמה אָדער די דאָזיקע זאכן ניט ארויספירן אים יום טוב ווייטער פון „די פיס פון זייערע בעלי בתים", ווייטער פון דעם אָרט, וואוהין די בעלי בתים מעגן אהין גיין.** למשל אויב איינער מיטן נאָמען ראובן האָט אַ בהמה צי אַ מלבוש, און דער ראובן וואוינט אין דער שטאָט, און ער מעג גיין פון דער שטאָט ארויס ניט ווייטער פון 2000 איילן. **אָבער איינער אין שטאָט מיטן נאָמען שמעון האָט ערב יום טוב געלייגט אַן עירוב צום סוף פון די 2000 איילן, און ער מעג דאריבער גיין פון דער שטאָט**

אוֹ לָרוֹעֶה, הֲרֵי אֵלּוּ כְּרַגְלָיו. כֵּלִים הַמְיֻחָדִין לְאֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁבַּבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ כְּרַגְלָיו, וְשֶׁאֵינָן מְיֻחָדִין, הֲרֵי אֵלּוּ כִּמְקוֹם שֶׁהוֹלְכִין: ד הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, כְּרַגְלֵי הַשּׁוֹאֵל, בְּיוֹם טוֹב, כְּרַגְלֵי הַמַּשְׁאִיל. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה מֵחֲבֶרְתָּהּ תְּבָלִין וּמַיִם וּמֶלַח לְעִסָּתָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ כְּרַגְלֵי שְׁתֵּיהֶן. רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר בַּמַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ:

ארויס 4000 איילן (זע וועגן „עירוב תחומין" אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין). זאָגט די משנה, אז שמעון טאָר ניט נעמען מיט זיך ווייטער פון די 2000 איילן די בהמה אָדער די זאכן וואָס געהערן צו ראובן. המוסר, אז איינער האָט איבערגעגעבן זיין בהמה צו זיין זון אָדער צו א פאסטוך, האָט זי (די בהמה) דעם דין ווי די פיס פון איר בעל הבית. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז אין שטאָט זענען פאראן צוויי פאסטוכער, און ער האָט די בהמה איבערגעגעבן צו איינעם פון די פאסטוכער ערשט אים יום טוב, און ווייל ער האָט ערב יום טוב געהאָט די מעגליכקייט צו געבן צום אנדערן פאסטוך, דאריבער האָט די בהמה דעם דין ווי די פיס פון איר בעל הבית.** כלים, זאכן, וועלכע געהערן באזונדערס צו איינעם פון די ברידער אין שטוב, האָבן דעם דין ווי זיינע (דעם דאָזיקן ברודער'ס) פיס. **ווייל זיי הייסן ווי זיינע זאכן.** ושאין מיוחדין, און (זאכן) וועלכע געהערן ניט באזונדערס (צו איינעם פון די ברידער אין שטוב), זענען זיי ווי דאָס אָרט, וואוהין זיי מעגן גיין. **די משנה זאָגט ניט דאָ „ווי זייערע (די ברידערס) פיס", נאָר „ווי דאָס אָרט וואוהין זיי מעגן גיין", און די משנה מיינט צו זאָגן, אז מען מעג זיי פירן נור אין אזא אָרט וואו אלע ברידער מעגן גיין. אָבער, למשל, אויב איינער פון די ברידער האָט געלייגט אן עירוב אין דרום זייט פון דער שטאָט און ער מעג גיין 4000 איילן אין דרום זייט און טאָרניט גיין גאָר ניט אין צפון זייט, און אן אנדערער ברודער האָט געלייגט א עירוב אין צפון זייט און ער מעג גיין 4000 איילן אין צפון־זייט און ער טאָר גאָרניט גיין אין דרום זייט, — טאָר מען די זאכן ניט טראָגן ניט אין דרום זייט און ניט אין צפון זייט; עס הייסט, אז די זאכן געהערן צו אלע ברידער.**

ד. השואל, אז איינער באָרגט פון א צווייטן א זאך (כלי, א זאך) אים ערב יום טוב (כאָטש ער האָט די זאך גענומען ערשט אים יום טוב) האָט זי דעם דין ווי די פיס פון דעם באָרגער (שואל, מענטש, וועלכער האָט זי גענומען אין באָרג). **ווייל עס הייסט, אז ערב יום טוב פארנאכט, בין השמשות, איז זי שוין געוועזן זיינע.** ביום טוב, אויב (ער האָט זי געבאָרגט) אים יום טוב, האָט זי דעם דין ווי די פיס פון דעם מענטש וועלכער האָט זי אוועקגעבאָרגט. **ווייל ערב יום טוב בין השמשות איז נאָך די זאך געווען דעם אוועקבאָרגערס. וועגן „קונה שביתה־זיין בין השמשות" זע אין אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין, און אין מסכתא עירובין פרק ג' משנה ג'.** האשה, אז א פרוי האָט געבאָרגט (אים יום טוב) פון איר פריינדין געווירצן, אָדער וואַסער אָדער זאלץ (אריינצוטאָן) אין איר טייג, האָט עס, דאָס טייג מיט די אריינגעטוענע געווירצן אָדער וואסער אָדער זאלץ) דעם דין ווי ביידנס פיס. **מען מעג דאָס טייג טראָגן נור אין אזא אָרט וואוהין ביידע, די פרוי און איר פריינדין, מעגן גיין; מחמת אין טייג זענען דאָך פאראן זייערע ביידנס זאכן, דאָס מעל פון דער פרוי און די געווירצן אָדער דאָס וואסער אָדער דאָס זאלץ פון איר פריינדין, און עס האָט דעם דין ווי די זאכן פון אלע ברידער פריער אין דער משנה ג.** ר' יהודה פטר'ט ביי וואַ־סער, ווייל עס האָט ניט קיין ממש. מיט „פוטר", פטר'ן", מיינט מען, אז **ר' יהודה האַלט, אז אויב זי האָט געבאָרגט נור וואסער אריינצוטאָן אין טייג, האָט דאָס טייג דעם דין ווי די פרוי, ווייל איר פריינדינס וואסער האָט ניט קיין ממש אין טייג, מען דערקענט עס ניט, עס ווערט ווי פארשווינדן.**

הַגַּחֶלֶת כְּרַגְלֵי הַבְּעָלִים, וְהַשַּׁלְהֶבֶת בְּכָל מָקוֹם. גַּחֶלֶת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ מוֹעֲלִין בָּהּ, וְהַשַּׁלְהֶבֶת לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין. (הַמּוֹצִיא גַּחֶלֶת לִרְשׁוּת הָרַבִּים חַיָּב, וְשַׁלְהֶבֶת פָּטוּר. בּוֹר שֶׁל יָחִיד כְּרַגְלֵי הַיָּחִיד, וְשֶׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר כְּרַגְלֵי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר, וְשֶׁל עוֹלֵי בָבֶל כְּרַגְלֵי הַמְּמַלֵּא: ו מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו בְּעִיר אַחֶרֶת, וְעֵרְבוּ בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, לְהָבִיא אֶצְלוֹ מִפֵּרוֹתָיו, לֹא יָבִיאוּ לוֹ. וְאִם עֵרֵב הוּא, פֵּרוֹתָיו כָּמוֹהוּ:

ה. הגחלת, א גליענדיקע קויל האט דעם דין ווי די פיס פון איר בעל הבית. מען מעג זי טראגן אים יום טוב נור וואוהין איר בעל הבית מעג גיין. והשלהבת, און דער פלאם פייער (מעג געטראגן ווערן) אין יעדן ארט. אויב למשל ראובן האט אנגעצינדן זיין לאמפביים פייער פון שמעונ׳ס לאמפ, האט דאך ראובנ׳ס לאמפ פייער פון שמעונ׳ס לאמפ, פונדעסטוועגן מעג מען די לאמפ טראגן אויך אין אזא ארט וואו שמעון טארניט גיין; ווייל דער פלאם פייער איז גארנישט. גחלת, גליענ־דיקע קויל פון הקדש (וואס געהערט צום בית המקדש) איז מען מועל אין איר. אויב איינער האט הנאה פון די גליענדיקע קוילן איז ער עובר אויף דעם איסור פון מעילה („מעל" פארשוועכן הייליקייט) און ער דארף ברענגען א קרבן, דעם אשם מעילות (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעילה). והשלהבת, און א פלאם פייער (פון הקדש) נישט מען מעג הנאה האבן פון איר און נישט מען איז מועל אין איר. מען טאר ניט אנצינדן. א לאמפ ביי פייער פון הקדש, ווייל מען טאר ניט הנאה האבן דערפון, אבער אויב מען האט יא אנגעצונדן דארף מען ניט ברענגען דעם קרבן אשם מעילות. המוציא, אז איינער טראגט ארויס (אים שבת) גליענדיקע קוילן (פון שטוב) אין רשות הרבים (אין גאס) איז ער חייב. ער האט געטאן די ארבייט פון „הוצאה" ארויסטראגן, און אויב ער האט עס געטאן בשוגג דארף ער ברענגען א קרבן חטאת. ושלהבת, און (אויב ער האט ארויסגעטראגן) א פלאם פייער אים שבת איז ער פטור. עס הייסט ניט געטאן קיין מלאכה, ווייל ער האט גארניט ארויסגעטראגן, ווייל א פלאם פייער הייסט ניט קיין ממשות׳דיקע זאך. „ארויסטראגן א פלאם פייער" זאגט די גמרא אז ער האט דעם פלאם ארויסגעווארפן (דאדייה אדויי). אין ירושלמי משניות אין די דאזיקע הלכה פון „המוציא גחלת" ניט פאראן. בור של יחיד, א ברונעם וואסער, וואס געהערט צו א פריוואטן מענטש, האט דעם דין ווי די פיס פון דאזיקן מענטש. דאס וואסער וואס מ׳שעפט ארויס פון ברונעם מעג מען פירן נור אין אזא ארט, וואוהין דער בעל הבית פון ברונעם מעג גיין. ושל אנשי, און (וואסער פון א ברונעם, וואס איז דאס אייגנטום) פון אלע מענטשן פון דער שטאט, האט דעם דין ווי די פיס פון די מענטשן פון דער דאזיקער שטאט. רשי טייטשט, אז מען מעג עס פירן 2000 איילן אין יעדער זייט פון דער שטאט. ושל עולי בבל, און (דאס וואסער פון דעם ברונעם) פון די אויפגייער פון בבל (עולי בבל) האט דעם דין ווי די פיס פון דעם מענטש וואס שעפט אן (דאס וואסער). דאס מיינט מען די ברונעמס וואס מען האט אויסגעגראבן אויפן וועג קיין ירושלים פאר די יידן פון בבל (אין דער צייט פון 2טן בית המקדש) וועלכע האבן עולה רגל געווען קיין ירושלים. זאגט די משנה, אז ווייל דאס וואסער איז הפקר, דאריבער ווער עס שעפט אן דאס וואסער געהערט דאס וואסער צו אים, ער האט עס קונה געווען דורך אויפהויבן. דאריבער ווערט אנגענומען, אז עס איז מבורר געווארן, אז שוין ערב יום טוב בין השמשות האט עס געהערט צו אים.

ו. מי שהיו, אז איינער האט ליגן זיינע פרוכטן אין אן אנדערער שטאט (צו וועלכער מען קאן ניט קומען אן אן עירוב) און די מענטשן פון דער אנדערער שטאט האבן געלייגט א עירוב צו קאנען ברענגען צו אים זיינע פרוכטן, טארן זיי אים ניט ברענגען. מחמת ער האט דאך ניט געלייגט קיין עירוב, און זיינע פרוכטן האבן דאך דעם דין ווי ער, ממילא הייסט עס אז זיי זענען אויסער דעם תחום, און מען טאר זיי

ז מי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים, לֹא יוֹלִיכוּ בְיָדָם מָנוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן זִכָּה לָהֶם מָנוֹתֵיהֶם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֵין מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין אֶת הַמִּדְבָּרִיּוֹת, אֲבָל מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין אֶת הַבֵּיתִיּוֹת, אֵלּוּ הֵן בֵּיתִיּוֹת, הַלָּנוֹת בָּעִיר, מִדְבָּרִיּוֹת, הַלָּנוֹת בָּאֲפָר:

סליק מסכת ביצה

ניט פירן צו אים. וואס עירב, און אויב ער האט געלייגט א עירוב, זענען זיינע פרוכטן ווי ער. **און מען מעג זיי ברענגען צו אים.**

ז. מי שזימן, אויב איינער האט איינגעלאדן צו זיך געסט (פון אן אנדערער שטאט, צו וועלכער מען טאר ניט גיין אן א עירוב, און די געסט האבן געלייגט א עירוב) טארן זיי ניט מיטנעמען מיט זיך מתנות (וואס דער בעל הבית גיט זיי), סיידן ער האט זיי מזכה געווען (געשאנקן) די מתנות ערב יום טוב. **ווייל אויב ניט האבן דאך די מתנות ערב יום טוב בין השמשות געהערט צום בעל הבית און מען טאר זיי ניט פירן אין דער אנדערער שטאט.** „מזכה זיין" מיינט **געבן די מתנות צו א מענטש, אז ער זאל פאר די געסט וועגן קונה זיין די מתנות.** אין משקין, מען טאר־ניט (אים יום טוב) אנטרינקן (מיט וואסער) און שעכטן מדבר־בהמות. **דאס הייסט בהמות וואס געפינען זיך ניט אין רשות פון הויף און מען האט ניט ערב יום טוב גערעכנט זיי צו שעכטן צום עסן, און זיי זענען ניט „מוכן" (זע אין דער הקדמה צו מסכתא ביצה).** די גמרא זאגט, אז סתם געבן די בהמות וואסער **צום טרינקען מעג מען, נאר דא מיינט מען אנצוטרינקען זיי צוליב דער שחיטה, מחמת עס איז לייכטער אראפצוציהען נאך דער שחיטה די פעל פון דער בהמה, ווען מען גיט איר פריער וואסער צו טרינקען.** אבל, אבער מען מעג אנטרינקען און שעכטן הויז־בהמות. וועלכע זענען הויז־בהמות? וועלכע נעכטיקן אין שטאט. **די גמרא זאגט, אז אויך אויב זיי נעכטיקן אין תחום פון דער שטאט אין די 2000 איילן פון דער שטאט.** מדבריות, מדבר־בהמות (זענען די) וועלכע נעכטיקן אויף דעם גראז־פעלד (באפר). **דאס מיינט, אז זיי נעכטיקן אין די גראז־פעלדער, לאנקעס, אויסער דעם תחום פון דער שטאט.** וועגן ווארט „אפר" אלס גראז־פעלד (לאנקע), וואס ווערט געברויכט **אויך אין אנ־דערע ערטער** (פסחים ח' „פרתך רועה באפר", **און אנדערע ערטער), זאגט ר' בנימין** מוספיא אין „מוסף הערוך", **אז דאס איז א גריכיש ווארט, אבער ער גיט ניט אן** (ווי זיין שטייגער) וואסער ווארט דאס איז. **דער תרגום באנוצט עס עטליכע מאל (שמות** ב' ג' „בסוף", „באפרא", **און אין אנדערע ערטער). דער רמבם זאגט, אז „אפר" איז דער נאמען פאר דערפער.** (סליק מסכת ביצה, — געענדיקט מסכתא ביצה).

מסכתא ראש השנה

הקדמה

די צוויי ווערטער „ראש השנה" זענען דער טייטש דער **„קאפ פון יאר", און** מען מיינט דערמיט „דער אנהויב פון נייעם יאר", **„דער ערשטער טאג פון נייעם יאר".** אין חומש שמות י"ב געפינען מיר אז דער חודש, **אין וועלכן מיר פייערן** דעם יום טוב פסח (דער חודש ניסן) איז דער ערשטער חודש פון יאר (החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לחדשי השנה); **און אזוי געפינען מיר אויך אין** גאנץ תנך, אז דער ערשטער חודש אין יאר איז ניסן. **אבער בנוגע א סך זאכן** איז **אנגענומען געווארן, אז דער ערשטער חודש אין יאר איז תשרי, און דער ערש־**טער טאג אין תשרי איז **ראש השנה. וועגן דאזיקן טאג זאגט די תורה (ויקרא כ"ג** און במדבר כ"ט), אז ער איז „זכרון תרועה", און „יום תרועה", **א טאג פון בלאזן,** פון געדענקן. דערפון איז די מצוה צו **בלאזן שופר אים ראש השנה.**

די מסכתא ראש השנה, וועלכע האט 4 פרקים, **לערנט צוערשט וועגן עטליכע** ראש השנהס, **וואס זענען פאראן אין יאר בנוגע פארשידענע זאכן און דינים. דער־**נאך ווערט **געלערנט וועגן דעם משפט אין הימל איבער דער וועלט און די מענטשן,** וואס קומט **פאר עטליכע מאל אין יאר אויך אים ראש השנה. דערנאך לערנט די**

פרק א

א אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים. בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי

משנה וועגן דעם ווי אַזוי מען האָט אמאָל פעסטגעשטעלט ווען עס איז ראש חודש (קידוש החודש), און ממילא אויך ווען עס קומט אויס ראש השנה, דער ערשטער טאָג אין חודש תשרי. אין די לעצטע צוויי פרקים ווערן געלערנט די דינים וועגן שופר־בלאָזן און די תפילות (מלכיות, זכרונות, שופרות) וואָס האָבן א שייכות מיטן בלאָזן שופר.

פרק א

א. ארבעה, פיר ראש השנהס זענען פאַראַן. עס זענען פאַראַן טייל זאַכן און דינים, פאַר וועלכע דער אָנהייב פון נייעם יאָר, ראש השנה, איז ניט דער ערשטער טאָג אין תשרי, דער אלגעמיינער ראש השנה, נאָר אנדערע טעג אין יאָר, און בסך הכל זענען פאַראַן 4 אַזעלכע טעג אין יאָר, וואָס זענען ראש השנהס בנוגע פאַרשי־דענע דינים. די דאָזיקע זענען: באחד בניסן, אין ערשטן (טאָג) אין ניסן (ראש חודש ניסן) איז ראש השנה פאַר מלכים און פאַר ימים טובים. די גמרא טייטשט די משנה אַזוי. ווען עס איז געשטאָרבן א יידישער מלך אין חודש אדר, און אין זעלבן חודש האָט מען געמאַכט א נייעם מלך, און עס איז אָנגעקומען דער חודש ניסן, האָט מען געהאַלטן, אז דער מלך האָט שוין געקיניגט א יאָר, און אין חודש ניסן הייסט שוין דאָס 2טע יאָר צו זיין הערשאַפט: איבער א יאָר ניסן, האָט שוין געהייסן, אז עס איז דאָס דריטע יאָר צו זיין הערשאַפט. דאָס האָט געהאַט א באַדייטונג, ווייל ווען איינער האָט געבאָרגט ביי א צווייטן געלט און האָט אים געגעבן א וועקסל האָט מען איינגעשריבן די דאַטע לויט דער הערשאַפט פון מלך, אז דאָס וועקסל איז געשריבן געוואָרן, למשל, דעם ערשטן טאָג אין ניסן אין 3טן יאָר צו דער הערשאַפט פון שלמה המלך, און אויב מען האָט אָנשטאָט „דעם 3טן יאָר" געשריבן פאַלש „דעם 2טן יאָר" איז דאָס וועקסל געוועזן פסול, עס האָט פאַרלוירן זיין ווערט. וועגן „ראש השנה פאַר ימים טובים", זאָגט די גמרא, אז דאָס איז וועגן דין, אז איינער טוט א נדר צו ברענגען א קרבן אין בית המקדש, און עס גייען אדורך די דריי הויפט־ימים טובים (רגלים) כסדר, פסח, שבועות און סוכות, און ער האָט נאָכניט מקיים געוועזן זיין נדר, נאָכניט געבראַכט זיין קרבן, האָט ער געטאָן א עבירה, עובר געוועזן אויף „בל תאחר", „זאָלסט ניט פאַרשפעטיקן". זאָגט די משנה, אז בנוגע דעם דאָזיקן בל תאחר איז ניסן דער ערשטער יום טוב, און ער איז נור עובר, ווען עס איז אריבער צוערשט פסח און דערנאָך שבועות און דערנאָך סוכות. מיט „רגלים" מיינט מען נור די דריי ימים טובים פסח, שבועות, סוכות. באחד באלול, אין ערשטן (טאָג) אין אלול איז ראש השנה פאַר מעשר בהמה (אָפּשיידן מעשר, א צענטל, פון בהמות). דער דין איז, אז ביי איינעם ווערן געבוירן 10 כשרע בהמות למשל, שעפסלעך, אין פאַרלויף פון איין יאָר דאַרף ער פון זיי אָפּשיידן, נעמען א צענטל, איין בהמה, און זי הייסט „מעשר בהמה"; זי איז געוואָרן הייליק, און מען האָט זי געפירט קיין ירושלים און מקריב געוועזן אין בית המקדש. ווי איז אז ביי איינעם איז געבוירן געוואָרן 5 שעפסלעך אין איין יאָר און 5 שעפסלעך אין אנדערן יאָר, דאַרף ער ניט אָפּשיידן. מען טאָר אויך ניט אָפּשיידן פון שעפסלעך וואָס זענען געבוירן געוואָרן אין איצטיקן, נייעם יאָר אויף שעפסלעך וועלכע זענען געבוירן געוואָרן אין פריערדיקן, דעם אלטן יאָר. ווען הויבט זיך אָן דאָס נייע יאָר בנוגע מעשר בהמה? זאָגט די משנה, אז דאָס איז דער ערשטער טאָג אין אלול, און אויב עס זענען געבוירן געוואָרן טייל שעפסלעך פאַר דעם ערשטן טאָג אין אלול, און טייל שעפסלעך אין ערשטן טאָג אין אלול, זענען זיי שעפסלעך פון 2 באַזונדערע יאָרן. ר' אליעזר און ר' שמעון זאָגן, אז דעם ערשטן (טאָג) אין תשרי איז ראש השנה פאַר מעשר בהמה איז דער ערשטער טאָג אין תשרי. די גמרא זאָגט, אז די מחלוקה צווישן דער סתם משנה און ר' אליעזר

שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים וְלַשְּׁמִטִּין וְלַיּוֹבְלוֹת, לַנְּטִיעָה וְלַיְּרָקוֹת. בְּאֶחָד בִּשְׁבָט רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ: **ב** בְּאַרְבָּעָה

און ר׳ שמעון איז וועגן אויסטייטש פון פסוק אין דברים י״ד „עשר תעשר — שנה שנה״. כאחד בתשרי, אין ערשטן (טאָג) אין תשרי איז ראש השנה פאַר (דער באַרעכנונג פון) יאָרן, און פאַר (דער באַרעכנונג פון) שמיטות און פאַר (דער באַרעכ־נונג פון) יובלות, פאַר פלאַנצן, און פאַר גרינסן. **וועגן „לשנים״, פאַר דער באַרעכ־נונג פון יאָרן״, זאָגט די גמרא, אַז דאָס מיינט מען דעם רעכנונג פון דער הערשאַפט פון גויאישע מלכים, וועלכע האָבן געהערשט איבער יידן. עס איז געווען איינגעפירט אַז אויך ווען גויאישע מלכים האָבן געהערשט איבער יידן, האָט מען אין די וועקסלן און אַנדערע דאָקומענטן (גט און אַנדערע) איינגעשריבן דאָס יאָר פון זינט דער מלך איז געוואָרן מלך. און דאָ האָט זיך דאָס נייע יאָר אָנגעהויבן דעם ערשטן טאָג אין תשרי. למשל, אויב דער מלך איז געוואָרן מלך אין אלול, און דאָס וועקסל האָט מען געשריבן אין תשרי, האָט מען שוין אָנגעשריבן „אין 2טן יאָר פון דער הערשאַפט פון דעם און דעם מלך״. — „שמיטות״, האָבן געהייסן יעדעס 7טע יאָר, און „יובלות״ האָבן געהייסן יעדעס 50טע יאָר, און אין חומש ויקרא כ״ה ווערט געזאָגט, אַז אין די דאָזיקע שמיטה־און יובל־יאָרן טאָר מען ניט אַקערן און ניט זייען די פעל־דער, זאָגט די משנה אַז דאָס 7טע יאָר הייסט שמיטה און דאָס 50טע יאָר הייסט יובל פון דעם ערשטן טאָג אין תשרי. — „לנטיעה״, „צו פלאַנצן״, זאָגט די גמרא, אַז דאָ מיינט מען וועגן דעם דין פון ערלה. דער דין איז, אַז מען פלאַנצט אַ בוים זענען זיינע פרוכטן אין די ערשטע 3 יאָר ערלה און מען טאָר ניט קיין הנאה האָבן פון זיי (זע אין דער הקדמה צו מסכתא ערלה). זאָגט די משנה, אַז די יאָרן ווערן גערעכנט פון ערשטן טאָג אין תשרי. למשל, אויב מען האָט געפלאַנצט אַ בוים פאַר דעם ערשטן טאָג אין תשרי (לויט דעם דין דאַרף עס זיין 45 טעג פריער) און עס איז אָנגעקומען דער ערשטער טאָג אין תשרי, הייסט עס אַז עס איז שוין דאָס צוויי־טע יאָר. — „ולירקות״, „און פאַר גרינסן״, זאָגט די גמרא, אַז דאָס מיינט מען וועגן תרומה און מעשרות. דער דין איז, אַז מען דאַרף פון עס־געוויקסן, און ממילא אויך פון גרינסן, ירקות (ציבעלעס וכדומה) אָפּשיידן תרומה און מעשר (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי), און אַז מען טאָרניט אָפּשיידן תרומה און מעשר פון גרינסן, וואָס מען האָט אָפּגעריסן אין איין יאָר, אויף גרינסן וועלכע מען האָט אָפּגעריסן אין אַן אַנדערן יאָר. דאָס נייע יאָר פאַר גרינסן ווערט גערעכנט פון ערשטן טאָג אין תשרי, און אויב מ׳האָט אָפּגעריסן טייל גרינסן אין אלול און טייל גרינסן אין תשרי טאָר מען ניט אָפּשיידן פון די אַלטע אויף די נייע אָדער פון די נייע אויף די אַלטע.** באחד בשבט, דעם ערשטן (טאָג) אין שבט איז ראש השנה פאַר דעם בוים, לויט די ווערטער פון די בית שמאי; די בית הלל זאָגן אַז דעם פופצנטן (טאָג) אין שבט (חמשה עשר בשבט). **אויך דאָ איז דער דין וועגן תרומה און מעשר, און בייביימער פרוכטן איז דער דין, אַז מען טאָר ניט אָפּשיידן פון פרוכטן וועלכע האָבן געבליט אויפן בוים פאַרן 15טן טאָג אין שבט (לויט די בית הלל) אויף פרוכטן וועלכע האָבן געבליט אויפן בוים נאָכן 15טן טאָג אין שבט, ווייל ביי ביימער איז דער ראש השנה, דער אָנהייב פון נייעם יאָר, דער 15טער טאָג (חמשה עשר) אין שבט. לויט די בית שמאי איז עס דער ערשטער טאָג אין שבט. די בית שמאי און די בית הלל זענען געווען צוויי ישיבות, תלמידים פון שמאי און הלל, וועלכע האָבן געלעבט אין ירושלים לערך 100 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש. די צוויי ישיבות האָבן עקזיסטירט ביזן חורבן בית המקדש (לויט טייל מיינונגען, אויך אַביסל שפּעטער).**

ב. בארבעה, אין פיר צייטן (אין יאָר) ווערט די וועלט געמשפּט. **דאָס מיינט,**

פְּרָקִים הָעוֹלָם נִדּוֹן. בַּפֶּסַח עַל הַתְּבוּאָה, בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּרוֹת הָאִילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר, הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם, הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וּבֶחָג נִדּוֹנִין עַל הַמָּיִם: ג עַל שִׁשָּׁה

אז די וועלט ווערט געמשפט דורך גאָט, צום גוטן אָדער צום שלעכטן. בפסח, אין פסח (ווערט ארויסגעגעבן דער משפט) איבער תבואה. צי עס זאָל זיין א ברכה אין דער תבואה. די גמרא זאָגט דעם טעם, ווייל אים פסח איז מען מקריב אין בית המקדש דאָס מעסטל פון נייעם גערשטן (עומר); פסח איז די צייט פון ערשטן תבואה־שניט. בעצרת, אים שבועות (ווערט ארויסגעגעבן דער משפט) איבער די ביימער־פרוכטן. רשי זאָגט דערו׳ף (א חוץ אן אנדערן טעם וועגן קרבן פון שתי הלחם, צוויי ברויטן וואָס מען האָט געבראַנגט שבועות אין בית המקדש) אויך דעם טעם, ווייל אים שבועות האָט מען אָנגעהויבן ברענגען אין בית המקדש ביכורים, די ערשטע פרוכטן ערשטן טאָג אין תשרי) גייען־פארביי פאַר אים (פאַר גאָט צום משפט) אלע, וועלכע קומען אין דער וועלט (אלע מענטשן און באשעפענישן) ווי יינגע שעפסלעך (כבני מרון), ווארום עס ווערט געזאָגט (תהלים ל״ג) „היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם״, „ער (גאָט) וואָס פאָרעמט זייער האַרץ, וואָס באטראכט אלע זייערע מעשים״. די ווערטער „כבני מרון״ האָבן מיר געטייטשט ווי יינגע שעפסלעך, וועלכער דער פאַסטוך ציילט איינס ביי איינס ווען ער פירט זיי אריין צוריק אין שטאַל, און גיט אכטונג אז עס זאָל קיין איינס ניט פעלן. אזוי טייטשט די גמרא „כבני אמרנא״, ווי יינגע שעפסלאך („אמרנא״ איז אין אראמעאיש שעפסן). אויך פון ירושלמי „כהדין דירין״, „ווי די דאָזיקע שעפסן־שטעלעכלעך״, איז צו זען, אז אזוי איז געווען איין טייטש. אָבער דער ירושלמי און די גמרא ברענגען נאָך טייטשן, וועלכע זענען ניט קלאָר („במגנימין״ אין ירושלמי און „כמעלות בית חורון״ אין דער גמרא בבלי). ובחג, און אים סוכות ווערט מען געמשפט איבער וואסער. סתם „חג״ אין דער משנה מיינט סוכות. באלד נאָך סוכות הויבן זיך אָן די רעגנס אין ארץ ישראל; אים סוכות האָט מען געבראַכט אין בית המקדש דעם וואַסער־קרבן (ניסוך המים, זע מסכתא סוכה פרק ד׳ משנה ט׳). אים סוכות איז מען מתפלל אויף רעגן (גשם, זע תענית פרק א׳ משנה א׳). זאָגט די משנה אז אים סוכות ווערט ארויס־געגעבן דער משפט צי עס זאָל זיין גענוג וואסער דאָס יאָר.

ג. על ששה חדשים, וועגן (ראש חודש־טעג פון) זעקס חדשים גייען ארויס (ווערן געשיקט) שלוחים. דאָס וואָרט „חדשים״ מיינט דאָ ראש־חודש־טעג („חודש״ אנשטאָט ראש חודש, און אויך אנשטאָט „די נייע לבנה). כדי צו פארשטיין די דאָ־זיקע משנה און די ווייטערדיקע משנות וועלן מיר דאָ געבן עטליכע דערקלערונגען וועגן דעם ענין פון ראש חודש. ראש חודש הייסט דער טאָג ווען עס באווייזט זיך אָנהייב חודש אויפן הימל די נייע לבנה, דער שמאָלער קייליכעקער פאס פון דער לבנה. דאָס הייסט דער „מולד״, דאָס „געבוירן ווערן״, די נייע לבנה ווערט אזוי ווי געבוירן. צוליב דעם וואָס א חודש (פון איין מולד ביז דעם צווייטן מולד) האלט עפּיס מער פון 29 מיט א האלבן טאָג, און אזוי ווי א חודש קאָן מען ניט רעכנען האלבע טעג, קומט אויס אז טיילמאָל מוז האָבן א חודש 30 טעג (דער דאָזיקער חודש פון 30 טעג הייסט „מעובר״) און ערשט דער 31טער טאָג איז דער ראש חודש פון נייעם חודש, און טיילמאָל האָט דער חודש נור 29 טעג, און דער 30טער טאָג איז דער ראש חודש פון נייעם חודש. היינט (שוין זינט לערך 1600 יאָר) האָבן מיר א לוח, לויט וועלכן ס׳זענען אויסגערעכנט גענוי די כללים, ווען ס קומט אויס ראש חודש. אָבער אין די אמאָליקע צייטן האָט מען פעסטגעשטעלט דעם ראש חודש („מקדש״ געווען אים, „געהייליקט״) דורך „ראייה״, דורך זען, דאָס הייסט: ווען מענטשן האָבן דערזען די נייע לבנה, זענען זיי געקומען צום בית דין אין ירושלים (און שפּעטער אין דער צייט פון דער משנה און גמרא אין אנדערע ערטער אין ארץ ישראל) און

חֳדָשִׁים הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין. עַל נִיסָן מִפְּנֵי הַפֶּסַח, עַל אָב מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית, עַל אֱלוּל מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, עַל תִּשְׁרִי מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, עַל כִּסְלֵו מִפְּנֵי חֲנֻכָּה, וְעַל אֲדָר מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּכְשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּר, מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן: ד עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת, עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרִי, שֶׁבָּהֶם הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין לְסוּרְיָא, וּבָהֶם

עדות געזאָגט, אז זיי האָבן געזען די נייע לבנה, און אויפן יסוד פון זייער זאָגן האָט דאָס בית דין דערקלערט, אַז דער דאָזיקער טאָג איז ראש חודש. כדי מען זאָל אומעטום, ניט נור אין ארץ ישראל, ווי אמשנעלסטן וויסן ווען ראש חודש איז האָט דאָס בית דין ארויסגעשיקט שלוחים מודיע צו זיין וועגן דעם. אין געוויינטליכע חדשים האָט מען ניט געדאַרפט שיקן קיין שלוחים, ווייל עס איז דאָך ניט וויכטיק געווען פאַר קיינעם צו וויסן, ווען עס איז אויסגעפאַלן ראש חודש, אָבער אין זעקס חדשים אין יאָר האָט מען יאָ געדאַרפט שיקן די שלוחים, ווייל אין די דאָזיקע 6 חדשים פאַלן אויס ימים טובים און א תענית, און די יידן אומעטום האָבן געדאַרפט וויסן וואָס שנעלער ווען די ימים טובים און תענית וועלן אויספאַלן. די 6 חדשים זענען: על ניסן, וועגן ניסן צוליב פסח (וואָס הויבט זיך אָן ערב פסח דעם פערצנטן טאָג אין ניסן) וועגן אב צוליב דעם תענית (תשעה באב, דעם ניינטן טאָג אין אב), וועגן אלול צוליב ראש השנה (דעם ערשטן טאָג אין תשרי), וועגן תשרי צוליב דער ריכטיקייט פון די ימים טובים (יום כיפור און סוכות), וואָס פאַלן אויס דעם צענטן תשרי און פון פופצענטן תשרי אָן), וועגן כסלו צוליב חנוכה (פון פינף און צוואַנציגסטן טאָג אין כסלו אָן), און וועגן אדר צוליב פורים (דעם פירצנטן טאָג אין אדר); און ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען זענען זיי (די שלוחים) ארויסגעגאַנגען אויך וועגן אייר צוליב דעם קליינעם פסח (פסח קטן, פסח שני, דעם פירצנטן טאָג אין אייר). **מחמת עס זענען געווען טייל מענטשן, וועלכע האָבן געדאַרפט ברענגען זייער קרבן פסח דעם 14טן טאָג אין אייר (זע מסכתא פסחים פרק ט׳ משנה א׳). צו דער משנה איז נויטיג צוצוגעבן א פאָר באַמערקונגען. אין חודש אלול זענען די שלוחים געשיקט געוואָרן כדי צו אָנצוזאָגן ווען ראש חודש אלול איז געווען, מחמת ראש השנה איז דאָך דעם 1־טן טאָג אין תשרי, ווען מען דאָך תשרי ניט קאָנען מודיע זיין. דעריבער איז טאַקע איינגעפירט געווען אז ראש השנה איז ביי אלע יידן (אויך אין ארץ ישראל) געווען צוויי טעג, און מען האָט בכלל זיך באַמיט אז אלול זאָל זיין נור 29 טעג אזוי אז די יידן, וויסנדיק ווען עס איז געווען ראש חודש אלול, האָבן געהאַלטן ראש השנה דעם 30טן און 31טן טאָג פון ראש חודש אלול אָן. וועגן ראש חודש סיון האָט מען ניט געדאַרפט מודיע צו זיין, ווייל שבועות איז שטענדיק דער 50טער טאָג פון 2טן טאָג פסח, און אז מ׳וויסט ווען פסח איז, וויסט מען אויך ווען שבועות איז.**

ד. על שני חדשים, וועגן (די ראש־חודש־טעג פון) צוויי חדשים איז מען מחלל שבת. **דאָס הייסט, אז די עדות, וועלכע האָבן געזען די נייע לבנה און געפונען זיך, ווייט פון אָרט פון בית דין, מעגן גיין אים שבת ווייטער פון 2000 איילן (תחום שבת, זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין) כדי עדות צו זאָגן, אז זיי האָבן געזען די לבנה און מען דאַרף דעם טאָג מאַכן פאַר ראש חודש. די צוויי חדשים זענען:** על ניסן, וועגן ניסן און וועגן תשרי, ווייל אין זיי גייען די שלוחים (פון בית דין מודיע צו זיין וועלכן טאָג מען האָט געמאַכט ראש חודש) קיין סיריע (א לאַנד לעבן ארץ ישראל, וואו עס האָבן געוואוינט אַ סך יידן), און אין זיי (לויט זייערע ראש־חודש טעג) ווערן פעסטגעשטעלט די ימים טובים (פסח, יום כיפור, סוכות). **די גמרא זאָגט, אַז לויט דעם דין פון דער תורה, מדאורייתא, האָבן די עדות געמעגט מחלל שבת זיין צוליב אלע חדשים, נאָר די חכמים האָבן מתקן געווען אז נור צוליב די**

מְתַקְּנִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת. וּכְשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, מְחַלְּלִין אַף עַל כֻּלָּן, מִפְּנֵי תַקָּנַת הַקָּרְבָּן: ה בֵּין שֶׁנִּרְאָה בַעֲלִיל, בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בַעֲלִיל, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם נִרְאָה בַעֲלִיל, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת: ו מַעֲשֶׂה שֶׁעָבְרוּ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים זוּג, וְעִכְּבָן רַבִּי עֲקִיבָה בְּלֹד. שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אִם מְעַכֵּב אַתָּה אֶת הָרַבִּים, נִמְצֵאתָ מַכְשִׁילָן לֶעָתִיד לָבֹא: ז אָב וּבְנוֹ, שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, יֵלֵכוּ. לֹא שֶׁמִּצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם יִפָּסֵל אֶחָד מֵהֶם, יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם

דאָזיקע צוויי חדשים. די גמרא פרעגט, סטייטש די משנה זאָגט דאָך פריער אין משנה ג׳, אז די שלוחים זענען געשיקט געוואָרן וועגן 6 חדשים, פאַרוואָסזשע זאָגט דאָ די משנה אז נור וועגן 2 חדשים? און די גמרא זאָגט, אז אין די אנדערע 4 חדשים גייען ארויס די שלוחים שוין אין אוונט, איידער זיי האָבן געהערט פון בית דין דאָס וואָרט „מקודש״, און עס איז ראש חודש, און אין ניסן און אין תשרי גייען זיי ארויס ערשט ווען זיי האָבן געהערט פון בית דין דאָס וואָרט „מקודש״, און זיי ווייסן אויף זיכער אז עס איז ראש חודש. וכשהיה, און ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען האָט מען (האָבן די עדות) מחלל שבת געווען (פאַר אלע חדשים), צוליב דער פעסטשטעלונג פון קרבן. ווייל אים ראש חודש האָט מען אין בית המקדש מקריב געווען דעם קרבן מוסף, און דעריבער האָבן די עדות געדאַרפן קומען באַצייטנס כדי מען זאָל קאָנען מקריב זיין דעם קרבן מוסף.

ה. בין, סיי ווען זי (די נייע לבנה) איז געזען געוואָרן קלאָר (אויפן הימעל, דייטליך, בעליל) און סיי ווען זי איז ניט געזען געוואָרן קלאָר (דייטליך) דאַרף מען מחלל שבת זיין. און די עדות דאַרפן אים שבת קומען צום בית דין (און גיין מער ווי דעם תחום שבת) כדי עדות צו זאָגן, אז זיי האָבן געזען די לבנה. ר׳ יוסי זאָגט, אז אויב זי (די לבנה) איז געזען געוואָרן קלאָר טאָר מען ניט צוליב איר מחלל שבת זיין. ווייל אויב די עדות האָבן געזען די לבנה קלאָר, האָט מען געוויס אין ירושלים, אָדער שפּעטער אין די אנדערע בית דין ערטער) אויך געזען די לבנה, און מען וועט שוין דאָרט מאכן ראש חודש אָן די דאָזיקע ווייטע עדות.

ו. מעשה, אז עס איז געווען א מעשה, אז עס זענען פאַרביי געגאַנגען איבער פיר־ציק פּאָר (עדות, דורך דער שטאָט לוד, כדי צו גיין צום בית דין אָנזאָגן, אז זיי האָבן געזען די נייע לבנה) און ר׳ עקיבא האָט זיי פאַרהאַלטן אין לוד. ער האָט זיי ניט געלאָזט גיין ווייטער, ווייל מען האָט ניט געדאַרפן אזוי פיל עדות. שלח לו, האָט רבן גמליאל געשיקט (זאָגן) צו אים (צו ר׳ עקיבא): אויב דו פאַרהאַלטסט די מענטשן (די עדות), קומט אויס אז דו מאַכסט זיי שטרויכלען אויך שפּעטער (לעתיד לבוא, אין דער צוקונפט). מחמת ווען זיי וועלן אין די ווייטערע חדשים זען די נייע לבנה, וועלן זיי ניט וועלן גיין, טראַכטענדיק, אז מסתמא זענען פאַראַן עדות אָן זיי. רבן גמליאל איז געווען נשיא אין יבנה איבער די יידן אין ארץ ישראל, און צו אים קיין יבנה זענען די עדות געגאַנגען. „לוד״ איז א שטאָט אין ארץ ישראל, און ניט זייער ווייט פון דאָרט האָט זיך געפונען יבנה.

ז. אב ובנו, אויב א פאָטער און זיין זון האָבן געזען די נייע לבנה (החודש, די נייע לבנה, זאָלן זיי גיין (צום בית דין עדות זאָגן), ניט ווייל מען קאָן זיי מצרף זיין (צונויפפאָרן אין איין פּאָר עדות) איינעם מיטן אנדערן, נאָר כדי טאָמער וועט איי־נער פון זיי ווערן געפסלט (אלס עדות) זאָל זיך דער צווייטער קאָנען צונויפפאָרן (אין איין עדות־פּאָר) מיט אן אנדערן (עדות). עדות־זאָגן מוז זיין פון צוויי עדות, א עדות־פּאָר; ווען איין מענטש זאָגט עדות איז ניט גענוג. דער דין איז, אז צוויי קרובים, למשל, א פאָטער און זיין זון, קאָנען ניט זיין א עדות־פּאָר. זאָגט די משנה, אז פונדעסטוועגן, זאָלן זיי, דער פאָטער און דער זון גיין צום בית דין, ווייל עס

אַחֵר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אָב וּבְנוֹ וְכָל הַקְּרוֹבִין, כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּטוֹבִיָּה הָרוֹפֵא, שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא וּבְנוֹ וְעַבְדּוֹ מְשֻׁחְרָר, וְקִבְּלוּ הַכֹּהֲנִים אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, וּפָסְלוּ אֶת עַבְדּוֹ. וּכְשֶׁבָּאוּ לִפְנֵי בֵית דִּין, קִבְּלוּ אֹתוֹ וְאֶת עַבְדּוֹ, וּפָסְלוּ אֶת בְּנוֹ:

ח הָאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין, הַמְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא, וּמַלְוֵה בְרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, וַעֲבָדִים. זֶה הַכְּלָל, כָּל עֵדוּת, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה כְשֵׁרָה לָהּ, אַף הֵם אֵינָם כְּשֵׁרִים לָהּ:

ט מִי שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ,

קאָן זיין אז איינער פון זיי וועט סיי ווי ניט טויגן אלס עדות, זאָל מען קאָנען דעם אנדערן צופאַסן צו אן אנדערן עדות. ר׳ שמעון זאָגט, אז א פאָטער און זיין זון, און אלע קרובים, זענען כשר צום עדות־(זאָגן) וועגן דער נייער לבנה. כאָטש ביי אנדערע ענינים זענען קרובים פסול, אָבער צו עדות־החודש זענען זיי כשר: די גמרא ברענגט דערויף די ראיה פון פסוק שמות י״ב ווי גאָט זאָגט צו משה און אהרן „החודש הזה לכם״, אז אויך זיי, צוויי ברידער, קאָנען עדות זאָגן צו מאַכן ראש חודש. אָמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה מיט טוביה דעם רופא, וועלכער האָט געזען די נייע לבנה אין ירושלים, (עס האָבן זי געזען) ער (טוביה) און זיין זון און זיין באפרייטער שקלאַף, און די כהנים (א בית דין פון כהנים) האָבן אָנגענומען אים און זיין זון (זייער ביידנס עדות־זאָגן) און האָבן געפסלט זיין (באפרייטן) שקלאַף. ווען זיי (די דריי) זענען געקומען פאר דעם (אלגע־מיינעם) בית דין, האָבן זיי (דאָס בית דין) אָנגענומען אים און זיין (באפרייטן) שקלאַף (זייער עדות זאָגן) און האָבן געפסלט זיין זון. די כהנים האָבן געהאַלטן, אז א באַ־פרייטער שקלאַף איז פסול עדות צו זאָגן וועגן דער נייער לבנה, אָבער קרובים, א פאָטער און זיין זון, זענען כשר; דאקייגן דאָס בית דין האָט געהאַלטן, אז א באַפריי־טער שקלאַף איז כשר און קרובים זענען פסול.

ח. אלו הן, די דאָזיקע (מענטשן) זענען פסול (צו זאָגן עדות אויך וועגן זען די נייע לבנה): דער וועלכער שפילט אין ביינדלעך (משחק בקוביא), די וועלכע באָרגן אויף פראָצענט (פראָצענטניקעס), די וועלכע מאכן פליען טויבן, הענדלערס מיט שמיטה־פרוכטן, און שקלאַפן. „משחק בקוביא״ הייסט „שפילן אין ביינדלעך״ צו געווינען געלט („קוביא״ איז דאָס גריכישע וואָרט „קובעי״, א קלעצעל גלייך אין אלע 6 זייטן). די חכמים האָבן זיי באטראכט אלס גזלנים, ווייל זיי נעמען צו פרעמד געלט. „מפריחי יונים״ הייסט דאָס שפילן אין טויבן, און וועמענס טויבן עס פליען אריבער דעם צווייטנס טויבן געווינט. אויך זיי הייסן, אז זיי נעמען צו פרעמד געלט. סוחרי שביעית, הענדלער מיט פרוכטן פון שמיטה־יאָר, טוען א עבירה, ווייל מען טאָרניט האַנדלען מיט שמיטה־פרוכטן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבי־עית). און ווייל זיי אלע טוען די עבירות כדי צו פארדינען געלט, איז מען זיי חושד אַז זיי קאָנען נעמען שוחד צו זאָגן פאַלש עדות, און דעריבער זענען זיי פסול. אויך א ניט באפרייטער שקלאַף איז פסול, ווייל ער האָט דעם דין ווי א פרוי, און א פרוי איז פסול עדות צו זאָגן. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, יעדע עדות־זאָגן, צו וועלכן א פרוי איז ניט כשר, זענען אויך די דאָזיקע ניט כשר. עס זענען פאראן ענינים, וועגן וועלכע אויך אַ פרוי קאָן עדות זאָגן, למשל, אַז איינער איז געשטאָרבן און זיין פרוי איז דעריבער אן אלמנה און מעג חתונה האָבן. צו אזא עדות זאָגן זענען אויך די דערמאָנטע מענטשן כשר.

ט. מי שראה, אויב איינער האָט געזען די נייע לבנה און ער קאָן ניט גיין (אין ווייטן וועג צום בית דין עדות זאָגן), פירט מען אים אויף אן אייזל. רשי זאָגט,

מוֹלִיכִין אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר, אֲפִלּוּ בַמִּטָּה. וְאִם צוֹדָה לָהֶם, לוֹקְחִין בְּיָדָם מַקְלוֹת. אִם הָיְתָה דֶרֶךְ רְחוֹקָה, לוֹקְחִין בְּיָדָם מְזוֹנוֹת. שֶׁעַל מַהֲלַךְ לַיְלָה וָיוֹם, מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת, וְיוֹצְאִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר, אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳, מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:

פרק ב

א אִם אֵינָן מַכִּירִין אוֹתוֹ, מְשַׁלְּחִים אַחֵר עִמּוֹ לַהֲעִידוֹ. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִים הִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין אֶלָּא מִן הַמַּכִּירִים: **ב** בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין: **ג** כֵּיצַד הָיוּ מַשִּׂיאִין

אז אפילו אים שבת, און אזוי איז אויך צו זען פון ירושלמי. אפילו במיטה, (אויב ער איז קראַנק זאָל מען אים טראָגן) אפילו אין א בעט; און אויב מען לויערט אויף זיי (עס דראָט זיי א געפאר באפאלן צו ווערן אויפן וועג) זאָלן די מיטנעמען אין זייערע הענט שטעקנס. **עס זענען געווען אין די אלטע צייטן יידישע און האלב־יידישע סעק־טעס (די צדוקים און די כותים) וועלכע האָבן געהאַט אנדערע מיינונגען וועגן דעם ווי אזוי מען זאָל פעסטשטעלן ראש חודש. זיי פלעגן טיילמאָל דינגען מענטשן אנצופאלן אויף עדות. „צודה" איז ווי אין שמואל א׳, כ"ד" ואתה צודה את נפשי, און די לויערסט אויף מיין לעבן".** ואם היתה, און אויב דער וועג איז א ווייטער זאָלן זיי מיטנעמען שפייז, ווייל אויף א וועג וואָס דויערט א נאכט און א טאָג, איז מען מחלל שבת און מען גייט (צום בית דין צו זאָגן) עדות וועגן דער נייער לבנה, נוארום עס ווערט געזאָגט (ויקרא כ"ג) „אלה מועדי ה׳ מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם, דאָס זענען די ימים טובים פון גאָט, די הייליקע צונויפזאמלונגען, וואָס איר זאָלט זיי אויסרופן אין זייער צייט". **עס איז אָנגענומען א כלל אין דער משנה און גמרא (זע מסכתא פסחים פרק ו׳ משנה ב׳ אז וועגן יעדער זאך וואָס די תורה זאָגט וועגן איר „במועדו", אָדער במועדם („אין זייער צייט"), איז זי דוחה שבת, מען מעג צוליב דער זאך מחלל שבת זיין.**

פרק ב

א. אם אינן, אויב זיי (דאָס בית דין) קען ניט אים (דעם עדות) וואָס האָט געזען די נייע לבנה), שיקט מען מיט אים אן אנדערן עדות צו זאָגן וועגן אים. **באשטעטיקן, אז ער איז א באגלויבטער מענטש. די גמרא טייטשט „אחר" (אן אנדערן) ווי „זוג אחר", און אנדער פאר, 2 עדות, ווייל איין עדות איז ניט באגלויבט עדות צו זאָגן אויף אים.** בראשונה, פריער (אין די ערשטע צייטן) פלעגט מען אָננעמען פון יעדן מענטש דאָס עדות־זאָגן וועגן דער נייער לבנה; ווען די מינים האָבן קאליע געמאַכט, האָט מען איינגעפירט (מתקן־געווען), אז מען זאָל ניט אָננעמען דאָס עדות־זאָגן סיידן פון אזעלכע, וועלכע מען קען. **מיר האָבן שוין פריער פרק א׳ משנה ט׳ געגעבן וועגן דעם אז טייל סעקטעס האָבן געהאלטן פון אנדערע כללים וועגן דעם ווי אזוי פעסטצושטעלן ראש חודש, און זיי פלעגן מיט אלע מיטלען שטערן דאָס יידישע בית דין. דאריבער האָט מען אָנגענומען דאָס עדות זאָגן נור פון באגלויבטע מענטשן. „מינים" האָבן געהייסן אפטריניגע יידן.**

ב. בראשונה, פריער (אין די ערשטע צייטן) האָט מען אָנגעצינדן פייער־פלאַ־קערס (אויף די בערג מודיע צו זיין, אז עס איז ראש חודש); ווען די כותים האָבן קאַ־ליע געמאַכט (און זיי האָבן געפלעגט אָנצינדן פייער פלאקערס אין דער ניט־ריכטי־קער צייט כדי אָפצונארן) האָט מען איינגעפירט, אז עס זאָלן ארויסגיין שלוחים. **ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק א׳ משנה ג׳, האָט דאָס בית דין געשיקט שלוחים מודיע צו זיין, ווען עס איז ראש חודש. „כותים" הייסן די שומרונים, וועלכע האלטן**

מַשּׂוּאוֹת. מְבִיאִין כְּלוֹנְסָאוֹת שֶׁל אֶרֶז אֲרֻכִּין, וְקָנִים וַעֲצֵי שֶׁמֶן, וּנְעֹרֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְכוֹרֵךְ בִּמְשִׁיחָה, וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הָהָר, וּמַצִּית בָּהֶן אֶת הָאוּר, וּמוֹלִיךְ וּמֵבִיא וּמַעֲלֶה וּמוֹרִיד, עַד שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן בְּרֹאשׁ הָהָר הַשֵּׁנִי. וְכֵן בְּרֹאשׁ הָהָר הַשְּׁלִישִׁי: ד וּמֵאַיִן הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת. מֵהַר הַמִּשְׁחָה לְסַרְטְבָא, וּמִסַּרְטְבָא לַגְרוֹפִינָא, מִגְּרוֹפִינָא לְחַוְרָן, וּמֵחַוְרָן לְבֵית בַּלְתִּין, וּמִבֵּית בַּלְתִּין לֹא זָזוּ מִשָּׁם, אֶלָּא מוֹלִיךְ וּמֵבִיא

נור פון חומש, אָבער ניט פון נביאים און כתובים און ניט פון דער תורה שבעל פה, און לויט זייערע כללים פלעגט אויסקומען טיילמאָל זייער ראש חודש ניט אין זעלביקן טאָג וואָס דער ראש חודש ביי יידן. „משואות", פון וואָרט „נשא" „אויפ־הייבן", דאָס מיינט מען אָנצינדן אין אַ הויך אָרט פייער־פּלאַקערס, אַלס צייכן, פונאַנ־דערצושפּרייטן אַ וויכטיקע ידיעה. דאָס וואָרט געפינען מיר אין תנך (ירמיה ו', „ועל בית הכרם שאו משאת").

ג. כיצד, ווי אזוי האָט מען אָנגעצונדן די פייער־פּלאַקערס? מען האָט גע־בראַכט לאַנגע דרענגער (כלונסאות) פון צעדערבוים־האָלץ, און שטעקעלעך און העלצער פון אייל־ביימער (עצי שמן) און די אויסגעדראָשענע פלאַקס־שטעקעלעך (נעורת של פשתן), און איינער האָט (דאָס אַלץ) ארומגעבונדן מיט אַ שטריק (במשיחה); און ער איז אַרויף (מיט זיי) אויף דעם שפּיץ באַרג און האָט זיי אָנגע־צינדן מיט פייער, און ער האָט (דעם ברענענדיקן פייער־פּלאַקער) געפירט אַהין און צוריק, און אַרויף און אַראָפּ, ביז ער האָט געזען ווי דער אַנדערער מענטש טוט דאָסזעלביקע (האָט אָנגעצונדן פייער און גיט דיזעלביקע צייכנס מיטן פייער־פּלאַקער) אויפן שפּיץ פון צווייטן באַרג, און אַזוי איז אויך געווען אויפן דריטן באַרג. די משנה דערציילט דאָ ווי אַזוי מען פלעגט פאַרשפּרייטן די ידיעה וועגן ראש חודש דורך פייער־צייכנס. אויב דאָס בית דין האָט געמאַכט ראש חודש דעם 30טן טאָג (דאָס הייסט אַז דער אַלטער חודש האָט געהאַט נור 29 טעג), האָט מען אין דער נאַכט דערנאָך (פון 30טן אויפן 31־טן טאָג) אויף דעם באַרג, וואָס איז געווען נאָענט צום בית דין (אין ירושלים), אָנגעצינדן די פייער־פּלאַקערס. אויף דעם באַרג, וואָס איז געווען אַ סך מיילן ווייטער, האָט שוין געוואַרט אַ מענטש, און ווען ער האָט דערזען דעם פייער־צייכן האָט אויך ער דאָרט אָנגעצונדן אַ פייער, אַלס אַ צייכן צום מענטש, וואָס האָט געוואַרט אויפן 3טן באַרג. מען האָט אַזוי כסדר געגעבן פייער־צייכנס פון באַרג צו באַרג. און אַזוי ווי אין ארץ ישראל זענען בערג פאַראַן איבער דער גאַנצן לאַנד, און אין די מזרח־לענדער איז די לופט זייער קלאָר, האָט מען שנעל געוואוסט אומעטום וועגן ראש חודש, אפילו אריין אין די שכנות'דיקע לענדער, ביז בבל. די פייער־צייכנס האָט מען געגעבן נור ווען ראש חודש איז געווען דעם 30טן טאָג. אויב אָבער דאָס בית דין האָט געמאַכט ראש חודש דעם 31טן טאָג האָט מען קיין פייער־צייכנס ניט געגעבן, און עס איז געווען אָפּגערעדט, אַז ווען עס איז ניטאָ קיין פייער צייכנס איז ראש חודש דעם 31טן טאָג.

ד. ומאין, און פון וואַנען (פון וועלכן באַרג און אויף וועלכן באַרג) האָט מען אָנגעצינדן די פייער־פּלאַקערס? פון הר הזיתים (הר המשחה, דער באַרג פון אייל, פון אײלבירטן, זיתים) ביז (דעם באַרג) סרטבא. דער „הר הזיתים", וועלכער הייסט אויך הר המשחה, איז אַ באַרג ביי ירושלים. און די משנה דערציילט דאָ, אַז ווען ס' בית דין איז געווען אין ירושלים האָט מען געצינדן ס'ערשטע פייער אויפן הר הזי־תים און דאָס איז געווען אַ צייכן פאַר דעם מענטש אויפן באַרג „סרטבא" וואָס גע־פינט זיך ווייטער [illegible] לאַנד, אַז ער זאָל דאָרט אָנצינדן דאָס פייער. ומסרטבא, און פון סרטבא ביז גרופינא, און פון גרופינא ביז חוורן, און פון חוורן ביז בית בלתין, און פון בית בלתין האָט מען זיך פון דאָרט ניט מער גערירט, נאָר ער (דער מענטש

מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, עַד שֶׁהָיָה רוֹאֶה כָּל הַגּוֹלָה לְפָנָיו, כִּמְדוּרַת הָאֵשׁ:

ה חָצֵר גְּדוֹלָה הָיְתָה בִירוּשָׁלַיִם, וּבֵית יַעְזֵק הָיְתָה נִקְרֵאת, וּלְשָׁם כָּל הָעֵדִים מִתְכַּנְּסִים, וּבֵית דִּין בּוֹדְקִין אוֹתָם שָׁם, וּסְעֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשִׂין לָהֶם, בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהוּ רְגִילִין לָבֹא. בָּרִאשׁוֹנָה לֹא הָיוּ זָזִין מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם. הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, שֶׁיְּהוּ מְהַלְּכִין אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְלֹא אֵלּוּ בִלְבַד, אֶלָּא אַף הַחֲכָמָה, הַבָּאָה לְיַלֵּד, וְהַבָּא לְהַצִּיל, מִן הַדְּלֵקָה וּמִן הַגַּיִס, וּמִן הַנָּהָר וּמִן הַמַּפֹּלֶת, הֲרֵי אֵלּוּ כְּאַנְשֵׁי הָעִיר,

וואָס האָט אָנגעצינדן) האָט כסדר געפירט (דעם פייער פלאקער) אהין און צוריק און ארויף און אראָפּ ביז ער האָט געזען פאר זיך דאָס גאנצע גלות־לאנד (גולה) ווי איין פייער־פלאם. **די גמרא זאָגט, אז „גולה״, גלות־לאנד, מיינט מען בבל, און ווייל אין בבל האָבן אין יענע צייטן געוואוינט די גרעסטע צאָל יידן (אחוץ אין ארץ ישראל) איז געווען וויכטיק זיי מודיע צו זיין ווי אמגעשווינדסטן. די גמרא זאָגט אויך, אז ווי מען האָט אין בבל דערזען די פייער־צייכנס, האָט יעדער ייד אָנגעצונדן אויף דעם דאך פון זיין הויז א פייער, און דאָס איז דער טייטש פון די ווערטער, אין דער משנה, „ער האָט געזען דאָס גאנצע גלות־לאנד פאר זיך ווי איין פייער פלאם״.** וועגן די נעמען פון די בערג, וואָס די משנה דערמאָנט דאָ (סרטבא, גרופינא, חורין, בית בלתין) זענען געשריבן געוואָרן א סך חקירות. עס איז ניט צו פארשטיין, ווי אזוי מען האָט געקאָנט פון ירושלים ביז בבל געבן פייער־צייכנס ניט מער ווי אויף פיר בערג אין דערמיט וועג, וועלכער איז זייער ווייט. טייל מיינען, אַז דאָס זענען געווען די הויפּט־פייער־צייכנס־סטאציעס, און צווישן זיי זענען געווען קלענערע פונקטן, וועלכע די משנה רעכנט ניט אויס, און אויף וועלכע מען האָט אויך אָנגעצינדן פייערן. „סרטבא״ זאָל זיין דער בארג, וואָס הייסט אין אראביש „קרון סאר־טאבא״ און וועלכער געפינט זיך צו מזרח פון שכם ניט ווייט פון ירדן. וועגן „גרו־פינא״ ווייסט מען ניט, וואו עס איז געווען. „חורן״ איז די געגענט „חאוראן״ אין צפון עבר הירדן („אויראניטיס״ אין ספר יוסיפון לרומיים). „בית בלתין״ זאָגט **דאָ די גמרא איז „בירם״, און פון דער גמרא אין קידושין ע״ב איז צו זען אז בירם איז געווען אין בבל.**

ה. חצר, א גרויסער הויף איז געווען אין ירושלים, און ער האָט געהייסן בית יעזק, און דאָרט אהין האָבן זיך פארזאמלט אלע עדות, און דאָס בית דין האָט זיי דאָרט אויסגעפאָרשט; און מען האָט געמאכט פאר זייערטוועגן גרויסע סעודות, כדי זיי זאָלן זיך איינגעוויינען צו קומען. פריער (אין די ערשטע צייט) האָבן זיי (די עדות) זיך ניט גערירט פון דאָרט (פון דעם הויף) א גאנצן טאָג. **אויב עס איז געווען שבת און די עדות זענען געקומען פון ווייטער ווי 2000 איילן (חוץ פון תחום שבת), האָבן זיי ניט געטאָרט גיין מער ווי 4 איילן (זע מסכתא עירובין פרק ד׳ משנה א׳), און דאריבער האָבן זיי זיך ניט געטאָרט רירן פון אָרט. אָבער אזוי ווי דאָס האָט אָפּגעהאלטן טייל מענטשן פון קומען, דאריבער** — התקין, האָט רבן גמליאל הזקן מתקן געווען (איינגעפירט די תקנה) אז זיי מעגן גיין צוויי טויזנט איילן צו יעדער זייט. **רבן גמליאל חזקן איז געווען אין ירושלים, נשיא איבער די יידן לערך 20 יאָר פאר דער חורבן פון 2טן בית המקדש.** ולא אלו, און ניט נור די דאָזיקע אליין (ניט נור די עדות פון ראש השנה אליין מעגן גיין די צוויי טויזנט איילן), נאָר אויך אַ הייבאַם, וועלכע קומט (העלפן דער קימפעטאָרין) צו געווינען (דאָס קינד), און איינער וועלכער קומט ראטעווען פון א פייער אָדער פון אן (אָנפאלער) רויבער, אָדער פון א טייך (־פארפלייצונג) אָדער פון אן איינגעפאלן הויז, זענען זיי גלייך צו די מענטשן פון דער שטאָט (אין וועלכער זיי זענען געקומען, און (אויב זיי זענען געקומען אים שבת חוץ פון תחום) האָבן זיי (מעגן זיי גיין) צוויי טויזנט איילן צו יעדער זייט

וְיֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ׃
ו כֵּיצַד בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים. זוּג שֶׁבָּא רִאשׁוֹן, בּוֹדְקִין אֹתוֹ רִאשׁוֹן, וּמַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִים לוֹ, אֱמוֹר כֵּיצַד רָאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה, לִפְנֵי הַחַמָּה אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה, לִצְפוֹנָהּ אוֹ לִדְרוֹמָהּ, כַּמָּה הָיָה גָבוֹהַּ, וּלְאַיִן הָיָה נוֹטֶה, וְכַמָּה הָיָה רָחָב. אִם אָמַר לִפְנֵי הַחַמָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם. וְאַחַר כָּךְ הָיוּ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי, וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל הַזּוּגוֹת, שׁוֹאֲלִין אוֹתָן רָאשֵׁי דְבָרִים, לֹא שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לָהֶם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ, בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהוּ רְגִילִין לָבֹא׃
ז רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר מְקֻדָּשׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו מְקֻדָּשׁ מְקֻדָּשׁ. בֵּין שֶׁנִּרְאָה בִזְמַנּוֹ,

(פון דער שטאָט). **דאָס וואָרט „חכמה" אלס הייבאם געפינט זיך אויך אין שבת פרק י"ח משנה ג'; וועגן „גייס" זע אין פירוש צו פסחים פרק ג' משנה ז.**

ו. כיצד, ווי אזוי פאָרשט מען אויס די עדות? דאָס פּאָר (זוג, די צוויי מענטשן עדות), וואָס איז אָנגעקומען צוערשט, פאָרשט מען אויס צוערשט; און מען פירט אריין דעם עלטערן פון זיי (פון די צוויי עדות) און מען זאָגט צו אים: „זאָג, ווי אזוי האָסטו געזען די לבנה? צו דער־זון־צו, אָדער אוועקגעדרייט פון דער זון (צי דער שמאָלער פאס פון דער נייער לבנה איז געווען מיט די שפיצן צו דער זון אָדער אוועקגעדרייט פון דער זון)? צו צפון זייט פון איר (פון דער זון) אָדער צו איר דרום־זייט? ווי הויך (אויפן הימל) איז זי (די לבנה) געווען? און וואוהין איז זי געווען גע־נייגט? און ווי ברייט איז זי געווען?" **דאָס זענען געווען די פראגן, וועלכע מען האָט געשטעלט דעם עדות. דאָס בית דין האָט געהאַט גאנץ גענויע אסטראָנאָמישע אויס־רעכנונגען, וואו די לבנה האָט אין יענער צייט געדאָרפן זיך געפינען און ווי זי האָט געדאָרפן אויסזען, און אויב דער עדות האָט געזאָגט ניט ריכטיק, האָט מען גע־וואוסט, אז עס איז א פאלשער עדות.** אם אָמר, אויב ער (דער עדות) האָט געזאָגט „צו־דער־זון־צו", האָט ער גאָרניט געזאָגט. **זיין עדות זאָגן האָט אין אזא פאל קיין ווערט ניט, ווייל די שפיצן פון דעם לבנה־פאס קאָנען ניט זיין אויסגעדרייט צו דער זון, ווייל זי באקומט דאָך איר ליכטיקייט פון דער זון, קאָן דאָך איר פגימה־זייט (די** טונקעלע זייט די שפיצן) **ניט זיין אויסגעדרייט צו דער זון; די גמרא זאָגט דערויף „מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה", די זון האָט קיינמאָל ניט געזען די פגימה פון דער לבנה.** ואחר כך, און דערנאָך האָט מען אריינגעפירט דעם צווייטן (עדות) און מען האָט אים אויסגעפאָרשט (געפרעגט די זעלביקע פראגן); אויב זייערע (ביידנס) ווערטער זענען געפינען געוואָרן גלייך (זיי האָבן געזאָגט דאָסזעלביקע), אין זייער עדות־זאָגן גוט (גילטיק). און אלע איבריקע פּאָרן (עדות) פרעגט מען אויס (דערנאָך) עטליכע ווערטער (ראשי דברים); ניט ווייל מען האָט זיי געדארפן האָבן, נאָר כדי זיי זאָלן ניט ארויסגיין (פון בית דין) נידערגעשלאָגן (בפחי נפש), כדי זיי זאָלן זיך איינגעוויינען צו קומען. **דאָס הייסט, כאָטש דאָס עדות זאָגן פון די ער־שטע צוויי עדות איז גענוג געווען, האָט מען סתם אזוי אביסל אויסגעפרעגט די איברי־קע מענטשן, כדי זיי זאָלן וועלן קומען אן אנדערש מאָל עדות־זאָגן. די ווערטער „בפחי נפש" זאָלן באדייטן א נידערגעשלאָגענע שטימונג, און עס איז ניט קלאָר וואָס מען מיינט מיט „פחי". דער „ערוך השלם" מיינט, אז דאָס איז פון „נפח", „בלאָזן", מיט אן ארויסגעבלאָזענער נשמה.**

ז. ראש בין דין, דער עלטסטער (דער ראש, דער פירער) פון בית דין האָט געזאָגט: „געהייליקט" (מקודש), און דאָס גאנצע פאָלק (אלע פארזאמלטע אין בית־דין־הויז) האָבן נאָכגעזאָגט: „געהייליקט", „געהייליקט". **נאָכדעם ווי מען האָט אָנ־גענומען דאָס עדות זאָגן און מען האָט פעסטגעשטעלט, אז היינט איז ראש חודש,**

בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ, מְקַדְּשִׁין אֹתוֹ. רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק אוֹמֵר, אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ, אֵין מְקַדְּשִׁין אֹתוֹ, שֶׁכְּבָר קִדְּשׁוּהוּ שָׁמָיִם: ח דְּמוּת צוּרוֹת לְבָנוֹת, הָיוּ לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, בְּטַבְלָא וּבְכֹתֶל בַּעֲלִיָּתוֹ, שֶׁבָּהֶן מַרְאֶה אֶת הַהֶדְיוֹטוֹת וְאוֹמֵר, הֲכָזֶה רְאִיתֶם אוֹ כָזֶה? מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ, רְאִינוּהוּ שַׁחֲרִית בַּמִּזְרָח וְעַרְבִית בַּמַּעֲרָב, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, וּכְשֶׁבָּאוּ לְיַבְנֶה, קִבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וְעוֹד בָּאוּ שְׁנַיִם

האָט דער ראש בית דין געזאָגט „געהייליקט״, „מקודש״, און אלע וואָס זענען געווען דאביי, האָבן אָפּגעענטפערט „געהייליקט״. ראש חודש איז א הייליקער טאָג און די גמרא לערנט דאָס אָפּ פון ויקרא כ״ג „מקראי קודש״. בין שנראה, סיי זי (די נייע לבנה) האָט זיך באַוויזן אין איר צייט (דעם דרייסיקסטן טאָג) און סיי זי האָט זיך ניט באַוויזן אין איר צייט הייליקט מען איט. **דאָס הייסט, סיי מען מאַכט ראש חודש דעם 30טן טאָג נאָכן אלטן ראש־חודש, און סיי מען מאַכט דעם נייעם ראש חודש דעם 31טן טאָג נאָכן אלטן ראש חודש דאַרף דער ראש בית דין זאָגן „געהייליקט״** (מקודש). ר׳ אלעזר ברבי צדוק זאָגט, אז אויב זי (די נייע לבנה) האָט זיך ניט באַוויזן אין איר צייט (און מען מאַכט ראש חודש דעם איין און דרייסיקסטן טאָג), הייליקט מען איט (דעם ראש־חודש־טאָג) ניט (מען זאָגט ניט „מקודש״), ווייל מען האָט איט שוין געהייליקט אין הימל. **ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין פרק א׳ משנה ג׳** קאָן קיין חודש ניט זיין מער ווי 30 טעג, **ממילא אויב ראש חודש איז ניט געוואָרן דעם 30טן טאָג, מוז ער דאָך זיין דעם 31טן טאָג, דאריבער דאַרף מען איט ניט „הייליקן״, ווייל דער טאָג איז שוין ראש חודש פון זיך אליין, פון הימל. לאָמיר דאָ באַמערקן אז די משנה באַנוצט כסדר פריער (אין משנה ו׳ „כמה היה גבוה״) און איצט „אותו״, און אויך ווייטער (אין משנה ח׳ „ראינוהו״) דעם לשון זכר, כאָטש „לבנה״ איז א לשון נקבה. דער טעם איז, ווייל ווי מיר האָבן פריער אין פרק א׳ משנה ג׳ דערקלערט, האָט די משנה פאַר דער נייער לבנה דאָס וואָרט „החודש״, און מיר געפינען פריער פרק א׳ משנה ז׳ מעשה בטוביה הרופא שראה את החדש״, ער האָט געזען די נייע לבנה.**

ח. דמות, דאָס בילד פון (פאַרשידענע) געשטאַלטן פון דער לבנה האָט רבן גמליאל געהאַט אויף א טאָוול און אויף דער וואַנט אין זיין בוידעם־שטיבל, וואָס מיט זיי האָט ער געוויזן די פּשוטע מענטשן ,הדיוטות, ניט־געלערנטע מענטשן, די עדות), און ער האָט געזאָגט (צו זיי): „צי האָט איר געזען ווי דאָס אָדער ווי דאָס?״ **רבן גמליאל דאָ מיינט מען רבן גמליאל פון יבנה, נשיא איבער יידן נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש. דאָס וואָרט „הדיוטות״ איז פון גריכישן „אידיאָטעס״, איינער פון פאָלק, א ניט־געלערנטער.** מעשה, עס איז געווען א מעשה, אז עס זענען געקומען צוויי (עדות) און זיי האָבן געזאָגט: „מיר האָבן זי (די נייע לבנה) געזען אין דער פרי (אויפן הימל) אין מזרח־זייט און אין אָוונט אין מערבזייט״; האָט ר׳ יוחנן בן נורי געזאָגט, אז זיי זענען פאַלשע עדות. ווען זיי זענען געקומען קיין יבנה האָט זיי רבן גמליאל אָנגענומען. **פון דער גמרא איז צו זען, אז רבן גמליאל האָט אָנגענומען זייער עדות זאָגן ניט דערפאַר, ווייל עס איז מעגליך, אז מען זאָל זען די נייע לבנה אין דער פרי אין מזרח און אין אָוונט אין מערב זייט, נאָר דערפאַר ווייל לויט ווי רבן גמליאל האָט אויסגערעכנט, האָט מען די לבנה געדאַרפן זען אין אָוונט אין מערב־זייט, און ער האָט אָנגענומען אז זיי זענען ריכטיקע עדות, און דאָס וואָס זיי האָבן געזען אין דער פרי איז געווען א שטיקל באַלויכטענער וואָלקן און זיי האָבן טעות געהאַט און געמיינט, אז עס איז די לבנה.** ועוד, און נאָך (איין מעשה איז פאָרגעקומען), אז עס זענען געקומען צוויי (עדות) און האָבן געזאָגט: „מיר האָבן זי (די נייע לבנה) געזען אין איר צייט (דעם דרייסיקסטן טאָג נאָכן אלטן ראש חודש) און אין איר

וְאָמְרוּ, רְאִינוּהוּ בִּזְמַנּוֹ, וּבְלֵיל עִבּוּרוֹ לֹא נִרְאָה, וְקִבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס, עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, הֵיאַךְ מְעִידִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה, וּלְמָחָר כְּרֵסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרֶיךָ: ט שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל, גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ, שֶׁתָּבֹא אֶצְלִי בְּמַקֶּלְךָ וּבְמָעוֹתֶיךָ, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנְךָ. הָלַךְ וּמְצָאוֹ רַבִּי עֲקִיבָה מֵצֵר. אָמַר לוֹ, יֶשׁ לִי לְלַמֵּד, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל, עָשׂוּי, שֶׁנֶּאֱמַר, אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳, מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם, בֵּין בִּזְמַנָּן בֵּין שֶׁלֹּא בִזְמַנָּן, אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ. בָּא לוֹ אֵצֶל רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס, אָמַר לוֹ, אִם בָּאִין אָנוּ לָדוּן, אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל

עייבור־נאַכט (אין דער נאַכט פון דרייסיקסטן טאָג) האָט זי זיך ניט באַוויזן״, און רבן גמליאל האָט זיי אָנגענומען אלס גוטע עדות. ר׳ דוסא בן הרכינס האָט געזאָגט, אז זיי זענען פאלשע עדות; מחמת ווי אזוי קאָן מען עדות זאָגן אויף א פרוי אז זי האָט געבוירן א קינד, און צומאָרגנס איז איר בויך (אזוי גרויס אז ער דערגרייכט ביז) צווישן אירע ציין? „ליל עיבורו״, „די נאַכט פון עיבור״, מיינט מען **די נאַכט צום 31טן טאָג, מחמת ווען ראש חודש ווערט דעם 31טן טאָג הייסט דער אלטער חודש „מעובר״, ער איז מעוברת געוואָרן מיט נאָך איין טאָג (אנשטאט 29 טעג האָט ער 30 טעג). לויט ר׳ דוסא בן הרכינס איז ניט מעגליך, אז מען זאָל זען די נייע לבנה א נאכט פריער און דערנאָך זאָל מען זי ניט זען.** אָמר לו, האָט צו אים (צו ר׳ דוסאן) געזאָגט ר׳ יהושע: „מיר געפעלן דיינע ווערטער״. **„רואה אני״, איך זע, זיי געפעלן מיר, דאָס הייסט, אז ר׳ דוסא איז גערעכט. ר׳ יהושע (ר׳ יהושע בן חנניה) איז געווען א חבר פון ר׳ גמליאל. פון דער וויטערדיקער משנה איז צו זען, אז די מחלוקה איז געווען וועגן ראש חודש תשרי (ראש השנה) און לויט ר׳ דוסא און ר׳ יהושע איז ראש חודש תשרי געווען מיט א טאָג שפעטער, און ממילא איז אויך יום כיפור (דער 10טער טאָג אין תשרי) אויסגעפאלן מיט א טאָג שפעטער ווי עס איז אויסגעקומען לויט רבן גמליאל.**

ט. שלח לו, האָט רבן גמליאל געשיקט צו אים (צו ר׳ יהושע): איך בין אויף דיר גוזר, אז דו זאָלסט קומען צו מיר מיט דיין שטעקן און מיט דיין געלט אין דעם יום כפור, וואָס פאלט אויס לויט דיין רעכנונג. **רבן גמליאל האָט, אלס נשיא, גע־וואָלט דורכפירן, אז נור דער ראש חודש, וואָס דער נשיא מאכט, איז דער ריכטיקער ראש חודש.** הלך ומצאו, איז ר׳ עקיבא געגאַנגען און האָט געטראָפן אים (ר׳ יהושע׳ן) אין צער, **אזוי טייטשט די ברייתא, אז דער „הלך״ גייט ארויף אויף ר׳ עקיבא, אז ר׳ עקיבא איז געגאַנגען.** אָמר לו, האָט ער (ר׳ עקיבא) געזאָגט צו אים (צו ר׳ יהושע): איך קאָן אָפּלערנען (באַווייזן), אז אלץ וואָס רבן גמליאל האָט געטאָן איז געטאָן (דער ראש חודש, וואָס ער אלס נשיא מאכט, איז גילטיק), ווארום עס ווערט געזאָגט (ויקרא כ״ג) „אלה מועדי ה׳ מקראי קודש אשר תקראו אותם, דאָס זענען די ימים טובים פון גאָט, וואָס איר זאָגט זיי אויסרופן אין זייער באַשטימטער צייט״, סיי אין זייער צייט און סיי ניט אין זייער צייט, איך האָב ניט קיין אנדערע ימים טובים נאָר די דאָזיקע. **ר׳ עקיבא האָט אָפּגעלערנט פון „אשר תקראו״, „וואָס איר זאָלט אויסרופן״, און ער טייטשט „וואָס איר וועט אויסרופן״, אז דער ראש חודש (פון ראש חודש זענען דאָך אָפּהענגיג די ימים טובים)** וואָס דאָס בית דין וועט אויסרופן, **אלץ איינס צי אין דער צייט צי ניט אין דער צייט, איז דער ריכטיקער ראש חודש.** בא לו, איז ער (ר׳ יהושע) געקומען צו ר׳ רוסא בן הרכינס; האָט ער (ר׳ דוסא) צו אים גע־זאָגט: אויב מיר וועלן גיין נאָכפאָרשן (לדון, נאָכקאָנטראָלירן) נאָך דעם בית דין פון

רַבָּן גַּמְלִיאֵל, צְרִיכִין אָנוּ לָדוּן, אַחַר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין, שֶׁעָמַד מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא, וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים, אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁכָּל שְׁלשָׁה וּשְׁלשָׁה, שֶׁעָמְדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. נָטַל מַקְלוֹ וּמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ, וְהָלַךְ לְיַבְנֶה אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, בַּיּוֹם שֶׁחָל יוֹם הַכִּפֻּרִים לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ. עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ, בֹּא בְשָׁלוֹם רַבִּי וְתַלְמִידִי, רַבִּי בְּחָכְמָה, וְתַלְמִידִי שֶׁקִּבַּלְתָּ דְּבָרָי:

פרק ג

א רְאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, נֶחְקְרוּ הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר מְקֻדָּשׁ, עַד שֶׁחֲשֵׁכָה, הֲרֵי זֶה מְעֻבָּר. רְאוּהוּ בֵּית דִּין בִּלְבָד, יַעַמְדוּ שְׁנַיִם

רבן גמליאל, דארפן מיר דאָך נאָכפאָרשן (נאָכקאָנטראָלירן) נאָך יעדן בית דין וואָס איז אויפגעשטאַנען (וואָס איז געווען ביי יידן) פון משה (רבנו) און ביז איצט; ווארום עס ווערט געזאָגט (שמות כ״ד) „ויעל משה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל, און עס זענען ארויפגעגאנגען משה און אהרן נדב און אביהו און זיבציק פון די עלטסטע פון ישראל״, און פאַרוואָס זענען ניט אויסגערעכנט געוואָרן די נעמען פון די (זיבציק) זקנים? נאָר כדי צו לערנען, אז יעדע דריי מענטשן, וועלכע זענען אויפגעשטאַנען אלס בית דין (געוואָרן א בית דין) איבער די יידן, איז ער (דער דאָזיקער בית דין) גלייך צום בית דין פון משה (רבנו). **די ברייתא אין דער גמרא טייטשט עס, אז אויב מען וועט וועגן מענטשן פון א בית דין פרובן זאָגן, אז זיי זענען ניט אזוי גרויס ווי משה און אהרן, וועט מען קאָנען ענטפערן, אז עס קאָן זיין אז זיי זענען אזוי גרויס ווי די זקנים פון משה׳ס צייט, וועמענס נעמען זענען ניט אויסגערעכנט.** נטל, האָט ער (ר׳ יהושע) גענומען אין זיין האַנט זיין שטעקן און זיין געלט און ער איז געגאַנגען קיין יבנה צו רבן גמליאל אין דעם יום כיפור, וואָס איז אויסגעפאלן לויט זיין (ר׳ יהושע׳ס) חשבון; האָט רבן גמליאל זיך אויפגעשטעלט און אים א קוש געגעבן אויף זיין קאָפּ, (און) האָט געזאָגט צו אים: „קום אין פרידן, מיין רבי און מיין תלמיד, מיין רבי — אין חכמה, און מיין תלמיד, — ווייל דו האָסט אָנגענומען מיינע ווערטער״. **דער רמבם אין פירוש צו משניות זאָגט אויף דער דאָזיקער משנה „דאָס איז קלאָר און אמת״. דאָס הייסט, אז פעסטשטעלן ווען ראש חודש איז און ממילא אויך די טעג פון די ימים טובים געהערט צו בית דין, און וואָס בית דן טוט איז גילטיק.**

פרק ג.

א. ראוהו, אויב דאָס בית דין און אלע יידן האָבן זי (די נייע לבנה) געזען, (אָדער) עס זענען שוין געווען אויסגעפאָרשט די עדות (וואָס האָבן עדות געזאָגט אז זיי האָבן געזען די נייע לבנה), און מען האָט ניט באוויזן צו זאָגן „געהייליקט״ (אז דער טאָג זאָל זיין ראש חודש) איידער עס איז געוואָרן פינסטער (עס איז געוואָרן נאכט) איז דער חודש מעובר. **מיר האָבן שוין פריער דערקלערט, אז א פשוטער חודש האָט 29 טעג, און א חודש מעובר האָט 30 טעג** (ער איז מעובר מיט נאָך א טאָג). **זאָגט דאָ די משנה אז אפילו אלע יידן צוזאמען מיטן בית דין האָבן געזען די נייע לבנה צום 30טן טאָג, אָדער זיי האָבן דורך עדות פעסטגעשטעלט, אז מען האָט געזען די לבנה, אָבער עס איז געוואָרן נאכט איידער מען האָט געזאָגט דאָס וואָרט „מקודש״, געהייליקט** (זע פריער פרק ב׳ משנה ז׳), **איז ראש חודש דער 31־טער טאָג, און דער אלטער חודש איז מעובר, האָט 30 טעג.** ראוהו, אויב דאָס בית דין אליין (למשל פינף דיינים) האָבן געזען זי (די נייע לבנה), זאָלן צוויי (פון זיי) זיך אויפשטעלן (און ווערן עדות) און עדות זאָגן פאַר זיי (פאַר די איבעריקע דריי דיינים),

וְיָעִידוּ בִפְנֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ מְקֻדָּשׁ מְקֻדָּשׁ. רָאוּהוּ שְׁלשָׁה וְהֵם בֵּית דִּין, יַעַמְדוּ שְׁנַיִם וְיוֹשִׁיבוּ מֵחַבְרֵיהֶם אֵצֶל הַיָּחִיד, וְיָעִידוּ בִפְנֵיהֶם וְיֹאמְרוּ מְקֻדָּשׁ מְקֻדָּשׁ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ: **ב** כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִין, חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כָל הַשּׁוֹפָרוֹת נִקְרְאוּ קֶרֶן, שֶׁנֶּאֱמַר בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל: **ג** שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל יָעֵל פָּשׁוּט, וּפִיו מְצֻפֶּה זָהָב, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין. שׁוֹפָר מַאֲרִיךְ וַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר:

און זיי (די דריי דינים) זאָלן זאָגן: „געהייליקט", „געהייליקט". **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען דאָס בית דין האָט געזען די נייע לבנה ביינאכט, און ווייל ביי־נאכט קאָן מען ניט „הייליקן" און דערקלערן דעם ראש חודש, דאריבער מוזן צו־מאָרגנס צוויי פון זיי ווערן עדות, אָבער אויב דאָס בית דין האָט געזען די נייע לבנה בייטאָג, קאָנען זיי דורך זייער זען מאַכן דעם טאָג פאַר ראש חודש ווייל „לא תהא שמיעה גדולה מראיה", דאָס הערן עדות זאָגן קאָן ניט זיין שטאַרקער ווי דאָס אליין זען.** ראוהו, אויב עס האָבן זי (די נייע לבנה) געזען דריי מענטשן און זיי זענען (די דריי דיינים פון) בית דין זאָלן צוויי (פון זיי זיך אויפשטעלן (און ווערן עדות), און מען זאָל צוזעצן (אנדערע צוויי דיינים) פון זייערע חברים לעבן דעם איינציקן (איבערגעבליבענעם דיין), און זיי (די ערשטע צוויי) זאָלן עדות־זאָגן פאַר זיי, און די דאָזיקע (דריי דיינים) זאָלן זאָגן: „געהייליקט", „געהייליקט"; ווארום א יחיד (אן איינצלנער מענטש) איז ניט באגלויבט דורך זיך אליין. **דאָס וואָרט „נאמן", באַ־גלויבט, האָט דאָ דעם טייטש פון „זיין בארעכטיקט", „האָבען דאָס רעכט", און דאָס הייסט, אז איין דיין אליין קאָן ניט הייליקן דעם ראש חודש; אזוי טייטשט די גמרא. — ביז איצט האָט די משנה געלערנט די דינים פון קידוש החודש. די וויי־טערדיקע משנות זענען שוין וועגן די מצוות פון ראש השנה, און דער עיקר פון שופר בלאָזן.**

ב. כל השופרות, אלע שופרות זענען כשר (צו בלאָזן מיט זיי), א חוץ פון (דעם האָרן פון) אַ קו, ווייל ער הייסט קרן (האָרן); האָט ר' יוסי געזאָגט: סטייטש אַלע שופרות הייסן דאָך קרן (האָרן), ווארום עס ווערט געזאָגט (יהושע ו') „במשוך בקרן היובל, ווען מען וועט ציען (בלאָזן) מיט דעם האָרן פון ווידער". **די ראיה פון ר' יוסי איז פון דעם סוף פון זעלבן פסוק, וועלכער גיט־צו „בשמעכם קול השופר, איר וועט דערהערן דאָס קול פון שופר", און דערפון איז דאָך צו זען, אז דער פריער דערמאָנטער קרן, האָרן, הייסט „שופר". אין דער משנה און ירושלמי ווערט צוגע־געבן דער סוף פון פסוק. „יובל" איז דער טייטש א ווידער, א שעפס א זכר.**

ג. שופר, דער שופר פון ראש השנה (מיט וועלכן מען בלאָזט אים ראש השנה) איז פון א שטיינבאָק (יעל, געמזע, א ווילדע ציג אין די בערג), גלייך (ניט געדרייט), און זיין מויל (דאָס לעכל מיט וועלכן מען בלאָזט) איז באַדעקט מיט גאָלד, און צוויי (מענטשן מיט) טרומפייטערס שטייען פון ביידע זייטן (פון דעם שופר־בלאָזער). **די משנה דערציילט דאָ ווי מען האָט געבלאָזן שופר אים ראש השנה אין בית המקדש. דאָרט זענען אין ביידע זייטן פון מענטש, וועלכער האָט געבלאָזן שופר, געשטאַנען צוויי מענטשן מיט טרומייטערס (חצוצרות) און האָבן אויך געבלאָזן אין די טרומיי־טערס. דאָס איז פון תהלים צח „בחצוצרות ובקול שופר הריעו לפני המלך ה' ", אז פאַר גאָט (אין בית המקדש) דאַרף מען בלאָזן מיט דעם שופר און מיט די חצוצרות.** שופר מאריך, מיט דעם שופר בלאָזט מען לאנג, און מיט די טרומיטערס בלאָזט מען קורץ, ווייל די מצוה פון טאָג (די מצוה צו בלאָזן אים ראש השנה) איז מיט דעם שופר. **דאריבער שטייט דער שופר־בלאָזער אין דערמיט און ער בלאָזט לענ־גער ווי די מענטשן מיט די טרומייטערס.**

ד בַּתַּעֲנִיּוֹת בְּשֶׁל זְכָרִים כְּפוּפִין, וּפִיהֶן מְצֻפֶּה כֶסֶף, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בָּאֶמְצַע. שׁוֹפָר מְקַצֵּר וַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת: ה שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לַתְּקִיעָה וְלַבְּרָכוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים, וּבַיּוֹבְלוֹת בְּשֶׁל יְעֵלִים: ו שׁוֹפָר שֶׁנִּסְדַּק וְדִבְּקוֹ, פָּסוּל. דִּבֵּק שִׁבְרֵי שׁוֹפָרוֹת, פָּסוּל. נִקַּב וּסְתָמוֹ, אִם מְעַכֵּב אֶת הַתְּקִיעָה, פָּסוּל, וְאִם לָאו, כָּשֵׁר: ז הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר

ד. בתעניות, אין תעניתים־טעג (בלאָזט מען שופר) מיט (שופרות) פון ווידערס (זכרים, שעפסן־זכרים), געבויגענע, און זייער מויל איז באַדעקט מיט זילבער, און צוויי (מענטשן) מיט טרומייטערס שטייען אין דערמיט. מיט תעניתים־טעג מיינט מען ניט דאָ אזעלכע תעניתים ווי תשעה באב, נאָר מען מיינט די תעניתים, וואָס מען פלעגט אויסרופן צוליב א צרה, ווי למשל, עס איז ניט געגאנגען קיין רעגן. די משנה אין תענית פרק ב׳ משנה ה׳ זאָגט, אז מען האָט געבלאָזן אין די דאָזיקע טעג, און די בלאָזערס זענען געווען כהנים. דאָרט אין דער משנה און אויך דאָ אין דער גמרא ווערט געזאָגט, אז אויך דאָס איז געווען נור אין בית המקדש. אין תעניתים־טעג זענען די טרומייטערס בלאָזער געשטאַנען אין דער מיט. שופר מקצר, מיט דעם שופר בלאָזט מען קורץ, און מיט די טרומייטערס בלאָזט מען לאַנג, ווייל די מצוה (צו בלאָזן אין א תענית־) טאָג איז מיט טרומייטערס. דאריבער בלאָזט מען מיט זיי לענגער, און זיי שטייען אין דערמיט. ווענן בלאָזן מיט טרומייטערס אין א עת צרה ווערט געזאָגט אין חומש במדבר י׳ „וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות”, און כאָטש אין פסוק ווערט געזאָגט וועגן מלחמה לערנט מען דערפון אָפּ אויך אויף יעדער עת צרה.

ה. שוה, דאָס יובל־יאָר איז גלייך צו ראש השנה בנוגע בלאָזן (שופר) און די ברכות. מיט „ברכות” מיינט מען דאָ תפלות פון „מלכיות” און „זכרונות” און „שופרות”, וואָס מען זאָגט ראש השנה צו מוסףביים שופר בלאָזן און מען פאַרענ־דיקט זיי מיט ברכות (ברוך אתה ה׳). דאָס יובל־יאָר האָט געהייסן יעדעס 50טע יאָר, ווען מען האָט באַפרייט די קנעכט, צוריקגעגעבן געקויפטע פעלדער און דער חומש במדבר כ״ה זאָגט אז אין יום כיפור פון יובל־יאָר זאָל מען בלאָזן שופר (והעברתם שופר תרועה). דערויף זאָגט די משנה דאָ אז אין דער הינזיכט פון שופר־בלאָזן און זאָגן די ברכות טוט מען יום כיפור אין יובל־יאָר דאָסזעלבע וואָס יעדעס יאָר אים ראש השנה. ר׳ יהודה זאָגט, אז אים ראש השנה בלאָזט מען מיט (א שופר) פון ווידערס (שעפסן זכרים), און אין די יובל יאָרן (מיט א שופר) פון שטיינבעק. „יעל”, „יעלים”, וואָס ווערט דערמאָנט אויך אפט אין תנך, איז די ווילדע ציג, וואָס געפינט זיך מייסטנס אויף די הויכע בערג, דער שטיינבאָק (אין איוב ל״ט „יעלי סלע”), און מען רופט זי אויך די געמזע.

ו. שופר, א שופר, וואָס איז צעשפאלטן געוואָרן און מען האָט אים (דעם שפאלט) פאַרקלעבט איז פסול. מען טאָר מיט אים ניט בלאָזן, ווייל עס הייסט ווי צוויי שופרות, די גמרא זאָגט, אז עס איז פסול נאָר ווען דער שופר איז צושפאלטן געוואָרן אין דער לענג, אָבער אויב ער איז צושפאלטן געוואָרן אין דער ברייט איז ער כשר, אויב פון מויל ביז צום שפאלט איז אזוי גרויס אז מען קאָן אים האַלטן אין דער האַנט און מען זאָל ארויסזען דעם שופר פון ביידע זייטן. דבק, אויב מען האָט צונויפגעקלעבט שטיקער פון שופרות (מען האָט צונויפגעקלעבט די שטיקער און געמאַכט פון זיי איין שופר) איז (דער דאָזיקער שופר) פסול. אויב ער (א שופר) איז געלעכערט געוואָרן (עס איז געוואָרן אין אים א לעכל) און האָט אים (דאָס לעכל) פאַרשטאָפּט, (איז דער דין), אויב עס פאַרהאַלט דאָס בלאָזן, איז ער פסול, און אויב (עס פאַרהאַלט) ניט, איז ער כשר. תוספות טייטשט „מעכב את התקיעה”, „פאַר־האַלט דאָס בלאָזן”, אז דאָס מיינט, אויב ווען מען פאַרשטאָפּט ניט קאָן מען ניט

אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת אוֹ לְתוֹךְ הַפִּטָּס, אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע, יָצָא, וְאִם קוֹל הֲבָרָה שָׁמַע, לֹא יָצָא. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֲחוֹרֵי בֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה בֵיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר אוֹ קוֹל מְגִלָּה, אִם כִּוֵּן לִבּוֹ, יָצָא, וְאִם לָאו, לֹא יָצָא. אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה שָׁמַע, וְזֶה שָׁמַע, זֶה כִּוֵּן לִבּוֹ, וְזֶה לֹא כִוֵּן לִבּוֹ: ח וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ, וְגָבַר יִשְׂרָאֵל, וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ, וְגָבַר עֲמָלֵק. וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה, אוֹ

בלאָזן צוליב דעם לעכל, און דאריבער איז דער שופר פסול אפילו ווען נאָך'ן פאר־שטאָפן קאָן מען יאָ בלאָזען.

ז. התוקע, אז איינער בלאָזט אריין אין א גרוב, אָדער אין א ציסטערנע (דות), אָדער אין א גרויסער פאס (פיטס), (איז דער דין), אויב מען הערט דאָס קול פון שופר האָט מען יוצא געווען (די מצוה פון הערן שופר), און אויב מען האָט געהערט דעם קול פון אן אָפקלאנג (הברה) האָט מען ניט יוצא געווען. דאָס מיינט מען די מענטשן וועלכע שטייען אויסער דעם גרוב, ווייל די מענטשן אין גרוב הערן דאָך זיכער דעם קול פון שופר. „דות" מיינט ציסטערנע, א שפייכלער, א פעסט־ארומגע־בויטע געביידע. „פיטם" איז אייגענטליך דאָסזעלביקע וואָס „פיטס" (מיט א „ס") און דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „פיטאס", א פאס. מיר געפינען דאָס וואָרט עטליכע מאָל אין דער משנה (בבא מציעא פרק ד' משנה י"ב „ונותן לתוך פיטם אחד", און אין טייל משניות איז דאָרט די גירסא מיט א „ס"). וועגן „הברה" מיינט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" אז דאָס איז פון גריכישן „עיראָס", א ווינט, און דאָס זאָל מיינען אן אָפקלאנג. אָבער זיין מיינונג איז, דאכט זיך, ניט ריכטיג. עס אז מסתמא אן אלט לשון קודש וואָרט; עס ווערט אויך געבראכט אין גמרא גטין פ"ט „לא ששמע קול הברה". וכן, און אזוי איז אויך, אויב איינער איז פאר־בייגעגאנגען הינטער א שול (בית הכנסת), אָדער זיין הויז איז לעבן א שול, און ער האָט געהערט (פון דער שול אים ראש השנה דעם קול פון שופר, אָדער (אים פורים) דעם קול פון (ליינען די) מגילה, (איז דער דין) אויב ער האָט מכוון געווען זיין הארץ האָט ער יוצא געווען (די מצוה פון הערן שופר־בלאָזן אָדער מגילה־ליי־נען), און אויב ניט (ער האָט ניט מכוון געווען) האָט ער ניט יוצא געווען; כאָטש דער איינער האָט געהערט און דער אנדערער האָט געהערט (בלאָזן שופר אָדער ליינען די מגילה), (אָבער) דער האָט מכוון געווען זיין הארץ און דער אנדערער האָט ניט מכוון געווען זיין הארץ. מיט די לעצטע ווערטער מיינט די משנה נאָכאמאָל אָנ־צעווייזן אויף דעם דין, אז די כוונה איז א עיקר זאך, און כאָטש צוויי מענטשן האָבן געהערט, איז דער איינער וואָס האָט מכוון געווען יאָ יוצא און דער אנדערער וואָס האָט ניט מכוון געווען איז ניט יוצא. אין דער גמרא דאָ איז פאראן א שקלא וטריא צי „מצוה צריכות כוונה", צי ווען מען טוט א מצוה מוז מען מכוון זיין יוצא צו זיין, צו דערפילן די מצוה. און לויט דער דעה, אז מען דארף ניט מכוון זיין יוצא צו זיין, מיינט מען דאָ אין דער משנה מכוין צו זיין צו הערן („לשמוע"). — די משנה וועט באלד ברענגען צוויי ערטער פון חומש וועגן „כוונה" בכלל.

ח. „והיה, און עס איז געווען, אז ווען משה האָט אויפגעהויבן זיין האַנט, האָט ישראל גובר געווען" און אזוי ווייטער. די משנה הייבט דאָ אָן מיט דעם פסוק אין שמות י"ז, ווען עמלק איז אָנגעפאַלן אויף די יידן אין מדבר האָט משה רבנו גע־שיקט יהושע מיט יידישע מלחמה־לייט צו האלטן קייגן עמלק, און משה רבנו איז געשטאנען אויף א בערגל. און דער פסוק זאָגט, אז ווען משה האָט אויפ־געהויבן זיין האַנט, האָבן די יידן גובר געווען, און ווען משה האָט אראָפגעלאָזט זיין האַנט האָט עמלק גובר געווען. „און אזוי ווייטער" („וגומר") מיינט „ענדיק דעם פסוק". וכי, צי שוין זשע האָבן די הענט פון משה געמאַכט די מלחמה אָדער צעבראָכן

שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְגַּבְּרִים, וְאִם לָאו, הָיוּ נוֹפְלִין. כַּיּוֹצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף, וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֵס, וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ, וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי. וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ נָחָשׁ מְחַיֶּה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו, הָיוּ נִמּוֹקִין. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אֵין מוֹצִיאִין אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בַּדָּבָר, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן:

פרק ד

א יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ

מלחמה? נאָר דאָס איז צו זאָגן דיר, אַז אַזוי לאַנג ווי די יידן האָבן געקוקט ארויף (צו גאָט, כלפי מעלה) און אונטערטעניק געמאַכט זייערע הערצער צו זייער פאָטער אין הימל, האָבן זיי זיך געשטאַרקט, און אויב ניט זענען זיי געפאַלן. **דער תוספות יום טוב זאָגט, אַז דאָס אויפהייבן די האַנט דורך משה רבנו איז געווען צו דערמאָנען די יידן אַז זיי זאָלן אינזינען האָבן גאָט.** כיוצא בדבר, די זעלביקע זאַך קאָנסטו אויך זאָגן (אויף דעם פסוק אין במדבר כ״א) „מאַך דיר א שלאַנג און טו זי ארויף אויף א הויכן שטאַנג, און עס וועט זיין, יעדער וואָס ווערט געביסן און ער וועט קוקן, וועט בלייבן לעבן״. **דאָ נעמט די משנה א צווייטן סיפור פון חומש וועגן דעם, אַז די יידן אין מדבר זענען געביסן געוואָרן פון שלאַנגען, און גאָט האָט געהייסן משה רבנו מאַכן א קופּערנע שלאַנג און ארויפשטעלן זי אויף א הויכן שטאַנג, און יעדער וועלכער איז געביסן געוואָרן דורך שלאַנגען, האָט א קוק געגעבן אויף דער קופּערנער שלאַנג און ער איז געבליבן לעבן.** וכי נחש, שוין זשע מאַכט די שלאַנג טויט, אָדער די שלאַנג מאַכט לעבעדיק? נאָר אין דער צייט ווען די יידן האָבן געקוקט ארויף (צו גאָט, כלפי מעלה) און האָבן אונטערטעניק געמאַכט זייערע הערצער צו זייער פאָטער אין הימל, זענען זיי געוואָרן אויסגעהיילט, און אויב ניט זענען זיי אויס־געגאַנגען (נימוקים). **דער טייטש פון „נימוקים״ איז „צעפוילט״ (זע ביכורים פרק א׳ משנה ח׳), און דאָ מיינט מען אויסגעגאַנגען, פאַרשווינדן. אויך אין דאָזיקע סיפור לערנט די משנה אָפּ, אַז דער עיקר איז די כוונה.** — חרש, א טויב־שטומער (חרש), (אָדער) א משוגע (שוטה) אָדער א מינדער־יעריקער (קטן, א קליינער), קאָנען ניט מוציא זיין אַנדערע פון זייער חוב. **אויב זיי בלאָזן שופר און אַנדערע מענטשן הערן זיי, זענען די אַנדערע מענטשן ניט יוצא דערמיט די מצוה פון הערן שופר בלאָזן.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, דער וואָס איז ניט מחויב (צו טאָן) א זאַך (א מצוה), קאָן (אין דער דאָזיקער מצוה) ניט מוציא זיין דעם רבים (אַנדערע מענטשן) פון זייער חוב. **און ווייל א טויב־שטומער און א משוגע און קליינער, זענען ניט מחויב צו טאָן מצוות, קאָנען זיי ניט מוציא זיין אַנדערע. „חרש״, זאָגט די משנה אין תרומות פרק א׳ משנה ב׳, מיינט מען א טויב־שטומען. „שוטה״, „נאַר״, מיינט מען א צערודערטן, א משוגענעם. „קטן״ מיינט א ייִנגל ייִנגער פון 13 יאָר מיט א טאָג.**

פרק ד.

א. יום טוב, אויב יום טוב פון ראש השנה איז אויסגעפאַלן אים שבת, האָט מען אין בית המקדש געבלאָזן שופר (כאָטש עס איז שבת), אָבער ניט איבערן לאַנד. **„במקדש״ מיינט מען אין בית המקדש, און „במדינה״ מיינט מען אין אַלע ערטער אויסערן בית המקדש, אפילו אין ירושלים. אזוי טייטשן דער גרויסער טייל מפרשים. אָבער דער רמבם טייטשט „במקדש״, „אין ירושלים״, און „במדינה״, „אין דער פּראָווינץ״, אין די ערטער אויסער ירושלים. זע אין פירוש צו מסכתא שקלים פרק**

תּוֹקְעִים, אֲבָל לֹא בַמְּדִינָה. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ תוֹקְעִין בְּכָל מָקוֹם, שֶׁיֶּשׁ בּוֹ בֵית דִּין. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, לֹא הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אֶלָּא בְּיַבְנֶה בִלְבָד. אָמְרוּ לוֹ, אֶחָד יַבְנֶה, וְאֶחָד כָּל מָקוֹם, שֶׁיֶּשׁ בּוֹ בֵית דִּין: ב וְעוֹד זֹאת הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם יְתֵרָה עַל יַבְנֶה, שֶׁכָּל עִיר, שֶׁהִיא רוֹאָה וְשׁוֹמַעַת, וּקְרוֹבָה וִיכוֹלָה לָבוֹא, תּוֹקְעִין. וּבְיַבְנֶה לֹא הָיוּ תוֹקְעִין, אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבָד: ג בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה הַלּוּלָב נִטָּל בַּמִּקְדָּשׁ שִׁבְעָה, וּבַמְּדִינָה יוֹם אֶחָד. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהֵא לוּלָב נִטָּל בַּמְּדִינָה שִׁבְעָה,

א משנה ג׳. משחרב, ווען דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן, האָט רבן יוחנן בן זכאי איינגעפירט, אז מ׳זאָל בלאָזן (שופר ראש השנה ווען ער פאלט אויס אים שבת) אין יעדן אָרט, וואו עס איז פאראן א בית דין; האָט ר׳ אליעזר געזאָגט, אז רבן יוחנן האָט איינגעפירט (צו בלאָזן שופר אים שבת וואו עס איז דאָ א בית דין) נאָר אין יבנה אליין; האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ אליעזר), אז (עס איז איינגע־פירט געוואָרן) סיי אין יבנה און סיי אין יעדן אָרט וואו עס איז פאראן א בית דין. **רבן יוחנן בן זכאי האָט געפירט א ישיבה אין ירושלים פאר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש, און נאָך דעם חורבן האָט ער, ווי די גמרא גטין נ״ו דערציילט, אריבערגע־פירט זיין ישיבה קיין יבנה. דאָרט אהין איז אויך אריבערגעפירט געוואָרן דאָס בית דין פון ירושלים, און רבן יוחנן בן זכאי האָט דאָרט איינגעפירט תקנות צום אנדענקן פון בית המקדש, און די משנה דערציילט דאָ וועגן עטליכע פון די דאָזיקע תקנות. די ערשטע איז געווען וועגן שופר בלאָזן אים שבת. לויט דעם דין פון דער תורה מעג מען בלאָזן שופר אים שבת, ווייל בלאָזן שופר איז ניט קיין מלאכה, קיין ארבייט. נאָר די חכמים האָבן גוזר געווען, אז מען זאָל ניט בלאָזן, צוליב דער מורא, טאָמער וועט מען טראָגן דעם שופר אין גאס, און דאָס טאָר מען ניט. אָבער אין בית המקדש איז די גזירה ניט געווען, און מען האָט געבלאָזן אים שבת. רבן יוחנן בן זכאי האָט נאָכן חורבן איינגעפירט אז מען זאָל אין יבנה אויך בלאָזן שופר אים שבת. ר׳ אליעזר האַלט, אז רבן יוחנן האָט מתקן געווען צו בלאָזן נור אין יבנה, ווייל דאָרט איז געווען דאָס בית דין פון ירושלים (לויט טייל דעות אין דער גמרא איז עס געווען דאָס סנהדרין). און די חכמים האָבן געהאַלטן, אז מען מעג בלאָזן אומעטום וואו עס איז פאראן א בית דין, מחמת דאָס בית דין וועט שוין וואָרנען די מענטשן, אז מען זאָל ניט טראָגן דעם שופר אים שבת.**

ב. ועוד, און אויך דערמיט איז ירושלים געווען חשובער (יתרה) פון יבנה, וואָס יעדע שטאָט (ניט ווייט פון ירושלים), וועלכע זעט (וואו מען קאָן זען ירושלים פון דער ווייטנס), און הערט (מען קאָן דאָרט הערן דאָס שופר־בלאָזן פון ירושלים) און זי איז נאָנט און זי קאָן קומען (מען מעג אים שבת און יום טוב גיין פון איר קיין ירושלים, זי איז ניט אויסער דעם תחום שבת און עס איז ניט פאראן א טייך אריבערצופאָרן) האָט מען (אין דער שטאָט) געבלאָזן (שופר אים שבת), און אין יבנה האָט מען ניט געבלאָזן שופר (אים שבת) סיידן אין בית דין זעלבסט. **דער ברטנורא זאָגט, אז די משנה לערנט, אז אין ירושלים האָט מען געבלאָזן שופר אים שבת אין דער גאַנצער שטאָט אזוי לאַנג ווי דאָס סנהדרין איז געזעסן לעבן בית המקדש (ביז 6 שעה איז טאָג), אָבער אין יבנה האָט מען געבלאָזן נור וואו דאָס בית דין איז געווען.**

ג. בראשונה, אין די ערשטע צייטן האָט מען דעם לולב גענומען (אתרוג און לולב און הדסים און ערבות צוזאמען) אין בית המקדש זיבן (טעג פון סוכות, יעדן טאָג), און איבערן לאנד (אויסער דעם בית המקדש) איין טאָג (דעם ערשטן טאָג סוכות אליין); ווען דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן האָט רבן יוחנן בן זכאי איינגעפירט,

זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, וְשֶׁיְּהֵא יוֹם הָנֵף כֻּלּוֹ אָסוּר: ד בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם. פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבֹא, וְנִתְקַלְקְלוּ הַלְוִיִּם בַּשִּׁיר, הִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין, אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה. וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ, וּלְמָחָר קֹדֶשׁ. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, וְעוֹד זֹאת הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁאֲפִלּוּ רֹאשׁ בֵּית דִּין בְּכָל מָקוֹם, שֶׁלֹּא יְהוּ הָעֵדִים הוֹלְכִים,

אז מען זאָל נעמען לולב (אויך) איבערן לאנד זיבן (טעג), אלס אנדענקן צום בית המקדש (זכר למקדש); און (רבן יוחנן האָט אויך מתקן געווען, נאָכן חורבן בית המקדש), אז דער טאָג פון אויפהייבן (יום הנף, דעם זעכצנטן טאָג אין ניסן, ווען מען האָט אין בית המקדש געפלעגט מקריב זיין דאָס מעסטל גערשטן־מעל, דעם עומר), זאָל זיין אינגאנצן אסור (מען זאָל ניט טאָרן עסן א גאנצן חדש, נייע תבואה). **די דאָזיקע משנה איז פאראן אין מסכתא סוכה פרק ג' משנה י"ב, און דאָרט האָבן מיר געגעבן דעם פירוש צו איר.**

ד. בראשונה, אין די ערשטע צייטן האָט (דאָס בית דין) אָנגענומען ראש־חודש־עדות (אז זיי האָבן געזען די נייע לבנה) א גאנצן טאָג. **מען האָט דעם גאנצן 30טן טאָג פון חודש אלול** (אזוי טייטשט רשי) **אָנגענומען עדות, און אויב עס זענען געקומען עדות וועלכע האָבן געזען די נייע לבנה, האָט מען דעם 30טן טאָג געמאַכט ראש השנה.** פעם אחת, איינמאָל האָבן זיך די עדות פארזוימט צו קומען, און די לויים זענען קאליע געוואָרן אין זייער שירה־זינגען. **די לויים האָבן 2 מאָל יעדן טאָג געזינגען שירה אין בית המקדש, איין מאָל ביים מקריב זיין דעם קרבן תמיד אין דער פרי און איין מאָל ביים מקריב זיין דעם קרבן תמיד פאַרנאַכט. יעדן טאָג האָט מען געזונגען אַ באַשטימט קאַפּיטל תהלים; דאָס איז דער יום תהלים, וואָס מען זאָגט היינט יעדן טאָג נאָכן דאווענען, אָבער אום ראש השנה האָבן די לויים געזונגען אַן אנדערן קאַפּיטל תהלים. צוליב דעם וואָס די עדות זענען געקומען צו־שפּעט, האָבן די לויים ניט געוואוסט וואָסער קאַפּיטל תהלים זיי דארפן זינגען ביים קרבן תמיד פאַרנאַכט.** התקינו, (דעריבער) האָט מען מתקן געווען, אז מען זאָל ניט אָננעמען (קיין ראש־חודש עדות) נאָר ביז מנחה־צייט, און אויב עס זענען געקומען עדות פון מנחה צייט און ווייטער, פירט מען איין דעם דאָזיקן טאָג הייליק און דעם (טאָג) צומאָרגנס הייליק. **מען מאַכט דאַמאָלס 2 טעג ראש השנה.** משחרב, ווען דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן (און מען האָט שוין ניט מורא געהאַט וועגן קאליע ווערן פון די לויים ביים שירה־זינגען) האָט רבן יוחנן בן זכאי איינגעפירט אז מען זאָל אָננעמען ראש־חודש־עדות א גאנצן טאָג. **די מפרשים זאָגן (אויפן יסוד פון דער גמרא ביצה ה') אז אויך רבן יוחנן בן זכאי האָט געהייסן ווייטער האלטן 2 טעג ראש השנה און ניט טאָן קיין מלאכה, נאָר די עדות האָט מען אָנגענומען אויך שפּעטער נאָך מנחה־צייט.** אָמר, ר' יהושע בן קרחה האָט געזאָגט: און אויך דאָס האָט מתקן געווען רבן יוחנן בן זכאי, אז אפילו דער ראש בית דין (דער פירער פון בית דין) געפינט זיך אין אן אנדערן אָרט, זאָלן די (ראש־חודש־) עדות ניט גיין (אהין), נאָר (זיי זאָלן קומען עדות זאָגן) צום אָרט פון דעם פארזאמלונג (ועד, בית דין). **כאָטש די משנה פריער פרק ב' משנה ז' זאָגט, אז דער ראש בית דין הייליקט דעם ראש חודש (זאָגט „מקודש"), פונדעסטוועגן אויב ער געפינט זיך ניט צוזאמען מיטן סנהדרין, מיטן בית דין, זאָלן די עדות קומען צום בית דין, און דאָס בית דין זאָלן הייליקן דעם ראש חודש אָן דעם ראש בית דין.**

ה. סדר ברכות, דאָס איז דער סדר פון די ברכות (ראש השנה אין דער מוסף־שמונה־עשרה ביים בלאָזן שופר) **כדי צו פארשטיין די משנה און אויך די ווייטער־דיקע משנות וועלן מיר געבן עטליכע דערקלערונגען. די תפילה שמונה עשרה יעדן**

אֶלָּא לִמְקוֹם הַוַּעַד: ה סֵדֶר בְּרָכוֹת, אוֹמֵר אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וְכוֹלֵל מַלְכֻיּוֹת עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ תוֹקֵעַ, קְדֻשַּׁת הַיּוֹם וְתוֹקֵעַ, זִכְרוֹנוֹת וְתוֹקֵעַ, שׁוֹפָרוֹת וְתוֹקֵעַ, וְאוֹמֵר עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים, דִּבְרֵי רַבִּי

טאָג האָט 18 (אייגנטליך 19) ברכות; די ערשטע פון זיי איז „ברוך אתה ה׳ מגן אברהם” און די לעצטע איז „ברוך אתה ה׳ המברך את עמו ישראל בשלום”. שבת און ימים טובים זענען פאראן אין דער שמונה עשרה נור 7 ברכות. די ערשטע ברכה הייסט „אבות”, ווייל מען דערמאָנט אין איר די אבות (אברהם, יצחק און יעקב) און מען פארענדיקט „מגן אברהם”. די 2טע ברכה הייסט „גבורות”, ווייל מען הויבט אָן „אתה גבור”, און מען פארענדיקט מיט „מחיה המתים”. די 3טע ברכה הייסט „קדושת השם”, (מען הייליקט דעם נאָמען פון גאָט) ווייל מען הויבט אָן „אתה קדוש” און מען פארענדיקט „האל הקדוש”. די 4טע ברכה חייסט „קדושת היום” (די היי־ליקייט פון טאָג) ווייל מען הייבט אָן שבת שחרית מיט „ישמח משה”, און ביי מוסף מיט „תכנת שבת” און מען פאַרענדיקט מיט „מקדש השבת”; אים יום טוב הייבט מען אָן „אתה בחרתנו” און מען פארענדיקט „מקדש ישראל והזמנים”; אים יום כיפור פארענדיקט מען מיט „מקדש ישראל ויום הכיפורים” און אים ראש השנה מיט „מקדש ישראל ויום הזכרון”. די 5טע ברכה הייסט „עבודה, ווייל מען הייבט אָן מיט „רצה” און מען ענדיקט מיט „המחזיר שכינתו לציון” און עס ווערט געבעטן אז גאָט זאָל צוריקשטעלן די עבודה אין בית המקדש („והשב את העבודה”). די 6טע ברכה הייסט „הודאה”, ווייל מען הייבט אָן מיט „מודים” און מען ענדיקט מיט „ולך נאה להודות”. די 7טע ברכה הייסט „ברכת כהנים”, ווייל דער חזן הייבט אָן מיט יברכך, און מען ענדיקט מיט „המברך את עמו ישראל בשלום”. אָבער ראש השנה ביי מוסף, ווען מען בלאָזט שופר זאָגט מען 9 ברכות, ווייל מען גיט צו אין מוסף נאָך 3 תפילות. איין תפילה הייסט מלכיות, אין וועלכער עס זענען פאראן 10 פסוקים פון תורה און נביאים און כתובים, אין וועלכע עס ווערט דערמאָנט אז גאָט איז דער מלך איבער דעם יידישן פאָלק. די צווייטע תפילה הייסט „זכרונות”, אויך מיט 10 פסוקים, אין וועלכע עס ווערט דערמאָנט דאָס וואָרט „זכור”, געדענקן, אז גאָט געדענקט אין די יידן. די דריטע תפילה הייסט שופרות, אויך מיט 10 פסוקים אין וועלכע עס ווערט דערמאָנט דאָס בלאָזן שופר. די צוויי תפילות זכרונות און שופרות ענדיקן זיך מיט באזונדערע ברכות „ברוך אתה ה׳ זוכר הברית”, און „ברוך אתה ה׳ שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים”. די דאָזיקע 2 ברכות צוזאמען מיט די 7 פריער־דערמאָנטע ברכות זענען 9 ברכות. די שאלה איז אָבער וואָס טוט מען מיט דער תפילה „מלכיות”? קיין באזונדערע ברכה האָט מען פאר איר ניט מתקן געווען; טאָ וואו זשע, אין וועלכער ברכה שטעלט מען זי אריין? וועגן דעם וועט די משנה באלד געבן די מחלוקה צווישן די צוויי תנאים, ר׳ יוחנן בן נורי און ר׳ עקיבא.

אומר, מען זאָגט „אבות”, און „גבורות” און „קדושת השם” און מען נעמט אין זיי אריין די (תפילה) „מלכיות” (מען זאָגט די מלכיות פאר דער ברכה „המלך הקדוש, ווי מען זאָגט אים ראש השנה) און מען בלאָזט ניט (דאביי קיין שופר), „קדושת היום” (אתה בחרתנו ביז „מקדש ישראל ויום הזכרון”) און מען בלאָזט, „זכרונות” (די ונפלה פון זכרונות) און מען בלאָזט, „שופרות” (די תפילה פון שופ־רות) אן מען בלאָזט; און (דערנאָך זאָגט מען) „עבודה” („רצה”), און „הודאה” („מודים”) און „ברכת כהנים” („יברכך” מיט דעם סוף „המברך את עמו ישראל בשלום”), אזוי זאָגט ר׳ יוחנן בן נורי. ווי מיר זען איז דער סדר, וואָס ר׳ יוחנן בן נורי האָט געהאַט אין דעם מוסף־שמונה עשרה פון ראש השנה, אנדערש פון אונזער סדר. מיר נעמען אריין די תפילה פון מלכיות אין דער „קדושת היום” און מיר פארענדיקן ביידע צוזאמען מיט איין ברכה „מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון” און מען בלאָזט דאביי שופר. אָבער ר׳ יוחנן בן נורי האָט די „מלכיות”־תפילות אריינגענומען אין „אתה קדוש” און האָט זיי פארענדיקט מיט איין ברכה

יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָה, אִם אֵינוֹ תּוֹקֵעַ לַמַּלְכֻיּוֹת, לָמָּה הוּא מַזְכִּיר. אֶלָּא אוֹמֵר אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וְכוֹלֵל מַלְכֻיּוֹת עִם קְדֻשַּׁת הַיּוֹם וְתוֹקֵעַ, זִכְרוֹנוֹת וְתוֹקֵעַ, שׁוֹפָרוֹת וְתוֹקֵעַ. וְאוֹמֵר עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים: ו אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֲשָׂרָה מַלְכֻיּוֹת, מֵעֲשָׂרָה זִכְרוֹנוֹת, מֵעֲשָׂרָה שׁוֹפָרוֹת. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, אִם אָמַר שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה מִכֻּלָּן יָצָא. אֵין מַזְכִּירִין זִכָּרוֹן מַלְכוּת וְשׁוֹפָר שֶׁל פֻּרְעָנוּת. מַתְחִיל בַּתּוֹרָה וּמַשְׁלִים בַּנָּבִיא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם הִשְׁלִים בַּתּוֹרָה יָצָא: ז הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הַשֵּׁנִי מַתְקִיעַ. וּבְשָׁעַת הַהַלֵּל, הָרִאשׁוֹן מַקְרִיא אֶת הַהַלֵּל: ח שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֵין מַעֲבִירִין עָלָיו

„המלך הקדוש" און ניט געהייסן דאָביי בלאָזן שופר. אמר, האָט צו אים (צו ר' יוחנן בן נורי) געזאָגט ר' עקיבא: אויב מען בלאָזט ניט (קיין שופר) ביי (דער תפילה פון) מלכיות, צו־וואָס־זשע זאָגט מען זיי („מזכיר", זאָגן די תפילה)? נאָר מען זאָגט „אבות", און „גבורות", און „קדושת השם", און מען פאַראייניגט די (תפלה פון) „מלכיות" מיט „קדושת היום" און מען בלאָזט, „זכרונות" און מען בלאָזט, „שופרות" און מען בלאָזט, און מען זאָגט (דערנאָך) „עבודה", און „הודאה", און „ברכת כהנים". **דער סדר פון ר' עקיבא איז דערזעלביקער סדר וואָס מיר האָבן היינט; מען פאַרענדיקט די תפילה פון מלכיות צוזאמען מיט דער ברכה פון „קדושת היום" (מלך על כל הארץ ומקדש ישראל ויום הזכרון) און מען בלאָזט דאָביי שופר. די גמרא לערנט אָפּ אז מען דאַרף זאָגן „זכרונות" און „שופרות" פון פסוק ויקרא כ"ג „זכרון תרועה" („זכרון" איז זכרונות און „תרועה" איז בלאָזן, „שופרות"), און „מלכיות" ווערט אָפּגעלערנט פון במדבר, „והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם", אז ווען מען זאָגט זכרונות דאַרף מען דערמאָנען אז גאָט איז דער מלך איבערן יידישן פאָלק.**

ו. אין פוחתין, מען זאָגט ניט ווינציקער פון צען (פסוקים) מלכיות, פון צען (פסוקים) זכרונות, פון צען (פסוקים) שופרות; ר' יוחנן בן נורי זאָגט, אז אויב מען האָט געזאָגט צו דריי (פסוקים) פון אלע האָט מען יוצא געווען. **די דריי פסוקים מעגן זיין איינער פון תורה** (חומש)**, איינער פון נביאים און איינער פון כתובים.** אין מזכי־רין, מען טאָר ניט זאָגן (מזכירין, דערמאָנען) א פסוק פון „זכרון", „מלכות" און „שופר" פון אן אומגליק (פורענות). **מען מעג נור זאָגן אזעלכע פסוקים, וואו גאָט רעדט גוט וועגן יידן, אָבער ניט אזעלכע פסוקים, אין וועלכע עס ווערט גערעדט וועגן פורעניות, שטראָפן, אומגליקן.** מתחיל, מען הויבט אָן מיט (פסוקים פון) דער תורה (חומש), און מען ענדיקט מיט (פסוקים פון) א נביא; ר' יוסי זאָגט, אז מען האָט פאַר־ענדיגט מיט (א פסוק פון) דער תורה האָט מען יוצא געווען. **די משנה טייטשט, אז ר' יוסי זאָגט, אז מען דאַרף ענדיקן מיט א פסוק פון דער תורה, נאָר אויב מען פאַר־ענדיקט מיט א פסוק פון נביאים איז מען אויך יוצא.**

ז. העובר דער וואָס גייט צום עמוד (דאַוונען אלס חזן) אין יום טוב ראש השנה, איז דער צווייטער (דער חזן וואָס דאַוונט מוסף) מאַכט בלאָזן (שופר). **דאָס הייסט, אז שופר ווערט געבלאָזן ניט ביי שחרית נאָר ביי מוסף. וועגן אויסדרוק „העובר לפני התבה" זע אין פירוש צו מסכתא ברכות פרק ה' משנה ג'.** ובשעת, און אין דער צייט (אין די טעג) פון הלל (ווען מען זאָגט הלל), זאָגט דער ערשטער (דער חזן וואָס דאַוונט שחרית) דעם הלל. **דאָ מיינט מען ניט ראש השנה, מחמת אים ראש השנה זאָגט מען ניט קיין הלל; נאָר מען מיינט אין די אנדערע ימים טובים ווען מען זאָגט הלל.**

ח. שופר, דער שופר פון ראש השנה, מען טאָר ניט צוליב אים אריבערגיין דעם תחום. **יום טוב טאָר מען ניט גיין ווייטער פון תחום, ווייטער פון 2000 איילן**

אֶת הַתְּחוּם, וְאֵין מְפַקְּחִין עָלָיו אֶת הַגַּל, לֹא עוֹלִין בָּאִילָן, וְלֹא רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה, וְלֹא שָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְאֵין חוֹתְכִין אוֹתוֹ, בֵּין בְּדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת, וּבֵין בְּדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם לֹא תַעֲשֶׂה. אֲבָל אִם רָצָה, לִתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם אוֹ יַיִן, יִתֵּן. אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַתִּינוֹקוֹת מִלִּתְקוֹעַ, אֲבָל מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶן עַד שֶׁיִּלְמְדוּ. וְהַמִּתְעַסֵּק לֹא יָצָא, וְהַשּׁוֹמֵעַ מִן הַמִּתְעַסֵּק לֹא יָצָא: ט סֵדֶר תְּקִיעוֹת, שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ. שִׁעוּר תְּקִיעוֹת

אויסער דער שטאָט; זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט ניט אים ראש השנה קיין שופר, און מען קאָן ארויסגיין פון תחום און ברענגען א שופר, טאָר מען דאָס ניט טאָן. ואין מפקחין, און מען טאָרניט צוליב אים אויפגראָבן א הויפן שטיינער. **אויב דער שופר ליגט אונטער א הויפן שטיינער טאָר מען אים ראש השנה ניט אויפגראָבן דעם הויפן, כדי ארויסצונעמען דעם שופר.** לא, מען טאָר ניט (כדי צו קריגן א שופר) ארויפגיין (אים ראש השנה) אויף א בוים, און מען טאָר ניט רייטן אויף א בהמה, און מען טאָר ניט שווימען אויף א וואַסער. **די משנה גיט עטליכע זאכן און זי לערנט, אז אפילו כדי איינצושאפן זיך א שופר און צו קאָנען בלאָזן מיט אים און מקיים זיין די מצוה פון שופר־בלאָזן, טאָר מען אויך ניט טאָן די אלע זאכן אים יום טוב.** ואין חותכין, און מען טאָר ניט (אים ראש השנה) שניידן אים (דעם שופר) ניט מיט א זאך, וואָס (דער איסור צו שניידן דערמיט אים יום טוב) איז נור א „שבות" (אסור נור מדרבנן), און ניט מיט א זאך, וואָס (דער איסור צו שניידן דערמיט אים יום טוב) איז א „לא תעשה" (אסור לויט דעם דין פון דער תורה). „שבות" **(רוען) הייסט אזא ארבייט, וואָס לויט דער דין פון דער תורה מעג מען עס טאָן אים שבת צי אים יום טוב, נאָר די רבנן, די חכמים, האָבן עס גע׳אסרט (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שבת).** „לא תעשה" („דו זאָלסט ניט טאָן") הייסט אזא ארבייט, וואָס די תורה **האָט פארבאָטן צו טאָן אים שבת צי אים יום טוב. למשל שניידן דעם שופר מיט א מעסער אים יום טוב איז נור א „שבות", אָבער שניידן מיט א זעגל איז א לא תעשה (טייל זאָגן, אז פארקערט). זאָגט די משנה, אז אפילו כדי צו מאכן דעם שופר אז מען זאָל קאָנען מיט אים בלאָזן טאָר מען אים ניט שניידן אים יום טוב און עובר זיין אויף אן איסור בדרבנן, און מכל שכן אז מען טאָר ניט עובר זיין אויף אן איסור פון דער תורה.** אבל, אָבער אויב מען וויל אריינגיסן אין שופר) וואַסער אָדער וויין (כדי אים אויסצושווענקן און ער זאָל בעסער בלאָזן) מעג מען (אים ראש השנה) אריינגיסן, **ווייל דאָס מעג מען אפילו מדרבנן.** אין מעכבין, מען דאַרף ניט שטערן קינדער צו בלאָזן (שופר אפילו אים שבת), נאָר מען פארנעמט זיך מיט זיי ביז זיי לערנען זיך אויס (בלאָזן שופר). **דער תוספות** יו"ט **טוב ברענגט דעם טייטש, אז „מתעסקין", „פארנעמען זיך", מיינט, אז מען** מעג **די קינדער זאָגן, אז זיי זאָלן בלאָזן.** והמתעסק, און דער וואָס פארנעמט זיך ראש השנה מיטן שופר (ער בלאָזט אויף פראָבע) איז ניט יוצא. **דאָ** מיינט מען „מתעסק", פארנעמען זיך, **אז איינער בלאָזט אים ראש השנה אויף פראָבע, צו זען, צי ער קאָן בלאָזן. און די משנה זאָגט, אז מיטן דאָזיקן בלאָזן איז ער ניט יוצא.** והשומע, און איינער, וועלכער האָט געהערט (שופר בלאָזן) פון איי־נעם וואָס פארנעמט זיך (וואָס בלאָזט אויף פראָבע), איז ניט יוצא. **די משנה לערנט דאָ, אז עס מוזן האָבן די כוונה יוצא צו זיין ביידע, סיי דער בעל תוקע און סיי דער מענטש וועלכער הערט דאָס בלאָזן** (זע פריער פרק ב׳ משנה ז׳).

ט. סדר, דער סדר פון תקיעות (פון שופר־בלאָזן איז דריי. **מען דאַרף בלאָזן דריי מאָל, איין מאָל צו מלכיות און איינמאָל צו זכרונות און איין מאָל צו שופרות** (זע פריער משנה ה׳). של שלש שלש, (יעדעס מאָל בלאָזן) איז צו דריי (בלאָזונגען). **דאָס איז דער דין, אז ביי יעדעס מאָל דאַרף מען בלאָזן דריי בלאָזונגען, א תקיעה, און א תרועה און א תקיעה. די תקיעה איז א לאנגער בלאָז, און די תרועה באשטייט**

בְּשָׁלֹשׁ תְּרוּעוֹת, שִׁעוּר תְּרוּעָה
כְּשָׁלֹשׁ יְבָבוֹת. תָּקַע בָּרִאשׁוֹנָה וּמָשַׁךְ
בַּשְּׁנִיָּה כִּשְׁתַּיִם, אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא אַחַת.
מִי שֶׁבֵּרַךְ וְאַחַר כָּךְ נִתְמַנָּה לוֹ שׁוֹפָר,
תּוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

כְּשֵׁם שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר חַיָּב, כָּךְ כָּל
יָחִיד וְיָחִיד חַיָּב. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,
שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי
חוֹבָתָן:

סליק מסכת ראש השנה

פון קורצע בלאָזן. שיעור, דער שיעור (די דויער־לענג) פון א תקיעה, איז ווי דריי תרועות, און דער שיעור (די דויער־לענג) פון א תרועה איז ווי דריי יבבות (זיפצן). **אין דער גמרא זענען פאראן חילוקי דעות, וואָס מען מיינט מיט דער תרועה, צי דאַרף זי באַשטיין פון דריי קורצע קולות, אָדער פון 9 נאָך קורצערע קולות, און דאָס איז דער טעם, וואָס מען בלאָזט אנשטאָט א תרועה א שברים־תרועה; די שברים באַשטייט פון דריי קורצע, און די תרועה פון 9 נאָך קורצערע קולות.** תקע, אויב איינער האָט געבלאָזן די ערשטע (תקיעה) און ער האָט די צווייטע (תקיעה) געצויגן (אזוי לאַנג) ווי עס פאַרנעמען) צוויי (תקיעות) האָט ער ניט מער ווי איין (תקיעה). **די צווייטע תקיעה ווערט אים פאַררעכנט ניט מער ווי פאַר איין תקיעה, כאָטש זי האָט זיך געצויגן לאַנג.** מי שבירך, אז איינער האָט שוין געהאַט אָפּגעזאָגט די ברכות (אָפּגעדאַוונט די מוסף־שמונה־עשרה אים ראש השנה) און ער האָט ניט געבלאָזן (ווייל ער האָט ניט געהאַט קיין שופר) און דערנאָך האָט זיך אים געטראָפן א שופר, זאָל ער בלאָזן א תקיעה, א תרועה און א תקיעה, דריי מאָל. **דאָס הייסט, ער זאָל דריי מאָל בלאָזן צו תקיעה און תרועה און תקיעה, פונקט ווי ער וואָלט געבלאָזן ביי דער שמונה עשרה ביי מלכיות, זכרונות און שופרות.** כשם, אזוי ווי דער שליח ציבור (דער חזן וואָס דאַוונט פאַרן עמוד) איז מחויב (צו דאַוונען די שטילע שמונה עשרה) אזוי איז יעדער יחיד מחויב (צו דאַוונען די שטילע שמונה עשרה). **די מפרשים אויפן יסוד פון דער גמרא טייטשן, אז איינער וועלכער קאָן דאַוונען (א בקי) דאַרף דאַוונען די שטילע שמונה עשרה, און ער איז ניט יוצא דערמיט, וואָס ער הערט דעם חזן זאָגן די הויכע שמונה עשרה.** רבן גמליאל זאָגט, אז דער שליח ציבור (דער חזן) איז מוציא אנדערע פון זייער חוב. **עס איז גענוג, לויט רבן גמליאל, ווען מען הערט זיך צו צום חזן זאָגן די הויכע שמונה עשרה. די דאָזיקע משנה איז נוגע ניט דוקא ראש השנה נאָר אויך א גאַנץ יאָר, נאָר אים ראש השנה איז געווען די שאלה שטאַרקער, ווייל ניט יעדער האָט געקאָנט דאַוונען די תפילות פון מוסף מיט די מלכיות און זכרונות און שופרות. די הלכה איז טאקע, אז אים ראש השנה ביי די מלכיות, זכרונות און שופרות איז דער חזן יאָ מוציא דעם עולם.**

(סליק מסכת ראש השנה — געענדיקט די מסכתא ראש השנה)

מסכתא תענית

הקדמה

די מסכתא תענית אין אירע 4 פרקים לערנט די דינים פון פאַרשידענע תעני־תים. דאָס וואָרט „תענית" איז פון „ענה", פייניקן זיך, און קודם כל פייניקן זיך דורך ניט עסן, דורך פאַסטן. צום סוף פון 4טן פרק ווערט געגעבן וועגן דעם גרעסטן יידישן תענית (א חוץ יום כיפור, וועגן וואָס ער ווערט געלערנט אין דער באַזונדע־רער מסכתא יומא) תשעה באב. אָבער אין די איבעריקע פרקים ווערט געלערנט אמ־מייסטן וועגן די תעניתים, וואָס מען פלעגט גוזר זיין אויפ'ן ציבור (תענית ציבור, אַלע זאָלן פאַסטן) אין א עת צרה, ווען עס האָט געדראָט א סכנה. אממערסטן פלעגן די דאָזיקע תעניתים אויסגערופן ווערן צוליב דעם וואָס די רעגנס האָבן זיך ניט באַ־וויזן צו דער צייט, און דעריבער לערנט דער ערשטער פרק אויך די דינים וועגן מתפלל זיין אויף רעגן אין דאַוונען, וועגן זאָגן אין ווינטער־צייט „משיב הרוח

מַסֶּכֶת תַּעֲנִית

פֶּרֶק א

א מֵאֵמָתַי מַזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִיּוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִיּוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הוֹאִיל וְאֵין הַגְּשָׁמִים סִימַן בְּרָכָה בֶּחָג, לָמָּה הוּא מַזְכִּיר. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אַף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי לִשְׁאוֹל, אֶלָּא לְהַזְכִּיר, מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, בְּעוֹנָתוֹ. אָמַר לוֹ, אִם כֵּן, לְעוֹלָם

ומוריד הגשם" אין דער צווייטער ברכה פון שמונה עשרה, און וועגן זאָגן „טל ומטר" אין דער ניינטער ברכה פון שמונה עשרה. עס דאַרף דאָ באמערקט ווערן, אז אין ארץ ישראל גייט ניט א גאנצן זומער קיין רעגן. דער ערשטער רעגן, וואָס ווערט אָנ־גערופן אין דער משנה און גמרא „רביעה ראשונה" (פון וואָרט „רבע", ווי „רבץ", ארויפגעלייגן זיך), „דער ערשטער רעגן", הויבט זיך אָן באלד נאָך סוכות, און באלד דערנאָך איז די רביעה „שניה" דער צווייטער רעגן, און אזוי דויערן די רעגנס, מיט הפסקות, ביז חודש ניסן. פון דעם צי עס קומט דער רעגן אין דער צייט איז אָפהענגיג דאָס וואקסן פון דער תבואה אויף די פעלדער און פון אלע פרוכטן, און אויך פון האָבן גענוג וואסער צום טרינקן. — אין דער מסכתא תענית ווערט אויך געגעבן וועגן די „מעמדות" און „קרבן עצים" (אין 4טן פרק).

פרק א

א. מאימתי, פון ווען אָן דערמאָנט מען (אין דאַוונען שמונה עשרה, אין דער צווייטער ברכה, ביי „אתה גבור"), די רעגנס־קראַפט (פון גאָט, גבורות גשמים)? **די שאלה איז פון ווען אָן הויבט מען אָן צו זאָגן אין שמונה עשרה אין „אתה גבור" די ווערטער „משיב הרוח ומוריד הגשם" (גאָט, וועלכער מאַכט בלאָזן דעם ווינט און לאָזט אראָפּ רעגן)? די גמרא זאָגט, אז דאריבער הייסט דאָס רעגנען „גבורות גש־מים", ווייל דאָס רעגנען איז איינס פון גאָט'ס גבורות. ווי עס ווערט געזאָגט אין איוב ה' „עושה גדולות עד אין חקר, הנותן מטר על פני ארץ" (גאָט וועלכער טוט גרויסע זאכן אָן א שיעור, וועלכער גיט רעגן אויף דער ערד).** ר' אליעזר זאָגט, אז פון ערשטן טאָג יום טוב סוכות אָן; ר' יהושע זאָגט, אז פון לעצטן טאָג יום טוב סוכות אָן. **מיר הײנט פירן זיך אז מען הייבט אָן זאָגן „משיב הרוח ומוריד הגשם" פון לעצטן טאָג יום טוב סוכות, פון שמיני עצרת אָן (אין ארץ ישראל איז שמיני עצרת און שמחת תורה צוזאמען איין טאָג) ווי ר' יהושע.** אָמר לו, האָט ר' יהושע געזאָגט צו אים (צו ר' אליעזר): אזוי ווי דאָס רעגנען אים יום טוב סכות איז דאָך ניט מער ווי א סימן פון קללה (ווייל דאָס שטערט דאָך דאָס זיצן אין סוכה) צו וואָס זשע דאַרף מען דאָס דערמאָנען (אין דאַוונען)? **די משנה אין מסכתא סוכה פרק ב' משנה ט' זאָגט, אז ווען עס רעגנט אים סוכות איז עס אַ צייכן אז גאָט איז ניט צופרידן מיט די יידן. פרעגט ר' יהושע, צו וואָס זאָל מען אָנהויבן דאָס דערמאָנען אין דאַוונען שוין דעם ערשטן טאָג סוכות וועגן. דער וויכטיקייט פון רעגן?** אָמר לו ר' אליעזר, האָט ר' אליעזר אים אָפּגעענטפערט: אויך איך האָב ניט געזאָגט, אז מען דאַרף בעטן (אויף רעגן, בעטן אז גאָט זאָל שוין געבן רעגן), נאָר אז מען זאָל דערמאָנען „משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו" (גאָט וועלכער מאכט בלאָזן דעם ווינט און לאָזט אראָפּ רעגן אין דער ריכטיקער צייט). אָמר לו, האָט (ר' יהושע) אים אָפּגעענט־פערט, אז אויב אזוי זאָל מען שטענדיק (א גאנץ יאָר) דערמאָנען. **אויב דאָס זאָגן „ומוריד הגשם" מיינט ניט צו דערמאָנען, אז עס זאָל שוין רעגנען, נאָר אז עס זאָל רעגנען ווען מען וועט דאַרפן, צו־וואָס זשע הויבט מען עס אָן זאָגן ערשט סו־כות צייט? קאָן מען דאָך א גאנץ יאָר, אויך אים זומער, זאָגן, אז ווען עס וועט קומען די צייט זאָל רעגנען! נאָר ר' יהושע האַלט, אז מען דאַרף עס זאָגן נור ווען מען וויל**

יְהֵא מַזְכִּיר: **ב** אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא סָמוּךְ לַגְּשָׁמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג, הָאַחֲרוֹן מַזְכִּיר, הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר. בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן מַזְכִּיר, הָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר. עַד אֵימָתַי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: **ג** בִּשְׁלשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּשִׁבְעָה בוֹ, חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחַר הֶחָג, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ אַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לִנְהַר

אז דער רעגן זאָל שוין אראָפּ, און דאריבער דארף מען עס אָנהויבן זאָגן ערשט שמיני עצרת.

ב. אין שואלין, מען בעט ניט (שואלין, בעטן, מתפלל זיין) אז עס זאָל גיין רעגן, סיידן נאָנט צו דער רעגנס (־צייט). **די גמרא ברענגט אין טייטש, אז כאָטש דאָ איז פאראן דאָס וואָרט „שואלין", בעטן, און ניט „מזכירין", דערמאָנען, מיינט מען אויך דאָ דאָס זאָגן „משיב הרוח ומוריד הגשם", און די סתם משנה האַלט ווי ר' יהושע (פריער אין משנה א') אז מען הויבט אָן דאָס זאָגן דעם לעצטן טאָג יום טוב סוכות. אן אנדערע טייטש איז, אז מיט „שואלין", בעטן, מיינט מען זאָגן אין דער 9טער ברכה פון שמונה עשרה „ותן טל ומטר" (און גיב טוי און רעגן"), און די משנה לערנט אז דאָס דארף מען אָנהויבן זאָגן דאמאָלס ווען מען דערוואַרט שוין דעם רעגן, ווי די משנה וועט לערנען ווייטער אין משנה ג'.** ר' יהודה זאָגט, אז פון די וואָס גייען דאווענען פארן עמוד אין לעצטן טאָג פון יום טוב סוכות, איז דער לעצטער (חזן, דער וואָס דאוונט מוסף) דערמאָנט (הייבט אָן זאָגן ומוריד הגשם), און דער ערשטער (חזן, דער וואָס דאוונט שחרית) דערמאָנט ניט (זאָגט ניט אין שמונה עשרה „ומוריד הגשם"); אין דעם ערשטן טאָג פסח, איז דער ערשטער (דער בעל שחרית) דערמאָנט (אין שמונה עשרה „ומוריד הגשם") און דער לעצטער (דער בעל מוסף) דערמאָנט ניט. **מחמת ווען עס גייט צו זומער איז רעגן ניט גוט פאַר די פעלדער, ווייל עס הויבט זיך אָן שניט־צייט.** עד אימתי, ביז ווען בעט מען אויף רעגן? ר' יהודה זאָגט, ביז עס גייט אריבער פסח; ר' מאיר זאָגט ביז עס גייט אוועק (דער חודש) ניסן, ווארום עס ווערט געזאָגט (יואל ב') „און ער וועט אייך אראָפּלאָזן דעם פרי־רעגן (יורה) און דעם שפּעט־רעגן (מלקוש) אין ערשטן". **דאָס הייסט אין ערשטן חודש פון יאָר, איז ניסן, און דערפון ברענגט ר' מאיר די ראיה, אז ווען עס גייט אראָפּ רעגן א גאנצן חודש ניסן איז עס א גוטע זאַך. די גמרא פרעגט: סטייטש ר' יהודה זאָגט דאָך פריער אז מען דערמאָנט נור ביז שחרית דעם ערשטן טאָג פסח, פארוואָס זשע זאָגט דאָ ר' יהודה, אז ביז איבער גאַנץ פסח? און די גמרא ענטפערט, אז „תרי תנאי אליבא דר. יהודה", אז דאָס זענען צוויי תנאים מחולק וועגן דעם, ווי ר' יהודה האָט געזאָגט.**

ג. בשלשה, אין דריטן טאָג אין (חודש) מרחשון (הויבט מען אָן) בעטן אויף רעגן. **דאָ מיינט מען „שואלין", „בעטן" אויף רעגן, און דאָס איז זאָגן אין שמונה עשרה „ותן טל ומטר, און געב טוי און רעגן". זאָגט די משנה, אז דאָס הויבט מען אָן זאָגן דעם דריטן טאָג אין חודש חשון (מרחשון), ווייל אין דאַזיקן טאָג הויבט זיך אָן אין ארץ ישראל די צייט פון ערשטן רעגן (רביעה ראשונה).** רבן גמליאל זאָגט, אז (מען הויבט אָן זאָגן טל ומטר) דעם זיבעטן און אים (אין חשון), פופצן טעג נאָך סוכות, כדי דער לעצטער פון די יידן זאָל דערגרייכן צום טייך פרת. **ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען איז געווען די מצוה צו קומען אויף די ימים טובים (פסח, שבו־עות און סוכות)** קיין ירושלים. **א סך יידן פלעגן קומען אויף יום טוב אויך פון בבל,**

פְּרָת: ד הִגִּיעַ שִׁבְעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן, וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים, הִתְחִילוּ הַיְחִידִים מִתְעַנִּים שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשֶּׁחָשְׁכָה, וּמֻתָּרִין בִּמְלָאכָה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: ה הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשֶּׁחָשְׁכָה, וּמֻתָּרִין בִּמְלָאכָה, וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: ו עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִבְּעוֹד יוֹם,

וואו עס זענען דאמאָלס געווען גרויסע יידישע ישובים. באלד נאָך יום טוב זענען די בבל־יידן צוריקגעגאנגען אהיים, און עס איז געווען אויסגערעכנט אז עס דארף דויערן 15 טעג צו קומען פון ירושלים ביז דעם טייך פרת, וואָס איז שוין אין בבל. זאָגט רבן גמליאל, אז כדי דער רעגן זאָל ניט שטערן די מענטשן פון בבל אויף זייער וועג אהיים, דאַרף מען אָנהייבן בעטן אויף רעגן 15 טעג נאָך סוכות, דאָס איז דעם 7טן טאָג אין חשון. די גמרא ברענגט א ברייתא אז אין „גולה", אין די לענדער אויסער ארץ ישראל, הויבט מען אָן זאָגן „טל ומטר" דעם 60טן טאָג נאָך דער תקופה פון תשרי, און אזוי פירן מיר זיך אויך היינט אין חוץ לארץ.

ד. הגיע שבעה עשר, אויב עס איז שוין אָנגעקומען דער זיבצנטער טאָג אין מרחשון (חשון) און עס איז נאָכניט אראָפּ קיין רעגן, האָבן יחידים (איינצלנע, אויס־דערוויילטע) אָנגעהויבן פאסטן דריי תעניתים. **געוויינליך הויבט אָן צו גיין רעגן אין ארץ ישראל דעם 3טן טאָג אין חשון, און אויב ער פארשפעטיקט זיך אביסל קומט ער דעם זיבטן טאָג אין חשון, און אויב ער פארשפעטיקט זיך מער קומט ער דעם 17טן טאָג אין חשון. אויב אָבער דער רעגן איז ניט געקומען אויך דעם 17טן טאָג אין חשון, ווערט עס שוין באטראַכט ווי א שטיקל אומגליק, א עת צרה, און יחידים, איינצלנע, פרומע יידן, תלמידים חכמים, הויבן אָן פאסטן דריי תעניתים, מאָנטאָג, דאָ־נערשטאָג און מאָנטאָג.** אוכלין, זיי (די יחידים) מעגן עסן און טרינקן (אין די דאָזיקע דריי תעניתים) ווען עס איז פינסטער (אין אוונט פאר די תעניתים). און זיי מעגן (אין די תעניתים ארבייטן, און וואשן זיך, און שמירן זיך (מיט אייל), און אָנטאָן די שיך, און תשמיש המיטה (געשלעכטליכער פארקער מיט דער פרוי). **די דאָזיקע תעניתים זענען נור פאר יחידים, אָבער ניט פאר אלע יידן, און אויך פאר יחידים זענען זיי נור לייכטע תעניתים.**

ה. הגיע, אויב עס איז אָנגעקומען ראש חודש כסלו און עס איז ניט אראָפּ קיין רעגן, איז דאָס בית דין גוזר דריי תעניתים אויפן צבור. **אויך דאָ מיינט מען צו פאסטן דריי טעג, מאָנטאָג, דאָנערשטאָג און מאָנטאָג נאָך ראש חודש כסלו, און דאָס מאָל זע־נען זיי תעניתים פאר אלע מענטשן, פארן ציבור.** אוכלין, מען מעג עסן און טרינקן ווען עס איז פינסטער (אין אוונט פאר די תעניתים), און מען מעג (אין די תעניתים) ארבייטן, און וואשן זיך, און שמירן זיך (מיט אייל), און אָנטאָן די שיך, און תשמיש המיטה (פארקערן געשלעכטליך מיט דער פרוי). **אויך די דאָזיקע דריי תעניתים זע־נען לייכטע.**

ו. עברו אלו, אויב די דאָזיקע (דריי תעניתים־טעג, מאָנטאָג, דאָנערשטאָג און מאָנטאָג) זענען אריבער און מען איז ניט געענטפערט געוואָרן (פון הימל, עס איז ניט אראָפּ קיין רעגן), איז בית דין גוזר אויף דעם ציבור, (אויף אלע יידן) דריי אנדערע תעניתים. **אויך דאָס מאָל זענען עס מאָנטאָג, דאָנערשטאָג און מאָנטאָג; לויט אן אנ־דער מיינונג איז עס דאָנערשטאָג, מאָנטאָג און דאָנערשטאָג; זע ווייטער אין משנה ט.' די איצטיקע תעניתים זענען שוין הארבער.** אוכלין ושותין, מען מעג עסן און טרינקן (נאָר) בייטאָג. **אין דעם טאָג פאר דעם תענית, מעג מען עסן נור בייטאָג, אָבער אין**

וַאֲסוּרִין בִּמְלָאכָה, וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְנוֹעֲלִין אֶת הַמֶּרְחֲצָאוֹת. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נֶעֱנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין עֲלֵיהֶם עוֹד שֶׁבַע, שֶׁהֵן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר. הֲרֵי אֵלּוּ יְתֵרוֹת עַל הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁבְּאֵלּוּ מַתְרִיעִין וְנוֹעֲלִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת. בַּשֵּׁנִי מַטִּין עִם חֲשֵׁכָה, וּבַחֲמִישִׁי מֻתָּרִין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת: ז עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נֶעֱנוּ, מְמַעֲטִין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, בְּבִנְיָן וּבִנְטִיעָה, בְּאֵרוּסִין וּבְנִשּׂוּאִין, וּבִשְׁאֵלַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כִּבְנֵי אָדָם הַנְּזוּפִים לַמָּקוֹם. הַיְחִידִים חוֹזְרִים וּמִתְעַנִּים, עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן. יָצָא נִיסָן וְיָרְדוּ גְשָׁמִים, סִימַן קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר, הֲלוֹא קְצִיר חִטִּים הַיּוֹם, אֶקְרָא אֶל ה׳, וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר,

אוונט פאר דעם תענית טאָר מען שוין ניט עסן. ואסורין, און עס איז פארבאָטן (אין די דאָזיקע תעניתים) צו ארבייטן, צו וואשן זיך, צו שמירן זיך (מיט אייל), אָנצוטאָן די שיך און תשמיש המיטה (צו פאַרקערן געשלעכטליך מיט דער פרוי); און מען פארשליסט די (עפענטליכע) בעדער. **די דאָזיקע תעניתים זענען שוין אזוי ווי תשעה באב, און יום כיפור, וועלכע הויבן זיך אָן מיט דעם אוונט פריער, און עס זענען פאר־באָטן די זאכן, וואָס אין געוויינליכע תעניתים מעג מען יאָ טאָן.** עברו אלו, אויב עס זענען אריבער די דאָזיקע (תעניתים) און מען איז ניט געענטפערט געוואָרן (פון הימל, עס איז ניט אַראָפּ קיין רעגן) איז דאָס בית דין גוזר אויף זיי (אויף אלע יידן) נאָך זיבן תעניתים, וועלכע זענען צוזאמען (ניט די פריערדיקע זעקס תעניתים) דרייצן תעני־תים אויפן ציבור. **אויך די דאָזיקע תעניתים זענען אלץ נור אין די טעג פון מאָנטאָג און דאָנערשטאָג.** הרי אלו, די דאָזיקע (לעצטע זיבן תעניתים) שטייגן־איבער די פרי־ערדיקע (זעקס תעניתים דערמיט) וואָס איז די דאָזיקע (זיבן תעניתים) בלאָזט מען (שופר). „מתריעין״ פון „רוע״, „תרועה״, בלאָזן. **לויט טייל מיינונגן האָט מען גע־בלאָזן מיט טרומייטן (חצוצרות).** ונועלין, און מען פארשליסט (אין די זיבן טעג) די קראָמען; אין מאָנטאָג פארנאַכט (עס חשוכה, נאָנט צו אוונט) עפנט מען אויף אביסל. מטין, מען בייגט אויף **אביסל די טירן פון די קראָמען, כדי צו פארקויפן עסנווארג, אָבער מען טאָרניט ארויסלייגן די סחורות אויף דער גאס, ווי מען פירט זיך אין גע־וויינליכע טעג.** ובחמישי, און אים דאָנערשטאָג מעג מען (האלטן אָפן די קראָמען מיט עסנווארג) צוליב דעם כבוד פון שבת. **כדי מען זאָל קאָנען איינקויפן באצייטנס אויף שבת.**

ז. עברו אלו, אויב עס זענען אריבערגעגאנגן די דאָזיקע (זיבן תעניתים) און מען איז ניט געענטפערט געוואָרן (פון הימל, עס איז ניט אראָפּ קיין רעגן), מאכט מען ווינציקער (פרייליכע) משא־ומתן׳ס, מען פארקלענערט דאָס בויען הייזער און דאָס פלאנצן און דאָס (קידושין־) תנאים־שרייבן, און דאָס מאכן חתונות, און באגריסן איינער דעם אנדערן, אזוי ווי מענטשן אויף וועלכע גאָט איז ברוגז (נזופין למקום). **די גמרא זאָגט, אז משא ומתן, בויען, פלאנצן, מיינט מען אלץ אין שייכות מיט פרייליכע ענינים, למשל, בויען א חתונה־שטיבל, פלאנצןביימער צום שפאצירן צווישן זיי. אָבער בויען א הויז צו וואוינען און פלאנצן פרוכטן־ביימער מעג מען. „נזופין״ איז דער טייטש „אָנגעשריגענע״, אויף וועלכע גאָט האָט אָנגעשריגן (דער תרגום צו בראשית ל״ז „ויגער״ זעצט איבער „ונזף״). עס האָט אויך דעם טייטש ווי אביסל זיין אין א לייכטן חרם (מועד קטן ט״ז אין נזיפה פחות מז׳ ימים).** היחידים, די יחידים (תלמידי חכמים) הייבן ווידער אָן צו פאסטן (מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, כסדר) ביז עס גייט אריבער (דער חודש) ניסן; ווען עס איז אריבער (דער חודש) ניסן און עס איז ניט אראָפּ קיין רעגן איז עס א סימן פון קללה, ווארום עס ווערט געזאָגט (שמואל א׳, י״ב) „הלא קציר חטים היום, עס איז דאָך היינט דער שניט פון ווייץ״ און אזוי ווייטער.

וְּדעוּ וּרְאוּ, כִּי רָעַתְכֶם רַבָּה, אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי ה׳, לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ:

פרק ב

א סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת כֵּיצַד. מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּבָה לִרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, וְנוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלֶה עַל גַּבֵּי הַתֵּבָה, וּבְרֹאשׁ הַנָּשִׂיא, וּבְרֹאשׁ אַב בֵּית דִּין, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ. הַזָּקֵן שֶׁבָּהֶם אוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין. אַחֵינוּ, לֹא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם, אֶלָּא, וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה. וּבַקַּבָּלָה הוּא אוֹמֵר, וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם: **ב** עָמְדוּ בִתְפִלָּה, מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּבָה זָקֵן וְרָגִיל, וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים וּבֵיתוֹ רֵיקָם, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא

די ראיה איז דערפון, וואָס שמואל הנביא האָט געזאָגט צום פאָלק, אז אזוי ווי עס איז דאָך היינט די צייט פון שניידן ווייץ, וועט ער בעטן צו גאָט, אז עס זאָל אראָפּ א רעגן, כדי צו ווייזן דערמיט אז די יידן האָבן געזינדיקט. דערפון זעט מען, אז אויב עס פאלט רעגן אין דער צייט פון ווייץ־שניט, איז עס א קללה, און אין ארץ ישראל ווען עס ענדיקט זיך דער חודש ניסן שניידט מען שוין ווייץ.

פרק ב.

א. סדר, ווי אזוי איז דער סדר פון די תעניתים? די משנה וועט **דאָ דערציילן ווי אזוי ס׳איז פאָרגעקומען דאָס מתפלל זיין אין די 7 הארבע תעניתים, וועגן וועלכע ס׳לערנט די משנה פריער אין פרק א׳ סוף משנה ו׳ און אין משנה ז׳.** מוציאין, מ׳טראָגט ארויס דעם קאסטן (תיבה, דעם ארון־קודש מיט דער ספר תורה) אין מארק־פלאץ פון דער שטאָט, און מען שיט אויף אש פון פארברענעכץ (אפר מקלה) אויף׳ן ארון קודש, און (אויך) אויף דעם קאָפּ פון נשיא און אויפן קאָפּ פון אב בית דין, און יעדער איינער שיט אליין ארויף (אש) אויף זיין קאָפּ. **מען טראָגט ארויס דעם ארון־קודש אין מארק־פלאץ, כדי צו ווייזן פאר אלע ווי גרויס די צרה איז. „אש פון פארברענעכץ", „אפר מקלה" מיינט מען אש, און ווייל „אפר" האָט דעם טייטש טיילמאָל אויך פון סתם ערד, גיט די משנה צו דאָס וואָרט „מקלה", אש פון א פארברענטער זאך. אויף דעם נשיא און דעם אב בית דין (די פירער פון די סנהדרין) האָבן אנדערע מענטשן ארויפגעשיט דאָס אש, כדי די בושה זאָל זיין גרעסער.** הזקן, דער עלטסטער צווישן זיי (צווישן די פארזאמלטע יידן) זאָגט פאר זיי רירענדיקע ווערטער. **„דברים כבושין", ווערטער וואָס דריקן דעם מענטש** (פון „כבש", צודריקן), **רירן אים. ער זאָגט:** „אחינו, אונזערע ברידער, ביי די מענטשן פון ננוה (יונה ג׳, ווען זיי האָבן געפאסט און תשובה געשאָן) ווערט ניט געזאָגט, און גאָט האָט געזען זייער זאק (וואָס זיי האָבן אָנגעטאָן אויף זיך) און זייער פאסטן, נאָר עס ווערט געזאָגט „און גאָט האָט געזען זייערע מעשים, אז זיי האָבן זיך צוריקגעקערט פון זייער שלעכטן וועג", און אין די נביאים (בקבלה) ווערט געזאָגט (יואל ב׳) „און צעררייסט אייערע הערצער און ניט אייערע קליידער". **די ווערטער פון דעם עלטסטן זענען געווען, אז ניט דאָס פאסטן איז דער עיקר נאָר דאָס תשובה טאָן. „בקבלה" מיינט מען די ווערטער וואָס דער נביא האָט געזאָגט אין נאָמען פון גאָט; „קבל", „נעמען", דער נביא האָט די ווערטער גענומען פון גאָט.**

ב. עמדו, (ווען) מען האָט זיך געשטעלט דאַווענען, האָט מען צוגעשיקט פאר דעם קאָסטן (תיבה, ארון קודש, פארן עמוד אלס חזן) אן אלטן מאן, וועלכער איז צוגע־וואוינט (צום דאַווענען פאר עמוד) און ער האָט קינדער און זיין הויז איז ליידיק, כדי זיין הארץ זאָל זיין גאַנץ אין דאַווענען **ער דארף האָבן קינדער און זיין אָרעם כדי זיין הארץ זאָל זיין צעבראָכן און ער זאָל דאַווענען מיט כוונה. פאראן אין דער גמרא אויך נאָך א טייטש „וביתו ריקם", און זיין הויז „ליידיק", אז דאָס מיינט ליידיק**

לִבּוֹ שָׁלֵם בִּתְפִלָּה. וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁבְּכָל יוֹם, וּמוֹסִיף עֲלֵיהֶם עוֹד שֵׁשׁ: ג וְאֵלּוּ הֵן, זִכְרוֹנוֹת, וְשׁוֹפָרוֹת, אֶל ה' בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי, אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים, מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה', תְּפִלָּה לְעָנִי כִי יַעֲטֹף. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, אֶלָּא אוֹמֵר תַּחְתֵּיהֶן, רָעָב כִּי יִהְיֶה בָאָרֶץ, דֶּבֶר כִּי יִהְיֶה, אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ, עַל דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת, וְאוֹמֵר חוֹתְמֵיהֶן: ד עַל הָרִאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹאֵל

פון עבירות. ואומר, און ער זאָגט פאַר זיי (אין דער שמונה עשרה) פיר און צוואַנציק ברכות (דהיינו): די אכצן ברכות פון יעדן טאָג, און ער לייגט צו צו זיי נאָך 6 ברכות. **אין דער שמונה עשרה פון יעדן טאָג זענען פאַראַן 18 ברכות (איינגעטליך 19, זע מסכתא ברכות פרק ד' משנה ג'); די ערשטע ברכה איז „מגן אברהם" און די לעצטע ברכה איז „המברך את עמו ישראל בשלום". אין די דאָזיקע תעניתים האָט מען אין מיטן שמונה עשרה, נאָך דער ברכה „גואל ישראל", צוגעלייגט נאָך 6 ברכות.**

ג. ואלו הן, און דאָס זענען זיי (די זעקס ברכות): זכרונות; **מען האָט געזאָגט פסוקים מיט זכרונות־ווערטער פון תנך אַזוי ווי אים ראש השנה; זע מסכתא ראש השנה פרק ד' משנה ה'.** ושופרות, און שופרות פסוקים. **אַזוי ווי אים ראש השנה; זע מסכתא ראש השנה פרק ד' משנה ה'.** אל ה', (און די פיר קאַפּיטלעך תהלים): „אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני", צו גאָט, ווען עס איז מיר שלעכט, האָב איך גערופן און ער האָט מיר געענטפערט (תהלים, ק"כ), „אשא עיני אל ההרים, איך וועל אויפהייבן מיינע אויגן צו די בערג" (תהלים קכ"א), „ממעמקים קראתיך ה', פון דער טיפעניש האָב איך דיך גערופן, גאָט" (תהלים ק"ל), און „תפלה לעני כי יעטוף, א געבעט פון אַן אָרימאַן, ווען ער שמאַכטעט אין הונגער" (תהלים ק"ב). **דאָס איז די 6 תפלות, וועלכע מען פאַרענדיקט מיט 6 ברכות, ווי די משנה וועט ווייטער אין משנה ד' געבן דעם נוסח פון די ברכות.** ר' יהודה זאָגט, אַז ער האָט ניט געדאַרפן זאָגן די זכרונות און שופרות (פסוקים), נאָר ער האָט אַנשטאָט זיי געזאָגט (צוויי אַנדערע פסוקים, דהיינו): „רעב כי יהיה בארץ, דבר כי יהיה, אויב עס וועט זיין א הונגער אין לאַנד, א מגיפה אויב עס וועט זיין" (מלכים א' ח'), און אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות, וואָס עס איז געווען גאָטס וואָרט צו ירמיה וועגן די (הונגער)־טרוקעניש (ירמיה י"ד), און ער זאָגט (נאָך די דאָזיקע צוויי פסוקים) זייערע סוף־ברכות. **ר' יהודה מיינט, אַז נאָך דעם ערשטן פסוק זאָגט ער די ברכה פון זכרונות (זוכר הנשכחות) און נאָך דעם צווייטן פסוק זאָגט ער די ברכה פון שופרות (שומע תרועה), ווי די משנה ד' וועט באַלד געבן.**

ד. על הראשונה, ביי דער ערשטער זאָגט ער: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט אברהם (אבינו) אויפן באַרג המוריה, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג, ברוך אתה ה' גואל ישראל (געלויבט ביזטו גאָט, דער אויסלייזער פון יידן). **מיט הראשונה מיינט מען ניט די ערשטע פון די 6 צוגעגעבענע ברכות; וואָרום „גואל ישראל" איז דאָך די ברכה פון דער געוויינטליכער שמונה עשרה, און די 6 ברכות הויבן זיך אָן נאָך „גואל ישראל". נאָר מען מיינט, אַז ביי „גואל ישראל" האָט דער חזן אין תענית אָנגעהויבן צום ערשטן מאַריך צו זיין און זאָגן דעם ערשטן „מי שענה" (גאָט וועלכער האָט געענפערט). מיט „ענטפערן אברהם אבינו" מיינט מען ביי דער עקידה פון יצחק אויפן באַרג המוריה, ווען גאָט האָט געשיקט דעם מלאך זאָגן אברהמ'ן אַז ער זאָל יצחקן ניט אומברענגען (בראשית כ"ב).** על השניה,

יִשְׂרָאֵל. עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת. עַל הַשְּׁלִישִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה. עַל הָרְבִיעִית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, שׁוֹמֵעַ צְעָקָה. עַל הַחֲמִישִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. עַל הַשִּׁשִּׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה מִמְּעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. עַל הַשְּׁבִיעִית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וְאֶת שְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ:

ביי דער צווייטער האָט ער געזאָגט: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט אונזערע עלטערן ביים ים סוף, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג, ברוך אתה ה׳ זוכר הנשכחות (געלויבט ביזטו גאָט, וואָס געדענקט פארגעסענע זאכן). **דאָס איז די צווייטע ברכה, פון די „מי שענה", אָבער די ערשטע פון די צוגעגעבענע 6 ברכות, די זכרונות, פון דער פאָריקער משנה. „ביים ים סוף" מיינט מען ביי קריעת ים סוף** (שמות י״ד). על השלישית, ביי דער דריטער זאָגט ער: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט יהושע אין גלגל, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג, ברוך אתה ה׳ שומע תרועה (געלויבט ביזט גאָט, וואָס הערט בלאָזן). **דאָס איז די ברכה „שופרות" פון דער פאָריקער משנה. וועגן יהושע בן נון אין גלגל ווערט דערציילט אין ספר יהושע ה׳, אז ער האָט געפירט די מלחמה קייגן דער שטאָט יריחו.** על הרביעית, ביי דער פירטער, האָט ער געזאָגט: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט שמואל אין מצפה, זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג, ברוך אתה ה׳ שומע קול צעקה (געלויבט ביזטו גאָט, וואָס הערט די שטימע פון א געשריי). **וועגן שמואל הנביא אין מצפה און זיין מלחמה קייגן די פלשתים ווערט דערציילט אין ספר שמואל א׳ ז׳.** על החמישית, ביי דער פיפטער האָט ער געזאָגט: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט אליהו אויפן בארג כרמל, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג, ברוך אתה ה׳ שומע תפילה (געלויבט ביזטו גאָט, וואָס הערט דאָס געבעט). **וועגן אליהו הנביא און זיין קאמף קייגן די נביאים פון אָפּגאָט בעל אויפן בארג כרמל ווערט דערציילט אין ספר מלכים א׳ י״ח.** על השישית, ביי דער זעקסטער זאָגט ער: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט יונה פון די געדערים פון פיש, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג ברוך אתה ה׳ העונה בעת צרה (געלויבט ביזטו גאָט, וואָס ענטפערט אין א צייט פון אַ צרה). **וועגן יונה הנביא, ווי מען האָט אים אריינגעוואָרפן אין ים און ווי א פיש האָט אים איינגעשלונגען און ווי ער האָט זייענדיק אין די געדערים פון פיש מתפלל געווען צו גאָט און האָט אים געהאָלפן, ווערט דערציילט אין ספר יונה א׳ און ב׳.** על השביעית, ביי דער זיבעטער זאָגט ער: (גאָט) וועלכער האָט געענטפערט דוד און שלמה זיין זון אין ירושלים, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי, ברוך אתה ה׳ המרחם על הארץ (געלויבט ביזטו, גאָט, וואָס דערבארעמט זיך איבער דעם לאַנד). **וועגן דוד המלך אז ער האָט מתפלל געווען צו גאָט איז פאראַן אין ספר**

ה מַעֲשֶׂה בִּימֵי רַבִּי חֲלַפְתָּא וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן, שֶׁעָבַר אֶחָד לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְגָמַר אֶת הַבְּרָכָה כֻּלָּהּ, וְלֹא עָנוּ אַחֲרָיו אָמֵן. תִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים, תִּקְעוּ. מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. הָרִיעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, הָרִיעוּ. מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם, וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר אֵצֶל חֲכָמִים, אָמְרוּ, לֹא הָיִינוּ נוֹהֲגִין כֵּן, אֶלָּא בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח וּבְהַר הַבָּיִת:

ו שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין כְּלָל.

שמואל ב׳ כ״א און אין תהלים (די מזמורים), און וועגן שלמה המלך איז פאראן אין **מלכים א׳ ח׳ און ט׳. ווי מיר האָבן שוין דערקלערט זענען דאָס נור 6 נייע ברכות וויל די ערשטע גואל ישראל געהערט צו דער געוויינטליכער שמונה עשרה. די תפלה פון „מי שענה" (גאָט, וועלכער האָט געענטפערט) מיינט, אז אזוי ווי גאָט האָט דערהערט די תפילות פון די אבות און די נביאים און די מלכים און זיי גע־האָלפן אין זייער עת צרה, אזוי זאָל גאָט העלפפן אייך אין דער איצטיקער עת צרה.**

ה. מעשה, עס איז געווען א מעשה אין די צייטן פון ר׳ חלפתא און ר׳ חנינא בן תרדיון, וואָס איינער האָט (אין א תענית־טאָג) זיך געשטעלט דאווענען פארן עמוד, און ער האָט פארענדיקט די גאנצע ברכה (אין שמונה עשרה) און מען האָט ניט געענטפערט נאָך אים קיין אמן (נאָר מען האָט אָפגעענטפערט „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אזוי ווי מען האָט זיך געפינען אין בית המקדש); דערנאָך (האָט דער שמש פון שול אויסגערופן): „בלאָזט תקיעה, כהנים, בלאָזט תקיעה!", (און דער חזן האָט געזאָגט): „גאָט וואָס האָט געענטפערט אברהם אויפן בארג מוריה, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג"; דערנאָך האָט דער שמש ווידער אויסגערופן: „בלאָזט תרועה, קינדער פון אהרן, בלאָזט תרועה!", (און דער חזן האָט געזאָגט): „גאָט, וואָס האָט געענטפערט אונזערע עלטערן ביים ים סוף, ער זאָל אייך ענטפערן און הערן אייער געשריי היינטיקן טאָג". און ווען די זאך איז געקומען פאר די חכמים (מען האָט דאָס דערציילט פאר זיי) האָבן זיי געזאָגט: מיר האָבן זיך אזוי ניט געפירט, סיידן אין דעם מזרח טויער (פון בית המקדש) און אויפן הר הבית (אויפן בארג וואו דאָס בית המקדש איז געשטאנען). **דער ברטנורא טייטשט, אז די חכמים האָבן נור געזאָגט, אז זיי האָבן ניט ריכטיק געטאָן דערמיט, וואָס זיי האָבן ניט געענטפערט קיין אמן נאָך דער ברכה נאָר „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", מחמת נור אין בית המקדש (ביים מזרח טויער און אויפן הר הבית) האָט מען זיך אזוי נוהג געווען (זע מסכתא ברכות אין משנה סוף פון לעצטן פרק). אָבער בנוגע בלאָזן אין תענית האַלטן אויך די חכמים אז מען דארף בלאָזן אויך אויסער דעם בית המקדש. טייל טייטשן, אז דער „מזרח טויער" מיינט מען פוןביידע, אי פון בית־המקדש־הויף (עזרה) אי פון הר הבית. דער טעם פארוואָס מען האָט דאָרט געענטפערט „ברוך שם כבוד" איז געווען ווייל מען האָט דאָרט ארויסגעזאָגט ביי דער ברכה בפירוש דעם שם „הויה".**

ו. שלש, די ערשטע דריי תעניתים (וואָס ווערן דערמאָנט פריער פרק א׳ משנה א׳) האָבן די משמר־מענטשן געפאסט, אָבער זיי האָבן (דעם תענית) ניט פארענדיקט (זיי פלעגן פארנאכט עפּיס עסן), און די מענטשן פון בית אב האָבן אינגאנצן ניט געפאסט. **ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען זענען אלע כהנים אין ארץ ישראל** געווען איינגעטיילט אין 24 משמרות, **אָפּטיילונגען, און יעדער משמר כהנים פלעגט** קומען קיין ירושלים אין בית המקדש אויף איין וואָך, כדי דאָרט צו טאָן די עבודה, ווי מקריב זיין די קרבנות, **היטן דאָס בית המקדש וכדומה. יעדער משמר כהנים איז**

שָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין. שֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת אֵלּוּ וָאֵלּוּ מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, אֵלּוּ וָאֵלּוּ לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין כְּלָל. שָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין כְּלָל. שֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין: ז אַנְשֵׁי מִשְׁמָר, מֻתָּרִים לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּלֵּילוֹת, אֲבָל לֹא בַיָּמִים, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב, לֹא בַיּוֹם

געווען איינגעטיילט אין 7 בתי־אבות (לויט טייל מיינונגען נור אין 6), **און יעדער בית אב האָט געטאָן די עבודה אין בית המקדש איין טאָג אין דער וואָך פון זיין משמר. זאָגט די משנה, אז די ערשטע 3 תעניתים האָבן די משמר־כהנים, וואָס די תעניתים זענען אויסגעפאַלן אין זייער וואָך צו טאָן די עבודה אין בית המקדש, גע־פאַסט אָבער ניט משלים־געווען, דאָס הייסט פאַרנאַכט האָבן זיי געגעסן; אָבער די בית־אָב־כהנים, וועלכע האָבן געטאָן די עבודה אין בית המקדש אין דאַזיקן טאָג, האָבן אינגאַנצן ניט געפאַסט, כדי זיי זאָלן האָבן כח צו טאָן די עבודה. די משמר־כהנים האָבן ניט משלים געווען דעם תענית, ווייל עס קאָן זיך טרעפן אז די בית־אב־כהנים וועלן האָבן א צו־שווערע עבודה וועלן די כהנים פון די אנדערע בתי אבות פון זעלבן משמר זיי דאַרפן צו העלפן.** שלש שניות, די דריי צווייטע תעניתים (אויך דערמאָנט פריער פרק א׳ אָנהייב משנה ו׳) האָבן די משמר־מענטשן געפאַסט און פאַרענדיקט, און די בית־אב־מענטשן האָבן געפאַסט און ניט פאַרענדיקט. **מחמת די דאַזיקע צווייטע תעניתים זענען שוין אביסל הארבער.** שבע אחרונות, די לעצטע זיבן תעניתים (אויך דערמאָנט פריער פרק א׳ משנה ו׳, וועלכע זענען זייער הארב) האָבן סיי די משמר־מענטשן) און סיי די (בית־אב־מענטשן) געפאַסט און פאַרענדיקט, אזוי זאָגט ר׳ יהושע. **מחמת דאָס זענען זייער הארבע תעניתים, ווי מיר האָבן דאָרט אין פרק א׳ משנה ו׳ געלערנט.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז די ערשטע דריי תעניתים האָבן סיי די (משמר־מענטשן) און סיי די (בית־אב־מענטשן) אינגאַנצן ניט געפאַסט; די צווייטע דריי (תעניתים) האָבן די משמר־מענטשן געפאַסט און ניט פאַרענדיקט און די בית־אב־מענטשן האָבן אינגאַנצן ניט געפאַסט; די זיבן לעצטע (תעניתים) האָבן די משמר־מענטשן געפאַסט און פאַרענדיקט און די בית־אב מענטשן האָבן געפאַסט און ניט פאַרענדיקט. **די חכמים האַלטן, אז מען האָט מיט די דאַזיקע כהנים מער מיקל געווען בנוגע תעניתים, ווייל זיי האָבן געדאַרפן טאָן די עבודה אין בית המקדש.**

ז. אנשי, די משמר־מענטשן מעגן טרינקען ווין אין די נעכט (פון דער וואָך, ווען זיי דאַרפן טאָן די עבודה אין בית המקדש) אָבער ניט אין די טעג, און די בית־אב־מענטשן טאָרן ניט טרינקען ווין ניט בייטאָג און ניט ביינאַכט (אין יענעם טאָג, ווען זיי דאַרפן טאָן די עבודה). **די משנה לערנט דאָ ניט וועגן תעניתים, נאָר סתם וועגן אנדערע טעג, און ווייל זי האָט פריער געלערנט דעם תעניתים־דין וועגן די משמר און בית־אב־מענטשן, לערנט זי דאָ אויך דעם דאָזיקן דין. זיי טאָרן ניט טרינקען קיין ווין, ווייל ווען מען טרינקט ווין טאָר מען ניט טאָן די עבודה אין בית המקדש** (ויקרא י׳ „ווין ושכר אל תשת בבואכם״). **די משמר־כהנים טאָרן ניט טרינקען בייטאָג, ווייל טאָמער וועלן זיי דאַרפן צוהעלפן די בית־אב־כהנים; אָבער ביינאַכט מעגן זיי, ווייל ביינאַכט איז די עבודה אין בית המקדש ניט קיין סך, און מען וועט ניט דאַרפן זייער הילף. אָבער די בית־אָב כהנים טאָרן אויך ביינאַכט ניט טרינקען, ווייל אויך ביינאַכט איז פאַראַן די עבודה צוריקצולייגן אויפן פייער פון מזבח**

וְלֹא בַלַּיְלָה. אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד, אֲסוּרִים מִלְּסַפֵּר וּמִלְּכַבֵּס, וּבַחֲמִישִׁי מֻתָּרִין מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת: ח כָּל הַכָּתוּב בִּמְגִלַּת תַּעֲנִית, דְּלָא לְמִסְפַּד, לְפָנָיו אָסוּר, לְאַחֲרָיו מֻתָּר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו אָסוּר. דְּלָא לְהִתְעַנָּאָה בְּהוֹן, לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו מֻתָּר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְפָנָיו אָסוּר, לְאַחֲרָיו מֻתָּר: ט אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית עַל הַצִּבּוּר בַּתְּחִלָּה בַּחֲמִישִׁי, שֶׁלֹּא לְהַפְקִיעַ הַשְּׁעָרִים, אֶלָּא שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי

די אברים פון קרבנות, **אויב זיי פאלן אראפ.** אנשי משמר, די משמר־מענטשן און די מעמד־מענטשן טאָרן ניט (אין זייער וואָך) אָפשערן זיך און וואשן זייערע מלבושים: אָבער אים דאָנערשטאָג (פון זייער וואָך) מעגן זיי זיך אָפשערן און וואשן די מלבו־שים צוליב דעם כבוד פון שבת. **אנשי־מעמד, די מענטשן פון מעמד, האָבן געהייסן די דעלעגאציע פון יידן (ישראלים) וואָס פלעגן מוזן זיין יעדע וואָך פון ארץ־ישראל אין בית המקדש כדי דאָרט צו שטיין ביים מקריב זיין די קרבנות. „מעמד" איז פון וואָרט „עמד", שטיין. פונקט ווי די כהנים זענען געווען איינגעטיילט אין 24 משמרות, אזוי זענען די יידן (ישראלים) געווען איינגעטיילט אין 24 מעמדות, און יעדער מעמד האָט געהאַט זיין וואָך, ווען ער האָט געדארפן האָבן די דעלע־גאציע אין ירושלים אין בית המקדש. זאָגט די משנה, אז מען האָט געמאכט א תקנה אז יענע וואָך זאָלן די משמר־כהנים און די מעמד־דעלעגאציע ניט טאָרן זיך אָפשערן און וואשן די מלבושים, כדי זיי זאָלן וויסן אז זיי זאָלן פריער זיך אָפשערן און מאכן ריין זייערע מלבושים צוליבן כבוד פון בית המקדש.**

ח. כל, אלץ (יעדער טאָג) וואָס איז געשריבן (וועגן אים) אין (ספר) „מגילת תענית" אז מען זאָל אין אים ניט האַלטן קיין הספדים (דלא למספד), טאָר מען ניט (האלטן קיין הספר אויך) א טאָג פאר אים, אָבער אינם טאָג נאָך אים מעג מען. **„מגילת תענית" איז א ספר (וואָס אויך היינט האָבן מיר אים) פון די אלטע צייטן, און אין אים זענען איינגעשריבן די טעג, וואָס מען האָט דערקלערט פאר טעג פון פרייד, ווייל אין זיי זענען אין דער צייט פון 2טן בית המקדש געשען גוטע געשעענישן פאר יידן. ביי טייל טעג איז די פרייד א גרעסערע, און מען האָט איינגעשריבן אין „מגילת תענית", אז מען זאָל אין זיי אפילו ניט האַלטן קיין הספדים; ביי טייל אנ־דערע טעג איז די פרייד א קלענערע און מען האָט איינגעשריבן, אז מען זאָל נאָר ניט פאסטן אין זיי, אָבער הספדים מעג מען יאָ האַלטן. זאָגט די משנה אז בנוגע דעם טאָג מיט דעם הספדים־פארבאָט טאָר מען ניט אויך אין דעם טאָג פאר אים; אבער אין דעם טאָג נאָך אים מעג מען.** ר׳ יוסי זאָגט, אז מען טאָר ניט (אויך) אינם טאָג פאַר אים און אינם טאָג נאָך אים. **ר׳ יוסי האַלט, אז די שמחה האָט זיך פאַר־צויגן אויף דריי טעג; אויף דעם טאָג דערפריער, אויף דעם טאָג פון דער געשעהע־ניש, און אויף דעם טאָג דערנאָך.** דלא להתענאה, (דער טאָג, וואָס וועגן אים איז פאראן אין מגילת תענית) אז מען זאָל אין אים ניט פאַסטן, מעג מען אין טאָג פאר אים און אין טאָג נאָך אים; ר׳ יוסי זאָגט, אז אין טאָג פאר אים טאָר מען ניט, און אין טאָג נאָך אים מעג מען. **מען האַלט, אז אין טאָג פאר פייערטאָג דארף מען שוין נוהג זיין די חומרות פון דער שמחה פון פייערטאָג, ווייל אויב מען וועט דערלויבן צו מאכן הספדים אָדער פאסטן אין טאָג דערפריער, קאָן מען אמאָל דאָסזעלבע טאָן אין פייערטאָג זעלבסט; אָבער ווען דער פייערטאָג איז אריבער האָט מען שוין ניט קיין מורא.**

ט. אין גוזרין, מען איז ניט גוזר אויפן ציבור קיין תענית אין אָנהויב אים דאָנערשטאָג, כדי מען זאָל ניט ארויסרופן א יקרות (אויף שפייז) אין מארק, נאָר מען מאכט די ערשטע דריי תעניתים (דערמאָנט פריער פרק א׳ משנה ה׳ — וועלכע זענען גרינג), מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און מאָנטאָג, און די צווייטע דריי תעניתים

וְשֵׁנִי, וְשָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹנוֹת בַּחֲמִישִׁי, כָּךְ לֹא שְׁנִיּוֹת וְלֹא אַחֲרוֹנוֹת: י אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית עַל הַצִּבּוּר, בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וְאִם הִתְחִילוּ אֵין מַפְסִיקִין. דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֵין מַפְסִיקִין, מוֹדֶה הָיָה, שֶׁאֵין מַשְׁלִימִין. וְכֵן תִּשְׁעָה בְאָב, שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת:

פרק ג

א סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ הָאָמוּר, בִּרְבִיעָה רִאשׁוֹנָה, אֲבָל צְמָחִים

(דערמאָנט פריער פרק א׳ משנה ו׳, וועלכע זענען הארב), דאָנערשטאָג און מאָנטאָג און דאָנערשטאָג. **דער טעם איז, ווייל געוויינטליך קויפן מענטשן אים תענית מער עסנווארג אויף צו עסן ביינאכט נאָכן תענית. און אזוי ווי דאָנערשטאָג דארף מען דאָך איינקויפן אויף שבת, וועט מען קויפן מיטאַמאָל צופיל עסנווארג און עס וועט ווערן דערויף א יקרות.** „להפקיע שערים" הייסט אויסציען דעם מארק. **פארגרעסערן די פרייזן. די משנה זאָגט, אַז מען טאָר ניט אָנהייבן די תעניתים מיט דאָנערשטאָג, און דעריבער דארפן די ערשטע דריי תעניתים זיך אָנהויבן מיט מאָנטאָג; דאקייגן די צווייטע דריי תעניתים הייסן שוין א המשך פון די ערשטע דריי תעניתים, און דא־ריבער מעגן זיי שוין זיך אָנהויבן מיט דאָנערשטאָג.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אזוי ווי די ערשטע (דריי תעניתים) טאָרן זיך ניט (אָנהייבן) מיט די דאָנערשטאָג, אזוי טאָרן אויך ניט די צווייטע (דריי תעניתים) און אויך ניט די לעצטע (זיבן תעניתים, זיך ניט אָנהויבן) מיט דאָנערשטאָג. **די דאָזיקע לעצטע זיבן תעניתים ווערן אויך דערמאָנט פריער אין פרק א׳ משנה ו׳.**

י. אין גוזרין, מען טאָר ניט גוזר זיין א תענית אויפן ציבור אין (טעג פון) ראש חודש, אָדער אין (טעג פון) חנוכה אָדער אין פורים, און אויב מען האָט אָנגע־הויבן רייסט מען ניט איבער, אזוי זאָגט רבן גמליאל. **די משנה מיינט צו זאָגן, אז אויב מען האָט גוזר געווען די דערמאָנטע דריי צי זיבן תעניתים, און איינער פון די מיטלסטע תעניתים טעג איז אויסגעפאלן אין ראש חודש צי חנוכה צי פורים, מעג מען דעם טאָג פאסטן; אָבער דעם ערשטן תענית־טאָג טאָר מען אין ראש חודש צי חנוכה צי פורים ניט אויסרופן:** אָמר, האָט ר׳ מאיר געזאָגט, אז כאָטש רבן גמ־ליאל האָט געזאָגט, אז מען רייסט ניט איבער, האָט ער (רבן גמליאל) מודה געווען, אז מען פארענדיקט ניט (דעם תענית). **אויב איינער פון די מיטלסטע תעניתים טעג איז אויסגעפאלן אים ראש חודש צי חנוכה צי פורים און מען דארף, לויט רבן גמליאל יאָ אין אים פאסטן, האַלט אָבער אויך רבן גמליאל, אז מען דערפאַסט ניט דעם גאנצן טאָג, און פארנאכט זאָל מען עפּעס עסן.** וכן, און אזוי איז אויך מיט תשעה באב וואָס פאַלט אויס אים ערב שבת (פרייטאָג). **מען דאַרף פאַסטן, אָבער מען איז ניט משלים דעם תענית, מען עסט עפּיס פארנאַכט.**

פרק ג.

א. סדר תעניות, דער סדר פון תעניתים, וואָס איז געזאָגט געוואָרן (פריער פרק א׳ משנה ד׳, ה׳ און ו׳), איז ביי דעם ערשטן רעגן (רביעה ראשונה). **נאָר ווען עס פאלט ניט אראָפּ צו דער ריכטיקער צייט דער ערשטער רעגן, דאמאָלס וואַרט מען, און מען מאַכט צוערשט לייכטע תעניתים, און מען בלאָזט ניט באַלד שופר. וועגן וואָרט „רביעה" אַלס ערשטער רעגן זע אין דער הקדמה צו מסכתא תענית.** אבל, אָבער אויב געוויקסן זענען געוואָרן פארענדערט, בלאָזט מען באלד (שופר). **אויב מען האָט באַמערקט, אז פון תבואות און גרינסן אויף די פעלדער איז געענ־דערט געוואָרן זייער קאָליר און זיי האלטן ביי קאַליע ווערן, וואַרט מען ניט, נאָר מען מאַכט באַלד די הארבע תעניתים מיט בלאָזן שופר, ווי עס ווערט געלערנט אין פרק**

שֶׁשָּׁנוּ, מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד. וְכֵן שֶׁפָּסְקוּ גְשָׁמִים, בֵּין גֶּשֶׁם לְגֶשֶׁם אַרְבָּעִים יוֹם, מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַכַּת בַּצֹּרֶת: **ב** יָרְדוּ לַצְּמָחִין, אֲבָל לֹא יָרְדוּ לָאִילָן, לָאִילָן וְלֹא לַצְּמָחִין, לָזֶה וְלָזֶה, אֲבָל לֹא לַבּוֹרוֹת לַשִּׁיחִין וְלַמְּעָרוֹת, מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד: **ג** וְכֵן עִיר שֶׁלֹּא יָרְדוּ עָלֶיהָ גְשָׁמִים (דִּכְתִיב וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת, וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר, חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר, וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לֹא תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ) אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת, וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר, מַתְרִיעוֹת וְלֹא מִתְעַנּוֹת: **ד** וְכֵן עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דֶּבֶר אוֹ מַפֹּלֶת, אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת, וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת. רַבִּי עֲקִיבָה

א׳ משנה ו׳. וכן, און אַזוי איז אויך (מען מאַכט באַלד די האַרבע תעניתים מיט שופר בלאָזן) ווען די רעגנס האָבן זיך איבערגעריסן, צווישן איין רעגן און דעם אנדערן פירציק טעג, בלאָזט מען באַלד (שופר), ווייל דאָס איז א פּלאָג פון א טרוקן הונגער יאָר. **אויב צווישן ערשטן רעגן (רביעה ראשונה) און דעם צווייטן רעגן (רביעה שנייה) דויערט 40 טעג, איז עס א סימן פון א טרוקן יאָר, און עס דראָט די סכנה פון הונגער.**

ב. ירדו, אויב עס איז געפאלן (גענוג) פאר געוויקסן (צמחים, תבואות, גרינסן, גראָזן) אָבער ניט גענוג פאר פרוכטן־ביימער, אָדער עס איז געפאלן רעגן וואָס איז גוט פאר ביימער (זיי זענען געפאלן מיט אַ שטאַרקער קראַפט) אָבער ער טויג ניט פאר געוויקסן (ער מאכט זיי קאַליע), אָדער עס איז געפאלן גענוג רעגן פאר גע־וויקסן און פאר (פרוכטן־) ביימער, אָבער ניט גענוג (אָנצופילן) די גריבער, וואסער־באהעלטערס און היילן (וואו מען זאמלט וואסער צו האָבן צו טרינקען), דאַרף מען באַלד בלאָזן (שופר). **אין ארץ ישראל (און אויך אין טייל אַנדערע וואַרעמע מזרח־לענדער) האָט מען אין דער צייט פון רעגן געזאמלט אין גריבער דאָס רעגן־וואסער כדי צו טרינקען דערפון א גאַנץ יאָר. דעריבער אפילו עס איז געפאלן גענוג רעגן פאר די תבואות און פרוכטן־ביימער, נאָר ווייניק אָנצופילן די גריבער אויף צו האָבן וואסער צו טרינקען, דאַרף מען באַלד מאַכן די האַרבע תעניתים מיט שופר בלאָזן.**

ג. וכן, און אַזוי איז אויך (דער דין, אין) א שטאָט, אויף וועלכער עס איז ניט געפאלן קיין רעגן, ווי עס איז געשריבן (עמוס ד׳) „און איך וועל געבן רעגן אויף איין שטאָט, און אויף איין (אַנדערער) שטאָט וועל איך ניט געבן קיין רעגן, איין שטיקל (פעלד) וועט בארעגנט ווערן און דאָס אנדערע וועט ניט בארעגנט ווערן״, דאַרף די דאָזיקע שטאָט פאסטן און בלאָזן (שופר), און די שטעט אין שכנות פון דער דאָזי־קער שטאָט דאַרפן פאסטן אָבער ניט בלאָזן (שופר). **אויך די שכנות־שטעט דאַרפן פאסטן, ווייל די דאָזיקע שטאָט וועט דאָך מוזן קומען צו זיי קויפן תבואה און עס וועט ביי זיי ווערן א יקרות. מיט „עיר״, א „שטאָט״, מיינט דאָ א שטאָט מיט פעל־דער ארום.** ר׳ עקיבא זאָגט, אַז זיי (די שכנות־שטעט) דאַרפן בלאָזן שופר אָבער ניט פאסטן. **דער ירושלמי זאָגט, אַז פונקט ווי מען בלאָזט שופר אים ראש השנה און מען פאסט ניט.**

ד. וכן עיר, און אַזוי איז אויך (דער דין אַז) א שטאָט, אין וועלכער עס איז אויסגעבראָכן א מגיפה אָדער עס זענען איינגעפאלן (געזונטע) מויערן, דאַרף די דאָ־זיקע שטאָט פאסטן און בלאָזן (שופר), און די שטעט אין איר שכנות דאַרפן פאסטן אָבער ניט בלאָזן; ר׳ עקיבא זאָגט, אַז זיי (די שכנות־שטעט) דאַרפן בלאָזן אָבער ניט פאסטן. **דאָ איז דער טעם, פארוואָס די שכנות־שטעט דאַרפן אויך פאסטן צו בלאָזן שופר, ווייל מען דאַרף מיטפילן דעם צער פון די מענטשן פון דער דאָזיקער שטאָט און בעטן פאר זיי. דער** „תוספות יום טוב״ זאָגט, אַז אויך פריער ביים ניט רעג־

אוֹמֵר, מַתְרִיעוֹת וְלֹא מִתְעַנּוֹת. אֵיזֶהוּ דֶבֶר, עִיר הַמּוֹצִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים, בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, הֲרֵי זֶה דֶבֶר, פָּחוֹת מִכָּאן, אֵין זֶה דֶבֶר:
ה עַל אֵלּוּ מַתְרִיעִין בְּכָל מָקוֹם, עַל הַשִּׁדָּפוֹן וְעַל הַיֵּרָקוֹן, עַל הָאַרְבֶּה וְעַל הֶחָסִיל, עַל הַחַיָּה רָעָה וְעַל הַחֶרֶב. מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַכָּה מְהַלֶּכֶת:
ו מַעֲשֶׂה שֶׁיָּרְדוּ זְקֵנִים מִירוּשָׁלַיִם לְעָרֵיהֶם, וְגָזְרוּ תַעֲנִית, עַל שֶׁנִּרְאָה כִמְלֹא פִי תַנּוּר שִׁדָּפוֹן בְּאַשְׁקְלוֹן. וְעוֹד גָּזְרוּ תַעֲנִית, עַל שֶׁאָכְלוּ זְאֵבִים שְׁנֵי תִינוֹקוֹת בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לֹא עַל שֶׁאָכְלוּ, אֶלָּא עַל שֶׁנִּרְאוּ:
ז עַל אֵלֶּה מַתְרִיעִין בַּשַּׁבָּת, עַל עִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ גּוֹיִם אוֹ נָהָר, וְעַל הַסְּפִינָה

נען איז פאראן דער זעלביקער טעם. איזהו, וואָס הייסט א מגיפה? אויב אין א שטאָט, וועלכע קאָן ארויסגעבן פינף הונדערט פיס־גייער (מענער, א חוץ אלטע לייט און פרויען און קינדער), האָט מען ארויסגעפירט פון איר דריי טויטע מענטשן אין דריי טעג איינעם נאָכן אנדערן, הייסט דאָס א מגיפה; ווינציקער דערפון הייסט ניט קיין מגיפה. **די גמרא זאָגט, אז אויב די דריי מענטשן זענען געשטאָרבן אין איין טאָג אָדער אין 4 טעג, הייסט דאָס ניט קיין מגיפה. דאָס וואָרט „ארויספירן" איז, ווייל דאָס בית הקברות איז געווען הינטער דער שטאָט.**

ה. על אלו, אויף די דאָזיקע (אומגליקן) דארף מען בלאָזן (שופר) אומעטום. **ניט דוקא אין שכנות פון דעם אָרט, וואו זיי זענען געשען, נאָר אויך אין אנדערע, ווייטערע ערטער.** על השדפון, אויף תבואה־זאנגן וועלכע זענען געוואָרן אויסגעקלאפט דורכן ווינד; ועל הירקון, אויף געלבזוכט. **די תבואה איז געוואָרן געל, קאליע; לויט אן אנדערן טייטש, אויב מענטשן באקומען געלבזוכט** (די געלע זאָך). על הארבה, אויף דעם היישעריק, און אויף דעם חסיל־היישעריק. **ווען היישעריקן קומען אָן אין א פעלד מאַכן זיי קאליע די תבואה און די ביימער־פרוכטן.** ועל החיה רעה, און אויף אַ ווילדער חיה, ועל החרב, און אויף דער שווערט. **אויב סאָלדאַטן גייען אדורך כאָטש זיי גייען ניט מלחמה האַלטן קייגן דעם דאָזיקן אָרט.** מתריעין, (אויף די אלע דער־מאָנטע זאכן) דארף מען בלאָזן (שופר, אפילו אין ערטער, וועלכער ליגן ווייט פון דעם אָרט וואו זיי האָבן זיך באוויזן), ווייל דאָס איז א וואנדערענדיקע פלאָג (מכה מהלכת). **דאָס הייסט, די דאָזיקע אומגליקן קאָנען גיין, וואנדערן, פארשפרייטן זיך ווייטער, ווי דער היישעריק וכדומה, און אויך די קראנקייטן קאָנען זיך פארשפרייטן, און דא־ריבער דארפן אויך די ווייטע ערטער בלאָזן שופר.**

ו. מעשה, עס איז געווען א מעשה, אז די זקנים (די עלטסטע, תלמידי חכמים) זענען אראָפּגעגאנגען פון ירושלים אין זייערע שטעט, און זיי האָבן גוזר תענית געווען צוליב דעם וואָס עס האָט זיך באוויזן אין דער שטאָט אשקלון „שדפון" (תבואה־זאנגן ארויסגעקלאפט דורך ווינט) וויפיל עס פארנעמט דאָס מויל (די עפנונג) פון אן אויוון. **די גמרא טייטשט, אז עס איז צעקלאפט געוואָרן דורך ווינט אזוי פיל תבואה, אז מען האָט געקאָנט דערפון מאַכן א ברויט, וואָס זאָל פול מאַכן דאָס מויל פון אן אויוון. אשקלון איז א שטאָט אין דרום ארץ ישראל ביים מיטלענדישען ים, און ווערט דערמאָנט אין תנ"ך.** ועוד, און נאָך (אן אנדערש מאָל) האָט מען גוזר־תענית־געווען צוליב דעם וואָס וועלף האָבן אויפגעגעסן צוויי קינדער אין עבר הירדן (אין לאַנד פון יענער זייט פון טייך ירדן); ר' יוסי זאָגט, אז ניט ווייל זיי האָבן אויפגעגעסן (די קינדער), נאָר ווייל זיי (די וועלף) האָבן זיך באוויזן. **בלויז צוליב דעם וואָס די וועלף זענען אָנגעקומען האָט מען אויסגערופן א תענית.**

ז. על אלו, אויף די דאָזיקע (אומגליקן) דארף מען בלאָזן (שופר, אפילו) אים שבת: אויף א שטאָט (מיט יידן), וואָס גוים (גויאישע שונאים) האָבן איר ארומגע־

הַמִּטֹּרֶפֶת בַּיָּם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעֶזְרָה וְלֹא לִצְעָקָה. שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי אוֹמֵר, אַף עַל הַדֶּבֶר, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים: ח עַל כָּל צָרָה, שֶׁלֹּא תָבֹא עַל הַצִּבּוּר, מַתְרִיעִין עָלֶיהָ, חוּץ מֵרֹב גְּשָׁמִים. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ לוֹ לְחוֹנִי הַמְעַגֵּל, הִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּרְדוּ גְשָׁמִים. אָמַר לָהֶם, צְאוּ וְהַכְנִיסוּ תַנּוּרֵי פְסָחִים, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִמּוֹקוּ. הִתְפַּלֵּל וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים. מֶה עָשָׂה, עָג עוּגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ, וְאָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּנֶיךָ שָׂמוּ פְנֵיהֶם עָלַי, שֶׁאֲנִי כְּבֶן בַּיִת לְפָנֶיךָ. נִשְׁבָּע אֲנִי בְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ. הִתְחִילוּ גְשָׁמִים מְנַטְּפִים. אָמַר לֹא כָךְ שָׁאַלְתִּי, אֶלָּא גִשְׁמֵי בוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת. הִתְחִילוּ לֵירֵד בְּזַעַף. אָמַר

רינגלט (באלאגערט), אָדער אויף א טייך (האַלט ביים פארפלייצן די שטאָט), אָדער אויף אַ שיף וואָס איז אין סכנה דערטרונקען צו ווערן אין ים (המטורפת); ר׳ יוסי זאָגט, אַז (מען בלאָזט שופר אים שבת צו רופן מענטשן) צו קומען צו הילף (פון דער שטאָט אָדער פון דער שיף), אָבער ניט אלס געבעט (צעקה). **רשי זאָגט, ווייל מיר זענען ניט אזוי זיכער, אז דאָס געבעט וועט העלפן, אז מען זאָל מעגן בלאָזן שופר דערויף אים שבת אלס געבעט.** שמעון התימני זאָגט, אז (מען דארף בלאָזן שופר אפילו אים שבת) **אויך אויף א מגיפה; אָבער די חכמים האָבן ניט מסכים געווען מיט אים. אָבער אין מיטן דער וואָך האַלטן אלע אז מען דארף בלאָזן שופר צוליב א מגיפה, ווי עס ווערט געלערנט פריער אין משנה ד׳.**

ח. על כל צרה, צוליב, יעדער צרה, — הלואי זי זאָל ניט קומען! — פון ציבור דארף מען בלאָזן (שופר), א חוץ צוליב צופיל רעגן (רוב גשמים). **דער אויסדרוק „צרה שלא תבוא" זעצן מיר איבער „הלואי זי זאָל ניט קומען", און די משנה מיינט דאָ, „צוליב יעדער צרה וואָס קומט אויפן ציבור", נאָר עס איז אָנגענומען צו זאָגן „ניט קומען צוליב „אל תפתח פה לשטן", ניט ארויסזאָגן א קללה.** מעשה, עס איז געווען א מעשה, אז מען האָט געזאָגט צו חוני המעגל: „בעט פאר אונז אז עס זאָל גיין רעגן!" **חוני המעגל האָט געלעבט, ווי די משנה דערציילט ווייטער, אין דער צייט פון שמעון בן שטח, דאָס הייסט לערך 150 יאָר פארן חורבן פון 2טן בית המקדש, ער איז געווען באַרימט אלס א גרויסער בעל מופת, און די גמרא דערציילט וועגן אים דעם סיפור, ווי ער איז געשלאָפן 70 יאָר. חוני המעגל ווערט אויך געבראַכט אין ספר יוסיפון לרומיים. ער האָט געוואוינט אין ירושלים. ווען עס איז ניט געגאַנגען קיין רעגן, האָט מען אים געבעטן, אז ער זאָל מתפלל זיין.** אָמר להם, האָט ער (חוני) געזאָגט צו זיי (צו די ירושלים-מענטשן): „גייט און טראָגט אריין די אויוונס אין וועלכע מען בראָט די שעפסלעך פון קרבן פסח, כדי זיי (די אויוונס) זאָל ניט צעגיין (פון דעם רעגן וואָס וועט באלד קומען)". **די אויוונס זענען געווען ערדענע, און מען האָט זיי געקאָנט אי־בערטראָגן פון איין אָרט צו אן אַנדערן אָרט.** התפלל, האָט ער (חוני) מתפלל געווען, און עס איז ניט געגאַנגען קיין רעגן; וואָס האָט ער געטאָן? האָט ער געמאַכט א ראָד („עג עוגה") ארום דעם אָרט, וואו ער איז געשטאַנען, און ער האָט געזאָגט פאר אים (פאר גאָט): „רבונו של עולם, האר פון דער וועלט, דיינע קינדער האָבן זיך געווענ־דעט צו מיר, ווייל איך בין ביי דיר ווי א בן בית; איך שווער ביי דיין גרויסן נאָמען, אז איך ריר זיך ניט פון דאַנען ביז דו וועסט זיך ניט דערבאַרמען אויף דיינע קינ־דער". האָבן אָנגעהויבן טריפן טראָפּנס רעגן. האָט ער (חוני) געזאָגט: „ניט אזוי (אויף אזעלכע קליינע רעגנס) האָב איך געבעטן, נאָר אויף רעגנס וואָס זאָלן אָנפילן די גריבער און וואַסער־באַהעלטערס און היילן (כדי עס זאָל זיין גענוג צום טרינקען", זע פריער משנה ב׳). האָבן זיי (די רעגנס) אָנגעהויבן צו גיין מיט שטורם (בזעף). האָט

לֹא כָךְ שָׁאַלְתִּי, אֶלָּא גִּשְׁמֵי רָצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה. יָרְדוּ כְתִקְנָן, עַד שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ, כְּשֵׁם שֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ עֲלֵיהֶן שֶׁיֵּרְדוּ, כָּךְ הִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּלְכוּ לָהֶן. אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ, אִם נִמְחֵית אֶבֶן הַטּוֹעִים. שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, אִלְמָלֵי חוֹנִי אַתָּה, גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ נִדּוּי, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַתָּה מִתְחַטֵּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וְעוֹשֶׂה לְךָ רְצוֹנְךָ, כְּבֵן שֶׁהוּא מִתְחַטֵּא עַל אָבִיו, וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ. וְעָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר, יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ, וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: ט הָיוּ מִתְעַנִּין וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים, קוֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, לֹא יַשְׁלִימוּ, לְאַחַר הָנֵץ הַחַמָּה, יַשְׁלִימוּ.

ער (חוני) גזאָגט: „ניט דאָס האָב איך געבעטן, נאָר רעגנס פון גוטן (געטליכן ווילן), פון ברכה, פון (גוטן) געשאנק״. האָבן זיי (די רעגנס) גענומען גיין, ווי זיי דאַרפן גיין (כתיקונן), ביז די יידן האָבן געמוזט אַרויסגיין פון דער (שטאָט) ירושלים אַרויף צום הר הבית (דעם באַרג, אויף וועלכן דאָס בית המקדש איז געשטאַנען) צוליב די רעגנס. **דער הר הבית איז אַ סך העכער פון דער שטאָט ירושלים, און די רעגנס האָבן אַזוי פאַרפלייצט די שטאָט, אַז די מענטשן האָבן געמוזט זוכן שוץ אויף דעם הר הבית.** באָו, זיינען זיי (די מענטשן) געקומען און האָבן געזאָגט צו אים (צו חוני): „אַזוי ווי דו האָסט מתפלל געווען אויף זיי (אויף די רעגנס) אַז זיי זאָלן גיין, אַזוי זיי מתפלל אַז זיי זאָלן אויפהערן״. האָט ער צו זיי געזאָגט: זעט צי עס איז שוין צעווייקט געוואָרן דער שטיין פון די פאַרלוירענדיקע (אבן הטועים)״. **אין ירושלים איז געווען אַ הויכער שטיין, און אויב איינער האָט געפונען אַ זאַך, האָט ער זיך געשטעלט אויף דעם שטיין און אויסגערופן, אַז ער האָט געפונען אַ מציאה, און די פאַרלוירער האָבן געוואוסט, אַז ביי דעם שטיין וועלן זיי מעגליך טרעפן זייערע פאַרלוירענע זאַכן. דעריבער האָט דער שטיין געהייסן „אבן הטועים״.** דער ר״ן טייטשט, **אַז חוני האָט זיי געמיינט צו זאָגן, אַז אַזוי ווי דער שטיין קאָן ניט צעווייקט ווערן אַזוי קאָן מען ניט מתפלל זיין אַז רעגנס זאָלן אויפהערן צו גיין, מחמת מען איז ניט מתפלל אויף „רוב טובה״, אַז „צופיל גוטס״ זאָל אויפהערן.** שלח, האָט צו אים (צו חוני) געשיקט שמעון בן שטח (די ווערטער): „ווען דו ביזט ניט חוני וואָלט איך אויף דיר גוזר געווען אַ חרם״, (ווייל ער האָט זיך אַזוי אויסגעטענה׳ט מיט גאָט: „ניט אַזוי האָב איך געבעטן״), אָבער וואָס קאָן איך דיר טאָן, אַז דו פיעשטשעסט זיך אויס (מתחטא, בענקסט זיך אויס) פאַר גאָט, און ער טוט דיין ווילן, ווי אַ זון וואָס פיעשטשעט זיך אויס פאַר זיין פאָטער און ער (דער פאָטער) טוט זיין ווילן, און אויף דיר זאָגט דער פסוק (משלי כ״ג) „ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך, זאָל זיך פרייען דיין פאָטער און דיין מוטער און זאָל זיך פרייען די וואָס האָט דיך געבוירן״. **די גמרא ברענגט די ברייתא, אַז כאָטש חוני המעגל האָט זיי צוערשט געזאָגט, אַז מען קאָן ניט מתפלל זיין אַז דער רעגן זאָל אויפהערן, פונדעסטוועגן האָט ער זיי געהייסן ברענגען אַ קרבן, און ער האָט מתפלל געווען און דער רעגן האָט אויפגעהערט. „מתחטא״ הייסט פיעשטשן זיך ווי אַ קינד וואָס בענקט, און אין בראשית ל״ג „כי הילדים רכים״ זעצט איבער דער תרגום „ארום טלייא מחטיין״, די קינדער זענען צאַרט, צעפּיעשטשעט.**

ט. היו, אויב מען האָט אָנגעהויבן פאַסטן (צוליב דעם וואָס דער רעגן איז ניט געגאַנגען) און עס איז אַראָפּ אַ רעגן איידער די זון האָט אויפגעשפּראָצט (הנץ החמה, איידער די זון איז שוין געווען אויף די שפּיץ בערג), דאַרף מען ניט פאַרענדיקן (דעם תענית; (אויב דער רעגן איז אַראָפּ) נאָכדעם ווי די זון האָט אויפגעשפּראָצט, דאַרף מען פאַרענדיקן (דעם תענית). ווייל עס הייסט, **אַז מען האָט שוין מקבל געווען אויף זיך דעם תענית און דער חיוב פון תענית איז שוין אַרויף אויף די מענטשן.** ר׳ אליעזר

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, קוֹדֶם חֲצוֹת, לֹא יַשְׁלִימוּ. לְאַחַר חֲצוֹת, יַשְׁלִימוּ. מַעֲשֶׂה שֶׁגָּזְרוּ תַעֲנִית בְּלֹד, וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים קוֹדֶם חֲצוֹת. אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן, צְאוּ וְאִכְלוּ וּשְׁתוּ, וַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב. וְיָצְאוּ וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וְעָשׂוּ יוֹם טוֹב, וּבָאוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְקָרְאוּ הַלֵּל הַגָּדוֹל:

פרק ד

א בִּשְׁלשָׁה פְרָקִים בַּשָּׁנָה, כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן, אַרְבָּעָה פְעָמִים בַּיּוֹם, בְּשַׁחֲרִית בְּמוּסָף בְּמִנְחָה וּבִנְעִילַת שְׁעָרִים, בְּתַעֲנִיּוֹת

זאָגט, אז אויב (דער רעגן איז אראָפּ) פאר מיטאָג (פאר האלבן טאָג) דארף מען ניט פארענדיקן, אויב נאָך האלבן טאָג דארף מען אים פארענדיקן. **ווייל ר' אליעזר האלט, אז אין דער צייט פון האלבן טאָג איז דער זמן צו עסן, און קוים האָט מען דאמאָלס ניט געגעסן איז שוין ארויף אויף די מענטשן דער חיוב פון תענית.** מעשה, עס איז גע־ווען א מעשה, אז מען האָט גוזר געווען א תענית אין דער שטאָט לוד (צוליב רעגן), און עס איז אראָפּ א רעגן פאר האלבן טאָג (פארן מיטאָג); האָט ר' טרפון צו זיי (צו די איינוואוינער פון לוד) געזאָגט: „גייט און עסט און טרינקט און מאכט א יום טוב!" און זיי זענען געגאַנגען און געגעסן און געטרונקן און געמאַכט יום טוב, און זיי זענען געקומען (אין שול) פארנאַכט און געזאָגט דעם גרויסן הלל. די גמרא זאָגט, אז **„הלל הגדול", „דער גרויסער הלל" מיינט מען ניט אונזער הלל, נאָר מען מיינט דאָס קאַ־פּיטל תהלים ק"ל „הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", און דעם דאָזיקן הלל דארף מען זאָגן ווען מען איז זאַט און צופרידן.**

פרק ד.

א. בשלשה, אין דריי צייטן אין יאָר דוכנען די כהנים פיר מאָל אין טאָג, (אין דער שמונה עשרה פון) שחרית, מוסף, מנחה און נעילה; (די דריי צייטן זענען) אין די תעניתים, אין די מעמדות און אים יום כיפור. **דוכנען הייסט אין דער משנה „נשיאת כפים", „נושאין את כפיהם", הייבן די הענט, ווייל די כהנים הייבן די הענט בשעת'ן דוכנען. אין אונזערע לענדער דוכנט מען נור אים ימים טובים אין דער מוסף־שמונה־עשרה. אָבער אין ארץ ישראל האָט מען געדוכנט יעדן טאָג אין דער שמונה עשרה ווען דער חזן איז צוגעקומען נאָך דער ברכה „הטוב שמך ולך נאה להודות". שבת אָדער יום טוב אָדער ראש חודש האָט מען געדוכנט סיי ביי דער שחרית שמונה עשרה און סיי ביי מוסף. אָבער ביי מנחה האָט מען ניט געדוכנט, ווייל דער דין איז אז ווען איינער איז שיכור טאָר ער ניט דוכנען, און אזוי ווי מנחה איז געווען נאָכן עסן האָט מען מורא געהאַט טאָמער האָט מען ביים עסן געטרונקען וויין און מען האָט זיך אָנגעשכור'ט. זאָגט דאָ די משנה אז אין דריי צייטן פון יאָר האָט מען געפלעגט דוכנען אויך ביי מנחה, ווייל מען האָט דאמאָלס געפאַסט און מען האָט ניט מורא געהאַט טאָמער זענען די כהנים שיכור; און דאריבער האָט מען דאמאָלס טיילמאָל געדוכנט 4 מאָל אין טאָג, דהיינו אים יום כיפור און די מעמדות, ווען עס זענען געווען אין טאָג 4 תפילות,** שחרית, מוסף, מנחה און נעילה; **ביי תעניתים פון ציבור (ווי צוליב ניט גיין פון רעגן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק א' משנה ו') האָט מען געדוכנט נור 3 מאָל אין טאָג ביי שחרית, מנחה און נעילה, ווייל מוסף איז אין תעניתים ניט געווען. נעילה האָט מען געדאַווענט אין די אלע דריי, אין די תעניתים, אין די מעמדות און אים יום כיפור. וועגן מוסף איז פאראן א חילוקי דעות, צי אין מעמדות איז געווען די מוסף־תפילה; אָבער פון דער משנה ג' ווייטער איז צו זען אז עס איז יאָ געווען מוסף. וואָס איז „מעמדות", האָבן מיר אביסל שוין דערקלערט פריער פרק ב' משנה ז', און זאָל דער לערנער דאָרט נאָכקוקן, כדי ער זאָל בעסער פארשטיין די ווייטערדיקע משנה, וועלכע דערקלערט דעם ענין מעמדות.**

ב. אלו הן, דאָס זענען מעמדות. ווייל עס ווערט געזאָגט (במדבר כ"ח) „באפעל

וּבַמַּעֲמָדוֹת וּבְיוֹם הַכִּפֻּרִים: ב אֵלּוּ הֵן מַעֲמָדוֹת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, רֵחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ, לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ. וְכִי הֵיאַךְ קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב, וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו. הִתְקִינוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת, עַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר הָיָה מַעֲמָד בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁל כֹּהֲנִים, שֶׁל לְוִיִּם, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל. הִגִּיעַ זְמַן הַמִּשְׁמָר לַעֲלוֹת, כֹּהֲנָיו וּלְוִיָּיו עוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר מִתְכַּנְּסִין לְעָרֵיהֶן, וְקוֹרִאין בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: וְאַנְשֵׁי הַמַּעֲמָד הָיוּ מִתְעַנִּין אַרְבָּעָה יָמִים בְּשָׁבוּעַ, מִיּוֹם שֵׁנִי וְעַד יוֹם חֲמִישִׁי. וְלֹא הָיוּ מִתְעַנִּין עֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת, וְלֹא בְאֶחָד בַּשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִמְּנוּחָה וְעֹנֶג לִיגִיעָה וְתַעֲנִית, וְיָמוּתוּ: ג בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, בְּרֵאשִׁית וִיהִי רָקִיעַ. בַּשֵּׁנִי,

די קינדער פון ישראל, און זאָלסט זיי זאָגן, מיין קרבן מיין שפּייז" (מען זאָל מקריב זיין יעדן טאָג דעם קרבן תמיד). — אָבער ווי קאָן מען מקריב זיין דעם קרבן פון א מענטש און ער שטייט ניט דאבײ? די **קשיא איז: דער קרבן תמיד ווערט דאָך געברענגט דורך דעם יידישן פאָלק, דארפן דאָך שטיין ביים מקריב זיין פאָרשטייער פון יידישן פאָלק?** התקינו, (דאריבער) האָבן די ערשטע נביאים (שמואל און דוד המלך) איינגעפירט פיר און צוואנציג משמרות (אָפּטיילונגען), אויף יעדן משמר איז געווען א מעמד (א פאָרשטייהערשאפט) אין ירושלים פון כהנים, פון לויים און פון ישראלים. **דאָס הייסט אלע יידן אין ארץ־ישראל, סיי די כהנים, סיי די לויים און סיי די ישראלים, זענען געווען איינגעטיילט אין 24 אָפּטיילונגען, און יעדע וואָך האָט די עבודה, דאָס מקריב זיין און אנדערע עבודות אין בית המקדש, געהערט צו איינער פון די אָפּטיילונגען, צו א משמר.** הגיע ווען עס איז אָנגעקומען די צייט (די וואָך) פון א משמר ארויפצוגיין (קיין ירושלים צום בית המקדש) זענען די כהנים און לויים (פון דאָזיקן משמר) אויפגעגאנגען קיין ירושלים, און די יידן (די ישראל) פון דאָזיקן משמר האָבן זיך צונויפגעזאַמלט אין זייערע שטעט און געליינט (אין דער תורה) די מעשה בראשית (די פרשה פון בראשית). **די ישראלים, די יידן, וואָס האָבן געהערט צום משמר פון דער דאָזיקער וואָך, האָבן געהייסן „אנשי מעמד" און זיי האָבן געהאַט א פאָרשטייהערשאפט אין ירושלים פון ישראלים, וועלכע זענען געשטאנען ביים מקריב זיין דעם קרבן תמיד אין די טעג פון דער דאָזיקער וואָך. אָבער אויך זיי אליין, די אנשי מעמד אין די פארשידענע ארץ ישראל שטעט, האָבן אין דער דאָזיקער וואָך געפאַסט און זענען זיך צוזאמענגעקומען יעדן טאָג און געלייענט אין דער תורה די „מעשה בראשית", די פרשה אין בראשית וועגן דעם ווי גאָט האָט באַשאַפן (געמאַכט, „מעשה") די וועלט און אלע זאכן.**

ג. און די מעמד־מענטשן (די אנשי־מעמד, סיי די מענטשן אין ירושלים און סיי די מענטשן אין אנדערע ערטער אין ארץ ישראל), האָבן געפאַסט פיר טעג אין דער וואָך, פון מאָנטאָג ביז דאָנערשטאָג; און זיי האָבן ניט געפאַסט ערב שבת (פרייטאָג) צוליב דעם כבוד פון שבת, און אויך (האָבן זיי ניט געפאַסט) אים זונטאָג, כדי זיי זאָלן ניט ארויסגיין פון רוה און תענוג (פון שבת עסן) צו דערמידיגונג און פאַסטן און (דאָס קאָן דערפירן אז זאָלן) שטאַרבן. **אין דער משנה אין ירושלמי איז דאָס דאָזיקע גאנצע שטיקל משנה ניט פאראן.** ביום הראשון, אים ערשטן טאָג (זונטאָג) האָבן זיי געליינט (אין דער תורה פסוקים אין בראשית א') „בראשית" און יהי רקיע. **כדי מען זאָל בעסער פארשטיין די דאָזיקע משנה וועלן מיר דאָ געבן א פּאָר ווערטער. די תורה איז איינגעטיילט אין פסוקים און אין פרשיות. מיט פרשיות מיי־**

יְהִי רָקִיעַ וְיִקָּווּ הַמַּיִם. בַּשְּׁלִישִׁי, יִקָּווּ הַמַּיִם וִיהִי מְאֹרֹת. בָּרְבִיעִי, יְהִי מְאֹרֹת וְיִשְׁרְצוּ הַמַּיִם. בַּחֲמִישִׁי, יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם וְתוֹצֵא הָאָרֶץ. בַּשִּׁשִּׁי, תּוֹצֵא הָאָרֶץ וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם. פָּרָשָׁה גְדוֹלָה קוֹרִין אוֹתָהּ בִּשְׁנַיִם, וְהַקְּטַנָּה בְּיָחִיד, בְּשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף. וּבְמִנְחָה נִכְנָסִין וְקוֹרִין עַל פִּיהֶן, כְּקוֹרִין אֶת שְׁמַע. עֶרֶב שַׁבָּת בַּמִּנְחָה לֹא הָיוּ נִכְנָסִין, מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת: ד כָּל

נען מיר ניט אונזערע הײנטיקע פרשיות ווי „שני", „שלישי" און אזוי ווייטער. נאָר אנדערע פרשיות. נאָך יעדער פרשה איז פאראן אין דעם חומש א „פ" אָדער א „ס" (די „פ" מאכט „פתוחה", אן אָפענע פרשה, און די „ס" מאכט „סתומה", א פארמאַכטע פרשה). ווען מען קוקט אין חומש אין בראשית א' זעט מען אז נאָך דעם 5טן פסוק „יום אחד" איז פאראן א „פ"; אויך נאָכן 8טן פסוק „יום שני" איז פאראן א „פ". זאָגט די משנה אז אין ערשטן טאָג האָבן זיי געלײנט די דאָזיקע ערשטע צוויי פרשיות, וועלכע הויבן זיך אָן די ערשטע פרשה מיט „בראשית", און די צווייטע פרשה מיט (ויאמר אלהים) „יהי רקיע". בשני, אין צווייטן טאָג (האָבן זיי געלײנט די פרשיות) „יהי רקיע" און „יקוו המים". דאָס הייסט זיי האָבן נאָכאמאָל געלײנט די 2טע פרשה „יהי רקיע" פון נעכטן און האָבן צוגעלײנט די 3טע פרשה „יקוו המים". בשלישי, אין דריטן טאָג (האָבן זיי געלײנט) „יקוו המים" און „יהי מאורות"; אין פירטן טאָג, — „יהי מאורות "און „ישרצו המים"; דעם פיפטן טאָג — „ישרצו המים" און „תוצא הארץ"; דעם זעקסטן טאָג — „תוצא הארץ" און „ויכלו השמים". דער טעם פאַרוואָס זיי האָבן געמוזט איבערלײנען איין פרשה פון נעכטן איז ווייל עס דארפן לײנען דריי פערזאָן (כהן, לוי און ישראל) און יעדער פון זיי מוז לײנען לפחות 3 פסוקים, צוזאמען 9 פסוקים, און אין קיין איין פרשה איז ניט פאראן קיין 9 פסוקים; און ווייל אין דער מעשה בראשית, אין דעם סיפור פון בריאת העולם (פון בראשית ביז סוף ויכלו) איז מער ניט פאראן ווי 7 פרשיות אײנצוטײלן צום לײנען אין 6 טעג דאריבער האָט מען געמוזט צונעמען נאָך א פרשה פון נעכטן. פרשה גדולה, א גרויסע פרשה (וועלכע האָט מער פון 3 פסוקים) האָט מען געלײנט מיט צוויי מענטשן, און א קליינע פרשה, (וועלכע האָט נור 3 פסוקים) האָט מען געלײנט מיט איין מענטש. דער טייטש דערפון איז אזוי. למשל די ערשטע פרשה בראשית האָט 5 פסוקים; האָט דער ערשטער, דער כהן, געלײנט די ערשטע 3 פסוקים, די פסוקים א', און ב', און ג', און דער צווייטער לײנער, דער לוי, האָט נאָכאמאָל געלײנט דעם פסוק ג' און ער האָט צוגעלײנט פון דער זעלבער פרשה די פסוקים ד' און ה', צוזאמען 3 פסוקים. דער דריטער לײנער, דער ישראל, האָט געלײנט די 2טע פרשה „יקוו המים", וועלכע האָט נור 3 פסוקים. און אזוי האָט מען געטאָן כסדר. בשחרית ובמוסף, מען האָט געלײנט (צוויי מאָל): ביי שחרית און ביי מוסף. די מפרשים קלערן (אויפן יסוד פון דער גמרא) וואָסער מוסף האָט געקאָנט זיין ביי מעמדות. טייל טייטשן, אַז דאָס מיינט מען אין אַ טאָג ווען עס איז געווען מוסף, ווי למשל ראש חודש, און אז דאָס האָט מען געטאָן נור אין אנדערע שטעט און ניט אין ירושלים, ווי מען וועט לערנען ווייטער אין משנה ג'. ובמנחה, און ביי מנחה (דאַוונען) זענען זיי אריינגעקומען (אין שול) און מען האָט געלײנט (די זעלביקע פרשיות פון מעשה בראשית אויף אויסנווייניק (על פיהן, אויסנווייניק, ניט האַבנדיק פאר זיך די ספר תורה), אזוי ווי מען לײנט קריאת שמע. געוויינטליך האָט מען פסוקים פון דער תורה ניט געטאָרט לײנען אויסנווייניק („דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה"); זאָגט דאָ די משנה, אז דאָ איז געווען אן אויסנאַם, אזוי ווי עס איז אן אויסנאם ביי קריאת שמע, וואָס כאָטש זי איז דאָך פרשיות פון דער תורה לײנט מען זי אויך אויסנווייניק. דער טעם איז ווייל זיי זענען געווען מיעד פון א גאנצן טאָג תענית, האָט מען זיי ניט מטריח געווען צו נעמען די ספר תורה. ערב שבת. אים ערב שבת (פרייטאָג) זענען זיי ניט אריינגעקומען (אין שול) צו מנחה

יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַלֵּל, אֵין בּוֹ מַעֲמָד בְּשַׁחֲרִית. קָרְבַּן מוּסָף, אֵין בּוֹ בִּנְעִילָה. קָרְבַּן עֵצִים, אֵין בּוֹ בַּמִּנְחָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי, כָּךְ הָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שׁוֹנֶה, קָרְבַּן מוּסָף, אֵין בּוֹ בַּמִּנְחָה, קָרְבַּן עֵצִים, אֵין בּוֹ בִּנְעִילָה. חָזַר רַבִּי עֲקִיבָה לִהְיוֹת שׁוֹנֶה כְּבֶן עַזַּאי: ה זְמַן עֲצֵי כֹהֲנִים וְהָעָם, תִּשְׁעָה. בְּאֶחָד בְּנִיסָן בְּנֵי אָרַח בֶּן יְהוּדָה. בְּעֶשְׂרִים בְּתַמּוּז בְּנֵי דָוִד בֶּן יְהוּדָה. בַּחֲמִשָּׁה בְּאָב בְּנֵי פַרְעשׁ בֶּן יְהוּדָה. בְּשִׁבְעָה בוֹ בְּנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב. בַּעֲשָׂרָה בוֹ בְּנֵי סְנָאָה בֶּן בִּנְיָמִין. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ

צוליב דעם כבוד פון שבת. **מחמת זיי זענען געווען פאַרנומען צוצוגרייטן די נויטיקע זאַכן אויף שבת, און מען האָט דאַריבער פרייטאָג צו מנחה ניט געליינט.**

ד. כל יום, יעדער טאָג, אין וועלכן עס איז פאַראַן (מען זאָגט) הלל, איז ניט פאַראַן קיין מעמד ביי שחרית. **דער ברטנורא זאָגט אַז די דאָזיקע גאַנצע משנה גייט אַרויף אויף די מעמד־מענטשן אין ירושלים, וועלכע האָבן אויך זיך געדאַרפט צוזאַמענקומען צו לייענען אין דער תורה. זאָגט די משנה, אַז אין טאָג ווען מען האָט געזאָגט הלל** (למשל חנוכה) **זענען די מעמד־מענטשן זיך ניט צונויפגעקומען צו שחרית צום לייענען די תורה.** קרבן מוסף, (אין אַ טאָג, ווען מען האָט געדאַרפט מקריב זיין אין בית המקדש דעם) קרבן מוסף, איז ניט געווען (קיין מעמד, מען איז זיך ניט צוזאַמענגעקומען לייענען) צו נעילה; קרבן עצים (אין אַ טאָג ווען מען האָט געדאַרפט ברענגען אין בית המקדש האָלץ פאַר דעם מזבח אַלס קרבן), איז ניט געווען קיין מעמד (איז מען זיך ניט צוזאַמענגעקומען לייענען) ביי מנחה, אַזוי זאָגט ר׳ עקיבא. האָבן בן עזאי צו אים (צו ר׳ עקיבא) געזאָגט, אַז ר׳ יהושע האָט אַזוי געלערנט: אין טאָג פון קרבן מוסף איז ניט פאַראַן קיין מעמד (ליינט מען ניט) ביי מנחה, און אין טאָג פון האָלץ־קרבן איז ניט פאַראַן קיין מעמד (מען ליינט ניט) ביי נעילה, האָט ר׳ עקיבא צוריקגענומען לערנען אַזוי ווי בן עזאי (האָט אים געזאָגט אין נאָמען פון ר׳ יהושע). **וועגן „קרבן עצים“, דעם „האָלץ־קרבן“, וועלן מיר געבן ווייטער אין משנה ה׳. רש״י זאָגט אַז דער טעם פאַרוואָס מען האָט אין די דאָזיקע טעג אָפּגעשטעלט טייל לייענען איז, ווייל די כהנים זענען געווען אין ירושלים פאַרנומען מיט מקריב זיין דעם קרבן, און די ישראלים האָבן געדאַרפט העלפן זיי, ווי שעפּן וואַסער וכדומה.**

ה. זמן עצי כהנים והעם תשעה, די צייט פאַר כהנים און פאַר דעם פאָלק (צו ברענגען אַלס קרבן אין בית המקדש) האָלץ איז ניין (טעג אין יאָר). **דער מזבח האָט געדאַרפט האָבן אַ סך האָלץ, און די ברייתא אין דער גמרא דערציילט, אַז ווען די יידן זענען צוריקגעקומען פון גלות בבל, האָבן זיי ניט געפינען אין דער „לשכת העצים“, אין דער האָלץ־קאַמער פון בית המקדש, קיין האָלץ, און די יידן האָבן געגעבן אַ נדבה, זייער אייגן האָלץ. די נביאים, וואָס זענען געווען מיט זיי, האָבן דאַמאָלס איינגעפירט, אַז אפילו ווען עס איז פאַראַן גענוג האָלץ אין דער „לשכת העצים“, זאָל מען 9 טעג אין יאָר ברענגען האָלץ און מען האָט עס גערופן „קרבן עצים“, דער האָלץ קרבן** (נחמיה ו׳). **מען האָט צווישן זיך צעטיילט, וואָסערע פאַמיליעס זאָלן ברענגען האָלץ אין יעדן פון די 9 טעג. און די משנה רעכנט זיי דאָ אויס:** באחד בניסן, אין ערשטן טאָג (ראש חודש) ניסן (האָבן געבראַכט האָלץ) די פאַמיליע ארח בן יהודה. **„בני“, „די זין“, מיינט דאָ די פאַמיליע, די וועלכע האָבן אָפּגעשטאַמט פון ארח בן יהודה.** בעשרים, דעם צוואַנציקסטן טאָג אין תמוז (האָבן געבראַכט האָלץ) די פאַמיליע דוד בן יהודה; דעם פינפטן טאָג איז אָב — די פאַמיליע פרעוש בן יהודה; דעם זיבטן טאָג (אין אב) — די פאַמיליע יונדב בן רכב, דעם צענטן טאָג (אין אב) — די פאַמיליע סנאה בן בנימין, דעם פופצנטן טאָג (אין אב)

בְּנֵי זַתּוּא בֶּן יְהוּדָה, וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, וְכָל מִי שֶׁטָּעָה בְשִׁבְטוֹ, וּבְנֵי גוֹנְבֵי עֱלִי וּבְנֵי קוֹצְעֵי קְצִיעוֹת. בְּעֶשְׂרִים בּוֹ בְּנֵי פַּחַת מוֹאָב בֶּן יְהוּדָה. בְּעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל בְּנֵי עָדִין בֶּן יְהוּדָה. בְּאֶחָד בְּטֵבֵת שָׁבוּ בְּנֵי פַרְעֹשׁ שְׁנִיָּה. בְּאֶחָד בְּטֵבֵת לֹא הָיָה בוֹ מַעֲמָד, שֶׁהָיָה בוֹ הַלֵּל וְקָרְבַּן מוּסָף וְקָרְבַּן עֵצִים: ו חֲמִשָּׁה דְבָרִים אֵרְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר

— די פאמיליע זתוא בן יהודה און צוזאמען מיט זיי די כהנים און די לויים און יעדער וואָס האָט ניט געקענט זיין שבט, און די פאמיליע גונבי עלי און קוצעי קציעות. **דער 15טער טאָג אין אב, המשה עשר באב, איז געווען דער אלגעמיינער טאָג פאר ברענגען דעם האָלץ־קרבן. די נעמען „בן יהודה", דער זון פון יהודה" און „בן בנימין", „דער זון פון בנימין", מיינען, מענטשן וואָס געהערן צום שבט יהודה, אָדער צום שבט בנימין, ווייל נור די דאָזיקע צוויי שבטים, און כהנים און לויים זענען צוריקגעקומען נאָכן גלות בבל קיין ארץ ישראל. וועגן „גונבי עלי" און „קוצעי קציעות" דערציילט די גמרא אז עס איז געווען א צייט ווען א פרעמדע רעגירונג, וואָס האָט געהערשט איבער די יידן אין ארץ ישראל האָט גוזר געווען א גזירה אז מען טאָרניט ברענגען ביכורים (די ערשטע פרוכטן, זע די הקדמה צו מסכתא ביכורים) אין בית המקדש, און האָבן אוועקגעשטעלט וואכן אויף די וועגן צו היטן. פרומע יידן האָבן זיך אַ עצה געגעבן און גענומען קוישן פרוכטן און זיי באַדעקט מיט טרוקענע פייגן (קציעות) און מיט גענומען אַ גרויסן הילצערנעם שטויסער, מיט וועלכן מען שטויסט די פייגן צו מאכן פון זיי קנוילן, און אויפן וועג האָבן זיי געזאָגט צו די וואכן, אז דאָס גייען זיי צונויפשטויסן די פייגן, און די וואכן האָבן זיי אדורכגעלאָזט און זיי זענען געקומען אין בית המקדש מיט די ביכורים. די זעלבע פרומע יידן, — ווען די פרעמדע רעגירונג האָט גוזר געווען, אז מען זאָל ניט ברענגען דעם האָלץ־קרבן, — האָבן געמאַכט לייטערס פון האָלץ און געזאָגט די וואכן אויף די וועגן, אז דאָס גייען זיי אראָפנעמען טויבן פון די טויבן־שלאקן. — און זיי האָבן געבראכט די הילצערנער לייטערס אין בית המקדש. מען האָט זיי דעריבער גערופן „גונבי עלי" (זיי גנבענען דעם שטויסער), „קוצעי קציעות" (זיי שטויסן צונויף טרוקענע פייגן), און די ברייתא זאָגט אז מען האָט זיי אויך גערופן „סלמאים נתוצתים" (די לייטערס אַנצינדער", „סולם" איז דער טייטש א לייטער, און „יצת" אָנצינדן).** בעשרים, אין צוואנציקסטן טאָג (אין אב, האָבן געבראכט דעם האָלץ־קרבן) די פאמיליע פחת מואב בן יהודה; דעם צוואָנציקסטן טאָג אין אלול — די פאמיליע עדין בן יהודה, דעם ערשטן טאָג אין טבת האָבן די פאמיליע פרעוש ווידער געבראכט (דעם האָלץ קרבן) א צווייט מאָל. **דאָס ערשטע מאָל האָבן זיי געבראכט ווי די משנה האָט פריער געזאָגט, דעם 5טן טאָג אין אב.** באחד בטבת, דעם ערשטן טאָג אין טבת איז ניט געווען קיין מעמד (די מעמד־מענטשן זענען אינגאנצן ניט צונויפגעקומען ליינען), ווייל ער האָט געהאַט הלל (צוליב חנוכה) און דעם קרבן מוסף (צוליב ראש חודש) און דעם האָלץ־קרבן. **דער הלל האָט צוגענומען דאָס ליינען ביי שחרית, דער קרבן מוסף האָט צוגענומען דאָס ליינען ביי מוסף און מנחה (אזוי ווערט געלערנט, אז אויך ביי מוסף האָט מען ניט געליינט דאמאָלס), און דער האָלץ־קרבן האָט צוגענומען דאָס ליינען ביי נעילה, ווי די משנה האָט געלערנט פריער אין משנה ד'. הלל האָט מען געזאָגט חנוכה, אָבער צוליב ראש חודש האָט מען קיין הלל ניט געזאָגט (און דעריבער זאָגט מען ראש חודש נור האַלב הלל). דאָס איז דער טעם, וואָס די משנה זאָגט נור וועגן ראש חודש טבת און ניט וועגן ראש חודש ניסן, כאָטש ער האָט אויך געהאָט דעם קרבן מוסף און דעם האָלץ קרבן, אָבער קיין הלל האָט ער ניט געהאָט.**

ו. חמשה דברים, פינף (אומגליקליכע זאכן האָט געטראָפן אונזערע עלטערן אים שבעה עשר בתמוז (דעם זיבצנטן טאָג אין תמוז), און פינף (אומגליקליכע זאכן)

בְּתַמּוּז, וַחֲמִשָּׁה בְּתִשְׁעָה בְּאָב. בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלֻּחוֹת, וּבָטַל הַתָּמִיד, וְהֻבְקְעָה הָעִיר, וְשָׂרַף אַפּוֹסְטְמוֹס אֶת הַתּוֹרָה, וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל, בְּתִשְׁעָה בְּאָב נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, וְחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁנִיָּה, וְנִלְכְּדָה בֵיתָר, וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר. מִשֶּׁנִּכְנַס אָב מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה: ז שַׁבָּת שֶׁחָל תִּשְׁעָה בְאָב לִהְיוֹת

אים תשעה באב (דעם ניינטן טאָג אין אב). נאָכדעם ווי די משנה האָט געלערנט די דינים וועגן די תעניתים צוליב מאנגל אין רעגן, גיט זי איצט דאָ וועגן די צוויי תעניתים שבעה עשר בתמוז און תשעה באב. בשבעה עשר בתמוז, דעם זיבצנטן טאָג אין תמוז זענען צעבראָכן געוואָרן די לוחות, און מען האָט אויפגעהערט מקריב צו זיין דעם קרבן תמיד, און ס'איז איינגעבראָכן געוואָרן די שטאָט (ירושלים), און אפוסטומוס האָט פארברענט די תורה, און מען האָט אריינגעשטעלט אן אָפּגאָט (צלם) אין היכל (אין דער בית המקדש־געביידע). צעבראָכן געוואָרן די לוחות איז געווען דורך משה רבנו נאָכדעם ווי די יידן אין דער מדבר האָבן געמאַכט דעם גאָלדענעם קאלב (עגל הזהב), ווי עס ווערט דערציילט אין שמות ל״ג. דאָס איז פאָרגעקומען אין 17טן טאָג אין תמוז, ווייל משה רבנו איז נאָכן געבן די תורה דעם 6טן טאָג אין סיון ארויפגעגאנגען און האָט זיך געזוימט 40 טעג, און ממילא איז ער אראָפּגעקומען דעם 17טן טאָג אין תמוז (23 טעג פון סיון און 17 טעג פון תמוז איז צוזאמען 40 טעג). — דאָס אויפהערן מקריב צו זיין אין בית המקדש דעם קרבן תמיד זאָל האָבן פאָרגעקומען ווען ירושלים איז געווען באלאגערט דורך שונאים. דאָס „אויפברעכן פון ירושלים" (הובקעה העיר), דאָס אריינרייסן זיך פון די שונאים אין ירושלים, איז פאָרגעקומען ביים חורבן פון 2טן בית המקדש דורך די רוימער, אזוי זאָגט די גמרא; ווארום בעת דעם חורבן פון 1טן בית המקדש זענען די שונאים אריין קיין ירושלים דעם 9טן טאָג אין תמוז (מלכים ב' כ״ה, ג' און ד' בתשעה לחודש — ותבקע העיר). ווער עס איז געווען דער אפוסטומוס, וועלכער האָט פארברענט די ספר תורה, ווייסט מען ניט, און עס איז א קבלה, אז עס איז פאָרגעקומען אזא פאל. וועגן דעם „אָפּגאָט אין היכל" איז איין דעה, אז עס איז פאָרגעקומען דורך מנשה מלך יהודה (מלכים ב' כ״א), און אן אנדערע דעה איז אז עס איז פאָרגעקומען דורך א גריכישן שר אין דער צייט פון בית שני, און דאָס זאָל האָבן געווען דערזעלבער אפוסטומוס. דאָס זענען די 5 זאַכן וואָס זענען פאָרגעקומען אים שבעה עשר בתמוז. בתשעה באב, אין תשעה באב איז נגזר געוואָרן אויף אונזערע עלטערן (אין דער מדבר, נאָכן זינדיקן מיט די מרגלים) אז זיי זאָלן ניט אריינקומען אין לאנד (קיין ארץ ישראל), און עס איז חרוב געוואָרן דאָס בית (המקדש) צום ערשטן מאָל דורך נבוכדנאצר (מלכים ב' כ״ה) און דאָס צווייטע מאָל (דאָס צווייטע בית המקדש איז חרוב געוואָרן אים תשעה באב דורך די רוימער), און עס איז איינגענומען געוואָרן (די פעסטונג) ביתר, און עס איז צעאקערט געוואָרן די שטאָט (ירושלים). דער חורבן פון ביתר איז פאָרגעקומען אין דער צייט פון דער מלחמה פון בר כוכבא (בן כוזיבא) קייגן די רוימער, 52 יאָר נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש. ביתר (א שטאָט ניט ווייט פון ירושלים) איז געווען די הויפט־פעסטונג פון בר כוכבא, און ווען זי איז געפאַלן זענען אומגעקומען הונדערטער טויזנטער יידן. אויך דאָס איז געשען אין תשעה באב. מיט „נחרשה העיר", „צעאקערט געוואָרן די שטאָט" מיינט מען, אז די שונאים האָבן נאָכן חרוב מאכן ירושלים צעאקערט איר ערד. (ירמיה כ״ו ציון שדה תחרש). משנכנס, ווען עס קומט אָן (דער חודש) אָב (פון ראש חודש אב אָן) פארקלענערט מען דאָס פרייען זיך פון ראש חודש אב אָן ביז איבער תשעה באב, די ניין טעג, דארף מען נוהג זיין א געוויסן טרויער.

ז. שבת, די וואָך, אין וועלכער עס פאלט אויס תשעה באב, טאָר מען זיך ניט

בתוכה, אסורין מלספר ומלכבס. ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב, לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין. רבן שמעון בן גמליאל אומר, ישנה. רבי יהודה מחייב בכפית המטה, ולא הודו לו חכמים:

ח אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל, כחמשה עשר באב וכיום הכפרים, שבהם בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים, שלא לבייש את מי שאין לו. כל הכלים טעונין טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות. בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה, שקר החן והבל היפי, אשה יראת ה' היא תתהלל. ואומר, תנו לה מפרי ידיה, ויהללוה בשערים מעשיה. וכן הוא אומר, צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה,

שערן און נישט וואשן (וועש), און אים דאָנערשטאָג מעג מען צוליב דעם כבוד פון שבת. **„שבת" איז אויך דער טייטש „וואך", און דאָ מיינט מען די וואך אין וועלכער עס פאַלט אויס תשעה באב טאָר מען זיך ניט שערן און ניט וואשן די וועש ביז איבער תשעה באב. אָבער אויב תשעה באב פאַלט אויס פרייטאָג (כאָטש היינט קאָן תשעה באב ניט אויספאַלן אים פרייטאָג, נאָר אין די צייטן פון דער משנה האָט עס יאָ גע־קאָנט) מעג מען אים דאָנערשטאָג יאָ אָפּשערן זיך און וואשן די וועש צוליב דעם כבוד פון שבת.** ערב תשעה באב, אין ערב תשעה באב טאָר א מענטש ניט עסן קיין צווי געקעכצן (צווי געקאָכטע זאכן, וואָס רויעהייט קאָן מען זיי ניט עסן), ניט עסן, קיין פלייש און ניט טרינקן קיין וויין. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז מען דארף (נור) ענדערן (דעם געוויינטליכן שטייגער פון עסן). **אויב, למשל, איינער טרינקט יעדן טאָג 2 גלעזער וויין זאָל ער אים ערב תשעה באב טרינקן ניט מער ווי איין גלאָז.** ר' יהודה איז מחייב איינצולעגן דאָס בעט, אָבער די חכמים האָבן ניט מסכים געווען מיט אים (מיט ר' יהודה). **איבערדרייען, איינלייגן דאָס בעט איז געווען א סימן פון אבילות פון טרויער, צו וויזן אז מען שלאָפט אויף דער ערד.**

ח. אָמר, רבן שמעון בן גמליאל האָט געזאָגט, אז עס זענען ניט געווען אזעלכע ימים טובים ביי יידן ווי דעם פופצנטן טאָג אין אב (חמשה עשר באב) און יום כיפור, ווארום אין זיי זענען די טעכטער פון ירושלים ארויסגעגאנגען (אָנגעטאָן) אין ווייסע קליידער, געבאָרגטע, כדי ניט צו פארשעמען די וועלכע האָבן ניט, — אלע קליידער האָט מען געדאַרפט טובל זיין (טאָמער זענען זיי טמא), — און די טעכטער פון ירו־שלים זענען ארויסגעגאנגען (אין די גערטנער) און געטאנצט אין די גערטנער. **וועגן חמשה עשר באב ברענגט די גמרא עטליכע טעמים, פארוואָס עס איז געווען א יום טוב, ווי אז עס האָבן אויפגעהערט צו שטארבן די יידן אין מדבר (די מתי מדבר), אז מען האָט אין דעם טאָג געבראכט צו קבורה די אומגעקומענע יידן פון ביתר און נאָך אנדערע.** ומה, און וואָס האָבן זיי (די ירושלים־טעכטער) געזאָגט? „בחור, הויב אויף דיינע אויגן און זע וועמען (וועלכעס מיידל) דו קלייבסט דיר אויס (פאר א פרוי), קוק ניט אויף שענקייט, קוק אויף דער משפחה!"; שקר החן והבל היופי, פאלש איז חן און נארישקייט איז שיינקייט, אשה יראת ה' היא תתהלל, א גאָטספאָרכטיקע פרוי זי דארף ווערן געלויבט (פסוק אין משלי ל"א), און עס זאָגט אויך (דער פסוק דארט משלי ל"א) „גיט איר פון די פרוכטן פון אירע הענט און לויבט אין די טויערן אירע מעשים"; און אזוי זאָגט אויך (דער פסוק שיר השירים ג', י"א) „גייט ארויס און זעט, טעכטער פון ציון, דעם מלך שלמה, די קרוין וואָס

בַּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ, בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ. בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, זֶה מַתַּן תּוֹרָה, וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, זֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אָמֵן:

סליק מסכת תענית

מַסֶּכֶת מְגִלָּה

פרק א

א מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד עָשָׂר, בִּשְׁנֵים עָשָׂר, בִּשְׁלשָׁה עָשָׂר, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. כְּרַכִּין הַמֻּקָּפִין חוֹמָה מִימוֹת

עס האָט אים באקרוינט זיין מוטער אין טאָג פון זיין חתונה און פון דער שמחה פון זיין הארץ"; מיט „אין טאָג פון זיין חתונה" (ביום חתונתו) מיינט מען (דעם טאָג) פון מתן תורה (ווען מען האָט געגעבן די יידן די תורה), און מיט „דעם טאָג פון דער שמחה פון זיין הארץ" (ביום שמחת לבו) מיינט מען דאָס אויפבויען דעם בית המקדש, וועלכער זאָל אויפגעבויט ווערן אינגיכן אין אונזערע טעג, אמן. **די גמרא זאָגט אזביידע, דער טאָג ווען מען האָט געגעבן די צווייטע לוחות (מתן תורה), און דאָס באַנייען דאָס בית־המקדש אין דער צייט פון שלמה המלך איז פאָרגעקומען אים יום כיפּור. די משנה האָט פאַרענדיקט די מסכתא תענית מיט טרייסט־ווערטער, אז דאָס בית המקדש זאָל אינגיכן אין אונזערע טעג געבויט ווערן אמן.**

(סליק מסכת תענית, — געענדיקט מסכתא תענית).

מ ס כ ת מ ג י ל ה

הקדמה

די מסכתא מגילה, וועלכע האָט 4 פּרקים, לערנט קודם כל די דינים וועגן פּורים, און דער עיקר וועגן ליינען די מגילה, דאָס תנך־ספר „אסתר". פּורים איז דעם 14טן טאָג אין אָדר, און דאמאָלס ליינט מען די מגילה 2 מאָל, איינמאָל ביינאַכט און איינ־מאָל אין דער פרי. אָבער אין די שטעט, וועגן וועלכע מען ווייסט אז זיי זענען געווען ארומגערינגלט מיט א מויער (ערים המוקפות חומה) אין דער צייט פון יהושע בן נון, ליינט מען די מגילה אים שושן־פּורים, דעם 15טן טאָג אין אָדר. אין די צייטן פון דער משנה איז געווען איינגעפירט, אז די יידן אין דערפער, וועלכע פלעגן קומען 2 מאָל אין דער וואָך אין שטאָט אריין, מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, ווען זיי האָבן געבראַכט זייערע סחורות (תבואה, פרוכטן, גרינס, מילך) צום פארקויפן און זיי האָבן געהערט אין שטאָט ליינען די ספר תורה, זאָלן מעגן הערן די מגילה ליינען מאָנטאָג אָדער דאָנערשטאָג פאר פּורים. אויב פּורים איז געפאלן ניט מאָנטאָג און ניט דאָנערשטאָג. — די מסכתא מגילה לערנט אויך טייל אנדערע דינים און דער עיקר וועגן ליינען די ספר תורה בכלל אים שבת, ראש חודש, ימים טובים, און וועגן דער הייליקייט פון בית המדרש, שול, ארון קודש, ספר תורה און אנדערע הייליקע חפצים. אין משניות פון דער גמרא איז דער סדר פון די פּרקים אביסל אנדערש, און דער פּרק הקורא, וועלכער איז דאָ אין משניות פּרק ד' איז אין דער גמרא פּרק ג', און דער פּרק „בני העיר" איז פּרק ד'.

פרק א.

א. מגילה, די מגילה ווערט געליינט (טיילמאָל) דעם עלפטן (טאָג אין חודש אָדר), אין צוועלפטן, אין דרייצנטן, אין פירצנטן און אין פופצנטן, ניט ווינציקער און ניט מער (ניט פריער און ניט שפּעטער). **למשל דעם 16־טן אדר טאָר מען שוין די מגילה ניט ליינען, און אויך דעם 10טן אָדר ליינט מען ניט די מגילה. די משנה וועט ווייטער דערקלערן, ווי אזוי עס קומט אויס, אז מען זאָל דעם 11טן אָדר, דעם 12טן אָדר, דעם 13טן טאָג אין חודש אָדר ליינען די מגילה, און צוערשט גיט די משנה דעם דאָזיקן כלל וועגן מגילה־ליינען:** כרכים, שטעט וועלכע זענען געווען ארומגע־

יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר. כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אֶלָּא שֶׁהַכְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה: ב כֵּיצַד. חָל לִהְיוֹת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בַּשֵּׁנִי, כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בּוֹ בַּיּוֹם, וּמֻקָּפוֹת חוֹמָה לְמָחָר. חָל לִהְיוֹת בַּשְּׁלִישִׁי אוֹ בָרְבִיעִי, כְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה, וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בּוֹ בַּיּוֹם, וּמֻקָּפוֹת חוֹמָה לְמָחָר. חָל לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי, כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בּוֹ בַּיּוֹם, וּמֻקָּפוֹת חוֹמָה לְמָחָר. חָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, כְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה, וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת וּמֻקָּפוֹת חוֹמָה קוֹרִין בּוֹ בַּיּוֹם. חָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, כְּפָרִים

רינגלט מיט א מויער אין דער צייט פון יהושע בן נון (ווען יידן האָבן איינגענומען ארץ ישראל) ליינען (די מגילה) דעם פופצנטן (טאָג אין חודש אָדר), די דערפער און די גרויסע שטעט ליינען (די מגילה) דעם פערצנטן (טאָג אין חודש אדר), נאָר די דערפער ליינען (טיילמאָל) פריער, אין טאָג פון פאַרזאַמלונג. „יום הכניסה", **„דער טאָג פון פארזאמלונג" הייסן מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, ווען די דאָרפישע יידן קומען אין שטאָט אריין מיט זייערע סחורות און הערן ליינען די ספר תורות. אין די דאָזיקע טעג איז אויך געזעסן דאָס בית דין און געפסקנט שאלות און דין תורות (זע מסכתא כתובות פרק א' משנה א'). זאָגט די משנה, אז אויב פורים פאלט אויס אין א מאָנטאָג אָדער אין א דאָנערשטאָג ליינען אויך די דאָרפישע יידן די מגילה אים פורים, אים 14טן טאָג אין אדר, נאָר אויב פורים פאלט אויס אין אן אנדערן טאָג, ליינען די דאָרפישע יידן אין דעם מאָנטאָג אָדער דאָנערשטאָג פאר פורים. דער טעם איז, כדי מען זאָל זיי ניט מטריח זיין נאָכאַמאָל צו מוזן קומען אים פורים אין שטאָט אריין הערן די מגילה ליינען (און די דאָרפישע יידן האָבן מייסטנס ניט געקאָנט ליינען) און זיי זאָלן קומען דעם מאָנטאָג אָדער דאָנערשטאָג פריער צו ברענגען די שפייז־זאכן פאר די יידן אין די שטעט צו מאכן די פורים־סעודה.**

ב. כיצד? ווי אזוי? **ווי אזוי קומט אויס, אז מען זאָל טיילמאָל ליינען די מגילה דעם 11טן אָדער דעם 12טן אָדער דעם 13טן טאָג אין חודש אדר?** חל, אויב דער פערצענטער טאָג (אין אדר, פורים) איז אויסגעפאלן אין מאָנטאָג, ליינען די דערפער און די גרויסע שטעט אין זעלבן טאָג, און די (שטעט) וואָס זענען ארומגערינגלט מיט א מויער, ליינען צומאָרגנס (דעם פופצענטן); אויב ער (דער פערצנטער טאָג) איז אויסגעפאלן אין די דינסטאָג אָדער אין א מיטוואָך, ליינען די דערפער פריער, אין פאַרזאמלונגס־טאָג (מאָנטאָג), און די גרויסע שטעט ליינען אין זעלביקן טאָג (אים פורים, דעם פערצנטן) און די שטעט וואָס זענען ארומגערינגלט מיט א מויער ליינען צומאָרגנס (דעם פופצענטן אָדר, שושן פורים). **דאָ איז שוין דער פאל, ווען מען ליינט דעם 12טן אָדער דעם 13טן. אָדר, דהיינו, אויב דער 14טער אָדר איז דינסטאָג, ליינען די דאָרפישע יידן מאָנטאָג דעם 13טן, און אויב דער פערצנטער אָדר איז מיטוואָך ליינען די דאָרפישע יידן מאָנטאָג דעם 12טן אָדר.** חל להיות בחמישי, אויב ער (דער פערצנטער טאָג אין אָדר) איז אויסגעפאלן אין א דאָנערשטאָג, ליינען די דערפער און די גרויסע שטעט אין זעלביקן טאָג, און די שטעט וואָס זענען ארומגערינגלט מיט א מויער (ליינען) צומאָרגנס (דעם פופצנטן אָדר, שושן פורים). **מחמת ווען פורים איז דאָנערשטאָג (אָדער מאָנטאָג) ליינען אויך די דאָרפישע יידן די מגילה אים פורים.** חל להיות ערב שבת, אויב ער (דער פערצנטער טאָג אין אָדר, פורים) איז אויסגעפאלן ערב שבת (פרייטאָג) ליינען די דערפער פריער, אין פאַרזאמלונגס־טאָג (דאָנערשטאָג), און די גרויסע שטעט און די שטעט וואָס זענען ארומגערינגלט מיט א מויער ליינען אין זעלביקן טאָג (דעם פערצנטן אָדר, פורים). **דאָ לערנט די משנה א נייעס דיך, אז די מגילה טאָר מען ניט ליינען אים שבת, און**

וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת מַקְדִּימִין וְקוֹרִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה, וּמֻקָּפוֹת חוֹמָה לְמָחָר. חָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, כְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה, וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בּוֹ בַיּוֹם, וּמֻקָּפוֹת חוֹמָה לְמָחָר:

ג. אֵי זוֹ הִיא עִיר גְּדוֹלָה. כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשָׂרָה בַטְלָנִין. פָּחוֹת מִכָּאן הֲרֵי זֶה כְּפָר. בְּאֵלּוּ אָמְרוּ מַקְדִּימִין וְלֹא מְאַחֲרִין, אֲבָל זְמַן עֲצֵי כֹהֲנִים וְתִשְׁעָה בְאָב חֲגִיגָה וְהַקְהֵל, מְאַחֲרִין

דער טעם איז, ווייל טאָמער וועט מען ניט וויסן ווי צו לייענען **און מען וועט טראָגן די מגילה** שבת אין גאס צו איינעם וועלכער קען לייענען, **און טראָגן די מגילה אים** שבת אין גאס (אין א רשות הרבים) **טאָר מען ניט. דעריבער מוזן אויך די שטעט, וועלכע זענען ארומגערינגלט מיט א מויער, לייענען אין איצטיקן פאַל די מגילה דעם 14טן אָדר, און ניט צומאָרגנס אים שושן פורים (דעם 15טן), ווייל דער 15טער אָדר איז דאָך אויסגעפאַלן אים שבת.** חל להיות בשבת, אויב ער (דער פערצנטער טאָג אין אָדר) איז אויסגעפאלן אים שבת, לייענען די דערפער און די גרעסערע שטעט פריער, אין דעם פאַרזאמלונג־טאָג (דאָנערשטאָג) און די שטעט וואָס זענען ארומ־געגערינגעלט מיט א מויער לייענען צומאָרגנס (זונטאָג, שושן פורים). **אויך דאָ קאָנען די גרויסע שטעט ניט לייענען דעם 14טן אָדר, אים פורים, ווייל עס איז שבת. באמת האָבן זיי געקאָנט לייענען פריער אים פרייטאָג, נאָר ווייל זיי לייענען סיי ווי ניט אין דער צייט און ווייל די דאָרפישע יידן לייענען דאָנערשטאָג, האָט מען איינגעפירט אז אויך די גרויסע שטעט זאָלן לייענען דאָנערשטאָג.** חל להיות אחר השבת, אויב ער (דער פערצנטער טאָג אין אָדר, פורים) איז אויסגעפאלן נאָך שבת (אים זונטאָג), לייענען די דערפער פריער אין פאַרזאמלונגס־טאָג (דאָנערשטאָג), און די גרויסע שטעט לייענען אין זעלביקן טאָג (זונטאָג) און די שטעט וואָס זענען ארומגערינגלט מיט א מויער, לייענען צומאָרגנס (מאָנטאָג, שושן פורים). **דאָס איז דער איינציקער פאַל, ווען מען לייענט די מגילה דעם 11טן טאָג אין אָדר, ווארום אויב דער 14טער טאָג אין אָדר איז זונטאָג לייענען דאָך די דאָרפישע יידן אים דאָנערשטאָג פאַר פורים, און דאָנערשטאָג איז דעמאָלס דער 11טער טאָג אין אָדר.**

ג. איזו הוא, וואָס הייסט א גרויסע שטאָט? יעדע (שטאָט) אין וועלכער עס זענען פאראַן צען בטלנים; אויב (עס איז פאראַן) ווינציקער דערפון, איז עס א דאָרף. **און זי מעג לייענען די מגילה פריער, אין מאָנטאָג אָדער דאָנערשטאָג. „בטלנים" פון וואָרט „בטל", ליידיק־גייען, מיינט מענטשן, וועלכע האָבן צייט, די שטאָט האַלט זיי אויס מיט פרנסה, כדי זיי זאָלן קאָנען זיין ביים דאַווענען אין שול.** באלו, ביי די דאָזיקע (ביי די צייטן פון מגילה לייענען) האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט, אז מען גייט צוריק (מען לייענט די מגילה פאַר דער צייט, פאַר פורים) און מען לייגט ניט אָפּ אויף שפּעטער (נאָך פורים). **אויב פורים פאַלט אים שבת לייענט מען די מגילה אים דאָנער־שטאָג פריער און ניט צומאָרגנס זונטאָג.** אבל, אָבער די צייט פון ברענגען האָלץ פאַר די כהנים (אין בית המקדש, דעם האָלץ־קרבן), און תשעה באב, און (מקריב זיין דעם קרבן שלמים פון) חגיגה, און דאָס איינזאמלען (הקהל) לייגט מען אָפּ אויף שפּע־טער (אויב דער טאָג פאַלט אויס אים שבת מאַכט מען עס זונטאָג) און מען מאַכט עס ניט פריער (מען ציט עס ניט צוריק אויף פרייטאָג צי דאָנערשטאָג). **וועגן האָלץ־קרבן זע אין מסכתא תענית פרק ד' משנה ה', אז געוויסע טעג אין יאָר האָבן יידי־שע פאַמיליעס געבראַכט אין בית המקדש האָלץ אלס קרבן.** אויב דער טאָג איז **אויסגעפאַלן אים שבת, האָבן זיי געבראַכט צומאָרגנס זונטאָג. תשעה באב, אויב ער פאַלט אויס אים שבת,** פאַסט מען צומאָרגנס, זונטאָג. **אויב יום טוב (פסח, שבו־עות, סוכות) פאַלט אויס אים שבת און יעדער ייד דאַרף דאָך אים יום טוב ברענגען א קרבן שלמים אין בית המקדש אלס חגיגה** (זע אין דער הקדמה צו מסכתא חגיגה), **ברענגט ער עס צומאָרגנס, זונטאָג.** וועגן „הקהל", פאַרזאמלונג, **ווערט געלערנט**

וְלֹא מַקְדִּימִין. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ מַקְדִּימִין וְלֹא מְאַחֲרִין, מֻתָּרִין בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי. מְקוֹם שֶׁנִּכְנָסִין בַּשֵּׁנִי וּבַחֲמִישִׁי. אֲבָל מָקוֹם שֶׁאֵין נִכְנָסִין לֹא בַשֵּׁנִי וְלֹא בַחֲמִישִׁי, אֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִזְמַנָּהּ: ד קָרְאוּ אֶת הַמְּגִלָּה בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן, וְנִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, קוֹרִין אוֹתָהּ בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי. אֵין בֵּין אֲדָר הָרִאשׁוֹן לַאֲדָר הַשֵּׁנִי, אֶלָּא קְרִיאַת הַמְּגִלָּה וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים: ה אֵין בֵּין יוֹם טוֹב

אין חומש דברים ל״א און אין מסכתא סוטה פרק ז׳ משנה ח׳, **אז צוזאַמענגס פון ערשטן טאָג יום טוב סוכות דעם 8־טן יאָר** (דעם יאָר נאָך שמיטה) **האָט מען צו־נויפגעזאמלט די יידן אין בית המקדש און דער יידישער מלך האָט געליינט פאר דער פאַרזאמלונג געוויסע פרשיות פון חומש. אויב דער טאָג איז אויסגעפאלן אים שבת, האָט מען עס געמאכט צומאָרגנס זונטאָג.** אף על פי, כאָטש מען האָט געזאָגט (וועגן מגילה ליינען) אז (מען ליינט טיילמאָל די מגילה) פריער (פאר פורים, דעם עלפטן, צוועלפטן און דרייצנטן אָדר) און ניט דערנאָך (נאָך פורים), זענען (אָבער זיי (די דאָזיקע טעג, דער עלפטער און צוועלפטער און דרייצנטער אָדר) מותר צו מאכן אין זיי הספדים און צו פאסטן, אָבער (מען קאָן מקיים זיין דאמאָלס די מצוה צו געבן) .מתנות צו אָרימע לייט. **אים פורים טאָר מען ניט מאכן קיין הספדים און ניט פאסטן, און עס איז א מצוה צו געבן אים פורים מתנות צו אָרימע לייט** (אסתר ט׳, כ״ב). **אָבער די דאָזיקע פריערדיקע טעג, כאָטש מען האָט געליינט אין זיי די מגילה, האָבן ניט דעם דין פון פורים און מען מעג אין זיי מאכן הספדים און פאסטן, אָבער מען קאָן אין זיי מקיים זיין די מצוה פון געבן מתנות לאביונים** (מתנות פאר **אָרימע לייט**). אָמר ר׳ יהודה, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? **ווען איז דער דין, אז די דאָרפישע יידן ליינען די מגילה מאָנטאָג אָדער דאָנערשטאָג פאר פורים ?** מקום, אין אן אָרט, וואו מען פאַרזאמלט זיך (מען קומט פון די דערפער אין שטאָט אריין) אין מאָנטאָג און אין דאָנערשטאָג, אָבער אין אן אָרט, וואו מען פאַרזאמלט זיך ניט (מען קומט ניט אין שטאָט אריין) ניט אין מאָנטאָג און ניט אין דאָנערשטאָג, ליינט מען איר (די מגילה) נאָר אין איר צייט. **אין אזעלכע ערטער מוזן אויך די דאָרפישע יידן ליינען די מגילה נור אים פורים, דעם 14טן טאָג אין אָדר.**

ד. קראו, אויב מען האָט געליינט די מגילה (דעם פערצענטן טאָג) אין אָדר ראשון (ערשטן אָדר) און דאָס יאָר איז געוואָרן א עיבור־יאָר (עס איז צוגעקומען נאָך א חודש, דער צווייטער אָדר, דער ואדר), דאַרף מען ליינען די מגילה (נאָכא־מאָל) אין אָדר שני (דעם פערצענטן טאָג אין צווייטן אָדר). **ווען עס איז אַ עיבור־יאָר און עס זענען פאַראן אן ערשטער אָדר און א צווייטער אָדר, איז פורים אין צווייטן אָדר. זאָגט די משנה, אז אפילו ווען מען האָט געליינט די מגילה אין חודש אָדר איז נאָך דאָס יאָר ניט געהאַט דערקלערט געוואָרן אלס א עיבור יאָר, נאָר ערשט דערנאָך האָט מען צוגעגעבן א צווייטן אָדר דאַרף מען נאָכאמאָל ליינען די מגילה אים פורים פון צווייטן אָדר.** אין בין, עס איז ניטאָ קיין אונטערשייד צווישן (דעם פערצנטן און פופצנטן טאָג פון) ערשטן אָדר און (דעם פערצנטן און פופצנטן טאָג פון) צווייטן אָדר, נאָר דאָס ליינען די מגילה און די מצוה צו) געבן מתנות צו אָרימע לייט. **אָבער מאכן הספדים און פאסטן טאָר מען ניט אויך אין 14טן און 15טן פון 1טן אָדר; דאקייגן ליינען די מגילה און געבן מתנות אָרימע לייט געהערט צום פורים פון צווייטן אָדר.**

ה. אין בין, עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן שבת און יום טוב (וועגן פארבאָט צו טאָן א מלאכה) נאָר (די מלאכות וואָס זענען) צוצוגרייטן עסנווארג פאר מענטשן אליין. **אים יום טוב טעג מען קאָכן און באקן, און אים שבת טאָר מען ניט.**

לְשַׁבָּת, אֶלָּא אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּלְבָד. אֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא שֶׁזֶּה זְדוֹנוֹ בִּידֵי אָדָם, וְזֶה זְדוֹנוֹ בְּכָרֵת: ו אֵין בֵּין הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, לַמֻּדָּר מִמֶּנּוּ מַאֲכָל, אֶלָּא דְּרִיסַת הָרֶגֶל, וְכֵלִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ. אֵין בֵּין נְדָרִים לִנְדָבוֹת, אֶלָּא שֶׁהַנְּדָרִים חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, וּנְדָבוֹת אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן: ז אֵין בֵּין זָב הָרוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, לָרוֹאֶה שָׁלשׁ,

זע אין אונזער פירוש צו דער דאָזיקער משנה אין מסכתא ביצה פרק ה׳ משנה ב׳. אין בין שבת, עס איז ניטאָ קיין אונטערשייד צווישן שבת און יום כיפור, נאָר וואָס דער (שבת) ווערט (די שטראָף) פאר (טאָן א מלאכה) במזיד געגעבן דורך מענטשן, און דער (יום כיפור) ווערט (די שטראָף) פאר (טאָן א מלאכה) במזיד גע־**געבן דורכן הימל. אז איינער טוט אים שבת א מלאכה במזיד קומט אים טויט שטראָף (מחלליה מות יומת, שמות ל״א) דורך דעם בית דין. אָבער אז איינער טוט א מלאכה (אָדער עסט אים יום כיפור) במזיד קומט אים נור כרת, דאָס הייסט, דער הימל באשטראָפט אים (ויקרא כ״ג, פסוקים כ״ח און כ״ט). — די משנה לערנט דאָ די דאָזיקע הלכות פון „אין בין״, „עס איז ניטאָ קיין אונטערשייד״, צוליב דעם ערשטן „אין בין״ וועגן מגילה לייענען פריער אין משנה ד׳.**

ו. אין בין המודר, עס איז ניטאָ קיין אונטערשייד צווישן איינעם וואָס טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון זיין פריינט און איינעם וואָס טוט א נדר ניט צו עסן פון זיין פריינט, נאָר דאָס אריינגיין (צום פריינד אין הויז צי הויף) און (דאָס באָרגן ביי אים) כלים מיט וועלכע מען מאכט ניט קיין עסנוואַרג פאר מענטשן. **אויב איינער טוט א נדר ניט צו עסן פון זיין פריינד טאָר ער ניט נעמען ביי אים אפילו געלט צי אנדערע זאכן, ניט עסנווארג, מחמת ער קאָן דאָך די זאכן פארקויפן און פאר דעם געלט קויפן עסנווארג, און עס הייסט דאריבער ווי ער האָט געגעסן פון זיין פריינט. פרטים וועגן פשט פון דער דאָזיקער משנה זע אין אונזער פירוש צו מסכתא נדרים פרק ד׳ משנה א׳.** אין בין נדרים, עס איז ניטאָ קיין אונטערשייד צווישן (טאָן א נדר צו ברענגען א קרבן פון) נדרים און (טאָן א נדר צו ברענגען א קרבן פון) נדבות, נאָר וואָס פאר די קרבנות) נדרים איז דער מענטש פאראנטוואָרטליך, און פאר די (קרבנות) נדבות איז ער ניט פאראנטוואָרטליך. **א „קרבן נדר״ הייסט ווען א מענטש זאָגט: „איך נעם אויף זיך צו ברענגען א קרבן״ („הרי עלי״); און א קרבן נדבה הייסט, ווען א מענטש זאָגט: „די דאָזיקע בהמה איז א קרבן״ („הרי זו״). זאָגט די משנה אז אויב ער האָט געטאָן א נדר צו ברענגען א קרבן (קרבן נדר) און ער האָט דערנאָך אָפגעשיידט א בהמה כדי מקיים צו זיין דעם נדר, און די בהמה איז גע־פגרט, איז ער פאראנטוואָרטליך, און ער דארף אפשיידן אן אנדערע בהמה. אָבער אויב ער האָט מנדב געווען א „קרבן נדבה״, ער האָט געזאָגט, אז „די דאָזיקע בהמה זאָל זיין א קרבן״, און די בהמה איז דערנאָך געפגרט, דארף ער קיין אנדערע בהמה ניט ברענגען, ער איז ניט פאראנטוואָרטליך. אָבער בנוגע „בל תאחר״, ניט אָפלייגן נאָר ברענגען דעם קרבן איידער עס גייען אריבער 3 ימים טובים, איז מען אויף זיי ביידע גלייך עובר אויף בל תאחר (זע אין מסכתא ראש השנה פרק א׳ משנה א׳ אין פירוש).**

ז. אין בין זב, עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן א זב, וואָס זעט צוויי זעאונגען און (א זב) וואָס זעט דריי זעאונגען, נאָר (וועגן ברענגען א) קרבן. **א זב הייסט איינער פון וועמען עס רינט אן אומריינע פליסיקייט. אויב ער זעט (עס רינט פון אים) די פליסיקייט צוויי מאָל (אין פארלויף פון העכסטנס 2 טעג נאָכאנאנד) הייסט ער א זב וואָס האָט געזען צוויי זעאונגען, און אויב ער זעט דריי מאָל (אין פארלויף פון** העכסטנס 3 טעג) הייסט ער א זב וואָס האָט געזען דריי זעאונגען (**שלש ראיות**). **ביידע זענען טמא 7 טעג. נאָר דער זב מיט די דריי זעאונגען דארף נאָך די**

אֶלָּא קָרְבָּן. אֵין בֵּין מְצוֹרָע מֻסְגָּר לִמְצוֹרָע מֻחְלָט, אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה. אֵין בֵּין טָהוֹר מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר, לְטָהוֹר מִתּוֹךְ הֶחְלֵט, אֶלָּא תִגְלַחַת וְצִפֳּרִים: ח אֵין בֵּין סְפָרִים לִתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אֶלָּא שֶׁהַסְּפָרִים נִכְתָּבִין בְּכָל לָשׁוֹן, וּתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת אֵינָן נִכְתָּבוֹת אֶלָּא אַשּׁוּרִית. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף בַּסְּפָרִים לֹא הִתִּירוּ שֶׁיִּכָּתְבוּ אֶלָּא יְוָנִית: ט אֵין בֵּין כֹּהֵן מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, לִמְרֻבֵּה בְגָדִים, אֶלָּא פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת.

7 טעג ברענגען א קרבן. **זע אין דער הקדמה צו מסכתא זבים. אין בין מצורע**, עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן א מצורע וועלכער איז פאַרשלאָסן און א מצורע וועלכער איז דערקלערט „אלס טמא", נאָר לאָזן זיך וואקסן די האָר און צערייסן זיך די קליידער **די תורה ויקרא יג זאָגט, אז אויב ביי א מענטש האָט זיך באוויזן א צרעת** (קרעציקייט) הייסט ער א מצורע און דער כהן זאָל אים פאַרשליסן אויף א וואָך און אויב צום סוף וואָך האָט דער כהן געזען אז די קרעציקייט איז געוואָרן גרעסער, דערקלערט דער כהן דעם מצורע אלס טמא. אין פאַרלויף פון דער וואָך איז דער מצורע אויך טמא, נאָר ער איז דאַמאָלס א „מוסגר" (פאַרשלאָסן); און ווען ער ווערט נאָך דער וואָך דערקלערט אלס טמא הייסט ער א „מוחלט", דערקלערט אלס טמא. זאָגט די משנה, אז דער אונטערשיד צווישן זיי איז נור דאָס וואָס דער „מוחלט", דער וועלכער איז דערקלערט געוואָרן אלס טמא, דאַרף זיך לאָזן וואקסן די האָר (פריעה) און צערייסן זיך די קליידער (פרימה). אין בין טהור, עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן (א מצורע), וועלכער ווערט טהור פון פאַרשליסן און מצורע) וועלכער ווערט טהור פון דערקלערן (נאָכדעם ווי ער איז געוואָרן דערקלערט אלס טמא), נאָר אָפּ־שערן זיך די האָר און (ברענגען) פייגל. **די תורה זאָגט (ויקרא י"ג און י"ד) אז אויב א מצורע איז געווען פאַרשלאָסן א וואָך (צי צוויי וואָכן) און די קרעציקייט איז ניט געוואָרן גרעסער, איז ער טהור, ווערט ער אויס מצורע און ער דאַרף זיך טובל זיין און איז טהור. דאָס הייסט „טהור מתוך הסגר", פון פאַרשלאָסן ווערן. אויב אָבער דער מצורע איז שוין געהאַט דערקלערט געוואָרן אלס טמא נאָר דערנאָך האָט זיך די קרעציקייט אויסגעהיילט, דאַרף ער זיך אויך טובל זיין און ער ווערט אויך טהור, אָבער ער מוז טאָן דאַביי נאָך עטליכע זאכן, דהיינו זיך לאָזן אָפּשערן די האָר** (תגלחת) **און ברענגען צוויי פייגל און איין פויגל ווערט אוועקגעשיקט אין פעלד אַריין, אויף דער פריי** (שילוח־ציפרים).

ח. אין בין ספרים, עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן ספרים (פון תנך, תורה, נביאים, כתובים) און תפילין און מזוזות, נאָר וואָס ספרים (פון תנך) קאָנען געשריבן ווערן אין יעדער שפּראַך (ניט דוקא אין לשון קודש) און תפילין און מזו־זות ווערן געשריבן נור אשורית. מיט „אשורית" מיינט מען **אונזער היינטיקן אלף בית, כדי אים אונטערצושיידן פון אן אלטן העברעאישן אלף־בית, וואָס עזרא הסופר האָט אָפּגעשאַפט און איינגעפירט דעם היינטיקן אלף בית. סיי ווי, די משנה לערנט, אז תפילין און מזוזות מעג מען שרייבן נור אין לשון קודש און נור מיט דעם היינ־טיקן העברעאישן אלף בית.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אויך ספרים (פון תנך) האָט מ'ניט מתיר געמאַכט צו שרייבן (אין אנדערע שפּראַכן) סיידן אין גריכיש (יונית). **די גמרא זאָגט דעם טעם פון רבן שמעון בן גמליאל, אז דאָס איז פון פסוק (בראשית ט') יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם, אז די שיינקייט פון יפת (די יונים, די גריכן שטאַמען אָפּ פון יפת) זאָל רוען אין די געצעלטן פון שם (דאָס הייסט פון די יידן, די אָפּשטאַמענדע פון שם בן נח).**

ט. אין בין כהן, עס איז ניט קיין אונטערשיד צווישן א כהן (גדול) וועלכער איז געזאַלבט געוואָרן מיט דעם זאַלבונגס־אייל (שמן המשחה) און דעם כהן (גדול) וועלכער (טוט די עבודה אין בית המקדש) אין א סך קליידער (אין אכט קליידער),

אֵין בֵּין כֹּהֵן מְשַׁמֵּשׁ לְכֹהֵן שֶׁעָבַר, אֶלָּא פַר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה: י אֵין בֵּין בָּמָה גְדוֹלָה לְבָמָה קְטַנָּה, אֶלָּא פְסָחִים. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא נִדָּר וְנִדָּב, קָרֵב בְּבָמָה, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ לֹא נִדָּר וְלֹא נִדָּב, אֵינוֹ קָרֵב בְּבָמָה: יא אֵין בֵּין שִׁילֹה לִירוּשָׁלַיִם, אֶלָּא שֶׁבְּשִׁילֹה

נאָר דער אָקס (קרבן) וואָס ווערט געבראַכט (ווען דער כהן גדול האָט געפּסקנט עובר צו זיין) אויף אַלע געבאָטן (פון א כרת־איסור). אין ערשטן בית המקדש האָט מען דעם גרעסטן טייל כהנים גדולים געזאַלבט מיט זאַלבונגס־אייל; אין 2טן בית המקדש איז דער זאַלבונגס־אייל (וואָס האָט געשטאַמט פון משה רבנו׳ס צייט) ניט געווען, און א געוויינטליכער כהן איז געוואָרן א כהן גדול ווען ער האָט אָנגעטאָן די 8 קליידער צו דער עבודה (מרובה בגדים). זע וועגן דעם אין מסכתא יומא פּרק ז׳ משנה ה׳. דער דין איז, אַז אויב א געזאַלבטער כהן גדול האָט זיך טועה געווען און האָט געפּסקנט וועגן א איסור, פאַר וועלכן עס קומט כרת (למשל עסן אים יום כיפּור, צי חמץ אין פּסח) אַז מען מעג עס טאָן און ער האָט אַליין דאָס געטאָן, דאַרף ער ברענגען אַלס קרבן אַן אָקס (פּר הבא על כל המצוות). אָבער דער כהן גדול וועלכער איז ניט געזאַלבט געוואָרן נור ער האָט אָנגעטאָן די סך קליידער, דאַרף ניט ברענגען דעם אָקס. אין בין כהן משמש, עס איז נישטאָ קיין אונטערשיד צווישן דעם כהן (גדול) וועלכער דינט (אַלס כהן גדול) און דעם כהן (גדול) וועלכער איז געוואָרן אויס כהן גדול (שעבר), נור דער אָקס פון יום כיפּור און דאָס צענטל פון איפה. דער כהן גדול האָט יום כיפּור אין בית המקדש מקריב געווען זיינס אַ קרבן אַן אָקס (פּרו של כהן גדול), און יעדן טאָג האָט ער געבראַכט אין בית המקדש מקריב צו זיין א מעל־קרבן א צענטל פון אַן איפה (איפה איז דריי סאה, יעדע סאה האָט 6 טעפּ). זאָגט די משנה אַז אויב מיט א כהן גדול איז אים יום כיפּור געשען עפּיס א פּסול (ער איז טמא געוואָרן) און אַן אַנדערער כהן האָט אַנשטאָט אים געטאָן די עבודה אַלס כהן גדול אים יום כיפּור, און דערנאָך איז דער ערשטער צוריק געוואָרן כהן גדול און דער צווייטער איז געוואָרן אויס כהן גדול, האָט דער צווייטער אין כמעט אַלע זאַכן דעם דין פון א כהן גדול. למשל ער טאָר ניט חתונה האָבן מיט אַן אַלמנה וכדומה. אָבער דעם אָקס אים יום כיפּור און דאָס צענטל איפה יעדן טאָג ברענגט דער ערשטער.

י. אין בין במה, עס איז ניט (געווען) קיין אונטערשיד צווישן א גרויסער במה און א קליינער במה, נאָר (קרבנות) פּסחים. איידער שלמה המלך האָט אויפגעשטעלט דאָס בית המקדש האָט מען אין ארץ ישראל מקריב געווען קרבנות אויף במות, און יעדער ייד האָט זיך געקאָנט מאַכן ביי זיך אין הויף אַזא במה. במה הייסט א קליינער מזבח. אָבער עס זענען געווען אין טייל ערטער ניט פּריוואַטע במות, נאָר אַלגעמיינע, צענטראַלע במות, למשל אין דער שטאָט נוב, אין דער שטאָט גבעון, וואוהין א סך יידן זענען געקומען מקריב זיין. דאָס האָט געהייסן א במה גדולה, א גרויסע במה. זאָגט די משנה אַז די פּריוואַטע, קליינע במה (במה קטנה) און די צענטראַלע גרויסע במה, זענען געווען גלייך, און מען האָט אויף ביידע געקאָנט מקריב זיין דיזעלביקע קרבנות. אַן אויסנאַם איז געווען דער קרבן פּסח, וואָס מען האָט מקריב געווען ערב פּסח. דאָס האָט מען מקריב געווען נור אויף דער גרויסער במה. זה הכלל, — דאָס איז דער כלל, אַז אַזעלכע (קרבנות) וואָס מען קאָן מנדר־זיין אָדער מנדב־זיין האָט מען געמעגט מקריב זיין אויף א במה, און די (קרבנות) וועלכע מען קאָן ניט מנדר אָדער מנדב זיין האָט מען ניט מקריב געווען אויף דער במה. רש״י זאָגט, אַז דאָ מיינט מען די קליינע במה. וועגן קרבנות נדרים און נדבות זע פריער משנה ו׳. קרבנות, וועלכע מען האָט געמוזט ברענגען (קרבן חטאת וכדומה) האָט מען ניט געקאָנט מנדר און מנדב זיין פריוויליק.

יא. אין בין שילה, עס איז ניט (געווען) קיין אונטערשיד צווישן (דעם משכן

אוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה, ובירושלים לפנים מן החומה. וכאן וכאן קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים. קדשת שילה יש אחריה היתר, וקדשת ירושלים אין אחריה היתר:

פרק ב

א הקורא את המגלה למפרע, לא יצא. קראה על פה, קראה תרגום בכל לשון, לא יצא. אבל קורין אותה ללועזות בלעז. והלועז

אין) שילה און (דעם בית המקדש אין) ירושלים, נאָר וואָס אין שילה האָט מען געגעסן לייכטע קרבנות (קדשים קלים, ווי שלמים) און מעשר שני (דעם צווייטן מעשר) אומעטום וואו מען האָט געזען (בכל הרואה, אין דער גאַנצער אומגעגנט, פון וואַנען מען האָט געקאָנט זען שילה) און ירושלים האָט מען געגעסן (קדשים קלים און מעשר שני) אינווייניק פון דער (שטאָט־) מויער, (דאָס הייסט נור אין דער שטאָט ירושלים אליין. **דער משכן אין שילה איז געווען ביז דער צייט פון עלי הכהן (שמואל א׳ א־ד), וועגן מעשר שני זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר שני.** וכאן וכאן, און סיי דאָ (אין משכן פון שילה) און סיי דאָ (אין בית המקדש אין ירושלים) האָט מען געגעסן די הייליקסטע קרבנות (קדשי קדשים, ווי קרבן חטאת) אינווייניק פון די פאָרהאַנגן. **דער משכן אין שילה איז געווען ארום און ארום פאַרהאַנגען מיט פוירהאנגן, קלעים. זאָגט די משנה אז קדשי־קדשים האָט מען געמעגט עסן נור אין משכן זעלבסט; אין בית המקדש האָט מען זיי געמעגט עסן נור אין דער עזרה, אין בית המקדש־הויף, וועלכע איז געווען ארומגערינגלט מיט א מויער.** קדושת, די הייליקייט פון (משכן אין) שילה האָט נאָך זיך (נאָכדעם ווי דער משכן פון שילה איז חרוב געוואָרן) געהאַט אַ היתר (אַ דערלויבניש, מען האָט געמעגט דערנאָך מקריב זיין קרבנות אומעטום), אָבער די הייליקייט פון (בית המקדש אין) ירושלים האָט ניט נאָך זיך קיין היתר. **דאָס הייסט, אז אפילו נאָכדעם ווי דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן, טאָר מען מער אין אנדערע ערטער ניט מקריב זיין קרבנות, ווייל די קדושה פון בית המקדש אין ירושלים איז אייך שטענדיק (לעתיד לבוא).**

פרק ב.

א. הקורא, אז איינער ליינט די מגילה אויף צוריק האָט ער ניט יוצא געווען, **האָט ער ניט מקיים געווען די מצוה פון ליינען. „צוריק״ הייסט, למשל, אז ער האָט געליינט א פריערדיקן פסוק שפּעטער, און א שפּעטערדיקן פסוק פריער.** קראה, אויב ער האָט זי געליינט אויף אויסנווייניק, (אָדער) ער האָט זי געליינט אין תרגום (אין אראַמעאיש), (אָדער) אין יעדער אנדערער שפּראַך (ניט אין לשון־קודש), האָט ער ניט יוצא געווען; אָבער מען מעג זי ליינען צו מענטשן פון א פרעמדער שפּראַך (לועזות) אין זייער שפּראַך (בלעז). **די משנה לערנט דאָ, אז איינער וועלכער פאַרשטייט ניט די שפּראַך פון תרגום, פון אראַמעאיש, אָדער די אנדערע שפּראַכן, און מען האָט פאַר אים געליינט די מגילה אין תרגום אָדער אין די דאָזיקע אנדערע שפּראַכן, האָט ער ניט יוצא געווען. אָבער אויב ער פאַרשטייט יאָ דעם תרגום אָדער די שפּראַכן איז ער יאָ יוצא. דאַביי מוז די מגילה, פון וועלכן מען ליינט, זיין געשריבן אין דער שפּראַך אין וועלכער מען ליינט, ווארום א ניט הייסט עס געליינט פון אויסנווייניק.** והלועז, און אַ פרעמד־שפּראַכיקער (מענטש) וועלכער האָט געהערט (די מגילה ליינען) אין אשורית (אין לשון קודש) האָט יוצא געווען. **דאָס הייסט, אז אין לשון קודש איז יעדער יוצא, אפילו ער פאַרשטייט ניט. „תרגום״ איז דער טייטש איבערזעצונג. אָבער ווייל די ערשטע תרגומים פון תנך זענען געװען אין אראַמעאיש, מיינט מען מיט תרגום די אראַמעאישע שפּראַך. „לעז״ הייסט פרעמדע שפּראַך (אין תהלים קי״ד „מעם לעז״, און דער טייטש זאָל זיין פון א פאָלק וואָס רעדט אין א פרעמדער שפּראַך). „אשורית״ מיינט מען לשון קודש, וואָס איז געשריבן מיט**

שֶׁשָּׁמַע אַשּׁוּרִית יָצָא: ב קְרָאָהּ סֵרוּגִין וּמִתְנַמְנֵם יָצָא. הָיָה כוֹתְבָהּ, דּוֹרְשָׁהּ וּמַגִּיהָהּ, אִם כִּוֵּן לִבּוֹ יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא. הָיְתָה כְתוּבָה בְּסַם וּבְסִקְרָא וּבְקוֹמוֹס וּבְקַנְקַנְתּוֹס, עַל הַנְּיָר וְעַל הַדִּפְתְּרָא, לֹא יָצָא, עַד שֶׁתְּהֵא כְתוּבָה אַשּׁוּרִית עַל הַסֵּפֶר וּבִדְיוֹ: ג בֶּן עִיר שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ, וּבֶן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לָעִיר, אִם עָתִיד לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ, קוֹרֵא בִמְקוֹמוֹ, וְאִם לָאו, קוֹרֵא עִמָּהֶן. וּמֵהֵיכָן קוֹרֵא אָדָם אֶת הַמְּגִלָּה, וְיוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כֻּלָּהּ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵאִישׁ יְהוּדִי, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מֵאַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

אונזער הייגטיקן אלף בית (זע פריער פרק א׳ משנה ח׳). **אזוי זאָגט רשי** (גמרא מגילה ח׳) **אז עס מוז זיין געשריבן מיט דעם הייגטיקן לשון־קודש־אלף־בית.**

ב. קראה סירוגין, אויב איינער האָט זי (די מגילה) געליינט ביסלעכוויז (עט־ליכע שורות, און איבערגעהאקט, און דערנאָך ווידער געליינט עטליכע שורות און ווידער איבערגעהאָקט, און אזוי כסדר) אָדער ער האָט איינגעדרימלט (אין מיטן ליי־נען, און דערנאָך אויפאכפנדיק זיך האָט ער ווייטער געליינט), האָט ער יוצא געווען. **אפילו ער האָט אין צווישן איבערגעהאָקט אזוי לאנג ווי עס דויערט ליינען די גאנצע מגילה האָט ער אויך יוצא געווען.** היה כותבה, אויב איינער האָט (אים פורים) גע־שריבן א מגילה (און דאביי האָט ער געליינט פון א געשריבענער מגילה) אָדער ער האָט זי געדרשנט (איינגעטיישטש די מגילה), אָדער ער האָט זי מגיה געווען (דורכ־געקוקט צי זי איז גוט געשריבן און דערווייל זי געליינט), (איז דער דין) אויב ער האָט מכוון געווען זיין הארץ (יוצא צו זיין מיט דעם דאָזיקן ליינען), האָט ער יוצא געווען, און אויב ניט האָט ער ניט יוצא געווען. **וועגן דער שאלה צי מצוות דארפן האָבן כוונה זע ראש השנה פרק ג׳ משנה ז׳.** היתה כתובה, אויב זי (די מגילה) איז געווען געשריבן מיט פארב (סם) אָדער מיט סיקרא (אזא פארב שטאָף) אָדער מיט קומוס (גומי־פארב) אָדער מיט קנקנתוס (מיט וויטריאָל), (אָדער זי איז געווען גע־שריבן) אויף פאפיר (נייר), אָדער אויף רויע לעדער, איז מען ניט יוצא (אויב מען ליינט די דאָזיקע מגילה), נאָר זי מוז זיין געשריבן אין לשון־קודש ווי אויף אַ ספר (פארמעט) און מיט טינט (דיו). **וועגן דיו, סם, סיקרא, קומוס און קנקנתום זע אין מסכתא שבת פרק י״ב משנה ד׳ אין פירוש. מיט „על הספר" מיינט מען דאָ, „ווי אויף א ספר תורה", און דאָס מיינט, אויף פארמעט. וועגן „אשורית" האָבן מיר גע־געבן פריער פרק א׳ משנה ח׳.**

ג. בן עיר, אויב א מענטש פון א שטאָט (אין וועלכער מען ליינט די מגילה דעם פערצנסטן טאָג אין אדר) איז געקומען אין א מויער־שטאָט (וואָס איז געווען ארומגערינגלט מיט א מויער אין דער צייט פון יהושע בן נון, און מען ליינט דאָרט די מגילה דעם פופצנטן טאָג אין אָדר), אָדער א מענטש פון א מויער־שטאָט איז גע־קומען אין א שטאָט, (איז דער דין) אויב ער וועט צוריקגיין צו זיין אָרט, דארף ער ליינען ווי זיין אָרט, און אויב ניט ליינט ער צוזאמען מיט זיי (מיט די מענטשן אין דער שטאָט, וואו ער געפינט זיך איצט). **אויב דער מויער־שטאָט־מענטש רעכנט צוריקצוגיין אין זיין מויער־שטאָט אין דער נאַכט פון 13טן אויפן 14טן אָדר, דארף ער ליינען די מגילה דעם 15טן אָדר. אויב דער שטאָט־מענטש רעכנט צוריקצוגיין אין זיין שטאָט אין דער נאַכט פון 14טן אויפן 15טן אָדר דארף ער ליינען די מגילה דעם 14טן אָדר.** ומהיכן, און פון וואנען (פון וועלכן פסוק) דארף מען אָנהייבן ליינען די מגילה און מען זאָל יוצא זיין דעם חוב (פון מגילה ליינען)? ר׳ מאיר זאָגט, אז די גאנצע (די גאנצע מגילה, פון אָנהויב אָן); ר׳ יהודה זאָגט אז פון „איש יהודי" אָן (אסתר ב׳ פסוק ה׳); ר׳ יוסי זאָגט, אז פון „אחר הדברים האלה" (אסתר ג׳, א׳).

ד הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִלָּה חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן. אֵין קוֹרִין אֶת הַמְּגִלָּה וְלֹא מָלִין, וְלֹא טוֹבְלִין, וְלֹא מַזִּין, וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם לֹא תִטְבּוֹל, עַד שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה. וְכֻלָּן שֶׁעָשׂוּ מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, כָּשֵׁר: **ה** כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַמְּגִלָּה, וְלִקְרִיאַת הַהַלֵּל, וְלִתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְלִנְטִילַת לוּלָב, וְלִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין, וְלַמּוּסָפִין, וּלְוִדּוּי הַפָּרִים, וּלְוִדּוּי הַמַּעֲשֵׂר, וּלְוִדּוּי יוֹם הַכִּפֻּרִים, לִסְמִיכָה, לִשְׁחִיטָה, לִתְנוּפָה, לְהַגָּשָׁה, לִקְמִיצָה, וּלְהַקְטָרָה, לִמְלִיקָה,

די גמרא זאָגט, אז די הלכה איז ווי ר׳ מאיר, און מען דאַרף ליינען די גאַנצע מגילה.

ד. הכל, אלע זיינען כשר צו ליינען די מגילה, חוץ פון א טויבן, א משוגע און א קליינער יינגל (וועלכער איז נאָכניט אלט 13 יאָר מיט א טאָג). **שוטה מיינט מען א משוגענעם.** ר׳ יהודה איז מכשיר ביי א קליינעם יינגל. **דער טעם איז, ווייל המן האָט דאָך געוואָלט טויטן אויך קליינע קינדער.** אין קורין, מען ליינט ניט די מגילה, און מען טאָרניט מל־זיין, און מען טאָר זיך ניט טובל זיין (ווען איינער האָט אָנגע־רירט א מת און דאַרף זיך טובל זיין דעם 7טן טאָג) און מען טאָרניט באשפּריצן (אזא טמא־מענטש אין דעם 7טן טאָג פון טמא ווערן), מיט אש־וואַסער פון דער פּרה אדומה), און אויך א פרוי וועלכע איז א שומרת יום כנגד יום (אין איינעם פון די 11טעג נאָך אירע נידה־טעג, אויב זי האָט געזען בלוט און זי דאַרף זיך טובל זיין) טאָר זי זיך ניט טובל זיין — איידער די זון שפּראָצט אויף (עד שתנץ החמה). **די אלע זאַכן וואָס די משנה האָט דאָ אויסגערעכנט דאַרפן געטאָן ווערן ווען עס איז טאָג. די מגילה ליינען מיינט מען דאָ דאָס 2טע מאָל ליינען די מגילה אין טאָג פון פורים און ניט דאָס ערשטע מאָל אין דערנאַכט פריער** (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מגילה). **וועגן שומרת יום כנגד יום זע אין מסכתא פסחים פרק ח׳ משנה ה׳ אין פירוש, וואו מיר האָבן געגעבן די דערקלערונג וועגן דעם. זאָגט דאָ די משנה אז אויב מען וויל טאָן די דאָזיקע זאַכן אין דער פרי זאָל מען וואַרטן ביז די זון שפּראָצט אויף, ווען מען זעט שוין די זון אויף די שפּיצנבערג.** וכולן, און די אלע דאָזיקע זאַכן אויב מען האָט זיי געטאָן ווען דער מאָרגן־זייל איז שוין געהאַט אויפ־געגאַנגען האָט מען יוצא געווען **דער מאָרגן־זייל מיינט דער בלאָער פּאַס אויף דער מזרח זייט פון הימל, וואָס באַווייזט זיך באַלד אין דער פרי. די משנה זאָגט, אז לכתחילה דאַרף מען וואַרטן ביז די זון שפּראָצט־אויף, נאָר בדיעבר איז כשר אויב דער בלאָער פּאַס אויף דער מזרח־זייט פון הימל האָט זיך שוין באַוויזן.**

ה. כל היום, דער גאַנצער טאָג איז כשר צום ליינען די מגילה (אים פורים), צום ליינען הלל (זאָגן הלל אים יום טוב און חנוכה), צו בלאָזן שופר (אים ראש השנה), צום נעמען דעם לולב (בענטשן אתרוג אים סוכות), צו דאַווענען מוסף (שבת און יום טוב און ראש חודש), צו (מקריב זיין אין בית המקדש די קרבנות) מוסף, צום זאָגן וידוי איבער די (קרבנות פון) אָקסן (וואָס עס דאַרף ברענגען אַ געזאַלבטער כהן גדול אָדער דער ציבור יידן פאַר עובר זיין אויף א שווערער עבירה), צום זאָגן וידוי אויף מעשר. (בערתי הקודש מן הבית), צום זאָגן וידוי אים יום כיפור, צום ארויפלייגן די האַנט אויפן קרבן (פאַרן מקריב זיין אים אין בית המקדש, סמיכה), צום שעכטן (קרבנות אין בית המקדש), צום אויפהייבן (א מעל־קרבן, א מנחה, אין בית המקדש), צום צו־פירן (דעם מעל־קרבן, די מנחה צום מזבח), צום קומץ־זיין (אראָפּנעמען פון דעם קרבן מנחה־מעל א האַנט־פול מעל כדי אים צו פאַרברענען אויפן מזבח), צום מקטיר־זיין (פאַרברענען דעם האַנד־פול מעל אויפן מזבח), צום מולק־זיין (אָפּשניידן מיטן שאַרפן האַנד־נאָגל דעם קאָפּ פון א עוף־קרבן אין בית המקדש), צום בלוט־נעמען (נעמען אין א הייליקער כלי דאָס בלוט פון קרבן נאָכן שעכטן אים אין בית המקדש), און צום שפּריצן (דאָס בלוט פון קרבן אויפן

וּלְקַבָּלָה, וּלְהַזָּיָה, וּלְהַשְׁקָיַת סוֹטָה, לַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה, וּלְטָהֳרַת הַמְּצוֹרָע: ו כָּל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לִקְצִירַת הָעוֹמֶר, וּלְהֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים, זֶה הַכְּלָל, כָּל דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּיּוֹם, כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם, דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּלַּיְלָה כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה:

פרק ג

א בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, לוֹקְחִין בְּדָמָיו בֵּית הַכְּנֶסֶת,

מזבח), צום אַנטרינקן א סוטה (א פרוי וועלכע איר מאן איז חושד אז זי האָט מזנה געווען, און מען טרינקט איר אָן מיט מים המאררים), צום אָפּהאַקן דעם קאָפּ פון קאַלב (עגלה ערופה, אויב מען געפינט א געהרגעטען מענטשן), און צום טהור מאכן א מצורע. יעדע פון דאָזיקן זאכן דארף געטאָן ווערן בייטאָג און די משנה זאָגט, אז מען קאָן דאָס טאָן א גאנצן טאָג, מיר האָבן ניט געגעבן קיין גענויע דערקלערונג וועגן יעדן פון די זאכן, וואָס די משנה האָט דאָ דערמאָנט, ווייל מיר וועלן וועגן דעם געבן אין די ערטער פון משניות, וואו די זאכן ווערן געלערנט. מגילה לייענען, זאָגן הלל, בלאָזן שופר, נעמען לולב, דאווענען מוסף, מקריב זיין קרבן מוסף, זענען באַקאַנטע זאכן. וועגן וידוי איבער די אָקסן געבן מיר אין מסכתא הוריות פרק א׳ און ב׳. וועגן וידוי פון מעשרות, געבן מיר אין מסכתא מעשר שני פרק ה׳ משנה ו׳. וידוי פון יום כיפור איז באקאנט. וועגן סמיכה און שחיטה און קבלה און שפּריצן בלוט (הזאה, אָדער זריקה) פון בהמות־קרבנות, און מליקה פון עופות־קרבנות געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא זבחים. וועגן תנופה און הגשה און קמיצה פון מנחה־קרבנות געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא מנחות. וועגן אַנטרינקן א סוטה געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא סוטה. וועגן דער עגלה ערופה געבן מיר אין מסכתא סוטה פרק ט׳. וועגן טהור־מאכן א מצורע געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא נגעים.

ו. כל הלילה, א גאנצע נאכט איז כשר צום שניידן (גערשטן־זאנגן) פאר דעם עומר און צום מקטיר־זיין (פארברענען אויפן מזבח אין בית המקדש) די פעט און איברים (פון קרבן תמיד). דער עומר, דאָס מעסטל גערשטן־מעל פון נייער תבואה האָט מען מקריב געווען אין בית המקדש דעם 16טן טאָג אין ניסן, און די גערשטן־זאנגן, צו מאכן פון זיי דאָס מעסטל מעל, האָט מען אָפּגעשניטן אין דער נאכט דער־פריער. זאָגט די משנה אז א גאנצע נאכט איז כשר צום שניידן די זאנגן. דעם קרבן תמיד, וואָס מען האָט מקריב געווען אין בית המקדש פארנאַכט, האָט מען זיינע פעט־טיילן און די פלייש־איברים פארברענט אויפן מזבח א גאנצע נאכט. זע אין מסכתא ברכות פרק א׳ משנה א׳. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, יעדע זאך, וואָס איר צייט איז ביי טאָג מעג מען (זי טאָן) א גאנצן טאָג; יעדע זאך, וואָס איר צייט איז ביינאכט, מעג מען זי טאָן א גאנצע נאכט. די משנה אין ברכות פרק א׳ משנה א׳ זאָגט דערויף, אז די חכמים האָבן איינגעפירט, אז מען זאָל עס טאָן נור ביז האלבע נאַכט, און דאָרט ווערט געגעבן דער טעם דערצו.

פרק ג

א. בני העיר, אויב איינוואוינער פון א שטאָט האָבן פארקויפט דעם מארק־פּלאץ פון דער שטאָט, מעגן זיי קויפן פאר זיין געלט א שול. די משנה וועט דאָ לער־נען די דינים, אז ווען מען פארקויפט א הייליקע זאך, וואָס געהערט צום כלל, מעג מען פאר דעם געלט קויפן א זאך וואָס איז הייליקער פון דער פארקויפטער זאך, אָבער מען טאָר ניט קויפן א זאך, וואָס האָט א קלענערע קדושה (איז ווייניקער הײ־ליק) פון דער פארקויפטער זאך. דער מארק־פּלאץ פון דער שטאָט ביי די ידן אין ארץ ישראל האָט געהאַט א געוויסע הייליקייט, ווייל מען האָט דאָרט געדאַוונט אין תעניתים, ווי עס זאָגט די משנה תענית פרק ב׳ משנה א׳ (מוציאין את התיבה לרחובה

בֵּית הַכְּנֶסֶת, לוֹקְחִין תֵּבָה. תֵּבָה, לוֹקְחִין מִטְפָּחוֹת. מִטְפָּחוֹת, לוֹקְחִין סְפָרִים. סְפָרִים, לוֹקְחִין תּוֹרָה. אֲבָל אִם מָכְרוּ תוֹרָה, לֹא יִקְחוּ סְפָרִים. סְפָרִים, לֹא יִקְחוּ מִטְפָּחוֹת. מִטְפָּחוֹת, לֹא יִקְחוּ תֵּיבָה. תֵּיבָה, לֹא יִקְחוּ בֵּית הַכְּנֶסֶת. בֵּית הַכְּנֶסֶת, לֹא יִקְחוּ אֶת הָרְחוֹב. וְכֵן בְּמוֹתְרֵיהֶן. אֵין מוֹכְרִין שֶׁל רַבִּים לְיָחִיד, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹרִידִין אוֹתוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן אַף לֹא מֵעִיר גְּדוֹלָה לְעִיר קְטַנָּה:

ב אֵין מוֹכְרִין בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא עַל תְּנַאי, שֶׁאִם יִרְצוּ יַחֲזִירוּהוּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹכְרִים אוֹתוֹ מִמְכַּר עוֹלָם, חוּץ מֵאַרְבָּעָה דְבָרִים, לְמֶרְחָץ וּלְבֻרְסְקִי וְלִטְבִילָה וּלְבֵית הַמָּיִם. רַבִּי יְהוּדָה

של עיר). **אָבער א שול, וואו מען דאוונט שטענדיק איז הייליקער.** בית הכנסת, (אויב מען האָט פארקויפט) א שול, מעג מען קויפן (פאר דעם געלט) א ארון־קודש. **תיבה, א קאסטן, דער ארון קודש, אין וועלכן עס ליגן די ספר תורות; דאָס איז הייליקער פון דער** שול. תיבה, (אויב מען האָט פארקויפט) דעם ארון קודש, מעג מען קויפן (פאר דעם געלט) א מענטעלע, „מטפחת", **א מענטעלע, אין וועלכן מען וויקלט איין די ספר תורה.** מטפחת, (אויב מען האָט פארקויפט) א מענטעלע, מעג מען קויפן (פאר דעם געלט) ספרים. **מיט ספרים מיינט מען דאָ נביאים און כתובים.** ספרים, (אויב מען האָט פאַרקויפט) ספרים, מעג מען קויפן (פאַר דעם געלט) אַ ספר תורה, **ווייל די חמשה חומשי תורה זענען הייליקער פון די ספרי נביאים און כתובים.** אבל, אָבער אויב מען פארקויפט א ספר תורה זאָל מען ניט קויפן (פאר דעם געלט) קיין ספרים; און אויב (מען האָט פארקויפט) ספרים זאָל מען ניט קויפן קיין מענטעלע; און אויב (מען האָט פארקויפט) א מענטעלע זאָל מען ניט קויפן קיין ארון קודש; און (אויב מען האָט פארקויפט) אַן ארון קודש זאָל מען ניט קויפן קיין שול, און (אויב מען האָט פארקויפט) א שול זאָל מען ניט קויפן קיין מארק־פלאץ (פון דער שטאָט). **מחמת דאָס הייסט אז פאר געלט, וואָס מען האָט באקומען פאר א זאך מיט א גרעסערער הייליקייט, האָט מען געקויפט א זאך מיט א קלענערער הייליקייט. די גמרא זאָגט, אז א שול מעג מען פארקויפן נור א דאָרפישע שול, וואָס געהערט נור צו די עטליכע איינוואוינער פון דאָרף, אָבער א שול פון א גרעסערער שטאָט, וואו עס קומען א סך מענטשן דאוונען, קאָן מען בכלל ניט פארקויפן.** וכן, און אזוי איז אויך דער דין מיט דעם רעשט געלט. **אויב למשל מען האָט פארקויפט ספרים און מען האָט פאר אַ טייל פון געלט געקויפט א ספר תורה, טאָר מען ניט פאר דעם איבערגעבליבענעם געלט קויפן א זאך וואָס איר קדושה איז קלענער פון דער קדושה פון ספרים.** אין מוכרין, מען טאָרניט א (הייליקע זאך) וואָס געהערט צו א רבים (צום כלל יידן אין אן אָרט) פארקויפן צו אן איינצלנעם מענטש) (צו א יחיד), ווייל מען פארקלענערט זיין הייליקייט, אזוי זאָגט ר׳ יהודה. **למשל א ספר וואָס געהערט צו א שול טאָר מען ניט פארקויפן צו א איינצעלנעם מענטש.** אָמרו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ יהודה): אויב אזוי זאָל מען ניט טאָרן (פארקויפן) אויך ניט פון א גרעסערער שטאָט אין אַ קלענערער שטאָט! **ווייל אויך דאָ איז דאָך די קדושה קלענער. די חכמים האלטן, אז מען מעג יאָ.**

ב. אין מוכרין, מען טאָר ניט פארקויפן א שול סיידן מיט דעם תנאי, אז ווען מען וועט וועלן זאָל (דער קויפער) צוריק אָפּגעבן די שול, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **ווייל עס איז א בזיון צו פארקויפן א שול אויף שטענדיק, אז מען זאָל קיינמאָל ניט קאָנען זי צוריקנעמען.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מען קאָן זי פארקויפן אויף שטענדיק (ממכר עולם, א שטענדיקן פארקויף) א חוץ (צום נוצן זי) פאר פיר זאכן (צו וואָס מען טאָר די שול ניט פארקויפן); פאר א באָד, פאר א לעדער־גארבעריי, פאר א מקוה (טבילה, זיך טובל זיין) און פאר א וואסער־הויז (בית המים). **ווייל די דאָזיקע זאכן זע־**

אוֹמֵר, מוֹכְרִין אוֹתָהּ לְשֵׁם חָצֵר, וְהַלּוֹקֵחַ מַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה: ג וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁחָרַב, אֵין מַסְפִּידִין בְּתוֹכוֹ, וְאֵין מַפְשִׁילִים בְּתוֹכוֹ חֲבָלִים, וְאֵין פּוֹרְשִׂין לְתוֹכוֹ מְצוּדוֹת וְאֵין שׁוֹטְחִין עַל גַּגּוֹ פֵּרוֹת, וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ קַפֶּנְדַּרְיָא. שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. קְדֻשָּׁתָן אַף כְּשֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין. עָלוּ בוֹ עֲשָׂבִים לֹא יִתְלוֹשׁ, מִפְּנֵי עָגְמַת נֶפֶשׁ: ד רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים. חָל לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת, מַקְדִּימִין לְשֶׁעָבַר, וּמַפְסִיקִין לְשַׁבָּת אַחֶרֶת.

נען זייער ניט ריין, און עס איז א בזיון אז מען זאָל מאכן פון א שול אזעלכע זאכן. „בית המים”, וואסער־הויז, איז איין טייטש אז מען מיינט א וועשעריי, צו וואשן וועש; אן אנדערער פירוש איז אן אָרט משתין צו זיין. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען פארקויפט איר (די שול) פאר א הויף, און וואָס דער קויפער וויל זאָל ער מאכן דערפון. דאָס הייסט, מען דארף ניט זאָגן אז מען פארקויפט צו מאכן דערפון איינע פון די דאָזיקע זאכן; אָבער דער קויפער קאָן טאָן וואָס ער וויל.

ג. ועוד, און נאָך האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז א שול וואָס איז חרוב געוואָרן (מען האָט אויפגעהערט צו דאַווענען אין איר), טאָר מען אין איר ניט האַלטן קיין הספדים, און מען טאָר ניט דרייען אין איר קיין שטריק (דאָס הייסט, ניט טאָן אין איר קיין ארבייט), און מען טאָר ניט אין איר אויסשפרייטן קיין נעצן (צו פאנגן חיות אָדער פייגל), און מען טאָר ניט אויסשפרייטן אויף איר דאך פרוכטן (צום טרוקענען), און מען טאָר ניט מאכן איר פאר א דורכגאַנג (אדורכגיין דורך איר כדי זיך צו פארקלענערן דעם וועג), וואָרים עס ווערט געזאָגט (ויקרא כ״ו) „והשימותי את מקדשיכם, און איך וועל וויסט מאַכן אייערע הייליקייטן”, זיי (די שולן) זענען הייליק אפילו ווען זיי זענען וויסט. די משנה לערנט, אז מען טאָר ניט טאָן אין דער שול קיינע ארבייטן, און זי דערמאָנט דרייען שטריק, ווייל די שטריק דרייען דארף מען האָבן א גרויס אָרט. „קפנדריא” איז דאָס לאַטייניש וואָרט „וויא קאָמפּענדאַריא”, און עס מיינט א פארקלענערטער וועג. עלו בו, אויב עס וואקסן אין איר (אין דער חרוב־געוואָרענער שול) גראָזן, זאָל מען זיי ניט אויסרייסן, צוליב עגמת נפש. כדי מען זאָל זיי, די גראָזן, טאָקע זען און מען זאָל האָבן עגמת נפש, און מען זאָל זיך דערמאָנען אז מען דארף זי צוריק אויפבויען. אָדער מען זאָל מתפלל זיין, אז די שול זאָל צוריק אויפגעבויט ווערן.

ד. ראש חודש, אויב ראש חודש אָדר פאלט־אויס אים שבת, לייענט מען (דעם דאָזיקן שבת) די פרשה „שקלים”. די משנה וועט דאָ לערנען וועגן די 4 פרשיות וואָס מען לייענט אין די שבתים פון ראש חודש אָדר ביז ראש חודש ניסן: שקלים, זכור, פרה, פרשת החודש. די פרשה שקלים איז די פרשה כי תשא (שמות ל׳ י״א). חל להיות, אויב ער (ראש חודש אדר) איז אויסגעפאלן אין מיטן דער וואָך, לייענט מען (די פרשת שקלים) פריער (דעם שבת פאר דאָס ראש חודש אדר). דער טעם פארוואָס מען לייענט די פרשת שקלים פאר אָדער אין ראש חודש אָדר, איז ווייל אין דער פרשה ווערט גע־לערנט, אז יעדער ייד דארף געבן דעם מחצית השקל, און די מסכתא שקלים פרק א׳ משנה א׳ זאָגט, אז דאָס האָט מען, אין דער צייט פון בית המקדש, געגעבן אין חודש אָדר (באחד באדר משמיעין על השקלים). ומפסיקין, און (אויב ראש חודש פאלט אויס אין מיטן דער וואָך) איז מען מפסיק דעם קומענדיקן שבת. דאָס הייסט דעם שבת נאָך דעם שבת פון פרשת שקלים לייענט מען ניט קיין פרשה פון די 4 פרשיות, ווייל די פרשת זכור מוז געלייענט ווערן שבת פאר פורים. בשניה, דעם צווייטן שבת (דעם שבת דער־נאָך, דאָס הייסט שבת פאר פורים) לייענט מען „זכור”. דאָס איז די פרשה זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כ״ה, י״ז), מען זאָל געדענקן דאָס שלעכטס פון עמלק; מחמת המן האָט אָפּגעשטאמט פון אגג (אסתר ד׳ א׳, „האגגי”), און אגג איז געווען דער מלך

בַּשְּׁנִיָּה זָכוֹר, בַּשְּׁלִישִׁית פָּרָה אֲדֻמָּה, בָּרְבִיעִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. בַּחֲמִישִׁית חוֹזְרִין לְכְסִדְרָן. לַכֹּל מַפְסִיקִין, בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים: ה בַּפֶּסַח קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁל תּוֹרַת כֹּהֲנִים, בָּעֲצֶרֶת, שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אַחֲרֵי מוֹת. בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, וּבִשְׁאָר

פון עמלק (שמואל א׳, ט״ו). בשלישית, דעם דריטן שבת (שבת נאָך פורים) לײנט מען די פרשה פרה אדומה. דאָס איז די פרשה „זאת חוקת התורה״ (במדבר יט), וואו עס ווערט געלערנט, אז אײנער איז טמא געוואָרן דורך אָנרירן א מת, דאַרף מען אים באשפריצן מיט וואסער, וואָס איז געמישט מיט אש פון דער פאַרברענטער רויטער קו (פרה אדומה) כדי ער זאָל ווערן רײן. און ווײל עס דערנענטערט זיך (נאָך פורים) דער יום טוב פסח, ווען די יידן האָבן געדאַרפט זײן טהור כדי צו קאָנען מקריב זײן דעם קרבן פסח, האָט מען געלײנט די פרשה פון פרה אדומה. ברביעית, אין פירטן שבת (שבת פאַר ראש חודש ניסן) לײנט מען די פרשה „החודש הזה לכם״ (שמות י״ב), אין דער פרשה ווערט געזאָגט אז דאָס איז דער ערשטער חודש און אז מען זאָל מקריב זײן דעם 14טן טאָג אין ניסן דעם קרבן פסח. בחמישית, דעם פינפטן שבת (שבת נאָך ראש חודש ניסן) גײט מען צוריק צו זײער סדר. דאָס הײסט, מען לײנט די ספר תורה, לויט דער סדר פון די פרשיות פון יאָר. דאָס איז אײן דעה אין דער גמרא. אן אנדערע דעה אין דער גמרא איז, אז מען גײט צוריק צו דעם סדר פון די הפטרות, ווײל אין די דאָזיקע 4 שבתים האָט מען געזאָגט אנדערע הפטרות. לכל מפסיקין, צו אלע (פײערליכע טעג) איז מען מפסיק. מיט „מפסיקין״ מײנט מען דאָ „מען רײסט איבער דאָס לײנען די פרשיות פון דער תורה לויטן סדר״. געוויינטליך לײנט מען יעדע וואָך א פרשה פון דער תורה לויטן סדר (פון בראשית אָן און אזוי כסדר). אָבער ווען עס קומט אָן א פײערליכער טאָג, ווי יום טוב, און אנדערע אזעלכע פײערליכע טעג, לײנט מען ניט פון דער פרשה פון דער וואָך, נאָר מען לײנט א באזונדערע פרשה, וואָס האָט א שייכות מיטן פײערליכן טאָג. אזוי טײטשט רש״י. אָבער דער ברטנורא טײטשט, אז דאָ מײנט מען וועגן דער הפטרה, אז מען זאָגט ניט די הפטרה פון דער וואָך נאָר אן אַנדערע הפטרה, וואָס האָט אַ שייכות מיט דעם טאָג. בראשי, אין די ראש־חודש־טעג, און אין חנוכה, און אין פורים, און אין תעניתים, און מעמדות און אין יום כיפור. אין די דאָזיקע טעג לײנט מען פרשיות, וואָס האָבן א שייכות צו די טעג. וועגן „מעמ־דות״ זע אין מסכתא תענית פרק ד׳ משנה א׳ און ב׳ אין פירוש.

ה. בפסח, אים פסח (לײנט מען) אין דער פרשה פון די ימים טובים אין (חומש) תורת כהנים. „תורת כהנים״, די תורה וועגן די כהנים, הײסט דער חומש ויקרא, וואו ס׳ווערן געלערנט די דינים וועגן קרבנות און וועגן די כהנים. זאָגט די משנה אז אין ערשטן טאָג פסח לײנט מען די פרשה „שור או כבש״ אין ויקרא כ״ב און מען לײנט אריין אין ויקרא כ״ג די פרשה וועגן ימים טובים. בעצרת, אים שבועות (לײנט מען) „שבעה שבועות״ (דברים ט״ז, א׳) אין דער דאָזיקער פרשה ווערט געלערנט וועגן יום טוב שבועות. בראש השנה, אים ראש השנה (לײנט מען) „בחדש השביעי באחד לחדש״ (ויקרא כ״ג). אין דער דאָזיקער פרשה ווערט געלערנט וועגן ראש השנה, דעם ערשטן טאָג אין 7טן חודש, תשרי. ביום הכיפורים, אים יום כיפור (אין דער פרי לײנט מען) „אחרי מות״ (ויקרא ט״ז). אין אחרי מות ווערט געלערנט ווי אזוי דער כהן גדול דאַרף טאָן די עבודה אים יום כיפור. ביום טוב, אין ערשטן טאָג יום טוב פון סוכות (לײנט מען) אין דער פרשה פון די ימים טובים אין תורת כהנים (ויקרא כ״ג). דאָס איז די פרשה וואו עס ווערט געלערנט וועגן די ימים טובים און צווישן זײ אויך וועגן סוכות. סתם „חג״ אין דער משנה מײנט מען סוכות. ובשאר, און אין די איבעריקע

כָּל יְמוֹת הֶחָג, בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג: **ו** בַּחֲנֻכָּה, בַּנְּשִׂיאִים. בְּפוּרִים, וַיָּבֹא עֲמָלֵק. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם. בַּמַּעֲמָדוֹת, בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. בַּתַּעֲנִיּוֹת, בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת. אֵין מַפְסִיקִין בִּקְלָלוֹת, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אֶת כֻּלָּן. בַּשֵּׁנִי וּבַחֲמִישִׁי וּבַשַּׁבָּת בַּמִּנְחָה קוֹרִין כְּסִדְרָן, וְאֵין עוֹלִים לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִצְוָתָן שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּזְמַנּוֹ:

טעג פון סוכות (ליינט מען די פרשה וועגן) די קרבנות פון סוכות. **דאָס איז די פרשה אין במדבר כ"ט, פון פסוק י"ז און ווייטער, וואו עס ווערט וועגן יעדן טאָג געזאָגט וואָסערע קרבנות מען האָט אין דעם דאָזיקן טאָג מקריב געווען. — עס דאַרף דאָ באַמערקט ווערן אז היינט איז מען זיך נוהג צו ליינען מייסטנס אנדערע פרשיות, למשל, דעם ערשטן טאָג פסח ליינט מען די פרשה „משכו וקחו" (שמות י"ב), אים שבועות ליינט מען קבלת התורה און עשרת הדברות (שמות י"ט, כ'), ראש השנה ליינט מען „וה' פקד" (בראשית כ"א), און אזוי ווייטער.**

ו. בחנוכה, אים „חנוכה (ליינט מען) די פרשה פון נשיאים (במדבר ז'). **ווייל דאָרט ווערט דערציילט וועגן מחנך זיין דעם משכן, און חנוכה האָט מען צוריק מחנך געווען דאָס בית המקדש, נאָכדעם ווי עס איז באפרייט געוואָרן פון די שונאים.** בפורים, אים פורים (ליינט מען) „ויבא עמלק" (שמות ט' ח'). **ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין משנה ד' האָט המן אָפּגעשטאַמט פון עמלק.** בראשי חדשים, אין ראש חודש (ליינט מען) „ובראשי חדשיכם" (במדבר כ"ה, י"א). **מחמת עס ווערט דאָ געלערנט וועגן קרבן מוסף וואָס מען האָט מקריב געווען אים ראש חודש.** במעמדות, אין מעמדות האָט מען געליינט אין מעשה בראשית (בראשית א'). **וועגן „מעמדות" און ווי אזוי מען האָט געליינט די פרשה פון בראשית, זע מסכתא תענית פרק ד' משנה א' און ב' און ג'.** בתעניות, אין תענית (ליינט מען) ברכות וקללות (ויקרא כ"ו ג'). **דאָס איז די פרשה „ואם בחקותי", אין וועלכער עס ווערט צוערשט געזאָגט די ברכות, וואָס יידן וועלן האָבן אז זיי וועלן אָפּהיטן די תורה, און דערנאָך גייען די קללות, די תוכחה, די שטראָפן, וואָס וועלן קומען אויף יידן אויב זיי וועלן ניט אָפּהיטן די תורה. — אויך דאָ איז מען זיך היינט נוהג צו ליינען אין תענית־טעג די פרשה „ויחל" (שמות ל"ב י"א), און מיט „תעניות" מיינט די משנה די תעניתים צוליב מאנגל אין רעגן אָדער צוליב אן אנדערער עת צרה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא תענית).** אין מפסיקין, מען טאָר ניט איבעררייסן אין מיט (דער פרשה פון) קללות, נאָר איינער ליינט אלע (די גאַנצע פרשה). **דאָס הייסט, אז מען טאָר ניט איבערהאקן אינמיטן דער תוכחה און אויפרופן אן אנדערן צו פאַרענדיקן די תוכחה. נאָר איין מענטש מוז האָבן די גאַנצע תוכחה־עליה.** בשני, אין מאָנטאָג און אין דאָנערשטאָג און אים שבת צו מנחה ליינט מען לויט זייער סדר (די סדרה פון דער וואָך), און עס ווערט ניט אראָפּגערעכנט פון חשבון. **די פרשה פון דער וואָך־סדרה, וואָס מען ליינט שבת ביי מנחה און מאָנטאָג און דאָנערשטאָג ווערט ניט אראָפּגערעכנט, נאָר שבת אין דער פרי מוז מען די דאָזיקע פרשה נאָכאַמאָל ליינען.** — שנאמר, (מען ליינט אין דער תורה די אלע פרשיות אין יעדן יום טוב לויט דעם יום טוב נאָך), ווייל עס ווערט געזאָגט (ויקרא כ"ג) „וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, און משה האָט געזאָגט די ימים טובים פון גאָט צו די קינדער פון ישראל", (דערפון איז געדרינגן אז) זייער מצוה איז אז מען זאָל ליינען (די פרשה) וועגן יעדן (יום טוב) אין זיין צייט. **דאָס ווערט אָפּגעלערנט פון וואָרט „מועדי", וואָס איז דער טייטש „ימים טובים" און אויך די באַשטימטע צייטן, און עס הייסט, אז יעדן יום טוב האָט משה געלערנט די דינים פון דאָזיקן יום טוב, און דערפון איז געדרונגן, אז מען דאַרף יעדן יום טוב ליינען די פרשה פון דאָזיקן יום טוב.**

א הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה, עוֹמֵד וְיוֹשֵׁב. קְרָאָהּ אֶחָד, קְרָאוּהָ שְׁנַיִם, יָצְאוּ. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ, יְבָרֵךְ, וְשֶׁלֹּא לְבָרֵךְ, לֹא יְבָרֵךְ. בַּשֵּׁנִי וּבַחֲמִישִׁי וּבַשַּׁבָּת בַּמִּנְחָה קוֹרִין שְׁלֹשָׁה. אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן, וְאֵין מַפְטִירִין בְּנָבִיא. הַפּוֹתֵחַ וְהַחוֹתֵם בַּתּוֹרָה, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ: **ב** בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה. אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן, וְאֵין מַפְטִירִין בְּנָבִיא. הַפּוֹתֵחַ

פרק ד.

א. הקורא, דער וואס לייענט די מגילה (מעג לייענען ווי ער וויל צי) ווען ער שטייט, צי ווען ער זיצט. **די תורה טאָר מען ניט לייענען זיצנדיק, אָבער די מגילה מעג מען.** קראה, צי עס האָט געלייענט איינער צי צוויי (מענטשן צוזאמען) האָט מען יוצא געווען. **די תורה טאָרן ניט לייענען צוויי מענטשן צוזאמען, ווייל „תרי קלי לא משתמעי", צוויי שטימען צוזאַמען הערט מען ניט, אָבער די מגילה איז אַ סיפור המעשה, וויל מען גיכער הערן, און דעריבער הערט מען אפילו פון צוויי מענטשן צוזאמען.** מקום, אין אן אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען צו מאכן א ברכה (נאָכן לייענען די מגילה), דארף מען מאַכן די ברכה, און (אין דעם אָרט, וואו מען האָט זיך נוהג געווען) ניט צו מאַכן די ברכה, דאַרף מען ניט מאכן די ברכה. **די משנה לערנט דאָ וועגן דער ברכה נאָכן ליינען די מגילה; אָבער די ברכות פארן מגילה־לייענען, „מקרא מגילה", „שעשה ניסים" און „שהחיינו", מאַכט מען אומעטום. —** בשני, מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און שבת ביי מנחה לייענט מען (אין דער תורה, רופט מען אויף צום ספר) דריי (מענטשן). **די משנה גיט דאָ ווייטער דינים וועגן לייענען אין ספר תורה. מיר ווילן דאָ באמערקן, אז אין דער צייט פון דער משנה איז ניט געווען קיין בעל קורא, נאָר יעדער איינער, וועמען מען האָט אויפגערופן צום ספר האָט אליין געלייענט. דעריבער זאָגט דאָ די משנה כסדר „קורין" זיי לייענען, און מען מיינט די אויפגערופענע צום ספר. זאָגט דאָ די משנה, אז מאָנטאָג, דאָנערשטאָג, און שבת צו מנחה רופט מען אויף דריי מענטשן.** אין פוחתין, (מען רופט ניט אויף) ניט ווינציקער (פון דריי) און ניט מער (פון דריי), און מען זאָגט ניט (מאָנטאָג, דאָנערשטאָג און שבת ביי מנחה) קיין הפטרה פון די נביאים. **עס איז ניט פאראן דאמאָלס קיין הפטרה.** הפותח, דער וועלכער הייבט אָן צו לייענען (די תורה) און דער וועלכער ענדיגט (דאָס לייענען) די תורה מאכן די ברכה (דער ערשטער) פריער און (דער צווייטער) דערנאָך. **ביים לייענען אין ספר תורה ווערן געמאַכט צוויי ברכות. איין ברכה „אשר בחר בנו", ווערט געמאַכט פארן לייענען, און די צווייטע ברכה „אשר נתן לנו" ווערט געמאַכט נאָכן לייענען. זאָגט די משנה אז דער ערשטער, וועלכן מען רופט אויף צום ספר, און ער הייבט אָן לייענען די תורה, מאַכט די ערשטע ברכה („אשר בחר בנו") פארן לייענען; און אז דער לעצטער, וועלכער מען רופט אויף צום ספר, מאכט די ברכה („אשר נתן לנו") נאָכן לייענען. אָבער דער ערשטער מאַכט ניט די ברכה נאָכן לייענען, און דער לעצטער מאַכט ניט די ברכה פארן לייענען, און דער מיטלסטער מאַכט בכלל ניט קיין ברכה. דאָס איז געווען אין דער צייט פון דער משנה. שפעטער האָט מען איינגעפירט, אז יעדער איינער, וועמען מען רופט אויף צום ספר, מאכט סיי די ערשטע ברכה פאר דעם לייענען, און סיי די ברכה נאָך דעם לייענען. דאָס האָט מען געטאָן, כדי מענטשן וועלכע קומען אריין אָדער גייען אוועק אין מיטן לייענען זאָלן ניט מיינען, אז מען מאַכט ניט קיין ברכה בכלל.**

ב. בראשי, אים ראש חודש און אים חול המועד לייענען (רופט מען אויף צום ספר) פיר מענטשן; מען טאָר ניט (אויפרופן) ניט ווינציקער און ניט מער, און מען זאָגט ניט קיין הפטרה אין די נביאים; דער וועלכער הויבט אָן (לייענען) און דער וועלכער עס ענדיקט לייענען די תורה, מאכן די ברכה (דער ערשטער) פריער, און (דער צווייטער) דער־

וְהַחוֹתֵם בַּתּוֹרָה, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּסָף וְאֵינוֹ יוֹם טוֹב, קוֹרִין אַרְבָּעָה. בְּיוֹם טוֹב, חֲמִשָּׁה. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שִׁשָּׁה. בְּשַׁבָּת, שִׁבְעָה. אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן, וּמַפְטִירִין בְּנָבִיא. הַפּוֹתֵחַ וְהַחוֹתֵם בַּתּוֹרָה, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ: ג אֵין פּוֹרְסִין אֶת שְׁמַע, וְאֵין עוֹבְרִין לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם, וְאֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה, וְאֵין מַפְטִירִין בְּנָבִיא, וְאֵין עוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב, וְאֵין

נאָך. עס איז דאָס זעלבע וואָס אין דער פריעריקער משנה ביי מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, נאָך דאָ רופט מען אויף 4 מענטשן. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, יעדער (טאָג) אין וועלכן עס איז פאראן (מען דאוונט) מוסף און ער איז ניט קיין יום טוב (מען מעג טאָן אין אים ארבייט), ליינען (רופט מען אויף צום ספר) פיר (מענטשן). און אזוי ווי אים ראש חודש און חול המועד דאוונט מען מוסף און קיין יום טוב זענען זיי ניט, רופט מען אויף 4 מענטשן. ביום טוב, אים יום טוב (רופט מען אויף צום ספר) פינף (מענטשן), אים יום כיפור זעקס (מענטשן), אים שבת זיבן (מענטשן); מען טאָר ניט (אויפרופן צום ספר) ווינציקער דערפון (פון פינף אים יום טוב, זעקס אים יום כיפור און זיבן אים שבת), אָבער מעג מעג אויפרופן מער (פון דער דאָזיקער צאָל); און מען זאָגט די הפטרה פון די נביאים; דער וועלכער הויבט אָן און דער וועלכער ענדיקט דאָס ליינען מאכן די ברכה (דער ערשטער) פריער (די ברכה פארן ליינען) און (דער לעצטער) דערנאָך (די ברכה נאָכן ליינען). בנוגע די ברכות מאכן זענען יום טוב, יום כיפור און שבת גלייך צו מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און ראש חודש און חול המועד, נאָר דער חילוק איז, וואָס יום טוב רופט מען אויף 5 מענטשן, אים יום כיפור זעקס און אים שבת זיבן, און אז מען וויל מעג מען אויפרופן מער מענטשן (מאכן הוספות־עליות) און מען זאָגט נאָכן ליינען די הפטרה, וואָס באשטייט פון ווערטער פון די נביאים. לויט איין מיינונג מעג מען פארגרעסערן די צאָל עליות נאָר אים שבת אָבער ניט אים יום כיפור און ניט אים יום טוב. די צאָל עליות איז לויט דער חשיבות פון טאָג. יום כיפור איז הארבער פון יום טוב (עס קומט כרת פאר טאָן א מלאכה) רופט מען אויף זעקס מענטשן, און שבת איז הארבער פון יום כפור (עס קומט מיתה, טויט־שטראָף פאר טאָן א מלאכה) רופט מען אויף זיבן מענטשן.

ג. אין פורסין, (אויב עס איז ניט פאראן צען מענטשן, א מנין, טאָר מען ניט טאָן די דאָזיקע זאכן): מען טאָרניט פאָרליינען קריאת שמע. די מפרשים טייטשן, „פורס על שמע” פון וואָרט „פרס” צעברעכן, מאכן א העלפט דערפון, און דאָ איז דער טייטש, אַז אויב צען מענטשן זענען געקומען אין שול נאָכדעם ווי מען האָט שוין אָפגעזאָגט אין דער פרי ביים דאוונען קדיש און „ברכו” און קריאת שמע, מעג איינער פון זיי נאָכאמאָל זאָגן פארן עמוד קדיש און ברכו און די ערשטע ברכה פאר קריאת שמע. „פורס” מיינט דאָ זאָגן נור א העלפט, די ערשטע ברכה אליין, „יוצר אור”. אָבער אָן א מנין מענטשן טאָר מען ניט. עס זענען פאראן נאָך טייטשן. ואין עוברין, און מען טאָר ניט (אָן א מנין) גיין דאוונען פארן עמוד. תיבה הייסט דער קאסטן, דער ארון קודש, און אַמאָל פלעגט דער חזן שטיין פארן ארון קודש און דאוונען. ואין, און (די כהנים) טאָרן ניט דוכנען (אָן א מנין). „נושאין את כפיהם”, „אויפהייבן זייערע הענט”, מיינט דוכנען, ווייל בשעת דעם דוכנען הויבן אויף די כהנים זייערע הענט. ואין קורין, און מען טאָר־ניט ליינען אין ספר תורה און זאָגן די הפטרה פון (דעם ספר) נביאים (אָן א מנין). צו קריאת התורה און צו מפטיר־זאָגן דארף מען האָבן א מנין. ואין עושין, און מען טאָר ניט (אָן א מנין) מאַכן א שטיי און א זיץ (מעמד ומושב). עס איז אמאָל געווען א מנהג אַז ווען מען האָט געטראָגן א מת, צו דער קבורה, האָט מען צוריק גייענדיק זיך אויפן וועג זיבן מאָל אוועקגעזעצט און אויפגעשטעלט, און ביי יעדן מאָל געזאָגט עטליכע ווערטער הספד. ביים אויפשטעלן זיך האָט מען אויסגערופן: „עמדו, יקרים,

אוֹמְרִים בִּרְכַּת אֲבֵלִים, וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים, וּבִרְכַּת חֲתָנִים, וְאֵין מְזַמְּנִין בַּשֵּׁם פָּחוּת מֵעֲשָׂרָה, וּבְקַרְקָעוֹת תִּשְׁעָה וְכֹהֵן, וְאָדָם כַּיּוֹצֵא בָהֶן:

ד הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְסוּקִים. לֹא יִקְרָא לַמְּתֻרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד, וּבְנָבִיא שְׁלֹשָׁה. הָיוּ שְׁלָשְׁתָּן שָׁלֹשׁ

עמודו!" (שטעלט אייך אויף, חשובע מענטשן, שטעלט אייך אויף!), און ביים אוועקזעצן זיך האָט מען אויסגערופן: „שבו, יקרים, שבו!" (זעצט אייך אנידער, חשובע מענטשן, זעצט אייך אנידער!). דאָס טוט מען נור ווען עס איז פאראַן מינדסטנס א מנין. ואין אומ־רים, און מען זאָגט ניט (אָן א מנין) די ברכה פאר אבלים און די טרייסט (אין דער שורה) פאר אבלים. ווען מען איז צוריקגעגאנגען פון דער קבורה פון א מת פלעגן די מענטשן זאָגן פאר די אבלים א ברכה; אויך האָט מען זיך אויסגעשטעלט אין א שורה, און די אבלים פלעגן פאַרבייגיין און מען האָט זיי מנחם אבלים געווען. דאָס קאָן געטאָן ווערן נור ווען עס איז דאָ א מנין (א חוץ די אבלים). היינט איז מען זיך ניט נוהג צו זאָגן די ברכה, אָבער אין דער שורה שטעלט מען זיך אויס מנחם אבל צו זיין. וברכת חתנים, און (מען זאָגט ניט אָן א מנין) די ברכה פאר א חתן. דאָס זענען די שבע ברכות (די 7 ברכות) וואָס מען זאָגט ביי חתן־כלה, און דערצו דאַרף מען האָבן א מנין (דעם חתן אריינגערעכנט). ואין מזמנין, און מען בענטשט ניט (אָן א מנין) מיט דעם נאָמען (פון גאָט). ווען מען בענטשט מיט מנין זאָגט מען „נברך אלהינו שאכלנו משלו, לאָמיר בענטשן גאָט, וואָס מיר האָבן געגעסן פון זיינס". אָבער אויב עס איז ניטאָ קיין מנין (אָבער עס איז פאראַן מינדעסטנס 3 מענטשן) זאָגט מען נור „נברך שאכלנו משלו", און מען לאָזט ארויס גאָטס נאָמען. פחות, (דאָס אלץ טוט מען ניט) מיט ווינציקער פון צען (מענטשן). נור מיט א מנין מענטשן מעג מען טאָן די דערמאָנטע זאכן. ובקרקעות, און ביים (אויסלייזן פון הקדש) ערד מוזן זיין ניין און א כהן. אויב איינער האָט מקדיש געווען (אוועקגעגעבן צום בית המקדש) אומבאַ־וועגליכע גיטער, ווי פעלדער וכדומה, און מען וויל זיי אויסלייזן, דארפן זיין 10 מענטשן, און איינער פון זיי א כהן, וואָס זאָלן אָפּשאַצן די ווערט פון די גיטער. ואדם, און א מענטש איז אויך אזוי ווי זיי (ווי ערד). אויב איינער האָט געזאָגט „דמי עלי", „איך בין מיר מתחייב צו צאָלן צום בית המקדש וויפיל איך בין ווערט", שאַצט מען אים אָפּ וויפיל ער איז ווערט, ווען מען זאָל אים פארקויפן אלס קנעכט, און אזוי פיל דאַרף ער באצאָלן. זאָגט די משנה אז צום אָפּשאַצן דאַרף מען האָבן 10 מענטשן, און איינער פון זיי א כהן.

ד. הקורא, ווען איינער ליינט אין דער תורה זאָל ער ליינען ניט ווינציקער פון דריי פסוקים. ביי א עליה אין ספר מוז מען ליינען מינדסטנס דריי פסוקים, ניט ווינציקער. לא יקרא למתורגמן, און מען טאָר ניט ליינען צום איבערזעצער (מתורגמן) מער פון איין פסוק. אַמאָל איז געווען דער מנהג, אז ווען מען האָט געליינט אין ספר איז גע־שטאַנען דערלעבן איינער, אן איבערזעצער, א מתורגמן, און ווי דער בעל קורא האָט פאַרענדיקט דאָס אָפּליינען א פסוק, האָט דער איבערזעצער געזאָגט דעם תרגום פון זעלביקן פסוק, ווייל אמאָל האָבן די יידן גערעדט אראַמעאיש, און דורך דעם זאָגן דעם תרגום, האָבן זיי פארשטאַנען וואָס מען האָט געליינט. זאָגט די משנה, אז מען דאַרף ליינען נאָר איין פסוק, און דער מתורגמן זאָל זאָגן פון אים דעם תרגום, און דערנאָך זאָל מען ליינען ווייטער א פסוק, און דער מתורגמן זאָל זאָגן דעם תרגום דערפון. ווייל אויב מען וועט ליינען מער ווי איין פסוק, איז מורא צו האָבן, אז דער מתורגמן (וועלכער האָט געזאָגט דעם תרגום אויף אויסנווייניק) וועט מאכן א טעות אין זאָגן. ובנביא, און (ווען מען זאָגט די הפטרה פון ספר) פון נביא (מעג מען ליינען) דריי (פסוקים). מען מוז ניט זאָגן דעם תרגום נאָך יעדן פסוק, נאָר מען קאָן ליינען דריי פסוקים מיט אמאָל, און דער מתורגמן זאָל זאָגן דעם תרגום. דער טעם איז, ווייל סיי ווי לערנט ניט די הפטרה קיין דינים, דאריבער מאכט ניט אויס אויב דער מתורגמן

פַּרְשִׁיּוֹת, קוֹרִין אֶחָד אֶחָד. מְדַלְּגִין בְּנָבִיא, וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה. וְעַד כַּמָּה הוּא מְדַלֵּג, עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַמְּתֻרְגְּמָן: ה הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא, הוּא פּוֹרֵס אֶת שְׁמַע, וְהוּא עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. וְאִם הָיָה קָטָן, אָבִיו אוֹ רַבּוֹ עוֹבְרִין עַל יָדוֹ: ו קָטָן קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וּמְתַרְגֵּם, אֲבָל אֵינוֹ פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, וְאֵינוֹ עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. פּוֹחֵחַ פּוֹרֵס אֶת שְׁמַע וּמְתַרְגֵּם, אֲבָל אֵינוֹ קוֹרֵא בַּתּוֹרָה,

וועט זיך **יאָ טועה זיין.** היו, אויב זיי (די דריי פסוקים אין דער הפטרה) זענען געווען דריי פרשיות (יעדער פסוק א באזונדערע פרשה), זאָל מען זיי ליינען איינציגווייז. **דאָס הייסט, דער מתורגמן דארף זאָגן דעם תרגום נאָך יעדן פסוק. אזעלכע דריי פסוקים, איינער נאָכן אנדערן, וואָס געהערן צו דריי באזונדערע פרשיות זענען פאראַן אין ישעיה נ״ב, ג׳ ד׳ ה׳ („כי כה אמר ה׳ מצרים ירד״, און „ועתה מה לי פה״). וועגן פרשיות און די היינטיקע קאפיטלאך זע אונזער פירוש צו מסכתא תענית פרק ד׳ משנה ג׳.** מדלגין, מען מעג איבערשפרינגען (ביים זאָגן די הפטרה) אין נביא, אָבער מען טאָר ניט איבערשפרינגען (ביים ליינען) אין דער תורה. „מדלגין״, **איבערשפרינגען, מיינט ליינען א שטיקל און דערנאָך איבערמישן און ליינען אין אן אנדערן אָרט. די גמרא זאָגט.** אז ביי איין און דעמזעלביקן ענין מעג מען איבערשפרינגען אויך ביים ליינען אין דער תורה. **למשל דער כהן גדול אים יום כיפור האָט צוערשט געליינט די פרשה „אחרי מות״ און דערנאָך איבערגעמישט און געליינט די פרשה „אך בעשור״, ווייל זיי זענען ביידע פון איין ענין, וועגן יום כיפור.** ועד כמה, און ביז ווי לאנג מעג ער איבערשפרינגען (סיי אין דער הפטרה אפילו ביי עטליכע ענינים, און ביים ליינען אין ספר ביים זעלביקן ענין)? עד, אזוי לאנג, ווי דער מתורגמן (איבערזעצער) מוז זיך ניט אָפשטעלן. **מ׳מעג איבערמישן נור אזוי לאנג ווי דער איבערזעצער זאָגט דעם תרגום פון די פסוקים וואָס מען האָט שוין געליינט. אָבער קוים דארף עס דויערן לענגער, טאָר מען ניט, ווייל עס איז ניט דער כבוד פארן ציבור צו וואַרטן.**

ה. המפטיר, דער וואָס זאָגט די הפטרה אין (ספר פון) נביא, איז אויך דער וואָס ליינט־פאָר קריאת שמע, און ער גייט אויך דאווענען פארן עמוד און (אויב ער איז אַ כהן) גייט ער דוכנען. **מיר האָבן פריער אין משנה ג׳ דערקלערט וואָס מ׳מיינט „פורס על שמע״, „יורד לפני התיבה״, און „נושא את כפיו״. דאָ מיינט מען „פורס על שמע״ זאָגן קדיש און ברכו און קריאת שמע פארן עולם, דער טעם איז, ווייל לויט טייל מיינונגען איז מפטיר א קלענערע עליה, און דעריבער פארגיטיקט מען אים דערמיט, וואָס מען טיילט אים צו די דאָזיקע כיבודים.** ואם היה, און אויב ער (דער מפטיר־זאָגער) איז געווען א קליין ייִנגל (וועלכער טאָרניט דאווענען פארן עמוד), גייען (דאווענען פארן עמוד) זיין פאָטער אָדער זיין רבי, אנשטאָט אים. **און דאָס הייסט אזוי ווי זיי אליין וואָלטן געווען די מפטיר־זאָגערס. דער ר״ן און דער ברטנורא זאָגן, אז זיי זאָגן אויך (אנשטאָט אים) קדיש און ברכו און קריאת שמע פארן עולם.**

ו. קטן, א קליין ייִנגל מעג ליינען אין דער תורה (מען מעג אים אויפרופן צו א עליה) און ער מעג זיין דער מתורגמן (זאָגן דעם תרגום נאָך יעדן פסוק). **טייל פון די גאונים זאָגן, אַז מען מעג אים אויפרופן צו אַ עליה נאָר פון שלישי אָן.** אבל, אָבער ער טאָר ניט פאָרליינען קריאת שמע (און זאָגן דעם קדיש און ברכו פאר קרית שמע) און ניט גיין דאווענען פארן עמוד, און ער טאָרניט דוכנען. **מחמת ער אליין, דאָס קליינע ייִנגל, איז דאָך ניט מחויב צו טאָן די זאכן, קאָן ער דעריבער אנדערע אויך ניט מוציא זיין, און ביי דוכנען איז ניט שיין אז דער ציבור זאָל געבענטשט ווערן דורך א ייִנגל.** פוחח, איינער מיט צעריסענע קליידער (מען זעט ארויס נאַקעט זיינע אָרעמס און זיינע פיס) מעג פאָרליינען קריאת שמע, און מעג אויך מתרגם זיין (זאָגן דעם תרגום נאָך יעדן פסוק ביים ליינען די תורה), אָבער ער טאָרניט ליינען אין דער תורה

וְאֵינוֹ עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. סוּמָא פּוֹרֵס אֶת שְׁמַע וּמְתַרְגֵּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁלֹּא רָאָה מְאוֹרוֹת מִיָּמָיו, אֵינוֹ פּוֹרֵס עַל שְׁמַע: ז כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָיו מוּמִין, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִים וּפוּאָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ: ח הָאוֹמֵר, אֵינִי עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בִּצְבוּעִין, אַף בִּלְבָנִין לֹא יַעֲבוֹר. בְּסַנְדָּל אֵינִי עוֹבֵר, אַף יָחֵף לֹא יַעֲבוֹר. הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה, סַכָּנָה וְאֵין בָּהּ מִצְוָה. נְתָנָהּ עַל מִצְחוֹ, אוֹ עַל פַּס יָדוֹ,

(אויפגערופן ווערן צו א עליה) און אויך ניט גיין דאוונען פארן עמוד, און אויך ניט דוכנען. **ווייל עס איז ניט שיין פארן ציבור. אמאָל פלעגט דער „פורס על שמע", דער וואָס האָט געזאָגט פארן עולם קדיש, ברכו און קרית שמע, זיצן צווישן עולם, און ניט צו־גיין צום עמוד, און ערשט ביי שמונה־עשרה איז דער חזן צוגעגאנגען צום עמוד. דאריבער מעג דער מיט די צעריסענע קליידער זיין דער „פורס על שמע", מחמת ער זיצט אויף זיין אָרט און מען זעט אים ניט אזוי שטארק.** סומא, א בלינדער מעג פאָרליינען קריאת שמע (און זאָגן דעם קדיש און ברכו) און זיין דער מתרגם (זאָגן דעם תרגום ביים ליינען אין ספר); ר' יהודה זאָגט, אז ווער עס האָט קיינמאָל אין זיין לעבן ניט געזען קיין ליכט (א בלינדער פון געבוירן אָן) טאָרניט פאָרליינען קריאת שמע (פארן עולם). **ווייל די ערשטע ברכה פאר קריאת שמע איז דאָך „יוצר אור" (צו גאָט וועלכער האָט באשאפן די ליכט), און דאריבער דארף דער וואָס זאָגט עס פארן עולם האָבן אמאָל אין זיין לעבן געזען ליכט.**

ז. כהן, א כהן וואָס האָט אין זיינע הענט א פעלער (א מום) טאָר ניט דוכנען; ר' יהודה זאָגט, אז אויך איינער (א כהן), וואָס זיינע הענט זענען געפארבט מיט איסאטעס (פלאנץ פארב) אָדער מיט קראָפּ (־פאַרב) זאָל ניט דוכנען, ווייל דאָס פאָלק וועט זיך איינקוקן אין אים. **די גמרא אין חגיגה ט"ז זאָגט, אז מען טאָרניט קוקן צו די כהנים ווען זיי דוכנען. און דאריבער אויב דעם כהנ'ס הענט האָבן עפּיס א פעלער אָדער** זיי **זענען געפארבט, קאָן דאָס ציען די אויפמערקזאמקייט פון די דאוונערס און זיי זאָלן קוקן צום כהן בשעתן דוכנען און אויפהייבן די הענט, און מחמת דעם זאָל ער ניט דוכנען. „איסטיס" (איסאטעס) און „פואה" (קראָפּ) זענען אזעלכע פלאנצן, פון וועלכע מען מאַכט פארב.**

ח. האומר, אז איינער זאָגט: „איך וועל ניט גיין דאוונען פארן עמוד מיט גע־פארבטע (קליידער)", טאָר מען אים ניט לאָזן גיין (דאוונען פארן עמוד) אויך אין ווייסע; (אויב איינער זאָגט): „איך וועל ניט צו גיין (דאוונען פארן עמוד) אין א שיך", טאָר מען אים ניט לאָזן גיין (דאוונען פארן עמוד) אויך באָרוועס. **דער טעם איז, ווייל מען איז אים חושד, אז ער געהערט צו די מינים, וואָס דינען צו עבודה זרה, און זיי זענען מקפיד דערויף, אז זיי זאָלן טראָגן ביי זייער געבעט דוקא ווייסע קליידער און דוקא באָרוועס.** העושה, אז איינער מאַכט זיין תפילין (של ראש, וואָס מען דארף לייגן אויפן קאָפּ) קיילעכיק (ניט פיר־קאַנטיק) איז עס א סכנה (פאר אים, עס קאָן אים דורכקלאפּן דעם קאָפּ), און עס איז ניטאָ דאביי קיין מצוה. **מען איז ניט מקיים די מצוה פון לייגן תפילין** (סיי אויף דער האַנט סיי אויפן קאָפּ) **מיט קיילעכיקע תפילין, ווייל עס איז אַ הלכה למשה מסיני, אז זיי דארפן זיין 4־קאנטיק (מרובעות).** נתנה, אויב איינער האָט געלייגט (די תפילין של ראש) אויף זיין שטערן (ניט אויפן קאָפּ), אָדער (די תפי־לין של יד) אויף זיין האַנט־פלאַך (ניט אויפן ארעם) איז דאָס דער וועג פון מינות. **„מינים" האָבן געהייסן מענטשן, וואָס זענען אוועק פון די אָנגענומענע דינים פון יידישן דת, און עס ווייזט אויס, אז טייל פון זיי האָבן געלייגט די תפילין אנדערש ווי**

הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ הַמִּינוּת. צִפָּה זָהָב, וּנְתָנָהּ עַל בֵּית אֻנְקְלִי שֶׁלּוֹ, הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ הַחִיצוֹנִים: **ט** הָאוֹמֵר, יְבָרְכוּךָ טוֹבִים, הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ הַמִּינוּת, עַל קַן צִפּוֹר יַגִּיעוּ רַחֲמֶיךָ, וְעַל טוֹב יִזָּכֵר שְׁמֶךָ, מוֹדִים מוֹדִים, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. הַמְכַנֶּה בָעֲרָיוֹת, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. הָאוֹמֵר, וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ, וּמִזַּרְעָךְ לָא תִתֵּן לְאַעְבָּרָא בְּאַרְמָיוּתָא, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ בִּנְזִיפָה: **י** מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן נִקְרָא וְלֹא מִתַּרְגֵּם, מַעֲשֵׂה תָמָר נִקְרָא וּמִתַּרְגֵּם. מַעֲשֵׂה עֵגֶל הָרִאשׁוֹן נִקְרָא וּמִתַּרְגֵּם, וְהַשֵּׁנִי נִקְרָא וְלֹא מִתַּרְגֵּם. בִּרְכַּת כֹּהֲנִים,

דער יידישער דין הייסט. „פס־ידו" הייסט האַנט־פלאך, **די דלאָניע.** „ציפה, אויב איינער האָט באדעקט זיינע תפילין מיט גאָלד, אָדער ער האָט געלייגט זי (די תפילין של יד) אויף זיין אָבער־העמד (ניט אויף דעם בלויזן ארעם), איז דאָס דער וועג פון די חיצונים (די וואָס זענען אין דרויסן, ניט אין יידישן כלל). **דער רמבם טייטשט, אז „חיצונים" מיינט מען אזעלכע וואָס גלויבן ניט אין דער יידישער רעליגיע בכלל. „בית אונקלי" איז פון גריכישן וואָרט „אנאקאָלאס", אָבער־העמד. אין טייל משניות איז די גירסא „בית יד אונקלי" און דער טייטש איז אויף „דעם ארבל פון דעם אָבער־העמד" („בית יד" „ארבל").**

ט. האומר, אז איינער זאָגט (ביים מתפלל זיין צו גאָט): „עס זאָלן דיך בענטשן גוטע (מענטשן)" הייסט דאָס דער וועג פון מינות. **ווייל די יידישע רעליגיע הייסט מצרף זיין אלע מענטשן, אויך די שלעכטע, צום לויבן גאָט.** על קן, אז איינער זאָגט (צו גאָט): „אויף דעם נעסט פון פויגל זאָל זיין דיין רחמנות", אָדער „אויף גוטע זאָל דערמאָנט ווערן דיין נאָמען", אָדער „מודים, מודים" (מיר דאַנקן דיר, מיר דאַנקן דיר), דאַרף מען אים הייסן שטילשווייגן. **דעם פירוש צו דער דאָזיקער משנה געבן מיר אין מסכתא ברכות פרק ה' משנה ג'.** המכנה, ווער עס טייטשט אויס אַלס משל די פרשה (אין דער תורה) וועגן עריות הייסט מען אים שטיל־שווייגן. **אין ויקרא י"ח איז פאראן די פרשה פון „עריות", דאָס הייסט פרויען מיט וועלכע מען טאָר ניט האָבן געשלעכטליכן פארקער (ווי א פאָטערס פרוי און אזוי ווייטער). אויב איינער פרובט איינטייטשן, אז דאָס מיינט מען נור אלס „א משל", אן אלעגאָריע, אז מען זאָל ניט פארשעמען דעם פאָטער עפענטליך וכדומה, דאַרף מען אים הייסן שווייגן.** האומר, אז איינער זאָגט (זעצט איבער אין אראמעאיש דעם פסוק ויקרא י"ח, כ"א) „ומזרעך לא תתן להעביר למולך" (און פון דיינע קינדער זאָלסטו ניט געבן אַוועקצופירן צום מולך, צום אָפּגאָט פון פייער), „ומזרעך לא תתן לאעברא בארמיותא" (און פון דיינע זאמען זאָלסטו ניט געבן צו א גויה זי זאָל שוואַנגער צו ווערן), מאכט מען אים שטיל־שווייגן דורך אנשרייען אויף אים. **מחמת די תורה האָט דאָס ניט געמיינט, און עס קומט לויט אים אויס, אז די תורה הייסט ברענגען א קרבן חטאת, אויב איינער האָט געשלעכטליכן פארקער מיט א גויה בשוגג.**

י. מעשה ראובן, דעם סיפור המעשה פון ראובן (מיט בלהה, אין בראשית ל"ה כ"ב) לייענט מען אָבער מען זעצט עס ניט איבער. **ווען מען לייענט אים אין דער תורה, זאָגט מען ניט דעם תרגום דערפון; זע פריער משנה ד' וועגן זאָגן תרגום ביים לייענען אין דער תורה. דאָס איז צו ליב דעם כבוד פון יעקב אבינו.** מעשה תמר, דער סיפור המעשה פון תמר ווערט געליינט און מען זעצט אים איבער. **דער רמבם און דער ברטנורא טייטשן אז דאָס איז דער סיפור אין שמואל ב', י"ג, ווי אמנון האָט פארגוואלדיקט זיין שוועסטער תמר. רשי טייטשט, אז דאָס מיינט די מעשה פון יהודה און תמר (בראשית ל"ח).** מעשה עגל, דער סיפור המעשה וועגן דעם (ווי יידן האָבן געמאכט דעם) עגל (דעם גאָלדענעם קאלב אין דעם מדבר), איז דער ערשטער טייל ווערט געליינט און איבערזעצט, און דער צווייטער טייל ווערט געליינט און ניט איבערזעצט. **די מעשה וועגן עגל איז אין שמות ל"ב. זאָגט די משנה אז פון אָנהויב אָן,**

מַעֲשֵׂה דָוִד וְאַמְנוֹן, נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין. אֵין מַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה, וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין מַפְטִירִין בְּהוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלָיִם:

מַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן

פרק א

א מַשְׁקִין בֵּית הַשְּׁלָחִים בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית, בֵּין מִמַּעְיָן שֶׁיָּצָא בַּתְּחִלָּה,

פון פסוק א׳ וירא העם ביז דעם פסוק כ׳ „ויקח את העגל״, ליינט מען און מען זעצט איבער, און מען דארף ניט מורא האָבן פארן כבוד פון די יידן, ווייל עס איז בעסער, כדי זיי זאָלן האָבן א כפרה פאר די זינד. אָבער דער צווייטער טייל, פון פסוק כ״א „ויאמר משה אל אהרן״ ביז פסוק כ״ה „וירא משה את העם״ און אויך דעם פסוק ל״ה „ויגוף ה׳ את העם״, ליינט מען אָבער מען זעצט ניט איבער; ווייל דאָרט ווערט דערציילט וועגן חטא פון אהרן הכהן, און דאָס איז ניט דער כבוד פון אהרן. ברכת, די ברכות פון די כהנים (מיט וועלכע די כהנים בענטשן די יידן) ליינט מען און מען זעצט ניט איבער. **דאָס זענען די פסוקים אין במדבר ו׳, כ״ג, כ״ו („יברכך ה׳ ״ ביז צום סוף״ „וישם לך שלום״). די גמרא זאָגט, אז דער טעם איז ווייל עס איז דאָרט פאראן וועגן גאָט „ישא ה׳ פניו״, אז גאָט איז נושא פנים צו די יידן.** מעשה דוד ואמנון, דער סיפור המעשה פון דוד און (זיין זון) אמנון ווערט ניט געליינט און ניט איבערזעצט. **דאָס מיינט מען צו ליינען אלס הפטרה. דער ברטנורא טייטשט אז מען מיינט דעם פסוק אין שמואל ב׳, י״ג, וואו עס ווערט דערמאָנט „אמנון בן דוד״, כדי ניט מזלזל צו זיין אין כבוד פון דוד, וואָס זיין זון אמנון האָט פארגוואלדיקט זיין שוועסטער תמר.** אין מפטירין, מען זאָגט ניט אלס מפטיר די מעשה מרכבה. **מיט מעשה מרכבה** מיינט מען דאָס ערשטע קאַפיטל אין יחזקאל, **וואו דער נביא דערציילט זיין זעאונג,** די מרכבה (רייטוואָגן) אין הימל, **די חיות, און גאָטס שטול. מען טאָרניט זאָגן דאָס אלס מפטיר, כדי מען זאָל ניט פרעגן וועגן דעם קיין שאלות און ניט פאר־לאַנגען דערקלערונגן, מחמת דאָס זענען סודות.** ור׳ יהודה, און ר׳ יהודה איז מתיר, **און די הלכה איז ווי ר׳ יהודה, ווארום מען זאָגט היינט דאָס קאַפיטל אלס מפטיר אין ערשטן טאָג שבועות.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז מען זאָגט ניט אלס מפטיר (דאָס קאַפיטל אין יחזקאל ט״ז) „הודע את ירושלים״. **דאָס קאַפיטל הויבט זיך אָן מיט די ווערטער ווי גאָט זאָגט צום נביא „זאָג אָן ירושלים אירע אומווירדיקייטן (את תועבותיה)״ — און צוליב דעם כבוד פון ירושלים דארף מען עס ניט זאָגן אלס מפטיר.**

מ ס כ ת מ ו ע ד ק ט ן

הקדמה

די מסכתא „מועד קטן״ (קליינער יום טוב), וועלכע ענטהאַלט דריי פרקים, לערנט די דינים וועגן חול המועד, די האַלב־וואָכעדיקע און האלב־יום־טובדיקע טעג פון פסח און סוכות. חול המועד ווערט אָנגערופן „מועד קטן״, און אויך סתם „מועד״, און טיילמאָל אויך „חולו של מועד״. די מסכתא „מועד קטן״ הייסט ביי טייל ראשונים אויך „משקין״, צוליב דעם וואָרט „משקין״, מיט וועלכן די מסכתא הויבט זיך אָן. אין דער מסכתא ווערן אויך געלערנט די דינים פון אבלות, ווי עס דארף זיך נוהג זיין דער נאָנטער קרוב פון א פארשטאָרבענעם. די דינים פון אבלות ווערן געגעבן אין דריטן פרק פון משנה ה׳ ביז צום סוף. וועגן די דינים פון חול המועד איז פאראן א כלל, אז אים חול המועד מעג מען טאָן נור אזא ארבייט, וואָס איז א „דבר האבד״, וואָס ווערט פארלוירן גיין, אויב מען וועט זי איצט ניט טאָן; מען קאָן זי ניט אָפּלייגן אויף שפּעטער.

פרק א

א. משקין, מען מעג באוואסערן א טרוקן פעלד (א פעלד וואס דארף האָבן קינסטליכע באוואסערונג און האָט ניט גענוג בלויז־רעגן־וואסער) אים חול המועד

בֵּין מִמַּעְיָן שֶׁלֹּא יָצָא בַתְּחִלָּה. אֲבָל אֵין מַשְׁקִין לֹא מִמֵּי הַגְּשָׁמִים וְלֹא מִמֵּי הַקִּילוֹן, וְאֵין עוֹשִׂין עֻגִיּוֹת לַגְּפָנִים: ב רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֵין עוֹשִׂין אֶת הָאַמָּה בַתְּחִלָּה בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עוֹשִׂין אֶת הָאַמָּה בַתְּחִלָּה בַּשְּׁבִיעִית. וּמְתַקְּנִין אֶת הַמְקֻלְקָלוֹת בַּמּוֹעֵד. וּמְתַקְּנִין אֶת קִלְקוּלֵי הַמַּיִם שֶׁבִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְחוֹטְטִין אוֹתָן. וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, וְאֶת הָרְחוֹבוֹת, וְאֶת מִקְוְאוֹת הַמַּיִם. וְעוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי הָרַבִּים.

און אים שמיטה־יאָר, סיי פון א (נייעם) קוואל וועלכער האָט ערשט איצט אָנגעהויבן געבן וואסער, און סיי פון אן (אלטן) קוואל, וועלכער האָט ניט ערשט איצט אָנגעהויבן געבן וואסער. **אים שמיטה יאָר מעג מען בכלל באַוואָסערן פעלדער, אפילו** אזעלכע פעלדער, **וועלכע דארפן ניט האָבן קינסטליכע באַוואסערונג און זיי האָבן** גענוג רעגן־וואסער (זע **מסכתא שביעית פרק ב׳ משנה י׳). — אָבער אין חול המועד מעג מען באוואסערן נאָר די טרוקענע פעלדער, וועלכע מוזן האָבן קינסטליכע באַוואסערונג, און אויב מען וועט זיי ניט באַגיסן מיט וואסער וועלן די תבואות און די גרינסן קאַליע ווערן און עס הייסט א „דבר האבד", א זאך, וואָס ווערט פאַרלוירן. די גמרא זאָגט אז „בית השלחין"** (דאָס „שלחין־פעלד") **איז פון אראמעאישן וואָרט „שלהי", מיד, עס וויל וואסער.** אבל, אָבער מען טאָרניט באַוואַסערן (אים חול המועד) ניט מיט (אָגעזאמעלטע) רעגן־וואסער און ניט מיט וואסער פון א טיפן ברונעם. **ווייל עס איז שוין א צו־שווערע טירחא, א שווערע ארבייט ארויפצונעמען דאָס וואסער פון טיפן ברונעם, און דעריבער טאָר מען ניט. מען האָט אויך געאסרט אָנגעזאמלטע רעגן־וואסער, ווייל טאָמער וועט מען באוואסערן פון א טיפן ברונעם. דאָס וואָרט „קילון" איז לויט ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" פון גריכישן וואָרט „קעלאָן", א פּאָמפּע, ארויסצושעפּן וואסער. אן אנדערע מיינונג איז אז עס איז דאָס גריכישע וואָרט „קאילאס", א טיפער גרוב.** ואין עושין, און מען טאָרניט מאכן (גראָבן) גריבלעך (ארום) די ווײַנשטאָקן. **די דאָזיקע גריבלעך ווערן געמאַכט ארום די פרוכטן־ביימער כדי דאָס וואסער זאָל זיך דאָרט האַלטן און ניט אָפּפליסן. אים חול המועד, לערנט די משנה, טאָר מען דאָס ניט טאָן. „עוגיות", איז פון וואָרט „עג", „עוגה", א ראָד ארום און ארום, ווי אין מסכתא תענית פרק ג׳ משנה ח׳ ביי חוני המעגל „עג עוגה", ער האָט געמאַכט ארום זיך א ראָד.**

ב. ר׳ אלעזר בן עזריה זאָגט, אז מען טאָרניט מאכן א נייעם קאַנאל אין חול המועד און אין שמיטה־יאָר. **אמה הייסט א קאנאל, וואָס מען גראָבט אויס אין דער ערד כדי דאָס וואסער זאָל דורכפליסן דורך דעם פעלד, און פון איין פעלד צום אַנדערן. מען טאָר עס ניט טאָן, ווייל מען טאָר ניט גראָבן ערד אים חול המועד און מען טאָר ניט אַקערן אַ פעלד אים שמיטה־יאָר, און גראָבן אַ קאַנאַל זעט אויס ווי געאַקערט. (זע אין מסכתא שביעית פרק א׳ משנה א׳).** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מען מעג מאכן א נייעם קאַנאַל אים שמיטה־יאָר, און אז מען מעג פאַרריכטן די קאַליע־געוואָרענע (קאנאלן) אים חול המועד. **אײב עס איז ארײַנגעפאלן אין אלטן קאנאל ערד און דאָס וואסער גייט ניט גוט, מעג מען אים חול המועד ארויסנעמען די ערד.** ומתקנין, און מען מעג פאַרריכטן (אים חול המועד) די קאַליע געוואָרענע וואַסער־(רעזערוואוארן) אין די גאסן (אין רשות הרבים), און מען מעג זיי אויסרייניקן. **דאָ מיינט מען די גריבער מיט וואסער צום טרינקען. „חוטטין" הייסט אויסרייניקן די ערד און שטיינדלעך און סתם שמוציקע זאכן וואָס זענען דאָרט ארײַנגעפאלן.** ומתקנין את הדרכים, און מען מעג מען פאַרריכטן (אים חול המועד) די וועגן און די שטאָט־פלעצער און די וואסער־מקוואות, און מען מעג מען טאָן אלע זאכן וואָס זענען נוצליך פאַר דעם רבים (פאַר א סך מענטשן), און מען מאַכט צייכנס אויף די קברים. **די קברים פלעגט מען באגיסן מיט ווייסן קאלך, כדי מענטשן זאָלן זיין פאָרזיכטיק**

וּמְצַיְּנִין אֶת הַקְּבָרוֹת. וְיוֹצְאִין אַף עַל הַכִּלְאָיִם:

ג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מוֹשְׁכִין אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַשְׁקֶה אֶת כָּל הַשָּׂדֶה. זְרָעִים שֶׁלֹּא שָׁתוּ לִפְנֵי הַמּוֹעֵד, לֹא יַשְׁקֵם בַּמּוֹעֵד. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בָּזֶה וּבָזֶה:

ד צָדִין אֶת הָאִשׁוּת וְאֶת הָעַכְבָּרִים, מִשְּׂדֵה הָאִילָן וּמִשְּׂדֵה הַלָּבָן, שֶׁלֹּא כְדַרְכּוֹ, בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִשְּׂדֵה הָאִילָן כְּדַרְכּוֹ, וּמִשְּׂדֵה הַלָּבָן שֶׁלֹּא כְדַרְכּוֹ. וּמְקָרִין אֶת הַפִּרְצָה בַּמּוֹעֵד. וּבַשְּׁבִיעִית בּוֹנֶה כְדַרְכּוֹ:

און ניט צו גיין צו זיי און אָנרירן זיי און טמא ווערן. ויוצאין, און מען (בית דין) שיקט ארויס (שלוחים) אויך אויסצורוימען כלאים (פון די פעלדער). **וועגן די שלוחים אכטונג צו געבן אז מען זאָל אויסרייסן כלאים פון די פעלדער האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שקלים פרק א׳ משנה א׳. די גמרא זאָגט, אז ווייל די שלוחים פלעגן באַ־קומען באַצאָלט פאַר זייער ארבייט פון בית המקדש־געלט, האָט מען זיי ארויסגע־שיקט אים חול המועד, מחמת אים חול המועד, ווען א סך מענטשן גייען ארום ליידיק, האָט מען געקראָגן, שלוחים ביליק.**

ג. ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אז מען מעג (אים חול המועד) ציען וואסער פון איין בוים צו א צווייטן בוים, אָבער מען זאָל נישט דאבײ באוואסערן דאָס גאנצע פעלד. **דאָ מיינט מען א פעלד, א „בית הבעל״, וואָס האָט גענוג רעגן־וואסער, און אפילו מען וועט עס ניט באוואָסערן וועלן די תבואות ניט קאליע ווערן, און דאריי־בער טאָר מען ניט באוואָסערן אים חול המועד.** זרעים, געוויקסן, וועלכע מען האָט ניט באוואָסערט פאר חול המועד זאָל מען ניט באוואסערן אים חול המועד. **מחמת קוים האָבן זיי נאָכניט געהאָט קיין וואסער, וועלן זיי נישט קאליע ווערן אויב זיי וועלן ניט ווערן באוואסערט ביז נאָך חול המועד.** וחכמים, און די חכמים זענען מתיר ביי דעם און ביי דעם. **די גמרא טייטש, אז די חכמים האַלטן, אז מען מעג באוואָסערן סיי געוויקסן וועלכע האָבן נאָכניט געהאָט קיין וואסער און סיי אויך א „שדה הבעל״, א פעלד, וואָס עס איז גענוג דערפאר רעגן־וואסער און נור אויב מען באוואָסערט עס ווערט עס בעסער, אָבער קאָליע ווערן ניט די תבואות אפילו מען באוואָסערט זיי ניט.**

ד. צדין, מען מעג אים חול המועד און אים שמיטה־יאָר פאנגן דעם מויל־וואורף (אישות, קרעט, א חיה׳לע וואָס מאַכט קאליע די פעלד) און די פעלד־מייז פון אַביימער־פעלד, און פון אַ תבואה־פעלד ניט ווי דער שטייגער איז צו פאנגן. **„אישות״, זאָגט די גמרא, אז ווי אין תהלים נ״ח „אשת בל חזו שמש״. דער מויל־וואורף, א חיהלע, וואָס לעבט אונטער דער ערד, איז בלינד. די משנה זאָגט, אז מען מעג דעם מוילוואורף און די פעלד־מייז פאנגן אים חול המועד און אים שמיטה־יאָר, נאָר דאָס פאנגן זאָל זיין ניט ווי דער שטייגער איז, מען זאָל ניט אויסגראָבן דעם גרוב כדי ארייצולייגן דאָרט די נעץ, נאָר מען זאָל אריינשטעקן א שטעקן און מען זאָל אזוי לאנג שאָקלן דעם שטעקן ביז עס זאָל ממילא ווערן א גרוב. לויט אַן אנדערן גירסא איז פאראן „כדרכו״, „ווי דער שטייגער איז״, ניט מאכן קיין ענדערונג.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז פון א ביימער־פעלד (מעג מען פאנגן אפילו) ווי דער שטייגער איז (אויסגראָבן א גרובן), און אין תבואה פעלד (מעג מען נאָר) ניט ווי דער שטייגער איז. **דער טעם איז, ווייל אין א פעלד מיט ביימער מאכן זיי אַן א גרויסן שאָדן. „שדה לבן״ הייסט א פעלד פון תבואה, וואו עס איז ניט פאַ־ראן קיין שאטן, און עס איז „ווייס״ (לבן). זע אין מסכתא שביעית פרק א׳ משנה א׳ אין פירוש. ומקרין, און מען מעג פארשטאָפּן א לאָך (אין א צוים פון א גאָרטן)** אים חול המועד, און אים שמיטה־יאָר מעג מען (דעם לאָך) פארבויען ווי דער שטייגער איז. **אים חול המועד מעג מען פארלייגן דעם לאָך מיט שטיינער, אָבער ניט**

ה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים בַּמּוֹעֵד לְהָקֵל, אֲבָל לֹא לְהַחְמִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחְמִיר. וְעוֹד אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מְלַקֵּט אָדָם עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵבֶל הוּא לוֹ. לֹא יְעוֹרֵר אָדָם עַל מֵתוֹ וְלֹא יַסְפִּידֶנּוּ קוֹדֶם לָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם: ו אֵין חוֹפְרִין כּוּכִין וּקְבָרוֹת בַּמּוֹעֵד. אֲבָל

פארקלעבן מיט קאלך; און אים שמיטה־יאָר מעג מען פארבויען ווי געוויינטליך, באשמירן מיט קאלך און אזוי ווייטער. „מקרין" זאָל זיין פון וואָרט „קיר", „וואנט", פארמאַכן דעם לאָך, אז עס זאָל ווערן א וואנט.

ה. ר' מאיר זאָגט, אז מען מעג זען צום ערשטן מאָל נגעים (אים חול המועד) גרינגער צו מאכן אָבער ניט שווערער צו מאכן. די תורה זאָגט (ויקרא י"ג) אז אויב ביי א מענטש האָט זיך באוויזן אויפן לייב אן אויסזאץ, קרעציקייט, א נגע, זאָל דער כהן אים זען, און פעסטשטעלן צי דער מענטש דארף זיין טמא צי טהור. זאָגט ר' מאיר, אז דער כהן מעג זען די נגע אים חול המועד און ער מעג דעם מענטש זאָגן, אז ער איז טהור (גרינגער צו מאכן אים), אָבער ניט שווערער צו מאכן, ער זאָל אים ניט זאָגן אז ער איז טמא, און אויב ער זעט, אז ער איז טמא, זאָל ער שווייגן. וחכמים, און די חכמים זאָגן (אז ער זאָל נישט זען די נגע) נישט גרינגער צו מאכן און ניט שווערער צו מאכן. מחמת אויב דער כהן וועט זען, אז דער מענטש איז טמא טאָר ער ניט שווייגן, און ער מוז אים זאָגן, אז ער איז טמא, און דאָס וועט אים קאליע מאכן די שמחה פון יום טוב. דעריבער זאָל מען אָפּלייגן דאָס זען די נגע ביז איבער יום טוב. ועוד, און נאָך האָט ר' מאיר געזאָגט, א מענטש מעג (אים חול המועד) צו־זאמענקלייבן די ביינער פון זיינע (פארשטאָרבענע) פאָטער און מוטער, ווייל עס איז פאר אים א שמחה. אמאָל פלעגט מען אין ארץ ישראל קובר זיין פארשטאָרבענע ניט באלד אין די שטענדיקע קברים; נאָר צוערשט האָט מען דעם מת אריינגעלייגט אין א צייטווייליקן קבר און אין עטליכע יאָר שפּעטער, ווען פון מת זענען געבליבן בלויז ביינער, האָט מען די ביינער ארויסגענומען און קובר געווען אין שטענדיקן פאמי־ליען־קבר. דאָס האָט געהייסן „ליקוט עצמות", „צוזאמענקלייבן" און איבערטראָגן די ביינער. זאָגט ר' מאיר, אז מען מעג עס טאָן אים חול המועד, ווייל עס איז אַ שמחה פאר דעם זון, ווען זיינע עלטערן קומען ענדליך צו קבורה אין זייער פאמי־ליען־קבר. ר' יוסי זאָגט, אז עס איז א טרויער פאר אים. און דעריבער טאָר מען עס ניט טאָן אים חול המועד. לא יעורר, א מענטש טאָרניט רופן צום קלאָגן אויף זיין פארשטאָרבענעם קרוב, און אויך ניט איינאָרדנען איבער אים א הספד, דרייסיק טעג פאר יום טוב. „עורר", „רופן צום קלאָגן", הייסט דינגען א ספעציעלן מענטש, וועל־כער זאָל אַרומגיין צו די קרובים פון פארשטאָרבענעם און זיי רופן צו טרויער ווי: „קומט און וויינט מיט מיר!". „איינאָרדנען א הספד" מיינט דינגען א ספעציעלן בעל־מספיד, וואָס זאָל האַלטן א הספד איבער דעם פארשטאָרבענעם. זאָגט די משנה אז דרייסיק טעג פאר יום טוב טאָר מען דאָס ניט טאָן, ווייל דאמאָלס דארף מען שוין אָנגרייטן שפּייז און אנדערע זאכן אויף יום טוב, און עס איז מורא צו האָבן, אַז מ'וועט דאָס געלט וואָס מ'דארף איינקויפן די יום טוב־זאכן אויסגעבן אויף די קלאָגערייען און הספדים. דאָס וואָרט „עורר", קלאָגן איז פאראן אין איוב ג', ח' (העתידים עורר לויתן).

ו. אין חופרין, מען טאָר ניט גראָבן היילן־קברים און קברים אים חול־המועד. „כוך" מיינט מען ווען מען האַקט אויס אין דער וואנט פון א הייל א טיף אָרט, וואו מען רוקט אריין דעם פאַרשטאָרבענעם. „קבר" מיינט סתם א קבר אויף דער ערד, ניט אין אַ הייל. זאָגט די משנה אז מען טאָר די ביידע סאָרטן קברים ניט גראָבן אים חול המועד, כדי צו קאָנען קובר זיין מתים נאָך יום טוב. אבל, אָבער מען מעג

מְחַנְּכִין אֶת הַכּוּכִין בַּמּוֹעֵד. וְעוֹשִׂין נִבְרֶכֶת בַּמּוֹעֵד. וְאָרוֹן עִם הַמֵּת בֶּחָצֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עִמּוֹ נְסָרִים: ז אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד, לֹא בְתוּלוֹת וְלֹא אַלְמָנוֹת. וְלֹא מְיַבְּמִין, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ. אֲבָל מַחֲזִיר הוּא אֶת גְּרוּשָׁתוֹ. וְעוֹשָׂה אִשָּׁה תַּכְשִׁיטֶיהָ בַּמּוֹעֵד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא תָסוּד, מִפְּנֵי שֶׁנִּוּוּל הוּא לָהּ: ח הַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ, וְהָאֻמָּן מַכְלִיב. וּמְסָרְגִין אֶת הַמִּטּוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,

צוגרייטן (מחנכין) די היילן־קברים אים חול־המועד. מחנכין, „דערציען", דאָס מיינט, **א היילן־קבר, וועלכער איז שוין פאראן, זאָל מען אים אויסבעסערן, צו־פאסן, מאַכן אים לענגער אָדער קורצער, און דאָס מעג מען. דער תוספות יום טוב זאָגט, אַז דאָ מיינט מען ניט דוקא היילן־קברים נאָר אויך סתם קברים.** ועושין, און מען מעג מאכן (אויסגראָבן) א וועשעריי־גרוב (נברכת) אים חול המועד. **מחמת מען דארף עס האָבן פאר די מענטשן וואָס מעגן וואשן זייערע קליידער אים חול המועד, ווי די משנה לערנט ווייטער פרק ג' משנה ב'. דאָס וואָרט „נברכת" אלס וועשעריי־גרוב איז פאַראן אויך אין מסכתא בבא בתרא פרק ב' משנה א'. דאָס זאָל האָבן א שייכות מיט „ברכה" (ישעיה ז', ג' און אנדערע ערטער אין תנך), א טיף אָרט צו זאמלן וואסער.** וארון, און מען מעג (אים חול המועד) מאַכן אן ארון (א קאסטן צו באגראָבן אין אים א פארשטאָרבענעם) מיט דעם פארשטאָרבענעם אין הויף. **מען מעג שניידן ברעטער און מאכן דעם ארון, אָבער דאָס מעג מען טאָן נור אין הויף, וואו דער מת געפינט זיך, כדי מענטשן זאָלן וויסן, אַז דאָס ארבייט מען אן ארון פאר דעם מת.** ר' יהודה זאָגט, אַז נור ווען עס איז שוין פאראן מיט אים ברעטער. **ר' יהודה איז מתיר צו מאכן דעם ארון אָבער נור ווען עס איז שוין פאראן צוגעשניטענע ברעטער; דאקייגן שניידן ברעטער טאָר מען ניט.**

ז. אין נושאין מען טאָר ניט אים חול המועד חתונה האָבן מיט א פרוי, ניט מיט א מיידל און ניט מיט אן אלמנה, און מען טאָר אויך ניט מייבם־זיין, ווייל עס איז א שמחה פאר אים. **מייבם זיין הייסט ווען איינער שטאַרבט אָן קינדער און זיין ברודער האָט חתונה מיט דעם פארשטאָרבענעמס ברודערס פרוי, דער אלמנה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות). די משנה לערנט אז מען טאָר ניט חתונה האָבן און ניט מייבם זיין, ווייל דאָס איז א שמחה, און מען טאָר אים יום טוב און אים חול המועד, ווען עס איז א מצוה צו פרייען זיך שמחת יום טוב, ניט אויסמישן די יום טוב שמחה מיט אָן אַנדערער שמחה (אין מערבין שמחה בשמחה).** אבל, אָבער איינער מעג צוריק חתונה האָבן מיט זיין גע'גטע פרוי **ווייל דאָס איז שוין ניט אזא גרויסע שמחה, ווי מיט א פרוי וועלכע ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געהאַט.** ועושה, און א פרוי מעג מאכן אירע באַפוצונגען אים חול המועד. „תכשיטין" הייסט צירונג, **אָבער דאָ מיינט מען באַפוצונגען, ווי פארבן זיך דאָס געזיכט, ארום די אויגן וכדומה.** ר' יהודה זאָגט, אז זי זאָל זיך ניט באַשמירן מיט קאַלך, ווייל עס פאראומרייניקט איר. **פרויען פלעגן זיך אַמאָל באַשמירן דעם קערפער מיט קאַלך, כדי דער קערפער זאָל דערנאָך ווערן ווייסער. זאָגט די משנה, אז ווייל איצט, ווען זי באַשמירט זיך מיט קאַלך ווערט דאָך דער קערפער שמוציק און די פרוי האָט צער דערפון, דאריבער טאָר מען עס ניט טאָן אים חול המועד.**

ה. ההדיוט, דער ניט־בעל־מלאכה מעג נייען (אים חול המועד) ווי זיין שטייגער איז (אָן שום ענדערונגען), אָבער דער בעל מלאכה (דער שניידער) מעג נייען ניט־גלייכע נעיט „מכליב" **זאָל זיין פון וואָרט „כלב", „הונט", און די ניט גלייכע נאָטן זען אויס ווי די ציין פון א הונט. דאָס איז אַנדערש ווי א שניידער נייט גע־ווייַנטליך, און דאריבער מעג ער עס טאָן אים חול המועד.** ומסרגין, און מען מעג (אים

מְמַתְּחִין: ט מַעֲמִידִין תַּנּוּר וְכִירַיִם וְרֵחַיִם בַּמּוֹעֵד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְכַבְּשִׁין אֶת הָרֵחַיִם בַּתְּחִלָּה: י עוֹשִׂין מַעֲקֶה לַגַּג וְלַמִּרְפֶּסֶת, מַעֲשֵׂה הֶדְיוֹט, אֲבָל לֹא מַעֲשֵׂה אֻמָּן. שָׁפִין אֶת הַסְּדָקִין, וּמַעֲגִילִין אוֹתָן בַּמַּעֲגָלָה בְּיָד וּבְרֶגֶל, אֲבָל לֹא בְּמַחֲלָצַיִם. הַצִּיר וְהַצִּנּוֹר וְהַקּוֹרָה וְהַמַּנְעוּל וְהַמַּפְתֵּחַ שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, מְתַקְּנָן בַּמּוֹעֵד. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ בַּמּוֹעֵד. וְכָל כְּבָשִׁין, שֶׁהוּא יָכוֹל לֶאֱכוֹל מֵהֶן בַּמּוֹעֵד, כּוֹבְשָׁן:

פרק ב

א מִי שֶׁהָפַךְ אֶת זֵיתָיו, וְאֵרְעוֹ אֵבֶל אוֹ אֹנֶס, אוֹ שֶׁהִטְעוּהוּ פוֹעֲלִים,

חול המועד) פלעכטן (די שטריק פון) די בעטן. **די בעטן זענען געמאַכט פון שטריק, וועלכע זענען אדורכגעפלאָכטן אין דער לענג און אין דער ברייט.** ר׳ יוסי זאָגט, אז מען מעג צוזאמענציען. **פלעכטן טאָר מען ניט, אָבער אויב די שטריק זענען געוואָרן לויז, מעג מען זיי צוזאמענציען. אין טייל משניות איז די גירסא „אף ממתחין", און דער רמבם טייטשט אז אויך דאָס מיינט, אז נור צוזאמענציען מעג מען.**

ט. מעמידין, מען מעג אוועקשטעלן אן אויוון און א קיך און א מיל אים חול המועד: ר׳ יהודה זאָגט, אז מען טאָרניט אויסקלאפּן (די שטיינער) פון א מיל אויפסניי. **דער רא"ש טייטשט, אז מען טאָרניט אויסקלאפּן די שטיינער פון א נייער מיל, אָבער פון אן אלטער מעג מען, און דאָס איז דער טייטש פון וואָרט „בתחילה".**

י. עושין, מען מעג מאַכן (אים חול המועד) א גאנעק צו א דאך (א צוים ארום א דאך) און צו א גאלעריע, די אַרבייט פון א ניט־בעל־מלאכה, אָבער ניט די ארבייט פון א בעל מלאכה. **דער רמבם טייטשט, אז דאָס מיינט מען אז מען מעג אוועקלייגן די שטיינער איינעם אויף דעם אנדערן, אָבער ניט פארשמירן זיי מיט קאַלך און ליים.** שפין, מען מעג באשמירן די שפּאלטן (אויף די דעכער) און דערנאָך זיי צופרעסן מיט א קיילעכיקן האָלץ אָדער מיט דער האַנט אָדער מיט דעם פוס, אָבער ניט מיט א קעלנע. „מעגילה" (פון וואָרט „עגול", „קיילעכיק") **הייסט א קיילעכיקער לאנגער האָלץ, מיט וועלכן מען גייט איבער די צוגעשמירטע לעכער און זיי ווערן פעסטער צוגעקלעבט, און די קלעבעכץ ווערט אויסגעגלייכט. דאָס הייסט „מעגילין", קיילעכיק מאכן, אויסגלייכן. זאָגט די משנה אז מען מעג עס טאָן נור מיט דעם האָלץ, אָדער מיט דער האַנט צי מיט דעם פוס, אָבער ניט מיט דער ספּעציעלער כלי, די קעלנע, א גרויסער אייזערנער לעפל מיט א הענטל. די גמרא טייטשט, אז אויך מיט א האָלץ טאָר מען ניט, און אז די משנה מיינט אז מען מעג צופרעסן מיט דער האַנט און מיטן פוס, א שטייגער ווי מען מאַכט מיט א האָלץ (כעין מעגילה).** הציר, די טיר־אנגל (זאוויאסע) און דער אנגל־לאָך־אייזן און דער באלקן און דער שלאָס און דער שליסל, אויב זיי זענען געוואָרן צובראָכן, מעג מען זיי פאַרריכטן אים חול המועד. אָבער מען טאָרניט (פאר יום טוב) בכוונה אָפּלייגן די ארבייט (צו פאררכטן זיי) ביז חול המועד. **„ציר" הייסט דער אנגל־האקן, די זאוויאַסע אויף וועלכן מען הענגט אויף די טיר. „צינור" הייסט דער אייזן מיט דעם לאָך, אין וועלכן דער אנגל־האקן, די זאוויאסע גייט אריין. „קורה" הייסט א באלקן. די משנה זאָגט, אז מען מעג זיי פאררכטן אים חול המועד, נאָר מען טאָר ניט עקסטרא אָפּלייגן דאָס פאררכטן אויף חול המועד.** וכל כבשים, און אלע איינגעלייגטע עסנווארג (ווי איינגעלייגטע גרינס צי פיש אין זאלץ און עסיק), וואָס מען קאָן זיי עסן אים חול המועד (זיי וועלן געשווינד ווערן גוט צו עסן אין חול המועד) מעג מען איינלייגן אין חול המועד. **ווייל דאָס הייסט געטאָן אן ארבייט פון וועלכער מען האָט נוצן אים חול המועד זעלבסט.**

פרק ב.

א. מי שהפך, אויב איינער האָט איבערגעדרייט זיינע איילבירטן און ער איז

טוֹעֵן קוֹרָה רִאשׁוֹנָה וּמַנִּיחָהּ לְאַחַר הַמּוֹעֵד, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, זוֹלֵף וְגוֹמֵר, וְגָף כְּדַרְכּוֹ: ב וְכֵן מִי שֶׁהָיָה יֵינוֹ בְּתוֹךְ הַבּוֹר, וְאֵרְעוֹ אֵבֶל אוֹ אֹנֶס, אוֹ שֶׁהִטְעוּהוּ פּוֹעֲלִים, זוֹלֵף וְגוֹמֵר וְגָף כְּדַרְכּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עוֹשֶׂה לוֹ לִמּוּדִים בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַחְמִיץ: ג מַכְנִיסִים אָדָם פֵּרוֹתָיו מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים, וְשׁוֹלֶה פִּשְׁתָּנוֹ מִן הַמִּשְׁרָה,

געוואָרן אן אָבל אָדער עס האָט אים געטראָפן א שטערונג, אָדער די ארבייטער האָבן אים אָפּגענארט (און ער האָט ניט געקאָנט פארענדיקן די ארבייט ארום די איילבירטן און דערוויל איז געוואָרן חול המועד) זאָל ער ארויפלייגן (אויף די איילבירטן) דעם ערשטן קלאָץ, און זיי לאָזן ליגן ביז נאָך חול המועד, אזוי זאָגט ר׳ יהודה. ווען מען וויל אויספרעסן איילבירטן און מאכן פון זיי אייל, לייגט מען זיי צוערשט אריין אין א כלי (וואָס הייסט „מעטן״), און זיי ליגן אזוי לאנג דאָרט ביז זיי ווערן ווייך. דערנאָך דרייט מען זיי איבער, מען מישט זיי אדורך. נאָכן איבערדרייען מוז מען די איילבירטן באלד ארייגלייגן אין אייל־קעלטער, און ארויפלייגן אויף זיי א קלאָץ (דעם „ערשטן״ קלאָץ), כדי דער אייל זאָל פון זיי ארויסרינען. דערנאָך לייגט מען אויף זיי ארויף א צווייטן קלאָץ, כדי דער אייל זאָל פון זיי נאָכמער ארויסרינען. דערנאָך גיסט מען דעם אייל אין פעסער און מען פארשטאָפּט די פעסער. אויב מען לייגט ניט ארויף דעם קלאָץ אויף די איילבירטן באלד נאָכדעם ווי מען האָט זיי איבערגעדרייט, ווערן די איילבירטן קאליע. זאָגט די משנה, אז אויב נאָכדעם ווי מען האָט די איילבירטן איבערגעדרייט, איז דער מענטש געוואָרן אן אבל, און ער האָט ניט געקאָנט פארענדיקן די ארבייט, אָדער עס האָט אים געטראָפן אן אנדערע שטערונג, אָדער די ארבייטער האָבן אים אָפּגענארט, זיי האָבן אים צוגעזאָגט צו קומען צו דער ארבייט און זיי זענען ניט געקומען, — און דערוויל איז געוואָרן חול המועד, מעג ער ארויפלייגן אים חול המועד אויף די איילבירטן דעם ערשטן קלאָץ. אָבער מיט די ווייטערדיקע ארבייטן מוז ער שוין וואַרטן ביז נאָך הול המועד. ר׳ יוסי זאָגט, אז ער מעג (אים חול המועד) ארייגשיטן (די איילבירטן אין אייל־קעלטער) און פארענדיקן (די גאנצע ארבייט, ארויסקריגן דעם גאנצן אייל און ארייגיסן אים אין די פעסער) און פארשטאָפּן זיי ווי זיין שטייגער איז. מחמת ער איז דאָך געצווינגן געוועזן צו וואַרטן ביז חול המועד, אז דער אייל קאָן, מעגליך, קאליע ווערן, און מען איז דארי־בער אים מתיר צו טאָן די גאנצע אַרבייט.

ב. וכן, און אזוי (איז אויך דער דין) אויב ער האָט געהאַט זיין וויין (אויסגע־פרעסט פון וויין טרויבן) אין גרוב (פון וויין־קעלטער) און ער איז געוואָרן אן אבל אָדער ער האָט אים געטראָפן א שטערונג, אָדער די ארבייטער האָבן אים אָפּגענאַרט און עס איז געוואָרן חול המועד (און דער וויין קאָן קאליע ווערן), מעג ער אים איבער־גיסן און פארענדיקן (די ארבייט ארום אים) און (ארייגיסן דעם וויין אין פעסער און) פארשטאָפּן (די פעסער) ווי זיין שטייגער איז, אזוי זאָגט ר׳ יוסי. עס איז דערזעל־ביקער דין וואָס אין דער פריערדיקער משנה ביי די איילבירטן, און ר׳ יוסי האלט, אַז מען מעג טאָן די גאַנצע אַרבייט. ר׳ יהודה זאָגט, אַז ער מעג (נאָר) דעם וויין פארדעקן מיט ברעטער, כדי ער זאָל ניט זויער ווערן. אָבער די ווייטערדיקע ארבייט זאָל ער אָפּלייגן ביז נאָך חול המועד. אויך דאָ האַלט ר׳ יהודה אזוי ווי ער האָט געזאָגט פריער אין דער משנה ביי די איילבירטן. וועגן וואָרט „לימודים״ אלס ברע־טער זענען פאראן א סך חקירות, ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך״ מיינט אַז דאָס איז דער גריכישער בוכשטאַב „לאָמבדא״, וואָס זעט אויס ווי צוויי ברעטער, וועלכע רירן זיך אָן ביי איין שפּיץ. דאָס לייגט זיך זייער ניט אויפן שכל. דער „ערוך״ מיינט אַז דאָס איז ווי „עמודים״, זיילן, ברעטער.

ג. מכנים, מען מעג (אים חול המועד) אריינטראָגן (פון דרויסן אין הויף צי אין שטוב אריין) די פרוכטן צוליב מורא פאר גנבים; און מען מעג ארויסנעמען דעם

בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֹאבַד, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְכַוֵּין אֶת מְלַאכְתּוֹ בַּמּוֹעֵד. וְכֻלָּן, אִם כִּוְּנוּ מְלַאכְתָּן בַּמּוֹעֵד, יֹאבֵדוּ:
ד אֵין לוֹקְחִין בָּתִּים עֲבָדִים וּבְהֵמָה, אֶלָּא לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, אוֹ לְצֹרֶךְ הַמּוֹכֵר, שֶׁאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל. אֵין מְפַנִּין מִבַּיִת לְבַיִת, אֲבָל מְפַנֶּה הוּא לַחֲצֵרוֹ. אֵין מְבִיאִין כֵּלִים מִבֵּית הָאֻמָּן, אִם חוֹשֵׁשׁ לָהֶם, מְפַנָּן לְחָצֵר אַחֶרֶת:
ה מְחַפִּין אֶת הַקְּצִיעוֹת בְּקַשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מְעַבִּין. מוֹכְרֵי פֵרוֹת כְּסוּת וְכֵלִים, מוֹכְרִים בְּצִנְעָה לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד. הַצַּיָּדִין וְהַדָּשׁוֹשׁוֹת וְהַגָּרוֹסוֹת, עוֹשִׂין

פלאקס פון ווייק־פאס, כדי ער (דער פלאקס זאָל ניט קאליע ווערן (דורך ליגן צו־לאנג אין וואסער), אָבער מען טאָרניט בכוונה אפלייגן (פאר חול המועד) די אר־ביים אויף חול המועד. „שולה" **איז דער טייטש ארויסנעמען א זאך פון וואסער. „משרה" איז פון „שרה", ווייקן, און דאָ מיינט מען די גרויסע פאס מיט וואסער, אין וועלכער דער פלאקס ווייקט זיך.** וכולן, און די אלע אויב מען האָט בכוונה (פאר חול המועד) אָפגעלייגט די ארבייט אויף חול המועד, זאָלן זיי פארלוירן גיין, **דער רמבם טייטשט, אז דאָס בית דין דערקלערט די אלע זאכן, די פרוכטן און דעם פלאקס, אלס הפקר און יעדער מעג זיי צונעמען. רשי און אנדערע מפרשים טייטשן „יאבדו", זיי זאָלן פארלוירן גיין, דאָס הייסט, מען טאָר זיי ניט נוצן.**

ד. אין לוקחין, מען טאָרניט קויפן (אים חול המועד) הייזער אָדער שקלאפן אָדער א בהמה, סיידן מען דארף זיי נוצן אים חול המועד, אָדער דער פארקויפער דארף פארקויפן, ווייל ער האָט ניט וואָס צו עסן. **„נוצן אים חול המועד" מיינט מען א הויז גלייך צו וואוינען, און שקלאפן גלייך צום באדינען, און א בהמה גלייך צום שעכטן.** אין מפנין, מען טאָר ניט (אים חול המועד) איבערטראָגן (זאכן אָדער תבואה) פון איין הויז אין אַן אנדערן הויז, אָבער מען מעג ארויסטראָגן אין הויף אריין. **דער ברטנורא טייטשט אויפן יסוד פון דער גמרא, אז איבערטראָגן דורך דער גאס, וואו אלע מענטשן זען, טאָר מען ניט; אָבער איבערטראָגן פון איין הויז אין אנדערן הויז אין זעלבן הויף מעג מען, ווייל דאָס הייסט בצינעא, ניט אלע מענטשן זען.** אין מביאין, מען טאָר ניט (אים חול המועד) ברענגן כלים פון בעל מלאכה׳ס הויז. מיט „כלים" מיינט מען קליידער און בכלל אלע זאכן, **וואָס דער בעל מלאכה האָט אויסגעארבייט. מען טאָר ניט אָפנעמען אים חול המועד, מחמת מענטשן קאָנען מיינען, אז מען האָט זיי געגעבן צו פארריכטן אים חול המועד. אָבער אויב מען דארף די זאכן האָבן אים חול המועד** (ווי קישנס צום שלאָפן, כוסות **צום טרינקן) מעג מען,** אם חושש, אויב מען האָט מורא פאר זיי (טאָמער וועט מען זיי צוגנבענען פון בעל מלאכה׳ס הויז, אָדער אז דער בעל מלאכה קאָן זיי פארהאלטן און מאָנען נאָכאַמאָל געלט) מעג מען זיי איבערטראָגן אין אַן אַנדערן הויף. **מען מעג זיי אין אזא פאל יאָ ארויסנעמען פון בעל מלאכה׳ס הויז.**

ה. מחפין, מען מעג (אים חול המועד) צודעקן געטרוקנטע פייגן (וועלכע ליגן אויסגעשפרייט אין פעלד צום טרוקענען) מיט שטרוי (צוליב מורא פאר א רעגן); ר׳ יהודה זאָגט, אַז מען מעג אויך מאַכן א בערגל. **מען מעג ארויסווארפן די פייגן איינע אויף די אנדערע און מאכן דערפון א בערגל. „מעבין" איז פון „עבה", מאכן דיק.** סוחרים וואָס פאַרקויפן פרוכטן, קליידער און זאַכן מעגן (אים חול המועד) פארקויפן שטילערהייט (בצינעא צום געברויך אין חול המועד. **די גמרא זאָגט, אַז „בצנעא" מיינט, אַז מען זאָל האַלטן די קראָם אין גאס אַ האַלבע טיר אָפן און אַ האלבע טיר פארמאַכט.** הציידין, מענטשן וואָס פאנגן (פיש צי פייגל), און גרויפּן־מאַכער, און מענטשן וואָס צעשפאלטן באָבעס, מעגן ארבייטן שטילערהייט צום גע־ברויך פון חול המועד. „דשושות" **מיינט מען אזעלכע וואָס צעמאָלן ווייץ און גערשטן און מאַכן דערפון גראָבע גרויפּן, קאַשע.** „גרוסות" **מיינט מען מענטשן, וועלכע צע־**

בִּצְנְעָה לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הֵם הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן:

פרק ג

א וְאֵלּוּ מְגַלְּחִין בַּמּוֹעֵד. הַבָּא מִמְּדִינַת הַיָּם, וּמִבֵּית הַשִּׁבְיָה, וְהַיּוֹצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְהַמְנֻדֶּה שֶׁהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים, וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁאַל לְחָכָם וְהֻתַּר, וְהַנָּזִיר, וְהַמְּצוֹרָע הָעוֹלֶה מִטֻּמְאָתוֹ לְטָהֳרָתוֹ: **ב** וְאֵלּוּ מְכַבְּסִין בַּמּוֹעֵד. הַבָּא מִמְּדִינַת הַיָּם, וּמִבֵּית הַשִּׁבְיָה, וְהַיּוֹצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְהַמְנֻדֶּה שֶׁהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים, וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁאַל לְחָכָם וְהֻתַּר, מִטְפְּחוֹת הַיָּדַיִם וּמִטְפְּחוֹת הַסְּפָרִים וּמִטְפְּחוֹת הַסְּפָג, הַזָּבִים וְהַזָּבוֹת וְהַנִּדּוֹת וְהַיּוֹלְדוֹת, וְכָל הָעוֹלִין מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה, הֲרֵי

האַקן באַבעס, אז מען זאָל זיי בעסער קאָנען קאַכן. זאָגט די משנה אז מען מעג עס טאָן אים חול המועד שטילערהייט, בצינעאָ, אויב מען וויל נוצן די מאכלים אים חול המועד. ר׳ יוסי זאָגט, אז זיי (די פאנגערס און די גרויפּן־מאַכערס און די באַבעס־צעהאקערס) האָבן מחמיר געווען אויף זיך. **זיי זענען זיך נוהג ניט צו ארבייטן אין חול המועד אפילו שטילערהייט.**

פרק ג.

א. ואלו מגלחין, און די דאָזיקע מעגן זיך אָפּשערן אין חול המועד; דער וואָס קומט (חול המועד) פון א רייזע פון יענע־זייט־ים־לענדער; אָדער פון א געפענגניש; אָדער איינער וואָס איז (חול המועד) באפרייט געוואָרן פון א תפיסה; אָדער איינער וואָס איז געלעגן אין חרם און די חכמים האָבן (חול המועד) אים אראָפּגענומען (דעם חרם); אָדער איינער (וואָס האָט א נדר געטאָן ניט צו שערן זיך און) ער האָט זיך געפרעגט ביי אַ חכם און דער חכם האָט אים (חול המועד) מתיר־נדר געווען; אָדער א נזיר (וואָס איז געווען א נזיר און האָט זיך ניט געטאָרט אָפּשערן און ער איז געוואָרן אויס נזיר); אָדער אַ מצורע, (אַ קרעציקער) וואָס איז געוואָרן (אין חול המועד) אויס טמא און איז געוואָרן טהור. **דער איסור פון אפשערן זיך אין חול המועד איז כדי מען זאָל זיך אָפּשערן פאר יום טוב. אָבער די דאָזיקע מענטשן האָבן די חכמים מתיר געמאַכט אָפּצושערן אים חול המועד ווייל זיי האָבן פריער ניט גע־קאָנט אָדער ניט געטאָרט זיך אָפּשערן, דער וואָס קומט פון א ווייטער רייזע, אָדער פון א געפענגניש אָדער פון א תפיסה האָט ניט געקאָנט זיך אָפּשערן. און דער וואָס איז געלעגן אין חרם, אָדער דער מיטן נדר, אָדער דער נזיר אָדער דער מצורע האָבן זיך ניט געטאָרט שערן.**

ב. ואלו מכבסין, און די דאָזיקע מעגן וואשן (זייערע קליידער און וועש) אים חול המועד: דער וואָס קומט פון א רייזע אין יענע־זייט־ים־לענדער; אָדער פון א געפענגניש; אָדער איינער וואָס איז באַפרייט געוואָרן פון תפיסה; אָדער איינער וואָס איז געלעגן אין חרם און די חכמים האָבן פון אים אראָפּגענומען (דעם חרם); און אזוי אויך איינער, וואָס (האָט געטאָן א נדר ניט צו וואשן די קליידער און) אַ חכם האָט אים מתיר נדר געווען. **דאָס מיינט מען אַלץ, אַז עס איז פאָרגעקומען אין חול המועד, און דאריבער מעגן זיי, ווייל פריער האָבן זיי ניט געקאָנט וואשן.** מטפחות, (מען מעג אויך וואשן אים חול המועד) האַנטוכער (אָפּצווישן זיך די הענט), טיכער פון שערער וואָס שערער לייגן ארויף אויף דעם מענטשן ביים אָפּשערן אים), און טיכער אָפּצווישן זיך (אין מרחץ). **אויך די אלע מעג מען, ווייל מען מוז זיי דאָך שטענדיק וואשן, ווארום זיי ווערן דאָך פארשמוציקט. ביים שערער מיינט מען דאָ, ווען ער דארף האָבן די טיכער פאר די מענטשן, וועמען ער מעג אָפּשערן אים חול המועד און וועלכע זענען אויסגערעכנט פריער אין משנה א׳.** הזבין, (עס מעגן אויך וואשן זייערע קליידער און וועש) זבין זבות, נידות און קימפעטאָרינס און אלע וועל־כע ווערן אויס טמא און ווערן טהור; די דאָזיקע מעגן, און אלע אנדערע מענטשן

אֵלּוּ מֻתָּרִין, וּשְׁאָר כָּל אָדָם אֲסוּרִין:
ג וְאֵלּוּ כּוֹתְבִין בַּמּוֹעֵד. קִדּוּשֵׁי נָשִׁים
גִּטִּין וְשׁוֹבְרִין, דְּיַתִּיקֵי מַתָּנָה
וּפְרָזְבּוֹלִין, אִגְּרוֹת שׁוּם וְאִגְּרוֹת מָזוֹן,
שִׁטְרֵי חֲלִיצָה וּמֵאוּנִין, וּשְׁטָרֵי
בֵּרוּרִין, וּגְזֵרוֹת בֵּית דִּין, וְאִגְּרוֹת
שֶׁל רְשׁוּת: ד אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי
חוֹב בַּמּוֹעֵד. וְאִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ,

טאָרן ניט. דאָ זאָגט, די משנה, אז בכלל אלע מענטשן, וועלכע זענען געווען טמא און זענען אים חול המועד געוואָרן טהור, מעגן וואשן זייערע קליידער אוז וועש. זבין און זבות, הייסן מענער און פרויען, פון וועלכע עס האָט גערינען („זב״, רינען) אן אומריינע פליסיקייט, און זיי זענען טמא 7 טעג, און דערנאָך ווערן זיי טהור. פרטים געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא „זבים״. „נידות״ הייסן פרויען אין זייער מענסטרואציע (בלוטיגונגס־צייט); אויך זיי זענען טמא 7 טעג און דערנאָך ווערן זיי טהור, דאָס זעלביקע איז אַ קימפּעטאָרין טמא און זי ווערט דערנאָך טהור.

ג. ואלו, און די דאָזיקע (זאכן) מעג מען שרייבן אין חול המועד: די קידושין פון די פרוי. א פרוי קאָן מען מקדש זיין מיט א שטר, דאָס הייסט, דער מאן שרייבט אויף אַ פּאַפּיר אָדער אַ שערבל „הרי את מקודשת לי״, דו ביזט צו מיר מקודש״, און גיט עס דער פרוי און זי ווערט זיין פרוי. זאָגט די משנה אז מען מעג עס שרייבן אין חול המועד, דער טעם איז, ווייל אן אנדערער קאָן אים אמאָל אויסכאַפּן די פרוי, און עס הייסט ווי א זאך, וואָס קאָן פארלוירן גיין. גיטין, (מען מעג שרייבן) גיטין. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, ווען איינער גייט אזועק אים חול המועד אין אַ ווייטן וועג, און די פרוי קאָן בלייבן א עגונה. ושוברין, חובות־קוויטונגן. „שובר״ איז פון „שבר״, צעברעכן, און דאָס מיינט, ווען איינער באַצאָלט דעם אנדערן אַ חוב, און יענער גיט אים א קוויטינג, אז ער האָט באַקומען דאָס געלט. מען מעג עס, ווייל דער לוה קאָן אים אמאָל ניט באַצאָלן דאָס געלט. דייתיקי, צוואות. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז די ראשי תבות פון „דאָ תהא למיקם״, דאָס זאָל געשען. דער „ערוך״ זאָגט, אז אין גריכיש הייסט א צוואה „דיאטעקע״. מתנה, א מתנה, אָדער אַ פּרוזבול. מתנה מיינט א שטר, א דאָקומענט, אז איינער שיינקט א צווייטן א זאך, „פּרוזבול״ מיינט אַ דאָקומענט, אז איינער גיט איבער צום בית דין אלע חובות אויפ־צומאַנען, כדי ווען עס גייט אריבער שמיטה־יאָר זאָלן די חובות ניט פאַרפאַלן ווערן (זע מסכתא שביעית פרק י׳ משנה ג׳). אגרות, אפּשאַצונגס־בריף. אויב איינעם קומט געלט ביי אַ צווייטן און יענער וויל ניט באַצאָלן און ער האָט פעלדער, שאַצט אָפּ בית דין די פעלדער און גיט ארויס דעם מלוה א בריף, אז די פעלדער זענען אָפּגע־שאַצט געוואָרן פאַר אזוי פיל און זיי זענען זיינע. אגרות מזון, שפּייזונגס־בריף (וואָס דער מאן שרייבט, אז ער איז זיך מתחייב צו שפּייזן זיין פרוי׳ס טאָכטער פון ערשטן מאן). פאַראַן אויך א טייטש אז דאָס זענען בריף פון בית דין וועלכע האָבן פארקויפט די פעלדער פון א מאן כדי צו שפּייזן זיין פרוי און זיין טאָכטער. שטרי חליצה, דאָ־קומענט פון בית־דין, אז דער און דער מאן האָט געגעבן חליצה, זיין שוועגערין. וועגן חליצה זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות. ומיאונים, (דאָקומענט פון בית דין, אז א יינג קינד, וואָס איר מוטער האָט איר חתונה געמאַכט, האָט ממאן געווען דער־קלערט, אז זי וויל ניט דעם מאן). זע וועגן דעם אין מסכתא יבמות פרק א׳ משנה א׳. ושטרי בירורין, דאָקומענטן (וועגן בוררות). ווען צוויי מענטשן האָבן א דין תורה, און זיי שרייבן אונטער א דאָקומענט, אז זיי פארלאָזן זיך אויף די און די בוררים. זע אין מסכתא סנהדרין פרק ג׳ משנה א׳. וגזירות, און פסק דין פון א בית דין. אויך דאָס מעג מען שרייבן אין חול המועד. ואגרות של רשות, און בריף פון דער רעגירונג. דאָס הייסט באפעלן וואָס די רעגירונג האָט צוגעשיקט. אן אנדערער טייטש איז פּריוואטע בריף.

ד. אין כותבין, מען טאָרניט שרייבן קיין וועקסל אים חול המועד; און אויב ער (דער מלוה) גלויבט ניט אים (דעם וואָס וויל ביי אים באָרגן געלט), אָדער ער

אוֹ שֶׁאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, הֲרֵי זֶה יִכְתּוֹב. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת בַּמּוֹעֵד, וְאֵין מַגִּיהִין אוֹת אַחַת אֲפִלּוּ בְּסֵפֶר הָעֲזָרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כּוֹתֵב אָדָם תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת לְעַצְמוֹ, וְטוֹוֶה עַל יְרֵכוֹ תְּכֵלֶת לְצִיצִיתוֹ: ה הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שְׁלשָׁה יָמִים קוֹדֶם לָרֶגֶל, בָּטְלָה הֵימֶנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה. שְׁמֹנָה, בָּטְלָה הֵימֶנּוּ גְּזֵרַת שְׁלשִׁים. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ, שַׁבָּת עוֹלָה וְאֵינָהּ מַפְסֶקֶת, רְגָלִים מַפְסִיקִין וְאֵינָן עוֹלִין: ו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֲצֶרֶת כְּשַׁבָּת. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,

(דער סופר, וואס שרייבט וועקסלן) האט ניט וואס צו עסן (און ער לעבט נור דערפון וואס ער באקומט פאר אנשרייבן דעם וועקסל), מעג מען שרייבן. **אזוי טייטשט די גמרא, אז „שאין לו מה יאכל" גייט ארויף אויפן סופר.** אין כותבין, מען טארניט שרייבן ספרים (תנך), תפילין און מזוזות אים חול המועד, און מען טאר ניט מגיה זיין (פארריכטן קאליע געווארענע אותיות אין א ספר תורה) אפילו אין דער ספר תורה פון דער עזרה. **„עזרה" הייסט דער בית המקדש־הויף, און דארט האט זיך געפונען א ספר תורה. אן אנדערע גירסא איז „עזרא", אין דער ספר תורה, וואס האט געשטאמט פון עזרא הסופר.** ר' יהודה זאגט, אז א מענטש מעג שרייבן תפילין און מזוזות פאר זיך אליין (ניט פאר אנדערע מענטשן), און מעג שפינען אויף זיין שויס תכלת צו מאכן ציצית (פאר זיין טלית). **ער מעג אוועקלייגן אויף זיין שויס דעם פאדעם און אים וועבן מיט דער האנט ביז ער ווערט א ציצית־פאדעם.**

ה. הקובר, אויב מען האט ביי איינעם קובר געווען זיין מת (זיין פארשטארבענעם קרוב נאך וועלכן מען איז אן אבל) דריי טעג פאר יום טוב, ווערט פון אים בטל (אוועקגענומען) די שבעה. **אן אבל הייסט, אויב ביי איינעם איז געשטארבן א פאטער אדער א מוטער, אדער א ברודער אדער א שוועסטער, אדער א קינד, אדער א מאן אדער א פרוי, אן אבל דארף זיצן זיבן טעג אין שטארקן טרויער; דאס הייסט שבעה, וועלכע הייבט זיך אן נאכן קובר זיין דעם פארשטארבענעם. נאך דער שבעה דארף מען זיין נאך 23 טעג אין א שוואכערן טרויער; דאס הייסט „שלשים" (דרייסיק) ווייל צוזאמען מיט די 7 טעג שבעה איז עס דרייסיק טעג. זאגט די משנה אז אויב די קבורה איז פארגעקומען 3 טעג פאר יום טוב, דארף מען נאך יום טוב ניט מער זיצן קיין שבעה.** שמונה, (אויב די קבורה איז פארגעקומען) אכט טעג (פאר יום טוב) דארף מען שוין ניט אפהיטן די שלושים (די דרייסיק טרויער־טעג). **און מען מעג זיך אפשערן וכדומה זאכן, וואס מען טארניט טאן אין שלושים.** מפני, ווארום זיי (די חכמים) האבן געזאגט, אז שבת ווערט אריינגערעכנט (אין די שבעה־טעג) אבער איז ניט מפסיק, און ימים טובים זענען מפסיק אבער זיי ווערן ניט אריינגערעכנט. **דער טייטש איז, אז אויב שבת איז אין מיטן די 7 טעג שבעה, ווערט דער שבת־טאג פאררעכנט אלס איינער פון די 7 טעג, אבער נאך שבת דארף מען ווייטער זיצן שבעה. דאקייגן אויב מען האט קובר געווען דעם מת דריי טעג פאר יום טוב, איז דער יום טוב מפסיק די שבעה, ער האקט זי איבער, און נאך יום טוב דארף מען ניט זיצן קיין שבעה; אבער אויב מען האט אים קובר געווען נאך 2 טעג פאר יום טוב, ווערט דער יום טאג ניט אריינגערעכנט.**

ו. ר' אליעזר זאגט, אז זינט (דער צייט ווען) דאס בית המקדש איז חרוב געווארן האט שבועות דעם דין ווי שבת (בנוגע שבעה און שלשים) **שבועות איז נור איין טאג (נור אין די גלות־לענדער איז עס 2 טעג). אבער ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען האט מען געקאנט מקריב זיין די קרבנות חגיגה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא חגיגה) פון שבועות 6 טעג נאך שבועות, דאס הייסט גאנצע 7 טעג (אריינרעכנדיק דעם שבועות־טאג). דעריבער האט שבועות געהאט דעם דין ווי פסח און סוכות בנוגע אבלות. אבער זינט דאס בית המקדש איז חרוב געווארן, זענען דאך**

רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפֻּרִים כִּרְגָלִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כְדִבְרֵי זֶה וְלֹא כְדִבְרֵי זֶה, אֶלָּא עֲצֶרֶת כִּרְגָלִים, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפֻּרִים כַּשַּׁבָּת: ז אֵין קוֹרְעִין, וְלֹא חוֹלְצִין, וְלֹא מַבְרִין, אֶלָּא קְרוֹבָיו שֶׁל מֵת. וְאֵין מַבְרִין אֶלָּא עַל מִטָּה זְקוּפָה. אֵין מוֹלִיכִין לְבֵית הָאֵבֶל, לֹא בְטַבְלָא, וְלֹא בְאַסְקוּטְלָא, וְלֹא בְקָנוֹן, אֶלָּא בְסַלִּים. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד, אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין אֶת הָרַבִּים: ח אֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת הַהֶסְפֵּד, וְלֹא

קרבנות ניטאָ, איז דאָך שבועות ניט מער ווי איין טאָג יום טוב, האָט ער דעם דין ווי שבת. רבן גמליאל זאָגט, אז ראש השנה און יום כיפור האָבן (בנוגע אבלות), דעם דין ווי ימים טובים (ווי פסח און סוכות); און די חכמים זאָגן אז ניט ווי די ווערטער פון דעם (פון ר׳ אליעזר) און ניט ווי די ווערטער פון דעם (פון רבן גמ־ליאל), נאָר שבועות האָט דעם דין ווי ימים טובים, און ראש השנה און יום כיפור האָבן דעם דין ווי שבת. **די מפרשים זאָגן, אז דער דין איז ניט ווי די ביידע משנות, און אויב אפילו מען האָט קובר געווען דעם מת איין שעה פאַר יום טוב, נעמט יום טוב צו די שבעה, און מען דאַרף נאָך יום טוב ניט זיצן שבעה; און אויב מען האָט קובר געווען 7 טעג פאַר יום טוב ווערט בטל די שלשים. ראש השנה און יום כיפור און שבועות האָבן דעמזעלבן דין ווי די אַנדערע ימים טובים, ווי פסח און סוכות.**

ז. אין קורעין, עס טאָרן ניט (אים חול המועד) רייסן קריעה, און ניט אָפּדעקן זיך די אקסלען (חולצין), און ניט עסן די טרויער־מאָלצייט (מברין) סיידן נאָר די קרובים פון פארשטאָרבענעם. **דער דין איז, אז דער קרוב פון א מת דאַרף זיך רייסן קריעה. עס איז אויך געווען אַמאָל א מנהג, אז די קרובים פלעגן זיך אלס צייכן פון טרויער אָפּדעקן די אקסלען; דאָס האָט געהייסן „חלץ״, אראָפּנעמען, אָפּדעקן זיך. עס איז אויך א דין, אז די ערשטע מאָלצייט נאָך דער קבורה זאָלן די קרובים עסן ניט זייערס, נאָר מען זאָל זיי ברענגען צו עסן. דאָס האָט געהייסן „סעודת הבראה״, „מברין״. זאָגט די משנה אז אים חול המועד מעגן עס טאָן נאָר די קרובים.** וואין מברין, און דעם טרויער־מאָלצייט זאָל מען (חול המועד) עסן (אין שטוב) נאָר זיצנדיק אויף אויפגעשטעלטע בעטן. **אלס צייכן פון טרויער פלעגט מען איינלייגן די בעטן. זאָגט די משנה אז אים חול המועד מוז מען עסן די סעודת הבראה אויף אויפגעשטעלטע בעטן.** אין מוליכין, מען טאָר ניט ברענגען (די טרויער־מאָל־צייט, סעודת הבראה) צום הויז פון אבל ניט אויף א טאַץ (טבלא, טאַוול, א דערלאַנג־טאַנץ), און ניט אויף א שיינעם (זילבערנעם) טעלער (איסקוטלא), און ניט אין א שיסל, נאָר אין קוישן. **דער דאָזיקער דין איז ניט וועגן חול המועד, נאָר בכלל, אז מען זאָל ברענגען דאָס עסן צום אבל ניט אין א שיינער פאָרם, אין שיינע כלים, נאָר אין פראָס־טע קוישן, אלס צייכן פון טרויער. „איסקוטלא״ איז דאָס לאטיינישע וואָרט „סקו־טעלא״, א טעלער. „קנון״ איז דאָס גריכישע וואָרט „קאַנעאָן״, א שיסל.** ואין אומרים, מען זאָגט ניט די ברכות פאר אבלים אין חול המועד, אָבער מען שטייט אין דער שורה, און מען געזעגנט די מענטשן. **ווען מען גייט צוריק פון בית הק־ברות זאָגט מען ברכות מיט די אבלים, און די מענטשן וואָס האָבן באגלייט, שטעלן זיך אין א שורה און די אבלים גייען פארביי און מ׳איז זיי מנחם אבל. זאָגט די משנה אז אים חול המועד זאָגט מען ניט די ברכות, אָבער אין דער שורה שטעלט מען זיך יאָ, אָבער מען געזעגנט זיך שנעל, כדי דער עולם זאָל באַלד אהיימגיין.**

ח. אין מניחין, מען טאָרניט (אים חול המועד) אוועקשטעלן די מיטה (דאָס טראָג־בעט, אויף וועלכער דער מת ליגט און מען פירט אים צום בית הקברות) אין דער גאַס, כדי ניט צוגעוואוינען צום מאַכן א הספד. **אים חול המועד טאָר מען**

שֶׁל נָשִׁים לְעוֹלָם, מִפְּנֵי הַכָּבוֹד. נָשִׁים בַּמּוֹעֵד מְעַנּוֹת, אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הַסְּמוּכוֹת לַמִּטָּה מְטַפְּחוֹת: ט בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, מְעַנּוֹת וּמְטַפְּחוֹת, בָּזֶה וּבָזֶה לֹא מְקוֹנְנוֹת. נִקְבַּר הַמֵּת לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת. אֵיזֶהוּ עִנּוּי, שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאֶחָת. קִינָה, שֶׁאַחַת מְדַבֶּרֶת, וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר, וְלַמֵּדְנָה בְנֹתֵיכֶם נֶהִי, וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא הוּא אוֹמֵר, בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, וּמָחָה אד' ה' דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים, וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ, כִּי ה' דִּבֵּר:

סליק מסכת מועד קטן

ניט מאַכן קיין הספד. ולא, און פון פרויען (אויב דער מת איז אַ פרוי) טאָר מען קיינמאָל (אפילו אַ גאַנץ יאָר) ניט (אָוועקשטעלן די מיטה מיטן מת אין גאַס), צוליב דעם כבוד (פון מת). **די גמרא לערנט אָפּ פון מרים** (במדבר כ' „**ותמת שם מרים ותקבר שם**"), **אַז ביי אַ פרוי איז דער כבוד גלייך קובר צו זיין. נשים**, פרויען מעגן אים חול המועד קלאָגן אָבער ניט פּאַטשן מיט די הענט. **עס איז געווען אמאָל אַ מנהג צו דינגען פרויען, מקוננות, קלאָג־ווייבער, צו באַקלאָגן א פאַרשטאָרבענעם. זאָגט די משנה אַז באַוויינען מעגן זיי אים חול המועד, אָבער פּאַטשן מיט די הענט, איין האַנט אין דער אנדערער, טאָרן זיי ניט.** ר' ישמעאל זאָגט, אַז די קלאָג־ווייבער וועלכע שטייען נאָנט צו דער מיטה (מיט פאַרשטאָרבענעם) מעגן אויך פּאַטשן מיט די הענט. **זיי מעגן עס טאָן אפילו אים חול המועד.**

ט. בראשי חודשים, אין ראש חודש און אין חנוכה און אין פורים מעגן (די קלאָג־ווייבער) קלאָגן, און זיי מעגן פּאַטשן מיט די הענט אין דעם און אין דעם (אין די ראש חודש־טעג און אין חנוכה און אין פורים), אָבער זיי טאָרן ניט מקונן־זיין; נאָכדעם ווי דער פאַרשטאָרבענער איז באַגראָבן געוואָרן טאָרן זיי ניט קלאָגן און ניט פּאַטשן מיט די הענט. **די משנה וועט באַלד דערקלערן וואָס מען מיינט „קלאָגן" און וואָס מען מיינט „מקונן־זיין".** איזה „עינוי"? וואָס הייסט קלאָגן? ווען אַלע (קלאָג־ווייבער) קלאָגן צוזאַמען; קינה? וואָס הייסט „מקונן זיין" ווען איינע (פון די קלאָג־ווייבער, די פאָרזאָגערין) רעדט (זאָגט די קלאָג־ווערטער) און אַלע (אַנדערע קלאָג־ווייבער) ענטפערן איר אָפּ (מיט קלאָג־ווערטער). ווארום עס ווערט געזאָגט (ירמיה ט' י"ט) „ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה, און לערנט אייערע טעכטער די יאָמער־קלאָגעריי און איין פרוי די אנדערע דאָס טרויער ליד". **דערפון איז געדרינגען אַז דער „נהי", דאָס קלאָגן איז געווען פון אַלע ווייבער צוזאַמען (בנותיכם), און די „קינה" איז געווען דורך איין פרוי און אנדערע האָבן איר אָפּגעענטפערט (ואשה את רעותה, אין לשון יחיד).** אבל, אָבער לעתיד לבוא (אין דער צוקונפט, ווען משיח וועט קומען) ווערט געזאָגט (ישעיה כ"ח) „בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" און אַזוי ווייטער. **דער טייטש דערפון אין דרש איז, אַז גאָט וועט פאַרניכטן דעם טויט אויף אייביק און וועט אָפּווישן די טרער פון יעדנס געזיכט. די משנה ענדיקט דאָ, ווי דער שטייגער איז פון דער משנה, מיט אַ „דבר טוב", מיט אַ גוט וואָרט, אַ טרייסט פון פסוק.**

(סליק מסכת מועד קטן — געענדיקט די מסכתא מועד קטן)

מסכתא חגיגה

הקדמה

די מסכתא חגיגה, וועלכע האָט 3 פּרקים, לערנט די דינים פון עולה־רגל זיין צום בית המקדש אויף די דריי ימים טובים, פסח, שבועות און סוכות, און דאָס מיטברענגען קרבנות. „חגיגה" איז פון וואָרט „חג", יום טוב. די תורה (אין שמות כ"ג

פרק א

א הַכֹּל חַיָּבִין בִּרְאִיָּה, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס וְנָשִׁים, וַעֲבָדִים שֶׁאֵינָם מְשֻׁחְרָרִים, הַחִגֵּר וְהַסּוּמָא וְהַחוֹלֶה וְהַזָּקֵן, וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו. אֵיזֶהוּ קָטָן, כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְכּוֹב עַל כְּתֵפָיו שֶׁל אָבִיו, וְלַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת, דִּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱחֹז בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו, וְלַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁלֹשׁ רְגָלִים: **ב** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הָרְאִיָּה שְׁתֵּי כֶסֶף, וְהַחֲגִיגָה מָעָה כֶסֶף. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, הָרְאִיָּה

י״ד) זאגט אז דריי מאָל אין יאָר (אים פסח, שבועות און סוכות) דאַרף יעדער ייד קומען „זען“ גאָט. דאָס הייסט „ראיה“, זיך באַווייזן אין בית המקדש. עס איז די מצוה מיטצוברענגען א קרבן עולה, דאָס הייסט, א קרבן, וואָס מען איז מקריב אינ־גאַנצן אויפן מזבח און קיינער עסט ניט דאָס פלייש דערפון; דאָס הייסט „עולת ראיה“ עס איז אויך א מצוה מיטצוברענגען א קרבן שלמים, וואָס נור דאָס פעט און טייל אנדערע טיילן פון קרבן איז מען מקריב אויפן מזבח, און דאָס פלייש עסן די יידן אין ירושלים. דאָס הייסט „שלמי חגיגה“. עס איז אויך א מצוה מיטצוברענגען נאָך א קרבן שלמים, כדי מען זאָל האָבן מער פלייש צום עסן און מקיים צו זיין דער־מיט די מצוה צו זיין פריילעך אים יום טוב. דאָס הייסט שלמי שמחה. אין דער מסכתא חגיגה ווערן געלערנט צום סוף נאָך אנדערע דינים וועגן טומאה און טהרה וואָס האָבן א שייכות צו קרבנות.

פרק א.

א. הכל חייבין, אלע זענען מחויב זיך צו באַווייזן (אין בית המקדש אין די דריי ימים טובים פסח, שבועות און סוכות) אַ חוץ אַ טויבער, אַ נאַר (א צעדולטער, א משוגענער), א יינג קינד, א טומטום (איינער וואָס איז ניט קיין זכר און ניט קיין נקבה), אַן אנדרוגינוס (איינער וואָס האָט די סימנים פון א זכר און פון א נקבה), און פרויען, און ניט־באַפרייטע שקלאַפן, א לאַמער, און א בלינדער, און א קראַנקער, און אַן אלטער מאַן, און ווער עס קאָן ניט ארויפגיין (צום בית המקדש באַרג) אויף זיינע פיס. **די גמרא ברענגט דערויף דרשות פון ווערטער אין פסוק, אז די דאָזיקע זענען ניט מחויב צו באַווייזן זיך אין בית המקדש, ווי למשל פון וואָרט „זכורך“, אַז ניט פרויען; פון וואָרט „רגלים“ אז נור די וועלכע קאָנען גיין מיט די פיס; פון וואָרט „יראה“, אז נור די וועלכע קאָנען זען; פון „למען ישמעו“, אז נור די וועלכע קאָנען הערן.** איזה, וואָס הייסט א יינג קינד? דער וואָס קאָן ניט רייטן אויף די אקסלען פון זיין פאָטער און ארויפגיין פון (דער שטאָט ירושלים) אויף דעם הר הבית (דעם באַרג, אויף וועלכן דאָס בית המקדש איז געשטאַנען), אזוי זאָגן די בית שמאי: און די בית הלל זאָגן, אז דער וואָס קאָן ניט אָנהאַלטן זיך ביי דער האַנט פון זיין פאָטער און ארויפגיין פון ירושלים אויף דעם הר הבית, וואָרום עס ווערט געזאָגט (שמות כ״ג) „שלש רגלים“. **די בית הלל לערנען אָפּ פון וואָרט „רגלים“, וואָס האָט דעם טייטש טיילמאָל „ימים טובים“, און קאָן אויך געטייטשט ווערן „פיס“, קומען אין בית המקדש.**

ב. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז דער (קרבן עולה, וואָס מען דאַרף ברענגען אין בית המקדש ביים קומען) זען, דאַרף באַטרעפן (לפחות) צוויי זילבער (מעות), און (דער קרבן שלמים פון) דער חגיגה דאַרף באַטרעפן (לפחות) איין זיל־בער־מעה; און די בית הלל זאָגן, אז דער (קרבן עולה פון) זען דאַרף באַטרעפן איין זילבער־מעה און דער (קרבן שלמים פון) חגיגה צוויי זילבער־(מעות). **וועגן קרבן עולה פון „זען“ (ראיה) און קרבן שלמים פון „חגיגה“ האָבן מיר געגעבן אין דער**

מָעָה כֶסֶף, וְהַחֲגִיגָה שְׁתֵּי כָסֶף: ג עוֹלוֹת בַּמּוֹעֵד בָּאוֹת מִן הַחֻלִּין, וְהַשְּׁלָמִים מִן הַמַּעֲשֵׂר. יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, מִן הַחֻלִּין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מִן הַמַּעֲשֵׂר: ד יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, בִּנְדָרִים וּבִנְדָבוֹת וּבְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, וְהַכֹּהֲנִים בְּחַטָּאוֹת וּבַאֲשָׁמוֹת וּבִבְכוֹר וּבְחָזֶה וָשׁוֹק, אֲבָל לֹא בְעוֹפוֹת וְלֹא בִמְּנָחוֹת: ה מִי שֶׁיֵּשׁ

הקדמה צו מסכתא חגיגה. „כסף" מיינט מען דאָ די קלענסטע זילבערנע מטבע, די „מעה", וואָס איז געווען א 24סטל פון א סלע (א 6טל פון א דינר).

ג. עולות, קרבנות עולות אים חול המועד ברענגט מען (נור) פון חולין און די קרבנות שלמים מעג מען אויך פון מעשר (־שני־געלט). די גמרא טייטשט, אַז די משנה לערנט דאָ צוויי דינים. דער ערשטער דין איז, אַז אויב איינער טוט א נדר צו ברענגען א קרבן עולה, קאָן מען זי מקריב זיין נור אין דער וואָכנס און אים חול המועד, און ניט אים יום טוב. אָבער דעם קרבן עולה פון זען (ראיה). קאָן מען מקריב זיין אויך אים יום טוב. דער צווייטער דין איז, אַז דעם קרבן עולה פון זען מוז מען ברענגע נור פון חולין־געלט, דאקייגן דעם קרבן שלמים פאַר חגיגה, ווייל די בעלי בתים עסן דאָס פלייש, מעג מען ברענגען אויך פון מעשר־שני־געלט (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר־שני). יום טוב, דעם ערשטן טאָג יום טוב פסח ווען מען דאַרף ברענגען דעם קרבן שלמים פון חגיגה), זאָגן די בית שמאי, אַז (די חגיגה) מעג מען ברענגען נור פון חולין־געלט, און די בית הלל זאָגן, אַז מען מעג ברענגען (אויך) פון מעשר (־שני־געלט). די משנה זאָגט „דעם ערשטן טאָג יום טוב פסח", און דיזעלבע מחלוקה פון בית שמאי און בית הלל איז אויך בנוגע דעם קרבן שלמים פון חגיגה אין שבועות און סוכות. נאָר די משנה מיינט צו זאָגן, אַז דער קרבן שלמים פון חגיגה וואָס מען ברענגט ערב פסח (חגיגת ארבעה עשר) האַלטן אויך די בית שמאי, אַז מען מעג ברענגען פון מעשר־שני־געלט (זע אין פסחים פרק ו' משנה ג' וועגן דער ערב פסח־חגיגה). די גמרא זאָגט, אַז ווען די בית הלל זאָגן דאָ, אַז מען מעג ברענגען פון מעשר־שני־געלט, מיינען זיי „בטופל", דאָס הייסט צולייגן מעשר־שני־געלט צו חולין געלט און צוזאמען קויפן בהמות פאַר די חגיגה־שלמים אויב עס זענען פאַראַן א סך מענטשן אין דער פאַמיליע און מען דאַרף האָבן א סך פלייש.

ד. ישראל, ישראלים (ניט כהנים) זענען יוצא זייער חוב (צו ברענגען שמחה־שלמים) מיט נדרים און נדבות און מיט מעשר בהמה. אין דער הקדמה צו דער מסכתא האָבן מיר געגעבן אַז מען האָט געדאַרפן ברענגען שמחה־שלמים לכבוד ימים טובים, כדי מען זאָל האָבן גענוג פלייש צום עסן, זאָגט די משנה, אַז אויב אַ ישראל האָט געטאָן אַ נדר אָדער א נדבה (וועגן אונטערשיד צווישן נדר און נדבה זע מסכתא מגילה פרק א' משנה ו') צו ברענגען א קרבן שלמים, קאָן ער מיט דעם קרבן יוצא זיין פאַר ביידע זאַכן: אי פאַר זיין נדר אָדער נדבה, אי פאַר די שמחה־שלמים. והכהנים, און די כהנים קאָנען יוצא זיין (פאַר שמחה־שלמים) מיט דעם (פלייש וואָס זיי קריגן פון די קרבנות) חטאות, אשמות, און מיט דעם בכור, און מיט דעם ברוסט־און־שויס. ווען איינער ברענגט א קרבן חטאת צי א קרבן אשם, געהערט דאָס פלייש דערפון צו די כהנים. אויך א בכור (דאָס ערשטע געבוירענע קינד פון א כשרער בהמה) געהערט צו די כהנים. אויך געהערט צו די כהנים די ברוסט און די שויס פון יעדן קרבן שלמים. זאָגט די משנה, אַז די כהנים קאָנען יוצא זיין דערמיט אלס זייער שמחה־שלמים. אבל, אָבער זיי (די כהנים קאָנען ניט יוצא) ניט מיט עופות און ניט מיט מנחות. ווען מען איז מקריב אַן עוף (א טויב) אלס קרבן חטאת געהערט דאָס פלייש צו די כהנים; אויך ווען מען איז מקריב

לוֹ אוֹכְלִים מְרֻבִּים וּנְכָסִים מוּעָטִים, מֵבִיא שְׁלָמִים מְרֻבִּים וְעוֹלוֹת מוּעָטוֹת. נְכָסִים מְרֻבִּים וְאוֹכְלִים מוּעָטִים, מֵבִיא עוֹלוֹת מְרֻבּוֹת וּשְׁלָמִים מוּעָטִים. זֶה וָזֶה מוּעָט, עַל זֶה אָמְרוּ, מָעָה כֶסֶף וּשְׁתֵּי כֶסֶף. זֶה וָזֶה מְרֻבֶּה, עַל זֶה נֶאֱמַר, אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ, כְּבִרְכַּת ה׳ אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: ו מִי שֶׁלֹּא חַג בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל, וְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג. עָבַר הָרֶגֶל וְלֹא חַג, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. עַל זֶה נֶאֱמַר, מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן, וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת: ז רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ מְעֻוָּת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִתְקֹן, זֶה הַבָּא עַל

א קרבן מנחה פון מעל, געהערט דאָס צו די כהנים (א חוץ א קליין ביסל, א קומץ, וואָס מען איז מקריב אויפן מזבח). זאָגט די משנה אז מיט עופות־פלייש און מיט חלות פון די מנחה־מעל קאָנען די כהנים ניט יוצא זיין, ווייל שמחה, פרייד, האָט מען נור פון עסן בהמות־פלייש.

ה. מי שיש לו, ווער עס האָט א סך עסערס (מענטשן אין דער פאמיליע) און ווייניק פאַרמעגן, ברענגט מער קרבנות שלמים, און ווינציקער קרבנות עולות. **מחמת פון די שלמים האָט ער דאָך פלייש צו געבן צו עסן צו די פאמיליע מענטשן.** נכסים מרובין, (ווער עס האָט א סך פאַרמעגן און ווייניק עסערס (מענטשן אין דער פאמיליע) ברענגט מער עולות און ווינציקער שלמים. **מחמת די עולות ווערן אינגאַנצן פאַרברענט אויפן מזבח, און אַזוי ווי ער האָט ניט קיין סך מיט־עסערס וועט ער דאָך ניט האָבן וואָס צו טאָן מיט דעם שלמים־פלייש, דעריבער ברענגט ער ווינציקער שלמים.** זה וזה מועט, (אויב איינער האָט) דאָס און דאָס (פאַרמעגנס און פאמיליע־מענטשן) ווינציק, דערויף האָט מען געזאָגט (פריער אין משנה ב׳) „א מעה זילבער און צוויי (מעות) זילבער". **אזא איינער קאָן יוצא זיין מיט ברענגען פאַר דעם סאַמע קלענסטן געלט סיי די עולה פון זען (ראיה) און סיי די שלמים פון חגיגה, און די משנה פריער האָט געגעבן, וויפיל קאָן זיין דאָס קלענסטע, דהיינו איין מעה זילבער און צוויי מעות זילבער, און די מחלוקה פון די בית שמאי און די בית הלל דאָרט אין דער משנה איז נור, צי פאַר דער מעה דאַרף מען ברענגען די עולה צי פאַר די צוויי מעות.** זה וזה מרובים, (אויב איינער האָט) דאָס און דאָס (סיי פאַרמעגן און סיי מענטשן) א סך, דערויף ווערט געזאָגט (דברים ט״ז, י״ז) „יע־דער מענטש (זאָל ברענגען) ווי די מתנה פון זיין האַנט, ווי די ברכה פון גאָט דיין גאָט, וואָס ער האָט דיר געגעבן". **דאָס הייסט, אזא מענטש דאַרף ברענגען סיי עולות און סיי שלמים וויפיל זיין גוט הארץ זאָגט אים.**

ו. מי, ווער עס האָט ניט געבראַכט (זיין קרבן ראיה און) חגיגה דעם ערשטן טאָג יום טוב פון סוכות, קאָן ער עס ברענגען דעם גאַנצן יום טוב (די איבעריקע טעג פון די 7 סוכות־טעג), און אויך דעם לעצטן טאָג יום טוב סוכות (שמיני עצרת); אויב עס איז אריבער דער גאַנצער יום טוב סוכות און ער האָט ניט געבראַכט, איז ער ניט מער פאַראַנטוואָרטליך (דאַרף ער מער ניט ברענגען). דערויף ווערט געזאָגט (קהלת א׳, ט״ז) „א פעלער וואָס מען קאָן ניט פאַרריכטן און א חסרון וואָס מען קאָן ניט אויספילן". **דאָס זעלביקע קאָן מען אויך ברענגען די 7 טעג פסח און אויך 6 טעג נאָך שבועות.**

ז. ר׳ שמעון בן מנסיא זאָגט: ווער הייסט א „פעלער וואָס מען קאָן ניט פאַרריכטן"? **דער אויסדרוק „מעוות לא יוכל לתקון", א פעלער וואָס מען קאָן ניט פאַרריכטן, האָט די משנה פריער געבראַכט פון קהלת א׳, ט״ז. און ר׳ שמעון בן מנסיא זאָגט, אַז דאָס מיינט מען:** זה הבא, דער דאָזיקער מענטש וואָס קומט אויף אַ פרוי

הָעֶרְוָה, וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מַמְזֵר. אִם תֹּאמַר בְּגוֹנֵב וְגוֹזֵל, יָכוֹל הוּא לְהַחֲזִיר וִיתַקֵּן. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר, אֵין קוֹרִין מְעֻוָּת, אֶלָּא לְמִי שֶׁהָיָה מְתֻקָּן מִתְּחִלָּה וְנִתְעַוֵּת. וְאֵיזֶה זֶה, זֶה תַּלְמִיד חָכָם, הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה:

ח הֶתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר, וְאֵין לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ. הִלְכוֹת שַׁבָּת חֲגִיגוֹת וְהַמְּעִילוֹת, הֲרֵי הֵן כַּהֲרָרִים הַתְּלוּיִן בְּשַׂעֲרָה, שֶׁהֵן מִקְרָא מֻעָט וַהֲלָכוֹת מְרֻבּוֹת. הַדִּינִין וְהָעֲבוֹדוֹת, הַטְּהָרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת וְהָעֲרָיוֹת, יֵשׁ לָהֶן עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, הֵן הֵן גּוּפֵי תוֹרָה:

פרק ב

א אֵין דּוֹרְשִׁין בַּעֲרָיוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, וְלֹא בְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית בִּשְׁנַיִם, וְלֹא

א ערוה (מיט וועלכער ער טאָר ניט לעבן צוזאמען) און האָט פון איר א ממזר; (וואַרום) אויב דו וועסט זאָגן אַז (דאָס מיינט מען) איינעם וועלכער גנבעט און גזלט, קאָן ער דאָך צוריקגעבן (דאָס וואָס ער האָט געגנב׳עט און געגזלט) און יאָ פאַרריכטן. **אָבער ווען איינער האָט געבוירן א ממזר פאַראורזאַכט ער פסולע משפחות ביי יידן, און זיין זינד איז גרויס און זי קאָן ניט אָפּגעמעקט ווערן.** ר׳ שמעון בן יוחאי זאָגט, אַז מען רופט ניט אַ פעלער (מעוות) סיידן אַזאַ מענטש וואָס איז פריער יאָ גוט געווען (מתוקן) און ער איז געוואָרן פאַרקרומט, און דאָס איז א תלמיד חכם, וועלכער איז אוועק פון דער תורה. **די משנה ווערט דאָ געבראַכט צוליב דער פריערדיקער משנה ו׳, אַז די ראיה און חגיגה אויב מען האָט זיי ניט געבראַכט צו דער צייט, קאָן מען זיי שפּעטער ניט מער ברענגען.**

ח. היתר, דאָס מתיר מאַכן נדרים פליט אין דער לופט, און עס האָט ניט אויף וואָס זיך צו שטיצן. **די משנה מיינט צו זאָגן, אַז דער דין, אַז ווען איינער טוט א נדר, קאָן ער גיין צו אַ חכמים און זיך לאָזן מתיר נדר זיין, איז ניט פאַראַן בפירוש אין דער תורה, נור א קליינער רמז, און עס איז א קבלה פון דער תורה שבבעל פה.** הלכות שבת, די הלכות פון שבת און פון חגיגות און פון מועל זיין (אַז איינער האָט הנאה פון א הקדש זאַך איז ער מועל און דאַרף ברענגען א קרבן מעילה), זענען ווי די בערג וואָס הענגען אויף א האָר, מחמת זיי זענען ווייניק פסוקים (אין דער תורה) און (זייערע) הלכות זענען א סך. **די סך הלכות שטיצן זיך אויף די רמזים פון ווייניק פסוקים אין דער תורה, און עס איז ווי בערג וואָס הענגען אויף אַ האָר.** הדינין, די דינים (וועגן געלד־ענינים, דיני ממונות), און (די הלכות וועגן) די עבודות (אין בית המקדש, די קרבנות), און (די הלכות וועגן) די טהרות און טומאות, און וועגן עריות (מיט וועלכע פרויען מען טאָר ניט לעבן צוזאמען), האָבן אויף וואָס זיך צו שטיצן. **מחמת אין דער תורה זענען פאַראַן א סך דינים וועגן זיי אין שמות (סדרה משפטים), ויקרא און אויך די אנדערע חומשים.** הן הן, זיי (אלע) זענען דער יסוד פון דער תורה. **דאָס הייסט, סיי די דאָזיקע וואָס האָבן מער פסוקים און סיי די אנדערע וואָס האָבן ווינציקער פסוקים, זענען דער יסוד פון דער תורה. „גופי תורה״, די תורה זעלבסט.**

פרק ב.

א. אין דורשין, מען טאָר ניט דרשנען (לערנען פאַר תלמידים די דינים פון) עריות פאַר דריי (תלמידים). **„עריות״ מיינט פרויען, מיט וועלכע מען טאָרניט לעבן. די פרשה פון עריות געפינען זיך אין ויקרא יח, און פון איר ווערן אָפּגעלערנט א סך דינים. דער טעם איז אז ווען דער רבי לערנט מיט דריי תלמידים, קאָנען דער־ווייל צוויי פון זיי, ווען דער רבי וועט זיין פאַרנומען מיטן דריטן תלמיד, שמועסן צווישן זיך און ניט הערן וואָס דער רבי האָט געלערנט, און זיי קאָנען אמאָל פסקענען ניט־ריכטיקע הלכות וועגן אזא הארבן ענין ווי עריות.** ולא במעשה, און (א רבי זאָל ניט (לערנען) די מעשה בראשית מיט צוויי תלמידים. **„מעשה בראשית״ מיינט מען**

בַּמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ. כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים, רָאוּי לוֹ כְּאִלּוּ לֹא בָּא לָעוֹלָם, מַה לְּמַעְלָה, מַה לְּמַטָּה, מַה לְּפָנִים, וּמַה לְּאָחוֹר. וְכָל שֶׁלֹּא חָס עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ, רָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם: **ב** יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אוֹמֵר לִסְמוֹךְ. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר לִסְמוֹךְ. יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר לִסְמוֹךְ. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר לִסְמוֹךְ, אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ. הִלֵּל

די לערנען וועגן דעם ווי גאָט האָט באַשאַפן די וועלט (עס איז פון אָנהויב וואָרט אין חומש „בראשית ברא אלהים", אין אָנהויב האָט גאָט באַשאַפן). דאָס מעג מען לערנען נור מיט איין תלמיד און ניט מיט מער תלמידים, ווייל דאָס זענען שווערע און וויכטיקע זאכן און סודות־לימודים, און מען דאַרף זען בעסער אכטונג צו געבן אויפן תלמיד. ולא במרכבה, און די לערן וועגן דער מרכבה אפילו ניט צו איין (תלמיד), סיידן ער (דער תלמיד) איז געווען א חכם און פארשטייט פון זיין אייגענעם שכל. **„מרכבה" איז דער טייטש א „רייטוואָגן", און דאָ מיינט מען די סודות פון דער געטליכקייט, וואָס זענען פאראן אין ערשטן קאַפּיטל פון יחזקאל און אין צענטן קאַפּיטל פון ישעיה, ווי זיי האָבן געזען דעם כסא הכבוד אין הימל, און הייליקע חיות און די רעדער (אופנים), וואָס זענען ווי אַ „מרכבה". דער רמבם טייטשט, אַז „מעשה בראשית" מיינט מען די לימודים וועגן דער טבע, און „מרכבה" מיינט מען די ענינים וועגן געטליכקייט, נשמה און השארת הנפש.** כל המסתכל, ווער עס טראכט זיך אריין אין די פיר זאכן, וואָלט בעסער געווען פאר אים ווען ער וואָלט גאָרניט געווען געקומען אויף דער וועלט, ער וואָלט ניט געבוירן געוואָרן (די דאָזיקע 4 זאכן זענען די פראגן) מה, וואָס איז פאראן אין דער הויך, און וואָס איז פאראן אונטן, און וואָס איז געווען פאר אונז (איידער די וועלט איז באשאפן געוואָרן) און וואָס וועט זיין דערנאָך (נאָכן סוף פון דער וועלט)? **די משנה לערנט, אַז דאָס זענען שאלות, וואָס דער מענטש דאַרף זיך ניט באַשעפטיקן מיט זיי.** וכל שלא, און יעדער מענטש, וואָס נעמט ניט אין באַטראַכט דעם כבוד פון זיין באשעפער (פון גאָט), איז בעסער פאר אים אז ער וואָלט ניט געווען גע־קומען אויף דער וועלט. **די מפרשים טייטשן, אַז דאָס מיינט אַ מענטש וואָס טוט א עבירה אין געהיים, און טראַכט ביי זיך, אַז קיינער זעט אים ניט, און דאָס הייסט אַז אים אַרט ניט דער כבוד פון גאָט.**

ב. יוסי בן יועזר זאָגט, אַז מען זאָל (אים יום טוב) ניט ארויפלייגן די הענט (אויפן קרבן); יוסי בן יוחנן זאָגט, אַז מען זאָל ארויפלייגן. **דער דין איז אַז דער בעל הבית פון קרבן דאַרף ארויפלייגן זיינע הענט אויפן קרבן איידער מען שעכט אים; דאָס הייסט סמיכה. די שאלה איז, צי אים יום טוב, ווען מען טאָרניט ארויפלייגן די הענט אויף א לעבעדיקער בהמה, מעג מען ארויפלייגן די הענט אויפן קרבן? זאָגט די משנה, אַז די זוגות (די פּאָר), די צוויי פירער פון די סנהדרין וואָס זענען געווען אין יעדן דור אין א לענגערער צייט פון צווייטן בית המקדש און וועלכע זענען אויסגע־רעכנט אין מסכתא אבות פרק א', זענען געווען מחולק אין דעם דין. די ערשטע פּאָר זענען געווען (ווי אין דער מסכתא אבות פרק א' איז אויסגערעכנט) יוסי בן יועזר און יוסי בן יוחנן. און איצט רעכנט אויס די משנה די ווייטערדיקע פּאָרן.** יהושע בן פרחיה זאָגט, אַז מען זאָל ניט ארויפלייגן, ניתאי הארבלי זאָגט, אַז מען זאָל ארויפ־לייגן; יהודה בן טבאי זאָגט, אַז מען זאָל ניט ארויפלייגן, שמעון בן שטח זאָגט, אַז מען זאָל ארויפלייגן; שמעיה זאָגט, אַז מען זאָל ארויפלייגן, אבטליון זאָגט, אַז מען זאָל ניט ארויפלייגן. **איצט קומט צו די משנה צו דער לעצטער פּאָר, און זי זאָגט:**

וּמְנַחֵם לֹא נֶחְלְקוּ. יָצָא מְנַחֵם נִכְנַס שַׁמַּי. שַׁמַּי אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, הִלֵּל אוֹמֵר לִסְמוֹךְ. הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ נְשִׂיאִים, וּשְׁנִיִּם לָהֶם אֲבוֹת בֵּית דִּין: ג בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, מְבִיאִין שְׁלָמִים וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם, אֲבָל לֹא עוֹלוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבִיאִין שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת, וְסוֹמְכִין עֲלֵיהֶם: ד עֲצֶרֶת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, יוֹם טְבוֹחַ אַחַר הַשַּׁבָּת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין לָהּ יוֹם טְבוֹחַ. וּמוֹדִים שֶׁאִם חָלָה לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, שֶׁיּוֹם טְבוֹחַ אַחַר הַשַּׁבָּת. וְאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְלַבֵּשׁ בְּכֵלָיו, וּמֻתָּרִין בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם דִּבְרֵי הָאוֹמְרִין, עֲצֶרֶת

הלל און מנחם האָבן ניט געקריגט (צווישן זיך וועגן דער שאלה); איז מנחם אוועקגעגאנגען און אויף זיין אָרט איז אָנגעקומען שמאי; שמאי זאָגט, אז מען זאָל ניט ארויפלייגן, הלל זאָגט, אז מען זאָל יאָ ארויפלייגן. די ערשטע (פון די דערמאָנטע פּאָרן) זענען געווזען די נשיאים, און די צווייטע צו זיי (פון די דערמאָנטע פּאָרן) זענען געווען אב־בית דינס. **דאָס הייסט אַז יוסי בן יועזר, יהושע בן פרחיה, יהודה בן טבאי און שמעיה זענען געווען נשיאים, און יוסי בן יוחנן, ניתאי הארבלי, שמעון בן שטח און אבטליון זענען געווען אב בית דינס; אָן אויסנאָם זענען שמאי און הלל, פון וועלכע הלל איז געווען דער נשיא. — וועגן מנחם זאָגט די גמרא, אז ער איז אוועק צו דינען דעם מלך. אין ספר יוסיפון לרומיים ווערט דערציילט וועגן אַ מנחם וואָס איז געווען פון די איסיים (א זייער פרומע סעקטע ביי יידן), פון וועלכן דער מלך אין יענער צייט, הורדוס, האָט שטאַרק געהאַלטן.**

ג. בית שמאי, מען מעג ברענגען אים יום טוב קרבנות שלמים און מען טאָר ניט ארויפלייגן אויף זיי די הענט, אָבער מען טאָרניט ברענגען קיין קרבנות עולות; און די בית הלל זאָגן, אז מען מעג ברענגען שלמים און עולות און מען מעג ארויפלייגן אויף זיי די הענט. **די דאָזיקע משנה האָבן מיר דערקלערט אין מסכתא ביצה פרק ב׳ משנה ד׳.**

ד. עצרת, אויב שבועות איז געפאלן אים ערב שבת (פרייטאָג) זאָגן די בית שמאי, אַז מען זאָל שעכטן די (עולות פון זען, ראייה) נאָך שבת (אים זונטאָג). **מחמת אים יום טוב טאָר מען דאָך, לויט די בית שמאי אין דער פריהערדיקער משנה, ניט ברענגען, און צומאָרגנס אים שבת טאָר מען דאָך אודאי ניט, ממילא דאַרף מען זיי ברענגען זונטאָג.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז מען שעכט ניט נאָך שבת (אים זונטאָג). **מחמת זיי האַלטן, אַז מען קאָן די עולות ראיה מקריב זיין אים יום טוב, פרייטאָג, ווי זיי האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה.** ומודים, און זיי (די בית שמאי און די בית הלל) זענען מודה, אז אויב ער (שבועות) איז געפאלן אים שבת, דאַרף מען שעכטן (די קרבנות עולות ראיה) נאָך שבת (אים זונטאָג). **ווייל אים שבת טאָר מען ניט מקריב זיין די דאָזיקע קרבנות.** ואין, דער כהן גדול טוט זיך ניט אָן (אים זונטאָג, ווען שבועות געפאלט אים שבת) זיינע שיינע קליידער, און מען מעג (אין דעם דאָזיקן זונטאָג) האַלטן א הספד און אויך פאסטן, כדי ניט צו באשטעטיקן די ווערטער פון די וואָס זאָגן; אז שבועות געפאלט (שטענדיק) נאָך שבת (זונטאָג). **אין די אלטע צייטן איז געווען ביי יידן א סעקטע צדוקים, וואָס האָבן געטייטשט דעם פסוק אין ויקרא כ״ג „וספרתם לכם ממחרת השבת״, אז ספירה הייבט מען אָן ציילן ניט צומאָרגנס פון יום טוב פסח (16טן ניסן), נאָר זונטאָג נאָכן 1טן טאָג פסח; זיי האָבן געטייטשט „ממחרת השבת״ ניט צומאָרגנס פון יום טוב, נאָר צומאָרגנס פון שבת. אזוי ווי שבועות איז דאָך דער 50טער טאָג פון זינט מען הייבט אָן ציילן ספירה, קומט אויס, אַז שבועות איז אין זעלביקן טאָג, וואָס דער ערשטער טאָג פון ספירה. ממילא האָבן די צדוקים געהאַלטן, אַז שבועות דאַרף שטענדיק זיין אים זונטאָג.** די חכמים האָבן

אַחַר הַשַּׁבָּת: ה נוֹטְלִין לַיָּדַיִם לְחֻלִּין וּלְמַעֲשֵׂר וְלִתְרוּמָה, וּלְקֹדֶשׁ מַטְבִּילִין, וּלְחַטָּאת אִם נִטְמְאוּ יָדָיו נִטְמָא גוּפוֹ: ו הַטּוֹבֵל לְחֻלִּין וְהֻחְזַק לְחֻלִּין, אָסוּר לְמַעֲשֵׂר. טָבַל לְמַעֲשֵׂר וְהֻחְזַק לְמַעֲשֵׂר, אָסוּר לִתְרוּמָה. טָבַל לִתְרוּמָה וְהֻחְזַק לִתְרוּמָה, אָסוּר לְקֹדֶשׁ. טָבַל לְקֹדֶשׁ וְהֻחְזַק לְקֹדֶשׁ, אָסוּר לְחַטָּאת. טָבַל לְחָמוּר מֻתָּר לְקַל, טָבַל וְלֹא הֻחְזַק, כְּאִלּוּ

שטאַרק געקעמפט קייגן די צדוקים, און דעריבער זאָגט די משנה האָט מען אין דאָזיקן זונטאָג צומאַרגנס פון שבועות געהאַלטן פאַר אינגאַנצן אַ וואָכנטאָג.

ה. נוטלין, מען דאַרף זיך וואַשן די הענט צום (עסן) חולין אָדער מעשר (שני) אָדער תרומה; און צו (עסן) קרבנות־פליש דאַרף מען די הענט טובל זיין; און צום אָנרירן וואַסער געמישט מיט אַש פון פרה אדומה, אויב די הענט זענען געוואָרן טמא, איז טמא דער גאַנצער קערפער (און מען דאַרף טובל זיין דעם גאַנצן קערפער). די חכמים האָבן גוזר געווען, אַז סתם הענט, אפילו זיי האָבן ניט אָנגערירט קיין טמא זאַך, זענען ניט־ריין, און דעריבער ווען מען וויל עסן חולין (עסנוואַרג, ניט קיין הייליקע), אָדער מעשר שני, וואָס מען נעמט אַראָפּ פון געוויקסן און מען פירט עס קיין ירושלים צום עסן, אָדער תרומה, וואָס מען שיידט אָפּ פון געוויקסן און מען גיט עסן צום כהן און נאָר אַ כהן מעג עסן, — דאַרף מען זיך וואַשן די הענט מיט אַ קוואַטירל וואַסער. אָבער אַז מען וויל עסן קרבנות־פליש, קודש, מוז מען טובל זיין (איינטונקן) די הענט אין אַ מקוה פון 40 סאה וואַסער. אָבער ביי חטאת (און חטאת הייסט דאָ דאָס וואַסער וואָס מען מישט אויס מיט אַש פון דער פאַרברענטער פרה אדומה, דער רויטער קו, זע אין דער הקדמה צו מסכתא פרה), אויב איינער האָט אָנגערירט מיט די הענט די זאַך וואָס איז מטמא בלויז די הענט, למשל איינער האָט אָנגערירט טמאַ־דיקע עסנוואַרג, העלפט ניט וואָס ער איז טובל די הענט אליין, נאָר ער מוז טובל זיין זיין גאַנצן קערפער, כדי ער זאָל מעגן אָנרירן דאָס וואַסער מיט דעם פרה־אדומה־אַש. — די משנה לערנט דאָ און ווייטער די אלע דינים, צום סוף ווערן צוגעגעבן אויך דינים וועגן טומאה וטהרה אים יום טוב אין ירושלים און איר אומגעגענט.

ו. הטובל, אַז איינער האָט זיך טובל געווען און ער האָט געהאַט די כוונה צו זיין ריין צו (קאָנען עסן) חולין ריינערהייט (בטהרה), טאָר ער ניט עסן קיין מעשר שני. די משנה לערנט דאָ, אַז ווען איינער איז טמא און ער איז זיך טובל אין אַ מקוה צו ווערן טהור, מוז ער מכוון זיין, אַז ער איז טובל צו מעגן עסן און אָנרירן הייליקע זאַכן. אויב ער איז מכוון צו זיין ריין בנוגע אַ זאַך, וואָס איז ווייניקער הייליק, איז ער בנוגע דער דאָזיקער זאַך טהור, אָבער ער בלייבט טמא בנוגע דער זאַך, וואָס איז מער הייליק. עס זענען פאַראַן 5 מדרגות אין הייליקייט: א) חולין, דאָס הייסט עסנוואַרג, וואָס האָט ניט קיין שום הייליקייט; ב) מעשר שני, וואָס איז הייליקער פון חולין; ג) תרומה, וואָס איז הייליקער פון מעשר שני; ד) קרבנות, וואָס זענען הייליקער פון תרומה; ה) חטאת, וואַסער געמישט מיט פרה־אדומה־אש, וואָס איז הייליקער פון קרבנות. זאָגט די משנה אַז אויב איינער האָט ביים טובל זיין זיך מכוון געווען צו זיין ריין צו חולין, בלייבט ער נאָך אַלץ טמא צו מעשר שני. טבל למעשר, אויב איינער האָט זיך טובל געווען צו מעשר שני און האָט מכוון געווען צו מעשר שני, איז ער אסור צו תרומה (ער בלייבט טמא צו תרומה); אויב ער האָט זיך טובל געווען צו תרומה און האָט מכוון געווען צו תרומה, איז ער אסור צו קרבנות; אויב ער האָט זיך טובל געווען צו קרבנות און האָט מכוון געווען צו קרבנות איז ער אסור צו וואַסער מיט פרה אדומה אש (חטאת). און די משנה גיט דאָ באַלד אויך דעם אלגעמיינעם כלל: טבל לחמור, אויב איינער האָט זיך טובל געווען צו אַ האַרבערע זאַך (צו אַ הייליקערע זאַך) איז ער מותר צו דער גרינגערע זאַך (צו דער זאַך, וועלכע איז ווייניקער הייליק). דאָס הייסט, אויב מען האָט, למשל, זיך טובל געווען צו תרומה, הייסט מען טהור אויך צו מעשר שני, ווייל זיי זענען דאָך גרינגער, ווייניקער הייליקער פון תרומה. טבל ולא החזק, אויב איי־

לא טָבַל: ז בִּגְדֵי עַם הָאָרֶץ מִדְרָס לִפְרוּשִׁין, בִּגְדֵי פְרוּשִׁין מִדְרָס לְאוֹכְלֵי תְרוּמָה, בִּגְדֵי אוֹכְלֵי תְרוּמָה מִדְרָס לְקֹדֶשׁ, בִּגְדֵי אוֹכְלֵי קֹדֶשׁ מִדְרָס לְחַטָּאת. יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר הָיָה חָסִיד שֶׁבַּכְּהֻנָּה, וְהָיְתָה מִטְפַּחְתּוֹ מִדְרָס לַקֹּדֶשׁ. יוֹחָנָן בֶּן גֻּדְגְּדָא הָיָה אוֹכֵל עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ כָּל יָמָיו, וְהָיְתָה מִטְפַּחְתּוֹ מִדְרָס לַחַטָּאת:

פרק ג

א חֹמֶר בַּקֹּדֶשׁ מִבַּתְּרוּמָה, שֶׁמַּטְבִּילִין כֵּלִים בְּתוֹךְ כֵּלִים

נער האָט זיך טובל געווען און האָט ניט מכוון געווען (טובל צו זיין זיך פון דער טומאה, נאָר סתם זיך אָפּצוואשן), איז עס ווי ער וואָלט זיך ניט טובל געווען. ווייל טבילה דאַרף האָבן כוונה. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור בנוגע צו הייליקע זאכן, אָבער צו חולין, וואָס איז דאָך אינגאנצן ניט הייליק, דאַרף מען ניט האָבן קיין כוונה ביי טבילה.

ז. בגדי, די קליידער פון א עם הארץ זענען (טמא) ווי א מדרס צו פרושים. אין ארץ ישראל אין די צייטן פון דער משנה זענען געווען ביי יידן פאַרשידענע קלאסן בנוגע פרומקייט און בנוגע טומאה און טהרה. עס זענען געווען קודם כל די עמי־הארץ, די פּראָסטע מענטשן, וועלכע האָבן ניט געקאָנט לערנען און זענען ניט געווען אָפּגעהיטן אין טייל דינים (ווי אָפּשיידן מעשרות וכדומה), און דער עיקר זענען זיי ניט געווען אָפּגעהיטן אין די דינים פון טומאה און טהרה. דערנאָך זענען געווען די פרושים, פרומע יידן, וועלכע זענען געווען אָפּגעהיטן אין אַלע דינים און אויך אין טומאה וטהרה, און זיי האָבן געגעסן אפילו זייערע פשוטע עסנווארג, דעם חולין, נאָר בטהרה. דערנאָך זענען געווען כהנים, וואָס זענען געווען אָפּגעהיטן צו עסן תרומה מיט נאָך מער טהרה. דערנאָך זענען געווען כהנים וואָס האָבן געגעסן קרבנות־פליש, און דאביי האָבן זיי געדאַרפן אָפּהיטן נאָך שטאַרקערע טהרה. דערנאָך זענען געווען די וואָס האָבן זיך עוסק געווען מיט דעם וואסער געמישט מיט פרה־אדומה־אש; זיי האָבן געמוזט זיין נאָך מער אָפּגעהיטן אין טהרה. „מדרס" איז דער טייטש א קלייד אויף וועלכן א זב, א מענטש פון וועלכן עס פליסט אָן אומריינע פליסיקייט, האָט אָנגע־טרעטן, און אזא קלייד איז זייער שטאַרק טמא. זאָגט די משנה, אז סתם קליידער פון אַ עם הארץ זענען טמא צו פרושים ווי א מדרס. בגדי פרושין, די קליידער פון פרושים זענען טמא צו תרומה־עסערס ווי א מדרס; די קליידער פון תרומה־עסערס זענען טמא צו קרבנות־עסערס ווי א מדרס; די קליידער פון קרבנות־עסערס זענען טמא צו (מענטשן, וואָס דירן אָן) וואסער געמישט מיט פרה־אדומה־אש ווי א מדרס. די גמרא זאָגט, אז אינמיטן פעלט אין דער משנה א זאך, אז די קליידער פון חולין־עסערס זענען טמא ווי א מדרס צו מענטשן, וועלכע עסן מעשר שני (אין ירושלים), און די קליידער פון מעשר־שני־עסערס זענען טמא ווי א מדרס צו די תרומה ־ עסערס.
יוסי בן יועזר איז געווען א חסיד צווישן די כהנים, און זיין טוך איז געווען טמא ווי אַ מדרס צו די קרבנות עסערס; יוחנן בן גודגדא האָט געגעסן זיין גאנץ לעבן חולין מיט דער טהרה וואָס מען איז אָפּגעהיטן בייט עסן קרבנות, און זיין טוך איז געווען אַ מדרס צו (די מענטשן וואָס האָבן אָנגערירט) וואסער געמישט מיט פרה ־ אדומה ־ אש. די משנה ברענגט דאָ עטליכעביישפּילן פון יוסי בן יועזר (נשיא ביי יידן לערך 250 יאָר פאַרן חורבן פון צווייטן בית המקדש) און יוחנן בן גודגדא (לערך אין דער צייט פון חורבן בית המקדש), אז כאָטש זיי זענען געווען אָפּגעהיטן אין טהרה, זענען זייערע קליידער געווען טמא בנוגע צו מענטשן וואָס זענען געווען נאָכמער אָפּגעהיטן אין טהרה.

פרק ג.

א. חומר, עס איז האַרבער (פאַראַן שווערערע דינים פון טומאה און טהרה) ביי קרבנות־פליש ווי ביי תרומה. דאָס הייסט, עס זענען פאַראַן פאַלן, ווען א זאך הייסט

לַתְּרוּמָה, אֲבָל לֹא לַקֹּדֶשׁ. אֲחוֹרַיִם וְתוֹךְ וּבֵית הַצְּבִיטָה בַּתְּרוּמָה, אֲבָל לֹא בַקֹּדֶשׁ. הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמִּדְרָס, נוֹשֵׂא אֶת הַתְּרוּמָה, אֲבָל לֹא אֶת הַקֹּדֶשׁ. בִּגְדֵי אוֹכְלֵי תְרוּמָה מִדְרָס לַקֹּדֶשׁ. לֹא כְמִדַּת הַקֹּדֶשׁ מִדַּת הַתְּרוּמָה, שֶׁבַּקֹּדֶשׁ מַתִּיר וּמְנַגֵּב וּמַטְבִּיל, וְאַחַר כָּךְ קוֹשֵׁר, וּבַתְּרוּמָה קוֹשֵׁר, וְאַחַר כָּךְ מַטְבִּיל: **ב** כֵּלִים הַנִּגְמָרִים בְּטָהֳרָה, צְרִיכִין טְבִילָה

טמא אויב מען זאָל זי באַנוצן צו קרבנות־פלייש (קודש), **און דיזעלביקע זאַך איז טהור ווען מען וויל זי באנוצן צום עסן תרומה. און די משנה רעכנט דאָ אויס: שמטבילין**, מען מעג טובל זיין איין כלי אין דער אנדערער כלי בנוגע עסן תרומה אָבער ניט צו קרבנות פלייש. **אויב עס זענען פאראן צוויי טמא כלים, און מען לייגט אריין איינע אין דער אַנדערער און מען איז זיי אַזוי טובל, איז בנוגע באַנוצן זיי צום תרומה־עסן, איז די טבילה א גוטע טבילה, און זיי ווערן ביידע טהור, אָבער בנוגע עסן מיט זיי קרבנות פלייש, איז די טבילה ניט קיין טבילה, און מען מוז זיי נאָכאמאָל טובל זיין. אחורים**, די אויסערליכע זייט און די אינערליכע זייט און דאָס הענטל (פון א כלי, זענען באַזונדערע טיילן פון דער כלי) בנוגע תרומה אָבער ניט בנוגע קרבנות־פלייש). **ביי א טייל כלים זענען פאראן דריי זאכן. למשל ביי א גלעזעל איז פאראן די אויסנווייניקסטע זייט (אחורים) פון גלעזל, די אינווייניקסטע זייט (תוך), און דאָס הענטל. איז דער דין, אז אויב א לייכטע טמא־זאך, וואָס איז נור טמא מדרבנן (אין מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה איז זי טהור) האָט אָנגערירט די אויסנווייניקסטע זייט פון גלעזל, איז טמא נור די אויסנווייניקסטע זייט פון דער כלי, אָבער די אינווייניקסטע זייט און דאָס הענטל זענען טהור. דאָסזעלביקע, אויב די טמא-זאך האָט אָנגערירט דאָס הענטל, איז נור דאָס הענטל טמא, אָבער די אַנדערע צוויי זייטן זענען טהור. דאָס איז בנוגע תרומה. אָבער בנוגע קרבנות פלייש, ווערן אלע דריי באטראכט ווי איינס, און אויב די טמא־זאך האָט אָנגערירט**, למשל, **דאָס הענטל, איז די גאַנצע כלי, אויך די אנדערע צוויי זייטן, טמא. דאָס וואָרט „בית הצביטה" איז פון „צבט", אָנגעמען** (פון רות ב' ויצבט לה קלי); **טייל זענען גורס „בית צביעתו", פון אצבע, פינגער, אָנגעמען מיטן פינגער.** הנושא, אז איינער טראָגט א מדרס (א קלייד אויף וועלכן א זב, אַ מענטש, פון וועלכן עס רינט אַן אומריינע פליסיקייט, האָט געטרעטן, און דאָס קלייד איז טמא), מעג ער טראָגן תרומה, אָבער ער טאָר ניט טראָגן קרבנות. **די גמרא זאָגט, אז מען מיינט אז ער מעג, למשל, טראָגן תרומה־ווייַן אין א ערדענע כלי, מחמת, ווען אַ טמא־מענטש רירט אָן א ערדענע כלי פון דרויסן ווערט זי ניט טמא. בגדי**, די קליידער פון תרומה־עסערס זענען (טמא ווי אַ) מדרס צו קרבנות־עסערס. **די משנה האָבן מיר געהאַט פריער אין פרק ב' משנה ז' און דאָרט האָבן מיר זי דערקלערט.** לא, ניט ווי מען באַגייט זיך (בנוגע טובל זיין כלים, וואָס מען דאַרף נוצן) צו קרבנות, באַגייט מען זיך ביי תרומה. „מדה" **איז דער טייטש „מאָס", און דאָ מיינט מען „דער אויפן פון באַגיין זיך ביים טובל זיין". און די משנה זאָגט באַלד:** שבקודש, ביי (כלים וואָס מען באַנוצט צום עסן) קרבנות דאַרף מען אויפבינדן, אָפּטריקענען און טובל זיין, און דערנאָך צוריקצובינדן, און ביי תרומה בינדט מען צו און דערנאָך איז מען טובל. **אויב למשל איינער האָט א בעט געפלאָכטן פון שטריק אויף וועלכן ער זיצט ביים עסן, און דאָס בעט איז פאַרפּעצט און עס איז טמא. זאָגט די משנה, אז אויב ער וויל זיצן אויף דעם בעט ביים עסן קרבנות־פלייש, מוז ער אויפבינדן די שטריק, אָפּווישן די פעטס, טובל זיין דאָס בעט, און ערשט דערנאָך עס צוריק צובינדן. ווייל אויב ניט הייסט עס א חציצה, דער קנופּ דערלאָזט ניט צו גוט דאָס וואַסער. אָבער אויב ער וויל זיצן דערויף ווען ער עסט תרומה, מעג ער פריער צובינדן דאָס בעט און דערנאָך עס טובל זיין, און עס הייסט ניט קיין חציצה.**

ב כלים, כלים וואָס מען מאכט פארטיק (מען ענדיקט זייער ארבייט) אין טהרה, דאַרף מען טובל זיין (ווען מען וויל זיי באנוצן) צו קרבנות, אָבער ניט צו (באַנוצן זיי)

לַקֹּדֶשׁ, אֲבָל לֹא לַתְּרוּמָה. הַכְּלִי מְצָרֵף מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ לַקֹּדֶשׁ, אֲבָל לֹא לַתְּרוּמָה. הָרְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ פָּסוּל, וְהַשְּׁלִישִׁי בַּתְּרוּמָה. וּבַתְּרוּמָה אִם נִטְמֵאת אַחַת מִיָּדָיו, חֲבֶרְתָּהּ טְהוֹרָה, וּבַקֹּדֶשׁ מַטְבִּיל שְׁתֵּיהֶן. שֶׁהַיָּד מְטַמָּא אֶת חֲבֶרְתָּהּ בַּקֹּדֶשׁ, אֲבָל לֹא בַּתְּרוּמָה: ג אוֹכְלִין אוֹכָלִים נְגוּבִין בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת בַּתְּרוּמָה, אֲבָל לֹא בַקֹּדֶשׁ. הָאוֹנֵן וּמְחֻסַּר

צו תרומה. אויב למשל א טעפער האָט אויסגעארבייט א טאָפּ, און דער בעל מלאכה דערפון איז א פרומער ייד, וואָס איז אָפּגעהיטן אין טהרה, פונדעסטוועגן דארף מען דעם טאָפּ טובל זיין ווען מען וויל אים באַנוצן צו קרבנות, ווייל מען האָט מורא טאָמער האָט אַ עם הארץ, איינער וועלכער איז נישט אָפּגעהיטן אין טהרה, ארויפגעשפריצט דערויף שפּאיעכץ (זע פריער פרק ב׳ משנה ז׳ וועגן עם הארץ). אָבער ביי תרומה האָט מען ניט דעם חשש. הכלי, די כלי איז מצרף (פאראייניקט) אלץ וואָס איז פאראַן אינווייניק (אין דער כלי) בנוגע קרבנות, אָבער ניט בנוגע תרומה. אויב אַ מענטש וועלכער איז געווען טמא האָט זיך טובל געווען, נאָר עס איז נאָכניט געווען אָוונט נאָכן טובל זיין, הייסט ער א „טבול יום״, און אויב ער רירט אָן תרומה צי קרבנות פּסלט ער עס און מען טאָר עס ניט עסן. זאָגט די משנה אַז אויב אין אַ כלי זענען געלעגן צוויי שטיקלעך קרבנות-פלייש און זיי האָבן זיך ניט אָנגערירט איינער דעם אנדערן, און א טבול יום האָט אָנגערירט איינעם פון די שטיקלעך, ווערט אויך דאָס אנדערע טמא און מען טאָר עס ניט עסן, ווייל בנוגע קרבנות ווערט אלץ וואָס איז פאראַן אין דער כלי ווי איין זאַך. אָבער אויב צוויי שטיקלעך תרומה זענען געווען אין דער כלי און דער טבול יום האָט אָנגערירט איינס פון זיי, ווערט דאָס אַנדערע ניט פּסול, און מען מעג עס עסן, ווייל בנוגע תרומה איז די כלי ניט מצרף, און עס ווערט ניט ווי איין זאַך. הרביעי, דער פירטער איז פּסול ביי קרבנות, און דער דריטער (איז פּסול) ביי תרומה. ביי טמא-זאַכן זענען פאראַן פארשידענע מדרגות. למשל, א טויטער שרץ הייסט א „אב הטומאה״, דער „פאָטער״ פון טומאה, דער הויפּט-קוואל פון טומאה. ווען א טויטער שרץ רירט אָן א עסנווארג, ווערט דאָס עסנווארג טמא, און עס הייסט א „ראשון״, דער „ערשטער״ טמא צו ווערן. ווען דאָס עסנווארג האָט דערנאָך אָנגערירט אַן אנדער עסנווארג, ווערט דאָס אנדערע עסנווארג א „שני״, א „צווייטער״ צו טומאה. ווען דער „שני״ רירט אָן א דריטע עסנווארג ווערט דאָס דריטע א „שלישי״, דאָס דריטע. אָבער בנוגע תרומה איז עס נור פּסול, און מטמא זיין א פירט עסנווארג (פון תרומה) קאָן עס ניט. אָבער ביי קרבנות-פלייש, אויב א „שלישי״ רירט עס אָן, ווערט דאָס קרבנות-פלייש א „רביעי״, אַ „פירטער״ און עס ווערט פּסול. דאָס זאָגט די משנה, אז דער רביעי איז פּסול נור ביי קרבנות; און ביי תרומה איז פּסול נור דער „שלישי״. ובתרומה, און בנוגע תרומה, אויב עס איז טמא געוואָרן איין האַנט (ביים מענטשן) איז די אנדערע האַנט טהור (און ער מעג מיט איר אָנרירן תרומה), אָבער בנוגע קרבנות מוז מען טובל זיין ביידע הענט, מחמת איין האַנט (אז זי ווערט טמא און זי איז פייכט) מאַכט זי אז אויך די אנדערע האַנט זאָל ווערן טמא, אָבער ניט בנוגע תרומה. דאָס מיינט מען אז די איינע האַנט איז טמא געוואָרן דורך א טומאה וואָס איז מטמא נאָר לויט די רבנן, און לויט דעם דין פון דער תורה איז זי ניט מטמא; למשל, אויב די האַנט האָט אָנגערירט טמא עסנווארג, וואָס נור די איינע האַנט ווערט דאדורך טמא, און דער גאנצער קערפּער בלייבט טהור.

ג. אוכלין, מען מעג עסן טרוקענע עסנווארג מיט ניט געוואַשענע הענט נור ביי תרומה, אָבער ניט ביי קרבנות. די גמרא טייטשט די משנה אזוי; אויב איינער וועמענס הענט זענען ניט געוואַשן, האָט אין מויל עסנווארג פון תרומה, וואָס אַ צווייטער מיט געוואַשענע הענט האָט אים אריינגעשטעקט אין מויל, מעג דער דאָזיקער עסער נעמען מיט די ניט געוואַשענע הענט עסנווארג פון חולין און אריינ-

כִּפֻּרִים, צְרִיכִין טְבִילָה לַקֹּדֶשׁ, אֲבָל לֹא לַתְּרוּמָה: ד חֹמֶר בַּתְּרוּמָה, שֶׁבִּיהוּדָה נֶאֱמָנִין עַל טָהֳרַת יַיִן וָשֶׁמֶן, כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, וּבְשַׁעַת הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים, אַף עַל הַתְּרוּמָה. עָבְרוּ הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים, וְהֵבִיאוּ לוֹ

לייגן צו זיך אין מויל, ווען די תרומה איז דאָרט נאָך פאַראַן. דאָס איז נור ווען די חולין־עסנווארג זענען טרוקן, ווייל אויב זיי זענען נאַס, ווערט די נאַסע פליסיקייט טמא דורך די ניט־געוואַשענע הענט, און די טמא־פליסיקייט (משקין) זענען מטמא די חולין־עסנווארג, און די חולין עסנווארג זענען מטמא די תרומה אין מויל. אָבער ביי קרבנות (פלייש, צו אנדערע זאַכן) אויב ער האָט אין מויל טאָר ער מיט אומגעוואַשענע הענט ניט אַריינלייגן אהין קיין חולין. האונן, אָן אונן (איינער אין טאָג פון טויט פון זיין קרוב, נאָך וועלכן מען ווערט אָן אבל), ומחוסר כיפורים, א (טמא־) מענטש, וועלכער (איז טהור געוואָרן, אָבער ער דאַרף ברענגען א קרבן און ער) האָט נאָכניט געבראַכט דעם קרבן (די כפרה) דאַרפן זיך טובל זיין צום (עסן) קרבנות, אָבער ניט צום עסן תרומה. מחוסר כיפורים הייסן למשל אַ קימפעטאָרן, אָדער אַ זב, אַ זבה און אַ מצורע, וועלכע דאַרפן ברענגען אַ קרבן נאָכדעם ווי זיי ווערן ריין. לערנט די משנה אַז נאָכדעם ווי זיי ברענגען זייער קרבן דאַרפן זיי זיך טובל זיין כדי צו עסן קרבנות. אַ מחוסר כפורים מעג עסן תרומה פאַרן ברענגען דעם קרבן.

ד. חומר, עס איז האַרבער ביי תרומה (דערמיט) וואָס אין יהודה איז יעדער מענטש באַגלויבט אויף דער ריינקייט פון ווין און אייל (צו זאָגן אַז דער ווין און אייל זענען ריין, ניט טמא) א גאַנץ יאָר. די משנה מיינט צו זאָגן אַזוי. אויב א עם הארץ, וועלכער איז ניט באַגלויבט צו זאָגן אויף א זאַך אַז זי איז ריין (זע פריער פרק ב׳ משנה ז׳), האָט אין לאַנד יהודה ווין אָדער אייל, און ער זאָגט, אַז דער ווין און דער אייל זענען ריין, און מען מעג זיי נוצן כדי מקריב צו זיין אויפן מזבח אלס נסכים (מען האָט געגאָסן אויפן מזבח ווין, און אייל צו מנחות, צו אַ מעל־קרבן), איז דער עם הארץ באַגלויבט. דער טעם איז, ווייל דער עם הארץ האָט שטאַרק דרך ארץ פאַר קרבנות, און ער ווערט מורא האָבן צו זאָגן, אַז מען זאָל מקריב זיין אַן אומריינע זאַך אויפן מזבח. די משנה ברענגט „יהודה״, ווייל יהודה איז דער דרום טייל ארץ ישראל, וואו עס געפינט זיך ירושלים, און דאָס בית המקדש. אָבער דער צפון טייל פון ארץ ישראל, דער גליל, איז געווען אָפּגעשניטן פון ירושלים דורך א פאַס לאַנד פון די כותים, די שומרונים, און מען האָט גוזר געווען אויף דעם דאָזיקן פאַס לאַנד אַז ער איז טמא ווי א לאַנד פון פרעמדע פעלקער (ארץ העמים), און דעריבער האָט מען פון גליל ניט געקאָנט ברענגען ווין און אייל אלס קרבן צום מזבח, ווייל זיי זענען טמא געוואָרן ווען מען האָט זיי אַדורכגעפירט דורך דעם פאַס כותים־לאַנד. דאָס וואָס אין יהודה איז דער עם הארץ באַגלויבט א גאַנץ יאָר איז נור ווען ער זאָגט, אַז מען זאָל דעם ווין און אייל נוצן פאַר א קרבן, מקריב צו זיין אויפן מזבח; אָבער אויב ער זאָגט, אַז זיי זענען טהור און אַז זיי זענען תרומה, איז ער ניט באַגלויבט אַז זיי זענען טהור, מחמת די הייליקייט פון תרומה איז ביים עס הארץ ניט אַזוי גרויס, אַז ער זאָל מורא האָבן צו זאָגן א ליגן. ובשעת, און אין דער צייט פון די ווין־קעלטערן און אייל־קעלטערן (איז דער עם הארץ באַגלויבט אויף טהרה) אויך אויף תרומה. „גת״ הייסט אַ ווין־קעלטער, וואו מען אַרבייט אויס ווין פון ווינטרויבן, און „בד״ הייסט דער אייל־קעלטער, וואו מען אַרבייט אויס אייל פון אייל־בירטן. אָבער זייער טייטש איז אויך „די צייט ווען מען אַרבייט אויס דעם ווין און אייל״. דאָס קומט פאַר געוויינטליך נור עטליכע וואָכן אין יאָר (וועגן דעם זענען פאַראַן חלוקי דעות, זע מסכתא בבא בתרא פרק ג׳ משנה א׳). זאָגט די משנה אַז אין דער דאָזיקער צייט איז דער עם הארץ באַגלויבט אויף דער טהרה פון ווין און אייל אויך בנוגע תרומה, ווייל דאַמאָלס מאַכן אַלע מענטשן ריין זייערע כלים צום מאַכן דעם ווין און אייל. עברו, אויב עס איז שוין אריבער די צייט פון די ווין־קעלטערן

חָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, לֹא יְקַבְּלֶנָּה מִמֶּנּוּ, אֲבָל מַנִּיחָהּ לַגַּת הַבָּאָה. וְאִם אָמַר לוֹ, הִפְרַשְׁתִּי לְתוֹכָהּ רְבִיעִית קֹדֶשׁ, נֶאֱמָן. כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן הַמְדֻמָּעוֹת, נֶאֱמָנִין עֲלֵיהֶן בִּשְׁעַת הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים, וְקוֹדֶם לַגִּתּוֹת שִׁבְעִים יוֹם: ה מִן הַמּוֹדִיעִית וְלִפְנִים נֶאֱמָנִין עַל כְּלֵי חֶרֶשׂ, מִן הַמּוֹדִיעִית וְלַחוּץ אֵין נֶאֱמָנִין. כֵּיצַד, הַקַּדָּר שֶׁהוּא מוֹכֵר

און אייל־קעלטערן, און מען (א עם הארץ) האָט געבראכט צום כהן א פאס וויין פון תרומה (און האָט אים געזאָגט, אז די איז ריין), זאָל ער (דער כהן) ניט צונעמען זי פון אים (אלס א ריינע); אָבער ער (דער עם הארץ) קאָן זי לאָזן ליגן ביז דער קומענדיקער (צייט פון) וויין־קעלטער. און דאמאָלס קאָן ער זי ברענגען צום כהן און זאָגן אז זי איז ריין, און ער איז באַגלויבט. ואם, און אויב ער (דער עם הארץ) האָט געזאָגט צו אים (צום כהן): „איך האָב אין איר (אין דער פאס וויין) אָפגעטיילט אַ פערטל (קוואָרט וויין) אלס קרבן (מקריב צו זיין אויפן מזבח אלס נסכים), איז ער באגלויבט. אפילו ניט אין דער צייט פון וויין־קעלטערס איז ער באגלויבט צו זאָגן אויף דער גאנצער פאס וויין תרומה, אז זי איז ריין, אויב ער זאָגט, אז א פערטל קוואָרט דערפון וועט מען מקריב זיין אויפן מזבח; דער טעם איז, ווייל קוים ער איז באגלויבט אויף דער פערטל קווארט וויין, איז ער שוין באַגלויבט אויף דער גאנצער פאס. כדי, קרוגן מיט וויין אָדער קרוגן מיט אייל וועלכע זענען אויסגעמישט (מדומעות, חולין מיט תרומה) איז מען באגלויבט אויף זיי (אויך אויף די קרוגן, אז זיי זענען ריין) אין דער צייט פון וויין-קעלטערס און אייל־קעלטערס, און אויך זיבציג טעג פאר דער צייט פון די וויין־קעלטערס. „מדומע" הייסט אויסגעמישט פּשוטער וויין (חולין) מיט תרומה. אָבער דאָ מיינט די משנה אזוי. אויב א עם הארץ האָט קרוגן וויין צי קרוגן־אייל, וועלכע זענען נאָך טבל, מען האָט פון זיי נאָכניט אראָפּגענומען די תרומה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי) און ער זאָגט אז ער וויל זיי האַלטן ריין אז מען זאָל זיי קאָנען אויך מקריב זיין אויפן מזבח; קומט דאָך אויס אז אין די קרוגן איז פאראן וויין (צי אייל) אויסגעמישט צוזאמען חולין און תרומה און קרבנות. זאָגט די משנה אז אין אזא פאל איז ער באַגלויבט צו זאָגן אויך אויף די קרוגן, אז זיי זענען ריין, סיי אין דער צייט פון די וויין־און אייל קעלטערס און סיי 70 טעג פאר דער דאָזיקער צייט. דער טעם איז, ווייל ער איז דאָך באַגלויבט אויף דעם וויין און אייל פון די קרבנות, איז ער אויך באַגלויבט אויף די קרוגן, ווייל עס פּאסט ניט, אז מען זאָל נעמען וויין און אייל צו קרבנות פון קרוגן, וואָס מען באַטראַכט זיי אלס ניט ריין. די משנה זאָגט „70 טעג", ווייל געוויינטליך גרייט מען צו די קרוגן 70 טעג פאר דער קעלטערס־צייט.

ה. מן המודיעת, פון מודיעת אָן און אינוויניק אריין (צו ירושלים צו) איז מען אויך א עם הארץ באַגלויבט אויף ערדענע כלים (צו זאָגן אז זיי זענען ריינע); פון מודיעית אָן און אין דרויסן ארויס (אין דער אנדערער זייט, ניט צו ירושלים צו) איז מען ניט באַגלויבט. מודיעית זאָל זיין דאָס זעלבע וואָס „מודיעין", דאָס איז די באַרימטע שטאָט, וואו עס האָבן געוואוינט מתתיהו הכהן און זיינע פינף זין (יהודה המכבי און די אנדערע). מען רעכנט אז דאָס איז דאָס דאָרף „אל מידיא". די גמרא אויף דער משנה פסחים פרק ט' משנה ב' זאָגט, אז מודיעים איז ווייט פון ירושלים 15 מיל, דאָס הייסט 30 טויזנט איילן. זאָגט דאָ די משנה אז אויף דעם גאַנצן שטח פון מודיעין ביז ירושלים איז יעדער עם הארץ באגלויבט צו זאָגן אויף ערדענע כלים, קרוגן, טעפּ, כוסות, אז זיי זענען ריין. דער טעם איז ווייל אין ירושלים האָט מען ניט געטאָרט מאַכן קיין אויוונס, און מען האָט דאָרט ניט געקאָנט אויסארבייטן ערדענע כלים און דעריבער האָט מען מתקן געווען די תקנה, אז מען זאָל מיקל זיין. כיצד? ווי אזוי? הקדר, דער טעפּער, וועלכער פארקויפט טעפּ,

הַקְּדֵרוֹת, נִכְנַס לִפְנִים מִן הַמּוֹדִיעִית, הוּא הַקַּדָּר וְהֵן הַקְּדֵרוֹת וְהֵן הַלּוֹקְחִין, נֶאֱמָן, יָצָא, אֵינוֹ נֶאֱמָן: ו הַגַּבָּאִין שֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ הַבַּיִת, וְכֵן הַגַּנָּבִים שֶׁהֶחֱזִירוּ אֶת הַכֵּלִים, נֶאֱמָנִין לוֹמַר לֹא נָגָעְנוּ. וּבִירוּשָׁלַיִם נֶאֱמָנִין עַל הַקֹּדֶשׁ. וּבִשְׁעַת הָרֶגֶל אַף עַל הַתְּרוּמָה: ז הַפּוֹתֵחַ אֶת חָבִיתוֹ, וְהַמַּתְחִיל בְּעִסָּתוֹ, עַל גַּב הָרֶגֶל, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר יִגְמוֹר, וַחֲכָמִים

און ער איז אריינגעקומען פון מודיעית (צו ירושלים צו), און ער איז דער טעפּער און דאָס זענען די טעפּ און זיי זענען די קויפער (ביי אים די טעפּ, און זיי, די קויפער האָבן געזען ווי ער האָט געבראַכט די טעפּ), איז ער באַגלויבט אויף זיי. **אויב אָבער ער האָט די טעפּ געגעבן צו אן אנדערן טעפּער איז דער אַנדערער טעפּער ניט באַגלויבט.** יצא, אויב ער דער טעפּער (איז מיט די זעלבע טעפּ) ארויסגעגאנגען פון מו־דיעת (אין דער אנדערער זייט, ניט צו ירושלים צו) איז ער ניט מער באַגלויבט. **כאָטש דאָס זענען דיזעלביקע טעפּ, וועלכע זענען געווען מיט אים פון מודיעית צו ירושלים צו, פונדעסטוועגן ווייל איצט איז ער דאָך אין דער אנדערער זייט איז ער מער ניט באגלויבט אויף זיי.**

ו. הגבאין, שטייער־אָפּנעמער, וועלכע זענען אריינגעקומען אין א שטוב, און אזוי אויך גנבים וועלכע האָבן צוריקגעבראַכט כלים, (וועלכע זיי האָבן געהאָט צוגע־גנבעט), זענען באַגלויבט צו זאָגן: „מיר האָבן ניט אָנגערירט". **מיט גבאין (פון וואָרט „גבה", נעמען) מיינט מען די שטייער־אויפמאָנער, יידן, וועלכע זענען באַ־אמטע ביי א גוייאישער רעגירונג, וואָס האָט געהערשט אין ארץ ישראל. מען האָט די דאָזיקע שטייער־באַאמטע באַטראַכט אלס נידריקע מענטשן און אז זיי זענען ניט אָפּגעהיטן אין טומאה וטהרה. זאָגט די משנה אז אויב זיי קומען אריך אין א שטוב אריין צו נעמען משכנות פאר די שטייערן, זענען זיי באַגלויבט צו זאָגן, אז זיי האָבן ניט אָנגערירט די זאכן, און ממילא זענען זיי ריין. דאָסזעלביקע זענען גנבים, וואָס האָבן אָפּגעבראַכט צוגעגנבעטע ערדענע כלים, באגלויבט צו זאָגן, אז זיי האָבן די כלים ניט אָנגערירט פון אינווייניק; כלי חרס, ערדענע כלים, ווערן ניט טמא ווען מען רירט זיי אָן פון אויסנווייניק, און כדי זיי זאָלן ווערן טמא מוז מען זיי אָנרירן אין דער אינווייניקסטער זייט.** — ובירושלים, און אין ירושלים איז מען באגלויבט אויף קרבנות. **אויך א עם הארץ איז באַגלויבט צו זאָגן אויף אלע ערדענע כלים, אז זיי זענען טהור צו קרבנות; מען קאָן אין זיי עסן קרבנות־פלייש.** עבשעת הרגל, און אין דער צייט פון יום טוב (פסח, שבועות, סוכות, ווען עולי רגל קומען פון אומעטום קיין ירושלים) איז מען באגלויבט (אין ירושלים) אויך אויף תרומה. **די גמרא זאָגט, אז דער פסוק אין שופטים ה' „ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים", איז מרמז, אז ווען די יידן קומען זיך צוזאמען אין ירושלים, איז יעדער פון זיי א „חבר", ניט קיין עם הארץ, און ער איז באַגלויבט דאמאָלס צו זאָגן אויף א זאך זי איז ריין. דער רמבם זאָגט, אז ווייל צו יום טוב מאַכן זיך אלע ריין.**

ז. הפותח, אז איינער (א פרומער ייד, ניט קיין עם הארץ) עפנט (אין ירושלים) א פאס וויין (צו פארקויפן וויין), אָדער איינער הייבט אָן (פארקויפן א טייג געבעקס (אין ירושלים),— אין יום טוב צייט, זאָגט ר' יהודה, אז ער מעג (נאָך יום טוב, אויב עס איז געבליבן פון וויין און פון טייג) פארענדיקן עס (ווייטער פארקויפן אלס ריין). **כאָטש די קויפערס עמי הארצים האָבן דאָך אָנגערירט דעם וויין און דאָס טייג אים יום טוב צייט, פונדעסטוועגן ווערן זיי (דער וויין און דאָס טייג) באַטראַכט אלס ריין אויך נאָך יום טוב. ווייל אויב ניט, וועט קיינער אין ירושלים ניט וועלן אים יום טוב צייט עפנען צום פארקויפן א פאס וויין און ניט אָנהייבן קיין געבעקס־טייג.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער טאָר (נאָך יום טוב) ניט פארענדיקן. **זיי האַלטן, אַז דער עם הארץ ווערט באַטראַכט אלס טהור אין ירושלים נאָר בנוגע דעם**

אוֹמְרִים לֹא יִגְמוֹר. מִשֶּׁעָבַר הָרֶגֶל, הָיוּ מַעֲבִירִין עַל טָהֳרַת הָעֲזָרָה. עָבַר הָרֶגֶל בְּיוֹם שִׁשִּׁי, לֹא הָיוּ מַעֲבִירִין, מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף לֹא בְיוֹם חֲמִישִׁי, שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים פְּנוּיִם: ח כֵּיצַד מַעֲבִירִין עַל טָהֳרַת הָעֲזָרָה. מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַמִּקְדָּשׁ, וְאוֹמְרִין לָהֶם, הִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא תִגְּעוּ בַשֻּׁלְחָן וּתְטַמְּאוּהוּ. כָּל הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַמִּקְדָּשׁ, יֵשׁ לָהֶם שְׁנִיִּים וּשְׁלִישִׁים, שֶׁאִם נִטְמְאוּ הָרִאשׁוֹנִים, יָבִיאוּ שְׁנִיִּים תַּחְתֵּיהֶם. כָּל הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַמִּקְדָּשׁ, טְעוּנִין טְבִילָה, חוּץ מִמִּזְבַּח

יום־טוב געברויך, אבער ווי נור דער יום טוב איז אריבער, איז אלץ, וואס דער עם הארץ האט אנגעריררט אים יום טוב צייט, שוין איצט באטראכט ווי עס איז פון פריער אן (למפרע) טמא. משעבר הרגל, ווען עס איז אריבער דער יום טוב, האט מען (אין בית המקדש) אוועקגענומען (די כלים) מטהר צו זיין דעם בית המקדש הויף (די עזרה). **אין דער צייט פון יום טוב זענען דאך געקומען א סך יידן, און צווישן זיי זענען געווען עמי־הארצים, און זיי האבן אנגעריררט די הייליקע כלים. אים יום טוב, ווי מיר האבען געלערנט פריער, איז אלץ טהור, זענען אלע יידן „חברים". אבער ווען דער יום טוב איז אריבער האט מען מטהר געווען די עזרה, מען האט גענומען אלע כלים און זיי טובל געווען.** עבר הרגל, אויב דער יום טוב איז אריבער אים פריי־טאג (דער לעצטער טאג יום טוב איז געווען דאנערשטאג), האט מען (אים פריי־טאג) ניט אוועקגענומען (די כלים טובל צו זיין) צוליב דעם כבוד פון שבת. **מען האט ניט מטריח געווען די כהנים מיט דער דאזיקער ארבייט אים פרייטאג, ווייל יעדער פון זיי איז געווען פארנומען צוצוגרייטן אין דער היים אויף שבת. מען האט דאריבער די כלים טובל געווען נאך שבת.** ר' יהודה זאגט, אז אויך נישט אים דאנערשטאג (אויב דער לעצטער טאג יום טוב איז געווען מיטוואך, האט מען אויך דאנערשטאג ניט טובל געווען), ווייל די כהנים האבן ניט קיין צייט. **מחמת מוצאי יום טוב, דאנערשטאג, זענען די כהנים פארנומען מיט'ן אראפשארן דאס אש, וואס האט זיך אנגעזאמלט אויפן מזבח פון די פיל ימים־טובים־קרבנות; און פריי־טאג קאנען זיי ניט, ווייל זיי זענען פארנומען מיט צוגרייטן אויף שבת. דאריבער לייגט מען עס אפ אויף נאך שבת.**

ח. כיצד, ווי אזוי נעמט מען אוועק, כדי ריינצומאכן די עזרה (דעם בית־המקדש־הויף)? מען איז טובל די כלים, וועלכע זענען געווען אין בית המקדש. **ווי מיר האבן פריער געזאגט, איז דאס ווייל עמי הארצים האבן זיי אנגעריררט אים יום טוב.** ואומרין, און (אים יום טוב) זאגט מען צו זיי (צו די עמי הארצים, כהנים עמי הארצים, וועלכע קומען אריין אין בית־המקדש־בנין, אין היכל): „זייט פאר־זיכטיק, אז איר זאלט ניט אנרירן דעם טיש און די מנורה". **אין היכל, אין בית־המקדש בנין, איז געשטאנען דער טיש, אויף וועלכן עס איז שטענדיק געלעגן דער לחם הפנים (צוועלף חלות), און עס איז געשטאנען די מנורה אין וועלכער עס האט** שטענדיק געברענט. **מען האט זיי אנגעזאגט, אז זיי זאלן ניט אנרירן די צווי זאכן, ווייל זיי קאן מען ניט אוועקנעמען טובל צו זיין, מחמת דער לחם הפנים מוז שטענדיק ליגן אויפן טיש (שמות כ"ה, „לחם הפנים לפני תמיד") און די מנורה האט זיך** שטענדיק געברענט. אין טייל משניות פעלט דאס ווארט „מנורה". כל הכלים, אלע כלים, וואס זענען געווען אין בית המקדש זענען געווען צו צוויי און צו דריי, כדי אויב די ערשטע וועלן טמא ווערן, זאל מען ברענגען די אנדערע אנשטאט זיי. **דאס הייסט, אז יעדע כלי וואס מען האט גענוצט אין בית המקדש, איז געווען דערפון צו צוויי און דריי, כדי עס זאל באלד זיין גרייט אן אנדערע כלי, אויב די ערשטע וועט טמא ווערן.** כל הכלים, אלע כלים וואס זענען געווען אין בית המקדש האט מען געדארפן

הַזָּהָב וּמִזְבַּח הַנְּחשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כַּקַּרְקַע, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מְצֻפִּים:

טובל זיין, א חוץ דעם גאָלדענעם מזבח און דעם קופערנעם מזבח, ווייל זיי האָבן דעם דין ווי די ערד (און אפילו א טמא מענטש רירט זיי אָן ווערן זיי ניט טמא), אזוי זאָגט ר׳ אליעזר. **דער גאָלדענער מזבח איז געשטאַנען אין היכל (אין דעם בית המקדש־בנין, אינוויינינק), און דער קופערנער מזבח איז געשטאַנען אין הויף פון בית המקדש אין דער עזרה. די גמרא זאָגט, אז ווייל די תורה רופט אָן דעם דאָזיקן מזבח פון דער עזרה „מזבח אדמה", ערד־מזבח, ווערט ער דאדורך געגליכן צו דער ערד, און ער קאָן ניט ווערן טמא. און דער גאָלדענער מזבח קאָן ניט ווערן טמא, ווייל אין דער תורה (במדבר ג׳) איז פאראן „והמזבחות", הייסט עס, אז ביידע מזבחות זענען גלייך איינער צום אנדערן, און זיי קאָנען ביידע ניט ווערן טמא.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ווייל זיי זענען באַדעקט. **דערויף זענען פאראַן צוויי טייטשן, איין טייטש איז, אַז די חכמים זאָגן, אז זיי דארפן יאָ טבילה, ווייל זיי קאָנען יאָ טמא ווערן, און כאָטש דער מזבח איז געמאַכט פון האָלץ, און א הילצערנע כלי, וואָס מען רירט ניט פון אָרט, מען איז איר ניט מטלטל (כלי עץ העשוי לנחת), קאָן ניט ווערן טמא, אָבער דער מזבח איז דאָך באַדעקט מיט מעטאל (גאָלד און קופער) קאָן ער יאָ ווערן טמא. אַן אנדערער פשט איז, אז די חכמים זאָגן, אז זיי דארפן ניט קיין טבילה און זיי קאָנען ניט ווערן טמא, אָבער דאָס איז ניט צוליב ר׳ אליעזר׳ס טעם ווייל זיי האָבן דעם דין ווי ערד, נאָר ווייל זיי זענען נור באַדעקט, איבערגעצויגן מיט גאָלד און קופער וועלכע האָבן ניט קיין חשיבות, מחמת זיי ווערן בטל צום האָלץ, און דאָס האָלץ קאָן ניט טמא ווערן, ווייל ווי מיר האָבן פריער דערקלערט האָבן די מזבחות ניט קיין בית קיבול. זיי קאָנען ניט ארייננעמען אין זיך, און זיי זענען דאריבער טהור.**

(סליק מסכת חגיגה, — געענדיקט מסכתא חגיגה)

הדרן עלך סדר מועד
